БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылдан үнелеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 2 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 154 (8922). Өртээ 2 кеп

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин олар эштер Ф. Кастро, К. Родригес-биле ужурашкан

Июнь 30-де Москва чоогунда хоорейдан дашкаар резиденцияга СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорныйның, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгинниң Куба-ның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Барги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри эш Фидель Кастро Рус-биле, Кубаның КП ТК-ның Секретариадының кежигүнү, Куба Республиканың Революстуг чазааның министри эш Карлос Рафаэль Родригес-биле ужуражышкыны болган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Кубаның Коммунистиг партиязының арасында ажы-дүнүмге харылзааларны улам ынай, хамыладырынып, совет-куба каттыжылганы бүгү талалыг хөгжүдерининг айтырыгларының талазы-биле найыралчы, эш хүүлериниң байдалынга сонуургалдарының солчулгазын уламчылаан.

Совет болгаш куба удуртукчулар делегей байдалының социализмниң, делегейниң коммунистиг болган ажылчын шөнүшкининг, бүгү-ниити тайбынын быжыглаарының ажыктыкларынга боттарының кадыг ажылдажылгазының чугула айтырыгларының талазы-биле бодаларын бая солушкан.

(СЭТА).

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

Республиканың Наадымынга уткуштур

Улуг чедишкин

Бай-Тайга районунуң «Тээли» совхозунуң кол зоотехниги К. Б. Салчак-биле бистиң корреспондентивис харылзашкаш, 1972 чылдың бирги чартыныңың планныг онаалгазын ол ажыл-агый канчаар күүсеткенин сонуурган. Оон харыылын мооң адаанда парладывыс.

«Тээли» совхозтуң ажылчылчылары, бүгү совет улус-биле бир домей, ССР Эвилелиниң тургустуунганының 50 чылынга күш-ажылчы белектериг ужуражыр дээш бедиктеп социалистиг хүлээлгелерин алган. Мал ажылдакчылары сөөлээн солун амыдыралга чедишкинниг боттандырып турар. Оны күүсе мурнунга планныг онаалгавысты канчаар күүсеткин турарывыстан корүп болур.

Бирги чартык чылда совхоз күүсеге 1520 центнер сүт садар тургаш, 1530 центнер чедирген. Сүт будүрериниң болгаш дужаларының планын коммунистиг күш-ажылдың коллективи Эр-Хавак фермазы чедишкинниг боттандырган. Олар сүт саалдазын улам ковудедирү-биле Туранның серилии чайгаанче көжүп үне берген.

Фермада ажылынга бедик көргүзүглерни чедип ап турар, мурнакчыларның саны көвүдээн. Оларга саанчылар Роза Билчей, Салчак Карын, Ыыра Мандыт болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Ажыл-агый күүсеге 163 тонна эт садар онаалгазын 184 тонна ажырган.

Күүсеге дүк садар чыл планын күүсеп болурунуң долу аргалары барын сананып көргөн бис. Бирги эдилгелиг хой кыргылдазын чогуур үеэнде чидирыг чокка чорудар. Чартык чылда 160 центнер дүк садар даалганы 210 центнер чедирген. Ам хойжуларның сорулгазы — артыкаа малды кыргын дооскаш, оларның чуулдалын эрттиргеш, серилии, төрөл оттуг тайгаларга семиртирү болур. Ол ышкаш мал чемин белеткээривче бүгү күштүг мооңнээр бис.

Бистиң малчыннарывыс баштайгы чедишкиннерин улам бижыглаар дээш социалистиг чарыштыг чер болганда калбартып, Наадымга төлептиг ужуражыр дээш ажылдап турарлар.

ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ТУДУГЖУЗУ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ЭШ М. Б. ДОСПАН-ООЛГА ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле ачы-хавыяазы дээш, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты «Тыва бодотудуг» трестиң механизатор-тынгылаң № 586 колонназының тудугжузу **Монгуш Баданович ДОСПАН-ООЛГА** тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1972 ч. июнь 30.

СААНЧЫЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Бо айда болур республиканың Наадымынга «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан сүт-бараан фермазының саанчылары күш-ажылчы белектериг ужуражып турар. Бо эдилелиг чылдың баштайгы чартыныңда хой сүт доюн фермилар арасында калбарган чарышка олар улуг чедишкиннериг болганнар. Коммунистиг күш-ажылдың дең бедик аттың эдилектиин бо ферманың коллективи бо үеге чедир сүт саалдазын 175 тонна чедирип, күүсеге 134 тонналыг саткан. Ол үениң дургузунда ферма бир саар иевилге онаалтыр 632, а мурнакчы саанчылар харын-даа — 803—914 килограмм чедир сүттүг саан алган.

Фермада мурнакчыларның одуруу улам олуң турар. Аны үеде ферманың мурнакчыларынга Сат Арагачы, Кыргыс Дугар-оол, Бөөбу Спиридовна болгаш өскелерни-даа киирип болур. Оларның дөртү — бирги класстыг, сези — иигги класстың саанчылары апарганнар. Саанчының класын дүжаар деп турар киижилер ам-даа бар.

Арыскан фермазында Кыргыс Лиспер-оол, Хуна Өпекеев болгаш өскелээ кадарчылар хонукта 600—800 грамм чедир немелде деңзинип ап, малдың чайгы семиртилгезин организастыг чорудуп турар. Семиртилгеде тургускан бода малдың дүпеки коладыя олар база ажылган турар. Саар инектериниң одарладыышкынның эки чорудуп, оларны оттап чораан черинге олчаан саарының аргазын чедишкиниң чорудуп келгени солун.

Салбырда бода мал бригадири Серин Хурагап-оол бо ферманың саанчыларының болгаш кадарчыларының аразынга социалистиг чарышты билдилиг организастап, коллективтиң иштинге сӧёт, конкурстарны эрттирип, зооветеринарлыг өөредилгени уре-түнелдиг чорутканын айтыр херек. Фермаңың саанчыларының слсдугга инектиң дүрген саарының, сүттеп ак чемерин кылырының болгаш өскелээ маргылдааларның эрткенин дыка солун.

Бо коллектив 254 инектиң саан турар. Оларның өөредилгиг чылда боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин база улуг. Чыл дургузунда иштизи-биле 480 тонна сүт сүттүг саар, ооң 350 тонназын күүсеге садар болгаш инек бүрүзүне онаштыр 1580 литр сүттүг саан алыр соруглазын ол мурнакчы коллективи хүүсал бетинде күүседир дээрзинге чигзинниг турбас.

К. ЧООДУ.

ЧУРУКТА: Арыскан фермазында эртенги саалда үеэн.

Авторлуң фотозу.

Дуржулгалыг хойжу

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу Б. О. Салчак хой чылдарда хой малдан келген дуржулгалыг малчыннарының бирээзи. Базар Онайович хойжулаа-ла ам 18 чыл ажыл турар.

Хой чылда улаштыр мал малдан келгеш, ооң чыны алган дуржулгазы байлак. Чылдың-на малдың чаш толун менди алыр, хой дүктү кыргыр талазы-биле алган күлээлгезин күүседип келген. Ооску беш чылдың иигги чылының эгезинде ол төрүүр үе хойга онаштыр 100 хураганны, бир баш хойга онаштыр 3 кг дүктү алырып хүлээлгеш. Аңгы үеде малтын бодунга алган ол хүлээлгезин ажыр күүседип алганы өөрүүчүт төрүүр үе хойга онаштыр 102 хураганны менди дорукторуп, кодан хөөн чоокта чаа кыргылдың көөрге, бир баштка онаштыр дүктү хүлээлгезинден 300 грамм ажыр алыр аргалыг болган.

Ындыг бедик көргүзүглерни канчан чедип ап турарын ооң соңуургаар болза, ол мынчаар харылаар:

— Коң чыл улаштыр хой малдан келгеш, бир кылган частырыын дараазында әдип ап, малдың ажаалда-хайгаарадын экижидер талазы-биле бодунга шыгыы негелдиг болуру чугула дээрзин билдим. Ооң одар-белчиприя таарыштырары, шыырын малга берге ге — кышты эки эрттирип алыры-биле чайгы семиртилгени чедишкиниг чорудуп, күүсеп хойларны тараа шөлүгге өткарып, кыш келирге одарларны баш удур планнап алганын ёзугаар таарыштыр өткарарары чугула. Кыскалыбиле мыйнгыг аргаларны ажыгдап турар мен—деп, ол чугаалаар.

Малчының чугаалап турарын ёзугаар алырга, ол бодунуң колхозунуң тускай эртемниглери-биле быжыг харылзааны тудуп, оларның-биле сүмележип тургаш, хойнуң элдежилгезин чогуур өөрүнде, кыска хуусаада чорудар чаңгылдыг. Базар Онамович Салчак малга бир немелде чемперии болгаш сигении четчир кылдыр белеткеп алырынче улуг кичээнгейни салып турар. Ол чылдың-на коданында хойларга бээрингө чедер сигенни бодунуң күжү-биле белеткеп ап турар.

Бо кыжын ооң хөө хүр кыштаан болгаш, кыргылдаже бир дугаарында киприр эргеш чедип алганы база таварыла эвес.

Аңгы үеде дуржулгалыг малчын Б. О. Салчак республика Наадымын күш-ажылчы белектериг уткуур соруглазы салгаш, ооңуң хөрөөжен хөй-биле кады келир кышка 10 тонна сигении, 500 бөөдал будук-бүрүнү белеткеп алырынче кирипкеп.

М. ДАГБА.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң сеси чыыжының үшкү сессиязы

УЛУСТУҢ БАЙЛААН КАМГАЛААР БОЛГАШ КӨВҮДЕДИР

РСФСР-ниң Дээди Советиниң сеси чыыжының үшкү сессиязының июнь 30-де эртенги хуралынга РСФСР-те автомобиль оруктарын тударын болгаш ажыглаарын эки-лер талазы-биле хемчеглер дугайында плеткелди чугаалажыры үргүдчүлээн.

Эштер А. П. Кириленко, А. Я. Пелше, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев оларны чыыланнар үргүдчүледдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Россия Федерациязынга чаа автомобиль оруктарын тудары, ажылдап турар оруктарны чаартары кылыр, ол чугула соруглаарны ол дүрген шиитпирлээриниң аргалары бар—депутаттарның боттарының саналдарынга көдүрүп турган айтырыгларының кол-ла утказы ындыг.

Автомобиль оруктарының байдалын экижидери — яугула айтырыг, оны шиитпирлээри улустуң чаагай байдалын болгаш культураның улам ынай көдүрер, материалдыг будүрүлгенинг бүгү адырларының ажыктыын бодидер талазы-биле партияның салган соруглаарын шиитпирлээрииге улуг хемчээлдиг иди бээр апаар. Россия Федерациязынга эки оруктарның четпизин тургузары республиканың будүрүкчү күштерин улам ынай хөгжүдерин дүртедедир.

Ол дугайын депутаттар — камгалаарын күштелдирер талазы-биле түскай доктаалдарны РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Россия Федерациязының чер кырының сугларының хуралдаашкынында чыыда-ла барык 6 муң кубокилометр кыддыр санаттыныр турар. Холдерде болгаш хоолбектерде сутлар курлавырлары 25,4 муң кубокилометр. Ыпчалза-даа республиканың девискээринде оларның хуваадалы будүрүлгелериниң чер-чергелеринде канчаар таарыштыр тургустунганынга чамдык таварылгаларда дүүшпейн турар.

Чурттуң хем сугларының хөй кезии Соңгу Доштуг болгаш Оожум океаннарның бассейиилерииге уоок, амдыызында шоолуг шингээттинмээн районнарга онаажып турар. Ындыг түрбүже Заволжьеде, Кара хөрөөнүүт топ областтарда, Соңгу Кавказта, Уралда амгы үеде сут курлавырлары чедишпейн турар.

Моон-биле кады илеткелчи кижи ижер арыг сугнуң дыка улуг чидирилгиг болуп турарын демдеглээн. Дыка хөй хоорайларда ижер сугнуу улегшүрүүн технологтуг хереглелдерииге ажыглаар чорукту будүлүүр турар. Өрүмнээшкин болгаш өскө-даа даг ажылдарын чорудуп турар организациялар чер адаанның сугларының чидирииг кызыларар талазы-биле четчир хемчеглерни чамдыкта албайн турар.

Чамдык суттарылга системадарын сайзырадыышкынының болгаш суттарынга ажылдарын организастап турарында четпестериниң түнелиинде кодоо ажыл-агыйда ол чидирилгер ам-даа арбын оон турар. Будүрүлгеге болгаш амыдырал хандырылгага ажыглаар, республиканың суг хоолбектеринче топ турар хирбоктуг сутларының хемчээли удуг.

Суг Хоойлужудулгазы болгаш «РСФСР де бойдус камгалалының дугайында Хоойлужуу Кемерово болгаш Күйбышев областарда, Алтай база Краснодар крайларда канчаар сагып турарын РСФСР-ниң Дээди Советиниң комиссиялары өөрөнип көргеп. Хоойлужудулгаиы үреп турар фактыларны болгаш ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозунуң, ССРЭ-ниң Өдүүг металлургия министерствозунуң, ССРЭ-ниң Химия үлетпүрүүнүн министерствозунуң болгаш авилел база республикаларның чамдык министерстволарының болгаш ведомстволарының будүрүлгелери суг хоолбектерни хирлендирип турар чылдагаанарын тодаргайлап көргеп.

Суг Хоойлужудулгазын салгыр болгаш хоолбек сугларны боктуг сугнар-биле хирлендирер чорукту болдурбас талазы-биле хемчеглерни алырын крайкүүскомнарның, облкүүскомнарның, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларының комиссиялары бүзүреткеннер. РСФСР-ниң Чөмк үлетпүр министерствозунуң, РСФСР-ниң Өзүт болгаш суг үлетпүр министерствозунуң, РСФСР-ниң Хем флодунуң министерствозунуң хөй-хөй будүрүлгелериниде сут арыглаар дериишкиннерииң тудуу ооңгум чорун, капитал салымышкыннарын четче ажылдавайн турарывче РСФСР-ниң Дээди Советиниң комиссиялары 1971—1975 чылдарда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл күүсе планының толевилелии чугаалажыр коорде ол министерстволарның киичээнгейин угландырган дээрзин илеткелчи демдеглээн. Хоолбек сутларны хирлендирбес талазы-биле эң-не шиитпирлиг хемчеглерни алырын болгаш демдеглеттингеш четпестерни чайладырын сүмелээн турган.

ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның суг Хоойлужудулгазының Үндезиннерии ССРЭ-ниң Дээди Советиң 1970 чылдың декабрьда бадылаан. Ол Хоойлуну чогаадып бадылаан чорук суг Хоойлужудулгазын чурумчударынга болгаш ону улам ынай сайзырадырынга быжыг баазаны тургускан. Эвилелдешкен бүгү республикаларга албан хамаарыжыр ийиги болгаш принциналдыг чүүлдерии суг Хоойлужудулгазының ол Үндезиннерии айтып доктаатказа. Ооң-биле чергелештир ук Хоойлужудулгавың хөй айтырыгларын республика бүгүзү чугаалажыр коорүн база айыткан.

Суг Хоойлужудулгазы болза, суг курлавырларын боттуг ажылгаарын база камгалаарын хандырар соруглазы. Амгы сессиязга чугаалажыр коорүн-биле киирген РСФСР-ниң суг кодексизиниң толевилелии база ол соруглаарны шиитпирлээриниве уламчылаан боттурар. Онуң РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели белеткээн болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунга чугаалажыр коорүү-биле киирген.

Ол толевилел болза, «СССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның суг Хоойлужудулгазының Үндезиннериниң» бүрүн дугаарга тургар деп, илеткелчи ооң ында чугаалаан. Эвилелдешкен республикаларның аргазын киирген үүлдерии ол төлевилелде база немеп турар.

Ол документ болза, ажыг үүлдер, беш болуктер, чоорчедии үе-лерииң тургустунганының 113 үүлдер бар. Суг Хоойлужудулгазының соруглаарын тодаргайлап, суг күүсе ончуулуун эргеин бижыглап турар ниити чүүлдерии ол документтиде айыткан.

Чаа будүрүлге черлерни тударда ацаа хереглээр суларның шыпты үчүдүн тургузарын, ооң чоок-кавызын хөөлбек сутларны хирлендирикиндеп болгаш камгалаарын бирээлгенинг чугула хемчеглер кылдыр төлевилеледе айтып турар. Суг хөөлбектерин дыштылгага болгаш спорт ажыгаарын база айтып турар. Балык ажыл-агыйлыг суг хөөлбектерииге тудугну кылырда, балыкты, дириг амытанныны, үнүн аймаан каатаалаары, а ол ышкаш оларны катап немей остүрериниң нөлделерии хандырары негелдиг тиилеп турар.

Сугнуң хирлеварииге удуртугузуглар-биле хандырыгларын чаа болгаш чаартып турар будүрүлгелерии, шехтерии, агрегаттарны, коммуналдыг болгаш өскө-даа объектилерии ажыглаалга киирериниң тургудаш. Будүрүлгелерииң дугларына болгаш сугнуң болгаш сугнуң садар чедирип турар өскө-даа объектилерии тударының черии болгаш төлевилелии чер-чер Советтериниң күүседикчи комитеттер-биле болгаш сугну ажыглаарыл таарыштырар база ол камгалаар органнар-биле, а ышкаш, балык курлавырын күүсеге киирериниң хөрүгдээш. Будүрүлгелерииң дугларына болгаш сугнуң садар чедирип турар өскө-даа объектилерии тударының черии болгаш төлевилелии чер-чер Советтериниң күүседикчи комитеттер-биле болгаш сугну ажыглаарыл таарыштырар база ол камгалаар органнар-биле, а ышкаш, балык курлавырын күүсеге киирериниң хөрүгдээш организациялар-биле ыяап чөпшээрежин алган турар негелде төлевилеледе бар.

Ол бүгү негелдер «бистиң хемнер» деп адаар сугдар долузу-биле [illegible] ажыг, илеткелчи ооң ынай доктаалдаан. Ынчангаш ниити Россиядагы республикаларның девискээринде бүгү-ле организациялар, будүрүлгелер, бай черлерни, колхозтар, ажык чокка сагаан турарын чедип алыр херек. Суг ажыглаарының тааарыштырар болгаш ону камгалаар күүсе органы болза РСФСР-ниң Министерствозунуң болгаш суг ажыглаар министерствозу болгаш дээрзин төлевилеледе айтыкка.

Сугну ажыглаар болгаш камгалаар талазы-биле күүсе контролю болза бүгү-ле министерстволарның, ведомстволарның, күүсе, кооперативтиң, ниитилел будүрүлгелериниң, организациялардың албан черлериниң болгаш материалдарының талазында сугну ажыглаарының, камгалаарының болгаш учётчаларының база ол ышкаш суг Хоойлужудулгазының өскө-даа чурумнарын шыгыртыры-биле сугларының хандырар хүүлээлгелерии. Сугнуң ажыктыг ажыглаар болгаш камгалаар талазы-биле хемчеглерни боттандырарыга хөй-ниитилел күүсе чөпшээрежинче улуг кичээнгей салдынган. Суг объектилерии ажыглаалга бээрининг чурумнуң болгаш негелдерииң үндезиннериниң негелдерии база төлевилелде хогжудуп тараадып турар. Ооң-биле кады суг объектилерии чоокшы суг ижер, ажыдыралга хереглээр болгаш өскө-даа хереглелдерииве бирги эдилеп көрүп турар. Ынчангаш, кижи дугайында, ооң хереглелдерии хандырар, ажылчы чонларның ажыдыралынга болгаш дыштанылгазынга эң байладалы тургузар дугайында ёзулуг сагыш салышкыны илергейлеттинип турар.

Сугну ышы эвес ажыглаар, чорукту кылыраар болгаш техниканы база суг хандырылганың схемазын болбаазырдырывың оруу-биле хирлеварии сугну аксыр чорукту соконмаар дугайында хемчеглерии ажыглаары онза ужур-дүүлелдиг.

Сугтаттыг чер ажылын ыяап-биле чайгы-биле чайгы сугга кедер ажыл-агыйның хереглелдии доктаамал өөрүп турар. Беш чылдың төвчүзүнде кедер ажыл-агый черлериниң суг чурумун таа

(Үлегчыын 3-кү арында).

Республиканың улусчу контроль комитединде

Дүжүт ажаалдазынга бүгү талалыг белеткенир

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң чоокта болуп эрткен хуралынга тараа ажаап алышкынынга белеткелдиң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

«1972 чылда дүжүт ажаап алышкынын болгаш кедер ажыл-агый продуктуларының белеткелии хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында тараа ажаап алышкынының кыска хуусаада, чидирииг чокка чорударын, тараа болгаш кедер ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын белеткээринин планныг онаалдаларын ажыр күүседирии хандырар тодаргай хемчеглерни айыткан.

Ынчалзажок чаа дүжүттүн тараазын чидирииг чокка ажаап алырынга белеткел ажылдарының республикада кошкак чорун турарын хуралдан демдеглээн. Ажаап алышкынга хереглээр техника, чепсек-херекселдерниң септелгели хөжүдан турар. Тараа комбайналарының септелгезинин планы түгле 4,6 хуу, силос комбайнарының —2,1, жатказының —1,9 хуу күүсеттингеш. Бай-Тайга, Тес-Хем, Эрзин районнарда, Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал» колхозтарында болгаш Кедер ажыл-агыйның дүжүлга станциязында чаңгыс-даа тараа комбайны септеттинмээн. Бии-Хем, Улуг-Хем, Таңды ээзи ышкаш тараалаң районнарда техника септелгели организас чок чорун турар. Улаа районнарда болгаш Каа-Хемде механизатор кадрлар чедишпес.

Тараа соортур автомобильдерии, автомобиль болгаш трактор прицептериниң белеткели кошкак чорун турар. Тараа хүлээп алыр бакааларының белеткели бааз-ла болгай. 40 чун дербелчин метр тараа курлаар 2 машина, картошка ажаап алыр 7 машина, 45 сараптакчы, 10 пресс болгаш өске-даа техника сөөртүнмээн чыдып турар.

1972 чылдың дүжүтүн зидирииг чокка ажаап алыр болгаш кедер ажыл-агый продуктуларының белеткел планнарын ажыр күүседир талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглерин боттандырар талазы-биле ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң 1972 чылдың май 16-да хүлээп алган доктаалын боттандырары-биле бистин республиканың Улусчу контроль комители дүжүт ажаап алышкынын кыска хугсаазы, чидирииг чокка чорударының хемчеглерин айыткан доктаалды хүлээп алган.

Тараа ажаап алырынга хереглеттинер бүгү техниканың септелгезинге контрольду күшелдирип, бо ажылга улусчу контролёрларны калбаа-биле кириштирерин. Кызыл хоорайның болгаш районнарының улусчу контроль комитеттеринге даскан. Бо айтырыгның талазы-биле штаттан дашкаар активтиг, белүктер даргаларының семинар хуралдарын болгаш улусчу контролёрларның хуралдарын бо чылдың июль айның ийиги чартынга эртирери көрдүнген. Септелгенин канчаар чорун турарын хынаарынга специалистерни, мурнакчыларны, «Комсомолчу прожекторунуң» штатларын болгаш отрядтарын калбаа-биле кириштирип турган, илерээн четпестерни элип алырының хемчеглерин организастаар.

Т. С. СУШКОВТУҢ илеткелиниң допчулалы

Бистиң чуртувуска бойдус камгалалының күүсе принциптерин Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле болгаш ооң шуут киржилгей-биле үнделеп тургускан деп, ол чугаалаан. Сугнуң үнер дөстериниң санитарлыг камгалалының, ол дөстерии улус ажылагының ажыглаарының күүсе эргелеяын болгаш оларга контрольду сайзырақгайжыдарының хой-хой чугула айтырыглары Совет эрге-чагырганың декреттеринде шиитпирлеттингеш.

Бойдустуң бүгү-ле байлактары-биле бир домей, суг курлавырын үре-түнелдиг ажыглаарының айтырыглары партияның болгаш чазактың кол кичээнгейинде турар. Черниң бүгү-ле бойдузун, черии, аргарыгларны, сугларны экижидер камгалаар талазы-биле хемчеглерин улуг хемчээлдерге боттандырбышаан, Совет күүсе бойдустуң байлактарын сагып човаагыр болгаш камның көөр дугайында ленинчи айтышкынынарны удуртулга болдуруп турар.

Партияның XXIV съездиниң СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелиниг ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Бойдус камгалалының чаа будүрүлгелерин толевилериниң болгаш тударының база ажылдап турар ыдыг будүрүлгелериниң ажылын экижидериниң хереэ» дээш план, ажыл-агый органнарынга база толевилел организацияларынга, бистиң бүгү кадрларывыска негелдеин партия бедидиин турар. Бистиң Төрөөн чуртувустуң кайгамчыктыг бойдузунуң берии турары бүгү-ле чаагай үүлдерии үгле бистер эвес, харын дараазындагы салгакчылар база ажыглаар арганыг болур ужурлуг.

«ССРЭ-ниң суг курлавырларын ажыглаарын чурумчудар болгаш камгалаарын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1960 чылда хүлээп алган доктаалы суг курлавырларын эки ажыглаар, эвилелдешкен бүгү-ле республикаларга хемнерии болгаш суг хоолбектерин арыг чаагай тургузар талазы-биле ажылдарыны калбак хемчээлдерге чорударын тодаргайлаан. «РСФСР-ге бойдустуу камгалаар дугайында Хоойлуга» дүүштүр Россия Федерациязында бойдустуң бүгү байлактарын камгалаар, ооң иштинде суг хоолбектерин хирлеништикиндеп, боктолышкындап болгаш харыссыраашкындап камгалаар талазы-биле яазы-бүрү талалыг хемчеглерии боттандырып турар деп, илеткелчи демдеглээн.

Россияның эң улуг суг хоолбектерии камгалаарын улуг ужур-дүзалыг кылдыр көрбүшаан, СЭКП Төп Комители болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Байкал холдук бойдус байлактарын уре-түнелдиг ажыглаарын хандырар болгаш оларны камгалаар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» база «Волга болгаш Урал хемнериниң үнаарын арыглаттынмаан, топ үндүрүп турар суглар-биле боктолдырын болдурбас талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды, а ол ышкаш өске-даа чамдык доктаалдарны түлээп алган.

Кама, Дон, Кубань, Москва-хем, Обь, Иртыш, Селенга хемнериниң үнаарын боктолдырарын сокпадыр, республиканың девискээринде чер адаанның сугларын ажыглаарын экижидер болгаш оларның

АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ ШЫНАРНЫҢ ШЫЛГАЛДАЗЫ

«Партия документилерин солуур дугайында» СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле партия организацияларының соруглаларын СЭКП Бии-Хем райкомунуң VII пленумунга чугаалашкан.

СЭКП Төп Комитединиң май пленумунуң шиитпирлерин бүү чурттуң ажылчы чоннары ег, районнуң коммунистери, омсомолчулары болгаш бүгү кыя-ишчилери изии-биле үдүдүгүнүп, деткип турарын пленумга илеткел кылган пария райкомунуң бирги секреары эш Харченко демдеглээн. 973—1974 чылдарда парын документилерин солуурунидей-кижизидилгелиг, организас-техниктиг белеткелди албартыр дугайында СЭКП К-ниң болгаш партияның обсть комитединиң шиитпирининге дүүштүр ажылдар йоннуң колхоз, совхозтарында, бүдүрүлге чердерининге организацияларда калрган.

СЭКП ТК-ның май Пленуунуң шиитпирлери чүгле стин партиявыска организе-политиктиг улуг ужур-дулыг чүүл эвес, а бүгү совет усту партияның XXIV съезинин шиитпирлерин амыралга боттандырарынче хейт кирип турар политиктиг кумент болганын илеткелчи лгаш пленумга сайнал берген ммунистер демдеглээн. Пария документилерин солуур лазы-биле ажыл, анаа беткел партияның хүрээлениам сырый каттыштырар, ммунист бүгүдезиниң сагыл-чурумун, бот-харыысалгаын, дайынчы арга-шинээзин штелдирининге улуг идигни р чугула кампания.

Партия документилерин соуурунга белеткел партияның IV съездизиниң совет улусң мурнунга салган соруглагарын күүседириниң хемчегле-биле дүүшкен турар ужург деп СЭКП ТК-ның май ленуму санаан. Ол дээрге ку беш чылдың соруглалаын күүседиринче бүгү күш-, арга-курлавырларны мөөн турар партия организаяларының, коммунистерниң үнүг соруглагары-биле дүгп турар чүүл дээрзи билнгир. Коммунист кижиниң ыл-херекчи мөзү-шынары ажылындан, бүдүрүлгени йзырадыры дээш оон кирип рар салыышкынындан илеэр болганда, партийжи Прогманын, Уставтың негелдин ёзугаар коммунистер бот-боттарынга негеледелиг, принципиалдыг, шүгүмчүлекчи болгаш бот-шүгүмчүлекчи байдалды тургузары чугула. Бүдүрүлгениң, ниитилелдиң политиктиг амыдыралынга мурнакчы ролюн күүсетпишаан, даалгаларны ак сеткилдиг күүседирин, марксисчи-ленинчи теория-биле чепсегленирин, коммунистиг мөзү-шынарның норма-чижектерин сагыырының үлегерин көргүзерин коммунистерден партия негеп турар.

Бо негелделерге хамаарыштыр алырга, районнуң партия организацияларының мурнында чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа барын пленумга демдеглээн. Партия кежигүннериниң хүрээлени озуп турар. Ол эки. Ынчалза-даа чамдык эге организацияларның партияга кирерлерни эки шиливейн, оларны четпес белеткеп турарындан партияга кандидаттап киргеш, чамдык кижилер бүзүрелди бадыткавайн барган-даа таварылгалар бар. «Өөк» совхозта партком, оон төп суурунда эге организация кежигүннерниң шынар, социал талазы-биле составинче кичээнгей салыры чугула. Эрткен чылын совхозтун партия кежигүнүнге кандидатка кирип алганнарының 20 хуузу ажылчыннар болган, а совхозтун материалдыг бүдүрүлгезинде 700 ажыг кижи ажылдап турар болгай.

«Саян» совхозта, «Шивилигде», «Хадың» колхозта, ыяш ажыл-агый черинде партия хуралдарын далаш-биле белеткээр, оларны эрттирер хуусааларны сагывас, кежигүннериң дадывыр төлээлерин чүрүмчүтпас чүүлдер тургулаанын илеткелчи болгаш санал берген аштер демдеглээш, партия документилерин солуурунга белеткел үезинде коммунист бүзүү-биле тустузунда ажылдап, аш ёзузунун, принципиалдыг сүмелерин берип, ак сеткилдиг ажык беседалажыышкынның дээштиг салдарын ажыглаары чугула дээрзин айыткан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока киришкен болгаш районнуң партия организацияларының мурнунда соруглаларга хамаарыштыр чүве чугаалаан.

— Партдокументилерни солууру-биле холбаштыр бистиң мурнувуста улуг соруглалар тургустунган. Оны пленум кежигүннери шын чугаалады. Ол улуг кампанияга белеткел дээрге хүн бүрүдегі партийжи-организастыг, масса-политиктиг ажыл-биле холбашкан улуг хемчег-дир. Ынчалза-даа ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чугула айтырыгларын ук белеткел-биле капсырлаштыр чорудар ужурлуг. Чаагай дүжүттү чидириг чок ажаал алыры, малга быжыг чем-суурну тургузары, үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылын ам-даа үндезини-биле экижидери — бо бүгү чугула соруглагар-дыр. Чурттакчылыг черлер чаагайжыдылгазын база партийжи кичээнгейге алынар. Мал ажылының продукциязын бүдүрерин амдаа көвүдедип, малдың баш саның өстүрининг боттуг хемчеглерин алыры чугула—деп, аш Тока чугаалаан.

Районда «Саян» совхоз 1,5 чылда четчир мал чемининг курлавырын белеткеп алыр дугайында чарыштың агелекчизи болган. Оларның үлегерин эдерери чугула. Ынчалза-даа ниитизи-биле районда мал чемин белеткээр техниканы септеп, четчелээри амдаа доозулбаан. Күскү дүжүт ажаалдазынга белеткел база оожум. Бо бүгүнү кичээнгейге ап, бүгү ажылды комплекс аайы-биле чедир кылыры чугула.

Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң доктаалын чүүлдүгзүнүп деткээн болгаш ону күүседиринин талазы-биле хемчеглерни айыткан доктаалды СЭКП Бии-Хем райкомунуң пленуму хүлээп алган.

М. ДУЛУШ.
«Шынның» түснай корр.

Советтер болгаш амыдырал

Депутаттар демниг иште

«Холушкак округтардан совгуттурган көдээ, суур Советиниң депутаттары соңгукчулар ортузунга ажылын кады чорудары-биле депутаттар бөлүктериниге каттыжып болур» деп, көдээ, суур Советтериниң дугайында Тыва АССР-ниң Хоойлузунда айыткан. Шынап-ла округтарга ажылды таарыштыр башкарарынга, ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң соруглаларын каттышкан күш-биле шиитпирлээриниге депутат бөлүктери улуг ужур-дузалыг.

Бистиң Алдан-Маадыр кодээ Советтиң девискээринде суурлар база бар. Ынчангаш Советтиң депутат бөлүктери чурттакчылыг ол суурларның айы-биле тургустунган. Шупту 3 депутат болүү ажылдап турар. Ак-Даште — Сат Допте, Бора-Тайгада — Монгуш Дадый, Оргу-Шөлде — Ооржак Дажы-Намчал олар удурткан депутат бөлүктери боттарының ажылын эки тургузар болгаш идепкейжидер дээш түс-түс даалгалыг. план ёзугаар ажылдап турар. Ол бөлүктериниң даргалары ажылхереги органнаастап, хуралдарны чыылдырып, ажыл планының күүседээнин контролдап, кодээ Советтиң күүскому, доктаамал комиссиялары болгаш хой-ниитиг организациялары-биле хүн бүрүде быжыг харылзаалыг. Бөлүктериниң кежигүннеринге ажылдың харысалгалыг участокталарын ажыглаан.

Бора-Тайга салбырында Сат Допченин удурткапы депутат болүү Советтиң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин организастаарынга идепкейлиг киржип, салбырның ажылынга дузаны чедирип турар. Бо бөлүк соңгукчуларның чагыларынга үндезилээш, суур чаагайжыдылгазының хемчегларын ажылдап кылгаш, ону организастаан. Депутат болүүнүң кежигүннери чурттакчы чонну воскреснийтерже, субботниктерже мобилизастаан. Чазын 1000 дос ажыг янзы-бүрү яштарны олурткан, школа чанында чочектерни олуртуп, садты өстүрген. Тараавы, сигеннии малдан камгалаар соруга-биле 12 км. кажаавы суурлу долгандыр депутаттар бөлүүнүң киржилгези-биле туткан. Ак-Даш суурда депутат болүүнде кодээ Советтиң 6 депутады бар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң экономиказын быжыглаар дээш күүскомнун үндүрген шиитпирлерин чонга таныштырып, кыптаглаашкып, мал чемининг белеткели ышкаш чугула кампаниялар үезинде шефтээшкиннерни ол болүн үргүлүү организастап келген.

Хоойлуда айыткан эргелеринден ажылдаан, депутат бөлүктери кодээ Советтиң даалгаын ёзугаар азы боттарының инициативазы-биле бөлүктериниң девискээринде салбырларның, фермаларның культура-чырыдыышкын, садыг, эмнелге албан черлериниң ажылы-биле таныжып, четпестер илерээнде ону чайладыр дээш ажыктыг санал-опалын киирип турар. Депутаттар бөлүктери соңгукчуларның чагыларын күүседирип, хой-ниитиниң корум-чурумун камгалаарын боттарының ажылынга чугулалап көрген.

Советтиң девискээринде суур бүрүзүнде улусчу дружина штабтары, агитквартаддар ажылдап турар. Херээженнер човүлелдерни агитквартаддарны дамчыштыр чурттакчы чонну ортузунга тайылбыр массалыг ажылды чорудуп турар. Ылаңгыя Бора-Тайга салбырында кодээ Советтиң депутады Клара Сарыглар удурткан херээженнер човүлелиниң ажылы көскүү-биле экижээн. Кодээ Совет депутат бөлүктеринге, херээженнер човүлелдеринге, хой-ниити организацияларынга даянгаш, агитквартаддарны дамчыштыр чоп ортузунга культура-массалыг ажылды калбарткан.

Бо чылдың февральда кодээ Советтиң девискээринде 3 суурга өг-бүле концерттерин организастап, агитквартаддар аравынга уран чүүл көрүлдезинп чоруткан. Бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге ниитизап-биле 520 кижи киришкен. «Алдан-Маадыр» совхозтуң суурлар аразынга уран чүүл фестивалын база бедик деңнелге эрттиргеп.

Совхозта тудуп турар тудуг суурнуң темпизин дүргедедир дээш чугула хемчеглерни ап чорудуп турар бис. Соолгу ийи чыл иштинде бээзин совхозка 53 чурттаала базынарын ажыглалга киргерген. Бо чылын 14 аал ишти чурттаар 7 бажыңны туткан. Чаа школаның, ховуда тараа складын болгаш шаңның база 25 машина кирер гаражтың тудуун ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнуң бетинде доозар дээш социалистиг чарыш калбарган.

Ч. ООРЖАК,
ажылчы чоннар депутаттарының Алдан-Маадыр кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы.

КӨДЭЭ СОВЕТ, ООҢ АКТИВИ

Советтерниң күжү амгы үеде канчаар-даа аажок улуг. Оларның эргелери улам калбарган. Бистиң Чыргакы кодээ Советте бээзин 31 депутат ажыдап турар. Оларның иштинде ажылчыннар кол черни эзлээн.

Депутат кижи бодунуң ажылын чорударда, хойнуң билир ужурлуг. Ынчангаш бирги организастыг сессия соонда олар боттарының эрге болгаш хүлээлгелери-биле танышкан.

Кодээ Советтиң депутаттарының иштинде 21 кижи бо чылдың беш айларында соңгукчулар мурнуга отчёттарын бергилээн. Чоннуң айбыларының хой кезии чурттакчы чон-биле доктаамал ужуражып турар. Олар Советтиң ажылының дугайын соңгукчуларга дыңнадыр, боттарының кылган ажылының, чагылар күүселдезиниң дугайын соңуургадыр. О. Моңге, Т. Дөгүс, М. Очур-оол, К. Лоңмаа, Г. Канчыыр-оол, С. Чечөкмаа, О. Хүрең-оол олар болгаш оске-даа депутаттар Советтиң ажылынга чогаадыкчы ёзу-биле киржип, эгелекчи санал, сүмелерни үргүлүү киирип келген, бо депутаттар боттарының соңгуттурган округтарының доктаамал аалчылары.

Кодээ Советтиң 2-ги сессиязынга М. Шериг-оол, Т. Мөңгүш, Ю. Шагжы олардың депутат хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын дыңнап чугаалаштывыс. Чүгле Советтиң ажыл-херээнге эвес, харын база боттарының хүлээнген ажылынга күш-ажылчы үлегерин көргүскен, кызымаккай аштер бисте база бар. Чижээ, депутат хойжулар Д. Чудурукпай, М. Очур-оол, Б. Куулар олар төрүүр чүс хойга онаалтыр 88—100 чедир хураганны менди камгалап алганнар.

Планныг онаалгаларны күүседир дээш демиселге Советтиң, оон депутаттарының, активиниң контролюн күштедирип турар бис. Бо чылдың бирги чартыында хуу чон 9 тонна аътти садар тургаш, 12 тонна кылдыр хуусаа бетинде күүселткен. Оны организастаарынга депутаттарның киирген үлүү биче эвес.

Советтиң ажылынга болгаш улус ажыл-агыйының адырларынга депутаттарны, ажылчы чонну хаара тударының эң-не чугула хевири доктаамал комиссиялар болгай. Кодээ Советтиң 5 доктаамал комиссиязы боттарын долгандыр активти база хаара аткан. Советтиң девискээринде турар «Чыраа-Бажы» совхозтуң салбыр эргелекчиэн К. Комбукай, база В. Санчы болгаш М. Буян, М. Кестикей, М. Өнермаа олар ышкаш активчилер Советтиң идепкейлиг дузалакчылары. Доктаамал комиссиялардан тудуг болгаш суур чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы Ю. Шагжы), хой-ниитиниң корум-чурум болгаш социалистиг хоойлу-дүрүм камгалалының талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы К. Семис-оол) боттарының ажылын план ёзугаар организастаан. Чижээ, тудуг болгаш суур чаагайжыдылгазының талазы-биле доктаамал комиссия тоску беш чылда база бо чылын суур чаагайжыдылгазының болгаш погаанчыдылгазының талазы-биле кылыр ажылдарны чогааткаш, бодунуң хураанга чугаалашкан. Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарының 1971—1975 чылдарда перспективтиг планын ёзугаар кодээ Советтиң күүскому чамдык ажылдарны организастап чоруткан. Бо чаанын чурталга бажыңнарының чанынга 1900 ажыг дөс ыяштыг олурткан. Чыраа-Бажы суурнуң Гагарин кудумчузунда — оон иштинге ыяш тарын олуртур 1700 дорбелчин метр хемчээлдиг херимни кылган.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле шиитпирлеттинмээн айтырыглар бисте хой. Чаагайжыдылгага хамаарыштыр кодээ Советтиң күүскомунуң отчёдун райкүүскомга бо чылдың апрельде дыңнап, улуг четпестерни демдеглээн. Ылаңгыя ажаалда багайындан олурткан ыяштарның хой кезии курган калыр, ыяштарны, кажаа-херимнерни үрээр чоруктар бар. Чурттакчылыг черлерниң санитарлыг байдалы чогуур деңнелде эвес. Санитария темазынга профилактиктиг ажыл чавыс. Чаагайжыдылганы экижидеринче угланган социалистиг чарышты Чыргакы, Чыраа-Бажы суурларга, Шык-Бажы СБФ-го, кварталдар комитеттеринин аразынга организаставайн турган. Бо четпестерни чайладыр хемчегларни ап турар бис.

О. КАРА-САЛ.
ажылчы чоннар депутаттарының Чыргакы кодээ Советиниң күүскомунуң даргазы.

ИДЕГЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Клара Сарыглар онгу класты доозуп тура-ла башкы болур күзелдиг турган. Кызымаккай, чүткүлдүг өөредилгениң беш чылы билдиртпейн эртип, оок күзел-соруу боттаган. Дээди эртемни чедип алгаш, төрээн суурга—Бора-Тайгага келген. Анда ортумак школаның алдыдан онга чедир класстарынга орус дыл башкылап, күш-ажылчы оруун ыпчаар эгелээн.

Башкы кижиниң ажылы чүгле эртем-билигге уругларны өөредилери-биле кызыгаарламас. Ону Клара Бораевна эки билир. Школаның өөредилгекижизидилгелиг ажылын бедик деңнелге тургузар дээш коллективте башкылар-биле ол кады туржуп, дуржулгалыг башкыларның арга-сүмезин ажыглаан. Совхоз бүдүрүлгезинин, хой-ниитиниң эрээнге база идепкейлиг. Өөредилгедеш дашкаар кижизидилге ажылынга, школада болгаш совхозта хой-ниити ажылдарынга Клара Сарыглар бо-ла киржир.

Төлептиг башкы Клара Бораевна Сарыглар Алдан-Маадыр кодээ Советтиң депутады. Соңгукчуларның идегелинге шынчызын көргүзүп, чоннуң айбычызы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Советтиң сессияларының ажылынга доктаамал киржип, үнелиг санаалдарын берип келген. Соңгукчуларның чагыларын күүседир дээш ажылды ол кызымаккай организастаан. Чагыглар дугайын болгаш чонкуп саналдарын кодээ Советтиң күүскомунуң хуралдарынга тургузуп, оон боттанылгазын негеп турар. Чижээ, чурттакчыларның амыдыралынга хүн бүрү негеттинер чугай, стол, сандай, хеп, аъш-чем шкафтары, хеп аймаа, өске-даа хандырыга негелделерни чонга эккеп садыгларын районнуң амыдырал хандырыга комбинадының директиязындан дилээр дугайында айтырыгны К. Сарыглар күүскомга тургускан. Ам оон күүселдеан чорун турар.

Округта соңгукчуларның хуралдарын эрттирген. Анаа кодээ Советтиң сессиязының, күүском хуралының шиитпирлерин таныштырган. Советтиң үндүрген шиитпирлериниң күүселдезин дээш ажылды организастаан. Бора-Тайга, Ак-Даш, Алдан-Маадыр суурларының чоогунда тараа болгаш сигеп шөлдерни малдан камгалаар дээш кажаалар тудар дугайында Советтиң шиитпирин күүседиринге округтуң соңгукчуларын идепкейлиг киириштирген. Оон түпелинде ог-бүле бүрүзү түс-түс онаалгаларын шынарлыг күүсеткен.

Салбырда херээженнер човүлелиниң даргазы Ол даалгазын кызымак күүседип, организастыг ажылды чорудуп турар. Суурда 8 агитквартираның удурткучулары-биле доктаамал харылзаалыг. Чурттакчылырның хуралдарын агитквартиралар аайы-биле план ёзугаар эрттиринге херээженнер човүлелиниң кежигүннерин киириштирип турар. ССРЭ-ниң тургустунганынан бээр 50 чыл болур алдарлыг юбилейниге тураскаатткан уран чүүл көрүлдезинин бирги ээлчээ—агитквартиралар концерттерин эки организастап эрттирген. «Алдан-Маадыр» совхозтуң бо чылдың апрельде болуп эрткен бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге Бора-Тайганың бот-тывынгыр артистериниң коллективи бирги черни ээлээн. Анаа Клара Бораевна Сарыглар организаткы чорүүн көргүскен.

М. СЕВЕН.
(«Шынның» корр.).

ҮРГҮЛЧҮ АЖЫР

Кызыл үлетпүр-тудуг черининг тудугжуларының комплекстиг бригадазы эмнелге комплекизининг ажыглалга киирер ужурлуг тудуунда эки чедиишкиннерни чедип ап турар. Бригаданы А. Берчатов удуртуп турар болгаш оон кежигүннери хүн бүрүнүң нормазын үргүлчү 120—130 хуу күүседип турар. Олар лифтилер деривр черде дужаар объектинни бир хүн бүрүнгаар доозуп дужаган.

ЧУРУКТА (солагай таладан): тудугжу **Сербо Анатолий** болгаш бригадир **Александр Берчатов** ажыл үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Хой ажылынга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар

Кодээ ажыл-агыйны улам ынай хогжүдериниң улуг проммазын СЭКП-ниң XXIV съездизи тодаргай айыткан. ң иштинде мал ажылын механизастаарынга, малдың чемуруун бүдүрериниге тоску беш чылдың планында алды милард ажыг рубль акша-көрөнгү көрдүнген. Кодээ ажылыйны амгызы дег ынчаар техника-биле чепсегээри мооң ргузунда төөгүге хоступ көрбээн. Мооң-биле кады колхозда болгаш совхозтарда мал, чер ажылдарының культураи бедидер, аңаа эртемниң болгаш мурнанчы дурзулганың дишкиннерин шыңгээдир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дидер дээш чергелиг айтырыгларже съезд база оңза киргенин салган.

Бо соруглаларны күүседирн күш-ажылды чүгле эртемге дезилеп организастаарындан, ону шын башкарып удурунган код хамаарыжыр. Ажылды эртемге үндезилеп организастаар чорук күш-ажыл чорудулгазының бүтү элементирни үргүлчү болбаазырадып сайзырадырын хандырар. Бо тырыгны эң-не баштай В. И. Ленин 1918 чылда «Совет гө-чагырганың эдлегелиг соруглагары» деп төөгүлүг ажыгга тодаратkан.

Хой ажылынга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар дугайында айтырыгны тургузуп алгаш, ону боттанырарда канчаар эгелээрил, чүнү чорудуп болурул?

Күш-ажылчы коллектив бүрүзү болза, машина-техника лгаш оске-даа херекселдер-биле чепсегленген болганда ар оон дузазы-биле черни сайзырадып, аңаа янзы-бүрү ультураларны тарып өстүрер, мал ажылын хогжүдер, өске-даа ажылдарны бүдүрер. Коллективте кижи бүрүзү болуң күш-ажылчы хүлээлгезин чедиишкинниг боттандыр, машина-техниканы башкарып билир, ажыл-херекке негеглиг болза, ынчан бүгү чүве эки уро түпелдиг болур. кылдың айбыга кижиниң саны болгаш техниканың күү таарыжыр болза, ол үеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүа бедик, продукция-даа аябек болур. Ол ийи чүүлдерниң рылгаалыг болуру чурум апаар. Ол чүүлдү хой ажылынхамаарыштыр чамдык чижектерден көрөлиңдер.

Бир фермага азы бригадага ажылдаар кижилерниң саны өөш, а кижи бүрүзүнге онаажыр хой саны хой болур болгай, ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик болур. Бир эвес кижиниң саның көвүдедипкеш, малдың санын ол хевээр артыраар болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кудулаар. Ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү-даа бедик болуруң, база алыр продукциняның саны-даа чогуур өйүнде болуруң чедип алырынга чугула чүүл болза, бо чоруктуң оптималдыг (чогуур таарымчалыг) шиитпирин тып алыры болур. Мооң ужурунда фермада азы бригадада бар малды ажаап ажылдаарынга четчир кижилерни, машина-техникапы, кажаа-хораанны, чепсек-херекселдя шилип алыры—ажылды эртемге үндезилеп организастаарының бир чугула айтырыы боон турар.

Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң ажылды эртемге үндезилеп организастаарының лабораторизязы мынаар хевирлиг ажылдарны республиканың колхоз, совхозтарында чорудуп эгелээн. Хой ажылын эртемге үндезилеп организастаарының баштайгы шинчилгелерин болгаш хемчеглерин Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозта эгелээн. Ында ук ажыл бо чылдың январь айдан эгелезе-даа элээн бүдүмчелиг болуп турарын демдеглээр херек. Ажылды совхозтуң төп салбырында № 3 хой фермазының 1-ги болгаш 2-ги бригадаларында кылып турар. Шинчилелдерге хаара туттунган чүүлдер: **ажылдаар черниң байдалы, кижилерни таарыштыр тургускапы, ажылдың болгаш дыштанылганың чурумнары, ажылдың нормазы, күш-ажылчы коллективтиң организастаттынганы, коллектив кежигүннериниң материалдыг совуургалының боттанышкыны, оларның культура амыдыралы** дээш оон-даа оске чүүлдерни хайгааралга алган. Амдыызында чогуур түпелдер үнмезе-даа, хайгааралда киргеп үстүнде бригадаларның ажыл түпелдери чүгээр эки.

Баштайгы чоруткан шинчилелдерни допчузу-биле тайылбырлап көрейн. Совхозтуң № 3 хой фермазында 56 кижи ажылдап турар, оларның 23-жү улуг кадарчы, а 31 дузалакчы, 2 бригадир. Оларның назы-харын алырга 26 кижи 40 хар чедир назылыг, 11 кижи 30 хар чедир, 9 кижи 50 чедир, а 50 хардан өрү назылыг кижилер чүгле 10 болган. Мооң ап көөрге, фермада ажылдап турар кижилерниң 65 хуузу аныяктар-дыр. Ындыг-даа болза, оларның 60 жыг хуузу хойга 5-дев 20 чыл чедир ажылдаан мергежээн дурзулгалыг кижилер боон турар.

Бирги бригадада 6879, ийиги бригадада 8270 хой бар, ынчангаш 3 дугаар ферма 15149 хойлуг. Ферманың хоюн 31 кодаңда үскен. Азы бир кадарчыга-ла 270 ажыг хой онаажыр. Ындыг-даа болза, бригадаларда коданнарның хоюн хуваагаан саны дең доски эвес. Чижээ, төрүүр хойларның коданнардан бирги бригаданың Даваа Эвең-оолда 614 баш, Дамдың-оол Кошкар-оолда 481 баш, иртчигештерден Опай Анай-оолда 639 баш, а Доспан Дүдүпте 573 баш хой бар. Ийиги бригадада төрүүр хойлар коданнары: Дмитрий Доржуда 620, а Ондар Байыртыда—355 баш, Седен Шоюңпова болгаш Анатолий Шоюңпова оларның иртчигештериниң саны 425-425 баш боон турар.

Кайы-даа бригадаларның коданнарының турар черлери мырыңай кандыг-даа ылгал чок, төрүүр хойлар кажаалары шуптузу чаңгыс хевир-биле түттүнгаи болза-даа, коданда хой саны болгаш хойжуларда онаалга доски эвес. Моңу өөренип көрүп тургаш эдерп негеттинип турар.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар лабораторизяның ажылдакчылары хойжу кижиниң ажыл хүнүндө бүгү кылыр ажылдарының, оон аңгыда ол кижиниң дыштапыр, чемненир, ажылга белеткенир дээш чарыгдаар шактарынга чедир хронометраж дээр шинчилелдерни база чорудуп турар. Ажылдың кылыр элемент бүрүзүн шак-минутабиле хемчээп шинчилээр. Хронометражты чүгле хой кадарарынга эвес, а харын хойга чем үлеп бээринге, суттарарынга, кажаа-баазаларны арыглап айтвары, көржегин хоорары болгаш база сакманщиктерниң ажылынга, кижилерниң ажылдап үзүктели бээр хос эртер шактарынга чедир ажыглап, шинчилеп эгелээн.

Бо шинчилелдерден билединип турар солун чүүлдер база бар. Кандыг-даа ажылдың бир-ле элементизин кижи бүрүзүнүң күүседи каапгары дыка хой ылгалдарлыг болуп турар. Бо шинчилелдериниң кол соруглазы болза, ол черниң байдалынга таарышкан ажылдың чөптүг технологизязын доктаадып түргузары болур. Мында бир солун чүве, чаңгыс аай хевирлиг дең хемчээлдиг ажылды кижилерниң кылып турарын көөрге, бир кижи улуг-ла далаш чок, тап-билээ хөделип турганы, бүгү ажылын ой-шаапда кылып аптар, а бир кижи ол-бо аажок хөделген, буу-хаалап далажып-ла дырбаңнап турда-ла чамдык чүүлдер четче кылдынмаан ийикпе, шынары база куду болгулаар.

Лабораторияның ажылдакчылары мындыг шинчилелдерден аңгыда, бригадаларда хой малдың одар-биле, каажа-хораа, мал немп-биле база чепсек-херекселдер-биле канчаар хандыртынганын, бүгү чүүлдерниң чедер-четпезин, артыктудуузун база-ла шинчилеп турар.

Хайгааралга алдынган база бир айтырыг болза, малчыннарның материалдыг болгаш культурлуг хандырылгазы, оларның ажыл төлевири, оран-бажыңы, аъш-чем, оттудар, чырыдар чүүлдери болур.

Оон-биле чергелештир хой фермазының экономиктиг байдалының айтырыглары кол кичээнгейде турар. Маңаа кирер чүүлдер: бүгү чарыгдаалдарның орунга кирер продукциялар. Малдың бажың чидириг чок кадагалаары, чаш малды меңди доруктурары, ол ышкаш дүктү чидириг чокка алыры, чогуур деңзилиг хойларны садары чергелиг айтырыглар хой ажылынга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының хамаарыжыр. Моон чамдык түпелдериниң көстүп эгелээнин өөрүнчүг. Чүгле дээрге совхозта 4 хойжу фермаларның ажылының түпелиин алырга, бо фермада хой мал эки кыштаглап эртken, алдынган болгаш камгалаттынган чаш тол талазы-биле база-ла бо ферма мурнап турар. Дүк талазы-биле база-ла фермада байдал эки.

Хой ажылын эртемге үндезилеп организастаары чүгле ону ажаап азыраарынга хамаарышкан айтырыглар-биле кыыгаарлаттынмас, аңаа кирер чүүлдер-ле хой. Бетин кыдыы хойнуң бүдүн чылда ажаап азыраар ажылдарны безин сезонныр аайы-биле үзер болза, аңгы-аңгы бүдүрүлге-чорудулгалары аңаар болгай. Хой ажылында ол чорудулгалар ону кыргып, чаш толуп үзери-биле тоңгеш, чайгы ажаалдасемиртилгеден эгелээр. Оон соонда эдерештирилге күскү, кышкы ажаалдалар, оолдаашкынны эртпрери, чаш хураганнарны нелериңден үзеринге чедир ажаары база кыргыыры-биле доостур.

Бир кодаңны бир хойжудан бир хойжуга азы оске бригадага шинчилерде-даа болза, бо хуусааны барымдаалаары чугула болур. Бо бүгү чүүлдерни чорударда хойжу кижи бүрүзү ылап өөренип ап, ону эртемге үндезилеп, организастап чорудар болза, хой ажылының бүгү талалары дыка сайзыраар ужурлуг.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Ветеринария эртемнериниң кандидады.

УЛУСТУҢ БАЙЛААН КАМГАЛААР БОЛГАШ КӨВҮДЕДИР

(Тоңтүүг. Эгези 1-ги арында).

рыштырары негеттинер шөлдери 8 миллион гектар чедир калбарар, ол чорук суг хереглелиш чижээ-биле ийи катап көвүдедирин негээр.

Суг ажыглаарының эрге-чүруи нормаларын болгаш ёаучүрүмүн сагыыр талазы-биле колхозтарның, совхозтарның хүлээдилерин кодекстиң төлевилелиндe докгаатказ. Суг хоолбектерин массалыг дыштанылышкынга болгаш спортка ажыглаарының айтырыгынче улуг кичээнгейни төлевилелде салган.

Суг объектилерин камгалалдыг черлер кылдыр азы бойдустуң тураскаалдары кылдыр чарлаарының чүруму база көрдүнген. Суг шыгкамырларын, суг объектилерин ажыглаарының айтырыгларын таарыштырып турар, ацаа чүгле РСФСР эвес, харын эвилелдешкен өске-даа республикалар соңуургалдыг. Арыглаар, каналжыткан тудугларны тударының, тудугжургулары төлевилел документтери-биле чогуур өөрүнде хандырарының талазы-биле Россия Федерациязының хөй ажыл шагда-ла кылдынган дээрэнн илеткелде демдеглээн. Хирлиг сугларны арыглаарының улам шынарлыг болгаш экономика талазы-биле ыңгыыттынган аргаларын шинчилээри калбарар.

Бойдусту камгалаар талазы-биле — улус ажыл-агый планының тудуш көзээ болур чыл болгаш перспективтиг планнарның комплекстиг төлевилелдерин ажылдап кылыр дугайында тускай шиитпирни РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол шиитпирге дүүштүр 1971—1979 чылдарда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүнүң күрүне планында бойдусту камгалаарының · ниити планын бадылаап болгаш суг арыглаар тудугларның күүлерин ажыглалга киирериниң талазы-биле онаалгаларны доктаатказ.

РСФСР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу база РСФСР-ниң Кадык камгалаал министерствозу, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Совоттеринин күүскомнары суг ажыглакчыларын үеттаар талазы-биле улуг ажылды кылганнар. Суг арыглаар тудугларны тудар болгаш бүдүүлгелерге суг хандырылгазының хаалгыг системаларын ажыглалга киирер талазы-биле бирги эөлчегниң хемчегларин алыры кордүнген. Каналжыткан тудугларны болгаш хора чок болдурар тургузугларны тудары-биле министерстволар болгаш ведомстволар республиканың үлетпүр бүдүүлгелерииге капитал салыышкынларын көвүдеди берип турар апарган.

Эрткен беш чылда үлетпүрнүң хирлиг сугларын арыглаарына арыглаашкынының 4 муң комплексизин ажыглалга киирген. Оларның хөй биохимиктиг улуг бүдүүлгелер болуп турар. Ооң түңнелинде хемнериш, хөлдериш болгаш суг хоолбектериниң санитар байдалы экижип турар. Эрткен беш чылга бодаарга, хирлиг суг арыглаарының ниити күүзүү 2,3 катап улуг болуп турар суг арыглаарының тудугларын бо беш чылда ажыглалга киирери көрдүнген.

Суг курлавырларының хирлиринии, бокталырының болгаш эңээжээриниң чылдагааннарын узуткаар база баш бүрүлгээр көөрүнге идигни бээр юридиктиг нормаларны болгаш ыяан күүседир негелдерии кодекстиң толевилелинде тодаргайлаап.

Суг камгалалын хандырарда, хирлиг сугну арыглаар талазы-биле тудуглары чок бүдүүлгелерии болгаш тустус цехтерни ажыглалга киирерии хоругдаарындан ацгыда, суг ажыглап турар бүгү организацияларны сугнуң хирлиринге удур амгы үениң хемчегларин алырынче дериг-херекселдер-биле чепсеглелиринче хаара тударын хандырар.

Сугну күрүне шугуму-биле учёттаарының, күрүпениң суг кадастразын тургузарының, суг ажыл-агыйының балансызын чогаадырының болгаш суг хоолбектерин комплекстиг ажыглаарының база камгалаарының схемазын ажылдап кылырының чүруму база көрдүнген. Суг шыгкамырларын, суг объектилерин ажыглаарының айтырыгларын таарыштырып турар, ацаа чүгле РСФСР эвес, харын эвилелдешкен өске-даа республикалар соңуургалдыг. Арыглаар, каналжыткан тудугларны тударының, тудугжургулары төлевилел документтери-биле чогуур өөрүнде хандырарының талазы-биле Россия Федерациязында хөй ажыл шагда-ла кылдынган дээрэнн илеткелде демдеглээн. Хирлиг сугларны арыглаарының улам шынарлыг болгаш экономика талазы-биле ыңгыыттынган аргаларын шинчилээри калбарар.

Бойдусту камгалаар талазы-биле — улус ажыл-агый планының тудуш көзээ болур чыл болгаш перспективтиг планнарның комплекстиг төлевилелдерин ажылдап кылыр дугайында тускай шиитпирни РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол шиитпирге дүүштүр 1971—1979 чылдарда РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдүнүң күрүне планында бойдусту камгалаарының · ниити планын бадылаап болгаш суг арыглаар тудугларның күүлерин ажыглалга киирериниң талазы-биле онаалгаларны доктаатказ.

РСФСР-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу база РСФСР-ниң Кадык камгалаал министерствозу, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Совоттеринин күүскомнары суг ажыглакчыларын үеттаар талазы-биле улуг ажылды кылганнар. Суг арыглаар тудугларны тудар болгаш бүдүүлгелерге суг хандырылгазының хаалгыг системаларын ажыглалга киирер талазы-биле бирги эөлчегниң хемчегларин алыры кордүнген. Каналжыткан тудугларны болгаш хора чок болдурар тургузугларны тудары-биле министерстволар болгаш ведомстволар республиканың үлетпүр бүдүүлгелерииге капитал салыышкынларын көвүдеди берип турар апарган.

Эрткен беш чылда үлетпүрнүң хирлиг сугларын арыглаарына арыглаашкынының 4 муң комплексизин ажыглалга киирген. Оларның хөй биохимиктиг улуг бүдүүлгелер болуп турар. Ооң түңнелинде хемнериш, хөлдериш болгаш суг хоолбектериниң санитар байдалы экижип турар. Эрткен беш чылга бодаарга, хирлиг суг арыглаарының ниити күүзүү 2,3 катап улуг болуп турар суг арыглаарының тудугларын бо беш чылда ажыглалга киирери көрдүнген.

Суг курлавырларының хирлиринии, бокталырының болгаш эңээжээриниң чылдагааннарын узуткаар база баш бүрүлгээр көөрүнге идигни бээр юридиктиг нормаларны болгаш ыяан күүседир негелдерии кодекстиң толевилелинде тодаргайлаап.

Суг камгалалын хандырарда, хирлиг сугну арыглаар талазы-биле тудуглары чок бүдүүлгелерии болгаш тустус цехтерни ажыглалга киирери хоругдаарындан ацгыда, суг ажыглап турар бүгү организацияларны сугнуң хирлиринге удур амгы үениң хемчегларин алырынче дериг-херекселдер-биле чепсеглелиринче хаара тударын хандырар.

Сугну күрүне шугуму-биле учёттаарының, күрүпениң суг кадастразын тургузарының, суг ажыл-агыйының балансызын чогаадырының болгаш суг хоолбектерин комплекстиг ажыглаарының база камгалаарының схемазын ажылдап кылыр дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның Хоойлужудулгазының Үндезиннерин төлевилелде киирген. Принципиалдыг ол үүлдер сугну чоп ажыглаарын организастаарына, сугну ажыглаар болгаш камгалаар талазы-биле эртемге үндезилээп ажыглаарының, оларны хирлениишкиннерден болгаш соолдурындан камгалаарының айтырыгларын чырыткан.

Республикада ниитилел бүдүүлгезинин хогжүдезиниң бедик темпилери, хоорайларның тудуу болгаш өзүлдээн, кижилериң материалдыг болгаш культурлуг дөңгелиниң бедидерииге улуг ужур-дузалыг.

Төлевилелдиң болүктериниң бирээзинде суг талазы-биле хоойлу-дүрүмнү үрээпин дээш харыысалга хүлээдириниң хемчегларин доктаатказ. Ындыг үрээшкиннерге — сугта хамаарышкан хоойлу-дүрүмге удур янзы-бүрү дугуржулгалар кылыры; суг объектилерин кара туразында эжелээри азы оларны кара туразында ажыглаары; сугну суг ажыглаарының планнарын үреп дозуп алыры; сугларны хирлендирип, бокталырары; суг арыглаар тудугларны чок бүдүүлгелерии, коммунал болгаш өске-даа объектилерин ажыглалга киирери кирип турар. Кодекстиң төлевилелинде ындыг үрээшкиннериң дацзызын немээн болгаш кемжерек үүлгеткен кылдыр азы административтиг харыысалганы хүлээдир кылдыр көөр үүлгедиглерге сугнуң байдалынга хоралыг салдарны чедирер ажылдарны кара туразында кылырын, ол ышкаш суг объектилерин дыштанылгага болгаш спортка ажыглаарының чүрумнарын үрээпин хамаарышкырып турар.

Суг талазы-биле хоойлу-дүрүмнү үрээнинден чедирген когаралдарны бүдүүлгелер, организациялар, албан черлери болгаш хамаатылар дуглаар хүлээлгелиг. Бодунуң бүрүүзу-биле когарал чедирген албан дужаалдыг кижилер база материалдыг харыысалганы хүлээр.

РСФСР-ниң Суг хоойлузунуң төлевилелиш чугаалажын көргеш, бадылаарын төлевилелди белеткээринге киржип турган комиссияның омүнээзинден илеткелчи саналдаан. Суг кодексизин хүлээп алыр чорук республикага бойдусту камгалаарының херээнге чугула салыышкын болур, сугну ан-не боттуу-биле, эртемге үндезилеп ажыглаарыпга болгаш камгалаарыпга идепкейлиг идигни бээр дээрэнге бүзүрелин илеткелчи илергейлээп. Суг кодексизи болаа ниитилелдиң бүдүүкчү күштериниң улам ыңай хөгжүүрүнге, тоогу талазы-биле өпсөлтөлгөзин улуг. Бир саар инекке онаашгыр 3500 килограмм сүттү саар тургаш, ооң чартык кезиин эрткен айларда күүседип апкан. Бо «Межегей» совхозтуң саанчыларының аразында багай эвес көргүзүг болур.

Эш Реодько инектериниң чайгы одарын, чемгерилгезин эки таарыштырып тургаш, сүт саалдазын улам көвүдедир дээш ажылдап турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр ооң сорулгазы ындыг.

Ю. БАЙКАРА.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң саналдап киргенин ёзугаар 1972 чылдың февраль 17-ниң Чарлыы-биле РСФСР-ниң Совхозтарының эвилел-республика министерствозун тургускан. Ук Чарлыкты бадылаарда, РСФСР-ниң конституциязының 54-кү үүлүнге чогуур немелдени киирери эргежок чугула.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму 1972 чылдың май 18-те Чарлыы-биле Карель АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң одаар үүлү үлетпүрүнүң эргелелин тургузар дугайында Карель АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң киирген саналын бадылаан. Ол чорук Карель АССР-ниң коммунал-хандырыла бүдүүлгелерин болгаш чурттакчы чонун одаар үүлү-биле хандырарын организастаарын экижидер.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының саналдап киргенин ёзугаар Россия Федерациязының чазааның чамдык кежигүннерин томуйлаарының болгаш база чамдык кежигүннерин албан-дужаалындан хостаарының дугайында чарлыктарны хүлээп алган.

Оратор депутаттарга ол чарлыктарның дугайын илеткээн.

Арагалаашкынга болгаш аалкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалдарны чоокта чаа СЭКП ТК, а ооң соонда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай.

Партия болгаш чазактың ол шиитпирлерин совет кижилер изиг үүлдүгаүвүүшкүн-биле уткуп хүлээп алган дээрэнн илеткелчи онаалдап шыйган. Ажылчы чоннарның кадыынга, бичии-даа элээди-даа уругларының кижизидилгезинге багай салдарлыг, бүдүүлгеге каража-когаралды чедирип турар шиитилелге хоралыг үүл болур арагалаашкын-биле демиселди күштелдирер.

1972 чылдың июнь 19-та РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегларни бадылаарда, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ёзугаар 1972 чылдың февраль 17-ниң Чарлыы-биле РСФСР-ниң Совхозтарының эвилел-республика министерствозун тургускан. Ук Чарлыкты бадылаарда, РСФСР-ниң конституциязының 54-кү үүлүнге чогуур немелдени киирери эргежок чугула.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму 1972 чылдың май 18-те Чарлыы-биле Карель АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң одаар үүлү үлетпүрүнүң эргелелин тургузар дугайында Карель АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң киирген саналын бадылаан. Ол чорук Карель АССР-ниң коммунал-хандырыла бүдүүлгелерин болгаш чурттакчы чонун одаар үүлү-биле хандырарын организастаарын экижидер.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының саналдап киргенин ёзугаар Россия Федерациязының чазааның чамдык кежигүннерин томуйлаарының болгаш база чамдык кежигүннерин албан-дужаалындан хостаарының дугайында чарлыктарны хүлээп алган.

Оратор депутаттарга ол чарлыктарның дугайын илеткээн.

Арагалаашкынга болгаш аалкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалдарны чоокта чаа СЭКП ТК, а ооң соонда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай.

Партия болгаш чазактың ол шиитпирлерин совет кижилер изиг үүлдүгаүвүүшкүн-биле уткуп хүлээп алган дээрэнн илеткелчи онаалдап шыйган. Ажылчы чоннарның кадыынга, бичии-даа элээди-даа уругларының кижизидилгезинге багай салдарлыг, бүдүүлгеге каража-когаралды чедирип турар шиитилелге хоралыг үүл болур арагалаашкын-биле демиселди күштелдирер.

1972 чылдың июнь 19-та РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегларни бадылаарда, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ёзугаар 1972 чылдың февраль 17-ниң Чарлыы-биле РСФСР-ниң Совхозтарының эвилел-республика министерствозун тургускан. Ук Чарлыкты бадылаарда, РСФСР-ниң конституциязының 54-кү үүлүнге чогуур немелдени киирери эргежок чугула.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму 1972 чылдың май 18-те Чарлыы-биле Карель АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң одаар үүлү үлетпүрүнүң эргелелин тургузар дугайында Карель АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң киирген саналын бадылаан. Ол чорук Карель АССР-ниң коммунал-хандырыла бүдүүлгелерин болгаш чурттакчы чонун одаар үүлү-биле хандырарын организастаарын экижидер.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиуму РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының саналдап киргенин ёзугаар Россия Федерациязының чазааның чамдык кежигүннерин томуйлаарының болгаш база чамдык кежигүннерин албан-дужаалындан хостаарының дугайында чарлыктарны хүлээп алган.

Оратор депутаттарга ол чарлыктарның дугайын илеткээн.

Арагалаашкынга болгаш аалкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегларни бадылаарда, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң саналдап киргенин

Культурлуг дыштанылга дээш

КОЛЛЕКТИВТИИ-БИЛЕ ДЫШТАНЫРЫ ЭКИ

Кызылдың нефть базазының кызыл-булуңу көрүштүг кылдыр шиметтинеген. Хамада лозунда: «СӨКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандыраалынар!» деп бижип каан. Оон аңгыда бо будурулге черинде ан-ноң көрүүглерлиг, хүлээвеген ажыл-ижинге ээ харыысалалыг мурнакчылар А. С. Сагашева, В. С. Русанова, Г. И. Черняткева, Л. С. Саревко оларның чүруктарын ол-ла кызыл-булуңуң хевазында аскан. Оларның-биле кады бо-ла будурулгенің хоолуннары А. М. Усков, А. М. Таалуева, А. И. Глазырина сугларның чуруктары база бар.

Үстүнде ады үнген мурнакчылар болгаш хоочуннар Кызылдың нефть базазында коллективтиг культура массалыг ажылынга ойнекейлиг киржип турар. Ийи дыштаныр хүнүң чоп ажыглап, хостуг үе-шактың массалыы-биле дыштанып эртиреринге нефть базазы—культура-массалыг ажыл багай эвес турғустунган. Чижээ, чоокта чаа ол коллективтиң ажылчыннары Дус-Хөлге дыштанып чораанныр. Анда массалыг ойнарны, спорт маргылдаалын эрттиргеп.

Кызылдың нефть базазының улуг экономиказ, ында профсоюзтар комитединиң дарганың оралакчызы А. Хромых мынчаар чугаалады:

— Бистиң коллективте партия болгаш профсоюзтар организациялары ажыдан турар ажылчыннарның культурлуг дыштанылгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Профсоюзтар кежигүннериниң ниитги хуралызга дыштанылга хүннеринде кылып чорудар ажылдарны чугаалажып көрүп, оон тодаргай планны бадылап алган. Чоокта чаа бистиң коллектив, Москвада Ромэн аттыг театрның артизи Николай Сличенковуң солуң концертин көргеп. Ам бир дыштанып хүнде «Заря» деп теплоход-биле Каа-Хем өруу аян-чорук кылыр бис. Солуң концерт белеткээш, ону чоокавы колхоз, совхозка барып көргүзери планда киргеп.

Бо коллективтиң кызыл-булуңунга «СӨКП-ниң XXIV съездизи — совет улустуң материалдыг чаагай чорууның дугайында», «Күш-ажыл хөйдүзүнүң дугайы», «Тывага автотранспорттуң хөгжүдезиз» деп лекциялар болган. Ажылчыннар оларны дыка сонуургаанныр. Ам уламаз «Этиглиг спирт—хораан» деп лекцииңы дыңнаарлар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур хемчегерни күштелдирер дугайында РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле бо коллективтиң кежигүннери танышкан, арагалаар, ажыл шагы үдер ийи-чангыс кижилер-биле ишкиглыг демисселди чорудар дугайында ажылчыннарның ниитги хуралының мурнуунда шиитпирни хүлээп алган. Хостуг үе-шактың шын ажыглаар, дыштанып дугайында чамдык ажылчыннарның ортузунга кижилдилге ажылын бедик деңгеелге чорударынче улуг кичээнгей салдынган.

К. ТАБУРАК.

ЧОНГА ТААРЫМЧАЛЫГ...

Коммунистиг партия, Совет чаазак чонуң культурлуг дыштанылгазынче чугула кичээнгейни салып турар. Оон тодаргай хереглээ — неделядэ ийи дыштаныр хүннүг апарганывыс болур.

Ажылчы чонуң хостуг үе-шагында дыштанып чери — Кызылдың Гастелло аттыг дыштанылга парыгының шимелдезинче бистиң коллектив чугула кичээнгейни салган. Бо талазы-биле хөй ажыларны чоруткан бис.

СССР-ниң тургустунганынын бээр 50 чыл оонга турасскаткан киножурналдарны ажык шөлге үндүрүп турар.

Бо чылын чайгаар чер карусель, хеме — станциязы, теннис болган биллиард залдары ийи элчегиг ажылче шилчээн. Бистиң хеме станциязында 58 улуг, бичек хеме бар. Эки шынарлыг 15 хемеэн чоокта чаа салып алдывыс. Оларны дыштанып чон чонтуг ажыглап турар.

Бистиң Гастелло аттыг дыштанылга парыгының шөлээн театрынга солуң концерттер болгаш лекциялар база болгулаар. Чижээ, «Нөшериг неазе солуң программалыг концерти хостуг үе-шагында дыштанып келген ажыл-ишче чонга көргүзеп. Оон аңгыда В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 50 чыл болган оюнда Кызыл хоорайның пионерлери боттарының концерти белеткээш, ону ойнап көргүскеп эки болган. Моон соңгаар Кызыл хоорайның албан, организациялар, будурулге черлерибиле харылзаалып турган ажыл-ишчи чонга солуң концерттерни көргүзерин организастаар бис.

Маңаа лекция бир ков черни эдип турар. «Чурттаарыга олар биске моондактан турар», «Үдегеш болбас ийик», «Базар зарыгларының дуганы», «Кадыкшылга хүн» деп темаларга солуң лекцииларр болгулаан. Оларны улус улуг сонуургал-биле дыңнаан. Билдинмейн барган чамдык айтырыгларга тодаргай харыыларны лекторлар чонга берген.

Перспективтиг план олугаар бистиң Гастелло аттыг дыштанылга парыгы улам чараш кылдыр эде туттунар. Бо паркка өмак-тоглуг, ыяалаш дыштанылгаларның, аттракционнарның, уруглар ойнаарының черлерини тударын көргеп. Ол ышкаш парктың администрациязының ажылдаар бажыңын тудар. Анда ноччулуг, шыдыраа залдары, ансы-аңгы спорт секциялары ажылдаар өрээлер база турар. Бо талазы-биле тускай комиссия ажылдап эгелээн.

Ажылчы чонуң дыштанылгазын Кызылдың Гастелло аттыг парыгынга организастыг болгаш солуң кылдыр эрттиреринге талазы-биле чугула хемчегерни алыры бистиң планывыста киргеп. Оон күүседээн боттандырары — бистиң коллективтиң үлегелгези болур.

К. ВОРОНКОВ.
Кызыл хоорай.

Республиканың аныяк туристериниң слёдунуң киржиичилериниң арасында сорук киирички аңгылар ойнаар талантылыг хөгжүмчүзер базында кичээнгейниң төвүнде. Марш аңгыларын болгаш эске-даа хөглүг ырларны үрер хөгжүм-биле чиртиледир ойнап турар Чадаанаңы № 1 ортумак школазының өөреникчилери-дир. Олар үстүнде чуруктa.

Адааңда — Бурят АССР-ниң Гусиноозерск школазындан келген туристер.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 2-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамыдыралгалар программазы. 12.05 — Школчуларга. «Сонуургаткарның туризмиге» 5-ки дамчыдылга. 12.50 — Оңнуг телекөрүүде. «Хөгжүмнүг көшкө». 13.30—Детсад-ка панорамазы. 13.50—Өйнүге—«Чалыы назыны». «Ойыңаңам, солдаңар!». 16.25—Оңнуг телекөрүүде. «Мээ-ногаан ортулуум». Телешколдуң көргүүзү. 18.00—Үе-шең. Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Уруглаға фильм. «Пимоскююның ужуралдары» 2-ги кезии. 19.05—«Дүргеп ыр мегеттиниң туразы». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — СССР-ниң футбол талазы-биле кубогу. ЦСКА—«Торпедо» 2-ги тайга. «Динамо» дээн Тон стадиондан трансляция. 21.45—«Дириг маадырлар». Ураң-чечен фильм. 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30—00.00—Ойнуы залы.

ИЮЛЬ 3-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемегезиер (тыва дылга). 19.15—Уруглаға фильм. «Амданныг тоолу». 19.35—«Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга». Дамчыдылга. 20.00—«Николай Карлов-биле ужуражылга». Документалдыг фильм. 20.15—«Кижи болган хөөлүү» (орус дылга). 20.45—Кыска метражтыг фильм. 20.55—Телемегезиер (орус дылга). 21.05—Чараалдар, реклама. 21.10—22.40 «Секундомер». Ураң-чечен фильм.

аңаар

Бөгүн республиканың шөкар булуттаар, чаар чадавас. Барыын чүү уламыжыкшыныг хаттың хүжүү секундада 5—10 метр чедер. Агаарлыың температуразы дагзыы районнарга 14—19, арткаңнарында 24—29 градус аныг болур.

Кызылга бээл-ле шөкар булуттаар, чаар чадавас. Барыын уламыжыкшыныг хаттың дүрбеш 5—10 метр чедер. Агаарлыың температуразы 25—27 градус аныг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кезиктери) 9.30, 12.15, 15, 17.45, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Адыр, мана!» 10, 11.25; «Прерия» 12.50, 14.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кинозыныды 9, 13, «Эрги тоола» 11, 15, «Чайгы шөлээлер үези» 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Берлин дээш тулчуушкун». «Сөөлгү штурм» 11.50, 14, 17.15, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Көк кушкаш» 11.30, 13.10, «Трилбита» 15, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ИЮЛЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оон аныдыралында эрлер» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бежаталээ ээрдеи дүшкен» 15; «Чедиишкиниң үндезини» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Даарта — апрель үш» 9, 10.50; «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кезиктери) 12.40, 15.25, 18.10, 20.55 шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыр, мана!» 15.20; «Прерия» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Берлин дээш тулчуушкун», «Сөөлгү штурм» 17.20, 20.20 шактарда.

С. СҮРҮН-ООЛ

САМАГАЛДАЙ

Чурттаалгада хөй-ле ыры дыңнап келдим,
Шуптузуңуң салыны безин тыппастадым.
А бодум кажан, каяа, чүү деп ырны
Аңга баштай ырлаалымны билбес-тир мен.
Сактырымга, дыка хөйүү бизир турдум,
Ядараанным, көвей безинп уткан-дыр мен.
Ыынчалза-даа чонда чарлыг «Самагалдай»
Акка школачы чылдарымдан
Амдыгаа дээр сагыжымдан үнмейн арткан,
Аялгадан сөзүү безин башмөмде
Адырлыр чок, хырба мышкаш, сиңип калган.
Чүге дизе суурум сеңээ, Самагалдай
Чүлүү-чүрээм ханызындан ынак-тыр мен.
«Дооразымдан хараш көргө», кыстүп тур сен:
«Торгу хээлиг» чараш-тыр сен-даа Самагалдай.

О. ДЕЛГЕР-ООЛ.

Тевем

Пааг, соокту тевем
Черле төөвээ начын.
Черде баскан хээлиг
Иэн-көскү хөлгем.
Кадар оъттү хөй дег
Казыы оъттап чорбас.
Хараганыг ховаа
Хандыкшылдыг тевем.
Чөлер, маннаар аъттар
Чеңнп, маннаар четпес
Мөгеннери ийи —
Мөге-күштүг тевем.

А. ШАКТАР.

ТААРЫКЧЫЛААР

Таарыкчылар бажыңында,
Дээды-ла чеде бээр мен.
Баштак хөглүг, мастер кыстар,
Байырымның үткүп алыр.

Артык-түдүү түрбес кылдыр,
Арыг, доскы чүлүү, таарар,
Болдек көрүп шинчилээри
Ындын чүрээм сергедип көөр.

Бажым дыраан чимчак холу,
Баарымны сүйбаапы-ла.
Чаагым чоткан хонг адыш,
Чассыткан дег сагындырар.

Таарыкчылар кайын билир,
Таалаан үнүн сеткилимде,
Ынакшылдың ханызынче
Ырай бергеп болгулаар мен.

УТТУНДУРГАН...

Самагалдай суурлуң ол-не көктүг-шыктыг кыдынга Набережная деп кудумчу бар. Бо кудумчуның дугайында «Шынышқ» Мерген Мергеновичиниң дамчыштыр биднп алыксаан чүүлдеривис бар.

Мерген-Мергенович! Набережная кудумчуу 1949 чылда тургустунган чүве. Ол үеде анаа ажылчыннар чурттаар 7 барактыг туткаш, ажыглалга киирген турда кудумчу магалыг-ла арыг-селиг турду. Херимерлиг, ырыглаавыр черлердиг, чурттакчы чонга таарымчалыг-даа болган. Чоорту ол барактарны чурттаалга коммунал ажыл-агый конторазынче шилчээткен.

Амгы үеде үстүнде ады үнген кудумчуңуң байдалы кавдыгыл? Оон тургустунганымдан бээр хөй чылдар ужуткан эрткилээн. Мынчага чедир барактарда септедге-даа болбаан. Хеример, ырыглаавыр черлер-даа чок. Чаидык кижилер ыяш сутар дээш бичии хеример кыла тыртып алыр. Кажан өскүр бөжүп чоруур дээлде садыптар, азы оттуулуттар. Барактарның адаккы дораалары ирип эгелээн, пеҥкаларны шуптү үреликлер. Анаа чурттаан кижилер боттары-да бакка-сокка септиор ужурга таваржыр.

Кудумчуну чаагайлыгтайн турарындан вогаан ыяштарда чок, куу-ла чүве. Чурттаалга коммунал ажыл-агый конторазындан септелге дугайында айтырыг тургузарга акша чок, азы боттарындар септеп алыңар дээр.

Мерген Мергеновичке! Бо кудумчуну кажан чурумчудуп, чаагайжыдар, барактарыы септээр хемчегерни кажан алыр ийик? Анаа харыы бээрзинге Самагалдай кодээ Советтиң күүскомуң далаштырыы көрүнер.

Ш. БААЗАН.
Д. ОЮН.
Самагалдайның чурттакчылары.

ЧУК ДЕГ ЧЫШПЫНА БЭЭР

(ФЕЛЬЕТОН ОРНУНГА)

Кадык шыырак, күдер бөстүт дертен хар ажа берген, ажыл кылбас болган апыяксы сүргей киижи, чоокта чаа Адыр-Кежиг суурга «хөлчегиг аян-чорук» кылып келген Оон адын Григорий Кол дээр.

«Кылаң каразын» кара тоңуның оң талакы кырманында супкан, тоң кудумчуну оруалырын, кышкырып, таварышкан кижизинге эки-бак сегзеп, оларны үзер бүга дег хыймыртап чоруп турган.

Кандыг кончуг амытан боор, киргинээп бууда дег, аксындан ак бөөрүк токтуо чоруур дең, «Тоора-Хем» совхозтуң төвүнге бөөрүк кижилерден айтырдым.

— Орта ажылдаан черге-даа билдинмес, балык заводунуң ажылчыны боон чагдыгын алган кижи-дир ийин. Бо черниң болуут-ла үнденип турганы — деп оларның бирээзи харыылады.

Хөй кижилериң бирээзи турган:

— Заводтуң балыкчылаан эвес, харын хоралакчылы болбазыкпе дей-дир. — Балыкчылар балыктаң бөөрге, оларның аъш-чемни оорлаар, дүне-таң район төвүнден дүвүрээн сүрээдээн Кол хаа келгеш, колхоз даргазынга мынча дээн:

— Че, эрним дарга, эмчиге чыткан ачам хөөкүй чорта берди, дузалап көрүңерем.

Удуртукчу эштер аңаа бүрүүнү, акша-көпеекти-даа берген. «Өлген» кижиге хаарлактыг кылып каапкан.

Адазы кайын олур, арагачының мегелеңкепи дораан илерей берген. Ону дорааң-на тудуп алган, хөй-иннги ыяттырар магазы-биле ыяттырып, кежедир талазы-биле дыка кеткен. Шак мындыг арыннүүр чок чорукту кылбазын, арага-дарыы ишкенин ол мынзарда аазап, хүлээнип-даа турган чүве. Г. Кол ам бүрүүгге арага досказары аппартан дең чугаалап болур. Эмирип алганда ажызы база болгай. Тоора-Хем, Адыр-Кежиг суурларга ол барганда, 5—6 хонукта сиирип сергевес, аңаа ээ көрген кижиге-ле чүк дег чышпына бөөр...

Тыва улустуң мындыг мерген чугаазы бар: «Аптаан черинге алды, тоткан черинге тос хонар». Г. Кол арагалаашкынга таарымчалыг дең тыпкан-ла болза, каш-даа хонар, суурнуң төвүн доолдуруп, улуска амыр-дыл бербейн баар.

Арагачы Григорийни
Амдажытпас үе келген,
Ажылчы чон, хөй-ле ниитги
Ажыл-ишче албадаптар.
Хамаарышкан хөй-ниитги
организацияларга ону тедип
алыр-даа ужурлуг.

Х. АДАР-ООЛ.

ШЫДЫРАА ОВААДАЙЫ ДЭЭШ

Бөгүн Исландияның пайтысылалы Рейкъявикке хөл-шыдыраа талазы-биле делегей чемпионы Борис Спасскийниң болган ол атты чедип алыр дээш маргылдаага киржир Роберт Фишериң аразынга салышкынчыар эгелээр.

Хөл-шыдыраа талазы-биле Б. Спасскийниң оруу чиик эвес болган. Амгы үеде ол чогаадыкчы бедик чадазында туруп турар деп болур. Дуржулганың көргүзүп турарындан алырга, делегей чемпионну болуу берген кижиге бодуң кердүүн ап, чаа хемчегерни алырда, үе херек, ону тывары чамдыкта парын болур. Шидыг хевирлиг байдал харын Спасскийниң-биле таварышкан. Эрткен үш чылда элээн-кин маргылдааларга тацпалдыг чертерни ол алган. Бодап коорге, бодуңуң чогаадыкчы ажылыңың бедиинде ол амдаа шуут үсүлөп, харын ону ам-даа, улустуң чугаалажыры шыкаш, «немептиио болур.

Р. Фишер делегей чемпионуңдан алды хар аныяк. Совет шыдыраачыларның хөлшыдыраа ажылдарын ол оваа нүткүдүүр-биле өөренип турар.

Моон мурнунда болуп турган маргылдааларга Б. Спасскийниң-биле Р. Фишер аразында беш катап ойнаавнар, олардың үжүн Б. Спасскийниң удуп алган, а ийизи — хаайыр болган.

Амгы үениң ол ийи эң шыырак шыдыраачыларының салышкынчылары канчаар доостур ирги деп айтырыгны хөл-шыдыраага сонуургалдыг бүгү киижилер салып турары чугаажок. Оон канчаар тонерин бап удур чугаалары берге. Олар аразында 24 катап салыр чүве болганда, ол болза шүүлде маргылдааларга кыска «сегизкин алышкынмардан» ылгалдыг болур, маңаа баштайгы бир-ийи айтырышкынчаар пинтиирлиг болуп шыдавас.

А. Алехин биле М. Эйвениң азы М. Ботвинник биле В. Смысловтуң аразынга салыышкынмаарынын дүржүлгазы болза оларның кайы-бирээзин ийи азы үш-даа санга ажыр уттуруп алган, сөөлүнде ону эдип ап болуруп көргүскен. Оон ужурунда бо маргылдаага чугула бир фактор — утаавмедерел талазы-биле киижиниң кайы хире быжыы болуп турар.

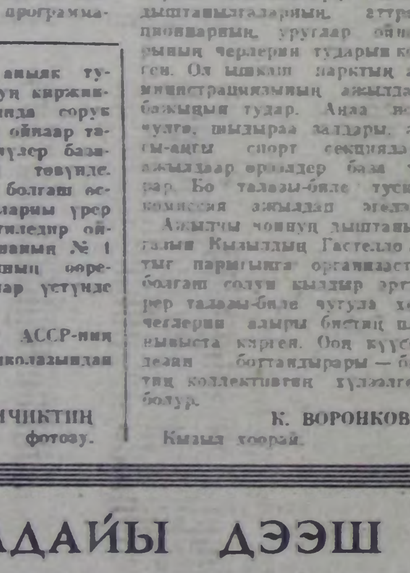
Рейкъявикке маргылдааның эгелээриниң хүнүнде чедир-ле Р. Фишер акша талазы-биле негелдеринге база салып, аңаа чеде бээр ужурлуг хүүдүл чеде берээнин база талазында эвес. Оон чогум кандыг түңелдиг болуруң моон соңгаар биле бээр бис.

Бо берге болган харыысалалыг шылгалдага Б. Спасскийныкы-белеткеген киргеш, бодуңуң талантызының эң дээре талааларын көргүзер дээрзинге хөл-шыдыраа талазы-биле миллион-миллион совет сонуургазыдылар бүүрел турарлар.

(«ПРАВДА» солуига парлаан чүүлден).

Б. СПАССКИЙ.

Р. ФИШЕР.

КООПЕРАТИВТИҢ ДАРААЗЫНДА ТУСКАЙ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИ СУРГУУЛДАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Красноярскиниң кооперативтехникумунга дараазында мергежилдер талазы-биле: үлегүр болгаш аъш-чем бараанларының товаровединези; аъш-чем бараанларының товароведенези; үлегүр бараанларының товароведенези: бухгалтер учёду; кооперативтиң садыынга планнаашкыны.

Бүгү-ле мергежилдер аайы-биле хүндүскү салбырга чүгле ортумак школа дооскаларны хүлээп алыр. Товароведение салбырларыңа киреглер орус дылга болгаш литературага (чогаадылга), химиинга (аас-биле); планнаашкын болгаш бухгалтер салбырларыңа — математиканга (аас-биле) экзамен дужаар, орус дыл болгаш литературага чогаадылга бижиир.

Иркутскиниң өлүк-кеп техникумуну дараазында мергежилдерге: өлүк-кеш болгаш мал ажылының чиг-эъдиниң товароведенези; аннымыр болгаш аң ажыл-агыйы: көдээ ажылагый продуктуларының товароведенези. Бүгү салбырларга ортумак школа дооскаларны хүлээп алыр. 10 класстың баазазынга киреглер орус дылга болгаш литературага (чогаадылга), математиканга (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Барнаулдуң кооператив технологиязының талазы-биле мергежилге ортумак школа дооскан хамаатыларны хүлээп алыр. Киреглиниң экзаменнерни орус дылга болгаш литературага чогаадылга, химиинга (аас-биле) дужаар.

Үстүнде техникумнарга киреглиг күзээлер шилип алгаш техникумнуң директорунуң адынга дараазында документилерни дужаар:

а) билиниң дугайында документ;

б) школадан азы ажылдан турар черинден характеристика;

в) намдары (боду бижээн);

г) кооперативтиг организациязының өөредилгеже чоруткан бижин;

д) № 286 маймак өзугаар эмчи шынылгазы;

е) паспорт чок кижилерниң төрүттүнгенинниң дугайында черечилери;

ж) чурттап турар черинден шынылга;

з) ажылдан турарларының күш-ажыл дептеринден үзүк бижидилге;

и) 3х4 см. хемчээлдиг, тацма кагар черлиг бөгө чурук;

к) ада-иезиниң шалыңының дугайында шынылга.

Киреглиниң дугайында документилерни Тыва респотребсоюзтуң бажыңынга 1972 чылдың июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Адреги: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, 38, телефоннар: 27-24, 55-58.

Киреглиниң экзаменнерни 1972 чылдың августуң эгезинде Кызылга дужаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-21 пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлегүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көдээ ажылагый киллизиниң 21-47, информация база совет гурузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41, Солун кедвейн барганда 32-75 телефончe болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00804.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үнелеп эдилгенде

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 4 ВТОРНИК. № 155 (8923). Өртем 2 кеп

Куба аалчылар Воронежче чорупкан

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус база ону үдеп чоруур куба партия болгаш күрүне ажылдакчылары июльдуң 1-де Москвадан Воронежче чорупкан.

Хүндүлүг аалчы-биле кады СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрижидилге министри П. С. Непорожний, ССРЭ-нин Куба Республикада элчини Н. П. Толубеев олар база чорупкан.

Куба Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн турган Внуковоаэродромга эш Фидель Кастро Русту болгаш өске-даа аалчыларны СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның Секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ным Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги орлаачызы Д. С. Полянский болгаш албанның өске-даа кижилери үдээнер. (СЭТА).

ФИДЕЛЬ КАСТРО РУС ВОРОНЕЖТЕ

ВОРОНЕЖ. (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, совет болгаш куба албан кижилери июль 1-де Нововоронежтиң атомнуг электри станциязынга чорааннар.

Евро-азий дипте эң улуг дээн атомнуг станция — ол АЭС-тиң төөгүзүнүң болгаш перспективаларының дугайын аалчыларга тайылбырлап чугаалаан. Ол баштайгы үлетпүр тогун 1964 чылда берген. Бо хүннерде оон коллективи 440 муң киловатт мүчүлүг үшүн блокту долу мүчүзү-биле ажылдадып кирген.

Коллективтиң онзаланчан чүүлү — оон аныяктары ол боюп турар. Ол Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуунда чурттуң хөй-хөй националдарының төлээлекчилери ажылдап турар.

Аалчылар башкарылга черин, атомнуг реакторларны болгаш турбина залдарын көрген, АЭС-тиң Культура ордузунга база чораан.

Фидель Кастро Рус атомнуг электри станциязының хүндүлүг аалчылар дептеринге чүве бижээш, эртем болгаш техника талазы-биле совет улустуң чедишкиннерин магадап турарын илереткен.

• • •

ВОРОНЕЖ. (СЭТА). Эштер Фидель Кастро Рус, А. Н. Косыгин, К. Ф. Катушев болгаш өске-даа совет болгаш куба албан кижилери хоорайның элзэн маш үлетпүр бүдүүлгелеринге чорааннар.

Июль 1-де партияның область комитединге эш хуунуң беседазы болган. СЭКП обкомунуң бирги секретары В. И. Воротников хоорайның болгаш областың хөгүүдезиниң дугайында, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган соруулгаларын күүседир дээш амыдыралды чоннарның кайы хире күш-амыдыралы кодуруулуушкүнүүр амыдыдап турарының дугайында чугаалаан.

Эш Фидель Кастро Рус солун информация дээш өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Ол-ла хүн СЭКП обкому болгаш облүүсконом Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рустуң алдары дээш дүштеки шайлаалга тургускан.

Аңаа совет талаадан эштер А. Н. Косыгин, К. Ф. Катушев, албанның өске-даа кижилери аяруушкан.

Эш В. И. Воротников аалчыларга изиг байыр чедирген.

Дүштеки шайлаалгага эштер Фидель Кастро Рус болгаш А. Н. Косыгин олар эш хуузунда чүве чугаалааннар.

Дүштеки шайлаалга чүректиң ханызындан, аны-дуңма ёзулунга боюп эртиен.

Ол-ла хүн эштер Фидель Кастро Рус, А. Н. Косыгин, К. Ф. Катушев, өске-даа совет болгаш куба албан кижилери Москваже чорупкан.

Июль 2-ниң кежээзинде Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус болгаш ону үдеп чоруур кижилер Москвада чедип келгеннер.

Ол ышкаш СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП Төп Комитединиң секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрификация министри П. С. Непорожний, ССРЭ-ниң Куба Республикада элчини Н. П. Толубеев олар база Воронежтен чедип келгеннер.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлаачызы Д. С. Полянский болгаш Совет Эвилелиниң туктарыбиле шимээн Внукова аэродромуна эш Фидель Кастро Рустуң болгаш өске-даа аалчыларны утпуп алганнар.

НААДЫМГА БЕЛЕКТЕРЛИГ УЖУРАЖЫЫЛ!

ИНФОРМАЦИЯЛАР

Мөңгүн-Тайга

Бо хүннерде республиканың колхозтарындан болгаш совхозтарындан боттарының Наадымынга утмуштур кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле чартык чылда планныг онаалдаларын хуусаа бетинде долдур болгаш амыр күүсеткенининг дугайында өөрүнчүг медээлер кээп эгелээн. Чартык чылда күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садар даалгаларын бүрүн күүсеткенинин бүдүн-бүдүн районнар безин ралорттап эгелей бергенер. Ол талазы-биле баштай келген ындыг рапорттуң ээзи Мөңгүн-Тайга район болган.

СЭКП-ниң Мөңгүн-Тайга райномунуң болгаш райкүүсомнуң июль 3-те партия Тыва обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге чорутнан рапорттунда районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чартык чылда күрүнеге эът садар планын 110, дүктүүн — 210 хуу күүседип алганын өөрүшкүлүүг-биле дыңмадып турар.

Республика Наадымынга утмуштур бо хүннерде районнуң колхозтары кодээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының чылда бердинген планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш массаполитиктиг ажылдарны калбартып турар. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуур оюнуң байырлалынга күш-ажылчы белек кылдыр, райономуң ажыл-ишчилери хой кыргылдазын уламчылавышаан болгаш малдың чайгы одар-аадырышкынын база мал чемининг белетгелиин чедиишкинниг эрттиреринің дээштиг хемчегирин ап чорудуп эгелээн.

Өвүр

Хандагайтының тудуг-септелге участогу — Өвүр районнуң мурнакчы будүрүлге коллективи апарган. Совет Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин ук коллектив чедиишкинниг күүседип турар. Бо юбилейлиг чылда ийи-ийи аал ишти чурттаар сес бажыңны тудар дээн планын күүседип апкан. Алды айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын 110 хуу күүседипкен.

Бригадалар аразында чарышка Араптаң Байслаңның удурткан тудугжулары шылгараан. Монгуш Чараш-оолдуң бригадазы Солчур ортуман шиөланың тудуунда ажылдап, бо чылын 111 муң рубльдиг ажылын ылыр тургаш, ам ооң 49 муңун шиңгээдип алган.

К. МААДЫ.

Чөөн-Хемчик

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ажылчыннары сиген кезилдезин массалыбиле чорудуп турарлар. Совхозтуң № 1 болгаш № 2 хову бригадаларының бүгү звенолары сиген ажаап алыышкынынче кирипкен.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш совхозтуң комсомолчулары, аныяктары боттарынга бедиткен хүлээлгени алган 100 тонна будук-бүрүнү белеткээр соруулга-биле эш М. Хемер-оолга удурткан 28 кижи тайгада ажылдап турар.

(Бистиң корр).

Аныяктарны — хой ажылынче!

ХОЙ АЖЫЛЫ—БИРГИ ЭЭЛЧЕГНИҢ ШАЛЫПЧЫ СОРУЛГАЗЫ.* 2860 ТОННА ДҮК ДЭЭШ ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛДААР*. АНЫЯКТАР — ХООЧУН ХОЙЖУЛАРНЫҢ ТӨЛЕПТИГ САЛГАКЧЫЛАРЫ.* АНЫЯК ХОЙЖУЛАРНЫҢ РЕСПУБЛИКА СЛЕДУ.

Бистиң республиканың кодээ ажыл-агый будүрүлгезинде мал ажылы кол черия эзлеп турар. Ында бир чүгүле адыр—хой ажылы. Амгы үеде колхозтарда, совхозтарда бир миллион ажыг хой болгаш ошкү бар. Эрткен чылын хой ажылындан алган продукцияны 22 миллион ажыг рубльге сайгарган.

Бо саннар Тываның хой-жуларының эрткен чылын кылган ажылының түңнелдери-дир. Бо улуг ишке аныяктарның киирген үдүү бичеэвес. Ол дугайын чоокта чаа болуп эрткен аныяк хойжуларның республика слёдугга тодаргай чугаалашкан.

...Тываның кодээ ажыл-агый дүржүлга станциязы. Республиканың кодээ ажыл-агыйын эртемге үндезилеп сайзырадырыбиле эвээш эвес ажылды мында чорудуп турар. Ынчангаш маңаа аныяктарның слёдун эрттиргени танарылга эвес. Аныяк хойжулар мергежилдин бедидип, дүржүлгазын солчуп, чаа чүүлдерни билип, ону шиңгээдип алыр дээш келген.

Аныяк хойжуларның слёдун СЭКП Тыва обкомунуң йиғи секретары В. И. Филиппов ажыдып тура, болдунуң эге сөзүнгө мал ажылында улуг соруулгаларның дугайын айыткаш, ылаңгыя хой болгаш ошкүнүң баш санын өстүрери, оон бедик шынарлыг дүктү алыры бөгүн эң чугула айтырыгның бирээзи болуп турарын чугаалаан. Хой ажылындан ап турар орулга мал ажылындан ап турар бүгү орулганың 55 хуузу болуп турар. Ынчалза-даа ону улам көкүдиринің аргалары бар болгаш бистер ону чедир ажыглап шыдавайн турар бис. Эрткен чылын күрүнеге дүк садар план күүсеттинмээн, республика 47 топпа дүк өрелиг болуп арткан. Малдың олуп хораар чоруу ам-даа үргүлчүлеп турар. оорлаар, төтчеглээр чорук хөй, оон-биле демисел четпес чоруп турар.

Хойжу — мал ажылында эң код кижи болу берген. Хойжуларның мурнунда улуг соруулгалар салдынган. Ону шиитпирлээриве аныяктарның киржилгезиниң дугайында илеткелди кодээ ажыл-агый министри Г. Т. Лаасол кылган.

— Хой ажылын улам хөгжүдериве Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улуг кичээнгейни салып турар—деп, илеткечи чугаалаан, бо талазы-биле бистиң республикада боттандырып турар хемчегдерни чылганнарта делгерецгейи-биле тайылбырлаан. Хойжуларның ажылында чамдык эки түңнелдер бар-даа болза, ол ажыл ам-даа чогуур деңнелге четпейн турар. Аңаа бирги эзлчегде малдың өлүп хораар чоруу хамааржыр. Ылаңгыя Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда хой мал өлген. Бо чылдың беш айларында ниитизи-биле когарал база улуг болуп, хой муң хой, өткү өлген. Эрткен чылын 30 муң баш хой, өшкү төтчеглеттинген. Оон чылдагааны колхозтарда, совхозтарда учёт-отчёттуң багай тургустунганындан болган.

Малдың чаш төлүн камгалап, доруктуруп остүрер талазы-биле бо чылгы көргүзүглер эрткен чылгызынга деңнээрге база куду болуп турар. Республикада төрүүр 100 хойга онааштыр ортумаа-биле 76 хураган алдынган болза, Өвүр. Бии-Хем, Улуг-Хем районнарда болган Кодээ ажыл-агый дүржүлга станциязында чүгле 58—70 чедип турары төгенчиг.

Хой ажылының бедик продуктузуг болуру оон уксаажыдылгазын экижиринден, малга быжыг чем-суурну тургускавышаан хамааржыр. Ынчалза-даа бо талазы-биле ажыл бистө ыракта четпес чоруп турар. Оон чылдагаанындан хой ажылының тогжудезин хожудап турар. Норма ёаулаар бир хойга чылда 3,6 центнер яңы-бүрү чемнер берген турар ужуралуг. Эрткен чылын херек кырында бир хойга онааштыр 2,2 центнер чем белеткеттинген болган. Малга белеткээн бүгү чемнерниң чүгле эвээш кезиин хойга берип турар.

Хой коданынга таарымчалыг, техниктиг негелдерге дүжүп турар кажаалары тударынче сагыш салыр үе келген. Бистө бар турар 2500 хой кажаазының чүгле 127-зи чаңгыс аай төлевилел-биле тутқан кажаалар болуп турар. Мынчыг байлалдан үнмес болзувусса, бедик шынарлыг дүк алыр айтырыгны шиитпирлээри берге.

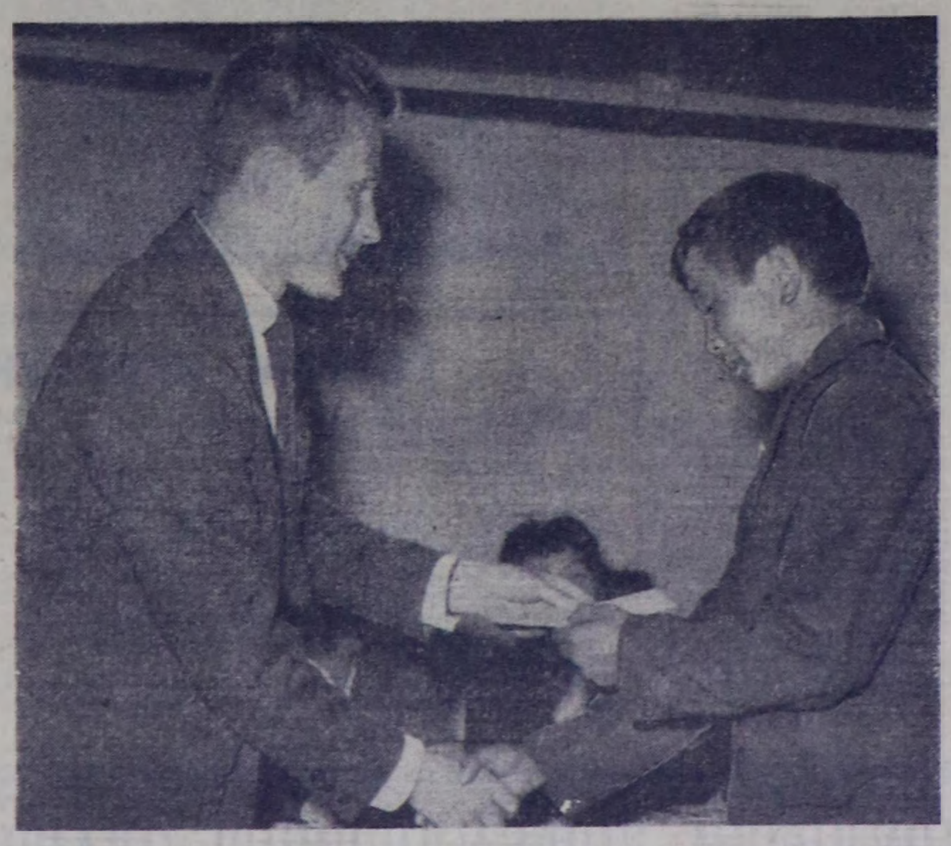
Бедик шынарлыг, хөй дүктү Төрээн чуртка бээри—хүнүвүн тыалынчы фронтузу болуп турар. Бо айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээри колхозтар, совхозтар удурткучуларының, специалистериниң организакчы ажылындан, хууда харыысалгалыг болурундан хамааржыр. Ону доктаамал, бодамчалыг, билдиглиг шиитпирлеп келген ажылдакчылар төрүүр түңнелдерни чедип алган. 1965 чылда бистиң чүгле үш ажыл-агыйывыс бир хойдан үш килограмм ажыг дүк кыргын ап турган болза, ам оларның саны он бир четкен.

Дүк бүдүрериниң талазы-биле аналызти ап көөрге Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Эрзин ышкаш хой ажылдыг районнар бо талазы-биле эң куду көргүзүглүг болуп, эрткен чылгы планын күүсетизеп. Оон чылдагааны билдингир: ол районнарда колдап турар бодуун дүктүг хойларны чаяа катап кыргывайн турар, ол ышкаш эрге төрээн хураганнарны кыргырынче сагыш салбайн келген; кыргылданы хол хачызы-биле, куду шынарлыг чорудуп, хөй дүктү чидирип турар.

Бо чылын чазын 965 муң, күзүн 316 муң хой болган. 320 муң эрге төрээн хураганны кыргыыр ужуралуг бис. Чүгле шынан дүк планын күүседир арга бар. Соруулга чүл дээрге, кыргылданы долузубиле механизастаар, кыргыкчыларны белеткеп, кыргылданы бедик шынарлыг чорудары болур. Бо талазы-биле ам-даа хөй ажыл-агыйлар чедир ажыддавааның демдеглээр херек. Эрткен чылын республиканың бүгү хойларының 81 хуузун механизастыг арга-биле кыргаан. Оон ниитизи-биле кыргаан бүгү хойларның Монгун-Тайгада 37 хуузун, Каа-Хемде—60, Тес-Хемде—61, Чөөн-Хемчикте—77, Өвүрде—78 хуузун механизастыг арга-биле кыргаан. Механизастаттынган кыргыкда дээрге, бедик бүдүрүкчүдүг болгаш эки шынарлыг кыргылда деп чүвени удурткучулар, зоотехниктер билзе-даа, ону амыдыралга боттандырбайн турарын үстүнде саннар херечилеп турар.

Хой ажылынга аныяктарның кирип турар үлүг улуг. Республиканың комсомол организациязы хой ажылын шефке алган, ылаар комсомолчу аныяктарны хаара тудар талазы-биле эвээш эвес ажылды кыгаан. Колхозтарда, совхозтарда он ажыг комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадалары ажылдап турар. Аныяктар хоочуннарның тодештиг салгакчылары болуп, бедик мергежилди чедип алганнар. «Найырал» совхозтуң аныяк хойжузу Маскыр-оол Тунгар-оол бо чылын төрүүр үүс хойга онааштыр 109 хураганны, «Шекпээр» совхозтуң хойжузу Монгуш Серээ 101 хураганны алган. Ол-ла совхозтуң хойжузу Ооржак Үсүүн-Доржу сес чыл улаштыр төрүүр үүс хойга онааштыр үүстеп эвээш эвес хураган ап келген. Ол дээрге чамдык хөөчүн хойжулардан артык көргүзүглер-дир.

Аныяктарны хой ажылынга хаара тудар талазы-биле идепкейлиг ажылды Мөңгүн-Тайганың Эрзининг комсомол организациялары чорудун келген. Комсомолдуң Эрзин райкому бо чылын 16 аныяк ог-бүлени хой ажылынче чоруткан. Ниитизи-биле мында 200 комсомолчулар болган аныяктар хой ажылында кирижип турар.

Аныяктарның аразында «Эң тергиин аныяк хойжу» деп ат дээш социалистиг чарыш калбарган. Ында хой ажылында аныяктарның хой кезии киржип турар. Кадарлылар, сакманщиктер хой, ошкүнүң баш санын өстүрер ажылга шудургу туржуп келген. Чыл бүрүде мал чемин белеткээр он-оон аныяктар бригадалары, звенолары туруштунуп турар. Аныяк малчынар боттары аңаа идепкейлиг киржип келген.

Бо бүгү өөрүнчүг, ынчалза-даа моон соңгаар ол талазыбиле чорудар хөй ажылдар комсомол организацияларының мурнунда туруп турарын эш Лаасол айтыкан.

Аныяк хойжуларның слёдунга Эрзинде «Чаа оруу» колхозтуң комсомолчу-аныяктар хойжу бригадазының бригадири Виктор Хорлуу баштай сес алган, мынчаар чугаалаан:

— Бригадавыстың 15 кодазында 900 ажыг хой бар. Төрүүр үүс хойга онааштыр бо чылын 97 хураган алган бис. Малчынар шупту-ла багай эвес ажылдап, ылаңгыя Аксмаа, Долгар Анай-оол олардың көргүзүглери бедик болган. Бригада бо чылын ийи аныяк кадарчыны хүлээп алган. Ам түскай комсомолчу звено тургустунган. Малчын бүрүзү харыысалгалыг ажылдаарын хайгаараар соруулга-биле комсомолчу пост база тургускан бис. Кыргылданы доозкаш, малдың чайгы одар-лаашкынын эрттиреринден аңгыда, боттарывыстың күжувүс-биле 420 тонна сиген белеткээр деп хүлээдгелиг бис.

Дараазында сес алган Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозтуң кадарчызы Хомушку Эрес-оол, «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Бугалдыр Чооду олар аныяктарның хой ажылынга киирип турар үлүгүн, боттарының кандыг ажылдап турарын, арга-дүржүлгазын делгерентей чугаалаап, хой ажылынга моон соңгаар улам идепкейлиг киржирипче өөрүн кыйгырганнар.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов түңнелинде хой ажылынга аныяктарны хаара тудар талазы-биле комсомол организацияларының соруулгаларын доктаагаан.

Республиканың аныяк хойжуларының слёдун хой ажылынга болунуң үлүгүн киирип, Төрээн чуртуң байлаан улам көвүдедип, оон-биле ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуур оюн төлептиг уткуурунче утпаанган кыйгырыгны хүлээп алган.

Болуп эрткен слёткә хамаарыштыр чамдык бодалдар. Аныяк хойжуларның слёдун дүргеи кыргылданың маргылдаазы-биле взпсырзаштыр эрттиргени таарымча чок болган. Маңаа Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарның төлөлекчилери шуут келбээн. Ол районнарның кодээ ажыл-агыйэргелелдериниң удурткучулары слёткә болгаш конкурска киржир ужуралуг деп билзе-даа ону тоомчага албаан. Слёттуң киржикчилери моон соңгаар ону конкурстан аңгы эрттирип турарын күзээнер.

О. ИРГИТ,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. Ромашов аныяк хойжу Ооржак Эрес-оолга шаңналтыспыш тур.

Сорук киирген

Эрткен пятницада Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң төп суурунга өөрүшкүлүүг болуушкун болуп эрткен. Каас шынык кылдыр кеттиниткен колхозчулар ажыл шагының соонда Культура бажының шыгырт долу кылдыр олурупканнар.

Эрткен 1971 чылда тараа культураларын өстүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын эки күүсеткени дээш Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң колхозтар аразынга шилчиир Кызыл туғун алган ажыл-агыйларының бирээзи бо колхоз.

СЭКП райкомунуң бирги секретары эш М. С. Харченко ол түңгү акша шаңналы-биле кады колхозчуларга тывыскан. Аңаа тураскаатқан байырлыг хураага санал берген колхозчулар тоску беш чылдың ийиги чылының планын база ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш улам күженишкинниг ажылдаарын хүлээнгеннер. Ылаңгыя мурнакчы механизаторлар Д. Эникоол, И. Некрылов, М. Оолак, И. Бичугин чаа дүжүттүң тараазын чидириг чокка ажаап алыр талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни алганнар.

Колхозчулар бо чылын базала багай эвес ажылдап турарлар. Күрүнеге эът, сүт дужаарының чартык чыл планы ажыр күүсеттинген.

Тук тывыскан хураага 60 ажыг колхозчуга акша шаңналын берген.

С. ДАНГАА.

Автомобильдер тараа сөөртүлгезинде

Россия Федерациязының дивисиэриинге болган чылыг хүннер тарааның өзеринге болгаш быжарынга таарымчалыг салдарны чедирген. Республиканың мурнуу чүгүнүң чер ажылдыгларе ажаап алыышкынны эрткен чылдардагызындан бүдүн чартык-ийи неделя мурнап эгелээн. Тарааларны чидириг чок ажаап алырынга чүгле комбайнерлерниң эвес, харын чолаачылардың күжениишкини база негеттинер.

Ажаап алыышкынга автотранспорт канчаар белеткенгенил?

— Республиканың тараа сөөртүр оруктарынче 600 муңдан эвээш эвес автомашинаар үнер — деп, кодээ ажылагый чүүктерин сөөртүрүн организастаар талазы-биле РСФСР-ниң Автомобиль транспортунуң министерствозунуң Юл эргелелиниң начальныги Г. С. Долгачев СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Бо дээрге, бистиң министерствонуң автотранспорт будүрүлгелериниң, «Транссельхозтехниканың» колхозтарның болгаш совхозтарның, үлетпүр будүрүлгелериниң машиналары-дыр.

Бүгү автомобильдер кымгадаа хамааржып турары хамаан чокка, РСФСР-ниң автотранспорт министерствозунуң болгаш оон транспорт эргелелдериниң удурткулгазы-биле ,тарааларны, мал чемин болгаш өске-даа чүүктерни сөөртүр апаар. Бо дээрге комчуг чугула чаа чүүл-дүр. Ол, автоколонналарның дүрген болгаш саадаашкын чок амылдаарын хандырар. Министерство болгаш оон эргелелдери диспетчер аппаратының четкилерин бүгү областарда, крайларда, автономнуг республикаларда бо хүннерде тургузуп турар, оларны мурнуу районнарда шагда-ла тургускан. Оон-биле дөрт харыысааны тудар арганыг.

Ындыг система дүмүт ажаап алыышкынының депшилгелиг аргаларын нептередир арганы берип турар. Тараамыларга дузаламыры-биле Москвада, Ленинградта, Ярославльда, Ивановода болгаш өске-даа хоорайларда автоколонналарны, отрядтарны тургускан. Машина бүрүзүнде-ле тараа сөөртүрүнге тааржыр деп техниктиг паспортту бергем.

Ажаап алыышкынга киржир чолаачыларның чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарының чугула хемчегерин ап турар. Тараа сөөртүлгезинге шылгараан чолаачыларга тыпсыр хүндүүг аттарны тургускан. Чолаачыларның түңнелин он хоамуктап үндүрер, тиилекчилерге облүүсконмнарның, крайкомнарның, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң шиичип чоруур Кызыл туктарын тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кичээнгейинге

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыылының дөртку сессиязы 1972 чылдың июль 5-те эртенгиниң 10 шаңта СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга амыттынар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң төлээлекчилер Чөвүлелиниң хуралы 1972 чылдың июль 5-те эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болуур.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ УЛУС СУДУНГА УЛУС ШИИТКЕКЧИЗИНИҢ НЕМЕЛДЕ СОҢГУЛДАЗЫН ЧОРУДАР ХҮН ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кызыл хоорайның улус судунда улус шиитекчилериниң санының немешкени-биле хөлбаштыр Тыва АССР-ниң Кызыл хоорайда улус судунуң Шынаанын № 5 сөңгүлда округунуң талазы-биле улус шиитекчизинин немелде соңгулдазын 1972 чылдың июль 30-де, воскресеньеде чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

Кызыл хоорай, 1972 чылдың июнь 30.

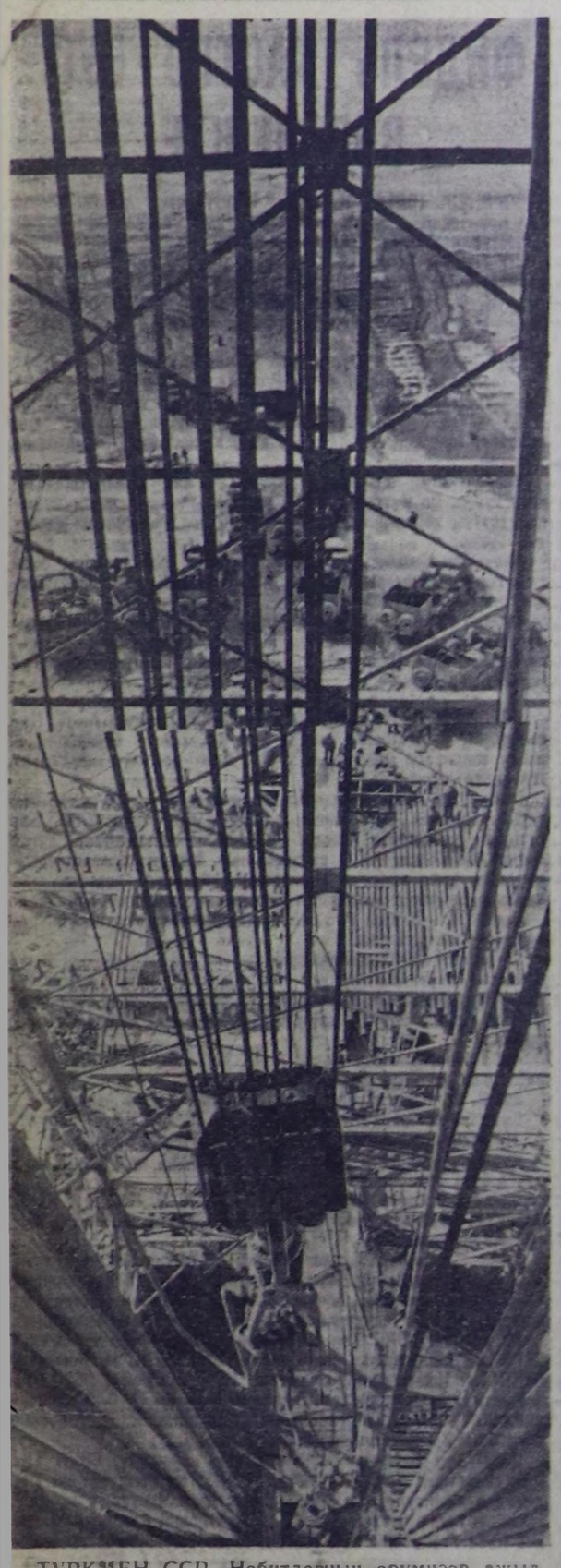
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ М. Д. МИРЧИННИ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш кодээ ажыл-агый органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүвүн бээр 60 хар харлааны-биле хөлбаштыр Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы Монгуш Дарымаевич МИРЧИННИ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңналар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

Кызыл хоорай, 1972 чылдың июнь 30.

Бистин түрүнүстә

ТУРКМЕН ССР. Небитдагның өрүмнээр ажылдар эргелелиниң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чылынга чедир пландан ажыр 86 муң тонна нефтини казып тыварын хүлээнген. Бо беш чылда ында бүдүрүлге ажылдарын бүрүн механизастаар.

ЧУРУКТА: Барса-Гельмес шөлүнде чээрби бирги суургаңы цементидеп турары.

К. ТАРУСОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧИГ-ЭТ КУРЛАВЫРЛАРЫН КӨВҮДЕДИР

Тываның комплекстиг геология-шинчилел экспедициязының коллективи аныяк республиканың девискээринде казымал байлактарны шинчилеп тывар, оларның курлавырын тодарадыр, үлетпүрге ажыглаарының аргазын тодаратчыр талазы-биле элээн чедишкиннерлиг ажылдап келген. Республиканың хову-шөлдерин, дагларын, хемнер уну шыналарны янзы-бүрү байлактар аайы-биле шинчилеп, хөмүрдаш, өңнүг металлдар, химия, түдүг үлетпүрүнге чиг-эт болур минералдарны ажыдып, оларның курлавырларын тодарадыр ажылдарны ам-даа үламчылап турар. Геологтарның ажыдыышкыннарының болгаш шинчилелдериниң түңнелинде республикада даг-тывыш, даг-дүгү, өңнүг металлургия үлетпүрүнүң улуг бүдүрүлгелери тыптып келген. Ажыглалда кирген эвилел ужур-дузалыг улуг комбинаттар — «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттар үнелиг продукциязын Төрээн чуртка берип турар. Тываның геологтарының күш-ажылчы салыышкыннарын Төрээн чурт бедии-биле үнелеп, бистиң экспедициязыны «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан. Ол шаңнал улам шудургу, чогаадыкчы көдүрлүүшкүн-биле ажылдаарынче коллектив кежигүннерин кыйгырып турар.

1972—1974 чылдарда бистиң экспедициянның ажылчорудулгазының кол угланышкыны болза, амгы үеде ажылдап турар даг-руда бүдүрүлгелериниң минералдыг чиг-эт курлавырын улам көвүдедиря болур. Ону боттандырар дээш чыл дургузунда ажылдаар геология-шинчилел бөлүктерин тургускан. Ол дээрге Саян болгаш Хову-Аксының бөлүктери-дир.

Чоокта чаа Красноярск край-биле бистиң республиканың кызыгаарындан даг-дүгүнүң рудазын тыпкан. Ол девискээрде шынары Ак-Довуракчыныңдан дудак чок, алдек курлавырлыг үнелиг чиг-эт тывылган. Баштайгы шинчилелдерден алырга, ону үлетпүрге ажыглап болуру тодаратынган. Бо чылдан эгелеп Саян бөлүү ук курлавырны бүгү тала-биле шинчилеп, үнелел кылырынче кирипкен. Ук ажылдарны 1974 чылда доозары көрдүнген. Ук чер чурттакчылыг черлерден хайыы, девискээр кадыр-берт, аргадаштыг. Шнчалза-даа геологтарның мурнунда харыысалгалыг сорулга тургустунган: даг-дүгү курлавырлыг черни кыска хуусаада шинчилеп доозар ужурлуг бис. Хуусаа кыска болганда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чер үттээр ажылдарның хемчээлин калбартыры чугула. Бо чылын чер үттээр станоктарның санының 10 чедирери планнаттынган. Эрткен чылын дөрт станок ажылдап турган.

Ол талазы-биле ажылдың хемчээли моон соңгаар-даа улам көвүдээр. Келир чылын Саянның геология-шинчилел бөлүү чер үттээриниң талазы-биле 1971 чылдың деңнелиндеп ийи катап хөй ажылды кылыр ужурлуг.

Шинчилел ажылының база бир чугула кезээ болза, даглүктүг руданы кыска хуусаа иштинде технология аайы-биле шенеп көөрү болур. Шнчаарда чиг-эттиң шынарын бүгү тала-биле ылап тодарадып болур. Бо чылын Саяндан 1500 тонна хире руданы казып тыпкаш, ону Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинатче арыгладыры-биле чорудар. Аңаа арыглаан даг-дүгүн янзы-бүрү техниктиг кылыглар белеткээринче чорудар. Ол кылыгларның шынарының аайы-биле Саянның даг-дүгү үлетпүрге чогуур үнелелди алыр апаар.

Моон алырга Саянның геологтарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының, ажылчыннарының мурнунда сорулгалар улуг болгаш харыысалгалыг-дыр. Ону чедиишкинниг боттандырар төлээде экспедициянын иштики курлавырларын четче ажыглаар, ажылчыннар ортузунга политмассалыг, мобилизакчы ажылдың деңнелиин бедидер апаар. Эрткен айларның түңнелин алырга, Саян бөлүү ам-даа четпес ажылдап турар. Чер үттээриниң планы күүседтинмейн турган. Экспедициянын удуртулгазы, кол специалистер, бөлүктүң удуртукчулары, партия, профэвилел организациялары-биле байдалды анализтеп көрген болгаш чамдык хемчеглерни ажылдап кылган. Планныг сорулгаларның үстүп турарының кол чылдагааны дээрге, чер өрүмнээр станоктар башкарар ажылчыннарның чедишпеми, кадрлар солчулгазы болур. Ажылчыннарның хандырылгазын экижидер, чуртталга бажыннарын тударының хемчеглерин ап турар.

Оон-биле чергелештир партия, профэвилел организацияларының бүдүрүлгеге кижилерни сорук кирер талазы-биле ролюн бедидери онза чугула деп санап турар бис. Кадрлар ортузунга идей-кижизидилгелиг ажыл, дээштиг социалистиг чарыш бүдүрүлге көргүзүглерин белеткеринің күчүлүг быралары-дыр. Ам даярезинде бо талазы-биле ажыл чер албайн турар. Шнчалза-даа бо дугайын хүн бүрүнүн кичээнгейинге ап, байдалды чоокку үеде эдери чугула айтырыг болу берген.

Хову-Аксының геологиязшинчилел бөлүүнүң мурнунда тургустунган сорулга болза, «Тыва кобальт» комбинаттың чиг-эт курлавырын улам көвүдедириниң аргаларын тыварыы болур. Чоокку ийи чылдарда ол сорулганы күүседири-биле ажылды ийи угланышкынныг чорударын шиитпирлээн. Оон ӧн колу болза чер иштининң ханы каттарын шинчилээри болур. Амдыызында черниң үстүкү каттарын шинчилээн болгай. Шнчангаш ханы каттарны шинчилеп, черни хандыр өрүмнээри чугула болу берген. Ийи талазында, Хову-Аксының чоок-кавызында девискээрни ам-даа ӧи шинчилээр апаар.

Бир тээ черниң ханы каттарын барык шинчилевээн чүве болганда, Хову-Аксының кобальтыяыг руда курлавырын ылавылап тодарадыры берге. Геологтар бөлүү 400 метрден ханы каттарны өрүмнээр херекселдернин дузазы-биле шинчилээр сорулгалыг.

Ук сорулганы шиитпирлээринин кандыг аргаларын ажыглап болуруй? Өрүмнээр ажылдарны дургедедириниң болгаш оон бот-үнезин чиигелириниң курлавырлары кандыгыя?

Ажылдың темпизин болгаш шынарың экижидер төлээде чер өрүмнээринин техника талазы-биле таарымчалыг аргаларын ажыглаар апаар. Экспедициянын болгаш Хову-Аксының геологтары бо талазыбиле тускай планны тургускан. Ону ёзугаар скважиналарны ротор болгаш забой аргазы-биле аралаштыр өрүмнээри таарымчалыг болур. Моон мурнунда чагыланчак өрүмнер-биле чер үттеп турган. А ротор-биле өрүмнээрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ол аргадан үш катап бедик, а ажылдың бот-үнези чиик дээрзин дурижага бадыткаан.

«Тыва кобальт» комбинаттың соңгу рудниигинге 1500 метр хире скважинаны ротор аргазы-биле өрүмнээр.

Чер өрүмнээри шүүттүг, берге ажыл болганда дилеп мывыышкыннарның болгаш шинчилелдиң скважиналарын казарының таарымчалыг планын тургузары чугула. Скважиналарны чер кырының аайы-биле дорт, ийленчек кылдыр казып тургаш, өрүмнээн черлерниң шинчилелин кылып, оон түңнелин барымдаалаары, ол ёзугаар ажылдың угланышкынын тодарадыры ажыктыг дээрзин мурнакчыларның дурижугазы көргүзүп турар. Бир эвес ажылды угланышкынын ажылдап эргелеп график ёзугаар шын түдар болза, чер иштининң ханы каттарында ажыктыг руда бар, чогун кыска хуусаада тодарадып болур. Геолог-шинчилекчилер чиг-эт курлавырларын көвүдедир сорулга-биле шудургу ажылдап турар.

Б. ОБРАЗЦОВ,
Тываның комплекстиг геология-шинчилел экспедициязының моя геологу.

Малчын-биле чугаа

Наадымга уткуштур

— Эрткен чылын социалистиг чарышка Баян-Талада Моңгуш Ырышты кыйгырган мен. Чүге дээрге, ол — республиканың шырак малчыннарының бирээзи болгай. Бодунар-даа билир боор силер. Чыл төнчүүнде Чөөн-Хемчиктиң мурнакчы хойжулары-биле дуржулга солчуп чораашаан, оон-биле база хөөрештим. Менден он ажыг хар аныяк-даа болза, «көрбээн чүвези, кодүрбээн хөнээ чок» кижилериниң бирээзи-ле ылап чорду. Шнчан ол ийи тонна одекти, беш тонна сигенни мээнииңден ажыр белеткеп алган турган. Хоюнуң семизи-даа аажок. Өдек-кыштаа, чайлаа болгаш күзээ база эки—деп, чарыш дугайында сонуургалымны малчын хандырып берип ор.

Чайлагның адын Шарлайның-Өдек, чамдыкта анаа-ла Шарлан диижир болду. Оон кайнаар-даа көөрге, даг-ла даг, аърга-ла аърга... Бичии-бичии ааңнар — хөй оттаар черлер ол. Шнчангаш хөй арыг иштиге девээлээш, бо-ла үстүп каар. Туда кадарарының чугулазы ында.

— Бо чуртка моон мурнунда чайлап чорбаан улус бис. Берге чер-дир, хүннүңне ийи кижи хөй кадарар. Чаңгыс кижиге алдырбас, бир талазын дозуп чорда-ла, өске талазынче маңнажып каар азы үстүп чыдып каар. Уругларывыс оолдарын ап алгаш, харын чүгээр тур бис. База чаш чүвелер-дир ийин: моозу күзүн алды класска баар, а дүүзу—ийиге. Ам чаа суглап чоруй барган Саяна бодувустуудур. Оз ийини доосту. Болар эвес болза, бис ийи кырган канчаар бис — деп, малчының кадайы чугаага киржи берди.

Шарланныг-Өдек Сейекте чайлагларның ең-не үстү болду. Ында чаңгыс өгнүң әзелери-биле чүгаа шак мынчаар саат чок әгеледи. Үнген-киргеп чонунга әптиг-әзидек болгаш хүндүлээчел ол улузумну номчукчуларга таныштырар бодаан мен. Бадыжык Сарыг-оолович Ондар боду—Тываның хоочун малчыннарының бирээзи, «Октябрь Революциязы» орденниң болгаш үш медальдың әдилекчизи. Кадайы Оргаан— малчыныың бүзүреддиг дузалакчызы, сес уругнуң иези. Ажуглары, үстүнде чугаалааным Саяна биле сестн дооскан Бористең өскези, Улуг-Хемниң ажыл-агыйларында өгбүлелиг чурттап, чонунга болгаш Төрээн чуртунга бараан болуп чоруурлар. Оларның аразында башкы-даа, садыгжыдаа, механизатор-даа бар. Дегерези ажыл-ишчи кижилер апарган.

Бадыжык Сарыг-ооловичиниң ажыл-ишчи чедишкиннерин айтырарымга, дөрде аптара иштиңден бичии блокнот ушпуп экелди. Чыл бүрүде бүгү көргүзүглерин ында бижип каап болду. Малчынның чугаазынга дүүштүр бодап орарымга, оон әрткен оруу сагыжымга чуруттунуп келди.

1954 чыл. Чайның башкы айы. Оон хой кадарын әгелээн үези ол. Ынчан колхозтуң 700 баш хураганын хүлээп алгаш, кажаа-хорааның багайындан, оът-сигенниң хирелиинден болгаш арга-дуржулга чогундан кышты түреп ашкан. «Бо-даа болбаан ажыл-дыр. Иитиниик малын мынчаар кырарының орнунга, тараа тарып, бажың тудуп чорза, арын-нүүр арыг болур эвес ыйнаан?» деп бодалдар-даа башка киргилээр. «Баштайгы бергелерге дүжүп бериптериң ол-ла бе? Арыннүүрүңнүң арыы ол бе?» деп бодалдар аңаа удурланган.

Оларның чогум кайызының тиилээнин тайылбырлаан херекчок.

Чавылдак көгү-биле артар эвес, чай кыш солчуп-ла турган. Чаа амыдыралдың шапкынынга хуу чедишкиннер эскертинместээн. Бөгүнгү чедиишкин даарта — иитиниң, даартагызы база-ла ол черинге турбас. Чүгле шаңнал-мактал, чазактың хавыязы оларның херечизи апарган. Шнчангаш 1969 чылда чүс хойга онааштыр 121 хураганны, бир башка онааштыр 2 килограмм 700 грамм дүк алгаш, ол менээргенмээн. Чүге дээрге, бо көргүзүг удавас бүгү малчыннарныы болу бээр дээрзин Бадыжык Сарыг-оолович билир. Ол боду улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң сескн беш чыл планын ажыр күүсеткеш, оон сөөлгү чылында торүүр 335 хойдан 418 хураганны өстүрүп алган болгаш бир хойга онааштыр 4 килограмм 292 грамм дүктү кыргаан.

Чедишкин кымга-даа боду моорлап келбес деп чүве билдингир. Ону коммунист Ондарның ажыл-ижи бадыткап турар. Оон бир онза шынары — тос чыл дургузунда совхозтан шымчым сиген ап көрбээни. Шанчыг-Ужунуң Хадыңныг-Чоога аксын чылда ол каш-даа катап суггарар. Оон ол 250 центнерден эвээш эвес сигенни кезип ап турар. Оон Даштыг-Кожагарда кыштаа база багай эвес. Чай-хос кадында септеп-селип-ле турарга, ындыг болбастың аргазы чок. Ында бажыңының ороолдериниң чамдыызынга сакманщиктер-даа чурттап болур.

— Бо чылдың баштайгы чартыында чарыш салган эжимни аштым. Ынчалза-даа ССР Эвилелиниң тургустунганының байырлалынга чедир мени соонга кааптары-даа магатчок. Ажыл бачым — деп, «Улуг-Хая» совхозтуң хоочун малчыны чугаалап ор. Оон оозу-даа чөп: уйгу-дүжү безин мал-биле холбашкан кижиниң сеткили кайын оожургаар деп. Ам оон қоданында 366 хураганныг 324 хой тайганың серии оъдунга семирип турар.

«Эки аътка әә хөй, эки кижээ аш хөй» диижири шын. Коммунист Б. Ондарның өөнге Сахалинден келген генералдың душкени, Мексиканың төлөөлериниң киргени, Москва әртемденииниң чугаалашканы болгаш чер-чурттуң үнген-киргеп чонунуң үзүлбези оон хереңизи ол. Чону-биле ол хире харыызаалыг кижиниң район Советиниң депутады болуп чоруурү-даа чөп. Чыл әгезинден бээр сонгукчулары-биле ол үш катап ужуражып, бодунуң отчёдун берген болгаш оларның ылаан хөй чагыгларын күүсеткен. Ол көдээ Советтиң депутадынга үш катап сонгуткаш, база-ла кызымак ажылдап турган.

ССРЭ-ниң тургустунганынан бээр чартык чүс чыл ою — бо юбилейлиг чылда Бадыжыктың адазы Сарыг-оолдуң Өөктүң Кара-Ыяшка болган улуг хуралга киришкенин демдеглээри солуп. Ондар болу Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуга дузаламчы кылдыр мал-маганны болгаш акша-төгеринкти Совет Эвилелинге берип чораан. Моон алгаш көөрге, ол угундан-на Совет чазакка чоок турган. Шнчангаш ССРЭ-ниң байырлалынга бараалгаткан социалистиг чарышка оон идепкейлиг киржирин, республика Наадымынга күш-ажылчы болгаш амы-хуу чедишкиннинг ужуражырын күзевес аргам чок.

ЧУРУКТА: хоочун малчын Б. Ондар.

Ч. КАРА-КУСКЕ.
Авторнуң фотозу.

Бедик көргүзүглүг малчын

Ондар Сочугашович Дамыөвнүң чылдан чылче бедик көргүзүглерин чедип ап тураынга чаңгыс чер чурттугаы өөрүп, колхоз баштаар чөүнелеп, демдеглеп келген. ачын бо чылын төрүүр 100 ш хойдан 96 куруганны алын. Тосну беш чылдың ийиги лында ССРЭ-ниң тургустунының 50 чылынга тураадып, бир хойдан-на 2,5 кг ту Төрээн чуртка бээрин хүлээнген.,

Чөөн-Хемчик районнуң Ленинниң аттыг колхозунуң төп кыргында пунктузунга чоокта чаа О. Дамы-Хөө малдаан хоюн эккеп кыргыткан. Ол хой бүрүзүнден 2810 грамм дүктү ап, дүк талазы-биле бо хүнге чедир колхозта бедик көргүзүглүг болуп шылгараан.

Ондар Дамы-Хөөнүң ажаалгазында хойлары бо хүннерде Адар-Төштүң чум оъттуг серии чайлаанда чеде берген, одараап эгелээн.

Бо ажыл-агый чылында ленинчилер күрүнеге 31 тонна дүк дужаар планныг. Колхоз кыргылдаже киргенден бээр ай чедип турар. Төп кыргылда пунктузунга электрилиг 24 хачы болгаш хол-биле кыргыыр 9 ниижи доктаамал ажылдап келген.

Кыргылда эгелээнден бээр 9100 ажыг хойну кыргаан, бир башка онааштыр 1960 грамм дүктү алган.

Кыргыычы Ондар Даяннаанның ажылдап турар агрегадының чанында «Мурнакчы кыргыычы» деп, колхоз баштаар чериниң кыргыкчылар аразында шилчип чоруур кызыл тумчугажы кииисиит турар. Кыргылда эгелээнден бээр чарыштың түңнелин 5 удаа үндүрген. Оок кайызында-даа О. Даяннаа бирги черни эллеп, түңнел үнген санында 10 рубльдеп шаңнадып келген.

Ленинчилер июнь 23-не чедир күрүнеге 13 тонна эки шынарлыг дүктү дужааган.

О. АРАҢЧАА.

Төрээн чурттуң ховуларында

● **КИЕВ.** Украинаның тараажылары чаа дүмүттүң ажаап алыышкынын улам калбартнан. Арбайны болгаш чочак-тараяны мурнуу база төп зонада, Донбасста болгаш Днепр чөвгунда кестирип турар. Киев болгаш Черкасск областарның чер ажылдыглары тарааны бышаннап кезерин эгелей берген. Эрте быжар культураларны 800 муң гектардан ажаап алган.

● **БАРНАУЛ.** Алтайның механизаторлары ажаап алыышкынга кирзе чогуур он муңгу комбайнны септеп доосиан. Ажаап алыышкынга хаара туттунар бүгү техниканың үштүң ийи кезии белеп турарының шугумунда чысиаттынган. Крайның 20 районнарының колхозтары болгаш совхозтары дүмүт ажаап алырынга белеп.

Дыка хөй комбайннарда бедик сыптыг, сырый болгаш ушнан тараавар кезеринге элтиг ийи дакпыр бистерии тургускан.

● **ДУШАНБЕ.** Таджикистанның ногаажылары хайныышкынныг ажылдап эгелээн. Республиканың мурнуу чүгүнде районнарның колхозтары болгаш совхозтары ногааларны массалыы-биле ажаап алырынче кирген. Хоорайларның магазиннеринче огурецтер, помидорлар, перецтер, мориовтар үзүктел чок иээп турар.

Бо чылын Таджикистанның ногаажылары күрүнеге 100 муң тонна ажыг ногааларны дужаарын хүлээнген. Бо дээрге эрткен чылгызындан 10 муң тонна хөй.

● **АШХАБАД.** Туркменияның механизаторлары хөвеңниң одуругаар аразын дөрт дугаар ажылдап кылырынче кирипмен. Оок-биле кады ийиги суггарылганы база чорудуп турар. Азоттуг чемишчидилгелерни четчири-биле төп турар.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

КАТТЫЖЫЫШКЫННАР, БҮДҮРҮЛГЕНИ ХӨГЖҮДЕРИНГЕ ОЛАРНЫҢ РОЛЮ

Экономика темазы

СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган сорулгаларында бүдүрүлге каттыжыышкынарын тургузуп турган, бүдүрүлгениң организастыг структуразын болгаш эргелеп башкарылгазын улам сайзырангайзындырымча кичээнгейни күштелдирген.

Сайзырангай социализминиң экономиказы дээрге, улуг бүдүрүлгениң болгаш улус ажыл-агыйының структуразында улуг звеноларның экономиказы болур. Ол экономика эртемниң болгаш техникамың чедишкиннерин калбаа-биле ажыглаар арганы хандырып турар. Ындыг структуражке шилчилгени анаа-ла бир организастыг чаарлыга кыадыг көрүп болбас. Ол дээрге, В. И. Ленинниң эргежок чугула деп санап чорааны бүдүрүлге иитилелиирилгезиниң база бир хевири болур. Иитилелиирилгениң боттуг үндезини — бүдүрүкчү күштерниң хөгжүдезинде боон турар. Ук хөгжүлде тус-тус заводтарга бүдүрүлгени чүгле концентрастаарынга эвес, харын улуг бүдүрүлге комплекстерин, тургузарынга чедиирип келир. Ындыг комплекстерге девискээр талазыбиле аңгы-аңгы черде турар заводтар чаңгыс техник-экономиктиг харылзаалыг апаар.

* * *

Ындыг бүдүрүлге комплекстериниң ийи хевири бар.

Бирги хевир. Элээн хөй заводтар кандыг-бир продукцияны азы дөмейлешкек продукцияларның кайы-бир кезээн белеткеп үндүрүп турар машина-техниканың, чаңгыс аай системаның, чаңгыс аай технологтуг чорудулганың кезектери апаарлар. Ол заводтар, АвтоЗИЛ каттыжыышкынының филиалдары заводтар ышкаш, бүдүрүп үндүрөр кол продукциязының тургустунар кезектерин кылыр ийикпе, азы металлургия, химия, пөс-таавы комбинаттарының заводтары ышкаш төп черден чиг-этти алгаш, хөй-хөй хевириниң продуктуларын бүдүрүп турарлар.

Бо хевирлиг бүдүрүлге комплекстери дээрге, хөй заводтарның чаңгыс аай системазы болуп турар, ынчангаш ук заводтарның кайы бирээзи өскелери чокка, өскелери кайы бири чокка ажыдап, амыдырап шыдавас тудуш харылзаалыг. Заводтарның ындыг хевирлиг ажыктыг системазы чүгле чаа бүдүрүлгелерни тутканының күселиле эвес, а эргилерин чаартканындан база тургустунун турар.

Ийиги хевир. Бо дээрге дөмейлешкен продуктуларны бүдүреринге тускайжыттынган кайы бир адырның заводтарының комплексизи-дир. Оон чижээнге үлетпүрүнүң шак, подшипниктер, дугуйлар болгаш өске-даа чаңгыс аай хевирлиг продуктуларны бүдүрүп турар адырларының заводтарын көргүзүп болур. Ук заводтарның бүдүрүлге иитилелиирилгези оларның ажыглап турар техниказының, бүдүрүлге чорудулгазының болгаш кылып турар продукциязының чаңгыс аай, дөмейлешкек чоруу-биле тайылбырлаттынар.

Заводтарның чаңгыс аай комплекстер кылдыр хөгжүп турары чүгле оларны эргелеп башкарарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар эвес, харын моон мурнунда тус-тус заводтарныч кылып турган чүүлдерин, бүдүрүлге чорудулгазын төпчүдеринге ажыктыг болуп турар. Оон уламыдан бүдүрүлге каттыжыышкынары тургустунуп турар.

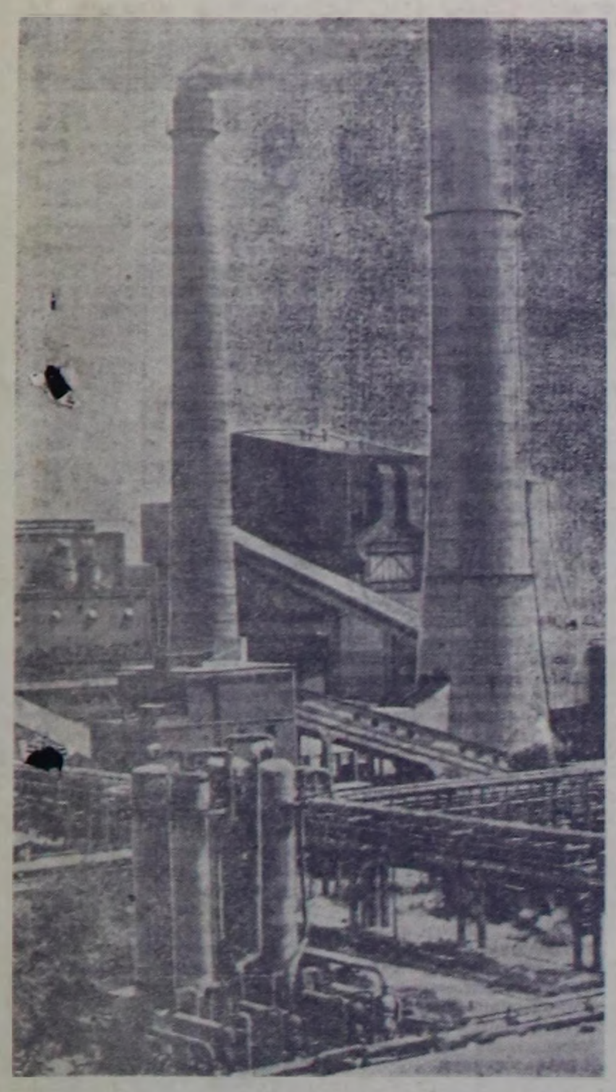
Төпчүдүлгеге кол болгаш дузалал ажылдар, әртем шинчилелдери, толевилел болгаш чаа аргаларны, технологтуг чорудулгаларны хынап көөрү, капитал тудугпу организастаары хаара туттуна бээр. Оон аңгыда эргелеп башкарылга болгаш ажыл-агый (иитилел хереглелин өөренип көөрү, перспективтиг болгаш агар планнаашкын, хандырылга болгаш продукция сайгарары, учёт-отчёт, керээлер чарары болгаш оон-даа өске) айтырыгларын әртем ёзугу-биле шиитпирлээр арга тургузар. Ол бүгүнүң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир, продукцияның шынары экижиир болгаш бүдүрүлгенин ажыктыг чоруу чедип алдынар.

Заводтарның мындыг янзылыг чаңгыс-аай комплекстери, каттыжыышкыннары тургустунуп кээрге тус-тус заводтар болгаш фабрикалар мурнунда турганы ышкаш бот башкарлыр бүдүрүлге эргезин чидирерлер.

Ынчангаш социалистиг улус ажыл-агыйының кол звенозу мурнунда фабрика, завод турган болза, ам бүдүрүлге каттыжыышкыннары болур. Ол каттыжыышкынарны комбинаттар деп адап болур.

Адырлар аайы-биле тургустунган комплекстериниң кол сорулгазы болза, иитилелдиң кандыг бир чүүлге негелдезин хандырары болур. Ол каттыжыышкынарның бүдүрүлгелери экономика талазы-биле бот-тускайлан чоруун хевээр арттырар болгаш бүдүрүлге төпчүдүлгези тодаргай байдалдарга хемаарыштыр боттанар. Оларның структуразы комбинаттарга бодаарга нарын. Завод бүрүзүнүң бот-өрүлге-чарылгазын иитн каттыжыышкынның бот-орулга-чарылгазы-биле холбаары негеттинип турар.

Амгы үезе ажылдап турар каттыжыышкынарда бүдүрүлгенин ажыктыг чоруу бедик. Ленинградтың оптика-механиктиг каттыжыышкыны (ЛОМО), «Светлана» (Ленинград), АвтоЗИЛ,

Болгар экономиканың дүрген хөгжүй турар адырларының бирөзи болза эм кылыр үлетшүр болуп турар. Күрүненің эм кылыр «Фармахим» дээр каттыжышкыны 15 заводтуг. Ол бодунуң продукциязын делегейниң 60 чүртүнче үндүр садыглап турар. Оларның аразында ССРЭ, ГДР, Венгрия, Польша, Чехословакия, Югославия база бар. Эмерениң муң ажыг хевирлерин ол каттыжышкын бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: «Фармахимниң» Пловдивте заводунуң ишти хевири.

(Централфото — СЭТА).

делегей бо хүннерде

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯНЫҢ ЧУГУЛА БОЛУУШКУННАРЫНДАН

ССРЭ — КУБА: АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛ БУЗУЛБАС

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Биргн секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаавын Премьер-Министри Фидель Кастронуң Совет Эвилелинде албан ужурунда найыралдыг аян-чоруун бүгү делегейде политиктиг улуг ужур-дузалыг болуушкун деп көрүп турар. Кубадан хүндүлүг аалчының ССРЭ-де аян-чоруун калбаа-биле таймылбырлап, биживишаан, даштыкы парлалга эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Фидель Кастронуң чугааларынче онза кичээнгей салып, ийи чүрттүн коммунистиг партияларының чаңгыс эвинин быжыын, совет болгаш куба улусту харылзаштырып турар найыралдың болгаш ады-дуңма чоруктуң бүзүдбазын айтып турар.

Кубага революстуг эрге-чагырганың тургустунганы баштайгы хүннерден эгелээш-ле ССРЭ болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чүрттары-биле эп-найыралды оон түдарынга шаптыктаарын орайлажып турган империалистиг бөлүктер безин ол херек кырында боттуг түүлдү хүлээп көөр ужурга таваржып турарлар. ССРЭ бодунуң бүгү күүшындалы-биле Кубаны деткиир дээрзин совет удуртукчулар болгаш Л. И. Брежнев боду безин Фидель Кастрога бүзүреткенин АКШ-тың, а ол ышкаш Барыын Европанын дыка хөй күрүнелериниң солуннары онзалап демдеглээн.

Хоспталга ортулуунуң хамаарышпас чоруун Совет болгаш социалистиг лагерьнин өскедээ чүрттары магадылап турарын даштыкы солуннар бижип турар.

Кубаның дайзыннарының социалистиг лагерьден оны башкаландырар дээр ораллажышкынары буурап дүшкен. «Социалистиг Куба часкаанзыравас, ол социализминиң делегей системазының чарылбас түдүш кезээ боон турар. Оон делегейде туруштары, оон эрге-ажыктары болгаш аймыл чок чоруу чүгле Кубаның Компартиязының бижыг политиказы-биле болгаш оон революстуг улузунуң маадырааш чоруу-биле эвес, харын-даа ССРЭ-ниң, социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чүрттарының деткимчези-биле болгаш политиктиг туружу-биле идегелдиг магадылаттынган» — деп, Фидель Кастронуң алдары дээш тургускан дүштеки шайлаалгага Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Совет-куба талаларның харылзаазының болгаш кадыг ажылдажылгазының-даа салдар чедирбейн турар ыңдыг адырлары ам шүүт чок болган деп болур. Ыңдыг кадыг ажылдажылга чыл келген түдүм улам күштелип турар. Хамыктың мурнунда политиктиг болгаш идеологтуг ажыл талазы-биле харылзааларның эки үретүннелдерин, садыг-экономика болгаш эртем-техниктиг, культурлуг харылзааларга калбак кадыг ажылдажылганы демдеглээр ужурлуг. Чижээ, 1960 чылда ССРЭ биле Кубаның аразынга бараан саарылгазы 160 миллион рубль турган болза, ол амгы үеде чылда-ла бир миллиард рубль ажып турар апарган. Сөөлгү он чылда ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле Кубада 170 хире үлетшүр бүдүрүлге черлерин түткан азы тавыткан.

Марксизм-ленинизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң бузулбас чоруунга даянмышаан, совет-куба найырал ийи чүрттүң эрге-ажыктарынга, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының, бүгү-ниитининиң тайбыңын быжыглаарының эрге-ажыктарынга бараан боон турар.

ЭМНЕТТИНМЕС ААРЫГ

Июнь айның сөөлгү он хонуунуң дүргүзүүнде акша кризизи Барыын чүкке база катап улгадып, капиталистиг чүрттарны бо талазы-биле дыка бергедээшкинге таварыштырып эгелээн.

Эрткен чылын долларның кризизиниң үржуунан болган ыңдыг болуушкун түңнелинде Каттыжыкан Штаттарны болгаш өске-даа улуг-улуг капиталистиг чүрттарны дүргеп хемчег алырынче албадапкан: ынчан олар Вашингтонга долларның өртек-үнезинң 8 хуу кудуладырының болгаш өске-даа чүрттарның акшазының денелиин өскертир дугайында дугуржулга кылыр ужурга таварышкан. Ынчалза-даа ол хемчег түр үеде оожургалды болдурган.

Ынчаарга амгы үеним акша кризизин англи фунт стерлингтиң херек кырында өртек-үнезинин кудулааны болдурган. Англияның экономика талазы-биле аар-берге байдалының үржуундан фунт стерлингтиң өртек-үнезинин кудулаашкыны Барыын чүктүн бүгү акша системазының, хамыктың мурнунда америк долларның быжыг түрүш чок, куду үнелиин херек кырында коргускен.

«Фунт стерлингтиң таварышкан балыглаимышкыны долларның хөөчүн харының кедереп турарын илдеткен» — деп, «Франс-суар» солун айтыкан. Фунт-акшаның үнезинин 5 хуу чедир кудулаан чоруу Вашингтонга ат салган дугуржулга ёзугаар чөпшээреп турар ан куду деңнелге чедир долларның үнезинин баларын база болдурган.

Лондоннуң акша кризизинге холбаштыр шинтпири Барыын Европанын акша рыноктарында дувуреэзинин база болдурган: итали лираның үнези кудулап эгелээн, Данияның крона-акшазы, Голландияның гульдени боттарының үнезин база чидиреринге чедип турар апарган.

Барыын чүктүн улуг-улуг капиталистиг чүрттарының сан-хөө системазында үргүлчү боон турар кризис дээрге долларның эмнеттиннее аарыының үржуундан болгаш хамыктын мурнунда АКШ-тың дайын белеткелинге деңнин улуг чарыгдаларындан боон турар.

ИРАККА ДЕТКИМЧЕ

Нефть экспортёрларының (ОПЕК) чүрттарының организациязының конференциязы Венага боон эрткен. Ында Ирак, Ливия, Алжир, Венесуэла, Саул Аравиязы болгаш өске-даа элээн каш күрүнелер кирип турары билдингир. «Ирак петролеум компани» (ИПК) дээр нефть бүдүрүлгезин күрүненин болдурун хавырар дугайында шинтпирлээн Ираклы Барыын чүктүн нефть монополияларының кызыкыяр дээн ораллажышкынары-биле холбашкан айтырыгларны ол конференциягa чугаалажып корген. Венага ужуражышкынның киржикчилери ОПЕК-тин чоокта чаа Бейрутка болган 28-ки конференциязының шинтпирин чүүлдүтүнүмүшаан. Ирактың чазаанын ИПК-ни хавырар дугайында хемчээн деткиир дугайында медеглээннер.

Делегейниң нефть монополиялары Ирактың нефть байлаан холгаарлап, оорлааршының таарымчалыг системазын хевээр арттырар дээш бар-ла аргаларны ажыглаан болгаш буураашкынга таварышкан. Ынчангаш ИПК-нин хавырганы «ужур-дүрүм чок чоруктур» деп хоп-мегени тарадып, Ирактан оон хавырганы ИПК-ның бүгү эт-хөреңгизинин «өртек-үнезин шыны-биле төлээрин» негээн. Ынчалза-да Ирак Барыын чүктүн «нефть хаанарының» ол негеглезин хүлээп албаан. ОПЕК-тин Венага болган конференциязының киржикчилери бо айтырыг талазы-биле Ирактың чазаанын туружун деткээн болгаш монополияларның негеглезинге удур боттарының талазындан түскай негеглени база салганнар. Ынчангаш ИПК-нин эзлери — америк, англи болгаш Барыын чүктүн өске-даа монополияларының дыка хөй чылдарының дургүзүүнде Ирактың нефть байлактарының хөй-хөй орулгаларын холгаарлап келгенин барымдаалаар ужурлуг дээрзин ында айыткан. Ол монополияларның акша шыгжамырларынче Ирактың бир төнна нефтизинден будурген продуктулары дөш төлөөн 65 долларның 55-жи кирин турганы билдингир.

Бодунуң нефть байлаанын долу эргелиг ээзи болурунче чүткүл Иракта болган Сирияда улам тодаргайы-биле илереп турар болгаш ыңдыг чүткүл нефть-биле байлак өскедээ чүрттарда база күштелип турар апарган.

АГРЕССОР ООЖУРГАВАЙН ТУРАР

Израиль агрессорлар Чоокку Чоон чүкте байлалы удаа дүшкүүредип турар. Олар соолгу неделяда ливан девискээрлерже барык хүнүгүн-не шаап халдаашкыннарны кылып, хамаатты чонуун аразынга өлүм-чидимни болдуруп турар. Оларның ыңдыг араатанныг үүлгединишкиннери бүгү делегейде киленцээшкинниг удурланмышкынны болдуруп турар. Каттыжкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүдели Израильдың ыңдыг үүлгединишкиннерин бүрүү шаап корген. Ыңдыг агресссчи үүлгединишкиннерни кылырындан ойталаарын Израильдың дөрту-биле ыңгырган шинтпирин Тель-Авивтиң күүсетпейн турарынга ханызы-биле таарзынмайн турарын Айыыл чок чорук Чөвүдели илереткен. Сөөлгү дөрт чыл дургүзүүнде Айыыл чок чорук Чөвүдели Ливанче Израильдың халдаашкыннарын бүрүү шаап корген резолюциязы моон-биле алды удаа хүлээп ап турарын сагындырары база чугула.

ҚНО-нуң шинтпирин күүсединиң тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга дүргүр болгаш Чоокку Чоон чүктүн душкүүредиг байдалын чавырыдырарынга идиглиг болур ийик. Ынчалзада ол бүгүнү Тель-Авивтиң дайынзырактары тоон корбейн турар.

Израильдың дайынзырак чагырыкчылары ливан девискээрлерже боттарының араатанныг халдаашкыннарын палестин партизаннарның шимчээшкинин болдурбас база «бодунуң кызыгаарларының айыыл чок чоруун хандырар» дээр хоозун чулчуругушкуннар-биле чаап, аңаа чылдагаанныг деңнелинге чедирер айтырыгны шинтпирлээрине каттыжышкыннар, комбинаттар улуг рольду болуп турарлар.

• • •

Партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айытканы болза: «Каттыжышкыннарны болгаш комбинаттарны тургузарынче углаган курсту улам шинтпирлээн-биле чорудар херек — олар кедизинде барып инитилеп будурүлгезиниң бот-оруга-чарылгалыг ном эвелюары апаарлар».

1971 чылга чедир бистиң чүртүвүстүң үлетшүрүнге 700 хире каттыжышкыннар ажылдап турган. Олар үлетшүрүнүң бүгү продукциязының 10 хуузун будүрүп турганнар. Оон аңгыда күрүненин болгаш эртем-будүрүлге черлериниң шугуму-биле бот-оруга-чарылгалыг 175 каттыжышкыннарны тургускан. Ынчалзакок чүрттүн экономиказының структуразында бичге хемчээлдиг будүрүлгелериниң саны ам-даа хөй. Оларның чартыктан хөй кезии 200 хире ажылчынныг үүрмек будүрүлгелер болуп турар. Бо үүрмек будүрүлгелерни улуг каттыжышкыннарже шилчидиптер болза, шинтпирлээрине каттыжышкыннар, комбинаттар улуг рольду болуп турарлар.

• • •

Партияның XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айытканы болза: «Каттыжышкыннарны болгаш комбинаттарны тургузарынче углаган курсту улам шинтпирлээн-биле чорудар херек — олар кедизинде барып инитилеп будүр

Бакунун Мурнуу-Совет шолде партия болгаш күрүнеэнин кайгамчыктыг ажылдакчызы, ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң Даргаларының бирээзи чораан Нариман Наримановтуң тураскаалын ажыткан.

ЧУРУКТА: Н. Наримановтуң Бакуда тураскаалы.
Я. ХАЛИЛОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң тургустунганының

50 чылынга уткуштур

Мирсаид МИРШАКАР,
Таджикистанның улустуң шүлүнчүзү

Ленинниң шериглери

(«Ленин Памирде» деп шүлүглелден)

Хорогага орус зинчи чурттап турган.
Ховар дирткен дузаргак зш дижир чүве.
Нодээ суурнуң кижилери аңаа келир
Хелези чок зинетиннер кайы нөвей.
Таджик дылга сөглеп орда холумак чок.
Таланчыг өткүт үнүн дыңнап ханмас.
Келген чөн-даа навгелин шаңнап турган
Неди чоляу, аас-кежиин күзеп турган.
— Суурувусче дүмбей өйде чоруткан-дыр
Сувуравыс дилеп тур бис, харыылап көр.
Демисенге улуг хавыс чогум кымын? —
Демин надар өңнүктерни айтып бер дээр.
Төре черле бузулбас дээш дарлаза-даа,
Төрелзинип, уткуп алыр кижилер бар
Оңу силер биляп алгар шиңе дигеш,
Орус зинчи онза чугаа бадырылган:
Хаан чазаан буза шапкан орустарны
Надыр Памир чуртуңарже кыйгырыңар.
Ындыг зевс! Деңгейни диңмиреди
Ынак башкы Ленинни кыйгырыңар!
Түреңгилер чөленгиижи — демиселчи
Түмө чоннуң хосталгаже чырыткызы
Шэн ол ниитэ бистерни чер кажан шагда
Сагыш ышнаш нагбас иймн, өңнүктөрим.
Надыр даглар аразындан шынаадыва
Хамык улус бөлүк-бөлүк шуужуп кирген.
Ленинниң шериглерин дилээн улус
Иштин хемниң суу ышнаш чалгып үнген.
Хостуг хоорай — Ферганаже углаан уяыс
Коргуушкунга, аштаашкынга дүмүл бербейн,
Ажыг-шүжүт, кударалды, кулданыгны
Артынга ыаап, өөрлежипкен чоруп турган.
Бедүүн улус келгеннерге байыр сөкпээн...
Бөрү ышнаш дайзынның ишти ирип,
Даштыкылар ак-чемээзэн хөлезилеп,
Дары ыжын база натап күзеп турган.
Кузум ышнаш карз сагыш хорээн долган
Кулданычы дайзынның олтуун чүү дээр.
Өскерлип боор оруктарже черзи салып,
Өндүр черни мээңни-дир деп меннип турган.
Кежин-чоляе орук тыпкан кижилерни
Кенен сеткил иегелеп-даа кайын шыдаар.
Дүмбей дүнден чырыктыва чүткүп орган
Түрлүг чонның күчү-күжү тиилеттирбес!
Көөрүглер оруктарның дөгерезин дүке. хүндүс
Нөвей кижи таңнылыдаштың турувуткан
Дайзыннар шүргүп келзе шорузу-ла, когайы боор —
Дашна баштар хорумналыр. Боданыңар!
Шыйлаңнашкан көпжамыктар даглар сана,
Шыны-биле орук көңгүс—кадыр-берттер
Хөй-хөй чылдар мурнунда-ла семтүп баткан
Көшкелериң истери-ле көстүп чыдар.
Туман булут думаалайын эштип алган
Туруг, кашпал Памир баяы дам-дум көстүр.
Моңге доштар, хорум-хая катчы бээрге,
Мөге нуштүг өмеан дег сагындырар.
Бойдустуң хөй моондактары каржы-даа бол,
Болат кең дег шериглерни хүлүп чадаан
Чонну дээштиң чыда, боону тутнан эрлер
Чоргаар сынны ынчаар артап, эртип алган.
Туруг, хая тиглеринге турумчаштың
Тулчуушкунга баш удур белеткеңгеш,
Орус эрлер чадаг кыштап, үңгеп тургаш,
Онза дидим сончуп турган хүнкери бар.
Төрелзинген үлүзу дээш ол-ла эрлер
Төктүр ханны харамнанмайн сончуп турда.
Кэйы-бирн амызындан чарлып чыда
Хэйыралыг Памир сынны куспактаан-даа...
Аны болгаш дүңмашны деп шынның сөзү—
Аас-кежик, өөрүшкүнүң байырлалы.
Чарлып болбас чурттагавыс, доңнаштырын,
Чаңгыланган, тараан өйнүң эгези ол!

Орузундан очулдурган Моңгуш ДОРЖУ.

Арагачыларга кандыг-даа кээргел турбас

БҮГҮ НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Бистер совет кижилер кайгамчык чаагай уеде чурттап, ажылдап турар бис. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ажылчы чонларның чаагай байдалының дугайында доктаамал сагыш салып турар. Кижиниң ажыдаарынга, дыштанырынга болгаш оон бүгү талалыг болбаазыралынга, арга-иергежилин бодиреринге үе-так база четчир. Ынчалдаажок ону ынчаар ажыглаарынга эргинин артыпкызнарны, ылаңгыя арагалаашкын шаптыктап турар. Чогум-на ынчангаш бистин партиявыс арагалаашкынга удур шиитпирлиг демнеелди чорударынче бүгү хөй-ниитинин кичээнгейин угладыгып турар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер хемчегер дугайында СЭКП ТК, ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелп чоокта чаа тускай доктаалдарны, РСФСР-ниң Дээди Соведиинң Президиумуу Чарлыкты үлээп алган. Ол чугула документилерни бүгү совет улус-биле бир домей бистин совхозтуң ажыл-шинчилери ыанг үүлдүгаүүшкүн-биле уткаан. Партком болгаш хөй-ниити организациялары ол доктаалдарны болгаш Чарлыкты чонга калбаа-биле танышгырар хемчегерни ап турар. Совхозтуң ажыл-шинчилериниң аңаа холбаштырган хуралдары Суг-Бажы суурга, Чиңге-Даргга, Чеди-Пашка, Чедер-Аксыга болгаш өске-даа черлерге болгулаан. Ол чугула документилерни танышкаш, ажылчы чонвар бүрүн долуу-биле үүлдүгаүүшкүн деткип турар болгаш арагачыларга болгаш алкоголиктерге кандыг-даа оршээл бербеес, каяда-даа оларга шыдажыр аргажок байдалды тургузар деп шиитпирлиг соңун чугаалап турар.

РСФСР-ниң Дээди Соведиинң Президиумунуң Чарлыында—кудумчуларга, херим иттинге болгаш подъездилерге, стадионнарга, скверлерге, парктарга болгаш хөй-ниитиниң өске-даа черлеринге арагалааны, а ол ышкаш кижиниң төлептиг чоруун болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун куду корүп, хөй-ниитиниң черлеринге зиянык көзүлгени дээш—харыысалга хүлээдирин айыткан. Чарлыктың бо пунктузунда хемчегерни алгаш көөрге-де чер-черде арагачыларның, чурум үрекчилериниң үүлгедип турар фактыларын хоойлу ёзугаар буруудадып, оларны адын алырының аргазын берип турар.

Бо чарлык ёзугаар буруудадып болзур арагачылар, чурум үрекчилери, ийи-чаңгыс кижилер бистин совхозка турган болгаш ам-даа бар болуп турар. Чижээлээрге, ажылагыйның кол инженери чораан В. Д. Доболов ажылдан, командировкалап чораан, хондур-дүндүр арагалай бээр. бир командировка үезинде биябее зиярик Кызылдан келгеш, совхоз конторазынга директорнуң кабинединге хураа болуп турда, аңаа арыв-нүүрүн оскунуп, эки-баык сөстер одуп турган. Кабинеттн хостап, чаныш чоруурун аңда суметээрге-даа ол тоовааи. Ажылынга ол харыысалга чок болуп, парткомнуң, дирекция черинин чагыг-сүмезиндеп түшел кылбайн келгеш. Эш Доболовту бо бүгү буруузу дээш чоокта чаа партия кежигүвүдеп үндүргеш, ажылындан дүжүрер үжүрга тапарышкан. Парткомнуң ол докталын СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бюрозу бадыгаан.

Ынчалзажок эш Доболов чамдык «таныш коружунуң» дузазы-биле оон соонда «Тес-Хем» совхозтуң кол инженериниг ажылдай берген. Аңаа баргаш ол биеэги-де «командировкалаар» чаңы-биле Кызыл чораан чорук аайы-биле «Совет Тыва» совхозту тавармн, дедир чаныл бар чыткаш. ээзиртир арагалаан алгаш, бодуу чозаачылаш чораан машиназы-биле кады Көк-Тей паромунда Каа-Хемче ажа халында бергеш, сугга дүшкеп. Аңаа турган чоп оон машиназы болгаш бодун тын-мемди сугдан үштүп каан.

Моон мурнунда эш Доболов кажан арагалаар, прогулдаар чоруу дээш СЭКП-ниң Иркутск организациязының Ангарск парткомунга партия талазы-биле хемчег алдырып, учёт-карточказынга книр бяжитипшаан, донгуттурган турган. Ол черге арай эпчок-сувгаш. Тыва АССР-ниң Каа-Хем районунга ажылдай бергеш, ол донгулдазын дүжүртүп ап шыдавайн тургаша партиядан, ажылындан үндүртккеп.

Ол ышкаш совхозтуң ажылчыны О. Ч. Ооржак дээрзи бичии ажылдааш-ла, «кандыг-бир чугула хереэм бар, акша-төгерикте аванска бижип берип көрүнер» деп янзы-бүрү негелде кылып, конторадан үнмеспеп турун бээр баык чаныг кижи боон тур. Ажылчыннар шалын алган үезинде магазинниер чанындан ыравастап, арага садып алган ээзиртер кедеп туруп бээр. Оон түүнелинде ында-ында ээрээзи ушкан. оон чалчык-шуугаан үндүрген сураа бола үнгүлээр. Чоокта чаа райкүүскомвуун иштики херектер органы бичс хулиган херектерн дээш ону шиитпкеп-даа. Оон ол ам-даа чоггуур түүнел үндүрүп албаан.

Чооду Болай-оол дээрзи база-ла ындыг. Ол «Бурунгаар» совхозка турган, орта ажылдавас, «арагалаар чоруу дээш ажылдан үндүрткеп. Чоокта чаа «Совет Тыва» совхозка «ажылдай» берген. Чооду Болай-оолдуң мурнуку ол-ла эрги «хоочузу» ам-даа чятпазн. Өске-даа ындыг ийи-чаңгыс кижилер бар.

Партия болгаш чазактың үндүрүп турар доктаал шиитпирлерни совхозтуң партия, профсоюзтар болгаш комсомол организациялары, дирекция черн болгаш кодаа Совет ажылчы чонларга калбаа-биле танышгырар, ол херекке бүгү хөй-ниитиниң, улусчу акт-тура дружинниктериниң эш-хуулүүн судтарының, хереэженнер, клуб, библиотека, садыг организацияларының болгаш бүгү активтин идепкейлиг киржилгезин хандырарын чедип алыр ужурлуг.

Ажыл-агыйның удуртукчуларындан эгелээп, бригадирлерге, звено удуртукчуларынга, активке чедир участоктарның, цехтериниң залчегерниң бригадирлерн, мастерлерге, начальниктери болгаш өскелерге ажыл-агый удуртукчулары боттарының чагыргазында ажылдакчыларның будуруулге черинге арага ижерин болдуруп, а оз ышкаш арагалаар кижилерни ажылдан үндүрериниң хемчегерин албаа болза, оларга сагылга-чурум таазы-биле харысалганы онаар, хоойлуда көрдүнген таварылгаларда кеземче харысалганы онаар—деп, РСФСР-ниң Дээди Соведиинң Президиумуунуң Чарлыында айыткавып боттандырары эргежок чугула.

Четпестерни көре-тура ону эдер хемчегерни чогуур өйүнде албаа чорук кончуг четпес. Бүгү хөй-ниитиниң бүгү-биле арагачыларга, тиниң чурумун үрээрлерге ыдажыр аргажок байдалды тургузар ужурлуг бис. Партиниң XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпираерни амыдырала боттандырарынга бүгү күштерни салыр, коллектив, ажыл-агый, бригада, суур, аал бүрүзүнге үлетерлиг сагылга-чурумну тургузар хемчегерге ажыл-ишчи бүрүзү идепкейлиг киржир ужурлуг.

Я. ДОРЖУ,
«Совет Тыва» совхозтуң партком секретары.

Улам күштелдирер

Бистиң «Тиилелге» совхозтуң дирекциязы, партия, профсоюзтар, комсомол комитеттери болгаш кодаа Совет органнын хоралыг артышкыны — арагалаар чорукка удур демиселди ниити күш-биле чорудуп турар. Ындыг хемчегерге хөй-ниити организацияларывыя, улусчу дружинаның киржилгезин база күштелдиргеп.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирерннге холбашкап айтырыгны ниити хуралдарга чугаалажып, чон оргузунга лекцияларны, культура-массалыг ажылды калбартып турар. Бо чылдың эгезинден бээр совхоз төвүнге кудумчулар аайы-биле бот-тывынгыр уран үүлүдүң концертнерин организастаан.

Ынчалзажок бистс арагачылар чок эвес, ылаңгыя шалын алган соонда болүү-биле арагалаар чорук узуткаттынмаан. Ол ышкаш районнуң суд, прокуратура болгаш милиция органнарының ажылдакчылары хоойлу-дүрүмнүң база хамаатының эрге-хүлээлгелериниң дугайында лекция, беседаларны чорутгайн турар. Арагалааш база хулиганнаашн, чурум үрээн кижилерниң херээн сайгарып көөрүдеп аңгыда, олар хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны болдурбазын дээш баш удур шиитпирлиг хемчегерни алыры чугула болгай.

Ынчалзажок бистс арагачылар чок эвес, ылаңгыя шалын алган соонда болүү-биле арагалаар чорук узуткаттынмаан. Ол ышкаш районнуң суд, прокуратура болгаш милиция органнарының ажылдакчылары хоойлу-дүрүмнүң база хамаатының эрге-хүлээлгелериниң дугайында лекция, беседаларны чорутгайн турар. Арагалааш база хулиганнаашн, чурум үрээн кижилерниң херээн сайгарып көөрүдеп аңгыда, олар хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны болдурбазын дээш баш удур шиитпирлиг хемчегерни алыры чугула болгай.

Ынчалзажок бистс арагачылар чок эвес, ылаңгыя шалын алган соонда болүү-биле арагалаар чорук узуткаттынмаан. Ол ышкаш районнуң суд, прокуратура болгаш милиция органнарының ажылдакчылары хоойлу-дүрүмнүң база хамаатының эрге-хүлээлгелериниң дугайында лекция, беседаларны чорутгайн турар. Арагалааш база хулиганнаашн, чурум үрээн кижилерниң херээн сайгарып көөрүдеп аңгыда, олар хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны болдурбазын дээш баш удур шиитпирлиг хемчегерни алыры чугула болгай.

Х. МОНГУШ,
«Тиилелге» совхозта улусчу дружинаның командири.

Колхозчунуң сөзу

Бистиң колхозчуларывыстың хөй нурузу күш-ажылга кайгамчык шүдүргү, амыдырал-чурттагавызына төлептиз кижилер. Ындыгларны он-оңу-биле адаа болур. Оларга колхозтуң үндезидекчилериниң бирээзи М. Себилбаевларның ев-бүлезин, ол ышкаш М. Шара-Хөө, М. Борбак, М. Дембаа, М. Кошкар-оол, Хойжу Алдын-кыс дээш оон-даа өске хөй-хөй эштерни, оларның ев-бүлезин хамаарыштырар алаар.

Ынчалзажок амыдырал-чурттагавга, ажыл-херекке бачыттыг салдарык чедирип турар аяк эртир арагалаашкынче сундугар ийи-чаңгыс кижилер база бар. Оларның үүлгетпес, хол дегбес чүвезинге чок боор-дур. Оон аңгыда медередир арагалап алгаш, олар боттары база-ла халаптыг огал-ондакка таварышкылаар, хөй-ниитиниң херээнге улуг когаралды чедирер таварылгалар бар. Ындыг ийи-чаңгыс чижектер бистиң колхозка турганы чажыт эвес. В. Очур-оол, П. Доржу, О. Дембирел ышкаш кижилер мал кадарып турган үезинде арагалаар, ажылга харысалгалыг чидиргенинин түүнелинде хөй малды чидирип, колхозка улуг когаралды таварыштырганнар.

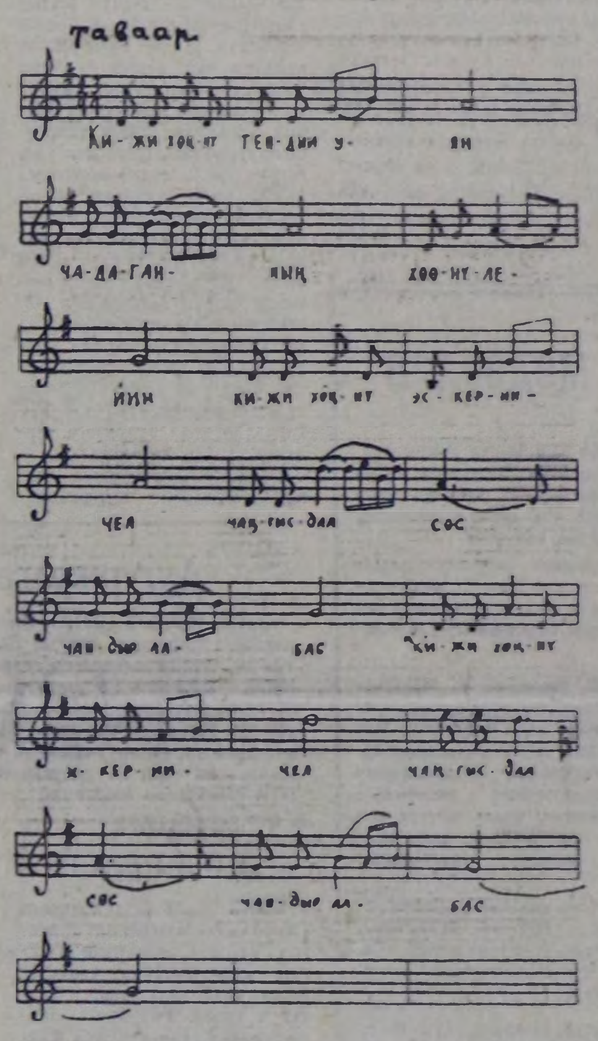
Чамдык арагачылар ажылдап алган акша-шалыңнын үүле арагалаашкынче өөрүлгеп, оон соонда ев-бүлезинин-даа дүгайын шуут үттүптар. Оларның кижизиг овур-хевири шуут оскундурар. Ындыгларның дугайында чогуур өйүнде шиитпирлиг хемчегер ап, оларны шын орукче кирери бистиң чүгүлә сорулгавыс болур.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер хемчегер дүгайында партияның болгаш чазактың хүлээп алган документилерин танышкаш, бүгү чон-биле бир дөмей бистиң «Искранын» колхозчулары бир үн-биле чүүлдүгзүнүп деткип турар. Оларда аймтымган хемчегерни күүседиринге олар идепкейлиг киржиринге чизинниг турбас.

М. МАЖАА.
Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозтуң колхозчузу.

КИЖИ ХӨӨНҮ

Сөөг Монгуш ОЧУР-ООЛДУУ. Аялгазы Сээн БУРБЭЭНПП.

Кижи хөөнү эскерликчел,
Чаданганың хөөнү ышкаш,
Кижи хөөнү эскерликчел,
Чалгыс-даа сөс чамдык албас

2 катап

Кижи хөөнү аажок уян,
Чаныыс сөстен баксырай бээр.
Кижи хөөнү эттиңнинчел,
Чаныыс сөстен часкарды бээр.
2 катап

Амыралда кижи хөөнү
Аяс дээр дег сагындырар.
Мунгаралда кижи хөөнү
Булут шуглаан бүргей дээр-ле.

2 катап

Кижилерге сөглээр сөөүн
Кичээнгейлиг шилип ап чор.
Чаныыс сөстен кижи хөөнү
Часкарлы бээр, өөрүй бээр.
2 катап.

Спорт

КУБОК «ДИНАМОДА»

Баскетболга республиканың бирги черн дээш маргылдазы доозулган. Оон түүнелинде ар улустан «Динамонуң» шилимдек командазы кыйга-даа уттурбайн бирги черни алган. республиканың спорт комитединиң баскетболга шилчип чоруур кубогун чаалап алган. Ийигизин—«Спартак» ушкуун—«Урожайныг» бир дугаар командазы ээлээннер.

Хереэженнериниң аразында болган спортчу демиселге Кызылдың шилиндек командазы бирги. «Урожайныг» № 1, 2 командалары ийнги, үшкү черлерни алганнар.

Шанназдыг черлерни алган командаларның ойнакчылары республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң мактал бижиктери, ортектиг белектер-биле шаннатканнар.

(Бистиң корр.).

Хөм мячиктиң шаңналы

Республиканың школачыларының арасында «Хөм мячиктиң» шилээлы ээрээ түүнел маргылдазы эрткен дыштамбыр хүннерде пайысыпал Кызылдың «Хүреш» стадионунга болуп эрткен. Аңаа зоналарга тилекчя болгаш командалар киришкеп.

11-ден 12 хар чедир назылыг ааныг футболистерни маргылдаазынга Кызылдың школачыларының школдек командазы шылгаган. Барыын-Хемчик биле Чоов-Хемчиктиң школачылары ийнги, үшкү черлерни алганнар.

13-тен 14 харга чедир оолдарның ооруңга Таңды районнуң спортчулары маргылдаага эки белеткенгенин көргүзүп, кызыга-даа уттурбайн бирги черни бүүдүрелдиг-биле хоолаан. Ийигизин—Барыын-Хемчиктиң школачылары, үшкүзүн — республика пайысылалының школачыларының футболистери алган.

Ийи болукке бирги черни алган командалар В.ЛКСМ обкомунуң шилчиир кубоктарыбиле, а оон ойнакчылары мактал бижиктер-биле шаннатканнар.

А. ОПЕРА.

Телевидение

ИЮЛЬ 4-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Сылдысчыгаш». Уругларга программа. 19.35—Уругларга фильм. «Эрги ойнаарам». Мультфильм. 19.45—Телемедээлер. 20.00—«Степан Шиурат». Документалдыг фильм. 20.20—«Бистиң планетавыс». 20.50—«Хөөйлудан дашкаар». Уран-чечен фильм. Дамчыдылга. 21.10—Телемедээлер. 21.20—Чарлалдар, реклама. 21.25—«Оон ады — Час». Уран-чечен фильм. 22.40—23.00—Концерт.

Алдаар

Кызылдың аэрометеорологиялык станциязының мээзинден ёзугаар алырга, бөгүн республикага булуттаар, соңгу районнарга биче чаъс чаар, өскелеринге чагбас. Барыын угланышкынын хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27 градус чылыг болуур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 24—26 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оон амыдыралында эрлер». 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бичии эштинчи». 15.20. «Аванық ынакшылы» (1-ги, 2-ги кезектери). 17.10, 20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Республиканың эртинези». (1-ги, 2-ги кезектери). 9, 12, 15, 18, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыр, мана!» 15.30. «Прерия» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Узун уитуг Пеппи» 10.30. «Чедимишниниң үндезини» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

Новосибирскиниң совет кооператив садыынының институду 1972-1973 өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур

Хүндүсү болгаш бот-өөредилге салбырларының бирги курузунга дараазында тускай эртемнер талазы-биле студентилерни хүлээп алыр:

Товароведение болгаш үлетпур барааннарын садыглаарын организастаары.

Товароведение болгаш аъш-чем барааннарын садыглаарын организастаары.

Нииитиниң чемнелилгезинин технологиязы болгаш организастаары (бот-өөредилге салбырынга).

Садыгның экономиказы.

Бухгалтер учёду.

Өөренирнниң хуусазы: хүндүсү салбырга—4 чыл (технология факультединге — 4 чыл 10 ай), бот-өөредилге салбырынга 5 чыл.

Киреринин дугаймында билдиришкиннерни хүлээп алыры:

Хүндүсү болгаш бот-өөредилге салбырларынга 1972 чылдың июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Конкурстап дашкаар киреринин болгаш бот-өөредилге салбырынга киреринин билдиришкинин Тувроспотребсоюзтуң кадр киздизин хүлээп алыр.

Билдиришкинин институттуң ректорунуң адынга бижирде күзээн тускай эртемин айтыр.

Билдиришкиниге кожар чүүлдер:

Дээди өөредилге черивге киреринин дугайында сөөлгү ажылдан турган черинден азы школадан берген характеристика-рекомендацня.

Ортумак школаны, тускай ортумак өөредилге черив доосканының дугаймында документ (боду), диплома аачёт ведомозундан ушта бижидилгенн кожар.

Дончу намдары.

Күш-ажыл дептеринден ушта бижидилге, а колхозчулар — колхоз дептеринден ушта бижидилге.

3×4 хемчээлдиг бөш фоточурук.

№ 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгаам.

Ажылдап турар черивден шынзылга (бот-өөредилге салбырларынга киреринге).

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери аңаа киришкенин бадыткаан районнуң шериг комиссариадының шынзылгезин база чорудар.

Институтка киреринн күзээнер дараазында эртемнерге экзаменнер дужаар:

Товароведение факультединге киреринге: математиканга (бижимел-биле), химияга (аас-биле), географияга (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (чогаадылга).

Технология факультединге киреринге: физика (аас-биле), математиканга (бижимел-биле), химияга (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (чогаадылга).

Экономика факультединге киреринге: математиканга (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (чогаадылга), географияга (аас-биле), төөгүге (аас-биле).

Киреринин экзаменнерин даразында хуусааларда чорудар:

Хүндүсү болгаш бот-өөредилге салбырларынга 1972 чылдың август 1-ден 20-ге чедир. Хүндүсү салбырга киреринг киреринин экзаменнерин Новосибирск хоорайда институттуң бодунга барып дужаар, а конкурстан дашкаар болгаш бот-өөредилге салбырынга киреринг киреринин экзаменнерин Кызыл хоорайга дужаар.

Институттуң адреэи болгаш телефоннары:

Новосибирск хоорай—87, пр. Карл Маркс, 26, хүндүсү салбырының телефону 44-97-03, 44-70-11.

Бүгү-ле айтырыглар талазы-биле Тыва респотребсоюзтуң кадр киздизинге келир ийикпе, азы 27-24, 55-58 телефоннарже долгап болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Бызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда амыдырал киздизинин 37-13, культура киздизинин 23-54, кадрлар ажылагый киздизинин 21-47, үлегпүр киздизинин 22-64, чагаа киздизинин 31-27, информация база совет гургузуг киздизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларынын 27-41. Солун келөйин барганга 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Бызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00723

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттиргеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
ИЮЛЬ
5
СРЕДА
№ 156 (8024).
Өртээ 2 кеш

БАШТАЙГЫ РЕЙС

Кызылдың бирги автобүдүрүлгезиниң чолаачызы Ю. Н. Зюзин чаа бензовозту Кызыл—Абакан аразының оруу-биле баштайгы рейсче киирген. Оон кабиназының эжиктеринде мынчаар бижээн: «Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Юрий Николаевич Зюзинге Волгоградтың Петров аттыг заводунуң коллективинден».

Бо завод кывар-чаар материалдарны сөөртүр машиналарны бүдүрүп турар. Волгоградтылар бензовозтарны бүдүрелиниң даалгазынга немей кылган бир машиназын Усинск оруктуң маадырының адынга чоруткан.

Коммунист Ю. Н. Зюзин Тывада ын улуг бирги автобүдүрүлгениң коммунистиг күш-ажыл бригадазының ий чылда баштап турар. Ю. Н. Зюзин чыл эгезинден бээр Саян ындындан Усинскиниң нарын-берге оруу-биле 202 тонна кывар чүүлдү Тывага чедирген, ол болза планнаанындан 50 тонна хөй дээни ол.

Кызыл. (СЭТА-ның корр.).

ЭЭЛЧЕГДЕ 8 ТОННА ХЛЕБ

ВОРОШИЛОВГРАД. № 3 хлеб заводунуң чаартыкчыларының чогаадып кылганы чаа автоматтыг шугуму баштайгы продукциязын берген. Ында бүгү ажылды кижиниң киржигеян чокка кылып турар. Ол ээлчегде 8 тонна хлебти кылыр аргалыг.

Заводту чаарткан түшелинде ажылчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү барык ийи катап улгатkан.

(СЭТА).

СПОРТТУ МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

Бүгүн ажыттынар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчеглиг сессиязынга депутаттар болгаш чалаткан активтер «Республикада күш-культура болгаш спорт ажылының байдалы база ону улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» күрүне ужур-дузалыг чугула айтырыгны чугаалажыр.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шийтпирлериниң совет кижиниң күш-дамыр кижизидилгезин экижидерин чугулалап айыткан. Ынчангаш күш-культура шимчээшкинин ажылчы чоннуң моральдыг болгаш угаан-бодал мөзүзүнүң хевирлеттиниң тургустунарынга, ооң бүгү талалыг сайзыралынга база бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга идиг бергин дээш ону улам ынай хөгжүдер, массалыг болдурар хемчеглер алдынган. Мону амыдыралга боттандырганындан бистиң чүртүвүска коммунизм тургузуушкунуңуң сорулгаларын чедиишкиниг шийтпирлээри улам-на дургедээр.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-дамыр кижизидилгезин экижидеринге бүгү талрымчалыг байдалды тургускан. Ооң түңелинде чүртте күш-культура шимчээшкини калбарган, совет кижилериниң амыдыралынче хамыдап кирген.

Күш-культура ажылының деңнелин бедидеринге СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалы улуг рольдуг болган. Партия, совет, хөй-ниити организацияларының ап чоруткан чамдык хемчегленiң түңелинде бистиң республикада сөөлгү чылдарда спорт ажылының деңнели элээн бедээн. Хоорайларда, районнарда 214 күш-культура коллективтери бар, ол коллективтер 16 муң ажыг спортчулуглар. Спорттуң материалдыг баазазы быжыглыг орар: 40 спорт залы, үш хаак баазазы, дыка хөй спорт шөлдери бар. Республиканың 5 уруглар болгаш аныяктарның спорт школазында 1133 кижи өөренип турар. Чыл келген тудум-на күш-культуржуларның саны озуп, мергежили бедип орар.

Бүдүрүлгеде, колхозтарда, совхозтарда, ооредилге черлеринде күш-культура коллективтериниң ажылын экижидер талазы-биле Кызыл хоорайның, Бии-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик районнарның күүскомнары чамдык хемчеглерни алган. Улуг бүдүрүлгелер «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарда, «Элегес» совхозта болгаш өске-даа ажылагыйларда спорт ажылынче кичээнгейни салып турарындан, ол черлерде спорт талазы-биле ажыл черле эки.

Бистиң республикада спорттуң материалдыг баазазының экижидер хемчеглерни ап келгенинден стадионнарның, залдарның, спорт шөлдериниң саны озуп турар. Ак-Довурак хоорайда үш муң олуттуг стадионну, спорт шөлдерин кылган, эштир бассейниниң түдүүн эгелээн. Ол комбинаттың ажыл-ишчилеринге таарымчалыг болур. Районнар төптеринде, бүдүрүлгелерде, колхозтарда, совхозтарда спорт шөлдерин дерип кылыр хемчеглер алдынып турар.

Спорттуң материалдыг баазазы туружтуларга, күш-культура коллективтериниң ажылы экижиир, спортчуларның саны көвүдээр, оларның мергежилин коскүүзүп-биле бедиир.

Бистиң республикада күш-культура болгаш спорт ажылы СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган негелделериниң ам-даа чедир харылавайн турар. Спорттуң массалыы болгаш күш-культуржуларның мергежили чаныс болуп артпышаан. Ажылчы чоннуң калбаа-биле спорт херээнге хаара тудуп болзур бар аргаларны чедир ажыглавайн келген. Дыка хөй улуг бүдүрүлгелерде, колхозтарда болгаш албан черлеринде күш-культура коллективтериниң кежигүнериниң саны эвээш, ажылы кошкак, а чамдыктарында спорт организациялары мынчага чедир тургуступмаан. Мындыг чижектер Кызылда болгаш районнарда бар. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң эрттирип турар маргылдааларынга хөй кезиинде студентилер болгаш өөренiкчилер киржип келгенин массалыг чедиишкин деп санап болбас. Ол бүдүрүлге коллективтеринде ажылдың кошкаан хереглеп турар-дыр.

Бүдүрүлгелерде, тудугларда, албан черлеринде ажылчы чоннуң кадыын быжыглаарынга болгаш камгалаарынга ажыктыг бүдүрүлге гимнастиказы эртирбейн келгени четпес.

Республикада чиик атлетика, спорттуң национал хевирлери чогуур негелдезинге чедир сайзыраваан. Спортчуларның мергежили чавыс. Ооң түңелинде бистиң күш-культуржуларывыс зона маргылдааларынга киришкеш, сөөлгү черлерни ап келген. Ол ышкаш мергежилдиг тренер кадрлар чедишпее, оларны белеткеп алыр хемчеглерни албайн турар.

Ажылчы чоннуң күш-дамыр кижизидилгезиниң кошкак болуп келгенинiң бир кол чылдагааны хоорайлар, районнар Советтериниң күүскомнары, министерстволар, ведомостволар, ажыл-агыйлар удуртукчулары спорт херээн сонуургап корбес, ону кошкак удуртуп турарында. Республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди, ооң иштилелдери күш-культура коллективтеринге удуртулганы үндезинии-биле экижидер, оларга спорт баазаларын тударынга болгаш спортчуларның мергежилин бедидеринге хүн бүрүүн боттуг дузалаын чедирер херек.

Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белеп деп демдектиг (ГТО-ның) чаа комплекизи бо чылдың март 1-ден бээр амыдыралда боттандырып эгелээн. Ол совет улустуң күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини болур.

ГТО-ның чаа комплекизи совет кижиниң кадыын быжыглаарынга, бүгү талалыг озулдезинге, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, Төрээн чуртуп камгалаарынга белеткеннирииге дузалаар. Ол ышкаш спортту улам сайзыредыр, массалыг болдурар дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салышкынының база бир илерели-дир.

Күш-культураның чаа комплекизин боттандырып эгелээнин ажылчы чоннуң күш-дамыр кижизидилгези дээш министерстволарның, ведомостволарның, ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң күүскомнарының, профсвилел болгаш комсомол организацияларының харыысаалгазын улам бедиткен.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга айтырганын ёзугаар күш-культура болгаш спорт ажылын экижидери хүнүүн айтырыны болур.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң сессиязы күш-культура болгаш спорт ажылының байдалын чугаалажып көргеш, ону улам ынай хөгжүдер талазы-биле сорулгаларны тодавадыр. Ону амыдыралга боттандырар дээш хоорайлар, районнар Советтериниң күүскомнары, спорт болгаш хөй-ниити организацияларының амгы үениң негелдезинге дүүштүр ажылдаары негеттинип турар.

Депутаттарга ыңнаныг

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ушку чыыжымык дөртку сессиязы 1972 чылдың июль 5-те эртенгиниң 10 шакта СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңына ажыттынар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң төлөзелеччилер Чөвүлелиниң хуралы 1972 чылдың июль 5-те эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чырыдыышкын бажыңына болур.

АКЫ-ДУҢМА ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Найыралдың митингизи

Июль 3-те Люберецтиң кедээ ажыл-агый машина тудуушкунуңуп Ухтомский аттыг заводунуң коллективиниң Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро Русту, ону үдеп чоруур куба партия болгаш күрүне ажылдакчыларын ыглыг, чүректиң ханызындан байдалга хүлээп алгаш.

Эң Фидель Кастро Рус-биле кады СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. И. Новиков партияның Москва область комитединиң бирги секретары В. И. Ковтоп, трактор болгаш кедээ ажыл-агый машина тудуушкун министри И. Ф. Силицын, Совет Эвилелиниң Куба республикада элчиин Н. П. Толубеев олар чеде берген.

Завод артелининге болган чылыг, эң хуузунуң беседазының үезинде будүрүлгенiң директору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. П. Попов чүрттүк база бир улуг будүрүлгеен — кедээ ажылагый машина тудуушкун заводунуң төөгүзүнүң дугайын, тоску беш чылдың даалгаларын күүседип турар коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиниериниң дугайын чугаалап берген.

Кубада чигир дүжүдүн ажаап алырынга ажыглаар баштайгы комбайнларны 1964 чылда заводка будүрүп үндүрген. Куба специалистер бо комбайнларны бедии-биле үнелеп көргеш. Ам 1964 чылдың комбайныңга хөй-хөй сайзырапгайжыдылгаларны киирген. Ол чорук бедик чергелиг боду чоруур комбайнын будүрер арганы бергеш. Куба өңүктериниң чагыын ёзугаар коллектив чыл тоңчаанче чедир кат-каш он ыңдыг комбайнларны будүрүп үндүрер. Эң Фидель Кастро 1905 чылдың революциязының маадыры машинист А. В. Ухтомскийниң тураскаалыңга чораан.

Хүндүлүг аалчы пехтерге барып, ажылчыннар-биле беседа кылган болгаш будүрүлгениң будүрүп турар кедээ ажыл-агый машиналарын көргеш.

Ийи чүрттүң күрүне туктары болгаш байыр чедиргеш транспарантылар-биле шимээн завод шөлүүге совет-куба найыралдың митингиин болган.

Куба Республиканың болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимнилерин күүседткеш.

Заводтуң партком секретары В. П. Литвин хүндүлүг куба аалчыга байыр чедирбишаан, куба улуска совет кижилериниң найырал болган акы-дуңма эп-сеткил каттыштырылгазын илерегилээн.

Шуткулга цехиниң хептекчизи А. И. Копырин болган өрүмекчи комсомолчу В. Бутурлова олар үүве чугаалаан. Эң Фидель Кастрога байыр чедирген.

Митингиге эң Фидель Кастроның чугаазын чыылганнар чылыы-биле уткаан.

(СЭТА).

ЧЫЛЫГ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Июль 3-те Куба Республиканың элчин черинге Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаанның Премьер-Министри Фидель Кастро Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң чазаанга алдар болдургаш хүлээп алышкын тургускан.

Хүлээп алышкынга СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннеринге кандидаттар, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, министрлер, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, эртемниг болгаш культураның ажылдакчылары, ужудукчу-космонавтылар, шериг начальниктери, совет хөй-ниитиниң төлөзелекчилери келген.

Фидель Кастрону үдеп чоруур Куба Республиканың партия болгаш күрүне ажылдакчылары база олурушкан.

Совет Эвилелиниде чамдык дипломаттыг төлөзелелге черлериниң баштыңнары аалчыларның аразында база бар.

Хүлээп алышкынга эштер Фидель Кастро биле А. Н. Косыгин чугаалар солушкан, оларны адыш часкаашкыныбиле уткаан.

Хүлээп алышкын акы-дуңма, чүректиң ханызындан байдалга арткен.

(СЭТА).

БУДУК-БҮРҮ БЕЛЕТКЕЛИ

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозу 300 тонна будук-бүрү белеткээрин планнаан. Салбырларның мал чеми белеткээр бригадалары будук-бүрүнү моондактап эгелээн. Бригада бүрүзүнде ажыл кидин тулук.

Ак-Туруг салбырның улуунде 90 тонна будук-бүрү белеткээри онаатkан. Комсомолчу Д. Хеймер-оол удурткан бригада дөрт хүн ажылдаап, 15 тонна будук-бүрүнү моондактай баглаап, Чап-Талда шек кажаазының крышазының адаанда аскан.

Будук-бүрү белеткелинде Ак-Туруг ортумак школаның үстүкү класстарының өөренiкчилери идепкейлиг киржип турарлар. С. Дарлан-оол, М. Куулар, С. Мандаржап ышкаш күш-ажылга ышак, кызымак өөренiкчилерни демдетээри чугула. Бригадада быжыглаттырган өөренiкчилерни будук-бүрү белеткээрinге мергежээн М. Семис-оол, И. Артна удуртуп турар. Бригада будук-бүрү белеткелиниң шөлдүүн баштайгы он хонуунда доозар сорулга салган.

К. КОМБУ.

СУХОЙ ЛОГТУҢ ЦЕМЕНТ ЗАВОДУ

Свердловск области Сухой Лог хоорайда цемент заводун тудуп турар. Ооң баштайгы суугузу чүрттүң чаа тудугларынга 117 муң тонна цементини берген, а ол чылда-ла 650 муң тонна үнелиг тудуг материалын бээр аргалыг.

Бо чылдың сентябрь айда ийиги суугуну ажылдадып киирер. Ам ону кылыр ажыл долузу-биле чоруп турар.

ЧУРУКТА: суугунуң тудуунда ажылдап турар арматурщиктериң мурнакчы бригадазы. Солагай талазындан — В. Ф. Талошманов, бригадир П. Х. Гафизя, В. П. Ташланов, М. А. Гилев олар.

А. ГРАХОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Эки шынарлыг, хөй дүктү — Төрээн чуртка!

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Хойну дүрген кыргыырының республика маргылдаазы

Хойжуунуң бүгү мергежилин, күжүн берип тургаш кыш ажырган хоюнуң дүгүн чаңгыс граамм-даа чидириг чок алыр апаар. Маңаа кол чүве — хойну механизастаан арга-биле кыргыыры болур. Хол хачызы-биле дүк дескиг кыргыттынмас, хээндек болгулаар. Эрткен чылын 864 муң хойнуң 164 муңуң хол-биле кыргаан.

Амгы үеде бүгү хойну механизастаан арга-биле кыргыырын чедип алыры кол сорулга болур. Ындыг болганда кыргыкчыларны баш үдур ооредип, белеткеп алыр сорулга колхозтар, совхозтар удуртукчуларының мурнунда турун турар. Ацаа сөөлгү чылдарда хойну дүрген кыргыырының конкурузуун Кодээ ажыл-агый министерствозунуң организастап турары улуг ужур-дузалыг. Хойну дүрген кыргыыр арга кыргыкчының күш-ажылын бедик бүдүрүкчүлүг болдурар болгаш дүктүң шынарын экижидер.

Ээлчеглиг ындыг конкурс Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга болуп эрткен. Норма ёзугаар бир кыргыкчы 7 тактыг ажыл хүнүнде чиңге-нарын дүктүг 30, чартык-нарын дүктүг 35 болгаш бодүүн дүктүг 40 хойну кыргыыр ужурлуг. А дүрген кыргыырының аргазы-биле ол норманы ыракта ажыраар.

1964 чылдан бээр болуп эртип турар ындыг конкурска чартык-нарын дүктүг бир хойну кыргыырынга эң бедик көргүзүүнү 1970 чылдың чемпиону «Өөк» совхозтуң хойжузу Бапр Оруспай чедип алган. Ооң көргүскен шагы — 2 минута 30 секундада болгаш. Хөрээжен кыргыкчы Эрзиниң Ленин аттыг колхозунуң төлөзээ Дагывдай Лакпаева 1967 чылда бир хойну 2 минута 32 секундада кыргаан. Чемпионнарның бир хой кыргыырынга көргүскен шагын санап көөрге, хойну дүрген кыргыыры кайы хире ажыктыгыл дээрзи коогу бээр.

Болуп эрткен конкурска Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Таңды, Тес-Хем, Улуг-Хем болгаш Эрзин районнардан 12 команда киришкеп. Эр, хөрээжен командаларның состаны 3-3 кижи.

Баштайгы хүнде командалар аразында маргылдаа болган.

...Дуржулга станциязының хой кыргыыр черинге кыргыдары-биле белеткеп каан чартык-нарын дүктүг кодан хойну сүрүп экелген. Маргылдаа-даа эгелээн. Кыргыкчы бүрүзү электрилиг хачының белеткеп алган, клеткадан хойну үндүрүп алган кыргын киришкеп. Ооң чанында секундомер тутkан судыя шагын санап турар. Кыргын доозарга судыя коллегиязы кыргылдавыг шынарын хынап көрүп, хойну хачы-биле кескеп бе, дүк арткан бе дээрзин көргеш, чогуур саптүңү ацаа бижиир болду.

Дуржулга станциязының эр, хөрээжен командаларында бедик мергежилдиг кыргыкчылар бары дораан-на илдеп апаргон. Оларның аразында мурнуку чылдарда үш катап чемпион болуп турган Василиса Балтайс база бар. Маргылдаага баштайгы киржип турар аныяктар хөй болган.

Хой кыргаан кижилерниң ажылдап турарын көргеш, кижи магадаар: дүрген-даа, эштиг-даа, бичии-даа артык шимчээшкиниер чок.

Удаваанда маргылдаа доозулган. Судья коллегиязы түңелип үндүрер дээш чорушкан. А көрүкчүлер чанчыл болган моге хүрежии көрүп эгелээн.

Даартазында хойну дүрген арга-биле кыргыырының хууда бирги чери дээш маргылдаазы болган. 8 эр, 5 хөрээжен кыргыкчы ацаа киришкеп. Маңаа мурнуку хүнде бедик көргүлүг болган кыргыкчыларны киирген. Бо доозарга эң мергежилдиг кижилер.

Ур-даа болбаанда кыргыкчылар ажылын доозукшаан. Түңелинде эр улустуң командазындан бирги черни дуржулга ставциязының Иван Жидков, Виктор Балтайс болга Петр Беспалов составтыг командазы эзлээн. Олар ниитили-биле бир хойну кыргыырынга 3 мин. 35 сек. чаргыдаан болгаш 275.7 баллды чедип алган. Ийиги шаңналды «Тилелге» совхозтуң командазы алган (составы: Кан-оол Ооржак, Доватор Ооржак, Александр Монгуш). Тес-Хем районнуң командазы үшкү черде болган.

Хөрээжен улустуң командаларындан тиилелгени база-ла дуржулга станциязының командазы чедип алган. Шыла дуржулгалыг хой кыргыкчылары Василиса Балтайс, Галина Иванова болгаш Евдокия Челдиг-Башева кирип турар. Олар эр улустан түгле 13 секунда чыдын калган. «Өөк» совхозтуң аныяк кыстары Надя Карбы, Люба Монгуш болгаш Зина Ламажап үстүнде хоочун кыргыкчылардан дудак чок ажылдап, мергежилдиниң көргүскеш, ийиги черге үнген. Үшкү шаңналды Эрзиниң командазы алган.

Хууда маргылдаага эр улустан хойну дүрген кыргыырының 1972 чылда республика чемпиону атты дуржулга станциязының чолаачызы Иван Жидков чаалап алган. Бир хой кыргыырынга ооң коргускеп шагы 2 мин. 52 секунда. Виктор Балтайс бир хойну кыргыырынга Жидковтан эвээш шак чаргыдаан-даа болза, кыргаапының шынары куду дээш, ийиги черде болган. Үшкү черни Ооржак Кан-оол алган.

Хөрээженiериниң иштинден республика чемпиону атты Василиса Андреевна Балтайс дөрт удаа чаалап алган. Хойну дүрген кыргыыр аргага 1964 чылда өөренип алган, ооң дараазында чылдан эгелеп маргылдааларга ол киржи берген. 1966 чылда республика чемпиону атты чедип алган.

— Хойну дүрген кыргыырының ажыктыын ону холу-биле тудуп ажылдаан кижи дораан билип алыр болгаш ол аңылга сонуургадыг апаар. Ынчалза-даа бисте бо аргага өөренип, ону ажыглаарын чедип алыр талазы-биле колхозтарда, совхозтарда четче сагыш салбайн турары хомудавыс. Конкурстуң киржикчилери чаңа бергеш, ону неитередир бөөр дээрзин күзээр-дир мен — деп, ол бистиң-биле беседазында чугаалаан.

«Өөк» совхозтуң аныяк хойжузу комсомолчу Надя Карбы ийиги черни эзлээн. Ол 1969 чылдан бээр хойну механизастаан арга-биле кыргып турар. Надяның бедик көргүзүү дээш ацаа аныяк кыргыкчыларның аразындан республика чемпиону атты тывыскаан. Үшкү черни ооң ажы Зинаида Ламажап эзлээн.

Тиилекчилерге дипломнар болгаш өртөктиг шаңналдарны тывыскап. Тиилээн командалар Иркутскиге эгелээр Бүгү-россияның кыргыкчылар маргылдаазынче аъттанышкан.

Түңелинде бо маргылдаага хамаазырыштыр каш сөс. Дүк кыргылдазы малыпчы, харысаалгалыг иштиң бирээзи. Ооң ажы түңелдиг болурунга хойну дүрген кыргыыр бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга, ооң ажыглаарынга, ооң ажыглаарынга, ооң ажыгл

СОҢГУКЧУЛАР ЧАГЫЫН

Советтерниң I съездизиниң делегады Михаил ШАЛЮПАНЫҢ сактыышкычы

1922 чылдың декабрьда эрткен болгаш ССР Эвилелиниң тургустуунганының дугаймында Декларацияны база Керээни хүлээп алган Советтерниң I съездизинге хамаарыштыр сактыышкын кылырын ооң делегады МИХАИЛ ПАВЛОВИЧ ШАЛЮПАДАН Парлалганың медээлер агентилелиниң корреспондентизи дилеп кылган. Ооң сактып чугаалаанын болза:

1922 чылда, кажан Советтерниң I съездизининиң ажылынга киржип турар үемде, мээң хамаарыштыр 27 чыл болган. Бичии делегейниң бирги дайынының оңгулары, Октябрь революциязының диңмиттиг хүннери, Совет эрге-чагырга догуунаа тургустунганының баштайгы айлары, хамаатты дайынның аар-берге, дошкун тулчуушкуннары, орустар, белорустар, украиннер-биле кады дайындажып эрткен оруктарым сагыжымга чуруттуунуп арткылаан үе турду.

Хамаатты дайын доозулган соонда мен Сураж уезділизинде (амгы Белорус ССР-ниң Сураж районунда) төрээн черлеримге чанып келген турумда, мени Шериг-революсчу комитеттиң даргазынга соңгуп каан. Шаг-үениң байдалы ынчан берге турган. Бүгү Совет республикаларның күштерин болгаш курлавырларын каттыштырып мооңневээн шаанда, чурттуң экономика болгаш культура талазы-биле хожудаашкыны узуткаттынмас, социалистиг инитилел канчаптаа тургустунмас турганы ынчан тодазы-биле билдинип келген. Ооң ыңай, империалистиг күрүнелериниң талазындан бистиң чүртче шериг интервенциязының болгаш экономиктиг бүзээлээшкинниң айлылы дирелип олурарын барымдаалаан, каттыжарының чугулазын ынчан үргүлчү-ле бодаар турганывыс ол.

1922 чылдың тоңчүзүнде мени Гомель губерниядан (амгы Белоруссияның Гомель областындан) Советтер съездизинің делегады кылдыр соңгаан.

Ол чылдың соолгу бүгү айлары Москвага болур Советтер съездизининиң хайыыпкынныг белеткелдери-биле эрткен. Губерниянның волостилеринге, уезділелеринге болуп тургулаан Советтер съездилеринге хоорайлар болгаш кодээ черлерден санал берген хой санныг делегаттар бүгү совет республикаларны РСФСР-биле кады чаңгыс аай күрүне кылдыр каттыштырар дугайында Украинаның, Белоруссияның база Закавказьениң Коммунистиг партияларының үндүрген саналдарын изин-биле чүүлдүгүнүп турарын хой удаа диңнаан мен.

ССРЭ-ни тургузары дээш бадылаар сеп дээн соңгукчуларның чагыын алгаш, ынчан Москвага чедип келдим.

ССР Эвилелиниң Советтериниң I съездизи декабрь 30-де Улуг театрга чыылган. Гомельчилер беш кижи турган бис. Янзы-бүрү дылдарга чугаалажыр, хой националдыг делегаттар аразынга бот-боттарывысты тывышпайн баңрыпдан сезинген, үргүлчү-ле кады чоруп турган бис. Ол съездиниң делегаттары шынап-ла хой национал составтыг турган: оларның аразынга Россия Федерациязының, Закавказьениң, Украинаның, Белоруссияның бүгү улустарының төлээлекчилери орустар, азербайджаннар, ингуштар, армяннар, якуттар, украиннер, татарлар, белорустар, узбектер, грузиннер, буряттар, еврейлер, башкирлер, туркменнер дээш бистиң хой националдыг Төрээн чурттувустуң хой национал кижилери тургулаан. Съездиге 2 муңдан ажыг ажылчыннар, тараачыннар, күш-ажылчы интеллигенциянның төлээлекчилери чыылган турган. Дыл-домаавыс аңгы-аңгы турза-даа, бис шуптувус аку-дүмалышкылар, чаңгыс аай сеткилдиглер-дир бис дээрзин медереп турган бис.

Съезд ажыттынганда биске билдингени чүл дизе: Владимир Ильич Ленин аараан, ынчангаш съездиге киржип шыдаваc деп медээ бистиң аажок хомудаткан. Делегаттар Ленинни съездиниң хүндүлүг даргазынга соңгаан. Ооң-биле бис, национал айтырыын ажылдап кылырынга, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиң тургузарының белеткелинге Ленин хой күштү үндүрүп, үе-шагны чарыдааны дээш аңаа оорүп четтиргенивисти, ону хүндүлеп турарывысты илергейлээн бис.

Россияга мурнунда хой-ле политиктиг партиялар тургулаан, ынчалза-даа оларның иштиңден чүгле чаңгыс ленинчи партия бүгү нациялардың болгаш улустарның деп эргелиг болуруп, оларның бот-тускайлаң күрүне болуп билдингени чүл дизе: Владимир Ильич Ленин аараан, ынчангаш съездиге киржип шыдаваc деп медээ бистиң аажок хомудаткан. Делегаттар Ленинни съездиниң хүндүлүг даргазынга соңгаан. Ооң-биле бис, национал айтырыын ажылдап кылырынга, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиң тургузарының белеткелинге Ленин хой күштү үндүрүп, үе-шагны чарыдааны дээш аңаа оорүп четтиргенивисти, ону хүндүлеп турарывысты илергейлээн бис.

Россияга мурнунда хой-ле политиктиг партиялар тургулаан, ынчалза-даа оларның иштиңден чүгле чаңгыс ленинчи партия бүгү нациялардың болгаш улустарның деп эргелиг болуруп, оларның бот-тускайлаң күрүне болуп догуунаар эргелиин кезээде камгалап келген. Национал айтырыын шак ынчаар чөптүг шиитпирлээш, дең эргелиг улустарның шак ындыг эки тура быжыг эвилелиң тургузарын В. И. Ленин социалистиг революциянның кол сорулгаларының бирээзин деп санаан. 1917 чылдың Октябрь революциязының бүгүзүнде-лё ооң бижээни болза: улам улуг күрүне тургустунган турарын улам сырый эвилелдешкен турарын, улуг орус чон-биле улам көвей нациялар кожа чурттаан турарын күзээр бис; чүге дизе, бис ону демократия биле социализмниң эрге-ажыынга дүүшкен турааш, пролетариаттың демселиниң талазынче янзы-бүрү нациялардың улам көвей санныг ажылчы чонналарын хаара туттунган турууш дээш күзеп турарывыс ол. Демиселге аңгыланыышкын эвес, а революсчу пролетариаттың чаңгыс эви, каттыжыышкыны чедип алдынган турарын күзээр бис. Албадал чок, хостуг каттыжыышкынны күзеп түрар бис, ындыг болганда хостуу-биле аңгыланып болуруя барымдаалап көөр ужурлуг бис (хостуу-биле аңгыланыр эрге чокта каттыжыышкынны хостуг деп адап-даа болбас. (В. И. Ленин, Чогаалдарының долу чыындызы, том 34, арыа 379).

Национал айтырыгларын чөптүү-биле шиитпирлээриниң ленинчи идеялары ынчан бистиң бодалдарывыска, ажыл-херектериске турганда-даа, съездиниң делегаттарының санал-опалдарынга-даа, ооң хүдээп алган документилеринге-даа илергейлеттинген турган.

Идепкейлиг, кызымаккай ажылдаар

(СЭКП Таңды райкомунуң пленуму)

Партия эге организациялары — СЭКП-ниң үндезини болгай. Оларның даймычы аргашиилеэринден, эгелекчи чоруулардан, шалыпкын, шудургу ажылындан коллективтиң ажыл-чорудулгазының чедишкинин улуу-биле хамаарыр. Эге организациялар партияны масса-биле сырый харылаалыг-ыштыр турар эвеволар болур. Оларның организакчы, удуртукчу ролюн күштелдирериве доктаамал сагыш салыры — парткомнарның ажылының бир кол угланышкыны болур.

СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шиитпирлериниге дүүштүр партия эге организациялары ооң-биле чергелешкинниң дугаймында айтырыгны Советта чаа СЭКП Таңды райкомунуң пленумунга чугаалашкан.

Районда партияның 27 эге организациязы бар. Ында алы партком ажылдап турар, «Тыва кобальт» комбинатта партком партияга хүлээп алышкын, коммунистерниң сүүл херектерин сайгарып ыор болгаш үчёт айтырыгланының талазы-биле райком ргелиг. Ол парткомнарда 4 цех, салбыр болгаш бригада организациялары эге организация эргелиг тургустунган. Бо дээрге улуг күш.

Ажыл-агыйның кайы-даа дырын башкарарынга партия ге организациялары дээштиг алдарын чедирип турар. Районнуң партия организациялы кодээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң, культура амыралының деңнелиниң бедидениниң, ажыл-ишчилерниң дей-политиктиг кижизинилгезиниң айтырыгларын одунуң кичээнгейиниң төнге тургузуп, шудургу жылдан турар дээрзин плетелчи — партия райкомунуң екретары **И. Ф. Болотов** болгаш чаңгыс-бергеннер демдегээн. Партияның иштики амыралының айтырыгланың СЭКП райкомунуң пленумунарынга, бюрозунуң хулдарынга, эге организациялар боттарының хуралдарынын үргүлчү чугаалажын тудар.

Коллективтериниң шиитпирлер турар сорулгаларынга амаарыштыр ында партия ге организациялары боттаының ажыл-чорудулгазын каа дүүштүрүп, ону ажылыйның болгаш культура ургузуушкунунуң сорулгаланың күүседиринче угланды-ын турар. Ындыг идепкейлиг, даймычы арга-шинээлиг организацияларның бирээзинин «Тиилелге» совхозтуң партомуун хамаарыштырып болур.

«Тиилелге» совхозтуң парторганизациязында 113 коммунист бар. Партком ылаңгыя СЭКП-ниң XXIV съездиниң соонда ында бактаан урар салбырларның, бригадаларның парторганизацияларының ажылын эде тургузуп, арның ажыл-чорудулгазын ижидеринге, күштелдиреринге шиитпирлиг салдарны едирген. Ооң түңнелиинде оммунистерниң харысалгаа, политиктиг болгаш күшкылчы идепкейи бедээн. Эге организацияларның хуралдаынга кодээ ажыл-агый бүдүргээшинниң, партийжи амыралдың чугула айтырыгарын тургузуп, ону чугаалаарынга бүгү коммунистер идепкейлиг киржип, хүлээп ган шиитпирлериниң күүселээни доктаамал хынап келгеө-биле олар үре-түңнелдиг олуп турар. Удуртукчу кылдакчылардан болгаш ортмак звеноунуң кадрларындан егелдеэн бедидип, одаар орнизакчы, кижиандикчи кылга үлегерлиг болуруя едип ап турар. Ажыл-агыйның чугула кампаниязарының үезинде партийжи салары күштелдирери-биле ор партия бөлүктериң база ригадаларга тургузары, комунистерни кол адыларга ажыглавры чаңчыл болгаш.

Бо партком Шамбалыг салбырда партия организациязының ажылы хожудап турарын чогуур үезинде эскерип каап, ооң-биле хаңы танывып көргеш, чогуур организастыг хемчегларын алган. Ооң ачызында салбырда сөөлгү үеде байдал экижээн, коммунистер бүдүргүлгениң мурнуку одуруунда чоруп, сагыылга-чурумун шыңгыыраткан.

«Революциянның чалбыыжы» колхозта партия организациязы (секретары Н. П. Кононенко) дайынчы арга-шинээлиг организацияларның бирээзин. Ында коммунист бүрүзү партияның сорулгаларын эки билгеп, ооң бодунаан чүү негеттинип турар дээрзин, ол дээш харыысалгалыг болуруя чедип ап турар. Ооң чижээнге Красноярск сүт-бирааи фермазында партия бөлүүн көргүзүп болур. Партбөлүктө коммунистерниң саны эвээшпээ болза, олар ферманың коллективин быжыглап, бедик бүдүргүкчулуг ажылдаарын чедип алган. Партбөлүк малчыннарның күш-ажылының, амыдыраа-чурттаалгазының культурлуг дыштанылгазының организакчызы апарган. Ферманың коммунистиг күш-ажылдың школазы ажылдап турар, саавчылар, кадарчылар бодунуң мергежилин бедидип, чогуур класстарны чедип ап турар. Ферма ажылынга хамаарышкан чугула айтырыгларны ооң аргелекчизи, колхоз баштаар чери партболүктүң идепкейлиг киржилгези-биле шиитпирлеп турар.

Амгы үениң негелделериниге дүүштүр ажылдавайн турар парторганизациялар райовда база бир дээрзин пленумга айтып, аңаа бирги эдлчедиг Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында парткомну болгаш «Россия» совхозта партбюрону хамаарыштырган.

Дуржулга станциязы республиканың кодээ ажыл-агыйын эртемге үндезилеп хөгжүдериниге көскү черни ээлээр сорулгалыг, ол бодунуң дуржулгалыг ажыл-агыйы-биле үлегерни өскелерге коргуувер ужурлуг. Херек кырында байлал ыңгыр кончут эвес болуп турар. Станцияда сүт бүдүрери эрткен чылдагы деңнелден кудулаан. төрүүр чүс хойга онаштыр шиитпирлеп-биле чүгле 70 хураган алган, малдың олуп хормаар чоруу хой. Чамдык коммунистер бүдүргүлгеге мурнакчы ролюн коргуспейн, күш-ажылдың болгаш партияның сагыылга-чурумун үреп турар. Партия эге организацияларында хуралдар хаая болуп, харын-даа бирги болгаш ийги салбырларда парторганизацияларын хуралдары эрткен чылгы отчёт-соңгулдалыг хурал соонда чаңгыс-даа катап болбаан.

Мындыг байдалдың болуу берген чылдагааны партком секретары М. Ф. Стригин болгаш ооң кожигүннериниң партийжи харыысалганы бодаайн турарында. Партия райкомунуң пленумунга ол дугайын чугаалап-даа турган, райкомнуң чоогунда турар улуг партия организациязының ажылы ол хире баксыраапын чогуур үезинде эскерип, ону эдери-биле шиитпирлиг хемчегler албайн турганы четпес.

«Россия» совхозта парторганизацияның бюрозунуң партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылыкуду деңнелде дээрзин пленумга база демдегээн. Партбюро, ооң секретары Панкратов массадан хоорук, ажыл-ишчилериниң амыдыралчурттаалгазынче, ажыл-херээнче хаңылап кирбес, эки билбес болуп турар.

Аныяк коммунистер-биле ажылды күштелдирип, оларның партийжи дадыгышкынының дугайында парткомнуң сагыш салып турарын «Элегес» совхозтуң парторганизация секретары Д. М. Монгуш чугаалаан. Партком болгаш парторганизациялар коммунистерден негелдени бедидип, партияның сагыылга-чурумун үреп турарлар-биле демиселди күштелдирген дээрзин ол дыңнаткан.

Коммунистериниң идепкейи, медерелдин ажыл-херекке илерээр ужурлуг дээрзин «Тиилелге» совхозта партком секретары С. Д. Седен-оол пленумга чугаалаан.

— Партия Уставының негелделерин коммунистер канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны бүгү парторганизацияларга чугаалашкавының түңнелинде, СЭКП кежигүнү деп бедик адын оларның канчаар бүзүредип турары аңаа тодаргай көзүлген — деп, эш Седен-оол чугаалаан.— Ооң-биле чергелештир бистиң боттарывыстың чедир ажылдавааң үүлдеривис аңаа база илерээн. Ындыг айтырыгларны чугаалажыры ажыктыг болгаш, ооң уламындан партийжи хүрээлединиң сырый каттыжыышкыны улам быжыккан. Амгы үеде коммунистер-биле хууда беседаларны база чорудуп турар бис—деп ол чугаалаан.

Коммунистериниң бүдүргүлгеге мурнакчы ролюн, партия организациязы коллективтиң өзээ болуп турарының дугайын «Революциянның чалбыыжы» колхозтуң парторганизация секретары **Н. П. Кононенко**, № 585 КМК-да парторганизация секретары **В. П. Попов**, «Межегей» совхозтуң Тоора-Хадың салбырында парторганизация секретары **А. К. Сапчай** болгаш өске-даа эштер чугаалааннар.

Цехте партия организациязының ажылының дуржулгазының дугайында «Тыва кобальт» комбинаттың контроль-хынаалга хереклелдери болгаш автоматика цехинде организациянның секретары инженер **А. С. Мальпентин** чугаазын пленумнуң киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнааннар.

Чугаалашкан бирги айтырыгның талазы-биле пленум парторганизацияларның дайынчы арга-шинээзин улам бедидер, ажылчы чоннар-биле харылааны улам быжыглаарыпче угланган делгереңгей шиитпирни чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТКниң май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайын пленумга база чугаалашкан. Илеткекчи — СЭКП райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи **С. В. Ударцев** болгаш санал бергеннер партия документилерин солуур дээрге организас-политиктиг, улуг ужур-дузалыг хемчег дээрзин демдегээннер. Ооң кол утказы — партияны улам быжыглаарынче, коммунистерниң идепкейин болгаш чуруум-сагыылгазын бедидеринче, оларның бүдүргүлгеге мурнакчы ролюн хандыраарынче угланган дээрзин олар чугаалаанпар. Ооң-биле чергелештир партия организацияларының ажыл-чорудулгазының стилин болгаш аргаларын сайзырадыры-ның, идей-кижиандилгелиг болгаш организакчы ажылдың деңнелин улам бедидеринің чугулазын санал берген эштер айтып турган.

Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТКниң май Пленумунуң доктаалын пленумнуң киржикчилери чүүлдүгүнүп деткээн болгаш ону амыдыралга боттавыдыпар талазы-биле тускай хемчегlерни айтыкан доктаалды хүлээп алган.

И. ОПДУП.

КОНДИТЕР ЦЕГИ

Кызылдың хлеб заводунуң кондитер цеги. Бөгүнгү өөлчегде Валентина Михайловна Масляникованың удурткан бригадазы ажылдап тур. Ында чүгле беш кижи бар. Оларның шуптузу аныяк кыстар. Ынчангаш оларны ажылдап турда көөрге, ажылга мергежип өөренгени, шалыпкыны-даа хөлчок. Бүгүле кичээнгейин чүгле кылып турар ажылынче угландырган.

Бо бригаданың кежигүннери пряниктер кылып турар. Ынчангаш цехтиң иштинче кире бээрге, үссүг, чигирзиг, быжырган долганзыг, чаагай амданныг чыт дыка таарымчалыг.

Кызылдың-даа, ыраккы Мөңгүп-Тайга, Тожунун-даа аъшчем садыгларынга кире бергеш көөрге, янзы-бүрү хевирнин амданныг пряниктерин салып турар. Оларның чогум-на бүдүрүп үндүрүп турар чери Кызылдың кондитер цеги болур.

Бодунга негелделиг, эш-өөрүнге эптиг-ээлдек коммунист, дуржулгалыг бригадир Валентина Михайловна Масляникова бригадазының ажылының дугайында мынчаар чугаалайдыр:

— Бригадавыс улуг эвес. Ынчалза-даа ай, квартал санында бүдүрүлге планын ажыр күүседип турар бис—деэш бригадир өөрүн эргилдир көрду. Арын-шырайында күш-ажылдың өөрүшкүлүг хүлүмзүрүү чыраан, ак-ак халаттыг ажылчын кыстар соксаал чок ажылдап турлар. Бир кижи далганга холуур чигир, үс хоютказан, өске бирээзи далган хөөткен, үшкүзү пряниктер быжырган. Ажыл черле чай чок.

Бригадир өөрүнге чоргаарланып, чугаазын уламчылады:

— Кижилерниң бүдүжү, эки шынары ажылга көстүр боор чүве-дир. Аныяк кижилер ажылдап холу-биле тудуп, караа-биле херек кырында көөрүп тургаш аңаа мергежнир. Бистиң бо кыстарывыс баштай ажылдап келгенде кайын-чүден эгелээрин билбес турдулар. Ам олар шуут ажылга мергежий берген. Комсомолчу кыс Светлана Монгуш бисте үш чыл ажылдап турар. Ол бодунун биче сеткили, бөдүүп ажы-чаңы, күш-ажылчы мөзүшынары-биле өөрүнге үлегерчижээн көргүзүп турар. Ооң бүдүрген продукциязы шынарлыг. Ол ышкаш комсомолчу кыс Алевтина Кириллова базала бистиң бригаданың чоргаралы.

Валентина Михайловнаның чугаазы үзүктели бээрге, дараазында айтырыгларны салдым:

— Бригада эрткен айның ажыл планын канчаар күүсеткенил, Валентина Михайловна?

— Бис хүнде бир тонна пряник кылып планныг бис. Ону доктаамал ажыр күүседип турар бис. Май айда 64 тонна ажыг продукцияны бүдүргеш, планывыс ажыр күүсеткен бис.

— Силерниң бригаданар эң-не мурнакчы ажылдыг деп санадып турар-дыр. Ол канчап чедип алынганыл?

— Кандыг-даа ажылга дең-ниг күш херек. Шуптувус чаңгыс кижи дег быжыг турасоруктуг ажылдап турар бис. Ажылывыс чедишкини ында деп билир мен.

Валентина Михайловна Масляникова Кызылдың хлеб заводунуң кондитер цегинде ам он үш чыллың дургузунда ажылдап турар. Бо дээрге аңаа-ла шуужүп эрте берген чылдар эвес-тир. Бо үенин иштинде ол бедик ажыл-ишчи мергежилди чедип алган. Болүүн ажылчындан бригадир чедир депшип, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң бедик хүндүткелин чаалап алган. Чонунга ажыл-ишчи мөзү-шынарлыг деп мактадырындан артык чүве турбас. Чон кижинин мөзүшынарын ооң кылып турар ажылындан үнелеп көөр болгай. Ынчангаш Валентина Михайловна коллективте улуг хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

Дуржулгалыг бригадир аныяк өскенни ажылга өөредир, оларга арга-дуржулгазын айтып бээр талазы-биле база-ла улуг ажылды кылып турар.

Бир ай мурнунда ооң бригадазынга комсомолчу кыс Клара Сат чедип келген. Ол сес дугаар класс дооскан.

Валентина Михайловна аныяк уруг-биле даляш чок чугаалажып көрген. Клара арай-ла дидим эвес чугаалажып сүрээдээн хевирлиг болган. «Танывазы улузунуң аразынга бирле дугаар келген кижи черле ындыг. Ажырбас, Клара. Кызымак-ла болур болзуңза, ажылга өөредип каар бис» деп, бригадир чагып сургаан. Ооң соонда ол мынча дээн: «Сени бис ажылга хүлээп алдыл. Чүгле чаңгыс ындыг чүвени ыяк кылдыр хандыр бодап ал. Ажылга шынгыы негелделиг улус бис Клара. Кижи бүрүзүнден быжыг сагыылга-чурум негээр бис. Бистиң бригадавыс коммунистиг күш-ажылдың бригадазы дээш демисежип турар. Оны база үттүп болбас».

Валентина Михайловна цехтиң ажылында ажылга шаптыктыг чүүлдер база барын сеткили хөлзеп чугаалады.

Цехтиң чигир өргизер котлованнары үрелген. Оларның орнунга солуй салыр дерилге шагда-ла келген. Оларны аидаа ажыглалга киирбээн, цехте турбушаан. Оларның орнунга тос-таңма пашка чигирин өзилдир хоюдуп, ооң адаанга хөмүр-даш салып турар. Бир өвес электри-биле ажылдаар котловап-паштарны шагда-ла әптеп тургускан болза, ажылга шаптыктыг чүве турбас яйык. Ол ышкаш быжырган пряниктерни өске бир өрээлче дамчыдып чорудар тускай херексел база үрелген. Ону ам-даа кылбаан. Ынчангаш печка иштинден үндүрген пряниктерни ажылчыннар тавактарга үргаш, дараазында өрээлче боттары дажыглап турар. Ол база-ла ажылга шаптыктыг.

Бо бүгү четпестерни чайладыр дээш Кызылдың хлеб заводунуң удуртур ажылдакчылары чогуур хемчегни алза чогуур. Ажылчыннарның негелдези ындыг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Беш чылдың кижилери

Михаил Самбуу «УТКА 25 чылы» совхозтуң хоочун механизаторларының бирээзи. Ол часкы тарылга ажылдарынга идепкейлиг киришкен. Улаштыр чайгы чер аңдарылгазынга залчет нормазын үргүлчү ажырып, шудургу ажылдап келген.

ЧУРУКТА: механизатор Михаил Самбуу.

К. ЧООДУНУҢ фотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЖУ

1962 чылда Ак-Довуракка келдим. Ынчан хоорай улуг эвес турган, Постоянный суур дугайында чугаа безин турбаан.

Тудуг эргелелинге ажылдап киргеш, чуртталга бажыңнары тудуп турдувус. Чуртталга шолу чаа бүдүрүлге черинге эргежок чугула турган, ынчангаш үе-шак барымдаалавайн ажылдап тургаш, бердингеп овааллганы үргүлчү ажыр күүседип келдивис.

Ак-Довуракты Төрээн чуртка бээр продукциязы даг-дүгү болгай. Даг-дүгү арыглаар түр чер ажыттынарга, кезек кижини тускай курска өөреткеш, олче чоруткан. Ынчан айда чүгле чүс тонна хире сорттуг даг-дүгүн берип турдувус. Ол дээрге ам арыглалга фабриказының дүн-хүнде бээр продукциязындан эвээш.

Совет Эвилелиниң хөй националдыг улустарының төлээлериниң тутканы, дерип кылганы арыглалга фабриказы 1964 чылда ажыглалга киргеп. Бистер аңаа ажылдап кирдивис. Орус Виктор Федоров, украин Геннадий Петренко, тывалар Михаил Сундуй-оол, Ховалыг Чигир-оол, хакас Константин Трояков бо одуругларның автору — бүрят болгаш өске-даа националдарның кижилери ажылдап эгелээн. Баштайгы хүннерден бээр, чаңгыс өг-бүленнің оолдар, уругларындег эп-найыралдыг, бир деминг ажылдап, берге, биллдивнес чүүлдерге бот-боттарывыска дуза алажып келген бис. Ынчангаш Төрээн чуртка Тываның үнелиг байлаа—даг-дүгү бээр планын үргүлчү ажыр күүседип келдивис.

Бо чылдың эрткен айларының даалгазын коллектив база ажыр боттандырган. Бижыг найыралдың күжү олдур.

Мээң өөнүктеримнин дыка хөйү бедик мергежилдиг специалистер апарганнар. Михаил Сундуй-оол фабриканың кол инженериниң оралакчызында, Ховалыг Чигир-оол үүрмектеп-сорттаар комплекстиң начальнигиниң технология талазы-биле оралакчызында ажылдай берген.

«Тыва даг-дүгү» комбинат болгаш хоорай бистиң калбак-делгем Төрээн чурттувустуң улустарының төлээлериниң күш-ажылы-биле кылдыган болгаш туттунуп турар.

Ак-довуранчылар чуртка хөй даг-дүгүн бээр дээш тудургу ажылдап турарлар.

Ю. СЕНГЕЛОВ,
«Тыва даг-дүгү» комбинатта инженер-архитектору.

КАДАРЧЫ

«Тоора-Хем» совхоз ошку малды чоокта чаа остурүп эгелээн. Ооң бир иоданын кадарары-биле Даваа Торлукович Чанчивайга дааскан. Бо мергежин аңаа мырыңай чаа, ынчалза-даа ол өскелерниң дуржулгазын доктаамал өөренип ап, кызымак ажылдап турарындан көргүзүүлер бедип орар.

Эрткен кыштан малын хүр ажырган болгаш чаш толун камгалап алырынга эки белеткенген түңнелинде чүс баш төрүүр өшкүге онаштыр 98 аңайны алган. Мындыг көргүзүтнү моон мурнунда Тожуга кым-даа чедип албаан. Дүк кыргын алыр талазы-биле база кымга-даа аштырбаан. Ынчангаш Даваа Торлукович ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга алдар болдурган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар.

Кадарчы амгы үеде Аавө хөлден ырак эвес чайлаанда көжүп чеде берген. Өшкүлерин эки семиртип алыры-биле чайгы одарны ында таарыштырарынче кичээнгейин угландырган. Ол ышкаш бодунуң хостуг үезинде 10 тоннадан эвээш эвес сигенин белеткеп алырын хүлээнген.

В. НИКОЛАЕВ.

ТРАКТОРИСТ

Совхозтуң күш-ажылчы алдарының тугында бо эштиң адын киирген, часкы үеде 620 га чымчак чер аңдаргынын, механизаторларның социалистиг чарыжынга бирги черни алганын бижээн болду.

Башкарын чоруурун 24 дугаарлыг МТЗ-52 «Беларусь» деп тракторундан ол черле чарылбас. Ооң бодунуң чугаазыбиле алырга, «Эдя болган «Беларусу» элбек-көвей ажыл кылган». Машинозының «чүрээн тудуп, эмнеп билир», ооңбиле бедик бүдүргүкчүлүг ажылдан шыдаар талазы-биле бо механизатор совхозтуң база эң мурнакчыларының бирээзи. Чүгле бо чазын бедик урелиишкинге болгаш доктаашкынга таваржып корбээн трактору-биле ховуже чеминчидилге, тудуг бригадазынче—янзы-бүрү материал сөөртүп. суурга оторог шолу аңдарып. бачым ажылга үнелиг хой шак-үеним берген. Кандыг-даа ажылга ооң дүргеп болгаш шынарлыг ажыл бүдүргенин совхозтуң техниктиг хуралынга бо чылын ийи удаа демдегээн.

Шаңнал, макталга ады киргеп деиги тракторизивис он үш чыл мурнунда Балгазының механизация училищезинга дооскаш, калбак билингиг тракторист-механизатор деп мергежилди чедип алган. Мергежилиниң дугайында ооң чугаазы мындыг:

— Кижи ажылын эки билир, аңаа ынак болза, чон мурнунга эки ижин көргүзүп шыдаар — мээң бодап-ла чоруур күзелим ындыг.

Ооң ханы уткалыг чугаазынга чугаажок каттыжар апаар бис. Чүге дээрге ооң үндезинин ол боду ханы бодап чоруур.

Сөөлгү бир ужуражылганы сактып ор мен. Чайгы бир кол кампания — сиген ажаан алышкынды дораан эгелээр үе бо.

— Чай болурга-ла сигенге чайлаар кижи мен, ам база кестирер-даа, сөөртүр-даа апаар.

—«Беларусь» аңаа киритеринге белеп ыйнаан?

— Ыяк хынап, боруп, механикке «шинчидип» алган мен. Аңаа идеген болур.

— Бо чылгы хүлээлгенер канчаар күүсеттинип тур?

— Янзы-бүрү ажылга 1000 га черни ажылдап кылыр хүлээлгелиг мен. Ооң ам 300 ажыг га арткан чүве. Ону ажыр күүседир сорулгалыг мен.

Эргим номчукчу, кым-биле ужурашканывыс ол? Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозунуң трактористи Мижит Бичө-оол-дур. А. НУГУРАК.

Буянныг мергежил

— Поварывыстың аъш-чем кылыры тергиин-не-дир — деп, Сут-Хөл эмнелгезинде чыдар кижилер бо-ла мактаар.

Шынап-ла Хуна Максимовна Улуг-Карак бодунуң онаашкан ажылынга бергинген, мурнакчы ишчи. Аарыг кижилерниң байдалын барымдаалап эмчиниң сүмелээнин үзүгаар анданныг аъш-чемни эки шынарлыг кылдыр белеткеп берип турар. Хуна угбай Сут-Хөлдүң тускай школазынга, а соолгу алды чылда Сут-Хөл эмнелгезинге поварлап келген. Ооң повар стажы тос чыл четпен. Ам эмнелгениң улуг поварының үшкү разрядтыг. Поварларның үш айлыг курузун бот-воредилгеби-ле дооскан. Бодунуң ажылынын чажыттарым, байлак дуржулгазын аныяк поварлар В. Шдаң, С. Ооржак оларга бамчыдып берип турар.

Хуна Максимовна Сут-Хөл кодээ Советтиң депутады. Бодунуң округунуң соңгукчуларыбиле доктаамал харылаалыг. Чагыглар шүүлгелээвин организастап турар. Шдаңгыя Сут-Аксы суурнуң Хову кудумчуун новаанчыдарынче болгаш чаагайжыдарынче чурттакчы чонну бо чагын хаара туткан. Хой дөс ыяштарны ында тараан. Көөрүүлерни чонның күзү-биле сеткээн, ярык-сумунарын ашкаап.

О. БОРАТ.
Чөөк-Хемчик район.

КҮҮСЕТКЕН БИС

Съездиниң улуг пазылыг делегат Петр Смидович ажыткан. «Бис амдан эгелеп чаңгыс аай күрүнеже шаттыжып, чаңгыс аай политиктиг болган ажыл-агыйжы организамнын тургузуп турарывыс бодур...» деп ол оннаалап шыйган.

«Амгы бистиң тургузуп турарывыс Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели дегдиленгени!» дээн Смидовичниң сөстерин бис демниг алыш часкаашкыны-биле уткаан бис. Делегаттар бут кырынга туруп кээп, аажок улуг сорук киришкин-биле «Интернационалды» мырлаанар.

ССР Эвилелин тургузар дугайында илеткелди, делегаттарның бир үн-биле бадылаан Декларациязының база Керээниң ужур-утказын бис улуг үнелээшкин-биле дыңнаан-даа бис.

Украин тараачын Одинецтиң мындыг чугаазы сагыжымга кирип келди: Шаанда эвилелдер база тургулаан-на харын, ынчалаа-даа олар дээрбетпелерниң эвилелдери болуп тургулаан, а бистиң Эвилеливис — ажыл-ишчи кижилерниң каттыжышкыны-дыр.

Делегейниң ажылчын ашгызы ССР Эвилелиниң тургустунганын үүлдүзүүт-биле медереп көргеш. Даштыкы чурттарның пролетариадының болгаш күш-ажылчы тараачыннарының, ол шыкаш коммунистиг партияларының өмүннээнинден Болгарияның Коммунистиг партиязының коску ажыдакчызы Василь Коларов съездиге изиг байыр чедирген. Бисже ооң чугаалааны болза: черинерни хандыр ашдарынар, эштер, бодунарның Совет ораныңарны көрүштүг кылдыр тудунар, бодунарның Совет Эвилелиңерниң адаанга гранит фундаментиин салыңар.

Бо сөстер биске бүгү делегейниң күш-ажылчы улустарының интернационалчы сырый каттыжышкынының база чаңгыс эвин быжыглаңар дээн даштыкы чурттарның ажылчыннарының кыйгырыы шыкаш кылдыр дыңналган.

Съездиден бадылаан чурттуң эрге-чагыргазының дээди органы ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң Даргазынга Михаил Калинин сонгуткан. Мен. база-ла бүгү совет кижилер шыкаш, ол кижиниң дугайын кезээде аажок хүндүткел-биле сактып чоруур кижи мен. 27 харлыг тургаш-на, ол Совет Күрүнеңиң баштыңы болуп, ССРЭ улустарының эң-наайырлын быжыглаарынга бодунуң бүгү күжүн, билиин берип келген. Бистиң чурттувуска ону «Бүгү-Эвилел даргазы» деп, шыкшыл-биле адаар чордувус.

— Совет республикаларны чаңгыс аай деп эргелиг Эвилел кылдыр каттыштырганы — ол дээрге делегей ужур-дузалыг кончуг чугула болуушкун-дур. Чогум-из акыдуңмалышкы шинги чурттадганың баштайгы үндезинин бис борта салып эгелединис. Богун бистиң маңаа кылган үүлевис бүгү делегейниң ажылчын ашгызының мээ-медерелинге балаттынмас истп арттырар. Шыдажыр аажок хилинчек-човулаң чокка, ботботтарының аразынга демисел кылбайн, акы-дуңмалышкы ёау-биле найыралдыг чурттаар арганы улустарга берзе чогуур, шак мындыг арга-хевирлерни тывар дээш кижи төрелгетеннің эң дээре угаанвары хөделип эгелээдеп бээр элээн каш чүс чылдар эртken. Чүгле амгы бөгүн ол угланышкынче хамаарыштыр баштайгы баңмыны херек кырында кылып эгелединис... Ажылчы чонналрның деткимчези турда, бистиң эгелээн бо херээнис ылап-ла чедиишкинниг болур дээргээге бүзүрээр мен—деп, ынчан ол чугаазын доозкан.

Съездиниң киржикчизи кижи бүрүзүнүң сеткил-сагыжы өөрүшкү-биле, эп-сеткилдиң, интернационалчы аңы-дуңмалышкы ёаунуң медерели-биле долдунган. Москвадыстан келген черлеривисче дезир хап чаңгыланкан мындыг бис. Сөөлзүреди, кажан черинивиң чурттакчыларының мурнунга делегат отчёду кылып чоруп тургаш, шак мындыг сорук киришкинниг медерээшкин бүгү чонну Коммунистиг партия-биле улам сырый каттыштырып турарын, ук чаңгыс эптең кижилер социализм тургузарынга хереглиг күштү, идегелди шингээдип ап эгелээнин ынаттыны-биле бүзүрээр көргеш мен.

— Оон бээр ам 50 чыл эртип турар-дыр. Съездиге чугаалажып турганывыс бүгү чүүдер, чүү-чүү планнап турганывыс, чүү чүвеге идеген турганывыс ам шупту боттанган-дыр. Совет Эвилели күүш-шыдалдыг улуг күрүне апарган. Оон составында ам деп эргелиг 15 эвиледдешкен республика, 20 автономнуг республика бактаап турар. Амыдыралдың көргүскенин ёаунаар алырга, социалистиг республикалар Эвилелиниң оран-байжыдын ынаап-ла харын границттен бүткен фундаментиде тудуп тургускан-дыр. ССРЭ-ниң бүгү-ле националдары болгаш улустары чаңгыс аай болуп каттышкан улус апарып-тыр. Улус бүрүзүнүң өөрүшкүзү болгаш чедиишкинни хөй националдыг бистиң Төрөөн чүрттувуста чурттап турар бүгү улустарның сетинин өөртүптер.

1922 чыл-биле — ССРЭ-ниң тургустунганының чыл-биле чедиишкин дээш, чурттуң ажылчы-амыдыралының кайы-даа адырын алыр болзувусса — кайы-даа чаартылга кайгамчык хөй-дүр. Совет күрүнеңиң национал орулгазы эрткен 50 чыхдың (1922—1972 чыхдарның дургузугжа) иштп күчеңиишкиниринең ачызында чүс ажыг катаа улгатkан. Чурттуң электростанцилары 1972 чылда 850 миллиард киловатт-шак электроэнергияны өөрүптер. Ол болза 1922 чылда турганыңга бодаарга, оон 1000 катаа көвүдээр. Нефть 84 катаа, хөмүр-даш 56 катаа хөй казып тыптынган, кап 420 катаа хөй эмилидиртингеп.

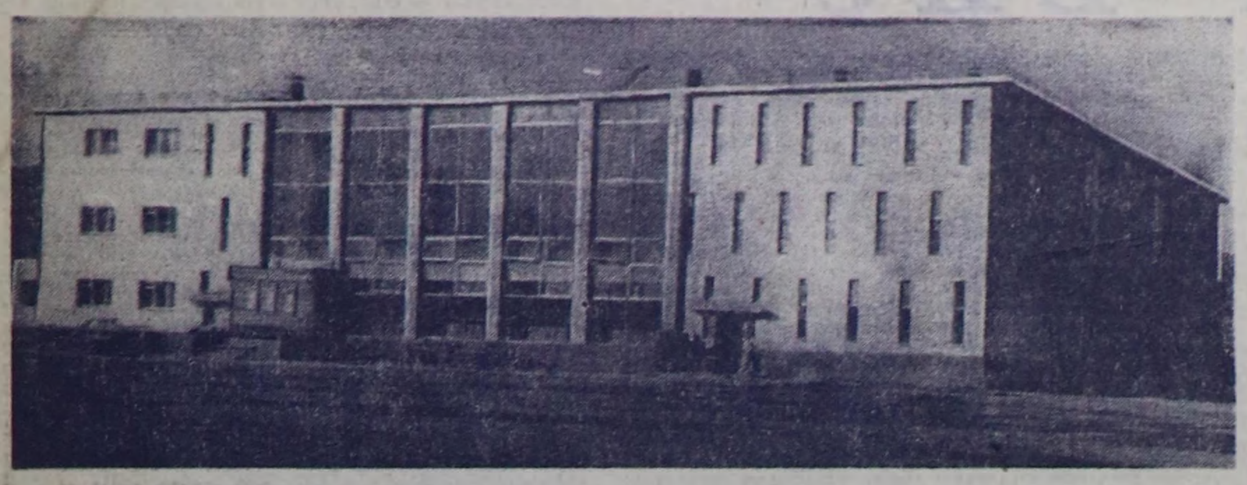
Чурт-даа өскерилгеп-дир. Кижилер-даа өскерин бериптир.

Совет хамаатызы кайы-даа республикага чурттаар болза, чартык чүс чыл бурунгаар үндезинги салдынган ол бижыг Эвиледдиң невежчингежи болгаңыңга кезээде чургаарлаптыр. (Парлалганың мезелер аттенгилели).

• • •

Михаил Шалиова 1895 чылда төрүттүнген, тараачын кижиниң оглу. 1918 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү, Советтериниң I съездизиниң делегады.

1927 чылда Москванын күрүне университединиң юридика факультединң дооскан. ССРЭ-ниң дээди өөредилге черлеринге күрүне тургузуунуң эртебээр

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Тыванын үлетпүрлүг хоорайы Ан-Довурактың чурттакчыларынга «Тыва дагдугу тудуг» эргелелиниң тудугжулары эки беленти соңнээннер. Олар июль 3-те Культура ордузун күруне комиссиязынга думаганнар.

Ол магалыг улуг тудуг. Ында 600 кижи олурар көрүкчүлер залы, спорт, лекция залдары, библиотека дээш оон-даа еске чүүлдер хей.

Ажыглалга кирген чаа ордуга 100 кижи киржикчилиг улуг концерт болган. Барыын-Хемчиктиң, Чөөн-Хемчиктиң бот-тывынгыр артистери чыылганнарга солун концертти бараалгатканнар.

Ол улуг ордуну тудуп доозарынга Ленин орденниг тудугжулар Сергей Сендажының, Данзырын Калдар-оолдуң, Оюрмак Комбуй-оолдуң, аныяк тудугжулар Зинаида Салчактың, Дмитров Мөңге-Назының бригадаларының күш-амылчы үлүү кирген.

ЧУРУКТА: Ак-Довурамта чаа ажыглалда кирген Культура ордузунуң иишти хевири.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

АРХИВ КӨРҮЛДЕЗИ

Көдээ ажыл-агый талазы-биле архив көрүлдезин республиканың бүгү районнарынга бо чылдың апрель 1-ден июль 1-ге чедир чоруткан. Бо талазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталынга үндезилээш, бистин Таңды районда чамдык ажылдарны кылган.

Ынчалаа-даа «Революциянын чалбыыжы» колхозта, Балгазында ыяш ажыл-агый черинде, школала, көдээ профессионал-техниктиг училищеде архив документилерин шын тургузарынче угланган кандыг-даа ажыл кылбааны илереэн. Чамык архив документилерин шыгжаар черлери безин чок. Районда чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының архив ажылын керекке албас чоруупун уламындан шак ындыг байдал өске-даа коллективтерде бар болган. Чижээ, мурнунда ийи колхозтан каттышкан «Межегей» совхозту ап көрээл. Колхозчу чоргаан кижилер эм совхоз ажылчыннары апарган болгай. Оларның күш-ажыл дептерин, күш-хүнүнүң документилерин кадагалап артырбаан болуп турар. Оон уламындан ол ажылчыннарның күш-ажыл стажы четпес арткан.

Ындыг фактылар хөй. «Тиилелге» совхозтуң конторазы өртенген үеде үнелиг хамык документилер өртенип калгылаан турган. Ажылчыннар база-ла ажыл стажы четпес артканнар. «Коммунизмниң херели» колхозта чыл бүрүде чыып келген документилерни көөрге үрелип, сарғарып калгылаан чыдар.

Архив — күрүненің алдын фондузу. Үстүнде адаанывыс коллективтер архив шыгжлар тускай черни, складтарны кылып алза чогумчалыг.

«Элегес» совхоз, Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы, районнуң ыяш ажылагый чери архив документилерин эки тургускан. Оларның дүржулгазындан үлегер алыры чүгүла.

Б. СЕРЕН,
Таңды районнуң күруне архивиниң эргелекчизи.

Культура-массалыг ажылды бедик деңнелге

Бистин Ак-Туруг көдээ алувунуң эргелекчизи соолгу чылдарда үргулчу солчуп келген ужурунда, ажылчы чонунуң оргузунга культура-массалыг ажылдар чорувастаан. Ажылды хүлээп алгаш, үр болбайн чоруй баар кижилер эвээш ажыкты берип турар болгаш ажылды шуут сандаралын каар-дыр. Кандыг-даа ажылга киреринде күзээн кижилерниң бүгү талазын өөренип көргеш, ам ажылга хүлээп алыр болза эки. Канчыл сигеп ышкаш товап чоруур кижилерниң ажыы чок.

Клуб эргелекчилеп ажылдаары-биле бо чылын күрс доозкан аныяк кыс Зоя Ширп-Сана келген. Хүлээнген ажылынга кызымаккай чоруун көргүлүп турар. Чөн-биле харылзаазы эки. Клубту шыдаар шаа-биле берип алган. Ажылчы чонунуң ыштанылгазын чөп арттирер даап темалыг кежээлерни, номчулга конференциаларын, диспуттарны, ужуражылгаларны планнап алган.

Культура-массалыг ажылларны бо салбырга бедик деңнелге организастаарынга «УТКА 25 чылы» совхозтуң партия, комсомол организациялары, кодээ Совет боттуң дузаны чедирери чүгүла негеттинип турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ХОСТУГ ХҮРЕШКЕ СИБИРЬ ЗОНАЗЫНЫҢ МАРГЫЛДААЗЫ ДААРТА ЭГЕЛЭЭР

БИСТИҢ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Хостуг хүрешке РСФСР-ниң Сибирь зоназының бирги чери дээш Тываның найысылалыга болур маргылдаага чеже командалар киржирин, кымнар деп сураглыг могелер хүрежирин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы Артаа Сендиевич Нуразттеп бистиң корреспондентивис айтырган. Оон харыылааны болза:

Хостуг хүреш талазы-биле Сибирь зоназының бирги чери дээш июль 6—8 хүнүнде болуп эртер улуг маргылдаага Красноярск, Алтай крайларның, Новосибирск, Кемерово, Иркутск областарның, Тыва АССР-ниң шилиндек командалары киржип, болдунуп черниң спортчу адын камгалаарлар.

Байы-даа команданың могелериниң составы шыырак, колдуунда хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери болгаш спорт мастерлериге кандидаттар болуп турар. Новосибирск, Кемерово областтардан келген командаларда шыырак, арга-дужулгалыг могелер бар. Новосибирск областның могелериниң сезии ССРЭ-ниң спорт мастерлери, ийиги мастерлерге кандидаттар. Бо команданың могелери Геннадий Шантилов (57 кг), Николай Душин (62 кг), Маринт Фаткулин (68 кг), Александр Коронби (100 кг), хостуг хүреш талазы-биле ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдааларга киржип, шапналдыг черлер ап келген.

Кемерово областан база шыырак могелер келген. Ында «Труд» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң чемпионнары Петр Брайко, Александр Зевков, Александр Вахтель, 1971 чылда Сибирь зоназының чемпионы Аркал Мелекидае ышкаш сураглыг могелер бар. Оларның канчаар хүрежирин даартадан эгелеп көрө бээр бис.

Красноярск, Алтай крайлар, Иркутск областан келген бистиң аалчыларывыстың арасында ат-сураглыг, шыырак дүржулгалыг могелер бар.

Хостуг хүрешке Сибирь зонамның бирги чери дээш маргылдаа шыгыны спортчу демисеелге болуп эртери чугаажок. Анаа кым шыгыны белеткеткенил, ол тиилелгени чедип алыр.

РСФСР-ниң Сибирь зоназының хостуг хүрешке бирги чери дээш шүүлде маргылдаазын Кызыл хоорай ам үш дугаар хүлээп ап турары бо.

Оон бир дугаары — 1963 чылдың марттың эгезинде болуп эрткен. Ында Тывага чаа-ла сайзырап олурган спорттуң бо хевирийге чүгле 10 ажыг бирги разрядчылар турган.

1969 чылда пайысылаа Кызыл зонаның пилиндектерин ийи дугаар хүлээп алган. Ында биске спорт мастериге беш кандидаттар, 40 ажыг бирги разрядчылар бар турган. Ол маргылдаага бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс Б. Чөкпек (52 кг), А. Чүлдүк (57 кг), С. Бедарев (82 кг) боттарының деңгээлиниң үшкү черлерин алганнар. Ол үеден эгелээш-ле бистиң могелеривис Сибирь зоназының эң шыырак могелериниң савында киргем.

Амгы үеде республикада хостуг хүрешке ССРЭ-ниң 5 спорт мастери, ийиги 12 кандидаттар болгаш 70 ажыг бирги разрядчылар бар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оонга болгаш XX чайгы олимпий оюнарының ажыдышкынынга туржаалтаан бо маргылдаа спортчуларга болгаш көрүкчүлерге улуг байырлал. Маргылдаа эртер Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының ногаан театрынга 11 шакта эгелээр.

Тыва АССР-ниң спортчу адын камгалап, зона маргылдаазынга кымнар хүрежирил? 48 килограмм чедир деңгээге ССРЭ-ниң спорт мастериге кандидат Владимир Седип-оол хүрежир. Оон хары 20. Ол — Сибирьниң, Шраккы Чөөн чүктүң болгаш Урал зоназының аныяктар арасында, 1971 чылда чемпионду.

ССРЭ-ниң спорт мастера Михаил Оюн 52 кг деңгээге хүрежир. Ол 1947 чылда төрүттүнген. Оюн — «Труд» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң 1967-69 чылдарда маргылдаазының чемпиону 1969—70 чылдарда Сибирь зоназының маргылдааларында бодувуң деңзинигге пйиги черлерни алган. Ол, ССРЭ-ниң кызыгаарыларының самбога 1971 чылда Москвага болган маргылдаазының 58 кг. деңзинге чемпиону. Михаил спорттуң ол хевиринге мастерге кандидат.

«Урожай» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң арттырган маргылдааларының үш дакпыр чемпиону, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Федор Ондар 57 кг деңзинге бистиң республиканың адың камгалаар. Ол 1944 чылда төрүттүнген. Федор — республиканың үш дакпыр чемпиону.

ССРЭ-ниң спорт мастерлериге кандидат Александр Чүлдүк 62 кг деңзинге бистиң командавыстың кежигүнү. Оон хары 31. Чүлдүк 1968 чылда «Урожай» ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң маргылдаазынга киришкеп, болдунуп деңзинзинге ийиги черни алган. Республиканың дөрт дакпыр чемпиону.

Башкир улустуң маадыры Салават Юлаевко тураскаатқан Бүгү-эвилелдиң хостуг хүреш маргылдаазының шапналдыг черлерни ап келген, мастерге кандидат Вячеслав Кара-Тоонуг 68 кг деңзинге хүрежир. Ол 1949 чылда төрүттүнген. Вячеслав Красноярск крайның хостуг хүрешке ажык маргылдааларынга шапналдыг черлерни алган. Республиканың 1970—71 чылдарда чемпиону.

Бистиң могелеривистиң шилиндек командазының аң аныяк киржикчиги бирги разрядчы Сергей Самбуу 74 кг деңзилиг.

Оол 1971—72 чылдарда республиканың чемпиону.

Хостуг хүрешке бирги разрядчы Георгий Галин 82 кг деңзинге республиканың адын камгалаар.

1969 чылда бистиң республиканың болуп эрткен зона маргылдаазынга үшкү черни алган бирги разрядчы Семен Бедарев 90 кг деңзинге киржир. Ол республиканың беш дакпыр чемпиону.

Сибирьниң болгаш Шраккы Чөөн-оол улустарының бүрүт хүрешке үш дакпыр чемпиону Бичө-оол Монгул-оол 100 килограмм чедир деңзинге хүрежир.

Командапы зона маргылдаазынга спорт мастериге кандидат. 1969-70 чылдарда Сибирь зоназының маргылдаазынга үшкү черни эзлээн Болат-оол Чокпек болетккээн. Республиканга күш-культураны болгаш спортту сайзырадырынга киирген улуг-хуузу дээш Болат-оол Чокпек эрткен чылын «Күш-ажылчы эрес маадырлыг чорук» дээш деп медаль-биле шаңнаткан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: команданың улуг тренери Б. Чөкпек (үстүнде), хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастериге кандидат В. Седип-оол (адаавда).

Авторлуң фотолары.

Олимпиада мурнунуң тыныжы

(СПОРТЧУ ДОПЧУЛАЛ)

Эрткен неделяның төнчүзүнде Мюнхенге солун болуушкун болган. XX чайгы Олимпиададың оргкомитединиң президентизинге Мюнхенниң олимпий комплексизиниң тураскаадыг дүлгүүрүн тывыскан. Тудугжулар ол комплекстиң көл ажылдарын тудуп доозкай, ам үгле үүрмек ажылдар арткан. Мюнхенниң стадионнары, аалдары болгаш өске-даа спортчу тудугларын олимпийээлерни хүлээп алырынга белен. Ынчаарга «Ээдп деңгеле» болур тудугжулар-кунчарга» спортчулар боттары белен бе?

● Маңаа харыны олимпий сөөлдарының будуүзүнде эртип турар улут маргылдаалар берип болгаш. Оларның бирээзинге Знаменскиң алышкыларның тураскаалынга холбашкан. Москванын В. И. Ленин аттыг Төп стадионунга болгаш маргылдаа хамаржыр. Ында 15 чурттуң чиик атлетчи киришкеп. Маргылдаага киришкен аалчыларның арасынга бирги черлерниң «сылыстарын» турбаан, а бистиң дээре спортчузарывыс база киришкеп. Ынчалаа-даа ында кап эки түнгедерни ол маргылдаага көргускеп.

Ленинград чурттуг Олег Райко (ол моон мурнунда ССРЭ-ниң рекордемени турган) 1500 метр черни 3 мин. 41,5 секундада эрткен, мемориал маргылдаанын чаа рекордун тургускан. Вильнюстуң спортчузу Инеле Сабайте 800 метрни 2 мин. 03,4 секундада эрткен. Ленинградчы Юрий Тармак черниң бедиин халыырынга 221 см. көргүзүүлүг болган. Кол шапналдарның бирээзи — 5000 метрге чарышка ленинградчы Рашид Шарафетдинов тиилээн. 10 000 метр черге чаржырынга даштыкы чурттуң төлөөлекчиин мурнаа келген. Белградтан келген студент Дане Корица дистанцияны 29 мин. 00,6 секундада эрткен.

Алырда амыр, бээрде тыртым

Хүндүлүг Мерген Мергенович! Бо чагааны бис силерже биживее арга чок болгаш чорутканывыска бүүрен көрүнер. Партия болгаш чазак хамаатыларның хуузунда артыкшылдыг малын белеткел черлеринге садып болурун чөпшээреп база ону багай эвес деп деткип турар болгай. Бистиң Чөөн-Хемчик районда ынчыг эвес, сыр-дедир, ацаа харын-даа янзы-бүрү арга-биле шаптыктап турганзыг боорга кайгап, ужурун тыппайн бижип тур бис. Моңу агезинден таптыг тайылбырлап көрээли. Мында киргеп фактылар бистин боттарывыстың караавыс-биле көрүп бүзүрээн чүүлдеривис чүве.

Ынчан май айның төнчүзү турган. Тос хире кижи 35 хаванны машинага чүдүрүп алгаш, районнуң мал хүлээп алыр черинге чеде берген бис. Бистин аравыска Ймеженің мал эмчизи, көдээ Совет депутады Сат Өлзей-оол база бар. Ол эмчивис бээр кээринге шала улурланып, шуут-ла Чаа-Хемге аппарза эки деп турган кижи. Оон чүге оске районнуң эът планының күүселдезинге «деткимче» көргүзүксей бергенин мал хүлээп алыр баазага чедип келгеп билген бис. Келиривиске ында чаңгыс-даа кижи көзүлбес, үш шары кажаалап каан турар мындыг. Демги шарыларның семис, чаагайын магалап турувуста, аът четкен, 60 хире харлыг ашак кижи чедип келди. Ол Сүт-Хөлдүң Үстүү-Ишкин ооруундан үш шарыны үш хондур сүрүп келген Оюржак Начын-оол деп кижи болду.

— Бо шарыларны өртекке чедирип алза дээш келген кижи мен. Чер-даа албас боор чүве-дир — деп ашак хомудай-дыр. Күжү дээрге күскүле олчаан, бирээзи 510, оске ийизи 417 кг шарылар болду. Ашактан айтырарывыска оларны ап кудуку өртек килограммын 86 көпеекке хүлээп алган болду. Ол-даа ол-ла болган. Деңзичи чедип келгенин дыпсаш ынаар базыптывыс.

Каржы-хедери-даа конучуг, менди-даа харылаас аныяк ооп хыйлангылап каан турган, хаванныарывысты деңзилеп эгеледи. Баштай-ла башкы Салчак Коңгарның белиг безин үгбас ийи семис хаванын деңзиледи оп. Оларны безин оргумак деңзилиг кылыр санаарга, бис-даа чогени берген бис. Бистин хаванныарывысты деңзилээш, «чудаан» мал аавес, 75 кг хаванның өртээнге 81 рубль алыр хомудайчыг-ла чорду. Ол каржы ажылдакчының адын Куулар Анатолий дээр.

Ол-даа канчаар оларны ам дедир Ймеже чадаг сүрүп турээр аавес, чөпшээрежир ужурга таварышкан бис. Аалдептиг чүве оон соонда эгелээп болгай. Дужаган малывыстың эвээш бичө өртээн алыр дээш ай ажыр сүрүшкеш, ажыл амыдыралга үнелиг чеже шакты, каш хүнүү чидирбедивис дээр. Харын-даа бурунгу тываларның «алырда — эгбай баш, бээрде — хүгбай баш» деп үлегер чугаазы-даа кижи сагыжынга кирер.

Бо таварылга болза, «Тыва» совхозтуң районнар аразының мал хүлээп алыр базазының болганын катаптап каалы. Маңаа чүгле бистин районнуң ажыл-агыйларының болгаш чурттакчыларының хуузунда малын хүлээп алыр аавес, харын-даа Оюр, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнардан база мал хүлээп ап турар. Чамыкта Барыын-Хемчиктеп база келгилээр. Хүнүң-не 500-1000 баш чедир шээр малды, 150-200 чедир бода малды хүлээп алырын айтырга-ла четчир. Ол хире чугула болгаш хайныышкынның черни элээп коскү байдалдыг тургуску дег. А мында каш кажаадан оске мал сүрген кижилер кирип, хонуп-дүшкү дег чер-даа чок, ажылдакчыларының безин чурттаар черн чок, совхоз төвүнден кээп ажылдап турар. Чырык киртинмээнинден чүсчүс малды «кадарчылар, таңнылдар чаңгыс-даа хондурүп алыры берге. Радио-даа чок, күрүнеге эът дужаап турар кижилерни сорук киирген болуп, плакаг-даа, кийгыгыларда-даа көлүбес — сактырга чүү-ле бир уттундуруп калгап болуп ыяштан сагындырар. Баазаны тудуп тургускандан бээр 15 чыл ажып турар, оон кажаалары дакпыш, амгы үеге таарышпас. Кышкы, күскү соок үеде мал дужаары колхоз, совхозтарга-даа, хүү кижилерге-даа дыка-ла чаржынчыг. Боттары-даа туразр, дужаар малы-даа аштап-арар, донуп-дожаар.

Бо бүгү четпестерни бистин районнуң удуртукчуларының-даа, совхоз директору эш П. Балчир-оол-даа биле-тура демчег албайн турарын кижи кайгап хаммас. Бистин мал дужаар баазавыста мындыг чаржынчыг байдалды элип чалап алырынга дузадан кадып көрүнер, эргим Мерген Мергенович!

Хүндүтпел-биле: М. Сыгыр-оол, Г. Комбу, О. Шаравин болгаш оон-даа өскелер.

Аныяк үннер

Сактырым чөп

Черниктиң кадазын көрүп
чурттаандан бээр
Чээрби сеспи чаазым бөгүн
уткуп тур мен.
Үе-шагның
ыя хенаиг
дилиндээнде
Үүле чок
олурбаан мен.
Шынын сөглээйн.
«Алдын холдуг
ураң-шевер
берге ар!» деп
Арат чонга
адым алгып
мактатпаан бол,
Ажыл хайнып
чечектелген төрээн черге
Аалчы болуп,
аңаа чурттап
чорбадым-даа.
Хаварыктар
маңа сөзүм
бадыткап боор:
Кажаа тудуп,
чүдүк чонуп
ажылдаан мен.
Хаван ажаап,
бүга казып
база турлум.
Карө ажыл
таалалын
ынчан билдим.
«Эрткен-барган оруун сактып,
канчаарың ол.
Эрте эвес чүве бе?» деп
кыжырбанар!
Чонум дээштиң
кылып чоруур
улуг үүлем
Чогум эге үжүү ында.
Сактырым чөп.

А. ДАРЖАП.

Тес унунга

Тестиң делгем пыпаазының
кыдыы-биле,
Дээр чоорту тудушкан дег
сагындырар.
Халып орган автобуска
чергелештир,
Кажараннай чиргилчиннер
чарышкылаар.
Орук кыйыы — шынга турган өөр чылгы
Оглаа чанныг дешилежип
хойтукулаар.
Урук тутқан чылгычызы
челдирбишаан,
Уткуй келгеш, холуп чайып
девиржиттп.
Чоогумга олурган кыс тура
халаап,
Соңга ашкаш, өөрүшкүлүг:
Соян!—диди.
Кыстың үнү кызанаап дег
болган-на боор,
Кызыр тырткан дынын оолдаа сала каапты.
Асфальтылап кагбаан-даа
бол — орук эки.
Авто-холге чедеп ажыр салып чорду
Чыдгычы эр багай аътты
кайып мунар
Чыдып каардан бараадаштыр тутсуп орду.
Чечен хээлиг аржылын
кыс чеже шелгеш.
«Чедер сеп бе, шепе» дээнзиг чайгылады.
Ээр черге эрес ар-даа карбаш кынды,—
Эжен-не бо — аржыл шагда холда болду...
Узун орук оргижеге хөпрешсе,
Ужур бар деп бодап чораан
чаргаш уруум.
«Таныжым оол уткуп келген ол-дур» — дээрге,
Дакпыжаксаң, ундараардан
—Эр-хей!—дээн мен.

Вл. СЕРЕН-ООЛ

Кыргыкчы кыс

Дөргүл черде салгын ойнаан.
Дөспес чүрек дыңзыг соккан.
Дүвүрээнин бодал саарып,
Дүнелерде удувастаан.
Хоюм шагда кыргыттыгтап.
Коданымда эккелген иеи.
Хөөрешкепим кыргыкчы кыс
Хөөкүй чүрээм сыдымнаан бе?
Кыргыыр хөөн тудуп берип.
Кыйыынга-ла туруксаар мен.
Хачыынның хөөг үнүп
Катап-катап дыңнаксаар мен.
Мунгап челдиг Кула-Дайым
Мүгүр хемге иеии чедир.
Соглеттинмээн ынакшылдың
Сөзүн бөгүн чүрээм тыпты.

М. ТАНОВ.

ааар

Кызылдың аэрар станциязының медээлэп бүүдээр аппарга, бөгүн республикага будуттаар, чамдык черлерге чаъс чыар. Барыын үзааныышкынның хаттың дүргеин секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чылыыр.

Кызылга будуттаар, чагбас. Хаттың дүргеин секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 20—22 градус чылыыр болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 5-ТЕ
МОСКВАДАН

15.00 — Дамчыдылгаларның программазы. 15.05—Медээлер. 15.10—Школачыларга. «Бөмбүк карацладыр бадыпкан». 15.40—Оңнуг телекөргүзүүлге. «Кино аян-чорукчуларының клубу». 16.40—Оңнуг телекөргүзүүлге. «Мээн дээрбемден чагаалар». Ураң-чечен фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Уругларга фильм. «Бичии уруг болгаш беш адыр-жыгаш». Мультфильм. 18.45—Телемедээлер. 19.00—«Актыр-ка адаанда хөөүда». Документалдыг фильм. 19.10—«Бижи болгаш хөөрүлүү». Дамчыдылга. 19.40—Телемедээлер. 19.50—Чараалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—«Эртер черде киноо». Хөй кезектелиг ураң-чечен фильм. Бирги кезээ. 21.05—Оңнуг телекөргүзүүлге «Москваның деңгеле стендилеринде». «Казахстанның болгаш Орталаң Азияның ураң чүүлүү». 21.35—Спорт программазы. 1. Шахмат талазы-биле деңгеле бирги чер дээш маргылдаа. 2. Күш-культуржу гимнастика. 23.00—23.50—«Үе». Информастыг программа.

Кинотеатрларга

ИЮЛЬ 5-ТЕ

«ПАЙЫРАЛ»: «Оон амыдыралында эрлер» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аваам ашанка баргаң» 15; «Буруу чок болза — салыыт» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кежектери) 9, 12, 15, 18, 20.45; шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыр, мана!» 15.30; «Чаагай алумнуң ангези» 17.20, 21; «Азыракчы» 19.10; шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Прерия». 17.20, 19.10, 21 шактарда.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

1972 чылдың июль 5-тен эгелеп Кызыл садыг 60-70% чиигеткеп өртектиг даараглыг кылыгларны болгаш хом идиктерни садарып организастаар.

Чиигеткеп өртектиг бараандарны дараазында магазинперден садып ап болур.

№ 10 магазинге (Авиация кудумчузунда), магазин 10 шактан 19 шакка чедир ажылдаар, дүштеки чапсары 14-тен 15 шак чедир, дыштанып хүнү-воскресенье.

Универмаг чанында дарекка. Ажылдаар шактары 9-дан 18 шакка чедир, дүштеки чапсары 13-деп 14 шак чедир, дыштанып хүнү понедельник.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОНШАРЫ: киидизинин 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи егий киидизинин 21-47, үлегпур киидизинин 22-64, чагаа киидизинин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75. Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда амыдырал киидизинин 37-13, культура киидизинин 23-54, көдээ ажыл-41-27, информация база совет тургузуг киидизинин 20-60, бухгалтерияның телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00725.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеп туттунган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 6 ЧЕТВЕРГ № 157 (8925) Өртээ 2 ааа

Кремльдиң Улуг ордузунга хүлээп алыышкын

Июль 4-те Кремльдиң Улуг ордузунуң Георгиев залынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуң болгаш ССРЭ-ниң чазаа Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаазының Премьер-Министри Фидель Кастро Руска алдар болдурган хүлээп алыышкын тургускан.

Хүлээп алыышкынга Фидель Кастро-биле кады ону ээи-чорукка үдеп чоруур партия болгаш күрүне ажылдакчылары, а от ышкаш Куба Республиканың Совет Эвилелинде элчизи Рауль Гарсия Пелаес келген.

Хүлээп алыышкынга совет таладан эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлаакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлаакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, күрүне комитеттериниң даргалары, эртемниг болгаш культураның ажылдакчылары, терит вачалыныктери, ужудукчу-космонавтылар, хөй-ниитиниң төлээлекчилери олурушкан.

ССРЭ-де дипломаттыг төлээлеттер черлериниң баштынары вачыларының аразында дээш бар болган.

Хүлээп алыышкын эвилелдиг-ынакшыл чугаалажыышкынга үнүп, ССРЭ-биле Куба Республикаларының болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнизиг күүседи.

Хүлээп алыышкын ажыл-ишти маргышкы бүгүнүң байдалынга эртти.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунга ужуражыышкын

Июль 4-те Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазаазының Премьер-Министри Фидель Кастро Рус болган ону үдеп чоруур партия, күрүне ажылдакчылары ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң генералдары, адмиралдары болган офицерлери-биле ужуражыышкан.

ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко вачыларга чүректиг ханы-биле бараан ужуражыышкынга үнүп, Куба Республикаларының Революстуг Чазаазының Премьер-Министри Фидель Кастро Рус-биле

РЕСПУБЛИКАДА КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТТУҢ БАЙДАЛЫ БАЗА ОНУ УЛАМ ЫҢАЙ САЙЗЫРАДЫР ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

(Төнчүү. Эгези 1-ги арнында).

арының чогуур хемчегларин
ер-чер Советтериниң күүс-
омнары азбайн турар. Мо-
раварчарыш маргылдаала-
ын, чадаг-терге болгаш боо-
алга маргылдааларын үргүл-
ү эрттирери чугула. Кызыл-
а болгаш Ак-Довуракка ше-
иг-техниктиг өөредилге ба-
ымнарын, Кызылга өөре-
илге төвүн тударынга хоо-
ай, район Советтериниң күүс-
омнары бөгүн дузаны че-
ирер ужурлуг.

«Күш-культура болгаш спортту улам ыңай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП Төв К-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладында ниити өөредилге школаларын өзүп орар салдың күш-дамыр кижизидилгезиниң үндезини деп саяан. Школалар болгаш башкылар бо талазы-биле элээн кыдыларны кылган болза-даа школаларда күш-дамыр кижизидилгезиниң болгаш спорттаалыг ажыдарының ниити ыневи ам-даа чавыс. Чамдык чер-чер Советтериниң, балалар директорларының, боо, хоорайларның улус илдилге киллистериниң та-ында школаларга күш-да- кижизидилгезинин органи-арынче киллээгей сал- турарындан ол четпестер берген. Дыка хөй шко-

лаларда күш-культура кичээлдери органнзас болгаш методика талазы-биле чавыс деңнелде эртип турар. Чижээ, Каа-Хемдө Көк-Хаак сес чыл школазында күш-культура башкызы чок болганындан ацаа чартык чыл иштинде ол кичээл болбаан.

Чамдык директорлар болгаш өөредилге эргелекчилери күш-культура кичээлдеринге олурушпайн турар. Чырдымышкын министерствозу школаларда күш-дамыр кижизидилгезинин байдалын хынавайн турар.

Өөренчиилериниң чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылды кошкак тургускан. Республиканың школаларында бүгү өөренчиилериниң чүге 23 түрлү спорт секцияларында хаара туттунган 127 орунчак болгаш сес чыл школаларының 91-инде спорт базазы чок. «Сес чыл, ортумак школаларга, чурттакта квартал-дарынга спорт база ойнаар шөлдерин дерип тургуза дугайында» доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1965 чылдың декабрь 27-де күүлээп алган. Спорт шөлдерин кылыр, дерип-сеткээр талазы-биле тодаргай даалгаларны райкооркүүскомнарга берген. Элээн хөй райкооркүүскомнар бо херекти харыысалга чөк көрүп, ук доктаалды күүсетпээн. Бо демчегни боттандырарын Күрлан болгаш Чырдымышкын министерствозу хандырбаан.

Чырдымышкын министерствозу, райхоорайларның улус өөредилге киллистери школаларның спорт херекселдерин садыл алырынга эвээш акша-хөреңгини берип турар, Каа-Хемниң Бояровка сес чыл школазында спорт херекселп шуут чок. Школаларның бөдүүн шөйдер тудуп алырынга организациялар, бүдүрүлгелер, колхоздар, совхоздар шефтеп, дузалаар ужурлуг, бо ажылды чер-чер Советтери чедир организаставайн турар.

Совет күш-культура шимчээшкини бодунуң хөгжүдезиниң шынар талазы-биле чаа үе-чадазынче киргең деп илет-келчи оон ыңай чугаалаан. 1972 чылдың март 1-ден эгелеп, «ССРЭ-ниң күш-ажыл болгаш ораң камгалалыңга бэлэн бол» деп Бүгү-эвилелдиң чаа комплексиин күштүг болуп киргең. Ол болза совет кижилериң күш-дамыр кижизидилгезинин, чонну бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылга болгаш Төрээн чуртун камгалаарынга белеткээриниң программалыг үндезини болуп турар. ГТО-нуң чаа күш-культура комплексиин күштүг болдуруп, боттандырып эгелээн чорук бүгү министерстволарның, ведомстволарның, эргелеларниң, ажылчы чонвар депутаттарының Советтер күүскомнарының, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылчы чоннарның күш-дамыр кижизидилгезинин кодүрер дээш харыысалганы бедидип турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитеди, спорт ниитилелдери кол кичээлгейни спортчуларның мергежилин бедидериниче утландырар үлээлгелиг. Күш-культура коллективтеринге секция ажылдарын организастаар херек. Республиканың шилиндеп командаларының Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк талазы-биле зона маргылдаалыңга чедишкинниг киржирин хандырары республиканың бүгү хөй-ниитизиниң хереэ болуур. Ындыг түрбүже чамдык министерстволарның, ведомстволарның, эргелеларниң, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның удуртукчузары республиканың шилиндек командазының кежигүннерин харыысалгалыг маргылдааларже азы чыыштерже чорутпайн баар тавармалгалар бар. Моңу черле чөптүг деп санап болбас.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң бо сессиязынга күш-культура болгаш спортту бистиң республикага улам ыңай

хөгжүдериниң хемчегларин, спортту массалыг болдурар, материалдыг баазаны быжыглаар талазы-биле ажыл-агый база хөй-ниити организацияларының удуртукчуларының ажылчы чоннарның күш-дамыр кижизидилгезинин, чонну бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылга болгаш Төрээн чуртун камгалаарынга белеткээриниң программалыг үндезини болуп турар. ГТО-нуң чаа күш-культура комплексиин күштүг болдуруп, боттандырып эгелээн чорук бүгү министерстволарның, ведомстволарның, эргелеларниң, ажылчы чонвар депутаттарының Советтер күүскомнарының, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларның удуртукчуларының ажылчы чоннарның күш-дамыр кижизидилгезинин кодүрер дээш харыысалганы бедидип турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитеди, спорт ниитилелдери кол кичээлгейни спортчуларның мергежилин бедидериче утландырар үлээлгелиг. Күш-культура коллективтеринге секция ажылдарын организастаар херек. Республиканың шилиндеп командаларының Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк талазы-биле зона маргылдааларынга чедишкинниг киржирин хандырары республиканың бүгү хөй-ниитизиниң хереэ болуур. Ындыг түрбүже чамдык министерстволарның, ведомстволарның, эргелеларниң, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның удуртукчузары республиканың шилиндек командазының кежигүннерин харыысалгалыг маргылдааларже азы чыыштерже чорутпайн баар тавармалгалар бар. Моңу черле чөптүг деп санап болбас.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң бо сессиязынга күш-культура болгаш спортту бистиң республикага улам ыңай

хөгжүдериниң хемчегларин, спортту массалыг болдурар, материалдыг баазаны быжыглаар талазы-биле ажыл-агый база хөй-ниити организацияларының удуртукчуларының ажылчы чоннарның күш-дамыр кижизидилгезинин, чонну бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылга болгаш Төрээн чуртун камгалаарынга белеткээриниң программалыг үндезини болуп турар. ГТО-нуң чаа күш-культура комплексиин күштүг болдуруп, боттандырып эгелээн чорук бүгү министерстволарның, ведомстволарның, эргелеларниң, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның удуртукчуларының ажылчы чоннарның күш-дамыр кижизидилгезинин кодүрер дээш харыысалганы бедидип турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитеди, спорт ниитилелдери кол кичээлгейни спортчуларның мергежилин бедидериче утландырар үлээлгелиг. Күш-культура коллективтеринге секция ажылдарын организастаар херек. Республиканың шилиндеп командаларының Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк талазы-биле зона маргылдааларынга чедишкинниг киржирин хандырары республиканың бүгү хөй-ниитизиниң хереэ болуур. Ындыг түрбүже чамдык

«ШЫННЫН» ПОЧТАЗЫНДАН

ЧУУЙ КАГЖЫП ТУРУП БЕРГЕН

Радио ышкаш хүнүүн-не өмбүрзеттин бүгү диттеринден салуя медээлерни дамчыдып, илеткен турар лектор, программист кайда боор дизе чердан тутырыг эвес. Бистин Коммунистиг кижизидилгезинге кол чедиреек кылдыр, радио дамчыдыларын ажыглап келген болбаш ажыглап-даа турар. Партиянын XXIV съезжининг Директивалларынга кодээнин ажыл-ишчилеринге телефон, радио харылзаазын экижидер дугайында чугула хемчеглерни хүлээп алган. Ындыг турбуже кодээнин ажыл-ишчилери радио, телефон харылзаазын экижидер деп парти салган өндүр улуг ажылдарын кодээ черлерде канчаар боттандырып турар дугайында болумнуң амыдырал көрген чүүлдеримни бижикседим.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтуң төвүнде радио дамчыдылгазы соксаандан бээр 3 ай ашкан. «Алдан-Маадыр» совхозтуң төвүнде чагыда азып каан ак темир-хүүн ышкаш дыңзыды чугаалаар херексел чүүл-даа ыыттавас, аңаа-ла турар. Суурга шак деннеп алыр чер безин тывылбас. Кара-Тал кудумчузунда чаңгыс-ла «шак деннеер бажын» деп бажын бар. ол дээрге магазин эргелекчизи Монгуш Таңгыттын бажыны. Эртен-даа, кежээ-даа коорге, ол бажын чанында дыка хөй улус чыглы берген турар, олардан айтырарга «б бажынга шак деннеп алыр дээш келдивис» дээр. Чүгле ол салыгжынын бажынында батарея-биле ажылдаар приёмник бар болуп турар. Чамдык бажыңнарда приёмниктер бардаа болза, чүгле электри күжү-биле ажылдаар. Чаа тургустунган совхозта электри чырыы чок, электри-биле ажылдаар приёмниктер чырык чок болгаш ажылдавас.

Телефон харылзаазы база дыка багай. Чадаана-биле харылзажып алырынга 2—3 хонук негеттинип турар. «Канчаар-даа долгаарга ыыттавас телефон-на болгай дээш» совхозтуң удуртукчулары шуут чөгенгештин телефон долгавастаан. «Чеже долгаар боор ону, кижи кылыы хайнар чүве-дир»—деп чугаа совхоз конторазынга эртенниң-не болур.

Радио, телефон харылзаазын экижидер дугайында Чадаананың харылзаа белдирининг начальныгы эш Бауэрге дилеглер, негелдеер хөй-ле кирген. «Эдер бис», «кыпыр бис», «монтёрлардан чорудар бис»—деп каар бо-ла. Телефон-даа, радио-даа ажылдавастаан-дыр. Ажылчы чонуң дилеглерин Чадаананың харылзаа белдирининг начальныгы эш Бауэр, Сүт-Хөлдүң харылзаа салбырынын начальныгы эш Монгуш Өлзеймаа кажан хандырар ирги? Сүт-Хөлде эш Өлзеймаадан айтырарга, «бисте оңу эдиттер кижи чок. Чадаанада харылзаа белдирип билир ыйнаан» деп каар. Сүт-Хөлдүң харылзаа удазыныңи харыылаар Ондар Сылдыс-оолдан айтырарга, «Чадаанада харылзаа белдиринде удазыннар шүгүмүн харыылаар оон даргазы Хитров билир ыйнаан» деп, база-ла Хитровтун кырынче чүүй каап каар. Алдан-Маадыр кодээ Советинде чаңгыс телефон бар, оон-биле чугаалажыр дээш, удазын кодүрүттерге, кижи кулаа чарны берги дег. Ында радио чугаалап турар, а өске суурларда «кыш»-даа дээр чүве чок. Бирде ол телефонга «чаңнык» дүмжен ышкаш, чыжыраап даап дыңналып кээр.

Ону улус дыңнаап, «кижи кулаанын коңгазы чарлы берги дег чүве-дир але» дээр. Бо байдал Ак-Даш, Бора-Тайга суурларда моон-даа дора болгай. Ында база ажылчы чон хомудап, дүвүреп турар.

Тоол шагда «тос мегези-биле тоттурган» дээн ышкаш Хитров Бауэр, Өлзеймаа олар «удавас болу бээр», «монтёрлар-даа барды-ла» суг деп, мегелээр, аазаар чоруундан үштүнүп, ала чокка харылзажыр харылзаанын чугула чепсээ болур радиону болгаш телефонну кажан бүзүрелдиг кылдыр кылдырып, чонның сагыш-сеткилин өөртүр ирги?.

С. МОНГУШ,
Алдан-Маадыр суурнуң чурттамчызы.

КЫДЫКЫ КУДУМЧУЖЕ КӨРҮНЗЕ

Кызылдың мурнуу-барыын талазында аът чарыштырар шөлдүң иштин талазында Полевая кудумчузу хөй чурттактыларлыг. Транспорттуң кажыг-даа хевири-биле олардың аргажылгазы үзүгеп.

Шевченко кудумчулап чадың машиналыг хамаанчок, адаг чоруурун берге. Кудумчуну доора эрткен өске кудумчулар-биле Полевайже үнер арга чок. Аэропорт адаанга кудумчулап эртерин оралдашкан машиналар чиндиннээш малгашче дөрт дүгүй көзүлбес кылдыр дүшкүлеп калган чыткылаар. Полевая кудумчузунда бүгү-ле транспорт бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилери — чолаачылар хөй чурттап турар. Мээң кожаларым— № 1, 2 АТБ-лериниң чолаачылары эштиле:

— Чоокку үедең бээр ам шуут бажыңнарывысче машиналыг үнүп чадай бердивис. Чаңгыс-ла аргажып чоруп турганывыс Крылов кудумчузу база ортузу чиндиннейнин эгелээн. Бо талазы-биле айтырыгны хоорай Советинге тургузуп-даа турдувус. Аңаа хамаарыштыр хемчег алдынмайн турар-дыр—деп, хомудагылаар. Чолаачыларның бо хомудалы черле чөп.

Хоорай Советиниң күүскому төп кудумчуларны чаагайжыдар дээш ажылды эки организастааны маргыш чок. Ынчалза-даа кыдыкы кудумчуларда ол талазы-биле ажыл четпес деп үвени үстүнде фактылар бадыткап болур. Шевченко, Полевая кудумчуларның чурттакчылары чаагайжыдылганы холга алыр турүүк харын кудумчуларже худ, бок-күзүрүм төп турары канчап-даа тааршыпас.

Аът чарыштырар шөлдү долгандыр өдек долган, янзы-бүрү бок ováаланы берген чыткылаары көрүш чок. Бо бүгүнү чайладыр, кыдыкы кудумчуларга сай, элезин төгер ажылды организастаар үе келбээн чүве бе?

М. ООРЖАК.
Кызыл хоорайның чурттакчызы.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Раджешвар Раонуң медеглели

МОСКВА. (СЭТА). Дээди дединиг эртинең индий-пакистан ужуражыышкымга чедип алган дутуржулганы ИКП-ниң ССРЭ-де чоруп турар делегациязының өөрүшкининдеги таныбырлавышаан. Индияның Коммунистиг партизының Национал чөвүлелиниң Чиргиче секретары эш Раджешвар Раонуң медеглээни: Индияның премьер-министри Индира Гандиниң болгаш Пакистанның президентизи З. А. Бхуттоның Симлага ат салган дуржулганынга сеткил-сагыштың ханызындан байыр чедирип турар бис. СЭТА-ның корреспондентизинге эш Раонуң чугаалааны болза, бо дутуржулга Индостан чартык ортулукка чаагай көжа-келбөө харылзаалларның эрге-ажыттарынга дүгжүп турар болгаш шинтирлеттинээн бүгү айтырыгларны тааршыдыр шинтирлээр төлөөде ийи чурттуң аразында найыралчы чугаалажылгаларга болгаш харылзаалларга чаа этеки ажыдар. Чедип алдынган дутуржулга дээрге, Индияның болгаш Пакистанның аразында тайбың болгаш ыйырал күштериниң чедиишкинин-дир. Дутуржулгада көрдүнген боттуг бадымнар боттанып дээрзинге сеткил-сагыштың ханызындан идеген турар бис.

Садыг харылзаалларын, культура солчулгаларын катап эгелеп, калбартыры Симлага дээди дединең ужуражыышкымга эгелээн ол чорудулгаларның уламчылаашкынынга салыышкын болур деп. ИКП Национал чөвүлелиниң Чиргиче секретары чугаалаан. Бүгү индий улус, ол шинаан Пакистанда утаан-сарыындыг бүгү кижилер Симлага дээди дединең эрткен ужуражыышкынның түңнелдерин деткинир дээрзинге идеген бис деп, ол чугаалаан.

Пакистан шаг-үеин эрттирбейн Бангладештиң хүлээп көөр боор дээрзинге сеткил-сагыштың ханызындан база идеген турар бис, чүге дээрге ол чорук Пакистанның болгаш Бангладештиң аразында харылзааларны чогумчударынга эргежок чугула. Индияның болгаш Пакистанның аразынга дипломаттыг харылзааларның удавас тургустунарынга идеген турар бис деп, ИКП Национал чөвүлелиниң Чиргиче секретары түңнелинде медеглээн. Бо чорук Симлага чедип алдынган дутуржулганың кол түүдүлерин боттандырарынга эргежок чугула.

Ужуражыышкын

БОНН. Июль 4-те Франциязының президентизи Ж. Помпиду болгаш ГФР-ниң Федералдыг канцлери В. Брандт олар политиктиг консультациязыны уламчылаан, аңаа кол кичээнгейни делегейниң валюта кризизинче болгаш «ниити рынокчуң» политиктиг айтырыгларынче угландырган.

Ж. Помпидуның болгаш В. Брандтының беседазынга Франциязының Премьер-министри Ж. Шабан-Дельмас база киришкен.

Оон-биле чергелештир бо ийи күрүнеңиң даштыкы харектер болгаш сан министрлериниң чугаалажышкынары база ында болуп турар.

АКШ. Бүгү делегейге бумарап сурагмаан ИТТ деп делегей телефон болгаш телеграф партелиниң Нью-Йорита башкыдының чанынга дайынга удур күчүлүг чыскаал болган. ИТТ Индий-Кыдатта дайын соруглаларынга ажыглап турар электрон дериг-биле Пентагонну хандырып турарының фактыларны сөөлгү үеде билдинде берген.

ЧУРУКТА: чыскаалдың үези. Өлүрткен вьетнамкарны, австрарны болгаш камбоджаларны көргүспүшаан, болук кижижинчилерниң тротуарда чыдары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Каттышкан хурал

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның даштыкы харектер болгаш национал кампалал талазы-биле парламент комиссияларының каттышкан хуралы Бейрутка болган. Хуралга Ливанның премьер-министри С. Салам, даштыкы харектер министри Х. Абу Хамад, ливан армиязының командылал черинің төлөөлекчилери олурушкан. Хуралдың киржикчилери совлгу үеде Израильдың агрессчи үүлгедиглеринге хелбаштыр чуртта байдалдың дугайында айтырыгны көрген.

Ливанның чазаа чуруттуң кампаланыр аргазын күштелдирер дугайында парламент комиссияларының күзелдерин чүүдүүт деп санаан болган чогуур хөйлуларының төлевилелин чоокку үеде киирер.

ПОЛЬШАНЫҢ КОММУНИСТЕРИ МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИ ӨӨРЕНИП ТУРАР

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республикада партия чырыышкынының четкизинде өөредиглеге чылы доозугган.

Бо чылын партия чырыышкынының четкизинге өөренген коммунистерниң саны бир миллион кижи четкен, олар 35 муң болгунге өөренип турган. Марксизм-ленинизмниң кежээки университеттериниң саны аларын ковудээн, оларга партия кежигүнү болгаш партия кежигүнү эвес удуртукчу активтен 20 муң кижи өөренип эрткен.

Семинарларга болгаш болгумнер кичээлдеринге дыңнакчылар болгаш ТК-ниң пленумнарының болгаш ПКАП-ның VI съездизиниң шинтирлерин, а ол ышкаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтирлерин өөренип турган.

Аныяктар сөзүн ээлээн

ГАВАНА, июль 4. (СЭТА). Кубада ажылдап турар аныяктарның «Хулио Антонио Мельи» деп интернационалчы бригадазы боттарынга алган хүлээлгезин күүседип, сөөлүнге ээ болган. Олар национал тура халыышкынның хүнү — июль 26-га алдаржыктан чарышка кириишкен. Гавана чоогунда «Сейба» дээр мал өстүрер ажыл-агыйга школа-интернатның түдүүн, Лос-Наранхос дээр суурда 28 чуртталга бажының хуусадан 25 хонук бурунгаар кыланнар.

Делегейниң дыка хөй чурттарындан, оон иштинде Совет Эвилелинден, Вьетнамдан, Чилиден, Монголдан, Польшадан, Венгриядан, Болгариядан болган Румыниядан барган 240 оолдар, кыстар беш айлар иштинде социалистиг Куба-биле бүгү чурттарның ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазы быжыглаарының херээже улуг үлүгүү киргеннер.

Демократтыг аныяктарның делегей федерациязының инициативазын ёзугаар Кубага чеде берген аныяктар найыралдыг коллектив болуп, бымыкан. Интернационалчы бригадага совет комсомолчулар — Москванын, Горькийниң, Тольяттинин, Свердловскиниң болган Совет Эвилелиниң өске-даа хоорайларының аныяк бүдүрүлгелериниң төлөөлекчилери улуг алдар-хүндүнү чедип алган. Олар чүгле тулуг ажыдарынга киржип турган эвес, харын боттарының билиглерин болган дуржулгазын кады ажылдап турганы куба оңнуктеринге күзелдинбиле дамчыдып берип турган. Интернационалчы бригаданың дыка хөй кежигүнери бедик мергежилдиг дүзээлакчылар, эштекчилер, шеверлекчилер болуп берген.

Шыңгыы буруу шавыышкын

ХАНОЙ (СЭТА). Америк ужар үүгүл Соңгу Вьетнамның порттарын миналаарын болгаш ВДР-ниң девискээрин бомбалаарын үргүлчүлеп турар.

ВДР-ниң Даштыкы харектер министерствозунуң төлөөлекчизиниң медеглелиниде айтканы-биле алырга, июль 2-де АКШ-тың ужар үүгүл Хайфон портче далай оруктарынче, а ол ышкаш Намха болгаш Куангниңь можуларда Ниньке биле Зиань хеминиң аксынче үүс-үүс миналарны октаан.

Америк самолёттар Хайфонның үөогүн, Куангниңь, Намха, Тха-иьхоа, Хатиңь, Куангниңь херээже улуг үлүгүү киргеннер.

Демократтыг аныяктарның делегей федерациязының инициативазын ёзугаар Кубага чеде берген аныяктар найыралдыг коллектив болуп, бымыкан. Интернационалчы бригадага совет комсомолчулар — Москванын, Горькийниң, Тольяттинин, Свердловскиниң болган Совет Эвилелиниң өске-даа хоорайларының аныяк бүдүрүлгелериниң төлөөлекчилери улуг алдар-хүндүнү чедип алган. Олар чүгле тулуг ажыдарынга киржип турган эвес, харын боттарының билиглерин болган дуржулгазын кады ажылдап турганы куба оңнуктеринге күзелдинбиле дамчыдып берип турган. Интернационалчы бригаданың дыка хөй кежигүнери бедик мергежилдиг дүзээлакчылар, эштекчилер, шеверлекчилер болуп берген.

Индий-Кыдатта дайын чорудулгалары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Куангчи можузунуң агаарынга ужуткан самолёттарның дааш-шимээни, бомбаларның болгаш снарядтарның частыышкыннары соксавайн турар. Хосталганың Улусчу чепсектиг күштери хосталган районнарже 20 муң ажыг сайгончу шеригдерниң халдаашкынын өйтур шаап турар.

Дайзынның шеригдериниң ийи болуглели АБШ-тың ужар чүүлүнүң деткимчези-биле Куангчи хоорайже чаза таварын киирип орадлажып турар. Патриоттар хоорайның чоон талазында эрикте далай чадаг шеригдериниң кезектеринге удур дайындажып турар. Хосталганың Улусчу чепсектиг күштери хоорайдан барыын талаже бүүрелчиниг девискээрде сайтон агаар десантызын артиллериязының күчүлүг адышкыны-биле удуткап, бүзээлээн. Дайзынның кол күштери район төвү Кайланг чоогунда мурнуку хевээр бүзээлеткен.

Куангчи можуда тулчуушкунарны чорудары-биле кады патриоттар Мурнуу Вьетнамның хемчээлиниң талазы-биле үшкү хоорайы — Хюэниң барыын талазы чоогунда дайынчы чорудулгаларын идепкейликтеп. Хосталга күштериниң артиллериязы Аннам сынның арга-ыяштыг әдектериндең дайзынның турүштарын бооп турар.

Америк информация агентиледдерниң дамчыткаңы-биле алырга, АБШ-тың ужар үүгүлү, оон иштинде «В-52» дээр аар бомбалакчы самолёттар Куангчиниң чоогунче болгаш Тхыатхиен можуның барыын талакы районнарынче үүс-үүс тонна частыр үүдерни октавышаап, сайгончу шеригдерге идепкейлиг деткимчени көргүзерин үргүлчүлеп турар. Сайгондан сөөлгү-барыын талаже 100 километр ырак Тайниңь можуну Каттышкан Штаттарның бомбалаарын катап эгелээн дугайын агентиледдер дыннаткан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Парлалганың хосталга агентилелиниң дыннаткаңы-биле алырга, июль 2-де мурнуу-вьетнам патриоттар Куангчи можуже № 1 оруктуң девискээриилеп халдап кирген сайгончу далай чадагшеригниң кезектеринче удур шаап халдаашкын кылган. Кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп турда чалча шеригдер дөрт рота солдаттарын өлүрттүп, балыглаттырын когараан. Дөрт вертолёттуу, чеди танкыны болгаш бронемашиналарны ында тургузуп турар аргазынлаш хамаарыкыр. Дуржулгаларның болгаш будүрүлгенин шенелдеринин көргүзүглерин ёзугаар алырга, ындыг одарларны тургузарының эң эптиг болгаш перспективтиг аргазы болза — кыска хуусаала сиген үнер шык кылдыр чаартыры болур. Сөөлгү катап мал өстүкарган соонда хөрзүнүү баштай дискалаар, оон соонда черни чардырар болгаш аар илиир-биле ширяктелчээн үлүдүрдир илиртээр. Эрте чазын, апрельнин төнчүүнде ийикпе, азы май эгезинде катоктавышаап, лушение чорудар. Ийи-үш ансы сиген үрезинни холуй чаштырар. Чижээ, бир гектар ынчаар ажылдап кылган черге салбаа чок костёрну 10 кг, лазил чеминтинг эвес пырейни 10, люцернаны 8 кг кылдыр чаштырганындан баштайгы чылында 12 центнер дужуттуг алган болуп турар. Ындыг чаштырылганың соонда няян-ла катоктавышкын чорудар бөлза чогуур.

Ынчан чеминтчидилгелерни база кады ажыглазары негеттинер. Тарыыр хуусаазы чазын эрте болгаш чайын—июльда эки.

Амгы үеде республиканың ажыл-агыйларында хөй чылдыг сигеннерниң үрезиннери чеминтейн турар болганда, черлик сигеннерниң үрезинни чыыр ажылды чорутса чогуур. Кандыг сигеннерниң үрезиннерин канчаар чыырын ажыл-агыйларның гускай эртемнигилери билген турар ужурлуг.

Үстүүде айыттынган хемчегларын ап чорудары республиканың ажыл-агыйларынга мал одарларын улам-на таарымчалыг болдурарынга, оларны культуржударынга болгаш дужуткуруң бедидеринге улуг ужур-дузалының утпаза чогуур.

Л. ДАВЫДОВА,
Кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының улуг эртем ажылдакчызы.

Специалистиң булуңу

ОДАРЛЫГ ЧЕРНИҢ ҮНҮШ-ДУЖУТКУРУН БЕДИДЕРИНИҢ ОРУКТАРЫ

Мал чеми культураларның тарылгазын кадбартып база оон үнүжүнүң дужуткуруң бедидип тургаш, чем баазазын үндезинин-биле экижидери мал ажылын чедиишкининг хогжудерининң тааримчалыг аргазы ол. Одарларны чаартыр ажылдарны чорудуп, оон дужуткуруң бедидери онза ужур-дузалыг айтырыг болуп турар. Ылангыя одар-белчиирни быжыглаары республикага хөй ажылын болгаш эткир мал ажылын улам ынай хогжудер талазы-биле амгы салыныш турар улуг соруглаларны күүседининиң херээже ажык-үүлү улуг болуу берген. Амгы үеде ажыглап турар одарларын улуг нуруузу чавыс продуктулуг. Колдуунда-ла бир гектарга энаштыр будун чарыг — ийи центнер курраг ашсаны бээр арганы болуп турар. Чамдык одарларның кедик-чамдыын малга от-сиген чүвес кылдыр сазы бастырып алган болгаш анаг калагты ап-шаанда чорутпайн турарынган от чедиштир үнүп четтикпейн баар.

Ынчангаш одарларны калбаа-биле ажыглаарын боттандырып чорударда оларның үнген үнүжүнүң дужуткуруң бедидер талазы-биле хемчегларнин системазын ажыллап кылыры эргежок чугула. Ындыг соруглаганы күүсетпейн чыткаш малдың баш санын өстүрери берге болгаш продукция единицазын бүдүрериңге чарыгалды чиигетпишаан, харыугла мал ажылының продуктулуун бедидери херек кырынга боттанып шыдавас.

Бо бүгүнү барымаалап көргеш, Тыва АССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга одарлыг черлерни артемге болгаш мурнакчы дуржулгага үндезилээш экижидеринин улуг соруглары турун турар.

Одарларның үнүш-дужуткуруң бедидер хемчегларнин системазында чеминчилгелер төгерги чугула черни ээлеп турар. Одарларга чеминчидилгелерни төгерин системалыг чорутпайн тургаш оон бедик продуктулуг болур чоруун чедип ап шыдавас. Республиканың одарлыг черлеринин улуг кезинге, бир-ле дугаарынга, азоттуг чеминчидилге негеттинип турар. Чүгле шыналарда одарлар фосфорлуг болгаш калийлиг чеминчидилгелерге негелдези улуг. Фосфор ылангыя бобы үрезинниг сигеннер үнген одарларга кончуг херектиг.

Одарларга органиктиг-даа, минералдыг-даа чеминчидилгелер бир домей ажыктыг. Мыйыстыг бода малдың өдээн бир гектарга-ла 25—30 тонна, хойнуң ириниң өдээн—10—15 тоннаны төгер хемчээлдиг кылдыр көрген. Сиген кезер шөлдерге өдектиң от-сиген үнгелекте, эрте чазын төгерге ажыктыг. А одарларга ол хуусаа чамдыкта тааршыпайн баар. Чүге дизе, чеминчидилге төккен сөөлүнде үнген сигенниң малдың чиир хөнну чок болур, а кажан оон өзүлдезиниң ийиги үе-чадазында олар оңу эки оттаар. Ынчангаш одарларга чеминчидилге төгерин, аргалыг-ла болза, баштай үнген сигенни кезип алган сөөлүнде чорудар болза чогуур. Өдектиң сөөлгү (күскү) одарладыышкын соонда төгерге дээре түңнелин берип турар.

Аңаа чеминчидилге төгерининң аргазы сиген кезер шөлдерге ону чорудары-биле бир домей. Шөлдүң кырынга чеминчидилгени чедиштир төккен сөөлүнде, хараган илинирлер-биле ийикпе азы волокушалар-биле чашканнап тараар, трактор соортур диштиг каток-биле үлүдүрели бастырар.

Өдектиң одарга улуг ажыктыы 4—5 чыл дургузунда илереп келир. Ынчангаш ынчаар чеминчидилге каан черинің барык-ла бештин бир кезинге чыдыын-на чеминчидилге төгерин каташтап турар болза чогуур. Одарларны шак ынчалдыр од к төп чеминчиткен болганда, аңаа өске чеминчидилгелерни ажыглаан херээ чок.

Өдек төгерининң үре-түңнелдин кандыг болуп турарыл?

Бир гектар одардан 290 центнер ногаан массанын дүжүдүн алыр болгаш мурнуунда турганынга бодаарга, чаңгыс гектардан-на 245 центнер хойну алыр аргалыг болганы олдур. Чаңгыс чемгеримге единицазынга 0,26 грамм хүүдүрар протеин бүдүмел чоруур. Чеминчидилге төктүнимээн участокка оон хемчээли 0,11 грамм болуп турар болгай. Бир чемгеримге единицазының бот-үнези 2 копеекке дең.

Органиктиг чеминчидилгелерден аңгыда, минералдыг чеминчидилгелерни одарларга төгерде баштай үүредип алыры чугула. Ол чорук одарның чер кырынга чедиштир чаштынарынга болгаш эки эстиринге хүзалыг.

Минералдыг чеминчидилгелерни төккен одарга мал хораннаны бербеан-биле аңаа за үр чылда ажыглаар одарнуң чеде бергенде оттаар болза чогуур. Чеминчидилгени ону төккен соонда 20—25 хоРТГ-4,2 деп маркалыг машина-биле чорудар. Ындыг чеминчидилгени төккенинден бир чемгеримге единицазының бот-үнези 1,5—2 копеек болуп турган.

Чүгле культурлуг одарларны тургузуп, оон үнген оттың сигенин экижидип алыры-биле кызыгаарлаттынар болза тааршыпас. Харын-даа үр чылда ажыглаар культурлуг одарларның от-сигенинин чамдык кезинің үндезинни-биле экижидери эргежок чугула апаргылаар. Культурлуг одарларның үнген сигенин чаартып тура, одар чеминиң ниити хемчээлин бичин-даа эвээжетпезин кичээр болза эки. Ындыг одарның шынарыңдан, кайы хире кадыг болгаш чымчаандан бахорзүүн ажылдап кылыры-ның технологиязы оон ширин-ден от чедиштир үнүп четтикпейн баар.

Ынчангаш одарларны калбаа-биле ажыглаарын боттандырып чорударда оларның үнген үнүжүнүң дужуткуруң бедидер талазы-биле хемчегларнин системазын ажыллап кылыры эргежок чугула. Ындыг соруглаганы күүсетпейн чыткаш малдың баш санын өстүрери берге болгаш продукция единицазын бүдүрериңге чарыгалды чиигетпишаан, харыугла мал ажылының продуктулуун бедидери херек кырынга боттанып шыдавас.

Бо бүгүнү барымаалап көргеш, Тыва АССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга одарлыг черлерни артемге болгаш мурнакчы дуржулгага үндезилээш экижидеринин улуг соруглары турун турар.

Одарларның үнүш-дужуткуруң бедидер хемчегларнин системазында чеминчилгелер төгерги чугула черни ээлеп турар. Одарларга чеминчидилгелерни төгерин системалыг чорутпайн тургаш оон бедик продуктулуг болур чоруун чедип ап шыдавас. Республиканың одарлыг черлеринин улуг кезинге, бир-ле дугаарынга, азоттуг чеминчидилге негеттинип турар. Чүгле шыналарда одарлар фосфорлуг болгаш калийлиг чеминчидилгелерге негелдези улуг. Фосфор ылангыя бобы үрезинниг сигеннер үнген одарларга кончуг херектиг.

Одарларга органиктиг-даа, минералдыг-даа чеминчидилгелер бир домей ажыктыг. Мыйыстыг бода малдың өдээн бир гектарга-ла 25—30 тонна, хойнуң ириниң өдээн—10—15 тоннаны төгер хемчээлдиг кылдыр көрген. Сиген кезер шөлдерге өдектиң от-сиген үнгелекте, эрте чазын төгерге ажыктыг. А одарларга ол хуусаа чамдыкта тааршыпайн баар. Чүге дизе, чеминчидилге төккен сөөлүнде үнген сигенниң малдың чиир хөнну чок болур, а кажан оон өзүлдезиниң ийиги үе-чадазында олар оңу эки оттаар. Ынчангаш одарларга чеминчидилге төгерин, аргалыг-ла болза, баштай үнген сигенни кезип алган сөөлүнде чорудар болза чогуур. Өдектиң сөөлгү (күскү) одарладыышкын соонда төгерге дээре түңнелин берип турар.

Аңаа чеминчидилге төгерининң аргазы сиген кезер шөлдерге ону чорудары-биле бир домей. Шөлдүң кырынга чеминчидилгени чедиштир төккен сөөлүнде, хараган илинирлер-биле ийикпе азы волокушалар-биле чашканнап тараар, трактор соортур диштиг каток-биле үлүдүрели бастырар.

Өдектиң одарга улуг ажыктыы 4—5 чыл дургузунда илереп келир. Ынчангаш ынчаар чеминчидилге каан черинің барык-ла бештин бир кезинге чыдыын-на чеминчидилге төгерин каташтап турар болза чогуур. Одарларны шак ынчалдыр од к төп чеминчиткен болганда, аңаа өске чеминчидилгелерни ажыглаан херээ чок.

Өдек төгерининң үре-түңнелдин кандыг болуп турарыл?

Бир гектар одардан 290 центнер ногаан массанын дүжүдүн алыр болгаш мурнуунда турганынга бодаарга, чаңгыс гектардан-на 245 центнер хойну алыр аргалыг болганы олдур. Чаңгыс чемгеримге единицазынга 0,26 грамм хүүдүрар протеин бүдүмел чоруур. Чеминчидилге төктүнимээн участокка оон хемчээли 0,11 грамм болуп турар болгай. Бир чемгеримге единицазының бот-үнези 2 копеекке дең.

Органиктиг чеминчидилгелерден аңгыда, минералдыг чеминчидилгелерни одарларга төгерде баштай үүредип алыры чугула. Ол чорук одарның чер кырынга чедиштир чаштынарынга болгаш эки эстиринге хүзалыг.

Минералдыг чеминчидилгелерни төккен одарга мал хораннаны бербеан-биле аңаа за үр чылда ажыглаар одарнуң чеде бергенде оттаар болза чогуур. Чеминчидилгени ону төккен соонда 20—25 хоРТГ-4,2 деп маркалыг машина-биле чорудар. Ындыг чеминчидилгени төккенинден бир чемгеримге единицазының бот-үнези 1,5—2 копеек болуп турган.

Чүгле культурлуг одарларны тургузуп, оон үнген оттың сигенин экижидип алыры-биле кызыгаарлаттынар болза тааршыпас. Харын-даа үр чылда ажыглаар культурлуг одарларның от-сиген ининиң үндезинни-биле экижидери эргежок чугула апаргылаар. Культурлуг одарларның үнген сигенин чаартып тура, одар чеминиң ниити хемчээлин бичин-даа эвээжетпезин кичээр болза эки. Ындыг одарның шынарыңдан, кайы хире кадыг болгаш чымчаандан бахорзүүн ажылдап кылыры-ның технологиязы оон ширин-ден от чедиштир үнүп четтикпейн баар.

Ынчангаш одарларны калбаа-биле ажыглаарын боттандырып чорударда оларның үнген үнүжүнүң дужуткуруң бедидер талазы-биле хемчегларнин системазын ажыллап кылыры эргежок чугула. Ындыг соруглаганы күүсетпейн чыткаш малдың баш санын өстүрери берге болгаш продукция единицазын бүдүрериңге чарыгалды чиигетпишаан, харыугла мал ажылының продуктулуун бедидери херек кырынга боттанып шыдавас.

Бо бүгүнү барымаалап көргеш, Тыва АССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга одарлыг черлерни артемге болгаш мурнакчы дуржулгага үндезилээш экижидеринин улуг соруглары турун турар.

Одарларның үнүш-дужуткуруң бедидер хемчегларнин системазында чеминчилгелер төгерги чугула черни ээлеп турар. Одарларга чеминчидилгелерни төгерин системалыг чорутпайн тургаш оон бедик продуктулуг болур чоруун чедип ап шыдавас. Республиканың одарлыг черлеринин улуг кезинге, бир-ле дугаарынга, азоттуг чеминчидилге негеттинип турар. Чүгле шыналарда одарлар фосфорлуг болгаш калийлиг чеминчидилгелерге негелдези улуг. Фосфор ылангыя бобы үрезинниг сигеннер үнген одарларга кончуг херектиг.

Одарларга органиктиг-даа, минералдыг-даа чеминчидилгелер бир домей ажыктыг. Мыйыстыг бода малдың өдээн бир гектарга-ла 25—30 тонна, хойнуң ириниң өдээн—10—15 тоннаны төгер хемчээлдиг кылдыр көрген. Сиген кезер шөлдерге өдектиң от-сиген үнгелекте, эрте чазын төгерге ажыктыг. А одарларга ол хуусаа чамдыкта тааршыпайн баар. Чүге дизе, чеминчидилге төккен сөөлүнде үнген сигенниң малдың чиир хөнну чок болур, а кажан оон өзүлдезиниң ийиги үе-чадазында олар оңу эки оттаар. Ынчангаш одарларга чеминчидилге төгерин, аргалыг-ла болза, баштай үнген сигенни кезип алган сөөлүнде чорудар болза чогуур. Өдектиң сөөлгү (күскү) одарладыышкын соонда төгерге дээре түңнелин берип турар.

Аңаа чеминчидилге төгерининң аргазы сиген кезер шөлдерге ону чорудары-биле бир домей. Шөлдүң кырынга чеминчидилгени чедиштир төккен сөөлүнде, хараган илинирлер-биле ийикпе азы волокушалар-биле чашканнап тараар, трактор соортур диштиг каток-биле үлүдүрели бастырар.

Өдектиң одарга улуг ажыктыы 4—5 чыл дургузунда илереп келир. Ынчангаш ынчаар чеминчидилге каан черинің барык-ла бештин бир кезинге чыдыын-на чеминчидилге төгерин каташтап турар болза чогуур. Одарларны шак ынчалдыр од к төп чеминчиткен болганда, аңаа өске чеминчидилгелерни ажыглаан херээ чок.

Өдек төгерининң үре-түңнелдин кандыг болуп турарыл?

Бир гектар одардан 290 центнер ногаан массанын дүжүдүн алыр болгаш мурнуунда турганынга бодаарга, чаңгыс гектардан-на 245 центнер хойну алыр аргалыг болганы олдур. Чаңгыс чемгеримге единицазынга 0,26 грамм хүүдүрар протеин бүдүмел чоруур. Чеминчидилге төктүнимээн участокка оон хемчээли 0,11 грамм болуп турар болгай. Бир чемгеримге единицазының бот-үнези 2 копеекке дең.

Органиктиг чеминчидилгелерден аңгыда, минералдыг чеминчидилгелерни одарларга төгерде баштай үүредип алыры чугула. Ол чорук одарның чер кырынга чедиштир чаштынарынга болгаш эки эстиринге хүзалыг.

Минералдыг чеминчидилгелерни төккен одарга мал хораннаны бербеан-биле аңаа за үр чылда ажыглаар одарнуң чеде бергенде оттаар болза чогуур. Чеминчидилгени ону төккен соонда 20—25 хоРТГ-4,2 деп маркалыг машина-биле чорудар. Ындыг чеминчидилгени төккенинден бир чемгеримге единицазының бот-үнези 1,5—2 копеек болуп турган.

Чүгле культурлуг одарларны тургузуп, оон үнген оттың сигенин экижидип алыры-биле кызыгаарлаттынар болза тааршыпас. Харын-даа үр чылда ажыглаар культурлуг одарларның от-сиген ининиң үндезинни-биле экижидери эргежок чугула апаргылаар. Культурлуг одарларның үнген сигенин чаартып тура, одар чеминиң ниити хемчээлин бичин-даа эвээжетпезин кичээр болза эки. Ындыг одарның шынарыңдан, кайы хире кадыг болгаш чымчаандан бахорзүүн ажылдап кылыры-ның технологиязы оон ширин-

КЫЗЫГААРЖЫЛАР ЭСТАФЕТАЗЫ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга тураскаатказан ВЛКСМ Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күрүнеҥниң айыл чок чорук комитединиң кызыгаар шериглериниң политикт Кол эргелелиниң шиитпири-биле бо чылдың май 28-те Совет Эвилелиниң кызыгаарын дургаар комсомолчу-аныяктар эстафетазы эгелээн.

Ол эстафета Барыын болгаш Чоон кызыгаараарны эргиир ийи бөлүктеп тургустунган. Эстафета бодунуң маршрудун бүгаар июль 3-те бүстиир республиканың пайысылалыга келген.

Ол хүн кежээкиниң алды шакта Кызылдың Ленин төлүге хоорайның аныяктарының хой кижи киржикчилиг митингизин болган. Ону ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары А. А. Ромашов ажыткан. Оон соонда Совет Эвилелиниң Маадыры Л. И. Ефимов, офицер П. Понаморев, анаа дайынчы А. Артына болгаш оскелер-даа боттарының чугаазында ССРЭ-ниң «Билейниге тураскаатказан бо эстафета кызыгаар районнарда болгаш шеригленир болгаш аныяктарның ортузунга шериг-патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгени күштелдиреринге улуг идиг-ин бээр деп чугаалааннар.

Оон соонда Ыраккы Чоон чуктуң кызыгааржылары эстафетаны Тыва АССР-ниң комсомолчу-аныяктарының төлээлери офицер П. Понаморев, ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, «Тыванын аныяктары» солунның редактору М. Байыр-оол, кызыгааржылар сержант Е. Егоров, анаа дайынчы А. Артына, «Кызыгааржыларның аныяк одуу» деп болгүмнүң киржикчилиг О. Гвоздовский оларга дамчытказан.

Бистиң республиканың төлээлери эстафетаны Даг-Алтай автономнуг областың кызыгааржыларынга дамчыдып бээри-биле чоруткан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: эстафетаны дамчыткан Ыраккы Чоон чуктуң кызыгааржылары (оң талада); Н шериг кезээниң анаа дайынчызы Александр Артына болуп эрткен митингиге чүве чугаалап турары.

Авторлуң фотолары.

ДҮНЕКИ ТӨТЧЕГЛЕКЧИ ОНЗА АЙЫЫЛДЫГ

Тываның девискээри аныен, куштар, балык дээш ышкаш байлак-биле элбекшилиг бүгү чуртка билдингир апарган. Техника аажок сайзыраңгай амгы үеде калбак делгем хову-шынааларда, арга-арыгда, тайга-сыннарда терең суглуг хөлдер, хемнерде автотранспорт-биле чедип пыдавас черлер ховар.

Ынчалза-даа чамдык кижилер автомашиналарны өскээр ажыглап турар. Черлик аныар, куштар оттуп чидиг чырыын херекке албас, оон кортпас. Харын-даа оларның хей кезии чырык черже улам чоокпулаар, ону чаглак кылдыр болдаар. Чижээ, улуг далайлар эриинде дүне хып турар маяктарны долгандыр четки-биле кажаалап каары таварылга эвес. Изиг чуттарже чанган куштар ол маяктарга ускеш, өлүүлээр чорук эвээш эвес болгулаар.

Аныарның мыйыг чоруун төтчеглекчилер ажыглап, өлүрүп кырып турар. Автомашинаның караан чырыдын алгаш, төтчеглекчилер анга чоокшулап чеде бээр, оон соонда демги кээргенчиг амытаннар бөлүк-бөлүүлеп кырдырып алыр.

Дүнеки аныаашкынының хораны бирээде, ыяшыг болуп турар. Ийи талазында, пингон чораан машина кырыы ан, артында-ла дүне чазыга чок болдары пыка бергедээй. Ынчангаш хөөкүй аныының нүргулайы бакка тодаргаш, кезии чоруткаш, ам алызында барып хаактеринип чоралт өлүр.

1971 чылда Тыва республика девискээринге машиналыг аныап турганы туттурган кижилериниң саны 10 ашкан.

1972 чылда дүне машиналыг аныар өлүргеш туттурган аныларга Александр Таскарович Кол-оол, Вениамин Георгиевич Белеяков, Георгий Загорных, Иван Андреевич Коршинин болуп турар-ы.

Ыак мыйыг кээргеп чок, корум-чурум чок, спортчу эвес, хуузунда ажык конча сүрген аныар күрүнеҥниң аныыр фөндузунга эгээртинмес когаралды чедирип турар. Ынчангаш дүнеки төтчеглекчилер-биле туруштуг демиселди чорудары бүгү хамаатыларның хүлээлгези болур.

А. САНЧАТ,
охотовед.

Салгакчылар хөгжүмчү

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга тураскаатказан тыва литература болгаш уран чүүл декадазының киржикчилери — чогаалчылар, чурукчулар болгаш артистерни чадаапажылар байырлалдыг үткүп ап турган үеэзинде үрер хөгжүмүнүң күчүлүг, таалавчыг үнү черни сиртилеттипишаан, район төвүнүң кудумчуларынга чангыландыр аян тудуп турган. Шак ол хөлүг хөгжүм келген аалчыларның хей-аъдыш хайныктыргаан.

Оон соонда ийи хонгада Чадаананың пионерлериниң Бүгү-эвилелдиң Ленин аттыг пионер организациязының 50 чыл оюнга бараалгаткан байырлыг чыскаалыя база олла үрер хөгжүмүнүң хоюг үнү аян киирип каастаан. «Совет Эвилелиниң гимнизи», «Буттарывыс дидим базаал, эштер!» деп революстуг ыры, «Славянка», «Краковяк», «Коробейники», «Удежилге маржы», «Этержи марш», Кайданың «Комсомолчу маржы», «Дээш-дээш», «Доге бээры» деп тыва марштар аялгазы эфирге эвлечештир чаңгыланып турган.

Аалчы бүргүү хөгжүмүлерни «болар чогум кайыыл чалаып келген улус боор» дээнинг, оларны болгавчок-ла хоптаң көөр. А хөгжүмүлер чогум кымнарый? Олар Чадаананың № 1 ортумак школазының 8 «б» класстың оореникчилери Лиза Куулар, Нияна Монгуш, Зина Шагдыр-оол, Наташа Шойдак, Роза Чанчып, Сереп Куулар, Коля Ондар, Толя Куулар болгаш оларның оорү оолдар, кыстар болду. Кызыл галстуктарлыг ол хөгжүмүлериниң араазында бээп оореднилгелиг кым-даа чок. Харын кончуг экп ооредиглелиг, чурумнуг болгаш музыкага хайдыкшылы дээш шаңнатканы путёвка-биле Зина Шагдыр-оол Крымга, Роза Чанчып — Владивостокка экскурсиялаашаан, дыптаңгаш келгилээн.

— Хой чылдар дургузунда школачыларга хөгжүм башкылап келген мээң хуузда дургузгаш биле алырга, музыкага хайдыкшыл уругларның ооң дилгээнге шаптык болбас, а харын дуза кадып келген,— деп, оркестр удуртукчузу Константин Чүлдүмович Дамдың чугаалап турар.

Хоочун хөгжүмчүнүң бо сеткери хазас эвес. Константин Чүлдүмовичиниң төрээн кызы Светлана, оолдары Олег биле Валерий база-ла галстуктуг хөгжүмүлериниң өөрү, а оон хеймер кызы — Роза, хеймер оолдары — Мерген биле Май-оол музыка школазының дээре оореникчилери болгаппар.

Бо часкы каникул үезинде Чоон-Хемчик районнуң школачыларының уран чүүл фестивалы болуп турда. «Дамдың аныышкылар музыкалыг аялгазы» деп күүселде ийиги кежиктиринең ап ооргы үнелелиг чаалап алган. Ийиги-ниң мурнунга Света Дамдың-ышкылды, Май-оол Дамдың — быяанчыны, Олег Дамдың — лимбини, Роза Дамдың — чадагаанны, Мерген Дамдың — шанаыны туткулаан, тыва улустуң аялгаларын кайгамчык күүседкеннер.

Ол чедишкиниң тавырылга эвес. Дамдыннарның найырлалдыг ог-бүлезиниң чурттап орары бажыңга аалдап кирген кижи бүргүү ында чыгаа, хумагалыг адилеп турар түүлбүрү хөгжүм херекселдерин соңуургап көрө бээр. Хоочун хөгжүмчү Константин Чүлдүмович уругларынга хөгжүм херекселдерин боду садып бергеп. А ийил, доңнулуурунуу. быяанчыны, лимбини, шанаыны, чалаганны база боду чазап бергеп. Музыкалыг нотала-лар бижээн кыдыраштар, номнар эдиежок. Хөгжүмчүнүң оолдар, кыстарының кайыы-даа хөлүнга таварышкан-ла хөгжүм херекселиң туткавда, сагыжынга кире хонган аялга бүргүүн хостуг ойнай бээр.

Бот-тывывгыр артист 1933 чылда Тыва Аратның Революстуг Шериниге келгеш-ле хөгжүмчүлер болуунге кирген. Ынчап шериг кезээниң музыкантыларын ам Тыва АССР-ниң улустуң, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Максим Мунаук удуртуп турган. Ынчап шеригге турганы, Кара-Сал Дамдың чыл четпээнде-ле барык-ла шуптуг хөгжүм херекселдериниге музыкалыг пота бүүлээр ышкы ойнаптар апаргаан. Ол шагда шингээдип алган билиин амыдыраа чедирле ээп Дамдың болупуп ооренникчилеринге башкылавышаан чоруур.

Шериг кезээниң чаа клуву ажыттыпары билек клуб эргелекчиниге ээп Дамдың томуйлаткаан. Чаа эргелекчи клуб ажылының дуржулгазын ол үеден эгелеп бозунга чыып эгелээн. Тыва бижиктиң чогаатказындан бээр үр болбаан болгаш белең парлаттынган тыва репертуар кайда-даа чок турган ужурундан, ээ баштайгы конвертерни клубта уран чүүл болгумнериниң кежигүнери кады эмеглежип чогаадыр турган. Болүк шериглер улустуң аялгаларынга таарыштыр ырлавышаан, чоруй сайзыратса-сайзыратса, «Очалаңның кедилери», «Кайгамчыктыг Интернационал» чергелиг ырлар тывылган. Ооц-биле кады Виктор Көкоол «Чалым-Хая», «Япон самурай», «Маны-Кара» деп кыска шиплерни чогаатказан, эш Дамдыңның эргелекчилээнии клубка тургускулаан. «Япон самурайда» кызыл шеригленниң маадырлыг командирининг ролюн Чоон-Хемчиктиң Хондергей чурттуг Сат Бүрекейниң ойнаанны кайгамчык чедиишкинниг болган. Шеригле клуву мурнакчы үлегерни оскелерге берип турган.

Ээ-не баштайгы тыва уран чүүл фестивалы 1935 чылдың август айда Доңмас-Сугга болуп эрткен. Фестивалга киришкен алды коллективтен бирги черни күүсче типографиязы, ийиги черни — шериг кезээ, үшкү черни — Кызыл хоорайның бот-тывывгыр артистери эзээн. Ынчап типографиядан Бай-Кара Ховенмей, Салчак Самба-Люндуп, шериг кезээнден Кара-Сал Дамдың, Оюп Мунаук, Сояң Ойдуп, Салчак Борбак-оол, Чооду Кидиспей, Маады Момбужий, Кызыл хоорайдан Иргит Бадырва, Оюп Болат болган оске-даа оң-оң аныяктар уран чүүл байырлалынга идепкейлиг киришкен.

1936 чылда Константин Чүлдүмович Улан-Удэге барып, ажылчын факультетке ооренип кирген. Ол анаа ооренип шаанда, иргел болгаш Тыва сургуулдарның хылдыг база үрер хөгжүм оркестрлерин удурту бергеп.

Сургуулун доосказ, төрээн Чоон-Хемчиниге ажылдап чедип келген дуржулгалыг хөгжүмчү ынчангы арбее кожкомунуң секретарының эйтыышкынын бүүлээр аныяктарның агиткультбригадазын организастаап конгуунуп арбан, сумуларын бир кылдыр кезип, уран чүүлдү чопга бараалгаткан. Ада-чуруттуң Улуг дайының эгелээн соонда, бригаданың программазы «Бүгүлө чүвени фронтуга!» деп ыдыктыг кыйгырыга чагыртты бергеп. Агитбригаданың ажылынга аровечилер Вера Байлак, Сат Мыдык, Куулар Алдын-оол, пионерлер Опал Шулуу, Клара Сагды болгаш оскелер-даа ээ идепкейлиг, кирпшкен. 1942 чылдан 1948 чылга чедир ээш Дамдың күрүнеҥниң хөгжүм-шин театрынга ажылдаан. Дайынның чылдарында театрның хөгжүм башкызы турган Ростислав Константинович Мирошович Чадаанадан келген хөгжүмчүнү бедик хүндүлээр, аңаа ынак турган.

Константин Чүлдүмович 1949 чылдан аяа чедир чээрби ажыг чыл пиитиде төрээн районунда ажылдап турар. Бо үе дургузунда Константин Чадаана, Чыраа-Бажы, Чыргакы, Хорум-Даг, Хайыракан, Баян-Тала, Шеми, «Искра» кодээ клубтарга эки ажылдаш, оларның догереэнге үрер болгаш хылдыг хөгжүмнер оркестрин тургускан. Оонбиле чергелеттир ол-ла черлерниң школачыларының ортузунга хөгжүмчүлер болүүн удуртуп келгеп.

Ол ам район төвүнде Культура бажыңының методизи. Константин Чүлдүмович бо хүннерде Чадаана хоорайның ажылчын аныяктарның үрер хөгжүмчүлер болүүн удуртуп турар. Ол болгумде чазапыкчы Александр Ондар, маляр Галина Ондар, радио септекчизи Анатолий Түлүш, тракторист Владимир Сат болгаш —шуптуг оң алды кижи бар. Аныяк ажылтыннар база-ла үрер хөгжүмүү саат чокка ойнап турар апаргап.

Уран чүүлге бараан боон келген дөртен шаа чылдың дургузунда Константин Чүлдүмович чеже хөгжүмчүнү белеткевээн дээрил, уран чүүдүң чеже ажылдакчыларынга дуза катпаан дээрил.

Районнуң удуртукчулары байлак дуржулгалыг хоочун хөгжүмчүнү клуб ажылы кошкаан чамдык черже үргүлчүле чорудуп көөрге, ол бергапа черинге идегелди шыпзыдып, ажылды коскү кылдыр өкижидип келгеп.

Республиканың уран чүүл коргуулгаларынга бирги черни чоон-хемчикчилер каш удаа эзлеп келгеп, бо херекке эш Дамдының салган үлүг-хуулау эвээш эвес.

Уран чүүлдү хөгжүдер херекке, үр чылларда үре-түнелдиг ажылдаан ачы хавыяазы дээш ээп Дамдының Совет Чаазак Куш-ажылдың Кызыл-Туту орден-биле, ийи медаль-биле шаңнаан. Аңаа Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг бедик атты тывыскаан.

С. БАДАА.

Хостуг хүрешке сибирь зоназының маргылдаазы бөгүн эгелээр

Бөгүн бистиң республиканың найысылалының Гастелло аттыг парыгының ногаан театрынга хүндүскүнүң 4 шакта РСФСР-ниң Сибирь зоназының хостуг хүрешке маргылдаазын эгелээр.

Ол маргылдаага киржирибиле аалчылардан Кызылга бир дугаарында Новосибирск областың могелери келген. Олар 1969 чылда Тывага болган зона маргылдаазынга команда талазы-биле бирги черни, а эрткен чылын Красноярск хоорайга болган зона маргылдаазынга ийиги черни аалааннер. Ам база новосибиржилер шаннаалдыг черлерни алыры чугаа чок.

Команданың кежигүнери дүүн хоорайның музейлери, тураскаадлыг черлери-биле танышканнар.

ЧУРУКТА: Новосибирск областың шилиндек командазының кежигүнери (солагай талазындан) 1971 чылда аныяктар арагазынга ССРЭ-ниң бирги черни даҥзы маргылдаазынга 65 килограмм үшкү черни алган спорт мастери Игорь Фиткулин, хостуг хүрешке мастерге кандидат Сергей Сидельников. 1969 чылда Совет Эвилелиниң аныяктар арагазынга туннел маргылдаазынга шаннаалдыг черни алган, спорт мастери Николай Душкин, 1970 чылда ССРЭ-ниң бирги черни даҥзы болуп эрткен маргылдаазынга үшкү черни алган спорт мастери Геннадий Шатилов, мастерге кандидат Алексей Харитоненко, спорт мастери Иван Брайко болгаш спорт мастерлерге кандидат Анатолий Рыков оларны хоорай биле танышып чоруп турда тыртыргаан.

Ч. ВЛАДИМИРОВТУҢ фотозу.

Кубокту кезээде апкан

Чоокта чаа Сарыг-Сепке санитар дружиналарының район чарыжы болуп эрткен, онуң Кызыл Крест организациязы организастаан. Бүрен-Хемге уруглар салының кижизидикчизи К. Шикунова баштаан сандружиначылар командазы ам үшкү удаа ол чарышка бирги черни алган, ынчангаш киитилелдиг кубогун ол командага кезээде кадагалаарыбиле берипкен.

(БИСТИҢ КОРР.).

СЫЫН МЫЙЫЗЫ

КРАСНОЯРСК (СЭТА). Үстүн сыын өстүрер совхозунда оларның мыйызын кезер ай чедип келген. Сыын мыйызы аки ам шынарлыг, мыйыстың кажан «быжа бээрин тодаргылда мергежил херек, ону чангыс хүнде-даа саалаттайн, ол ойунде келер ужурлуг. Совхозта улуг сыынчы М. Чап ыңдыг ойну ылап тып билир. Чамдык мыйыстар ол болгаш оон хөй-даа килограмм болгулаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МОСКВАДАН
ИЮЛЬ 6-ДА

12.55 — Дамчыдылгаларның программазы. 13.00—Уругларга. В. Коростылев. М. Львовский. — «Димканың ужуралдарын». Уругларның Топ театрының шинаи. 13.25—Телемедээлер. 13.45—Москваның концерт аалдарындан. 14.55—Оңуг телекоргузуглер. «Долгандырыгның квадратуразы». Телешпи. 16.50—Спорт программазы. 1.Делегейге бирги черлээш шыдыраа маргылдаазы. 2. Оңуг телекоргузуглер. Күш-культуражу гимнастика. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.50—«Чаасказал далайга». Документалдыг фильм. 19.00—Телемедээлер. 19.10—«Адреэн: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга. 19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—«Эртер черде кижи». Хой кезектерниг уран-чечен фильм. 2-ги, 3-кү кезектери. 22.10—«Тийу Рандвийр». Телекоргузуглериниң фильм-концерти. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.00—00.45—Футболта ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Киев)—«Динамо» (Тбилиси). Киевтен дамчыдылга.

аглаар

Бөгүн республикага бүргеп, аялаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Барыын угланышкынның хаттың күжү өө-төмнөдөн күштелир. Агаарның температуразы даглыг районнарга 7—12, арткыннарынга 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чаар. Барыын угланышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 20—25 градус чылыр.

Редактор Б. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Ырак авгусче поезд» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кезектери). 15, 17.35, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бежээлээ дээрден дүшкен» 9.15, «Хостуг болуп торуттунген» 11.15, «Оолдың ыңдыгында эрлер» 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: Кавочкының «Бир эжес буруу чок болгаш салывыт» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Адыр, мана!» 17.20, «Аъракчы» 19.10, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчызының 35-24 пропаганда амыдырал киллизинниң 37-13, культура киллизинниң 23-51 кииге ажыл 41-27, информация база совет тургузуу киллизинниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41, Солун келбейн барганга 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдениниң чанында Тываның ном үндүрер черинниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00729.

Солун неделядс 6 катап үнер

Делегей чемпиону чөптүг чорукту негеп тур

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның корреспондентизиң А. Ермаков). «Маргылдаа чорударының чурумун Фишер үрээн, маргылдаанын байырлалдыг ажыдыышкынынга ол келбээн. Оон-биле ол мени болгаш мээң төлээлеп турарым ССРЭ-ниң Хөл-шыдыраа федерациязын кулу коргеп. ССРЭ-де хөй-шиитпиин сапал-овалы болгаш мен бодум-даа Фишерниң аажылыгга киленгидивис. Иштиглелдиң чурумун ёзугаар алырга, ол болуп бүжартаткан. Ынчангаш мээң караамга ол бодун делегейге бирги чер дээш маргылдаага мораль талазы-биле ойнаар эргезин чигзинишкинге таварыштырган. Ам, маргылдааны чорудуп болурунуң плегелп бар турар төлээде, аңаа чоптуг кеземчеин хүлээткеп турар ужурлуг. Чүгле оон соонда маргылдааны чорудуп болурунуң айтырыын корүп болур мен». Бо медеглелди делегейниң Хөл-шыдыраа федерациязының (ФИДЕ-ниң) удуртукчуларынга делегей чемпиону Борис Спасский дамчыдып берген.

...ФИДЕ-ниң президентизин Макс Эйве, маргылдаанын кол судьязы Лотар Шмит, Исландияның хөл-шыдыраа федерациязының удуртукчулары, журналистер «Эссья» гостиницага чыглып келирде, 12 шак четпээн турган.

Роберт Фишер июнь 4-те Рейкьявикке чедип келген. Ынчалза-даа ук човүлелге 12 шакта ол келбейп барган, оонбиле база катап бүгдеге хүндүлел чогум ол плереткеп.

Ол ийде лама кижи хеви кедип алган, оон мурнунда Рейкьявикке кымга-даа козулбээн америк кижи залга көстүп келгеш, кым ак, караазыбиле баштай ойнаарын илередиринге киржирип-биле Фишериң бижимел шыпаылгазын ол коргускен. Фишер ам удуп чыдар деп, ол дыпаткан.

Кымның ак, караазы-биле баштай ойнаарын илередирин туруп турар чанчылдарын үреп, дараазында хүнде 11 шак 45 минутаже ону соңгаарлаткан. Бо фактыны кол арбитр бисне дыпаткап. Июльдуң 2-де кымның ак, караазы-биле баштай ойнаарын илередирин болгаш баштайгы салыгны кылырын ийи хүн шиитпиндиг соңгаарладыр деп шиитпирин ФИДЕ-ниң президентизи хүлээп аалган, ону Р. Фишер аарааң деп чыдактаан. Р. Фишер аарааң дээр дугайында кандыг-даа документ аңаа чок турган. ФИДЕ-ниң ол айыткап шиитпирги Амстердамга кылдынган дугуржулганы, ФИДЕ-ниң чурумнарын үреп турар болгаш бо чылдың май 5-тегн чагаа-биле чоруүүн турардыр кылдыр бис санап турар бис. ФИДЕ-ниң президентизи кол арбитрниң хүлээлгезин күүседир аргаанын казаан, ынчангаш Амстердамга дугуржулганың 12-ги түүлүн оонбиле үрээн. Оон-биле кады ол-ла дугуржулганың 5-ки түүлү-биле үреттинген.

ФИДЕ-ниң президентизиниң шиитпири Амстердамга дугуржулга ёзугаар болгаш президентиниң 1972 чылдың май 5-тегн чагаазын ёзугаар доктаатталган, маргылдаа чорударының чурумун үреэринге чедирген. ФИДЕ-ниң президентизиниң шиитпири болза ФИДЕ-ниң чурумнарының 7-ги түүлүнүң 50-ги кезиин база үреп турар, ында маргылдаада киржип турарларның бирээзи аарааң болза, маргылдаапы соңгаарладып болурун турумчудуп турар болган. Моон-биле холбаштыр шиитпирлиг удурланышкынывысты медеглеп, ФИДЕ-ниң чурумнарын ёзугаар Фишерге хамаарыштыр бүүлеридиг болур чорукту тургузарын негеп турар бис».

Ындыг медеглелди кылырын делегей чемпиону Борис Спасский аңаа төлээлеткен чүве дээрзин Геллер чугаалаан.

ФИДЕ-ниң президентизиниге ол медегледдерни тыпсып берген соонда, Спасский биле Геллер гостиницадан чоруй барганнар.

Алдынган удурланышкынны Эйве журналистерге ноч-чуп бергеш, ол дугайында амдыгында чүнү-даа чугаалап шыдавас мен дээрзин немеп каан. Бирги салыг кажан болуру билдинмес. Кым ак, караазы-биле баштай ойнаарды илереттинмээн.

КУ СП

ТАРНЫН ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделип эдилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 7 ПЯТНИЦА № 158 (8926). Өртээ 2 кеп

ШКОЛАЛАР, КЛУБТАР ТУДУУ

Аныяктарны бүтү-виниң ортумак ооредилгеже шилчидерин доозар болгаш виниң бирле школаларын улам шын хевирлер дугайында доктаалдар СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. «Амгы үеде школаларның ажылын коммунистиг тургузуушкунуң чаа сорулгаларынга, эртем-техниктиң дешпилгениң иследелеруниге дүүштүр чорудары онза чугула» деп ук доктаалда онзыткан.

Амгы үеде, ниитилел болган эртем-техника хөгжүлдезиниң сайзыраңгай үезинде амыдыралдың тургузуп келиры нарын айтырыгларны марксизм-ленинчи эртемге үндезилеп таймылбырлап шыдаптар, коммунистиг мировоззрениеги хевирлеттингеш, коммунизм тургузуушкуну дээш идепкейлиг, чогаадыкчы ёзулибле ажылдаар кижилерни бүтү-виниң ортумак ооредилгезиниң школалары белеткээр апаар. Ынчангаш школалардың ооредилге-материалдыг базазын быжыглаар, школа бажыңнарының, интернаттарның тудуунуң болгаш септелгезиниң хуусаазын база шынарын контрольдаарының чугулазын чаа доктаалда онзалап демдеглээн.

Республиканың тудугжуларының, ылаңгыя кедээ тудугжуларның мурнунда школалар тудуунуң талазы-биле чылдыщ-на биче эвес сорулгалар тургустунуп келген. Чүгле 1972 чылда бешин республиканга 1760 хире урут ооренир школаларны ажыглалга киирген.

Чырык, делгем, уениң негелдезинге дүүштүр тургускан чаа йарын ооредилге программазын шиңгээдип алырынга таарымчалыг, спорт шолдуг, дузалал ороолдарлыг школалар бичии чаштарны быжыг билиг-биле чепсеглээринге таарымчалыг.

Школалар тудуунуң талазында-бо дүзүлгелиг план база шынарак: 1520 уруг ооренир таа школаларны тудар, ам ажылдап турар чамдык школаларны, интернаттарны алгыдар, башкыларга бажыңнар тудар дээш ажыл-ла хой. Чылдың чартыны эрткен. Кылынган чүүлүүн түңнели көрдыгыл? Тоора-Хем суурда 320 олуттуг чаа школаны тудуп доозкан, уруглар ам аңаа ооренип чаазаан. Барлык, Алдан-Маадыр, Бүрен-Хем суурларда школаларны «Тыва кодээ тудуг» трестиң кожуп чоруур мехколонналары тудуп турар.

Беш айларның отчедун ёзугаар алырга, школалар болгаш уруглар албан черлериниң бо чылын ажыглалга киирер тудугларын оожум тудуп турары илдең. «Тыва кодээ тудуг» трест школа тудуунга ниитизи-биле 1045 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып ужурлут. Эрткен беш айларда оон чүгле 170 муңун, азы планның 16,3 хуузун шиңгээткени чүвү хереченнеп турарыл? Ылаңгыя Бүрен-Хемде 320 уруг ооренир школа тудуунда байдал онза дүвүренчиг. Трестиң бо чылын чаа организастаттынгаш кожуп чоруур № 958 мехколонназы (начальниги оон Сарапулов) ук тудугну дүргеледир, суурда урутларга чаа ооредилге чылын чаа школага эгелээр арганы бээр талазыбиле организастыг хемчеглерни кошкак чорукаан.

Школа тудуунга доктаамал ажылдаар тудугну коллективти быжыглавааныңдан күпажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс, кылган ажылдың хемчээли база эвээн болган: беш айларда кордүшеп хорецинин чүгле 5,4 хуузу шиңгээттингеш. Июнь айда база чер албаан.

Алдан-Маадырда школа тудуунга күш-ажылды улам таарымчалыг организастап, бүтү күштү моолнээр болза, Чадаанада № 463 мехколонналың тудугларының ук объектини августу сөөлүзүреди ажыглалга киирер дугайында хүлээлгезин күүсеттинер.

Ажылчы чонларның коммунистиг кижизидилгезинге, олардың эстетиктиг сайзыралынга культура албан черлери улуг рольду ойнаар деп чүве кымга-даа билдингир. Ажылчы чонларның ажылдап хостуг шагы ийи дыштаныр хүнүг күш-ажыл неделязынче шилчээн соонда улам ковудээн. Ону ниитилел кежигүштерниң ажыктыг кылдыр ажыглаары чугула социал айтырыг болу бергенин совет профовилелдерээниң XV съездизинге чугаазынга СЭКП ТК-ниң Чиңгиве секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

Хостуг шакта эртем-билигни бедидээн, уран чүүлдүң эртинелери-биле таныжылганы уламчылаар, ханылаар, эстетиктиг совуургалды хавдырар, эртемде, техникада, бойдуста, ниитилелде болуушкуннарның тайылбырлалын алыр, күш-дамыр талазы-биле сайзыраңгай кадык болур дизивиссе, клубтар, культура бажыңнары, библиотекалар, стадионнар, спорт залдары, шөлдери бистиң эргевисте. Бо талазы-биле соолгу үеде колхоз, совхозтар, будурүлге коллективтери алээп ажылдарны кылган. Республиканың культура ажылдакчыларының чоокта болуп эрткен хуралынга бо талазы-биле эки дүржүлгаңы мооңнеп алган «Бурунгаар» совхозтуң (Кызыл-Хем район) клубунда Культура бажыңының тудуун кичээнгейниң товүлге тургузуп, дүргеп доозарынга дузалааның эки үлегер деп демдеглээнин таварылга эвес. Тудугну шефке ап, ону дериг-херексел-биле четчелээрине, амгы үеде Культура бажыңының ажылын таарыштыр башкарарынга совхозтуң директизиязы-даа, Бүрен-Хем кодээ Советтиг күүскому-даа боттуг дузазы чедирип келген.

Ынчалза-даа инженерги лерилгеп ол тудуг-биле коттуп чак, будун комплекс кылдыр туттунар Бүрен-Хем школазының тудуун дүргеделирип ук организациялар хереккө албайн, тудугжулардан негелде салбайн турарындан чугула объектиниң тудуу мыйыгза чедирип башкарылбаан.

Бо чылын Самагалдайга, Ак-Туругга культура одагларын ажыглалга киирерп кордүвген. Хову-Аксыда Культура бажыңын культура албан черлерин улуг рольду ойнаар деп чүве кымга-даа билдингир. Ажылчы чонларның ажылдап хостуг шагы ийи дыштаныр хүнүг күш-ажыл неделязынче шилчээн соонда улам ковудээн. Ону ниитилел кежигүштерниң ажыктыг кылдыр ажыглаары чугула социал айтырыг болу бергенин совет профовилелдерээниң XV съездизинге чугаазынга СЭКП ТК-ниң Чиңгиве секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң тудугжулары Хандагайтыда Культура бажыңының тудуун, Чадаанада, Кызыл-Мажалыкта район библиотекаларының септелгезин четпес чорудуп турар. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Капитал тудуг эргелели тудутнуң күүседикчилеринде харылзаавы кошкак тудуп, негелдени кошкатканында культура албан черлериниң тудуу узамдыгып турар. Мону бадыткаары-биле Хандагайтының Культура бажыңының тудуун алыпы. Ону тударын баштай «Тыва септелге тудуг» трест-биле керээ чарган. Оон соонда билдинмес чылдагаанныдан керээни үскен. Ам «Тыва кодээ тудуг» трест-биле керээ чарган, ол аразында төлевилел-смета документациязы читкен. Ону катап тургузуп, акшаландырышкыныы ийиги кварталда ажыктан.

Ниитизи-биле алырга, акшаландырышкынны ажыктан тудулар бистө эвээш эвес. Күш-ажылчы, материал-техниктиг курлавырларны ол бүтү тудугларже чашканнай тарадып, күш-ажылды четпес организастаанындан амыдырала эргежок чугула тудутлар ур үеде туттунуп турар.

Планнаштыкы органнары тудугларны чылдар айы-биле үе-чадалап хуваарда база четпес түүлерни болдуруп турар. Кызылда Күүрүне театрының тудуу 3 млн. ажыг рубль. Бо чылын тудуг-монтаж ажылдарынга чүгле 200 муң рубльдиң планнаан. Соолгу үеде театр тудуу үлам оожумбап турар: бетон-биле хандырбастаан, оон тудутжуларының, оске объектиде баргаң.

Бо чижектерден алырга, чыргылыкшыл, культура албан черлериниң тулуунче кижизидилгеп ам-даа кошкак. Ол чоруктап үшкүнүп, социал хогжүлдеге чугула тудугларны хүн бүрүнүң контролунга алыры чер-черде партия, совет органнардан, тудуг организацияларындан, чагыкчылардан негеттиниң турар.

ЭШ ФИДЕЛЬ КАСТРО МОСКВАДАН ЧОРУПКАН

Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус июль 5-те Москвадан чорупкан. Фидель Кастро Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың чалаавын ёзугаар бистиң чуртувуска албан ёзузувүң шайыралчы аянчорууп кылып чоруп турган.

Он-он муң москвачылар эш Фидель Кастроны болгаш оске-даа куба одуктерни чүректиң ханызындан үдээрибиле кудумчуларже үнген.

Куба Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күүрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга хүндүлүг залчыны СЭКП ТК-ниң Чиңгиве секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ниң чанында Партиянның контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельше, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин болгаш өскелер-даа үдээп.

Фидель Кастро Рус хүндүлел таңчылыының начальнигиниң рапортун хүлээп алган. Куба Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күүрүне гимнилериниң аялгазы чаңгыланып турган.

Эштер Фидель Кастро Рус, Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин совет дайынчыларның чыскаатыының баары-биле эрткен.

Москва хоорайның ажылчы чоннарының аэродромга чыылган төлээлекчилери совет болгаш куба удуртукчуларны ыяш адыш часкаашкыны, байыр чедиргеп йорээлер салыышкыны-биле утказын.

Самолёттуң чадазының чанында эш Л. И. Брежнев, оске-даа совет удуртукчулар Фидель Кастро-биле, Совет Эвилелиниң оон аян-чорууның үезинде Ф. Кастроны үдеп чоруп куба эштер-биле чылыыбиле байырлажып чарыган.

Каш минута болганда самолёт Минскиже үзүлээт ужудун үнүшкен.

Минскиже чорукка эш Фидель Кастро Русту СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, Совет Эвилелиниң Куба Республикада элчизин Н. П. Толубеев, а ол ышкаш Куба Республиканың ССРЭ-де элчизин Рауль Гарсия Полаес үдеп чоруур.

МИНСК. (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Рус, куба партия болган күүрүне ажылдакчыларны июль 5-те Москвадан Минскиде чеде берген.

СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, албанның оске-даа совет кижилери база Минскиде келген.

Куба Республиканың, Совет Эвилелиниң болгаш Белорус ССР-ниң күүрүне туктары-биле шимээн аэродромга хүндүлүг залчыны СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Белоруссиянның КП ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров, БССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, албанның оске-даа кижилери, ажылчы чоннарның төлээлекчилери уткаан.

Аэродромдан хоорайже орукка чорун турда Минскиниң муң-муң чурттакчылары Фидель Кастро Руска үүрегтиң ханылындан байыр чедирип турган. Хоорайның кудумчуларын болгаш шөлдерин ийи аксы-дүмпа чуртуун күүрүне туктары-биле, байыр чедириишкинниг транспаранты-дар-биле шимээн.

Совет Төрээн чуртун хостаар дээш тулчуушкуннарга Совет Армиязын олгеп дайынчыларга болгаш белорус партизаннарга турускаалды тургускан Тиилелге толугүне эш Фидель Кастро чеде берген, венокту салган. Фидель Кастро минута иштинде маадырларның турускаалын сактып ёзулал кылган.

Эш Фидель Кастро РСДАПниң бирги съездизиниң Бакың-музейинге чораан. Хүндүлүг көрүкчүлер дептерине Фидель Кастро чүве бижээн. Ында ылаңгыя демдеглээни болза: «Делегейде баштайгы социалистиг күүрүне — күүдүүлүг болган чечектедиң турар Совет Эвилели делегейниң революстуг шимчажининиң авангардында» чоруун орар. Ол болза Ленинниң идеяларының күштүүлүүн бадыткалы-дыр. Ленинниң идеялары бүтү делегейдө тиилеп турар».

Ол-да хүн Фидель Кастро Минскиниң чоогунда Хатыныңның турускаал-комплекизинге база чораан.

Эш Фидель Кастро турускаалдың мөңге одуруп хаанынга вевок салган.

Фидель Кастро болгаш ону үдеп чоруур кижилер Минск—Москва автомобиль орукта Алдарның курганынга доктааган. Бо болза Совет Армияга алдар болдурган турускаал-дыр. 1941 чылда Совет Армия фашистиг шеригнерниң улуг болгулеин партиязаарның идепкейлиг деткимчези-биле шуут чылча шаңнаан.

Курганның баарынга Фидель Кастро чечектер салган.

Оон дараазында ол Адачурттуң Улуг дайынының тоогузуңуң Белорус күүрүне музейинге барган. Дайынның хоочун кижизидилгелери болгаш партиязаң чоразынар куба эштерге чылыг байырын чедирген.

Фидель Кастронуң П. М. Машеров, Ф. А. Сурганов, Т. Я. Киселев олар-биле найыралчы беседазы болган. Белорус ССР-ниң ажылчы чоннарының чеднишкинериниң дугайын, ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга оларның белеткелиниң дугайын сөзүглел чугаалап берген.

Беседага СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев кириишкен.

ЧУРУКТА: *Тес-Хем райлозуның мурнакчы садыгчыларының бирээзи Мария Эртине-дир. Ол, бо чылдың баштайгы чартыында чаңгыс кижи садыгаар магазиннер эргелекчилериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп шылгараан. Айда-ла 24 муң рубльдиң бараанын саарар планныг онаалдазын үргүлчү ажыр күүседип. 28 муң рубль чедирип келген.*

Мария бодуның кол ажылындан аңгыда, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг кижи. Ол Самагалдай суурнуң идепкейлиг херээженнериниң бирээзи болгаш райпода херээженнер чөвүлелиниң даргазы хүлээгеми 6 чыл улаштыр күүседип келген.

С. ДЕКАБРЬ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ХАФЕЗ АСАД МОСКВАДА КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаавының ёзугаар Араб социалистиг таартылга партиязының Чиңгиве секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асад башкадыр Сирия Араб Республиканың партия-чазак делегациязы албан ёзузувүң аян-чорууп кылыры-биле июль 5-те Москвада келген.

Сирия Араб Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күүрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга залчыларны уткуп алыры-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, албанның оске-даа кижилери келген.

Сирия Араб Республиканың Совет Эвилелинде элчизин Джамиль Шаия, чамдык араб чурттарның дипломаттыг төлээлелге черлериниң баштыңнары, Москванның дээди өредилге черлеринде өөренип турар сирий студентилер уткааннарның аразынга турган.

Ужудуушкун шөлүнге Чепсектиг Күштериниң үш хевириниң хүндүлел таңчылыының начальнигиниң рапортун хүлээп алган. Найыралчы ийи чурттуң күүрүне гимнилериниң аялгазы чаңгыланып турган.

Хафез Асад биле Н. В. Подгорный совет дайынчыларның чыскаалының баары-биле эрткен.

Москванның ажылчы чоннарының төлээлекчилери Хафез Асадка болгаш САР-ның партия, күүрүне ажылдакчыларынга чылыг байырны чедирген.

Аалчылар аэропорттан Кремльде оларга тускайлаан резиденцияже чорупкан. (СЭТА).

ЭШ ФИДЕЛЬ КАСТРОНУҢ ТӨРЭЭН ЧУРТУНЧЕ ЧАНЫПКАНЫ

МИНСК, июль 6 (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри эш Фидель Кастро Рус төрээн чуртунче чорупкан.

Куба Республиканың, Совет Эвилелиниң болгаш БССР-ниң күүрүне туктары-биле шимээн аэродромга хүндүлүг залчыны болгаш ону үдеп чоруур кижилерни СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Белоруссиянның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, БССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Ф. А. Сурганов, БССРниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселёв, албанның оске-даа кижилери үдээп.

Ужудуушкун шөлүнге хүндүлел таңчылыын чыскааган. Фидель Кастро хүндүлел таңчылыының начальнигиниң рапортун хүлээп алган. П. М. Машеров, Ф. А. Сурганов болгаш Т. Я. Киселёвтуң үделгези-биле совет дайынчыларның чыскаалының баары-биле эрткен. Куба Республиканың, ССРЭ-ниң болгаш БССР-ниң күүрүне гимнилерин күүсеткиледи.

Самолеттуң чанынга П. М. Машеров, К. Ф. Катушев, үдеп келген оске-даа эштер хүндүлүг аалчы-биле үүректиң ханызывдан байырлажып чарыган.

Каш минута болганда аалчыр лайверп Гаванаже ужудуп чорупкан.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдышкын бажыңынга идеология ажылдакчыларының хуралы болган. Оон ажылынга партия ажылдакчылары, культура, уран чүүл албан черлериниң, чогаадыкчы эвилелдериниң төлээлекчилери, «Билиг» ниитилелиниң лекторлары, пропагандистер, солунчарның, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң ажылдакчылары киришкен.

Аңаа СЭКП обкомунуң секретары эш К. С. Шойгу СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр база Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустуганының 50 чылынга белеткел-биле хөлбаштыр идей-кижизидилгиг ажылдың айтырыгларынга турускааткан идеология ажылдакчыларының июньның тоңгузунде Москвага болган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында тодаргай дыңнадыгны кылып, чүве чугаалаан.

КҮШ-КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ СПОРТТУҢ МАССАЛЫЫ ДЭЭШ

(Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң үшкү чыыжының дөрткү сессиязынга саналдардан)

«Республикада күш-культура болгаш спорт ажылының байдалы база ону улам ынай сайзырадыр хемчеглер дугайында» айтырыгның талазыбиле саналдаан депутаттар болгаш активчилер күш-культура шимчээшкинин калбартып, массалыг болдурарының айтырыгларынче хандып киргеп. Бир дугаарында ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы депутат С. Х. Красный сос алган:

— СЭКП-ниң XXIV съездизинге чүртүүн экономиказын болгаш чонуң чаагай чорууп бедидер дугайында шиитпирлерин боттандырар, ССРЭниң тургустуганының 50 чылын толептиг уткуур дээш ажыл-херекке кызылчылар хаара түттүнүп -- дээш, бирги чартык чылда оларның күш-ажылчы чеднишкинниерин дыңыткаан. Бүдүрүлгелер продукция сайгарарының планын 104,8 хуу күүсеткеп. Планнаан ажыр 1 млн. 102 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Трансport бүдүрүлгелери планнаан ажыр 158 муң тонна чүктү улус ажылагыныга сооткеп. Түүлүг организацияларының хой кезии, хоорай Советиниң колхоз, совхозтары алды айларда боттарының мурнунда сорулгаларын база чеднишкинниг күүсеткилеп. Амгы үеде мал теминиң бөгеткели хайныккан. Дүүштээалдазынга белеткел ажыдары чоруп турар.

Чоннуң чагай чоруу, бедик будурукчулуг күш-ажылы спорттуң бүтү хевирлериниң, хогжүлдезиниден чугула хамаарыкыр. Ынчангаш СЭКП Кызыл хооркому, хооркүүском ону албартырын чугулаап көрүп турар дээрэн эш Красный демдеглээн. Найысылалда ук турапың 4 спорт шиитпирлер бар. Олар 39 эге организастыглыг, күш-культуржулар 600 ажыг кижи четкеп. Чынду, ылаңгыя шиитпирлер маң-бөт талазыбиле быжыг, быырык салгакчылар кылдыр кижизидиринге таарымчалыг база тургустуган. 2 стадион, 13 спортзал, волейбол, баскетбол ойнаар хой шөлдер, хаң базалары, каток, суг станциязы, урутларның спорт школазы болган оон-даа ыңгы. Хоорайга спортчу хемчеглерин эртинерер, спорт мастерлерин, кандидаттарны, спортчу разряшчыларны белеткеп талазы-биле бурунгаар бөлүмнар кылыган. Чүгле бо чылдың бирги чартыныг белеп 30 спортчу хемчеглерин организастаан. Анаа үе муң хире кижи кирипкеп. Хаак, футбол, баскетбол, волейбол, спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле хоорайның бирги черп дээш маргылдаалар болгулаан.

Бо чылын хооркүүскомнуң хуралынга күш-культура болган спорт ажылының байдалы база ону экижидер талазы-биле хемчеглерни тутаалашкан. Ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Чижээ, чурттакчылыг кварталдарга, будурүлгелер девискээрлеринге баскетболдуң 13, волейболдуң 20 шөлдерип тудар. «Совет Тываның» 5 чылы» стадионну шуут чаартыр.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдп күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТКның докладында айыткан сорулгаларны боттандыраршының хемчеглерни ажылдап кылган биө деп эш Красный саналының түңнелинде чугаалаан. Ылаңгыя профилактоприйлерни, чайгы кышкы дыштанылга базаларын тударыны, культурлуг дыштанылганың оске-даа хемчеглерни калбартырының перспективазы кордүнген.

Чоон-Хемчик районда спорттуң шимчээшкин чылдан чылче хогжүп олурарын СЭКП райкомунуң бирги секретары депутат Ш. Д. Куулар саналынга тодаргай чижектер-биле бадыткаан. Соолгу ийи чылда районнуң ажыл-агыйларының спортчу командаларының аразында маргылдаалар, ужуражышкынвар хой удаа эрткен. Разрядчыларны белеткээн. Ажыл-агыйларда спорт секциялары доктаамал ажылдап турар. Хоккей, волейбол, баскетбол оюнпарының киржикчилериниң саны чыл бүрүде көвүдеп турар. Комсомолчуларның слёттарын эрттирери чаңчыл апаргаң.

Оон ынай эш Куулар «Сут-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, Ленин аттыг колхозта, Чыраа-Бажы, Ийме, Чадаана ортумак школаларында спорт ажылы эки тургустуганын демдеглээн, спорттуң массалыг болуру районда ам-даа чедип алдынмайн турарынга доктаагаң. Чижээ, ча адары, баг кагары, кажык адары ышкаш спорттуң национал хевирлери нешперевээн четпес ажылдың хереченин. Ол ышкаш районнуң спорт баразаннары-биле соолгу ийи чылда кошкак хандырып келгени дээш респотребсоюзтуң баштаар черни оратор шүгүмчүлээн. Хаактап кедер идиктер, копьёлар идиктери, мөгелер кедер трикотаж костюмнер болган идиктер, шыырак чергеашаг чугула хереккедер районда чок болуп турар.

Спортчу кижизидилгениң үндезинин болза школа болуп чылда районнуң ажыл-агыйларының спортчу командаларының аразында маргылдаалар, ужуражышкынвар хой удаа эрткен. Разрядчыларны белеткээн. Ажыл-агыйларда спорт секциялары доктаамал ажылдап турар. Хоккей, волейбол, баскетбол оюнпарының киржикчилериниң саны чыл бүрүде көвүдеп турар. Комсомолчуларның слёттарын эрттирери чаңчыл апаргаң.

Оон ынай эш Куулар «Сут-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, Ленин аттыг колхозта, Чыраа-Бажы, Ийме, Чадаана ортумак школаларында спорт ажылы эки тургустуганын демдеглээн, спорттуң массалыг болуру районда ам-даа чедип алдынмайн турарынга доктаагаң. Чижээ, ча адары, баг кагары, кажык адары ышкаш спорттуң национал хевирлери нешперевээн четпес ажылдың хереченин. Ол ышкаш районнуң спорт баразаннары-биле соолгу ийи чылда кошкак хандырып келгени дээш респотребсоюзтуң баштаар черни оратор шүгүмчүлээн. Хаактап кедер идиктер, копьёлар идиктери, мөгелер кедер трикотаж костюмнер болган идиктер, шыырак чергеашаг чугула хереккедер районда чок болуп турар.

Спортчу кижизидилгениң үндезинин болза школа болуп турарын эш Куулар онзалап демдеглээн, бо талазы-биле бодуңуң чамдык бодаалдарын илергейээн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң даргазы А. С. Нүрзет СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-культураны болгаш спортту хогжүдеринге талазы-биле доктаал шиитпирлери бүгүдеге программалыг чугула документилер болуп турарын чугаалаан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республикага күш-культураны болгаш спортту хогжүдеринче утланган доктаалды база хүндээп алган болгай. Ынчангаш бо ажылды күүрүне ёзузу-биле коору хүнүпүң чугула айтырыы болуп турар турбуже, чазактың чугула доктаал шиитпирлерин чамдык черлерде четпес күүседип турарын оратор шыңгыы буруу шапкан. Спортту массалыг болдурар ажыл кудуденделде тургустуганының күш-культурага болгаш спорт организациялары бүрүулуг бис деп, эш Нүрзет мынняп чугаалаан. Бо ажылды экижидип, массалыг болдурарынга ажыл-агыйларның, коллективтеринең удурткучулары база харылсаалгалыг болур турарын эш Куулар онзалап демдеглээн, бо талазы-биле бодуңуң чамдык бодаалдарын илергейээн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң даргазы А. С. Нүрзет СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-культураны болгаш спортту хогжүдеринге талазы-биле доктаал шиитпирлери бүгүдеге программалыг чугула документилер болуп турарын чугаалаан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республикага күш-культураны болгаш спортту хогжүдеринче утланган доктаалды база хүндээп алган болгай. Ынчангаш бо ажылды күүрүне ёзузу-биле коору хүнүпүң чугула айтырыы болуп турар турбуже, чазактың чугула доктаал шиитпирлерин чамдык черлерде четпес күүседип турарын оратор шыңгыы буруу шапкан. Спортту массалыг болдурар ажыл кудуденделде тургустуганының күш-культура болгаш спорт организациялары бүрүулуг бис деп, эш Нүрзет мынняп чугаалаан. Бо ажылды экижидип, массалыг болдурарынга ажыл-агыйларның, коллективтеринең удурткучулары база харылсаалгалыг болур ужурлуг.

«Динамовуң» күш-культуржуларының ажыл-херээн республиканың иштики херектер министри депутат С. С. Чакар саналынга анализтеен. Олар республика маргылдааларынга идепкейлиг киржип келген. Ылаңгыя ар улус командаларының аразында баскетбол маргылдаазынга динамочулар тиилеп, республика чемпионду апарганы оларның спортчу чаа чедишкинин.

Күш-ажылга болган ёран камгалалынга белеп бол деп демдектиг (ГТО-нуң) чаа комплексинээ бо чылдың март 1-деп эгелеп боттандырын эгелээнин спортту массалыг болдурарын хүлээвдирип, харылсалганы бедидип турар дээрэнин эш Чакар медегленээн. Спортту массалыг болдурарының түңнелинде спортчу бедик мергежил чедип алдынарыны билдиртир. Ынчангаш баскетбол, волейбол, баскетбол-чижектиг маргылдаалларга соолгу үеде каш-ла санныг күш-культуржулар республика найысылалыдан киржип апарган. А кодээ черлерден командалар кончуг хөвар киржип турарын киилээнгейге алза чогуур айтырыгларның бөрээн.

СЭКП ТК-ның арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдп күштелдирер-не 1092 кг сүттү алган. Чарыштың ийиги, үшкү, дөрткү черни Нүрзат Өлчей, Серен Сүтежик, Көк-кыс Кашпың-оол олар эзээн.

Ынек кадарчызы Сюрюн-оол Күскежиктиң эки ажылының түңнелинде сүт саалдазы көвүдээн. Совхозтуң дирекциязы черп, ажылчын комитеди болгаш ферма коллективи кадарчыга байыр чедирип, шаңнап, мактап турар.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик адын коммунист Алексей Самсаевич Дугаржап удурткан Арыг-Бажы ферманың ажылчылери бадыткан турарлар. Оларның мурнуида салган сорулгазы улуг. Келир кышка үткүштүр 50 тонна сигенин, 10 тонна будук бүрүнү боттарының күжү-биле белеткеп алырын ферма коллективи хүлээнген.

Хендергенни үүм оттуг, серпин чайлааяче ол коллектив бо хүннерде көжер.

* * *

Чаа беш чылдың ийи чылының башкайгы чартыында совхозтуң хойжулары күүрүнеге 14 тонна дүк садар тургаш, 14,5 кыдыр ажыр күүсеткеп. Кыргыкчылар Григорий Шарап, Клара Допсаяп-Сераз, Марс-оол Мартык-оол, Анай-оол Мижит-Доржу, Алдын-оол Аран-оол олар бедик будурукчулуг ажылдап, хүн бүрү нормазын 130-145 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Т. ОНДАР.

Наадымга уткуштур

АЖЫЛ-ИШЧИ АВА

Кежээ хамык ажыл-ижин доозкаш, аал шотти соңга чыгаш келген. Суугуда кыпкан от «хоомейлээн» дег дагжап, хооллаан мал чиига-биле ужугуп үнүп турган. Кадарчының чаа хонуп алганы чазаг амдаа арай эвилиргей. Чүгле даштың хураганнарның бышкырыы, өдек долгандыр коргилеп кыаштап каап турар селбетер ыт ооң чазаанда аал хонупканын бадыткап турар. Өг иштиң кежээки чем чаш олурар аразында Калчанкөк Борбакулаковна уругларыңга чугаалаан:

— Силер ам шору ажыл-агыйжы-даа апарган, хойжуудуң ажылының уг-шинии-биле берген-дир силер. Амдыы чылын хойну шуут боттарыңарга үлеэп алыңар. Мен ам кыраан кижи-дир мен. Силерге дузалашсымны чолум-на эвээ ол боор ийин уругларым.

Оглу, кеним — Володя биле Зоя удурдедир көрүшкеннер. Оларның көрүжүү от көзеп орган аразында барган. Суугуда кыпкан оттуң чалбыжыңга аразың ажыл-ишчи холдарының дамырлары, хаваанда катташкан-катташкан сыгыттары тода көстүп турган. Кезээде-ле өг-бүленің бүтү ажыл-агыйын, амыдырал-чуртталгазын холунга тудуп, оңу үштап-баштап келген аразы бодунуң эргээнин аныяктарга дамчыдып берип, оларга дузалакчылаар деп олурарын дыңнаан, уругларны баштай харын тыппааннар. Ынчалза-да аразының кезээде-ле бо урут-дарыг, ажыл-агый дээш олут-дыш чок ажылдан келгенин көрүп өскен оглу, аразының амыр-дыжын бодап келген.

— Ындыг-дыр, авай. Бис Зоя-биле амыры чылын хойдан үлеэп алыңы, сен бистиң чанывыска чоруктар ажырбас-ла болгай. Ооң ынай амдыы чылга чедир амдаа үе бар-дыр, өөң арга-дуржулгаңга бис ам-даа өөренип алыыл.

Чээрби ажыг чылдарда хой ажылынга ажылдап, ол талазы-биле мергежий берген кижиниң арга-дуржулгазын кыска үе иштинде шинчээдип алыры белең эвес керек. Ынчалза-даа аныяк күш, ажылга күзел турда, бергелерин чиига-биле ажып эртип болур. Ам дээрге шаанда аразының чааскаан хой чаш уруг-биле түрең турган үезин эвес-ле болгай. Уруглар шупту өскен, бут кырыга бижиг тургылаккан, өөренири өөренип, огленири огленип, аразынга дузаын када бергеп. Калчанкөк Борбакулаковна база ынчалдыр бодап олурган.

50 чылдарның эгезинде уругларының адаазы-биле сүмелешкеш, бир кодан хой хүлээп алганнар. Ынчан уруглар шуптуу чаш болгаш Калчанкөк Борбакулаковна колдуунда-ла өг ажылынга өй, чүгле хой солдаашкынының үезинде өөңүң эзенге дузалажыр. Уругларының адаазы черле ажыл-ишчи, бүдүштүг кижи болгаш колдуунда-ла хойну чааскаан кадарып, ынчан дузалакчы кадарчы-даа хереглевейн чорган. Чылдың-на кадарган хою онча-мевди кыш ажып, алган хүлээлгелерин үргүлүү-ле күүседип, багай эвес малчын диртип чорган. Өг-бүленің эзлери ол ажылга хандыкшый-даа берген. Өгүңү эзи, уругларның адаазы чок апарган. Өг-бүленің бүгү-ле сагыш-човаашкыны, уругдарыы, ажыл-агый өгүңү херээжен эзининг эктинге оваашкан. Чаш ажы-төлүүн өстүрер дээш ишчи не чеже уйгу чок дүшелерин, чымыштыг хүннерин эрттирбээн дээр!

Бир эвес Калчанкөк Борбакулаковна Байкара дужун хараан болза, хою кайы-бир кадарчыга керек ажыг хүлээдип берипкеш, суурга аар-саар ажыл тып алгаш, уруглары-биле бораланып олурар-ийик. Ооң характери ындыг эвес. Чаңчыгып калган ажылын, хандыкшый берген мергежилин бергелерге таварышса-даа кааптары аңаа амыр эвес. Ниитининг херээ — ооң херээ, ниитиге ажыктыг ажылды кылыры— болурга ажыктыг ишти бүдүргеин ол. Төрээн колхозуу, эш-өөрү аңаа бүгү-ле аргалар-биле дузалажып турган. Ажылын кагбайн уламчылаашаан, уругдарын осциссуретпейн, кызыл-кылайын чораап бо хүннерге чедир ниитининг малын кадарып турар. Ол сөөлгү каш чыл улаштыр хураган кадарып келген. Хураганнар кадарары улуг хойга бодаарга бөлең эвес. Шору доруга берген-даа болза, оларның организмни улуг хой дег быжыкпаан.

Агаар-бойдус чаңгыс аай турар эвес, чаъс-чар, соок-донат-даа болу бээр, чаш мал сырыгый-даа бээр. Ынчангаш оътсигеин хураганга таваржыр, суглуг, ыжыктелчек черлерге оларны откарар апаар. Чаңгыс черге оларны кадарарга хураган дүргеи семирбес. Үргүлүү таварымчалыг седип, багай эвес хойжуга санадып келген. Ам Калчанкөк Борбакулаковнаның уруглары өскен. Энир чылын шеригден халажып келген оглу Володя кадайы-биле аразының хою кадаржып турар. Вася бага-ла аразының бирги дузалакчызы. Бичилери — Адёшазы биле Леназы Баян-Кол ортумак школазының өөреникчилери. Олар күрүненің долу хандырылгазында болза-даа, неинг сагыжы дөстүнмес. Калчанкөк Борбакулаковна уругларының башкылары-биле докталмал харылзажып, оларны көзп көрүп турар. Ам ооң бажыңында уругларының уруглары база бар. Ол сагыш-човаңгыр не оларын база-ла эрге-чассыг өстүрүп, доруктуруп олурар.

Хоочун хойжу бо чылың база бедиткеп күлээлгеин алган. Ам ооң иодазында 500 ажыг эр хураган бар. Оларның дең-гыдээн эки. Оларның бирээзин-не 40 килограммдан дудак чок деңзилиг кыдыр семиртип ажаар, бир хурагандан-на 2 кг 800 грамм дүктү кыргып алыр деп хүлээтеш, кожазында кадарчы Ойдуп-оол Карапшайны социалистиг чарышка кыйгырган. Чарышка ооң багай эвес түңнелдиг болурунуң бүгү-ле аргалары бар.

— Суугуда от хорээлеп кыпкышаан. Ындыг үеде ол не хөй-ле бодаддарже дүнүү бээр. Ийе, ооң уруглары мал кадарар талазы-биле ам кымдан-даа дудак чок. Оларга бүзүреп болур. Ынчалза-даа ол дээрге бодун бүгү чымыштан хостап, сагыш амыр артыш калыры ол эвес-тир. Ниитининг ончузун кадагалаан уругларының ажыл-ижин не кижи кайын хажыызындан көрүп олурар деп. Харын-даа харымсалга улам бедимр. Ол уругларынга үлегер-чижек, оларның даянгыр чөлеңгинии-де болгай.

Калчанкөк Борбакулаковна Байкара Улут-Хемниң «Х улуг хурал» колхозунуң № 3 хойжу бригадазында. Ол ат-сураа алган күш-ажылчы маадыр-даа эвес, аңаала өске бүгү малчыннар дег бодуун ажылнынчы. Ооң күш-ажылының дугаймында каш сөстү бижип, ооң дугайын чонга чугаалаксаан мен.

Е. ТАНОВА.

ЧУРУКТА: К. Б. Байкара.
А. ПОНОМАРЕВТУҢ фотозу.

Малчыннарны эвилелдээр

Бо хүннерде «Торгалыг» совхозта хой кыргылдазы кыш түлүк. Декабрь, январь, февраль айларда төрүттүнген хураганнар улгатқан, чамдыкчы бичежек сөөктүг хойларлиле деңнежи берген. Кыжын оте төрээн, ыныыр хураганын дүгү хой. Ынчангаш малчынарның мурнунда хураганнарны кыска хуусаада эки ыныырлыг кыргып алыр улуг уругга салдынып турар.

Совхозтуң Човада, Кара-Таллы хойжу бригадаларының хуралганы 6400 баш. Оларны эрлежик кыргып алыр болза белен үезге-ле 3 тонна дүктү алыр. хой дүгүнге дыка хой өмелде-дир.

Мурнуку чылларның чижээле алырга торгалыгжылар хураганны хой кыргылдазы доозу бергенде бо айны чээрбиледи, август, сентябрьга чедир кыргып турганы улуг частырыг. Ынчаар орайтай бергенде чаш малды кыргыырга дүгү чедир үнмейн турда-ла Тываның Өвүр ышкаш эрте кар чаап, дөметтээр девискээринге хураганнар дөңгаш күжү арып, баксыраар. Ынчан турда-ла кыш, соок удашкаш, тас хураганнар өкпезинге дегдирип, зарып, олуп хораар. Чыл ашканнарын хунаныңа кыргыырга дүгү таймыс, эвээш болуруи амыырал бадыткан келген. Ынчангаш хураганны эрте кыргыырга бир чүүлүүне немелде дүк, ийиже кыштыы эки ажар болган келир чылын элбек дүктү-даа бээр.

Хураганны чогуур үезинде кыргып алырының арга-дүрлавыры бисте бар. Бодап бүрүзүнде эдлечкин турар ийиннг өг кадарчылар, оларның ог-бүлелериниң эдлери, а чамдык ог-бүлелерде үстүкү класстарга өөренип турган уругларды-даа бар болгай. Ынчангаш ол күштү каттыштырып турган, хураганны малчынарга кыргыдарын организастаары чугула. Малчынарга хураган кыргыдар ажыл биске мурнуку чылдарда-ла эгелээн. Бо талазы-биле эки-даа, багай-даа чижектер хой.

Чамдык малчынарга кыргылда дугайында сүмелеп, чугаа кылырга:— «Дүк планын күүседип каап мен»— дээр ийикпе, ынзы-бүрү чылдагааннар чугаалаарлары база бар. Ол канчап-даа таарышпас. Малчының алган хүлээлгезин күүседип, ажылдап турары эки-дир. Партия бисти бар аргаларны ажыглаш, артык күштү тыптырып турган, Төрээн чурттуң күүү-шидалын улам быжыглаарынга өөренип турарын үүлас керек.

Торгалыгның малчынарында хураганын чыл бүрүде четче кыргып, дужаап турарлар хой. Ылангыя Чоза бригадазында Д. Анай-оол, А. Үйнуоол, К. Санчат-оол, Кара-Талда К. Түмен-оол, Т. Найырал, Т. Дорбет-оол даап оон-даа өскелер. Совхозтуң дирекция чери, ажылчын комитези болгаш кодээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери үстүүде аңаанывыс эштернин ак сеткилдиг, кызымак чоруунга чоргаарланып турар.

Т. ДАМБАЖЫК,
зоотехник.

Чоргаарланыр бис

Дүүн ажылдан турганывыстан бөгүн база даарта улам эки ажылдаар ужурлуг дек деп, партияның салган орулгазын күүседир дээш «Улуг-Хая» совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары чүткүлдүг ажылдан турар. Бүдүрүлге чорудулгазында оларның киришпейн турар ажылы-даа чок. 39 малчын, 29 механизатор, 18 чолаачы, кодээ ажыл-агыйның 13 специалистери болгаш өске-даа ажылдарда ажылдан турар аныяктарны айтырга-ла совхозтуң ажыл-агыйын хөгжүдеринге аныяктарның киирип турар үлүү эвээш эвес дээрзи көстү бээр.

Аныяктарның хөй кезии боттарынга даавдыргап ажылхеректи ак сеткилдиг күүседип, ССР Эвилелиниң 50 чыл ын төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Ооң ачызында эвээш эвес кижилер бедик көргүзүглерни чедип алган. Малдың чаш төлүн меңги өстүрер ажылга шудургу киржип, хөй-хөй аныяктар сакмавшиктеп турганнар. Оларның ортузунга калбарган чарыштың тимлекчизи комсомолчу Люба Конгаа болган. Ол 125 хураганны доруктурүп өстүргеп. Механизаторлар Шогжап Кызыл-оол, Бора-Тараа Моңге, Суктермаа Тас-оол, сааңчылар Дакпыл-оол Көк-кыс, Вера Увангур, чолаачылар Конгаа Кызыл-оол, Климентий Ондар эрткен айларда бедик көргүзүглүг ажылдаан.

Амгы үеде ажыл-агыйда хой кыргылдазы түлүктээ. Мында кыргыкчыларның хөй кезии аныяктар. Олар маңаа база-ла бедик мергежилдиг ажылдан турар. Клава Доспан-Сереэ Анай-оол Мижит-Доржу, Юрий Карбы, Виктор Севээлей хойну механизастаттынган арга-биле кыргыыр ээлчег нормазын 137—140 хуу чедирип турарлар.

Комсомолчу-аныяктар билиг дээш чүткүлдүг. Ленинчи зачёттарны комсомолчулар бүрүн дужааган. Шлыгыя Хайыраканда болгаш Арыг-Бажында комсомол организациялары бо ажылды организастыг дооскын. Эрткен өөредилге чылында кежээки үш школага 156 аныяктар өөренип турган. 106 аныяк ооллар, кыстар комсомолдуң политчырыдышкынынга билиин бедиткен. Политболгүмнериниң пропагандистери Мария Дагбалдай биле Кара-оол Шалык кичээлдерни бедик деңнелде, солуң эрттиргенин демдеглээри чугула.

Арыг-Бажында комсомол организациязының секретары Чугай-оол Самбала, Хайыраканда организацияның секретары Потов Ендан комсомолчу-аныяктарның ёзулуг башлыңары болуп, эвилелдиң ниитиги амыдыралын билдиңг башкарып, аныяктарны күш-ажыляче организастап турар.

Совхозтуң аныяктары ажылиштиң бүгү адырларынга, культура хөгжүлдезиниге идепкейлиг киржип, аныяк салгалдың төлептиг төлөөлекчилери кылдыр бодуп кижизидер дээш ажылдап, өөренип, чурттап турары өөрүнчүг.

О. ТАВАА,
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУУШКУНУ

Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнарның херээженнери Совет Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл болур ибилейинге алдар болдурган чарышты калбарткаш, социалистиг хүлээлгелериниң күүселделерин хынажып, дуржулга солчуп турарлар.

Чөөн-Хемчик районнуң херээженнер чөвүлелиниң төлөөлекчилери чоокта чаа Барыын-Хемчик районга аалдап барганнар. Ол районнуң херээженнер чөвүлели аалчыларны найыралчы ёзу-биле хүлээп ап, Ак-Довуракпың будүрүлге черлериниң, «Большевик» колхозтуң, «Шекпээр» совхозтуң Бичи-Тей салбырының херээженнер чөвүлелдериниң ажылы-биле төлөөлерни танышпырган.

Дараазында Барыын-Хемчиктиң херээженнериниң төлөөлекчилери Чөөн-Хемчикке дуржулга солчуп бааргар.

К. МААДЫ.

АЖЫГЛАЛГА КИРГЕН ЧЕРЛЕР

● ДУШАНБЕ. «Таджикаталас» деп будүрүлге каттыжымышкынында база бир улуг будүрүлге чери — Курган-Тюбеңиң пос галантерея фабриказы немешкен. Ам ында Душанбеде кол будүрүлге чери. Курган-Тюбеңиң фабриказы болгаш Шахринауда пос аргымыр цех каттыжып турар.

Ол каттыжынышкын улгаткан тудум-на будүрүлге күүзү база көңүдеп турар. Кол будүрүлге черинде удазын аргымыр беш улуг машиналарны ажыглалга киирериңге чедир үр эвес үе арткан. Ол ышкаш Шахринауда пос аргымыр 40 автоматтарны эдтеп тургускан.

Чоокку алды ай иштинде каттыжкан будүрүлгелерге немелде база болур. Олар беш чылдың баштайгы чылындан будун-чартык катап хой тергиин эки шынарлыг постерни кылып үндүрер. А 1975 чылга чедир республикага пос будүрери сескн беш чылдан үш чартык катап көвүдээр.

● БАКУ. Казимагомед хоорайда Ираның газ дамчыдар хоолайының кээп тудушкан черинде газ сордурар станция ажыглалга киргеп. Ол Азербайджанда эң улуг дээн станция дун-хүн дургузунда 90 миллион кубометр газты сордурар аргалыг. Газ дамчыдар хоолай республикада ийи чүс километр черни таварып эрткен болгаш газ дамчыдылгазын дыка дүргедедир аргаңы берген.

Ол станцияны Бакунуң тудугжулары тудуп тургускандар. Чурттуң өске-даа хоорайларының тускай эртемниглери демир конструкцияларны, агрегаттарны, хыналдахемчээшкин хереккелдерин эдтеп тургузарынга дузалашкан.

Шак-ла ындыг станцияны ам республиканың барыын талазында база тудуп турар. Ооң агрегаттары газты Грузиняже болгаш Арменняже дамчыдар.

● РЯЗАНЬ Суггарылга системазынга ажыглаар хоолай демирлер кылыр ийи улуг стан ол черниң сентелге заводунда ажылдап эгелээн. Ол ышкаш ындыг үшкү станны база ажыглалга киирер деп турар. Хоорайның будүрүлге черлеря ол агрегаттарны төлевилеп тургускаш, белеткеп кылган. Ол завод хүнүүн-не үш кизометр узун дурттуг хоорааларны кылып үндүрүп турар. Дыка хөй областарның тараажылары бо чылдың төрүзүнге чедир кылымал час ташкынның ындыг бир муметр узун дурттуг хоорааларын алыр.

● КАЛИНИН. Электри аппаратуралары кылыр заводта ча будүрүлге корпузу ажыглалда киргеп. Ол будүрүлге черинің кол продукциязы дур электри аппараттар, ооң ачызы-биле будун-чартык катап хойну үндүрер аргалыг болгаш. Ук аппаратгарның дузазы-биле прокат кылыр станнарны, газ сордурар станцияларны, гальваниктиг шугумнарны болгаш өске-даа нарын машиналарны, агрегаттарны башкарар.

● КИШИНЕВ. «Молдовгидромаш» будүрүлге каттыжышкынының чаа пегп дарбас нацның баштайгы топ ина продукциязын будүрүп үндүрген. Ында чангыс крыша аданда ниитизи-биле үш хире километр узун дурттуг сеспехнологтуг шугумнарны эдтеп тургускан. Кан заңлдырер, инструментилер болгаш модельдер белеткээр ажылдарны, а ол ышкаш стеженьнер, эзилдирген демир шуткуур болгаш болбаазырадыр ажылдарны шупгузуп автоматчыткан.

Ол цехтиң чылга төлевилээн күчүзү 3,5 муң тонна кан. Ол бодуңуң продукциязы-биле республиканың наеое заводтарын хандырар.

● КЛИН. (Москва область). Ында тудуп тургускан көдээ тудуг комбинады баштайгы продукциязын берген. Ол— чаа хевириң көдээ ажылагай тудуу — мал кажаазыдыр. Оларның кезектеринден «Ленинец» совхозта мал фермазын эдтеп эгелээн.

Клинде ол комбинат чыл дургузунда 80 ындыг мал кажаазын тудар аргалыг.

Клинде, Егорьевте болгаш Подольскиде тудуп турар көдээ тудуг комбинаттары беш чыл төнчүзүнден эгелээш, чылдың-на 210 инек болгаш 90 куш кажаалларын тудуп тургузар аргалыг болур.

ЧУРУКТА: Иваново хоорайның пөс-таавы будурулгезиниң муркакчы ажылдакчызы Наталья Мартынюк машинада ажылдап тур.

И. ДЫНИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПУНКТУДАН ТАЙГАЛАРЖЕ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбыры эрткен ының 20-де хой кыргылдазынга киргеп. Оон бээр 5025 шты кыргааш, эки шынарлыг 12060 килограмм дүктү курмеге дужааган. Кыргылда пунктузунда 38 хачыяыг электри агрегады доктаамал амылдап турар.

Салбырның мурнаачы малчыннары, коммунистер Монгуш ер, Хөлчүк Артаа, Кончуукай Сагаан болгаш Монгуш Базы Монгуш Данзырын аларның хою эрте хураганнаанындан тай кыргытнан. Устунда малчыннар Чаа-Хөл банкы Чым-Оерга, Чайлаг-Кара-Суг, Артыштыг-Монгуш чайлагларының чум одарында малын одарлады биргеннер. Салбыр баштаар чери төрүүр хой ноданнарының хураганын үзүп, эки семиртир соруига-биле баштай кыргып, чайлагларже үдеп турар.

Кыргыяда пунктузунда ниитизи-биле 62 кижи хаара тутунган амылдап турар. Олар ам-даа 12 нодан хойну кыргыырар. Кыргынчылардан Серенмаа Сувам, Базыр Май-оол хүнде 38-тен 44 баш чедир хойну кыргып, 90 ажыг килограмм дүктү дужаап турарлар.

М. ЛАМА.

Чаа цехтер

ОГРЕ. (Латвия ССР). Ол черниң тудуг пластмазы кылыр заводунда өң-базын даштап ывыг материалы кылыр цех ажыглалга киргеп. Бо чылын а будүрүлге черн Латвияның тудуг организацияларынга өөш муң дөрбедчин метр хиро за продукцияны бээр ужурлуг.

Республиканың элээн каш черлериниден шинчилеп тыпкан мыдыг даштар армян туф-биле дөмей шынарлыг болган. Беш чыл төнчүзүнге чедир ол материалды будүрүп үндүрери ийиден ажыг катап улгадыр.

• • •

КИРОВОБАД (Азербайджан ССР). Ында сүт комбинадында ийи чаа цех ажыглалда киргеп. Олардың ачызында буйвол сүдүнден кылыр продукцияны будүрүп үндүрерин барык беш катап көвүдеткеп. Беш чыл төнчүзүнге чедир быштактың швейцар сортун кылыр, витаминниг тускай сүт будүрер завод баңа ажыглалга киирер.

(СЭТА-ның корр.).

ДИВНОГОРСК. Күрүне комиссиязы делегейде эң улуг Красноярск ГЭС-ти үлетпүрге ажыглаарыбиле дужаар дугайында актыга удавас ат салыр.

Кол дериишкиннериң, станцияның болгаш ооң дериинин ажылдаары дээш хөй айларда чорудуп келген хайгаралдарның түңнелдерин үндүрер. Ында 12 гидроагрегатты тургускан, агрегат бүрүзүнүң күчүзү 500 муң киловатт. Станцияның ажылдап үндүрер электроэнергиязын алюминийнин улуг заводу, целлюлоза-саазын комбинады, химия заводтары, дугуй заводу, химия-волокно, синтезтээн каучук заводтары ажыглаар.

ЧУРУКТА: Красноярск ГЭС-тиң бажыңы.

Ю. БАРМИННИН фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АРГА-ЫЯШТЫҢ АЖЫК-ДУЗАЗЫ

Волынның кижилери «Ыштың черга-даа, чоңгу артаро дөп, улустуң үлегер сөзүн чаартып алганнар. Ол шынал-на ындыг. Чүге дээрге, областың ыяш ажылгасый черлеринде шуптузунда ыяш артынчыларын болбаазырадып кыыр будүрүлге черлерин болгаш цехтерни тургускан. Ооң түңнелинде ыяш хөңгүзүнден чүс ажыг чүүлбүру чүүлдерни кылып үндүрүп турар апарган.

Чижээ, ындыг партынчылардаңа плителарны, паркеттерни, гааржактарны кылыр, скилитерны, смоланы, чеваккыннарны, будуктарны болгаш өске-даа будумелдерни бүдүрүп үндүрүп турар. Ол ышкаш арга-ыяштың кат-чижизин, мөөгүлерни, хабың чулдуун, ары чигирин, ак унуштерни чыып тургаш алган ээзэн каш миллион рубль — экономикага база дыка ажыктыг боол турар.

(СЭТА-ның корр.).

* * *

— Волынь областың ыяш ажыл-агый черлериниң үлегер-чижээ дыка үчелиг боол турар — дөп, ССРЭ-ниң Курмяш ажыл-агыйының план-экономика эргелелиниң начальнигиниң орлакчызы А. И. Иванов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Чоокта чаа Луцкиее Бүгү-соңзалдың семинар-чөвүлел хуралы болган. Анда эвилелдешкен республикаларның ыяш ажыл-агый черлериниң удуртукчу ажылдакчылары Волынь областың ыяш ажыл-агый черлериниң дурзулгаа-билс танышкан, ыяш кезии, чазаар болгаш болбаазырадып кылыр ажылдың түңнелинде ооң артынчыларын, чөңгүзүн, ыяштың курлавырларын анаа кагбайн, канчаар ажыглаар дугайында айтырыгны чугаалажып корген-нер.

Эрткен чылын ССРЭ-ниң Курмяш ажыл-агый будүрүлгелери барык 380 миллион рубльдиң барааннарын будүрүп үндүрген. Ол бүгү продукцияның барык дөртку кезиин нодан ажыл-агыйже таварыштыр будүрүп үндүрген боол турар. Чижээ, чурттуң ыяш болбаазырадыр будүрүлгелери болгаш цехтери нотаан ыяш чүүлдеринден 52 муң тонна витамин далазын кылып, колхозтарга болгаш совхозтарга 15 миллион корзинкаларны, 115 муң ыяш доскаларны, хуунналарны, 154 муң дөрбелдин метр рамаларны, 3,6 муң ажыг ары өглерин кылып берген боол турар. Ол ышкаш соңга рамаларын, бажын шывыгларын кылыры дыка көвүдээн. Катчимис, мөөгүлер, тоорук болгаш арга-ыяштың өске-даа байлаан ажыл ан тургаш барык 50 миллион рубль оруганы база алыныр айтыр херек.

Ынчалза-да арга-ыяштан оон-даа хөп үүлдерни ап бодаар. Москва, Ленинград, Воронеж, Горький областарда, Алтай болгаш Красноярск крайларда, Украинаның, Белоруссиянның чаңдык областарында, Казахстанның болгаш Латвиянның чалдык районнарында ыяш ажыл-агый черлерь арга-ыяштың курлавырларын чедиишкинниг ажыглап турар.

Чурттуң ыяш ажыл-агый будүрүлгелери беш чылдың төнчүзүнге чедир 1970 чылдагы туралыңга деңнезгерге будүнчартык катап хөй продукцияны арга-ыяштан будүрүп үндүрер ужурлуг.

Допчу тайылбыр

ШЫН

КҮШ-КУЛЬТУРАЛЫҢ БОЛГАШ СПОРТТУҢ МАССАЛЫЫ ДЭЭШ

...тау. Этеп 1-ги арыында). ...угланган ...ирни чер-черге организ...ыга чоннуң күш-да...ижиндилгеэи онза чу...оң бар аргаларын үре... ...ажыгаарының, ...дыштанылгазын таа... организастаарының ...дарынче эш Чакар ...ың киржикчилериниң ...ейин угландырган.

Спорт болгаш чоннуң дыш...ылгазын организастаарыы...ың ажа дурмулгазын Ак-Довракта көрүп болур. Ак-Довракта спорттуң «Спартак» ...ш тура нинтилелиниң чөвү...линиң даргазы В. А. Фи...ишөвтүң саналны сессиянын чүрмкчилери түүлдүгаүүн ...ишаан. Ында чоннуң чайгы, ...ңы дыштанылгазының ...ың чыл бүрүде ажыдан ...турар. Спорттуң ма... ...ң базазы бижигүн, ...я. Спорттуң хөгжүдер, ...ын чаа Бүгү-эвилел ком...изин боттандырар тала...иле алаэн ажылдар ында ...ңнаган ол чугаалаан.

...ңгы үеде хоорайда 5 спорт ...ы бар. Бо чыдыңы июнь 30-...чаа Культура ордуузу ...ыгладда киргеп болгаш ...ш-культуржулар чаагайжыт...авган чаа спортзалдыг бол...ынар. Хоорай стадионунда спорт комплексизиниң бирги ...ылчаэн ажыгалда киритеин ...ууг болуушкун. Хоорайның ...амдык күш-культура кол...ективтеринде, чурттакга ба...ыкыларының санында спорт ...шөлдери бар. Хоорайдан 76 км ...ерде, Абаза баар орукта 50 ...олуттуг турисчи базза тур...устуган. Районо санында ...урганың спорт школазы ...ажыттынган. Ооң чиик атле...тика, баскетбол салбырларында 130 өөренинчи хаара тут...тунган. Амгы үеде Ак-Довуракта күш-культураның 14 коллективинде 2 муң ажыг күш-культуржулар бактаан турар. Оларның беш чүе хирээ спортчу разрядтарлыг. Футбол, волейбол, аар атлетика, баскетбол, бокс, хүреш, шыдыраа секциялары ажылдап турар. Спорттуң эң-не нептереңгей хевирлери: футбол, баскетбол, шыдыраа, боксалга, стол теннизи, чиик атлетика, хоккей, хаактаашкын, ...ар катары болуп турар.

Күш-культураға болгаш спортка чоннуң массалыы-биле хаарге тудар сорулга-биле хоорайга бо чылын ышкы спартакиадазы спорттуң он хевиринге эрттирген. Ооң түнелинде үш чүс чедеп ажыг кижи ГТО-нуң чаа комплексизиниң нормазын дужаагаи дугайын эш Филиппов саналдыга чугаалаан. Хоорайда дыштанар хүннүң штазы турустунган. Хоорай дыштынче үүшкүннерни, спортчу оюнарны организастап турар. Ынчалза-даа туристер базазыга ажылды ам-даа эжиндери негеттинип турар. Чамдык дыштанар хүннерде ону ажыглавайн келген. Спорттуң бөлүүн шөлүүгештери чамдык чурттакга бажыңнарының чанында чок, бар шөлүүгештерни долу күш-биле ажыглаар ажыл кошпак дээрэни түүнелинде ол демдеглээн.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт таласыбле комитединиң коллегия кежигүү А. А. Осипцевтиң саналны сессиянын киржикчилери кичээнгейлиг дыңнаан. РСФСР-ниң күш-культуржударының спортчу чедиишкинниринің дугайын совуургатышаан, РСФСР-де чоннуң 15 хуузу спортта хаара туттунган турда, Тыва АССР-де дыка разиң күш-дамыр киржиниг турарын ол принципиалдыг ёзуу-биле четпес деп чиелеп. Эш Осипцев бодунуң чугаазының түүнелинде күш-культура болгаш спорттуң ажыжиндилгеге, надыкшыга ужурдузазын демдеглээш, республиканга спорттуң массалыг болдурарын, ГТО-нуң нормазын дужаарын шептередиэн, спортчу улуг ажыл-херекторин Улуг-Хемниң эриктериге хайныктырарын күзээн.

Индирде Тыва АССР-ниң шериг комиссары депутат **П. И. Григоренко**. Ол, бодунуң саналын шериг баар аныяктар оргузунда спорт массалыг ажылга болгаш шериг-патриоттуг кижизидилгеге турасказаткан. Сөөлгү үеде бо талазы-биле ажыл Кызылда болгаш районнарда элээн идепкейжээн. Шериг албанынче чоруп турар аныяктарның аразында спортчу разрядтыг, тускай эртемниг кижилерниң хуузу өскенин орагор демдеглээн.

Дуразинин сайзырадыр чамдар хемчеглерин алза-даа. Тыва бар аргаларны чедир ажыглавайн турар. Туризм херээн болур оргуурубиле организастаары чоннуң дыштанылгазынга, кадының бижиглаарынга ажыктыг. Ол ышкаш Кызылга «Туристе гостиницазының тудуун эгелээрин дүргедедирин эш Киров чугаалап демдеглээн.

Совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини — ГТО-нуң чаа комплексизиниң ужур-дузазын чоп ортузунга пропагандалаар, ооң нормазын дужаарынга белеткелди түштелдирерин ол чугаалаан.

Овур райкүскомунуң даргазы Н. К. Бегзи бодунуң саналынга райында күш-культура болгаш спорт ажылының байдалын анализтеп, ооң четпестеринге доктаагаан.

«Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселдя күштедирер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның докгаалын шүүседир дээш спорт ажылын массалыг болдурар хемчеглерни Советтер, комсомол, спорт болгаш хөй-ниитти организацилары бир деминг чорударын ол чугаалап демдеглээн.

Республиканың күш-культура болгаш спорт комтединиң удуртулгазында, кадрлар белеткелинде четпестер барын эш Бегзи шыңгыы шүүмүглээн.

Күш-культура диспансериниң кол эмчизи **Е. В. Черногривов** эмнелге ажылдакчыларының чоннуң кадының камалаар дээш кандыг хемчеглерни ап чорудуп турарынга бодунуң саналын турасказаткан. Ажылакчылар кадының бижилээн, эки дыштанып алырынга чогумчалыг аржаанныр, класчараш бойдус чурумалдыг черлер Тывада хөй, ону чедир ажыглавайн келгенин ол четпес деп демдеглээш. Дус-Хөл, Чагытай ышкаш черлерге дыштанылга бажыңнарын бүдүргелер боттарының ...реңгиэи-биле тудуп алырын сүмелээн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. К. Мендүмс түүнел сөзүге бо сессиянын материалдарын ажылчы чонга калбаавбиле таныштырарынче, ооң хүлээп алган доктаалын күүседир хемчеглерни чер болганга алырынче депутаттарның кичээнгейин угландырган. Ол ышкаш бүгү күштүг ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни, ажыл-агый, культура тургузуушкунуның мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринче мооцээрин чугаалаан.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

- ИНДОСТАНГА ТАЙБЫҢНЫ БЫЖЫГЛААР
- НАЙЫРАЛЧЫ АЯН-ЧОРУК
- КАДЫГ-ДОШКУН ТУЛЧУУШКУННАР

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

◆ **БЕЛГРАД.** Югославияның президентиэи И. Броз Титоңуң чалаанын ёзуглаар Индияның президентиэи Варагахири Венката Гири албан ёзуунуң аян-чоруун кылырыбиле Белградта чедө бергеп.

◆ **ВАРШАВА.** ПУР-нуң чалаанның чалаану-биле КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхайм албан ёзуунуң аян-чоруун кылып. Польшада келгеп. Польшаның албан кижилери-биле ужуражыышкынналар үезинде делегейниң чугула айтырыгларын. Польшаның КНО-биле кадыг ажылдажылгазын болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының айтырыгларын чугаалажып көөр.

◆ **ПАРИЖ.** Министрлер чөвүлелиниң хуралы доозулган соонда Француз Республиканың президентиэи Ж. Помпиду премьер-министр Ж. Шабан-Дельмасты хүлээп алганын, ооң чазактың дүшкенин дугайында медегледи президентиге тудусканын Парижке албан ёзуу-биле чарлаан.

Президент чазактың албанда дүшкенин хүлээп алган. (СЭТА).

АФГАНИСТАН. Кабулдан 150 километр ырак Джелалабад шынаазында күрүненин «Газиабад» дээр фермазын тургускан. Ол болза механизастаан улуг ажыл-агый. Шаанда ээн чыткан черде цитрус плантациялары, ажыл-агый тудуглары болгаш чурттакга бажыңнары тургустунган.

Совет специалистер фермаы организастаарынга улуг дузаламчыны көргускен. Ээн черже суг аксыр суггат системазын оларның деткимчези-биле туткан, совет специалистер мергежилдиг кадрларны белеткээш, боттарының байлак дуржулгазын афганчыларга дамчыдып берген.

ЧУРУКТА: совет агроном З. Рахматулаев (солагай талазында) афган эштер-биле фермаңың чимис өстүрер черинде.

З. ПЕНСОННУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ИНДИЙ-КЫДАТТЫҢ ФРОНТУЛАРЫНДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Шаанда № 1 стратегтиг орукту «сезинчиг орук» — деп, адап турган болгай. Ам ооң ады Барыын чүүлүү информация агентилелдериниң телеграммаларында база катап көстүп эгелээн. Америк-сайгончу эрге-чагыргаларның мнаар октаавы чалча аг-шеринниң 20 муң ажыг солдаттарын дыка улуг чидиргге таваржып турар. Олар патриоттарның үзүк-соксаал чок бооланышкынын төвәрып тура-ла Мурнуу Вьетнамның Куангчи деп можузунуң төвүнче эртерин оралдажып турарлар. Митинь-Куангчи аразында чер снаридтар болгаш бомбалар частыышкыннарындан шуут кара-деъс анарган чыдар. Франс-Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң бижин турарыбиле алырга, Сайгонның шеринниң бир муң хире чүк машиналары ол оруктун ол-бо талаларында чуурулган, орттенген болуп турар.

Америк ужар чүүл Куангчиниң девискээриниче үзүк-соксаал чокка агаардан халдап, бомбалап турар. Чижээ, июль тосче дүне када «В-52» дээр стратегтиг бомбардировщиктер ол черже 4.000 тонна бомбаны оттаан. Ол ышкаш АКШ-тың тактиктиг ужар чүүлү база-да агаардан согуушкуннарны үргүлчү кылып турар. Бомбалаашкыны амгы үеде кажангымыдан-даа артык кадыг-дошкун боон турар. Ынчангаш Куангчи хоорайның дыка хөй районнарын америк ужар чүүл чууре шаап, бузунду кылып каан. Июль дөртте бир бомбалаашкын үезинде АКШ-тың шүүргедекчи бомбардировщиктери частырыг кылгап, чалча шеригларинң мурнуку кезектерин боолаан түштелинде дыка хөй солдаттар өлген болгаш балыглаагган.

Куангчиде тулчуушкуннар боон турарыбиле кадыг патриоттар Хюэ хоорайның барыын талазында 16 километр черде дайзынның туружунче шаап халдавышаан турар. Ол хоорайда чалча шеригларинң турушгарын олар артиллериэи болгаш ракеталар-биле күштүг боолаан турар.

Камбоджаның Мурнуу Вьетнам-биле ынтыгаарлажып турар чери Камвонгаунуң девискээринде чурттуң хоталга күштери-биле сайгончу эрге-чагырганың шеригларинің аразында кадыг-дошкун тулчуушкуннар база үргүлчүлеништаан.

Делегей болуушкуннарының темазынга беседа

ЧУГУЛА БАЗЫМ

Индианың Премьер-Министри Индира Ганди-биле Пакистанның Президентиэи З. А. Бхуттоңуң аразында Индияның Симле хоорайынга чугаалажымышкыннары беш хүн үргүлчүлээн.

Индостан девискээринде ол ийи улуг нүрүнелер аразында харылзаалы чогумчудар талазы-биле оралдажымышкынар кандыг-даа чедимче чок боон доостур дугайында чүүлдер белик деңнелге ужуражымышкын болур мурнуу чарыында англи болгаш америк солунналрга бижиттинип турган.

Индий-пакистан даймына Пакистанның аштырганы билдингир болгай. Чөөн Пакистанга тургаи 97 муң солдаттыг гарнизон шериг дүжүп бээр ужурга таварышкан болгаш амгы үеде Пакистанның туттурган шеригиэри хамаарышпас улусчу республика болур Бангладештиң чазаанның холунда туруп турар. Индия-биле Пакистанның аразында кандыг-даа харылзаалары херек кырында үскен турган.

Байдал ындыг болганда Симлеге ужуражымышкын түүнелинде бүгү-ле чөүүдээлиг айтырыгларны дораан шиитпирлеп каапгар дээрэнге чамдык кижилер долузу-биле бүүдүвейин турган болбайлаан. Ынчалза-даа ийи таланың чугаалажымышкыннары болган соонда боттуг ужур-дузалыг түүнелдерни чедип алганы империалистиг бөлүктериң кордаашкынынга улуг согуг болган.

Симлеге бедик деңнелге болган ужуражымышкын ийи чурттуң аразында чөөрби беш чыл дургузунда месилдежиишкинни болдуруп келген чамдык чөрүүдээлерни шуптузуун узуткап шыдаваан-даа болза, делегейниң ол девискээринге тайбың чорукту тургузар дээш сөөлгү үеде демисеннин келген бүгү чурттарынга ажыдузалыг болганын айтыр херек.

Чугаалажымышкыннар доозугаан соонда Индира Ганди болгаш З. А. Бхутто дугуржулгага ат салганнар. Ында Индияның болган Пакистанның чазаптары чөрүдээленишт чүүдерни чок кылыр болгаш Индостан чартык ортулукка ан-найыралчы харылзаалларны болгаш тайбыңны тургузар быжыг күзел-соруун илередип турар. Ол дугуржулга бот-боттарының девискээринче болгаш политик талазы-биле хамаарышпас чорууне күш-биле хандан болбазының дугайында хүлээлтеге кол үндезилеттингеп.

Индостанга болган кривастың бүгү дургузунда Совет Эвилели оны тайбың ёзуу-биле шиитпирлээри хээн быжыг-биле туржуп келгенин бо хүннерде индий солуннарның тайылбыр чүүлдеринде болгаш политиктиг ажылдакчыларның чугааларында-даа онзалап демдеглеттингеп турар.

С. ЛОСЕВ.
(СЭТА).

Чурунчу Леффельдиң бө шеодугаар чуруун Швейцариняның «Трибюн де Женев» дээр солунунга парлаан. Лион хоорайның чонун шаажылап өлүрүп чораан өлүрүкчүге ооң «сактышкыннарын» парлаар эрге дээш бульбар солун аамын хөй түңнүг акшаны төлээн дугайын бө шеодугаар чуруи мөмчүчүларга тайылбырлап турар.

«Силерге автор эргелер бө-дур, эргим дээрги Альтман-Барбье...» деп, солуннуң үндүрүкчүзү чөптүг өөзээн алыс чорунтан чаштынып чораан дайынның кеминг үүлгедикчизинге чугаалап тур.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЕХНИКА БЕЛЕТКЕЛИ

Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң механизаторлары келир күстүң дүжүдүн ажаар техниканы белеткелин пылыпкын чорудуп турар. Бо хүммерге чедир боду чоруур 10 комбайнны белеп кылын алган, чоонку үеде ацаа 17 ажаалда агрегады немежир.

Механизаторлардан Н. Овчаров, М. Кызыл-оол, Н. Седипей олар боттарының техниказын мурнай белеткеп алганнар.

«Кызыл тараачын» колхозтуң механизаторларының бө чедиишкинниге дарган В. Фоменко, токарь С. И. Никифоров ышкаш ажыл-ишчилерниң чүткүдүг чоруу улуг салдарны чедиргеп. Колхоз техника септелгеэни июль 10-га чедир бүрүн доозар сорулганы салган.

Н. ВАНЬКОВ.

Чогаалчының орук демделели

ТӨРЕ-ХӨЛГЕ БАЙЫРЛАЛ

Эрзиннің чингир-көк дээри артеэги хаяга бир-ле кызыл торгу-биле шыпкан ышкаш кыза берген турган. Удуп оттуп чыткан Мария корга хона берген — чалбыыш бе дээш, тура халаап, соңгалы ажыда каапкан — соок салгын ооң дас кара чажын саглаш кылдыр, чечек хээлиг көжегезин холбеш кылдыр эрзинелп хона берген. Мария эртеңги арыг агаарны пөккүже тыныш, чажын чазай тутпуулап, хүдүмүүрей каапкаш, ырадыр-ырадыр харанып турган. Төрээн сууру база-ла чап-чаа оттуп келген. Дүүн ажыл база-ла хөй болгаш чымыштыг болган. Ужуражымышкын болгаш ооң соонда болган концерт орай тараан. Дүүнгү болгаш бөгүнгү ажылдар Мариянын караанга улаштыр көстүп кээп, ону далаштырып турган. Кудумчу кежиндир хере аскан дозуң болгаш туктар салгын-хатка чалбыыш ышкаш кызанайндыр доскелчок эстегилеп. Марияны талыгырже база-ла кый деп турган дег болган.

— Тыва чечен чогаал болгаш ураң чүүлдүң хүннериниң киржикчилеринге изиг байыр!—дээш сөстер бирде мөстү каап, бирде чиде каап турган.

Эртеңги ол серинн салгындан үйгу-даа чаштаан, Мария боду-даа дүүреп эгелээн. Ооң сеткил-соруунда ол эртеп ковчуг-ла байырынныг турган. Бодап турарга, ындыг болбас-даа арга чок — районга бо эртип турар чүүдер дээрге ооң ажылы, ооң байырлалы-ла болгай.

Ол аразында демги кызыл торгу дээрден чоорту сойлуп, соок хат киткеп, караңгы булут дыргелип ҽел чораан. Бир бодаарга, улуг-ла орттуң чалбыыжы оожум өжүп бар чораан ышкаш болган. Ынчап чоруй, дээр кызанайнып, чыжырт-дарс кылдыр дыңмироош туруп берген. Мария безин карактарын шийип, кулактарын дуй туттунупкан. Чайгы Эрзиннің эртеңги дээри шак ынчаар чыжырт-дарс кылдыр дыңмиреп, кызанайнып туруп-туруп, буянныг чазын бөдүүзеден куткан ышкаш төкудуп-ла эгелээн...

— Че, кайы хире манадыдар, бо-дур мен!—дээш ышкаш, ол чайык хат-салгын уубиле соңга караанче аттыкаш, Марияның аргыга эчигей-эчигей кыныып келген. Ынчалза-даа ону бүгү бойдусбиле болгаш бүгүде чону-биле кады манап турган Мария харын амыран, бир-ле чаш уруг дег алыштарын долуп алган:

— Охай-ла, охай-ла!.. Амдаа, ам-даа!— дигилеп алгырлаан, арын-бажын, арыг чажын оттүргүлээп, өөрүшкүдүү-биле эртеңги Эрзиннің эргилдир хараан турган. Чаъс чизиретпишаан... Ам харын тарап долуу-даа дүшкүлеп эгелээн.

— Ава, чагыг-ла-дыр аа!.. Аяспастаан туруп берзе ава хай болур-дур, ол ужуражымышкынны ам кайза эрттиреринл?!— деп сагыш човаап:— Байыр... праздник — дигилеп тыналап, моолдап, орустап кагылаан.

Удатпаанда чаъс апскан. Эртеңги Эрзинге байырлалдың демдээ болган ышкаш чөлээп хаяа дыргели берген. Эрзин суур улам байырлал шинчи кирип, солуп чаагай апарган. Оңгаар-дессөөр оңгап-оксап чыткан оран-делегей, от-сиген оңгарлып, тыныш ажып, сергеп келген ышкаш ногаарарын келген. Мария бодап турарга, бо эртеңги чаъс-чайык-даа, уран чүүл, чечен чогаал ажылдакчылары, артистериниң, чогаалчыларының, чуруукчуларның болгаш хөгжүмчүлериниң моорлап келгени-даа эрзинчилерге шынап-ла байырлал болбайн канчаар!

Эртеңги Эрзинниң кудумчуларында ужурашкан кижилер кончуг-ла байырлаан, өөрээп чугаалажып чоруп турган:

— Ча, кайы хире эки-дир?.. От-сиген, тараа-ногаа, мал магаа-даа, ал-бот-даа анырады аа!

— Безин, серидеп, хамык чүве сергеп келдя! Кызылдың буянныг чаъс-чаашкынын бо артистер, чогаалчылар эккелгеп эвес ий моң?— диижп-даа, эрзинчилер оюн-баштан-биле хөөрежип чоруп турган.

— Ол-ла болгай харын, ам чүү боор ийик: Төрө-Хөлче эртежик халдып орар-ла болгай... Артистер, чогаалчылар, чурукчулар, хөгжүмчүдер ацаа баар. Бөгүн улуг-хүндээ болгай.

Черлештериниң ол сөстери Мариянын улам дүүредп берген. Чараш чаагай Төрө-Хөлү, ону долгандыр чингир ногаан шынта омак-эрес хөйжулары, ооң ажылчылары — ураң чүүл болгаш чечен чогаалдың ажылдакчылары ооң караанга көстүп келген.

— Ээ, эрте четпес болза хоржок... эстрада, эстрада... оюн көргүзер чер, та чүү боол-тур — дей каапкан соонда, Мария шал-буд хогланы тыртып алы, ажылдаар черинче бурт-ла болган...

Төрө-Хөл кай сеп дээш ишкы-бүрү автобустар, аар, чиик машиналар, мотолар болгаш аттыг-хөлдүг кижилер ховуда орук дургаар карацвадып-ла турган. Эртеңги чаъс-чайык соонда оңгарлып, ногаарара оң кире берген хову-шөл, даглар, шыналлар база-ла байырланчыг көстүп чыткан. Одар-белчиирлерде өөр-өөр мал-сүрүг базала амыраан өөрээп, таваар оттап чоргулаан.

Мария ажылчылары-биле олда хөөрежип халдып олурарга, Эрзинде алдар-сураглыг Төрө-Хөлүң чайгы хүн караанга чайынналган, чиргилчиненип, дүү-ле чалап чыткан. Хөлдү долгандыр малчын өглер бир-ле чуургалар-даа ышкаш, кастар-даа ышкаш агаргылаан турган. Хөлге ажиглеп кижилер кылацайның чыткан чалгыг араазынче балыктар ышкаш кажараш кылдыр халчып турган. Оларның чанында алдын сарала ацгырлар аннын-биле чоргаары кончуг салдаан, а хөлдүң кырында ак кускуннар чалгыннарын мөндээ дээнзиг чайгылаан ажылчыларын өөрүшкүлүг уткуп турган...

Бо мурнуусту улуг ак өгже — деп, Мария ажылчыларын чалаап, борбаш кылдыр дуже халаан. Оон чогаалчыларны чанында улус хайын турган улуг ак өгже эдертеп киирс берген. Ол «Мөрөп» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының учётчиги Аймыр Күрүүн ее болган. Ынчан ол ог — тыва чечен чогаал болгаш ураң үүлдүң Төрө-Хөлде боол турар байырлалының төп штазы апарган турган.

Ол аразында Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку биле СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң секретары Д. Б. Чамырай бо халдып келгеп. Культура илдезиниң эргелекчизи оларны уткуп алган, «Сайн» ансамблиниң ойлар «стадионучче» эдертип алган чорупкан.

Төрө-Хөлдүң кыдыы бир-ле ногаан хынаа чаткан ышкаш шык-даа, серии-даа, хайындаа! Эрзинниң Ленин аттыг болгаш «Мөрөп» база «Чаа орук» колхозтарының хойжуларының чүк-бүрүдэн чыгаы хонуп келген, шынап-ла, «аът бажы оргу, кижи бажы кызарт» турган. Кызыл-чайт лозуң, плакаттар-биле шиметтинген, ыры-шоорлуг кижилерлиг машиналар уруусуурун кээп, ногаан шынта домтаап тургулаан. Шынаала, Төрө-Хөл бөгүн байырлалдың улуг ногаан стадионуң апарган. Чөрле чөдеп чыгам хөй-ле автобустар, аар, чиик машиналар, мотолар, ногаан шынка ол стадионуңң саналайлары ышкаш кыдыр долгандыр тургулаапкан. Ында-мында садыг-аймаа — автолавкаларны чон бүргей алы берген.

(Төөчүзү 4-гү арыында).

ТӨРЕ-ХӨЛГЕ БАЙЫРЛАЛ

(Төнчүзү. Эгези үшкү арында)

...ынам-бүрү аыш-чем болгаш ...летпүр бараанварын мал-...ынаар шилип-шилип садып ...ап тургулаан.

КОЛХОЗЧУ малчыннар-биле чогаадыкчы ажылдакчыларның чугаа-сооду, ...жураашкынын эгелээн. Журукчулар Иван Салчак, Орий Курский болгаш уран-...певер чазыкчы Байыр Буянды олар малчыннар-биле ...өөрешкен, оларның чуруктөрүүн чураан, сома-демдеглелдер кылган, дүүреп-ле тур-...аннар. Чурукчу Иван Салчак Тываның бир сураглыг хоозун каргыраачызы, ам 72 харлыг Оюн Сорукту ирей-биле ...өөрешкен, оон портретин дезвилеп чураан турган.

База бир кайгамчык чарат ...айырымның ол Төре-Хөл чуруктуларны-даа, чогаалчылар-лы-даа кускактай ап, салбас-...ай берген. Ынчалаа-даа эң-...е болуп чүве — маадырлыг ажыл-ишчи малчыннар, эрес ...ергеен эрничилер ол болган. Тываның бир хоочун чогаалчызы Байкара Хөвеңмей үчёткиктер Айыыр, Өөрмаа Күр-...ер-биле хөөрежип эгелээн.

— Бистиң бригада 4000 ...ыг хой кыргыыр. Бо хүнге ...едир 1700 чыгаа хой кыр-...аан. 3000 кг. дүктү чүдүрүп ...оруттувус — сут-сут — деп, ...үр сеткил ханган чугаалап ...лурган. Күрлер мында тур ...ылдап турар: Айыыр — ...олаачы, а Өөрмаа — саанчы.

Аныяк чогаалчы Екатерина Танова бир черде «Мөрөө» колхозтуң мурааскы хойжузу Шимээ Сояның ажыл-ижин ...онуургаан олурган. Кара ...остюмнүг: база-ла ындыг ...ара шляпалыг, кара-хүрең ...ырайлыг, начын түрлүг ка-...ыр кара хавактыг, кижи ор-...узу чеде дүүшү чоруур ол ...ер хая кырында азыр ышкаш ...ылдыр дискетчени олурупкан ...ажыл-ижин аалчызынга та-...ыштырып олурган.

— Аалывыс Хөл бажында Балбак-Дагда ийин. Чазаавыс Өдүт-Сүмпак деп черде. Ам ...ыргында доостурга-ла, тайга-...ап Кара-Хөлче чайлаглаар бис—дел каан, хойжу аткаар ...өгерип чыткан сыныг хара-...ын каттан.

— Кончуг-ла эки-дир. Ол-...ар кайы хире боор-тур ир-...и, акый?—деп, чогаалчы улам ...онуургаан айтырган.

— Чаа, бо бистиң Се-Се-Рэ-...ниң 50 чыл болур оюнга ба-...аан социалистиг хүлээлгевис ...ар чүме. Бистиңде 300 то-...ктуг хой бар. 100 баш хойга ...ивээштир 102 хураганы, бир ...ойдан 3 кг дүктү ап турар ...ындыг бис—сут-сут дигилеп, ...ойжу ажыл-ишчи чедиишти-...иннерин ам-даа сагыш чет-...ээн дээзинг чугаалап олур-...ан.

Бистиң эртемденивис До-руг-оол Алдын-оолович Мөңгүш бодунуң «аңын аңаазы» — малчыннар-биле хөөрешкен. олардан сөс-домак айтырган, хемнер, даглар болгаш Төре-Хөлдүң адының утказын тодаргайлап чоруп турган.

— Аа, адыңын алыс утказы ырак хөл бо ыяар—деп-ле база бир малчын төөгүн эгелээн.

— Ийет-ийет, харын чугаалап көрүүерем—деп, дыл эртемдени безин амырай берген.

— Алыс маңаа та чүү бооп турган чүве ийик, база-да төөгү-биле холбашкан ат бо ыяар. Төре хераа, улус-төре, кижи-төрелгеген суг-суг дээн сөстер-биле төрел ат бо... —деп, малчын бурунгу улустардан дыңдаан чүвезин чугаалаап, —төре дээрге-ле барыында яаа уе, чаа чазак дээн хевирлиг чүве-дир ийин—деп, малчын тайылбырын доознап.

— Ува чиктиг, төре... Төре-Хөл...— дигилеп, эртемден иштинде чугааланмышаап, Төре-Хөлче харамын турган.

База бир аныяк чогаалчывыс—журналист Өндар Охемчик ийи фото аппаратын ...авый-шавый чүктекпеен, мурнакчыларны болгаш бо байырлымның хүнүң солуй чүүлдерин тырттырып, дер бүзүү безин бурунайны бергеш халып турган.

Ол аразында Мария биле «Мөрөө» колхозтуң партия организациязының секретары Өндар Сояң-оол чонну бир-ле ногаан шыкка чый каапкан. Малчыннар-биле чогаалчыларның ол ужуражыышкыны ...үзүүг-ла чогаадыкчы болгаш ажыл-ишчи чугаа болган.

Хоочун чогаалчы Байлыра Ховеңмей тыва чечен чогаалчыдыг хөгжүлдезинин дугайында чугаалавышаан, бодунуң чамдык шүлүктерин, база моол чогаалчыларның шүлүктерин тыва дылче бодунуң очулдурганын номчуп бараалгаткан. Дыл эртемденивиниң кандидады Доруг-оол Монгуш Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң кылып чорудуп турар эртем ажылдарының дугайын малчыннарга сонуургаткан. Аныяк чогаалчылар Екатерина Танова биле Өндар Охемчик олар боттарының чаа шүлүктерин номчуп бараалгатканнар.

— ССР Эвилелиниң төөгүлүг 50 чыл болур оюнга бараалгадып бистиң улустарның ленинчи улуг найыралының дугайында «Найырал» деп радиошин бижип дооскан кижи мен. Ол шиинп бистиң хогжум-шин театрының артистери ойнаашаа, радиога бижиткеннер. Оны бо июль айның 25-те радиога дамчыдар. Оны радиопри ё м н и к т е р и н д е н дыңнаарывыс чаладым —деп, чогаалчы чугаалаарга, малчыннарның характерларына оларның өгүлериндеги приёмниктери көстүп, адыш часкап, шимээргеп үзегнеер.

Бо одуругларның ээзи Совет Тываның культура амыдыралында чаа солуп чүүлдерин малчыннарга дыңнатпышаан, хой вацмонал бистиң акы-дүүма улустарывыстың ленинчи эп-найыралыга тураскаатказ каш шүлүктерин номчуп бараалгаан.

МАЛЧЫН эриннилер чогаалчыларга боттарының айтырыгларын салып, сана-кузелдерин база чугаалап тургулаан. «Мөрөө» колхозтуң хойжуу Белчээ Мамаа мынча дээн:

— Богүн бо чараш чаагай Төре-Хөлдүң кыдынга магалыг-даа байыр-ваадым болуп турар чүве-дир. Бо дээрге уран чүүл болгаш чечен чогаалдың байырлалы. Малчыннар бистер оөрүп четтирбишаан, ажыл-ишче улам сорук кирип турар-дыр бис. Малчыннар-биле чогаал ажылдакчылары бир-ле дугаар мынчаар ужуражып турары бо-дур. Моон соңгаар-даа мындыг ужуражылгаларны эрттиривиц турарын күзээр-дир бис. Бистең мурнакчылар хой. Ажыл-иштиң, эки кижилерниң дугайында чаа-чаа солуп номнардан ам-даа ковудедир бильиприлерни дилээр-дир бис.

Бо дээрге бүтү эрзинчилерниң дилээ-дир деп чүвени бис эки билгеп-даа бис.

Ужуражылга соонда чогаалчылар «Мөрөө» колхозтуң № 1, 2 хойжуларының бригадаларының хойжулары: Сояң Долума, Баазкай Кандай, Сынаа Милир, Кукуу Долума, Белчээ Мамаа, Сояң Шимээ, Баадай Самбыл сутларының ажыл-ишчи амыдыралы-биле таныжып көөрешкен. Оларның аразында Сояң Долума ам 16 чыл иштинде хойжулап, 500 ажыг семиртип пріттер кадарып турар база бир солуп малчын болган.

— Эргим эштер, малчыннар, «Саяң» ансамбли чөлей бергди!—дээш чаргал таңгыланып үнген. Мария биле «Мөрөө» колхозтуң партия организациязының секретары Өндар Сояң-оол олар хамык малчын чонуң чалаап, шилгишилги аытпар мунупкан халдып турдулар.

Төре-Хөлдүң кыдыы ногаан «стадионда» муң ажыг колхозлу малчын чон төгеригелдир саадапкан. Ол хамык айыраң чечектер ышкаш көстүп турган өргүн чонуң баарыга СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң секретары Д. Б. Чамырай, республиканың культура министри М. С. Хомушку болгаш районнуң культура килдизиниң эргелекчилэри М. Ч. Сотна олар моорзап келген.

Төре-Хөлдүң кыдынга тыва ура үүлдүң болгаш чечен чогаалдың байырлалы ыпчаар ажыттынган.

Эрзинчилерниң баарыга, шыпап-ла. Сояң-Таңдының айыраң чараш чечээ ышкаш хым дээн чалыы ыяыл— ооллар, кыстар көстүп келген. «Саяң» ансамблиниң таңцы, ыры-шоору куттулуп, оран-делегейни одуртур ужугуп чоруп турган. Ансамбльдиң хорун, таңцыларын малчыннар кайгамчык соңуургап, катап-катап дилеп турган.

Мария Чадамбаевна хамык түве шулуудады эвеспе оң дээш, чон аразынга барып олуруп алгаш, ам-на дыштанып одурган. «Саяң» ансамблиниң артистериниң оюнун көрүп олура, Мария районунда уран үүлдүң хөгжүдезин иштинде бирден бирээ чокка сайгарып эгелээн. ССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чыл «оюнга бараалгаткан кодээ уран үүл көрүдезиниң бирги ээлчээ районга багай эвес эрткен. Анда 31 коллектив болгаш 1100 бот-тывынгыр артист киришкен. Ол артистер ам мал чемпиң белеткелинде, хой кыргылдазында дээш өске-даа ажылдарда кызыг-кыы чок ажылдан турар. Бо хүннер эрткен соонда, кышка белеткел, район болгаш республика көрүдеделеринге белеткелдерин күштелдирбээже хоржок. Бир лугаарда программа тургузар. Мария ыпчаар боданып, планнап олурар аразында, хоомейжилер ансамбли ыяыл-ыяыл сыгыртып, каргыраалап үнүп келген. Артист Дмитрий Очурнуң каргыраалаарын чон катап-катап дилеп турган.

Ол аразында Марияның чанынга хоочун каргыраачы Сорукту Кыргысович Оюн чедип келп айтырган:

— Бо каргыраалап турар аныяк оол ыям деп артист боор, уруум? Бо кижиге мени ужураштырып көрем.

Хоочун болган аныяк ийи каргыраачылар концерт соонда ужурашканнар-даа.

ТӨРЕ-ХӨЛДҮҢ кырында ...ыры-шоор чаңгыланып, ...аалчыларын чараш чаагай чалгыглары-биле үдеп чыдып калган.

— База катап моорлап келиңер, байырлыг! — дижип, малчыннар база-ла аытканнакан.

Байырлал магалыг чаагай эрткенин районнуң культура килдизиниң озуп олурар эрестиг болгаш мергежилдиг ол аныяк эргелекчизи Мария Чадамбаевна Сотна база-ла сеткил ханып, ам харын ооружургап, келир үеде ажылдарының дугайында боданып, бир-ле чүвени блоковдунга демделгей тааап ап олурган.

— Төре-Хөл — дыштанылганың бир чараш черн чоп. Маңаа ёзулуг ногаан театр турар ужуралуг-дур эвеспе—дигилээн. Мария база-ла ыяңгылыг ырлап бадырыпкан...

— Оон!—деп, Төре-Хөл артистеринге аяп тудуп чыдып калган.

Л. ЧАДАМБА.
Эрзин— Кызыл.

СПОРТ

Эрткен чылын болуп эрткен Сибирь зонаазының маргылдаазынга Красноярск крайның могелери команда талазы-биле бирги черни алган. РСФСР-ниң бешки спартакиадазының түңнел маргылдаазынга хостуг хүрешке крайның могелери үшкү черни эзлээн. Ол дээрге улуг чеднишкин-дир. Команданың улуг тренери спорт мастери Владимир Петрович Зайцевтиң бистиң корреспондентивиске дыңнаткаңы болза:

Крайның командазында бистиң чуртка болгаш делегейге алы-сураа билдингир могелер бар. Оларга эрткен чылын РСФСР-ниң бешки спартакиадазының түңнел маргылдаазының хостуг хүрешке 68 кг дедзиге чемпиви болган Виталий Такчинаковту болгаш 100 килограмм чедир дедзиге Красноярск крайның шилиндек командазының кежигүнү Иван Ярыгин оларны ап болуур. Иван Ярыгин амгы үеде хостуг хүрешке СССР-ниң шилиндек командазының чыыжында Мөнхен хоорайга болуур чээрбиги чайгы олимпий оюннарынга белеткенип турар. А Виталий Такчинаков Герман Демократтыг Республиканы болуур делегей маргылдаазынга РСФСР-ниң шилиндек командазының составынга хүрежир. Ынчангаш бистиң крайның шырак могелери Виталий Такчинаков биле Иван Ярыгин олар бо маргылдаада киришпейн турар.

Бистиң могелериниң силеринең республиканың найысылалы — Кызылда болуп эрткен турар зона маргылдаазында киржип турар командаларның эң-не аныяа. Команданың ...улуг спортчузунуң дары 24, а эң бүдүүнүн 19. Оон составында хостуг хүрешке 5 спорт ...кандидатта... кирип урар. Эрткен чылгы зона маргылдаазынга киришкен могелерден үш кижи команданың составында бар. Оларның бирээзи — Михаил Анделин. Ол эрткен чылын 62 кг дедзиге зопага чемпион-наан. Бо зона маргылдаазынга эрткен чылгы бедик адыпсты шыкымнас дээш хүрежир бис — деп команданың тренери түңнел чугаалады.

• • •

Дүүн хүндүскүүнүң дорт-лакта Кызылдың Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга Сибирь зонаазының хостуг хүрешке зона маргылдаазының байырлыг ажылышкынны болган. Оон соонда могелериниң хүрежи эгелээн.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫҢ ЧЕМПИОНУ

КӨЖЕГЕ АРТЫНДА ЧҮҮ БОЛУП ТУРАРЫЛ?

РЕЙКЬЯВИК, июль 5. (СЭТА-ның түскай корр). Америк гроссмейстер Роберт Фишериниң Исландиянын найысылалынга чедип келгени хөктүг болуп турар. Маргылдаанын эгелээр ужурлуг хүнүнде оон кандыг-даа чылдагаан чокка оолдаанын номчукчулар билир болгай. Фишериниң Рейкьявикке чедип келгенин көөрге, алдептиг: ол, самолёттан дүжер чадазы куду маңнап баткаш, ону маңап турган автомобильче кире халый берген. Журналистер Фишерден чаңгыс айтырыг безин салып четтикпээн, оларның орүүн каргыс шагдаалар дүй турупкан. Фишериниң олурупканы машина үк черниң шагдаалар машиналарынга үдедип алгаш, улуска биллинмес черже чиде халыда берген. Даап бодаан чугааларлан ап көөрге, Фишер Рейкьявиктин бир хуу чурттакчызының бажыңында туруп алган хире.

Фишер маргылдаанын организакчыларынга-даа, делегейниң шыдыраа федерациязының удуртукчузунга-даа, бодунуң удурланыкчызы, делегей чемпиону Борис Спасскийге-даа ужуражып, барбаан. Дугаар тударының ёзулалынга боду келип ужурлуг турган, чүтле төлээлекчизин чорутка болган.

Фишериниң талалакчылары оюнну эртиреринең «оригиналдыг» тактиказын шилип алган деп чүве Рейкьявиктиң журналисгер болуунде биллине берген. Олар маргылдаанын салыгларының кеш бүрүзүн АПП-га бир улуг саналга төвүнче дораанна дамчыдып бергеш, кандыг көштерни кылып болурунуң дугайында харыны дораан-на дедир алырын дуглуржуп алган бтуп турар.

Фишериниң талалакчылары Бобби Фишерниң чаштынып чоруп турарынга оон талалакчылары амырап, боостаазынга чедир тоткан бөөрлер деп Нью-Йоркта «Дейли Ньюс» солуннуң шыдыраа тайылбырлакчызы Д. Хирши бижээн. Фишериниң ындыг чүдек чору оон чамдык талалакчыларының хоонуң безин ческиндирипкен деп ол демделээн.

— Боббини бичии оол турарда-ла билир мен, ам оон чүтле чүдекпинер апардым. Оон чедип алыксап турар чүвези — чүтле акша-дыр ийин—деп, бир кижи чугаалаан.

СЭТА-ның Нью-Йоркта салбырынга хүнүүн-не хой кижилер телефон дамчыштыр долгап кээп турар. Оларның шуптузунуң бодалы чаңгыс — Фишер чүдек чорукту кылган.

АМЕРИКАННАР ФИШЕРНИ БУРУУДАДЫП ТУР

НЬЮ-ЙОРК, июль 5. (СЭТА-ның түскай корреспондентизи Н. Сетунскийниң дамчыдып турары болза:

АКШ-тың шыдыраага хандыкшылдыг кижилери Роберт Фишериң ыядынчыг, чүдек чурумун буруу шаап турар. Делегей чемпиону Борис Спасскийни, маргылдаанын организакчыларын, ол ышкаш делегейниң спортчу хой-янитизин Фишер хүндүлел көрбээн деп түңнелди олар кылып турар.

Боббиниң чаштынып чоруп турарынга оон талалакчылары амырап, боостаазынга чедир тоткан бөөрлер деп Нью-Йоркта

ТИРАЖ УДАВАС БОЛУР

1972 чылдың акша-лотереязының дөртүү ...ыялгазының оң айчалыг ...терминиң ээлери бо айдың ...ивич» болгаш «Запо... деп автомобильдерни ... Ойнаашынынг тираж... 14-те Красноярскиге ...

СЭТА-ның корреспо... эн республиканың Са... нистерствозунга мынча ... наткан: лотереяның бо үнду ...ыялгазинде «Москвич» дээр 4 автомобильдерден болгаш ... ча санныг «Запорожецтерден ...ңгыда дыка хой үнелиг чүүл-дер, оон иштинде ...ңгы-...ңгы хевирлиг 220 мотоцикльдер, 44 пианинолары, 176 телевизорлары, 264 хеп чуур ма...налары, 704 хевистери, 1... соодуючулар бар.

Оон есие ойнап алы... мар аразында — «М... дээр баяннар, «Орион-2 ... аккордеоннар, магнитофон транзистор приёмниктер, ки... камералар, фотоаппаратта... алдын хаптыг шаатар ба... бар. Бо чылдан эгелээш бир дугаарында «Москва-6» а... бижин магар машиналар, д... тен ыяган спорт хептеп... мапрондан ыяган хөрөнтээ... тер ойнаашкында киржип тура

Дөртүү үндүрүлгеде ниити эң-биле 5.086.400 эт-херексе болгаш акша ойнап алыышкынныары бар. Аңшалыг ойнап алыышкыннарның эң хөйү — 500, 250, 100 рубль болгулаар.

Бо чылын акша-бараан лотереязының оон оске үш кезек черге ойнаашкынныг тиражы база болур. Бешки үндүрүлгениң тиражы август 25-те — Саратовка, ...ңдыгы үндүрүлгении — октябрь 13-те Красноярга, чедиги үндүрүлгении — ноябрь 24-те Горькийге болгулаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 7-ДЕ
МОСКВАДАН

18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо». (Тбилиси). Ийиги гайм. 19.15 — «Социализм делегейи». Дамчыдылганы Бүтү-эвилелдиң радиозунуң болгаш Төп телевиденииниң политиктиг хайгаракчызы Г. Зубков чорудар. 19.45 — Өндүр телекөрүүлге. «Эргим ыр». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи В. Левашов чорудар. 20.45 — «Эртер черде ниити». Хөй кезектерлиг уран-чечен фильм. Дөртүү кезек.

КЫЗЫЛДАН

21.50 — Телемедээлер. 22.10 — «Скульптор Меркуров». Документалдыг фильм. 22.30 — Телемедээлер. 22.40 — Чарлалдар, реклама. 22.45 — «Түңнеяди боттарыңар кылыңар». Кыска метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 00.30 — РСФСР-ниң уран чүүдүнүң болгаш литературазының Молдав ССР-ге түңнел хүнүнери. Түңнел концерт.

Редактор В. С. ШАРАБИЙ.

аңаар

Кызылдың аңаар станциязының медээзин саңгаар алырга, бүгүн республикага будуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар-диңмирээр. Барлың утказының хаттың дүрген секундада 7—12 метр чедер. Аңаарның температуразы даглыг черлерге 15—20 градус чылыыр.

Кызылга будуттаар бичезе чаъс чаар. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Аңаарның температуразы 20—22 градус чылыг болур.

КИНО

ИЮЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ырак авгусче поезд» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Республиканың эртинези». (1-ги, 2-ги кезектери). 15, 17.35, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сери кырындан базым» 9.15; «Элдептиг моорей» 11, 13; «Оон амыдыралында эрлер» 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кузелдерним автомады» 15.30; «Ынаашкыл дугайында» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРДА: «Адыр, мама!» 17.20; «Бир эвес буруу чок болза—саяыт». 19.10, 21 шактарда.

КАДЫКШЫЛГА ЧЕРИ

Крымның мурнуу эриинде эң улуг курорт комплексиаи туттунуп турар. Мисхорнуң «Марат» деп кадыкшылга черинде улус чыдар корпустуң тудуу эгелээн.

Он кааг чурттаар корпустарымнан аңгыда маңаа эптир бассейнни, 1500 олуттуг клуб-столоваяны, культура-массалыг хемчеглер чорудар залды тудуп кылыр. Ол комплекске харамузга 1500 кижини эмнээр.

(СЭТА-ның корр.).

КЫЗЫЛДЫҢ ЛЕНИН КУДУМЧУЗУ А. АЙРНИҢ фотозу.

Школа формазы

Узбекистан найысылалдың өөреникчилери сентябрьда чаа школа формазын кедипкен келир. Оон моделин Ташкентинин модельдер бажынының чуруктулары ажылдап кылган болгаш республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң түскай комиссиязы хүлээп алган.

Өөреникчилернин кедер хевинде кара болгаш хүрең өңнер чок. Модельдер көк болгаш ак-көк өңнүг платьелерни шилип алган. Оолдарга куу болгаш кара ногаан өңнүг костюмнерни даарап кылырын саналдаан. Платьеден аңгыда уруглар чолдак ченниг болгаш узун ченниг хөйленнер-биле кедер мөкалыг боор болур. Кудуку классчарның оолдары чылыг хүннерде чолдак чүвүрлерни (шорты) кедип болур. Костюмнер болгаш платьелерден аңгыда төгерик бөрттерни (береты) болгаш кепкаларны кедер.

Узбекистанның төвүнде даараныла бүдүүлгелери чаа школа формаларын кылып эгелей берген.

Школа формазы кижинин өске бүгү кедер идик-хеви-биле бир дөмей таарымчалыг, эптиг, аянныг, чараш болур ужурлуг деп, ССРЭ-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң школаларының кол эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы К. В. Агафонова Узбекистандан келген дыңнадыгда тайылбырлаан. Республикаларның Чырыдыышкын министерстволары өөреникчилернин кедер хевинин дугайында айтырыгны чугаалажып көргүлээн соонда школа формазының чамдык солун хевирлерни ажылдап кылдынган. Олар санитар-гигиенаның дүрүмнеринге дүгжүп турар. Оон аңгыда чурттуң кайы-бир зоназының агаар-бойдузунуң байдалын, чиик үлетпүрүнүң арга курлавырларын база өөренип көргеп. Чижээлээрге, Грузияның школачы уруглары чолдак ченниг, моюндуруктуг, хүрең өңнүг платьелерлиг, ийи хөйлең-биле кедер (бираазы байырлалда кедер ак өңнүг, өскези хүн бүрүде кедер ак-көк өңнүг), көк сарафаннар эстон уругларның школачы формазы ол.

Оолдар формазын чогаадып кылыры элээн нарын айтырыг болуп турган. Буу, хөлбегер костюмнер оолдарның хевир сынын чазап кааставас, ада-иелериниң сагыжынга таарымчалыг болгаш оолдар боттары безин кедер хөөн чок турган. Ынчалза-даа мында эки чүүлдер база кылдынган. Чоокта чаа ССРЭ-нин Чырыдыышкын министерствозунга Киевтен посылка келген. Украиннер оолдарның школа формазының эң-не солун моделин чогаадып кылгаш, чоруткан. Ол дээрге тырышпас пестен даараан, кедерге чиик эптиг костюм болган. Бижып кааны спортчулар хевинге дөмей, моюндуруктуг болгаш кыланайнып турар өөктерлиг. Ол костюм оолдарга таарымчалыг болгаш аянныг, шевергин көстүр.

ССРЭ-нин Чырыдыышкын министерствозу школачыларның ийик-хевин даараар талазы-биле республикаларның министерстволарының дуржулгазын өөренип көрүп база түннеп турар.

(СЭТА-НЫҢ КОРР.).

РЕЙКЬЯВИК: делегейге бирги чер дээш

Делегейниң хөл-шыдыраа Федерациязының (ФИДЕ-ниң) үш чыл болгаш-ла чорудуп турарын делегейге хөл-шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш маргылдаа Рейкьявикке Б. Спасскийи биле Р. Фишериниң аразынга болур дээш-биле холбаштыр хөл-шыдыраа талазы-биле чамдык төөгүнү ап көрээли. Хөл-шыдыраа оюнунуң тыптып келириниң баштайгы чылдарында ойнап тургулаан шыырак кижилериниң дугайында ном дептерлерде медээлер амдыылында чок. Шыдыраага сонуургалдыгларның биилеп турарындан алырга, хөл-шыдыраа талазы-биле баштайгы ындыг салыглар Индияга муң беш чүс чыл бурунгаар болгулаан. Ынчаларга 1967 чылда парлаттынып үнген француз шыдыраа словарында бижээнинден алырга, X чүс чылда бодунуң үезинин эң шыырак шыдыраачызы Аль Сули деп кижи турган дээр. А XIV чүс чылда—Аладин Аль Табрид, XV—XVII чүс чылдарда—Лопес, Леонардо. Греко олар турган дижир. А XVIII чүс чылда делегейниң ёзулуг чемпиону Филидор. XIX чүс чылдың эгезинде болгаш ортаа үезинде — Лешапелль, Ля Бурдоне, Стаунтон, Морфи, Андерсон деп кижилер турган.

Хөл-шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону кылдыр бодуп чарлаан баштайгы шыдыраачы — В. Стейниц турган. Бодунуң ол адын В. Стейниц 1894 чылда Ласкерге алыпкан. А. Ласкер ол адын 1921 чылда Капабланкага алыскан. Ласкерни ол ынчаарда удуп алган. Ынчаарга 1927 чылда Капабланканы А. Алехин утказап. Алехин делегей чемпиону адын боду олгуже чедир эдилээн. Маңаа 1946 болгаш 1948 чылдар аразында биче үзүктеляшкинин айтыр хөрек, ынчаарда М. Эйвеге ол үттурупкаш, ийи чыл болганда ол адын катап иеген алганын тургаалаар апаар.

А. Алехин өлүп калган соонда, тодаргайларга 1947 чылда-ла Делегейниң хөл-шыдыраа федерациязы делегей чемпионну ат дээш маргылдаа организаставарын шинтирлээн болгаш ындыг маргылдаа 1948 чылдың чазынында болган, аңаа М. Ботвинник тиилээш, делегей чемпиону апартан, ол адын Ботвинник 1963 чылга чедир эдилээш, Т. Петросяңга үттурупкан. Оон-биле кады 1957 чылда В. Смыслов бир чыл дургузунда делегей чемпиону болган болгаш оон соонда негелде салыгга ону М. Ботвинник база удуп алган, делегей чемпиону болуп бергеш, 1960 чылда М. Таль делегей чемпиону апаргаш, оон соонда болган негелде салыгга Тальды Ботвинник база удуп алган.

Т. Петросяң делегей чемпиону болуп бергеш, 1966 чылда Б. Спасский-биле маргылдаага киргеш, делегей чемпиону адын камгалап ап шыдапкан, ынчаарга 1969 чылда база катап Спасский-биле салыгларга Петросяң тиилеттиргеш, ынчангаш делегей чемпиону Б. Спасский болуп бергеп. Делегей чемпиону болуп, хөл-шыдыраа талазы-биле кыска төөгү ындыг-дыр.

Амгы үеде делегей чемпиону ат дээш Б. Спасский биле Р. Фишериниң салыгларын делегейниң хөл-шыдыраага сонуургалдыглары улуу-биле сонуургап турар. Делегейниң бо ийи шырак шыдыраачыларының салыышкынары Исландияның найысылалынга болур чүве болганда, ол чурттуң дугайында каш состен чугаалаавы. Хөл-шыдыраа Исландияда аажок алдартыг. Оон коозу суурларындан хөлшыдыраага холбашкан хой солуп чугааларны дыңнап болур. Хөл-шыдыраа талазы-биле делегейниң хөл-шыдыраа федерациязының сан-чурагайларындан алган коорге, Исландияда он муң чурттакчы бүрүүнге чүс шыдыраачы онаажын турар. Ону хөл-шыдыраа талазы-биле делегей рекорду деп санап болур.

Ынчангаш шылгароцгай ийи шыдыраачының салышкынпары эгелээр-дир. Делегейге бирги чер дээш ол салышкынварны чорударының чурумун бүтүвар ышкаш, олар аразынга 25 катап ойнаарлар. Оларның кайызы ол салыгларга 12-ден хой санны ап үнер болдур, ол кижи типлекчи болуп, делегей чемпионну болуур боор. Бир эвес салышкынвар хайым болуп доостур болза, Б. Спасский делегей чемпионуну болуур хевээр артар.

Неделяда олар үш катап салыр, ойнаар хүннери — воскресенье, вторник болгаш четверг. Ойнаарынга шактары Исландияның шагы-биле 17 шактан 22 шакка чедир болур.

Моод мурнунда делегей чемпионнарны чораанварның дугайында, оларның ойнаарының стилиниң болгаш арганарының дугайында чамдык тодаргай чүүлдерни чугаалап болур турган болза, Спасскийниң болгаш Фишериң дугайында олар кандыг угланышкында болуп турарыл дээрзин чугаалаары берге. Оларның кайызы-даа хөл-шыдыраанның классиктиг стилиниң төлээлекчилери дээр болаллар бар.

Ийи шыдыраачының салыгларын эгелей бээрге, солуннарның спорт кылдыстеря, радио болгаш телевиденне-даа оон чорудулгазын калбаа-биле чыырдар деп турар.

(«Известия» солунга гроссмейстер Д. Бронштейниң чүүлүдеп).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи-ның кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75. Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-21, пропаганда кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, сөөлү ажылдыраа кылдызының 21-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС—00731.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫГЫҢАР!

1925 чылдан үнделеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 8 СУББОТА № 159 (8927). Ортаа 2 кеп

СОВЕТ-СИРИЙ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫНЫНАРГА ХА

Июль 6-да Кремльге СЭКП ТК-ның Чиргиге секретары Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленконуң болгаш Сирия Араб Республиканың партия-чазак делегациязының башкы келгев. Араб социалистиг чаартылга партиязының Чиргиге секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асадтың аразында чугааламажышкынар эгелээн.

Совет-сирий ийи талалыг харылзаалараның айтырыглары, ССРЭ-ниң болгаш САР-ның аразында найыралды, ниит-бүрү адырлар талазы-биле кады ажылдажылгавы улам ыцай бижыглаарының перспективаларын, ол ышкаш делегейниң чугула айтырыглар үнелиг.

Июль 6-да Кремльдиң Улуг ордуузунга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазал Араб социалистиг чаартылга партиязының Чиргиге секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асадтың аразында чугааламажышкынар эгелээн.

Совет-сирий ийи талалыг харылзаалараның айтырыглары, ССРЭ-ниң болгаш САР-ның аразында найыралды, ниит-бүрү адырлар талазы-биле кады ажылдажылгавы улам ыцай бижыглаарының перспективаларын, ол ышкаш делегейниң чугула айтырыглар үнелиг

«Коммунизмниң аныяк тургузуючуларынга партия чоргаарланыр. Бистиң хүлээгевис — чаа салгалдарга болувустуң политиктиг дуржулгавысты, экономиктиг болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээриниң дуржулгазын дамчыдары, идейлиг кижизидилгезин удуртуру, олар боттарының адаларының херээн, улуг Ленинниң херээн төлептиг уламчылазын дээш бүгү чүүлдү кылырывыс болур» (СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден)

Совет улустуң революсчу, дайынчы база күш-ажылчы алдарының черлеринге комсомолчуларның болгаш аныяктарның походунуң тиилекчилериниң V-ки республика слёду дүүн Кызылга ажыттынган.

Адаларның алдарлыг оруу-биле

ВЛКСМ-ниң XIV съездизи аныктарны совет улустуң революсчу, дайынчы база күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарынга кижизидериниң айтырыгларын комсомол организациялары-ның кичээнгейиниң төвүнге тургузуп, оъуп орар аныяк салгал адаларның алдарлыг оруу-биле чоруп, оларның кайгамчыктыг байлак, маадырлыг ажыл-ижиниң чижээште даянып алгаш, коммунистиг үзел-бодалдарлыг, мегерел талазы-биле бижыг тура-соруктуг, совет патриотизмиң болгаш пролетаржы интернационализминиң принциптеринге шынчы чоруктуг болурун кижи бүрүзүнге хевирлеп тургузаары болур деп айтып турар.

Шынап-ла амгы үеде, капиталистиг болгаш социалистиг идеологияның аразында чидиг демиселиниң, ниитилел хөгжүдээниниң нарын үе чадазында бистиң аныяктарга хоочун салгалдың кижилериниң революсчу байлак дуржулгазы, серемчилели, эрес-дидим дайынчы чоруу, могагчок маадырлыг ажыл-ижи кажангызындан-даа эргежок чугула боор, кижизидилге ажылының солуттунмас чепсээ болбутпаан, дыка хөй айтырыгларга тода харымны берип турар.

В. И. Ленинниң тургусканы Коммунистиг партияның, Совет чазактың эртип келген оруу совет улустуң хан-дамыры-биле тудуш холбаалыг азы, оскээр чугаалаарга, Октябрь революциязының, хамааты дайынның чалбыыштыг чылдары, башкайы беш чылдарның бүзүреликтиг базымнары, кижи торелгетенниң каргыштыг дайзыны — фашизм-биле сегиржин алышкынның оттуг чылдары коммунизмниң чайынналчак бедиинче хере базым-дыр. Ынчангаш кадыг-берге, ынчалза-даа тергиин байлак, парын тоогуну делегейде чүгле совет улус артип, ону улам байыдып турар.

Хоочун салгалдың кижилериниң эрткен маадырлыг оруу бистиң аныяктарывыстың орук айтыкчы чырык шолбаны болур.

Партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар шимчээшкинге аныяктарның күжүн моолелиштаан, республиканың комсомол организацилары совет улустуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга оолдар, кыстарны кижизидиргеге утландырган дээштиг ажылдарны сөөлгү чылдарда кылып чорудуп турарлар. Ук ажылдың ут-шинн болгаш сорулгазын айтырыгга эрткен чылдың июнь айда ВЛКСМ обкомунуң эгелекчи саналы-биле чыылдырган партияның, комсомолдуң, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннарының бирги республика слёду улуг салдарны чедиргеп. Слёттуң шиитпирл-биле партияның, комсомолдуң, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннарының область човүлелиш, оон баштаар черни соңгаан.

Эрткен чылын Кызыл хоорайга, районнар топтеринге ыпдыг хевирлиг слёттар эртип, хоочуннарның хоорай, район човүлелдерин тургускуулаан. Бо чорук аныяктарны хоочуннарның чаагай чаңчылдарынга кижизидеринге улуг рольду ойнап, комсомол, пионер организацияларының ажылын идепкейжидип, күш-ажылдың мурнакчылары, намдар талазы-биле солун кижилер-биле бижыг харылзаа тургузуп, солун ажылдарны кылып чорударынга эки идегин берген.

Ол ышкаш аныяктарны чоннуң эң эки чаңчылдарынга кижизидер, ону улам байлакшыдып ковүдедириниң талазы-биле комсомол организацияларының ажылының чаа, дээштиг, солун хевирлери сөөлгү үеде тыптып келгилээн. Оон бар курлавырының бирээзи —совет улустуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы алдарының черлеринче комсомолчуларның болгаш аныяктарның походу болур.

Республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга турасказаткан бүгү эвилел походунга идепкейлиг киржип, походтарны күш-ажылчы алдарның черлеринче. Тывага улусчу революциянның чылдарында демисежип турган кызыл партизаннарның оруктары, төөгү талазы-биле солун дайынчы алдарның турасказалдыг черлеринге организастап, чаа-чаа материалдарны чыып бижээнивер. Походтуң киржикчилери партия, совет, комсомол, пионер организацияларының, колхозтарның, совхозтарның төөгүзүн бижип тургузарынга, албан-организация, культура одагларынга, кызыл-булуңнарга, өөредилге черлеринге дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның булуңнарын, музейлерин, стендилерин эмгелеп тургузарынга эң идепкейлиг киржип келгеннер.

Каа-Хемниң школачылары дайын киржикчилерин, күш-ажылдың хоочуннарын шефке ап, оларга боттуг дузаны чедирип, байырлал хүннеринде концерттер, кичээлдер, спортивтиг уеверилтелер, ооң-биле бергедей ажылдарны кылып турарлар. Ук ажылдың ут-шинн болгаш сорулгазын айтырыгга эрткен чылдың июнь айда ВЛКСМ обкомунуң эгелекчи саналы-биле чыылдырган партияның, комсомолдуң, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннарының область човүлелиш, оон баштаар черни соңгаан.

Эрткен чылын Кызыл хоорайга, районнар топтеринге ыпдыг хевирлиг слёттар эртип, хоочуннарның хоорай, район човүлелдерин тургускуулаан. Бо чорук аныяктарны хоочуннарның чаагай чаңчылдарынга кижизидеринге улуг рольду ойнап

БОЛУУШКУННУҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

„Алдын дүктү“ ким алырыл?

Кыргыкчыларның XII Бүгү-россия конкурузунун болур үезин болгаш эрттирер черин доктааткан. Конкурс июль 12-ден 16-га чедир Ставрополь крайның Ипатово суурунга болур. РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчыларының СЭТА-ның корреспондентизинге дыннатканы болза, зоналар маргылдаазынга тиилээн тиилекчилер Россияның эң мергежилдиг кыргыкчылары деп ат даап маргылдажыр. Кыргыкчының профессиязы «чаяк болуп бар чоруур». Маргылдаага киржирлерин үштүн бир кезиинден хөйү маргылдааларга эң-не баштай киржип турар комсомолчулар болгаш аныяктар болуп турар.

Бирги черни чаалап алыры берге. Хамыктың мурнунда он хойнуң «тонун» уштур херек. Кыргылдага бедик негелделерни салып турар. Кыргылданы мындыг үш көргүзүг-биле үнелеп көөрүн шинитпирлээн: дүргени, шынары, бүгү ажылдарны күүседириниң дес-дараалашкаан болгаш шын болурун сагыыр. Кыргыырының үези улуг эвес—хой бүрүзүн кыйгыырынга ийи чартык минутаны докладтаткан. Бо 150 секундада хойнуң дүгүн бичин-даа аңгырбайн бедик шынарлыг кылдыр кыргып алыр үе-лүг.

Эрткен чылдың чайынында Россияның эң эки кыргыкчылары деп атты чаалап алган Э. Бак (Волгоград областың «Палассовский» совхозу) болгаш Р. Моисеенко (Ростов областың Ленин аттыг совхозу) шак ынчаар ажылдааннар.

Бо конкурстуң тиилекчилеринге тыпсыр элээн каш шанналдарны доктааткан: «Алдын дүк» деп алдын медальдар, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чиниишкиннериниң делгелгезиниң медальдары, чемпионнуң кызыл ленталары. Өске-даа элээн тускай шанналдарны база доктааткан.

СУРТААЛЧЫ ООЛ

Бодум мал амчизи болгаш, үргүлчү фермалар кезип чоруур кижи мен. Совхозтуң Шивилиг фермазында мал-маганның аарыг-кадыын болгаш күш-деңгелин көрбүшаан, фермага чаа солуннар чедирип, кончуг эрте хап чеде бердим.

Ак-көк халаттарлыг, үргүлчү ыры-шоор, катны-хөг-биле турар саанчылар шагда-ла ажылдап эгелээн. Херим ажинде каш чыскаалыпкан бидоннарда мөлүннеп-дир куткулап каан сүт күскү хем дег бүргүрадыр бүсталып тур. Каларчы Сувак ашак аарыг улус хайгаараан эмчилер-даа дег, инектер аразында ынай-бээр базып, инек бүрүзүнүң арган-семизин, аш-тодуун кичээнгейлии-биле шинчилеп чоруп тур он. Сувак ашактан ферма малдың аарыг-хамчык чок болган хүр эки турарын билип алдым. Ол аразында саанчылар солуннарын үүрүк-сууруктап, үзежип алгаш барганнар, саалдаа-даа уламчылап-ла турган чүве...

Сүлде-ле бо, бир-де дыннаарымга, чанымда бичии уруг үнү өткүт чаражы-биле солун номчуй берди. «Алдарлыг малчын деп аттарны тыпсыр», «Делегей байдалының допчуралы» сүт-сүт дигилеп номчуду. Көрнүп кээримге, халбаңныг сарыг бөрттүг, хөвеңниг көк хөректээжиниң чеңнеринче хоккаштарын суккулапкан бичии оол алнынг чалыпавышаан, номчуттунуп тур. Авазы ында саанчылап турар чорду.

— Чана бер, оглум, соогу кончуг-дур — дээн үн дынналды. Бичии-даа доңмаанын илередип, ам-даа элээн турар дугайында чөпшээрелди авазындан алгаш, күжүр ер улам ыыткыр, улам хандыкшыдыг номчуп эгеледи. «Чепсегленишкинии бүгү-ниити болган бүрүн дүжүрер», «Делегейге бижыг тайбың...»

Саанчылар ажылын доозуп, тарап эгеледи. Оол-даа класста башкы-даа дег, кажада чада азып алган солунун дүжүре берди:

— Бир талазы төндү, өске талазын аан, чыглып кээрицерге номчуп бээр мен шиве — дидир.

— Соокту соок-даа, изигни изиг-даа дивес, чаа солуннар кээрге-ле, оларны кажаага чада азып алгаш, ары-сары хүннү бадыр-даа номчуп тура хүнээр оол-дур ийин — деп, кадарчы Сувак ашак оглунуң дугайын меңээ дыннатты.

— Кончуг-ла эки номчуур ер-дир але, каш харлыг кижил, ады кымыл моон?

— Ам удавас чедилээр, келир күзүн школага өөренир кижи ыйнаан бо. Чечен-оол деп кижи-дир — дээш, адазы солунну камныы кончуг дүрүп турган оглуңче эргелеп-ле көрүп турду.

Ындыг эки номчукчу-биле канчап хөөрешпес боор, чугаа эреп, оон ындыг айтырыг салдым:

— Кажан номчуп өөренип алган сен, Чечен?

— Черле номчуп билир кижи мен — деп кижим харыылай-дыр.

— Ийет-ийет. Сени кым өөредип кагды, ачаң бе?

— Акым Севээн өөредип каан-на чүве. Чайын, школадан чанып келгеш, өөредип каан. Ном база эккеп берген.

— Чечен-оол ер-хей-дир! Улуска үргүлчү солун номчуп берип турар ёзулуг суртаалчы кижи-дир — деп, ооллуң эктин часкагыладым.

Чеченниң хөөг кара характары кыптыгып-ла келген, сөөкка долбаннадыр кыза берген бопугур чаактарын бичии ак хоккаштары-биле сүйбагылаан: «Шүлүк база билир мен» дидир. Мен түү боор, билир шүлүктерин чугаалаан бээрии дилей бердим. Шүлүк чугаалаарда концертте артистердээ ышкаш, холдарын сула сунуп бадырыпкан, бүгү дуртунга, сөгүн дег дорт турупкаш, канчаар-даа аажок бедик кедүрлүүшкүнүү-биле чугаалаар кижи чораан.

Өөреникчи оолдар, ыыстар
Өске хөйге үлегер боор.
Башын чазай дырап алыр.
База өөгүн илип алыр,
«Могеннит аътчыгаштандаа» эгелер чугаалады.
Иван нүүр кайын тооруп,
Кудуруундан салдынмаандаа.

Дыка-ла хөй шүлүктерни бир-даа илдик чок дазырадырла номчугулады эвеспе.

— Ырны база кончуг билир кижи боор мен—деп, мээң шын-на сеткилим-биле магадап мактаанымны дыннаваш, күжүр Чечен хей-аът кирип харыылады.

Чаражы кончуг аялга-биле, аяар-даа бол, туган эки каанның кыгыртыырып өткенин дег, өткүт, тода болгаш арыг үнүү дыннап тур мен.

Ырак чердэн төрээн чуртче
Ыраажы куш чанып келген.
«База»
Тугум хөлга киинсип чорда.
Тура дүшпес дидим-даа мен.

Ак-көк дээрниң ыраажызы хамнаарак-даа сагышка кирер.

Соңгаларлыг, демир-орук вагоннары дег, хөлчок узун инек кажаазын, оон бир талакы ханазында чада азып каан «Шын» солуннуу сагыжыма шак-ла ынчаар чуруп, оны чалыпавышаан, ыыткырыбиле номчуп, база чараш ырларны ырлап, шүлүктерни чугаалап турар, билбези чок хөглүг-шоваа Чечен-оолду бажынынче үдеп каам, менден чаа солун медээлер дыннаары-биле кызыл-бүлүнда чыгаы берген саанчыларже базыптым.

Монгуш ЗҮГЕП.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Төрээн чуртунда чана берген

ГАВАНА. (СЭТА). Совет Эвилелинге чораашаш, төрээн чуртунда чана берген, Кубаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро Русту куба улус өөрүшкү-биле уткуп алган.

Партия-чазак делегациязын баштаан Фидель Кастро ССРЭге ыяк-чорук кылырының мурнунда Болгария, Румыния, Венгрия, Польша, Герман Демократтыг Республика болгаш чамдык африка чурттарга чораан.

Специалистерниң чугаалажыышкыннары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Космос делгемин шинчилээр болгаш ону тайбың сорудгаларынга ажыглаар талазы-биле кады ажылдажылга дугайында ССРЭниң болгаш АКШ-тың аразында чедип алдынган дугуржулгага дүүштүр «Союз» биле «Аполлон» космос корабльдерин тудуштурарын боттандырар дугайында совет болгаш америк специалистерниң аразында чугаалажыышкыннар Хьюстонда (Техас штат) космоска ужудуушкуннарны башкарар төпте эгелээн. Академик Б. Н. Петров совет делегациязыны баштап чоруур.

Бо болза космоска кады тудуштурар дугайында планнаан шенелдеге дүүштүр совет болгаш америк специалистерниң дөртку ужуражыышкыны-дыр. Бирги ужуражыышкын Хьюстонга, ийизи— Москвага болган.

Амгы ужуражыышкынга тодаргай чүүлдерни шуут чугаалажып көөр болгаш 1975 чылда боттандырарын төлевидээн кады чорудар шенелдениң планын ажылдап кылыр.

У. Роджерс Румынияга чораан

БУХАРЕСТ. (СЭТА). АКШтың күрүне секретары У. Роджерс Румынияга чораашаш барган. Ол ынчан РСР-ниң даштыкы херектер министри К. Мэнеску-биле чугаалажыышкыннар кылган болгаш РКП-ниң Чиңгине секретары, РСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң даргазы Н. Чаушескунуң хүлээп алыышкынынга чораан.

Президент Р. Никсон 1969 чылдың август айда Румынияга чорааныңың соонда кады ажылдажыышкын талазыбиле элээн каш программаларны хүлээп алыры-биле болдунуң аян-чоруун ажык-дузалыг болдурарын күзеп турарын илереткен болгай деп АКШтың күрүне секретары парлаггага бодунуң медеглелинге демдеглээн. Оон бээр-де Каттышкан Штаттарның болгаш Румынияның аразында ийи талалыг харылзаалары дыка-ла калбарган деп медеглелде айтып турар. Культура талазыбиле солчуушкуннар база калбарган. «Румыния биле АКШтың аразынга аян-чорук кылыр талазы-биле АКШ-тың программазы Чөөн Европа талазы-биле ындыг америк программалардан дыка дүрген калбарып турар» деп, У. Роджерс демдеглээн.

Италияның парламентизинде

РИМ. СЭТА-ның корреспондентизи Ю. Лопатинниң дамчытканы болза:

Итали парламентиниң депутаттар палатазында программныг медегаел талазы-биле санал бериишкиннери эгелээн. Чаа чазактың өөрүнээзинден оон баштыны христиан демократ Дж. Андреотти ол программныг медеглелди кылган.

Италияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Э. Берлингуэр чаа чазакты шыңгыызы-биле шүгүмчүлеп, ону тургускаңын «ажылчын шимчээшкининге чөңгээ» болгаш «барыын үзелче иледе чайгылыышкын-дыр дээн. Христиан-демократтыг, социалдемократтыг болгаш либерал партияларның төлээлекчилеринден тургустунганы Дж. Андреоттиниң чазаа консервативтиг мөзү-бүдүштүг болгаш Италияны реакцычы чоруктуң оруунче киир чыгаары-биле кыжанып турар деп, оратор демдеглээн. Чазак бодунуң составыныңда, бодунуң угланыышкынының-даа талазы-биле амгы байдалдарга болгаш чурттуң мурнунга тургустунган сорулгаларга дүүшпес дээрзин Э. Берлингуэр чугаалаан. Коммунистерге болгаш неофашистерге удур «ийи фронтуга демисел» аргежок чугула дээр дугайында «теорияны» чазак политиказы болдурар дээн Дж. Андреоттиниң оралдажыышкыннарынга шинитпирлиг удурланыышкынын Э. Берлингуэр медеглээн.

Төөчү чазакты аргалыг-ла болза дүрген дүжүрген турар ужуралуг дээрзин Э. Берлингуэр демдеглээн болгаш чазакка бүзүрээринден ойталаарынче парламент кежигүнерин кыйгырган.

Социалистиг партияның депутаттар палатазында парламент болүүнүң даргазы Л. Бертольд сес алгаш, Италияның социалистиг партиязы чаа чазакка хамаарыштыр «быжыг болгаш шинитпирлиг удур шүгүмну» эелеп, ону тургусканың барыын үзелче чайгылыышкын, «күштериниң эргижирээн деңзигүүрүнүң качал тургустунганы» кылдыр көрген деп медеглээн.

К. Танака ~ ЛДП-ниң чаа даргазы

ТОКИО. (СЭТА). Какуэй Танака Японияның тергиндекчи Либерал-Демократтыг партиязының чаа даргазынга соңгуткан. Ол партияның даргазынга К. Танаканың соңгутканы аңаа Премьер-министриниң албан хүлээлгезинге олуруп, чазакты тургузар эргени бээр. Мурнундагы чазакты Э. Сато 1964 чылдан бээр баштап келген болгай.

К. Танака бодунуң медегледелеринге АКШ-биле сырый харылзаа тударының талалакчызы мен деп чугаалаан. Оон-биле кады ССРЭ-биле ыяр-ыралдыг харылзааларны быжыглаары болгаш экономиктиг кады ажылдажылганы калбартыры, Азияның чурттарыбиле кады ажылдажылганы база тургузары чугула деп ол база чугаалаан.

Үлетпүр-сан-хөө эелериниң эрге-ажыктарын камгалаан либерал-демократтар эрге-чагырга хевээр артар чүве болганда чурттуң политиказынга эскерилге болбас ужурлуг дээрзинин дугайын К. Танаканың ЛДП-ниң даргазынга соңгуткаш, чазак баштыны болур эргени алганынга холбаштыр оппозиция партиилары медеглээн.

ТОКИО. (СЭТА). Какуэй Танака Японияның премьер-министринге соңгуткан.

Национал байырлалга холбаштыр

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШтың национал байырлалы — хамаарышпас чоруктуң хүнүнге холбаштыр президент Р. Никсон радио болгаш телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан. Президент Каттышкан Штаттарның ийи чүс чыл оюн 1976 чылда байырлаарынга белеткел дугайын американнарга чугаалап берген.

Президент Р. Никсон АКШтың ийи чүс чыл оюнга холбаштырган байырлалдарга киржириниче чалаалганы бүгү чурттарның чазактарынга чоокку үеде чорудар мен деп дыннаткан болгаш хамаарышпас чорук дээш америк улустуң демиселинге хой чурттарының патриоттары дузалаан дээрзин демдеглээн.

Коммунистерниң чаа чедиишкини

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Соңгулда мурнунуң кампаниязы чоруп турда, америк коммунистер база бир чедиишкинни чедип алган—АКШ-тың президентизиниң болгаш оралакчы президентизиниң албан-дужаалдарынга Коммунистиг партиянның кандидаттары — партияның Чиңгине секретары Гэс Холлду болгаш «Аныяк ажылчыннарның хосталга дээш эвилелиниң» даргазы Джарвис Тайнерни бүрүткээр дугайында бижиктерге 11.500 ат салыышкыны Соңгу Каролина штатка чыгдынган. Бо болза кандидаттарны албан ёзузу-биле бүрүткээрииге штаттың хообүлуларын ёзугаар негеттинериниден бүдүн чартык мүңга хөй ат салыышкыныдыр.

Компартияның кандидаттарын Соңгу Каролина штаттың соңгулда бүдлетельнеринге киргени «соңгулдага ийи кол буржуаз партияның мурнундагы тергиндекчи чоруун узуткаан» деп, штаттың компартиязының медеглелинде чугаалаан.

Г. Холлдуң болгаш Дж. Тайнерниң кандидатураларын ам безин АКШ-тың он ийи штадынга соңгулда бюллетельнеринге киргеп. Бо штаттарга оларны дэмээн бижиктерге 150 мүң ат салыышкыны чыгдынган.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭГЕЛЭЭН

БЕЛГРАД. (СЭТА). Июль алдында ында югослав-индий талаларының аразында албан ужурунда чугаалажыышкыннар эгелээн. Югослав төлээлерни ЮСФР-ниң Президентизи И. Броз Тито, индий төлээлерни — Индия Республиканың Президентизи В. Гири олар баштап турар. Индий Президент амгы үеде ында албанның аян-чоруун кылын турар.

Х. Асадтың ССРЭ-же аян-чоруу

ДАМАСК. (СЭТА). Араб Социалистиг чаартылга партиязының Чиңгине секретары, Сирия Араб Республиканың Президентизи Хафез Асадтың Совет Эвилелинде аян-чорук кылып чеде бергенин, ону Внуково аэродромунга байырладыы-биле уткааның Сирияның төп солуннары калбаабиле чырыдып бижип турар.

«Ас-Саура» солун «Асадтың Москваже аян-чоруу болгаш найыралчы араб-совет харылзааларның быжыкканы» деп эгелиг чүүлду парлаан. Чүүлдүң автору «араб-совет найырал бүзүлбас» деп демдеглээш, «ол найырал чүгле төөгүлүг байдал-биле эвес, харын-даа нимти дайынга удур каттышкан демисел-биле, нимти сорулга — мөлчүгделдиг болгаш империализмниң бүгү хевирлериниден хосталыры дээш, чаңгыс аай араб нимтилелди тургузары дээш демисел-биле база холбаалыг боп турар».

Агрессорну буруудадырын негээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Айыл чок чорук Чөвүлелиниң шинитпирин күүседириниден Израильдин ойталааны-биле ону база катап доп-дораан чылдырарының болгаш Сирияның база Ливанның шеригелериниң үүттурган офицерлерин дөраан хостаарының дугайында дилегни Сирия болгаш Ливан кылган.

Айыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазы хуралды чылдырар үе дугайында сүмелеп кижи-дир — деп, ооллуң эктин часкагыладым.

Чеченниң хөөг кара характары кыптыгып-ла келген, сөөкка долбаннадыр кыза берген бопугур чаактарын бичии ак хоккаштары-биле сүйбагылаан: «Шүлүк база билир мен» дидир. Мен түү боор, билир шүлүктерин чугаалаан бээрии дилей бердим. Шүлүк чугаалаарда концертте артистердээ ышкаш, холдарын сула сунуп бадырыпкан, бүгү дуртунга, сөгүн дег дорт турупкаш, канчаар-даа аажок бедик кедүрлүүшкүнүү-биле чугаалаар кижи чораан.

Өөреникчи оолдар, ыыстар
Өске хөйге үлегер боор.
Башын чазай дырап алыр.
База өөгүн илип алыр,
«Могеннит аътчыгаштандаа» эгелер чугаалады.
Иван нүүр кайын тооруп,
Кудуруундан салдынмаандаа.

Дыка-ла хөй шүлүктерни бир-даа илдик чок дазырадырла номчугулады эвеспе.

— Ырны база кончуг билир кижи боор мен—деп, мээң шын-на сеткилим-биле магадап мактаанымны дыннаваш, күжүр Чечен хей-аът кирип харыылады.

Чаражы кончуг аялга-биле, аяар-даа бол, туган эки каанның кыгыртыырып өткенин дег, өткүт, тода болгаш арыг үнүү дыннап тур мен.

Ырак чердэн төрээн чуртче
Ыраажы куш чанып келген.
«База»
Тугум хөлга киинсип чорда.
Тура дүшпес дидим-даа мен.

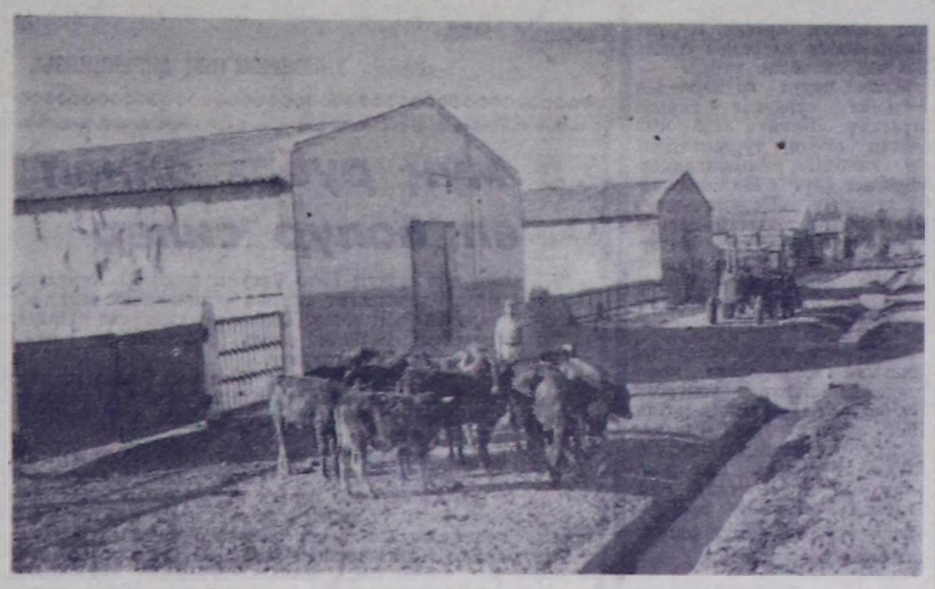
Ак-көк дээрниң ыраажызы хамнаарак-даа сагышка кирер.

Соңгаларлыг, демир-орук вагоннары дег, хөлчок узун инек кажаазын, оон бир талакы ханазында чада азып каан «Шын» солуннуу сагыжыма шак-ла ынчаар чуруп, оны чалыпавышаан, ыыткырыбиле номчуп, база чараш ырларны ырлап, шүлүктерни чугаалап турар, билбези чок хөглүг-шоваа Чечен-оолду бажынынче үдеп каам, менден чаа солун медээлер дыннаары-биле кызыл-бүлүнда чыгаы берген саанчыларже базыптым.

Монгуш ЗҮГЕП.

СОВЕТ СПЕЦИАЛИСТЕРНИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

АФГАНИСТАН. Кабулдан 150 километр ырак Джелалабад шынаазында күрүнениң «Газиабад» дээр фермазын тургускан. Ол болза механизастаан улуг ажылагый. Шаанда ээн чыткан черде цитрус плантациялары, ажыл-агый тудуглары болгаш чуртталга бажыңнары тургустунган. Совет специалистер ферманы организастаарынга улуг дузаламчыны көргүскен. Ажыглаттынмайн чыткан черлерже суг аксыр суггат системизин оларның деткимчези-биле тудкан, совет специалистер мергежилдиг кадрларны белеткээш, боттарының байлак дуржулгазын афганчыларга дамчыдып берген.

ЧУРУКТА: ферманың мал ажылының салбыры.

З. ПЕНСОННУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫЗЫЛ ИСЧИЛЕР

РАИСА ДОБРЕЦОВА

рын коргузери аиаа-да чаңчыл болган чүве-дир. Оларны Ленинградка чедиргеш, Разлиттө Ленин башкынын чадырын, Пушкинниң бажыңын, Эрмитаждың эртинезин көргүзүп, таныштырып турар. Москвадан, Ленинградтан, Ортаа Азиядан үнген аныяк өскен Сибирьже шүжүүп, Шушенское суурну көрүп, Байкалды магадап, Братск ГЭС-ти кайгап хаамайн турарлар.

Бо аныяк өскенге чүрт чүзү-даа хөрам чок берип турар. «Ким-даа, чүү-даа уттундурбаан!» деп кыйгы чеже мун чалыы кижиниң чүрээнге деткеп-дир! Ол изиг кыйгыны аныяк салгал чалбыштыг кызыл тук дег бедик кодургеш деткип турар.

Камчатканың бузу бурлаан баимериндеп Закарпатьениң тоолда шаг дег янзы-бүрү чечектерлиг эдектеринге чедир, Памирниң ондур чаагай даглырындан кыш, чай чок нөгаан турар Кара-Далайга чедир кызыл истекчилер саязаазы-биле шимчеп үнүпкен.

Днепрэшкиниинг тулчуушкуннарның оруктарынга алдаржаан болган ады биллинмес маадырларның изи-биле базым бүрүзүн шинчилеп, үевиң хөөн каан чажыттарын чүткүлдүг дилеп турарлар. Сургуулдарның дыштапыгазы эгелээр билек частыкыннар ыыкаш шимээннир, боргазында орукка ап чоруур шоодайлыг орлап эрес болукболүк пионерлерге бо-ла утукка бээр бис. Оларның ол совуургавчал чаңы делегейде чаңгыс-даа чажытты арттырбайн туюлувдан тура соп эккээр. Ленинниң кайгамчык төөгүзүн, канчап «Чаштаачыдан чалбыыш үнгенив», «Төрээп черниң чаартылгазы, хамаатты болган Ада-чурт дайынчыларның киржикчилерив, хереглерин дилеп тывары дээш кандыг айтырыг оларны дүвүретпес дээр.

Бүгү чүрттүң кайы-даа хенинг будуңчугажында бо чажыттарны аныяк өскенниң шудургу дилеп турар чылдагааны чүдел? Чүге дээрге, адазы, оглу, төрели маадырлыы-биле олген деп медээни албаан ог-бүле эвээш-даа бол, маадырларның ордун-хавыязын ыдыктыг чүве-биле домей камның кадагалап чоруур ог-бүле-ле хой. Адазының, нениниң, кырган-ачазының, кырган-аваазының шаңнаткан орденин дүүкаа хөрээнге тудукаш, юрүвүккө бодуи көре каапкаш, оолчуган азы кыстыгаш, «Ким-даа, чүү-даа уттундурбаан» деп кыйгыны сактып, ам-даа дилээр, дилээр, дилээр деп бодал ону чаңгыс черге олуртунмас кылдыр дүвүредип келир.

Чүгле чүректиң кыйгызыбиле, арыг арын-пүүлүг болур дээш, маадырлыы-биле олгеннериң мурнунга мөгейер дээш чеже аныяктар башкылары-биле чаңгыс орукче үнмээнил?!

Дайынны чүгле дириг чуруктап, номнардан номчуп көрген авыяктар чүге ону сонуургаары дам бараавыл? Бо салгал дайынчарның тулчуушкуннарының изиг агаарын мага-ботка сиирип тынып, ада-өгбелер бо чүрттүң хосталгазы дээш амы-тынын харамнанмайн тулчуп тургавыя биллир, каржы эжелекчилерин көөр хөнүү чок кылдыр кижиилеттинип, келир үениң ажы-төлүү аас-кежиктиг чурттазын дээш калган өгбелериниң хөрээн уламчылап, оларга эң үнелиг туралскаалдарны тудуп турарлары ол.

20 миллион совет кижилер өрткен дайынның тулчуушкуннар шолдеринге, эжелеткен хоорай, суурларга амытыныдан чарылган. Ол болза, чүрттүң бүгү човун чыскаактар болза, он дугаар кижи бүрүзү фашист дайынының холундан өлгеви ол... А ол чыскаалыпкан одурукка чүгле улуг кижилерни арттырар болза кай дугаар кижи олуп турганыл? Изи чок читкеннер чежел?

Ол берге үеде олуртken кижилерни хөөржүдер безин тай чок турган, хөөрдө ким чыдарын тып бижиирп-даа берге турган, а чамдыкта олуртken улустуң даңзызын хойлап чорааш боттары өлүртkеннер кайы хой.

Кызыл истекчилер бо ады биллинмес хөөрлерни тып, маадырларның аттарын дилеп тыраарлар. Ону тывырда яаны-бүрү аргалар бар. Кандыг-даа арганы ажыглаарга, кызыл исчилер тулчуушкуннарның изиг агаарын тыныл тураарлар. Олар каш-каш ангы нацпопал маадырларның аттарын тургусканнар. Чамдыктары чаңгыс чер-чурттугларын, оскелери шериг кезектерип, үшкүлери партизаннарның аң көкпаазы дег оруктары-биле, дөртkүлери бодулуң школазының доозукчу дайынчыларын дилеп, кандыг-даа арганы ажыглап турарлар. Шериг черлериниен айтырып, архивтериниң үе-диптен саргарган саазыпларын коптарып, хереглерден, киржикчилерден болуушкуннарны катап тургузуп турарлар. Чамдыкта тып алгаш истерп хенкепертен чиде бээр. Ынчан дилээшкинни эгезинден катап эгелөөр ужурга таваржыр. Ынчап тургаш күзээнин алырга, оорушкуну чүге дениээр.

Чеже маадырлыг чоруктарны, маадырларның аттарын тып тургуспаан дээр оларны! Чеже торел-доргулге оглуңуң, ачазының хөөржүттүнген черин тып бербээн дээр! Чеже чаңгыс кезектиң кок баштыг хоочуннары кызыл истекчилерниң ачызы-биле ужуражып, оорушкунун болгаш муңгаралдың сактыышкыннарындан карак чажың токпээнерил!

Маадырлар бистиң аровыста. Аас-кежиктиг болгаш улуг чоргаарал-биле аныяк өскен маадырлар-биле чугаалажып, оларның холдарын дыңзыг тудуп турарлар.

Кызыл исчилериниң эң дөрөе дружпалары болгаш отрядтары улуг харыысалга-биле дайынның . хоочуннарынга кылган ажылының дутайында слёттар үезинде илеткеп турарлар.

Ада-өгбе, ажы-төлүң аразында

Адырылбас мөңге быжыг харызаа бар!

Очулдурган Монгуш Чаагайоол.

ШКОЛА МУЗЕЙИ

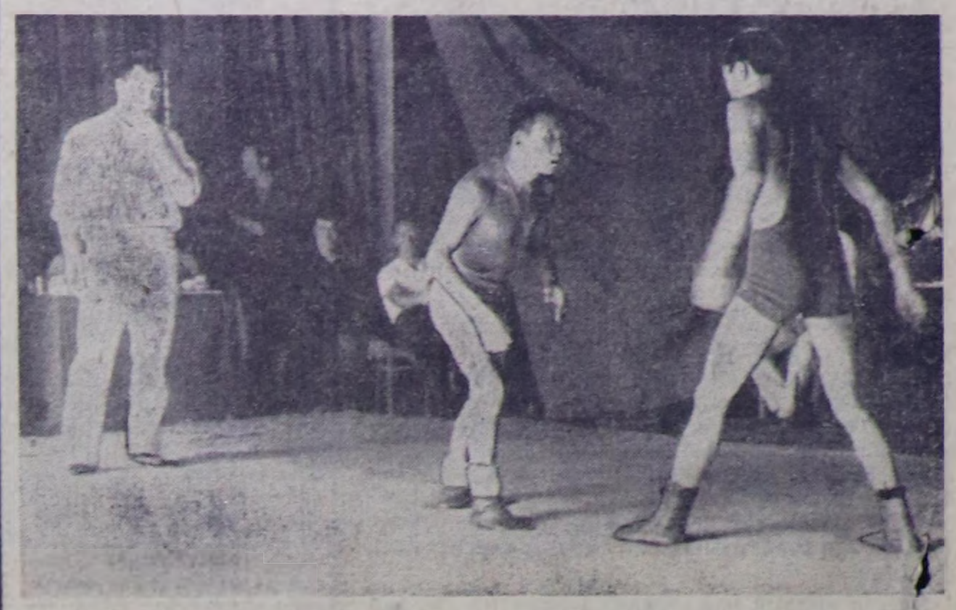
Сарыг-оол Монгушович Тевек Шекпээр школазында башкылап турар. Ол школада төрээн черин өөренир музей бар, оон ажылын база С. Тевек башкарып, школага ниитизи-биле 20 чыл башкылап ажылдап келген. Идепкейлиг хөй-ниитичи.

ЧУРУКТА: коммунист С. Тевек школа музейинде бешки классчыларга тайылбыр кылып тур.

П. ГОЛЬЦЕВТИН фотозу.

Хостуг хүреш

Зоналар аайы-биле маргылдаа

Кызылдың Гастелло аттыг парыгының Иогаан театрының олуттарын июль 6-ның хүнүнүң 4 шакта чок долдур эзеленкен. Ол болза хостуг хүрешке РСФСР-ниң бирги черн дээш Сибирь зоназының маргылдаазын сонуургап, чаңгыс чер чурттугларының канчаар хүрежирип көөр дээш келген улус-тур.

Бо улуг маргылдаада Красноярск крайның, Тыва АССР-ниң, Новосибирск, Кемерово, Иркутск областарның шилиндек командалары киржип турар. Маңаа киржир ужуруг Алтай крайның мөгелери келбээн.

Маргылдаанын кол судьязы Бүгү-россияның судья коллегиязының кежигүнү, бүгүзавилел категориязының судьязы, Москвадың Подольск хоорайдан келген Б. К. Баклыковтуң биске чугаалаапы болза:

— Хостуг хүреш талазы-биле маргылдаалары РСФСР-ниң чеди зоназында эрттирип турар. Түңнели сентябрьда Махачкала хоорайга болур. Аңаа зона бүрүзүнден деңгээйы-биле бирги, йииги, үшкү черлерни алган мөгелер киржир. Бо зонага тиилээн команда РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң шилиир кубогубиле шаңнадыр. Ону эрткен чылгы бирги черни алган Красноярск крайның мөгелери Кызылда чедирип келген. Бо кубокту ким алырын баш бурунгаар чутааллары берге. Чүге дээрге команда бүрүзү зона маргылдаазынга хынамчалыг белеткенген болгаш шаңналдыг черни алыр сорулгалыг келген.

48 килограмм деңгээлиг мөгелер Кемерово областың толээн спорт мастерияге кандидат Кужуларов, Красноярск крайның мөгези спорт мастери Межеков бир дугаарында хүрежип, улуг маргылдааны эгелээн. Аңаа Межеков тиилээп.

Тыва АССР-ниң мөгези, ССРЭ-ниң спорт мастерияге кандидат Владимир Седип-оолду, спорт мастерияге кандидат Сидельниковту (Новосибирск) хевисче кыйгыра бердим. Владимир баштайгы минуталардан эгелээп капшагай хүрежип, удурланыкчызыны чай алыдырбайн-да баргаи. Седип-оол ажинден артык күштүүн, мергежилдиин көргүзүп, 5 минута 30 секунда болган соолунде арыг тиилегенин чедип алган.

57 килограмм деңгээлиг спорт мастери, хостуг хүрешке Тыва АССР-ниң каш дапкыр чемпиону Федор Ондар биле Иркутскиниң толээн бирги разрядлы Кармаев хүрежип эгеледи.

— Федор бодунуң деңгээлинге шыдаар болдур иинн. Соолгу үеде бистиң республикага болган хостуг хүреш маргылдааларынга ону октаан кижи чок. «Зонага хүрежирп-биле ол-даа шыңгыы белеткенген-дир» деп, көрүкчүлериниң аралында бир кижи эжинге чугаалап орду. Улус шак мынчаар хөөрежип орар аразында Ондар арыг тиилегеин чедип алды.

68 килограмм деңгээлиг мөгелер спорт мастерияге кандидат Вячеслав Кара-Тоонуту (Тыва АССР), бирги разрядлы Кошкосеви (Иркутск) хевисче кыйгыра берди. Вячеслав баштайгы минуталардан эгелеп ареспиг хүрешкеш, 5 минута 15 секунда эрткенде арыг тиилегеин чедип алган.

Хостуг хүрештиң маргылдаазы эгелээн хүнде деңгээйы-биле шуутуу мөгелерниң бирги эзлээшиң хүрежи болган.

Маргылдаа уламчылап турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: хүреш үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БИРГИ САЛЫГ—ИЮЛЬ 11-ДЕ

РЕЙКЬЯВИК, июль 7. (СЭТА-ның тускай корр.). Хол-шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаанын бирги салыы июль 11-де болур. ады-биле Борис Спасский ойнаар. Июльдуң 8-да орай кежээ чоруттунган билет тудуушкуулуувуң үезинде од тодарай бергем.

ИЮЛЬДА АГААР

«Правда» солуннуң корреспондентизи июльда агаар бойдустуң хандыг болуруи ССРЭ-ниң Гидромет-төвүүнүң директорунуң оралакчызы В. Н. Паршинден айтырган. Оон чугаалаанындан Урал даваадан эгелээш, чурттуң чөөн талазынче турар черлерге хамаарыштыр тайылбырын мында парладывыс.

Барыын Сибирьниң болгаш Соңгу Казахстанның кодээ ажыл-агый районнарының хөй вуруузунга агаарның байдалы июльда моон мурнунда чылдарда турганындан бичө серилп болур. Чаашкын норма ёзугаар, харын-даа чамдык черлерге нормадан хөй-даа болгулаар, ол чорук тарылгага таарымчалыг болур. Өне изиг дээш үелерде изиг 25—30 градус болур, а серилдей бергенде хүндүс 17—22 дуне—5—10 градус чылыг болгулаар.

Чөөн Сибирьниң мурнуу талазынга температура хүндүс 22—28 градус чылыыр, Чөөн Сибирьниң өң мурнуу районнарынга 30 градус, а Тыва АССР-ге — 35 градус чедир нанир. Амур областа, Хабаровск крайның мурнуу талазынга болгаш Приморье крайга июльда чылыг, алаэн курган агаар болур. Изиг болган курган агаар орттер болурунга чедирип болур, ынчангаш бо талазы-биле серемчилелдиг болуру чугула.

Агаар бойдустуң байдалы дүжүттө хандыг салдарлыг болурул? Кодээ ажыл-агыйның кол районнарынга культураларның өзөрииге болган ажаан алышкынга таарымчалыг болур.

(«Правдадан» азган).

Сургуулдар хүлээп алыр

Кызыл-садыгның «Саян» универмагы садыгжыларның 6 ай хуусадыг түс-түста практиктиг өөредилгезинге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Өөредилгеге 18 хардан күзү эвес назылыг, Кызыл хоорайда чурттап турар кижилерни хүлээп алыр. Стипендиязыны даражында хемчээл-биле төлээр:

Өөредилгениң бирги, йиигн айларында — 54 рубль.

Өөредилгениң үшкү, дөртkү айларында —57 рубль.

Бешки, алдыгы айларында —64 рубль.

«Саян» универмаг садыгжыларның чыл хуусадыг курузунга хүлээп алышкынны база чорудар. Аңаа Кызылда чурттап турар, 18 хардан күзү эвес назылыг кижилерни хүлээп алыр.

Бидирииишкинни универмагтың директорунга киирер. Телефон № 55-33.

«САЯН» УНИВЕРМАГТЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

5 мүң рубль ойнап ап болур силер

1972 чылдың августуң 15-те Сухумн хоорайга Күрүненин 3 хуу ойнап алышкынның иштики чээшкинниинің талазы-биле 40-ку тиражты боон эртер. Тиражтың үжеп сес разряхтарынга ниити түңү 19.477.280 рубль 357200 санныг ойнап алышкыннарны төлээр ужуруг.

Ажаалга кассалары июль 1-ден 15-ке чедир облигацияларны эң чиик курстуг өртек-биле, тодарайлаарга 20 рубльдин облигациязы дээш 10 көп. курстуг өртекти, а 10 рубльдин дээш—0,5 көпеекти тыртар.

Июль 16-дан эгелээш курстуг өртек улгадыр болгаш тираж болур үнге чедир 20 рубльдиң облигациязынга 50 көп., а 10 рубльдиниге—25 көпеек төлөөр апаар.

Күрүненің 3 хуузуг ойнап алышкынныг иштики чээлзининиң облигацияларын салып алырынче далаавыңар!

Бо үзелгенин облигацияларыы-биле 5000 рубльди ойнап болурсуңар! АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРТЕЛЕЛИ.

ЯНКА КУПАЛА

(Төрүттүнге-ле 90 харлаанынга)

Өндүр улуг орус чогаалчы Максим Горький болза Янка Купаланы «моғаг чок шүлүкчү-революсчу» деп адаан, ол болза, Белоруссияның улустуң шүлүкчүзүнүң моозүн ылавылаалдыы-биле соглээни олдур. Янка Купала дээрге Якуб Колас-биле кады чаа белорус чечен чогаалдың үндезилекчизи, белорус чогаал дылының тургузукчузу бирги орус революциняның белеткелининг болгаш хогжүлдезининң «холөөзининг чылдарының салдары чалгынналдырганнарның бирээзи болган, ол ыңдыг кинигелерниң аттары Белоруссияның ажылчы массаларының революсчу демисели-биле болгаш оларның национал богмедерелининң оттуушкуну-биле шуут холбашкан.

«Я. Купаланың шүлүк чогаалы дээрге чүгле эки уранчечен, бедик шынарлыг шүлүктер эвес, харын база ол дээрге белорус улустуң амыдыралының бир янзы тоогузу, ол улустуң моозүүн, чаңчылдарын, бодалдарын, идегелдерин илереткени, ол улустуң демиселин, тиилелгелерин көргүскени болур» — деп, М. Исаковский бижээн.

Паннарның дарлалының адаанга чораан белорус тараачының революция мурнундагы аар-берге болгаш дүмбей чурттагазы шүлүкчүнүң чогаалдарында илереттингеп, ол тараачының эчис чүткүлдери, күзелдери тодарагтынган, төрээн бойдузунуң чараш чазагайы чуруттунган. Янка Купаланың хосталгага ыыкаш-ыылдыг шүлүк чогаалы дарлакчыларга удур чонну чидяг демиселче кыйгырып чораан.

Совет эрге-чагырганың үезинде оон шүлүк чогаалы амыдыралды бадыткаи турар, сорук киришкининг болу берген, шүлүктериниң шынары чаа тургузуглуг оорушкулуг, хүн дег чырык, чылыг, өткир ырызы апарган. Социалистиг Белоруссияның, улустарның вайыралының, совет патриотизминиң ираажызы болур Янка Купала күш-ажылдың кижизинге ёзулуг гимнини тургускан, ол болза күш-ажылчы коллективке бүзурелбиле, оон эгээртинмес күжүнге бердингени-биле илереп турар. Купаланың шүлүк чогаалының күжү — оон чонга биилдингир чечениинде, амыдыралчызында, сеткилге киреринде, ёзулуг улусчу моозүүнде болуп турар. Белоруссияның улустуң шүлүкчүзүнүң юбилейи — хөй нацпопалдыг совет чечен чогаалдың байырлалы болур.

Янка Купаланың баштайгы «Тараачыл» деп шүлүү 1905 чылда парлаттынган. 1907 чылда «Наша нива» солун оон бир шүлүүн парлаан, ында чонну революстуг демиселче кыйгырып турар. Я. Купала ындыг янзы эгелээш, хөй чогаалды бижээн. 1910, 1912, 1913, чылдарда оон баштайгы чыындылары парлаттывыылаан.

1916 чылдан Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээринге чедир ол шеригге турган. 1917 чылда революцияны ол Смоленскиге утказап, аңаа өөрүп, «Ужудуп чорупкан» деп шүлүүнге: «Ой, чалгынналган салгалдар чырык хүнче, хосталгаже, ужудуп чорупкан» деп бижээн.

1919 чылда Минскиге ол чеде бергеш, БССР-ниң улус чыдыышкын комиссарынга ажылдай берген. 1921 чылда партийжи гимн «Интернационалды» белорус дылга ол очулдургап. 1930 чылда БССР-ниң улустуң шүлүкчүзү атты аңаа тывыскан. Ол—1923 чылдан бээр БССР-ниң, 1929 чылдан бээр Украин ССР-ниң Эртемнер академияларының чиңгипе кежигүзү. Беш чылдарның чылдарында хөй чогаалдарны ол бижээн, чижээ, «Одесса хөм кырында», «Борисов», «Тарасовтуң салымы» дээр шүлүглелдерни бижээн. 1935, 1936, 1937, 1940 чылдарда шүлүктер, ырлар номнарын ол парлап үндүргүлээн.

Я. Купаланың 1940 чылда парлаан, «Чүректен» деп шүлүктер чыындызы дээш, аңаа Күрүне шаңналының тывыскан. Ада-чурттуң Улуг дайынының эгезинде оон бижээн шүлүктерин, публицистика чүүдерин Белоруссияның фронт болгаш партизан солуннарынга парлап тургулаан. Оон «Белорус партизаннарга» деп шүлүү немецтер эзелээп турган черлерге тарай берген, ол — партизаннарның даңгыраа апарган.

Некрасовтуң, Шевченкоңуң, Пушкиниң чогаалдарын белорус дылга ол очулдургаан, а оон бодунуң чогаалдарын орус дылче М. Горький, В. Брюсов, Э. Багрицкий, М. Исаковский, М. Светлов, А. Прокофьев болгаш өскелердээ очулдургулаан.

Я. Купала 1942 чылда мөңээн. Бүгү-эвилелдиң ном палатазының медээзи-биле алырга, оон номнарын совет эрге чагырганың чылдарында Совет Эвилелиниг 155 катап, ССРЭ-ниң улустарының 18 дылынга ниити тиражы 4 миллион 772 муң кезек кылдыр парлап үндүргеи.

Тыва дылга оон чамдык шүлүктерп өөредилге номнарынга үнгүлээн.

(«Алдарлыг болгаш туразкаалдыг хүнмер календарындан»).

КИНОЭКРАННАРДА

Удавас «Ынакшылдың драмазы» деп делгем экранныг уран-чечен фильм үүп эгелээр. Ону «Узбекфильм» киностудиязы тургускап. Бо фильмде дайындан келген бөдүүн солдаттың салым-чолуунуң дугайында тодаргай чугаалап турар. Совет солдаттың чаагай моозу-шынарын, оон маадырлыг чоруун фильмден көөр бис. «Мецээ бодуң дугайында чугаала» деп фильйде дайынның кадыгберге шылгалдазын шыдажып эрткеп хереженен кижиниң амыдыралын көргүскеп. Фильмниң сценарийининг автору Б. Метальников, режиссёр — тургузукчуу С. Микаэлян. Тус-тус маадырларның рольдарында Тамара Семина, Армен Джигарханян, Виталий Соломин, Виктор Павлов, Елизавета Никишихина, Георгий Штиль олар аки ойнап турар.

«Тростниктиг аърга-арыг» деп фильмни Риганың киностудиязы тургускан. Бо фильмде балыкчы траулерниң кара чаңгыс хереглизиниң дугайында тодаргайы-биле көргускеп. Бо киноны кол ролюнда артист Улдис Пуцитис ойнаан. Шаанда балыкчы чораан Эгона Лиэса фильмниң сценарийин тургускап.

«Дипломнуг Зозуля» деп фильмде аныяк ветеринарның ажыл-пииниң дугайында көргускеп. Ында хүн бүрүнүң чугула айтырыын кодургеп. Бо кино болза, амгы үениң кодээ суурунуң амыдыралыбиле көрүкчүлерни таныштырар. Оон аңгыда оон шинтпирлеттинген болгаш шинтпирлеттинмээн проблемаларның дугайын тодазы-биле чугаалап турар.

Бо фильмни ийи аныяк режиссёрлар Вадим Ильенко биле Игорь Самборский тургускан. Фильмниң кол маадырының ролюнда — Горький аттыг хоорүм-ның театрының актёру Владимир Старосгин. Ол актёрнуң кинога бир-ле дугаарында тырттырганы бо. Наташаның ролюнда актёр Антонина Лефтий ойнап турар.

Бо фильмни болза, Александр Довженко аттыг киностудия бүдүрүп үндүргеп.

«Соолгу арт» деп фильмде болза, Совет эрге-чагырганың тургустунуп турган чылдарында Азербайджанның даглыг суурларында болуп турган болуушкуннарны көргускеп. Фильмден көөрге Совет эрге-чагырганың үш төлээлекчилерп дайзын Кербалайның талалакчыларының огуудан маадырлыы-биле өлүр. Олар өлүртсе-даа, дайзынга ол маадырларның шынныг демисели дириглерден артык коргунчуг болуу бээр.

Шынны билгеп тараачынпар Кербалайдан аңгыланып чорай бээр, а дайзын — Кербалай чаасканнартып кылыр.

Кербалайның ролюн ССРЭниң улустуң артизи, Күрүне шаңналының лауреады Адиль Искендеров ойнап турар.

«Сенче чорун ор мен» деп фильмни сураглыг украин шүлүкчү Лесиниң 100 чыл болган ооңга тураскаатkан. Бо кинода, революционнер-марксист Сергей Мержинскийге шүлүкчү Лесиниң ханы ынакшылын тодаргай көргускеп. Фильмниң тургузукчуузарежиссёру — Николай Мащенко. Бо фильмни Александр Довженко аттыг киностудиязы бүдүрүп үндүргеп.

«Кырганнар-дээрбечилер» деп фильмни «Мосфильм» киностудиязы бүдүрүп үндүргеп. Бо болза, оңгуг кинокомедия. Ийи кырган пенсионернин хоглуг ужураддарының дугайында көргускеп. Кол ролдарда Юрий Никулин биле Евгений Евстигнеев оларның ойнап турарын улуг сонуургал-биле көөр силер.

Л. КАБАКОВА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 8-ТЕ
МОСКВАДАН

11.55—Дамчыдылганың программазы. 12.00—Медээлер. 12.05—Уругларга. В. Коростылев. М. Львовский—«Димканың ужуралдары». Уругларның Төп театрының шиңээ. Ийиги төөгү. «Димка ажыл далайда». 12.40—«Кадыкшыл». Эртем-нопулярлыг программа. 13.10—Оңгуг телекөргүзүлге. Уругларга. Мультфильм. 13.30—«Дилээшкин». Дамчыдылганы чогаалчы С. С. Смирнов чорудар. 14.25—Спорт программазы. 15.15—Оңгуг телекөргүзүлге. «Музыкалыг ужуражылгаар». 16.00 — Оңгуг телекөргүзүлге. «Кемниг херек болган шиитке». Уран-чечен фильм. Бирги кезээ. 17.50—18.00 — Чапсаг. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30—Делегейниң 8-ки фестивалынга «Адрын Орфей» деп эстраданың ырлары. 19.40—«Дагларга чай кыска». Уран-чечен фильм. 21.00—«Европаның төвүнде оскерилгелер». Дамчыдылганы Бүгү-эвилелдиң радиозунуң болгаш Төп телевидениениң политиктиг хайгаракчызы В. Шрагин чорудар.

КЫЗЫЛДАН

21.30—«Доора кудумчу». Уран-чечен фильм. 22.40—«Аас-кежиктиг ортулуктар». Музыкалыг телефильм.

МОСКВАДАН

23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—01.00 «Далай чалап тур» Уран-чечен фильм.

аагаар

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге бичө чаъс чаан, дыңмырлар. Агаарның температуразы 21—26 градус чылыг болур.

Кызылга шөкар бузуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 22—27 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылдың буураазы» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Даарта — апрель үш» 15, «Оон ажыдыралында эрлер» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Узун уктуг Пеппи» 9. «Ырак авгусче посад». 11, 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кезектери) 14, 17.15, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Бир эвес ол ынакшыл-болза?» 17.30, 19.10, 21 шактарда.

ЧЫНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көгээ ажыл-егий киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацшя база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезбейн-барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00135.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 11 ВТОРНИК. № 161 (8929). Өртээ 2 кеп

АЖААП АЛЫЫШКЫН ЧООКШУЛ

Бо чай иштиг болганы-биле чер болганда тараа дыка шалыпкын бижип турар. Муриуу талакы районнарда тараа культураларын массалыы-биле ажаап ап турар.

ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң дыннатканы-биле алырга, июль эгезинге чедир бүтүү комбайннарның 74 хуузун азы 476652 комбайннары белен техниканың шугумувда тургускан. Ол дээрге эрткен чылдың ол-ла үезинде тургандыдан дыка хөй боон турары ол-дур. Азербайджанның, Латвияның, Киргизияның, Арменияның, Эстонияның ажыл-агыйлары «хову корабльдерин» эрткен чылдың бо үезинде эвээштп белеткеп алган. Латвияның колхозтарында болгаш совхозтарында бүтүү комбайннарның 57 хуузун белеткээн.

Ажыл-агыйлар июль эгезинге чедир 233501 жатказарны белеткээн. Ол болза бар машиналарның 71 хуузу-дур. Эрткен чартык айда оларга 78,4 мун жатказар база немешкен. Украинаның, Молдавияның, Литваның ажыл-агыйларында ыпдыг машиналарны эң-не хөйну белеткээн, а Узбекистанда болгаш Казахстанда бо талазы-биле ажыл эрткен чылдыңдан хожудап турар.

Чүүк автомобильдерин база белеткеп, оларны сөптеп турар. Ба машиналарның 68 хуузу, а машиналары тараа сөөр белеп. Эстонияның болга ажыл-агыйларында белеп м ыы-дээ черден хөй болуп г

Ол ышкаш чурттуң колхо совхозтары куңуруза, силос, фель, хөвең ажаап алыр баш удур эрткен чылдан х турар. Сөптелге мастерска бүрүүү үнелиг: ажаап ал шудан келген.

(СЭТА

ЧААРТЫКЧЫЛАР, ЧОГААДЫКЧЫЛАР

Тоску беш чылда ниитилел будурулгезиниң ажыктыг чорууи бедиреринің оруктарын демдеглевишаан, СЭКП-ниң XXIV съездиин биспиң чуртувуска чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шинчээшкинниң улам калбаргырып будурулге хогжулдезининң техниктиг депшилгенин чугула чорууу болур деп айыткан. Техниктиг чогаадылганың херээже калбак массаларны — ажылчыннарны, техниктерни, инженерлерни, хаара тударды үениң негелдеэи болур.

Бистиң республикавыстың чогаадыкчылары болгаш чаартыкчылары тоску беш чылдың баштайгы хүнүпериндеп эгелээш, будурулге курланырларын дилеп тыкар, күш-ажылдың будурукчулуун бедидер, материалдыг болгаш кижи күжүнүң курлавырларын эң ажыктыг ажыглаар дээш калбарган бүтүү улустуң чарыжыпга киржип, багай эвес көргүүлерлиг ажылдап турар.

Чүгле эрткен 1971 чылда республиканың чаартыкчылары 902 чогаадыкчы болгаш чаартыкчы санаалды будурулгеге шигээткеннер. Оон ниитизи-биле 1 миллион 233 мун ажыг рубльдиң камналгазы чедип алдынган.

Чаартылга болгаш чогаадылга херээн тодаргай организастаан черлерде күрүне планы болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оонга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлелер эки күүседтиниң турар. Ак-Довуракпың даг-дүгү будурер комбинады республикада мурнакчы будурулгелериниң бирээзи. Ол планныг онаалдаларын ай, квартал аайы-биле доктаамал ажыр күүседип турар. Бо будурулгениң эки түңнелдерни болгаш будурулгениң дең-дескн ажылдаар чорууп чедип ап турарының бир чажыды болза, чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар-биле ажылды күштелдиргенинде, будурулге чорудулгазын экижидерииге ажылчыннарны калбак-биле киприштирип турарында болур.

Комбинаттың инженерлери Ленин орденниг эдилекчилээ Г. Маианков, А. Курлянов олар коллективте техниктиг депшилге дээш демиселдиң ёзулуг организаторларынга санаалып турарлар. Олар өске инженер-техниктиг ажылдакчылар, бригадирлер, мастерлер, цех начальниктери болгаш мурнакчы ажылчыннар-биле сүмележип тургаш, даг-дүгүиүң эки шынарлыг сорттарын арыглап алырының ажыктыг хемчегларин баш удур планнаш турарлар. Ынчангаш даг-дүгү арыглаар фабрикаиың ажылын соксатпайн, будурулге чорудулгазын чаартыр, солуур түүлдерин дерип, тургузуп турары будурүп турар продукциянын хемчээлин ковудедип шынарын экижидер арганы берип турар. Ак-Довуракпың ажылчыннары ниитизи-биле эрткен беш айларның дургузунда 217 мун ажыг рубльдиң чогаадыкчы ажылдарын боттандырганнар.

Чаартылга болгаш чогаадылга ниитилелиниц чөвүлелдерн техниктиг депшилгени калбак-биле пропагандалап, адаа калбак массаларны киприштирер болза, чүгле инженер-техниктиг ажылдакчылар эвес, а бөдүүн ажылчыннар хөй түүлдерни кылып болурлар. База-ла Ак-Довуракпан чижек. Ол комбинаттың слесарьлары О. Шелковенко, М. Смирнов олар эрткен беш чылда 70 хире чаартыкчы саналды будурулгеге шигээткеннер. Чүгле оң М. Смирновтуң киприген саналдары миллион ажыг рубльдиң кампалгазын берген.

Бир эвес ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның профессионал мергежилии доктаамал бедидип, оларның бедик будурукчулуг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар болза, ажылчы чоннарның чогаадыкчы идепкейн кайы хире улуг үүлеия чогаадып, будурүп болурун үстүнде чижектер тодаргай бадыткап турар.

ССРЭ-ниң профсвиздерииниң XV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эп Л. И. Брежневтиң чугаалаапы болза:

«АМГЫ БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН БИСТЕР ШУНТУВУС ДҮҮН АЖЫЛДАП ТУРГАНЫВЫСТАН БӨГҮН БОЛГАШ ДААРТА УЛАМ ЭКИ АЖЫЛДААР УЖУРЛУГ БИС ДЭЭРЗИН БАРЫМДААЛАП ТУРГУСКАН. БО БОЛЗА, БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН ЧЕДИШКИНИНГ КҮҮСЕДИРИПИҢ ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА НЕГЕЛДЕЗИ ДЕП ЧҮВЕНИ АЖЫЛЫ-БИЛЕ ЧУГААЛААР АПААР БИС. ЫНЧАНГАШ ЧЫЛДЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ СТИЛИНЧЕ БОТТАРЫВЫСТЫ ХАНДЫКШЫДАРЫВЫС ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА».

Партия болгаш чазактың бо айтыышкынын амыдыралга боттандырар дээш түс-түс ажыл-агыйларның, будурулге коллективтериниц удуртукчулары, партия болгаш хөй-ниитп организацияларының ажылчы чоннарның чогаадыкчы ёзулуе ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, маңаа кордунген акша-хореңгилерни долузу-биле ажыглаарын хандырар хүлээлгелиглер. Чогаадылга болгаш чаартылга херээже күрүне чыл бүрүде акша-хореңгинин хөйнү үндүүп турар. Эрткен чылын республикага бо сорулгага 893 мун рубльди чарыгдаары кордунген турган, оон чүгле 622 мун рубль ажыглаттынганын четпес деп сапаар херек.

Бистиң республикавыстың экономиказы хөй адырлыг. Чогаадылга болгаш чаартылга айтырыын түс-түс адырларга хамаарыштыр анализтеп көөр болза, кодээ ажыл-агый будурулгелериде, «Сельхозтехника» каттыжыышкынында, чоннуң амыдырал хандырылгазында ажылдап турар коллективтерде бо ажыл куду деңнелде тургустунган. Эрткен чылын республиканың бүтүү совхозтарындан чогаадылга херээже чүгле 46 кижиниң киришкени мадаа тодаргай чижек болур.

А ынчаарга республиканың кодээ ажыл-агый будурулгезин улам хогжүдер, адаа эртем, техниканың чаа чедишкиннерин нептередир, оон будурулге чорудулгазын сайызырагайжыдар талазы-биле чогаадыр, чаартыр ажылдар эвээп эвес. Чижээлээрге, эки шынарлыг мал чемнерин белеткээри, эткө дужаар малдың чылдың кайы-даа үезинде семиртилгезин организастаары, укаажыдылганы экижидери дээш оон-даа оске айтырыгларны шиитиирээрипче кодээниц ажыл-ишчилериниц чогаадыкчы инициативазын мобилизастаар херек. Сөөлгү чылдарда мал чемнииң белеткелиндө будук-бүрүнү белеткээры, сенаж салыры, сигенни салгынвадыи кургадыры дээш ышкаш дешилгелиг аргаларны республиканың «Саяп», «Улуг-Хая» совхозтары, Дуржулга станциязы дээн ышкаш мурнакчы ажыл-агыйлары калбак-биле ажыглап турар апарган. Ол мурнакчы дуржулганы бүтүү ажыл-агыйларга ажыглаан турарын чедип алыры чугула.

Республиканың чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының мурнунда улуг сорулга салдынган. Олар беш чылдың күрүне планының күүселдезинге киприштир 3,8 млн. рубльдиң чогаадылга болгаш чаартылга ажылдарын кылыр хүлээлгелиглер.

Сарыг-Сепке байырлал

Эртеи субботада Каа-Хем районнуң төвүнге кодээ ажыл-агыйның, албан, организацияп болгаш будурулге черлериниң мурнакчылары чыглып келген. Район наадымын СЭКП райкомунуң ийиги секретары Ш. Х. Сереэдар байырлалдыы-биле ажыткан.

Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының биргн чартык чылда малдан алыр продуктуларны ковудедир база малдың бап санын өстүрөр талазы-биле чедип алган чедишкиннерииниң дугайында митингиге илеткелди кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы З. Е. Шин кылган.

Мал чеминиң белеткелдериниң талазы-биле республикага социалистиг чарыштың бо чылгы эгелекчилериниң бирээзи «Типледге» колхозтуң ажылишчилериниң мурнундан ында партия организациязының секретары Н. Д. Монгуш район наадымының киржикчилериниге байыр чедирип, санал берген. «Бурунгаар» совхозтуң мурнакчы хойжузу О. Анчы, Бүрен-Аксы кодээ Советтиң даргазы Л. Т. Ильченко олар база аиаа чүве чугаалаан.

Чаржып турары Таңды райондан Таңды райкүүскомунуң даргазының оралакчызы эш С. Монгуш каа-хемчилерниң чартык чылда чедип алган чедишкиннеринге чүректиң хөпүзындан изиг байырны чедирип, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оонга үткуштур ийиги чартык чылда оон-даа улуг чедишкиннерлиг болурун күзээн.

Юбилейлиг чылдың биргн чартынында кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле ажыл-агыйларның аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи «Бурунгаар» совхоз болган. Ол совхозтуң телээлекчилериие партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң ажыл-агыйлар аралынга шилчиир Кызыл тугун Ш. Х. Сереэдар байырладыы-биле тывыскан.

Наадымга районнуң албан организацпя, будурулге черлериниң телээлекчилери база киришкен болгаш оларның аразында бирги чартык чылдың планныг онаалдазын күүседир талазы-биле бирги черни алган районнуң орук-тудуг участогунга база кодээ Советтерден — Бүрен-Аксы кодээ Советке түс-тузунда шилчиир Кызыл туктарны тывыскылаан.

Район наадымынга киржир эргени чедип алган болгаш чартык чылда бедик көргүзүгтерн-биле Төрээн чүртүн өөрткеп 55 мурнакчыны СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнун Хүндүлүг бижиктери-биле болгаш ортектиг белектер-биле шаңнаан.

Байырлыг хурал доостуру билек наадымның киржикчилеринге «Совет Тыва» совхозтун, районнуң культура бажының бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң киржикчилери концерт көргүскеп.

Ол хүн Сарыг-Сепке байырлал кежээ орайга чедир үргүлчүлээн. Спортчу маргылдаалар наадымның кол черии эзлеп, чүрттакчыларның болгаш район төвүнүң аалчыларының ёзулуг дыштанылгазы болу берген. Бир-ле дугаарында волейболга районнуң тос командазы күжүн шенешкен. Дараазында 32 метрнин хүрежи көрүкчүлерпнн сонуургалын болдурган. 800 метрге аныяктарның чарыжы болун болуп эрткен. Борта чүгле спортчулар эвес, а өске кижилерни база хаара тудар соруглга-биле массалыг оюннарны база организастаан. Ылангыя бат кагарынга эң-не хөй кижини хаара туткан.

Каа-Хем районнуң ажылчы чоннары боттарының биргн чартык чылда чедип алган чедишкиннерии түңнеп, байырлап эрттирген. Бо район наадымы мурнунгагы чылдардан алаан онзагай болгаш массалыг болган.

Бистиң корр.

Мурнакчыларның район наадымы

Эрткен субботада Бай-Хаак суурга ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатка бүдүрүлгенин мурнакчыларының район наадымы болгаш «Дең эргелериниң чаңгыс өг-бүлезинде» деп темалыг ыры болгаш танцының байырлалы болуп эрткен. Суурнуң топ стадионунда Иошап театрга наадымга тураскаатка байырлыг хурал болган. Хуралды СЭКП Таңды райкомунуң секретары И. Б. Тыртык-Кара ажыткан. «Биргн чартык чылдың түңнелдери болгаш тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалталарын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының сорулгаларының дугайында» илеткелди райкүүском даргазы Г. А. Заркевич кылган.

Байырлыг хуралга күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын салар талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш «Революцияның чалбыыжы» колхозка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Адаа районнуң кодээ ажыл-агыйының бүтүү ажыл-ишчилеринге кыйгырыгны хүлээп алган.

ЧУРУКТА: Таңды райкүүскомнуң даргазы Г. А. Заркевич «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң даргазы Ю. А. Чихачевка СЭКП Таңды райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тыпсып тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ГРАФИК МУРНАВЫШАА

Республиканың коя-коя тудугларының чаны-биле эрт чытнаш, агаарже согунналып үне бергеи автокраннарн эсмерип, олар бажыңнарның дөрт-беш каатт рынче янзы-бүрү тудуг материалдарын, дериглерии дамбып т рарын бо-ла көөр бис. Суг дамчыдар улуг хоолайлар салыр хан траншеяларны казып, оок довураан машина чүдүрүп турар экскаторларының шалыпкын ажылдап тур рын магадаар бис. Чаа тудугларның фундаментизин салыр биле белеткеп каан черниң довураан тарадып, двсилеп тура бульдозерлер, скреперлер ажылдың будурукчулуун кайы х ре бедидип турарын кижи магадаар. Бо бүтүү кайгамчын т ника-биле тудугларны хандырып турар организация — Кра ноярскиниң «Тудуг механизация» трезиниң Кызылда № 1 механизация эргелели болур.

Механизация эргелелиниң бүтүү участоктары эрткен ква талда планныг даалгаларын күүседир дээш, неделядан нед лиже, айдан айже дең-десии ажылдап келгениниң түңнелин де квартал планын хуусаа бетинде күүсетнеп. Механизато лар чылдың бирги кварталында база эки түңнелдерлиг бо гаи. Ынчангаш чартык чыл планын эргелелдиң коллектив он сес хонуи бурунгаар күүседипкеи. Ол дээрге план ёзуга механизастаар бүтүү амылдарны 795 муң рубльге кылыр тур гаш, оиу 876 муң рубльге чедиргеи, азы планын 110,2 ху күүсеткени ол. Оок иштинде тудуг-монтам амылдарының планының күүселдезии 111,8 хуу болган. Күш-ажылдың бү дурукчулуу бир кижиге онааштыр планда кордунгенинден хуу өскен. Чартын чыл дургузунда киргеи оруига планда ажыр 5000 муң ажыг рубль болган.

Бо дээрге дүүнгүзүнден бөгүн, даарта бөгүнгүзүндеи арты зии амылдаар дээн принципти амыдыралга боттандырып т рарының херечизи-дир.

Амылды эвээш чарыгдал-биле кылгаш, оон хөй пр дукция будурери дээрге будурулгенин экономийтиг көргүзү леринин үндезини болгай. Июнь айда коллектив планы ажыр күүсеткенинин ачызында июль айның үлүүнге 81 му рубль киргеи. Оиу бадытмаар саннарның база бир иол кө гүзүү — күш-амылдың будурукчулуу амыл төлевириидеи үе гүлчү мурнап турарында болур. Эргечелдиң күүсеткеи бүт тудуг-монтам амылында күш-амылдың будурукчулуу бо амылдачының шалыңынга онаашты инзэргелиий оскеи.

Эргелелдиң участоктарындан эң краннар участогу чедип алган, ол хуу күүсетнеп. Механизация эргел тогу оон база дудак чок амылдаанн

Механизация эргелелиниң башта профзвилел организациялары коллекти луг амылдаарын чедип ап, күш-ажыл ле көөру дээш демисемип турар.

Бо юбилейлиг чылда алган хүлээлг ин чеди күүседнр дээш олар шудургу амылдап р.

О.

КЫРГЫЛДА ДООЗУЛ

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Серен Шимитке удуртқан № 3 хойжу бригаданың хойжулары июньнуң эгезинде Куранның көктуг-шыктыг чайлагларынче көжүп келгеш, хөй кыргылдазын организастыг эгелээн. Кыргылда үезинде чаъс-боранның хүннер турза-даа ону 12 ажыл хүнүнде доозкан.

3515 баш хойшу кыргаан, оон 9603 кг дүктү кыргып алган. Ниитизи-биле бир хой-га 2732 грамм д турар. Хойжулар бир хойлан 3,1 кг., мит 2,9 кг дүктү көргүзүглерлиг бол

Кыргыкчылардан Бады, С. Долзат, Д. Доозакмаа. кылымак ажылдаан.

Малчыннар ам хурага гылдазынче киприи пирлээн.

ГАМИ

Белеткел бо хүннерде

- *АЖЫК-ДУЗАЛЫГ ДУГУРЖУЛГА*
- *КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫНЫН КӨРҮЛДЕЗИ*
- *ТАЙБЫҢНЫҢ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ*

УЛУГ САЛЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Медицина эртемнериниң ,болгаш кадык камгалалыиың талазы-биле чоокта чаа Москвага ат салган америк-совет дугуржулта кижи төрелгетеднии аарыгларга улур демиселлиге дыка улуг салыышкын болган» деп, америк медицина каттыжышкынының президентизи Карл Коффман Нью-Йоркка болган парлалга конференциязынга чугаалаан. «Кадык камгалал талазы-биле америк болган совет специалистерниң аразынга дуржулга солчуушкуну кайы-кайызынга-даа ажыктузалыг болурунга илеткеп турар мен» деп, президент чугаалаан.

КОНФЕРЕНЦИЯ ДООЗУЛГАН

БАНГИ. (СЭТА). Чад хөл девискээриниц айтырыгларының талазы-биле комиссия хемчегүннери күрүнелериниң баштыцнарының конференциязы форт-Ламиге боол эрткеи.

Дөрт чурттуң президентилери — Амаду Ахиджо (Камерун), Якубу Гвон (Нигерия), Амани Диори (Нигер) болгаш Франсуа Томбалбай (Чад) Чад шыпаазының девискээриниң экономиказын хогжүдериниң айтырыгларын ийи хүн дургузунда чугаалашкан.

Комиссияның шугуму-биле Чад хөл девискээрни хогжүдериниң каттыжкап фондузун тургузарының болгаш мал ажылынмың база эът айтырыгларының, кодээ ажыл-агый продукциязының айтырыгларының талазы-биле ийи тускай организацияларны тургузар дугайында конференцияның киржикчилери шиитиирлээнии түңнел дыңнадыгда айтып турар. Комиссия кежигүнү чурттарның баштыцнары дөрт күрүнелерниц орук четкилерин хогжүдер болгаш телеламчыдылгалар дугайында программаны база бадылаан.

Чад хөл девискээриниң комиссиязының кежигүнери күрүнелериц дараазында конферщииязы келир чылдың апрелинде Камерунга болур.

О. ВИНЦЕР К. ВАЛЬДХАЙМ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри О. Винцер Женевага чораап, Каттышкан Нациялар Организациялыының Чиигинө секретары К. Вальдхайм-биле ужурашкан.

О. Винцер Женевадан ужудуп чоруттар мурнунда Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнүнге Герман Демократтыг Республиканы болгаш Германияның Федеративтиг Республиказын дүрген хүлээп алыр чорук уулт ужур-дузалыг болбушаан, КНО-нуң болгаш оок тус-тус албан черлериниц ажылының аажык-дузалыг болур чоруун күштелдирер шиик деп чүвени ол ужуражыышкын база катап көргүскеи.

Герман Демократтыг Республика делегейдиг ажылдажылганы ка болгаш тайбыцны жыглаарының хе ның салыышкынын го белеп деп, О. ы деглээн. Ол ыидаг ның КНО-га кы улам күштелдир рар апаар.

«АГРА—72» ДЕП ДЕЛГЕЛГЕ

БЕРЛИН. СЭТА-ның корр. В. Бондареиковуң дамчыткаиы:

Кодээ ажыл-агый талазы-биле чылдың болур «Агра» дээр делгелге — Лейпциг чоогунда «Карл Маркс университединиң» Герман Демократтыг Республиканың бүтүү бүлүңнарындан болгаш даштыкыдан-даа келген чартык миллион хире кижи көргеи. Ол делгелгеиии ажылының доозулганынга холбашкан байырлыг хуралга Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнүге кандидат, ГДР-ниң кодээ болгаш ыяш ажыл-агыйының министри Г. Эвальд кодээ ажыл-агый продукциязын будурүп үндүрериие эң эки түңнелдерни чедип алган 24 коллективтерге күрүне планнадарын тывыскан.

ГДР-ниң кооперасчы-тараачыннарының съездизи-биле капсырлаштыр болган ол «Агра-72» дээр делгелге кодээ ажыл-агыйның мурнакчы чедишкиннерии иептередиринге улуг ужур-дузалыг болган. Делгелгеиің 90 павильонларынга болгаш делгелгеиің көргеи кодээ ишчилерии жүт дээш, кодээ продукциязын бү рерии үлетпүрге дээш демиселиннң чак көргүзүү болга листиг экономиктиг тырылга шугуму-би болгаш ыяш ажыл-а база аъш-чем үлетпүрүү лазы-биле Экономиктиг Дуж лажылга Чөвүлелиниң кежигүннери күрүнелериниң кадь геп көргүскеи.

Чаа чазактың составы

ТОКИО. Япониянын Какуэй Танака баштаан чаа Министрлер Кабинединиц составын чарлаан. Даштыкы херектер министри—Масаюси Охира, даштыкы садыг болгаш үлетпүр министри — Ясухиро Накасоне, сан министри—Косиро Уэки болган. Күрүне министриниц, национал камгалал эргелелиниц начальныгынын портфелин Кайкити Масухара алган. Кабинеттиц Чиигин секретарында Сусуму Нонака до томуйлаткан.

СЭКП ОБКОМУНДАН, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниц Дээди Совединиц Президиумуу болгаш Министрлер Чөвүлели СЭКП обкомунуң секретары К. С. Шойгунуң адазы Күжүгет Маевич Серазиниң мөчээни-биле холбаштыр аш Шойгуга болгаш оок төрелдеринге хаиы кажыидалын илередип тур.

СЭКП ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

АЖЫЛДЫҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮН БЕДИДЕР

де бо чылдың 5 айларының продукция сайгарар талаы-биле планын түүнбу заводу 124,6 хуу күүседеткен болгаш эрткен чылдың ол үезинге бодаарга продукция бүдүрери 1,3 катап көвүдээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 9,8 хуу өскен.

Ол шыкаш «Тыва даг-дүгү» комбинат 1971 чылда чаа техниканы бүдүрүлгеге ажыглаар талаы-биле 4 хемчегларын боттандырган. Аңаа 143,6 муң рубльдың чарыгдалын үндүрген. Бо чылдың планын йөлүүлээр 186,8 муң рубль хемчөөдүг чаа техника талаы-биле 6 хемчегларни ап чорудары төрүттүнген. Курлавырларны чоп ажыглаар дээш комбинаттың ап турар хемчегларининг ачызында продукция сайгарарының беш айларының даалгалары 105,7 хуу күүседтингең, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планга удур 2,6 хуу өскен болгаш эрткен чылдың ол үезинге бодаарга ол көргүзүг 8,9 хуу улгатkан.

Беш айлар иштинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талаы-биле эки көргүзүглерин. Кызылдың эът комбинады (өзүлдези 10,3 хуу), Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери (9,1 хуу), Кызыл-Мажалыктың түүнбу заводу (17,4 хуу) болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери чедип алгылаан.

Бар турар курлавырларны тып, оларны бүдүрүлгеже киирери, ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның калбак киржилгезинбиле техниктиг хемчегларни ап чорудары, камналга дээш шудургу демисел, кол фондуларны четче ажыглаары — бедиткен планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүсёдиринiң кол негелделери болур. Бедиткен хүлээлгелер ажыл-херекке киживидивчи чоруктуң ёзулуг үндезини болбушаан, ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының күүни мооцнээринге улуг салдарлыг. Ынчангаш бүдүрүлге черлери чылдың планын ботавдырып турар үеде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези бедидерниче улуг кичээнгейни салыр ужурлуг. Республиканың бүдүрүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин чыл бүрүде 5,4 хуудан эвээш эвес улгаттырарын чедип алыр болза, чүгле ынчан тоску беш чылда айыткан улуг соруглаларны күүседип болур бис.

А херек кырында үлетпүр черлерни ол кол соруглаглы күүседир талаы-биле кошкак хемчегler ап турары дараазында чурагайлардан илдең. 1971 чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези 1970 чылдагы деңнелге бодаарга 7,7 хуу, (планда көрдүнгени 3,8 хуу), а ортумак ажыл төлевириниң өзүлдезин 3,5 хуу деп планнаан болза, херек кырында ооң ажыг — 4,4 хуу болган. Шак ындыг планнаашкын бүдүрүлге коллективтериниң күжүн күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн бедидериниче мөөнневейн турар дээрзин дортубиле чугаалаан болур бис. 1972 чылда база-ла күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези 1,7 хуута, а ажыл төлевириниң өзүлдези 5,1 хуута планнаттынган. 1972 чылдың бирги кварталында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези эрткен чылдың ол үезинде чедип алдынган көргүзүглерден ыракта куду кылдыр планнаттынган. Ооң ужурунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези, план ёзугаар алырга, ортумак ажыл төлевириниден 6,2 хуу хожудан турар апарган.

Ол чорук министерстволарның, эргелелдериниң база бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш ажыл төлевириниң талазы-биле көргүзүглерин планнаарынга харысаалта чогун көргүзүп турар.

Амыдырал ындыг «чымчак» планнарга эдилерниң киирип турар болгаш бо чылдың бирги кварталының түүнделерибиле алырга (чартык чылдың база ыяшы) күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези үлетпүр черлеринде 1,3 хуу, планнаанынга удур 11,3 хуу болганын онзалап демдеглевейн барып болбас.

Тываның электри четки бүдүрүлгезинде, эът комбинадыда, балык заводунда, типографиядa, Улут-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинде, республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлге черлеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези эрткен чылдың бо үезинде чедип алдынган деңнелден база ажыл төлевириниң өзүлдезиндеи куду болуп турар.

Республиканың хөй-хөй бүдүрүлге черлеринде ортумак ажыл төлевириниң өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин ыракта ажыл турар. Ол өзүлделериниң аразында улуг ылгал Ак-Довуракның үлетпүр бүдүрүлге комбинадында (9,6 хуу), Тываның электри четки бүдүрүлгезинде (31,7 хуу), эът комбинадында (4,7 хуу), ыяш ажыл-агый эргелелинде (17,8 хуу), Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунда (5,2 хуу) болуп турар.

Эрткен чылын чедип алган көргүзүглеринге бодаарга ажыл төлевириниң талазы-биле көргүзүглерин планнаарынга харысаалта чогун көргүзүп турар.

Амыдырал ындыг «чымчак» планнарга эдилерниң киирип турар болгаш бо чылдың бирги кварталының түүнделерибиле алырга (чартык чылдың база ыяшы) күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези үлетпүр черлеринде 1,3 хуу, планнаанынга удур 11,3 хуу болганын онзалап демдеглевейн барып болбас.

Тываның электри четки бүдүрүлгезинде, эът комбинадыда, балык заводунда, типографиядa, Улут-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинде, республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлге черлеринде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези эрткен чылдың бо үезинде чедип алдынган деңнелден база ажыл төлевириниң өзүлдезиндеи куду болуп турар.

Республиканың хөй-хөй бүдүрүлге черлеринде ортумак ажыл төлевириниң өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин ыракта ажыл турар. Ол өзүлделериниң аразында улуг ылгал Ак-Довуракның үлетпүр бүдүрүлге комбинадында (9,6 хуу), Тываның электри четки бүдүрүлгезинде (31,7 хуу), эът комбинадында (4,7 хуу), ыяш ажыл-агый эргелелинде (17,8 хуу), Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунда (5,2 хуу) болуп турар.

Эрткен чылын чедип алган көргүзүглеринге бодаарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн Каа-Хемниң хомүр-даш разрези 2,3 хуу, Тываның электри четки бүдүрүлгези 28,6 хуу, Кызылдың сайгарылга баазазы 0,8 хуу, алгы заводу 3,8 хуу, ыяш ажыл-агый эргелели 4,5 хуу, «Сельхозтехника» каттыжышкыны 4,7 хуу, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу 9,5 хуу куду кылдыр планнаан.

Бо чылдың 5 айларының иштинде 17 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планнарын күүсетпээннер. Ооң ужурунда ол бүдүрүлгелер 393,1 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээннер. Кызылдың, Хову-Аксының хлеб заводтары, Кызылда даараныга комбинады, Шагаан-Арыгда «Сельхозтехника» салбыры, Шагаан-Арыгның амыдырал хандырылга комбинады продукция бүдүрер планныг онаалгаларын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн күүсетпээннiден чедип албаннар.

Бар турар курлавырларны чедир ажыглап, бүтүү аргаларны, күжевиишкинни долу үндүрүп туруп чедип алыр кылдыр тургускан боттуг планнарны күүседиринче углаган ажылдар чамдык бүдүрүлге черлеринде куду деңнелдиин үстүнде айыткан фактылар илергейлеп турар-дыр. Ооң-биле кады чамдык ажыл-агыйларда бүдүрүлге планнарын канчаар тургузуп турарын үстүнде айыттывыс, ындыг «практикадан» үштүнар херек. Чамдык партия, профсоюзтар, комсомол организациялары, удуртур ажылдакчылар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар бүдүрүлгеже ханылап кирбейн, организакчы болгаш экономиктиг ажылды куду деңнелге чорудуп, эртемнiң болгаш техниканың депшилгелиг аргаларын ажыглавайн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талаы-биле өске-даа курлавырларны дилеп тыварынче бүгү күштү мөөнневейн турарлар. План күүседези чогум-на ооң-биле сырый холбаалыг болган турар ужурлуг.

Чаа техниканы, мурнакчы технологиилиг, курлавырларны долу ажыглаар, бүдүрүлгени механнаастаар болгаш автоматчыдар талаы-биле чорудуп турар хемчегларни, бүдүрүп турар продукциялыг көвүдедир соруглa-биле алган социалистиг хүлээлгелерни боттандырар дээш демисел чер-черде ам-даа бир дески дээштиг эвес. Ынчангаш тоску беш чылда алдынган планныг онаалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир база ажыр күүседир дээш шудургу ажылдаары СЭКП Кызыл хооркомунаан, райкомнардан, министерстволарның, эргелелдериниң болгаш бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларындан, ажылчыннардан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылардан негеттинiп турар.

Б. ШИМИТ,
СЭКП Тыва обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт киздизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕК Наадымга уткуштур

★**БАЙ-ТАЙГА** районнуң кодээ ажыл-ишчилери республика Наадымынга күш-ажылчы чедишкиннерин соцнээн. Ажыл-агыйлар күргүнеге малдан алыр продуктуларны садар талаы-биле чартык чылдың планныг онаалгаларын ажыр күүседип алганнар. Район күргүнеге эът садар планын 102, сүттүүн—106, дүктүүн — 136 хуу күүсетиген.

Чартык чылдың түүнделинде ажыл-агыйларның аразындан эң дээре көргүзүглерни чедип алган «Кара-Хөл» колхозка партия райкомунуң болгаш райүүскомнуң шилчилер Кызыл тугун тывыскан. Хойжу бригадаларның аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи «Мурнакчы» колхозтуң коммунист Ооржак Өлзей-оолга удурткан бригадазы болган. Ол бригадада хойжу Салчак Тойбу чүс хойга онаалтыр 120 хураганы алган, ол талазы-биле кымдавдаа мурнай берген.

★ **ӨВҮР.** Бо районнуң ажыл-агыйларында Наадымга бараазатkан күш-ажылчы белектер база бар. Колхозтар болгаш «Торгалыг» совхоз мал ажылынның продуктуларын күргүнеге садар талаы-биле чартык чылда түүнүлдүг ажылдап, эътгинiң—106, сүттүүн—119,5 болгаш дүк дужаар планын 110 хуу күүседип алганнар.

К. АЛЕКСЕЕВ.

★ **ЭРЗИН.** Районнуң ажылчылери республика Наадымынга уткуштур чартык чылда малдан алыр продуктуларны күргүнеге садар талаы-биле чедишкиннерин түүнеп, ужуражып турар. Колхозтар эрткен 6 айларның дургузуунда бо талаы-биле багай эвес ажылдаан. Боттарынга бердинген 505 тонна эътти дужаар планныг онаалдазын 511 кылдыр, дүктүү—84 тонна турда ооң 32 тоннаны дужар, 112 тонна сүттүү орунга 115 тоннаны ажыл-агыйлар сатkан.

(Бистиң корр.).

Бистиң чуртувуста

РСФСР: ажылчынның тураскаалы

● **ЛЕНИНГРАД.** «Большевик» заводтуң механиктиг цехиниң бүгү ажылчыннары болгаш инженерлери 86 харлыг Дарья Петровна Стрижаковануң уругларын биле дижирлер. Ооң кара чаңгыс оглу 30 чыл мурнунда маадырлыы-биле өлгеи. Ынчалза-даа солдаттың неан кажан-даа чаңгыссырап көрбээн. Кажан ооң оглунуң сагеининiң дугайында дедээ келген хүн дайын мурнунда оглунуң токарь болоп ажыдап турганы цехиниң төлээлекчилери Дарья Петровнага барып чорааннар. Ынчан ону ооржуктуруп, аргалаваан-даа. Олар чүгле: «Бистер шуптузу сээң уругларыңар-дыр бис. Сеним чер-ле туретпес бис...» деп, чугаалааннар.

Ооң соонда эрткен үжен чыл дургузунда аңаа-даа, байырлал-даа хүнеринде маадырлыы-биле өлген солдаттың аразынга ооң эш-өөрлери бо-ла чеде бээр чаңчылдыг. Аңгы-аңгы салгадың токарьлары, фрезеровщиктери, технологтары солчуп-ла турар, ынчалза-даа кыргаанын төрүттүнген хүнүнде болгаш байырлалдарда-даа аңаа чечектерни экеп тутсуп, белектерни сөңнеп турарлар. А профсоюзтуң организациязы шаанда ооң оглунуң кирип турганы данзыкчыгга киирип алган, бүгү-ле дузаламчыны база көргүзүп турар. Чоокта чаа олар шуптузу Дарья Петровнаның чаа квартирага алганын база демдеглээннер.

МОЛДАВИЯ: көдээ районнуң планы

● **НОВЫЕ АНЕНЫ.** Партияның Новые Анены райкому чоокта чаа кодээ районнуң социал-экономиктиг хөгжүдезининiң талазы-биле Молдавияда ең баштайгы планыны бадылаан. Ону тускай тургускан чөвүлел болгаш МССР-ниң Эртемнер академиязының экономика институту чогаадып тургускан.

Ол район республиканың үлетпүр талазы-биле үш улуг төптериниң аразында тургустунган. Планда ол байлалды барымдаалап көргеш, беш чылдың төнчүзүнге чедир кодээ ажыл-агыйның ниити продукция бүдүрүп үндүрерин ийи катап көвүдедирин айыткан. Виноград, кат-чимис, ногаа мал остүрер ажыл талазы-биле хөй хемчегларни база көрүп турар. Беш чыл дургузунда барык чедиг муң гектар черни суггарар системаны тудуп тургузар.

Планның авторлары районнуң үлетпүр талазы-биле хөгжүдезинге холбаштыр аграр-үлетпүр комплекстерни тургузуп, кодээ ажыл-агый продуктуларының эге болбаазырадымышкынын кылыр колхозтар аразының бүдүрүлгелерин организастаарын көргеннер.

Районнуң социал болгаш культура амыдыралынга хамаарышкан тодаргай хемчегларни планда база айтып турар.

ТАДЖИКИСТАН: чүнү-даа кылып билир

● **ДУШАНБЕ.** Душанбениң пөс-таазы комбинадында Узбекистанга бүдүрүп кылган пөс аргымар машиналарның баштайгы болуу ажылдан эгелээн. Машина пөстү эгезинден тура шуут белен болгужеге чедир шупту ажылдарны кылыр аргалыг. Ынчангаш ол комбинатта ам мурнундагы машкаш пөс бүдүрериниң аңгы-аңгы салбырлары чок болган. Ооң ачызында он-он ажылчыннарны өске ажылче шилчидер аргалыг болган.

Тоску беш чылда Таджикистанның чиик үлетпүрүнүң продукциязы чээрби беш хуу үлгадыр. Ооң тоган чедир хуузун чаа техниканың ачызында чедип алыр ужуруг.

БЕЛОРУССИЯ: картофель быжа берген

● **МИНСК.** Белоруссияда картофель ажаан алышкынны эгелээн. Ногаа-картофель совхозтарының трезиниң тускай ажыл-агыйлары ооң баштайгы чүс-чүс тонналыын Минскиже чүдүрүп чоруткан. Ындыг совхозтар бир гектардаң-на 140—160 центнерин ажаан ап турар.

Республиканың өске-даа улуг-улуг хоорайларының чоогунда турар ындыг тускай совхозтар бо чылын картофельди болгаш ногааларны эрткен чылдыынган дыка эрте ажаан ап эгелээн.

КАЗАХСТАН: аптеканың адрези-бойдус

● **АЛМА-АТА.** Заилий болгаш Джунгар Алатаузунуң деривкээринде зверобой дээр үнүш чечектели берген. Ол үеликиг эм болур үнүштүң белеткели эгелээн. Чечек чыыкчылары чүгле үш неделя иштинде ажылдаар ужуруг. Ол ышкаш өске-даа эм шынарлыг үнүштерни база ажаан ап эгелээн.

Үнүш чыыкчылары база бир өске улуг бойдус аптеказы болур рудалыг Алтайның дагларынче аъттавыпканнар. Ында «Сыын кудуруу» дээр дыка эки эм шынарлыг үнүш оңза хереглиг боон турар.

АЗЕРБАЙДЖАН: совхозтарның агаар таксизи

● **ХАНЛАР.** «Кызыл Самух» дээр хөй ажылдыг совхозтуң төп суурунга АН-2 дээр самолёт ең-не баштай барып хонупкан. Ол болза кодээ черлерден республикада ең баштайгы агаар оруу болур. Ынчангаш артери, чедери берге черниң ажыл-ишчилери ең чоок дээн Кировобад хоорайже идегелдиг транспортту алганнар.

Ол ажыл-агыйның бүдүрүлгезининiң болгаш ооң ажылчын суурунуң өскени-биле холбаштыр чаа агаар оруун ажыдар ужурлуг апарган.

Ол шыкаш Сеңкендиниң кат-чимис ажылдыг совхозунуң ажыл-ишчилери база-ла агаар оруун ажыглап турар апарган. Кировобад-Эльдарның виноград совхозунче агаар оруун ажыдарының белеткелин база кылып турар. (СЭТА).

ДОЗООЛГА УЛУСЧУ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ 51 ЧЫЛЫ

БУРУНГУ ЧУРТТУҢ ЛЫЫ НАЗЫНЫ

Чоокка чедир-ле мал амыдыралдыг чурт дижип турган МАР-ның үлетпүрү ниитилеп-ап турар бүгү продукциязының үштүң бир кезиин, а нацдонал орулганың бештиң бир кезиин берип турар. Моолдуң индустриязы бо беш чылда 56 хуу өзер, одалга-энергетика үлетпүрүн хөгжүдери, чаа техниканы шингээдип алыры мурнады хөгжүүр апаар. Республикада ең улуг болуп турар Шарынголдуң хомүр-даш карьерине бүдүрүлге чорудуушкуннарын долузу-биле механизастаар болгаш автоматчыдар. Үүгле «Налайха» дээр хомүр-даш казар черни чаарты кылырга безин хомүр-даш тывары 20 хуу өзер.

Сөөлгү чылдарда энергетика баазазы дыка калбарган. Чаа электри станцияларын туткан, ам ажылдап турар станцияларны чаарты кылып турар, чурттуң төп районнарын электрибиле хандырып турар чаңгыс аай энергосистеманы тургускан.

Минерал-чиг-эът курлавырларын калбаа-биле шинчилеп, даг-руда үлетпүрүн чедишкиниг хөгжүдүп турар. Ыяш ажылдап кылыр бүдүрүлгелерин тудуп, калбартып турар. Ол ышкаш заводтарның, фабрикаларның саны өзүп, кодээ ажыл-агый продуктуларны бүдүрер, ажылдап кылыр черлерни тудуп турар.

Булган аймакта Эрдэнэтийин Обо дээр даг байлаа арыглаар комбинат чаа тудугларның аразында кол черни эзелеп турар. Ында чес, молибден рудазы хөй, ынчангаш чуртта ең улуг рудниктi болгаш ол байлакты арыглаар фабриканы тудар. Улуг күштүг электри тогу дамчыдар - шугумну, демир-орук шугумун болгаш автомобиль оруун кылып, оонбиле тудуштурар. 10 муң кижи чурттакчылыг ажылчын суурну аңаа тургузар.

Комбинатты МАР-ның болгаш ССРЭ-нiң ниити күжүбиле тудар болгаш ажыглалга киирер. Бо дээрге, ЭДЧ кежигүннери чурттарының ажылдап кылганы социалистиг экономика интеграциязының Комплекстиг программазының боттанышкынының тодаргай чижээ болур.

Моолдуң чөөн чугунде — Халхин-Холдуң алдар бургээн ыдыктыг черинде (аңаа 1939 чылда моол болгаш совет дайынчылар япон эжелекчилерден МАР-ның хамаарышпас чоруун пангалап алган) улуг болуушкун бо хүннерде болуп турар. Совет тудугжулар болгаш моол араттар Халхин-Холда эң баштайгы күруне ажыл-агыйын ында тургузуп турар. Специализастаттынган бо улуг ажыл-агыйга 50 муң баш мыйыстыг бода мал турар. Ооң бүдүрүлге күчүзү чылда 2600 тонна эки шынарлыг эът болгаш чүс-чүс тонна өске-даа продукция болур. Ооң дараазында база-ла ындыг эзелээн каш ажыл-агыйларны тургузарын перспективада көрүп турар. Чурттуң мал-биле байлак черни шингээдип алыры ынчаар эгелээн.

Бодаа ажыл-агыйны интенсивтиг хөгжүдери эгелээн. Бо беш чылда ол адырга капитал салышкынының хемчээли эрткен беш чылдыынган 45 хуу хөй болур. 1975 чылдың төнчүзүндe малдың баш санын 25 миллион чедирер, кодээ ажыл-агый продукциязы бүдүрерин 22—25 хуу өстүрер сорулганы салган.

Бодаа ажыл-агыйның, бирги эзелчегде мал ажылының материал-техниктиг баазазын быжыглаары бүгү улустуң херээ болу берген. Чер ажылы улуг чедишкиннiг чедип алган. МАР амгы үеде тараага бодунуң хереглеглин боду хандырып турар болгаш харын-даа чамдык кезиин даштыкыже үндүр садып турар.

Социалистиг тургузуг чонның сагыш-сеткил сайзыранынга кызыгаар чок аргаларны ажыктаан. МАР-ның 8 эртем-шинчилел институду, Эртемнер академиязы улус ажыл-агыйының, чугула айтырыгларын шинтпирлээринге улуг үлүүн киирип турар. Олар чамдык чугула айтырыгларны социалистиг өскедээ чурттарның эртемденнеринбиле кады ажылдап кылып турар.

Моол улустуң культуразы болгаш уран чүүл шашкынывиле хөгжүп турар. Моол чогаалчыларның ажылдарын даштыкы чурттарда үндүрүп турар. МАР-ның чурукчуларының, композиторларының ажылдары улуг нептерээшкинiн алган. Бо чылгы сезонда Улан-Баторнуң театрларынга Д. Лувсаншаравтың «Шива хиагт» деп национал операзы, С. Гончиксулмаңның «Ганхояг» деп баледи, А. Бородиннiң «Игорь Князь» деп операзы, С. Прокофьевтиң «Золушка» деп баледи, өскедээ чогаалчыларның ажылдары үнүп турар.

Хожудангай чурттар хөгжүлденiң капиталистиг оруун оюп эрткеш, социализмче шилчип болурунуң дугайында В. И. Ленинниң өөредiнiң моолдуң хөгжүдезининiң дүржулгазы бадыткаан. Ол болза делегей үжүр-дүзалыг чүүл болур, ооң аныяк чурттарга, бот догуннаашкынының оруунче кирген чурттарга салдары канчаар-даа аажок улуг. Моолдуң улустуң революстуг партизының XVI съездизиниң ажылынга киришкен даштыкы партияларның төлээлекчилери ол дугайын чугаалап турган.

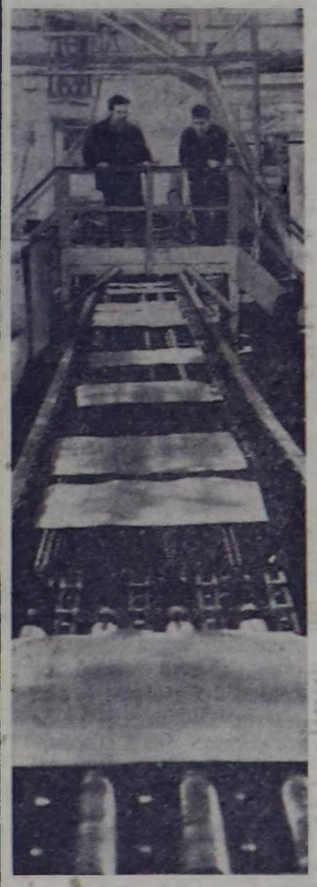
МАР-ның тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказы, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга ооң чедишкиннери, социалистиг дем каттыштырылгазының күчүзү МАР-ның ат-алдарын делегей ареназынга көдүрген. МАР даштыкының 60 чурттубиле дипломаттыг харылзааны түдүп турар. ЮНО-ның кежигүнү, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң болгаш делегейниң өске-даа организацияларының кежигүнү.

«Хөй өөнүктүг кижи — хөвү-биле дөмей делгем» болур деп моол үлегер чугаада айтып турар. Улусчу Моолдуң ёзулуг, шынчы өөнүктери база хөй. Оларның бирээзи — Совет Эвилеги. Моол Арат Республика ССРЭ-биле кады ажылдажылгазын бодунуң даштыкы политиказының үндезини кылыдыр корүп турар.

«Бистиң Совет Эвилеги-биле найыралывыс — бо дээрге, социалистиг интернационализминiң боттанышкынывыдыр... Улусчу революцияның эгезинде тургустунган моол-совет найырал амыдыралдың бүгү талаларынга бистиң чедишкиннеривистиң үндезини болуп, МАР-ның социализмни тургузарын доозар оруктап дүрген бурунгаарлаарынга чугула фактор болган» деп Моолдуң улустуң революстуг партизының бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал партияның XVI съездизинге чугаалаан.

К. БОЛДОХОНОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

УЛАН-БАТОР.

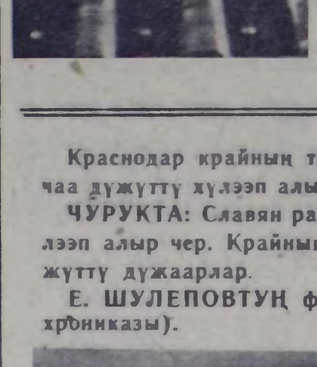
Көргүзүглер экижип турар

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Ашинскиниң металлургия заводунда ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш чарыш улам калбарган. Ашинчылар бүдүрүлге чедиишкиннерин улгаттырып, продукцияның шынарын экижидип турар. Чоокта чаа күргүнениң шынар демдээн чеди чүүл кылыгларга: дадарып үрелбес эзилдиригден кылган чуга демирге, а ол ышкаш дадарбас шынарлыг каңнарның алды маркаларынга тывыскан.

ЧУРУКТА: № 2 прокат цегинде чуга демирни кылып турары.

В. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.

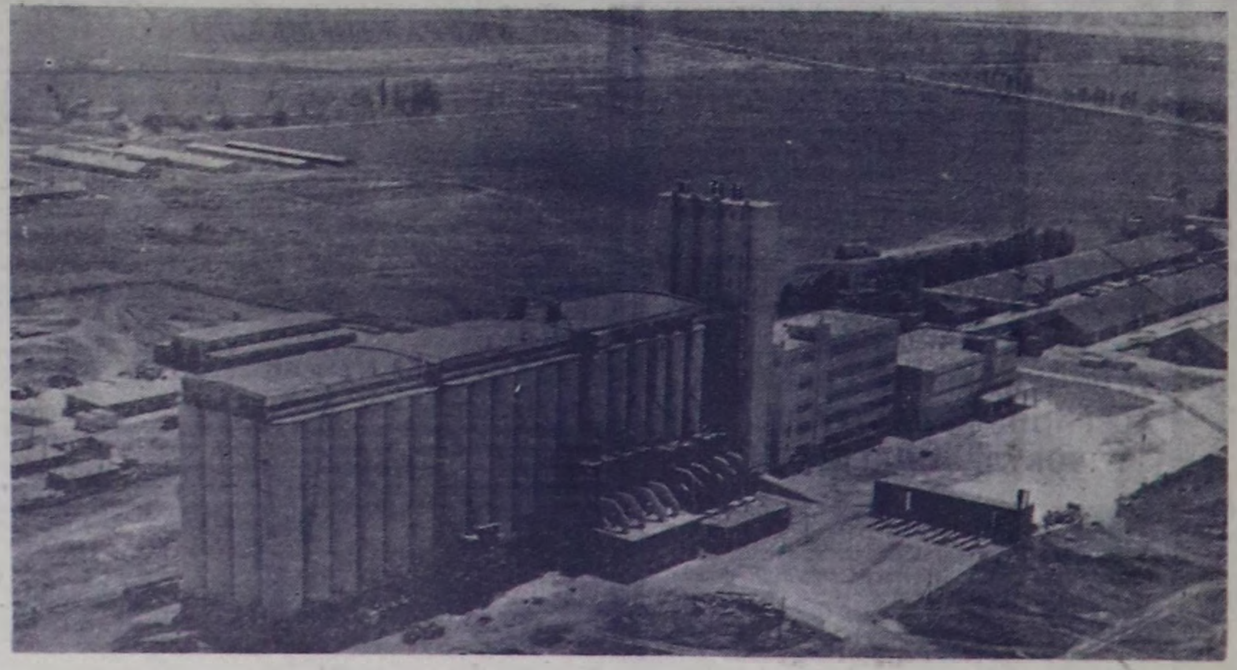
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Краснодар крайның тараа хүлээп алыр черлери чаа дүжүттү хүлээп алырынга шуут белен.

ЧУРУКТА: Славян районнуң Протокта тараа хүлээп алыр чер. Крайның рисчилери маңаа чаа дүжүттү дүжаарлар.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

САЛГАЛДАРНЫҢ РЕСПУБЛИКА СЛЁД

Аныктарны коммунистиг идеяга, совет патриотизмге, ССРЭ улустарының найыралынга болгаш пролетаржы интернационализмге кижизидерин күштелдиреринче, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейни бедидеринче, оларның чогаадыкчы аргаларын сайзырадырынче, эртем-билигни чедип алырынче, эстетиктиг, культурлуг деңнелин улам бедидеринче партия, комсомол улуг кичээнгейни салып турар.

Револючу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның черлеринче походтар үезинде комсомолчулар, аныктар адаларның эртекен алдарлыг, маадырлыг оруктарының изи-биле эртип, олар ышкаш болурун чедип алыр дээш бодун дадыктырып, алдарлыг болуушкуннарның, ооң кижилериниң төөгүзүн илередип турары чаагай херек.

Барыын-Хемчиктиң аныктарындан дайынчы алдарның походтарынга 8520 кижи киришкен. Чурт шинчилелиниң, төөгүнүң 5 музейин болгаш 7 булунуң школаларда тургускан. Ак-Довуракты ортумак школазының өөреникчилери Эвилелдешкен 15 республиканың школачылары, алдарлыг кижилери-биле чагаалажып турар. — деп, ВЛКСМ-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң слётка рапортунзан алган чамдык демдеглелдер бо.

ССРЭ-ниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң, чер-чер Советтериниң депутадынга 400 ажыг комсомолчулар соңгуткан. «Тыва тудуг» трестиң комсомолчулары болгаш аныктары сес шактыг ажыл хүнүнде бүдүрер ажылдарны чеди шакта күүседир хүлээлгени алган. № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинде комсомолчу-аныктарның бригадазының чолаачы бүрүзү камнап алган кывар-чаар материалдары-биле Кызыл-Абакан аразынга бир рейстиг кылыр. Чербиниң школачылары 20-30-40 чылдарның 28 пионерлерин илередип тыпкан. Хоорайның пионер организациязының төөгүзүн биижири-биле «Сургакчы» деп операцияны чорудуп турар дээрзин Кызылдың комсомолчулары илеткеп турарын оларның рапортунда айыткан.

Республиканың комсомол организацияларының аныктарны патриотчу чорукка кижизидери-биле чорудуп турар ажылын слёдту ажыдып турда, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока бедиидиге үнелээн.

Совет улустуң револючу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринче комсомолчуларның болгаш аныктарның ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскаатказ походунуң тиилекчилериниң слёдүнга Кызыл хоорайның, тос районнарның аныктары киришкен.

...Пайысылалдың үстүү талазында, Каа-Хемниң эриинде аянга организастаан түр лагерьге аныктар майгыннарын тургускаш, поход байдалынче шилчээн. Слёттуң түгүн көдүрген шактан эгелээш, аңаа янзы-бүрү ужуражылгалар, спорттуң шеригжиткен хевириниң маргылдаалары, шериг техниказының көрүлдези, күш-ажылга киржилге дээш, оскелеа солуң болуушкуннар болгаш. Чылган аныктар маңаа ГТО нормазын база дужаагаң.

Чер-черге эрткен походтарның тиилекчилери революцияның, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле чылыг ужуражышкынын эрттирген. Аңаа хоочун коммунист М. И. Пахомов чүве чугаалаан.

— Анык салгалдың кижилери силер-биле ужуражыры меңээ улуг өөрүшкү-дүр. Бөгүнгү аныктар хоочуннарның чаңчылын төлептиниве эдилеп, аңаа кижизиттингенин бодунуң күш-ажылчы, культурлуг өзүлдези-биле бадыткап турар. Силерге аасkежин агаардан келбээн болгай, оны силерниң ада-иелериңер кадыг берге тулчуушкуннарга болгаш шудургу күш-ажылга чаалап алганын кажан-даа утпаңар.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыы-биле киришкен гвардейжи эки-турачы И. И. Угүнүпкан Тываның эки турачыларының дайынга эрткен өруун аныктарга таныштыргаш, амгы үениң аныктарының шериг-патриотчу кижизидилгезинге хоочун салгалдың кижилери-биле ужуражылгаларның улуг ролдуун айыткан.

— Анык салгалдың төлээлекчилери-биле ужурашкаш, аныкскый бердим, анык чоруунумну сактып келдим — деп, чогаалчы Леонид Чадамба чугаалаан.— Анык кижини уран үүл, музыка каастаар. Аныктарның уран-чечен үүлге ынаан чылдан чылче хөгжүп орар бот-тывынгыр уран үүлге хандыкшыыл херечилеп турар—деп, ол айыткаш, слётка, улустарның найыралынга, анык салгалга тураскаатказ шүлүктерин номчаан.

Ужуражылгага фронтучулар А. Адыгбай, С. Борчевкин олар киржип, адаларның маадырлыг оруун истеп, аңаа аныктарның бердингеп болурун чагаан.

Аныктар походунуң тиилекчилери хоочуннарның чагыын улуу-биле хүлээп ап, ону кажан-даа утпазын дангыраглаан.

Слёттуң ийиги хүнүнде чыылганнар шеригзиткен эстафетага база күш-ажылга болгаш төрээн чуртту камгалаарынга белеп деп чаа спортчу нормативти дужаарынга киришкен. Чыглып келген аныктарның хүреш маргылдаазы база болуп эрткен.

Кежээ найыралдың одаан кывыскаш, анык салгалдың төлөөлекчилери уран-чечен мергежилин көргүзүп, ырлап, таңцылап, хөөмей-сыгыдын салып, кайгамчыктыг дыштанган.

...Эртенгинниң беш шак. Дүвүрээзинниң сигналы лагерьге чаңгыланып үнген. Слётка келгеннерниң отрядтары походчу хевин кеткеш, ховуже дайынчы марштыг эгелээннер. Аңаа чедип турда, дүне барган бөлүк отрядтар «камгалакчылар» болуп алгаш, «халдааннарже» пулемёттар, автоматтар-биле боолап эгелээн. Чыыштың үшкү хүнү шак ынчаар шеригзиткен оюн-биле эгелээн.

Аныктар ол марштан эвп келгеш, бичии када дыштангаш, күш-ажылчы ээлчегни Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринге эрттирген. Ыяш заводунга, сайгарылга баазазынга, үлетпүр бүдүрүлгезиниң комбинадынга ажыктыг ажылдарны кылып күүседкен.

Дүшке чедир ажылдаам, слёттуң киржикчилери найысылалдың Ленин шөлүнге чыглып келгеш, Ильичиниң тураскаалынга чечектер салган. Тыскаалганнар хамааты дайынның чылдарында маадырлыг тулчуп чораан кызыл партизаннарга тураскаалдың баарынга чыглып, аңаа байырладыг ёзулалды кылган.

Митингиге Кызылдың комсомол организациязының төлээзи тудуг материалдары белеткээр комбинаттың электриги, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы комсомолчу Геннадий Клеин, Улуг-Хем районнуң аныктарының мурнундан Рая Донгак олар слёттар аразында комсомол организацияларының алдарының черлеринче кылган походтарының түңнелин чугаалап, ол ажылдың аныктарны кижизидерингe кайы хире салдарыг болуп турарын демдеглээн.

Совет улустуң револючу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринче комсомолчуларның болгаш аныктарның походунуң республика слёдүнга Кызыл хоорайның, районнарның комсомол организацияларының аныктарны патриотчу ёзуга кижизидериниң талазы-биле кылган ажылын түңнээш, бо талазы-биле бирги черни алган Бии-Хем районнуң комсомол организациязынга ВЛКСМ обкомунуң болгаш облпрофсөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Кызылдың комсомол организациязын хүндүлеп бижик-биле шаңнаан. Үшкү черни Чөөн-Хемчик районнуң комсомол организациязы ээлээн.

Слёт үезинде болуп эрткен маргылдааларга Кызылдың отряды бирги черни алгаш, тураскаалдыг кубокка четкен. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның отрядтары ийиги, үшкү черге кирген.

О. ИРГИТ.

ЧУРУИТА: солагай талазында В. И. Ленин шөлүнге болган байырладыг ёзулал үезинде. Оң талазында — Кызыл партизаннарга тураскаалга чечек салып турары.

АНАА-ЛА „О ЭВЕС

«Маадырлыг чорукту кылып кижиге ындыг байдалд тург эрес-дидим кижини киж дип

МА

— Районга аныяктар-биле «З оюнну эрттирип тургаш, улуг п гыс удаа эвес сагыынган мен—де комиссары Г. Е. Горбунов чугаа комиссариады шеригжиткен ок удаа эвес организастап эрттир чээлиниң башкызынга удуртуп рының киржикпезин-биле Ада тиң кезектеривистиң дайынчы олчаан кылдыр өттүнүп, ботт гүскеннер. Олар үкраин хоорай декчилерден тыва эки турачыла гүскен эрес-маадырлыг чорууң бодан адаларның дайынчы чаңчылдарын дөзеп раглааннар.

Ындыг янзылыг шеригжиткен оюннар ның өске-даа районнарында чорун тур болгаш солун кылдыр эрттирерге, оолдарның ге сонуургалы улгадыр, Төрээн чуртунга ы гар база оларның шыдамыкай, тывынгыр ы түп келир.

Шеригжиткен оюн — келир үениң солдa тыг херек. Ынчангаш ону организастап эр гыызы-биле көөру чугула. Кол-ла чүве — белеткеп алыры болур.

Оолдарның хөлдарынга «мергелер» туттур атаналадыр, «удурланыычыны» истеп сүр янзылыг чаңгыс талалаар чоруктан чайлаза дыр чаңгыс аай эрттирерге, оолдарның хөө херээнге сонуургалын олар чидириптип бо чик, Өвүр районнарның чамдык ортуман ш ригжиткен оюннарның чавыс деңнелде эрт ооң-биле тайылбырлаттынар.

Ынчангаш шериг кичээлдериниң башкылар дыг черлериң арга-дүржулгазын өөренип, зки. Шеригниң эге өөредилгезин багай эвес рудуп турар школалар биете хөй.

Маңаа чимек кылдыр Кызылдың № 11 зын ап көрээли. Ында шериг кичээлин ку лейтенант Е. Н. Бароненко эрттирип турар. үнериниң мурнунда оолдарның кайы хире б нын ол ыяап-ла хынап алыр.

Улуг лейтенант Бароненко шеригжиткен удур белеткелдиг болгаш хынамчалыг эрттир дан өөреникчилер шеригжиткен оюннарны кылдыр санавас апарган. Олар дайынчы нөө дирлери, хайгыылчылары, харылзаачылары шаан, оптуг-намар «удурланыычыны» ч ажып тиияп алырының аргаларын херек шийгээдип алырлар. Аңаа оолдарның эки-да лалары илереп нөстүп келир. Кичээл баш сайгарылга — анализи-биле төнер. Шеригж ынчалдыр ол школада өөредилгениң бир дээш ган.

Бо чылдың март айда ВЛКСМ ТК-ның бюр диң «Орлёнок» деп шериг-спортчу оюнун уст өөреникчилери-биле эрттирериниң дугайында лээп алган. Ол оюн ам чер-черде чоруп тур чылда барып төнер.

Мооң-биле холбаштыр ам шериг ынчаалд ларының мурнунда улуг сорулга туруп тура оюнну бедик деңнелге организастап эрттирер летколди чорудары болур.

ВЛКСМ-ниң область, хоорай болгаш район риниң чанында «Орлёнок» деп шериг-спортч тары тургустунуп турар. Ол оюнну белеткеп эрттирериңге партия организациялары база д

А тургустунуп турар штабтар болза, дайы литиктиг белеткелдиң тергиннери — солдат лар, курсантылар-биле умуражылгаларны о вет дайынчыларның амыдыралы-биле аныяк ныштырар, шериг темазынга кинофестивальд яктар-биле кижизидилге амылынга дайынчы зейлерин болгаш өөрээлдерин амыглаар ужура

Бо чорук шериг-патриоттуг кижизидилге өөредилге черлеринге, аныяктар ортузунга рип чорударынга дузалаар.

П. Г

Тыва АССР-ниң шери

ЭРТКЕН НЕДЕЛЯДА ДЕЛЕГЕЙ БОЛУУШКУННАРЫ

ПОЛИТИКТИГ УЛУГ БОЛУУШКУН

Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары болгаш Куба Республиканың Революстуг чазаанының Премьер-Министри Фидель Кастро Рустуң Совет Эвилелинге албанның аян-чоруун кылып чораанының түңнелдерин делегейниң хөй-ниитизи бедии-биле үнелеп турар. Хайгаарактыларының бодалдары-биле алырга, политиктиг ол улуг болуушкун болза Совет Эвилели, Куба болгаш социалистиг өске-даа чурттар социализмниң күштерин быжыглаары дээш, хосталга болгаш хамаарышпас чорукка бүгү улустарның дең эргелии дээш идепкейлиг демисежип, делегей хемчээлинге аңгы барымдаалаан идепкейлиг даштыкы политиканы чорудуп турарын чайынналчаа-биле көргүзүкеп.

Аңгы-аңгы социал системалардыг чурттарга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң чорудуп турары тайбың кожа-хелбээ догуннаарының политиказы күрүпелер аразында чөрүлдээлиг айтыырларны шиитпирлээрингe күш хереглээрин болдурбазын барымдаалап турары билдингир болгай. А чамдык буржуаз «теоретиктер» ону болза улустарның чепсээн холга туткап агрессияны ойтур шаап, даштыкы дарлалдан адырлыр эргезин казып турары ол кылдыр тайылбырлаарын оралдажып турар.

Кастроның Совет Эвилелинге чораанының бүгү чорудулгазы болгаш түңнелдери ындыг тайылбырларның кайы хире үнелеп, барымдаа чогун бүгүлдинге көргүзүп турар-дыр.

Совет Эвилелиниң политиказы принцип талазы-биле аңгы барымдаалаан мөзүлүг болуп турар дээрзин буржуаз парталга хүлээп көөр үжурга таварыжып турар. Барыын-герман «Кельнер Штадт-авцайгер» солуннуң бижээни болза:

«Делегейге дүш күүрлүг чорукту чавырылдырар талазы-биле чамдык чедиишкиннер турза-даа, Москва делегей байдалын шыны-биле көрүп, империализмниң мөзүзүнүң дугайында чазыг кылбай турардыр дээрзин Л. И. Брежневтиң Кремльге чугаазы хөречилеп турар-дыр. Ол болза биеэки хевээр Вьетнамның хеөрээн, арабтарны, база ол ышкаш бүгү диптериниң улустарының колониализмниң болгаш неоколониализмниң бүгү хевирлеринге, удур демиселин деткип турар».

Фидель Кастроның аян-чоруун Латин Америка чурттарында, ылангыя Чилиде, Перуда болгаш Мексикада онза солуургаан.

Ленин орденни Фидель Кастрога тыпсып турган ёзулалдың үезинде куба революциянның тиилелгези болгаш тайбың тургузуушкунга Кубаның чедиишкиннери марксизм-ленинизмниң идеяларының күштүүнүң болгаш пролетаржы интернационализмниң боттуунуң кайгамчыктыг бүзүредиишкини болуп турар-дыр дээр дугайында ооң чугаалаанын чили солуннар онзалап бижип турар.

Москвага болган совет-куба чугаалажышкыннарның түңнелдери социалистиг чурттарның, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның сырый каттыжышкынын марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптеривге быжыглаарының херээнге чугула салышкын болган.

АРААТАНЗЫГ ЧОРУКТУ КАЛБАРТКАН.

Америк генерал Лимэй 1965 чылда чүве чугаалаан, Вьетнамны даш век үезиниң деңнелинге чедир узуткаажe ону бомбалаар деп мактанып турган. Ынчаарда ону хөй кижилер чердик болгаш хоозун чүве кылдыр бодап турган. Арааганзыг ол генералдың бүжар идеяларын боттандырарынче ооң өдерикчилери ам киришкеннер. Америк ужар чүүл чижеглээр чүве чок араатанзыы-биле массалыг согуушкуннарны ВДР-ниң тайбың хоорайларынга болгаш суурларынга таварыштырып турар. «Бомбалар болгаш снарядтар чүгле ковүрүглерни, складтарны эвес, харын база пос фабрикаларын, хөмүр-даш шахталарын болгаш өске-даа бүдүрүлгелерин узуткап турар» деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Суг чалдарының болгаш плотиналарының амыдыралга чугула системазынга коргунчуг кыжаныг туруп келген. Улуг хоралыг үерлериң кыжаныын узуткап, ристи тарып өстүрериңе таарымчалыг байдалды тургузар дээш, тараачыннар оларны чүс-чүс чылдарда тудуп келген. Оларны үрээр чорук чоотта өлүмнүг айылды тургузар. Америк специалистерниң санаанындан алырга, оларны узуткаар чорук чурттуң 15 миллион кижи чурттап турар улуг районун суг алгаш баар.

Америк дайзынзырактарның ол араатанзыг чоруунга хамаарыштыр журналистер парлалга конференциязынга президент Р. Никсондан сут чалдарын болгаш плотиналарны бомбалап турар бе деп айтырарга (делегей парлалгазынга ындыг медээлериниң үнүп келгеин-биле холбаштыр айтырыгны салган), ол дыңнадыглар ылавылалдыг эвес-тир деп ол харылаан. Ынчаарга сут чалдарынга болгаш плотиналарынга дүшкүлээн бомбаларның пстерин тырткылап каан фото-чуруктар делегей парлалгазында кайын тыптып келген дээрзин ол таймлбырлаваан.

Вашингтонның берген аазаашкыннары-биле кылып турар түүлдериниң кайы хире каржын турарын оске-даа хөй фактылар чугаалап турар. Америк шериглерни Мурнуу Вьетнамдан үндүрер дээр дугайында калбаа-биле чарлааны Индий-Кыдатта америк агрессияның кызырлыг турары ол эвес болуп турар. Вьетнамдан ай санында-ла 10 муң америк солдаттарны үндүрүп турза-даа, Мурнуу-Чөөн Азияның ооң өске районнарында ол шериглер улам көвүдеп турар. Вьетнам-биле кожа турар черлердо турар америк шериглериң саны 55 муң кижи турганындан сөөлгү үеле 115 муң кижи четкен. «В-52» бомбардировщиктериң саны 45-тен 200 четкен, а ооң оске хевириниң бомбардировщиктери 560-дан 1000 четкен, олар шуптузу Вьетнамны бомбалап турарлар.

Индий-Кыдатта араатанзыг чорукту улам калбартып турары агрессорнуң бодаң турары дайын талазы-биле тиилелгени ол аңаа бербес. Ол араатанзыг үүлгедиглен АКШ-та чүгле чаңгыс үнер арга бар. Ол болза политика талазы-биле чөптүт таарыштырып шиитпирлээр чорукту чедип алыр соруулга-биле боттуг чугаалажышкынарны кылырының оруу-дур.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИН

Тайбыңның эрге-ажылын үнелеп турар бүгү кижилер дээди деңнелге болгаш индий-пакистан чугаалажышкыннарның түңнелдерин бедик үнелеп турар. Индияның премьер-министри Индира Гандиниң болгаш Пакистанның Президентизи З. А. Бхуттонуң ужурашканы индий хоорай Симлага Мурнуу Азияның ол районунга быжыг тайбыңны тургузарының талазы-биле эки эгелээшкин салдынган.

Ол хоорайга дугуржулгага ат салдынган чорук Индияның болгаш Пакистанның аразынга хөй чылдарда турган өжээшкек байдалды чамдык тала-биле кызыгаарлап турар. Боттарының тускай хамаарышпас догуннаашкынының дургузунда ол ийи чурт дөрт катап чепсектиг үскүлежиишкиннерге таварышканын маңаа айтыр херек. Ол үскүлежиишкиниң сөөлгүзү чартык чыл бурунгаар болган болгай...

Индияның болгаш Пакистанның улустарының ёзулуг оңучктери болза ийи чурттуң чарылдырып турар нарын айтырыгларны шиитпирлээринче боттуг базым Симлага кылдынганынга сеткилинден ооруп турарлар. Индияның болгаш Пакистанның чазактары чөрүлдээ үскүлежиишкиннерни соксадып, боттарының аразынга найыралдыг болгаш таарымчалыг харылзааларны хандырарын шиитпирлээннер деп, Симлага ат салган дугуржулгага демдеглээн. Боттарының күштерин болгаш курлавырларын боттарының улустарынмң чаагай чоруун улам бедидеринiң сорулгазынга бээри-биле Мурнуу Азияның ол районунга үр үениң тайбыңын тургузарын боттарының эчис сорулгазы кылдыр ийи чурт салган. Бүгү-ле чөрүлдээлиг айтырыгларны тайбың арта-биле шиитпирлээрин, күш хереглээриниден ойталаарын, ийи чурттуң кызыгаарларында шеригжиттерин кайысының-даа аткаар тырттарын дуржулгада көргеп.

Индия биле Пакистанның аразынга таарымчалыг харылзааларны тургузарынга моондактаарын орайдажыр күштер делегейде база бары билдингир. Ынчангаш Симлага чедип алдынган эки дугуржулга болза ону амыдыралга боттандырар талазы-биле улам ыңайгы боттуг базымнар-биле бадыткаттынган турары ковчуг чугула. Индияның болгаш Пакистанның күрүне ажылдакчыларының медегелеринден болгаш калбак хөй-ниитизиниң хоонүнден ап көөрге, Симлага салдынган улуг аргаларны амыдыралга боттандырар талазы-биле ийи Чурт долу шиитпирлиг болуп турар.

Г. ШИШКИН.

(СЭТА).

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан гадоолдеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 12 СРЕДА № 162 (8930). Өртээ 2 коп

ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур

БАЙ-ХААККА БАЙЫРЛАЛ

НИИТИНИҢ ҮЛЕГЕРЛИГ КОРУМ-ЧУРУМУ ДЭЭШ

Совет кижиниң чаа овур-хевири, ооң коммунистиг моралы болгаш үзел-бодалы эргиниң артышкынынары-биле чайыш-сыныш чок демиселге бадыткаттынып турар. Хуузуда ажыын бодаар, хөлзи алыр, ажыл кылбас, мегечи, хомудаа болгаш арагалаар чорук дээш, ол ышкаш эргиниң өскүзүлүүлүг артышкынынарынга удур шинтпирлиг демиселди чорударын партия болгаш бүгү хөй-ниитти организацияларының бир эң чугула сорулгазы кылдыр салбыштаан. СЭКП XXIV съездизинге ТК-ның Отчёт плетклелинде мынчаар айытқан: «Кижилериниң медерелинде болгаш, ажыы-чаңында эргиниң артышкынынары деп адап турарыныс чүүлдер биле демисел — партияның, бистиң ниитилелдиң медерелдиг мурнакчы бүгү күштериниң доктаамал ынчалгейин негеп турар».

Съездиниң бо айтышкынын күүсетпишаан, партия, совет органнар бүгү ниити-биле кады ниитиниң корум-чурумун бижыглаар талазы-биле хөй талазыг ажылды чорудуп турар. Ооң хевирлери болгаш аргалары улам-на янзы-бүрү апарган. Бо чугула ажыл-херекке күш-ажылчы коллективтериниң, хөй-ниитти организацияларының ролю ажок күштелген. Хөй-ниитиниң эрге-чурумун кампалаарынга ажылчы чоннарны массалыг-биле киришкиреринің бир чугула хевири улусчу эки тура дружиналары болур.

Чыл келген тудум-на оларның ажыл-чорудулгазы улам дээштиг болгаш хөй талаалыг бооп кел чоруур. Амгы үеде республикада 412 дружина коллективтеринде 8 муң ажыг активчилерни хаара тудуп турар. Тываның комплекснлиг геология экспедициязында, «Кызыл тудуг» эргелелинде, Улуг-Хемниң Чодураа база Өвүрүңү Хандагайты суурларында болгаш өске-даа черлерде улусчу дружина коллективтери сагылга-чурум үрекчилери-биле эптеш чок демиселди чорудуп, оларга кижизидикчи дээштиг салдарны чедирер талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып турар. Чижээ, Улуг-Хемниң Чодураада, Өвүрүңү Хандагайтыда эштер В. Дамдын, А. Бадыртының улусчу дружиналарының эрзин наш чылдарда удуртуп келген. Олар чугле чурум үрекчилерин илередип, тударын-биле кызыгаарлаттынмайн, чон ортузунга эрге-чурум болгаш морадь темаларынга лекция, бесседалар организастаарынче, кижизидилге ажылының өскедээ хевирлеринче улуг кичээнгейни салып турарлар.

Кайда-ла партия, совет болгаш профсоюзтар, комсомол организацияларны бо чугула ажыл-херекти хөлөг ап, чон ортузунга политмассалыг ажылды бедик деңгелге тургускан болдур, оларда байдал тавтымчалыг болуп, арагалаар болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилерниң саны улам-на эвээжеп турар. Ындыларга «Тиилелге», «Көк-Тей» совхоатарны, Кызылда № 12 автобазаны, автосентелге заводун болгаш өске-даа хөй-хөй коллективтерни хамаарыштырып болур. Чижээ, хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун сагыры дээш, бүдүрүлгениң бедик культурааы база күш-ажылдың бижыг сагылга-чуруму дээш шимчаашкиниң эгелекчизи «Көк-Тей» совхозта, Кызылдың автосентелге заводунда бо талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Бо черлерде хөй-ниитиниң үлегерлиг сагылга-чуруму дээш демисел бүгү-ниитиниң хереэ болу берген, сагылга-чурум үрээн таварылга бүрүзүн хураадарга шыгыны чүгаалажыр, хана солунга бижип, эш хуузунуң судтарының корүп турарындан оларның саны ажок кызырылган.

Чер-черге корум-чурумну бижыглаарынга милиция органнарында участок инспекторларының хөй-ниити-биле сырый харылзаалыг ажылы ажок улуг ужур-дузалыг. Оларның хөй-хөйү бо чаагай ажыл-херекке багай эвес түңнелдерлиг бооп, чоннуң хүндүткелин чаалап ап турар. Чижээ, милициянның тергииннери, участок инспекторлары: Балгазында—В. Ерохин, Чадаанада—С. Маадыр-оол, Самагалдайда—К. Бичe-оол олар болгаш өскелер-даа чон ортузунга, коллективтерге калбак таймылбыр ажылын чорудуп, профилактиктиг кемчеглерни ап турар.

Хөй-ниитиниң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чорук хөйүнде-ле арагалаашкынның уржуундан бооп турар. Ынчангаш арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дутайында СЭКП ТК-ның база ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган доктаалдарында, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыында ол талазы-биле тодаргай хемчеглерни айытқан. Ынчангаш ол хоралыг чорукка удур шинтпирлиг шудургу демиселди чорударын, коллективтерге болгаш чоннуң чүрттап турар черинниң аайы-биле политмассалыг болгаш кижизидилгелиг ажылды күштелдиреринге бүгү партия болгаш хөй-ниитти организацияларынга партияның болгаш чазактың ол доктаалдарында хүлээлдирип турар.

Ынчалзажок эргиниң артышкынынары болгаш чаңчылдары, ылангыя арагалаашкын дээн ышкаш хоралыг чаңчылга удур демиселди чамдык черлерде кошкак чорудуп турар дугайында чагаалар редакцияга кээп турар. Чижээ, Барыын-Хемчиктиң «Дон-Терезин» совхозта, Чөөн-Хемчиктиң «Иекпа» колхозта, Улуг-Хемниң Ак-Туруг суурда болгаш өскедээ черлерде арагалаашкынга удур демисел копкак деп бижиктилер чидин-биле шүгүмчүлеп бижип турар. Ол ышкаш Тожу, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарда чамдык өлээди аныяктар хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, харын мырыцай кем-херек үүлгедир таварылгалар бар. Ынчаарга ол хоралыг чорукка удур бо черлерде хөй-ниитти организациялары, ылангыя улусчу дружиналар болур-чогуур ажылдарны чорутпайн турар. Сөөлгү үеде Тожу районуу ышкаш чамдык черлерде улусчу дружиналар бодунуң ажыы-дыш кошкадып, чамдыкта дежурныйлаар графигин безин үзүттер таварылгалар бар.

Хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумун сагыры дээш демиселге хамыктың мурнунда күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң ролюн күштелдирер херек. Чүге дээрге чогум-на маңаа ажыл-ишчилериниң чаа, социалистиг мөзүг-шынары хевирлеттинип тургустунар, найырлачы болгаш бот-боттарынга эш хуузунда дузалажырының харылзаалары база моон эгелээр. Ооң-биле кады оларда бүгү хөй-ниити организацияларының, ылангыя улусчу дружиналарның эш хуузунуң судтарының ажылын улам идепкейжидер херек.

База бир чугула чүве болза, ажылчы чоннуң дыштанылгазын утка-шынарлыг болгаш ажыктыг кылдыр организастаарры болур. Олар боттарының хостуг үе-шагын чоп ажыглаап турар кылдыр организастаары-биле культура-чырыдышкын болгаш спорт албан черлериниң ажылын үениң негелдезинге дүүштүр тургузары эргежок чугула. Ындыг болганда янзы-бүрү темалыг кежээлерни, лекцияларны, беседаларны болгаш конкурстарны, фестивальдарны, ыры байырлалдарын, спортчу маргылдааларны калбаа-биле чорудар херек.

Хоорай, суур бүрүзүнге хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумну дээш, арагачыларга удур шинтпирлиг шудургу демисел — коллектив, хөй-ниити организациязы бүрүзүнүң, коммунист, ажыл-ишчи бүрүзүнүң чугула херээ болзур. Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чорукту чүгле ниити күжениишкин-биле узуткаар болгаш ооң-биле кижилериниң бедик будурүкчүлүг ажылдаарынга, дыштанырынга, өөренирине улам-на таарымчалыг байдалдар тургустунар ужуругг.

Көдээ ишчилерге

Бо хүнзерде колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткел алыр дээш шудургу ажылдап турар. Оларга чаңчыл ёзугаар хоорайларның, ажылчын суурларның чурттакчылары дузаны чедирип эгелээн. Эрткен неделяда, ылаңгыя субботада болгаш воскресеньеде Кызылдың үлеттүр будурүлгелериниң болгаш албан организация черлериниң ажылдакчылары Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем районнарының болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларының сиген база ногаа толдерипге ажылдап улуг дузаны чедирген.

Бии-Хем районнуң «Хадың» колхозунуң ишчилери-биле республиканың Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң аразында быжыг харылзаа тургустунган. Колхозтуң малынга хереглээриниле үш тонна ажыг будукбурүңү белеткеп берген. Анаа 20 кежи үш хүн ажылдаан. Олар удавас сиген кезип, белеринге дузалажырлар.

«Межегей» совхозунуң картофель болгаш ногаазын ажаарынга Кызылдың харылзаачылары чылдың-на дузалажып келген. Эрткен неделяда коллективтиң 80 хире кижизи сиген келеринге, турнепстиң ът-сигенин аштаарынга дузалашкан. Олар 70 центнер сиген сараатталп, 6 гектар турнепстиң сигенин аштаан.

«Кара-Хаак» совхозка столоваялар болгаш рестораннар трестиниң ажылдакчылары дузалажып чорааң. Анаа 20 хире кижи ногаага ажылдаан.

Ол ышкаш оске-даа будурулгелериниң, организацияларның коллективтери эки ажылдап, кодээниң ишчилериниге улуг дузаны чедиргеш.

Чартык чылды түңнээн

ШАГААЙ-АРЫГ (телефон-биле). Эрткен дыштанар хүнде маңаа районнуң колхозунуң болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери боттарының бирги чартык чылда кылган ажыл-херээн түңнеп, наадым эртиргеп. Ол байырлал район төвүнден ырак эвесте Шагаан-Арыг хемниң киргеп аксы улуг шыкка болган.

Баштай наадымның киржикчилериниң болгаш ооң аалчыларының митингизи болган. Орта колхоз болгаш совхозтарның чартык чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле социалистиг чарыжының түңнелдериниң дугайында илеткелди райкүүском даргазы К. А. Маспык-оол кылган. Ол, баштайгы чартык чылда түңнелдерни ёзугаар мал бажын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле районнуң ажыл-агыйларының иштиден тилекчи болуп үнген «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилерин адаап, оларга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Район наадымынга кожазында чарыштыг Чөөп-Хемчиктеп партия райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Куулар баштаап төлээлери аалдап келген. Аалчылар биле районнуң удуртукчулары юбилейлиг чылдың баштайгы чартында чарыжының түңнелин үндүрген. Күрүнеге сүт садарывың талазы-биле коргузүүнден ацгылы ажып турар болган Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилериниң орта типлекчи болганын демделээн.

Митингиниң түңнелинде юбилейлиг чылдың баштайгы чартында эң дээре коргузүттерни чедип алган мурнакчыларга белекterни тывыскаан.

Н. БАЗЫР.

АРБЫН ДУК ДЭЭШ

«Кызыл тук» совхоз тоску беш чылдың ийиги чылында күрүнеге 18,9 тонна дуктү садар. Биче-Ажыкта кыргылда доостур чыгаан. А ынчалзадаа ажыл-иш ам-даа хөй-ныышкынныг. Совхозтуң хой-жулары болгаш кыргыкчылары бо хүннерде чартык чылда бердинген онаалдазын шагда-ла күүседип алган болгаш дуктү күрүнеге дужаарын уламчылап турар.

Амга чедир кыргыттынган хойларның бир бажынга онаалтыр 3 кг дуктү алган. Кыргылда пунктузунда кызымаккай ажыл-ишчилерниң одуруу өскен. Бо тускай мергежил аныяктарның апар чылары оорлучуг. Елена Фролова, Иргит Норжуң, Бидипей Оруспай, Валентина Совгижек, Роза Серегмаа болгаш моторист Тожу Очур-оол олар хүн нормазын үргүлүү ажыр күүседип, даандырган ажылынга түткүлдүүн коргузүп турар.

Кыргылдада киржип турарларның аяк-чем-биле хандырылгазы болгаш оларның ортузунга политмассалыг ажыл бедик деңгелге чоруп келген.

Н. ЧЫКЫЯ.

* * *

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында кыргылда пунктузу бар. Ол пунктунуң кыргыкчылары хой дүгүн чидирип чок алыр дээш аразында соцпаластиг чарыштыг шалыпкан ажылдап келгевпер. М. Амырбит бо хүннерге чедир 325 хойну кыргаш ооп 740 кг дуктү алган. 198 хойдан шупту 443 кг дуктү кыргаан М. Кертик-кыстың көргузүү эки болуп турар.

Бо ажылда школачылардан эгелээш улуг пазылыгларга чедир кижилер киржип турар. Пионер Вася Ооржак 219 хойну кыргып, ооп 529 кг дуктү ап, улуг акылары болгаш утбаларындан дудак чок ажылдаан. Улуг пазылыг пенсионер—68 хардыг ажылчын эш Чимистей 147 хойдан 413 кг дуктү кыргаанын демделээр херек. Ол ышкаш М. Чудур, О. Хажыт ышкаш мурнакчы кыргыкчылар ында каяа хой.

Хой кыргылдазы ам ында доостур чоокшулаан. Баштай кыргыттынган хойлуг малчыннар чайлагларже кожуп эгелээн. Хойжулардан бир башка онаалтыр 2,1 кг дуктү алыр арагалыг болган М. Кавва, 327 баш хоюнуң бирээлиден-не 2 кг ажыг дуктү алган Д. Седен оларның көргузүүлери бедик болганнар. Салбырда ниитилиг-биле 13 тонна 300 кг дук кыргытынган.

Г. ХИРБЭЭ.

ТАҢДЫ — алдарлыг тараажыларның, сураггаан малчыннарның болгаш шалыпчы металлургтарның району. Ооң ажыл-ишчи кижилериниң бедик чедиишкиннери, оларның республика мурнунга салдынган ниити сорулганы күүседиринге кирип келген улуг, эвээш эвес. Таңды-Уланың адаан дургаар чаттылып чоруткан он-он муң гектар тараалан ховуларда болгаш одарларда, Тывала өнүг металлургияның төвү — ажылчын суур Хову-Аксының кобальт комбинадында чүс-чүс бижилер күш-ажылчы улугнуң ээлчээнде доктаамал турун, чурттуң экономиктиг күчүзүн улам ынай хогаадер дээш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң салган сорулгаларын амыдырал кырында боттандырып турарлар.

Таңдыжылар тоску беш чылдың ийиги чылын бедик темпилиг эгелээн. Районнуң колхозтары болгаш совхозтары мал кыштаглаашкынын, часкы тарылганы организастыг арттиргеш, бирги чартык чылды эки көргүзүглериг дооскан. Тоску беш чылдың ийиги чылының бирги чартында район ниитизи-биле күрүнеге сүт садар планын 115 хуу, гаттынын — 112 хуу, дуктуун —114 хуу күүсеткен. Малдың продуктулуг чоруун бедидер болгаш баш санын өстүрер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерниң кол көргүзүглери база күүсеттинген. Районнуң ажыл-агыйларындан «Тиилелге», «Элегес» совхозтар, «Революциянын чалбыыжы» колхоз бирги чартык чылда күрүне мурнунга алган планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүсеткен. А бир эвес ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларын, хойжу бригадаларын ап көөр болзувусса эки көргүзүглүг болган коллективтер эвээш эвес. «Межегей» совхозтуң Успенка сүт-бараан фермазы бирги чартык чылда (бригадири М. Махмутов) саар инектен 1458 кг сүттү, «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң Краснояровка фермазы (бригадири Е. Ильиных) саар инектен-не 950 кг сүттү сагган. Ажыл-агыйларның чамдык хойжу бригадалары чаш малды менди алыр, малдың баш санын өстүрер талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган. Чижээлээрге, Сырат Дадар-оол бригадирлээн хойжу бригада («Революциянын чалбыыжы») төрүүр 100 хойдан 106 хураганны, «Элегес» совхозта Василий Браунуң бригадазы төрүүр 100 хойдан 100 хураганны алган.

Бирги чартык чылда саар инек бүрүзүнден 1987 кг сүт сагган, район чемпиону болган Надежда Ошлакова («Россия» совхоз), төрүүр чүс хойдан 129 хураган алган, чемпион болган хойжу Далан Торлаа («Элегес» совхоз), олаа-ажыл-агыйда төрүүр чүс хойдан 122 хураган алган Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. Бавун-оол, 127 хураган алган И. Сафонов («Революциянын чалбыыжы» колхоз) оларның төлептиг ажыл-херээнге Таңдынын бүгү ажыл-ишчилери чоргаарланыр.

БҮДУРУЛГЕНИҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА СӨС

ТАМАРА СЕМИРАНОВА, «Межегей» совхозтуң саанчызы.

— Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооң төлептиг үгүүр дээш база тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүсеттир дээш социалистиг чарышты балбарткан ажылдап турар. Бирги чартык чылда күрүнеге кедээ ажыл-агый продуктуларын садарының планын совхоз күүседипкен. Социалистиг чарыштың түңнелин база үндүрген. Сүт-бараан фермаларындан Успенка фермазы бирги черни быжыы-биле тудуп турар. Мен бодум база ында ажылдап турар мен. Мээң саанчы эштерим Зинаида Реоцько, Галина Коразун, Тамара Ооң саар инектен-не 1540 килограммдан 1677 кг чедир сүттү саап алганнар. А мен бодум чартык чылда 1640 кг сүт сагдым. Механизаторлар Донгак Чылбаан, Петр Тонких, Владимир Супан олар часкы ховуажылдарының талазы-биле чарыштың тиилекчилери болганнар.

Бо хүннерде совхоз сиген кезилдезинче киришкен. 482 га чернин сигенин кестинген. Техника сентелгезин база чорудуп турар. Ооң-биле ч гелештир техника сентелгези де база сиген кезилдезин ор низастап турарывыста чет тер бар.

ДОРЖУ МОНГУШ, «Тиилелге» совхозтуң малчыны.

— Малдың баш санын түрери, ооң продуктулуг руун бедидери — малчының ның кол сорулгазы. Бис совхозтуң бүгү малчынна сүт будурерин эрткен ч дыындан көвүдедир дээш зымак ажылдап турар. А үеде малдың чайгы семирг гезин, одар-белчиирин рыштыр тургускан. Бо чы төрүүр чүс хойдан 101 х ган алыр, хой бүрүзүн 3 кг дүк алыр хүлээлг мен. Ам мал чемнинң белет линиң кидин түүк үези лир. Бодумнуң күжүм-б малга чиртир сигенни ке белеткеп алыр деп турар

БАЙЫР-НААДЫ ЭГЕЛЭЭН

Июльдуң каан аас эрте Бай-Хаак суур. Суббота. Эр гинин 10 шак чоокшулап т да ажыл-агыйларлан наады чалаттырган будурулге мурнакчылары, арын-ш ында байырлалдың хүлү руу чайынаан олдар, кы партия райкомунуң бажы ным чаныңга уурук-суурус оон-моон шүүжүп кээп т лар. Колонналарның байыр чыскаалы моон эгелээр. вааңда тус-тус коллекти чыскаалыр черлерин ээ кен. 30 хире минута эрте де команда бүр колонналар Горький кудум зу-биле шимчеп үнүпкеп. Б ги колоннада куш-ажыл хоочуннары болгаш будуру нин мурнакчылары. Чыск дың бажында районнуң к ажылчы алдарга бүргетпе зыл туктарын «Коммунизм херели» колхозтуң мурна хойжузу Куш-ажылдың зыл тук орденниг Дөстек М гуш болгаш Ада-чүрттүү дайынының киржикчили жу Билчир-оол Хожуган тудуп алган чоргаар ба орлар. Оларның соо-биле «Т лелге» совхозтуң мурна малчыны Михаил Дам «Коммунизмниң херели» хозтуң механизаторлары ханыл Миков, Николай Се саанчы Билчинхоо Оюн бол оске-даа мурнакчылар, к ажылдың хоочуннары, да ында «Революциянын ч быжы», «Коммунизмни ред ели» колхозтарның, «Тии ге», «Межегей», «Россия» хозтарның, Бай-Хаак суур болгаш Күрүнеии дүрж

(Төнчүзү 4-ку арында).

ЧУРУКТАРДА: устунде наадым киржикчилериниң байырлыг чыскаалы. Адаанда чурукта будурулгениң мурнакчылары: «Элегес» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. БАВУН-ООЛ, «Межегей» совхозтуң саанчызы Т. СЕМИРАНОВА, «Тиилелге» совхозтуң малчыны М. ДОРЖУ. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар

СИГЕННИ ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ АЖААЛ АЛЫР

Сигенниң чемнигиг үезе июнь-июль айлар дээрзи билдингир. Ол өйде сигенни кезип, чогуур үезинде ажаап алырга, белоктар, витаминнер эң-не байлак, сывы (унну) чулуктаачак, чөчээ-биле кады кезип белеткээн сигенниң чемгерилге единицазы өрү, хайлыычал будумелдер хөй болур.

1971 чылда «Торгалыг» совхоз сиген кезилдезин орай эгелеп, клетчатказы көвүдей бергенде 4600 тонналың орнунга чүгле 2710 тонналы барык октябрь 15-ке чедир белеткеп келген. Арткан 1900 тонналы чедир белеткеп алыр дээш кыжын шынаадан куурарын када берген, үжүктен кулузун, олең кезип, чыып шат болган.

Бо бүгүнүң уржуундан совхоз улуг каражага таварышкан. Ооң-биле кады эрткен чылын Торгалыг хемниң унунда чамдык сиген кезер улуг шолдерге совхоз будурулгезинде ажылдавайн турар кижилериниң хонуп алган турганыйдан, оларның хуузунда малы саза баскан. Коъш-Терек, Кара-Тал, Сарыг-Алаак ол ынчаар оранчок улуг сиген шолу кестинмейн барганы харааданчыг. Ындыг кижилериниң аалдарын хондурар черни уэуп, мал одарларын айтып көөр ажылды кодээ Совет даргазы А. С. Бадырғы боттандырбайн турары элдеп.

Мал чемни чедиишпейн турарын барымдаалаан. Торгалыг салбырның чамдык малчыннары боттарының инициативазы-биле сиген шолдерни кажаалаар, ону суттарар хемчеглерни ап чоруда бергенин эки эгелээшкин деп санаар херек. Чижээ, бо чылын Кара-Талда эш Дагбага удуртқан хойжу бригаданың малчыннары ол чоок-кавынын 61 га ыгыын долгандыр кажаалаан, суттарып алган. Ол ышкаш Харагап унунда Тумат Осуролга удуртқан авеппо 32 га шолду суттарып, дажыв аштап, хараганын сөккен. Чоланың хойжу бригадалында малчыннар база-ла өөрүдеп калып чок болуп, 15 га сиген шолун суттарып алган. Ол бригаданың малчыннары эштер Уйнуң-оол, Анай-оол, Седен-оол, Болат-оол, Мандыпоол олар Ээр-Хавакта 30 га шолду суттаргаш, ногаан турда сиген кылдыр кезер тараапы чажып, долгандыр кажаалаан.

Бо чижектерден алгаш көөрге, бистиң совхозтуң малчыннары юбилейлиг чылда малга бодуун чем белеткелип чедиишкинниг чорудар дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Мал чемни кезип киреринге ажылагыйда белеткел багай эвес чорун турар. Чоокку хүннерде район девискээриве чаъс эки дүшкениндеп сигенниң үпүжу эки. Ам бистиң сигенчилеривис ону кезип ажаап кириптеринге белеп.

Мал чемни белеткээринге 40 кижи составтыг механизастаттынган бригадапы тургускан. «ДТ-75» марканың 3, «МТЗ-50» деп 6 трактор анаа ажылдаар. Трактор-биле сиген кезер 8 машина, 3 дырбаан септеттингеп. Торгалыг, Чалаатты, Сарыг-Хөл салбырларга тускузунда тракторларны болгаш аът-биле сиген кезер машиналарны быжыглаан. Ол ышкаш хол кадыры-биле сиген кезер звеноларны малчыннардан тургузар, оларга тодаргай планныг онаалдаларны берглээп.

Совхоз бо чылын 4970 тонна сиген кезер планныг. Ону июль 10-дан орайтавайн кезип киреп көрдүнген. Кол агроном эш Нүрзет-оол бо ажылды организастаар талазы-биле ылымаккай чоруун көргүзүп турар.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир четпестер база бар. Чамдык септеттингеп тракторларның артык бензектери чедиишезинден шынары куду болган. Совхозту ооң-биле хандырза чогуур Чадаанаңың «Сельхозтехника» салбыры дуза катпайн турар. Сиген пресстээр машина соолгу чылдарда шуут ажыглаттынмаан. Ам бо чылын оларның ийиги ажылдадыр деп көрген. Ынчалза-даа оларны мынчага чедир эптевээп. Трактор-биле сиген кезер машина амдаа четпес болуп турар.

Хову турлагларны мынчага дээр белеп эвес. Кол сиген кезер чер — Кадатты ховузунга 2 ороол бажың тудар деп көрдүнген турган, ол ам-даа тутунмаан. Кок-Хаакка турган 2 чурттала бажының Сарыг-Хөл салбырның эргелекчизи М. Чамбал-оол үрээш кыштатларже аппаргавының ужуру билдинмес болуп турар. Бо айтырыгларны дарый шиитпирлээрп совхоз дирекциязын негеттинип турар.

Парткомнуң талазындан генчилер ортузунга чору масса-политиктиг ажыл ның планын мынчага ту зуп, бадылаваны четпес циалистиг хүлээлгелерни түс кижилерге чедирер аж лы дүрген чорудары бүгүл

Эрткен чылын Чөөп бр далында К. Кызыл-оол 27 па, Анай Допгак — 20, Сапчай— 25, Кара-Талла К гыс Оҗет — 20, М. Севда — 20 тонна сигенни белет идепкейлиг ажылдаалдар, чылын малчыннар түс-түү да база-ла ындыг белеткеп дээлгелерни алгылаан.

Бисте бир четпес чүүл за, мал чемниң белетке ниң үезинде ооң кайы чорун турарын, шынарын кай эртемнигленнирис ш сөөлүүргавас, ону органа ажыын, арга-сүмезин кат чорүктар бар. Шынында б кымдан-даа сөөлүүргавы олар болгу дег. Мынды далдан чаблаар ой келге

Т. ДАМБАЖЫ

Торгалыг салбырның эл лекчизи.

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛДЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

Бистиң чуртувус СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң, ССРЭ-ниң тургустуғанының 50 чылынга белетпелиниң өскүдүл үндүргени массаларның канчаар-даа аажок улуг политиктиг болган күш-ажылчы кодүрлүүшкүүнүүң айдалында чурттап турар. Совет киижиледи улам-на үштелип турар социал-политиктиг болган идея талазыиле чаңгыс эви, партияның болган бүгү ажылчы чоннарының аразында бузулбас сырый харылзазы — бо бүгү бистиң бурунгаларлар арганы берип, идеологтуг ажылдың улуг ажыктыг болурунга биимг баазаны тургуп турар.

Коммунистиг партияның, ленинизминиң өң чугула чаңчылдарының бирээзи болза, революстуг теорияны чогаадыкчы үү-биле хогшүдеги, киижиидилге айтырыгларынче, идеологтуг ажылдың айтырыгларынче үргүлчүүнүң кичээнгейин ылары болуп турар. СЭКП-ниң XXIV съездизи совет кииледдиң социал-политиктиг хогшүдеэнинге, ооң үгаан-боа амыдыралынга бүгү талалыг аналиатн бергеп, маркизизиниң пропагандалаарының болган бурчуаз база реинчинчи идеологияже улам-на шаап халдаарының өң чуда сорулгаларын тодаратқан. Ажылчы чоннарының коммустиг киижиидилгеэнинге айтырыгларының талазы-биле ртиянның съездизиниң шиитпирлериниң үидезилээш, Төп шиител чаңдың чугула доктаалдарны үлээп алган.

Чоокта чаа партия Төп Комитединге СЭКП-ниң XXIV ездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр база Совет Социастиг Республикаларының Эвилеминиң тургустуғанының чылынга белетпел-биле колбаштыр идей-киижиидилгелиг ылдың айтырыгларына тураскаткан идеология ажылкчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы болган. Саналары калбаа-биле солушканының түңнелинде, съездиниң тыштыкыннарын нүүседириниң талазы-биле партия ганизацияларының ажыл-чорудулгазының мөөнөө алган ржулгазы шиитпилештирген болгаш идеологтуг ажылды, есаларны политика талазы-биле киижиидерин улам ыцай ізырагайжыдарының оруктарын тодаратқан.

Идеологтуг сорулгаларны чеднишкиниг шиитпирээринге ежок чугула түүлдер: маркизим-ленинизминиң бүгү талаие үнилелгиг өөредин-даа; партияның эртемге үндезиишгеп экономиктиг, социал-политиктиг, культурага болгаш үү делегей талазы-биле политиказы-даа; идеологтуг ажылдың тодаргай принциптери-даа, идейлиг салдарны чедиреге амгы үениң күүдүүг чепсектери-даа; эгээртинмес байк дуржузга болгаш кайгамчык чаңчылдар-даа; политика азы-биле бишкеи, мергежилдиг кадрлар-даа бисте бар. херек чүдел дизе, бүгү теоретиктиг, пропагандисчи, масполитиктиг ажыл-чорудулганы сайзыраңгай социалистиг нилелдиң байдалдарынга болгаш вегелделерингге, СЭКП-ң XXIV съездизиниң шиитпирлерин улам ажыктыг кыл-р күүседир сорулгаларга дүүжүп турар шынар талазые чаа бедик деңнелче кодүрери болур.

Идеологтуг ажылда кол-ла чүүл болза, маркизам-ленинизминиң идеяларын пропагандалаары, партияның ленинчи политиказын амыдыралга чедиишкиниг боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаары болур. Совет киижилерин күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коөрүнге киижиидерин ында бир чүгүлә черим эзлеп турар. Ынчангаш партия эртем-техниктиг революциянның чедиишкиннерин ажылагайымық социалистиг системазының артык күчүлүү-биле чаңгыс аай кылдыр сырый наттыштырар ужурлуг комплекстиг хемчеглерни боттандырып турар. Маңаа хамаарыштыр шиитпилел амыдыралының бүгү адырларынга эртем-техниктиг чедиишкиннерин мептередири болгаш калбаа-биле ажыглаары канчаар-даа аажок улуг ужур-дүзалыг болуп турар.

Бүдүүлгениң ажыктыын бедидеринче, ону бүгү талалыг интенсификастаарынче алган угланышкын кадрларның экономиктиг өөредилгезин үидезиин-биле ажижидерин неген турар. СЭКП ТК-ның шиитпирин ёзугаар удуртукчуларының, специалистериниң, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, колхозчуларның экономиктиг өөредилгезиниң бир аай системазын шиити-күүне хемчээли-биле тургузуп турар. Программаны ажылдап кылган, пропагандистерни белетказиринің болгаш олардың биилиин бедидеринің куретарын организастап эрттирип, өөредилге пособиелерин үидүүлүп турар. Ам сорулга үүл дизе, экономиктиг өөредилгени биладилиг организастаар, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг хемүлдениң амгы үе-чадазынга ону дүүштүр чорударын чедип алыр, адаа хамаарылгалыг бүгү-ле күүне болгаш хой-ниити организациларының ажыл-чорудулгазын таарыштырар херек.

Социалистиг чарыш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коөрүнге киижиидилгениң кайгамчык школазы, күш-ажылдың бүдүүлкүлүүн бедидериниң күштүг быразы болуп келген болгаш ынчаар артар-даа. Партия организациялары, пропаганда органнары күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коөрү дээш шимчээшкининиң аддар-хүндүзүн моон соңгаардаа улам ынай быжыглаары эргежок чугула. Материалдыг болгаш моральдыг шаңмал-мактал киижиниң күш-ажылчы ачы-хавыраын ниитилелдиң талазындан үнелеп көргенин илергейлеп, ооң ажылының кайы хире ажыктыын тодаргайлап, ооң сеткил-сагыжын улам сорук кииреринге улуг салдарны чедирип турар. Партияның амыдыралда боттандырып турары ажыл-агыйны болгаш киижиидилге талазыбиле ажыл-чорудулганың чаңгыс аай болурунуң принциви кандыг-даа ажылды экономика база политика талазы-биле үидезилеттинген турар кылдыр чорударын, ажыл-агыйжы шиитпирлериниң бедик ажыктыг болурун чедип алырын, ниитилелдиң, коллективтиң болгаш амы-хүүнүң эрге-ажыктарын улам-на долузу-биле дүүштүрер дугайында сагыш салырын, массаларның инициативазын кызба-биле хөгжүдерин удуртукчу кадрлардан неген турар.

Сайзыраңгай социализминиң бодумуң амыдыралчы тургузуу, коммунистиг болуп хөгжүп бар чоруур шиитпилелдиң моральдыг болгаш эрге-дүрүм норма-чижектери ооң кежигүннеринден идея талазы-биле байлап-чаагай бышкап чорукту, политиктиг медерелдиг болур чорукту неген турар. Ам чугаа болза, тоогүлүг чугула сорулганы — бүгү талазы-биле сайзыраңгай киижиин киижиидерин практика кырынга боттандырарының дугайында чоруп турар болгай. Ол сорулга бүгү идеологтуг ажыл-чорудулгага принципиалдыг болгаш үр үеде чорудар канчаар-даа аажок улуг ужур-дүзалыг ажыл болур.

Партияның идей-киижиидилгелиг ажылының кол ээзи болза, ажылчы чоннарның калбак массаларын коммунистиг үзел-бодалга киижиидери, оларны марксизм-ленинизминиң идеяларынга киижиидери болур. Мында чугаа хамыктың мурнунда партияның хөй талалыг идей-теоретиктиг ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг коргүзеринің, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идеяларын болгаш шиитпирлерин, съезд соөлүнде Төп Комитеттиң хүлээп алган документилерин тайылбырлааның база пропагандалаарының эргежок чүгулазының дугайында чоруп турар. Ооң-биле кады ажылчы чоннарның калбак массаларының чүгле эртеминг коммунизминиң кол-кол үидезин үүлдерин шиңгээдип алырын эвес, а харын чедип алган билиглерни практиканга, үүн бүрүнүң амыдыралынга биладилиг ажыглаарын, билигнин бүзүрелдиг боттуг чүүл болдырарын чедип алыр ужурлуг бис.

Ам ажылчы чоннарның, ылаңгыя аныяк салгалдың ажы-чаң киижиидилгезин сайзыраңгайжыдарының сорулгазын биргеи чергенің эргежок чугула айтырыгы бүгү-ле звеноларынга, күш-ажылга-даа, амыдырал-чурттаргага-даа киижиге ёзулуг сагыш човангыр, бодунга болгаш өскелерге шынчы негелделиг болур чорукту, ёзулуг ам хуузунуң ёзугүү-биле шыңгыы харысалгалыг болурун дүүштүрүп турар идегелди боттандырарынга идиг берген турар шак ындыг байдалды бистиң ниитилелиивиске тургузары чугула.

Чаа кижини хевирлеп киижиидериниң оруктарын тодаргайлавышаан, СЭКП-ниң XXIV съездизи коммунистиг үзелбодал болгаш моральдыг киижилерниң медерелинде эргинин артышкыннары-биле эптеш чок демиселге бадыткаттынып тургустунар, коммунистиг моральдың норма-чижектериден болгаш принциптеринден кандыг-даа хажыдыыкын ооңбиле канчап-даа дүүшпее болгаш амыдыралдың совет овуррхевири-биле улам-на чидиг чорулдээлиг болу бээр деп демдеглээн. Бистиң моралывысна канчап-даа чаңгыс аай интернационалчы аксы-дүңма болуп эки тура-биле сырый каттышкаш, оларның чедип алганы улуг артык шынарларны хаңызы-биле тодаргай тайылбырлаар ужурлуг. Национал айтырыы ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга—экономиканга болгаш политиказа, эртемге болгаш чырыдышкынга, культурага болгаш амыдырал-чурттаргага шупту үзүнга хамаарыр. Ынчангаш интернационалчы киижиидилге—үгле партияның эвес, а харын ажыл-агый, культура, хөйниити организацияларының база хүлээлгези болур, мында болганда бо талазы-биле оларның ролюн кодүрер херек. Бодунуң социалистиг Ада-чуртту, бодунуң чону даап, ооң улуг тиилелгелери, бодунуң Төрээн чурттуң камгалаарынга белеви, оларны оске улустарны хүндүлээриниң ёзузунга киижидери даап бистиң ооңдар болгаш ыктармавыстың ортувунга киижиидилге ажылын күштедирери кончуг улуг ужур-дүзалыг. Патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң темазы совет чечен чогаалдың болгаш уран үүлдүң чогаалдарынга улам-на долузу-биле чыртыныган турар ужурлуг.

Идеологтуг ажылга СЭКП-ниң делегей политиказының ыңгы талазы-биле марксисчи-ленинчи харакгерлиин бүгү тала-биле тайылбырлаар херек. Партияның чайгылыш чок, шудургу болгаш мерген даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының ачызында ооң аргалары улам-на калбарып турар янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны ийи системаның аразында аягы демиселин соксадырын эвес, а чүгле ол демиселге шериг аргаларын ажыглаарындан ойтадаарын көргүзүп турар. Реаксылыг буржуаз идеология-биле кандыг-даа хевир-биле болза чөпшээрежилге черле турбас ужурлуг; идеология талазы-биле социализм биле капитализминиң аразында кандыг-даа тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын чок болгаш турбас-даа.

Бистиң ниитилеливистиң күүдүүг идей-политиктиг ёзугыс эви совет улуска империализминиң салдарын чедирер дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарны аштырышкынга ынап-ла таварыштырар. Ынчалза-даа политика талазы-биле чедир бышпаан ийи-чаңгыс киижилер буржуаз пропаганданың салдарынга алаып, ниитилелге удур хөделиишкиннерже ыдаладып турар деп чүвени көрөөн базар болзувусса частырыг болур ийик. Коммунизмге болгаш Совет Эвилеллинге удур буржуаз нүүл-хопту шыңгыы сойгалвар, империализминиң кандыг-даа идеологтуг үүгедиглерин сый шавар херек.

Кол-ла чүве — бистиң пропагандавыстың шаап халдаачы чоруун болгаш даңмчы арга-шинээзин күштедирери, ооң ажыктыг болурун бедидери болур. Империализминиң өжөзинирек идеологтуг чимээнишкиннерин сойгалаары социализмге канчап-даа таарышпас үеледерин чаныш-сыныш чок сый шавары-биле, эргинин артышкыннарын ажыл артери-биле, киижилерниң мээ-медерелинде болгаш ажымчацында национализминиң болгаш улуг күрүнезирек шовинизминиң, биокративминиң, бодун тогдынар чоруктуң биже буржуазчы хөөннерин ажып артери-биле баба-ла дүүшкен турар ужурлуг. Делегейниң революстуг хөгжүдээвиниң салым-чолугга, делегей социализминиң салыы-чолугга идепкейлиг, сонуургалдыг хамаарылгалыг болур чорукка совет киижилерни улам-на шудургу киижидери чугула.

«Совет киижилериниң мораль-политиктиг мөзүү-шынары бистиң амыдыралывыстың бүгү социалистиг тургузуу-биле, ниитилелде бүгү ажыл-херектериниң чорудулгазы-биле, хамыкты мурнай партияның, ооң бүгү организацияларының чаңгыс аай угланышкынныг, шудургу идей-киижиидилгелиг ажылы-биле хевирлеттинип тургустуган турар ужурлуг» деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездизиниге демдеглээн.

Киижиидилгелиг, идеологтуг ажыл-чорудулга үениң бойдалынга дүүшкен турааш, ниитилелдиң канчаар-даа аажок улуг бурунгаралдашкынын, эртеминиң, культураның, масселарның эртем-биливиниң чедип алдынган деңнелин барымдаалап көрген турааш даап партия бүгү-ле хемчеглерин ап турар. Партия комитеттеринің сорулгазы болза, идеологтуг ажылды удуртурунуң деңнелин бедидери, эртемнин болгаш киижиидилгениң уран аргазын хогжүдер болгаш байыдары болур. Ынчангаш бистиң идеологиа ажылының талазы-биле кадрларывыстан чүгле бодунуң харысалгазын билири эвес, а харын ең чугула айтырыгларны тургузарынга инициатива, шиитпирлерни хүлээп алырынга дидим чоруң, идейлиг амыдырадың болуушкуннарынга болгаш фактыларынга үнелеп бээрде партийжи принципиалдыг чоруң, бодунуң профессионал мергежилин доктаамал бедидери негеттинер. Киижиидилге ажылынга ёзу барымдаалаар чоруң, дөгейленчек чоруң, чудукаралаар чоруң чүүлдэ-даа хорадыг. Мынчангаш пропагандавыстың хевирлерин болгаш аргаларын доктаамал сайзыраңгайжыдар, ону организастаарынга эртеминг үндезиннерни шудургу неитередир, ооң идейлиг деңнелин бедидер деп туварының ужуру-даа ында.

ССРЭ-ниң тургустуғанының 50 чылынга белеткел — идеологтуг ажылды улам бедик деңнелче кодүрериниң, СЭКПниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң, коммунизм тургузуушкуунуң планнарын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга ооң роимн бедидериниң чугула үе-чадазы болур.

«Правданың» мурнуку чүүлү

АЖЫКТЫГ-ДАА, СОЛУН-ДАА

Херээженнер чөвүлелдеринде

...ттарының ажылының ...кулгаларын, арга-сүмелеп солчур дээш Чөөн-Хемчиктиң херээженнер чөвүлелиниң төлээлекчилери Баян-Хемчик районга чораан. ...р орукка чораап, боттарының ажылдарының дугаайында, чайгы бойдустуң кадсыынак чурумалын хөөрежип ...дулар.

Ынчаар хөөрежип хап олуруста улуг оруктуң эртке ...биидиртпээн. Мурнувуста Довурак хоорайның, Кызыл-Мажалык, Шекпээр суурларының барааны көстүп нелгенин, школаны болгаш ...ээн каш агитквартираларны көрүп, оларның ажылы-биле танышкан.

70 орунныг уруглар садынга чеде бердивис. Кыры серилиг, шалалап каан шөлчүгештө чаштар баянист Сат Чочек-маанның үделгези-биле, киижиидикчи Ооржак Долгарның удуртулгазы-биле ырлаан, танцылаан турлар. Бичө чаштарның киижиидилгези ясли болгаш садта эки тургустуғаан. Уруглар албан черинің деризиги тергиин. Ында ниитингге уруглар ойнаар улуг оогу маңза-биле шевергин кылган.

— Бистиң ясли-садывыста амдыызында уруглар ээлээш, ясляде 25, садта 49 киижи бар. Садта уруглардың чамдыызы малчыннарныы, оларны ада-иелери чайлаглаарда алгаш барган. Ясли-садта ниитизи-биле 20 ажыг киижи ажылдап турар. Уруглар албан черинің ажылын ажыжидер дээш көдээ Совет, херээженнер чөвүлели доктаамал кичээнгей салып турар. Уругларны киижиидерининң талазы-биле бүгү-ле чүүлдер-биле хандырылга эки —деп, ооң эргелекчизи Хувар Ондар тайылбырлады.

Эмнелге пунктузун, школаны коргузун, оларның ажылы биле таныштырган. Суурнуң иштики талазында ногаан шыкте «Аас-кежиктиң аллеязы» солуп. Долгандыр чараштыр херимнээш, иштинде ыяш тараан. Ортузунда киижилер дыштаныр олуттарны кылган. Чаа ог-бүле тутқан аныяктар, уруглуг болган ог-бүлелерниң ээлери аңаа ыяап-ла ыяш олуртур болгаш ону ажаап өстүрер чаңчылдыг.

Комсомольская кудумчузунда № 7, Дүжүт кудумчузунда № 10 агитквартираларның ажылы-биле танышкан. Агитквартира бүргүү тускай кабинетти берген. Агитквартиралар ажылы-биле танышкан соөлүнде дуржулга солчуушкуну болган. Ында № 7 агитквартираның удуртукчузу эш Х. Ондар, Чөөн-Хемчикте партияның XXII съездиниң аттыг совхозта херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү эш Р. Соян, «Большевик» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш А. Чүлдүм, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта чөвүлел даргазы эш А. Кара-Сал, СЭКП-ниң Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик райкомнарының херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдистериниң эргелекчилери эштер Р. Давын-оол, В. Килчеп олар ажылының дуржулгаларын чугаалаанар.

Идеологтуг ажылда кол-ла чүүл болза, маркизам-ленинизминиң идеяларын пропагандалаары, партияның ленинчи политиказын амыдыралга чедиишкиниг боттандырарынче ажылчы чоннарны мобилизастаары болур. Совет киижилерин күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коөрүнге киижиидерин ында бир чүгүлә черим эзлеп турар. Ынчангаш партия эртем-техниктиг революциянның чедиишкиннерин ажылагайымық социалистиг системазының артык күчүлүү-биле чаңгыс аай кылдыр сырый наттыштырар ужурлуг комплекстиг хемчеглерни боттандырып турар. Маңаа хамаарыштыр шиитпилел амыдыралының бүгү адырларынга эртем-техниктиг чедиишкиннерин мептередири болгаш калбаа-биле ажыглаары канчаар-даа аажок улуг ужур-дүзалыг ажыл болур.

Бүдүүлгениң ажыктыын бедидеринче, ону бүгү талалыг интенсификастаарынче алган угланышкын кадрларның экономиктиг өөредилгезин үидезиин-биле ажижидерин неген турар. СЭКП ТК-ның шиитпирин ёзугаар удуртукчуларының, специалистериниң, ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, колхозчуларның экономиктиг өөредилгезиниң бир аай системазын шиити-күүне хемчээли-биле тургузуп турар. Программаны ажылдап кылган, пропагандистерни белетказиринің болгаш олардың биилиин бедидериниң куретарын организастап эрттирип, өөредилге пособиелерин үидүүлүп турар. Ам сорулга үүл дизе, экономиктиг өөредилгени биладилиг организастаар, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг хемүлдениң амгы үе-чадазынга ону дүүштүр чорударын чедип алыр, адаа хамаарылгалыг бүгү-ле күүне болгаш хой-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын таарыштырар херек.

Социалистиг чарыш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коөрүнге киижиидилгениң кайгамчык школазы, күш-ажылдың бүдүүлкүлүүн бедидериниң күштүг быразы болуп келген болгаш ынчаар артар-даа. Партия организациялары, пропаганда органнары күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коөрү дээш шимчээшкининиң аддар-хүндүзүн моон соңгаардаа улам ынай быжыглаары эргежок чугула. Материалдыг болгаш моральдыг шаңмал-мактал киижиниң күш-ажылчы ачы-хавыраын ниитилелдиң талазындан үнелеп көргенин илергейлеп, ооң ажылының кайы хире ажыктыын тодаргайлап, ооң сеткил-сагыжын улам сорук кииреринге улуг салдарны чедирип турар. Партияның амыдыралда боттандырып турары ажыл-агыйны болгаш киижиидилге талазыбиле ажыл-чорудулганың чаңгыс аай болурунуң принциви кандыг-даа ажылды экономика база политика талазы-биле үидезилеттинген турар кылдыр чорударын, ажыл-агыйжы шиитпирлериниң бедик ажыктыг болурун чедип алырын, ниитилелдиң, коллективтиң болгаш амы-хүүнүң эрге-ажыктарын улам-на долузу-биле дүүштүрер дугайында сагыш салырын, массаларның инициативазын кызба-биле хөгжүдерин удуртукчу кадрлардан неген турар.

Сайзыраңгай социализминиң бодумуң амыдыралчы тургузуу, коммунистиг болуп хөгжүп бар чоруур шиитпилелдиң моральдыг болгаш эрге-дүрүм норма-чижектери ооң кежигүннеринден идея талазы-биле байлап-чаагай бышкап чорукту, политиктиг медерелдиг болур чорукту неген турар. Ам чугаа болза, тоогүлүг чугула сорулганы — бүгү талазы-биле сайзыраңгай киижиин киижиидерин практика кырынга боттандырарының дугайында чоруп турар болгай. Ол сорулга бүгү идеологтуг ажыл-чорудулгага принципиалдыг болгаш үр үеде чорудар канчаар-даа аажок улуг ужур-дүзалыг ажыл болур.

Партияның идей-киижиидилгелиг ажылының кол ээзи болза, ажылчы чоннарның калбак массаларын коммунистиг үзел-бодалга киижиидери, оларны марксизм-ленинизминиң идеяларынга киижиидери болур. Мында чугаа хамыктың мурнунда партияның хөй талалыг идей-теоретиктиг ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг коргүзеринің, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң идеяларын болгаш шиитпирлерин, съезд соөлүнде Төп Комитеттиң хүлээп алган документилерин тайылбырлааның база пропагандалаарының эргежок чүгулазының дугайында чоруп турар. Ооң-биле кады ажылчы чоннарның калбак массаларының чүгле эртеминг коммунизминиң кол-кол үидезин үүлдерин шиңгээдип алырын эвес, а харын чедип алган билиглерни практиканга, үүн бүрүнүң амыдыралынга биладилиг ажыглаарын, билигнин бүзүрелдиг боттуг чүүл болдырарын чедип алыр ужурлуг бис.

Ам ажылчы чоннарның, ылаңгыя аныяк салгалдың ажы-чаң киижиидилгезин сайзыраңгайжыдарының сорулгазын биргеи чергенің эргежок чугула айтырыгы бүгү-ле звеноларынга, күш-ажылга-даа, амыдырал-чурттаргага-даа киижиге ёзулуг сагыш човангыр, бодунга болгаш өскелерге шынчы негелделиг болур чорукту, ёзулуг ам хуузунуң ёзугүү-биле шыңгыы харысалгалыг болурун дүүштүрүп турар идегелди боттандырарынга идиг берген турар шак ындыг байдалды бистиң ниитилеливиске тургузары чугула.

Чаа кижини хевирлеп киижиидериниң оруктарын тодаргайлавышаан, СЭКП-ниң XXIV съездизи коммунистиг үзелбодал болгаш моральдыг киижилерниң медерелинде эргинин артышкыннары-биле эптеш чок демиселге бадыткаттынып тургустунар, коммунистиг моральдың норма-чижектериден болгаш принциптеринден кандыг-даа хажыдыыкын ооңбиле канчап-даа дүүшпее болгаш амыдыралдың совет овуррхевири-биле улам-на чидиг чорулдээлиг болу бээр деп демдеглээн. Бистиң моралывысна канчап-даа чаңгыс аай интернационалчы аксы-дүңма болуп эки тура-биле сырый каттышкаш, оларның чедип алганы улуг артык шынарларны хаңызы-биле тодаргай тайылбырлаар ужурлуг. Национал айтырыы ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга—экономиканга болгаш политиказа, эртемге болгаш чырыдышкынга, культурага болгаш амыдырал-чурттаргага шупту үзүнга хамаарыр. Ынчангаш интернационалчы киижиидилге—үгле партияның эвес, а харын ажыл-агый, культура, хөйниити организацияларының база хүлээлгези болур, мында болганда бо талазы-биле оларның ролюн кодүрер херек. Бодунуң социалистиг Ада-чуртту, бодунуң Төрээн чурттуң камгалаарынга белеви, оларны оске улустарны хүндүлээриниң ёзузунга киижидери даап бистиң ооңдар болгаш ыктармавыстың ортувунга киижиидилге ажылын күштедирери кончуг улуг ужур-дүзалыг. Патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң темазы совет чечен чогаалдың болгаш уран үүлдүң чогаалдарынга улам-на долузу-биле чыртыныган турар ужурлуг.

Идеологтуг ажылга СЭКП-ниң делегей политиказының ыңгы талазы-биле марксисчи-ленинчи харакгерлиин бүгү тала-биле тайылбырлаар херек. Партияның чайгылыш чок, шудургу болгаш мерген даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының ачызында ооң аргалары улам-на калбарып турар янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкыны ийи системаның аразында аягы демиселин соксадырын эвес, а чүгле ол демиселге шериг аргаларын ажыглаарындан ойтадаарын көргүзүп турар. Реаксылыг буржуаз идеология-биле кандыг-даа хевир-биле болза чөпшээрежилге черле турбас ужурлуг; идеологтуг ажылда кандыг-даа тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын чок болгаш турбас-даа.

Бистиң ниитилеливистиң күүдүүг идей-политиктиг ёзугыс эви совет улуска империализминиң салдарын чедирер дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарны аштырышкынга ынап-ла таварыштырар. Ынчалза-даа политика талазы-биле чедир бышпаан ийи-чаңгыс киижилер буржуаз пропаганданың салдарынга алаып, ниитилелге удур хөделиишкиннерже ыдаладып турар деп чүвени көрөөн базар болзувусса частырыг болур ийик. Коммунизмге болгаш Совет Эвилеллинге удур буржуаз нүүл-хопту шыңгыы сойгалвар, империализминиң кандыг-даа идеологтуг үүгедиглерин сый шавар херек.

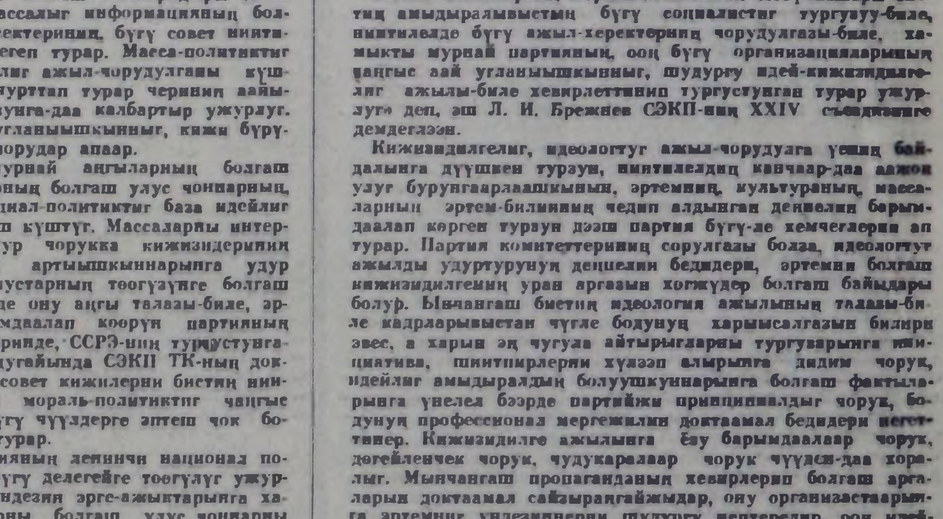
Кол-ла чүве — бистиң пропагандавыстың шаап халдаачы чоруун болгаш даңмчы арга-шинээзин күштедирери, ооң ажыктыг болурун бедидери болур. Империализминиң өжөзинирек идеологтуг чимээнишкиннерин сойгалаары социализмге канчап-даа таарышпас үеледерин чаныш-сыныш чок сый шавары-биле, эргинин артышкыннарын ажып артери-биле, киижилерниң мээ-медерелинде болгаш ажымчацында национализминиң болгаш улуг күрүнезирек шовинизминиң, биокративминиң, бодун тогдынар чоруктуң биже буржуазчы хөөннерин ажып артери-биле баба-ла дүүшкен турар ужурлуг. Делегейниң революстуг хөгжүдээвиниң салым-чолугга, делегей социализминиң салыы-чолугга идепкейлиг, сонуургалдыг хамаарылгалыг болур чорукка совет киижилерни улам-на шудургу киижидери чугула.

«Совет киижилериниң мораль-политиктиг мөзүү-шынары бистиң амыдыралывыстың бүгү социалистиг тургузуу-биле, ниитилелде бүгү ажыл-херектериниң чорудулгазы-биле, хамыкты мурнай партияның, ооң бүгү организацияларының чаңгыс аай угланышкынныг, шудургу идей-киижиидилгелиг ажылы-биле хевирлеттинип тургустуган турар ужурлуг» деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXIV съездизиниге демдеглээн.

Киижиидилгелиг, идеологтуг ажыл-чорудулга үениң бойдалынга дүүшкен турааш, ниитилелдиң канчаар-даа аажок улуг бурунгаралдашкынын, эртеминиң, культураның, массаларның эртем-биливиниң чедип алдынган деңнелин барымдаалап көрген турааш даап партия бүгү-ле хемчеглерин ап турар. Партия комитеттеринің сорулгазы болза, идеологтуг ажылды удуртурунуң деңнелин бедидери, эртемнин болгаш киижиидилгениң уран аргазын хогжүдер болгаш байыдары болур. Ынчангаш бистиң идеологиа ажылының талазы-биле кадрларывыстан чүгле бодунуң харысалгазын билири эвес, а харын ең чугула айтырыгларны тургузарынга инициатива, шиитпирлерни хүлээп алырынга дидим чоруң, идейлиг амыдырадың болуушкуннарынга болгаш фактыларынга үнелеп бээрде партийжи принципиалдыг чоруң, бодунуң профессионал мергежилин доктаамал бедидери негеттинер. Киижиидилге ажылынга ёзу барымдаалаар чоруң, дөгейленчек чоруң, чудукаралаар чоруң чүүлдэ-даа хорадыг. Мынчангаш пропагандавыстың хевирлерин болгаш аргаларын доктаамал сайзыраңгайжыдар, ону организастаарынга эртеминг үндезиннерни шудургу неитередир, ооң идейлиг деңнелин бедидер деп туварының ужуру-даа ында.

ССРЭ-ниң тургустуғанының 50 чылынга белеткел — идеологтуг ажылды улам бедик деңнелче кодүрериниң, СЭКПниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниң, коммунизм тургузуушкуунуң планнарын күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга ооң роимн бедидериниң чугула үе-чадазы болур.

ЭРТЕМДЕННЕР—КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА

НОВОСИБИРСК. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының эртемденнери Сибирьниң бойдус зоналарынга таарыштыр ооң көдээ ажыл-агыйын чоокку 10—15 чылдарда хогжүдер талазы-биле угланышкынныг дугайында саналын киирген.

Цитология болгаш генетика институду оң сорулганы күүседиринге үнелиг салышкынын киирип турар. Аңаа сөөлгү чылдарда көдээ ажылагыйның ең чугула культураларының элээн каш чаа сорттарын болгаш хайнактарын тыпкаш, оларны шенеп көрүп турар.

Од-ла лабораторияга тургускан чалын чажыт тарыыр кызыл-тастың «Новосибирская-67» дээр чаа сорту онза солуп бооп турар.

ЧУРУКТА: кызыл-тастың чаа сорттунуң хевири.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Улуг-Хемден медээлер

ХҮН АЙТЫРЫЫ— ШКОЛА СЕПТЕЛГЕЗИ

Баян-Кол көдээ Советтиң ээлчелиг сессиязынга Баян-Кол ортумак школазының эрткен өөредилге чылында түңнелдерин болгаш чаа өөредилге чылынга белеткелдериниң талазы-биле айтырыгны чугаалашкан.

Мурнуку чылдарга бодаарга, школада өөредилге-киижиидилге ажылы ээлээ акижээн. Бо өөредилге чылын 93 хуу өөредилгелиг дооскан. Моон-биле кады чаа өөредилге чылынга школаның септелгезинче сессияның киржикчилери кол кичээнгей салган. Эрткен чылын 300 кубометр токпак-ыышты белеткээн, ам база ооң хөйиң белеткеп алган. Хомүр-дашты четчири-биле соөрткеп. Ынчалза-даа септелгениң түлүк үезинде чугай, туулбу чергелиг материалдарның четче соөртүнмейн турарын сессияга демдеглээн. Ынчангаш транспорт-биле четче хандырып, материалдар соөртүлгезин дүргедириp, школаның хеп чуур черин чаартып, кол септелгезин кылырын чугула деп сессиядан демдеглээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Ол-ла районнуң Ак-Туруг ортумак болгаш кадыкшылга школаларының 1971—1972 өөредилге чылынга белеткелдериниң дугайында айтырыгны Ак-Туруг көдээ Советтиң сессиязынга чугаалашкан.

Бо чылын школа чанында участокту суггарып аддарып, херимнээш, ында ногаалар аймаан олурткан. Чедиги классчылар практиказын аңаа эрттирип, ажыктыг ажыл-херектерин кылып турар. Ак-Туруг ортумак школазы чоокку хүннерге чедир 90 кубометр токпак-ыышты, 130 тонна хомүр-дашты соөртүп албаан. Чылдагааны? База-ла транспорт чогундан болган.

Школаның септелгези май 10-да эгелээн. Ажылчыннар түс-түс участокгарда хуваарттыынган. Бо чылын ниитизи-биле 13 печканы салыры планда көрдүнген. Оларның чартык кезии салдынган. Ийи школаны, интернатты, чазанар мастерскаяны чугайлаан. Ам чүгле дозулаар. Бир чем склады немей туттунган. Септелгеин чоокку хүннерде эки шыңгырлыг доозарынче бүгү күштү моөцизэрин депутаттар демдеглээн. Септелгеге хереглээр чугай, туулбу, маңза, будуктар четчири-биле бар. Чаа өөредилге чылында белеткелде бир четпес чүве болза, соцгалар шилдери шуут чок болуп турар. Оларны четчелеп тывар хемчеглерин алыр. Септелге ажылып бедик темпилиг чорударынче угланган шиитпирни сессия хүлээп алган.

К. КОМБУ.

Элээди аныяктарже кичээнгей салыр

...ы четпээниерниң киижиегээн нарын айтырыг, доктаамал кичээнгейин ...ын-Хемчик райкүүскомчаныда ...ы четпээниер-ажыл чорудар комиссия ...п турар. Чоокта чаа ол ...ссия «Дөң-Терезин» сов...ү үнүүшкүүнүүт хурал эрт..., совхозтуң директинины, ...хой-ниити организация...ының четпээниериң ор...ига кандыг ажыл чорудуп ...ың сайгарып көргеп. ...түүцелинде ында байдал ...дээран илереттинген. ...миссияның илереткенин ...ар алырга, совхоз девис...инде 44 ээлээди уруглар ...оларның 13-үү ажылда...турар. Совхоз директору ...I. Дожулаа ол саннарны ...билбес болган. Ында ...ээн 4 ооллу совхозка ...даары-биле ажылга хү...алган дугайында ...иг-даа документилерде ...паан, ол хирезинде олар ...-шылыцны ап турар.

...ы четпээн уругларны ...-агыйже хаара тудар дуна чогуур айтышкынбар турда-ла, ону совхоз ...шиныы, хой-ниити орга...циялары амыдыралга ...ндырбайн, аныяктар ки...дилгезинче сагыш салбас ...тган чамдык ээлээди уругларның талазындан хөйниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар ээдэжевээн.

Дөң-Терезиниң сес чыл школазының (директору С. Сарыглар) башкылар коллективи политиккижиидилге ажылын куду деңнелде тургускан. Харын-даа чамдык башкылар чурум үрээр барымдаалар бар. Өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазын мында эки организастап шыдаваан, оларны боттары билзин дээш чоруткулаапкан.

Назы четпээн, элээди аныяктарга кичээнгей салбайн турары-биле чамдык уруглар бизин арагалап турар. Ында школаның алдыгы класының бөлүк өөреникчилери арагалаап, чурум үрээн дугайында материал комиссияга киргеп. Алдыклассчы Мариин Ооржак бодувун ачазын бижектээн. Ол оол төрээн ачазын канчан бижектей бергенил? Бо болуушкуннарның чылдагааның тодаргайлап көөрге, ада-иелер боттарының уругларының мурнунга ат-аддарын оскуруп, оларга багай чаңчылды көргүзүп турганындан болганы илереэн. Мариин Ооржактың ачазы Сеңгилдей Ооржак арагалап алгаш, оглу-биле чогуш үндүргенинің ужурунда ол чорук болган. Сарыглар Соржу,

Чехословакияның чөөн талазынан барыын талазынче бүгү девисизэрин тавараан муң-муң километр узун, Совет Эвилели — Барыын Европа аразының дорт газ дамчыдыкчызының тудуу индин түлүк чоруп турар. Социалистиг хүзээгезин чидишкиннинг нүүсетпишаан, дыка хөй черлериң тудугшулары ашыды хуусаазыдан эрте девзуп турар.

ЧУРУКТА: Моравияның девисизэринде газ дамчыдыкчызын тудуп турары.

ЧТК-СЭТА-ның фотозу.

Моолдуң национал байырлалы

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корр. А. Бабенковуң дамчытканы: Моол улус боттарының улуг болгаш өөрүшкүдүг байырлалын — Улусчу революцияның 51 чыл оюн демдеглээн.

Хоорайларда, аймактар болгаш сумулар төптеринде күш-ажылчы чон бөйүр шинчи кирер неттинипкен, омак-хөглүг. Моолдуң ажылчы чоннары Советтиг Россияның соонда социалистиг хөгжүлдениң оруунче кирген ийиги чурт МАР болганынга чоргаарлаптп турарлар.

Республиканың ажылчы чоннары боттарының национал байырлалын күш-ажылчы улуг чедишкиннер-биле ужуражып турарлар. Экономиканың кол адыры—мал ажылы дыка хөгжээн. Чурттуң малчыннары амгы үеде барык 8 миллион баш чаш малды бүрүн алган болгаш өстүрүп турар. Ол дээрге эрткен чылдыындан дыка хөй-дүр.

Ол ышкаш улус ажыл-агыйында үлетпүрүүң үлүү база улгадып турар.

МАР аку-дуңма чурттар-биле экономиктиг болгаш эртемтехниктиг кады ажылдажылганы улам калбартып, ол дээрге социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвин бышыгаарының чугула чүүлү болур деп көрүп турар. «Өгнүң чөлеңгижи — багана, кижиниң чөлеңгижи — өөнүү» деп, моол үлегер чугаа бар. Чуртта калбарган үлетпүр, көдээ ажыл-агый болгаш культура-амыдырал талазы-биле тургузуушкунуң ындыг чөлеңгижи совет-моол найырал болоп турар.

МАР-ның делегейдеги харылзаалары дыка калбарган. Амгы үеде ол делегейниң барык 60 чурттары-биле дипломаттыг харылзааны тудуп, КНӨ-га болгаш делегейниң өске-даа организациялырына кирип алган, тайбыңның, демократиянның болгаш социализмниң эрге-ажыктарын идепкейлиг камгалап турар.

• • •

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолга улусчу революцияның 51 чыл оюнга хөлбаштыр июль онда Сухэ-Баторуң болгаш Х. Чойбалсанның хөөрүнге база Зайсан даанның кырында совет дайынчыларга тураскаалга чечек салышкыны болган. МАРН Төп Комитединден, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Президиумунан болгаш Министрлер Чөвүлелиннден, моол революциялың хоочун киржикчилеринден, Моолдуң Улустуң шериининден болгаш Моолдуң Улустуң шериниң политэргелелиннден, Тайбыңның болгаш найыралдың моол организацияларының каттыжышкыныңдан, дипломатыг корпустан, найысылалдың аныяктарындан болгаш пионерлериндеп, Улан-Баторнуң ажылчы чоннарындан чечектер салган.

МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал, МАР-ның партия болгаш чазак черинин өске-даа удуртукчулары, а ол ышкаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының оралакчызы Б. С. Семеновка баштаткан совет төлээлер, МАР-да совет элчин черинин ажылдакчылары, даштыкы дипломаттар, найысыладың ажылчы чоннарының төлээлемчилери чечек салырының ёзулалынга киришкеннер.

Совет-афган дугуржулга

КАБУЛ. (СЭТА). Хамааты агаар судноларын оорлаар чорукту болдурбас талаазы-биле кады ажылдажылга дугайында ССРЭ-ниң чазаанның болгаш Афганистаннның хаан күрүнезиниң чазаанның аразында дугуржулгага ат салган. Кижилериниң амызынга айыылдыг болгаш национал база делегей агаар харылзааларының ойтавында ажылынга шаптык кылдыр хамааты агаар судноларын оорлаарын болдурбас толзеде, бот-боттарын кады ажылдажылганы чорудар соруулга-биле бо дугуржулгага ат салган деп, дугуржулганың эге түүлүүде чугаалаан.

Агаар суднозу девискээрине хонган күрүнениң эрге-чагыргалары агаар суднозун оорлаан кижилерин күрүнеге дондораан эгидери-биле хемчегерин алырын дугуржулгада көргеп.

ТК-ның медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының Төп Комитеди медеглелдя кылып, Мурнуу Көрейдеп америк шериглерин болгаш Индий-Кыдаттан мурнуу-көрей шериглерин бүрүн үндүрерин негээн.

Медеглелде демдеглээн болза, «Көрейниң 27 чыл иштинде ийи кезекке чарлып келгенн америк империализминиң агрессчи холгаарлаашкыны-дыр. 50 муң хире америк солдаттар «КНӨ-нуң чепсектиг күштерин» дээр хоозун чүүл-биле Мурнуу Көрейни ам-даа эжелевишаан. Ол-оң муң мурнуу-көрей солдаттар Вашингтоннуң командылалы-биле Вьетнамда, Лаоста болгаш Камбоджада туруп, Индий-Кыдаттың удустарынга удур америк империалистериниң чорудуп турар агрессчи даймынды киржип турарь.

«Мурнуу Көрейден АКШ-тың шериглерин бүрүн болгаш дүрген үндүрбес, ында америк арсеналдарын болгаш шериглаар баазаларын узуткавас болза» Көрейниң катап каттыжары болдунмас дээрзин АКШ-тың Коммунистиг партиязы санап турар.

«Көрейниң катап каттыжарынның айтырыын чедишкиниг шиитпирлээри бүгү делегейде тайбыңның болгаш улустарның национал хосталгазының херээнге чугула салымшкын болган турар ийиги» деп, медеглелдиң түңнелинде чугаалаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Куангчи можуда патриоттарның хостааны кол хоорайны эжелеп алыр дээр сайгон шериглериниң ораладжымшкыны буураашкынга таварышкаан. Мурнуу Вьетнамны хостарының Улусчу чепсектиг күштери хоорайның чамдык кварталдарынче халдап кирген дайзынның кезектерин артиллерия-биле күштүг болаан соонда удур халдаашкынны кылган. Дайзынның шериглери деанп үнген. Сайгончу ёзулуруумуун баштыңы Тхиеу мээң шериглерим Куангчини эжелеп алган деп июль 7-де чарлааш, далажыпкан деэп. Куангчиниң болгаш Хюэниң аразында № 1 орукта надыгдошкун тулчуушкуннар боол турар. Ында хосталганың күштери дайзынның тылынга согуглапны таварыштырып турар. Чалча армияның шилиндек дээр десант кезектери Куангчиден атказрлаашкы, хоорайның мурнуу талазында бүзээлеттирген болгаш рис шөлдериндө тулчуушкуннарга аар чидиргерге таварышп турар. Америк информация агентилелдериниң дыңнатканы-биле алырга, Куангчи хоорайның камгалакчыларының хуваап алган америк танкыларын сайгон десант шериглерге удур ажыглап турар.

Патриоттарның талазындан ыйыышкынга удур туржур күш чок чалча шериглер америк ужар күүндүү деткимчезинге улуг кордалды салып турар. «В-52» дээр стратеггиг бомбалакчы самолёттар Куангчиниң хосталган районнарынче моонметтинтен халдаашкыннарын үргүлчүлеп турар. Сайгон шериглериниң атказрлаашкынын намгалавышаан, самолёттар Куангчиниң мурнуу талазында патриоттарның туруштары ынча боор деп даап бодап алган черлеринче барык 2.000 тонна бомбаларны октаан. Хоорайның кыдыын база бомбалаан. Халдаашкыннар дүне-даа база хүндүс-даа соксавайн турган. Ынчалзада-даа патриоттарның күзел-соруктуун халдаашкыннар сый шаап шыдавааи.

Вьетнам черге база бир америк генерал алдар чок өлүмнү тыпкан. АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда чепсектиг күштериниң командылакчызының оралакчызы бригада генералы Р. Толмэниң өлүрткенинин дугайында дыңнадыгны америк агентилел «далаштыг» деп медээ-биле дамчыткан. Анаок девискээринче сургаалдалыг аяа-чорук үезинде Толмэн болгаш үш америк офицер өлүрткен. Ында сайгон армия үш ай дургузунда аар чидиргерге таварышпшаан, бүзээлеткен хоорайже чаза таварын киргерин ораладжып турар. Бо болза Вьетнамга өлүрткен сеснн америк генерал-дыр.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Куангчи можуже шугуун киргеп сайгон армияның незектерин ойтур шаап турар. Партизанның хосталга талга агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга, июль 8-де патриоттар Митянь хемниң соңгу талазында хосталган районнарже шугуун киргерин орадлашкан чалча армияның 7-ги болгаш 11-ги ужар чүүдесант батальоннарынча халдаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Июль 9-да ВДР-ниң девискээрининң агаарынга ийи америк самолёттуң дужур аткан. ВИА агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, Хавойнуң мурнуу-барының талазында Хатэй можунуң сырый чурттакчылыг районнарынче халдаашкын үезинде сам олётларны «чер-агаар» деракеталар-биле дүжүр аткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кам боджаны хостаар күштер ким боджа найысылалдың мурнуу болгаш чөөн талазында пионпень шериглериниң турушта рынче ыйыышкынын күштеп дирип турар. АП агентилелдиң дыңнадыгларын ёзугаа алырга, Мурнуу Камбоджа район төвү Ангтасомче шуургуп киргерин ораладжып пионпень шериглериниң кезектери артиллериянын күүүлү адыышкынынга таварышкан атказрлаан. Патриоттар Пионпеньден чөөн талаже 19 километр ырак Вихеарсуурда болгаш Преахпрасапда быжыглаа пунктуларын миномёттар-биле боолап турар.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

Вьетнам черге база бир америк генерал алдар чок өлүмнү тыпкан. АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда чепсектиг күштериниң командылакчызының оралакчызы бригада генералы Р. Толмэниң өлүрткенинин дугайында дыңнадыгны америк агентилел «далаштыг» деп медээ-биле дамчыткан. Анаок девискээринче сургаалдалыг аяа-чорук үезинде Толмэн болгаш үш америк офицер өлүрткен. Ында сайгон армия үш ай дургузунда аар чидиргерге таварышпшаан, бүзээлеткен хоорайже чаза таварын киргерин ораладжып турар. Бо болза Вьетнамга өлүрткен сеснн америк генерал-дыр.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары Куангчи можуже шугуун киргеп сайгон армияның незектерин ойтур шаап турар. Партизанның хосталга

Национал конференцияның резолюциязы

ПАРИЖ. СЭТА-ның корр. В. Иорданскийниң дамчытканы:

ФКП ТК-ның пленумунуң шиитпирин ёзугаар чыылган Францияның Компартиязының национал конференциязы бодунуң ажылын доозкан. Ол конференция ФКП-ниң Чиңгине секретарының оралакчызы Ж. Маршениң кылган илеткелин үүлдүг деп көргеш, ийиги политиктиг резолюцияны хүлээп алган.

Францияның Коммунистиг болгаш Социалистиг партияларының төлээлериниң ажылдап кылганы каттышкан чазак программазы болза эр, херээжен француздарның мурнуунга олардың эрге-ажыктарынга болгаш демократтыг негеделеринге дүгжүп турар аргаларны ажыдып берип турар деп резолюцияда чугаалап турар. Ол программаны амыдыралга боттандырарының чугула үүлү улустуң эвилели болурун резолюцияда онзалап демдеглээн. Ооң-биле кады ФКП-ниң национал конференциязы «ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар, ол программаның тинделгезин болгаш боттанышкынны дээш Францияның Коммунистиг партиязының болгаш Францияның Социалистиг партиязының, а ол ышкаш өскедаа демократтыг күштерниң кажангызындан-даа артык кады демисежиринге бижыг үндезин тургустунган» деп демдеглээн. Ындыг чангыс эптиг хөделиишкиннерни кылырынга Коммунистиг партия бижыг шиитпирлиг дээрзин резолюцияда база айтып турар.

Конференцияның Вьетнам талазы-биле резолюциязында вьетнам улусту, Индий-Кыдаттың бүгү улузун политика талазы-биле деткип, материалдыг дузаламчы көргүзериниң чугула ужурун онзалаан.

Францияның Коммунистиг партиязының национал конференциязы ооң-биле бодунуң ажылын доозкан.

Чаңгыс эптиң программазын бадылаан

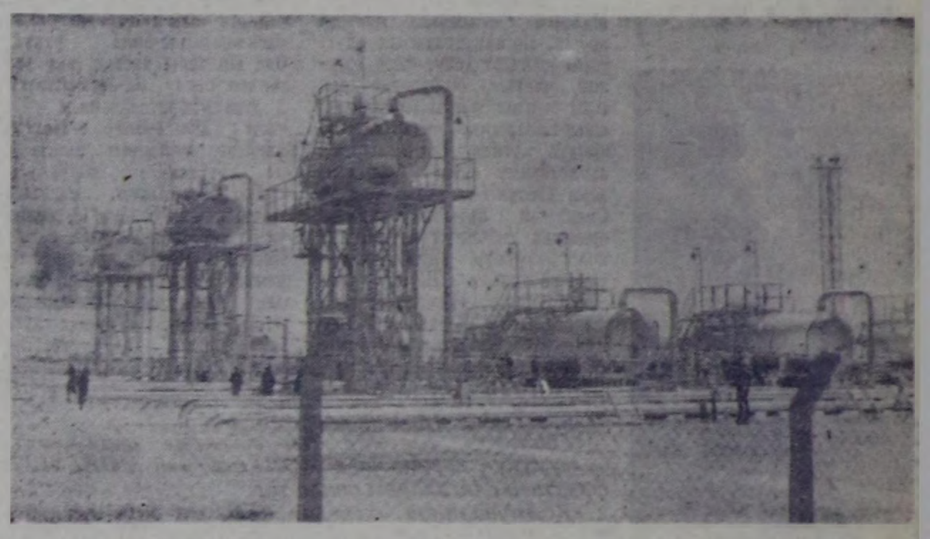
ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Социалистиг партиязының национал конвентиин каттышкан чазак программазының дугайында ФКП-ниң болгаш Социалистиг партияның аразында чарган дугуржулганы чүүлдүг деп санаан. Партияның национал конвентизиниң ажылынга киришкен федерациязының секретарылары, парламент кежигүннери-социалистер болгаш Социалистиг партияның удуртулга комитединиң кежигүннери партияның бирги секретары Ф. Миттерааның илеткелин дыннап, чугаалашкаш, чаңгыс үн-биле резолюция хүлээп алган.

Ханы чаартылгаларже француздарның чүткүлүн илергейлээн бо дугуржулганы чарарынга сөөлгү чылдарның дургузунда Францияга социал болгаш политиктиг калбак шимчээшкин дузалаан деп, резолюцияда демдеглээн. Бүгү француздар боттарының амыдыралын ескертириинге дузалап шыдаар ёзулуг политика бар деп чүвени ам билип турар дээрзин резолюцияда чугаалаан.

Национал конвентиниң ажылы доозулган соонда ооң бирги секретары Ф. Миттеран Социалистиг партия ФКП-биле кады ажылдап кылган чазак программазын бедии-биле үнелээн деп журналистерге медеглээн.

Национал конвент Францияның Национал хуралынга ам болур соңгулдага Социалистиг партиядан кандидаттарны дешидер дугайында айтырыгны база көргеп. Национал конвент соңгулдага партияның тактиказын тодаратнан болгаш кандидаттарны дешиткеп.

Совет Эвилели дузалаан

Соңгу Румейлде Ирактың баштайгы национал нефть казар чери Совет Эвилелиниң техниктиг болгаш экономиктиг дузалаамчызы-биле туттунган. Чаңгыс ол чер чылдың-ка 5 миллион тонна нефтини бээр. Моон соңгаар ону 18 миллион тонна чедир уянгаттырар деп сөөлүга салдынган.

ЧУРУКТА: Соңгу Румейлде нефть казар чер.

В. ЕГОРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң улустары бөгүн

Нациялар болгаш национал харылзаалар хөгжүлдези

Бо чылын 50 чыл оюн демдеглээр деп турар совет республиканың Эвилели дээрге-ле ССРЭ-те сайзырангай социализмни догуунадыр бадыткадыр база коммунизмни тудуп тургузар талазы-биле шиитпирлиг факторларның бирээзи-дир. Ук Эвилелдиң бузулбас быжыы он-оң чылдарда дошкун демиселге хынаттынган болгаш нациялар база национал харылзаалар хөгжүлдезининң айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле Коммунистиг партия чаңчаа чедишкиннерни хандырып турар.

Ол айтырыгның алыс ужуртказы чогум чүдел? Амгы үеде партияның национал политиказының утка-шынары кандыгыл? Ам ССРЭ-де нациялар болгаш национал харылзаалар хөгжүлдезинде кандыг-кандыг өскерилгелер болуп турарыл?

НАЦИОНАЛ ПОЛИТИКАНЫҢ АЖЫЛЧЫН КОЛ ДАЯНЫР КҮЖҮ — АҢГЫ ОЛ.

«Аку-дуңмалышкы совет республика бүрүзүнүң бүгү талалыг сайзыралын хандырары, нациялардың болгаш улустарның улам чоокшулажылганын чедип алыры, бүгү Эвилелдиң ниити эрге-ажыктарын-даа, ооң составынга республика бүрүзүнүң эрге-ажыктарын-даа доктаамал өөренип көөрү партияның национал политиказының алыс утказы шак-ла ында»—деп, СЭКП-ниң XXIV съездизи кончуг шыны-биле тодаратнан («СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдары» деп ном, арын 76). Улустарның эп-найыралын бүгү хемчээлдин-биле быжыглаары, ажылчы чонну интернационализминиң херээнге кижизидери, шовинизминиң болгаш национализминиң бичии-даа бол илерээшкиннеринге удур эптеш чок демиселди чорудары база-ла партияның ленинчи национал политиказының чарлыпмас тудуш кезээ болур.

Совет ажылчын аңгы болза, национал политиканы боттандырарынга партияның кол даяныр күжү ол.

Совет ниитилелдиң хөгжүлдезинге ажылчын аңгының ролюн Л. И. Брежнев 1972 чылдың март 20-де профэвилелдериниң XV съездизинге оңза бедии-биле үнелээн. 65 миллион кижиниг күш-ажылдың күчүлүг армизы болбушаан, социал-политиктиг болгаш экономиктиг башкарыкчы күш болур ажылчын аңгы чурттуң бүгү-ле амыдыралынга, ооң иштинде национал харылзааларның кавызынга, бодунуң ролюн улам күштелдирип турар. Ол роль чогум үүдел?

Совет Эвилелиниң ажылчын аңгызы национал отряттарының канналган кезээ болбушаан, улустарның бүгү талалыг национал хөгжүлдези, оларның чечектелишкинин дээш идепкейли-биле демисежип турар. Ниитилелде эзлеп турар черинин, коммунистиг идеалдарының аайы-биле алырга, ажылчын аңгы социалистиг интернационализминиң тук тудукчузу болуп, нацияларны, улустарны чоокшулаштырарының социалдыг кол күжүү, амыдыралга интернационализмниң боттандырар иүш болгаш турары билдингир.

Совет ажылчын аңгы — колхозчу тараазывнар-биле эвилелдиң сорук кирикчиин болгаш организакчызы. Ажылчын аңгының удуртулгазы-биле ол эвилел коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузарын хандырып шыдаар авжок улуг социал-политиктиг күш кылдыр хуулган. Чогум-на харын ол үндезинге совет ниитилелдиң улам ыңайгы идей-политиктиг болгаш социалдыг дем каттыжылгазы, нацияларның база улустарның чоокшулажылгазы болуп турар.

СОЦИАЛИЗМНИҢ ЧАЙЛАШ ЧОККА ТУРГУСТУНАРЫ

«ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткеп дугаймда» СЭКП ТК-ның Доктаалында айтып турары болза, «Совет чурттуң бүгү нацияларының болгаш улустарының сырый чаңгыс эви, бүгү талалыг чечектелишкини болгаш чайгылып чок чоокшулажылгазы бистиң тургузуувустуң чаяттынган будүүү-биле тодараттынар болгаш социализм хөгжүлдезиниң чайлаш чок негелдези кылдыр илереп турар» («Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткеп дугаймда» СЭКП-ниң Доктаалын брошюра кылдыр үндүргени, арын 14).

Коммунизмче хөгжүп шилчиир ужурлуг социализмниң дүрүм ёзугаарлы тинделгези нацияларның амыдыралынга, националь харылзаалерга ийи ишки тенденциянның хевирэ кылдыр илергейлеттинер. Оларның бирээзин хостуг национал хөгжүлдеже, чечектелишкинче түткүл кылдыр, а ийигизин — келир үеде нацияларның каттыжарынга үндезин болур оларның бот-боттарынче чоорту бүгү талалыг чоокшулажылгазынче дүткүл кылдыр тайылбырлап болур. Социализмниң алыс будүүзүнден хамаарышкан болганда, ол түткүлдериниң илереошкини мындыг ишкилыг харылзаштакк характерлиг: нацияларның чечектелишкинин ол-ла үеде оларның аразына чоокшулажылга чокка база болдунмас, а чоокшулажылга болза социалистиг интернационализмге база нацияларның чечектелишкинниге үндезилеттинип чоруттунар апаар.

БОТ-БОТТАРЫҢА ЭКОНОМИКТИГ КАДЫ

Улустарның эп-найыралын быжыглаары, экономика хөгжүлдезинге оларның кады ажылдажылганын болгаш бот-боттарынга дузалажылгазын ханыладыры, коммунизм тургузуушкунуүң үезинде национал харылзааларны хөгжүдериниң чугула угланышкынныр ол.

ДУЗАЛАЖЫЛГА БОЛГАШ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Социализмниң тинделгези ССРЭ улустарының иштики күчүлүг курлавырларын илередип ажыктан болгаш ооң-биле кады национальдар аразынга харылзаа байдалдарны быжыглаарының чугулазын база негеп келген...

Кайы-даа республиканың бот-тускайлаң экономиктиг хөгжүлдезининң дугайын чүгле каксы чугаалап болур. Чүге дизе, бирээде, республиканың экономиказы дээрге чурттуң иштн улус ажыл-агыйының чарылбас, тудуш иезин болгай; ийиде, республиканың экономиказының кайы-даа адырының хөгжүлдезинге, кайа-даа улуг тудугжу тудуп тургузарынга кандыг-ла бир хевир-биле бүгү республикалар, оларның чүс-чүс, чамдыктө харын-даа муң-муң будүргелери, артем-шинчилел институттары амгы үеде киржип турар.

Улустарның кады ажылдажылгазының амгы үе-чадазының бир онзагай чүвези болза, будүргүлге коллективтериниң ажылчын, албан-хаакчыларының хөй национальдыг составының улам өзүп олурары болур. Чижээлээрге, Казахстанның Магнитказында 46 национальдарның төлээлекчилерия болур ажылчыннар болгаш специалистер эп-найыралдыг кады ажылдап турарлар, Волганың автозаводунда — 44, Нурек ГЭС-тиң тудуунда 41 национальдарның кижилери киржип турар. Мындыг чижектерни муң-муңу-биле санап болур. Ол санарның артында бистиң амыдыралывыста кол чүве—бүгү национальдарның ажылчы чоннары коммунизмни бир демиг тудуп турары болур.

Партияның XXIV съездизинге Отчёт илеткелге СЭКПниң Төп Комитеди мындыг фактыларга улуу-биле сеткил ханганын илереткеп: чүү дээ, коммунистиг тургузуушкуннуң үезинде нацияларның болгаш улустарның экономиктиг чечектелишкини-биле чергелештир, оларның социалполитиктиг идепкейи өзүп, улустарның национал күрүнеэн сайзырангайжып, оларның национал культураларының шапкын хөгжүлдези чорун турар.

СОВЕТ УЛУС—КИЖИЛЕРНИҢ ЧАА ТӨӨГҮЛҮ НИИТИЛЕЖИЛГЕЗИ

Социалзам үезинде национал хөгжүлде интернационалчы үндезинге чоруттунуп, ук үндезин нацияларның чоокшулажырынга идиг берип турар. Ынчаар чугаалаарга, интернационалчы фактор национал факторнуң хөгжүлдезинге шаптык кадыр, ооң сайзыралын кызыгаарлаарынга чедирер апаар дээни ол эвес болбайн аан. Мында дедиигүүрүүнүң диалектиказы өске болгаш ук диалектика чүгле аразында харылзаада, холбаалыг ажыл-херээнде эвес, харын бот-боттарындан хамаарылгалыында, бот-боттарынга хандыкшылдыында. Интернационалчы харылзаа национал фактор чокта, анаа үндезилеттинмээнде, ооң-биле кады чаңгыс эп чокта аналаа турун шыдавас. Ынчаарга национал харылзаа бодунуң бүгү илерээшкиннерин интернационалчы үндезинге хөгжүдүп шыдаар.

Национал болгаш интернационалчы чаңгыс эптиң аразында дедиигүүрүүнүң характери кижилериниң чаа төөгүлүг ниитилежилгези болур совет улуста онза талазы-биле сиңниккен. Ук ниитилежилге колдуунда-ла социализм тургузуушкунуунуң, ооң өзүп сайзыраавышның үе-чадазында тогуттунуп тывылгаш, коммунистиг тургузуушкуннуң үе-чадазында база улаштыр озуп турар. Ооң-биле кады, совет улустуң чуртталгазының болгаш сайзыралының үндезиннери боттары: социалистиг оинчүүн хөй-ниитп характерлин; чаңгыс ай совет экономика; совет тургузуунуң интернационалчы уткалыы: социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг культураның чечектелишкини; марксисчиленнинчи интернационалчы идеология; ниитилел хөгжүлдезинин хоойлуларының биилишкини-биле чепсегленген ленинчи Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролю база озуп бижыгып турар. ССРЭ-де бактаан турар нацияларны болгаш улустарны ниити шынарларга өөредип кижизидеринин чорудулгазы коммунизм тургузуушкуунуң үезинде базала үргүлчүлээр апаар.

АРАЗЫНДА БАЙЛАКШЫП. ЧЕЧЕКТЕЛИП ТУРАР КУЛЬТУРАЛАР

Амгы үеде национал культураларның аразында бот-боттарынга салдар чедиргинининг, бот-боттарын байыдарынын чорудулгазы, чаңгыс ай хөй национал совет культураның хөгжүлдези үргүлчүлеишаан турар. Ол культура бүгү-ле ең эки национал шынарларны, чедимчелиг талаларны бодунче сиңирип ап келген болгаш сиңирип ап-даа турар, ол дугайын амгы үеде 75 дылдарда хөгжүп турар совет чечен чогаал илан бүзүреддин-биле хөречилеп шыдаар.

Совет улустарның талазындан делегей культурааны хамызы-биле өөренир күзел чыл келген тудум-на өзүп олурар. Ол дугайы даштыкы литератураны очуулдуруп турарының хемчээлинден-не тодазы-биле көстүп турар. 1970 чылда ССРЭ улустарының 101 дылынга даштыкы дылдардан 6292 номну 167 миллион экземпляр тиражтыг кылдыр парлап үндүрген.

Кижилериниң чаа төөгүлүг ниитилежилгези болур совет улустуң хевирлеттинин тургустунарынга, хөгжүп сайзыраарынга чугула ужур-дузалыг болган угланышкынныр-ның бирээзи ийи болгаш ооңдаа хөй дыл билир чоруктуң өзүп келгени болур. Ылаңгы национал дылдарның хостуг хөгжүлдези-биле кожа национальдар аразынга харылзаа тударының дылы апарган орус дылдың ужур-дузазының бедээни маңаа шуут хамаарылгалыг. 1959—1970 чылдарның аразында көрүткен чизе даңзыларын 11 чылының дургузунда орус дылды төрөп дылын деп адаан орус болбас хүн кижилериниң саны 10,2 миллион тургнындан 13 миллион чедир өскен. Ооң-биле кады бодунуң төрөп дылындан аңгыда орус ийикпе өске-даа дылды билир кижилериниң саны база оранчок өскен.

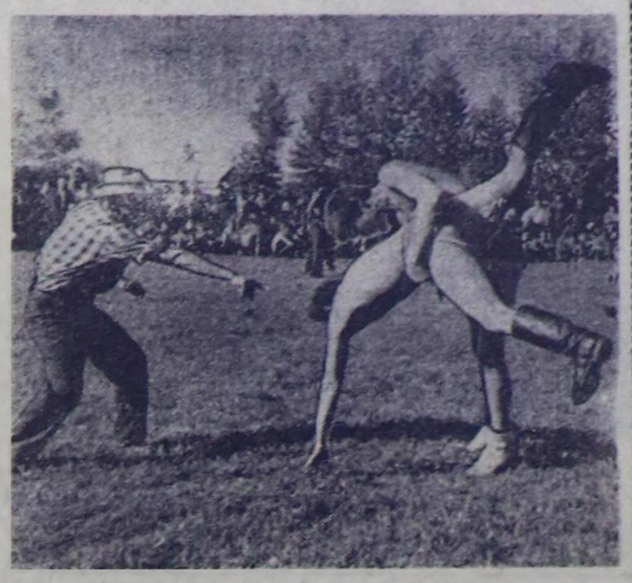
• • •

Коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында ССРЭ-де нацияларның болгаш национал харылзааларның хөгжүлдезининң чүгле чамдык чугула чорудулгалары ындыг-дыр. Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының амыдыралга боттанып келгенининг чамдык түңнелдери ындыг-дыр.

Михаил КУЛИЧЕНКО,
төөгү эртемнериниң доктору.
(ПМА).

БАЙ-ХААККА БАЙЫРЛАЛ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

станциязының коллективтери хөгжүм үнүнге үдеттирген катки-хөглүг, ыр-шоорлуг кел чорлар. Чыскаалганнар Октябрьская кудумчузунче эггеш, Советская кудумчузунда стадионче угланты. Ногаан хевис чадыш каан дег делгем стадионну таварааш арыг иштинде ногаан театрга келди. Кодээ ажыл-агыйның, бүдүрүлгенин мурнакчы ишчилериннге тураскаткан музыкалыг байыр чедириишкиннери удаа-дараа күттулуп-ла тур. Наадымга тураскаткан байырлыг хурал. Аңаа мурнакчыларга шанналарны база тывыскан.

ЫРЫ БИСТИ СОРУК КИИРГЕН

Хүндүскүнүң 2 шак чоок-шулаан. Стадионда чон-даа арбын. Ногаан театрның олуттары шыгырт долу. «Дең эргелиг чаңгыс өг-бүледе» деп ыры болгаш танцы байырлалы ажыттынарынга чедир каш-ла минута арткан. Бот-тывынгыр артистерниң сөолгү белеткелдери доозулган. Шак четкен. Сценаның артында бичии өрээлден районнуң каттышкан хор болүүнүң киржикчилери үнзе-ле төнмес. Шупту 300 ажыг кижи туружунда кээп чыскаалыпты. Каттышкан хорнуң күүседлезинде аныяктардаа, назы-харыларга бергенер-даа бар. «Төрээн черим делгемнери», «Орденниг Тыва», «Аныяктар» деп ырларның күүселдези-биле байырлал ажыттынган. Адыш часкаашкыннары улажып тур. Ам түстүе коллективтернин бот-тывынгыр ураң чүүл коллективтериниң концерттери тускай график ёзугаар өтөлээн. Бир дугаарында «Тиилелге» совхозтуң коллективи. Дараазында «Коммунизмниң херели», Бай-Хаак суур. «Россия» деш оон-даа өске коллективтер боттарының талантызын сонга бараалгаткан. Байырлалга кирген концерт программаларында эки номерлер барын номчукчуларга дамчыдарын орадаажыйп. «Тиилелге» совхозта Культура бажыңының методизи Валентина Монгуш «Шеми хемим» деп ырны күүседирге зал диңмиттиг адыш часкаашкыпы-биле уткуду. Оон ырлаары хостуг, үнү таалынчыг болду. Ол-ла совхозтуң 5 дугаар бригадазының учётчиги Мөңге-Баир Монгуш флейтага таалынчыг аялгаларны күүседирге киргүкчүлер «эр-хей!» дижип мактавышаан, аныяк оолдуң күүседикчи мергежили улам бедирер болзуун дээнзиг катап-катап адыш часкап үдеди. Бай-Хаактың Культура бажыңының танцыг болүү «Утушка луговая» болгаш «Дужүт» деп танцыларны аяныг, чараш күүселкен болгаш костюмнерин даарап кылганы шевергин, танцыларның утка-шынарынга дүүшкенин көрүкчүлер мактады. Бо танцыларны тургузарынга хөй үе үндүргени чугаажок. Чүге дээрге шимчээшкин бүрүзү өөлгир, чараш, аяныг болган.

Коллективтериң программаларының хөй кезии ыры. Бир тээ ыры байырлалы бооп турар чүве болганда ындыг болур ужурлуг-даа.

Бай-Хаактың Культура бажыңының ажылдакчызы Александра Фёдоровна биле Галина Тальдын «Русская песня» деп ырны бедик мергежил-биле күүселкенин чон магадаан.

«Коммунизмниң херели» колхозтуң бот-тывынгыр ураң чүүл артистери концерт көргүзүп турда сцена артында бичии өрээлге чеде бердим. Чамдык киржикчилер күүседир номерлерин катап-катап ылавылап хынап ап турар болду. Оларның аразында нанчыдыр. Ооң ыдай монтёрнүң сеткил хынып чугаалааны: 1960 чылга чедир районга автоматтыг чаңгыс-даа телефон станциязы турбаан болза, ам «Искра» колхозтан өске бүгү черлер автоматтыттынган. Ынчангаш районда ам автоматтыг телефон станциялы, күштүг 3 радио белдирлерия ажылдап, чоңнуң харылзазының хандырып турар.

Бисте ажылынга бердинген, кызымак кижилер-ле хөй. Чижээ, инженер В. Безъязыков, Хүндүткелдиң Демдээ орденниг эдилекчизи М. Дондуп, монтёрлар Д. Даваа, О. Очур-оол, диселист М. Очур-оол олар харылзаа ажылынга 15—23 чыл чедип. арга-мергежилги бедээн. Аныяктардан инженер В. Камзалаков, электромеханик Д. Ыспан-оол, монтёрлар Т. Бадрон, М. Дажылбаа олар база-ла коллективтиң хүндүлелин чедип алганнар.

Дуржулгалыг монтёр Хованг Дамыкының 6 кижилиг звенолу амгы үеде Чадаана — Кызыл-Мажалык аразында 90 ажыг километр хемчээлдиг эргижирээн демир удазыннарын солуп турар. Оларның бо ажылы база-ла берге, нарын. Районнар аразында харылзааны үспес дээш олар хүндүс доңгаларда удазыпнарны чежип, орнунга азар чаа удазыпнарны черге шөйүп белеткээш, ажыл шагы төнген соонда эрги удазыпның орнунга чаазын төйүп турарлар. Дээштиг ажылдың түңелги кескү. Суурда корум-чурум үрээр, арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктар эвээжеп турар. Ооң түңелиндө Чодураның чурттакчы чону «Эң эки сагылга-чурумнуг суур дээш» демисежир деп бодиткен хүндөлгени алган. Районда өске-даа суурларның чурттакчыларын ол бедик ат дээш демисежирипче чодураажылар кыйгырган.

Ч. МОНГУШ,
Улуг-Хем райкүүсөмүнүң ИХК-ниң инспектору, милицияның биче лейтенантызы.

Эки кижилер

Спортчу маргылдаалар

Ыры болгаш танцының көргүзүглери доостуру билек-ле ногаан театрга олурган чүс-чүс кижилер стадионче шуужупканнар.

Таңдыжылар боттарының наадымын ырыын болгаш танцының байырлалы кылдыр демдеглээри-биле чергелештир ону спортчу коруллеңиң хүнү болдурганнар. Кызыл туттуг Таңды районнуң ажылчы чоннары бо чылдың баштайгы чартында бүгү адырлар талазы-биле чедиишкинниг болган. Ол ышкаш районнуң спортчулары база-ла эвээш эвес эки түңнелдерлиг бооп турар. Ооң тодаргай хереченiл район наадымынга тураскаткан спортчу маргылдаалар болган.

Ол кайгамчыктыг каан-аяс хүн Бай-Хаактың парыгының хевис ышкаш ногаан стадионунга волейболистер, футболистер база маргышканнар. А национал хүреш — наадымның кол-ла солун чүүлү болган. Аңаа районнуң бүгү ажыл-агыйларының, албан организация черлериниң төлээлекчилери киришкеннер. Орта алдан дөрт улус болгаш үжен ийи аныяк моғелер киришкен.

Моғелер хүрежип турда, стадионнуң бир ужунга хол бөмбүүнүң командалары маргыжып турган.

Районнуң бүт бөмбүүнүң командаларының маргылдаазы ийи хүн үргүлчүлээн.

М. ТОПЧАА.

Төөгүнү сагындыраал

Чалгынның «тараажылар»

Бистиң нүүрүне болгаш В. И. Ленин боду-даа Совет эргечагырганың баштайгы хүннеринде-ле агаар флодун үзүүдериниче пайы хире улуг кичээңгей салып турганы бүгүдээ билдингир. Ынар чүүл специалистери болгаш ушуудукчулар-даа аңаа харыы кылдыр ужар чүүлдү улус ажыл-агыйынга ажыглаар санал киргеннер. 1922 чылда бир көзен ушудукчулар ол соруяга-биле «Авиакультура» деп эштемилгени организастааннар.

20-ги чылдарда чер ажылынга шергилер дыка улуг когаралды таварыштырып турган. Ол хензиг хөзөкчилер тараапы узуткап, шыналаарны болгаш одар-белчиирни хоозурадып турган. Шергилерге удур ап турган хемчеглер кандыг-даа түңнел бербейн турган. Ынчан «Авиакультура» эштемилгези шергилерниң болдунген черлерин самолёт-биле чаштырып, оларны узуткаарын саналдаан. Чер ажылының улус комиссариадының чөпшээрелии ёзугаар 1922 чылдың июль эйнем баштайгы он хонуунда Москва аэродромунга чедишкинниг дуржулганы ыяпган болгаш ындыг арга эки түңнелдерни берген. Ынчангаш ол хүннерни ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый ужар чүүлүнүң тургустуунган хүнү деп санап турар.

Ынчаарда Ортаакы Азияга, Соңгу Кавказка болгаш Поволжьеге болгаш өрттерни узуткаарынга үр үе хереглеттинмээн. Элээн наш чазактарның диляэнин ёзугаар совет ушудукчулар нома-хеябээ чурттарга барып, шергилерни узуткап турганнар.

Бо хүннерде кодээ ажыл-агый ужар чүүлү бодунуң чартык чүс чыл юбилейин демдеглеп эрттирип турар. Амгы үеде тараажыларның ол чалгынның дузалакчылары агаардан чемишчидиргелерни чаштырып, тараа шөлүн чемгерип, бөк үнүштерге болгаш хораажакчыларга удур демисежип турар.

Ол хире улуг шөлдерни агаардан ажылдап кылып турар күрүне чаңгыс-даа чок. Бистиң чурттуң авиаторлары бо беш чылдың түгле бирги чылында безин 33 миллион гектар черни чемишчиткен, 43 миллион гектар черниң бөк үнүштерин болгаш хораажакчыларын узуткаан, а бо чылын агаардан болбаазыраткан черниң нийти шөлү 90 миллион гектар чедип турар.

Г. АЛЕКСЕЕВ,
инженер (СЭТА).

«Телевидение»

ИЮЛЬ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга. 19.35—Уруглаарга фильм. «Ала-бора». 19.45—Телемедээлер. 20.00—«Ооң ажыдыралының херээ». Документалдыг фильм. 20.20—«Беш чылга — шалымчы күш-ажыл». Дамчыдылга. 20.50—Металлургтарга концерт. 21.20—Телемедээлер. 21.30—Чарлаалдар, реклама. 21.35—23.00—«Кожете артында чырык». Урян-чечен фильм.

Агаар

Бүгүн республикага булуттаар, чаъс чаап, дыңмырээр. Барыын угланышкыныыг каттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураазы 18—23 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, бичезаъстаар. Каттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураазы 19—21 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ИЮЛЬ 12-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Тояанчы» (1-ги, 2-гы сеңсктеря). 10.30, 13.40, 16.50, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ынакшылдың буурааны» 15.20, 17, 19.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Айны оорлаанының дугайында» 9, 11; «Шулбустуң чалчаары» 13, 15, 17. «Мээн соолгу таңгым» 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ырак авгусче поезд». 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА. «Ооң ажыдыралының эрлер» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

Наадым киржикчилери болгаш кызылчылар,

ЧАЙГЫ ЯРМАРКАЖЕ!

Республика наадымы-биле хөлбаштыр Ленин күдумчузунга 1972 чылдың июль 14-те артенгинии 8 шактан эгелээш

ЧАЙГЫ ЯРМАРКАНЫ

Кызылдың садыгчылары организастаар.

ЯРМАРКАГА ЧАЙГЫ ҮЕНИҢ БАРААННАРЫН САДАР: хөлбеннер болгаш платьелер даараар торгу, штапель пөстер, аргыглыг болгаш узун-кыска ук кылыглары, плащтар, эр, херээжен кижилерниң хөрөктээштери, костюмнер болгаш уруглар хептери, херээженнерге болгаш бичии уругларга дүктен кылган, торгу платьелер, чүүл-бүрү өңнүг, шөкар халаттар, чайгы майыктаан идиктер.

Ол ышкаш галантерея болгаш парфюмер кылыгларын база калбаа-биле садар.

АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫНДАН: чүүл-бүрү конфитер кылыглар, натуралдыг соктар, ногаа болгаш кат-чимис консервалары, чүүл-бүрү арагалар, чаа тутқан балык дээш оон-даа өске.

ЯРМАРКАЖЕ БҮГҮ КИЖИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР БИС.
КЫЗЫЛ-САДЫГ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Республиканың ном магазиннеринде «ТЫВА-ОРУС-МООЛ СӨСТЕР» ному киргең.

Бистиң магазиннеривистен ол номнарны садып алыпынче садып алыкчыларны чалап тур.

НОМ САДЫЫНЫҢ КИЛДИЗИ.

ХАРЫЛЗААНЫҢ МОНТЕРУ

Дүпекииниң 2 шакта телефон ыңгырт дээн. Х. М. Дымыы рауудан тургаш туданы сеирип алган.

— Моон барык-ла 45—50 километр хире черде телефон дазыны үзүлгеп-дир. Дүргеп ежер алыры негеттинип тур, Ховалыг Мандаковия — деп, харылзааның Чадаанада техниктиг ажыглал белдириниң ежурныйы аңаа дыңнаткан. Ол үр-даа болбайн идик-хеин кеттингеш, эт-керекселин етчелеп алгаш, гаражче азынкан. Бригадазындан бир ижиин эштенип алгаш, үреишкинии дүргеп ээдер-дир -деп, орукка кел чыда ол ниитпиралаан. Үрелген шуумче монтёрнүң далажыры-а чаа, чүге дээрге ол бистиң арынын талакы районнарыысты республика төвү-биле олгаш чүртүүн улуг-улуг оорайлары-биле харылзашырып турар кол шугум-дур.

— Үрелген черии тып кылывыс, кандыг-дыр ам?—деп, овтёр удаваанда дежурныйга елефоннаан.

— Ол-ла болгай, ам дыка ки-дир, чаңгыс кээп дыштаып алынар, Ховалыг Мандаковия.

Чайның изиинде, чаъс-боранныгда болгаш кыштың чыкылама соогунда, дүүвү хаттыгда ол чеже катап мындыг дүрген даалгаларны күүсеттээп дээр. Улус ажыл-агыйында масса чонуң харылзажырынга харылзааның монтёрлары улуг дузаны чедирип, улуг-хуузун киирип турарлар.

Ховалыг Дымыы 15 чыл бурунгаар харылзаа монтёрунуң курсунга ооренгеш, оон бээр-ле шилип алганы ол чугула мергежилиинге ажылдап келген. Ол бо аразында Чоом-Хемчик, Овур, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарга харылзааның чеже чаа шугумнарын тургусчуп, септеишлээн дээр. Чыл бүрүде техника өскерлип, чаартының турар, ынчангаш ажылынга кызымак монтёр ол бүгүнү сонуургалдыг ооренип, шиңгээдип ап, мергежилин бешки разрядчы чедир бедиткен.

Чадаананың бот-орулга-чарылгалыг техниктиг ажыглал белдирии ийи чыл бурунгаар тургускан. Ол барыын районнарда харылзаа конторларының техниканы ажаап хайгаарап турарын, харылзаа удазыннарының шугумнарын хүн бүрүде хайгаарап турар. Туе ажыглал белдирии тургускан соонда Ховалыг Дымыыны № 4 техниктиг ажыглал участогунда монтёрлар бригадириие деишиткен. Ол бо ажылга организакчы чоруун көргүскен.

— Ажылыңар, эш-оорүүлер дугайында чугаалап көрүңерем, Ховалыг Мандакович,— деп дилээривиске:

— Бистиң Чадаанага техниктиг ажыглал белдирии үүргүскен соонда харылзааның техниказын ажаап хайгаараары болгаш ниитизип-биле харылзаа улам экижээн. Оон-биле кады техниктиг база өскен, тускай эртемнии кадрлар немешкеп. Чаңгыс бо техниктиг ажыглал участогунда инженерлер, техниктер болгаш монтёрлар 50 кижи ажылдап турар бис. Бистиң харылзаар участогувус Овур, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның кымгаарларынга чедир удазыннг харылзааның шугумнарын бүрүнү-биле харылзавышаан. Чоом-Хемчик районнуң төвүнде, колхозтарында, совхозтарында харылзааның бүгү техниказын хайгаарап, харылзаары болур. Участокта ажылдап турар кижи бүрүзү тус-тузунда тускай эртемнии айыбиле харылзаар ажылдыг, а монтёрлар тус-тус харылзаар участоктуг.

Оон ыдай монтёрнүң сеткил хынып чугаалааны: 1960 чылга чедир районга автоматтыг чаңгыс-даа телефон станциязы турбаан болза, ам «Искра» колхозтан өске бүгү черлер автоматтыттынган. Ынчангаш районда ам автоматтыг телефон станциялы, күштүг 3 радио белдирлерия ажылдап, чоңнуң харылзазының хандырып турар.

Бисте ажылынга бердинген, кызымак кижилер-ле хөй. Чижээ, инженер В. Безъязыков, Хүндүткелдиң Демдээ орденниг эдилекчизи М. Дондуп, монтёрлар Д. Даваа, О. Очур-оол, диселист М. Очур-оол олар харылзаа ажылынга 15—23 чыл чедип. арга-мергежилги бедээн. Аныяктардан инженер В. Камзалаков, электромеханик Д. Ыспан-оол, монтёрлар Т. Бадрон, М. Дажылбаа олар база-ла коллективтиң хүндүлелин чедип алганнар.

Дуржулгалыг монтёр Ховалыг Дымыының 6 кижилиг звенолу амгы үеде Чадаана — Кызыл-Мажалык аразында 90 ажыг километр хемчээлдиг эргижирээн демир удазыннарын солуп турар. Оларның бо ажылы база-ла берге, нарын. Районнар аразында харылзааны үспес дээш олар хүндүс доңгаларда удазыпнарны чежип, орнунга азар чаа удазыпнарны черге шөйүп белеткээш, ажыл шагы төнген соонда эрги удазыпның орнунга чаазын төйүп турарлар. Дээштиг ажылдың түңелги кескү. Суурда корум-чурум үрээр, арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктар эвээжеп турар. Оон түңелиндө Чодураның чурттакчы чону «Эң эки сагылга-чурумнуг суур дээш» демисежир деп бодиткен хүндөлгени алган. Районда өске-даа суурларның чурттакчыларын ол бедик ат дээш демисежирипче чодураажылар кыйгырган.

Ч. МОНГУШ,
Улуг-Хем райкүүсөмүнүң ИХК-ниң инспектору, милицияның биче лейтенантызы.

Улусчу дружина

Эң эки сагылга-чурумнуг суур дээш

Улусчу дружина — хөй-иттиниң массалыг организацияларының бирээзи. Корум-урумну тударынга, кеминг ерек үүлгедир чорукту болурбазынга, хамаатыларның мыр-дыжын, социалистиг оңүү-хөрөңгүзүн камгалаарынга ларның ролю улуг. Совет хаатыларның эргелерин камалаарынга милиция, суд, рокуратура органнарынга дешкейлиг дузаны ол чедиин турар.

Улуг-Хем районнуң Чодураа суурда улусчу дружина районда эң эки ажылдыг организацияларның бирээзи. Турустунганындан бээр ооң командирииге ажылдап келген Василий Түлүшевич Дамдың-оолдуң удуртулгазы-биле дружинаның кылган шудургу ижин кайызын ол дээр. Бо улусчу дружина Жданов аттыг совхозтуң дирекциязы партком болгаш комсомол организациязы, районнуң суд, прокуратура, милиция органнары-биле хүн бүрүде харылзаалыг. Дружинашың ажылынче партия организациязының кичээнгейи улуг. Дежурныйлаашкынны график ёзугаар эрттирип, корум-чурумну тудуп, чурум үреки-лерии милиция черинге боттары чедирип, документтерии тургузуп, бүгү хемчеглерни ап турар.

Улусчу дружина суурда эш хүүзүнүң суду, совхозта улусчу контроль. «Комсомолчу прожектор» отряды-биле кадыкүш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар хемчеглерни база ап турар. Совхозтуң дирекциязы дружинниктерии дежурныйлаашкынының үезиндо машина-биле хаплырып турар.

...1971 чылдың май айының бир-ле хүнү. Эртенгиниң 4 шак. Суурну таварыгар ийи аътты мунган, бирээни четкен кижилер эртии чытканын дружина командири эш Дамдың-оол, совхоз бухгалтери дружинник эш Ширии-оол олар эскерии каап, каразыныш тудуп алганнар. Ол кижилер Иштия-Хем чурттуг Хураган-оол Дундуй, Эйлиг-Хемниң Бабыш-оол Дундуй олар болган. Ооң соонда истелге органнарынче шилчиткен. Истелгеии чорутканының түңелиннде демги ийи алыпкылар Улуг-Хем райондан ийи аътты оорлап алган, Красноярск крайның Уска аппарын каапкаш, Ермаковск районнуң «Даг саяны» совхозунуң үш аъдын оорлап алган, Чодураа суурну таварты эртип чытканнары ол чүве-дир. Оорларны Ермаковск районнуң истелге черинче шилчиткен. Амгы үеде олар хосталгазын кадыттырып шиитпирген.

Чодураның дружинниктерии чурттакчы чоп эки билир. Олар дүве, хүндүс чокка хамаатыларның эргелерии, ниитиниң оңүү-хөрөңгүзүн, корум-чурумну камгалаарынга аммыр дыш дивейн ажылдап турарлар. Дээштиг ажылдың түңелги кескү. Суурда корум-чурум үрээр, арагалаар, ажыл шагы үзер чоруктар эвээжеп турар. Оон түңелиндө Чодураның чурттакчы чону «Эң эки сагылга-чурумнуг суур дээш» демисежир деп бодиткен хүндөлгени алган. Районда өске-даа суурларның чурттакчыларын ол бедик ат дээш демисежирипче чодураажылар кыйгырган.

Ч. МОНГУШ,
Улуг-Хем райкүүсөмүнүң ИХК-ниң инспектору, милицияның биче лейтенантызы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шагинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: киидизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи егый киидизиниң 21-47, үлетпүр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң черииның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75. Редакторлуң 24-63, редакторнуң орлаакчыларының 35-21, пропаганда амыдырал киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-54, кеңге ажылга 21-27, информация база совет тургузуу киидизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-27, информация база совет тургузуу киидизиниң 20-60, бухгалтерияның телефонче болгаар.

Солун неделядо 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң чанында Тываның ном үндүрер черииниң республика типографиязы (Кызыл, Шагинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00814.

НААДЫМ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 14 ПЯТНИЦА № 144 (8932). Өртээ 2 коп

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕННЕЖИНЕР

Ордежиниг совет Тываның ажыл-ишчилери тоску беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында кылып бүдүргеи ажыл-ажыл түңнеп, боттарының чанчыл болган күш-ажылчы чайгы байырлалын — Наадымның бөгүн эрттирер. Республиканың колхозтарының, совхозтарының, үлетүүр бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының эң дээре дээш кижилери наймылалыда чыглыр келген.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң чаа беш чылда салган ондур улуг соруглаларын амыдыралга боттандырбышаан, Тываның ажылчы чоннары бо чартык чылда элээн эки көргүзүглерни чедип алган. Ылаңгыя Тываның кодээ ажыл-ишчилериниң чедишкиннери коскү. Күргүзеге эът садарының планныг онаалдазыя 8 хуу ажырып, эрткен чылдыңдан 681,8 тонналы хөйнү, суттүүн — 6,8 хуу ажырып, эрткен чылдың бо үезинде тургаңындан 321 тонналы хөйнү саткан. Дүктү күргүзеге дужаары эрткен чылдыңдан ашпайн турар болзада, бирги чартык чылда бердинген онаалда 140 хуу күүсеттингеп.

Бистиң үлетпүрүвүс база-ла багай эвес түңнелдерлиг болгай. Республикада 68 үлетүүр бүдүрүлгелериниң 42-зи продукция сайгарар планын доллур болгаш ажыр күүсеткеп. Азы сайгарылган продукциянның хемчээли республикада нийтизи-биле 105,2 хуу болуп турар. Ажылчы чоннарның амыдырал хандырылга деңнели дыка өскеп. Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволуунуң бүдүрүлгелери сайгарылга планын 8,6 хуу ажырып, мында 19 бүдүрүлгениң 17-зи бодунга бердинген онаалдазын күүседи апкан. Бо талазы-биле хереглелерниң сайгарылга хемчээли эрткен чылдың бо үезиндезинден 12 хуу ковудээн өөрүшүүр. Чонга ачы-дуза чедирилгезиниң онаалдазы эрткен чылдыңдан 5,8 хуу ашкан. Үлетпүрүүң ийиги продукция бүдүрер талазы-биле планы 6,9 хуу ажыр күүсеттингеп болгаш 1971 чылдың оң үезиндезинден 12 хуу өскеп.

ССРЭ-ниң туруустунганындан бээр 50 чыл болур оонга тураскаадыкан Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, бистиң республиканың колхозтары, совхозтары, үлетүүр бүдүрүзүг, тудуг, транспорт организациялары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин доллур болгаш ажыр күүседи дээш бирги чартык чылда бедик кодургүүш-күүзүт ажылдаанын бөгүн демдеглээр аянар. Ылаңгыя мал ажылының продуктулары күргүзеге садар, оны бүдүрер талазы-биле Бай-Тайганың «Кара-Хөл», Таңдының «Революцияның чалбыжы», Эрзин биле Овүрүүң «Коммунизмче орук» колхозтары, «Күш-ажылдың хостуу», «Алдан-Маадыр», «Шекпээр», «Өөк» совхозтар бо чарышка дээре көргүзүглериг болганнар.

Бо чылдың II кварталында социалистиг чарыштың түңнелдерин ёзугаар үлетүүр бүдүрүлгелериниң арадыңдан «Тыва кобальт» комбинаттың, транспорт бүдүрүлгелериниң — № 2 АТБ-ниң, тудуг организацияларындан — Кызылда электростанциянның тудуг эргелелиниң, садыг организацияларындан — Каа-Хем райпозунуң коллективтери тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл туктарының эдилекчилери болганнар.

Чартык чылда малдан алыр продуктуларны күргүзеге садар талазы-биле районнар арадыңда социалистиг чарыштың тиилекчизи болган Каа-Хем райпозунуң ажыл-ишчилериниң шудургу ажыл-ажыл бөгүн Наадым хүнүнде онзалап демдеглээри чугула. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң арадыңдан бирги чартык чылда ийиги продукция бүдүрер планныг онаалдазыны 105,7 хуу күүсеткеп Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң коллективи шыдараан. Күш-ажылчы мурнакчыларга алдар болгаш хүнду!

Республиканың мурнакчыларының бөгүнгү улуг чыыжыпка киржир эртеин боттарының чүткүдүүр күш-ажылы-биле чедип алган социалистиг чарыштың мурнакчыларының арадыңда төрүүр чүс хойга онаалтыр 133 хураганы мендн доруктурган «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы хойжузу Ооржак Доржу, эрткен алды айларда бодунга быжыглаан бир саар инектен-не 2046 литр сүттү саггап, «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Зоя Курастикова бир баштан-на хонукта 1258 грамм немелде деңнинге ап турар. «Россия» совхозтуң инек кадарчызы Моңгуш Олеймаа, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң улуг машинизи коммунист Н. Дресвянников, № 2 АТБ-ниң чолаачызы Д. Горбунов, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары: Кызылда даараныгга фабриказының даараныкчызы А. Содунам, тудугжу С. Сандан, «Найырал» совхозта малчын кооперацияның автолавказының садыгжы-чолаачызы Х. Чечек-оол, Кызылдың хлеб заводунуң мастерлери А. Сат биле М. Заменина болгаш оон-даа өскелер бар.

Мурнакчыларның республика Наадымын улуг чедишкиннерлиг үткүп турда, тоску беш чылдың юбилейлиг ийиги чылында бердинген планнарны болгаш бедиткеп социалистиг хүлээлгелерин хууеда бетинде күүседи болгаш ажыр күүседи харымсаалгалыг соругга ам бистиң муриндуста тургустунган. Малдан алыр продуктуларны бүдүрерни ковудеди, оны күргүзеге садарын дүргедеди, малдың продуктулуун болгаш баш санын өстүрериниң херээже республиканың чер болганда масеалыны-биле эгелеп турар мал чемниң белеткели улуг рольдуг. Малга быжыг чем-сууруу тургузар талазы-биле эки эгелээшкинни Каа-Хеминиң «Тиилелгер» колхозу, «Саян» совхоз болган Көдүү ажыл-агыйның дүржулга ставидизының коллективтери үидургеп. Ол ажыл-агыйларның инициативазын Тываның дыка хөй ажыл-агыйлары ишки-биле деткип турар болгаш Тее-Хем, Таңды, Каа-Хем ышкаш чамдык районнарда сиген кеалдеди элээн шапкыычаан.

Мал чемниң белеткели, тараның чайгы ажаалдазы, дүкүт ажаан алышкынынга киржир техниканың септелгези, малдың чайгы семиртилгези чергелиг ажылдар бистиң кодээ ажыл-ишчилериниң ам-даа улам күжениишкинниг ажылдарын негеп турар.

Республиканың бүгү ажылчы чоннарының бирги чартык чылда чедип алган күш-ажылчы тиилелгелери-биле чергелештир улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында чедир шиитпирлеттинмээн түүлдер чок деп болбас. Мал чемни болгаш дүкүт ажаан алышкынынга техника септелгезинни чорүп турарының темпизин бедидери, тудуг-монтаж ажылдарының планнарының күүседдеп, транспорт, орук харылаа болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазында чедир кылдыңаан түүлдер дээш, кылыр ажылдар-ла хөй. Чедишкиннерни демдетлеп тура, үстүүде дег шак ындыг четпестерни чайладырының шиитпирлиг хемчеглерни алыр херек.

Бөгүн найысылалда чыглып келген мурнакчылар — ССРЭ-ниң туруустунганындан бээр чартык чүе чыл болзур оонуң байырлалын төлептиг үткүүр дээш, бүгү чуртта шынаан, бистиң республикада калбарган социалистиг чарыштың эгелекчилери-дир, чарыштың улам дээштиг болзурунга олар улуг рольду ойнаар үжурлуг. Ынчангаш тоску бөп чылдың ийиги чылында алган социалистиг хүлээлгелериниз хууеда бетинде күүсеттингеп туразын дээш, бүгү-ле арга-курлавырларны, энергиянны, бот-идепкейни ажыл-агыйжы соруглаларже моолгаар үжурлуг бис.

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелинде

II КВАРТАЛДА ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүдел республиканың үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, тудуг болгаш садыг организацияларының 1972 чылдың II кварталында социалистиг чарыжының түңнелдерин үидурүп, дараазында бүдүрүлге, организацияларны чарыштың тиилекчилери деп санаан болгаш оларга СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл туктарын тыскырыы шиитпирлээн:

Үлетпүр бүдүрүлгелеридеп — «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи (директору А. И. Ванжа, партком сокретары П. Е. Конохов, профком дараазы Г. В. Тараканова, ВЛКСМ комитединиң секретары В. И. Кузьмин) продукция сайгарар планын 102,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүүүн бедидеринниң даалгазын 110 хуу күүседип, бараанныг продукциянның бот-үнезин 2 хуу кудулаткаан.

Транспорт бүдүрүлгелеридеп — № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи (директору В. З. Сатаев, партия организациязының секретары А. Е. Васильев, профком дараазы Н. М. Барапова, комсомол организациязының секретары В. Захарченко) чүүл сөөргүүнүң планын 112,9 хуу, чүүл сайгарылгазының даалгазын 107,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүүүн — 117,8 хуу күүсеткеп.

Тудуг организацияларындан — «Сибирь энергострой» трестиниң Кызыл электростанция тудуг эргелелиниң коллективи (кол инженери А. А. Дрёмов, партия организациязының секретары Т. А. Воронцова, профком дараазы М. Г. Клименок, комсомол организациязының секретары Т. Л. Вин) тудуг-монтаж ажылдарының планын 100,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүүүнүң онаалдазын 107,6 хуу күүседип, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин 3,8 хуу кудуладып, планнан ажыр 24 мүң рубльдиң орулгазын алган.

Садыг организацияларындан — Каа-Хем райпозунуң коллективи (райпо баштаар черинниң даргазы А. Г. Перестороний, партия организациязының секретары А. И. Петухова, профком дараазы Е. Ф. Самарова) үүрмектеп садар бараап саарылгазының планын 100,6 хуу, орулга киирип алырының даалгазын 106 хуу күүсеткеш, саарылгага чарыт-даалдарны авазжеткеп.

Ол шыкаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, Тыва автоорунтуң № 1 орук-тудуг эргелелиниң, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң, № 585 механолонналың, № 12 автобазаның, № 1 АТБ-ниң, республиканың Чурттагга-коммунал ажылагый министерстволуунуң АТБ-ниниң, Таңды райпозунуң, ресторребсоюзтуң пом садар кылдазының коллективтериниң эки ажылдаанын демдеглээн.

Хову-Аксынын энергетиктери

«Тыва кобальт» комбинаттың кол продукциязы кобальт вонцентрадын бүдүрерниг электровергиниң четчири-биле бээр сорулгазын Хову-Аксының энергетиктери 1972 чылдың ийиги кварталында чедишкиннииг боттандырган.

Электри энергиязын ажылдап үидүрер чартык чыл планын 159 хуу күүсеткеп болгаш оске-даа будүрүлгечи көргүзүглерни эки болгаш. Коллектив ийиги кварталда 1000 тонна хөмүр-даштыг камнап алган.

Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның саналдарын будүрүлгеге ажылдап тургаш, бо чылын 12 мүң рубль орулга алыр планын эрткен айларда 175 мүң рубльже чедирип, чыл онаалгазын 1,5 катап ажыр күүсеткеп.

Баштапты чартык чылда көргеп чогаадыкчы болгаш чаартыкчыларның саналдарын 70 хуузу будүрүлгеде шуут ажыглаттынган. Оон ачызында күш-ажылдың бүдүрүкчүүүнүң дыка бедии. Эң эки чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналдарны будүрүлгениң кол инженери В. Саламатов, инженер А. Филимонов, энергетик А. Бабкин олар киргеннер.

Будүрүлге ажылчыларының арадында мурнакчыларга слесарь Ф. Логинарев, турбина цехинде машинист В. Мастотина, газ-электри кацнакчызы И. Долгих, улуг лаборант В. Бабкина, электрослесарь М. Бабкин, одалга машинизи Н. Балыр хамааржыр.

Хову-Аксының энергетиктери күш-ажылдың байырлалы — Наадымга төлептиг ужуражыр, ССРЭ-ниң туруустунганының 50 чылынга алдар кылдыр алган хүлээлгезин күүседири-биле ажылдап турарлар.

О. КОРОДА.

Малчыннарга бажыңнар

СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлерин амыдырал боттандырар хемчеглерни Таңды районнуң «Россия» совхозунуң дирекциязы ап турар. Бо чылын совхоз төвүнге ийи өг-бүле чурттаар ийи бажыңны малчыннарга тудуп бээри көрүнгеп.

Ажыл-агыйның тудугжулары бердинген онаалганы хуусаа бетинде күүседири-биле бир мүң беш чүс кубометр тудуг ыяжын, дилген материалдарны чыл эгезинде белеткеп алган. Оон соңгуунде тудугже органиластыг киришкеп.

Малчыннарның суурга доктаамал чурттаарынга таарымчалыг ийи бажыңны тудугжулар кылыр тургаш, ам беш дугаар бажыңның тудуун доозуп, крышалап турар.

Тудугжу бригадага Юрий Кузнецов, Виктор Чевалков, Виктор Кузнецов, Захар Ерлин ышкаш эзлчег даалгазын 130—140 хуу күүседип турарлар хөй.

Н. ВАҢЬКОВ.

Найысылалдың будүрүлгелеринде

УЧАСТОКТУҢ ЧЕДИШКИНИ

Кызылдың сеңгелге-тудуг эргелели бо чылдың бирги чартыының планныг онаалгазын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеп. Оң эки көргүзүгүнү Ф. Ауспуң удуртканы № 2 участок чедип алган. Бо коллектив бирги кварталда сеңгелге-тудуг ажылдарының даалгазын 18 мүң рубльге ажыр боттандырган. Ийиги кварталда сеңгелге-тудуг ажылының бердинген онаалгазын хуусаа бетинде июнь 27-де ажыр күүседип, планнан ажыр бирги кварталдан хөй ажылдарны кылып, Наадымны күш-ажылчы чедишкинниг уткаан.

Участоктуң күш-ажылчы чедишкини болза, тудуг материалдары-биле үзүктел чок хандырылгазында, ажыл-ишчилериниң күжүн объектилерде шын таарыштыр тургусканында болгаш оларның ортузунга кижиландилге ажылын экижидип, күш-ажылдың сагылга-чурумуун быжыглаанында болуп турар.

Участокта А. Богачеванын, Г. Романенконун, Б. Джабаровтуң удуртқан бригадалары эки түңнелдерин эрткен чартык чылда чедип алган.

БРИГАДАНЫҢ ТУДУГЖУЛАРЫ

«Кызыл тудуг» эргелелиниң Б. Белковка удуртқан тудугжулар бригадазы он ийиги кварталда 86 ог-бүле чурттаар бажыңының тудуунга ажылдаан. ССРЭ-ниң туруустунганының 50 чылынга толептиг ужуражыры-биле бригада кежигүннери чыл эгезинде бедиткеп социалистиг хүлээлгени алган. Сөгээни өөзүп ажыл-херек кырынга боттандырар дээш эрткен айларда эки ажылдаан. Олар ай санында-ла бердинген онаалганы үргүлүг ажыр күүседип келгеп. Июньда база багай эвес түңнелдиг болган, план 125 хуу күүсеттингеп. Даалга ёлугаар 32 мүң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, 40 мүң рубль чедирип, күш-ажылдың байырлалынга төлептиг ужурашкан.

Бригаданың тудугжулары кижи бүрүзүле бердинген даалганы доллур болгаш ажыр күүседир соруглалыр. Янчангаш оларның планныг онаалгазы үргүлүг ажыр күүсеттинип турары таварылга эвес. Бодунуң херээжиниң бадыг мастерлери ашаган С. Тарасчы, С. Челтыгбашев олар өскелерден шалыпкын ажылдап турарлар.

ТЕХНИКА КОВУДЭЭН

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының бо чылдың бирги чартыында Тываның колхозтарынче болгаш совхозтарынче 337 тракторну, тараа ажаар 150, силос ажаар 120 комбайнны чоруткан. Нийтизи-биле 9 миллион рубльдиң чаа техниканы ажыл-агыйлар алган.

Чыл эгезинден бээр каттыжышкынының септелге мастерскаялары нийтизи-биле 420 трактору, 360 автомашинаны, 71 тараа комбайнны, 1135 шимчедикчиниң болгаш өске-даа машиналарны, механизмнерни септеп үидүргеп. Кылдыңган ажылдың хемчээли 80 мүң рубль чедип турар. Ол бо чылдың эрткен алды айында кылыр даалгадан тос хуу ашкан.

Каттыжышкынының чолаачылары чартык чылда колхозтарның болгаш совхозтарның 380 мүң ажыт тонна түгүн сөөргүп, планны күүсеткеп.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң туруустунганындан бээр 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле алган хүлээлгелерни чедишкиннииг боттандырып турар.

Күш-ажыл байырлалынга белеп

Тываның транспорт эргелелиниң будүрүлгелериниң ишчилери күш-ажылдың байырлалы — Наадымга төлептиг ужуражыр, бүгү көргүзүглер талазы-биле чартык чылдың планын ажыр күүсеткеп. Чүүл сөөргүүлгезиниң даалгазын 100,6 хуу күүсеткеш, онаалгадан ажыр улус ажыл-агыйның 9 мүң тонна чүүлтерин сөөргеп. Пассажирлер дамыглаарын 102,7 хуу боттандырган. Бердинген планнан ажыр 353 мүң кижини чедирген.

Эргелелдиң коллективтер арадында социалистиг чарышынга Минусинскиниң болгаш Кызылдың № 1, 2 АТБ-лери тиилекчи болганнар.

Хүн бүрүүнүң планныг онаалгазын 160—180 хуу күүседип турар чолаачыларга пассажирлер АТБ-зинде эш Рыхлинов, Минусинск АТБ-зинде Алехин, Кызылдың № 1, 3 АТБ-леринде эштер Суконосов, Крынцов болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Тываның транспорт эргелелиниң будүрүлгелери ССРЭ-ниң туруустунганындан бээр 50 чыл болур юбилейинге алдар кылдыр алган хүлээлгелерин хууеда бетинде күү[illegible] дириинге бүзүреледиглер.

В. НИКОЛАЕВ.

* * *

Улуг-Хем районнуң Иен-Ч[illegible] раа сес чыл шилезын чаа [illegible] редилге чылынга бүрүн бем[illegible] кээн. Ииасстарны шеверг[illegible] чугайлаан, соңгаларын, шаа[illegible] зын будаан, таарымчалыг ны[illegible] дыр дерээн.

Шивээ адаар ыышты, хөм[illegible] дашты келир чылга четчи[illegible] биле сөөртүп белеткээн.

О. ТАВАА.

ЭКОНОМИКТИГ ДУЗАЛАЖЫЛГА ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ СЕССИЯЗЫ

Июль 12-де Москвага Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXVI сессиязы ажылын доозаан.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгиниң даргалаашкыны-биле эрткен түңнел хуралга хүн чурумунда туруустунган айтырыгларны көргеп.

Бо айтырыгларның талазы-биле шиитпирлерни болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадыгны чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Сессияның ажылы чүректиг хамыыладан, эки хүзүүнүң байдалынга, коллективизминиң болгаш найыралдың бүзүнга эрткеп.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның кадыг ажылдажылгазын улам ынай хандырадырының болгаш сайгарангайжыдарының Комплекстиг программазын боттандырарының, социалистиг экономиктиг интеграциязын хөгжүдүрүнниң айтырыгларын сессия чугаалажын көрген дээрзин Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң сессиязының ажылының дугайында дыңнадыгда чугаалаан.

Сессия Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнүнге Куба Республиканы хүлээп алыр дугайында шиитпирни чаңгыс үн-биле үидүргеп.

Сессияның киржикчилери ЭДЧ-ниң чурттарынга болгаш организмнерге Комплекстиг программаны боттандырар талазы-биле чоруткан ажылдың түңнелдерин бедии-биле үнелеп, чурт бүрүзүнүң социал-экономиктиг деңнелгелинге, ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарны улам ынай сырый каттыжыр-ыргылгазының дээштиг салдарын күштелдиреринге ол чоруткан ажылдың политика болгаш экономика талазы-биле чугула ужур-дузалын демдеглээн.

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның экономиказы бедик темпилер-биле хөгжүп турарын дыңнадыгда демдеглээн. 1971 чылда оларның национал орулгазы 6,3 хуу, үлетүүр будүрүлгези 7,8 хуу ковудээн, а ол үеде сайгарангай капиталистиг күрүмелерде үлетүүр будүрүлгези 1 хуудаа эвээш өскеп. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар чоннуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле улам ынайгы чедишкиннерни чедип алган. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның ажыл-ажыйжы депшилгези оларның кадыг ажылдажылгазының калбарын, ханылазы-биле улам-на тодаратпышын, турар, ол кадыг ажылдажылга экономиктиг амыдыралдың бүгү адырларынга Комплекстиг программаны боттандырар хөгжүп келгеп.

Сессия дараазында беш чыл (1976—1980 чылдарда) планнарны тавыштыр кадыг кылыр талазы-биле ажылды чоруларын ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарга сүмелээ[illegible]

УЛАМ ЧҮТКҮЛДҮГ БУРУНГААРЛААР

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

БҮГҮН БИСТИҢ республиканың пайысылалынга мурнакчылардың Иаадыы эгелээр. Бо чылгы ол бырлал ССРЭ-ниң тургустунындан бээр 50 чыл болуур ийүн бүдүүзүнде эртип тура-ы-биле онзагай. Найысылал- келир мурнакчыларның ой кызыл республиканың колзтарының болгаш совхозтаның малчыннары болуру таажок. Оларның кызыманай күш-ажылының ачызында ртык чылда күрүнеге малга алыр продуктуларны сарының планныг даалгаларды дишкиниг күүседип, ылекчилерниң одуруунга ргеп. Оларның арасында дан-Маадыр», «Шекпээр», урунгаар», «Ээк» совхозтар, үрүң болгаш Эрзиниң оммунизмче оруу». Таңдыы «Революцияның чалбыжы» колхозтары болгаш ескер ажыл-агыйдар бар. Бо ыг-агыйлар республиканың хозтарының болгаш совтерниң аразында калбарциалистиг чарышка эки згүзүглерни чедип ап, Иаамны күш-ажылчы белектер- уткаан.

Районнар аразында социалтиг чарышка Каа-Хемниң ыг-агыйлары бүтүү көргүлер-биле тиилекчи болуп ген. Мында бүгү колхозтар гаш совхозтар мал ажылыын продукциязын бүдүрер гаш ону күрүнеге садар ары-биле планнарын дыка ир күүседип алган. Район-СЭКП обкомунуң, Министр- Човүделиниң болгаш обфэвүлелдиг шилчир Кы- тугун тыпсыр. Амгы үеде -хемчилер боттарынга чыалган социалистиг хүлээлерин чедишкиниг күүсеп, ерин чедишкиниг күүсеп сорулганы салгап ажылтурар.

Таңды болгаш Тожу районнарның көдээ ажыл-ишчилерн база-ла чедишкиниг ажылаан. Олар бирги чартык чылда мал продуктуларын күрүнеге садарының планнарын база чедишкиниг күүседип алган. Бо улуг чедишкиннерн кол үнередозуу колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының чүткүлдүг ажыл-мзиндең хамаарыжыр. Мал ажылының ёзулуг мастерлери-биле Тыва байлак ацарган. Оларның бирги одуруунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлар Ооржак Лопсанчап, Үрүүе Кандан, Монгуш Чола, Үнн-оол Бавуун-оол олар чоруп турар.

Боттарының күш-ажылы-биле республиканга сурагжаан мурнакчы малчыннарның күрээлеци бо чылын база немежин турары өөрүнчүг. «Элегесе» совхозтуң хойжуу Долаан Тарма, Таңдыда «Революцияның чалбыжы» колхозта Иван Сафонов олар төрүүр үүе хойта онаштыр 127—129 хураганы мендп алганнар. Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозундан хойжу Салчак Тойбу олардан дудал ок ажылдаан. Чартык чылда хой сүт саап алган мурнакчыларның аразында «Россия» совхозтуң саанчызы В. Олакшина (бир саар инекке онаштыр 1987 кг), СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтан Ондар Дүктүг (1658 кг), «Межегейниң» сураглыг саанчызы З. Реодько (1847 кг.) олар бар. «Элегесе» совхозта бызаа ажаакчызы Мария Анаптына бызаадан-на хонукта ортумаабиле 920 грамм немелде демзини ап турар.

Ол мурнакчыларның үлегерчижю бистиң ажыл-агыйларывыста мал ажылының продуктуларын ковүдедирининң эгээртинмес арга-курлавырары бар дээрин хереченлеп турар-дыр. Бир эвес бистиң колхозтарывыста болгаш совхозтарывыста бүгү малчыннар боттарының көргүзүглерин ол мурнакчыларта дединиттирип шыдаптар болза, Тываның малчыннарының малдан алыр продуктулары 1,5—2 катаа ковүдээр болгаш олардың бот-үнезин дыка чангээр иинек.

Бо хүннерде көдээниң ажыл-ишчилери сиген келиздезин массалыг эгелээн. Оонбиле чергелештир тараалардың чайгы ажаалдазын чорудуп, дүк кыргылдазын үргүлчүлеп, аныяк малды болгаш семиртилгеде тургусман мыйыстыг бода малдың чайгы одарладыышкыны чоруп турар. Чедишкиннер бисте барда болза, ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер хой дээрин маңаа демдеглээр апаар. Ол айтырыгларже кичээнгейни угландырары бистиң көдээ ажыл-ишчилеривистиң соцгаарлаттынмас сорулгазы болур.

Наадымга малчыннар боттарының ажыл-агыйларында мал ажылын хогжүдер талазыбиле чедир кылдынмаан чүүлдерни илередип, ону эдип алырының арга-курлавырларын тодарғайлаарлар. Ылаңгыя бистиң республикада малдың баш санын өстүрер талазы-биле айтырыг дыка дүүреенчиг болуп артыпшаанын айтыр херек. Малдың чаш төлүн менди алыр талазы-биле эрткен чылдарзындан байдал дорайтап турар. Ол ышкаш саар инектерниң сүтүүр чоруу чавызаа, мыйыстыг бода малдың баш санын кызырлып турар апарганы дүүреенчиг.

Бирги чартык чылда саар инек бүрүзүндең сүт саап алыр талазы-биле Чоон-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем ышкаш улуг районнарның четпес ажылдаанын демдеглээр херек. А тес-хемчилер биле өөрүжүлер этт бүдүрерни кудуладың, малдың баш санын хоорамчага таварыштырган. «Сүт-Хөл», «Большевик», «Тес-Хем», «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтар малдың продуктулуун бедидерге талазы-биле демиселди кошкак чорудуп келген. Бо ажыл-агыйларның удуртучулары мындыг байдалдан үштүнар толлээде, шынгыы хемчегларын ап чорудар болза чогуур.

Бирги чартык чылда мал ажылының продуктуларын күрүнеге дужаарының планын чедишкиниин күүседип ап шыдаан бис. Ынчалза-даа аңаа менээргенип болбас. Соруңга болза тоску беш чылдың планнаг онаалдаларын хуусаа бетинде чедишкиниг күүседири болур дээрэнн утпаза чогуур. Ындыг турбуже бисте амдыызында чылда дужаага чогуур сүттүң 47,6, эттиң — чүүле 28, дүктүң—33,8 хуузу күүсеттинген болуп турар. Ынчангаш амгы үеде кол сорулгаларның бирээзи малдың чайгы семиртилгезин чедишкиниг чорудары болуу бергеп. Ол дээрге хой сүттү саап алырының, күсүү кыргылдазы чедишкиниг чорудуп болурунуң курлавырыдыр. Бо талазы-биле Таңдының ажыл-агыйлары идепкейлиг ажылдап турарын айтыр херек. Амгы үеде олардың 2000 хире баш мыйыстыг бода малы, 25,7 муң хире хой, 800 баш хаванды чайлагларда болгаш чайгы одарларда тургустунган. Ажыл-агыйларның сүт-бараан фермадарында саалда базаа алаан ковүдеп турор. Чамдык саанчылар хүнде бир инектен-не 10 литр чедир сүттүү саап ап турар.

Республиканың малчыннары, мал ажылының түскей артемишгери боттарының мурнунда тургустунган сорулгаларны күүседир аргазы бар болуп турар. Оларның аразында быжыг харылзаа мал ажылын хогжүдериниң херээже улуг рольду ойнаар ужурлуг. Мал ажылының дыка хой тускай эртемнигнерн боогүнгү байырлалдың киржикчилерн болуп турар болгай. Оларның билдилиг күш-ажылыдан мал ажылының мурнунда туруп турар сорулгаларның боттанышкыны улуубиле хамааржыр.

Мал ажылының чедишкиниг хогжүдүрүнге, ооң продуктулуун бедидерниге чем-суурвуу четчир кылдыр белеткеп алыры улуг ужур-дузалыг. Таңдының, Каа-Хемниң болгаш оске-даа районнарның ажыл-агыйларының малдан алыр продуктуларны ковүдедип, ооң баш санып өстүрер талазы-биле чедип алган чедишкиннери ында мал чемниң курлавырларын ковүдедирнче үргүлчү сагыш салып турарында болгай. Амгы үеде сиген шөлдеринде ажыл хайнышкынынг чоруп турар. Чамдык фермалар, бригадалар мал чемнинң белеткелиниге идепкейлиг киржип турарын кончуг шын деп санаар херек. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чоон-Хемчик болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйлары бо кампанияже дыка шүүлпеч кирип турар. Сиген белеткелиниге киржип турарын ажыл-агыйларда күш-ажылды организастап турары, техника ажыглалы, сиген белеткелинде киржип турар кижилериң хандырылгазы чедир тургустунмаан болуп турар. Ооң-биле канчап-даа эптежип болбас. Сиген кезиидезин, мал чеми культураларның ажаан алышкынының ойпаанда чедишкиниг чорудары көдээ ажыл-ишчилериң соцгаарлаттынмас сорулгазы болу берген.

Боттарыптың Наадымынга бистиң республиканың малчыннары өске адырларның ажылдаанчыларын-биле бир домей, чедишкиннерлиг ужуражып, ийнги чартык чылда ооң-даа улуг чедишкиннерлиг болдурунга бүүредиг байырлап турардар. Улам-на чаа-чаа чедишкиннерже, эргим малчыннар!

А. ПОТЫЛИЦИНА.
СЭКП Тыва обкомунуң инструктору.

Ниитиниң малын малдаары буянныг ишт. Ындыг кижи амыр-дыжын артынга каггаш, карак кызыл ажылдап, бүгүдениң хүндүткелин чаалап алыр. Оөүрүүп «Кызыл туң» колхозунуң хойжуу, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Саар Кылын-оолович Ооржак ындыгларның бирээзи.

— Кижиниң торлам чону дегүүе кайын турар. Бистиң бүгүнгү тодуг-догаа, бай-шыдалдыг амыдыралывыс чонуң күүг-дүр. Совет улус ажылдан база чүрттап-даа билир. Ынчангаш чонуң төлээзи болганда, ат-алдарын, ажыл-амыдыралын хандыр бодаар херек. Ниитиниң малын аажап, өстүрүп чоруур кижи ынчангаш кызымак болур ужурлуг. Чаагаа-шүүлпеч бодур болза, малдан халбактанган-даа ажыы чок — деп хойжу кончуг-ла чөптүг чугаалаар.

Хоочун хойжу малчын кижиниң бот харысалгаазын ынчаар үнелеп турар. Ол ам 18 чыл дургузунда колхозунуң хоюн кадарып, чонунга аки ажылдыг диртип, мактадып келген.

Хойжу Саар Кылын-ооловичиниң хой малды азырап өстүрериниң дугайында чугаазы дыңнаары — солун амыдырал боду-дур.

— Хоюнарны кыжын кана кыштадыр силер? Кыштың айларын канчаар эрттирип турар силер, Саар Кылын-оолович?—деп айтырыгга ол мынчаар харылаар:

— Кыжын Даштыг-Одек деп черге кыштаар кижи мен. Ол шаар малга кончуг таарымчалыг, одар-белчиири эки чер. Кыштагның баарында кыжын бээнн донмас кылан кара суг кыңгырткайның бадын чыдар. Чамдык кыштагларда хойжулар суггаттан кончуг бергедээр. Бистиң кыштаавыс бо талазы-биле дыка таарымчалыг черде. Кыштың кончуг соок үелеринде суглуу чылыткаш, хойларны суггарар бис. Бир эвес хойлар соок суг ижер болза, шыырыгтар, өкпе-хорээнге дегдирип болур.

Саглының шолбаннары

Одар-белчиринмин күүн кыштагга ножуп келгеш-ле хуваап алыр мен. Кыштың эгезинде хойларны ырак одарларже кадарар. Ынчан хар-чам чуга болур. Чүм оттуг ырак одарларны ынчаар ажыглап алыр. Улуг харын улай чаггаш турупканда, кыштаг чоогунуң одарларын ажыглап эгелээр. Хойларның күш-денгелин үргүлчү хынап корүп турар. Кошкактарымга немелде чемни бээр. Мал чемин кыштың эгезинден тура тончүзүнге чедир таварыштыр хуваар апаар.

Кыш чеже-даа соок, кадыгхалалыг болза, санныг хонук эрте бээр. Час келир. Шак ынчан хойларны ыжык мээстерге, чоогаларга карандыр эдертип кадарар. Хар-чам эрни эгелээрге анай, хураганнарны нелеги-биле кады одарладыры чугула.

Хүнүзээкке дөгеленип, арыг агаарга селгүүстеп оттаан хураган артында сергек болур...

— Чайын кана чайлаар силер, Саар Кылын-оолович?

— Чайын чаңгыс черге үр олуруп болбас. Чаа-чаа черлер, чүм одарлар сүрер. Хураар-Даш чайлааның ол-бо оймактарын, даглаарын, шаттарын черле арттырбас бис — эргий-солуй кежер. Чайын эки одарлаткан мал тулдур семиримр. Үстеп бүткен хой деп чүвең ол-ла болгай. Ынчаар семирткеп малга соок кыш, улуг хар-даа коргунчуг эвес — диттеп, ол хүлүмзүрдү.

Чайгы үеде ооң бир кол ажылы — сиген белеткеп. Эрткен чылын он тонна сиген белеткээн. Бо чылын база-ла ооң хөйну белеткээр деп турар.

Бо чылын дуржулгалыг хойжунуң күш-ажылчы чедишкиннери багай эвес. Төрүүр чүү баш хойга онаалтыр ол 90 хураганны камгалап алган, бөдүүн дүктүг хойдан-на 1,8 кг. дүктүг кыргып алган. Хойжу амгы үеде хураганнарының кыргылдазын база чорудуп турар.

Саар Кылын-оолович чүгле кол ажылы-биле кызыгаарлаттынмайн. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң сессиларының шинтирлерни чонга ханыштырып, ону амыдыралга боттандырар дээш кызыгаар ажылдап турар депутаттарның бирээзи.

Ол Көк-Тейниң хойжу бригадазының хойжуу. Бо хойжу бригаданы Даваа Кара-Сал удуртуп турар, а дурт-оралыг хойжу ооң дузалакчызы. Бо күлээлгезин база-ла ак беткилдиг күүседип турар.

Ажылынга кызымаң, амыдыралынга үлегерлиг малчынны ооң кады ажылдап турар эш-оорү бо чылын СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга киирип алган. Ол болуушкун ону ажылче улам сорук киргеп.

Хойжунуң кады амыдыралчурттарга тутқан эжи Ичин-Норбу Ооржак ажыл-ишчи бедик мөзүлшынарлыг кижилерниң бирээзи. Ол чаш хурагайнарны онча менди доруктуруп өстүрер талазы-биле улуг мергежилдиг. Ажыл-ишчи ие 18 чылдарның дургузунда төрээн колхозунга чүс-чүс хураганнарны өстүрүп, доруктуруп берген. Ынчангаш, олар — Саглының кижилери макталга толептиг.

Х. ОЯДАН-ООЛ.

СОРУКТУГ КИЖИ

Чыргакы ёзулуг-ла малчынмар ораны. Оруктуң йилерниде чымчак, ногаан сигеннерни дожелдир базып, чиинейдир алгырышкан дагзаар бир аай чүзүннүг меринос хойларны салктап чоруур бедик доруг аттыг, ыт эдерткен кижи ылгыны ажок, оюудадыр сүрүп өскенкен. Чылдың-ва ол өйде чайлаглап чанчыккан хойлар чамдыкта машинашкылаш, ээт баштап чоруп олурган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы хойжуу Бии Дембиреловичиниң ак-буласының херээжен эзэн Апакай малдың чаш төлүн ажаап, доруктурарынга мергежилдиг. Ол кыжын хой ооңдап турда үргүлчү мал арамында турар. Сырыгааннарын эмнеп, сыртын база билир.

Оруктуг-Кара-Сугнуң кадар ээттуг мээстерниге хойжу үнген хүнүү уткуп ап, эртенинде ажыл-ижи шак мынчаар эгелээр. Хойжу Бии Дембиреловнч Монгуш чүткүлдүг ижибиле чаңгыс чер чурттуларының хүндүткелин чаалап алган.

Күш ажыл-биле сорук киргеп, ондаашкан ажылынга бедик харылсаалгалыг Бии Монгуш ажыл-агыйның шолбаннарының бирээзи.

К. ЭКЕР-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: оң талазында — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжу бригадазының бригадири, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Иван Симчитович ДАНЗУРУН; оң талазында — бригадирниң малдаан хою Шуурмактың чайгы одарында.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Республиканың сиген шөлдеринде

БАЙ-ХААК. Таңды районнуң «Элегесе» совхозунуң сиилери малга быжыг чемну белеткээр дээш люцерээлдезинче районда башкирген.

етр Грачевтуң удурткалы ишзастаттынган бригада ыканы бедик «Будурукчу- ажыглап турар. Сиген прер, болер бааа сараат- янзы-бүрү техниканы-биле аданы бүрүн хамыртан.

Бо чылын чүгле таримал харын хову-шөлдерде вар үнген сигенинн үнүээн. Ынчангаш чүгле бо ын кыжынынга четчир чемни белеткеп алыр харын келир чылга арүрлавырны туртуур кужениишкиннер амылтурар бис—деп, бригадир Григорьевич чугаалап р.

ын кижиниң үлүүн нүүсетурар Тыртык-Кара Коюл сараат салыр талазымбедик мергежилдиг киерниң бирээзи. Механизар Сат Экендей, Леонид ынченко, Андрей Черепаболгаш өскелериин-даа гаттары бедик бүдүрүкчүажылдап турар.

ртия организациязы болкомчуның комитеди сиген ткелдиде ажылдап турар з-ишчилериң аразында алистиг чаруштың түүлеп-түрүүн эргелелиге, республиканың хереглекчилер эвилелиниге, Кызыл хоорүүскомунга сүмелээн.

Райхоорүүскомнар, Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу, республиканың хереглекчилер эвилели, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Красноярскэнерготудугнуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Краснояркэнерготудугнуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, эзиртир суксуннарны садарының чоогунда садыг черлерниге, а ол ышкаш ажылчы чонларның массалыг селүүстээшкин болгаш дыштанылга черлериниге водканы болгаш 30 хуу база оон-даа кадыг өске-даа эзиртир суксуннарны садарын хорууп.

Водканы болгаш 30 хуу база оон-даа кадыг эзиртир суксуннарны суббота болгаш воскресенье хүннеринде садарын база вино-водка кылыгларын Садыг министерствозунуң, республиканың хереглекчилер эвилелиниң болгаш республиканың өске-даа садыг черлериниң автолавкаларын дамчыштыр садыгларын республиканың Министрлер Човүделн кораан.

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу, республиканың хереглекчилер эвилели, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Краснояркэнерготудугнуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви эзиртир суксуннарны садарының доктаатка корум-чурумун үрээн садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларында шыңгыы харылсаалга оңаар хүлээлгелиг:

садыгның болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң пивону, сокгарны болгаш өске-даа эйртпес суксуннарны кудуп садар будурулгелериниң четкилерни калбартыр хемчегларни алыр;

кафелерге, закусочныяларга, рестораннарга, столоваяларга болгаш ниитиниң чомненилгезиниң өске-даа будурулгелериге ажылдың культурааны бедидер талазы-биле эргежок чугула хемчегларни боттандырып чорудар;

водканы база кадыы 30 хуу болгаш оон-даа артык өске-даа эзиртир суксуннарны тускайжыткан (водка) магазиннериге садарынче чоокку ийи чылда шилчип кирер дугайында айтырыгны чугаалажып корр.

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунга, райхоорүүскомнарга сүмелээни болза:

арага аарынган чочурган кижилерни илередир, учётка алыр болгаш эмнээр талазыбиле эргежок чугула хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырып чорудар:

эмнелге черлериниге наркологня салбырларының болгаш поликлиникаларга наркологня кабинеттериниң четкилерни калбартыр, ол албан черлериниге алкоголизмни эмнээр болгаш ацаа удур ажылды экижидериниң чугулавынче кичээлгей салыр.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттериниң хүлээлгези болза:

кудумчуларга болгаш хойнинти черлериниге корум-чурумну үрээлер-биле демиселди, эзирик чоруур кижилер, а ол ышкаш магазиннерге, столоваяларга, кудумчута, скверлерге, парктарга, садтарга, чуртталга бажыңнарының херимнериниң иштинге болгаш подъездилериниге спирт суксуннарны ижер кижилер-биле демиселди күштелдирер;

Самогон тип, хайындырар болгаш спирт суксуннарын хоойлу-дүрүм чок садыглаар кижилерни илередир болгаш оларга доктаатка корум-чурум ёзугаар харылсалга хүлээдир талазы-биле эң шинтирлиг хемчегларни алыр;

күрүне органнарының болгаш хөй-нинти организацияларының арагалаашкынга удур демиселде уланган ажыл-чорудулгазын башкарар, а ол ышкаш арагалаашкынны болдурбас болгаш ону узуткаарының талазы-биле хемчегларни ажылдап кылыр база боттандырып чорудар комиссияларны тургузар.

Күрүне органнарының болгаш хөй-нинти организацияларының арагалаашкынга удур демиселче уланган ажыл-чорудулгазын башкарары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Човүделиниң чанында тускай комиссияны база тургускан.

Эки үлегер ёзугаар

Малчыннарны суурларга доктаамал чурттадыр, ийи эзлчег-биле ажылдадыр дугайында СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозта чамдык ажылдарны чорудуп турар. Амгы үеде бо ажыл-агыйның он хойжуу малды эзлчежин кадарарынче шилчээн.

Ындыг байдал-биле ажылдаары хойжуларның амыдыран-чурттаарынга болгаш культурлуг ёзу-биле дыштанырынга таарымчалыг. Ынчангаш совхоз төвүнде он чаа бажыңны тутқан. Эзлчеглиг ажылче шилчээн хойжулар бигай эвес түүнелдерни чедип ап турар.

Чижээ, 1970 чылдан бээр ынчаар ажылдап эгелээн мурнакчы хойжу Ооржак Борбак-Шынавич Анчы- биле ооң дузалакчызы Ян Ендаковнч Аяа олар төрүүр 600 баш хойну кадарып турор. Олар эзлчеглиг ажылды 3 хонуктан эртпирер кылдыр таарыштырып алган. Хойжулар бо чылын бедик көргүзүглүг болуп, төрүүр 100 хойга онаштыр 116 хураганны, хой бүрүзүнден-не 2,8 кг. дүктү кыргып алганнар. Ам серинн оттуг тайгаларга семиртирн-биле чайлаглап үнүпиеннер.

Суурга доктаамал чурттаарынче, эзлчеглиг ажылче шилчээн ол хойжулар ажылдан хостут үе-шакта суурга культурлуг дыштанып, урттарының өөредилгезинче болгаш кижизидилгезинче доктаамал кичээнгейни салып турарлар.

— Элегестиң хойжуу Коржең-оолдуң үлегери-биле суурга доктаамал курттап, эзлчеглиг ажылче шилчээнивис соонда ажылдаарга-даа үрегүүнелдиг, ажыдырал-чурттаарга-да таарымчалыг апарган — деп, «Бурунгаарның» хойжулары сеткил ханышкыны-биле чугаалап турар.

А. ШААЛЫ.

Бистиң белээвис

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл юбилейнн төлептиг уткуур дээш ооң ээзи Доржу Аныяович-биле бодувуста бижиглеан коданывыстың төрүүр 100 баш бүрүзүндең-не 90 хураганны алырын хүлээнген бис.

Ниитиниң шээр малынга таарымчалыг ажаалганы хандырып турган, кыштың болгаш частың берге байдалдарын шыдамыккай ажып эрттирген бис, Малдың бажын өстүрериге, ооң продуктулуун бедидерниге кол чүве хойнуң эдерилгезин база хураганнаашкынын чедишкиниин чорудары болур. Мурнакчы дуржулганы ажыглаан, олче сагыш салышкынынны кошкатпайн турар бис. Бистиң эртнен каш чылдарда хураган камгалап алырынга бедик көргүзүглериниг малдың эдерилгезин шынарлыг болгаш организастиг чорутканывыстан, чаш малды доруктуруп мандыдарынга карак кызыл ажылдаанывыстан болган.

Ол чедишкинивисти бижыглавышаан, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының бо чылгы Наадымынга эки белекти бараалгаттывыс. 100 баш төрүүр хойга онаштыр 133 хураганны доруктуруп мандыттывыс. Мал ажаалгалыг болурга ийистер база-ла арбын алдынар. Бо чылын ийис хураганнар биске арбып-на болду.

Ам хоюусту Мончүректиң серини, чүл одарларында семиртип тур бис. Мал чеми белетиээринге үзүг-хуувусту шиирер, 15 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээр дээш ажылдап турар бис.

О. ЛАМА-СҮРҮҢ.
Чоон-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде хойжу бригадазының малчыны.

АРАГАЛААШКЫНГА БОЛГАШ АЛКОГОЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

РСФСР-ниң Министрлер Чөделиниң 1972 чылдың июль -да «Арагалаашкынга болш алкоголизмге удур демизди күштелдирер талазы-би хемчеглер дугайында» доклазының күүсединде-биле Тыва ССР-ниң Министрлер Чөвүии арагалаашкынга болгаш оголизмге удур демиселди штелдиреринче утланган мчеглер дугайында доктаалга база хүлээп алган. Спирт ксуннарын хереглээринниң ңелин эвээжедир сорулгаде эзиртпес суксуннарга инүүн хереглеэни долузу-биле хандырар төлээде, мындыг ксуннарны будурүп үндүрин дыка калбартыр талаби-биле хемчеглерни боттанрып чорударын Тыва АССРүң Курлаанывга, Аъш-чем үлетпүрүүнүң эргелелиге, республиканың хереглекчилер эвилелиниге, Кызыл хоорүүскомунга сүмелээн.

Райхоорүүскомнар, Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу, республиканың хереглекчилер эвилели, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Красноярскэнерготудугнуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви, «Краснояркэнерготудугнуң» ажылчыннар хандырылгазының килдиви эзиртир суксуннарны садарының доктаатка корум-чурумун үрээн садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң ажылдакчыларында шыңгыы харылсаалга оңаар хүлээлгелиг:

садыгның болгаш ниитиниң чемненилге черлериниң пивону, сокгарны болгаш өске-даа эйртпес суксуннарны кудуп садар будурулгелериниң четкилерни калбартыр хемчеглерни алыр;

кафелерге, закусочныяларга, рестораннарга, столоваяларга болгаш ниитиниң чомненилгезиниң өске-даа будурулгелериге ажылдың культурааны бедидер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни боттандырып чорудар;

водканы база кадыы 30 хуу болгаш оон-даа артык өске-даа эзиртир суксуннарны тускайжыткан (водка) магазиннериге садарынче чоокку ийи чылда шилчип кирер дугайында айтырыгны чугаалажып корр.

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунга, райхоорүүскомнарга сүмелээни болза:

арага аарынган чочурган кижилерни илередир, учётка алыр болгаш эмнээр талазыбиле эргежок чугула хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырып чорудар:

эмнелге черлериниге наркологня салбырларының болгаш поликлиникаларга наркологня кабинеттериниң четкилерни калбартыр, ол албан черлериниге алкоголизмни эмнээр болгаш ацаа удур ажылды экижидериниң чугулавынче кичээлгей салыр.

Ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттериниң хүлээлгези болза:

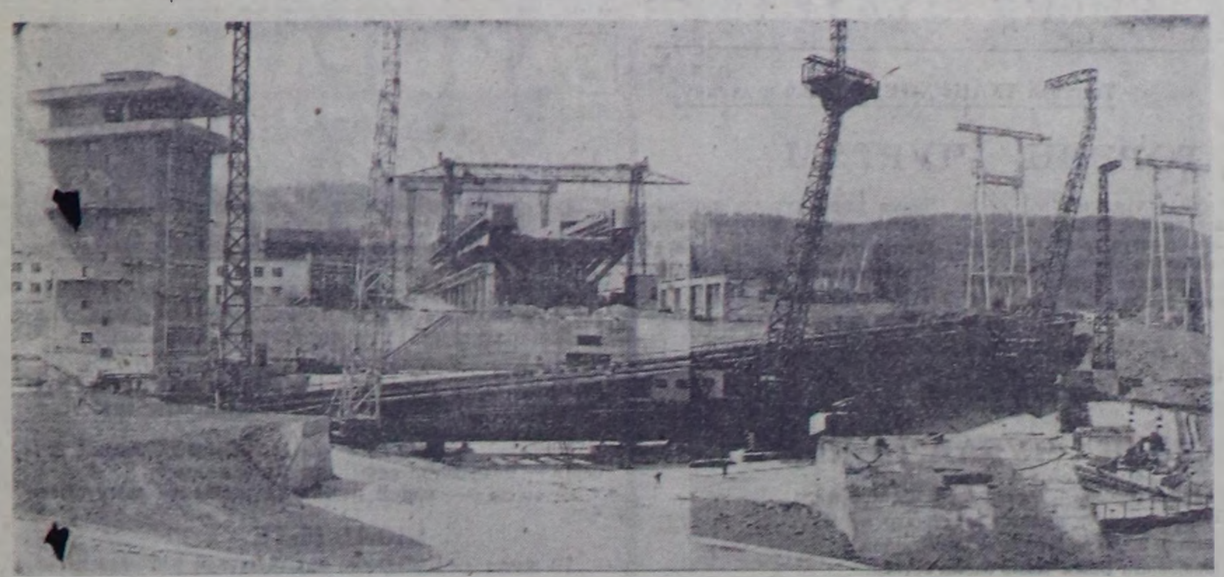
кудумчуларга болгаш хойнинти черлериниге корум-чурумну үрээлер-биле демиселди, эзирик чоруур кижилер, а ол ышкаш магазиннерге, столоваяларга, кудумчута, скверлерге, парктарга, садтарга, чуртталга бажыңнарының херимнериниң иштинге болгаш подъездилериниге спирт суксуннарны ижер кижилер-биле демиселди күштелдирер;

Самогон тип, хайындырар болгаш спирт суксуннарын хоойлу-дүрүм чок садыглаар кижилерни илередир болгаш оларга доктаатка корум-чурум ёзугаар харылсалга хүлээдир талазы-биле эң шинтирлиг хемчеглерни алыр;

күрүне органнарының болгаш хөй-нинти организацияларының арагалаашкынга удур демиселде уланган ажыл-чорудулгазын башкарар, а ол ышкаш арагалаашкынны болдурбас болгаш ону узуткаарының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр база боттандырып чорудар комиссияларны тургузар.

Күрүне органнарының болгаш хөй-нинти организацияларының арагалаашкынга удур демиселче уланган ажыл-чорудулгазын башкарары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Човүделиниң чанында тускай комиссияны база тургускан.

ЭҢ УЛУГ ТУДУГЛААРДА

ДИВНОГОРСК. Красноярск ГЭС-тиң плотиназының ол-бо талаларынче судноларны эрттирер тускай күүлүг кодүрүкчүнү кылып турар. Оолап Енисей хемниң пароход ажылагийының суднолары эртер ужурлуг.

Ону ажыглалга киирерге Енисейниң бүгү унунга судно база кадар хостуу-биле чоруур.

Ол тудугну шлюз-каалганың орнунга кылып турар. 2000 тонна чедир аар чүктүг суднолар болгаш баржаларны суг долдуруп каан дендин улуг коошпа чүс метр бедикче чоорту кодүрүп үндүрер азы чавызадып бадырар аргалыг. Ол улуг коошпага сугну долдуруп каарга ынаар суднолар эжиндирип кире бээр болгаш ону чоорту бедээн рельс — демир орук-биле үжен каът бажың мышкаш бедикче кодүрүп үндүре бээр. Судно оон эштин чоруй барган соонда, ол демгиле оруу-биле дедир чавызап бадып кээр.

Плотинаның адаандан Красноярск далайның деңнелиге чедир оруктуг судно түгле 50 минута иштинде эртер.

Бо беш чылда ону ажыглалга киирер.

ЧУРУКТА: Красноярск ГЭС. Адакы талазындан тырттырган. Судно кодүрүкчүзүнүң кирер каналын ылып турары.

Ю. БАРМИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

150 миллион тонна нефть

ТЮМЕНЬ. (СЭТА-ның корр.). Барыын Сибирьниң нефтилиг баштайгы черлерин ажыглап эгелээнинден бээр июль 12-де 150 миллионгу тонна нефтини алган. Түгле сес чыл мурнунда Тюмень областың нефтилиг черлериндең үлеттүр нефтизин ап эгелээн. 1964 чылда 200 муң тонна нефтини алган. А ам ол хире кывар түүдүг хонуктан биче-де ажыг үеде хереглекчилерже чорудуп турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр, беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш нефтичилерниң чарыжы чедиишкинге дузалап турар. Бүгү бүдүрүлгелер хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турээр. Ленин аттыг «Нижневартовснефть» эргелелиниң коллективи чарыпты баштаан. Коллектив ам бээлп даалгага немей 400 муң тонна нефтини хереглекчилерге берген. А бо чылын Барыын Сибирьниң нефтичилери пландан ажыр бүдүн чартык миллион тонна ажыг кывар түүдүг Төрээн чуртка бээр.

Дээди школа

Бо чылын дээди өөредилге черлерин доозуп турар 675 муң ажыг аныяк специалистер улус ажыл-агыйының мергежилдиг кадрларынга немежи бээрлер.

ССРЭ-ниң дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министрииниң бирги оралакчызы Н. Ф. КРАСНОВ СЭТА-ның корреспондентизи-биле-беседазынга мынча деп чугаалаан:

— Эртем-техниктиг дешилге, улустуң культуразының өзүлдези өөреникчилериниң биилининиң шынарын дыка бедидерип, ниитилелге ажыктыг ажыл-ишке оларны эки белеткээрин, аныяктарны эки аажы-чаңга, социалистиг ниити чуртталганың принциптерин ханы хүндүлеп көөрүнге кижизидериниң деңнелин кодүреринден чүткүлдүг неген турар. «Аныяктарны бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчидерин доозар болгаш ниити эртем школазын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрдер Чөвүлелиниң доктаалы бо талазы-биле улуг ужур-дузалыг. Бистиң чуртувуска улус өөредилгезин хөй-хөй чылдарда хөгжүдериниң аргаларын ол доктаалда айыткан.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседиринге дээди школа чугула рольдуг болур. Эргежок чугула башкы кадрларны ол белеткээр хүлээлгелиг. Бо чылын башкы институттарын болгаш университеттерни дооскан 150 муң ажыг специалистер сентябрь 1-ден эгелээн ортумак школаларга кичээлдер эрттирип киришпээр. Беш чылдың төнүзүнге чедир дээди өөредилге черлерин доозуп үнер башкыларның саны дыка немей өзээр.

Университеттерге башкылар белеткээрин экижидер талазы-биле хемчеглер чаа доктаалда айыттынган. Теоретиктиг ханы билиглер-биле чергелештир университеттериниң студентилери школачыларны өөредиринің болгаш кижизидериниң методиказын ханы шиңгээдип алырлар. Университеттерге башкылар белеткээрин амгы үениң ниити эртем школазының практиказы болгаш негелделери-биле холбаштырар.

Бистиң университеттеривис ханы билиглиг эртем-педагогика кадрларлыг, эргежок чугула эртем базалыг. Ол чорук школалар башкыларының билиин бедидерикче эки байдалдарны тургузуп, эртемниң эң чаа чедиишкиннери-биле танышып алыр аргаңы оларга берип турар. Чүгле сөөлгү чылдарда бээн университеттер чанында билиг-маргежил бедидериниң курстарынга ортумак школаларның оң-оң муң педагогиктери чораан. Ол сан харын улам өзер апаар.

Бо өөредилге чылы дээди школаның амыдыралынга дыка хөй улуг болуушкуннардыг болган деп, Н. Ф. Краснов демделээн. Партияның XXIV съездиниң шиитпирлериниде салдынган соруглаларны, студентилериң Бүгү-эвилел слёдунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазында айыттынган түүдүлерин боттандырарынга чугула базымнар кылдынган.

Ам өөредилге чылының түңнелдерин үндүрбүшаан, дээди өөредилге черлериниң башкылары, бүгү ажылдакчылары эки ажылдааның сеткил ханышкын-биле демделеп турар бис. Олар студентилерни билиглер-биле чепсеглеп, бүгү талазы-биле сайзырагай специалистерни, бүдүрүлгенің, бистиң үениң негелделеринге таарышкан, политика талазы-биле бүшкан билиглиг организакчыларын белеткээр.

Эртем-техниктиг революция дээди школаның хөгжүдезинге база аажок улуг салдарын чедирген. Башкарылганың автоматчыттынган системаларының, прикладтыг математиканың болгаш экономиктиг кибернетиканың, экономиканың болгаш амыдырал хандырылгазың организастаарының таазы-биле специалистерни белеткээри техниктиг чепсектерниң төлевилелдеринден болгаш математиктиг хандырылганы ажыдаа кылырындан башкарымчыныңың ынаы-бүрү системаларын ажыглаарынга болгаш сайзырагайжыдарынга чедир айтырыгларны хаара тудуп турар.

Чурттуң улус ажыл-агыйы эки кадрларны ап турар. Доозукчуларның хөй шуруузу лабораторияларга, студентилерниң конструктор бюроларынга болгаш бөлүмнеринге эртем-шинчилел чогаадылгазының школазын эрткен. Дыка хөй дээди өөредилге черлеринде студентилериниң ол эртем шиитпирлерин улуг организациялар болуп турары билдингир болгай. Чижээлээрге, Москваның Баумап аттыг техниктиг дээди училищеазинде 2500 студентилерни болгаш Воронеж университединде — 2100 кижини, ыңдыг бөлүмнер каттыштырып турар. Дуржулгалыг башкыларның удуртулгазы-биле студентилер аңаа чогаадыкчы арга-мергежилин сайзырадып, практиктиг ажыл-чорудулгага белеткенип алыр. Дээди школаның доозумчуларын чедип алган билиглерин болгаш чаңчылдарын практикага ажыглаап шыдаарлар дээрзинге бүзүүр апаар.

Дээди школа соксаал чок сайзырап болгаш хөгжүп турар. 1972 чылда дээди өөредилге черлериниң өг-бүлезинге 12 чаа дээди өөредилге черлери немежир. Ол дээрге Симферопольдуң, Чечен-Ингушетияның, Марийниң, Удмуртияның Сыктывкарының, болгаш Караганданың университеттери-дир. Оов ыңай дыка хөй хоорайларга ынаы-бүрү адырларның тускай артемнигаерин белеткээр институттар ажыттынар.

Школа дооскаының соонда улус ажыл-агыйының ынаы-бүрү адырларынга ажылдаан турган, профессионал чаңчылдарны чедип ап, кандыг мергежилге хандыктыдыын, салымының биле бергеп аныяктар база онгу классчылар-биле кады дээди өөредилге черлеринге киреп өөрүнчүгдүр.

Чоң партия, чаазак студентилер дээш алмыындан ада сагып-салыышкынын илергейлеп турар. «Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң студентилериниң материалдыг база чурттаганың амыдырал байдалдарын улам ыңай ынжидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы оон тодаргай хереглээ болур.

Дээди школаның ажылдакчы бүрүзү, өөредилгениң коллектив бүрүзү ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын коммунизмниң төлептиг аныяк тургузукчуларын өөредиринге болгаш кижизидеринге чазчаа чедиишкиннерниң үткүүрүнге белеткенип турар деп, Н. Ф. Краснов түңнелинде чугаалаан.

Кадрлар өөредилгези

КАЛБАК НЕПТЕРЕДИР

Бистиң республиканың черчер Советтери кадрлар өөредилгезинің ынаы-бүрү аргахевирлерин ажыглап белген. Өөредилге системазында совет ажылдакчыларның ийи чыл хуусаалыг школалары калбаа-биле нептерөөн, боттарының эки талаларын көргүскен.

Бо школалар районнар санында бар. Оларның өөредилге программазын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылаанын ёаугаар район, хоорай Советтериниң күүскомнары боттарының байдалынга тааргыстыр эде көргеп. Школаларның удуртучуларынга, пропагандистеринге шыырак билиглиг эштерни шилип алган. Олар дээрге партия, совет, суд, прокуратура ажылдакчылары болгаш өске-даа харыысалгалыг эштер. Ажыл-агый болгаш социал-культура сорулгаларын шиитпирлээринге амгы үеде Советтериң ролю өзүл турар болгай. Ынчангаш ол улуг сорулгалар күүрүне база совет тургузугнуң айтырыгларын докгламал болгаш ханызы-биле өөренирин, боттарының идей-теоретиктиг деңнелин бедидерин, хоойлу-дүрүм билиглерин шиңгээдип алырын совет ажылдакчыларын неген турар. Ону боттандыраринга үстүүде адаанының школалар кол черин эзлеп турары билдингир.

Райкүүскомнар чанында тургустунган школалар өөредилгени эрткен чылдың октябрьда эгелээн. Бо чылдың май, июнь айларда түүнел кичээлдерни эрттиргилээн. Каа-Хем, Улуг-Хем, Чөөл-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарда, Кызыл хоорайда совет ажылдакчылар школаларында кичээлдерни программа ёаугаар организастыг чоруткан.

Чижээ, Каа-Хем райкүүскомунуң чанында школаның дыңнакчылары — кодээ Советтериниң күүскомнарының даргалары, секретарьлары, райкүүскомунуң кидистер эргелекчилери, Советтиң доктаамал комиссияларының даргалары. Кичээлдер айыткан шактарында, программа ёзугаар, үзүктелиишкин чокка эрткилээн. Дыңнакчылар чогуур билигни шиңгээдип алган. Школага шупту 35 кижи өөренген. Чөөл-Хемчик райкүүскомунуң чанында школаның ажылы база эки талазын коргүскен. Оон дыңнакчыларга суббота хүнеринде кичээлдерге чыглып, билиглерин кызымаккайы-биле шиңгээткен. Семинар кичээлдер 2 удаа эрткен. Аңаа иштеп кылыр дыңнакчыларның канчаар белеткенгенин шыңгыы хынаан, теоретиктиг билиин практиктиг ажыл-херек-биле холбаштырганы солун. Шында шупту 34 кижи бо өөредилге чылында 6 катап кичээлдээн. Советтериң организас-массалыг ажылы болгаш өске-даа темаларга эрттирген семинар кичээлдер дыңнакчыларның ханы билиглиин коргүскен.

Кызыл хоорхүүскомунуң чанында совет ажылдакчыларның школазында 58 кижи бо өөредилге чылында программа ёаугаар 11 удаа кичээлдээн. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын, совет күүрүне аппарадының ажылының стилин, сессияны эрттирериниң талазы-биле айтырыгларны, социалистиг хоойлу-дүрүмнү Советтериниң күүседип турарының, Советтиң акша-көрөөчи чарыгдалының дугайында болгаш өске-даа темаларны соөрентеп.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели совет органнарының ортаакы болгаш кудуку звеноларының ажылдакчыларын курстарга белеткээрин организастаан. Чижээ, сооалгүйин чыл дургузунда партияның Иркутск обкомунуң, Красноярск крайкомунуң чанында —зарыя, совет ажылдакчыларның билиин бедидер курсту бистиң республикадан 100 ажыг кижи өөрешип дооскан. Район Советтериниң күүскомнарының даргалары, оларның оралакчылары, секретарьлары, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнарының даргалары, секретарьлары ол курстарга баргаш эргежок чугула билигни шиңгээдип алган.

Куйбышевтиң юридиктиг институдунуң совет тургузуг факультединге эрткен чылын бистиң республиканың район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниң даргаларындан, секретарьларындан, райкүүскомнарның кидистер эргелекчилеринден шупту 11 кижи бот-өөредилге-биле өөренген. Олар экзаменнерни чедиишкиниг дужаган. Амгы үеде өөредилгезин кызымаккыны-биле үргүлүвүлевишаанар.

Советтериң мурнунда тургустуган улуг сорулгалар кадрлар өөредилгезин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде айыткан негелделериң деңнелинге дүүштүр сайзырагайжыдарын, ооң чаа арга-хевирлерин дилээрин, нептередирин хүлээндирип турар. Ынчангаш ажылдың дуржулгазын солчур талазы-биле семинарларны, човүлел хуралдарны, депутаттар хүнүн, мурнакчы Советтерге барын практикалаар ажылдарны болгаш өөредилгениң өске-даа арга-хевирлерин калбаа-биле нептеретсе чогуур.

Р. ДОЛЗАТМАА,
Тыва АССР-ниң Министрлер Човүлелиниң кадрлар талазы-биле инспектору.

УЛАМ ЭКИЖИДЕР БИС

Совет ажылдакчыларның, депутаттарның, активтиг өөредилгезин организастаар, оларның мергежилин, политиктиг болгаш ниити билиин бедидер дээш Тожуңуң райкүүскому партия организацияларының-биле кады элээн ажылды кылган.

Бистең кадрлар өөредилгезиниң кол звенозу — совет ажылдакчыларның чыл хуусаалыг школазы. Ооң өөредилге программазын партия райкому-биле дугурушкаш, күүскомга бадылаан. Школаның кичээлдерни айда бир удаа эрттирип турган. Райкүүскомнуң ажылдакчылары, килдистер эргелекчилери, район Советиниң докгламал комиссияларының даргалары — шупту 35 кижи ында хаарагуттунган. СЭКП райкомунуң секретарьлары, райкүүскомнуң даргазы, ооң оралакчызы, секретары, килдистер эргелекчилери дыңнакчыларга лекцияларны номчуп берип, практика-биле ону холбап турган.

1970—1971 өөредилге чылында совет активтиг школазы программазын бүрүн дооскан. Дыңнакчылар совет тургузуг болгаш эрге-хоойлу айтырыгларын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын өөренген.

1971—1972 өөредилге чылында сентябрь айдан эгелеп шупту 8 удаа кичээлдээн. Аңаа өөренген темалар: СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле чер-чер Советтериниң сорулгаларының дугайы, черчер Советтериниң ажылын экижидер хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның докгламалдары, район болгаш кодээ Советтериниң ажыл-чорудулгазының кол принциптери, ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң кол эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң талазы-биле РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Хоойлуларының тус-тус кезектери.

Ооң ацгыда, Советтериниң организакчы ажылының талазы-биле чазактың чугула докгламалдарын кичээлдерге танышкылаан.

Районнуң совет активин өөредилгезиниң өске-даа хевирлеринде хаара туттунган. Чурттуң ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринде бот-өөредиягелиглер, партияның болгаш комсомолдуң политчырыдыышкын четкилериниң, районнуң экономиктиг семинарының дыңнакчылары хөй. Политчырыдыышкын четкилеринге үжен ажыг кижи, районнуң экономиктиг семинарынга он үш удуртукчу ажылдакчы билиин бедиткен. Кодээ Советтер даргаларындан 2 кижи бо чылын Кызылга совет ажылдакчыларның семинарынга киришкен, 3 кижи Красноярскиге ай хуусаалыг курстарга өөренген.

Кадрлар өөредилгезиниң талазы-биле өске-даа ажылдарны чорутканы районнуң черчер Советтериниң организасмассалыг ажылын экижидерингे улуг идигир берип турар. Эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги чартынга районнуң хөй-хөй үүдүрүлгелери, ажыл-агыйлары планныг онаалгаларын чедиишкиниг күүсеткен.

Совет ажылдакчыларының өөредилгезин организастаанында четпестерниң барын чугаалаза чогуур. Депутаттар-биле ажыл чогуур деңнелге четпос. Депутаттың хүнүн бедик деңнелге эрттирерин үе пеген турар. Совет ажылдакчыларның школазының кичээлдеринге кодээ Советтер даргаларының, секретарьларының дуржулга солчуушкунун эвээш практикалаан. Бо болгаш өске-даа четпестерни чайладырынче күзенниишкинни моөпеп турар бис.

А. КОЛЕВ,
Тожу райкүүскомунуң даргазы.

ДЕЛЕГЕЙ *бо хүннерде*

Социализм чурттарында

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

ВАРШАВА. Бо чылдың декабрьда Польшаның Эртемнер академиязы эртем сессиязыбиле ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооң демделээр. Польшаның Эртемнер академиязының президиумунуң болгаш ПКАП ТК-ның чанында ниитилел эртемниң дээди школазының белеткен турар сессиязында польша болгаш совет тоогүүлер киржир. Ийи пленарлыг хуралды, а ол ышкаш секцияларның ажылын ССРЭ-ниң тургустунганының болгаш хөгжүдезиниң тоогүзүнге, польша-совет харылзааларның тоогүзүнге, а ол ышкаш Европага тайбың, чепсегленишткинни дүмүрер болгаш айыыл чөк чорук дээш демисолге Совет Эвилелиниң тоогүдүг ролюнга турасказадыр.

Совет Эвилелиниден эштерибиле кады ам польша эртемденнер 1939—1943 чылдарда үени хаара тутнан «Польша-совет харылзааларның тоогүзүнүң талазы-биле документилер болгаш материалдар» деп үндүрүлгенің VII томун белеткээр ажылды кылып турар.

Тоогүүлерниң польша-совет комитединиң Советтер чуртунуң кайгамчыктыг юбилейниге идепкейлиг белеткенип турар. Комитеттиң хөй чылдарда чорудуп келген ажыл-чорудулгазының түңнели 1917—1954 чылдарда польша-совет харылзааларынга дүгайында ажыл болгаш турар.

ЭЛЕКТРОЭНЕРГИЯНЫ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ ХЕРЕГЛЕЛДЕРИНГЕ

БУДАПЕШТ. Бо оң чылда Венгриянның кодээ ажылагыйынга электроэнергияны ажыглаары ийи катап ажыг өзер. Техниктиг хөгжүлдениг күүрүне комитеди чуртка кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай электрижидерининг планын ажылдап кылган. Ылангыя мал ажылынга болгаш суггарылгага электри машиналарын болгаш дерегни калбаа-биле ажыглаар.

Техниктиг хөгжүлде комитединиң шиитпирии ёзугаар чуртка үлегер-көргүзүтүүг ажыл-агыйларны тургузар. Оларның кол бүдүрүлге чорудулгаларын бүрүн механизастаар болгаш автоматчылдар.

АРГА-ЫЯШТЫҢ ЭЭЛЕРИ

ГАВАНА. Кубаның Пинар-дель-Рио можузунда тудуун дүргедткен темдилер-биле чорудуп турар ыяш ажылагый техникуму бо чаа өөредилге чылында баштайгы 600 студентиниң хүлээп алыр. Дериишкиннериниң комплексизинде амгы үениң өөредилге болгаш чурталга корпустары, 450 олуттуг улут зал, делгем библиотека болгаш номчуга залдары, поликлиника, спорт шолчүүштери болгаш хөй санныг амыдырал хандырылга черлери бөр. Студентилериниң эргезинге амгы дуржулга станциязы болгаш механиктиг мастерскаялар турар. Келир үениң арга-ыяш ажылдакчыларынга кайгамчык чайгаар бүткен лаборатория техникумну долгандыр чаптыган делгем арга-ыяш зоназы болган турар.

(СЭТА).

Найырал тудуунга чораан

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонекиер баштадыр ГДР-ниң партия удуртукчулары Грейфсвальдтың чоогунда (Росток округ) «Норд» дээр атомнуг электростанцияның тудуунга чораан. Ол болза республикада эң улуг электростанция. ГДР-де бо станцияны «герман-совет пайыралдың тудуу» дээр. Ооң тудуунга немец инженерлер болгаш ажылчынар-биле кады Совет Эвилелиниң специалистери киржип турар. Электростанцияның кол дериип Ленинград болгаш Харьков будүрүлгелери берип турар. Келир үеде станцияга ажылдаар ажылдакчыларның хөй кезии ам Нововоронежтиң атомнуг электростанциязында мергежилди чедип ап турар.

ШИНЧИЛЕЛ СУДНОЗУ

ЛИМА. (СЭТА). «Профессор Месяцев» дээр совет эртем-шинчилел суднозу Перуның эриктериниң чоогунга океанографтыг шинчилелдерни кылыры-биле Перуның Кальяо порт-тунда чеде берген. Перуның далай институдунуң тускай эртемниглери совет эртемденнер-биле кады шинчилел ажылдарынга киржир дээш.

ПРЕЗИДЕНТИГЕ КАНДИДАТ

МАЯМИ-БИЧ. Флорида (СЭТА). Мурнуу Дакотадан сенатор Джордж Макговерни ноябрь айда президент соңгулдазынга Демократтыг партияның мурнундан АКШ-тың президентизи албан-хүлээлгезинге кандидат кылдыр июль 13-те соңгудуп депшиттирген. Ол партияның ында эртип турар съездизиниң 1.865 делегатгары Макговерниң кандидатуразы дээш бадылааннар. Ынчаларга президентиниң албан-хүлээлгезинге кандидат кылдыр депшиттиреринге 1.509-тан эвээш эвес бадылаашкынар негеттинер.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның Дашткы хереглер министерствозу медегледи кылып, Каттышкан Штаттарның чорудуп турар дерзин политиказын шиитпирлиг буруу шапкан.

Июнь 28-тен эгелээн АКШ болгаш ооң чалчалары боттарының туруштарын камгалап алыр дээр кордал-биле «В-52» деп бомбалакчы самолёттарны болгаш өске-даа самолёттарны, он-он шериг судноларын Куангчи, Тхыатхиен можуларының хостелган районнарынга мөөнөттүнген согулгаларны таварыштырарынга ажыглаан деп, медегледе чугаалаан.

Америк самолёттар хоорай кварталдарынче болгаш өдээ сууларже чүс-чүс муң тонна бомбаларны октаан, а артиллерия чүс-чүс муң снарядтарны салып үндүргеп. Кижи талазы-биле ыйгарал хөй, шөлдерни хоозуратаан, хөй санныг чурттагга бактыцларны үргедээр. Ооң тудуунга немец инженерлер болгаш ажылчынар-биле кады Совет Эвилелиниң специалистери киржип турар. Электростанцияның кол дерипп Ленинград болгаш Харьков будүрүлгелери берип турар. Келир үеде станцияга ажылдаар ажылдакчыларның хөй кезии ам Нововоронежтиң атомнуг электростанциязында мергежилди чедип ап турар.

Буруу шапкан

даашкынының үезинде чүс-чүс кижилер олуртукен болгаш балыгларткан, чүс хире чурттагга бажыңнарын узуткаан.

Америк ужар чүүл химиктиг чепсекти, фосфорлуг болгаш орттейдирер бомбаларны ажыглаан турарын медегледе демделээн. Июль 8—9 болгаш 10-да Куангчи хоорайже, Донгх хоорайның чоогунче, Камло, Золань, Хайлаит үе-үеринге хой-хой кодээ суурларынче халдаашкын үезинде ол бүгүнү ажыглаан. Химиктиг чепсекти ажыглаанының түңнелинде муң-муң кижилер хорланаган болгаш хой иезин олгеп.

Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа АКШ-тың бо үүлгедишкинерин шиитпирлиг буруу шапкан, Мурнуу Вьетнамда агрессияның доп-дораан соңгадырын, «дайынын вьетнамчыдар» политиказындан ойтаварып Каттышкан Штаттардан негеен. АКШ Вьетнам Демократтыг Республикага удур бүгү дайын чорудулгаларын соксадыр болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның 7 чүүлден тургустунган саналынга боттуг харынны бөөр ужурлуг.

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң агаарынче шуруун кирген америк самолёттар Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектериниң талазындан төлептиг ойтур шавышкынга таварыжын турар. ВИА агентилединиң дыңпатканы-биле алырга, июль 11-де Лангсон, Хайхынг болгаш Намха можуларга дайынның алды самолёдун дүжүр өткен.

Вьетнамның агаар камгалакчыларының дайынчы мергежилин демделеп шаан, «Нян зан» солун эрткен үш айлар дургузунда ВДР-ниң девискээринің агаарынга 300 хире америк самолёттуг дүжүр аткан деп дыңпатканы.

Парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Садыг айтырыгларының талазыбиле совет-америк комиссиязының башгайгы хуралының Москвага июль 20-де ажыттынарынга холбаштыр АКШ-тың садыг министри П. Питерсон Ак бажыңга парлалга конференциязын организастаан.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында садыг талазы-биле кайызынга-даа ажыктыг харылзааларны хөгжүдеринге дузаалаар соруглары барымдаалаан, садыг айтырыгларының талазы-биле совет-америк комиссиязы бо чылдың майда Москвага дээди деңнелге ужуражыышкын үезинде турускан дээрзин Питерсон сагындырган. Москвага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев болгаш АКШ-тың президентизи Р. Никсон «ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында харылзааларның үндезиннери» деп документиге ат салганын ол демделээн. Ол документиде «ылаңгыя айытканы болза, талалар «садыг-экономиктиг харылзааларны ийи талалыг харылзааларын быжыглаарының чугула аргежок чүүлү кылдыр көрүп, ындыг харылзааларны калбартырынга идепкейлиг дузалаар».

Министриң сөстери-биле алырга, комиссияның Москвага болгаш Вашингтонга үеде чыылдырар ам болур хуралы «бистиң чазактарывыс чамдык адырлар талазы-биле дугуржулганы ону шуут дамчыштыр чедип алырынга идегээр чорудулганы» эгелээр.

Садыг айтырыгларының талазы-биле совет-америк комиссия эң таарымчалыг чоруктуң чурумун кайызынга-даа тыпсырын киприштырбишаан, Демократтыг Республикага удур бүгү дайын чорудулгаларын соксадыр болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның 7 чүүлден тургустунган саналынга боттуг харынны бөөр ужурлуг.

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң агаарынче шуруун кирген америк самолёттар Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектериниң талазындан төлептиг ойтур шавышкынга таварыжын турар. ВИА агентилединиң дыңпатканы-биле алырга, июль 11-де Лангсон, Хайхынг болгаш Намха можуларга дайынның алды самолёдун дүжүр өткен.

Вьетнамның агаар камгалакчыларының дайынчы мергежилин демделеп шаан, «Нян зан» солун эрткен үш айлар дургузунда ВДР-ниң девискээринің агаарынга 300 хире америк самолёттуг дүжүр аткан деп дыңпатканы.

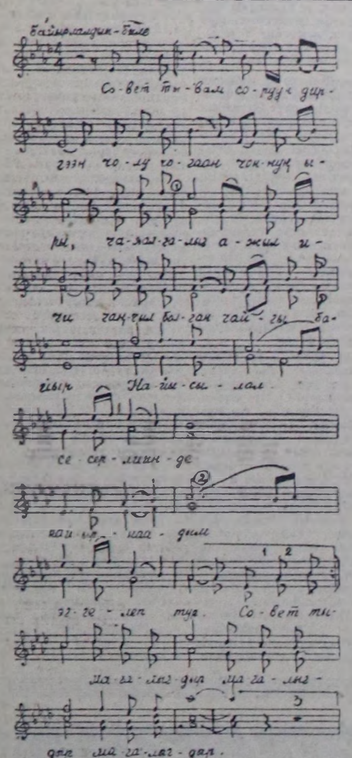

ВДР. Бо чурукту Ханойнуң бажыңнарының бирээзиниң ыырынга тырттырган. Мында агаардан халдаашкынга удур камгалалдың от точказын тургусаан. Артиллеристер болгаш удусчу ополченнер агаарның америк дайынныларынга удур демисеминиң дуржулгазын соңчуп турлар.

ВИА — СЭТА-ның фотозу.

НААДЫМ

Сөзү Л. ЧАДАМБАНЫҢ.
Аялыазы А. ЧЫРГАЛ-ООЛДУҢ.

Совет Тывам ворууп дириээн
Чолу чогаан чонуҢ мры,
Чалаалгалыг ажыл-ишчи
Чапчыл болган чайгы
байыр—
Найысылал сесерлиинде
Найыр-ыаадым эгелеп тур.
Совет Тывам чедиишкинин
Чоргаарланып делгем ал-
гаан.
Чогаадыкчы ажыл-ишчи
Шолбаннары чымчаан ба-
йыр—
Найысылал сесерлиинде
Найыр-ыаадым чалай берди.

Хөгжүм, ыры чаңгылаптаа,
Хөөмей, сыгыт сырыннал-
ган,
Хөгжүлдени делгеп, шил-
неэп
Хоглуг, чаагай чайгы
байыр—
Найысылал сесерлиинде
Найыр-ыаадым хайым туру.
Арзылап, ыачыл могелери
Атчыр-датчыр тутчуп ту-
рар.
Адыш-чарыш, аъттар салган
Ажыл-ишчи чайгы байыр—
Найысылал сесерлиинде
Найыр-ыаадым магалыг-дыр!

Б. Спасский—Р. Фишер

ЧЕМПИОНУҢ

баштайгы тиилелгези

ДелегейниҢ бирги чери даяа шыдыраа талазы-биле жарлыллаанын баштайгы салыы СЭТА-ныҢ дыынаткаңы-биле алырга, июль 11-де дараазында байлал-биле сонгзарлаттынганын билир болгай бис: ак тала (Спасский)—иоян h4, тевелер5, оолдар — a4, b6, e3, кара тала (Фишер)—иоян e4, оолдар — a6, b7, e6, f4, g7. Ынчаарга СпасскийниҢ бижип алган 41-ги кожу ei болган. Июль 12-де ол сонгзарлаттынган сагыыр ынчаар улам чылаан:... Kp:f4, 42. Kpb5, Kp:f5, 43. Ce3, Kpe4... 44. Cf2...

Делегей чемпионуҢ ол кожуун соонда Фишер ойнап мурган сюлүнзан хеп-хенертен тура халаан, сцена артынче барып-ла чартык шак ие дургузунда база чиигип чораан келген.

...Kp:f5, 45. Cb4, e5, 46. Cd5,- e4, 47. Ce3, Kp:f6, 48. Kp:g4, Kpe5, 49. Kpd5, Kpf5, 50. Kpf5, a5, 51. Cf2, g5, 52 Kp:g5 Kpe4, 53. Kpf4, Kpe4, 54. Kp:e4, Kp:a4, 55. Kpd5, Kpb5, 56. Kpd6,. Байлал чымчап баарга Фишер ам-на тиилеттирдим деп дужуп ээр ужурга таварышкан.

Ынчангаш делегейниҢ бирги чери даяа шыдыраа талазы-биле баштайгы салыгга хамаарыштыр дыка хей «шинчээчилерниҢ» бо таварыгга Борис Спасский ыяап-ла тиилээр деп бодап, санап турганы ынчаар бадыткаттынган.

(СЭТА).

АКЫ-ДУҢМА ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ ШҮЛҮКТЕРИ

Гамзат ЦАДАСА, авар шүлүкчү

ОКТЯБРЬ

Эртең, кежээ моҢгүр тыгааш,
Эрткен оруум сактырымга
Элек эргим төрүттүүнүң,
Эки хүннер корбээн-дир мен.

Октябрьның мурнунда мээң
Огуузуг-ла билирим чүл?
Чаш назым ооде корбээн,

Чаштыг караам чырык
тыптаан.

Октябрь сээң кыпсып каанның
Оран шыпкан чырыын
корбейн,
Элек эргим хөөрже киргеп
Эптеримге хомудаар мен.

Темурза ТХАЦУХОВ, агазин шүлүкчү.

ТӨРЭЭН ЧУРТУМ

Делегейде чүрээм-биле
Денненки дег байлак чок-тур.
Алдын, моҢгүн ыяда сукпаан.
Аптараалаан эртине чок.
Чүгле чаңгыс Төрээн чуртум
Чүрээм долдур шыгжап чор
мен.

Чазыг ужун чүү-даа дижик:
Чаңгыс дамды, ходугур дыт.
Төккеи тараа, борбак үзүм—
Чүрээмден мен ышкынзымза.
Чүрек боду сокпайн баар деп,
Төрээн чуртум биилеп ап кор.

Хаким ГИЛЯЖЕВ, башкир шүлүкчү.

ОН СЕС ЫШКАШ

Халдын эрткен узун оруум сагындырып,
Хамык өөрүм бажың когерген деп,
«Ынчалза-даа харың ам-даа он сес ышкап.
Ындыг аа — деп менден бо-ла айтыра бээр.

Ийе, он сес... Ынчаардагы дайын хады
Арты, мурнуу кордүмнейн шурап-куштаар
Лекымнаар алт боон, чап-чаа чечектелген
Идер-чалыы үем таварты халдын эрткен...

Халап дайын шөлдериҢе кагбайн чораан
Каптагайга ынакшылым бар-даа чораа,
Аңаа чедир кандыг-даа кыс ошкап корбээн
Аныяк оол төрээн черим ошкап чордум.

Оът-сигенни хөме чагган дамды саны
Караам чажы, төккеи ханым харын ол-дур.
Ынакшылдың олу ам-даа мендe хевээр,
Ынчангаштың харым он сес кижи-дир мен!

Кайсын КУЛИЕВ, балкар шүлүкчү.

АЖЫК ЧУГААЛАЖЫГ

Акшыл бербээн — дөртеен харга четпезе-даа,
Өөрүмден улуг кылдыр көстүр-дүр мен:
Аныяк шаам ок-боолуг халдын турган,
Оранчокта Крым чедир баазып эрткен;

Кадыг-дошкун үе кээрге, чалыы назын
ӨскелериниҢ ооргазынга чаштын чорбаан...
Ожээтенге төрээн черин чагыртпас дээш,
Каткан хлеб чип, айлар эрттир чуртаан келген.

— Сенден хөйүү чурттаанындан кыргап-дыр сен,
Сенден дээре өскеннер боор, шүлүкчү — дээр.
Олар мен дег берге корбээн, демнеспнээн,
Оларны мен кежиктитлер дивес-даа мен.

Оруузудан С. СУРҮҢ-ООЛ очуулдурган.

Тыва композиторларның аалчылары

РСФСР-ниҢ Композиторлар эвилелиниҢ баштаар черинден бөлүк композиторлар Кызылда келген. Оларның составында РСФСР-ниҢ Композиторлар эвилелиниҢ баштаар черинiҢ секретарьлары А. А. Николаев, Р. С. Леденев, РСФСР-ниҢ Композиторлар эвилелиниҢ баштаар черинiҢ ревизия комиссиязының даргазының оралакчызы Л. Н. Израильевич олар кирип турар.

Композиторлар Тываның профессионал болгаш бот-тывынгыр композиторларының музыка чогаалы-биле таныжар. Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединге Тываның профессионал болгаш чамдык бот-тывынгыр композиторларыбиле аалчыларның ужуражылгазы болгаш.

Тыва АССР-ниҢ культура министри эш М. С. Хомушку Тываның культура амыдыралында улуг чаартылгаларның дугайын ужуражылгага чугаалаан.

ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИНИҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

ТРАКТОР «ЭМЧИЗИ»

Тракторларның техниктиг байдалын хынаар чаа тускай хереккелди «Урожай-1» деп адаан. Ол механиктиг «эмчи» бичии-ле ие дургузунда (бүдүүн-чартык шактаа аннаа) машинаның бүгү-зе кол-кол кезектериниҢ үредилеп чергерип чазыг чокка тывар аргалыг.

Бүгү аппаратура хаарыкта эптеттинген болгаш ооң кырында башкарыгга тудалары болгаш кнопкалары, лампочкалар, электроннуг херел трубказы бар. ТракторуҢ иштинде «органнарынга» оларның бирээзин улаптары билек-ле «дыңнаалзы, ышкыны» эгелээр. ХемчээлкиниҢ түңнелдерин ов оралыыр саңдата хереселиниче дамчыдыптар болгаш ону сапап, тодарадырынга дыка таарымчалыг ыылыы каап. Ооң-биле кады шинчилээшкинниҢ чамдык түңнелдери электроннуг хереккелдиҢ экранынга база көстүп кээр. Ол хереккелдиҢ составында кирип турар парын самадга машинаны ыыш түңнедип ыылыр.

«Урожай-1» деп хереккел-биле МТЗ-50, МТЗ-50С, Т-40, Т-34, Т-38 болгаш ДТ-75 дээш ышкаш эң шептереглей тракторларның үредилеп чергерип шинчии тывары дыка таарымчалыг. Ол хереккелди (ону ССРЭ-ниҢ УАЧД-зинде көрүп болгай) ажыыларры база бодүүн, чаңгыс-ла кижи башкарар.

БАЛЫК ТЫВАР

«ХАРААЛ»

Балык тудар траулер-судно океайга дыка хей-хопук ээжидирип келзирге-даа, ооң четкизинге балык туттупмас, куруг болгулаар. Болүк-болүк хей балык мырыңай чоок-навыда-даа болаа четкиге кирбес болган... Мындыг талаларгага базыкчылар олчалыг болзуун дээш оларга төгүм капчаар дузалаан болууру?

Калининградта балык ажылагыйшыруг үскай дүржүлгаконструктор бюроузу ыыдыг ажылды күүседир «хараалды» чогаадып кылган. Ол четкини шрактан-на балыктыг таласке башкарар болгаш четкинiҢ шимчээшкинин хары үзүл хынаар ыыпаарлыг. «Хараал» гидролокация-дамчыдыгаашкын дузазы-биле судноуҢ кырынче медээни чорудар. Ооң-биле кады четкиге балыктыҢ кайы хире-кирип турарын, түү хирее болуурун база хайгаараар. Четки хайгаараарындан аңгыда ол судноуҢ иеске-даа ажылдарын, ол ышаглыг суглуун терең-сыыгын тодарадып берип чорууп.

Ол кадыг-даа ажылды күүседип турар үеде судноуҢ радио хереккелдериге болгаш балык дилеп тывар приборларга шаптын кылбас.

Ол тускай хереккелди четкиниҢ суг иштинге чоруур кезекгериядге эптеп каап болгур. ССРЭ-ниҢ УАЧД-зинде делгеп коргускен ол хереккелди кайда хой балык чоруурун тыпкаш, дамчыдып бээр аргалыг.

«КУРГАГ КОВУКТЕН» КЫЛГАН МАГАЗИН

Львов черинiҢ Пустомытов районунда Конопница дээр суур бар. Чоокта чаа ооң чурттаакчылары чап-чаа тутканы, делгем-чырык магазинниҢ болганнар. Ол болза чиик денгиниҢ түүлдерден болгаш материалдардан тудуп тургускан чуртта эң-не баштайгы ындыг бажың-дыр. Ындыг материалдарны беш чыл планында калбас-биле ажыыларын коргеп.

Ол бажыңның иштинде хаваларын даг-дүгү цемент холумактыг түүл-биле тыпкаш. Ол бажыңны эптээн материалдың бирээзин-ле 100-тен 200 килограмм дең-зилиг. Оларны тудуг кызыл черге-лө кандыг-даа тускай хереккелдер чокка белеткээн. Бажыңны эптээринге түгле үш хүн үнген. Оң ажылды чүгле ийи кижи кылып дооскан.

Пенопласт дээр чаа материал дыка бижиг болгаш чиик ортектиг, ооң-биле бажыңга тударга эптиг.

Ол чаа материалды канчаар ажыглаарын ССРЭ-ниҢ УАЧДзинде «Центросоюз» павильонунуҢ делгирлериниде көргүскен.

МЕХАНИКТИГ ХОЛ

Бир секунда бичии-ле ажыг үе иштинде бир үүвени ыыла шаалтарга, ол транспортёрже дамчыдып бээр. Ону кылырыңга кижиниҢ ходу-черле ол хире «ипалын ходелбес» деп үүве билдингир.

Үлетпүр автоматчыдылгазының эртем-шинчилел иистидуу кижи орнуура шак ындыг ажыылдар тускай хереккелди тогаадып тургускан болган ону И. А. Лихачев аттыг автомобиль заводунда ажыглап турар. Ону механиктиг хол деп адаан турар. Ындыг «хол» кылыр дээш кезекти 630 ааш 800 миллиметр хемчээлдиг чердеп 2,5 секунда иштинде кижи холубиле домей ап ыыдаар.

Механиктиг «холдуң» дузазы-биле ындыг ажылдың будурукчуудуу ийи катап угаадыр. Ону ажыглаарга чыдда-даа 2500 рубль экономиктиг орудганы бээр.

Од чаа хереккел-биле ССРЭниҢ УАЧД-зинде «Машина тудушкуну» деп павильонга барган таныжып болуур.

МОНТАЖНИКТИҢ «КОМБАЙНЫ»

«УММ-1» дээр машина-биле кандыг-даа ажылды кылып болуур. Ол эң ылаңгый моңгаашкыларга база ажыктыг. Ону маска-даа база электри оруум-даа кылдыр ажыглаар. Ооң-биле эориндерни дыдыдыр база болуур. Ооң корпузунда пружиналар-биле быжыглап каан инструментизин созлаан соонда оске ажылды кылып эгелээр. Чижээ, электрилиг орум кылдыр ажыглаан соонда маска херек апаргаан болза орумну үштүрүүдаа белен. Ооң орнуура маска бажың эорин алгаш, ону маска кылдыр ажыглап база болуур. Чүгле ооң ажылдаар байдалы чогуурулиге тарыштырып алыр.

ССРЭ-ниҢ УАЧД-зинде делгеп салган кылдыр хереккелди сантехниктит, электрик монтажтыг болгаш тудуг ажылдарының оске-даа хөөрлеринге ажыглап болуур.

(СЭТА-ныҢ корреспондентилери.

ТОЯНЧЫ

Кызылдың башкы учулиезин дооскаш, Бичии Оттуг-Хөл-Тайга районуҢ Кыял-Даг сес чыл школазынга шкылап эгелээнинiҢ чыында орланчовза душтуктуулу бергеп. Ооллуң оман-хоглуг ажыл-чаңы ооң сетнилиинге арыынан. «Тээли» совхозуҢ аныяк агроному Владимир онгуштуң шак ындыг ажыылы БичиниҢ бүгү сагыштилин доюлдуруп, бодунче ргүү-биле хаара тудупкан. Удаваанда доргул-торел, таш-коруун узустар безин ортуг-оолдар-даа орлап, эрес я күдээлиг болуп амыраан чус-тур» диже бергеп. Аныот-будениҢ чуртталгазы ынчу чок аас-кежиктиг болур шкап сагыыргаан. Ынчалда Монгуш «суксуунзаар» веге суңдуузу ажжок, бөлиинi алган келгилээр болган. Ол-даа канчаар. Аныяк үе чаңгыс кежеен тудум амыдыралын норуп, чоорту үүлеп ирер шйнаан ыыдыг БичиниҢ сагындыргаан.

Шынаа-ла баштайгы ийи чылдарда Монгуш от-будениҢге, урут-дарыынга эвилеңзолдек, амыдырал-чуртталга дээш чүткулдуг-даа болган. Ынчан чоруй ооң арагалары дедирээн. УругларыныҢ аразы аныяк ие БичиниҢ кижи болганга хүнгээр, ооң ырны-бижыы состер-биле дорамчылаар аңаргаан. Бичии уруглары бе-зин Монгуш келирге ойлап дезерин бодаар. От-будениҢге аммурдыыл бербестээн.

Владимир Седеновичи Монгуш деп кымыл ол? Ол дээрге, ажыылдан ажыылыга доктаавас, чер иезин чоруур тоянчы арагачы-дыр.

Монгуш Кызылдың кодээ ажыл-агый технинумун доосказ, баштайгы үеде «Кара-Хөл» колхозтуң агроном бригадиринге ажылдап турган. Ынчалза-даа опаанчаан ажылынга харымсалга чокталып, арага-дарыже хандым, колхозтуң «ГАЗ-69» деп машиназын озал-ондак кылып үрөөп, чыл четпейн ажылындан үндүртпеккеп. Монгуш ооң чоруткаш «Тээли» совхозтуң участок агрономунга. Кызыл-Даг салбырының агрономуңга ажылдап турган. Ажылынга харымсалга чок, арагаже хандыкшыыр ажыы-чаңчылыг үржуулдан ажылынадан база үндүртпеп.

1964 чыл. Ийи дугаар уруун чаа бөлээш, чаш уруглуг БичиниҢ янзы-бүрү состер-биле дорамчылаан соглээп. «Ам-на сеңя катташ чорланын бо-дээш Өөрүүнүң «Торгалыг» совхозунга барып агрономнай берген. Монгуш анаа база бодүүн толеп чогун коргускен. Аргалаш, ажылынга харымсалга чок, чоруундан үндүртпеккеп. Ол-ла тоянчоранаан ажы-төлүүге, кадайынга аңаа-тогеринден чаңгыс коннек-даа ыыланмаанзын.

Ыяыыр арын-шүүрүн ойсуган Монгуш чүү-даа болбаан чүве дег, кайы-бир черже командировкалап чоруваан кижи шинчилиг, Кызыл-Даргда кайлаңгыга чүү-даа чок курут элэйпиш чедип келген.

Ооң соонда ол Өөрүүнүң «Кызыл тука колхозунга бухгалтерлеп киргеп. Оон удаткан чок үндүртпеккеп, Бай-Тайга районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниҢ экономизинге ажылдап киргеп. Идегелди ол бүзүрелгээн. 1971 чылдың февральга ажылындан үндүртпеккеп, сентябрьга чедир ажыл чок, кадайынга азыраалын чайлаан.

Ооң соонда сентябрьда Чоон-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунга экономистей бергеп. Баштайгы үеде от-будениге чагаа бижикин, көжүүүн азыр мен дээш тургулаан. Ол хирезинде ажы-төлүүче, кадайынче чаңгыс-даа катап акпаа шаалгыпкээн. Чоорту чагаа бөлин бижиктээн. Ажы-төлүүнүң дугайында сактыр, бодаар үүвези чок. Өлүүр дең бааргыг ааның бүрээзин аңаргаан.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң директизизы ажы-төлүүе, от-будениг кижи бооргаа бажыңбаргал-биле ону хавыдырып, ааланың иштин көжүүүн азыын дээш машиназы-даа бергеп. Ынчалза-даа Монгуш кайыыл чүве, бир-ле черден оске кадай экпеп ап-таа суглуг. Владимир Седеновичи Монгуш ол бир чыл чурттаан кадайын, дөрт оглуг, ыыдын катташ ынчаар будуузун чорутканы. От-будениге чүден-даа артык үнелиг чүве ажы-тол, оларның келир үези болур деп үүвени Монгуш чедир үнелеп шыдаавас.

Ынчангаш дөрт уругларынга алимент төледирип-биле Бай-Тайга районнуң улус суду Монгушту ийи удаа кыйыртып телеграмма чорударга келирицеп ойталаан. Улус суду хоойлуда кордүшкүн болдуунуң ергеени саглаар дөрт уругунуң азыралын төледирип-биле ыыдыг-даа чүүдүр док-ладалы Владимир Монгуштуң бодуунуң чок черинге хүлээп алган. Судтуң ол шиитпирин кааа-даа күштүг болур.

А. АЛЕКСЕЕВ,
Бай-Тайга район.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ каада, чүү БОЛУРУЛ?

ССРЭ-ниҢ тургустуганының 50 чыл болдуруңга тураскааткан Күш-ажылдың чайгы байырлалы — республика Наадымының хүннеринде каяа чүү болуруи биле алыңар:

ИЮЛЬ 14-ТЕ

16 шакта — республиканың улус ажыл-агыйының мурнаичыларының байырлыг хуралы — Политиктиг чырыдыышкын бажыңының улуг задынга.

18 шакта — Тыва АССР-ниҢ артистериниҢ байырлаа концерти — Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга.

20 шакта — хоорай парыгынга массалыг селгүүстээшкин.

ИЮЛЬ 15-ТЕ

10 шакта — Ипподромга аът спортунуң маргыдаазы.

10 шакта — парктың спорт шөлдеринге волейбол маргыдаазы.

14 шакта — «Хүреш» стадионга национал хүреш талазыбиле маргылдаалар. Анда 64 улуг болгаш 32 бичии оглелер хүрежир.

18 шак 30 минутада — «Совет Тываның беш чылы» стадионга «Сибирь» биле «Луч» командаларның аразынга футбол маргылдаазы.

17, 20 шактарда — ЗабайкальениҢ кызыгаар округунуң ыры болгаш пляска ансамблиниҢ БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН УЛУГ КОНЦЕРТИ парктың НОГААН театрынга болур.

ССРЭ-ниҢ 50 чыл болдуруңга тураскаатканы «БИСТИҢ ҮЕНИҢ КИЖИЗИ» деп чуруглга делгелгезин парктың делгелге залынга июль 14—15 хүннеринде 12 шактан 20 шакка чедир көрүп болур.

НААДЫМ ХҮННЕРИНДЕ СОЛУН ООН-ТОГЛАА НӨӨРҮНДЕН ОЗАЛДАВАҢАР, ЭРГИМ ЭШТЕР!

ааваар

Бөгүн республикага бүлүттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Барыын утланмышкыныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 10—15, өскелериге 18—27 градус чылыр.

Кызылга бүлүттаар, дымыралыр, чаар. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 19—21 градус чылыг болур.

Телевидение

ИЮЛЬ 14-ТЕ

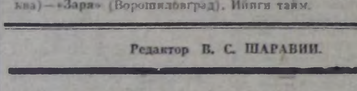
МОСКВАДАН

18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30 — Эфирде — «Аныяк чалыы-назыны». «Суткада 25 шак». 19.10—Өөнүг телекөргүүлгеге. «Дверянин Чертопхановтуң амыдыралы болгаш оон ооң ажылдаар кодээ ажыл-агыйны механизастаарының талазы-биле ТЕХНИК-МЕХАНИКТЕР. чүүн автомашиналарынга ЧОЛААЧЫЛАР; ЭЛЕКТРОМОНТЕРЛАР болгаш БУХГАЛТЕРЛЕР.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Студенческая кудумчузунда № 14 бажың. Кадр киллизи. Телефон № 20-92.

ДИРЕКЦИЯ.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ИЮЛЬ 14-ТЕ

«НАВЫРАЛ»: «Ужун үнерин чөпшээреңер» 10, 12, 14, 16, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Түрең Аганың чагыы» 15.20, «Кадаймнының алдары» 17.05, 18.50, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хуудагазыны» 9, «Мээң чуртум - Монголия» 11, «Товаларны» (1-ги, 2-ги кезектер) 13, 16, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Том СойерниҢ ужуралдары» 15.30, «Адыр, аныяктар» 17.20, «Европадан дүштүк» 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ыпактылдың буурааны» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

Наадым киржикчилери болгаш кызылчылар,

ЧАЙГЫ ЯРМАРКАЖЕ!

Республика наадымы-биле холбаштыр Ленин кудумчузунга 1972 чылдың июль 14-те эртенгиниң 8 шактан эгелээш

ЧАЙГЫ ЯРМАРКАНЫ

Кызылдың садыглары организастаар.

ЯРМАРКАГА ЧАЙГЫ ҮЕНИҢ БАРААННАРЫН САДАР: хөйлеңнер болгаш платьелер даараар тогуу, штапель пөстер, аргыгыяр болгаш узун-кыска ук кылыглары, плаштар, ар, хөрөөжен кижилерниҢ хоректээштери, костюмнер болгаш уруглар үеткери, херээженнерге болгаш бичии уругларга дүктеп кылган, тогуу платьелер, чүүл-бүрү оңнуг, шокар халаттар, чайгы майыктаан идиктер.

Ол ышкаш галантерея болгаш парфюмер кылыгларын база калбас-биле садар.

АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫНДАН: чүүл-бүрү кондитер кылыглар, натуралдыг сокпак, ногаа болгаш кат-чимис консервалары, чүүл-бүрү арагалар, чаа тутканы балык даяа оон-даа өске.

ЯРМАРКАЖЕ БҮГҮ КИЖИЛЕРНИ ЧАЛАП ТУР БИС.

КЫЗЫЛ-САДЫГ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ЧАРЛАЛ

Кызылдың № 3 кодээ профессионал-техниктиг училищезиноон аавында ажыылдакчыларны чалап тур: будуруге өөредилгезинiҢ мастери боон ажылдаар кодээ ажыл-агыйны механизастаарының талазы-биле ТЕХНИК-МЕХАНИКТЕР. чүүн автомашиналарынга ЧОЛААЧЫЛАР; ЭЛЕКТРОМОНТЕРЛАР болгаш БУХГАЛТЕРЛЕР.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Студенческая кудумчузунда № 14 бажың. Кадр киллизи. Телефон № 20-92.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинiҢ 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинiҢ 37-13, культураның 23-51, кодээ ажыл-агый киллизинiҢ 21-47, үлетпүр киллизинiҢ 22-64, чагаа киллизинiҢ 41-27, информация база совет тургузуг киллизинiҢ 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ чанында Тываның ном үндүрер черинiҢ республика типографизы (Кызыл, Шетинкина-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00821.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдаа үнелезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. 15 ИЮЛЬ СУББОТА № 165 (8933). Өртээ 2 кеп

НАЙЫРАЛЧЫ АЖЫЛ-ИШЧИ АЯН-ЧОРУК-БИЛЕ

Июль 13-те Египет Араб Республиканың Премьер-Министри Ализ Сидки найыралчы ажыл-ишчи аян-чорук кылырыбиле Москвада келген.

Египет Араб Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күруне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга ЕАР-ның чазааның баштыңын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орадакчызы Д. С. Полянский, ССРЭ-ниң министрлери А. А. Громыко, А. А. Гречко, Б. П. Бугаев, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күруне комитезиниң даргазының бирги орадакчызы И. В. Архипов болгаш албанның өске-даа кижилери уткаан.

Ужудушкун шолуңге Москва гарнизомунуң шеригленикиниң хүндүлел таңныылын чыскаагаң. Хүндүлел таңныылының начальныгы ЕАР-ның Премьер-Министрине рапорт берген. Найыралчы ийи чүрттүн күруне гимнери чаңгыланып үнген.

Ализ Сидки биле А. Н. Косыгин совет лайынчыларның чыскаалының баары-биле арткан. Москваның ажылчы чоннарының төлээлекчилери египет улустуң төлээлеринге чылыг байырын чедирген. (СЭТА).

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Социалистиг чарыштың дээштиин улам күштелдирээл

ЧУРУКТА: Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Эрзин болгаш Тес-Хем районнардан республика Наадымынга келген бөлүк мурнакчылар. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МУРНАКЧЫЛАР БАЙЫРЛАП ТУР

(Наадымның байырлыг хуралындан)

Республиканың күш-ажылды мурнакчыларының байырлалы — чайгы Наадымның байырлыг хуралы дүүн Кызылга Политчырыдыышкын бажыңынга хүндүскүнүн 4 шакта оныагай кодурлуушкунуг ажыттынган. Тываның аныяк үлетчүрүүн, транспорт, тудуг, садыг, харылзаа, кодээ ажыл-агыйының тергиин мурнакчылары бо хуралга кириишкен. Оларның арадында боттарының маадырлыг күш-ажылы-биле тоску беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыында шылгараан кижилер: «Тывакобальт» комбинаттың аппаратчиги Г. И. Доставалов, № 3 АТБ-ниң чолаачылыг коммунистиг күш-ажылдың шалычызы Г. Г. Рыженков, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу М. Б. Доспан-оол, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң дапчызы С. Б. Кара-оол, эът комбинадының ажылчызы М. Ф. Старцева, Кызылдың хлеб заводунуң мастери А. И. Сат, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ооржак Доржу, «Кок-Тей» совхозтуң саанчызы Зоя Курастикова, «Россия» совхозтуң инек кадарчызы Монгуш Олаймаа, «Элегес» совхозтуң бызаа ажаакчызы Мария Анакшина болгаш оон-даа өскелер бар болган.

Республика Наадымынга тураскаатканы байырлыг хуралды СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока ажыттынган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнерин байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга соңгуур дугайында саналды залда олурганнар динмиттиг адыш часкаашкыларыы-биле деткээн.

Республиканың Кызыл тугун болгаш СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң тураскаадыг Кызыл тугун хүралдар залга байырлаалдыыбиле киирип эккелген. Ол өйде ССРЭ-ниң Күрүне гимни чаңгыланып турган.

«Бирги чартык чылда ажылдың түңнелдериниң болгаш 1972 чылда республиканың ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле соруглаларның дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары **В. И. Филиппов** иletkел кылган.

Тоску беш чылда республиканың ажылчы чоннарының мурнунда турун турар улуг соруглаларны долдур болгаш ажыр күүседириниң арга-курлавырларынга иletkелчи докладаган. Бо беш чылда үletтүр продукциязының озулелиниң темпизин чыл санында ортумаа-биле 10 түүдан эвээш эвес киллдир бедидерип чедип алыр болгаш оон хемчээлин ниитизи-биле 57 хуу көвүдедир соруглуг турун турарын оратор демдеглээн. Беш чылдың дургузунда Тывага даг-дүгү, тудуг материалдар комбинаттарының ийиги эдлээ. Кызылдың ыяш болбаазырыдыр комбинады, хой чүрттелга бажыңнары болгаш өске-даа будүүрүлге, социал культура болгаш амыдырал хандырылга объектилери ажыглалга дужаатынар. Республиканың кодээ ажыл-агыйы база-ла шапкын хогжүүр. Бо беш чылда кодээ ажыл-агый продукцияларының ниити хемчээли 400 миллион рүбль ажыг болурун иletkелчи соңгураткан. Республиканга чыл бүрүделе 260 муң тонналдан эвээш эвес таранны ажаап алыр ужурлуг, ол дээрге өрткен беш чылдаалыындан барык 20 хуу хой болдуп турар. 1975 чылда эът бүдүрери 43,5 муң тонна, сүттүү — 64 муң, дүштүү — 2587 тонна болгаш күн чуургалары — 22,6 миллион борбак чедер.

Эш Филиппов бодуюң иletkелгинге республиканга социал соруглаларга база доктаваан. Ылаңгыя ол талазы-биле ырак одарларда малчыннарны суурлжуг амыдыралче шилчидип, чүрттакчылыг черлерже көжүрүп, ийи эдлээ-биле ажылдаарын организастаарының чугулаазын ол онаалаан демдеглээн.

1972 чыл дээрге бистиң хой пациналдыг Совет Эвилелиистиң 50 чыл болур байырлалы болганы-биле онзагай дээрлии иletkелчи демдеглээн. Тываның ажылчы чоннары ол улуг байырлалга тураскаткан бедиткеп социалистиг хүлээлгелерни ап, чарыштарны калбартып турарын айыткан. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында бо юбилейлиг чылдың башгайы чартыында социалистиг чарыштың чедиишкининг чорун келгенип оратор демдеглеп, күрүне мурнунга алган планның онаалаларын республиканың үletпүр будүүрүлгелерин, тудуг, транспорт организацияларының болгаш кодээ ажыл-агыйы алдарлыы-биле күүседип тыдаапның дыңнаткан.

Ылаңгыя үletпүр продукциязын сайгарар болгаш оларның кол хевирээрин будүүрүп үндүрер талазы-биле чартык чылда план ажыр күүседтиргеш. Пландан ажыр 1745 муң рүбльдиң продукциязы сайгартынган. Күш-ажылдың будүкчүлүүшүн планы 106,2 хуу күүседтиргеш болгаш үletпүр будүүрүлгезиниң хемчээли өрткен чылдың бо үезиндээ-биле 6,9 хуу оскен. Ол талазы-биле «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның, Каа-Хемниң хомүрдаш разрезиниң, Кызылдың түүйбу заводунуң болгаш өске-даа будүүрүлгелериниң көскү чедиишкининерлиг болганын иletkелчи демдеглээн. Тудуг организацияларындан «Тыва кодээ тудуг», «Тыва сентелге тудуг» трестерниң, автотранспорт организацияларындан № 2 АТБ-ниң, садыгдан Каа-Хем, Тандың райполарының коллективтериниң кызымаккай күш-ажылчы чедиишкинерин иletkелиге ол айыткан.

Оон-даа иletkелчи кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының бирги чартык чылда чедип алган чедиишкинерин докладаган.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазыбиле бирги чартык чылда планның онаалгаларын республиканың барык бүгү районнары күүседип алгав деп эш Филиппов өөрүшкүлүг дыңнаткан. Оларның иштиндеп чартык чылдың социалистиг чарышынга тиилекчи болуп үнген Каа-Хем районунуң ажыл-ишчилери СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелиниң шилчилер Кызыл тугун чаалап алганын онаалап демдеглээн, ол районнуң Наадымда киржип турар толээлекчилериниге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга баймак чедиргеп. Малдан алыр продуктуларны ковүдедир, оон баш санын остүрер, продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле бо чылын өкү коруглерни ол ышкаш Тандының, Улуг-Хемниң, Эрзиниің, Барыын-Хемчигиң, Бии-Хемниң малчыннарны чедип ап турорын ол чугаалаан. Республикада 6 ай дургузунда саар инек бүргүзүнден 1000 литрни болгаш оон ажыр алган 150 ажыг саанчы барын, оларның иштинде «Кок-Тей» совхозтан З. Курастикова, «Россиядан» И. Ондакова, «Саяндан» Т. Тимиина, СЭКПниң XXII съездиниң аттыг совхозтан О. Дүктүг, «Найыралдан» С. Ооржак оларның эрескежээ ажыл-ишчи оратор мактаан. Ол ышкаш эш Филиппов будүүнүң иletkелиге боттарының маадырлыг күш-ажылыбиле Төрөөн чүрттүн оортун турар дыка хой хойжуларын, кадарчыларны, механизаторларны, тускай эртемниглерниадан, мурнакчыларның аргадуржулгазын хөнүүр болдуурар дээш ажылдаарының чугулазын айыткан.

Иletkел талазы-биле чүве чугаалаары-биле бир дугаарында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудниниң забойщиги **В. Ш. Доржуға** сөс берген. Тоску беш чылдың планның онаалгаларын күүседир дээш комбинаттың ажыл-ишчилериниң күш ажылчы энергиязының хайыкканың, коллективтиң ажылчын бүрүзү боттарының мурнунда соруглаларны медереп билип, бо чылдың бирги чартыының планның онаалгаларын бүгү коргузүлгер талазы-биле чедиишкинниг күүсседиргенин үлүгүн киргенин ол дыңнаткан. Коллективтиң ажыл-ишчилери чыл планын декабрьда күүседир дээш ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюпга уткуштур чогаадыкчы идепкей, бедик мергежил-биле ажылдаар дорнун эш Доржу илергейлээн.

Кожавыста Хакасияның болгаш Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының эки-дуңмалыпкы пайыралы быжыглып, аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Янзыбүрү делегацияларны, ажылаган болгаш культура туругзуушкунуң талазы-биле дружулгаларны, уяпражылгаларны, оюн-коргузүглерин солчуру чаагай чаңчыл апарган. Наадымга киржири-биле келген ажылчы СЭКП-ниң Хакас обкомунуң бирги секретары **А. И. Крылоктун** байыр чедиргеп чугаазын чыылганнарнын-биле уткаан. Партияның болгаш чазактың хүн бүрүде сагыш салымшкынының ачыызында аныяк Тыва республиканың экономиказы чедиишкининг хогжүүн. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар ышкаш улуг тудугларыбиле сураглыг бергенин ол оорушку биле демдеглээн. Республиканың хогжулдезинге Красноярск крайның, оон иштинде Хакасияның ажылчы чонпарының киржип турар үлүүн ажлын чугаалаан. Тыванын ажыл-ишчилериниге улуг чедиишкиннерни күзээн.

Каа-Хем районунуң «Тиилелге» колхозунуң кадарчызы И. А. Чимбиниң ады республикада сураглыг. Тоску беш чылдың бирги чылында ол төрүүр чүс ошкүте онааштыр 116 анайны, бир ошкүдең-не 1,4 кг ажыг дүк алган. **И. А. Чимбиге** сөс алгат тилелекчилерниң юбилейлиг чылда ажыл-ишчи чедиишкиннерин дыңнаткан.

Хуралга Кызылдың башкы институдунуң башкыны **Л. П. Шадрина**, Бии-Хем районунуң «Хадыг» колхозунуң саанчызы **Г. Ы. Кара-кыс** олар база чүве чугаалаан.

Байырлыг хуралдың киржикилери республиканың бүгү ажылчы чонпарынга Кыйырыгны хүлээп алган.

Ооң соонда бирги чартык чылда мал ажылының продуктуларын будүүрери болгаш садарын ковүдедир дээш районнарның социалистиг чарыжының түңнелдериниң талазы-биле а ол ышкаш республиканың үletпүр, транспорт, тудуг организацияларының социалистиг чарыжының түңнелдериниң талазы-биле СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профсоюзилеринин область төвүлелиинин докладаалып Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орадакчызы **В. Е. Серяков** подвоаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **С. К. Тока**, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы **Б. Ш. Долчаңмаа**, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендуме** олар сүзешкен соңгуур дугайында санал киргеш, социалистиг чарыштың типлекчилериниге шилчип чоруур Кызыл туктарны тывыскаан. Каа-Хем районунуң, «Тыва кобальт» комбинаттың, Кызылдың № 2 АТБ-ниң, Каа-Хем райпозунуң, Кызылдың электростанция түдүт эргелелиниң төлээлекчилери ол туктарны байырлалдыы-биле хүлээп алган.

Байырлыг хурал доостур чыгаан. Республиканың Кызыл тугун болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң тураскаадыг Кызыл тугун дицмиттиг адыш часкаашкыларының алаа биле ээлдээн үндүре бергеп.

Республиканың улус ажылагыйының мурнакчыларының байырлыг хуралының ажылы ооң-биле доозулган.

Хуралга кожавыс Моол Арат Республиканың Завхай аймагның күүсекчи эргелелиниң киллдис эргелекчизи эш Шарбадын бөштээл төлээлекчилерин, Красноярскиниң хамаагы үзүүр түүл эргелелиниң начальныгы В. М. Сидорчук олар база киришкен.

Хурал соонда үлүг концерт болган.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Даарта—совет Металлургтарның хүнү

БЕШ ЧЫЛДЫҢ МЕТАЛЛДАРЫ

Совет металлургтар бо чылын бедик темп-биле амыдап турар. Ол дугайын чүрттүн янзы-бүрү булуңнарындан нээп турар күш-амылчы рапорттар хереченип турар. Металлургия хүнүнүң будүүзүндө СЭТА-ның корреспондентизи. О. Бузулук ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. Н. Казанецке болгаш ССРЭ-ниң өңнүг металлургия министри П. Ф. Ломанога барып, чамдык айтырыглар салган. Оларның харыылааны болза:

И. Н. КАЗАНЕЦ:

— Болувустуң байырлалывыска бажангызындан-даа артык чедиишкиннер-биле ужураштывыс. Чыл эгезинден бээр планга немей 325 муң тонна планы, 130 муң тонна прокатты, барык 300 муң тонна коксту, 780 муң хире тонна агломератты болгаш хой-хой муң тонна демир рудазын, шөйну, хоорааларны, өске-даа продукцияны будүрген. Ол продукциялардан хой-хой санныг тракторларны, автомобильдерни, станоктарны, корабльдерни Төрөөн чүрт алыр.

Чыл даалгазын хүүсаа бетинде күүседир дээш чарыш калбарган. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын алдаржыдып, демдеглээри-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунун, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң тургусканы юбилейлиг Хүндүлел демдээн чедип алыр дээш шимчээшкин калбарган. Кузнецкинин металлургия комбинадының, Новолипецкинин, Тагайроггун, Донецкинин металлургия заводтарының, «Электростальдың», «Днепроспецсталь»дың, Челябинскинин, Первоуралдың, Никопольдун хоорза заводтарының коллективтери бо шимчээшкининиң агелекчилери болган. Челябинскиниң металлургия заводунда кан эзилдирикчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Панфиловский декабрь 30-де «ССРЭ-ниң улустарының найыралы» деп эзилдириишкинни кылыр эрге даваш чаржырынче өөрүп кыйгырган.

Чарыш — ниити чедиишкининиң үндезини. Янчаарга бистиң будүүрүлгелеривис ажылчын санын ; өстүрбейн, арга будүүрүлгелерни чаартып, чаа улуг күүлерни ажыглалга киирерин чугулалап турар. Беш чыл дургузунда 600 улуг цех болгаш будүүрүлге ажыглалга кирер. Дыка хө заводтарга канчаар-даа ажаа күүлүг станнар, блюминглер, конвертөрлер ажыглалга кирер. Чартык чыл иштиңг пландан ажыр 30 миллиө рубльдиң арыг орулгазын а ган бис.

П. Ф. ЛОМАНО:

— Өңнүг металлургияны ажылдакчылары чүгле күү ажылдың будүрүкчүлүүн б дидип, кижи санын өстүрбей тургаш, продукция будүрери нин улуг өзүлдезин дөрт чы улаштыр хандырып келд СЭКП-ниң XXIV съездизинн шиитпирлери бисти чогум-ы ынаар угландырып турар б гай.

Күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүн өзүлдезин мурнаа хөгжүдери — бирги соруг ол. Ону дериг-керекселдер сайырангайжыдып, ажылд артемге үндезилеп чорутп шаан, будүрүлгелерни мөө неп, улгаттырып тургаш, ч дип алыр.

Беш чыл дургузунда ал мыяй будүрери 1,6 ката никель — 1,6 катап, чес б дүрери 1,4 катап өзер. Би тин кол программавыс ында Руда тывыжынын технол гиязын дыка сайырангайжы дар даг машиналарының к үлүг комплекстерни чоок үеде машина тудугжуларынд алыр апаар бис. Оон бис ужур-дузаазы билдингир. Пр дукция будүрери дыка көө дээр.

Чер байлаан ажык ар биле казып тыварынче у кичээнгейни угландырып рар бис. 40 тонна, 75 то чүк соөртүр машиналар ындыг карьерлерге калбаа ле ажыглаар. Эзилдиринш кылырынга «илбичи» апарг кислородту ажыглаар калбартыр сорулгаңы сал турар. Чес болгаш өске-б байлактар эзилдирер заводта ны газ-биле ажылдадыр. чартык чылдың түңнелин ё гаар Норильскинин даг-мета лургия комбинадының колл тиви социалистиг чарыш тилекчи болган, оларга ССР пиң Министрлер Чөвүлелин болгаш ВЦСПС-тиң шилчил рүүр Кызыл тугун тыпсыр.

Соңгу-чүкчулер амгы б чылда бурунгаар чаа бөлүм кылыр даарыңге үнүзенип бүзүреп турар бис. Ники кобальт үletтүрүнде оңаа ч ни эзлеп турар ол будүүр бодунуң будүүрүлгелиниң х чээлин 1,7 катап көвүдел ужурлуг.

ТЫВА — ХАКАСИЯ: чарыштың түңнелдери

Үletпүр	Тыва (чартык чылда хуу-биле)	Хакасия
Продукция сайгарарының планының күүселдези	105,2	94
Күш-ажылдың будүрүкчүлүү	106,2	97,8
Тудуг		
Керээ өзугаар ажылдарның планының күүселдези	100,4	101
Күш-ажылдың будүрүкчүлүү (5 айда)	99,5	97,5
Кодээ ажыл-агый		
Күрүнеге садар планы:		
Эът тии,	108	114
Сүттүү	106,8	98
Дүктүү	140	200
Автотранспорт		
Чүк сөөртүлгезиниң планы	100,5	104,5
Садыг		
Барган саарылгазының планы	99,3	99,4
Амыдырал хандырылгазы		
Амыдыралчы ачы-дуза чедирериниң хемчээлиниң планы	96,3	97,5

Ажыл организастыг

Бо чылын «Алдан-Маадыр» совхоз 2377 тонна мал чемин белеткээр. Ажыл-агыйның Бора-Тайга салбырында сигенчи звенолар люцерна келиделинче кирген. Ында 4 трактор кестирип, бирээзи белдүүр турар. Баштайгы хүннерде 70 га черниң тарымал сигенин кестиргеш, 102 тонналы сараатталган.

Совхозтуң Манчүректе малчыннары 30 ажыг кижи 100 тонна сигенни белеткээри-биле Кожазде сиген кезин турарлар. Олар кээн хүннерде сигенни кургаткаш, сараатталп, чаъстыг хүннерде сигенни долгактаап, ыяшта азып турарлар.

Совхозтуң чер болганда мал чемни белеткээр бригадалары, звенолары ажылды организастыг эгелээн.

(Бистиң корр.).

Шупту колхозчуларны хаара тутткан

● **ТЭЭЛИ.** Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткелиниче киргеп. «Тээли» совхозтуң Найырал салбыры болгаш «Мурнакчы» колхоз сиген кезилдээниче 2-2 бригаданы үндүргеп. А «Тээли» совхозтуң бригадазы люцернаны кезип эгелээн. Баштайгы хүн 20 ажыг ганы кестиргеп.

ЧАДААНА. Чоон-Хемчик районнуң «Искра» колхозата сиген кезилдээниниң кидии түлүк үези. Эрткен чылын бистиң колхоз сиген белеткелин четпес чорудуп, кышкы үеде Таңдыдан сиген соөртүр үжүрга таварыпкан, ыпчаңгап бо чылын ыңдыг чүвени болдурбазы-биле колхоатуң бөштээри чери сиген кезилдээниче шупту колхозчуларны хаара тутткан.

Бо хүннерге чедир сигенчилер 20 ажыг топна эки шыпарлыг мал чемни белеткээн. Оларның аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуругунда трактористер Базыр-оол Ховалыг, Кошкар-оол Ондар олар чоруп, сиген кестирер хүн нормазын 110—150 хуу күүседип турарлар.

Ю. МОНГУШ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ К. О. ИРГИТТИ БОЛГАШ П. С. ЦВЕТКОВТУ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва кобальт» комбинаттың хой чылда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база Металлургтүн хүнү-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Калдар-оол Оруучайович Г ГИГ—«Тыва кобальт» к бинаттың транспорт цехи чолаачызы,

Петр Сергеевич ЦВЕТКО «Тыва кобальт» комбинатт ГЭЦ-ниң дежурный инже ри.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретар К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың июль 15.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЭШ К. М. АРАКЧААНЫ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Парламга органнарынга хой чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаавы-биле холбаштыр «Шын» солун редакциязының коллективиниң ажыл-агый к дизиниң эргелекчизи **Кужугет Мунзукович АРАКЧАА** Тыва АССР-ниң Дээди Со динин Президиумунуң Хүн дел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретар К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1972 чылдың июль 15.

НААДЫМГА БЕЛЕКТИГ

МЕРГЕЖИЛДИГ ХОЙЖУ БОЛУР-ДАА

Ак-Булуң шыналзыпче кирелек чорувуста, өткүт ыр оок даглаарга чаңгыланган, ымча салгын айны-биле дыңналып келди:

Төрээн черниң каазын көргеш, Өөрүшкүзү хайның келир...

Хүнге кылаңнашкан тыва ювгүн эгер, чүгенниг, чарба елдиг доруг аттыг эр кадыр хавак артындан хенертен ашпагай чедирип үнүп кээп. ести көрүп каап, эгенген ынчалдиг, аъдының дынын юрту тыртып чорда чеде бергивис. Үжураашаш, оон:

— Ырлаарыңның чаражын а, дуңмай!— дидивис.

— Кымзыда чоланчы школаныга өөренип тургаш, доктадып алган ырым-дыр яйын -деп, ол харылай-дыр.

— Адың кымыл?

— Александр Дүмен дээр.

Эрзинде Нарын суурнуң үвезин чурттакчылары, ам пенсионер кырганнар Өлзей биле Іоржуңмаа Дүмеңнериң оруң оглу, оларның малчын гун уктаан, «Коммунизмуруқ» колхозтуң мурнакчы ынаң хойжузу А. Дүмен ол олду.

Александр кадайы Роза-биле ды ам алды чыл ажыр хой алдап, ол чымыштыг болгаш арымсалгалыг ажылга алаан уржугзалыг-даа апарганнар. м оларның коданында эртен чылын чаа дуцгужун төөн 380 аныяк хойдан бо ыдын ол хире хураганны енди камгалап ап, семисвазой доруктурган болгаш ыштан хүр ажырган. Хойры семис-шыырак, күштүг ыганындан дүгү чаагай, теең. Комсомолчу өг-бүле хой бүргүзүндеп 3 килограммдан эвээш эвес дүктү кыргып алырын хүлээнгеш, сөзүн быжыбиле эллээн. Бо чылдың мал кыштаглаашкынының түлүк үезинде районнуң малчыннарының ортузунга калбарган социалистиг чарышка чедиишкинниг киришкен дээш партия райкому комсомолчу А. Дүменни Хүндүлел бижикбиле шаннап, аңаа улуг идегелди көргускен.

Александр үгле кызымак ишчи эвес, ол онаашкан ажылынга бүгү тала-биле мергежилди чедип алырын орай-дажып чоруур. Ол чолаачы түскай мергежилдиг болгаш электрилиг хачы-биле хой кыргыырынга өөренип ап, мотористеп ажылдаар аргалыг. Төрээн колхозунуң хой кыргыдазынга ол идепкейлиг киржип, чүс-чүс килограмм дүктү кыргып, электрилиг хачы-биле хойну дүрген кыргыырының талазы-биле чоокта чаа болган район маргылдаазынга баш чедиишкиниг киришкен.

Бо дээрге колхозтуң № 1 хойжу бригадазының бир мурнакчы аныяк малчын ог-бүдезинин ак өеткилдиг ажылынының дугайында мактадыг сөстер-дир. ССР Эвилелиниң тургустуунганындан бээр 50 чыл болур оон күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш, бүгү чуртта шыкаш. Совет Тываның аныяктарының ортузунда калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Ан. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: А. Дүмен.

А. Мельниковтуң фотозу.

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДАР

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт, тудут организацияларының ажылдакчылары ССРЭ-ниң тургустуунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышты улам кадбартып, ол юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турарын бөгүн, күш-ажылдың байырлалының хүнүнде демдеглээри өөрүвүүт-дүр. 1972 чылдың башпайгы чартының-да Тываның үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының болгаш кол-кол хевирлериң кылыгларын бүдүрүп үндүреринің планын ажыр күүсеткен. 1 млв. 745 мүң рубльдиг продукциязын планнан ажыр сайгарган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидерииниң сорулгазын салып, эртем-техниктиг чедиишкиннерни бүдүрүлгеге шингээдип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чугула дээрзин айыткан болгай. Бистиң үлетпүр бүдүрүлгелеривистиң хей кезиндеде бо талазы-биле ажыл чогуур деңнелде тургустунган. Оон ачызында бирги чартык чылда күш-ажылдың • бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 106,2 хуу күүсеттингеп. Эрткен чылдың од үези-биле деңнээрге, ук көргүзүг 9,7 хуу бедээн, а продукция бүдүрелиниң хемчээли 8,9 хуу улгатган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенииң ачызында продукция бүдүрелиниң өзүлдезин чедип алганын демдеглээри чугула.

Бүдүрүлге чорудулгазын механизастаар, автоматчыдар, бедик бүдүрүкчүдүг машиналарны, станоктарны шингээдир, технологтуг чаартылгаларны план ёзугаар чорудар талазы-биле чүткүдүг ажыл-иштиң түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. А оон ачызында бүдүрүлгелериниң сай-экономиктиг көргүзүлери экижээн, ажылчыннарның мергежилин бедидер, сагылга-чурумну күштелдирер, идепкейлиг бедидер талазы-биле чугула хемчеглерни партия, профвилел, комсомол организацияларының-биле катай өске-даа хой-ниитп организациялары, администрация ап чорудун келген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээн-биле чергелештир продукция бүдүрериңе үндүрер чарыгдалдар эвээжеп турар. Оон улампдан үлетпүр продукциязының бот-үнезин чигеп орар. Бирги чартык чылда бараанның продукциязының бот-үнезин чигеткенинден 64 мүң рубльдиг кампаазы алдынган.

Чартык чылда 7,8 млв. квт-шак электроэнергияны, 14 мүң тонна хөмүр-дашты, 1,9 млн. кезек түүнбуну, 1 мүң ажыг тонна даг-дүгүн болгаш өске-даа чугула продукцияны планнан ажыр, бүдүргеп. Ол дээрге боду чайгаар чедип келбээн чедиишкинвер-дир. Ол дээрге бүдүрүлгениң мурнакчыларының, чаартыкчыларның чогаадыкчы ажыл-иштиң түңнели, партия, профвилел организацияларының чер-черге чорудуп турган организакчы, мобилизакчы, кижизидикчи ажылының түңнелдери-дир.

Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге калбаа-биле ажылаар, оон күселп-биле күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алыры дээрге коллектив бүрүзүнүң социалистиг хүлээлгезиниң үндезини болгай. Бо талазы-биле ажылдың деңнели автосептөлге заводунда, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде, «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттарда бедик. Харын бо бүдүрүлге коллективтери бирги чартык чылда планнаг сорулгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турарын бөгүн, күш-ажылдың байырлалының хүнүнде демдеглээри өөрүвүүт-дүр. 1972 чылдың башпайгы чартының-да Тываның үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының болгаш кол-кол хевирлериң кылыгларын бүдүрүп үндүреринің планын ажыр күүсеткен. 1 млв. 745 мүң рубльдиг продукциязын планнан ажыр сайгарган.

Шойбул чыл санында-ла 15 тонна сигенни белеткеп, 20 тонна одекти болуп алыр чанчылдыг. Бо чылын Туруг баарында, Сутлуг-Хараганда сигеп кезер шолдерни суггарып алган. Ам кезин киритперинге белеп.

Ажыл-ишчи кижиниң ажымчаңы-даа төлептиг, ажы-төлүүдээ база ол дег моозу-шынардыг. Шойбулдуң ооллары Кара-оол Шойбул Иркутскиниң кодээ ажыл-агый институтуун дооскаш, Чөөн-Хемчик районнуң кодээ ажыл-агый эргелелинде кол зоотехник болуп, бичии оглу Маадыр-оол Шойбул Торгалыгда харылаза салбырының начальнигы болуп ажылдап турар. Уруу Зоя Шойбул 10-гу классты кончуг эки дооскаш, амдыызында аланезинде дузалажып турар.

Бистиң партиявистиң кан дег бижиг сагылга-чурумун Шойбул Маадыр мынктыы-биле сагып чоруур.

Т. ДАМБАЖЫК.

МАЛЧЫН ШОЙБУЛ

«Торгалыг» совхозтуң хойзузу Шойбул Маадыр ол кыл-агыйның үндезилекчиерииң бергээн. Шынап-да ң баскан ам — балалбас. алган ажылы —каас-чараш. Ойбул Маадыр баштай Торлыгта колхозка 1949 чылда ргеп.

Оон адазы Донгак Сарыгл ирей кончуг ажылгыр, огжы, ажык-хаалга, эгер чар, кылбас-да чүвээи чок евер ашак чораан. Шойбул гчизиниңде тура-да адазыан- чазаан чүвезин совуурар, балды-хиреэ, каарыгаүүче тудар турган. Соолузди адазындан-даа артык ан-шевер ер болу берген.

Хоочун бызанчы Сарыг-оолуң оглу чаа тургустунган олхозтуң ол хүнүнде кол ретгинип турган атыры тут ажылынче мынаар шилп киргеп. Ынчангаш ол й-хей чурттаага бажыңрын тудуп, өгге чурттан чоан малчын чонну бажыңрже көжүруп киирип, чаа уп турар салгакчыларга кола, интернат, уруглар-са, клуб, библиотека ышкаш, ьтура албан черлериниң одагларын тургусчуп каан.

Колхозтуң экономиказы шапкыны-биле ёзуп, тудугсуур сайыраан, чаа аныяк тудугжулар немешкеп. Ам колхозтуң кол адыры хой ажылы дээрзи тодаргай апаргаан.

Нарын дүктүг хой ажылын сайырады, өстүрериниг ажыл керектп ханы билир, аргага-дуржулгалы колдоктуларны аътказар уе келгеп. Аңаа үзелдиг кижилериниң аразында Шойбул Маадыр база бар болган. Маадыр бичии-даа бодаңмайн. Хөндейде Кара-Сеңйыр аксында чаа кажаа тудар ыштан соортуп -- үндүргеш, 2 кижиден немеп бээрии дилээп.

— Аңаа хураганнан алгаш ыштаар мен—деп, ол чугаалап олурар. Хойжу Шойбул төрээн совхозунга 2575 хураганны өстүрүп, 16700 кг. эки шынарлыг дүктү бергеп.

1971 чылдың күзүнүнде малчыннар хуралынга Согуна тайгазынга чаа кажаадан бодум тудуп адаган ыштап көрейн деп дилээн.

Бир неделя эртиеп соонда чаа хой, хураган кажаалары белеп болган. Ыш дошкун болза-даа, 370 баш хойдан юбилейлиг чылда аваан белээ—төрүүр 100 хойга онааштыр 92 хураганны менди ап, хойдан-на 2 кг 570 грамм дүктү алган. Ам ол Чоза хемниң бажында чайлап олурар.

Шойбул чыл санында-ла 15 тонна сигенни белеткеп. 20 тонна одекти болуп алыр чанчылдыг. Бо чылын Туруг баарында, Сутлуг-Хараганда сигеп кезер шолдерни суггарып алган. Ам кезин киритперинге белеп.

Ажыл-ишчи кижиниң ажымчаңы-даа төлептиг, ажы-төлүүдээ база ол дег моозу-шынардыг. Шойбулдуң ооллары Кара-оол Шойбул Иркутскиниң кодээ ажыл-агый институтуун дооскаш, Чөөн-Хемчик районнуң кодээ ажыл-агый эргелелинде кол зоотехник болуп, бичии оглу Маадыр-оол Шойбул Торгалыгда харылаза салбырының начальнигы болуп ажылдап турар. Уруу Зоя Шойбул 10-гу классты кончуг эки дооскаш, амдыызында аланезинде дузалажып турар.

Бистиң партиявистиң кан дег бижиг сагылга-чурумун Шойбул Маадыр мынктыы-биле сагып чоруур.

Т. ДАМБАЖЫК.

СААНЧЫЛАР ҮЛҮҮН КИИРЕР

ССРЭ-ниң тургустунганының төөгүлүг 50 чыл оюнга елептиг ужураажыр дээш, ЭКП-ниң XXII съездиниң отиг совхозтуң ажыл-ишчиэри шудургу ажылдап турар. ыл-агыйның Дерүүн сүтраан фермазының коллеи чылдың бирги чартыны сүт бүдүрелиң көвүдедир ош бүгү хемчеглерни азы.

Коммунистиг күш-ажылдың ик адын кадагалаан саанлар коллективиниң ишчиэри Наадымны күш-ажылчы електиг ужурашкан. Совхоз ртык чылда 221 тонна сүт дар аналгазын 102,2 хуу үседип, планнан 4,5 тонна ажырган.

Коллектив саалданың алды ларында 261,5 тонна сүттү ап бүдүрген ийикпе, бир инекке онааштыр 1090 кг-ны саптан.

Ында ажылдап турар коммунист болгаш комсомолчу саанчылар совхозтуң мурнакчыларының одуруунда туржуп, көскү чедиишкиннерни чедип алган. Бодунга бижиглаан белүк инектериниг ажаалганы экижитпишаан, чартык чылда ниитизи-биле 33 тонна сүттү (планнаг онаалгазы 27 тонна) саптан коммунист Дүктүг Ондарның көргүзүү бедик. Ынчангаш белүк инектериниң бирээзинден-не 1658 кг сүттү ол саптаан. А коммунист Алдын-кыс Монгуш — бир инекке онааштыр 1629 кг саптаан. Совхозтуң сүт бүдүрүлгезиниге Алдын-кыс Саяа-Байыровнаның салымшкыны 32,6 тонна. Ол ышкаш Вера Байлак, Долума Сарыглар. Эртиие Ооржак олар бир инектен-не 1103—1182 кг сүттү саптаан.

Сүт-бараан фермазында партия эге организациязының секретары Вера Чүдүмовна Байлак коллективтиң чартык чылда ажылының түңнелин чугаалашкан бүдүрүге хуралынга тодаргай анализти кылган.

— Республика наадымынга бистиң совхоз күш-ажылчы белектерниг ужураажып турар — деп, Вера Чүдүмовна чугаалады. Совхоз чартык чылда күрүнеге мал продуктуларын садар планнаң сүт талазы-биле 102,2 хуу, эттиин — 130 хуу, дүктүүн — 110,3 хуу күүсеткен. Күрүнеге дүк садарының чыл планнаң күүседитперинің аргазы бар. Сүт бүдүрерии көвүдедир талазы-биле саанчылар, кадарчылар бистериниң ап турар хемчеглериниг ам-даа четпес. Оон харааазы-биле сүт саалдазының деңнели 1971 чылдың бирги чартының саптаныыстан кудуу. Саптаң сүдүүстүң хемчээли энир чылдың июль 1-ге чедир саап алганывыскы 29 тонна четпээн.

Хой национадыг совет улустарының улуг өг-бүлези— ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын көскү чедиишкиннер-биле уткуур дээш удам сорун киришкиниг ажылдаары бистеп негеттиниң турар. Сүт бүдүрерии көвүдедирии дээш турушпаан, саанчылар коллективи мал чеминиң белеткелинге база киржир. Совхоз 1167 тонна мал чемиин белеткээр. Оон күүседизиниге бистер үлүүстүү киирер дээш ажылдаар бис.

Саанчылар мурнунда салдынган сорулгазын, алган хүлээлгезин толептиг иш-биле күүседиргеге бижиг шиитиргеп.

С. МОНГУШ.

Коммунистиң отчёттары

Өвүрүнүн «Торгалыг» совхозунуң төп салбырында партия эге организациязы коммунистерге партийжи даалганы берип, ону канчаар күүседип турарының дугайында оларның отчёттарын дыннаары чанчыл апарган.

Чоокта чаа партия организациязының хуралынга аныяк коммунистер Одай Уйнун-оол биле Кара-кыс Дагба олар уставчы негелдерни канчаар күүседип турарының дугайында дыннадыгларны кылган. Уйнун-оолдуң малчын хүлээлгезин болгаш Чоза бригадазында профвилел организациязының ажылын харылаар партийжи даалганы канчаар күүседип турарын аңаа сайгарып корген. Ниитизи-биле бригадада чамдык эки коргүзүглерлиг хойжулар бар-даа болза, төрүүр 100 хойга онааштыр Уйнун-оол боду болгаш өскелээ чамдык эштер эвээш хураганны алганын аңаа демдеглээн. Ол ышкаш бригада кежигүннериниң ортузунга кижизидилге ажылын экижидерин, күш-ажылдың сагылга-чурумун бышыглаар талазыбиле хемчеглерни күштелдирерин оон эштери аңаа сүмелээн.

Ол ышкаш суурда № 7 агитквартираның организакчызын аныяк коммунист Кара-кыс Дагба болдунуң хөй-ниитпчи ажыл-чорудулгазының дугайында дыннадыг кылган. Ол, агитквартираның организакчызы база клуб чөвүлелиниң кежигүнү хүлээлгезин багай эвес күүседип турар.

Д. ТЮЛЮШ.

Агитквартиралар дамчыштыр

Бистиң колхозтуң хераажиннери кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, хөй-ниитп ажылынга идепкейлиг киржип турар. Олар мал, чер ажылынга болгаш тудутта, сезоннуг ажылдарга шудургу киржип келген. Ылаңгыя амгы үеде хөй кыргыдазында хөй-хөй кижилерни хаара тутткан. Мурнакчы кыргыкчылар Ооржак К. Анай-Урут, С. Партизан олар хүнде 40—50 хойну кыргып, өскелерге үлегерип коргүүп турар.

Суурда хераажиннер чөвүлели бодунуң ажылын план ёзугаар, 10 агитквартираларны дамчыштыр чоруун келген, партия организациязының сүмези-биле агитквартира төптеринге неделяның пятницпа санында агитаторлар беседаларны, политинформацияларны кылып турар.

Агитквартиралар аразында социалистиг чарышты база организастаан. Кудумчуларны, квартадарны ногаанчыдып, чаагайжыдарында болгаш чарышта көрүнген өске-даа негелделерни күүседиргеге эки түңнеддерииг болуп, бирги черии ээлээн агитквартираны Хову-Аксыныче аян-чорук кылыр путёвка-биле шаннаарын, ийиги черии ээлээннерии Ак-Довуракче экскурсиядырын, үшкү черии алган агитквартираны вымпел-биле шаннаарын көрүп турар. Амгы үеде чарыштың негелделерии эки күүседип, бедик түңнелдерии чедип алыр даап агитквартиралар шудурту ажылды чорудуп турар.

О. САЙЫН.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозу.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

БИЧЕ УЛУСТАРНЫҢ

Новосибирскиниң ном үндүрер черн төөгүчү В. А. Забиревтиң «Бичe улустарның магалыг салым-чолуг деп номун үндүргеп. Сибирьниң улустарынга тураскаатканың төөгүчүлериниң өске-даа ажылдарын ынча деп адап болур. Якутиянның, Буряпиянның, Тываның дугайында улуг тоогу ажылдары бижиттингеп. Ол бүгү улустарның, азы өскээр чутаалаарга, этниктиг болуктериниң дугайында «Сибирьниң төөгүзү» деп беш томнуг ном база бижиттингеп.

Сибирьниң болгаш Ырактыг Чөөн чүктүң девискээринге муң-муң чылдарның дургузунда культура-ажыл-агыйны аңгы-аңгы янзы-бүрү төрел болуктер чурттап чораан. Таңды-тайга чурттуг ангчыларның, балыкчыларның, ини кадыг эвенктериң, тофаларның чурттап чораан орун-савазы — хөмдең, тостан кылган чадырлары индейжилерниң чадырларынга кончуг дөмей. Оларның-биле кожа, харын-даа Якутияның тайгаларынга безин мал ажылдыг хөй төрел болуктериниң чурттап турганы төөгүге билдинмес тыныык болуп артып калган. А Иркутск, Байкалдың мал ажылдыг чонундан ыңайлаарга сууржуң амыдыралдыг балыкчылар чурттап чорааннар.

Ол төрел болуктериниң дыдомаан алгаш көөрге, кончуг байлак болгаш бот-боттарынга домеилешпес. Дылдың урал-алтай бөлүүнге хамаарыжыр улустарның саны индий-европа дыл бөлүүвге хамааржыр улустардан эвээш эвес. Бистиң археологтарывыс Сибирь улустарының төөгүзүн үе-дүнке чедир—даш векко чедир көптарып, шинчилээннер. Чижээлээрге, Амурга болгаш Уссуриге шаг-төөгүден бээр кандыг-даа өске улус эвес, а амгы үеде ол черде чурттап турар улустарның ада-өгбелери чурттап чораан боор-дур.

Сибирьниң улустары чоорту орус империязы каттыжып, улут орус улус-биле быжыг харылааны тудуп эгелээнер. Бедик культуралыг орус улус Сибирь улустарының оон ыңайгы хөгжүдезинге улуг салдарны чедиргеп. Сибирьниң үндезин чурттакчылары хаанныг Россияның болгаш чурт иштиниң бай хөренгитеннериниң дарлалы — ийи дакпыр дарлалдың адаанга чурттап чорааннар. Ынчадаажок амыдыралдың диалектиказы мындыг — ол улустар кадыг-дошкун дарлалдың адаанга чораан күш-ажылчы орус чон-биле улам харылазажып, боттарының салым-чолун олар-биле сырый каттыштырганнар.

Оон соонда чүс-чүс чылдар эрткен. Сибирь улустарының амыдыралынга ёзулуг чырык оруктуг 1917 чылда болган Октябрь революциязы ажыктаан. Оон бээр эрткен бежен ажыг чылдың дургузунда олар, Совет Эвилелиниң бүгү улустарыбиле бир дөмей, социализм хөгжүдезинче киргеннер. Ол улустарның амыдыралында болган кайгамчык чаартылгалар дугайын деңнеп чугаалаар түвө чок. Маңаа хамаарыштыр бир чижекти көргүзүп болур. Шаг-шаанда соңгу болгаш мурнуу Американың үндезин чурттакчылары индейжилер турган. Ол дыпты Европаның ак кештиг кижилери эжелеп алган соонда үндезин чурттакчылар хөгжүп сайзыраар байтык, когу үстүп товуп бар чыдар. 1970 чылда Москвага Т. Креберниң ному үнген. Ук номда ян деп индий төрел болуктеп кара чангыс артып калган Ипи деп кижиниң дугайын бижээн. Ук төрел болук резервацияга (кижини өскээр чорбас кыдыр хорутдаары) чурттап турган аар түргедеп шуптуу кырлыг калган. Олардан арткан чаңгыс кижини антрополог эртемденнер музейге дириг экспонат кылдыр арттырып каапнар. Ол Ипи деп кижи музейге турган бодунуң чонунуң шаг төөгүдеп бээр эдилеп келгенин ча, согуп дээп ышкаш чепсектерни кылып турган... Эртем, техника кидиз хөгжөөн амгы үеде безин капиталзмниң биче улустарга хамаарыштыр чедирер халавы ол хире-дир.

Чаңгыс бо чижек-биле деңнеп алырга, бистиң чуртувустуң улуг, биче улустарының хөгжүдезиниң кайы хире маганы кижиниң карааңга тодаргай чуруттунуп келир. Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур ою чоокшулап орар амгы үеде Сибирь улустарының эртиеп амыдыралын сактып сайгарарга солуп-даа, өөрүнчүдаа.

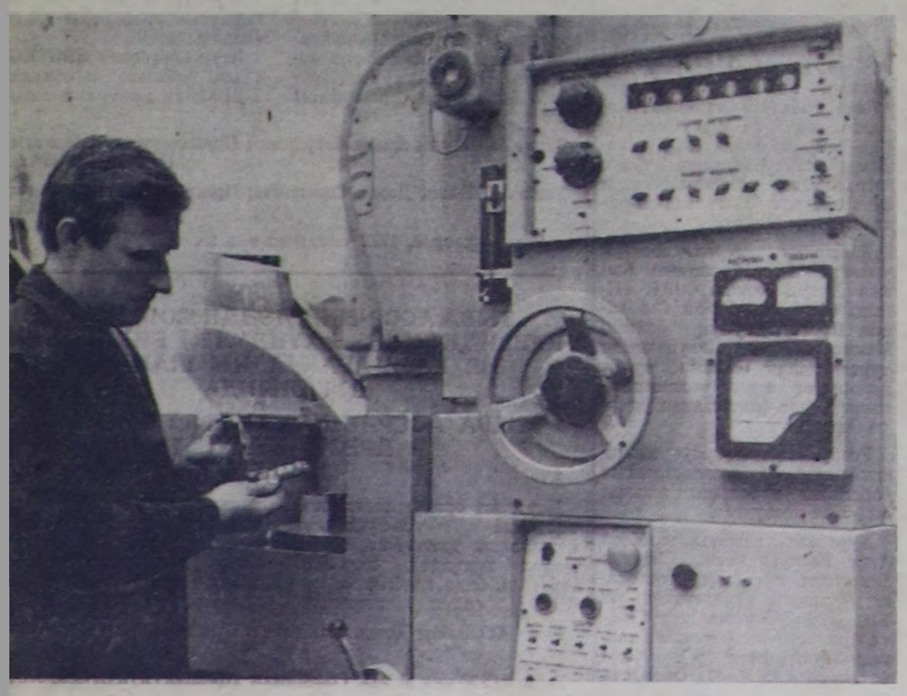
Россияның составынга каттыжып кирип турган үеде Сибирьниң улустарының чаңгыз-даа үжүк-бижик байтын күүвө тургузуу безин чок чорааннар. Совет эрге-чагырганың чер-чер органнарын национал үндезинге тургузарыбиле кызыгаарлаттынмайн. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак РСФСР-ге хамаарышкан национал округтарга, автономнуг республикаларга болгаш областарга үжүк-бижикти тургузуп, культура тургузуушкунун шапкын хөгжүдериниче угланышкынны алганы канчаар-даа аажок улуг үжүр-дүзалыг болган. Сибирьниң эрге-шөлээ чок чораан улустары ам боттарының ажыл-херээниң ёзулуг ээлери болбушаан, бүгү чурттуу эргелеп башкарарының хереэнге идепкейлиг киржип турар.

Оларның экономиктиг базизинде болгаш социал структуразында хемчээл талазыбиле канчаар-даа аажок улуг, дешилгелиг өскерлишкиннер болгудаан. Капиталистиг эвес оруктар чорбушаан, Сибирьниң улустары орус болгаш ССРЭ-ниң өске улустарының дүзазы-биле чүс-чүс чылдарны арта баскат, социализмниң эпохазынче кирип, быдаргай ажыл-агыйдан коллективтиг ажыл-агыйже шилчээннер. Ацчыларның болгаш ивижилериниң бичии белүк-бөлүк бооп алгаш, каш ивилер кадарлы, көжүп чораан черлериңде сурагжаан Турваургин ышкаш, шак мындыг миллионер-колхозтар бөстүп келгилээн. Ниитилел бүдүрүлгезиниң чаа-чаа хевирлери тургустунган болгаш тайганың база тундраның байлактарын калбаа-биле шиңгээдип алырынга оларны ажыглап турар.

Норильскиниң металлургия комбинады, Якутиянның алмаз, Магаданның алдын уургайлары дээн ышкаш чаа-чаа үлетпүр төптери тургустунгулаан. Ол бүгү соңгу чүктүң үндезин чурттакчыларының амыдыралын шуут өскертип, оларның күш-ажылчы чогаадыкчы идепкейлиг хайныктырышкан. Бир эвес оларның хөй кезии шаанда аарыг-аржыктан өлүп кырлырының кезиниг кырынга турган болза, совет эрге-чагырганың чылдарында чурттакчы чонунуң саны бедик темп-биле өскен. 1926 чылда чаңе-бүрүткел ёзугаар алырга, 214,957 буряттар турган болза, а 1970 чылда — чүс муң ажыг. ненецтериниң саны ол-ла чылдарда 16,375 турганындан 29 муң чедир, нанайлар мүң катап дажыг өскен.

Бистиң үевисте Сибирьже, ыланғыя орус чурттакчыларның көжүп кээп, аңаа туружуп чурттаары дыка өскен. Бир эвес ол чорудулга шаанда мындыг темп-биле чоруп

Совет станок тудуушкунунуң төвү

МОСКВА. Демир кезер станоктарның дүржүзүг эртемшинчилел институду (ДСЭШИ) —совет станок тудуушкунунуң эртем-техниктиг төвү. Оон аймактакчылары теоретиктиг чүүлдерни херек кырында хынап, чаа-чаа дериг-хереселдерни кылып турар. Ол институт чурттуң станок тудуушкунунуң талазы-биле көгжүлдезиниң айтырыгларының кол кезиин шиитпирдеп, оон чугула угланыпкынын тодарадып турар.

Институттуң акымдакчылары өң кадыг демирлерден болгаш өске-даа кадыг материалдардан кылган кезектерни дескилеп, хоюглаар электрохимиктиг чаа станокту чогаадып кылганнар. Ол станок кадыг демирден кылган кезектерни алмаз бис-биле болгаш электро-механиктиг эзилдиришкин-биле хоюглап, чазаар.

ЧУРУКТА: таарыштырыкчы-штамповщик В. С. Лебедев ол чаа станокту эдиктирип тур.

(СҮТА-ның фотохрониказы).

АЛДАН-МААДЫРЖЫЛАР ЧАРЫШКА ТИИЛЭЭН

Плакат, лозунгнар-биле шимээттинген Бора-Тайга, Ак-Даш суурларының төлөөлекчилери олурган автомашиналар Хемчик унуп өрү чоктаан дазыр орукта Алдан-Маадыр суурже ажыктыг хаткан. «Сүт-Хөлдүү» ишчилери чартык чылда будүрген ажыл-херээн ол хүн түүнеп чугаалажыр дээни бо.

— Бистин алдан-маадыржылар болгаш сүт-хөлчүлер чарыштыг болгай. Чартык чыл-биле кайызыстыы ашкан ирги?

— Бистин ашкан чадавас бооп.

— Бора-Тайга, Алдан-Маадыр салбырлар база социалистиг ажыктыг-да болгай.

— Чорт хевирлеринге ыдыктыг-даалар база болур.

Мындыг чугаалар оларның дазызынга болуп, каткы-хог, ыры-шоор куттулуп чорда, автомашиналар Алдан-Маадыр суурнуң ортузунда стадионга кээп доктааган. Чылдың бирги чартыынын түүнелиин чугаалажыр хурал болур шак четпээнде-ле стадион шыгырт долган. Инда футбол, баскетбол шөлдерин, ча адар, баг кагар черлерни спортчулар эзелекен. Маргылдаанын удуртукчулары оюнну башкарган тур.

Ногаан шыкка Алдан-Маадырның ажыл-ишчилери олурулапкан. Чартык чылдыг ажыл-херээн чугаалажыр хуралды совхоз директору эш Т. Сарыглар ажыкташ, профбиледиң ажылчын комитединиң даргазы О. Хунага сөс берген.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шийтпирлерин күүседир, СССР-ниң тургустуунганындан бээр 50 чылын төлептиг ук-кууг дээш бүгү улустуң чарыжынга киришкеш, алдан-маадыржылар 1972 чылдың алды айларында чамдык чеминшкиннерни чедип алганын Хуна айыткан. Совхоз чартык чылда сүт будүрер планын 136 хуу күүседип. 65 тонна сүттү пландан ажыр будүрген. Ынчангаш күрүнеге чартык чылда сүт садар планы 137,7, эттиин — 119,4 хуу. дүк планы база күүсеттинген. 100 баш хөйге онаалтыр 81 хураган алдынган. Ажылагайның салбырларының, хөйжу бригадаларының, сүт-бараан фермаларының болгаш малчыннарының чарыжының түүнелдерин үндүрген. Хураган камгалап алыр талазы-биле Алдан-Маадыр салбыры 100-тен 84 хураганны ап, бедик көргүзүгнү чедип алган. Хойжу 8 бригададан Шекпээрин, Чушкуттуң, Чодураалыг-Сайырның, Маңчүректиң бригадалары хураган дорукторарынга шылгараан. Ак-Даш сүт-бараан фермазы чартык чылда онаалгазын күүсеткен. 37 хойжу төрүүр 100 хойдан-на 90—133 хураганны алгылаан. Оон шиитиде Ооржак Доржу төрүүр хоюнуң 100 баш бүргүзүнден 133, Сарыглар Эртине, Ооржак Дажы-Намчал, Монгуш Оттук, Ондар Бүкендей, Ондар Доржу, Сергей Аппак, Сарыглар Чимит-оол олар 100—102 хураганны алган. Сааначылар Ховалыг Шоңдайты, Ондар Көпеек, Ондар Шөртек бир инекке онаалтыр 1000—1085 кг сүттү сагган. Ол ышкаш мурнакчы ажылдыг механизатор Ооржак Маска, Монгуш Дамба, чоллачылар Куулар Киров, Олег Ондар болгаш совхоз будүрүлгезинге амдаа күш-ажылчы үлүүн киирип турар пенсионерлер Монгуш Шээлей, Сарыглар Чаданалай болгаш оон-даа оскелерниң ажыл-ишчи көргүзүглери эки.

Чаржып турары «Сүт-Хөл» совхозту «Алдан-Маадыр» ашкаш, чарышка тиилээн. СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому, райкүүском ажыл-агыйлар аразынга шилчиш чоруур Кызыл тукту «Алдан-Маадыр» совхозка тыпсырын шийтпирлээн. Ол тукту ук хураага хүлээп алгаш, чеминшкиннерни быжыглавышаан, үшкү кварталда улам бедик көргүзүг дээш ажыддаарын, тукту быжыы-биле тударын олар илергейлээннер.

Чеминшкиннер-биле кады четпестер база бар. Ылангыя ниитиниң малының хорамчалыг чоруу ам-даа чайлаттынмайн турар. Чаш быжа камгалап ап турары ам-даа куду деннелде. Малдың продуктулуг чоруун бедидеринин хемчеглери көшкак чоруттунуп белген. Ону чайладырын, чеминшкиннерни улам быжыглаарын алдан-маадыржылар шийтпирлээн.

Оон дараазында спортчу маргылдаалар эгелээш, орайга чедир үргүлчүлээн. Мурнакчы ишчилерге, спортчу маргылдаанның тиилекчилеринге шапкыдарны ивыскан.

М. СЕВЕН.

Беш чылдың улуг тудугларының бирээзи

КРАСНОЯРСК КРАЙ. Сибирьде эң-не улуг дээн Ачинскиде дөй-девурак болбаазырадыр комбинаттың тудуу доостур чыгай берген. Красноярскиниң алюминий заводунга чиг-этти ол бээр ужуруг. Ам ында будүрүлге күүлерни ажыддарын кииргил комбинаттың түе-түе будүрүлгелерин Күрүне комиссиязынга дужаарынга белеткеп турар.

ЧУРУКТА: Ачинскиниң дөй-девурак комбинады.

Ю. БАРМИНИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Ажылчыннар ортумак эртемни алган

Алма-Атаның хөвең-саазын кылыр комбинадының түс хире аныяк ажылчыннары ортумак школаны дооскан дутайында Херечилелди алганнар. Ол будүрүлге чери ажыттырга кирип турар үеде ажыттынган ажылчын аныяктарның кежээки болгаш заочное техникумнарның студентилери. Үдүт-үдүт чечелиг шуптузунда өөренип аныяктарга дузалаар консультация черлерин хөй-ниити эгелээшкинин-биле тургускан.

Бо чылын Казахстанның 900 кежээки болгаш заочное школаларынга ийи түс муң аныяк ажылчыннар болгаш ажылдавышаан беш түс ажыл ажылчыннар школаларга өөренип кыштааннар. Дөрт түс хире кижи — кежээки болгаш заочное техникумнарның студентилери. Үдүт-үдүт чечелиг шуптузунда өөренип аныяктарга дузалаар консультация черлерин хөй-ниити эгелээшкинин-биле тургускан.

Бо чылын Казахстанның 900 кежээки болгаш заочное школаларынга ийи түс муң аныяк ажылчыннар болгаш ажылдавышаан беш түс ажыл ажылчыннар школаларга өөренип кыштааннар. Дөрт түс хире кижи — кежээки болгаш заочное техникумнарның студентилери. Үдүт-үдүт чечелиг шуптузунда өөренип аныяктарга дузалаар консультация черлерин хөй-ниити эгелээшкинин-биле тургускан.

Комбинатта пос-таавычыларның ниити эртем билиниче үдүт кичээгейин салып турар. Бо чылын будүрүлгеге колхозчулар өөренген.

АЛМА-АТА.

• • •

Чаа Липецкиниң удуртукчулары 111 металлургтарга ортумак школаны доосканыңга холбаштыр байыр чедирген.

Оң школа — Липецкиниң магнитказы-биле деңге тургустунган. Будүрүлгениң бешки ажылчын бүргүзү-ле 38 чыл дургузунда аныа ортумак эртемни чедип ап келген.

Бистиң коллектив ам «Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчилгени дооскаар болгаш ниити эртем школазын улам хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладынга амыдыралда боттандырын эгелээн дээш школа директору Л. Г. Солодкая чугаалаан.

ЛИПЕЦК.

(СЭТА-ның корр.).

Өвүрнүң кооператорларында

ССРЭ-ниң 50 чылынга үткүштүр калбарган социалистиг чарышка киришпишаан, бистиң Өвүр райпозунуң бүгү ажылдакчылары бо наадымны күш-ажылчы чеминшкиннерлиг демдеглеп турар.

Чартык чылда райпо 1651100 рубльниң бараанын саарып, планын 102,4 хуу күүсеткен. Ниитиниң чемненилгезинин, хлеб быжырар черлерниң ажылдакчылары база планныг онаалгаларын шудургу күүсеткен. Хуучу кежигүннер киирип алырының планы 102 хуу боттангаш.

Хандагайтыда аш-чем магазининиң эргелекчизи эш Сат. Саглыда көдээ магазин эргелекчизи эш Буулар, Торгалыгда аш-чем магазининде эш Бүрбү, автолавкалар садыгжылары эштер Ооржак, Аймр-Санаа олар чартык чылда социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп шылгараан.

Райпонуң белеткелдер конторазы дүк, алгы-кеш, өлүк, чел-кудурук, түлеңги дүк, эът, сүт садып алырының планнарын түс-түзүнде ажыр күүсеткен.

Садыгның депшилгелиг аргазын ажыглаарынче, ажылдың культуразын бедидеринче районнуң кооператорлары күжениишкинни салган. Барааннарны садып алыкчылар боттары шилип алгаш, оон өртээн кассага төлеп бээр депшилгелиг аргаже Хандагайтыда аш-чем магазинин киирген. Ам үшкү кварталда ийи магазинны эле дерээш, ол аргаже шилчидер дээш ажыл-ишти шалыпкын чорудуп турар. Депшилгелиг арганы неперетекеш, бараан саарылгазын болгаш оон ассортиментизин көвүдедир, садып алыкчыларга таарымчалыг байдалды тургузар, садыгның культуразын бедидер хемчеглерни ап, райпонуң ажыл-ишчилери чыл планын декабрь 28-те күүседиринче бүгү күүнү мөөңнээр.

Д. ДАЛАЙ-ООЛ.

Өөреникчилер бригадазынга

Тураның № 1 школазының өөреникчилер бригадазынга он дөрткү көдээ ажыл-агый сезонунга холбаштырган кежээ болган, өөреникчилер Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозта ажылдап турарлар.

Бо чылын школачылар 180 гектар тарылга черинде ажылдап турарлар. Инда кукурузаны 100, картофельди — 20, кызыл-тасты — 25 гектарны тараан. 20 гектарны чайгы ландырылгага арттырып каан, оон артканында — турненести, редисти, согунаны болгаш хөй чылдыг сигеннерни тараан. Кызыл-тас, кукуруза, картофель талазы-биле дүүлгеги школачылар кылып турар.

Бо сезонда өөреникчилер «Россия Федерациязының өөреникчилериниң эң дээре бригадазы» деп ат дээш чарыштың кыйгырыы-биле ажылдап турарлар.

(Бистиң корр.).

ДЕЛЕГЕЙ *бо хүннерде*

ЧУГУЛА ТҮҢНЕЛДЕР

ЭДЧ-ниң Москвага болуп арткен XXVI сессиязының түңнелдери дашты парлалганын кичээнгейнин төвүнде тургустунган. ЭДЧ-ниң кежигүннери чүрттарның кады ажылдажылгазын улам ынай ханыладырының болгаш сайзырангайжыдарының комплекстиг программазын боттандырарынга база социалистиг экономиктиг интеграциязыны хөгжүдеринге сессиянын чугула ужур-дузазын солуннар демдеглеп турар. Бүрүн билчиишкиннин ёзүзүнга, найыралчы байдалга эртикен ол сессиязының ажылының ажылишчи ужур-утказын парлалга айтып турар.

ВАРШАВА. «Трибуна люду», «Жиче Варшавы», «Жолнеж вольности» болгаш өске-даа солуннар ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадыгны улуг әгелер-биле бирги арыннарынга парлаан.

Сессия ЭДЧ-ниң кежигүннери чүрттарның социалистиг интеграциязын улам ынай хөгжүдеринге болгаш кады ажылдажылгазын сайзырангайжыдарынга бардаан болур дээрзин «Трибуна люду» солун демдеглээн. Социалистиг күрүнелериң экономиказының дүрген темп-биле хөгжүүрүн үргүлчүлеп турарын «Глос працы» солун айыткан.

Кады ажылдажылганы ханыладырының болгаш сайзырангайжыдарының, социалистиг экономиктиг интеграциязыны хөгжүдериниң чорудулгазын калбартырынче үгланышкынның шынпыын эртикен чыл бадыткаан дээн—бо түүлерни «Трибуна люду» болгаш өске-даа солуннар онаалап демдеглээн. Планныг ажыл-чорудулга талазы-биле кады ажылдажылганы улам ынай сайзырангайжыдарынче үдүт кичээгейнин дыңнадыгда салганын, ЭДЧ-ниң планныг ажылчорудулгазын бадыткаан дээрзин ол солун айыткан.

БУХАРЕСТ. «Скынтейя», «Румыния либера» болгаш «Скынтейя тинеретулуй» солуннар ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадыгны бүрүнү-биле парлап үндүрген.

Солуннар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң РСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы И. Г. Маурер-биле ужурашканының дугайын база дыңнадып, ийи чүрттүң аразында янзы-бүрү адырларга экономиктиг кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдеринин айтырыгларын беседага чугаалажып көргенин демдеглээн.

БЕЛГРАД. «Политика» болгаш «Борба» солуннар Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXVI сессиязының Москвага доозулганының дугайында дыңнадыгларны көскү черлерине парлаан. Сессияның протоколу ЭДЧ-ниң XXV сессиязынга хүлээп алган комплекстиг программазын боттандырар талазы-биле ЭДЧ-ниң кежигүнмери чүрттарның кады ажылдажылгазынга дузалаар дээрзин солуннар бижээн.

УЛАН-БАТОР. ЭДЧ-ниң сессиязының шийтпирлерин тайылбырлавышаан, Улан-Батор радиозу ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадыг дээрге, социалистиг дең каттыштырылга комитединиң тургускынын болгаш оон ажылдап эгелээнин парлалга база онаалап айыткылап турар.

ПРАГА. «Социалистиг эки каттыштырылгазын улам ынай быжыглаарының «оруу». «Бүрүн билчиишкин болгаш чаңгыс эш», «Кады ажылдажылганың дешилгелиг хевирлерин ажыглаар», «Экономиктиг интеграциянын программазы» дигилээн улуг әгелер-биле чехословак солуннар ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадыгны парлаан.

Москвадан келген корреспонденциялга «Руде право» солун сессия бүрүн билчиишкинниң болгаш найыралдың байдалынга эртикен дээрзин демдеглээн.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хосталганың Куангчи можуже америк ужар чүүлдүң болгаш сайгончу эрге-чагыртанын шеригдериниң ара-таазыг шаап халдаашкыннарынга мурнуувьетнам патриоттар ойтур шавышкынын үргүлчүдеп турар. Тулчуушкуннар ол можуның мурнуу болгаш чоон талаларында чорун турар. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң танк кезектери дайзынчо удур шаап халдаашкыннарда киржип турар. Чалча шеригдер дыка хөй когаралда таваржып турар. Ол ышкаш десантылар олуртуп алгаш чораан каш улут вертолёттарны дүжүр аткылаан.

Сайгончу шеригдериң Куангчиниң әжелеп алыр дээш кылып турар орандажыышкынарынга америк шериг базаларын дузалаашкын турар. Чүгле июль он үште безин «B-52» дээр стратегтиг бомбардировщиктер ол можуның кол хоорайының чоок-кавызынче 12 катап халдаан. 150 ажыг шүүргедекчи-бомбардировщиктер болгаш АКШ-тың 7-ги флодунуң 14 корабльдери сайгончу шеригдерин база деткип турар. ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң Сайтондан дыңнадып турарыбиле алырга, Куангчи девискээринге америк ужар чүүл ууткашкынының эң күштүг чепсектерин ажыглаан турар апарган.

Шаанда император наймысалы турган Хюэ хоорайның Барыын талазында оон-даа дудак чок тулчуушкуннар база бооп турар. Хоорайны долгандыр турар сайгончу шеригдерниң камгалалдарынче хосталга күштери шаап халдавышаан. Хюэде дайзынның туружун, а ол ышкаш Давангта америк-сайгон базазы июль он үштүң эртенинде ракетабиле патриоттар күштүг бооп турганнаб.

ХАНОЙ. (СЭТА). Куангчи можуда агаардан экилеген сайгончу аг-шериглер улуг чидиригге таваржып турар. АПО агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, июль он бирниң эртенинде Митянь хемниң соңгу талазында бир черге чалча шеригдерниң бир батальон солдаттарын элээп каш америк вертолёттар экилеп дүжүргеп. Патриоттар дайзынче ол-ла дораан шаап халдаашкын кылган. Ол үеде сес вертолёттү дүжүр аткан болгаш оон чамдыктары солдаттарны черге дүжүрүп четпикпейн баргылаан.

АПО агентилелдиң санаанызыбиле алырга, июль тостан он бирге чедир үе дургузунда Куангчи-Тыятхиен девискээрлериге хосталга күштери сайгончу шеригдериниң бир муң ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин өлүрген азы балыглаан, дыка хөй санныг шериг чепсээн хуналаа алганнар.

Допчузу-биле

КАИР. Египет тускай әртемниглер совет эксперттерниң киржиргеи-биле Нубария дээр каналдың Барыын талазында дыка делген, алеминиг күрүг черни ажыглаарының чиңгине планын тургусканнар. Ол 300.000 феддан черге (бир феддан — 0,42 гага деңнежир) күрүненин механизаттыынган 31 фермаларын тургузар деп турар. Келир үеник ол фермаларның амыдыралының үндезинин 150 километр узун дүрттүг канал болур.

ХАНОЙ. Хайфон чалбыныгдың турар. Амгы үеде америк ужар чүүл Вьетнам Демократыг Республиканың ол улуг порт хоорайынче соксал чок халдап турар.

Июль 13-те әдээн каш бөлүк америк самолёттар социалистиг чүрттарның судноларын турар черним тегерин үдүртүлээн. Оон соонда ол самолёттар порт деникскээрин болгаш хоорайның болуп-даа араатанзы-биле бомбалаан.

ЛОНДОН. Соңгу Ирландияның хоорайларының кудумчуларында кадыг-дошкун сегиржип алышкыннар үргүлчүдевишаан. Лондондеррите әдээн каш күштүг частырышкынналар болгулаан. Магазинниринин дыка хөйүн халтан.

БОНН. Федералдыг статистика албан черинин санап туроры-биле алырга, әртикен чылдың ол-ла үезинде турганы биле деңнәрге, Германияның Федеративтиг Республиказында әртектер 5,4 хуу удаатка бооп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам дугайында дөрт таланың чөвүлел хуралының 150-ги плеларлыг хуралы Парижте, Авеню Клеберде делегей конференцияларының бажыңында ажыттынган.

ЛИМА. (СЭТА). Перу республиканың Кубага турар элчинниге хөөн мурнунда ССРЭ-ге элчин турган Хелкин Эредиа Кабьесести томуйлаан дээрзин Перуның ханшыкы херектер министерствозу албан бүгүзар дыңнаткан.

Кубаның Революстуг чаа Перуга бодунуң элчизин кылыр Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының кежигүнү Антонио Нуньес Хименести томуйлаан дээрзин Перуның ханшыкы херектер министерствозу оон-биле кадбазадыннаткан.

БУХАРЕСТ. Румыниянын Коммунистиг партиязының ТК-зының чалаакызын ёзугаа Великобританияның Коммунистиг партиязының Чингис секретары Джон Голлан ынчеде берген.

БУДАПЕШТ. Венгр Улус Республиканың Президиумунуң болгаш венгр чазактың чаланың ёзугаар Бирма әвилелиниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы, Бирманың Премьер-министри Не Вин кайыгалды алан-чорууп кылып ында чеде берген.

(СЭТА).

УЛУГ ААС-КЕЖИИ

турган болза, Сибирьниң биче улустарынга ол чорук улуг халапты чедиргеп турар ийик. Бистиң үевисте ындыг эвес. Барыын чүктеп кижилерниң пемештир көжүп келгени бүдүрүкчү күштерни шапкын хөгжүткеп, үндезини чүрттакчыларның экономиказын хөгжүдеринге болгаш оларның амыдыралының чагай байдалын көдүрерине дузалаан.

Сибирьниң улустарының күш-дамыр талазы-биле өзүдезинде кайгамчык өскерилгелер база болуп турар. Иркутск университединиң эмчилери Хакастарның күш-дамыр талазы-биле сайзыралын шинчилээш, оон түңнелдерин профессор А. И. Ярховуң дөртен чылдар мурнунда кыдаан ажылдары-биле деңнеп көөрге, амгы Хакастарның дурт-сыны эрткен салгалының кижилериниң үлүү, семис-шымырак, хөрээниң клетказы болгаш эгиннери делгем болган.

Бүдүрүкчү күштериниң костүп көрөөн хөгжүлдези болгаш бойдустуң байлактарын шинээдип алырынга чедип алган чеминшкиннер Сибирьниң улустарының амыдыралыга боттуг оскерилиишкиннерни болдурган. Бо талазынга бүзүреичиг материалды ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Төөгү, философиянын институдунуң хөй чылдарда чорудуп келген социологтуг шинчилеелдери берген. Амурнуң биче улустарының амыдыралының бүгү талаларынга үлүг салдарны чедирип турар чаа күчүлүг фактор костүп келген. ол дээрге крайның бойдус байлактарын кадбаа-биле шинээдип алыры, индустриалдыг улуг төптерге — Комсомольскиге, Хабаровскиге, Амурда Николаевскиге үлетнүрүү үлам хөгжүдери-дир.

Чаа байдалдарга чопнуң шаг-шаандан бээр кылып келген ажылдары — балык-таашкын, аңнаашкын, шаандан бээр үгүн салган дамчын келген күш-ажылчы, будүрүлгеги үнелиг чаңчылдарны сайзырадыр сорулга хейээр артып каар болбайн аан. Ынчалзажок этниктиг биче болуктериниң чүрттаарынга болгаш ажылдаарынга чаа хевирлерни тывар дээш оларның идепкейин баазар, оларны амгы үениң шапкын амыдыралындан башкаландырар дээш орандажышкынналар бистиң амыдыралывыска түрбаан болгаш түрбас-даа.

Шаандакы балыкчылар болгаш аңчылар — навайлар, ульчилер болгаш нивхилер шаандакызындан сыр өске, боттарының хуу-салымының төөгүлүг чырыткылавчак оруун шилип алгаш, эртем-техниктиг революцияда идепкейлиг киржип эгелээн. Бир эвес 1926 чылда хоорайларга навайларның чүгле 0,6 хуузу чүрттаа турган болза, ам хоорайларда Амурнуң үндезини навай чүрттакчыларының барын дөрттүң бир хуузу чүрттап турар дээрзин статистика көргүзүп турар. Навай улустуң эвээш эвес бөлүк ам ажылчыннар, техниктер, инженерлер апарылаан. Национал интеллигенциянын төлээлериниң саны оскеп. Мындыг магадыг, чаагай амыдыралды шаапда кым-даа бодавайн чораан!

Бо үндезин чаартыдалар Сибирьниң улустарының угаан-бодал сайзыралынга улуг оскерилиишкиннерни база киирген. Үзүлүг культура революциязы болташаан. Бижик билбес чоруктуу улусталарында, орус башкыларның шудургу ажыл-ишкиндең, ам мраккы болгаш хөкүдээгей районнарга культбазаларның база кызыл оглерниң ажылындан ол эгелээн.

Амур тайгазында Эвороп хөлдүң ыдыында Кондон суурда чүрттап турар Александр Михайлович Самар болгаш оон кадайы Надежда Гавриловна Ленинград хоорайда Александра Федоровна Путинцеваны тыпкаш, аңаа оорун четтиргеннинг чылыг сөстерин дамчыдарын эртикен чылдың үзүүнде мендеп олар дилээн чүве. Кондон суурга лама-хамнар тергиндеп турган бир-ле чылын шилгеден болгаш хыдбыгыр ак арынныг үргүнүң чедип келгенин олар утпааннар. Кыргаанар оон-биле ужуражыр хөңнү чок, оон ойзу ыылаштажыр турганнар деп хереэженнер чугаалажыр. Аңаа башкылаттырары-биле школаже үргүлерин бээрингеп корган турганнар: талыгыр Русъстан та кандыг өзаа-буко эдертин эңкелген чүве, кым билир боор! Ынчалзажок бодунуң хереэн ол үруг уламчылап турган. Байыдан бажыңче, одаадан одаагже чоруп, сургап, эмнеп, база катап сургап туруп, адак соолунде патриархалдыг амыдыралдың эрги чаңчылдарының хоразын хойге билиндир ол угаадын шыдаан.

Ам кыдыкы Соңгу үүкте безин бижик - билбес чорук чүгле бүрүнү-биле үзүткатыыган эвес, төрөөн дылларының кырында үзүк-бижик, национал литературалары төөгүде бир-ле дутаар тургустунган. Бурят, якут, эвенк, хакас, тыва, алтай шүлүкчүлериниң, чогаалчыларының аттары чүгле Совет Эвилелиниде эвес, а даштыкыда безин калбаа-биле билдингир апарган.

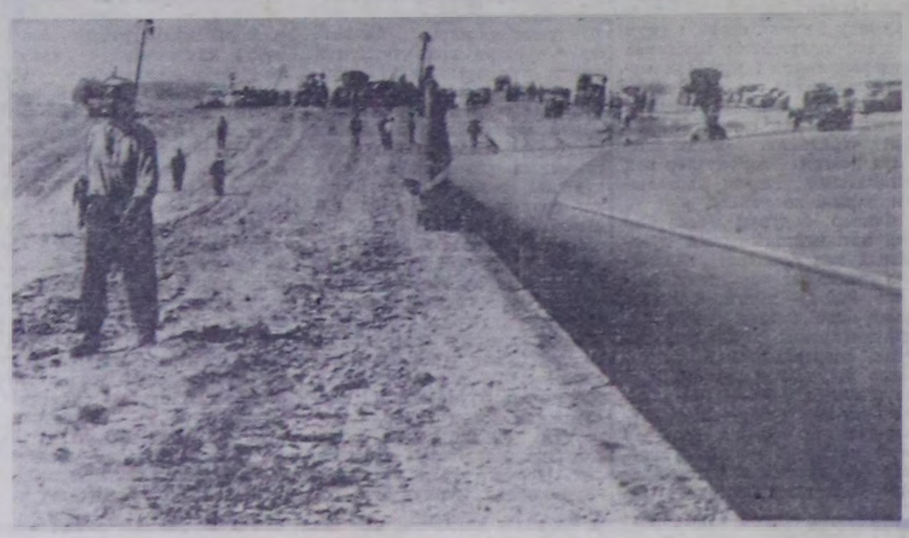
Маңаа холбаштыр Сибирьниң улустарының угаан-бодал амыдыралынга орус дылдың болгаш литературазының канчаар-даа аажок улуг ролюн чугаалавайн барып болбас. Орус дыл Сибирьниң болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа улустарының аразынга харылзажырының күштүг чепсээ, социалистиг тургузуушкуннуң күүлүг бүрээзи апарган. Орус культура бүгү адырларының аайы-биле кижилериниң медеренче болгаш сагыш-сеткилинче ханы специгээ киргеп. Өске талазы-биле алырга, эртем-билигиниг орус кижи бүрүүзүнге сибирь улустарының чогаалчыларының аттары ам билдингир болгаш оларның маадырлары оларга чоон апарган. Акы-дуңма кады ажылдажылганың ниити түүлдери, а оон-биле кады сайзырангай социалистиг ниитилелдиң үезинде совет улустуң этниктиг чаа ниитижилгезининг ниити түүлдери шак ынчалдыр илереп турар.

Совет Эвилелиниң бүгү улустары-биле Сибирьниң улустарының моральдыг болгаш политиктиг чаңгыс эвининг дээди илергейлээшкини чаа, социалистиг амыдыралдың тургузуушкунунга, фашизмге удур бистиң Төрөөн чүртүвүстүң хамаарышпас чоруу болгаш хостагазы дээш демисеате улам-на илереп шүтүп келген совет патриотизам болгаш интернационализам апарган.

Сибирьниң улустарының капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдези-биле кады ленинчи национал политиканың боттанышкынының үезинде соок-ядыг илгаар эрги теория бүрүнү-биле сойгалаттынган, колонизаторларның даан тыпканы «дээди» болгаш «адакы» бөлүктер дугайында, «төөгүлүг» база «төөгүлүг эвес» улустар дугайында шовинизмче хоозун бодал буруу шаптынган. Эрткен үеник дүмбей ол хөлегелери арыбыета ырак чидип калган. Октябрьдан төрүттүнгеш, чаа, социалистиг амыдыралче чалгынналып киргеп, Сибирьниң улустары бистиң Төрөөн чүртүвүстүң бүгү нацияларыбиле кады өөрүшкүлүг баңырааны—ССРЭ-ниң тургустунганының юбилейин чаа-чаа күүнажыдыы чедиишкиннер-биле уткуп турар.

А. ОКЛАДНИКОВ, академик.

Новосибирск хоорай.

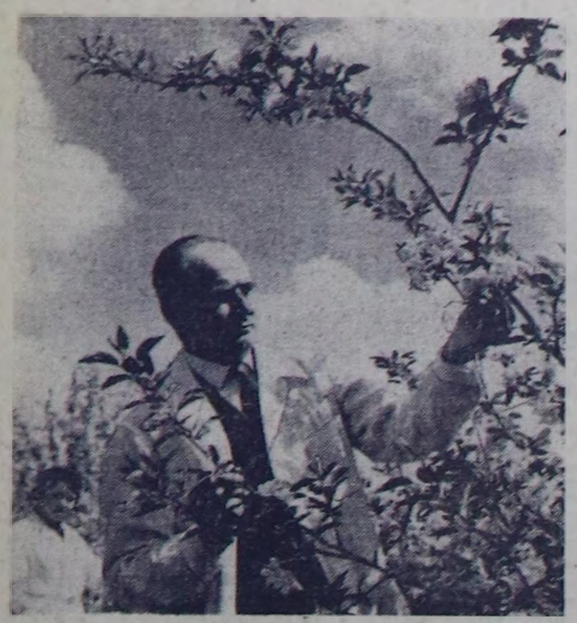

Сирияның чазаа «Ирак петролеум» дээр нефть компаниязынга хамаарыжып турган нефть дамчыдыжынын болгаш оон өскедаа эт-хөреңгизин күрүненни ыылдыр хавыртынган нефть дамчыдыжынын болгаш оон өскедаа эт-хөреңгизин күрүненни ыылдыр хавыртынган.

ЧУРУКТА: хавыртынган нефть дамчыдыжынын болгаш оон өскедаа эт-хөреңгизин күрүненни ыылдыр хавыртынган.

Намера Пресс — СЭТА-ның фотозу.

Сад ажылының өөредилге черинде

УКРАИН ССР. Запорожье облазы. УССР-ниң мурнуу районнарының суттатыг сад-чимине ажылының талазы-биле Мелитополь хоорайда турар эртем-шинчилел институту суттарып өстүрер сад ажылынга ажыглаар кат-чимине культураларының чаа-чаа сорттарын тургузуп турар.

ЧУРУКТА: институттуң улуг эртем ажылдакчызы, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады В. П. Сенин яблокту дооруннап тараанының түшпелдерин хайгаарап турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң 50 чылынга

СИБИРЬ — КАЙГАМЧЫК БАЙЛАКТАРНЫҢ ОРАНЫ

БО ЧҮҮЛДҮҢ автору Сибирьге дыка ур чурттап база ажылдап келгеш, оон эң ыраккы «адыг ижезинээр» булуңпарынга-даа чоргулаан. Эки куруг черлер кижиниң күчүлүг энергизы-биле капчаар чаартыныр турарын ол бодувуң караа-биле көрүп, аңаа киржип чораан.

Сибирьниң «соңгу чүгүне үжеп чылдарда-ла шинчилеп солуннарга «Таймырның хуулгаазыны» деп бижип турганы — Норильскиниң даг-металлургия комбинады тыптып келген. Он-оон рудниктер бар апарган. Шинчаарга амгы үениң ол хоорайы Норильск мырыдай Соңгу чүктүң үр үеде турар херели-биле адаанашкан чүве дет бодунуң сайгылгазыны-биле чырыткылап турар. Соңгу чүктүң ол черлеринде чоокта чаа Тюменьниң нефтизи болгаш газы база аттыгыр үнгеп, оон курлавыры кайгамчык арбыя болгаш чер бомбүрээзинде ындыг хөй курлавыр ховар дээрэн хүлээп көрдүнгеп. Сибирьниң мурнуу талазында хөй санныг металлургия бүдүүлгелериниң өкпеп өңнүг оттарын белеткелинде ажылдап турар ажылдакчыларга ажиндирип чоруур магазиннер доктаамал чеде бээр. Оларны бодуу чоруур баржаларда дерип тургускан. Үлетпүр бараанарын садыглаар магазиннерге түскай бүлүңнарны тургузуп, шөлдериниң ажыл-ишчилериниң хөйүү-биле хереглээр бараанарын ол бүлүңнарда-делгээн.

Оренбург областың каракбиле көрүп четпес делгем хоөуларында тараа хүлээп алыр улуг пунктуларда болгаш тараа сөөртүр оруктарда столоваяларны, буфеттерни болгаш ларёктарны түр үеде ажыткай. Колхозтарга барып, политиктиг, көдээ ажыл-агый болгаш өске-даа номнарны садарыг-биле чүс-чүс библиотекажыгаштарны түскай организастаан.

Ажаан алышкының болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринде Россия Федерациязының колхозтарында болгаш совхозтарында 19 мун хире столовая, буфет болгаш закусочнаяны ажыткап. Шинчалаа-даа киитиниң чемненилге будүүлгелериниң чүгле саны ковүдээн эвес, оларны соодукчу дериг, сава аймаа, мебельбиле немей хандырган.

Кооператив организациялары колхозтарның болгаш совхозтарның чагыгларын өлүүлгээр оларның столоваяларына ажылдаар 2.600 ажыг поварны белеткээн.

Столоваяларның болгаш аъш-чем бараанар магазиннериниң ажы ажылдаарынга продуктулар херек. Ындыг продуктуларны четчири-биле күрлап белеткээн — үшкү кварталда 4,1 миллиард рубльдин продуктуларын, азы эртекен чылдың ол-ла үезинден 6,6 хуу хөйүү садарын айыткан.

Хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары шөлдериниң болгаш фермаларның ажыл-ишчилерин үлегерлиг хандырар дээш чаржып турар.

Хереглекчилер кооперациязының дүжүт ажаап алышкыларында ажылдап турар кадрларны хандырар тускай автобазаларны тургускан. Хемнер оймактарында мал чемиин белеткелинде ажылдап турар ажылдакчыларга ажиндирип чоруур магазиннер доктаамал чеде бээр. Оларны бодуу чоруур баржаларда дерип тургускан. Үлетпүр бараанарын садыглаар магазиннерге түскай бүлүңнарны тургузуп, шөлдериниң ажыл-ишчилериниң хөйүү-биле хереглээр бараанарын ол бүлүңнарда-делгээн.

Оренбург областың каракбиле көрүп четпес делгем хоөуларында тараа хүлээп алыр улуг пунктуларда болгаш тараа сөөртүр оруктарда столоваяларны, буфеттерни болгаш ларёктарны түр үеде ажыткай. Колхозтарга барып, политиктиг, көдээ ажыл-агый болгаш өске-даа номнарны садарыг-биле чүс-чүс библиотекажыгаштарны тускай организастаан.

Ажаан алышкының болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринде Россия Федерациязының колхозтарында болгаш совхозтарында 19 мун хире столовая, буфет болгаш закусочнаяны ажыткап. Шинчалаа-даа киитиниң чемненилге будүүлгелериниң чүгле саны ковүдээн эвес, оларны соодукчу дериг, сава аймаа, мебельбиле немей хандырган.

Кооператив организациялары колхозтарның болгаш совхозтарның чагыгларын өлүүлгээр оларның столоваяларына ажылдаар 2.600 ажыг поварны белеткээн.

Столоваяларның болгаш аъш-чем бараанар магазиннериниң ажы ажылдаарынга продуктулар херек. Ындыг продуктуларны четчири-биле күрлап белеткээн — үшкү кварталда 4,1 миллиард рубльдин продуктуларын, азы эртекен чылдың ол-ла үезинден 6,6 хуу хөйүү садарын айыткан.

Хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары шөлдериниң болгаш фермаларның ажыл-ишчилерин үлегерлиг хандырар дээш чаржып турар.

Сибирьниң нефтизи болгаш газы хөмүр-даштан тудак чок, хөмүр-дашты үлетпүрге домей-де ажыттаар апаар. «Кузбасска хөмүр-дашты казып тыварын 135 миллион топнага чедирер... Капск-ачинскиниң хөмүр-даш тывыкшын болгаш ажыглалып улам хөгжүдер. Бо дээрге СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларындан одуругаар-дыр. Ону хандыр сайгарып көөр болза, Сибирьниң одаар чүүлүнүң бот-дедизин ажок озуп турар.

Чижек кылдыр Кузнецкиниң хөмүр-даш бассейнин ап көрөлү. 250 чыл мурнунда маңаа сибирь тараачы Михайло Волков эң-не баштай «хыш турар даштыг» тыпкан. Эрткен чүс чылдарда баштайгы шахталар тыптып келген. Революция мурнундагы статистиканың коргускенин-биле алырга, 1850 чылдан 1917 чылга чедир үениң дургузунда олар 23 миллион топпа хөмүр-даштыг берген. Ынчаарга ам чаңгыс беш чыл планының дургузунда 1971—1975 чылдарда маңаа хөмүр-даш казып тыварын 22 миллион топнага көвүдээр. Оон ыңайлаарга Канск-ачинскиниң, Черемховскиниң болгаш өске-даа хөмүр-даш эртинезиниң бассейннери бар. олар чыл бүрүде-ле хөй санныг одаар үүлдү бээр. Ол хөмүр-даш балааларынга чылыдыга биле ажыддаар Назаровскиниң (Красноярск крайда) ышкаш чаа-чаа электр станцияларын тудуп турар.

СИБИРЬНИҢ күчүзүнүң оон энергизының кол дөзү темнер болур. Чүгле Енисейниң болгаш олче каттыжып киргеи хемнериниң гидроэнергетиктиг курлавыры чылда 250 миллиард киловатт-шак ажыл турар. Енисейде Красноярскиниң гидроэлектростанциязын, делгемде эң күштүг 6,4 миллион киловатт күчүлүг Саян-Шушенскоевиң электростанциязын тудуп турар. Ангарада Иркутскиниң, Братскиниң электростанциялары боттарының энергизыя берип турар. Бот чылдың төнчүзүнде Усть-Илимниң электростанциязы ажыглалга кирер. Норильскиниң рудниктеринче Усть-Хантайск ГЭС бодунуң энергизын бээр.

Оларны колчут дүрген темп биле кыска хуусаада тудуп турар. Бир эвес АКШ-та Боулдер-Дем биле Гранд-Кули деп энергетиктиг системаларның бирээзин 20 чыл, а оскезин 15 чыл дургузунда тудуп дооскаш, «делгемде чок дээ» дүрген темп-биле тутпаан-даа, ажыглаалга киирип турар.

АЛТАЯНЫҢ даглариндан Оожум океанга чедир чаттылган Сибирьниң индустриаалдыг куржаанын үндезинин хөмүр-даш, руда, энергия бөөп турар. Баштайгы совет беш чыл планнарының чылдарында Кузнецкиниң металлургия комбинадыбиле чергелештир Барыын-Сибирьниң заводун туткан, ол бодунуң кожаазы-биле кадыг шөйүү, каңгы, прокатты бүдүрүп эгелээн.

Новокузнецкиниң алюминий болгаш өске-даа заводторын кара болгаш өңнүг металлургияның бүдүүлгелерин маңаа туткулаан. Шала чөөн талага Братскиниң, Красноярскиниң, Иркутскиниң алюминий заводтары турган.

Болгушу Сибирьниң хоорайлары үлетпүрүүн болгаш культураның төптери бодурундан аңгыда, Совет эртемчагырганың чылдарында оларда эртем база кайгамчык төгүүн сайгыраан ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының Сибирь салбырының, оон Якутскиниң, Бурятияда, Чөөн Сибирьде филиалларының эртемделгеринин улуг отряды Сибирьниң районнарын шинчилеп алыр талазы-биле тодаргай шинчилел ажыдарын орудуп турар. Эртемделгеринин сүмези-биле Братскиниң, Саяа-Шушенскоеғиң, Якутияның болгаш өске-даа үлетпүр комплекстериниң программазын тургузуп турар.

...В. И. Ленин Сибирьниң чаагай келир үелиг кайгамчык оран деп санаан чораан. Оон делгемнеринде ол үе ам бүзүреалдыг базым биле ботганын турар.

Ю. ШАБАЛИН.
(ПМА).

ШӨЛГЕ ДҮШТЕКИ ЧЕМ

Хереглекчилер кооперациязы дүжүт ажаап алышкыларында ажылдап турар недза мыл-агый ажылдакчыларын аңдырарын эжижидери-биле үну кылганыл? СЭТА-ның орреспондентизинге Центрүзүтүн баштаар черинден ыңнатканы болза:

— Хереглекчилер кооперациязының хөй-хөй организациялары чайгы үеде түлүкпер ажылдарга белеткелди ӧ-шаанда эгелээн. Чижээ, остов областа 380 автолавканы болгаш 600 хире тергеяг аътты тургускан. Мун быг лотошниктерни кодээже ылгаш хову турлагларынче ыруткан. Оон аңгыда колхозларда болгаш совхозтарда саяжызы чок 1.200 ларёкту ыктыкап. Ростовтуң кооперторлары магазиннериниң, столоваяларының болгаш ларёктарының ажылдаарының таарымылыг үе-шактарының, көүп чоруур садыгның маршруттарының дугайын ажылдыларның удуртукчуларыле баш бурунгаар дугуруштырган. Областың көдээ садыг ктизинге 20 мун декалитр ыртпес суксунну, 650 мун ил минералдыг сугуу чедирген. Ажылчыннарга четчир ны-биле хөвеи-саазын косомнерни болгаш чүвүрлерг, хөй-хөй резина сапогтарны олгаш аңзы-бүрү сава айган, аъш-чем баранцарын ырлап тургускан.

Ростовтуң кооператорлары раажыларның культурлуг ндырылгазының дугайында да сагыш салып турар. Ном дар хөй мун кижи болгаш ператураның хөй-ннити тадыкчылары номнарны, журлдарны хову турлагларына олгаш фермаларга чедирип рар.

Кооператорлар робласть бүзүнүн онлагай байдалдарын рымдаалап турар. Чижээ, мск областа чайгы одарларажылдап турар кадарчыны хандырар тускай автокаларны тургускан. Хемр оймактарында мал чемиын белеткелинде ажылдап турар ажылдакчыларга ажиндирип чоруур магазиннер доктаамал чеде бээр. Оларны бодуу чоруур баржаларда дерип тургускан. Үлетпүр бараанарын садыглаар магазиннерге түскай бүлүңнарны тургузуп, шөлдериниң ажыл-ишчилериниң хөйүү-биле хереглээр бараанарын ол бүлүңнарда-делгээн.

Оренбург областың каракбиле көрүп четпес делгем хоөуларында тараа хүлээп алыр улуг пунктуларда болгаш тараа сөөртүр оруктарда столоваяларны, буфеттерни болгаш ларёктарны түр үеде ажыткай. Колхозтарга барып, политиктиг, көдээ ажыл-агый болгаш өске-даа номнарны садарыг-биле чүс-чүс библиотекажыгаштарны тускай организастаан.

Ажаан алышкының болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринде Россия Федерациязының колхозтарында болгаш совхозтарында 19 мун хире столовая, буфет болгаш закусочнаяны ажыткап. Шинчалаа-даа киитиниң чемненилге будүүлгелериниң чүгле саны ковүдээн эвес, оларны соодукчу дериг, сава аймаа, мебельбиле немей хандырган.

Кооператив организациялары колхозтарның болгаш совхозтарның чагыгларын өлүүлгээр оларның столоваяларына ажылдаар 2.600 ажыг поварны белеткээн.

Столоваяларның болгаш аъш-чем бараанар магазиннериниң ажы ажылдаарынга продуктулар херек. Ындыг продуктуларны четчири-биле күрлап белеткээн — үшкү кварталда 4,1 миллиард рубльдин продуктуларын, азы эртекен чылдың ол-ла үезинден 6,6 хуу хөйүү садарын айыткан.

Хереглекчилер кооперациязының ажылдакчылары шөлдериниң болгаш фермаларның ажыл-ишчилерин үлегерлиг хандырар дээш чаржып турар.

ЧҮГЛЕ ФИШЕР ЧОК БОЛГАН...

РЕЙКЬЯВИК, июль 13. ЭТА-ның тускай корр. Ермаков. Фишерниң пилсалыгда ойнап эгелээн «эге жүү делегейниң бирги черизэш болгулаан шыдыраа ргылдаазының тоогүзүнге жап-даа көстүп көрбээн ени» болур. Чүге дизе Фиер маргылдаага шүүт келээни ол-дур иинин. Шинчаглаш удаада ийиги салыгда ону за тиилеттирген дей саан. Ам маргылдааның саны легей чемпиону Борис асскийниң талазынче ылган — 2:0 апарган.

Фишерниң бадыкап турыі-биле алырда, залда олле го шыгаап алган чажыт вокамераларны оон чайлатс чүве болза, ол бүгү маргылдааны будалырып каапр деп турар деп чугаа-соот ргиналистерниң арозында батарай бертеп.

Спасскийн делгелгелер ордуна 17 шак четкелекте-ле дип келгеш, сценаже үнүп эрге, чыгыланнар ону адыпскашкынары-биле уткаан. н шыдыраа столчугажыпыц чанында чымчак сандайга олурун алгаш, (ол ам караабиле ойнаар турган) удралыкчызын манап олурган. 17 шакта маргылдааның кол арбитрл Лотар Шмид шыдыраа шагын ажылдадыпкан. Оон соонда Шмид таптыг-ла бир шак болгаш, сценага үнүп келгеш, делегейниң шыдыраа Федерациязының дурумун ёлуулаар эдчегликг салыгга келбээн киржикчиин ол салыгга аштыргаи деп сапаар чүве деп чарлапкаи. Залды шыгырт долган көрүкчүлер оон дыңнадыын адып часкаапкыннары-биле уткаан.

Фишер бодувуң база бир чаа могадыпкыныың дугайында кол арбитрге кандыгдаа дыңнадыг чоруткаан. Оон-биле Фишер ийиги салыгны коорү-биле келгеи муң-мун көрүкчүлерин хүндүлеп көрбейн, спортсмен кижиниң сагыыр ужурлуг корум-чурумун каржыы-биле үрээн. Бо удаада бүгү-ле чүве — көрүкчүлер-даа, арбитр-даа, оон-даа өске чүүлдер шупту-ла четчир бар тургаи, а чүгле чаңгыс Фишер чок болган.

Даялаттынган даг-иргек

Делгем, сернин одар-белчиирлиг Хөндергейниң чайлагларында Чоон-Хемчиктиң чамдык колхоз, совхозтарының шөөр болгаи бода малы одарлаи турар. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак Даш, Орта-Тал сүт-баразал фермаларының малы база ында. Чоокта чаа ол совхозтуң шиеткери чпала кежээ ферма турлаанын чоогунга оттап чораан. Хенертеп ол иинектер арганын күүтпеи араатаны адыгдан хойгаш, кодаига кээп бокпектежин турункан.

Ферманың малчыннары иинектериниң адыгдан хойгавыя эскерип каап, иинектерни шыңгыы хайгаарала - алгап. Элээя болгаш иинектерни ончаларга, оларның үжү чок болган. Хөй кижи шимээргеп, иинектериик хөөп келеп уунче чок иинектерни дилеп эгелээн. Адыг ол иинектерни олургеш, чудук, чиңгис-биле базырып каан болган. Хоралыг араатанны даяладыры-биле часпас адар аңчылар баштаан кезек кижилер чоруткан. Хөндур маңаа, ол араатаи сураг. Эртенинде база кедет кылган. адыгның шимээни-даа чок.

Оон дараазында демги адыг ферма девискээринге шимээргеп. фермаже халдаар дээш коргунчуг ыдын ундүрүп турда, часпас адыгжылар Далаа, Шойбээдей. Кошкендей Ооржак алышкылар оиу даяладыр каап. Ол — кончуг улуг даг-иргек болган.

Дидим аңчылар ары совхоз директориязы өртектиг чүүл-биле шаңнаан.

М. СЕВЕН.

Элдептиг таварылга

Бай-Тайга райпозунуң хлеб сөөртүр машиназының чолаачызы эш Сагаан чоокта чаа элдептиг болуушкунга таварышкан.

Ол «Тээли» совхозтуң ушку салбырының төвү — Кызыл-Даг суурдан үнгеп, бажыңшардан 500 метр ырак эвес ховүжукта бүүр чораанын эскерип каап. Чолаачы бодунга эки бүзүреевйн машиназын оожумнатканш, тоштап көрбеп. Оожум чораап бүүр, хенертеп мңай болгаш, машинажө угландыр машинапкап. Ак машинага бастырып каар янве деп девискээп чолаачы машиназын шымдай-ла доктаадыпкан. Ынчалга-даа бүүр машиназ уу-биле келеш, машинаның башкы дугуй кырында крылозун моторга чыпшыр үскеш, ол-ла черинге ойта кээп душкеп. Чолаачы кабиназындан даштыг үне халып келирге, аңның молдуруу кадырылгаш, баазы долганаза берген болган. Кайчаардан чай чок аразында бүүр каш тенкилевгеш, олуп калган.

«Чүү хай-халаа болду, хоруглуг аң боолаан деп мени чон карадыыр-дыр» деп бодап келгеш, чолаачы машиназын безин каапкаш, суурже мунгараа бар чорда, болган таварылганы көрген аътчыг, чадаг кижилер оиу доктаадыпкап...

Б. БАРБА.

БАЙЫРЛААЛДА ЧҮҮ БОЛУРУЛ

ИЮЛЬ 15-ТЕ

10 шакта — **Ипподромга аът спортунуң маргылдаазы.**

10 шакта — **паркның спорт шөлдеринге волейбол маргылдаазы.**

14 шакта — **«Хүреш» стадионга национал хүреш талазыбиле маргылдаалар.** Анда 64 улуг болгаш 32 бичии могелер хүрежир.

18 шак 30 минутала — **«Совет Тываның беш чылы» стадионга «Сибирь» биле «Луч» командаларның аразынга футбол маргылдаазы.**

17, 20 шактарда — **Забайкальеның кызыгаар округунуң ыры болгаш плясна ансамблиниң БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН УЛУГ КОНЦЕРТИ** паркның **НОГААН** театрынга болур.

ССРЭ-ниң 50 чыл болурунга турасказаткан **«БИСТИҢ ҮЕНИҢ КИЖИЗИ»** деп чурулга делгелгезин паркның делгелге залынга 12 шактан 20 шакка чедир көрүп болур.

НААДЫМ ХҮННЕРИНДЕ СОЛУН ООН-ТОГЛАА КӨӨРҮНДЕН ОЗАЛДАВАҢАР, ЭРГИМ ЭШТЕР!

25 хонуктуг...

Москва чоогундан бөлүк инженерлер, техниктер, шериг албанныглар турызм талазыбиле спорт мастеринге кандидат М. Майданюктуң удуртулгазы-биле 1967 чылдан бээр Тываже кээп эгелээн. Ук бөлүк Тожуга, Кантегир болгаш Белин хемнерге чораан.

Бо чайын туристерниң чаярби беш хонуктуг оруу Балыктыг-Хем болгаш Каа-Хем шинчаар Кунгуртугдан Силимге чедир болган.

(Бистиң корр.).

аъаар

Соңгу республикага бүргеп, аяыр, чамдык черлерге чаъс чаап, диңмирээр. Барыын үглавышкынның хаттың дүргеи секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дагыыр районнарда 18—22, өскелерияге — 22—27 градус чылыг.

Кыпылга бүргеп, аяыр, дымырадыр чаяр. Хаттың дүргеи секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 22—24 градус чылыг болур.

Мөңге өңнүүвүс

Номга ывак кижиге үш оруушку турар: тыварының, ову - ломчуурунуң, ону өөреиринииң болгаш номну кижиге белекке бээриниң орушкулери. Моңу ынчаар чугаалаан кижи — Москвада сураглыг ном чыыкчызы, 20 мун хире том номну чыып алган, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүн Алексей Сидоров болуп турар. Ол — эртем талазы-биле 200 ажыг ажылды бижээн. Орус чурулга уран чүүлүнүң тоогузунче дугайында 3 томну, «Хоочуя мастерлериниң чурулгалары» деп шинчилелди, «Орус номнуң тывылганының тоогузу», «Совет номну каастаарының үндезинери», «XX чүс чыл эгезинде орус графика» болгаш өске-даа номнарны оп бижээн.

Библиотекаын Алексей Сидоров бодунуң бүгү үр амыдыралының дургузунда чыып келген. Бир ялзы-биле чугаалаарга, кандыг-даа библиотека оон эзиниң сеткилиниң көрүнчүү, оон угаан-бодал талазы-биле негеделериниң болгаш сонуургалының иерашкини болуп турар. Сидоровтуң библиотеказы составының талазы-биле бүгү талалыг. Чурулга уран чүүлүнүң —революция мурнундагы, совет болгаш барыын-европа чурулга уран чүүлүнүң талазыбиле эң байлак ном чыындада бар. Орус шулук чогаалы ында эң-не долузу-биле чыгыланган — Державиниең Маяковскийге чедир шулук номнары, амгы үениң совет шулукчуларининг номнэры база ангыы, француз болгаш немец дылларга шулук номнары. Эртем талазы-биле: философияга, эстетикага, материалдыг культураның тоогузунге хамаарышкан номнар оон библиотеказында улуг черни эзлээн. Оон ынай «ном чугаа номнары» дээр номнар хөй: чечен чогаалдың классиктериниң, амгы үениң чогаалчыларының номнары, ужуралдар романнары болгаш өске-даа.

Ам чуруктар болгаш тараапа кандыгыл? Алексей Сидоров дээрге номнар чыыры-биле кады он-оон чылдарның дургузунда чурулга уран чүүлүнүң чогаалдарын могат чоокка, кызымаа-биле база чыып келген. Ынчаарга оларны ам оон бажыңындаа корбес сеп. Каш чыл бурунгаар барыын-европа чурукчуларының 800 хире чурууи чурулга уран чүүлүнүң Москвада А. С. Пушкин аттыг музейинге болгаш орус база совет чурукчуларының 6 мун чуруктарын Күрүшениң Третьяков музейинге белекке ол берипкеи.

Уран чүүл талазы-биле кайгамчыктыг номнарын база ССРЭ-ниң Культура министерствозунуң уран чүүл тоогузунүң институдунга ол белекке бээр деп турар. Алексей Сидоров аңаа чоорби беш чыл ажылдаан.

Кызымак ном чыыкчызы Алексей Сидоров дээрге, чамдык номнар болгаш өске-даа чүүлдер чыыкчылары ышкаш, чыып алган чүүлдерин чажырып, «ыдыктыг чүве» дээш магадып турбас, харын-даа ол чыыган чүүлдерин калбак хөй-нинтиниң эргезинге киирип, чонуң хөрээ болдуруп турар. Оон чыыр чорукка чүткүлдүү, номга могаг чок ыңаа, ниитилелге бараан болурунуң, кижилерге бараан болурунуң идеязы-биле сиңиккеп.

— Моөң өөрүм—уран чүүл ажылдакчылары-биле, номга ынак чыыкчылар-биле, номга ынак хөй-санныг номчукчулар-биле ужуражып чугаалажырымга ёзулуг өөрүшкү болур чүве — дең, Алексей Сидоров чугаалаан. — Ай санында оргумаа-биле чүс чагаа мецээ кээп турар. Оларның келир черлери янзы-бүрү: Ленинград, Киев, Ташкент, Львов, Саратов, Таллин, Баку, Казань, Горький, Смоленск, оон-даа өске. Культура амыдыралының улуг төптеринден, улуг эвес хоорайлар, суурлардан база чагаалар келир. Бижип турар кижилер — ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер, далайжылар, башкылар... Чагаа бүрүзүнге харыывы берип турар мен. Чагаалар чүүл дугайындаа? Номнар чыыкчылары, ном картының иштин талазынга чыыштырылап каар демдектер чыыкчылары болгаш өскелер-даа. «Бичии ылай номнар», «Ыыттап чугаалаар номнар» дээр чүүлдер база нептерен турар, ынчаза-даа моөң бодалым-биле алырга, олар чаңчыл болган парлаар номну солуп черле шыдавас дээрзийде хаяа бүдүүрээр мен. Радиода-даа, телевидение-даа, ном талазы-биле техниктиг кандыгдаа таартылгалар парлаар номну солуп шыдавас. Ном болза, кижиниң эң-не ышчы дузалакчызы, эдериичизи, өөрүүлүг болбушаан, көөдө моөң чурттаар.

Түңнелиңде Алексей Сидоровтуң чугаалаалары:

— Номга ынактарга бо чыл —опза солун чыл. Бо 1972 чыл болза Номнуң делегей чылы болдур. Ол ном чылын «Номнарны кижи бүрүзүнгө» деп лозуң-биле эртиирин турар.

(ПМА).

Телевидение

ИЮЛЬ 15-ТЬ

МОСКВАДАН

12 — Программалар дамчыдылгазы. 12.05 — Телемедээлер. 12.10 — Уруглаарга. «Сураглыг олурек» олгу Тиме. Латвия ССР-ниң Күрүшениң уруглар театрының шинээ. 13.05 — «Кадыкшыл». Эртем-таймырлыг программа. 14.20 — «ССРЭ биле АКШ-тың аразында эмнелге талазы-биле кадыг ажылдажылгазының перспективазы». ССРЭ-ниң кадыг камгалал министри академик Б. В. Петровскийниң чугаазы. 14.40 — «Ырны сактып ал» 14.55 — Оңнуг телекоруулде. «Кижи-амфибия». Уран-чечен фильм. 16.30 — Шыдыраа талазы-биле делегейниң берги черн дээш. 16.50—17.00 — Чайсар. 17.00 — Телекорукчулерниң делегей байдалының талазы-биле салган айтырыгларынга «Правда» солуннуң политиктиг таныслырлакчызы Ю. Жуковтуң харыылары. 17.20 — Оңнуг республикага бүргеп, аяыр, чамдык черлерге чаъс чаап, диңмирээр. Барыын үглавышкынның хаттың дүргеи секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дагыыр районнарда 18—22, өскелерияге — 22—27 градус чылыг.

Кыпылга бүргеп, аяыр, дымырадыр чаяр. Хаттың дүргеи секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 22—24 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Ужуп үнерин чөпшээреңер»** 10, 12, 14, 16, 17.50, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Моңгун хоолайлар»** 15, **«Фанфан-Тюльпан»** 16.35, 18.30, 20.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Академик Иван Павлов»** 9, **«Хуулгаазын»** 11, **«Тоянчы»** (1-ги, 2-ги кезектери) 13, 16, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Индей Джонуң өлүмү»** 15.30, **«Эрлер чугаалажылышыны»** 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: **«Республиканың эртинези»** (1-ги, 2-ги кезектери) 14, 17.15, 20.30 шактарда.

5 мун рубльди ойнап алыр

1972 чылдың августуң 15-те Сухуми хоорайга Күрүшениң 3 хуу ойнап алышкынының иштики чөзөлелиниң талазы-биле 49-ку тиражы боол эртер. Тиражтың үжеп сес разрядтарынга иштиг түңү 19.477.280 рубль 257200 санныг ойнап алышкынларны төлөөр ужуралуг.

Акаалга кассалары июль 1-деп 15-ке чедир облигацияларны эң чиик курстуг ортек-биле, тодаргайлаарга, 20 рубльдиң облигациязы дээш 10 коп. курстуг ортекти, а 10 рубльдиң дээш — 0,5 копеекти тыртар.

Июль 16-дан эгелээн курстуг ортек улгадыр болгаш тираж болур хүнге чедир 20 рубльдиң облигациязынга 50 коп., а 10 рубльдиңге—25 копеек төлөөр апаар.

Күрүшениң 3 хуулуг ойнап алышкынының иштики чөзөлелиниң облигацияларын садыы алырынче далажыңар!

Бо чөзөлиниң облигацияларын-биле 5000 рубльди ойнап ап болур силер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

«ҮШ-БЕЛДИР» КУРОРТТУҢ ДЫҢНАДЫЫ

Путёвкалыг аарыг кижилерниң эмнелгирииң ийиги эдлээн июль 18-тен, үшкү эдлээн август 13-тен эгедеп үлээп алырын «Үш-Белдир» курорт дыңнадып тур. Бо айыткан хуусаалардан мурнап келген кижилерни курорт үлээп ап шыдавас.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 21-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылегый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацина бала совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черикин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—06824.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда гезеттиг чыгаар

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. И ИЮЛЬ **16** ВОСКРЕСЕНЬЕ

№ 166 (8934).

Өртээ 2 кеп

Бөгүн — Металлург хүнү

ЧААРТЫКЧЫ, ЧОГААДЫКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Тандыы-Уялының эдээде чаттылган металлургтар сууру — Хову-Аксы бөгүн онза каас-шынык киргеи. «Тыва кобальт» комбинаттың бүдүрүлге корпустарында, сууриун кудумчуларында кызыл транспарантылар, лозунгар, тукчугаштар салгын аайы-биле хөлбеңнээп. Эрткен-дүшкен кижилерниң арынарының өөрүшкү-мактайлыры аажок: ыпчанмайн канчаар, бөгүн — байырлал, Металлург хүнү. Хову-Аксының алдын металлургия бүдүрүлгезиниң цехтериге байырлал бүдүүзүнде өөрүүчүг медээ тарай берген. «Тыва кобальт» комбинат 1972 чылдың II кварталында республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга тиилекчи болган. Күш-ажылдың байырлалы — республика Наадымының байырлыг хүралынга коллективтиң чогаадыкчы күш-ажылын бедии биле үнелээн болган комбинаттың төлээлеринге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофсөвүдэлиниң шилчиир Кызыл тугун үрер хогжумнуң үделгези-биле тывыскан!

Комбинат — алдын бүдүрүлге. Ооң баштайгы бадыынары белен эвес болган: төлевилелге болгаш технологияга чедир кордүмээн түүлдерни эде кылыр болгаш мергежилдиг кадрлар-биле ону чечелээринең айтырыгларын «Тыва кобальт тудугда» партком, комбинаттың удуртулгаазы, специалистери, мурнакчы ажылчыннар чогаадыкчы ёзу-биле чедиишкиниг шиитпирлеп турар.

«Тыва кобальт» республиканың улуг бүдүрүлгелериниң бирозун, ооң техниктиг дериели бедик. Ооң чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының ажыл-чорудулгазы хөй талалыг, солун. Харын ол бүдүрүлгеге республикага эң баштайгы чогаадылга ажылдары тывылган. Техниктиг чогаадылга, чаартылга херээжиге комбинаттың кол металлургу, техника эртемерининг кандидады Д. Б. Бузур-оол бодуидепкейлиг киришпишаан, ук ажылды улам калбартыр, хамыладыр талазы-биле хөй чүүдү кылып турар.

Ооң кабинединден янзы-бүрү шыйык, график, таблица, диаграммалар тутказ кижилер үзүбес. Келген специалистер бүдүрүлге-техниктиг киидистиң начальныгы, дурнулгалыг специалистиг, эртемденнинг арга-сүмезин ап чаңчыскан. Лабораториядан, автоклав салбырындан, даг цегиндеи байдалды тайылбырлаан медээ телефон дамчыштыр үзүктел чок кээп турар.

Чеже-даа чай чок болза, Доржу Базырович журналистиң айтырыгларынга ханы утказыг, солун харыны бээр, оларга дузалажыр. Кол металлургтан бүдүрүлгезиниң ажылчорудулгазынга хамаарыштыр чамдык айтырыгларны байырлал бүдүүзүнде база салгап бис. «Шынның» корреспондентизи-биле кол металлург Д. Б. БУЗУР-ООЛДУҢ беседазын мооң адаанда парладывыс.

— Совет металлургтарының байырлалын сизериң коллектив канчаар уткуп турарыл, Доржу Базырович?

— ССРЭ-ниң тургустугаының 50 чылынга турескаатпан бүгү улустуң социалистиг чарыжында киржип турар болгай бис. Ынчангаш ийиги кварталдың түүпели-биле республикага бирги черни ап, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, болгаш облпрофсөвүдэлиниң шилчиир Кызыл тугун чаазап алганывыс биэги өөрүүп, уламнуудургу ажылдарывыска сорук киидик.

Металлург хүнүнге бо чылдың күш-ажылгы баштайгы чедиишкиннеринг келгенивис оорувүүг-дур. Кобальт концентрадын бүдүрериниң чартык чыл планын 100 хуу күүсеттивис. Июньда кол продукцияны бүдүрери 110, 9 хуу күүсеттиптиг.

Эрткен чылдың бо үеэн-биле деңнөр болзувусса, бүрүнгыларлаашкын илдең. Кобальт бүдүрери 2,8 катап көвүдээн, а рудадан металл ылгап алыры хоогээли-даа, шынарыда экижээн. Камналга чуруумун күүтелдиринден, продукция бүдүрериниге үндүрер чаргыдаларны эвээжедири аингы үениң тугула сорулгалы болгай. Ооң төлээзи-биле ажылдаан коллективтиң ажыл-ишчи күчүнүң ынчангаш шүүлгези-биле ажыглалын, ооң ортелдирин, чаартылганы

Бөгүн—Металлург хүнү

КЫЗЫЛ ТУКТУГ КОМБИНАТ

АВГУСТУҢ ҮЛҮҮНДЕ

Металлург хүнүнге турасқаатқан нүшаның эрчээнче кирип тура, бистиң фабриканың коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгени алган: гидрометаллургия цегинче руда бээрииң 7 айлар планын июль 15-те нүүседир деп ында айытқан бис. Ук хүлээлгени руданы үүрмектеп байыдар фабриканың коллективи хуусаа бетинде— июль 5-те күүседипнен. Ам августуң үлүүнге киириштир ажылдап тур бис.

Эртиен чылдың бо үези-биле амгы ажыл-чорудулганы деңнээр болза, ниити бурунгадаашкын илдең. Оон үндезини, чылдагааны чүвэи? Руда чуурар дээрбеник белгаш классификаторнуң будурунчүлүүн бедиткеннивистен нүш-ажылчы иөргүүлгер бедээн. Эртиен чартык чылда дээрбеник төлевилел күүзүн бистиң коллектив 116 хуу шиңгээдип алган.

Бистиң будурулгевистиң ажыл-чорудулгазынга чвок адырларда депшилгелиг технологияны, чаартылганарны парлалга дамчыштыр кичээнгейлиг өөренип турар бис. Кривой-Рогта даг рудазы болбаазырадыр фабрикага руда үүрмектээр дээрбеник ажылдаар чурумун тодарадыры-биле кылган дуржулга дүшкеп эгелээнивистен соонда нүш-ажылдың будурунчүлүүн 30 хуу бедээн.

База бир чугула чаартылганы демдеглекседим. Руданың бот-деңзизин дүн-хүн иштинде соксаал чок тодарадыры ажылдың шынарын, механизмнериниң ажылдаар параметрлерин чурумчударынга чугула. Бот-деңзиниң байдалын диаграммага биимип иөргүүптер автоматты тургузуп, өөң ажылдаарын шиңгээткеннивистен продукцияның шынарын объективтиг контрольдаар арга тургустунган.

Бо бүгүнү фабриканың интернационалчы коллективи чогаадыкчы күмөнмишкиннериниң ачызында чедип алганын демдеглекседи. Коя мергежилдерде быжыг ажылчын өзек тургустунган. Улуг классификаторщиктер А. Зейбель, В. Друзинин, А. Трухановтуң удуртканы слесарьлар бригадазы, мастер А. Ивановтуң удуртканы комсомолчу аныяктар эрлчээ бедик иөргүүгүлерни чедип ап турар.

Чижээ, аныяктарның бо эрлчээ комбинаттың социалистиг чарышкына бирги, ийиги черлерни удаа-дараа эрлеп келген. Оөң кежигүннери мергежилгин бадидөрингө чүткүлдүг. Чоокта чаа бо эрлчөгиниң коллективи Ак-Довуракта даг-дугу арыглаар фабрикада аныяктар эрлчээн социалистиг чарышка ыйгырып, чагаа чорутқан. Ол чорук үлам эки ажылдаарының магадылалы болган. Эрлчөг чартын чыл онаалдазын 111,1 хуу, июньнуң планын 121,3 хуу, нүш-ажылдың будурунчүлүүн 130 хуу чедирген. Фабриканың өске-даа эрлчөглери планныг онаалдаарын күүседип турар.

А. СЕРЕБРЕННИКОВ,
руда арыглаар фабриканың начальнигиниң ораалачызы.

АЖЫЛ ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ

1969 чылда Кызылдың политехникумун дооскаш, өскен черим Хову-Аксынга өөп келдим. Ачам Хову-Аксынын геологтары-биле кобальтылыг руданы шинчилээринге киржип, чер өрүмнээр станок башкарып, үр-ле ажылдап келген. Ол ынак ажылын ам-даа уламчылавышаан.

Хову-Аксынга өнүүр металлургия будурулгезин туда бергенде, мени аңаа ажылдаар сен, кызып өөрен дээш авам, ачам бо-ла сургаар чүве. Комбинаттың инженерлери, удуртукчулары база бистин школага бо-ла келир, металлург-химиктерниң мергежилин шиңгээдип ап, ол талазы-биле өөренириниң профтехучилищенин Хову-Аксында салбырынга ажылчын мергежилдерни өөренип алырынче бисти эвилелдеп, лаборатория белгаш өске-даа цехтерже чалап турган. Ол бүгү маән профессия шилип алырымга дузалаан. Техникумнуң ажыктыг казымалдарны болбаазырадырының салбырынга өөренип, түскай ортумак эртемни чедип алдым.

Ам комбинаттың көл цеги —гидрометаллургия цегинде аппаратчиктеп турар мен. Техникумга билип алган чүүлдеривисти практикага ажыглап, руданы болбаазырадырының технологиязын, бистин будурулгевистиң өнзагай чүүлүн маңаа өөренип, дериг-херекселдерниң ең чогумчалыг ажылдаарының байдалын практиктиг ажылдың түңнелинде тодарадып турар бис.

Абсорбердер, дистилляция болгаш белен продукцияны шүүрээр участоктарда дериг-херекселдерниң ажылдаарын хайгаарап келдим. Технологтуг чорудулганың байдалын хынаар, хемчээр приборлар-бар, оларның көргүзүүн кижилер хөөнгейлиг хайгаараар, үе көргүзүүлер нормалан хажый бээрге, оон чылдагаанын тодарадып, шын хемчегни алыр төлээде, дериг-херекселдерниң тургузуун, технологияны ыяк өөренири чугула. Цехте аныяктар, политехникумнуң болгаш профтехучилищенин доозукчулары хөй. Оларга аргасүмени специалистер кадып турар. Ынчалза-даа хамык ужур кижиниң бодундан хамааржыр. Чаа чүүлдү билип алыксаар, ону харылап турары ажылга ажыглаар дээш чүткүлдүг болур болза, ажыл шүүдаар деп бодаар мен.

Абсорбция салбырының ажылы нарын берге. Оон машинистериниң ажылының шынарындан цехтиң агаарының арыг-силин улуу-биле хамаарыр. Ынчангаш эзилдиригниң хоолайлар-биле деи-дески шүүхүн агарын хандырар, химиктиг реакцияның байдалын аналитеп билири чугула.

Бо бүгү бодуу-ла чедип келбес чүүлдер болганда, улам кызып ажылдаары чугула. Ону акым Петя-биле (ол база бистиң цехте бирги участокта ажылдап турар) бо-ла чугулажы бээр бис.

Вера ТУМЕНХО,
аппаратчик.

Чүүктер шүүшкан

Бо чылдың эгезинден бээр комбинат көл продукцияны планга дүүштүр будурүп эгелээни-биле холбаштыр кобальт концентрадын контейнерлерге саваалап салгаш, ону автомашина-биле Саян ындында будурүлгелерже соксаал чок чүүрүп чорудуп турар.

Гидрометаллургия корпузундан продукция чүдүрген машиналар үүрүк-сүүрүктеп үнгеш, автоматтыг улуг деңзинге келир. Чеже хире концентратты чүдүрүп алганын демдеглээш, чолаачылар Хову-Аксы — Абакан өруунче шүүжүптар.

Байырлал будүүзүнде бир хүн көөрүмге, кожуулуг машиналарның бирээзин Хову-Аксы АТБ-ниң мурнакчы чолаачызы Сергей Кижинир-оол башкарып чорүүр болду. Оон арнында өөрүшкү, чоргаарал илдең. Олдаа чоп. Хөй национал Төрээн чүрттүң ажыл-үүлезинге Тываның үлүү, салыышкыны кирип турар деп чүвеге өөрүвейн канчаар.

Сергейнин машиназы Абакандан куруг келбес. Комбинатка керектиг дериг-херекселди. түдүт материалдарын Абаканда баазадан аккеп турар.

Ч. СОДУНАМ.

Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур төөгүлүг байырлалын күш-ажылчы бедектер-биле уткуурунга тураскаатқан социалистиг чарыш «Тыва кобальт» комбинаттың цехтеринде калбарган. Бо чурукта ол комбинаттың гидрометаллургия цегинде чарыштың тиилекчилери (солагай таладан) Люба Монгалбии, Катя Романенко, Вера Туменхо, Мария Дамандарова.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ШЫНАРНЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Кобальт концентрадын будурерим дээрге, нарын физик-химиктиг чорудулга болганда, комбинатта хөй янзы дериг-херекселдер, оларның ажылын хынаар приборлар бар. Ынчангаш хынаг хемчээр приборлар болгаш автоматика цегин комбинаттың түрээ дижирип-даа чоп. Комбинаттың ол цехтериниң аразынга социалистиг чарышка бистиң цех хөй удаа тиилеп келген. А техниктиг чогаадыгга талазы-биле чарышка бистиң чаартыкчыларывыс бирги черни аидыызында кымга-даа алыспаан.

Бо бүгү үүнү көргүзүп турарыл дээрге, продукцияның шынарын бедидериниге, технологияга автоматчыдылганы болгаш механизастаашкынны нептередириге цехтиң коллективиниң кирип турар үлүү эвээш эвес дээрии бадыткап турар. Бистиң чаартыкчыларывыстың саналдарын ёзугаар гидрометаллургия цегинге, руда үүрмектээр фабрикага, даг цегинге, шуткулга-механика болгаш электроцехтерге улуг чаартылганы кылган. Чижээ, автоклавтарга, абсорберлерге эзилдиригниң базышкынын, бустүп, агаарның дениелин таарыштырар клапаннарны кылган чорук аппаратчиктериниң ажылын чиигеткен болгаш технологтуг чорудулганы башкарарын сайзырангайжыткан.

Аммиактың чидирии улуг турган. Ам ол чорук чоорту эвээжеп орар. Чүге дээрге ук чидириин хемчээр херекселди база ажыглалда киирген.

Мен электрослесарлап турар мен. Өөрүм М. Монгалбии, Д. Черлик-оол-биле чаа приборларны әптеп тургузуп, эргижиреп үрелгеннерин септеп турар бис. Бистиң ажылывыска чедиир ранядыш слесарь, дүржулгалыг мастер Борис Геннадьевич Крохалев үргүлүү дузалажып келген. Приборлар талазы-биле оон билии шыырак, кандыг-даа айтырыгны оон билип ап турар бис. Ол мшкаш Геннадий Петрович Пашинниниң биске үлегер-чижек болуп турарын. оөң дүржулгазын эдерикээривисти кичээп демдеглевес боор. Ол бистиң цехти организастаашкан, приборларны монтажтаарынга, эдиктиреринге киришкен. Ынчангаш оөң дүржулгазы байлак.

Комбинатта аныяктар хөй. Бо чылын цехтерде комсомолчу-аныяктар эрлчөглерин, бригадаларын организастаап чорук бистиң шуптувусту сырый каттыштырган. Бо чылын бүгү көл көргүзүлгер талазы-биле эки түңнелдерни чедип ап турарывыстың бир магадылалы ында деп бодаар мен.

Эртем-техниктыг депшилгени будурулгеге нептередириве чугула рольду бистиң цегивис ойнаар. Бистиң демниг, чүткүлдүг ажылывыс дээрге продукцияның шынарын бедидериниге улуг рольду ойнаардаа.

Э. ЧАЛБААКАЙ,
электрослесарь.

Чаа станок

Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг комплекстиг геологиялашынчылаа экспедициязының Хову-Аксында болуу «Тыва кобальт» комбинаттың чаг-аът баазазын быжыглаар, кобальтылыг руданың курлавырын ковудедир соруага-биле шинчилеп ажылдарын чорудуп турар. Черниң устуку каттарында ажыктыг келимелдиг шынарын, курлавырын шинчилеп тодаратқан. Ам ханы каттарны шинчилээринче шилчээн.

Бо айның эгезинде Хову-Аксының геологтары чер орумнээр «ЗИФ-1200 МР» деп чаа станокту алган. Ону болукте мурнакчы коллективке — улуг мастер С. Козловтуң удуртканы бригадага ажыглаары-биле берген. Чаа станок гидравликтиг башкарылгалыг, оон будурукчулуу бедик, черни 2 мун метр чедир орумнеп шыдаар.

Бригадага бо чылын 1300 метр ханы скважинаны орумнаар даалгазы берген. Соңгу рудник чоогунда чаа скважинаны орумнеп эгелээн. Чаа станокту эгелчег мастерлери С. Тувенхо биле П. Васютин тыска хуусаада шинээдип алган. Олар ол чагчеде ажылдап турар чер орумнекчилерин воредип турар. Эгелеглер хүн нормазын ыяр күүседирин чедип алган.

Бригадага чартык чыл программазын чедиишкинниг күүсетпен, күш-ажылдың будурукчулуу планнаанынга дужуп турар. Апрель айдан бээлеп ажылды үе-чада хүн-биле күүсетпенин барымдаалап саналыр чаа системаже геологтар шилчээн. Ол чорук темнинг болгаш шынарын бедиткен.

В. СМИРНОВ.

МАСТЕР

БИСТИҢ комбинаттың автоклав салбыры дээрге гидрометаллургия аргазыбиле руддадан ажыктыг будүмелдериг концентрат алгаарынга кол черни эрлеп турар участок болур. Технологтуг чорудулгалары бүрүү-биле автоматчыттынган, руданы щелочилиг холуксаа-биле хоюдуп, металл концентрадын ацылап алырынга таарыштырган автоклавтарны бистиң комбинатка эге баштай тургускан. Чаа дериг-херекселдиң чогумчалыг ажылдаарының аргазын, чурумун тодарадып, оөң түңнелин төрелдешкек өске будурулгелерге нептередириве бистиң комбинаттың дүржулгазы чугула рольду ойнаар деп чүве билдингир.

1970 чылдың эге айларын ам-даа утпаан бис. Чап-чаа әптеп тургускан дериг-херекселдерни шенеп, эдиктирип, четкестерни чайладырының аргаларын тып турган үевис ол. Деригдерни эдиктирдеге слесарьларның ролю дыка улуг турган. Оларның мергежилиниден, профессионал деңнелиниден, бүгү чүвени баш удур биилп каарындан, деригдерни болган технологияны биилириниден дыка-ла хөй чүве хамаарыр турган. Слесарьларга — нарын техниканы «эмчилериниге» хамаарыштыр адырга, ол байдал ам-даа ында болуп артып каар.

Комбинаттың нарын деригдеан, нобалът концентрадын будүрериниң нарын аргазы дериг-херекселдериниң ой-тавыкка ажылдаарын, оларны ажылдадын, башкарып, эдиктирип, ажаан хайгаарап турар кижилерниң бедик мергежилдиг болуун негеп турар. Ында мастердер бистиң аныяк будүрүлгевисте эвээш эвес. Оларның бирээзи — автоклав салбырында слесарьлар бригадиры Зильявир Ямасыпов-тур.

Комбинатты чаа-ла ажыглалга киирип турда-ла Зильявир эң харымсалгалыг. нарын участоктарда механизмнерни эптеп, оларның чогумчалыг ажылдаарын хынаар турган.

Оөң удуртуп турар бригадазы комбинаттың механика салбырында-даа, будүрүлгедеда мурнакчы коллектив. Автоклав ышкаш нарын дериг-херекселдер шын ажылдазын, продукцияны чогуур дешлелге болгаш ани шынарлыг будүрер дээш демиселге слесарьларның киирер үлүү улуг.

Комбинатта, оөң иштинде автоклав салбырында техниканы чаартыр, сайзырангайжыдар талазы-биле улуг ажыл чорун турар. Техникага болгаш технологияга чаартылганы будүрүлгеге шиңгээдиригге слесарьлардан хөй чүүл хамаарыр. Чаа деригдерни шын эптээн, үрелген херекселдерни шынардыг септээн тудум-на ажыл-херек шулуудаар, будүрүлгениң көргүзүлгери ажыглаар.

Металлург хүнүнге утмуштур бүгү комбинат күш-ажылчы валчегже кирген болган байырлалга күш-ажылчы белектеригни келир дээш шудуругу ажыддан турган. Кол цехтиң слесарьлары алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсетпенин рапорттаан.

БРИГАДИР Ямасыповту Хову-Аксының металлургтары аддын колдуг мастер деп чоргаарал-биле адаары таварылга эвес. Оөң техникага салымчыын, ажылга эскерии каар силер. Чүге дээрге оөң ажылын көөрге будүүгүр, чүү-даа кылыш турда авааигыры ажок. Кады ажылдап турган өөрүше бирле чүвени сүмелеп чыртып бээр, аныяктар, билбейн баргаан чүвезин оон айтырар. Ол болза бригадир Ямасыпов-тур.

Комбинатты чаа-ла ажыглалга киирип турда-ла Зильявир эң харымсалгалыг. нарын участоктарда механизмнерни эптеп, оларның чогумчалыг ажылдаарын хынаар турган.

Оөң удуртуп турар бригадазы комбинаттың механика салбырында-даа, будүрүлгедеда мурнакчы коллектив. Автоклав ышкаш нарын дериг-херекселдер шын ажылдазын, продукцияны чогуур дешлелге болгаш ани шынарлыг будүрер дээш демиселге слесарьларның киирер үлүү улуг.

Комбинатта, оөң иштинде автоклав салбырында техниканы чаартыр, сайзырангайжыдар талазы-биле улуг ажыл чорун турар. Техникага болгаш технологияга чаартылганы будүрүлгеге шиңгээдиригге слесарьлардан хөй чүүл хамаарыр. Чаа деригдерни шын эптээн, үрелген херекселдерни шынардыг септээн тудум-на ажыл-херек шулуудаар, будүрүлгениң көргүзүлгери ажыглаар.

Металлург хүнүнге утмуштур бүгү комбинат күш-ажылчы валчегже кирген болган байырлалга күш-ажылчы белектеригни келир дээш шудуругу ажыддан турган. Кол цехтиң слесарьлары алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсетпенин рапорттаан.

БРИГАДИР Ямасыповту Хову-Аксының металлургтары аддын колдуг мастер деп чоргаарал-биле адаары таварылга эвес. Оөң техникага салымчыын, ажылга

чүткүлдүүн, анаа бердинтенин коллектив үнелээр. Эң нарын ажылды үе бригадага дагазы чаңчыл болган. Турнуктурулга салбырынга чаартылганы дешнилгелиг технологияга дүүштүр кылырынга бригада шылгаран. Автоклав салбырыга хоюдуну былгаарынга таарыштырган нарын херекселдерни (бышкыларны) комбинаттың чиг-аанның шынарынга таарыштыр чогаадып кылган. Эрги бышкыларны чазып ыаашкан, чаа тургузуларны эптеп, автоклавка быжыглаарын бо бригада кыска хуусаада боттандырган: 3 автоклав планнаан хуусаадан 10 хоноук эрте ажылдай берген.

— Бо бүгү дээрге бүдүн бригаданың кылган ажылыдыр. Ынчалза-даа маңаа кол роль бригадирге оноашкан. Чүге дээрге оөң билии, кижилерниң ажылын чаңгыс үгже башкарын билири, организаторлуг хууда үлегерни көргүзүттер мөзүзү биске дыка дузалаан — деп, бригадада мурнакчы слесарь И. И. Степановтуң чугаазы бригадирниң ажыл-чорудулгазынга ёзулуг үнелел эвеспе?!

Бистиң будүрүлгевис аныяк. Оөң ажыл-чорудулгазынга баштайгы үеде бергедээшкиннер эвээш эвес турган. Шинтирдеттинмээн айтырыглар ам-даа хөй. Ылаңгыя доктаамал ажылдаар бедик мергежилдиг кадрларны белеткээри чугула сорулгаларның бирээзи. Слесарьлар белеткээринче дүржулгалыг бригадир улуг ынчаңгейни салып турар. Ам комбинатта мурнакчыларның одуруунда киргеи слесарьлар П. Бегзи биле А. Хомяков баштайгы шынгыы өөредиглиг, шылгалданы мастер Зильявирниң удуртулгазы, оөң хайгааралы-биле эртиен.

Ажылда чедиишкининиң үнелиидеринии чүдел дээрге, бригадирниң харымаы мындыг:

— Кол курлавыр дээрге күш-ажылды шын организастаары, ажыл шагыы чөп ажыглаары.

Ол дээрге хоочун чугаа эвес. Кандыг-даа даалганы баш удур өөрешпр, деригдериниң тургузуун, оөң ажылдаар чурумун кижи бүрүү мык шиңгээдир умурлуг. Ону бригадир кичээнгейлиг контрольдаап турар. Оөң соонда ук дериг-херекселди септээринге негеттинер инструментилерни, кезектерни, белдирлерни четчелеп алыры чаңчыл болган.

Бригада кежигүннериниң арга-шинээзин, ажыл-чадыын, сонуургалын база бригадир өөренип билип алган турар ужурдут. Кандыг-бир ажылче кижилерни хуваарда ону база барымдаалаар апаар. Аныяктарны өөредир, оларны идепкейлиг болдурар, нарын даалгаларын оларга бээриниден корткан херек чок, оон башка келир үедеги салгадыы каңчап белеткээрил деп саналды бригадирден каш-даа дыынаан мен. Харын ында бүүреддиң ачызында аныяк слесарьлар профессионал «чажиттарын» дүрген шиңгээдип ап турар. Аныяк слесарьлар В. Наместьев, П. Дажы комбинатка чоокта келгеннер. Ынчалза-даа оларның ажылын эш-өөрү бо-ла эки деп демдеглээр болгай.

Цехте партбюро кежигүнү З. Ямасыпов аныяктарның өөредилгезин харылап турар. Ук даалганы күүседир дээш ол эвээш эвес күжениишкиннерни үндүрүп турар.

Слесарьлар бригадазы коммунистир күш-ажылдың коллективи деп адаалыр дээш демиселдиң мурнуку одуруун баштап чоруурлар.

Эд. ТРЕФИЛОВ.
инженер.

Чаа методтар-биле

«Тыва кобальт» комбинаттың Төп завод лабораториязының (ТЗЛ) коллективи боттарының байырлалын чаа күш-ажылчы белектерни үткүп турар. Чылдың алды айларында лабораторияның планның ээлээдазын 106,5 хуу күүседип, күш-ажылдың будурукчулуун планда каңдыгеннинден 1 хуу ажырганын чедиишкин деп саналыр аңаар.

Лабораторияның будурулгеге ажыктыг 5 хире чаартыкчы саналды база киргеи. Никель, кобальтының аналитерии, мышыяты тодарадырының гипофосфиттиг методун, бустарын үнүп турар газтарда үстериниң болгаш аммиактың аналитерии ылгылаан. Лабораторияда өөрээр арыглаар черниң аде дериигеин чоруткан.

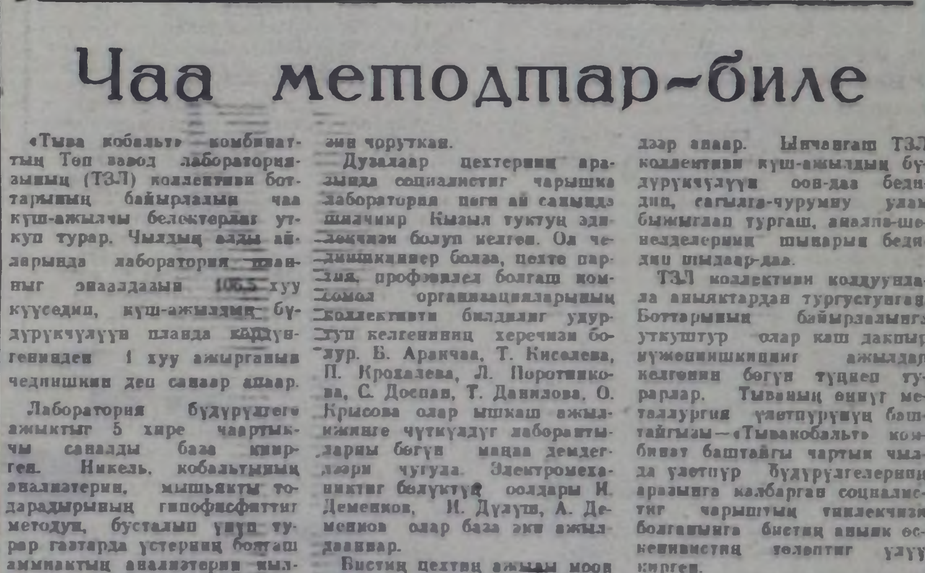
Дузалаар цехтериниң аразында социалистиг чарышка Лабораторияның пеги ай саныида шаанчыр Кызыл туктуг эдиктечизи болуп келген. Ол чедиишкиннер болза, цехте партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының коллективи билдиглиг удурлуп келгенинниң херечизи болур. Б. Аранчаа, Т. Киселева, П. Крохалева, Л. Поротникова, С. Доспан, Т. Данизова, О. Крисова олар ышкаш ажылынынге чүткүлдүг лаборантыларны бүгүн маңаа демдеглээри чугула. Электромеханиктиг белүктүг оолдары И. Деменков, И. Дүлүш, А. Деменков олар база эки ажылдаанвар.

Бистиң цехтиң ажылы моон соңгаар улам нарыидаар, ынчаңгаш шенээр чүүлдер көвүдээр аңаар. Ынчангаш ТЗЛ коллективин күш-ажылдың будурукчулуун оон-даа бедидип, сагыыга-чурумну улам быжыглаар тургаш, аналпа-шенелдериниң шынарын бедидип шыдаар-даа.

ТЗЛ коллективи колдуунала аныяктардан тургустунган. Боттарының байырлалынга уткуштур олар каш дакпыр үмөнишкиниг ажылдап келгенин бүгүн түңнеп турарлар. Тываның өөнүт металлургия үзеттүрүүнүң баштайгызы — «Тывакобальт» комбинат баштайгы чартын чылда үзеттүр будурулгелериниң аразынга калбаргаан социалистиг чарыштың тиилекчизи болганынга бистиң аныяк есвенниистиң эдлептиг үлүү киргеи.

Ю. РУБЦОВ,
ТЗЛ-дин начальнигы.

Магнитогорскиниң металлургия комбинады

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Магнитогорскиниң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинады кара металлургия талазы-биле мурнакчы дүржулганың ёзулуг школазы болу берген. Ынчангаш аңаа Кузбасстың, Украинаның, Казахстанның ажылчыннары барып, мурнакчы дүржулганы өөренип ап турарлар.

ЧУРУКТА: домна суугузунга ажылдарны механизастаар талазы-биле заводтар аразының Бүгү-эниелел школазының киржикчилери: (солагай талазындан оң талазынче) — Магнитканың домна цегинниң начальнигиниң ораалачызы А. А. Лисенков, Макеевтиң металлургия заводунуң домна цегинниң улуг мастери М. А. Кацнельсон, Ждановтуң металлургия заводунуң улуг гоповойу И. С. Кондратов, Днепродзержинскиниң металлургия заводунуң домна цегинниң начальнигиниң дузалачызы П. И. Ковалев, Коммунарскиң металлургия заводунуң домна цегинниң улуг мастери А. А. Бойченко болгаш Енакиевтиң металлургия заводунуң домна цегинниң улуг мастери А. И. Билан.

Б. КЛИППИНИЦЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАҢГЫС ӨГ-БҮЛЕДЕ

◆ *Бурят АССР 1923 чылда тургустунып бактааган, 351,7 муң километр девискээрни эзлеп турар. Республиканың чонунуң саны—816,8 муң кижи. Чонунуң сырыйы 1 дөрбелчин километр черде—2,3 кижи болуп турар.*

Республиканың найысылалы — Улан-Удэ хоорай 1666 чылда үндезилеттинип тургустунган.

Республикада администратывтиг 19 район (аймак), 5 хоорай бар.

◆ *Бурят АССР-ниң мурнуу чүгү Моол Арат республика-биле, мурнуу-барыын талазы — Тыва АССР-биле. соңгу-барыын талазы — Иркутск облазы-биле, чөөн чүгү—Чита облазы-биле кызыгаарлаттынып чыдар.*

◆ *Бурятия Чөөн Сибирьниң мурнуу кезээнде. Байкал хөлдүң мурнуу болгаш чөөн талазында туруп турар. Делегейде улуг болгаш чараш хөлдерниң бирээзи болур Байкалдың хөй кезии Бурятияның девискээринде хамааржып кирип турар. Байкалдың узун дурту 636 км, а дооразы — 25-тен 79 км. Ук хөл 31,5 муң дөрбелчин километр шөлдү эзлеп турар.*

Бурятияның девискээринде 9000 хире хемнер болгаш дамырактар агып чыдар, улуг, биче хөлдер хөй. Хемнер, хөлдерде балык-байлаң, арга-арыгларында аң-мең эңдерик.

◆ *Бурятия минералдыг чиг-эт, арга-ыяш, казымал байлактар-биле кончуг байлак.*

Б. СЕМЕНОВ,

Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы.

Бурятияга чораан кижилер оңа оюдуушуун каас, чаражын магадаар. Шынап-ла чораш-даа чер. Алдын, вольфрам, молибден, апатит, дагдуту дээн ышкаш казар ойлактарның курлавыры болгаш тывыжы бүгү-эвилел ужур-дузалыг болуп турар. Оон девискээрниң бүдүн хуузу ыяш-биле шыптынган. Ында баргузун кеш дээш чижектиг, үнелиг аң-мең эңдерик.

Ол хире деңгем девискээрлиг, санаа четпес ойлактардыг Бурятия улуг Октябрьниң социалистиг улуг революциязының мурнунда хаанныг Россияның чыдын калган кыдыг черлериниң бирээзи турган. Революция мурнунда чонунуң 90 ажыг хуузу үжүк-бижик оңаавес чораан. Чер ажылы хожуданган турган. Дүжүттүг черлериниң үштүң мин көвэ воннарның, бай-ларының, хүрөөлериниң болгаш хаан чазааның эргеинге турган. Бурят улус будуулуг болгаш артажок түрегүн амыдырал чурттап чораанвар.

Октябрь революциязы бурят улустуң салым-чолун өскертип, оларга чаа амыдыралдың оруун ажыткан.

Совет эрге-чагырганың ачызында буряттар боттарының национал күрүнелиг болуруң чедип алыр аргалыг болган. В. И. Ленинниң санаалданы болгаш төлевилеп бижээни «Чөөн үүк улустарының чурттап турар черлериге РКП(б)-ниң чорудар сорулгаларының дугайында» деп доктаалды 1921 чылдың октябрь 14-те РКП(б) ТК-ның Политбюрозу хүлээп алган. Автономиязын ам-даа тургузуп албаан чөөн үүк улустарынга, ылаңгыя буряттарга ындыг автономияны тургузарының эргежок чугулазын ол доктаалда айыткан. Ону барымдаалаан 1923 чылда Бүгү-россияның Төп Күүсөөчи Комитединиң Президиуму Бурят-Моол автономнуг республиканы тургузар дугайында доктаалды хүлээп алган (1958 чылда ону Бурят АССР ындыр эдо адаан).

Совет эрге-чагырганың чылдарында бурят улус социал-экономиктиг улуг чаартылганы боттандырган. Республика тургустунуп турда, 800 хире ажылчывнарлыг үүрмек он шаа бүдүрүлгелер, 3 эмнелге черн болгаш фельдшер пунктулары турган. 1911—1915 чылдарда хөй эвес, эге школаларга 604 бурят уруглар өөренип турган, оларның эразынга чаңгыс-даа кыс урут чок турган.

Бурятияга социалистиг чаартылганы, шаанда чыдып калган улустар капитализмниң үе-чадазын шуут оюп арткеш, социализмче шилчип болурунуң аргалары бар дээранның дугайында ленинчи теорияга үндезилеп, Коммунистиг партияның удуртуулгазы-биле, бистиң чуртувустуң бүгү улустарының, бирги ээлчегде орус ажылчый ардының дузалалгызы-биле чоруткан. Чуртту социалистиг ёзу-биле индустриалистаарының болган электрижидерининг ленинчи идеязының амыдыралга боттандырганының ачызында Бурятияның үлетүүр-бүдүрүлгези, ялаң ажылагыны шапкыны-биле көргэзээн.

Бөгүнгү Бурятия дээрге — үлетүүр-бүдүрүлгези, ялаң ажыл-агыны бүгү талазы-биле сайзыраан республика-дыр. Ында самолёттарны, тепловозтарны, хем судноларны, күчүлүг автокраннарны, тарын электромоторларны болган приборларны, чиик болган аъш-чем үлетүүрүүң барааннарын бүдүрүп үндүрүп турар. Республиканың үлетүүр-бүдүрүлгезиниң бүдүрген продукциязын чурттуң 80 республика, край, областарынче болгаш 40 даштыкы чурттарже соортуп үндүрген турар.

Эртиен беш чылдарда дег үлетүүрүү база сайзыраан. Вольфрамолибден комбинады, шахта эргелелиниң бүдүрүлгелери, алдын үүргайлары ажылдап турар. Тудуг индустриязының ыяш, үлетүүр ажыл-агыныңың бүдүрүлгелери тургустунган. Республика бүрүнү-биле электрижиттинген.

Эртиен беш чылдарда бурят чонунуң иштинден мергежилдиг ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болган бүдүрүлгениң командирлери өзүп үнген. Чиккэлээрге, Улан-Удэниң сукно фабриказында мастер Д. К. Тимурова 25 чыл ажыг ажылдап турар. Шалыпчы ажыл-ижи дээш аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывысхан болгаш ийи Ленин ордэн-биле шаңнаткан. СЭКП-ниң XXIV съездиниң делегады база болуп чораан. Улус бүдүрүлгениң директорларында инженерлер А. Р. Болотов, П. И. Бурлов, И. Д. Даржаев олар ажылдап турар.

Республиканың кодэо ажыл-агыйында үндезин өскерипнип-кинвер болган болгаш бөгүнгү кодэо танытпынмас кылдыр өскерилген.

1928—1930 чылдарда кодэо ажыл-агыйны коллективизастаан, быдаргай ажыл-агыйларны улуг коллективтер кылдыр катыштырган. Колхоз, совхозтарны тургускан чорук көнкүү байдалдан сууржуң байдалче шилчирип хандырган. Коллективизация кадайның амыдырал байдалын үндезинин-биле өскертип, артем-техниканы болгаш мурнакчы дуржулганы ажыглаан тургаш, чер болган мал ажылын бүгү талазы-биле хөгүдериниго тазырымчалыг байдалды туруузуглаан.

1932 чылда тос МТС-ке 229 тракторлар турган болза, ам республиканың колхоз, совхозтарында 13 муң ажыг тракторлар болгаш үш муң ажыг комбайннар ажылдап турер. Дүүн көшкүн чораан муң-муң буряттар ол шарын техниканы ам башкарып турар. Тарылга шөлү бир миллион гектар ашкан. Мал ажы чүгле өзүп турар эвес, харын ужеалыг болган бедик продуктулуг малды өстүрүп, хойдан шарын болган чартык шарын дүктү кыргып турар. Бурятия тараа, эът, сүт, дүн болгаш дагаа чуургазы бүдүрер республика апарган.

Үлетүүрде болгаш кодэо ажыл-агыйда кайгамчык кадрлар өскен. Джидин аймакта «Коммунизм» колхозтуң хойжуу, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Гомбо-Сүрүн Цыреннилова хөй чыл улаштыр чүс хойга онаалтыр 120—130 хураганны доктаамал ап келген. «Селенгэ» совхозтуң саанчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Надежда Тадвашинна бир саар пиектен чылда 5—5,5 муң килограмм сүттүг саап ап турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында ёзулуг культура революциязы боттанган. Улус өөредилгезинде, культурада болгаш эртемде үндезин чаартылгаларга хамаарыштыр маңаа бир кижиниң чугаазын киирейн.

Эрткен чүс чылдың төнчүзүнде Бурятияга чораан ангаан-чоруучу Димсон мынча деп бижээн: «Тоолда мынаш, хөртүк-харлыг Забайкалье—дешпилгелиг делегейден дыка хомудан калган чер-дир. Европаның культура дешпилгези — Шекспир, Диккенс, Бальзак, Пушкин—аңаа кажан-даа четпес мынаш сагындырып көөр-дир...»

Аңаа харын мындыр дораан чугаалап каайн: бөгүн бурят-тар түгле орус болгаш совет классиктерин номчуп турар эвес, делегей классиктерин боттарының төрөөн дылынгада, ол улустарның дылдарынга-даа номчуп турар. Бурятияның литературазы болгаш уран чүүлү бүгү-эвилелде болгаш делегейде сурагаазын.

Республикада 610 школа бар, ында 182 муң өөреникчи өөренип турар, педагогика, кодэо ажыл-агый, культура болгаш технология институттарында, техникумнарда, үзөрби ажыг тускай ортумак өөредилге черлеринде 40 муң ажыг ооллар, кыстар өөренип турер.

Эртем болгаш культура, литература болгаш ураи чүүл хөгжүдеевинде бистиң чедиишкиниривис эвээш эвес. ССРЭ-ниң эртемнер академиязының Сибирь салбырының бурят филиалы бар, ында кажан эртем-шинчилел институттары каттышкан. Чөөн Сибирьде болгаш Ыракы Чөөн чүгүте Күрүвениң кара чаңгыс опера болгаш балет театры Бурятияда ажылдап турар. Бурят болгаш орус шин театрлары, ойнаарактер театры, «Байкал» аттыг ырыың болгаш танцының ансамбли, күрүне филармониязы чонга бодунуң ураи чүүлүн бараалгадып турар. ССРЭ-ниң улустуң артистери Гомбо Цыденжапов, Лхасаран Лиховоин, Лариса Сахьянова оларның аттарын чүгле Совет Эвилелинде эвес, делегейниң хөй-хөй чурттарында эки билир апаргаан. Бурят чогаалчыларының, чуруукчуларның, композиторларның саны өскен.

Бурятияның келир үези кайгамчык. Бо беш чылда хөй-хөй чаа үлетүүр бүдүрүлгелери ажыглалга киирер. 1970 чылдың деңгеми-биле алырга, беш чылдың төнчүзүнде эът бүдүрүлгези 31 хуу, сүттүң — 14, дагаа чуургазының — 33, дүнүң—21, картофельдиң — 16 хуу чедир өзөр.

Бурятияның ажылчы чонары боттарының бүгү бо чедиишкиниверии социалистиг Төрөөн чурттуң бүгү улустарының эң-найырлыының, кады ажылдажылгазының, Коммунистиг партияның, Совет чазактың сагыш садыышкыныының ачызында чедип алган.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш, республиканың ажылчы чонары ленинчи идеязыга хөй-ыт кирип, шудургу ажылдан, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле коммунизмче бүгүреддиг бир чоруур.

Деңнежир

Д Э Э Ш

Хойжу — аң-ме бурунгу профессияларның биразын. ынчалза-да ону чаа деп база болур. Оон бурунгу болуп турарының ужуру болза, бистиң ада-өгбелеривис үе-шагдан бээр Байкал мыдын дургаар хей малдан чораан. Чаа деп адазарының чылдагааны — ол мергежилдиг ажы үеде мырыңай чаа ужур-утказыг болу бергениңде. Бир эвес бурунгу хойжуун, малчының ажылы — оон амыдырап чурттаарының арга-хоргазы турган болза, ажы үеде — 70 чылдарның аныяк хойжуу дооскан ортумак эртеними, кандыг-бир дээди өөредилге черинин боттөөредилгеге студентизи киижидир. Республиканың мал ажыл-агыйында консолидатуаныяктар коллективиниң саны ажы үеде 207 чедир саантының турарын айтырга четчир.

Хойжу мергежилди мен бага-ла бодумнуң ада-иемден салгап алнам мен. Ам тангыларла 14 чыл дургузунда хойжу бригадада ажылдап тур мен. Ол үеним дургузунда чедиишкиннер-даа, хамудаачыг-даа таварылгалар турганзын. Ынчалза-да мен бодумнуң шыдаар шаам-биле күжениишкиниг ажылдап, эки чедиишкиннериң арга-дүрүлгазын дилеп тып келдим.

Кожаавас совхозта сураглыг хойжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Намжилма Лажаевна Тогмитова ажылдап турар. Ол даргаче — бодунуң херээжин мастери, чыл бүрүле төрүүр чүс хойга онаалтыр чүге 92 хураганны мендиг доруктуруп өстүрүп. Ынчалза-да ол саанны мен чүс чедирер дээш кызып турар мен.

Арга-дүрүлгам-даа, чедип алган чедиишкиннерим-даа талазы-биле алыр болза, мен Тогмитовага деңнежим шыдаазын шын. Ындыг-даа болза, бистиң бригадавыс оон бригазы-биле чаржыр дең шинтпирлээш, эрткен чылын оларның-биле социалистиг чарыштың кереазын чарган. Мурнакчыларның деңнелиниг чедерге — мээң сорулган ол. Амгы үеде бистер бот-боттарывысха баржып, арга-дүрүлгавыс солчуп турар бис.

Амгы үеде чайгы семиртилге чорун турар, ону бис ажыктыг болгаш тазырымчалыг чорудар дээш ажылдап турар бис.

Бистиң совхозтуң девискээринде ойт-сигеп бо чылын кайгамчык үнген. Чайгы үеде хойларывысты серини, хоолдуг оттуг черлерде кадарып турар бис. Хойларны артезиги серинде оларже үндүрген, шинг дүүн келирге, хөлегелиг черлерге сүттарын, белер чорук чугула. Ынар талазында олар дыштанып алырлар, а ийи талазында чигеп ойлуг боттарына семирип алырынга тазырымчалыг болуп турар.

Бистиң бригадавыстың коллективи ССР Эвилелиниң чартык чүс чыл болур юбилейин күш-ажылчы белектерлиг угаавыр-даа.

Зоя ЖАМСАРАНОВА,
Хөрөнги аймактың «Аниненский» совхозунда хойжу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, ВЛКСМ-ниң Бурят обкомунуң кежигүнү.

Социалистиг күш-ажылдың маадырлары

ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

ЧУРУКТА: Джидин аймактың «Коммунизм» колхозунуң улус хойжуу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Г. Г. Цыреннилова. Чыл санында эки көргүүтлерни ол чедип ап, бодунуң арга-дүрүлгазын өскелерге дамчыдып келген.

ЧУРУКТА: «Хөрөнгиский» совхозтуң хойжуу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Л. Тогмитова. Бо чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 105 хураганны мендиг ажаан алган.

Ленин орденниг локомотив-вагон септээр бистиң заводувус — Бурятияның индустриязының баштайгызы. Хөй национадыг бистиң чуртувустуң бүгү улустарының дузазы-биле үжен чылдарда ол тургустунган. Ооң тудуушкунунга ол чылдарда аңаа Совет Эвилелиниң 20 ажыг националдарының төлээлери ажылдап турган. Орта ажылдап турганнарның бирээзинге мен база хамааржыр мен. Ол төрөөн заводумда ам-даа ажылдавышаан мен.

Бистиң заводка үндезин чурттаачылардан ажылчын ацгы төрүттүнген. Заводтуң хоочуннары-биле кады аныяк ооллар, кыстар ажылдап, оларның арга-дүрүлгазын шиңгээдип ап, күш-ажылчы чаагай чаңчылдарын уламчылап турар.

Заводка баштай паровозтарны, вагонларны септеп турган болзувусса, а ам ооң-биле кады тепловозтарны болгаш электровозтарны септеп турар бис.

Амгы үеде, нажан ССРЭ-ниң чартык чүс чыл юбилейинге белеткел чорун турар үеде заводтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары кажангыдан артык күжениишкиниг-биле ажылдап турар. Хөй кижилиг, ёзулуг интернационалчы коллектив (ында 30 ажыг националдарның төлээлери ажылдап турар) бирги кварталда социалистиг хүлээлгезин алдарлыы-биле күүсеткен. Бараанныг продукция бүдүрелиниң планы 103 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле план — 105 хуу күүсеттинген.

Бо чылдың бирги кварталының дургузунда заводтуң коллективи пландан ажыр 440 муң рубльдиң продукциязын берген. Социалистиг чарыштыг вагон-кузов, электри-септелге, дизель цехтериниң коллективтериниң аразында дээштиг организастаан турарындан ол коллективтер эки түңнелдерни чедип алган болгаш чедип ап турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн бүгү талазы-биле төлептиг уткуур, алган социалистиг хүлээлгелерин бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкиниг күүседир дээш завод улам кызымаккай ажылдавышаан. Ипитиниң ажыл-үүлениге күш-ажылчы үлүүмүү киирип, чурттуң эргелеп башкарарының херээнге киржип чоруурумга чоргаарланыр-дыр мен.

Б. ПОЗДЕЕВ.
токарь,
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

ЭРТЕМДЕННЕР

Коммунистиг партия совет эртемденнериниң чогаадыкчы ёзу-биле үре-түңнеддиг ажылдаарынга бүгү-ле тазырымчалыг үүлдерни тургузуп берип турар. Партияның ындыг сагыш салымшыныы бистиң республиканың чиигээдеи тодаргайы-биле база көстүп турар. Бистиң бурят улус үжүк-бижик чоң, карацгы-бүдүүлүк байдалга чурттап чораан болза, Совет эрге-чагырга бистиң улустуң ёзулуг чечектелиишкинин хандырган.

Сескн беш чылдың үезинде каттышкан эртем-шинчилел институдуна үндезилээш, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының бурят филиалын тургускан. Ол филиал иштилел эртемнериниң болгаш бойдус эртемнериниң ийи институттарындан база геология база экономиктиг шинчиледдериниң ийи киддистеринден тургустунган. 1986 чылда филиалды организастап турда, аңаа 220 ажыг эртем-техниктиг ажылдакчылар, оларның аразында 5 докторлар болгаш 46 кандидаттар турган болза, ында ам иштиг-биле 500 ажыг кижи. эртемнериниң 10 докторлары болгаш 86 кандидаттары ажылдап турар.

Сескн беш чылдың дургузунда филиалдың салбырларынга теория болгаш практика талазы-биле элээн хөй чугула эртем-шинчилел ажылдарын кылган, оларның хөй шуруузун улус ажыл-агыйынга ажыглаан. Чижээ, бойдус эртемниң институдунуң физика-математика эртемнериниң доктору Ч. Д. Цыдыпова удуртқан радиофизика салбырының эртем ажылдакчылары ретрансляторларны ажыглап тургаш, дагыг черлерге телевидениң дамчыдылгазын калбартып болуруң херек кырынга боттандырганнар. Оларның саналын ёзугаар Бурят АССР-ниң болгаш Чита областтың девискээринде 30 ажыг ретрансляторлары тургустын. Олар ажылдап турар.

Бистиң эртемденнериниң төөгү, дыл, литература, улустуң аас чогаалының болгаш социалогиниң талазы-биле база эвээш эвес солуң ажылдарны кылган. 1970 чылда олар «СЭКП-ниң Бурят организациязының төөгүзүнүң очерктери», «МАР-ның культуразының төөгүзүнүң очерктери» деп эртем ажылдарын болгаш филиалдың эртемденнериниң өске-даа монографияларын пардап үндүргеп.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының бурят филиалының келир үези база солун: амгы үеде колдуунда-ла петрографиялыг болгаш руда угланымшкынныг Геология институдун Улан-Удэге организастаар талазы-биле улуг белеткел ажылдары чоруп турар.

Химия, физика, биология болгаш бойдус эртемниериниң талазы-биле бурят эртемденнер улуг ажылды кылыр. Оң болбаазын электроннуг санаалга машиналарынга үндезинээш, математика лабораториязын бо беш чылда организастап тургузарынче улуг кичээнгей салдынып турар.

Тоску беш чылда экономиктиг эртемни улам ылай сайзырадырынче улуг кичээнгейни партияның угланмырганы бүгүдеге билдингир болгай. Бурят филиалдың шуузуу-биле чорудар эртем-экономиктиг шинчилелдериниң кол утгаынышкынын маңаа чугаалап каары артык эвес. Ол хамыктың мурнунда Байкал хөл дугайында айтырыг боон турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылдың июнь 16-да үндүргеин «Байкал хөлдүң девискээрин таарымчалыг ажыглаарын хандырар болгаш бойдус байлактарын камгалаарының талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалында бүгү талазы-биле улуг ужур-дузалыг боон турар. Байкал хөлдүң бойдус курлавырларын эртем болгаш экономика талазы-биле мик шинчилеп көөрүн ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының филиалдарынга болгаш өске-даа эртем албан черлеринге дааскан. Ол чугула доктаалды күүседиргиге өске бүгү эртем албан черлери-биле кады бистиң бурят филиалывыс база идепкейлиг киржир. Амгы үеде Байкал хөлдүң девискээринниң бойдузуунуң экономиказын шинчилээр талазы-биле тускай лаборатория бистиң филиалда ажылдап турар. Ону экономика эртемниериниң доктору П. Г. Олдак удуртуп турар.

Бистиң республикада тускай дээди болгаш ортуман өөредилге черлери дыка хөгжээн.

Амгы үеде бисте 4 дээди өөредилге черлери болгаш Новосибирскиниң совет кооператив садыының институдунуң филиалы, 23 техникумнар ажылдап турар. Оларда иштилел-биле 40 муң ажыг студентилер болгаш сургуулдар эртем-билигин чедип ап турарлар. 1923 чылда үүле 60 студентилер турган болза, ам оларның саны 40.000 четкен. Ленинчи национал политиканы Бурятияга боттандырып чорутканының түңнели—бистиң хөгжүлдевисти ыксазы-биле чугаалаарга ындыг-дыр.

Л. Я. ПОХОСОЕВ,
СЭКП Бурят обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң киндинниң эргелекчизи.

ТЕАТРЫВЫС БАЗЫМНАРЫ

Бурятияның Ленин орденниг күрүнениң опера болгаш балет театры үүле Бурятияда эвес, бүгү Чөөн Сибирьде болгаш Ыракы Чөөн чүгүте эң улуг дээн хөгжүмүүр коллективтериниң бирээзи болур. 1939 чылда Москвага бурят улустуң литературазының болгаш ураи чүүлүүнүң декадазы болур деп турда, хөгжүм-шим театры тургустунган. А хөгжүмүүр чогаал оон бир чыл эрте тургустунган. 1938 чылда Бурятияның хөгжүм-шим театрынга баштайгы хөгжүмүүр драма болур «Баирни» тургусиан.

Баштайгы бурят национал опера «Энхэ-Булат баторэ» үзеи ажыг чылдарның мурнунда тургустунган. Чоң бүрүзүнүң тоолдарында, тоолчургу чугаалаарында маадырлыг чорук, чиилеттирбес нүзеи-чүткүл сиңнинкеи овур-хевирлер бар болгай. Бурят улустуң аас чогаалы Шоно-батор, Гэсэр, Аламжи-мергеи маадырларның дугайында тоолдарны бистиң хүнеривисте чедирип эккелген. Шоно-батор дугайында тоолчургу чугаа «Энхэ-Булат баторэ» деп операның либреттозунуң үндезини болгаш. Ону РСФСР-ниң ураи чүүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы, сураглыг чогаалчы болгаш драматург Михаил Балдано тургусиан.

Бо маадырлыг операның музыказын Свердловск консерваториязының профессору М. Фролов бижээн.

М. Фроловтуң операзын 1940 чылдың октябрь 20-де Москвага бурят литератураның болгаш ураи чүүлүүнүң бирги декадазының үезинде көргүскеи. Декаданың ураи чүүл удуртукчузу, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Иосиф Михайлович Туманов операның бирги тургузукчу-режиссёру болган. Декада чедиишкиниг эрткен. Ынчан «Правда» солунга бижээн болза: «Бурят-моолдуң ураи чүүлүнүң декадазы — улуг орус болгаш бурят-моол улустарның культура талазы-биле кады ажылдажылгазының түңнели болур».

Бистиң театрывыстың репертуарында хөй-хөй улустарның болгаш национаарының опералары бар. Он дорт хире национал опера бижиттингеи болуп турар. «Кайгамчыктыг шыгжамыр», «Дамырк бажындаа», «Байкалда», «Алышкылар» дээш оон-даа өске. Ынчалза-даа, «Энхэ-Булат баторэ» деп опера оларның аразында онзагай черни эзлеп турар. Бо опера бурят улустуң хөгжүмүүр шин чогаалының чоргааралы болур. 30 чыл дургузунда ооң идейлиг утказы даа, хөгжүмүүр хөөнүү-даа «кырываан». Он-он чылдар эртерге-даа, эргижиреес чогаалдарның бирээзи апарган.

Бурятияның хөгжүм-шим театры 1948 чылда опера болгаш балет театры кылдыр эдо организастаттынган. Оон бээр театр коллективи чогаадыкчы тала-биле өскен, сценаның кайгамчыктыг мастерлери өскен. Оларга ССРЭ-ниң алдарлыг артистери Күрүне шаңналының лауреады Гомбо Цыденжапов, Лхасаран Лиховоин, Лариса Сахьянова, РСФСР-ниң улустуң артизи Петр Абашеев олар хамааржыр. Оларның-биле чергелештир салым-чаланныг мөрөйлиларны адап болур. Бурят АССР-ниң алдарлыг артистери Ким Базарсадаев, Дутар Дашиев болгаш Бурят АССР-ниң улустуң артистери Владимир Буруев, Саян Радиаев олар кандыг-даа опера коллективиниң чоргааралы болуп болур.

Орус болгаш делегей класстикаларының музыкаларын театрның коллективиниг боттандырып турар чорук коллективтиң мергежилиниң өзүп турарының тодаргай хөрөнгизи оң. Театр сөөлгү чылдарда «Игорь хаан», «Аида», «Русалка», «Пер Гюнт», «Спартак», «Хаанның душтуу» дээш өске-даа чогаалдарны тургускан. Оон-биле кады бурят композиторлар Б. Ямпилов, Д. Аюшев оларның чогаалдарын база чедиишкиниг тургузуп турар.

Д. ЖУГДУРОВА.

«Буряад үнэн» солунуң пропаганда болгаш агитация киндинниң эргелекчизи.

СЭКП Бурят обкомунуң, Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы болур «Буряад үнэн» солуннуң редакциязы бо арынны белеткеп чорутқан.

ШЫН

АМЫДЫРАЛДЫҢ АГЫМЫНДАН

РЕПОРТАЖ

Дал дүш. Хиндиянде хир чок дээрде алдын сарала хүндеп саарылган хереглер чиигир погаан бүрүлериг төрекгериң аразынче эртен-не согунчуташтар болуп ужуп киргениңден бүрүлер аразында салдыртканывыдыр сымыравчып турар.

Эртнен дүне чагган чаъска чүүнүп алган чодураалар хүнүүн чаяымыга шоңдургаш, хөөй бергилээн, даъс-даа кара, хүреп кызыл апаргылаан культураның болгаш дыштаныгның Гостелло аттыг парыгывда ынай-бээр селгүүстен кылаштааннарга могейин каап турганыг-даа болду. Бойдустүн бо кайгамчыктыг чурумаддарын сеткил доволуушкувиле хайгаарывыпаан, бистиң республиканың чуруукчуларының Наадымга болгаш ССРО-ниң 50 чылына турускаатkан «Бистиң үеэниң кижизи» деп делегелгээниң амыдыгыкыкынче бажып ордум.

Делегелгениң ажыттынар талын маңаан кижилер аразында хөөрежип башкаларнып, харын-даа делегейде болуп турар солун чүүлдерни-даа ыяысы маргыжа ыаглаан турглаан.

Шак-даа колген.

РСФСР-ниң Улуотуң чуруукчузу, Тыва АССР-ниң Чуруукчулар эвилелиниң баштаар черииң даргазы Сергей Ланзы делегелгеин ажыдары-биле чергедештир чыылгапнарның мурнунга сөс ап чүве чугаалаак.

Делегелгеде 12 авторлуң 100 ажыг ажылдары бар. Ук ажылдар портрет жанрының талазы-биле күүсеттинген болгаш бистиң мурнакчыларывыстың, сураглыг кижилеривистиң амыдыралын, ажылыкын көргүзер дээш хей-аът кижиякчи сорулганы мурнунда салган болуп турар. Чуруукчуларның чөнүң амыдыралынче хандап, амыдыралдың агымындан яазы-бүрү овур-хевирлерни дилеп, сураглап тыпкап, оны чөнүнга бараалгадыр дээш ыдыктыг күзелдериниң эге бозымнары бо. Мындыг яазылыг делегелге бистиң республикада бир-ле дугаар ажыттынып турар дээш, Сергей Ланзы делегелгениң ажыттынганын чарлады.

СЭКП Тыва Обкомунуң бирги секретары Салчак Калбак-хөрекович Тока кызыл кожааны үзе кезиптерге, көрүкчүлер залче шуужуп кирипти. Көрүкчүлериниң аразында кымнарны чок дээр. Алды харлыг чаштардан алдаң харлыг хоочуннарга чедир дизе, шыпап-ла хөөрем чок.

Делегеттинген портрет бүрүүн Сергей Ланзы билдингир-ри-биле тайылбырлап, ооң утка-шыпарын сайгарып тур.

Монгуш Черзи. Бо ат хойге билдингир. Уран шевер даш сиилбикчизиниң кылган ажылдары тыва чонуң культурazынга улуг салымшкын дээр-ян маргылдаа чок. Ол салымчаянныг кижини мөңежиткенаш, ооң кылып чораан ажыл-ижин кижилерге таалалды болгаш чоргаараалды хайырлаар дээн утка сиигеп, сагыштан ыравас портретти чуруукчу Гавриил Торлук көрүкчүлерге соңгозон.

Делгем шынаа. Чиңгиртилиг бо шынааны дургаар чапты берген ак-чайт хой. Кадырбертке тура дүшпес бораланың кырында чоргаар саадапкан, талыыр делгемнерже хаңы бодал-биле көрүп орар тыва хереңзен. Ол дээрге, сураглыг хойжу «Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры база хой үрүтларны доруктуруп кижиапткен Маадыр-ие Үрүле Кандан-дыр. Ооң портредин чуруукчу Татьяна Левертовскаяның чедимчелиг күүсеткенинге көрүкчүлер бедик үнелелди бергенинер. Ол шыкаш авторлуң саанчы Мышкарның портредин чураанында талыы нанының өөрүшкүзүү, амыдыралдың чуруп тоттүнмес чараш каазы ала-чайгаар-ла коступ, сеткил-сагыштан ыравас болу бээр.

«Улуг чуртум делгемнерин,
Улустарның найыралын
Мактап мрлаар чаагай аттыг
Бадыткаар дээш кызып чорменэ» деп, шүлүкчү Юрий Күпзегештиң бижээнин билир болгай бис. Шүлүкчүнүң бодамчалыг арын-шырайы, бодуунуң үстүнде одурутларын каташкатап дагынаап органзыг. Ооң портредин Гавриил Торлук база-ла чедимчелиг чурааны коскү.

«Бай-Тайгадан келген кыс». Мында бурудгаар эртем-билигже, келир үеже чүткээн аныяк тыва уругнуң овур-хевирин солун чараш-даа, ооң кадында авторлуң чогаадыкчы салым-чаяанының кижизин яштики делегейинче дидим хавылаашкынының өөрүшкү-биле көөр бис. Ону В. Денисов чураан.

Делегедо шилиттинген ажылдарның аразында Саая Сарыг-оолдуң «Тес-Хемден келген кыс», «Өөреникчи уругнуң чуруу», дээш өске-даа ажылдар көрүкчүлериң улуг үнелелдерин алганнар.

Республика Наадымында чаладып келгеннер болгаш база ооң киржикчилеря бистиң чуруукчуларывыстың арга, мергежили, амыдыралче хавылаашкыны улам өзүп, боттарының ажылдарын чонуң мурнунга делген көргүзүп, оларның ажыктыг сүмелеринге дыңнаңгыр болуп турарын мактап турганнар.

Чуруукчунуң бийириниң дегген чер бүрүзүнге амыдыралдың доткар биибес агымының чалыы коступ, ук чаагыг бурунгаар хогаалдевистиң аялгазынче ыыланып турарын күзеп каалы.

Монгуш ДОРЖУ.

«Шынаның» тускай корреспондентизи.

ЧУРУКТА: Енисей хөө[illegible].

Бистиң республикадың «Билиг» ниитилелди чон ортузунга лекция, беседалар дээш янзы-бүрү темаларга агитвс-массалыг ажылдарны чорудуп турар.

Бөгүн силерге ол ниитилелдиң кежигүнү шулукчу Монгуш Борахвевич КЕНИН-ЛОПСАННЫҢ «Куйда лама» деп атеизм темазынга бижээн шүлүүн бараалгаттывыс.

КУЙДА ЛАМА

Куйлуг-Тейниң куюн чурттаан
Хуулар аза чораан дижир.
Карачалдар көрбее дижир,
Хамнар оны көөр дижир.

Кызыл хүнде серге болуп
Кыйыг черлер доскулаар дээр.

Орай кежээ кен от болуп
Ойлар кезип чоргулаар дээр.

Керегүзүн чевег черге
Кацмыл от боюп чоруур дижир.

Аза турар Куйлуг-Тейге
Ажаа ниижи барбас дижир.

Хуурак лама кырый бергеш,
Куйга чурттай берген дижир.

Ону көргеш, корткан аза
Ол-ла хевээр дескен дижир.

Куйлуг-Тейниң шыпшык башта
Чылгы чыгаар оргулап бар.
Куду көөрге,—доскут кадыр,
Чыгаткан мал хоруп турар.

Дезиг аътты чыгап көөрге,
Дээргилеп туруп-туруп,
Куйлуг-Тейден шураан дижир,
Куйда лама сүртээн дижир.

Кончуг дидим лама дээп
Кортук чүве болган дижир.
Ажыр шураан аътты коргеш,
Аза боор дээп олген дижир.

АЛДЫН БОЛГАШ МӨНГҮН ЭРТИНЕЛЕР

Мөңгүнден шуткуп кылган, алдын-биле каастап каан савалар, номнар карттары, аскыыштар болгаш Новгород Кремлиниң граковиттиг палатазында кайгалаттынып турар аске-даа эт-херекселдер орус каасталга-шимелде уран чүүлдүң ёзулуг ховар дээн эртинелери боюп турар. Орус уран-шеверлериниң чүгле уран-мергежили аяа, харын-даа оларның кайгамчыктыг чогаадыкчы ёзу-биле кылып шыдаар турганнар.

Софияның кратиралары — „Новгород XI—XII чүс чылдарда-ла Соңгу Европаның үстелбирги уран-шевер талазы-биле эң улуг хоорайларының бирээзи болгаш эң-не нарын, кайгамчыктыг. каас-чараш чүүлдерни сиилбип кылырының төөгү турган. Шынаарда аңаа турган орус уран-шевер кижилер алдын, мөңгүнден нарын чүүлдерни эң-не чогаадыкчы ёзу-биле кылып шыдаар турганнар.

Софияның кратиралары — арага кудар тускай савалар Новгородтуң ховар чыындыларында онза черни эллеп турер. Оларның мөңгүнден кылган, алдын-биле каастап, чүүл-бүрү дириг амытаннарның дүрүү-хевирлерин болгаш ынеграй каттарны чуруп, сиилбээн. Савааларның боттарының хевирлери, оларның чоок түбүлары онза хевирлиг.

В. ЧЕРНЯЕВ,
(СЭТА-ның корр).
Новгород.

ГРИПП ААРЫЫ ЧОК ЧЕР

Грипп болгаш амгина—өлүшк болгаш соок-биле холбаалыг аарыг деп чүве билдингир. Ынчалза-даа чер бомбурээнде эң-не соок болгаш хатшыургамныг дээн кезээ—ыракчак Антарктикага ыыдыг аарыглар кижиге барык черле таварышпас болган. «Ак диптиң» шимчээчилериниң таварышп турары аарыг-аржыктарындан чогум-на грипп болгаш амгина эң эвээш боюп турарын совет эмчилер илереткеннер. Бир эвес чыыккылама соокка өргүүлүүледи ажылдаанындан өгриппгей-даа бээр болза, хүндүс будун-чартык, ийи шак хире удуптаргада ол аарыг шуут чиде бээр болган.

Ыыдыг онзагай байдал Антарктикада аарыг кептередип, халдадыр микроорганизмнерниң барык чогу-биле тайылырлаттынар (ыыдыг микроорганизмнер пингвиннерниң бөлүүленишкен черлерин болгандыр азы эрик кыдыының хаяларының кызыы черлеринге таварышкылаар). Дириг амытаннарлыг чурттардан Мурнуу полюска аян-чорук кылып чөде берген кижилерниң аразында грипптиң ыыдыг күштүг эвес хевири нептерел тургулаан. Чүге дээрге оларның-биле кады микробтар болгаш вирустар ыыда чеде бергени билдингир. Ынчалза-даа ол микроорганизмнер ук черниң кадыг-дошкун агаар-бойдузунга таварышпас болганы илереэн.

И. КОНСТАНТИНОВ,
(СЭТА-ның корр.).
Ленинград.

ФИШЕРНИҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ КҮШ ЧОК БОЛГАН

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның тускай корр). Шыдырал талазы-биле делегейге бирги чер дээп маргылдаанның коллегиязының судьязы Шмидтиң (ГФР) ийиги салыгта Фишер кедбээн дээш ону уттурган деп шиитпирлээнинге Фишериң удурланыышкынын күш чок деп санаан. Фишериң удурланыышкынын маргылдаанның моон адаанда составтыг аиелляция комитези көргеп: Мелер болгаш Арнлауссон (Исландия — Исландия), Кротиус (ССРЭ), Крамер (АКШ) болгаш Шмид (ол бадылаашкынга киришпээн).

Фишериң удурланыышкынын үш бадылаашкыы-биле күш чок болдурган. Ону чүгле АКШ-тың толээлекчизи дестээн.

Фишериң ийиги удурланыышкынын (ол залдан телекамераларны үндүрери негеп турар) комитет база көргеп болгаш маргылдаанның киржикчилерин ийиддиранн Делгелге ордузунче чалаар деп шиитпирлээп. Комитет кежигүннери оларның-биле кады бажыңны барып көргеш, ол айтырыгны тутаалажып көөр. Бо талазы-биле шиитпирин соолүүредир үндүрер дишкен.

Ушку салыг богун, июль 16-ла болур ужурлуг.

ЮРИЙ КОЗИННИҢ ДЕЛЕГЕЙ РЕКОРДУ

РИГА. (СЭТА-ның корр). Делегей чемпиону москвачы Юрий Козин Балтиканың кубогу дээш маргылдаага делегейниң чаа рекордун тургускан: ол бирги аар децзинниң штангистери-биле маргышкан, 213,5 килограмма аар шөйну көдүргеп. Ынчангаш Талаш чурттуг спортсмен Яан Тальстың мурнунда рекордундан ол 2,5 килограмма ажыг турар.

ВОРОШИЛОВГРАДТЫҢ «ЗАРЯЗЫНЫҢ» ТИИЛЕЛГЕЗИ

Бут бомбүүнүң чемпионун плеердир талазы-биле маргылдаада мурнап чоруп турар команда — Ворошиловградтың «Зарязы» июль 14-те пайысталдың торпедажыларын 4:2 санга уткап, бодуунуң туружун улам быжыглап алган. Аалчыларның савы 3 апаргап соонда (торпедажылар тик санныг турган) ооннуң түңнели «билдингир» болу берген. Ынчалза-даа автозаводчулар ооннуң ийиги чартыында дыка кызымаккай чоруун көргүскеннер. Эң ылаңгыя «Торпеданың» халдакчызы Смирнов шыпаган турган. Чогум-на ол ийи санны улаштыр киирген.

Ам ворошиловградчылар — 22 санныг апаргап.

(СЭТА-ның корр).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА.

МОСКВАДАН.

12.00—Программалар дамчыдылгазы. 12.05— Телемедээлер. 12.10.— Ооңу телекөрүлде. Уругларга. «Буратиноңуң делгелгези». 12.40.— «Хөгжүмнүг киоск». 13.10— ССРЭ-ниң кара металлургия министри П. П. Казанцтың чугаазы. 13.20.— «Кирип мооряңар!» Концерт студиязы чалап тур. 14.35—Спортчу программа. 15.20— ССРЭ-ниң өөнүг металлургия министри П. Ф. Ломако-биле беседа. 15.30— Делегей панорамазы. 16.00 — «Эрги шагның байлары». ССРЭ-ниң улустуң артизи П. Ильинский номчуур. 16.50—17.00—Чапсар. 17.00 — «Кино аян-чоруктарның клуву».

ИЮЛЬ 17-ДЕ.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.20 Документалдыг фильм. 19.35 —«Надыкшыяга» Ламчыдылга. 19.55.— Кыска метражтыг фильм. 20.05 — Телемедээлер. 20.15 —Документалдыг фильм. 20.35 — Тыва телевидениниң болгаш радионуң симфоникчиг оркестриниң концерти. 21.10 — Чарлалдар, реклама. 21.15 —22.45— «Чамыт миссия». Уран чечен фильм.

аңаар

Бөгүн республикага бүргеп, аңнып турар аңаар болур. Дымырады чаъстаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аңнар, дымырады чаъстаар. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр. А чылыг 20—22 градус болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Снегурочка» 10, 11.45, «Ужуп үнерин чөпшээреңер» 13.30, 15.25, 17.20, 19.15, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыыңды 10, «Ийи чыл иштинде тамы дүвүнге» 11.30, 13.15, «Кызыл салдыг эр» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.10, 17.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыңды 9, 10.30, «Туттурбастарның чаа ужуралдары» 12, 14, «Тояанчы» (1-ги, 2-ги кезектери) 16, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Офицерлер» 10, 11.50, 13.40, «Трембита» 15.30, 19.10, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Бөгүн—Доминиканың төрүттүнген хүнү» 11, 12.50, «Республиканың эртинези» (1-ги, 2-ги кезектери) 15, 17.45, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 17-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Соолгу форт» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дидим кижиден ок коргар» 15.20, «Тояанчы» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Иван Макарович» 9, 11, «Ужуп үнерин чөпшээреңер» 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

ДАШТЫКЫДА

Найыралдың кежээзи

ДАМАСК. (СЭТА). Аңаа ССРЭ-ниң туруступчаанының 0 чыл оюнга турускаатkан ирия болгаш совет улустарның найыралының кежээзи боп эртken.

«Сирия—ССРЭ» ниитилелдиң Күүскомунуң бежингүү Ибрагим Нааме чыылгаварга үүе чугаалаан. Советтер чуртунуң улус ажыл-агыының хөгжүдеринге чедишкиннериниң дугайын ол чугаалаан, сирия культура неделязынга киржири-биле САРның телеэлериниң составынга чоокта чаа Совет Эвилелиниң ворааның сонуургаткан.

Шаанда хожудавгай кошкун амыдыралдыг чораан улус бүгү Совет Эвилелиниң акыдуңма улустарының дузаламчызының ачызында патриархаль-феодалдыг пиитилелден социализмче каңгаар шилчээнин болгаш чаа амыдыралды кайы хире идепкейлиг тургузуп турарын И. Нааме Киргизиянның үлегер-чижээнге чугаалаан.

Совет деткимче

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранның Даштыкы херектер министерствозунуң парлан үндүргени «Ногаан номунда» чурттуң даштыкы политиказының дугайын чугаалап турар. Ында Совет Эвилели Иранның 60 ажыг үлетпүр черлерин тудуп тургузарынга деткимче кылын турарын онзалап демдеглээн.

Ол-да номда Совет Эвилели иран бараанварның кол сулдың адыкчызы боюп турарын база айытkан. Ооң үлүүнге ирав бараанварның 20—25 хуузу овваажыл турар. Совет Эвилели үлетпүрге чугула дериг-херекселдерни берип турар.

ЧӨПШЭЭРЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). КУРга «Боинг-707» дээр реактивтиг самолёттарны, а ол мышкаш телевидение дериг-херекселдерни садарынга чөпшээрелди АКШ-тың Садыг министерствозу «Боинг компаниге» бергенинин дугайын чарлаан.

Байыыр дээн ораалдажыышкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Аэронавтика болгаш космос делегинин шинчилээр талазы-биле Национал эргелел (НАСА) Айже ужудуушкунуң байыырының сорулгаларынга ажыглаар дээш ораалдажыышкынпары дээш «Аполлон-15»-тиң экипажынга доңгулда чарлаан.

НАСА-ның хереченел турары-биле алырга, Дэвид Скотт, Джеймс Ирвин болгаш Альфред Уорден ужудуп чоруурда 60 чагаа хаптарын ап алганнар. Скотт болгаш Ирвин олар Айга барып хонуткаш, ол хаптарга: «1971 чылдың июль 30-де Ай кырынга хонуптувус» — деп, бижээн, боттарының аттарын салып каапкаар. Олар черге дедир чедип келгеш, оларның бир чүүл садып, саарның дээш Зигтер дээр кижите бергеннер. Ол Барыын Германиядан баргап оптут-калкар кижи солуларга чарлалдар берип тургаш, ук чагаа хаптарын 150 муң долларга садыпкан.

Космоска ап чораан хуудаа эт-херекселдерин хуудаа ажыккончаа алыр соруга-биле садып, саарның космонавтарга чөпшээреңейн турар болгай. Космонавтар «боттарының бурузуун» билиивее-даа НАСА ону халас эрттирбес дээрзин медеглээп.

Руал Амудсен

Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга

Руал Амудсен (1872—1928) Арктикаже болгаш Антарктиканы элээн кап экспедициялары кылган сураглыг эрвег шинчээчи. Ол Атлантика океанын, Оожум океанче онгу-барыын далай оруу-биле Баштайгы эжиндирнишкинни кылган. Американың, Европаның болгаш Азиянын митерин дургаар чорбушаан. Онгу Доштуг океанның эрвак ыдыын эң баштай эргээн ыыгаан арктиктиг сутлар-биле делегейниң дескиндир эжиндирнишкинни кылган. Амудсен Мурнуу полюска эң баштай четкен болгаш Соңгу Доштуг океанның кыры-биле дирижабль-биле бир-ле дугаарында ужудуп эрткен кижи боюп турар. Ол Черниң ийи полюстарынга четкен болгаш Арктикага база Антарктикагала тос катап кыштаглаан келген.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Улуг депшилге

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Совет болгаш америк космос корабльдериниң 1975 чылда кады ужудуушкунун белеткээр талазы-биле ажылга элээн улуг депшилге чедип алдынган. Ол дугайын Техас штатта Хьюстонга болгаш парлалга конференциязынга академик Б. Н. Петров болгаш НАСА-ның директорунун оралакчызы Дж. Лоу медеглээннер. Олар ийи чурттуң космос корабльдериниң космоска чоокшулажырымының болгаш тутчурунуң дериг-херекселдерин ажылдап кылырынга кирип турар совет болгаш америк специалистер болуктерин баштап турарлар.

Совет болгаш америк специалистериниң кады ажылдажылгазының түңнелдери ийи чурттуң кайызынга-даа ажыктыг болурунга бүзүрелдин академик Петров илергейлээн.

Лейпциг чоогунда Маркяебергте кайгамчыктыг «ногаан академия» 20 удаа амыттынган. «Агра» деп чыл бүрүдеги көдээ ажыл-агый делгелгезин Герман Демократтыг Республикада «Ногаан академия» дээр. Ында эң эки кооперативтерниң болгаш улусчу имениялардың чедишкиннерин көргүзүп, көдээ ажыл-агый будурулгезиниң индустрия арга-методтарын пропагандаап турар. Хөй санныг делгимирлер социалистиг интеграцияның ботганыышкынының дугайын чугаалап турар.

ЧУРУКТА: чуруукчуларның мурнунда — Альт Каринде шенелде ажыл-агыйның үремилгелиг бугалары.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Индий-кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның Куанчи хоорайының девискээринде үгер-бооллар дээлиг, самолёттар моторлары, бомбалар частыышкынпары болгаш автоматтарның даашгаашкыпнары бичии-даа үзүк-соксаал чок. Патриоттуг күштер ол хостатгыпган можуүц кол хоорайынче дайзынның десант кезектериниң шаап халдаашкыпнарын өйтүр шаап турар.

Америк журналистериниң хереченел турары-биле алырга, АКШ-тың 7-ги флодуюүц ужар чүүлү болгаш корабльдери «Лампон-72» деп чайыт ат-биле ол тулчуушкуннарда кол рольду ойнап турар. Чаңгыс июль ов үштө бизин стратегтиг «В-52» самолёттар Мурнуу Вьетнамның девискээринче 23 удаа халдаашкын кылган. Ооң пиитинде 18 удаа үжудуушкунпарны Соңгу чүктүү шериг секторунчо кылган. 2.000 тонна ажыг бомбапы олар октаан. Тактиктиг ужар чүүл болгаш шериг корабльдери хостаттынган районнарны дүн-түн чокка бомбалап, боолап турар. Ынчалза-даа чалча шеригниң Куанчиже чаза таварын киргеш, ону катап эжелеп алыр дээн бүгү ораалдажыышкынпарны буурап дүжүп турар. Тулчуушкуннар хоорайның мырыцай чоогунда-даа, мрак кыдыг-кызыгаарында-даа чоруп турар. Куанчиниң Соңгу талазынга июль ов ийинде агаардан дүжүргеп сайгончу шериг кезээ бүзөлөөшкинде кирген болгаш улуг когаралда таварышп турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Куанчи можуже шаап халдап турар чалча шеригнерге удур патриоттарның демисселиниң чаа чаа чедишкиннериниң дугайында медээлер Мурнуу Вьетнамдан соксаал чок кээп турар.

Июльдуң он ийинде ооң мурнунда хүн Митянь хемкин соңгу талазынга апарып дүжүргеп батальонга дузалаарыбиле сайгончу командылал чери немеддө күш чоруткан. Олар ук батальонга барып каттыжар мурнуу чарынга патриоттар бүзөлөткеп сайгончу шеригнерже шаап халдаашкын кылгаш, 150 ажыг солдаттарны чыскаалдан үндүргеп деп АПО агентилел дыңнаткан.

Од-ла хүн хосталга күштөрө Куанчиден мурнуу талада № 1 орукка чалча шеригнерге удур тулчуушкуннарны кылган. Ынчан дайзынның 200 хире солдаттары болгаш офицерлери олдуткөн болгаш балыгланган, 3 вертолёттуу дүжүр аткан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-21, пропаганда киллизинин 23-54, харысаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузут киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

ТС — 00827

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылдан үнелеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 18 ВТОРНИК № 167 (6935) Өртээ 2 кеп

Каа-Хем районунуң «Тинделге» колхозунуң мурнакчы малчыларының бирээзи Н. А. Чимбий 60 чылын бодунга бижиглээн төрүүр чүе өшкүге оналаштыр 111 аналыны мендилеп ап, оларның бөш санындан 1 кг 376 грамм дүктү кыргыл алган. Николай Артынаевич амгы үеде кадарган малынып чайгы семиртилгезин чедиишкинниг чорудуп турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы малчын Н. А. ЧИМБИЙ хостуг шагында.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

АЪШ-ЧЕМ ҮЛЕТПҮРҮ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери чөнүүн хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле 60 чылдың баштайгы чартыынга элээн ажылдарны кылып ыттандырган. Продукция сайгарарының планын нинтизи-биле 101,7 хуу күүсеткен. Планда көрдүнгенинден амыр 55 тонна эътти, 39 тонна колбаса кылыгларын, 23 тонна саржагыны, 68 тонна чалак сүттүг болгаш 239 тонна хлеб болгаш булочна кылыгларын бүдүүген.

Чартык чылда Кызылдың эът комбинады багай эвес ажылдаан. Бүдүрүп турар продукцияның шынары экижээн, стандартка дүүшпес продукцияның саны эвээжээн. Бо черукту инженер-техниктиг ажылдакчыларның талазындан контрольду күштелдиргенниң түңнелинде чедип алган. Кызылдың хлеб заводунуң бүдүрүп турар продукциязының шынары экижип турар. Эът комбинады цехтерни болгаш дериг-херексеялерни чаарты кылып турарының ачызында бүдүрүлгениң санитарныг байдалы экижээн.

Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелеп Хову-Аксы суурда болгаш Ак-Довуракта хлеб заводтарын чаарты түзүп эгелээн, өөң түңнелинде бир хонуита ол бүдүрүлгелерге хлеб бынарары 17 тоннага көвүдээр арганыг болур. Ол чөрүк ук черлериниң ажылчы чөнүүн бо продукция-биле долуу хандырар арганы бээр.

Кызылдың сүт заводунуң ажылчыннарының күш-амыдының байдалын экижидип турар. Цехтерде вентиляцияны кыяган, ооң ачызында чугуур температура болгаш агаарның шыгы тургустунган. Заводта 10 муң литр ишкир чаа сепараторну база тургусскан, ынчангаш продукция ажылдап кылыышкынынга чарыгдаар үе 5 шаика кызырылган, сүт хүлээп алыр цехтиң дериглерин чаарты кыяган, мороженое ажылдап кылыр талазы-биле чаа шугумну кылган.

Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде коммунистиг ёзу-биле медерелдиг ажылдап, бодин үлегер-чижекти көргүзүп турар мурнакчыларның саны өскен. Оларга Күш-амыдың Кызыл Тук орденниң эзилекчизи эш Иргит (эът комбинады), «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнатнан эш Старцева (колбаса цеги), хлеб заводунуң быжырыкчылары эштер Сат болгаш Зименина, сүт заводунуң ажылчыннары эштер Солодянкина, Добрынина болгаш өске-даа он-он кижилер хамаарлыр.

Ооң-биле нады аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажылында улуг четпестер болгаш чедир амыглавайн турар курлавырлар кайы хөй. Бо чылдың баштайгы чартыынның планның даалгаларын Чадаананың саржаг заводу, Хову-Аксының болгаш Кызылдың хлеб заводтары, пиво база балык заводтары иүүсетпээн. Бо бүдүрүлгелер нинтизи-биле 133 муң рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан. Эрткен чылдың оя-яа үезинге деңнээргө Кызылдың хлеб заводу кондитер кылыгларын 64 тонна эвээштп, а пиво заводу эзиртпес суксуннарны 7 муң декалитр эвээштп бүдүргенни канчап-даа таарылпас.

Кызылдың болгаш Хову-Аксының хлеб заводтары күш-амыдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле Б айларның планын чедир күүсетпээн. Аъш-чем үлетпүрүнүң бүгү хлеб заводтары, ол ышкаш Үстүү-Елисейниң балык заводу ажыл телевирнинге чарыгдалды улгаттырган, күш-амыдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининң өзүлдезин чөгүүр деңнелге чедирбээн.

Кызылдың хлеб заводу дыка үр үениң иштинде бичеген калачинтерни бүдүрбейн келген, печенье болгаш пряниктн база хөйну чедир бүдүрбейн турар. Чөнүүн пивога, эзиртпес суксуннарга, мороженоеге хереглеэнин чедир хандырбаан, гашны, эзмегей чижектиг савалаан продукцияларны эвээштп бүдүрүп турар. Кызылдың хлеб заводунуң булочка кылыгларының ассортиментизи кызыы. Стандартка дүүшпес продукцияларны бүдүрер чорүктүң фактылары ам-даа илереп турар.

Кылыгларны бүдүрериниң технологтуг чорудуушкунунга ведомство аайы-биле контрольду Кызылдың хлеб, пиво, сүт заводтарында кошкан тургусскан. Хлеб заводунда кондитер кылыгларының шынары баисыраан, ооң түңнелинде бо чылдың баштайгы чартыында эрткен чылдың оя-яа үезинден 13 тонна хөй кылыгларны бракталаан. Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери садыг четкизинче хлеб, сүт продуктылары, эзиртпес суксуннар чорудар даалгазын үзүп турарының чижектери бар.

Кызылдың сүт, пиво заводтары, Чадаананың хлеб заводу бүдүрүлгеде бар күчүлерни багай шиңгээдип ап турар. Сүт заводунда мороженое бүдүрер шугум аңаа туруп турар, а пиво заводунда шиляе пиво кудар шугум ийи чыл иштинде ажылдавайн келген. Эзиртпес суксуннар кудар автоматтыг шугум база ажылдавастаан, ынчангаш бо чымыштыг ажылды ам хөл-биле кылып турар. Мындыг чорүктар план ёзугаар баш ёлур септелгелерни кылбайн турарындан, ажылчыннарның мергежилиниң чавыс болуп турарындан болу берген. Ол ышкаш хөй бүдүрүлгелерде чаа, сайзыраңгай дериг-херекселдерни шиңгээдип албайн, технологияны болгаш күш-амыдың организастаашкынын чавыс деңнелге тургускан чорүктар четпестерниң көл чылдагаанары болуп турар.

Үстүнде айыткан сан-чурагайлардан ап көөрге, республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары моон-даа эки түңнелдерлиг ажылдап болурунуң аргалары бар деп чүве иидең-дир. Көл-яа соруглга бөлүп кижилер биле ажылды эжиндирер, чаа чүүлдерни калбаа-биле нептерердири, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының принциптерин чайгылыш чөн беттандырары, экономиктиг идиг беришкининиң мактап-шаңнаар аргаларын ажыглаары болгаш ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүң хууда харыысаалгазын бедидери болур.

ШЕКПЭЭРЖИЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Партияның XXIV съездиэйинин шиитпирлерин амыдыралга беттандырар, ССРЭ-нин түргүстунганындан бээр 50 чылын чедиишкиннерлиг үткүүр даяш бүгү улустуң социалистиг чарыжыга кирипшиваан. Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери тоску беш чылдың ийиги чылынын бирги чартыында багай эвес көргүзүлгелерни чедип алган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери чартык чылда күрүнеге маз продуктуларын садар планын ажыр күүсеткен. Тодаргайларга: күрүнеге эът сагарын 109 хуу, сүттүг — 114, дүктү 143 хуу күүсеткен. Ынчангаш ажыл-агый районуң өске ажыл-агыйларындан дээре көргүзүгнү чедип алган, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчимир Кызыл тутун чедип ап, чартык чылдың түңнелинде тиилекчи болган.

Совхозтуң Бичө-Тей салбырында Оөржак Кам-оолга удуртқан хөйжу бригада чартык чылда өскелерге бодаарга төрүүр чүе баш хөйга онаштыр бедик көргүзүгнү чедип ап, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хөйжу бригадалар аралыңга шилчимир Кызыл тутун чаалап алган. Хөйжулар Оөржак Седип, Оөржак Доржу, Оөржак Успун-Дагбы, Куулар Серээ олар төрүүр чүе баш хөйга онаштыр чүе хураганны камгалап алганнар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээргө малдың баш саны база элээн өскен. Совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи база багай эвес ажылдаан. Иланғыя саанчылар Раа Бакчыл, Александра Саая олардың көргүзүглери бедик. Инек кадарчызы С. Дикчит-оол, сарлык кадарчылары Оөржак Тараачын, Монгуш Маргыс-оол, чылгычылар Оөржак Демир-оол, Монгуш Арат-оол олар боттарынга алган хүлээлгелерин ажы күүсеткеннер.

Совхозтуң механизаторлары чер ажылын сайзырадыр байлак дүжүттү өстүрер дээш база күжениишкиннинг ажыглааннар. Амгы үеде тараа культураларының чайгы ажаалзынче бол кичээнгейни үгландырган.

Ажыл-иште чедиишкиннерни демдеглеп, мурнакчыларн адап турган, совхозтуң ажыл-ижинде ам-даа чедир кылдыныйн турар чүүлдерни база айтыр керек. Иланғыя совхозта малдың өлүп-хоорай болгаш чедир чоруу эвээжейин турар. Төрүүр чүс баш малга онаштыр мал төлү база чедир албайн турар. Чөөкта чаа чартык чылдың түңнелия үндүрген хураага күш-ажылдың шалыпчыларын өө тектиг белектер-биле, Хүндүлел бижиктер-биле шаңнап маттаан, спортчу маргылдаалар база болгулаан.

Х. МОНГУШ.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Республикага электроэнергия дамчыдылгазының бедик вольтулуг шугумнарын болгаш подстанцияларны тударынга идепкейлиг кирипшкеви дээш «Красноярскэлектросельстрой» трестиң № 72 механизированизының начальныгы Виктор Васильевич СИДОРОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын алгаар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Эки шынарлыг, көй дүктү — Төрээн чуртка!

7700 ХОЙНУ КЫРГААН

Кыргылда пунктузунда электрилиг хачыларның даашкынээни, дүк сорттаан, ылгаан, прессээн кижилерни аразында чүгаа-сооду — ол бүгү хайнышкынның ажылгаштн херечилеп турган. Дүштеки чем үези чедип келген. Ырак эвесте тургустунган көргүзүг самбыралының чанында кижи дола берген.

— Ам бага Юрге Шаңнаан-оол ашкан-дыр.

— Аты бээн «шаңнаан», күжүр эрим аларр эвес! — дижип хеерешкен турлар.

Бо болза Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң хоюун кол нуруузу туруп турар Эрбекте кыргылда пунктузунга болган. Салбырда хөй кыргылдазын организастыг чорудуп, социалистиг чарыштын түңнелин 5 хонгаштла үндүрүп турар. Кыргылда эгелээнден бээр ында мурнакчыларның одурүүн Юрге Шаңнаан-оол эдлеп келген. Сат Кызыл-оол, Николай Бырбек, Раа Янчат, Мартый-оол Казак олар бала-да эки көргүзүлгелиг болуп келгеннер.

Кыргылданың шынарын, ооң темпизин бедидер дээш зоотехник кыс Зоя Коваленко могаг-шылаг чох ажылдап турар. Ол бодунуң кол ажылындан аңгыда көргүзүг самбыразын, хана солуун үндүрериниг четтигин, хөй-ниитичи даалгаларын эки күүсеп турар.

Кыргыттынган коданнарның аразындан хөй дүк дээш чүткүлүг ажылдааннар база илереп турар. Чижээ, хойжулар О. Дыртый-оол бир башка онаштыр 3 кг., А. Сарылар — 2,95, Б. Даржаа — 2,86, С. Норжуңмаа — 2,8 кг. дүктү алган, эки көргүзүглиг болуп шылгараанар.

Салбырда бо хүннерге чедир 7700 баш хөй кыргыттынган. Хөй бүрүзүнге онаштыр ортумаа-биле 2 кг. 450 грамм дүктү алган. Кыргылда-биле чергелештир хөй тарымыр, өөң чүүр ажылдар база чорун турар. Кыргыкчылар болгаш хойжулар ортузунга политмассалыг ажыл база чөгүүр деңнелинде чорун турар.

Т. ИРГИТ.

Ниитиниң малынга бижыг чем-суурну тургузар

Сиген кезилдезин эгелээн

Тандыда «Коммунизминин херели» колхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-нин түргүстүнганындан бээр 50 чыл болур ёөнга төлептинг ужуражыр дээш социалистиг чарыштың калбартышаан, тоску беш чылдың ийиги чылынын бирги чартынында багай эвес көргүзүглерни чедип алган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери чартык чылда күрүнеге маз продуктуларын садар планын ажыр күүсеткен. Тодаргайларга: күрүнеге эът сагарын 109 хуу, сүттүг — 114, дүктү 143 хуу күүсеткен. Ынчангаш ажыл-агый районуң өске ажыл-агыйларындан дээре көргүзүгнү чедип алган, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчимир Кызыл тутун чедип ап, чартык чылдың түңнелинде тиилекчи болган.

Совхозтуң Бичө-Тей салбырында Оөржак Кам-оолга удуртқан хөйжу бригада чартык чылда өскелерге бодаарга төрүүр чүе баш хөйга онаштыр бедик көргүзүгнү чедип ап, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хөйжу бригадалар аралыңга шилчимир Кызыл тутун чаалап алган. Хөйжулар Оөржак Седип, Оөржак Доржу, Оөржак Успун-Дагбы, Куулар Серээ олар төрүүр чүс баш хөйга онаштыр чүс хураганны камгалап алганнар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээргө малдың баш саны база элээн өскен. Совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи база багай эвес ажылдаан. Иланғыя саанчылар Раа Бакчыл, Александра Саая олардың көргүзүглери бедик. Инек кадарчызы С. Дикчит-оол, сарлык кадарчылары Оөржак Тараачын, Монгуш Маргыс-оол, чылгычылар Оөржак Демир-оол, Монгуш Арат-оол олар боттарынга алган хүлээлгелерин ажы күүсеткеннер.

Совхозтуң механизаторлары чер ажылын сайзырадыр байлак дүжүттү өстүрер дээш база күжениишкиннинг ажыглааннар. Амгы үеде тараа культураларының чайгы ажаалзынче бол кичээнгейни үгландырган.

Ажыл-иште чедиишкиннерни демдеглеп, мурнакчыларн адап турган, совхозтуң ажыл-ижинде ам-даа чедир кылдыныйн турар чүүлдерни база айтыр керек. Иланғыя совхозта малдың өлүп-хоорай болгаш чедир чоруу эвээжейин турар. Төрүүр чүс баш малга онаштыр мал төлү база чедир албайн турар. Чөөкта чаа чартык чылдың түңнелия үндүрген хураага күш-ажылдың шалыпчыларын өө тектиг белектер-биле, Хүндүлел бижиктер-биле шаңнап маттаан, спортчу маргылдаалар база болгулаан.

Х. МОНГУШ.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Республикага электроэнергия дамчыдылгазының бедик вольтулуг шугумнарын болгаш подстанцияларны тударынга идепкейлиг кирипшкеви дээш «Красноярскэлектросельстрой» трестиң № 72 механизированизының начальныгы Виктор Васильевич СИДОРОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын алгаар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ ХАНЫЛАДЫП, КАЛБАРТЫРЫНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

ДАШТЫКЫДА

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Москвага боп эрткен XXVI сессиязының кады ажылдажылганы улам ханыладып, калбартыр, ЭДЧ кежигүнү чурттарының социалистиг экономиктиг таарыштырылгын хөгжүдер чугула айтырыгларны чүгаалажып көргеп. Ооң түңнелдерин даштыкы солуннар калбаа-биле тайылбырлаарын үргүлчүлеввишаан.

ПРАГА. ЭДЧ-ниң Москвага болгаш XXVI сессиязының түңнелдерин чехословак хөй-ниитте улуу-биле сонуургап турар. Делегейде ол чугула болуушкунга тураскаатқан чүүлдерни солуннар: «Экн түңнелдер», «Интеграция — ол дээрге күш болгаш дешилгедир», «Комплекстиг программа боттанымышкында», «Кады ажылдажылганың чугула солулгалары» деп улуг эгелер адаанда парлаан.

Профэвилдерниң солуну «Праце» ол сессия социалистиг интеграцияның программазының бүгү талалыг чедиишкиннер болуруун магадылаан деп бижээн. Социалистиг дем каттыштырылгазының чүгле экономика эвес, харын-даа политика талазы-биле улам ханыладып турар ол фактор чурт бүрүзүнүң ажыл-агыйының дең-десин хөгжүүр чоруурга орукту ажыдып берип турарын сессияның киржикчилеря демдеглээнилер деп, ол солуун айыткан.

СОФИЯ. ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының түңнелдерин болгар улус база-да чүүлдүгаашуп корун турар. ЭДЧ кежигүнү чурттарның арагында экономиктиг болгаш артем-техниктиг кады ажылдажылга дээрге күрүне бүрүзүнүң бүгү талалыг хөгжүүрүнүң база салдарының улам улгадырының магадылалы болуруун «Работническо дело» солун бижээн.

ЭДЧ-ниң дээди органының элчелиг сессиязы кады ажылдажылганың тоогузунче онза черни эдээрин ол солуун айыткан. Делегейге социалистиг бүү-биле кады ажылдажылганың капиталистиг хевирден ыракта артык күштүү база катап бадыткаттынган. ЭДЧ-ниң XXV сессиязының бадылаазы Комплекстиг программаның чедиишкиннинг боттанып турарын XXVI сессиязың түңнелдери база катап тодаргайы-биле көргүскенин «Работническе дело» солун бижээн. Амгы үеде социалистиг интернационализмниң принциптерин дыка калбаа-биле боттандырып чорудуп турар апаргын. Ол улус ажыл-агыйн планнарын тааръштыр аразында холбаалтыг кылдыр тургузарда барымдаалаар бол чүүл болуу берген.

БУДАПЕШТ. ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында чүүлдерни болгаш тайылбырлалдарны венгр солуннар «Чедиишкиннинг эгелээн», «Интеграцияның базымнары» деп шыкаш улуг эгелер-биле парлап турар.

Таарыштырылга төптерин тургузары, кады ажылдажылганың чаа организастыг аргалары, ЭДЧ кежигүнү күрүнелерниң болгаш улустар аразынга ажыл-агый органнарының кады ажылдажылгалары, ЭДЧ кежигүнү чурттарының ниити күжү-биле Совет Эвилелиниг целлюлоза комбинадын тургузар дугайында дуржукузга — бо бүгү чүүлдер билэ, социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазының хөрээ кырында боттанып эгелеринин херечилээ-дир.

Венгр улус ажыл-агыйының планнарын ёзугаар, дең-дескн хогжүдээн, будүрүлгенин ажыктынын болгаш техниктиг дешилгедиң бедиишкини, Венгрияны чиг-эт-биле хандырары чүгле социалистиг дем каттыштырылгазының ачызында чедип алдынарын «Мадьяр хирлап» солуун онаалап демдеглээн.

БЕЛГРАД. «ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының ажылынга холбаштыр бижээн чүүлдерниг Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республикалыңың солуннары «ЭДЧ-ниң организациязының ажылынга Югославияның киржилээн удам калбарын турар» деп түңнелди кылып турар. Социалистиг интернационализмниң принциптерине үндезилеп тургускан кады ажылдажылга программазын сессиязың киржикчилери чаңыс үн-биле деткип турарын илереткен деп, «Борба» солун айыткан.

«Политика» солун бодунуп бирги арныңда Югославияның Федеративтиг Социалистиг Республикалыңың Эвилелдиң күүсекчи вечазының Даргазы Д. Биедичиин ССРО-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң хүлээп алганының дугайында ТАНЮГ агентилелдиң дыңнадырын парлаан. Ол ужуражыышкынга холбаштыр ТАНЮГ агентилелдиң дыңнадырын парлаан. Ол ужуражыышкынга холбаштыр ТАНЮГ агентилелдиң бижээнинде СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң Югославияга болгаш президент И. Броз Титоның Совет Эвилелиниг ажыл-агыйының планнарын тааръштыр аразында холбаалтыг кылдыр тургузарда барымдаалаар бол чүүл болуу берген.

БУХАРЕСТ. Кады ажылдажылганы улам калбартыр, сайзыраңгайжыдарының болгаш социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдерининг социалистиг интернационализмниң принциптерине үндезилеп тургускан Комплекстиг программазын чүүлдүгаашуп корун турарын ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадырда айыткан деп «Контемпоранул» солун билээн.

ЭДЧ кежигүнү чурттарының аразында экономика талазы-биле кады ажылдажылганың чаа-чаа арганы ажыглаары болгаш тургузар Комплекстиг программаны боттандырыр чорударыга Румыния бүгү күжү-биле киржип турар деп «Лумя» дээр солун бижээн.

ГАВАНА. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң он кежигүнү—Кубаның солуннары Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Москвага боп эрткен XXVI сессиязының түңнелдерине улуг ынчаларын салып турар. «Кады ажылдажылганы улам ханыладырының болгаш сайзыраңгайжыдарының база социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдерининг Комплекстиг программазын хүлээп алганының соонда эрткен бир чыл ол шугумнуң шынынын, нациповаддар аразының социалистиг хевирлиг харылзааларын улам калбартырының чугаа чок артык күштүүн долузу-биле көргүскен» — деп, «Гранма» солун бижээн.

Ол солун Кубаны ЭДЧ-ниң кежигүнүге хүлээп алыр дугайында шиитпирге холбаштыр чүүлүнде Хосталга оруулуңуп экономиканы улам кодуреринге шиитпиринг салдарын ол чедирер деп бижээн. Ооң ачызында ЭДЧ кежигүнерн чурттар-биле Кубаның кады ажылдажылгазы улам бижыгар болгаш калбарар апаар деп, «Гранма» бижээн.

БОНН. Чиг-эттиң үндезилерин ажыглаар соруга-биле акша тускайлаашкынын көвүдеткеш, чаңыс ава энергетика системазын тургузарынга улам идепкейлиг киржилеп, а ол ышкаш ажыл-агыйның перспективтиг планнар торук — ЭДЧ-ниң Москвага боп эрткен XXVI сессиязының кол-кол түңнелдери ол-дур деп, «Франкфуртер альгемайне» солун бижээн.

Солуннар ЭДЧ-ниң XXVI сессиязының дугайында дыңнадырны парлаан.

Кады ажылдажылганы улам ханыладыр болгаш сайзыраңгайжыдар база социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдер талазы-биле комплекстиг программаны ёзугаар ЭДЧ-ниң кежигүнү чурттар бот-боттарының аразынга кады ажылдажылганы улам калбартыр дээнин «Кельнер Штадт-анцайгер» солун демдеглээн.

«ЭДЧ кежигүнү күрүнелериниң кады ажылдажылганы улам бижыгаар талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннериниң чедип алдынганы — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXVI сессиязының кылганы болгаш ынчангаш чурттарга ол 1 хуудан бээни куду деңнелдиг өскен деп корреспондент айыткан.

Эртем талазы-биле кады ажылдажылга дыка калбартаан. Машина тудуушкунунга, шилди болгаш керамиканы будүрүп үндүрериниг, автомобиль будүрүлгелиниге дыка улуг дешилге чедип алдынган.

(СОТА).

ДАШТЫКЫДА

ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

Партийжи амыдырал

СЭКП-НИҢ XXIV съездизи база партия Төп Комитединиң май (1972 чыл) Пленумуу партия эге организацияларының башкарыкчы роон күштелдиреринче, оларың организакчы ажылын улам йзырангайжыдарынче улуг ачээнгейни салган. Ынчаш партиянын Эрзин райкому айтырыгларны үргүлчүүн ачээнгейинге тургускан. кыл-херектин чедиишкинин амыктың мурнунда оларның кретарьларының мергежинден улуу-биле хамааржыр. КП райкому оларның билиин деннелин бедидери-биле ртия активинин школазын ам рт чыл организастап турар.

Бо школаның өөредилге ограммазында партияның орнизастыг туругуу, СЭКПин XXIV съездизиниң материдары, ССРЭ-ниң иштики лгаш даштыкы политиказы, ономиканың темаларын, паря болгаш совет органнарның актиктиг ажылының дурлгазы болгаш еске-даа үүлзр кирип турар. Эрткен өөредилге чылында аңаа колхозрда, бүдүрүлге база школа, бан, организация черлеринде ртия организацияларының кретарьлары, оларның оракчылары, партболуктериң ганизакчылары шупту 67 мнакчы өөренип турган.

Программада айытkан теоктиктиг айтырыгларны сайгаш көөрүнден аңгыда, практиг чамдык семинар кичээлерин тус-тус колхозтарга болш албан организация черинге эрттирерин практикап турар. Эдлчегліг түннел чээлдерни Эрзин райполузга ганизастаан. Ону СЭКП райомунун секретары эш Т. ондуп удуртуп эрттирген. ында партия эге организацияын секретары эш Яндаа ол ганизацияның партийжи ишки ажылын таныштыргаш, ммунистерни ажылдың харысалгалыг участоктарында быжыглаанындан оларның организакчы болгаш башкарыкчы ролюн бедээни — коллективтиң планныг даалгаларны күүседиринге улуг салдарны чедирип турарын тодаргай чижектер-биле көргүзүп чугаалаан.

Оон аңгыда семинар кичээлерин СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң харысалгалыг ажылдакчылары база көдээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери эрттирип турар. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профэвилелдериниң область чөвүлелиниң харысалгалыг чамдык ажылдакчылары түскай темаларга лекцияларны бедик деннелге номчаан.

ПАРТИЙЖИ организастыг болгаш политмассалыг ажылды чорудар талазыбиле партия эге организациязының секретарьларынга дуза көргүзер дээш СЭКП райкомунуң организастыг килдизинин организастааны методиктиг кабинеттиң ажылы чугула черни ээлеп турар. Ону райкомнун инструктору С. Дагыраа башкарып турар. Мында парторганизация секретарьларының, чаа сөңгүткен эштерниң ажылдаарынга эргежок чугула чүүлдерни сүмелээн чугула литератураларны четчези-биле белеткээн. Ону көскү агитация-биле кончуг эки дерип көргүскен. Партийжи документилерни шын бижиринин, оларны эмгелеп чурумчударының талазы-биле түскай булуңну кылган. Тус-тус партия эге организацияларындан келген протоколдарны база хуралдың өске-даа документилерин аңаа сайгарып көргеш, ында кандыг четпестер барыл, ону тодарадып, эдип алыр талазы-биле арга-сүмени дораан демдеглеп бижип турар.

Бо кабинетте 13 кижи состав тыг секциялар бар. Олар удуртукчуларлыг, ай санында чорудар ажылының планын бадылаш, ол ёзугаар ажылдап турар. Секцияларның кежүгүнеринде партия болгаш совет ажылга дуржулгалыг хоочун коммунистер кирген. Ылаңгыя дуржулгалыг эштер К. Чамзырын, М. Конгар, М. Далаа, А. Ширин, С. Эрелчин олар чер-черде парторганизацияларның ажылынга улуг дузаны чедирип турар. Чижээ, «Ярославль хоорайның партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турарының практиказының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын «Мөрен» колхозта партия организациязы (секретары эш С. Ондар) канчаар күүседип турарынга хамаарыштырып К. Чамзырын чоокта чаа сайгарып көргеш, допчу аналитиг түннелди кылган. Ында партия хуралын Устав ёзугаар эрттирип турзадаа, оон документилерин райкомче чогуур ойүнде киирбес, хурал даргазының, секретарының адын, фамилиязын салбайн турарын эскергеш, ол бүгүнү моон соңгаар болдурбазын секретарьга сүмелээн.

Партия активинин школазынга өөренген чүүлдерин ажыл-херекке билдилии-биле ажыглап турар коммунистер районда эвээш авес. Оларга «Чаа орук» колхозтуң партбюро секретары М. Сагаандай, ол-ла колхозтуң даргазы С. Сакты-Сюрюн, «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы эш М. Дүгер, Ленин аттыг колхозтуң № 1 хойжу бригадазының бригадири СЭКП обкомунуң кежигүнү Э. Ендан болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

ПАРТИЯ организациялярынга коммунистерни быжыглаарынче СЭКП райкому база доктаамал сагыш салып турар. Чижээ, мурнунда чылдарда «Чаа орук» колхозтуң партия организациязының ажыл-чорудулгазынга улуг четпестер бар бооп, хуралдар ай-айы-биле болбас турган. А харын-даа чамдык коммунистерниң чурум чогуңдан хурал болбайн баар таварылгалар тургулаан. Партийжи политмассалыг ажылды кошкак тургусканының ужурунда колхозчуларның аразындан күшажылдың сагылга-чурумун үрээр, арага-хымыска хандыыр таварылгалар тургулаан.

Ийи чыл бурунгаар ол ажыл-агыйның экономизи аш М. Сагаандайны коммунистер партбюро секретарынга соңгуп алган. Эш Сагаандай коммунистерниң идегелин багай эвес бадыткап келген. Партияның организас-массалыг ажылдарын, ылаңгыя кижилер-биле ажылды эжиктиккенинин түннелинде коммунистерниң колхоз будүрүлгезинге киржилгези идепкейжээн. Оон түннелинде колхоз күрүне мурнунга планныг даалгаларын күүседириниң талазы-биле дээре ажыл-агыйларның деннелинге четкен.

Колхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы, ындыг болганда коммунистерни ол чугула участокка быжыглаар апаар. Ону колхоз баштаар чери, партбюро ону кол кичээнгейге алгаш, ам 20 коммунисти мал ажылында быжыглаан. А колхозтуң хову болгаш мал бригадирлеринде база-ла коммунистер. Оларның хөй кезии боттарынга даалыырган ажыл-херекти ак сеткилдиг күүседип, чонга боттарының үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Колхоз баштаар чери, партия организациязы, көдээ Совет бир демниг улуг организакчы ажылларны чорудуп турар. Ында улусчу арга-биле шеф ажылдарын чорударын калбаа-биле практикалаан. Школаның, клубтуң, библиотеканың, эмнелгениң оттуглар ыяжын белеткээрин чылдынна ындыг арга-биле кылыры чанчыл апарган.

Бо колхозта өске-даа солун ажылдарны чугаалап болур. Бот-тывынгыр уран чүүлдү, херээженнер човүлелдерин дамчыштыр агитквартираларның ажылын дыка бедик деннелде тургускан. Культура бажынында «Чаа орук» колхозтуң үндезилекчилерин хоочунарның фото-чуруктарын делгеп көргускен. Амгы үеде колхозтуң төөгүзүн бижиринин ажылдары чоруп турар.

Чоокта чаа Тес-Хем, Эрзин районнарның көдээ Советтериниң даргаларының, секретарьларының бир хүнүг семинары база-ла бо Бай-Даг көдээ Советинге болган, хамаарышкан албан организация черлериниң ажылы-биле оон киржикчилери танышканнар...

СЭКП-ниң Эрзин райкому партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин күштелдирер дээш, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидери-биле чамдык ажылдарны чорудуп турарын үстүнде чижектер бадыткап турар.

Амгы үеде районнуң партия организациязы бүгү ажылишчилерниң күжүн тоску беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын күүседиринче база ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг үткууруниче мобилизаставышаан, партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылды улам күштелдирип турар. Маңаа кол организакчы болгаш башкарыкчы күш партия эге организациялары болур.

СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң партдокументилерни солуур дугайында доктаалында ол чугула организас-политиктиг хемчегни бүгү партия организацияларының ажыл-чорудулгазын экижидеринге, оларның массалар ортузунга идей-кижизидилгелиг болгаш организакчы ажылының деннелин бедиреринге долузу-биле ажыглаары эргежок чугула дээрзин айыткан. Партияның Эрзин райкому бо угланышкын-биле моон соңгаар-даа хөй чүүлдерни кылыр дээш улам шудургу ажылдаар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

Калмыкияның ээн чыткан ховулары ажыл-ишчи амыдыралче киргеи. Каракул чанының районундан геологтар нефтини болгаш газты шинчилеп тыпкан. «Калмнефтегазразведка» трестиң ханы өрүмнээшкин талазы-биле Касний конторазының чер байлаанын шинчилекчилери Высоковск шолүүде өрүмнээшкинни ийи чыл улай чорудуп турар. Чоокта чаа болган баштайгы өрүмнээшкин нефть бар деп үүвенни илереткен. Ам ийиги скважинанын өрүмнээшкини үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: өрүмнээшкин мастери П. Иванетин бригадазы ээлчээн дужаагаш чоруп турары. Солагай талазындан оң талазынче ажылчын Л. Коломиец, мастериң дузалакчызы А. Буваджинов, бригадир И. Ивлев, дизелист В. Шабышев, мастериң дузалакчызы А. Русаев.

В. ВОНОГУНУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ивижилерже сагыш салыр

Каа-Хем районда иви ажылдыг диртиш турар «Кызыл туң» совхозтуң чамдык малчынарынга ужуражып, оларның бо талазы-биле бодалдарын бижинр ужурга таварышкан мен. Иви ажылын сайгарадырынче совхоз дирекциязы чогуур кичээнгей салбайн турарын ук эштер хомудан чугаалап турарлар.

Иргит Балан: Соолгу чылдарда ививис өспестээш туруп берди. Ам 400 баш хире-ле иви бар. Одарның орулгазы база чок болган. Кайы шагдан бээр аңчы ыыгуурлуг кижилер бисте кайы хөй. Олар күзүн аңныыр сезону келирге, тайга кезип аннап мунар холге чок деп хомудан түрары чөптүг. Чарыларның саны дыка эвээжээн. Ол каш санныг чарыны чүгле иви кадарып мувуп турар бис. Мен дугайты бо иви малды Каа-Хемге улам өстүрер дээш сагыш салыр болза чогуур деп санап турар мен.

Кол Токтай: Совхозтуң ивизин чыл бүрүзе күрүнеге ээт кылдыр дужаар, дужаавазын өөренип көрзе чогуур. Бистиң чамдык эштериң чугаалап турары-биле алырга, ивилерни ону өстүрериниче кичээнгей салыр турар ажыл-агыйларже чарып чорудуптар болза эки деп санап турар. Орта бодум дугайты удур кижи мен. Иви дээш үндүрүп турар чарыгдалывыс хөй бе ынчаш?

Кол Чаш-оол: Иви малдың баш санының чыл санында өзер туржук кудулап турары дүвүренчиг. Борта бир-ле дугаарында совхозтуң дирекциязының болгаш түскай эртемниглериң талазындан сагыш салбайн турарында. Ону ийиги чергениң айтырыы кылдыр көрүп турары таарыпшас. Бистиң майгынгырыыс эргижээн, дус чедиришгези чорбастаан, боолар-биле бистиң хандырбастаан. Чурттап турарывыс тайга черге ад-араатан, чүү турбас дээрил

Ивижилериң бо хомудалдарынга немеп каар чүүл болза, мергежилдиг малчыннарны иви малдарынга хаара тудар хереж. Иви ажылынга күзелдиг кижилер тывылбастаан. Чайын Сайыр-Хадыда, кыжын Шивей-Бажында Каа-Хөлде турар ивизинче ажылдадып чорудар улус тыпшайн, совхоз дирекциязы пат болур апарган. Амгы үеде ивижилер болуп ажылдап турар кижилер ол ажылга шагдаандан бээр ажылдап келген уктуг ивижилер—Тожунуң Тожамага, Улуг Оо-га, Каа-Хемниң Оюмга, Шивейге чүрттеп чылдың планын ажыр күүсеткеш, чылда 13 тонна балык дужаар планын чүгле күүседир эвес, а харын 16 тонна чедирерин хүлээгеннер.

Кызылдың балык заводунуң дирекциязы балык тударының чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш чугула хемчегларни ап, Хам-Сырада, Сыстыг-Хемде балыкчы эвеноларны немей организастап турган.

К. ХЕРТЕК.

Камналга

Череповецтиң металлургия заводунда демир кезектерин белеткээр талазы-биле цехтиң бирги ээлчээ ажылгалда киргеи. Ук ээлчег чыл бүрүде чартык миллион тонна чедир кылыгларны бүдүрүп үндүрер, ынчангаш бо кылыглар машиналарның болгаш механизмнериң конструкциязын элээн эжижидип, металлды 25 хуу чедир камнап алыр аргаяны бээр.

Уралнада металлдарның эртем-шинчилел институдунуң специалистериниң Харьковка ажылдап кылган дериин ында тургускан. Ооң коллективи—прокат будүрүлгезин сайзыраңгайжыдарга чурттуң металлургтарының шагдан бээр идепкейлиг дузалакчызы.

ХАРЬКОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Балыкчылар

Тожунуң каас чурумалдыг Азас хөлдүң кыдымында Кызылдың балык заводунуң ийи бригадазы, ажылдап турар. Ийиги кварталда олар 90 ажыг тонна балыкты тутнаш, садыг организацияларывыче чоруткан.

Бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Леонид Бузатовтуң удурткан бригадазы шылгарап, чартык чылда балык тудуп дужаар планын 130 хуу күүсеткен. Ында дуржулгалыг балыкчылар Кол Шыраповичи Дажанмай биле Сайеүрүн Кенденович Кол олар чартык

Эгелээн

Белоруссияның мурнуу талазында тараа кезилдеан эгелээн. Тараалар бо чылын мурнундагы чылдардан мурнап бышкан болгаш дүүт чаагай. Үргүлчү чаашкын чаап турганының уламыдан чамдык черлерде тараа чыдыпкан. Ажаан алышкынны кыска хуусаада чорудар, чидиргин болдурбас дээш механизаторлар түскай кылган херекселдер-биле тарааны ажаап турар.

(СЭТА).

Комсомол төөгүзүнден

Хоочуннар човүлели

Дрогобычының газ аппаратуразы кылыр заводунга хоочун ажылчыннарның аныяктар-биле ужуражышкыны болган. Хоочун будүрүлгечилер боттарының салгакчыларынга оларның будүрүлге коллективин канчаар өзүп сайыраанының дугайында, оон күш-ажылчы бызыг чанчылдарының дугайында чугаалап турганнар.

Ындыг ужуражышкынны комсомолдуң хоочуннарының човүлели организастап эрттирген. Ол човүлелде төөгби чылдарның комсомолчулары, Октябрь революциязының хамаатты болгаш Ада-чурт дайынының киржикчилери бактаап турар. Хоочун кижилер лекцияларны болгаш илеткелдерин үргүлчү кылып, комитеттиң чуралдарынга олуржуп, пехтерге болгаш заводка-даа комсомол чуралдарынга киржип турарлар. Олар комсомолдуң политиктиг чыдыышкын бөлгүмнерин удуртуп турарлар. Ол ышкаш аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң талазы-биле, шериг назыны чедерлей бергенперин Совет Армиязының хүрээлеңинге албан эрттирериңе белеткээр талазыбиле хоочуннар човүлели база улуг ажылдарны кылып чорудуп турар. Дыка хөй комсомолчуларның будүрүлгеде мурнакчы ажылдап турарыпда, а ол ышкаш оларның чүс дөртен бежиниң коммунистиг күш-ажылдың шалычызы деп хүндүлүг аттыг боон турары-даа — оларның улуг назылыг эштериниң болгаш башкыдарының ачы-хавыязы бары билдингир.

ЛЬВОВ область.
(СЭТА-ның корр.).

Маадырлар салгалы

Эрес-маадырлыг кижилерниң салгалының толээлекчилериңе — чээрби чылдарның комсомолчуларынга турасказалды Ковров дээр хоорайның шөлдериниң бирээзинде тургускан. Кинскин турар тук баарында буденныйжы борттуг аныяк кызыл-шериг, оон-биле ковжа—ажылчын аныяк ыыс турар. Ол тураскаалды чараш өңнүг гранит-даштан еңилбип кылган болгаш үш метр бедик черде тургускан. Калбак демирде: «Хоорайның комсомолчуларынлан 20-ги чылдарның комсомолчуларынга» деп бижип каан.

Ковровтуң комсомолчулары 1918 чылда хамаатты дайынче ивиң турачыларны канчаар үдеп чорудуп турганының дугайын, олар чээрби чылдарда демир-орук транспортун канчаар катап тургускапының болгаш чуртта эң-не баштайгы экскаватор заводун канчаар тудуп туогускаңының дугайын ВЛКСМ-ниң хоочуннарының хоорай човүлелиниң харгазы Д. В. Иванов тураскаалды ажыдын турда чыылганнарга тоогун берген. Ол тураскаалдың баарынга ажылчыннарга болгаш студентилерге шынзылгаларны тыпсыр. ВЛКСМ кежигүнеринге аныяктарны хүлээп алыр ёзулалдарын моон соңгаар кылыр дээш.

Ол тураскаалды ажыткан солдуу ам Комсомольская деп адаар.

КОВРОВ,
Владимир область.
(СЭТА-ның корр.).

ХАРААЛЫГ ХЕМНИҢ МАЛЧЫНЫ

Гандыдан эгезин тыпкан, ээрааш кара сүтлүг Халыг, Шивээлиг хемнерни ий чурттаан, ажыл-ишчи ижуларның аразында чүгеторуун дивес чүткүлдүг хой.

Сиген, көгү чиндиңешкен Шивээлиген чурттаксаар мен.

Ишиге дүктүг кодан хойдан Шилип алган малдаксаар мен.

Садар оъду саглалчыңаан Хараалыгны чурттаксаар мен.

Кайнак хойнуң коданынга Садарчылап барыксаар мен.

Шак-ла мынчаар ырлап ган аныяктар ам «Тесм» совхозтуң Хараалыг ыде № 2 хойжу бригадазыың малчыннары апарганы ун. Ол аныяк хойжуларга гер-чижээн көргүзүп, үнеарга-дуржулгазын сурагг хойжу Саар Чалдыраев-Монгалбин дамчыдып бе турар. Хой уруг-дарыгны кизидип өстүргеш, маар ие болган бо үгбайның ы-харын дөгүзе-даа, оонуң ээзи хоочун коммунист ксандр Дарыгонч-биле к сүмелешкеш, 1964 чылдан р хойжулап кирипкен.

ргүлчү-ле суурга чурттап, ыдырап өөренген улуска күн-дүжүп, мал эдерип чоруу баштайгыдыңдан халачыг, берге-даа болган. ачалза-даа боттарының ң-ажылга шыдамыккай чоу-биле олар ону ажып эртл.

Оларның хой ажылынга итайгы базымы сескн беш ядың эгези-биле капсырпканы солуп. Александр рыгович дораан-на ук бриганы удурту берген. Ынчан-а кодан хойнуң аалда кол Саар Чалдыраевна ргаан. Сескн беш чылдың нелиңде ол багай эвес ргүзүглелиг болган. Төр үүс хойга онаштыр 116 маганы менди доруктурун, бүрүзүнге онаштыр 2,7 дүктү кыргаан. Ол болза ту каттышкаш 2085 баш ыяк хой, 9720 кг. дүк-түр. гкен беш чылда Саар Чалраевнаның кадарган хоан совхозка эттиң 327 рубль, а дүктүң — 486 рубль орулгазы киргеи.

Сескн беш чылда Саар Чалраевна Тываның сураг хойжуу Социалистиг ң-ажылдың Маадыры Моо Чоланы, Тес-Хемниң тер хойжуу Е. Данзуруңну ышка кыйгырып, ииитиңелдерге оларның кайын-дан ажып алганы солуп. чедиишкиннери дээш, аңаа чан Тыва АССР-ниң Алдарг малчыны деп хүндүлүг атты тывыскан болгаш ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Күш-ажылдың Кызыл Тук орденибиле шаңнаткан.

Алдарлыг малчын бо беш чылда база-ла улам бедиткен хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Амгы үеде оон чаржыш турар хойжуну Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Александр Балбарович Карыма. Алдарлыг малчын эш Карыма ол кыйгырыгны күзелдии-биле хүлээп алган.

Тоску беш чылдың башгайы чылының түннелдеринде Саар Чалдыраевна төрүүр 384 хоюнуң чүс бажына онаштыр 105 хураганны, хой бүрүзүнден-не 3,1 кг. дүктү кыргаш, чаржып турары малчынны ажып каапкан. Ынчан ол бодунуң ог-бүлезиниге демнежип алгаш, 20 тонна сигенин кезип белеткээн.

Хойжуңуң бо чылгы көргүзүглери база-ла багай эвес болган. Бирги чартык чылда төрүүр чүс хойга онаштыр 102 хураганны менди алгаш, Александр Балбаровичиниң база-ла ашкан. Ынчалза-даа эш Карыма оон калыш чок чоруп турар. Мурнакчы аргадужулганы чыып, мөөннеп, ону чаартыкчы ёзу-биле ажыглап турарының ачызында Саар Монгалбин ол хире алдар-аттыг мурнакчыларны дидиим-биле чарышка кыйгырып, ажып тиилеп турары ол. Ажыы-биле чугаалаарга, бистиң чамдык малчыннарывыс улуг күш үндүрбейн, чиигн-биле чаржып болур кижилерни кыйгырар хооннуг болдур ийин. Саар Чалдыраевна ындыг эвес, ол дээрге чаржырда улам улуг чедиишкиннииг болурунга идиглиг болгу дег ажыл-ишчилерни кыйгырары ажыктыг дээрзин- экн билир.

Ол дээрге оон аңгыда сураглыг кижилериң мурнакчы арга-дуржулгазын өөренип пиңгээдип алырынга дузалыр. Ынчангаш ол чүгле оларбиле чаржып эвес, а харындаа сураглыг малчыннар, тускай эртемниглерге ужуражып, олардан арга-сүмени айтырып ап турар. Бо талазыбиле ат-бүдениң кайы хире сонуургалды оларның чагыдыгазындан безин илдең. Монгалбиннерниң өөнге чедө бээрге, ында республика солунналарын, «Хөй ажылы», «Работница», «Амгы Моол» дээн чергелиг дыка хөй чагидыгаларны көрүп болур.

Бо болза чүгле дуржулгалыг малчын болуп турарындан аңгыда хөй-ниитиниң хөрээнге идепкейлиг киржип, бажың-баштадывыңның иштин арыг-сылыг тургузуп турар үлегерлиг не болгаш район Совединиң депутады хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип келген. Оларның ургуларының ийиги малчын, бирээзи почтачы, үжү садыгжы болуп ажылдап турар.

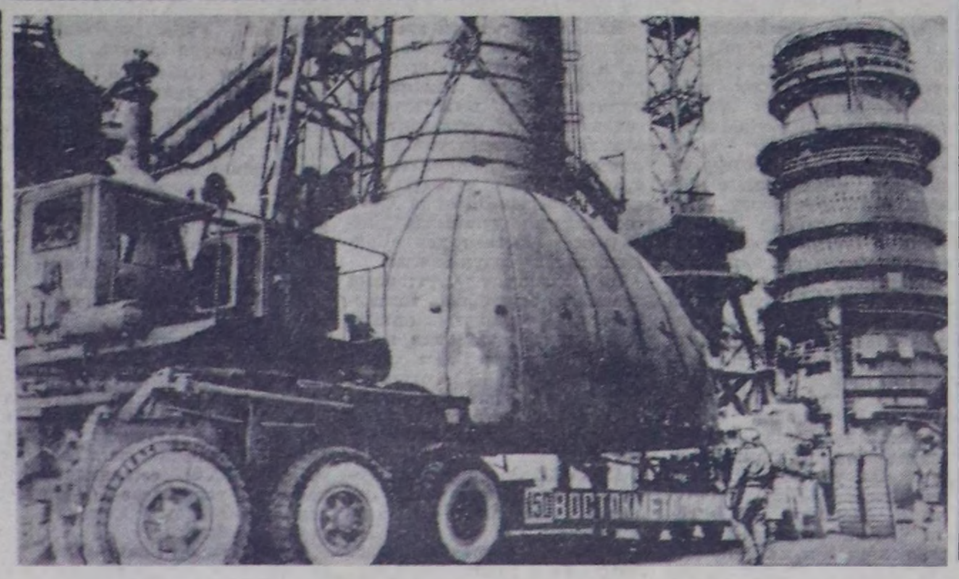
№ 2 бригаданың хоюнуң класын барымдаалап туруп, бир коданга-ла 700 кыдыр үзүп тургузар, а хойжуларны оон-биле эзлчеглиг ажылче шилчиндер деп бо депутаттың саналын ёзугаар план удавас боттанып эгелээр.

— Борта шыгғы белеткел ажылдарын чорударын мен удуртукчуларга саналдап турөөр мен. Ылаңгыя кажаа-хоралар эдө кылыр, техника-биле четчир кылдыр хандырар дээш оон-даа ыңай. Хараалыг, Шивээлиг хемнериң делгем одарларынга кандыг-даа улуг баазаны түдүп алырының аргалары бар. Ону ажыглаар херек — деп мурнакчы малчынның чугаазы кончуг чөптүг. Соолгу чылдарда хойнуң тарып боозадылгазының шынары кудулаанын, ону орайтадып турарын Саар Чалдыраевна сеткили хомудаан чугаалап олурары база шын. Малдың баш санының өзүлдези, чаш төлүң четче алыры оон улуу-биле хамаарыжыр дээрэи билдингир болгай.

Ниитиниң малы дээш ооңжургал билбес малчын нениң ажыл-хөрээн силерге таныштырып, оон маадырлыг ижиңге тураскаатkан мыя шүлүүмбиле доозуп көрейн:

Эътти, дүктү Төрээн чуртка
Элбек хойну сөңнээр
дээштиң,
Эгелеп каан ижиңерниң
Эчизинче түткүүнер-ле!
Тоску беш чыл планнарын
Долдур болгаш ажыр
кылгаш,
Ажыл-ишчи хавыяны
Ам-даа катап кадаңар-ла!

Б. ДОЮНДУП.

ЧЕЛЯБИНСК. № 1 чаа домна суугузун Челябинскиниң таллургия заводунда дүрген темпилер-биле тудуп турар. Сталь конструкцияларның улуг блоктарын эптээриниң ормачы аргаларын ол тудугга ажыглап турар.

ЧУРУКТА: агаар чыыдар конусту күчүдүг автоприцепиң тудугга чедирип келгени. Оң талазында—эптеп турар оргунуң норлузу.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШКОЛА СЕПТЕЛГЕЗИ

Кара-Хөл 8 чыл школазы ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга уткуштур социалистиг хүлээлгени алгаш, чайгы септелгенин планын баш удур чогаатkаш, будүрүлге хуралынга бадылап алган. Аңаа школаның бүгү башкылары, техниктиг ажылчыннары мурнуку чылдарда чедир кылдынмайн турган чүүлдерин кандыг арга-биле шынарлыг, дүрген, чедимчелиг кылып алырын сүмележип дугурушкан.

Ам бо хүннерде школа септелгезинде 17 кижи составтыг ажылчыннарның түскай авеноzу ажылдап эгелээн. Кижи бүрүзү аразында чарыштыг. Оон түннелин ССРЭ-ниң 50 чыл оюн уткаан байырлал бетинде түннээр деп шиитпирээн. Оларның социалистиг чарыжының кол уг-шин болза: ажылдың шынарын экижидер, яшы-бүрү тудуг материалының камналгазын чедип алыр, ажылга брак, шынар чок кылыр чорукгарны болдурбас, септелгенин темпизин дүргедеткеш, ажылды чогуур хуусаада доозар, күш-ажылдың чурумун шыңгыы сагып тургаш, ажыл шагын чөп ажыглаар.

Үстүнде негелделерге даянгаш, дараазында ажылдарны кылган: 5 печканы чаарты кылган, столовая, школа, интернаттың чугайлаашкыны, оон будуушкуну доозулган, парталарны септээш, будаан.

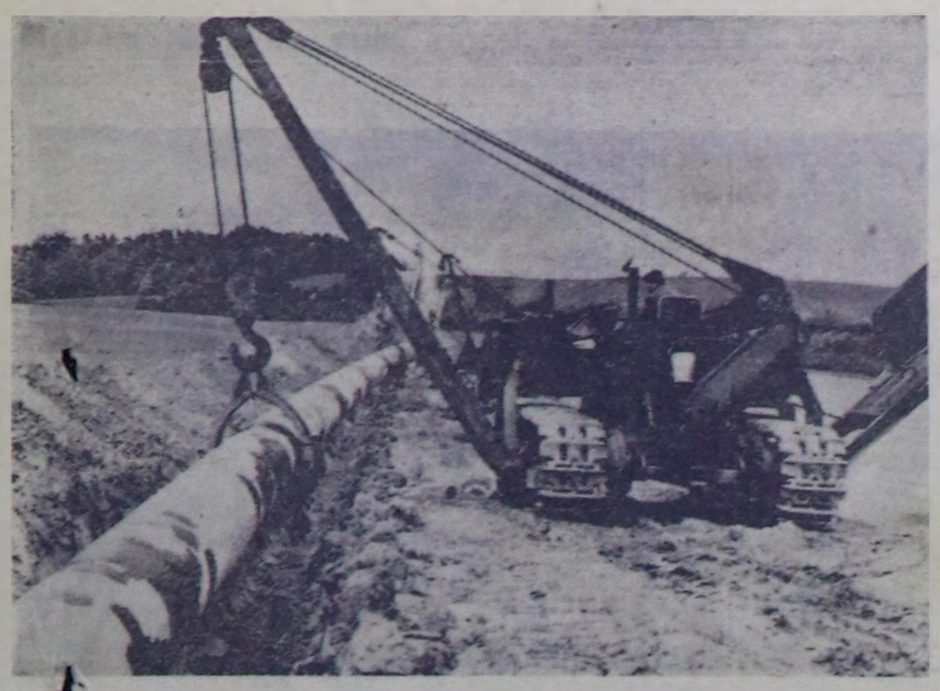
Кылган ажылдың түннелин хүннүк-не эртенги беш минутага түннеп, даарта кылза чогуур чүүлдерни бөгүн сүмележип алыры чанчыл апарган.

Техниктиг ажылчыннар Матпаа Хертек, Долзан Күжүгет, Анай-оол Салчак, Мыйыраа Хертек школа септелгезинге изиңкейлиг киржип, шудургу ажылдап турар.

Чаа өөредилге чылында септелгени шынарлыг, эрте доозар дээш школада ажылчын бүрүзү кызымаккай ажылдап турар.

С. ХЕРТЕН.

Бай-Тайга район.

Польша Улус Республиканың болгаш Герман Демократтыг Республиканың бүзурүлгелеринге одаар чүүлдү болгаш чиг-этти чедирип турар «Найырал» дээр нефть дамчыдылгазының ийиги адыр шугуның тудары Польша Улус Республиканың девискээринде дооступ турар. Ол тудугну Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң немиргүннери чурттарның ажы-дүмә кады амылдамылгазының дээштииниң зң чырыткыланчак үлегери кылдыр Польшада ынчалдыр санап турар. Совет нефтини албас болза, польша нефтехимия үлетпүрүнүң хогмүлдези болдунар арга чок деп, туснай эртемниг кижилер өнзалап демдеглеп турар.

ЧУРУКТА: дамчыдылга шугуму.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Эрткен неделяның болуушкуннарындан

ДАЙЫННЫ КАЛБАРТКАНЫ БОЛГАШ ПАРИЖТЕ ЧУГААЛАЖЫШ-КЫННАР

АКШ-тың болгаш сайгон чалчаларның төлээлери Вьетнам талазы-биле дөрт таланың Парижке болуп турган чугаалажышкыннарын ийи ажыг ай иштинде үзүп келген. Ол болза оон-биле кады ВДР-ге удур агаардан дайынны кестүп көрбээни-биле калбарткаының. Вьетнамның мурнуу талазынга америк дайынызыраткарының чаа-чаа кеминг үүлгедиглериниң үези болган.

Хоорайларны, чурттакчылыг черлерни, школаларны, эмнелге черлерин массалыы-биле бомбалаашындан чоныуң ортузунга коргырал хөй болган. Амгы үеде америк «В-52» болган «Фантом» дээр самолёттары ВДР-ниң сут чалдарын, плотиналарын, гидротехниктиг тудугларын шлаң ёзугаар бомбалаарынче шилчээн, оларны үрей бомбалаар чорук улуг үерге чедирип, 15 миллион кижиниң амы-тынын кыжаныгга таварыштырып болур.

Ындыг араатанзыг чорукбиле, ВДР-ниң далай өртээлеривче кирер сугларны минаап-даа турары-биле америк дайынызыраткар вьетнам улустуң дискек кырынга сөгүртүрүн орадлажып турар. Ынчалза-даа оларның араатанзыг ол планы шинтипрлиг ойтур шавышкынга таварышкан, вьетнам улустуң маадырлыг чоруу сыныш чок болган. Ынчангаш АКШ-тың төлээлери париж чугаалажышкыннарыгга ээп келир үжурга таварышкан. Дөрт таланың чугаалажышкыннары июль 13-те катап эгелээн.

Ам оон чедишкинниг болуру түгле АКШ-тың чазааның туружуудан, дайын чорудулгаларын сөксадырынга болган ёзулуг чугаалажышкыннарны эгелээринге АКШ белеп бе дээрзиндеп хамааржыр. Ынчаарга херек кырында байдал өскерилбээн. АКШ-тың үшүр чүүлү Хайфонче, өске-даа улут хоорайларже, суг чалдарынче болган плотиналарынче халдаашкыннарны күштелдиргеп. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революшчу Түр чазааның (МВР-ниң РТЧ-зиниң) төлээлериниң баштыңы Нгуен Тхи Бинь-ның медеглелиндеп алырга, Парижте чугаалажышкыннарның бодунга америк тала болза АКШ-тың президентизиниң май 8-те салган негелделерин чүгле каттаптаан.

МВР-ниң РТЧ-зиниң кииргени тайбыңнар чеди чүүл саналдарынга АКШ харыынын бербээн, ынчаарга чогуур шинтиприн үндүрүп алырынга ол саналдар үгаазындаг болган чөптүг үндезин болур ийик. Ак бажыңның медеглелиндеп ап көөрге, Мурнуу Вьетнамга каттышкан чазак турүзаарынга АКШ удурланып, бирги эдээртеде айтырыгның дайын талазы-биле чүүлдерин шинтипрлээфин негеп, политиктиг айтырыгларны соңгарарладып турар.

Оон-биле холбаштыр, вьетнам айтырыгның шериг-даа, политиктиг-даа талаларын хары үзүн шинтипрлээр үжурлуг дээрзин ВДР-ниң төлээлериниң төлээлекчизи Нгуен Тхань Ле демдеглээн. Бүгү айтырыглар талазы-биле шинтипрлерин үүлээп алырының мурнуунда Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгаларын соксаткан турар үжурлуг.

ЧӨӨН ҮЗЕЛДИГ КҮШТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

Францияда чөөн үзелдиг күштериниң чаңгыс эвиниң чаңгыс эртиг хөделиринге бижыг үндезин тургустунган. Францияның Коммунистиг партиязының (ФКП-ниң) болган Францияның Социалистиг партиязының (ФСП-ниң) аразынга чугаалажышкыннарының соонда хүлээп аалыган кады кылган чазак программазы болза, чөөн күштерни сырый киттыштырарының боттуг үндезини болу бергеп. Ол программаны компартияның июльда болган национал конференциязы болгаш Социалистиг партияның национал конференциязы бадылагылаан. Июль 13-те каттышкан ол чазак программазынга бодуун каттыжып турарын илередип, чөөн үзелдиг радикалдар база программага ат салган. Оон-биле холбаштыр ФКП-ниң Чиңгине секретарының оралакчызы Жорж Маршенің медеглээни болза: «Амдан эгелээн бистиң кол соругбыс — ажылдап кыдынган, хүлээп алдынган болган түүлдүг деп көргеп программаның тиилеп үнерин хандырары болур...»

Ажылчын ашгының чаңгыс ээн болган демократтыг күштерниң эвилели дээш демисел — коммунистерниң доктаамал принципиалдыг политиказы болур. Эвилел болза капиталга болгаш реакциягга удур демиседдиң чедишкинниг болуруның магадылалыдыр. Улустуң фронтунуң чаңчылдары Францияда ам-даа чурттап турар. Улус масса болза олар чөөн үзелдиг күштер-биле эвилел тургузуп алырга, ажылчы чоннар ээлекче чедишкинниг болуп турган дээрзин эки билип турарлар. Коммунистер болгаш социалистер чаңгыс эң дугайында дугуржулга кылып алган, социал талазы-биле чугула чаалап алышкыннарны чедип алган чаңгыс фронтуну тургусканы 1934 чылда байдал мыдыг болган. Делегейниң ийиги дайынының үезинде база мыдыг болган. мичаарда национал фронт тургустунган болган удураашкынның национал чөвүлелиниң программазы хүлээп аалыган. Францияның хостелганының болган дайын соолуңдеги бапгайгы чылдырның үезинде база мыдыг болган, мичаарда коммунистер болза социалистер-биле кады чазакка кирип турганнар.

1969 чылдагы президент соңгулдазынга чедишкин чок болганының соонда социалистиг партия барыын үзелдиглер-биле эвилелдежириниң оруудан ойталаан, чөөн күштер-биле эвилелдежириниң оруудга киргеп, мичаангаш каттышкан чазак программазын ажылдап кылганы ол-дур.

Францияның мурнунга социализмче оруну ажыдар төлээдө, чурттуң политиктиг, экономиктиг болгаш социал амыдыралынга ханы өскерлиишкиннериниң кылыры ол программада көрдүгеп. Экономиканың кол адырларын — банк болгаш сан-төө секторун, даг-руда, химия, ужар түүл болгаш космос, металлургия үлетпүрүнүң болгаш үлетпүрүн ядролуг адырларының будүрүлгелериниң алзон кезээ национализастеарын программада саналдап турар...

Франциядa болгаш Барыын Европаның өске-даа чурттарында чөөн үзелдиг күштериниң чаңгыс аай ходелиишкинниң быжыглышкыны реакциялың доктаал чок чимээнишкиннериниң байдалында болуп турар. Италияга Андреоттиниң чазаан тургусканы барыын үгланышкымче эргилишкин болган, ол чазапта социалистиг партия кирбээн болган оон-биле кады компартияга хамаарыштыр өжөөнешкек чорукту калбарткан.

С. ЛОСЕВ.
(СЭТА).

ХҮЛЭЭП КӨРГЕН

ДАР-ЭС-САЛАМ. (СЭТА). Каттышкан Республика Танзания Банктаадеш Улус Республиказының хамаарышкыс, бот эргелиг күрүше кылдыр албан ужурунда хүлээп көргеп. Ол дугайын Дар-ле-Саламда парлап, чарлаан чазак медегелиинде чугаалаан турар.

ЭКИ ЭГЕ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индий-пакистан кыштарның чоогунда индий девискээрге сут үеэлээшкинни болдурбас хемчеглерге эргежок чугула деткимчеин кылырынга белеткеп дээш Пакистанның чазаанга Индияның чазал өөрүн четтириишкинин илереткеп. Пакистанның чазаанның мыдыг күзелин Делиде ийи чурт аразында тургустунуп турар кады ажылдажылгага эки эге деп көрүп турарын «Нэшнл геральд» солуп бижээн.

ГАЗТАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Вьетнамда дайында химиктиг чепсекти ажыглаан турар.

ЮПИ агентилелдиң корреспондентизиниң Сайгоодан дыңнадыы турарын ёзугаар ажыра, АКШ-тың Шериг-Агаар күштериниң кезектери дайын чорудулгаларының үезинде «Си Эе-1» болгаш Си Эе-2» дээр күштүг хораанныг газтарны Мурнуу Вьетнамның чамдык районнарының кырында чашнаныап турар. Бомбалар чазылган соонда «Си Эе-1» газ бодунуң хораанныг шынарын беш хонук дургузунда, а «Си Эе-2» газ—45 хонук дургузунда чидирбее.

Парлалга конференциязы

ПАРИЖ. (СЭТА). «Бо чөвүлел хуралга киржириидеп ийи ай иштинде ойталап келгенинің соонда америк тала АКШ-тың президентизиниң май 8-те кылган негелдезин катап салган» деп, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революшчу Түр чазаанның төлээлериниң баштыңы Нгуен Тхи Бинь медеглээн. Вьетнам талазы-биле дөрт таланың чөвүлел хуралының июль оң үште катап ажылдап эгелээнге холбаштыр кылган парлалга конференциязынга ол ынча деп чугаалаан. Бистер америк төлээлекчиден баштай шыгыы бодангаш, дараазының хуралынга чаа, боттуг саналдарны кылырын дилээн бис деп, Нгуен Тхи Бинь уламчылаан.

АКШ-тың кандыг-даа болза чаа, боттуг саналдарын чугаалажыш көөрүнге ВДР белеп деп ВДР-ниң төлээлериниң мурнуудан Нгуен Тхань Ле медеглээн. Американнар айтырыгның политиктиг талазын тоон көрбейн, дайынга холбашкан талаларын чугаалажып көөрүн оралдажып турар-дыр деп ол чугаалаан. Бистиң төлээлериниң бо талазы-биле туружу шын боттуг деп Нгуен Тхань Ле чугаалаан.

Оон соонда МВР-ниң РТЧ-ниң төлээлериниң мурнуудан Ли Ван Сау түвө чугаалаан. Каттышкан Штаттарның Вьетнамда дайынны улам калбартканы, порттарны миналап турары, хораанныг будүмелдерни ажыглап, араатанзыг бомбалаашкыннарны кылын турары делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң килецизэшкининг удурланышкынын болдуруп турар дээрзин демдеглээн.

ВДР-ниң Президентизиниң кыйгырыы

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканың Президентизи Тон Дык Тханг 1954 чылдың Женева дугуржулгаларының каржызы-биле үревишаан, бистиң чуртувустуң мурнуу талазын чаа хевирииң колониязы болгаш америк шериг баазазы болдуруп алыр соругга-биле бистиң хамаарышпас чоруувусче болгаш бистиң туснай догуннаашкыкывысчө халдап, чижеглээр үүве чок колониалдыг дайынны чорудуп келген деп кыйгырыгда чугаалаан.

Бо үеде америк империалистер ол дайынның эгелээн соонда эң-не хөй шериг-агаар болгаш шериг-далай күштерин мобилизастаан, бистиң чуртувустуң ийи зоназын доктаамал бомбалап, боолап турар. Делегей эргезин үреишаан, хамаарышпас болгаш туснай догуннаан чурт болур Вьетнам Демократтыг Республиканың порттарын миналап база бүзээлевишаан, олар бедик чалдарны, гидротехниктиг дериишкиннерни, экономиктиг объектилерни, школаларны, эмнелгелерни, уруглар садтарын үрегдеп, бистиң адаччуртчуларывысты кырып өлүрбүшаан, сырый чурттакчылыг районнарже, хоорайларже, оон иштинде Хановй пайысылалта хоозурал чедирер халдаашкыннарны кылып турар.

ВДР-ге удур дайынны калбарткыны Мурнуу Вьетнамда америк интервентилериң болгаш Тхиеуның аар-берге байдалын канчап-даа өскертээн дээрзин кыйгырыгда оон ыңай чугаалаан. «Вьетнамчыдылга» политиказы бүрүн буурап дүжүүшкүнүүн айылында мурнуку хевээр турбушаан.

Каттышкан Штаттарның чазаа Вьетнамның хамаарышпас чоруун, туснай догуннаашкынын, чаңгыс эвин болгаш чурт-девискээр талазы-биле бүрүн бүдүн болурун хүндүлеп көөр, мурнуу-вьетнам чонуң бот шинтипрлеттинер эргезин хүндүлеп көөр ужурлуг. Каттышкан Штаттар Вьетнамда кижи болгаш материал талазы-биле улуг когараддарны чедирип турар дайынган үштүнүп үнер аргаы АКШ-ка берип турар шын орук мыдыг-дыр. Америк улустуң болгаш бүгү делегейниң улустарының чүткүлү база мыдыг.

Вьетнам улустуң өмүнээзинден Тон Дык Тханг акыдууна социалистиг чурттарга, чазактарга, политиктиг, хөйнити ажылдакчыларынга, бүгү делегейниң улустарынга, оон иштинде америк улуска сеткил-сагыжының хамызындан өөрүп четтириишкинин илергейлээн.

Кыйгырыгда оон ыңай чугаалазны: вьетнам улуска удур америк империалистерниң кеминг дайынын шинтипрлиг буруу шавар, дайын соксазын дээш бүгү чүвени кылыр, ВДР-ни бомбалаарын, оон порттарын миналарын болгаш бүзээлээрин доп-дораан соксадырын, «вьетнамчыдылга» политиказын соксадырын, бүгү америк шеригларин болгаш америк лагерь чурттарының шеригларин Мурнуу Вьетнамдан үндүрерин, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революшчу түр чазаанын ийи кол айтырыг талазы-биле тодаратқан чеди чүүлдеп тургустунган саналын хүлээп алыры-биле шыңгыы болгаш үре-түңнелдиг чугаалажышкыннарны чорударын Каттышкан Штаттардан негээр деп бүгү делегейде бүгү ак-дүмәларны болгаш өңнүктерни кыйгырып тур мен.

Дж. Макговерн — демократтар кандидады

Мурнуу Дакотадан сенатор Джордж Макговерн ноябрь айда болуур президент соңгулдазынга АКШ-тың президентизиниң албан-хүлээлгезинге демократтыг партиядан албан ужурунда кандидат кылдыр июль оң үште дешиттиргеп. Ол партияның аңы болуп эртикен съездизиниң делегаттарын сенаторлу депшидери дээш 1865 бадылаашкыннарны бергенвер. Ынчаарга депшидер эргени алырынга 1509 бадылаашкыннар четчир турган, оон түңнелинде сенатор бадылаашкынның баштайгы кезээнге тиилелгени чедип алганы ол. Макговерниң чаржалакчылары сенатор Джексон болгаш Алабаманың губернатору Уоллес түс-тузунда түгле 487 болгаш 378 бадылаашкыннарны алгаш аңаа четпээннер.

Джордж Макговерн 1922 чылда Мурнуу Дакота штаттың Эйвон дээр хоорайжыгажынга төрүттүнген. Ол делегейниң ийиги дайынының үезинде Барыын фронтуга бомбардировщик ужудукчузу боон кирипшкен болгаш алзон каш дайынчы шаңналдарлыг. Оон допчу намдарын бижээн Роберт Энсонның айтып турары-биле алырга, Макговерн дайыңдан долузу-биле «шуут өскерилген» ээп келген. Ол өөредилгезин уламчылап доостуктериниң чаңгыс эртиг хөделиринге бижыг үндезин тургустунган. Франциянның Коммунистиг партиязының (ФКП-ниң) болгаш Франциянның Социалистиг партиязының (ФСП-ниң) аразынга чугаалажышкыннарының соонда хүлээп аалыган кады кылган чазак программазы болза, чөөн күштерни сырый киттыштырарының боттуг үндезини болу бергеп. Ол программаны компартияның июльда болган национал конференциязы болгаш Социалистиг партияның национал конференциязы бадылагылаан. Июль 13-те каттышкан ол чазак программазынга бодуун каттыжып турарын илередип, чөөн үзелдиг радикалдар база программага ат салган. Оон-биле холбаштыр ФКП-ниң Чиңгине секретарының оралакчызы Жорж Маршенің медеглээни болза: «Амдан эгелээн бистиң кол соругбыс — ажылдап кыдынган, хүлээп алдынган болган түүлдүг деп көргеп программаның тиилеп үнерин хандырары болур...»

Ажылчын ашгының чаңгыс ээн болган демократтыг күштерниң эвилели дээш демисел — коммунистерниң доктаамал принципиалдыг политиказы болур. Эвилел болза капиталга болгаш реакциягга удур демиседдиң чедишкинниг болуруның магадылалыдыр. Улустуң фронтунуң чаңчылдары Францияда ам-даа чурттап турар. Улус масса болза олар чөөн үзелдиг күштер-биле эвилел тургузуп алырга, ажылчы чоннар ээлекче чедишкинниг болуп турган дээрзин ВДР-ниң төлээлериниң төлээлекчизи Нгуен Тхань Ле демдеглээн. Бүгү айтырыглар талазы-биле шинтипрлерин үүлээп алырының мурнуунда Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгаларын соксаткан турар ужурлуг.

ЧӨӨН ҮЗЕЛДИГ КҮШТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

Францияда чөөн үзелдиг күштериниң чаңгыс эртиг хөделиринге бижыг үндезин тургустунган. Францияның Коммунистиг партиязының (ФКП-ниң) болгаш Франциянның Социалистиг партиязының (ФСП-ниң) аразынга чугаалажышкыннарының соонда хүлээп аалыган кады кылган чазак программазы болза, чөөн күштерни сырый киттыштырарының боттуг үндезини болу бергеп. Ол программаны компартияның июльда болган национал конференциязы болгаш Социалистиг партияның национал конференциязы бадылагылаан. Июль 13-те каттышкан ол чазак программазынга бодуун каттыжып турарын илередип, чөөн үзелдиг радикалдар база программага ат салган. Оон-биле холбаштыр ФКП-ниң Чиңгине секретарының оралакчызы Жорж Маршенің медеглээни болза: «Амдан эгелээн бистиң кол соругбыс — ажылдап кыдынган, хүлээп алдынган болган түүлдүг деп көргеп программаның тиилеп үнерин хандырары болур...»

Ажылчын ашгының чаңгыс ээн болган демократтыг күштерниң эвилели дээш демисел — коммунистерниң доктаамал принципиалдыг политиказы болур. Эвилел болза капиталга болгаш реакциягга удур демиседдиң чедишкинниг болуруның магадылалыдыр. Улустуң фронтунуң чаңчылдары Францияда ам-даа чурттап турар. Улус масса болза олар чөөн үзелдиг күштер-биле эвилел тургузуп алырга, ажылчы чоннар ээлекче чедишкинниг болуп турган дээрзин ВДР-ниң төлээлериниң төлээлекчизи Нгуен Тхань Ле демдеглээн. Бүгү айтырыглар талазы-биле шинтипрлерин үүлээп алырының мурнуунда Мурнуу Вьетнамда дайын чорудулгаларын соксаткан турар ужурлуг.

Ындыг араатанзыг чорукбиле, ВДР-ниң далай өртээлеривче кирер сугларны минаап-даа турары-биле америк дайынызыраткар вьетнам улустуң дискек кырынга сөгүртүрүн орадлажып турар. Ынчалза-даа оларның араатанзыг ол планы шинтипрлиг ойтур шавышкынга таварышкан, вьетнам улустуң маадырлыг чоруу сыныш чок болган. Ынчангаш АКШ-тың төлээлери париж чугаалажышкыннарыгга ээп келир үжурга таварышкан. Дөрт таланың чугаалажышкыннары июль 13-те катап эгелээн.

Ам оон чедишкинниг болуру түгле АКШ-тың чазаанның туружуудан, дайын соксазын дээш бүгү чүвени кылыр, ВДР-ни бомбалаарын, оон порттарын миналарын болгаш бүзээлээрин доп-дораан соксадырын, «вьетнамчыдылга» политиказын соксадырын, бүгү америк шеригларин болгаш америк лагерь чурттарының шеригларин Мурнуу Вьетнамдан үндүрерин, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революшчу түр чазаанын ийи кол айтырыг талазы-биле тодаратқан чеди чүүлдеп тургустунган саналын хүлээп алыры-биле шыңгыы болгаш үре-түңнелдиг чугаалажышкыннарны чорударын Каттышкан Штаттардан негээр деп бүгү делегейде бүгү ак-дүмәларны болгаш өңнүктерни кыйгырып тур мен.

Парлалга конференциязы

ПАРИЖ. (СЭТА). «Бо чөвүлел хуралга киржириидеп ийи ай иштинде ойталап келгенинің соонда америк тала АКШ-тың президентизиниң май 8-те кылган негелдезин катап салган» деп, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революшчу Түр чазаанның төлээлериниң баштыңы Нгуен Тхи Бинь медеглээн. Вьетнам талазы-биле дөрт таланың чөвүлел хуралының июль оң үште катап ажылдап эгелээнге холбаштыр кылган парлалга конференциязынга ол ынча деп чугаалаан. Бистер америк төлээлекчиден баштай шыгыы бодангаш, дараазының хуралынга чаа, боттуг саналдарны кылырын дилээн бис деп, Нгуен Тхи Бинь уламчылаан.

АКШ-тың кандыг-даа болза чаа, боттуг саналдарын чугаалажыш көөрүнге ВДР белеп деп ВДР-ниң төлээлериниң мурнуудан Нгуен Тхань Ле медеглээн. Американнар айтырыгның политиктиг талазын тоон көрбейн, дайынга холбашкан талаларын чугаалажып көөрүн оралдажып турар-дыр деп ол чугаалаан. Бистиң төлээлериниң бо талазы-биле туружу шын боттуг деп Нгуен Тхань Ле чугаалаан.

Оон соонда МВР-ниң РТЧ-ниң төлээлериниң мурнуудан Ли Ван Сау түвө чугаалаан. Каттышкан Штаттарның Вьетнамда дайынны улам калбартканы, порттарны миналап турары, хораанныг будүмелдерни ажыглап, араатанзыг бомбалаашкыннарны кылын турары делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң килецизэшкининг удурланышкынын болдуруп турар дээрзин демдеглээн.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫ: РУДА ТЫВЫЖЫ ЭГЕЛЭЭН

Приморье крайның соңгу талазында тудуп турар Тернистогокскиде күчүдүг рудниктиң баштайгы будүрүлге участогуи ажыглалга киирген. Коргулчун-биле байлак хөй руданы дагжыларның Таежный суурунда ажылдап турар руда болбаазырадыр кылыр фабрикага июль 13-те чедирген. Приморьечилерниң бо күш-ажылчы тиилелгезиин металлургтуң хүнүвге тураскаатқан.

Чурттуң коргулчун тывыжының улуг будүрүлгезиниң коллективи Сихота-Алиньниң чер иштинде чаа байлактарын ажылдап кылырынга белеткенип турар.

ВЛАДИВОСТОК.

(СЭТА-ның корр.).

УКРАИНА: УКРАИН ШӨЛДЕРДЕ ТҮЛҮК АЖЫЛ

Украинаның чер ажылдыгдары тараа культураларының шөлүнүн бешки миллион гектарында кезилдени эгелээн. Республикада тараа ажаап алышкыны түлүктээн. Ону бүгү областарның ажыл-агыйлары чорудуп турар. Мурнуу талада бүгү шөлдериин бештии үш кезиниин тараазын кезип алган. Кестинген тарааның чартык кезиниден хөйүн бастырган.

Бышкан тараа кодээнии ажыл-ишчилерин далаштыра берген. Ынчалза-даа чаашкын кезилдени саадалып, бергедеп турар. Агаар-бойдустуң ындыг берге байдалдарында ажаап алышкынны чедишкинниг чорударын механизаторларга күш-ажылды ылаштыг организастааны, техниканы билдилиг ажыглаары дузалап турар. Шынары дээш контроль биче эвес рольду ойнап турар. Хмельницкий, Винница болгаш өске-даа областарның хөй-хөй колхозтарында болгаш совхозтарында «Шынарның талоннарын» шөлче үнериниң мурнунда комбайнерлерге тыпсып берген. Талон бүрүзүнде хүннерни бижип каан, бир эвес ажылды агротехниканы үревейн күүседкен болза, талонга бижичел кылбас, арыг артар, комбайнер белиткен төлевирии, шаңналды алыр.

Харьков, Одесса областарның ажыл-агыйларында кезилде үезинде улусчу контролдуң туснай штабтарын, бөлүктерин тургускан, диспетчер албанын эмгелээн. Оон түңнелиниде машиналарның ажыл чок анаа турарын барык чок болдурган. Муи-муи механизаторлар бүрүзү 100-100 болгаш оон хөй гектар кызыл-тас, арбайны кескен, 300-400 тонна тараазыны бастырган.

Областарның хөй нуруузунуң ажыл-агыйлары күрүненин тараа хүлээп алыр черлериниге тарааны дужаап турар.

Тарааны ажаап алыры-биле дораан-на хөрзүнүү күскү тарылгага белеткеп турар. Республикада күскү тарылгага (арыг андырган черлерни катай алырга) үш миллион гектар черни андырган. Ол болза негеттинип турар шөлдүң үштүү бир кезии-дир.

КИЕВ.

(СЭТА-ның корр.).

БЕЛОРУССИЯ: МАЗТАРНЫҢ «ӨӨРҮНГЕ» НЕМЕШКЕН

МАЗ-53352» дээр чүүк автомобилин заводка шылган көөрүн дооскан. Кодээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң сүмелерин ёзугаар машинаның кузовунуң габариталарын кеңүдеткен. Машинада 270 ааттыг күчүдүг шимчедикчиин тургусаан, ынчангаш 8,5 тонна чүүк чүдүрүп алгаш, шакта 85 километр чедир дүрген чоруп болур арганы ол берип турар. Кабинаның иштики дериин акыхиткен: чолаачыга рессор адаанда олурар чүвени тургускан. Үдүүр черик сайзырапгайжыткан. Өзектериниң түс-тузунда доктаадырының системазын чаа МАЗ-ка Ада-чурттуң машина тудуушкунунда эң-не баштай ажыглаан.

Чаа чүүк машиназының баазазынга бир чоруурда 23 тонна чедир чүүктү сөөртүп болур автопоездилерни четчелеп болур. Оларны чүгле хоорайлар аразынга эвес, харын база делегей чүзүтерин сөөртүрүнге калбаа-биле ажыглап болур.

Ам Минскиниң автомобиль тудугжулары машинаны ведомстволар аразының шылгалдаларынга белеткеп турар.

МИНСК.

(СЭТА).

УЗБЕКИСТАН: ЧҮС ДЫЛГА

Ташкентиде ажытқан «Найырал» деп магазинде чүс дылга парлаан номнарны киирген. Эвилелдешкен» болгаш автономнуг республикаларга, социалистиг чурттарга парлап үнүрген номнарны туснайлап бөлүктээн. Моон чүгле номнарны садып алыр эвес, харын база садыгда чок номнарны чагыдып ап болур.

ТАШКЕНТ.

(СЭТА-ның корр.).

ТАДЖИКИСТАН: ЭЛБЕК ДҮЖҮТТҮГ ГЕКТАРЛАР

Таджикистанның ажыл-агыйлары ногаваларны ийи удаа олуртурун эгелээн. «Таджикплодоовощ» кол аргелелиниң тускайжыткан совхозтарының чер ажылдакчылары бо ажылды өскелерден эрте эгелээн. Механизаторлар капуста, чеснок болгаш өске-даа культураларны ажаап алган шөлдерже тарылга агрегаттарын үндүрген. «Варзоб» болгаш «Орджоникидзебадский» деп тускайжыткан ең улуг совхозтар капустаны болгаш огурецти баштайгы он-он гектар шөлге олуртқан.

ДУШАНБЕ.

(СЭТА-ның корр.).

АКШ-тың Демократтыг партиязының чаа даргазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң албан-дужаалынга Демократтыг партиядан кандидат Джордж Макговерн партияның национал даргазы О'Брайеннин бодумуң хуузунда чылдактар-биле албан-хүлээлгезинден дүшкеп дугайын чарлаан.

Партияның даргазының албан-дужаалынга негр херээжен Джейн Уэствуд олурар дээрзин Макговерн база чарлаан.

Джейн Уэствуд соңгулда мурнуның кампаниязынга идепкейлиг киржип турар. Ол Макговерниин съездиниң комитеттиң база бир даргазы болуп турар.

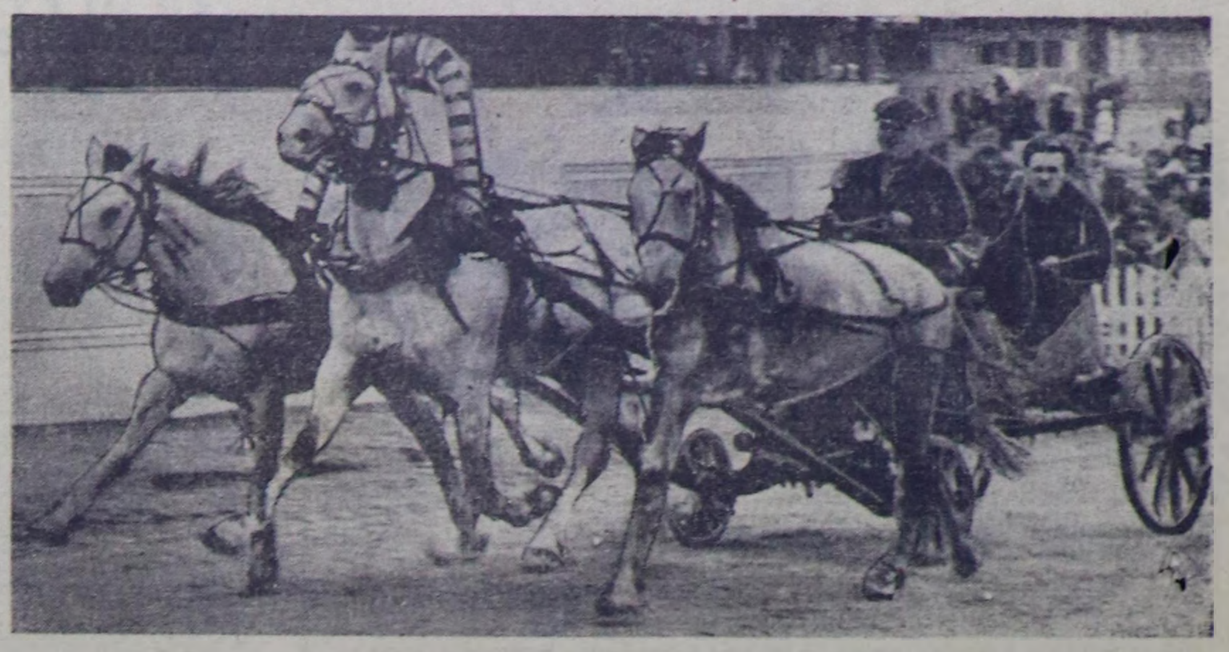
Алжир Улус Демократтыг Республиканың чазаа янзы-бүрү хевирлиг кооперативтер тургузарынче улуг ынчазынгейни салып турар. Ажыл-агыйны коллективтиг чорударының артык күштүүнге түгле тараачыннар эвес, харын далайның ажыл-ишчилери база бүзүреп турар.

ЧУРУКТА: Алжир хоорайның чоогунда балыкчы кооперативтиң суг ортээзинде.

В. ПЕТРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникази).

НААДЫМ ХҮННЕРИНДЕ

ЧУРУКТАРДА: шүүлеп моге ВАСИЛИЙ БАЗЫР-ТАРАА биле үжүрлешкен ВЛАДИМИР ДОҢГАК.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

АЪТ ЧАРЫЖЫ

Аът чарыжы чокка Наадым хөглүг эвес болгай. Бо удаада аът чарыжы спорттуң амгы үедеги нарын хевирлеринге болуп эрткен.

Найысылалдың ипподромуя (ол дээрге шелүү долгандыр чазаглыг оруккa аът чарыштырар чер) кижилер долган. Эртенгинин он шак. ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскаадкан күш-ажылдың, найыралын Наадымының спорттуң байырлалы ажыттынганын СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока чарлаан. Чыыгган хой чоннуң бүзурүлдези Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды болгаш Улуг-Хем районнарының алды совхозунуң, беш колхозунуң маргылдаага киржип келгеннери спорттуң «Урожай» эки тура нитилелиниң түгүн киискиткен эрткен.

Маргылдаага боттан аъттар, ийи дугуйлуг чиик терге кошкан аът, тергелиг үш кошкан аъттар 1800, 2400, 3400 метр хемчээлдиг терге аъттын сыр-кара маны-биле болгаш челип чаржыр. Шупту 102 аът киришкен. Үксаа аайы-биле—дон, буденныйжы, орлов, орус челер дээр ускаалыг болгаш оскелери чурттуң эжижиткен үксаалыг аъттар бар болган. Налы талазы-биле дөрт харга чедир 25 аът, беш хардан өрү 78 аът бар. Маргылдаага 25-де аскыр болгаш бе киириштирген, оскелери аъттар. Үксаа талазы-биле эки мөзүлүг төл алыр сорулга-биле аът спортунуң дүрүмнерини өзүгаар чазап каан аъттарны маргылдаага киириштирбес үжүрлүг, ынчалза-даа мындыг маргылдаалар бисте чаа сайзыран турары-биле ындыг хажыдыышкыннар база бар.

...Ынчангаш, маргылдааны көруптээл. Маргылдааның кол судьязы кодээ ажыл-агый министрииниң оралакчызы Н. М. Суваяң чогуур медээ берип-терге, баштайгы ээлчегде 1800 метрге аныяк, дөрт харга чедир алды аът кара маң-биле казыргы дег ыдыплаткан, а ооң мунукчулары аъттарның оргалыңга чыыпына берген, ынчалза-даа аът-биле демей канчап-ла мурнаарыл дээн ышкаш, шыдажыпайн турган хире болду. Салып үнген аъттарның мурнунда бора аът барды. Удавазында маңнаан аъттар ипподромну долганыпты. Демги-де бора аът оскелеринге четтирбейн бир дугаарыкта келди. Доктаар черге конга, кыңгырт дээн соонда, тиилекчини алды: Виктор Жидеев мунган Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозунуң «Иноходка» деп аъды дистанцияны 2,13 минута иштинде эрткен.

Ол-ла хемчээлге улуг болган аныяк аъттарның бөлүк-бөлүк аайы-биле чарыжы уламчылаан, ынчалза-даа Виктор Жидеевтиң мунган бора аъдындан эки коргузуглуг чок болган. Чарыштың бо хевиринге ийиги черни ол-ла районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң «Почтарь» деп аъды (мунукчузу Александр Опон) 2.15 минута үени коргускеш, эдээн. «Саян» совхозтуң К. Дондуп мунган «Казбек» деп аъды үшкү шаннала четкен.

Дараазында 2400 метрге чарыш эгелээн. Аңаа багай эвес түңнелди база-да Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларының аъттары коргускеш. «Коммунизмче өрүк» колхозтуң «Вихрь» деп кыр аъды (мунукчузу Петр Черных), 3,04 минутада келген. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң кара-бора аъды (мунукчузу Андрей Притворов), ийиги аъды (мунукчузу Александр Опон) 3,07 минута иштинде маңнап эрткен.

3400 метрге чарышка ол-ла районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң А. Притворов мунган «Угрюм» деп ширги аъды алган. Ооң шагы — 4,18 минута. Ийиги, үшкү черге «Өөк» совхозтуң «Орёл» (мунукчузу Александр Сат) болгаш Таңдыда «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң «Зебра» (мунукчузу Алексаидр Чыргалаң) аъттары болган.

Аът чарыжынга ынактарның бир сонуургаар хевири — ийи дугуйлуг чиик тергелиг аъттар чарыжы. Ол аъттар чүгле чедирип, болук аайы-биле 1800, 2400, 3400 метр хемчээлдиг черни дүрген эртер ужуралуг. Баштайында 1800 метриин дистанциялыга эки түңнелди Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң «Вьюн» деп кара аъды коргускеш. (башкарыкчызы Гавриил Перебажаков), шагы 2,58 минута. Ийиги черде Улуг-Хемниң «Күш-ажылдың хөстүү» совхозунуң «Буран» деп аъды болган (башкарыкчызы Климентий Блинов).

Ооң соонда дистанцияга (2400 м) Таңдыда «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң «Орлик» (башкарыкчызы Евстигней Гуляев), Каа-Хемде «Коммунизмче өрүк» колхозтуң «Сынок» (башкарыкчызы Владимир Пастухов) болгаш «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң «Буран» (башкарыкчызы Чооду Монгалбин) аъттары бирги үш шаннадарга четкен.

«Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң «Кипучий» (башкарыкчызы К. Блинов), «Октябрь 30 чылы» колхозтуң «Желанный» (башкарыкчызы Д. Чирков) болгаш «Элегес» совхозтуң «Бубенчик» (башкарыкчызы Г. Михайлов) аъттары 3400 метриин дистанциялыга мурнап келген.

Адак соонуңде тергелиг үш кошкан аъттарның чарыжы болган. Анаа «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң кошкан аъттары (башкарыкчылары Е. Гуляев, Г. Монгалбин) бирги, ийиги черни алган.

Аът спортунуң солун, улуг маргылдаалары мынчаалыр доозугган.

Маргылдаа чоога солуң болган көруштүг эрткен. Аът спортунуң хевирлериниң дүрүмнери нарын чүве толээде, чамдык көрүкчүлерге маргылдаадан билдинмес хире чүүлдер турган боор, ынчалза-даа аът спортунуң янзы-бүрү хевирлеринге чонну чаңчыктырып, ынаар хаара гударыгга бо маргылдаа организастыг эрткени-биле эки ооредиг болган.

Тыва чоннуң чаңчыл болган оюну — ырак черге аът салыры — бо удаада болбайн барган, чүге дээрге, Кызыл хоорай чоогунда 20 километр хире дески хөвү чок болуп турар. Моон соңгаар ол айтырыгны шиитпирээри чугаажок.

И. КРАСНОВ.

Кырында чуруктарда: аът чарыжының үези.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

КҮШТҮГЛЕРНИҢ КҮШТҮҮ ШҮҮЛГЕН

Июльдуң 15-тиг хүнү. Чыыстыг хүн турал-даа Кызылдың «Хүреш» стадионунуң олуттарын ажыдыы чон эзеленкен.

Хүндүскүнүң 14 шак. СЭКП ТК-ниң кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока ССР Эвилелиниң тургустугланыының 50 чылынга тураскаатkан күш-ажылдың чайгы байырлалы — республика Наадымының киржикчилерипге, чыыгган ажылды чонга партия обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң мурнуудан шиг байыр чедиргеш, оларның ажыл-ижинге чедиишкиннерин, амыдырал-чуртталгазының азас-кежиктиг күзээн. Чаңчыл болган Наадымга тураскаатkан тыва хүрештиң маргылдаазын эгелээрин ол чыыгганнарга дыңнаткан.

«Дээд-дээниин» таалаачыг аңгазын үрер хөгжүм ойнай берди. Республиканың шилиндек 64 улуг, 32 аныяк моге-лериниң девип үнүп, хүлер дег хүрен оңнуг кептиг, мочек-мочек шыңгаңнарлыг моге-шырак эрлер стадионнуң шолүүге самнап ойнаап чорупкулар.

Бистиң бир дугаарыында сонуургаар айтырыывыс аът сураглыг болгаш чаа өзүп орар шырак аныяк мөгелер кымнар бары болган. Бо улуг маргылдаага районнарга болгулаан наадымнарга шүүлген, үжүрлешкен база үшкү, дөрткү черлерин алгылаан шилиндек улуг болгаш аныяк мөгелер келген болду. Оларның арааында сураглыг мөгелер 1971 чылда республика чемпиону Валерий Арапчаң (Тес-Хем), Тыва АССР-ниң маң дакшыр чемпионнары чораан Өндар Сюр-оол, Бичеоол Монгуш-оол, Василий Базыр-Тараа (ужелеп Улуг-Хем), Хомушку Киров (Бай-Тайга), Ооржак Апыш-оол (Чоон-Хемчик), аныяк мөгелер Амырбит Даш-оол, Борис Доңдуп (Каа-Хем), Владимир Доңгак (Өвүр) Өндар Чалчык (Чоон-Хемчик), Павел Шактан (Эрзин) болгаш оскелер-даа бар.

Хүреш баштайгы салыгдан эгелээш шыңгыы спортчу демиселге болуп эрткен. Республиканың бирги черн дээш маргылдаага мөгелер эки белеткелдиг келгенин көргүскен. Бо болза, чер болганда тыва хүрештиң сайзырадыр талазы-биле чамдык хемчегларни ап турарының көскү хереченин болур. Ылангыя моон мурнунда болгулаан республика маргылдаазарынга Каа-Хем районундан эзээн мөгелер киржип турган болгаш оларның спортчу мергежилии чамыс болуп келгени хөнге биллиптир болгай. Бо удаада Каа-хемчилерниң төлээлериниң хүреш талазы-биле арга мергежилиниң оскелиин чыыгганнар магадыан. Владимир Кенден чоокта чаа эрткен республиканың аныяктарының слёдунга болгаш тыва хүрешке шүүлген. Наадымга тураскаатkан хүрешке республиканың шыырак мөгелери Куулар Даш-оол (Өвүр), Сергей Доржу (Улуг-Хем) оларны октаан. Амырбит Даш-оол, Борис Доңдук шилиндек сес мөгеге чедир хүрешкен.

Эрзиниң аныяк мөгелери Сандан Аңай-оол, Иван Магвал, Павел Шактан тыва хүрешке мергежип, озуп орарын көруқчүлер мактаан.

Үшкү салыг эгеледи 16 мөге арткан. Сураглыг мөге Өндар Сюр-оолдуң оваа Каа-Хемниң төлээзи Амырбит Даш-оол болган.

— Бичии болга таварышкан-дыр, Өндар кандыг-бир кажар аргазы-биле октап каар болгай аап—дишкен үнер чыыгганнарының арааныңдан дыңналып турду.

Ындыг амыр чүве кайда турар боор, аныяк ар атчыр-датчыр тутчуп турган, баштан догаан оварын үшту. Ийи дугаарында Даш-оол доочуп мөгени дегээлээш арыг барып дүжүрдү. Стадионда чыыгган чон дикмиттиг адыш чыскап, аныяк мөгеге баныр чедирип турду. Май 9-ка тураскаатkан хүрешке шүүлген Ооржак Апыш-оол (Чоон-Хемчик) биле мичаа үжүрлешкен Самоуу Сергей (Кызыл) оларның хүрежи солуң болгаш. Олар оол-оолдарынга дыңнып чадап олаан үр тутчуп турган. Апыш-оол артык күштүү болгаш аргалыы-биле оваа октаан.

Республиканың шилиндек мөгелериниң 8 кижи арты: Василий Базыр-Тараа (Улуг-Хем), Амырбит Даш-оол, Борис Доңдуп (ийиле Каа-Хем), Өндар Чалчык, Ооржак Апыш-оол (ийиле Чоон-Хемчик), Валерий Арапчаң (Тес-Хем), Владимир Доңгак (Өвүр), Павел Шактан (Эрзин) болгаш оскелер-даа бар.

Чараш, дүрген, янзы-бүрү аргаларыы аваапгыр, чогуур үезинде ажылдар талазы-биле Василий Базыр-Тараа оскелерден бо хүн ылгалыг турган.

— Василийниң хүнү бар-гев-дир. Онаанга барган соонда бичеезе саадавас октоп алыр. Маңаа күш чедер кижи чок хире-дир. Валерий Арапчаң-па канчаар ийик—деп, бир кижи чугаалады.

— Чогум тыва хүрештү билир, эки белеткелдиг ар олдур. Чамдык мөгелер эгин содаандан туттунушкаш туруп алыр ышкажыл—деп, оске үе дыңнавады.

Шынаа-ла, көруқчүлерниң бо чугаазы чөптүг. Ындыг кижилер, ылаңгыя аар дең-зилиг улустарның арааныңда бар. Моон соңгаар ону болдурбас үжүрлүг бис.

Ооржак Апыш-оол биле Валерий Арапчаң девип үнүп келгеш, хүрежи берди. Баштайгы минуталардан эгелээш, Валерий бодунуң оваан чай алындырбайн октап алырыбиле янзы-бүрү аргаларны хелеглээн. Ынчалза-даа чедишкиин чок болду. Адак соонуңде Арапчаң Апыш-оолду дегээлээш, аңдара тударга барып үшкан.

Василий Базыр-Тараа, Амырбит Даш-оолду, Өндар Чалчык Борис Доңдуну, Владимир Доңгак Павел Шактанны туштузуунда октагылап алган.

Күштүглериниң күштүү дөрт моге иколче девип үнүп келди.

Василий Базыр-Тараанның оваа Валерий Арапчаң болган. Бүтү улустуң кичээнгейин ында барган. Чүге дээрге бо ийи мөгениң кайы бирээзи шүтлүр деп чүвени чон билгеп. Олар моон мурнунда маргылдаазарга ийи удаа хүрешкен. Баштай Базыр-Тараа, ийи дугаарында Арапчаң октаан. Ам үш дугаар хүрежин турары бо.

Валерий бодунуң оваап эгин содаандан алгаш чаа туткаш күш четпеди. Василий карак чивеш дээр арааныңда Арапчаңның солагай будундан сегирип алырга, ол оң холу-биле чер даянымшаан, дискетенин олура дүшкен.

Өвүрүүн мөгеш Доңгак Владимир Өндар Чалчыкты буттап алгаш, саадатпайн-даа октады.

Арткан ийи моге девип үнүп келгеш. Каш секунда иштинде үдүр-дедир көрүнүп турган. Эгин содаандан сегирип алды. Василий Базыр-Тараа Владимир Доңгакты баштай доңгайты шелгеш, солагай будундан алгаш, чүтүрүү ишти чоруй октап кагды. Шүүлген моге Василий Базыр-Тараага чон адыш часкап, бүйыр чедирип турду.

ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга тураскаткан республика Наадымынга тыва хүрешке шүүлгеш Улуг-Хем районнуң мөгеш Василий Базыр-Тараага республика чемпионунуң лентазын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. Д. Будук-оол куржап, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң Хүндүлел бижиктерин болгаш ортектиг белектерни, бештен сес чедир черлерни эдээн мөгелерге мактал бижиктерин берген.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң эң чаралт аргаларыы хереглеп, аваапгыр дүрген хүрешкен аныяк мөгеге тыпсыр шаңналын Каа-Хем районнуң төлээзи Амырбит Даш-оол алган. «Тываның аныяктары» солуунуң оваан октап алыр дээш бүтү күжүн үндүрүп, бар аргаларын ажыглап, чүткүдүг хүрешкен аныяк мөгелерге бөөр шаңналыыга Павел Шактан (Эрзин), Темир-оол Хомушку (Бай-Тайга) олар төлептиг болган.

Наадымга тураскаатkан аныяк мөгелериниң хүрежи көрүкчүлериниң кичээнгейин база хаара тутkан. Бистиң аныяк салгалывыстың арааныдан ийи-үш чыл эрткенде тура сыныыр, тутса мөге эрлер ийлереп келирин маргылдаа бадыткаап.

Шыңгыы спортчу демиселдиң түңнелинде дөрт моге арткан: Григорий Балдыржаа (Тес-Хем), Василий Сымчаан (Каа-Хем), Алексей Мижит-Доржу (Барыын-Хемчик), Владимир Сат (Өвүр).

1971 чылда аныяк оолдарның арааныга болган хүрешке республика чемпиону Г. Балдыржаа биле А. Мижит-Доржу сөөлгү салыгда сегирежип алды. Элээн атчыр-датчыр тутчуп туру. Балдыржаа хевертен шылыпкын пиимчээш, ажыл октаап, 1972 чылда республика чемпиону атты чедип алган.

Тес-Хем райондан келген шүүлген моге Григорий Балдыржаага, үжүрлешкен Алексей Мижит-Доржуга (Барыын-Хемчик) республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң Хүндүлел бижиктерин, ортектиг белектерни тывыскан. Үшкү-дөрткү черлерни алган Василий Сымчаан (Каа-Хем), Владимир Сат (Өвүр) оларга мактал бижиктерин, ортектиг белектерин берген.

Х. ТААН-ООЛ.

ЧААРТКАН СТАДИОН

Кызылда «Совет Тываның 5 чылы» стадионну чаартып, эде дериш кылган. Июльдуң 15-те ооң байырлыг ажыдыышкынынга киржирип-биле республика Наадымының киржикчилери болгаш кызылчылар чыгаын келген. Стадионну СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока чыыгганнарга чүве чуттаалап, ажыткан.

Стадионнуң иштики хевирлеп эрги турганындан шуут чаартkан. Ам ында шыдыраа ойнаар чырык делгем ийи бөөлдүү, спортчуларның кеттинер ораалдери, чылыг, соок сутлуг душту база кылган. Ногаан көктүг футбол шолу ойнакчыларга бөвүчүг таарымчалыг кылдынган. Чиик атлетиканың шупту хевирлеринге маргылдаалар эрттирериниг стадион көктүг таарымчалыг.

Хоорайның бирги черн дээш чоруп турар футбол маргылдаазының киржикчилери «Сибирь» биле «Луч» командаларының ойнакчылары чаа стадионга бир дугаарында ойнаар аас-кежиктиг болганнар. Оюнну спорттуң ол хевиринге инактар улуг сонуургал-биле көргеннер. Спортчу демиселдиң түңнелинде сан 3:2 болуп «Луч» команданың тиилелгеп-биле доозугган.

Воскресеньеде «Торпедо» биле «Стрела» командалары олда стадионга күжүн шенешкеннер. «Стрела» командаларының футболистери бедик техниказын, арга-мергежилдиин көргүзүп, бодувун удурланыкчыларын 5:1 санга утканнар.

Футбол

ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның футболга шилиндек командаларының эң хүүзүнүң ужуражылгазы Васа хоорайга болган. Сан 1:1 болуп, хайыымаацкан. Совет командадан Олег Блохин бомбукту 16-гы минутада киир тешкен.

Футбол талазы-биле чурттуң бирги чери дээш чемпионатның ийи оюнду эрткен суббогада болган. Москваның «Спартак» командазы ыяшсылалдың давамочуларын 4:1 санга удуп алган. Ол-ла хүн ЦСКА-ның футболистери «Динамо» командазынга 0:3 санга уттурган.

(СЭТА).

Б. Спасский—Р. Фишер

СОҢГААРЛАТКАН

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның гускай боор.). Хол-шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону деп ат даазы Борис Спасскийниң болгаш Роберт Фишерниң арааныга июль 16-да болган үшкү салыгны соңгаарлаткан. Америк гроссмейстер бодунуң 41-ги кежүн биижип алган. Тиидүр ойнаары понедельникте болган.

«телевидение»

ИЮЛЬ 18-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

12.00 — Телемедээлер. 12.20 — «Тулган тиктин районунда». Документалдыг фильм. 12.35—«Бистиң планетавыс». Ламчыдылга. 20.05—«Чутаалажыг». Документалдыг фильм. 20.15 — «ГАИ-ниң экраны». Ламчыдылга. 20.25 — Телемедээлер. 20.35 — Чарлалдар, реклама. 20.40—«Дө-не узун дүн» ураа-чечен фильм. 22.05—22.45—«Силерге Галина, Ковалева ырлап берип тур». Фильм-концерт.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

алаар

Бөгүн республикага бүргеш, аялыр, чаъс чаап, дидилгээр. Барымын угланышкынының хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 18—23, оскелериге 23—28 градус чылыг болуур.

Кызылга булуттаар, бичеезе чаар. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 21—23 градус чылыыр.

КИНО

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Соолгу форт» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өлүм чок гарпизон» 15.30, «Тоянчы» (1-гы, 2-ги кезектерде) 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Канчап ар болуруу» 9, 11, «Ужуп үнериң чоппээрецер» 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Телетворчуң 21-63, редакторчуң орлаакчыларының 35-24, пропаганда биилдизиниң 23-54, карылысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыдыышкынның биилдизиниң 21-47, үлетпүр биилдизиниң 22-64, чагаа биилдизиниң отделлөрүң эдээфэзээ 31-27, информация база совет тургузуг биилдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларың 27-41. Солун келөйин барганда 32-75

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00742.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫН ПРОЛЕТАРИЯЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 19 СРЕДА № 166 (8936). Өртээ 2 бот

Күш-ажылдың гвардейжилери

Ижевскиниң Ленин орденниг механика заводунда «Тоску беш чылдың күш-ажылының гвардейжизи» деп атты тургускан. Социалистиг чарышка оны чедип алган кижини Кызыл тук хаяазынга чуруккa тыртыргаш, Хүндүлел самбыразынга киргеш, тускай бижик-биле шаннаар.

Ындыг атты тыпсырынга шынгыы негелде тургускан. Заводтуң металл пегинде ол атты чүгле ийи кижи чедип алган — токарь Р. Поверинцына болгаш слесарь Н. Новикова. Олар бүдүрүлге онаалгаларын ай-айы-биле ажыр күүседир, боттарының түгле кол явес, харын өске-даа мергежилерни эки билир. Оларның кайызы-даа коммунист, идепкейлиг хөй-нинтичилер.

Завозта ниитизи-биле тос чылдың күш-ажылының гвардейжилери — 37 кижи.

(«Правда» солундан).

ЧУРТТУҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

КРАСНОДАР. Бүгү Кубань ажаап алышкынче киринкен. СССР-ниң тургустуганындан бээр 50 чылын төлептиг уруккур таңдыл чаржың түрлэрлиниң хүрээлеги дүжүт ажаа алышкынының улам көвүдеп турар. Усть-Лабинск районнуң «Кубань» колхозунда ажаа алышкынының мурнакчыларының аразында — комбайнер Алексей Дубенко. «Колосс» даар комбайнга ажылдап турган, ол хүнүнү-не 30 гектар кызыл-тасты ажаап ап, 1000 центнер ажыг тарааны бастырып турар.

Мун-мун автомашиналар чүк соортур хөй автопоездилер элеваторларже төннес-баш-палы-биле шуужуп чоруп турар, олар чаа дүжүттүн тараазын күртне шыгжамырынга киирип турары ол-тур. Тараа ажаап алышкынының мурнакчыларының бирээзи — Тывамашевск районнуң тараажылары.

— Бегүне чедир бистиң районнуң колхозтары болгаш совхозтары 65 мун тонна тарааны күртүнге сатказ — деп райбүүсөм даргалы А. Е. Петраковский СЭТА-ның корреспондентиниң чугаалаан. — Тараа соортулгазинде хүнүнү не 600-700 автомашина ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу — тараа соортур полеводилер. Олардан тарааны хүрүринге күүлүг немелээ механизмнерни тургускулаан.

Күртүнге тараа садар уламчылап турар.

ХАРЬКОВ. Областың тараа жылары күртүнге тараа с дыышкының эгелээн. Тараа соортурунге таарыштыр рээр үш мун хире чүк м шиналарын Харьковтуң бүдүрүлгелери кадарже чорутк лаан. Оларга эң-не мергежи дит толаачыларны шилээ Транспортчуларны ажаа алышкынның комплекст бригадаларының составын киргизеэн.

ТАШКЕНТ. Узбекистанда т раа шөлүнден элеваторга чет бүгү орукта тарааны канча соортуп турарын улусчу көн ролдөрдөр хайгаарап тура Партия организацияларының дузазы-биле олар улусчу көн рольуги 1600 чаа постулар организастааннар. Доктаам контроль болгаш четпестер чогуур өйүнде удуткап ап т рары ажылды эдээн дүрге дир арганы берген. Республ база тараа шөлдериниң ча тык кезиин ажып турар ш терниң тараазы ажаттынга

МАРЫ. Туркменистанга улуг Мары область тараан з веини ажаап алыры эгелээ Шөлдериң эдээн хөй кезии де ол ажылды түскай мех низмнернин дузазы-биле чор дуп турар.

АСТРАХАНЬ. Поволжьен адакы талазында сиген кезе дезин тулуктээн. Медени, ос даа сигеннерни болгаш ку турларыны 66 мун ажыг г тар черде кескен.

ДОНДА-РОСТОВ. Чаашы ның хөй болганы тараалары өзүп сайзыраанынга таарыш лыг байдалды тургускан. Б ээн болгаш чазын эрте чаж тараан кызыл-тасты ажаа соонда хосталган шөлдерде к бурузаны, чиниге-тараанны, кы лыг-караны, судан оъдуп рып үргүлчүлеп турар.

ССРЭ-ниң 50 чылынга — шалыпчы иш

Чаа дүжүттүн тараазын ажаап алырының белеткел ажылдарын «Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары чоруда берген. Совхозтуң дүжүлгелиг механизатору Ондар Болат-оол 2 комбайнны бүрүң-биле септеэн. Ол, хүн бүрүнүң нормазын 115-тен 120 хуу чедирип, септелгени эки шынарлыг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Ондар БОЛАТ-ООЛ септелге үезинде.

Малга бижыг чем-суур дээш

Улуг-хемчилерде

Районнуң «Улут-Хая» совхозунуң сигенчилери бүгү-ле бар аргаларлыг чөп, бүрүн ажыглап тургаш, бо чылын 200 тонна сенаж белеткээр хүлээлгезин хуусаа бетинде ажыр күүседкеш, пландан ажыр 150 тонна мал чемин эки шынарлыг сенаждаан.

Ол бүгү чедишкиннерге мурнакчы комбайнерлер Кызыл-оол Кенден, Василий Сюрюн-оол, трактористер Александр Бушкин биле Александр Жатаев олар хүүда үлүүн киирип, социалистиг чарышка онза шыдарааннар. Совхозта сиген белеткелиниң кампаниязы үргүлчүлевишаан...

* * *

Малга эдбек чем суурну белеткээр талазы-биле «УТКА 25 чылы» совхоз районда өске ажыл-агыйлардан ылгалып сиген белеткээриниң талазы-биле бирги черде чорун турар. Бо хүнге чедир совхозтуң сиген шөлүнде 300 гектар черниң сигенин кескеш, оон 260 гектарын сараяттап белеткээн.

Сиген кезилдезинде П. Шиганшевке удуртқан механизастаан звеноюң ажылчыйлары Май-оол Опай-оол, Бараан-оол Бекр-оол болгаш Анатолий Чаш олар хүн бүрүнүң планныг даалгазын хүнүнү-не 150—160 хуу күүседип турар-лар.

* * *

Будук-бүрү белеткээриниң талазы-биле мурнакчы одуругда «Найырал» совхоз чорун турар. Совхоз 190 тонна эки шынарлыг будук-бүрүнү белеткээн, серилерде аскылаан.

Чаа-Хөл ортумак школазының үстүкү класстарының өреникчилери Ленә Суван, Люба Дажа, Нина Норбу, Таня Тюлюш, Зоя Сагаан-оол олар чайгы дыштанылгазында төрээн совхозунга дузалажып, будук-бүрү белеткээрге эң-не идепкейлиг киржип турарлар.

П. НИКОЛАЕВ.

Бригадаларда

Таңды районда «Тимлелге» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнерин белеткээринче сагыш салып, бо хүнерге чедир 160 ажыг тонна сигенни сараяттаан. Сигенни белерин, силос, сенаж салырын колдуунда үш салбырда механизастаан үш бригада организастыг дешелбиле үргүлчүлеп турар.

Совхозтуң шөлдеринде тараан кек-тараанын унужу чаагай. Ол тараанын чүлүк чеми эртпейн турда, кезип ап, сенаж салырынга ажылаан эгелээн. № 1 салбырның механизаторлары ол тараанны деминиле кезип ажаап киринкен. Баштайгы хүүде эң Чобадаевтиң механизастаан бригадазы 70 тонна сенажты салырын дооскаш, оон кырын заводка кылган тускай пленка-биле дуглаап, довуратаарын доозар четкен. Тараанны кестирип, хөй шаварын, сенаж онгарырынче далаштыг чедиринге чолаачы Думай Седен-оол, тракторист Александр Костинов болгаш өске-даа механизаторлар эрестиг ажылдап, шалыпчы ажыл-ижин ССРЭ-ниң 50 чыл болуп үлүг байырлалынга турасказаалын турар. Сенаж салыкчыларының даалгазы үлүг. Олар ам-даа бетонаап белеткээн 5—6 хире онгарга көктараанны, чонак-тараанны болгаш суланы кестирип, салыр сорулгалыг.

О. ОХЕМЧИК.

Массалыг киргең

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери ССР Эвилелиниң 50 чыл ойнга күш-ажылчы белек кылдыр иниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш күженишкининг ажылдап турар. Совхозтуң ажыл-ишчилери эртиен чылын мал чеминиң белеткелиниң планын будун чартык катап хөйнүү белеткээр дээш кыйгырымга үидезилээш, бо чылын совхозтуң ишчилери 2377 тонна сиген, 8300 тонна силос, 100 тонна будук-бүрү белеткээрни боттарынга хүлээлип, социалистиг чарыштың калбарткан.

Амгы үеде Бора-Тайга салбырында тарымал сигенниң кезиишкинни эгелеп, 108 тонналыг сараяттаан. Ол салбырның девискээринде сигенчилер Шөлдээ-Тей, Ийи-Дыт деп черлерде чөл кадыры-биле болгаш ажыл-биле сигенни кестирип киринкен. Иниитии-биле 120 сигенчилер сиген шөлүнде ажылдап турар. Сиген кезер 4 тракторлар ажылдап турар. Алдан-Маадыр салбырның сигенчилери Кошпес Чодураалыг-Сайыр, Алаш үнүнде сигенни кезип эгелээн. Иниги салбырдан 48 кижи составтыг сигенчилер сиген шөлүнде ажылдап киргеп. Совхозтуң сигенчилериниге, дирекция чери бүгү таарымалыг байдалды тургускан, иниитиниң чеминиң-гезиин эки организастаан.

М. СУНДУКАЙ.

Техника септелгези дооступ турар

«Межегей» совхозта автопаркта бо хүннерде ажыл-иш хайныышкынныг. Күскү дүжүт ажаап алышкынынга мында шынгыы белеткел чорун келген. Амгы үеде 8 комбайн белен, оон аңгыда 5 комбайнны кок-тараа кестирерине киириштирип турар.

Септелге эртсе чогуур арткан үш комбайнның техниктиг ажаалдазын кылып турар болгаш олар ам удавас белен болур. Септелгенин болгаш дүжүт ажаалдазынга киржир бүгү техниканың белен болур чорууңга И. Н. Киштеев, Г. А. Стародубцев, В. М. Неломиняшких шыкаш дүржүлгалыг механизаторларның кызымаккай күш-ажылы үлүг ужур-дузалыг болган.

Чаа дүжүттү соортурунге киржир автомашиналарның септелгези база эки чоруттунуп келген. Септезе чогуур 15 автомашина белен. Боттарының дүжүтке киржир техникалың белен кылдыр септен белеткээрине толаачылар Павел Гурков, Владимир Лебедев, Иван Данилов, Василий Надежкин олар эки киришкенин демдеглээр херек.

Н. ПОДШИВАЛОВ.

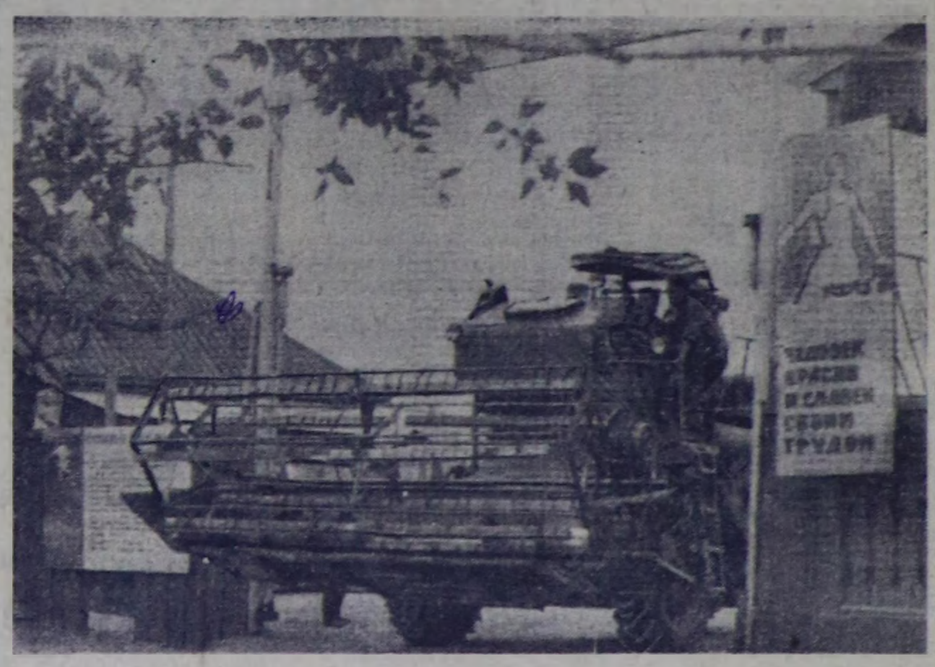
Чуулдаже кирипкен

«Тес-Хем» совхозта шүүлтү 37 мун ажыг хөй бар. Амгы үеде олардың часкы кыргылдазын дооскаш болгаш хойларның чуулдазын чорудуп турар. О. Шыпаа салбырда 18 мун баш хойну 35 коданда чайлагладып турар.

Кыргылда үезинде № 4 хойжу бригаданың дүржүлгалыг хойжулары Сандык Шимит-оол, Чигмит Санаа, Уржанай Дазыл-оол, Седен-оол Бадыраа, № 5 бригададан Мурзукай Мунзук, Шалык Серемот, Балчар Сүлдүм, Доннит Оюнаа, Самба Санаа олар хой бүрүзүнге онаалтыр 2 кг ажыг дукту кыргып ап, мурнакчыларның одуруунда барганнар. Хойжулар Шалый Шой, Шинчик Бичө-оол, Чанмай Музак, Доюндуп Хеймер-оол, Кыланоол Дудаа бо чылгы эрте төрүттүнген хурагаивардан бир башка онаалтыр 1,5—1,8 кг чедир дукту алыр аргалыг болганнар.

Совхозтуң малчыннары иниитиниң малын эки одар-белчиирлиг чайлагларга одарладып семиртпеш, күскү кыргылдада оон-даа чедишкиннииг болурунга бүүдүрелдиг.

М. ТИРЧИН.

Чадаанаанын «Сельхозтехника» каттыжышкынында комбайнар септелгезиниң темпизи хүн бүрүде шапкынчыо турар. Эрткен кварталда септекчилер 22 комбайнны түгле эки шынарлыг септээш, планын 110 хуу күүседкеп.

ЧУРУКТА: СЭКП XXII съездизи аттыг совхозтуң комбайнын септеп белеткээш, ажыл-агыйынче чорудуп турары.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотолары.

Күш-ажылчы бир демниг ээлчегде

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның күш-ажылчы чедишкиннериниң, оларның доктаамал сырый харылзаалыларының, коммунистиг тургузуушкунга кады салыышкынының дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң дыннадыглары чурттуң бүгү черлеринден кээп турар.

УКРАИНА: Яворовтуң күгүру

Украинада Яворовтуң даг-химия комбинадының ажыл-ишчилери чыл эгезинден бээр он мун тонна күгүрүнү онаалгадан немей берген. Бо продукту планнан ажыр хөй санныг минералдыг чемнипчидилгелерни алырын хандырар, түгле дээрге кислота кылдыр ажылдап кылган күгүр «черниң витаминнин» бүдүреринге эң чугула түүл болуп турар.

Яворовтуң ажыл-ишчилери күгүрүнү депшилелиг арга-биле адырын баштай эгелээн. Инда ийи дүржүлга-үлетпүр установказын тургускан болгаш төлевилээн күүлеринге хуусаа бетинде четкеп. Украиннер Туркменнияда Газдак күгүр комбинадының ажылдакчылары-биле боттарының дүржүлгазын харам чөк солчуп турар. Инда база-ла экономика талазы-биле ажыы бедик арганы шингээдип ап турар. ССР Эвилелиниң 50 чылын демдеглээри-биле юбилейниң хүндүлел демдээ дээш чарыш эгелээн.

В. АФАНАСЬЕВ.

(СЭТА-ның корр.).

Львов.

ТУРКМЕНИЯ: чарыштың чаңчылы

Чарджоунуң каракул хураган кежи болбаазырадып ажылдаар заводунуң коллективи Бухарадан алган чаа технологияны пеитереткен. Каракул хураганнар кештерин хөөдерининг кызыртыйган аргазы дериглн ажыглаарының ажыктыын иле-биле бедиткен болгаш ай бүрүзүнде 30 мун кылыгны немей кылыр арганы бээр.

Чүс бежен чыл мурнунда төрелдешкек будурулгелериниң аразынга тыптып келген социалистиг чарыш чаңчыл болуп берген болгаш кожа республикалар — Туркменистанның болгаш Узбекистанның аразында ажыл-ишчи сырый харылзаларның үлегер-чижээ болуп турар.

Бо чыдан эгелээш, Чарджоунуң заводу чаа күүне стандартын ёзугаар ажылдап турар. Оон негелделерни сагыырынга Бухараның специалистериниң ажылдан кылган сайзыраагай аргаларын ажыглаары дузалап турар. Бо арга хураганнар кештерин хемчээлдерни ёзугаар ылгап, сорттаар арганы берип турар..

Чарджоунуң болгаш Бухараның торгу комбинаттарының ажыл-ишчилериниң аразында, Чарджоунуң болгаш Самарканднын суперфосфат заводтарының химиктериниң аразында чарыы база тергиин үре-түннелдерни берип турар. Чижээ, узбек химиктер аммончуткан суперфосфатты хургадырының чердулгазын туркмен иниүктериниң сүмелерин ёзугаар сайзыранайжыткан болгаш бо үнелиг продукцияны будурүл үнүрерин көвүдедирин, оон шынарын экижидерин чедип алган.

И. МАСЮКОВ,

(СЭТА-ның корр.).

Чарджоу.

ЯКУТИЯ: найыралдың быжыг харылзаалары

Якутияның колхозтары болгаш совхозтары алды чүс хи тракторну алган болгаш олардың барык чартык кезиин Укр инаның заводтарынга будурген. Соңгу автономнуг республ каның үлетпүрүн, тудуун, көдээ ажыл-агыйын техника тал зы-биле дерип чепсегээрни бүгү УССР-ниң хандырып тур ры солун. Киевтен электрошимчедикчилер, Одессадан—с соодар тургузулгаларны болгаш чартык принцептерни, Ж томирден — автоматтыг башкарылганың шкафтарын, Хмел ницкийден—трансформатор подстанцияларын, Харьковдан – күүлүг бульдозерлерни Якутияга берип турар.

Алгаар-бойдузунуң байдалы ширинн Якутияда механизато лар Кременчүгтүң күүлүг самосвалдарын соңгу чүкке он таарымчалыг кылдыр көргеннер. Оларны алмаатар тывыкч дары ажыглап турар. Харьковтуң турбина тудугжулары В люск ГЭС-тиң бирги ээлчээнин бүгү агрегаттарын берг болгаш оларны эптеп тургузар талазы-биле дуглаамчы ко гузеринден база ойталаваан.

Чөскта чаа Харьковтуң машина тудугжулары станцияны ийиги ээлчээнин энергоблоктарын будурер талазы-биле ч гыны алган. Оларның белдирлерин болгаш кезектерин са ырангайжыдар, олар мурнумдагы энергоблоктардан ды камналгалыг болур.

Д. БУБЯКИН,

(СЭТА-ның корр.).

Якутск.

Судал болган энергия

Казаров ГРЭС-тиң берип турар күүлүг чырыын Красноярск крайның үлетпүр будурүлгелери, тудуглары болгаш Кузбасстың, Хакасияның база Тыва АССР-ниң хоорайлар, суурлары ап турар.

Делгем Сибирьнин судалы болуу берген энергияны берип турар Назаровтуң энергетиктери 500 мун киловатт күүлүг энергоблокту шинээдип ап эгелээн. Чылыг күжү-биле ажылдаар станцияларда ындыг улуг күштүг агрегат моон мурнунда чуртка ажыглаттынмайн турганын билир болгай бис. Энергия бээр ол блок ам чартык чыл ажылдаан, ол ге иштинде 1 миллиард 125 миллион киловатт шак электрия энергиязын будурген. Ол дээрге планда көрүнүнден 8 миллион ажыг болуп турар.

В. ЕФИМОВ.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

Демниг күш-ажылда

Тираспольда С. М. Киров аттыг шуткулга машиналарыың продукциязы бүгү-де эвилелдешкен республикаларже оруп турар. Хеп бугаар шуткулга кылыр автоматтыг хенкселдер Москвaның болгаш Горькийниң автомобиль заодтарында, Волгоградтың болгаш Минскиниң трактор аводтарында чедиишкиниг ажылдан турар. Таллин хоойда «Вольта» заводта ооң кылган шуткулга шугумнары аза ажылдап турар. Ол ышкаш шуткулга машиналарын иевте, Львовта, Тбилисиде, Ереванда, Ригада, Вильнюста, ишкентиде болгаш Алма-Атада база эптеп тургускулаан.

Амгы үеде Тольяттиде Волганың автозаводунче чорударыиле тормоз дискаларын шуткуп кудар автоматты белетээн. Ол машина бедик бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле делеейде деңнежир черге чок. Заводтуң конструкторлары болаш технологтары Камада автозаводтуң чагыын күүседип ириикеннер.

Тираспольчулар боттарының продукциязын кылгаш чүгле ыы-аңгы черлерже чорудары-биле холбаштыр боттарыың бүдүрүлгезин база үргүлчү чаартып турар. Ынчангаш аар Эвилелдиң аңгы-аңгы хоорайларындан эң чаа станокарны болгаш техниктиг дериг-херекселдерин ап турар. аар Тбилисиниң болгаш Ереванның станок кылыр заводарындан, Горькийниң фрезер станоктар кылыр заводундан ылгаш Минск, Витебск, Ленинград болгаш өске-даа хоорайрның станок тудувучуларындан продукциязын доктаамал т турар.

Тираспольчуларның коллективи тергиин эки ажылдап тур: бо чылдың беш айларының дургузунда продукция бүргүн үндүрери 37 хуу көвүдээн, күш-ажылдың бүдүрүкдаар 22 хуу улгаткан.

ЧУРУКТА: завод директору А. И. Большаков (ортузунда) ла конструкторлар Р. И. Луценко болгаш М. К. Ботя (оң ланында) олар Камада туттунуп турар автозаводтуң чаынын дугайын чугаалажып турлар.

В. ВЕЛИЖАНИНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Мастерлер чарыжы

Липецк областың үлетпүр бүдүрүлге черлеринде ажылап турар 8 мун ажыг мастерлер «Эң дээре кижизидикчи стер» деп ат дээш чарыштың эгелээн. Ол шинчээшкинни шкарып турар партия организациялары кижилерни кижидериниң арга-мергежилдерин шиңгээдип алырынга дузаар хой-ниитиниң методиктиг кабинеттерин чер болганынтургускулаан.

Липецкиниң Левобережный районунда методиктиг кабинеттиң бо талазы-биле ажылын солун организаскан. Липкиниң Магнитказының, өске-даа улуг-улуг үлетпүр, тур болгаш транспорт организацияларының мастерлери-биле чаалдерни бүдүрүлгени эки билир специалистер партия йкомунуң даандыргашын ёзугаар эрттирип турар. Ол шуу коллективтерге организастыг ажыл чорудар талазыле дуржулгалыг кижилер боор турар.

Кичээлдериниң бирээзинге «Аныяктарны бүгү-ниити ортук өредилгеже шилчидерин доозар болгаш пинти эртем олазын улам хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдырала дишкинниг боттандырып чорударынга бүдүрүлгениң кондирлери чогум канчаар дузалаза эки даргының дугаында чугаа болган. Анаа чижек кылдыр трактор заводунуң уг мастери А. К. Талубьевти коргускеп. Ол яптиг-залдек, сеткилдиг кижи 400 хире аныяк кижилерге елесарының скай мергежилиин өредип каан. Оларның кижи бүргүүң амыдырала шын орукту шилип алырынга ынчаар дуаан-дыр. Кандыг-бир чылдагаан-биле өредилгезин ара гаан кижилерин Андрей Карпович сургап тургаш, кежээ ортумак школаны ылап-ла доостурар чаңчылдыг. Ам оон ремакчилериндеи дыка хой кижи дээш эртемин чедип ганнар. Ол ышкаш А. К. Талубьевтиң өреникчилери ммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары азы чаартыкчыры боор турар.

Ол кабинеттиң удуртукчузу инженер Г. М. Колесников ынчаар чугаалап турар:

— «Коллектив кежигүннериниң идей-политиктиг кижизагдавинге Черемовецтиң металлургия заводунуң удуртукчу лгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының киржилгениң дугайында». «Минскиниң трактор заводунуң партия ганизациязының күш-ажылчы коллективтиң бүдүрүлгечи лгаш хой-ниитиниң политиктиг идепкейин бедидер талазы-биажылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалры, партияның болгаш чазактың өске-даа шинчилеринстиң маңаа кичээлдер эрттиреринеке дыка хой темалар-р сүмелеп турар.

Ол методиктиг кабинеттиң бо ажыл талазы-биле дуржулы областың үлетпүр бүдүрүлге, тудуг болгаш транспорт рлеринде калбаа-биле вспитередип турар.

М. ГОЛАЧЕВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

ЛИПЕЦК.

Чонга бараанар

ЛИТВА ССР. Каунас радио заводунда «Шилялис-401» дээр ы портативтиг телевизорнуң башкайгы хевирлерин чогаа-ы кылган. Экранның хемчээли—диагонал талазы-биле 16 ниметр. Телевизор түр вокпуң четким, портативтиг акулятор батарея болгаш автомашиналарның аккумуляторуле ажылдап болур. Приёмниктиң деңнээл (чемгерилге үлдерин саналбаска) чүгле 3,5 килограмм. «Шилялис 401» левизорну туристи аан-чорукка, арга-аамга иштинге седстээшкиниге болгаш чайлагга ап чоруп болур.

ЧУРУКТА: чурукчу-конструктор В. Бальчюнене «Шилис-401» чаа портативтиг телевизору-биле.

М. ОГАЙНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Коммунистиг күш-ажылдың школалары, экономиктиг конференциялар ажылчы чонуң экономиктиг кижизидилгезинге чугула рольду ойнаан. Сүт-бараан фермаларының база-ынга тургустунган коммунистиг күш-ажыл школаларынга 133 малчыннар чедиишкинниг өренгеннер. Чадавы хоорайың бүдүрүлгелериниң инженер-техниктиг ажылдакчыларының эртем-практиктиг конференциязы эртем-техниктиг дешлилгениң, бүдүрүлгени эргелеп башкарарын сайзырангайжыдарының, күш-ажылды организастаарының айтырыгдарын шилтипрларинге улуг идиин берген. Майда Кара-Хем хөмүр-даш разрезиниң Чадавы участогуга болган конференциянга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининң айтырыгларын чугаалашкан. Ол конференцияның ажыктыг болганының хереечин болза, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, ук участоктуң чедиишкинниг ажылдап турары болур.

А келир өредилге чылында районга экономиктиг билиглерин өөренир 34 школаларга 760 хире коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активтер хаара туттунар.

1971—72 өредилге чылында 33 эге политшкола, марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир 26 школа, теоретиктиг 20 семинар ажылдаан. Ацаа 1543 дыңнакчылар, оон иштиндеи 799 коммунистер өөренген. Ниитизи-биле 149 пропагандистер ак сеткилдиг ажылдаан. Партия райкомунуң бюрозу, райкомнуң харысалгалыг ажылдакчылары партия өредилгезиниң чорудулгазынче доктаамал сагыш салган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта партномнуң партия-комсомол политөредилгезин удуртуп турарының дугайында база «Сүт-Хөл» совхозта парткомнуң «Ажылчы чонарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседип турарының дугайында айтырыгларны партия райкомунуң бюрозунга чугаалашкан. Эрткен өөредилге чылының дургузунда чер-черде партия-комсомол чырыдышкынынга хынаалдаларны ийи удаа чорудуп, четпестерни чайладып, политиктиг өөредилгениң деңнелин бедидер дээш хемчегларни алган. Ооң түңнелинде политчырыдышкынның ортумак звеновозу өөредилге планын болгаш программазын чедиишкинниг күүсеткен. «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарда, «Октябрь 30 чылы» колхозта парткомнар политчырыдышкынның ажылынга удуртулганы экижиткен. «Тыва» совхозта парткомнуң ораалчы секретары эш Ч. Ондар коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң марксизм-ленинчи өөредилгезин удуртур даалгазын эки күүсеткен. Ооң харазы-биле өөредилге организастыг, бедик деңнелге эрткен.

Ажылчы чонарның хүн бүрүде озуп турар культурлуг негелделерин хандырары-биле культура чырыдышкын албан черлериниң ажылын бедик деңнелге тургузарын партияның XXIV съездизи онзалап айыткан. Ону боттандырар дээш партия организациялары культура чырыдышкын албан черлерин масса-политиктиг ажылдың одаа болдуруп турар.

Районда ажылдап турар 42 культура албан черлериниң одагларын ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатказ уран чүүл көрүүдезинге белеткеддерин клубтарда, культура бажыңнарында чорудуп турар. Ооң-биле кады лекция помчулгаары, беседалар болгаш өске-даа массалыг ажылдар культура одагларында чоруттунуп турар. Чижээ, бо чылын 47 темалыг болгаш массалыг кежээлер арткен, 110 лекция помчуттунган, 212 беседалар, ыыткыр помчулгалар болгаш.

А «Сүт-Хөл» совхозтуң Сүг-Аксы культура бажыңының (директору Ч. Куулар) ажылы янзы-бүрү хевирлиг. Анда хөй кижи чыглып, массалыг ажылдарга киржип турар. Орта болуп эрткен «Төрээн чугаанның культуразы» деп диспут, чогаалчылар Салчак Токаның «Чонуң оглу», Олег Сагаан-оолдуң «Кежиктиг сылдыс» деп номнарынга помчулга конференциялары, совхозтуң кол агроному Вадим Оюн-биле, механизатор Эрес-оол Сарыглар-биле, саавчы О. Кара-кыс-биле ужуражымышкын кежээлери бедик деңнелге арткен. Шак ындыг хевирлиг массалыг ажылдар «Алдан-Маадырның» клубтарынга, «Большевиктиң», «Октябрь 30 чылының» культура бажыңнарында база болуп эртер.

Районнуң колхоз, совхозтарында, албан, бүдүрүлге черлеринде барын муң чыгыы агитаторлар, политинформаторлар ажылдап, ажылчы чонуң күзенчиг аалчылары болбушаан, Коммунистиг партияның, Совет чазактың шинтирлерин, чуртта болган делегейде болуушкуннарны, республиканың, районнуң мурнунда саалыган сорулгаларны ажылчы чонга тайылбырлап, оларны ажыл-херекче мобилизастап турар.

Чон ортузунда идеологтуг ажылдың чорудулгазында чедиишкиннер бар болза-даа, улуг четпестер чайлаттынмайн турар. Политиктиг болгаш экономиктиг билиглерни чон ортузунга пропагандалаарын чамдык партия организациялары четпес чоруткан. «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, «Искра» колхозта болгаш өске-даа черлерде партия организациялары партия чырыдышкынын кошкак удуртуп, ынчаларын үзүктелиишкинниг, чавыс деңнелге эрттирген. Ол ышкаш АТБ-де, райкүүскомнуң иштики херектер кылдыгында, райкүүскомнуң кедээ ажыл-агый эргелинде парторганизациялар политөредилгени куду деңнелге тургускан. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта партком (секретары А. Ондар) партия райкомунуң бюрозунуң докладының күүседир дээш боттуг түңнелди кылбаан, политөредилгеге партийжи удуртулга өредилге чылының төнчүзүнге чедир кошкак хевээр арткан.

«Большевик», «Тыва», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарга комсомол чырыдышкынының ажылы 1972 чылдың эгезинде эгелээн. Хондергейге, № 463 мехколоннага, «Сельхозтехника» салбырынга, райэмнелгеге комсомол өредилгезин организастаарынга практиктиг дузаны чедирбээн. Ооң хараазы-биле бөлгүмнерниң хой нуруузу өредилгезин чылдың ортаа үезинде соксаткан.

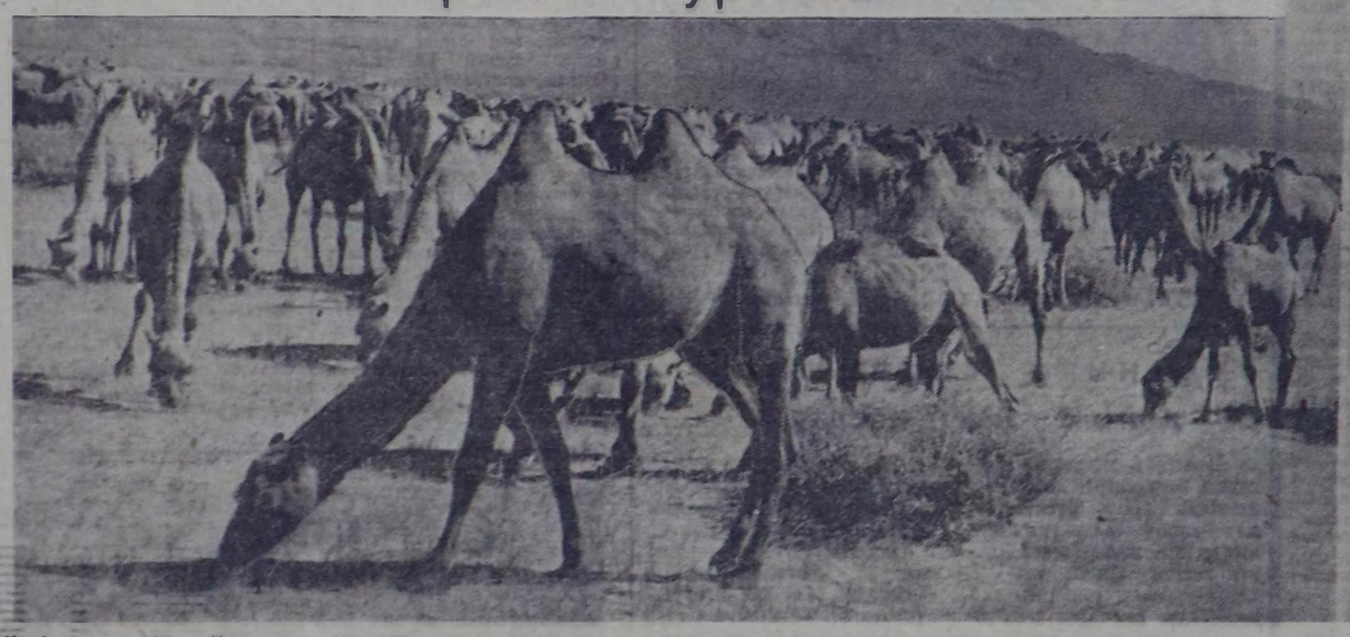
Лекция пропагандазының ажылы амгы үениң негелделзинге дүүштүр чедир чоруттунмайн турар. Ийиги кварталда помчуттунган лекциялар бирги кварталдаазындан дыка эвээш. Чаңгыс чижек, Ленин аттыг колхозтуң лекторлары бирги кварталда 30-ни помчаан болза, ийиги кварталда чүгле сес лекция помчаан. «Сүт-Хөл» совхозта «Биллиг» ниитилелиниң эки организациязы (удуртукчулары М. Чимит-Доржу, З. Куулар) лекторларның ажылын холга албайн турарын квартелда 3—5 лекция помчааны хереченнээ турар. Районнуң «Биллиг» ниитилел организациязы (харыысалгалыг секретары М. Дүгуржап) лекция пропагандазын кошкак удуртуп, негелдени сулаткан. Мурнакчы лекторларның дуржулгазын неитередир, чаа лекция чогаадырын организастаарын турар. Ажыл-агыйларның чаагы удуртукчуларын, специалистерин лекция пропагандазын чүрүдарынче кошкак каара удуп турар. Бо ажылды күштелдирип чорудары бистен негеттинип турар.

Культура одагларын массаполитиктиг ажылдың үзүлүг төвү болдурарын чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларын, партия организациялары чедип албайн турар. Тере-Хөл сүүрда клубтуң эргелечизи З. Хертек олап чок ажылдап турар. «Искра» колхозта чаа Культура бажыңының ажылы эжиживейн турар. «Тыва» совхозта библиотека эргелекчизи чогу-биле шуулхадыган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Культура бажыңының, Чыргакы клубунуң дериглеэн четпес, ажылы сегивестээн. Совхозтуң салбырларында боттывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүүдезин апрелиде Чыраа-Бажынга болуп турда, а төп салбырлыы аңаа кириишпээн.

Төскү беш чылдың ийиги чылында улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле районнуң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир, партийжи-политиктиг ажылда четпестерни чайладып, ооң дээштинин чедип алыр дээш тодаргай хемчегларни ап, оларның күүселдеэнин партия организацияларындан доктаамал негээр, оларга боттуг дузаны чедирер ужурлуг бис.

А. ООРЖАК.
СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары.

Дайынчы чорааан—сураглыг малчын

Калбаа, делгем Шара-Нур хөвүзу. Ында Шара-Нур хөл суг муну-биле байлаа. Ынчалза-даа ооң эң-не көл байлаа — хөй чүзүн мал-маган.

«Ак-Эрик» колхозтуң хөөчүн тевечизи М. К. Дончунниуң аазынга чеде берген бис. Ооң ее таптыг-ла хөлдүк эриинде турар. Арыг-силиг өөнче кадарчы бисти чалап киирге берген. Радиоприёмник, янзы-бүрү чуруктар-биле кады Михаил Куумаевич ында Спасский биле Фишерниң маргылдаазының баштайгы түңнелин база биимип каан болду. Бүгү чуртта болуп турар белүүшкуннарны, делегей байдалын малчын, ыраккызанта-даа олурар болза, сонсаал чөк сонуургап турарын ооң билген бис.

Чаңчыл болган аяк шайны иштип ора, малчыннның амыдыраа-чуртталгазын сонуургадывыс. Ооң өскен чери Шара-Нур хөвүзу. Бо черден ол чүгле социалистиг Төрээн чуртунче фашистиг идегеттер халдап келгенде, совет улустуң хосталгалыг дайынынга эки тура-биле киржип, фронтуга чорааш каш чыл ыраар умурга таварышкан. Амгы үеде ооң делгем хөрээн «Ада-чурттуң дайыны» орденниң бирги чергези болгаш элээн каш дайынчы медальдар наастал чоруур.

1950 чылда Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозу организастаттынып турда, аңаа баштай кирген кижилерниң бирээзи Михаил Куумаевич болган. Дорааң-на ол колхозтуң тевелерин кадарып эгелээн. Ам таптыг-ла 20 чыл ажыр ола амылында чүткүлдүг амыдап турар. Ооң кадарганы теveлер ам 270 баш чедип турар. Бо чылын 54 бодаганны камгалап алган. Бир улуг теveден-не 6 иг дунту кыргып, 50 баш тевени эътке думааган.

Михаил Дончуң хой-ниитиниң ажылынга база кызымаккай киримип турар. Ол кедээ Советтиң делутады хүзээлгезин ак сеткилдиг күүседип, соңгунчуларын-биле үргүлчү ушуамышкынны кылып турар. Хөөчүн малчынның уруглары база күш-амыгга хандыкшыдыг кижилер болуп өскен. Улуг оглу Михаил колхозунда човаачылап турар, а оон бичизи — Миков адазының көл дузалакчызы, теве кадарарының мергежилиин чедип алган. Сурагныг малчын, күш-амыгга болгаш дайынга-даа үлегер-чижектиг болуп шылгараан Михаил Куумаевич бодунуң ег-бүлезиниң херээжин ээзи Серен Мыштаалаевна-биле шак ынчаар амыдырап, чурттап орар.

С. ФЕОКТИСТОВ.
Авторнуң фотозу.

СПОРТКА УДУРТУЛГАНЫ УЛАМ ЭКИЖИДЕР

«Күш-культура болгаш спортту улам ынай хөгжүдер хемчегler дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын база ажылчы чонуң күш-дамыр кижизидилгезин экижидер хемчегler талазыбиле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтирлерин амыдырала боттандырар дээш Улуг-Хем районнуң партия организациязы совет, профавилел, комсомол болгаш спорт организларының киржилгези-биле чамдык хемчегдерни сөөлгү үеде боттандырган.

Үлетпүр бүдүрүлгелерде, колхоз, совхозтарда, албан организация черлеринде күш-культура коллективтериниң кежигүннериниң саны өскен, спортчу мергежилги бедип турар.

СЭКП райкому районга күш-культура болгаш спорт ажылын улам ынай сайзыраадыр сорулга-биле райкомнуң бюрозунга районда спорт ажылының байдалы чугаалашкаш, ону экижидериниче угланган доктаалды хүзээлгеп алган. ГТО-нуң чаа комплексизин иештередир талазы-биле хемчегlерни ажылдап кылгаш бажыглаар.

Район-культура кижизин кадының бажыглаарынга база бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга улуг ужур-дузалыын дыка хой ажыл-агый удуртукчуларын билип, ону массалыг болдурар, материалдыг базазын быжыглаар хемчегlерни ап турар. «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая», «УТКА 25 чылы» совхозтарның парткомнары спорт херээн экижидер хемчегlерни алгылаан. Күш-культура организациялары кварталда, айда чорудар ажылының планын партия, профавилел, ВЛКСМ комитеттери-биле кады сүмележип тургускаш, ону амыдырала боттандырып турар. Ынчангаш бо ажыл-агыйларда спортчулар маргылдаалarга идепкейлиг киржип, багай эвес түңнедерлиг болуп келген. Совхозтарда хостаткан инструктор-методистерден «Улуг-Хая» Михаил Чаш-оол, «Күш-ажылдың хостуунда» Базыр-Сат Чолдак-оол олар онаашкан хереен ак сеткилдиг күүседип, бар аргаларын спортту массалыг болдурарынче салып турар.

Сөөлгү чылдарда районнуң бирги черн дээш янзы-бүрү маргылдаалар болуп эрткен. Чүгле 1971 чылда 22 маргылдаа болган. Ацаа 32 кижи бирген, 49 спортчу ийиги разрядтың нормаларын дужаагган. Школачылардан 210 кижи аныяктарның разрядтарын күүсеткен.

Улуг-Хемда спорттуң янзыбүрү хевирлеринге мергежилдиг кижилер өзүп үнүп, республикада бөзин сураглыг бергеннер. «Күш-ажылдың хостуу» совхозта бөдүүжилиин бедидери амгы үеде көл айтырыг болуп турар. Оларче бир дугаарында комсомол, спорт организациялары сагыш салыр хүзээлгелиг. Бо талазыбиле чер-черде чамдык ажылдар чоруттунуп турар.

Ажылчы чонуң оргузунга күш-культураның ажык-дузазын, совет спорттуң чедиишкиннерин пропагандалаар хемчегlерни районнуң күш-культура коллективтери алган. Спорт дугайында лекция, беседа помчуурун, киножурналдар көргүзерин мурнукузундан элээн көвүдеткеп.

Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге секцияларны Шагаан-Арыг хоорайда, колхоз, совхозтарда, школаларда организастаан. Ону хой-ниитичи тренерлер удуртуп, аныяктарны аңаа хөйүү-биле хаара туткаш, оларның спортчу мергежилин бедидер сорулгалыг ажылдап турараар. Жданов аттыг совхозта бокстуң, Арыг-Узүүнде волейбоддуң, Шагаан-Арыгда баскетбоддуң, бокстуң, Ийи-Тал суурда хостуг күрештиң секцияллары багай эвес ажылдап келген. Михаил Донгак, Тартан-оол Максыр, Юрий Карбы олар хой-ниитичи тренер даалгазын эки күүседип, мергежилин өскелерге дамчыдып бөр бүгү хемчегlерни ап турар.

ГТО-нуң чаа күш-культура комплексизин иештередир дугайында СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле ажылдарны чорудуп эгелээн.

ГТО-нуң чаа комплексизиниң ниитилелге болгаш кижиниң кадыынга ажык-дузазын ажылчы чонга тайылбырлаар, ооң нормаларын дужаар хемчегlерни алган. Амгы үеде районда 328 улут улус, 707 өөренikчи ГТО-нуң чаа комплексизиниң чамдык нормаларын дужаагган. Бо ажылды Шагаан-Арыгның № 1, 2, Чаа-Хөлдүң, Хайыракпаның, Арыг-Бажының школалары идепкейлиг чорутkан.

Шөрүг албазы эрттирер аныяктар аңгыстар организациязы спорт массалыг ажылды сөөлгү чылдарда элээн экижиткеп. Ооң түңнелинде совет армияже албан эрттирип чоруткандарның 90 хуузу спортчу разрядтарлыг болган.

Күш-культураны болгаш спортту улам ынай хөгжүдер талазы-биле районнуң партия, совет, комсомол, спорт организларының ап чорудуп турар хемчегlерин СЭКП-ниң XXIV съездизиниң негелделеринге дүүштүр чедир чоруттунмайн турар. Спорттуң массалыг болуруп чедип албаан, ооң материалдыг базазын кошкак, спортчуларның мергежилин чавыс болуп артышаан чүүдер ам-даа бар.

Национал спорт, футбол бистиң районда ам-даа эки сайзыраваан. Ону экижидип болурунуң бүгү аргалары бар. ГТО-нуң чаа күш-культура комплексизиниң нормаларын массалыы-биле дужаарынга белеткелди база дужаар маргылдааларны колдуунда чоруттунайн турар.

Ажылчы чоннар депутаттарының чамдык чер-чер Советтеря, профавилел, комсомол организациялары спорт хемчегlерин холга албайн, калбак активже даянмайн турарындан үстүүде айыткан четпестер үнгей.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү чыыжының дөрткү сессиязынга республикада күш-культура болгаш спорттуң байдалы база ону улам ынай сайзыраадыр хемчегlер дугайында айтырыгны чугаалашкаш, чедиишкиннерни мактап, чедир кылдымайн турар чүүдерни шыңгыы шүүгүмчээш, ону эдип алырынче угланган доктаалды хүзээлеп алган. Сессияга айыттынган четпестер бистиң районга база хамаарыжыр.

«Арагаладашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегlер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында күш-культура болгаш спорт ажылын улам экижидерин айыткан болгай.

Ынчангаш районнуң партия, совет, комсомол, профавилел, спорт болгаш хөй-ниитиниң организациялары күш-культура ажылын партия болгаш чазактың амгы үеде салып турар негелделеринге дүүштүр түзүлээр дээш хемчегlерни алыр апаар.

Х. НОРБУ,
СЭКП-ниң Улуг-Хем райкомунуң секретары.

Педагогика институтунда

ӨӨРЕНИРИНГЕ ТААРЫМЧАЛЫГ

Бистиң социалистиг тургузуувус ажылчыннарның болгаш тараачыннарның ургуларының мурнунда өөредилге чергелериниң ажыын калбаа-биле ажыдып берген. Төрээн чуртувус бүрүн бижик-билиглиг чурт болу бээринге В. И. Ленин социализмниң баштайгы чылдарында-даа бүзүреп турган. Ол соруга шагда-ла боттанган. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларынга дүүштүр дээди өөредилге черлериниң студентилериниң болгаш түскай ортумак өөредилге черлериниң сургуулдарының материал база чуртталга-амыдырал байдалын дыка эки-жидер дугайында чугула шиитпирни СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак хүлээп алган. Чүгле стипендияны бедидеринге болгаш стипендиаттарның санын калбартырынга күрүне бо беш чылда бүдүн чартык миллиард рубльди берип турар болгай.

Студентилерниң Бүгү-авиялел слёдунга Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга мынча дээн: «Совет студентилер — делегейниң аныяктарының мурнакчы отряды. Олар өске чурттарда боттарының үе-чергелери-биле кады империализмге удур, социал талазы-биле чаптыг чорук дээш, бүгү улустарның эң эки келир үезин дээш идепкейлиг демисежип турар. Ол база-ла совет студентилериниң улуг, бедик мозу-шынарыдыр!».

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң дээди өөредилге черлеринде студентилериниң эртем болгүмнеринге болгаш семинарларынга киржилгези массалыг болу берген. Эртем ажылдарының конкурстары болгаш делгелгелери кажангызындан артык калбаа-биле сурагжып турар.

Эргим аныяк өөнүктер болгаш номчукчулар, ам бистиң Кызылда Күрүнениң педагогика институду-биле силерни кыска таныштырып көрейн. 1952 чылда Кызыл хоорайга ийи чыл хуусаалыг башкы институду ажыттынган.

1956 чылда ону калбак профилдиң дээди эртемниг башкылар белеткээр педагогика институду кылдыр эде тургускан. Өөредилгениң хуусаазы 5 чыл апарган.

Тывага бирги дээди өөредилге черин ажыткан чорук Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың улуг ада сагыш салыышкынының херечизи-дир. Тыва болгаш өскеда националдыг ооллар, кыстар алгыг-делгем, чырык, өөредилге болгаш дүржүлге эртиреринге аки дерилгелиг аудиторияларда аки өөренип турар.

Чыл келген түдүм институттуң ниити байдалы экижип, доозукчуларның саны көвүдеп, өөредилгениң шынары бедип турар. 1956 чылда 100 ажыг студентилер өөренип турган болза, келир өөредилге чылында хүндүскү салбырга 860 кижи, бот-өөредилге-биле 700 ажыг кижи өөренир. 195 дээди эртемниг башкыларны бо чылын институт республиканың школаларынга белеткээн.

Түскай эртемниг башкыларны физика-математика, филология, биология-химия деп үш факультеттер белеткеп турар. Оларның составында 11 кафедра бар. 29 түскай деритингеи лабораториялар болгаш кабинеттерни ол кафедралар удуртуп турар.

Кабинеттер болгаш лабораторияларның дериг-херексели чыл келген түдүм немежип турарындан студентилерниң өөренирине, дүржүлге кылырынга кончуг таарымчалыг апарган.

Институтта дужулгалыг башкылар хөй. Оларның хөй кезии эртем болгаш методика талазы-биле бижыг билиглиг. Башкыларның иштинден эртем кандидаттары—25 кижи, доценттер — 10 четкен. 20 ажыг кижи доктор болгаш кандидат диссертацияларын бижип, ажылдап турар.

Сөөлгү үеде бистиң институттуң дыка хөй доозукчулары чурттуң янзы-бүрү хоорайларының аспирантураларында чедиишкиниг өөренип, доозуп кээп турары биске дыка өөрүнчүг. Чижээ, А. В. Набатов, Е. С. Бойко, Г. Самсонова, Фаина Бартан, К. Б. Март-оол дээш оон-даа өскелер оларга хамаарыжыр.

Студентилер чүгле башкы эртеми чедип алырындан аңгыда, харын эртем-шинчилел ажылдарын кылыр аргаларны институт оларга бээр. Оон херечензи — өөредилге лабораторияларындан аңгыда, түскай деритингеи эртем-шинчилел лабораториялары, студентилерниң эртем иштилелиниң конференциялары чыл келген түдүм шынаржып бар чыдар.

Чаа өөредилге чылында институттуң ийи өөредилге корпустуг болур. Студентилер кончуг эки хандыртынган хоорай төвүнде беш каът общежитиеге чурттаар. Оон иштинде изиг чемниг буфет, момчулга залы, өөредилге өрээлдери бүрүн бар. Кысказы-биле чугаалаарга, өөренир, чурттаар, дыштанып, эртем ажылы кылырынга таарымчалыг байдал аңаа түзүстүнүп.

Эргим аныяк өөнүктер! Коммунистиг иштилелди тургузарының эң чугула айтырыының бирээзи — чонну, ылаңгыя аныяктарны, бичии чаштарны эртем-биилгге өөредири, оларны коммунистиг ёзуга кижизидери болур. Ол улуг, чаагай херекке бодунуң үлүг-хуузун киирерин күзээннерни бистиң педагогика институду чалап турар. Кээп өөренип.

Х. С. АЛДЫН-ООЛ,
институттуң ректору, доцент.

БИСТИҢ ФАКУЛЬТЕТТЕ

Бо юбилейлиг чылда Кызылда Күрүнениң башкы институду бодунуң чээрби чыл болганын база-ла демдеглеп эртиреп. Ынчан ээн-не баштай институт ажыттынып турда, тургустунган факультеттериниң бирээзи — филология факультеди болур. Эрткен чээрби чылдарның дургузунда факультет республиканың улус өөредилгезиниң шугумунга дыл, литература, төөгү талазы-биле дээди эртемниг башкыларны белеткеп үндүрүп турар.

Эрткен чээрби чылдарның дургузунда институттуң материалдыг баазазы быжыккан. Оон - факультеттери мурнундаазынга деңнээрге шуут таныттынмас кылдыр оскерлип, дээди эртемниг, дүржулгалыг башкы кадрлар-биле хандыртынган. Филология факультединде 280 ажыг студент өөренип, анда барык дөртен хире башкы ажылдап турар. Бо өөредилге чылында факультетти ниитизи-биле 72 кижи доозуп үнген.

Факультет колдуунда-ла национал школаларга орус дыл болгаш литература башкыларын (өөренир хуусаазы дөрт чыл), орус дыл болгаш литература база тыва дыл болгаш тыва литература башкылаар (өөренир хуусаазы беш чыл) башкыларны белеткеп үндүрүп турар.

Институттуң дыл болгаш литература факультединде орус дылдың, тыва дылдың, литератураның болгаш даштыкы дылдарның кафедралары бар. Анда ажылдап турар башкыларның барык дөртенден ажыг хуузу бедик мергежилдиг, дээди өөредилге черлеринге хөй чылдар иштинде ажылдап келген эртем кандидаттары болгаш доценттилер. Дүржулгалыг эртемден башкыларның удуртулгазы-биле түс-түс кафедраларда литератураның, орус болгаш тыва дылдар талазы-биле шинчилел ажылын чорудуп, эртемге күзеддиг, аңаа сонуургалдыг студентилерни аңаа киириштирип, студентилерниң ортузунда эртем-шинчилел ажылдарын калбаа-биле чорудуп турар. Бо өөредилге чылында орус дыл кафедразынга организастаан дыл талазы-биле эртем болгүмнерин эртемденнер Р. Р. Бегзи, Ф. М. Бартан, Е. И. Коптева болгаш ол кафедрага дыка үр чылдарның дургузунда ажылдап келген дүржулгалыг башкылар И. М. Бородич, В. Ф. Серебренникова база литература кафедразының эртем болгүмнерин эртем кандидаттарын М. А. Хадахана, Г. Н. Курбатский болгаш дүржулгалыг башкылар А. С. Мазуревская, В. М. Грачева, тыва дыл кафедразының болгүмнерин эртем кандидаттары Ш. Ч. Сат, К. Б. Март-оол, Д. С. Куулар, РСФСР-ниң алдарлыг башкызы Е. Б. Салзынмаа болгаш өскелер-даа удуртуп, орус, тыва дылдарның болгаш литератураның талазы-биле кончуг солун илеткелдерни белеткээннер.

Факультет чыл санында чаңчыл болу берген орус, тыва дылдарның болгаш литератураның солун айтырыгларының талазы-биле кежээлерни, конференцияларны болгаш диспуттарны эрттирип турары кончуг солун. Ол кежээлерни студентилер боттары белеткеп, бөлүктер аайы-биле солун маргылдааларны чорудуп турар.

Филология факультеди соөлгү ийи чыдың дургузунда институтка өөредилге-кижизидилгиниг ажылдарга бедик көргүзүг дээш организастап турар социалистиг чарышка бирги черни ээлеп, «Эң эки факультет» деп выпелди чаалап алган. 1970—71 өөредилге чылында институттуң 35 бөлүктериниң аразында эки өөредилге, хөй-ниитинниң ажылынга идепкейлиг киржилге дээш чарлаан социалистиг чарышка филология факультединиң ийи дугаар курузунуң үш дугаар бөлүү бирги черни алгаш, бо чылын институттуң садып берген туристиг путёвказы-биле маадыр хоорай Волгоградты барып көөр аас-кежиктиг болганнар.

Бодунуң шилип алган түскай эртеминге кызымаккай өөредилгениг, хөй-ниитинниң ажылынга идепкейлиг студентилер бистиң факультединисте хөй. 1971—72 өөредилге чылынын түннелинде факультеттиң 45 ажыг хуузу чүгле дөрт, беш демдектерлиг өөренип турарын чугаалаарга четчир. Эрткен чылын Октябрь айда Москва хоорайга болуп эрткен Бүгү-авиялелдиг студентилериниң слёдунга филология факультединиң студентизи Ойдуп-оол Бичен киржир эргени чаалап алгаш, оон ажылынга киришкен.

Факультетте чоруттунуп турар ажылдарны допчулап чугаалаарга ыдыг-дыр. Моонбиле чергелештир бо чылын чаа школа дооскан онгу классчыларга болгаш мурнунда чылдарда школа доозуп алган, ам өөренирин күзеп чоруур аныяктарга хамаарыштыр чүнү сүзелеп болурул дээрге, бир талазында чамдык аныяктарда ыыдыг болдалдар бар: «Филология факультединге өөренири чиик, анда чүү боор, бижик бижип билбес эвес, харын-даа үр гүлүүлеле солун номнар номчуур ана амыр чүве шыкаалыг» деп, чиик көрүп турарлар бар. Хамык ужур чиигинде, математика, физика дээш ышкаш эртемнер өөренмезинде эвес, а кижилерниң өөредилгеге кызымаккайындан хамааржыр. Бир эвес школаны чеже-даа эки демдек-биле дооскаш, дыл, литературага хөөн чок болур болза, өөренири кончуг берге болур. Ийи талазында, дыл эртемнери үргүлүүнүң, хүн бүрүнүң кызымак, шудургу ажылгыр болуудун негеп турар. Бир эвес дыл, литература талазы-биле билиглерни чүгле башкыларның лекциязындан дыпнап өөренип алыр дээр болза, ол шуут шын эвес.

Сөөлгү чылдарда он класс дооскан школачыларның аразында дыл болгаш литературага хандыкпылдыг өөреникчилер хөй болуп турар. Моонбиле чергелештир филология факультединге өөренип киерин күзээн абитуриентилер ковүдеп турары-биле конкурстуң негелделери база-ла улгадып турар. Бо чылын бистиң республикавыстың ортумак школаларын дооскан онгу классчылардан филология факультединге өөренири-биле билдиринишкиннер кээп эгелей берген. Ынчангаш киреринин акзаменинге эки белеткенгеш, эки түннелдерни көргүзүп, конкурска тиилеп үнерин оралдажыр ужурлуг.

В. БИЧЕ-ООЛ,
филология факультединиң деканы.

ЧУРУКТАРДА: электро-радиотехника кабинединде студентилерниң дүржүлге кылып турары (үстүнде). Болүк студентилерниң номчулга залында кичээлден турары (адаанда).

С. ЧОЙГАННЫҢ фотолары.

Тодаргай хемчеглерни алыр

Коскү агитацияны бистиң колхозта капчалдыр ажыглап турарыл? Мындыг айтырыгдан салгаш, көөр болаувусса, оон чогуур деңнелде тургустунмаанын дораан-на эскерип каар бис.

«Тоску беш чылдың коргузуглери» деп тускай стендини колхоз баштаар чери хой акша үндүрүп тургаш, мүн-не кылдыртып алган. Ону ажыглап турары четпес. Үк стендиде республиканың, районнуң, колхозтуң чедиш алган чедиишкиннерин болгаш сүтбаразын фермаларының, хойжу бригадаларның көргүзүүн декада аайы-биле көргүзер көзеноктер бар. Парткомнуң талазындан ону ында-кааш чугай-биле долдуруп бижип каарга, оозу ийи-бир хонганда балалып каар. Ынчангаш ол стендини чоп ажыглап, ону доктаазыл болгаш чараш кылдыр бижип долдурар болза, оон дээштин болгаш ажыктыг күштелир деп бодаар мен. Ону ынчалдыр кылыр-даа ужурлуг.

Ол ышкаш тыва херээжен кижиниң овур-хевирин көргүскеш, «Кирип моорлацаар!» деп бижип каан, улуг хемчээлдиг чурук клубта анаа чыдар.

Колхозтуң чаа клувун бо чылдың эгезинде «Культура бажыңы» кылдыр эде адаан. А оон адреси клуб болбушаан хевээр турар. Оода ону эдип алза?..

Парткомнуң болгаш колхоз баштаар черинниң хана солуну чүгле байырлалдар таварыштыр үнүп турар, оске хүннерде шуут үнмес. Хана пардалгазын экижидер дээш ону харыылап турар эштерден негелдеш күштелдирер херек.

Культура бажыңында болгаш коңторада «ССРЭ-ниң 50 чылын толептиг уткуулуцар!» деп бижээш азып каан лозуңдан өске ажыл-ишче кижилерни кыйгырып турар хана уткалыг лозуң, плакаттар чок.

Бо бүгүден алгаш көөрге, коскү агитация куду деңнелде тургустунган деп чүве тодаргай-дыр. Ынчангаш колхозтуң парткому коскү агитацияның деңнелин бодидер, дээштиин күштелдирер дээш тодаргай хемчеглерни ап, ону боттандырар ужурлуг.

К. КАЛГА-ХӨӨ.

Улуг-Хем район, «Х Улуг хурал» колхоз.

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

Съезд доозулган

РИМ. (СЭТА-ның корр.). Италияның пролетаржы чаңгыс эптиг социалистиг партиязының онза съездизи Римде конгресстер ордузунга доозулган. Оон делегаттары Италияның пролетаржы чаңгыс эптиг социалистиг партиязының бодунуң дүжер дугайында болгаш оон кежигүндерин Италияның Коммунистиг партиязының хүрээлеңиите кирирер дугайында партияның удуртулгазының хөй нуруузунуң съездиге чугаалажып көрдүрүп, бадыкадыры-биле кирирген саналын түүдүткүнүп корген.

Съездиниң киржикчилериниң хүлээп алган резолюциязында чугаалааны болза, Италияның пролетаржы чаңгыс эптиг социалистиг партиязының IV национал съездизи партияның политиктиг секретары Д. Валорниниң илеткелиг болгаш Италияның пролетаржы чаңгыс эптиг социалистиг партиязының ТК-ының хөй нуруузунуң киирген документизин чүүдүткүнүп, Италияның Коммунистиг партиязыбиле Италияның пролетаржы чаңгыс эптиг социалистиг партиязының каттыжарын боттандырарын доктаатты. Бо шиитпирни амыдыралга боттандырары-биле бүгү эргежок чугула хемчеглерни алырын партияның төп болгаш черчерде күүсекчи органнарынга съезд даалган.

Бомбалаарын үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ВДР-же халдаашкыннар үезинде америк ужар чүүл бедик чалдарны болгаш өске-даа сугнат дериишкиннерни бомбалап турары хаая эвес деп, «Нью-Йорк таймс» солун дыңнаткан. Ынчаарга «Пентагон бедик чалдарны херек кырында бомбалап турарын база чажырбайын турарэ деп, ол-ла солун бижээн.

«Хүн бүрүде Соңгу Вьетнамга кыдыг ажылыг чөңгээлерниң чеже бооп турарын чугаалавары берге-дир» деп, «Нью-Йорк таймс» солун демдеглээн. Апрельде американ-

Шиитпирлиг удурланыышкын

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи мегеледи кылган. Июль 15-те америк самолёттар Соңгу Вьетнамның чамдык можуларында сырый чурттакчылыг районнарны бомбалаан деп, ол мегеледе чугаалаан. Куангбинь можуже болгаш Винь-линь зоналарже халдаашкыннарга «В-52» дээр самолёттар киришкен. Америк флоттуң корабльдери Куангбинь можуның эрик сугларын боолаан. Бомбалаашкыннарның болгаш боолаашкынның түңнелинде хамааты чонну ортузунда өлүрткен болгаш балыглаттырганнар бар болган. Хой-хой чурттарга бажыдварын, улус ажыл-агый объэктилерин болгаш культура төптөрин үрегдээн.

ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозу АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң бо айыыл-кемниг үүлгедишкиннерин шиитпирлиг бүрүү шаап база сөңгалап, Соңгу Вьетнамны бомбалаарын болгаш боолаарын, оон порттарын миналаарын болгаш бүзээлээрин, а ол ышкаш Вьетнам Демократтыг Республиканың түскай догуннаашкынынче болгаш хамаарышпас чоруунче халдаашкын болур ёске-даа бүгү үүлгедишкиннерни доп-дораан соксадырын негеп түр деп, медеглелде чугаалаан.

Бомбалаарын үргүлчүлевишаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ВДР-же халдаашкыннар үезинде америк ужар чүүл бедик чалдарны болгаш өске-даа сугнат дериишкиннерни бомбалап турары хаая эвес деп, «Нью-Йорк таймс» солун дыңнаткан. Ынчаарга «Пентагон бедик чалдарны херек кырында бомбалап турарын база чажырбайын турарэ деп, ол-ла солун бижээн.

«Хүн бүрүде Соңгу Вьетнамга кыдыг ажылыг чөңгээлерниң чеже бооп турарын чугаалавары берге-дир» деп, «Нью-Йорк таймс» солун демдеглээн. Апрельде американ-шарның Соңгу Вьетнамже авардан халдаашкыннарының үезинде үезиниң бөөр хем чалдарының системазын бомбалап турары дээш, Хановой буруу шаап келген. Вашингтон ону хүлээвейн туражок, Ханойда журналистер болгаш дипломаттар бедик чалдарны херек кырында бомбалап турарын дыңнаткан. Ынчангаш Пентагон ону хүлээп өөрү ужурга таварышкан. Пентагон бедик чалдар шериг объэктилери-биле кожа турар дээш чүвеге чылдактап турар.

Даштыкыдан допчу медээлер

● **ПАРИЖ.** Франс Пресс агентилелдиң Сайгонда корреспондентизи Куангчи хоорайның девискээринде үзүк-соксаал чок кадыг-дошкун тулчуушкуннар дугайын дыңнадып турар. Америк ужар чүүл чүгле июль он чедиже дүне ол хоорайже 16 удаа күштүг шаап халдаашкынны кылгаш, 1.000 тонна ажыг бомбаларны октаан, ынчалза-даа чалча эрге-чагырганын хосталганын улусчу чепсектиг күштеринниң камгалалын чаза шаап узуткаар дээш оралдажышкынары буурап дужуп турар.

● **ЛОНДОН.** Лондонның солуннарының бижип турарыбиле алырга, эрткен неделя Ольстерниң төөгүзүнде эң-не кадыг-дошкун, өлүм-чидимниг болган. Ирландылар-биле англи шеригларниң чеди хонук иштинде болган сегиржип алышкыннарынга 33 кижи өлген. Байдал ам-даа дыка дүшкүүрлүг. Соңгу Ирландияның хоорайларында частыышкынар үргүлчү дыңналып турар. Ольстериң хемчээл талазы-биле ийиги хоорайы — Дерриниң төп черлери барык шупту чуурлуп, үрелген.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Мурнуу Вьетнамның Сонгми суурунун тайбың чурттакчыларын аватазызы-биле аажылап, өлүргөн взводтуң командири турган лейтенант Келлини агартыр дээш америк эрге-чагыргалар оралдажып турар. Келлиниң болүкчүзү бодунуң камгалап турар кижизиниң херээн катап көөрүн негээр мен деп медеглээн. Суд соонда 16 ай болган-даа болза, Келли амдыгаа чедир кара-бажынга чангыс-даа хонуп көрбээн.

● **КАИР.** «Роз эль-Юсеф» сеткүүл совет-египет харылзааларның үре-түңнелдиг хөгжүп турарының дугайында үүл парлаан. Премьер-министр Азиз Сидкиниң чоокта чаа Москвага аян-чорук кылганынга холбаштыр, ынчан бот-боттарын долузу-биле билчиринин байдалынга бооп эрткен чугаалажышкыннар сүүлүг эп-найыралчы чорукту илереткен араб-совет найыралы-биле халдаашкынныг ажыглаттырганнар бар болган. Хой-хой чурттарга бажыдварын, улус ажыл-агый объэктилерин болгаш культура төптөрин үрегдээн.

● **ПАРИЖ.** Франс Пресс агентилелдиң Сайгонда корреспондентизи Куангчи хоорайның девискээринде үзүк-соксаал чок кадыг-дошкун тулчуушкуннар дугайын дыңнадып турар. Америк ужар чүүл чүгле июль он чедиже дүне ол хоорайже 16 удаа күштүг шаап халдаашкынны кылгаш, 1.000 тонна ажыг бомбаларны октаан, ынчалза-даа чалча эрге-чагырганын хосталганын улусчу чепсектиг күштеринниң камгалалын чаза шаап узуткаар дээш оралдажышкынары буурап дужуп турар.

● **ЛОНДОН.** Лондонның солуннарының бижип турарыбиле алырга, эрткен неделя Ольстерниң төөгүзүнде эң-не кадыг-дошкун, өлүм-чидимниг болган. Ирландылар-биле англи шеригларниң чеди хонук иштинде болган сегиржип алышкыннарынга 33 кижи өлген. Байдал ам-даа дыка дүшкүүрлүг. Соңгу Ирландияның хоорайларында частыышкынар үргүлчү дыңналып турар. Ольстериң хемчээл талазы-биле ийиги хоорайы — Дерриниң төп черлери барык шупту чуурлуп, үрелген.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Мурнуу Вьетнамның Сонгми суурунун тайбың чурттакчыларын аватазызы-биле аажылап, өлүргөн взводтуң командири турган лейтенант Келлини агартыр дээш америк эрге-чагыргалар оралдажып турар. Келлиниң болүкчүзү бодунуң камгалап турар кижизиниң херээн катап көөрүн негээр мен деп медеглээн. Суд соонда 16 ай болган-даа болза, Келли амдыгаа чедир кара-бажынга чангыс-даа хонуп көрбээн.

● **КАИР.** «Роз эль-Юсеф» сеткүүл совет-египет харылзааларның үре-түңнелдиг хөгжүп турарының дугайында үүл парлаан. Премьер-министр Азиз Сидкиниң чоокта чаа Москвага аян-чорук кылганынга холбаштыр, ынчан бот-боттарын долузу-биле билчиринин байдалынга бооп эрткен чугаалажышкыннар үргүлчү дыңналып турар. Ольстериң хемчээл талазы-биле ийиги хоорайы — Дерриниң төп черлери барык шупту чуурлуп, үрелген.

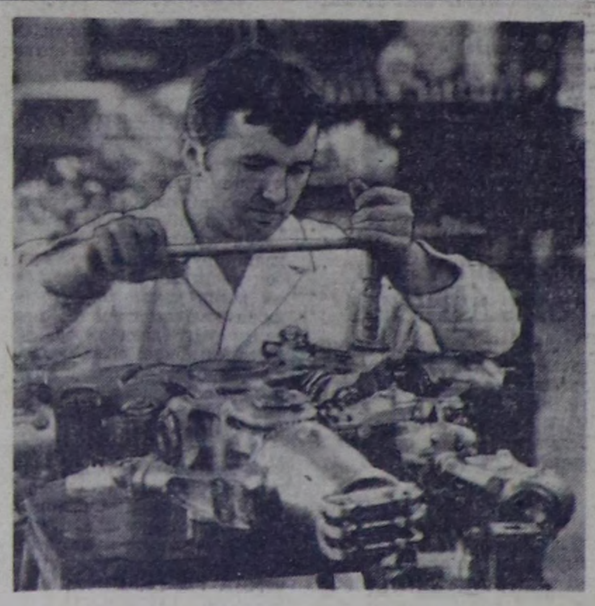
● **НЬЮ-ЙОРК.** Мурнуу Вьетнамның Сонгми суурунун тайбың чурттакчыларын аватазызы-биле аажылап, өлүргөн взводтуң командири турган лейтенант Келлини агартыр дээш америк эрге-чагыргалар оралдажып турар. Келлиниң болүкчүзү бодунуң камгалап турар кижизиниң херээн катап көөрүн негээр мен деп медеглээн. Суд соонда 16 ай болган-даа болза, Келли амдыгаа чедир кара-бажынга чангыс-даа хонуп көрбээн.

● **ТОКИО.** Делегейниң ийиги дайынының үезинде бээр Кюсю ортулуктуң Модзи портунуң суунуң иштинге чыткан минаның чазылганындан дөрт ажылчын аары-биле балыглаган. Суг дүвү аштап турган улуг эвес судно сугже дүже берген.

Ийи ай мурнунда Ниигата портка шак-ла ындыг таварылгадан ийи ажылчын өлген болгаш 40 ажыг кижи балыглаган.

● **БРЮССЕЛЬ.** «Ниити рынокту» чурттарында 14-тен 19 хар чедир назылыг дыка хөй аныяктар ажылдаар чер тыпшайн турарлар. Европаның экономиктиг каттыжышкынының парлалга талазы-биле алган черинин статистика түңнелдеринден ол факт көстүп турар. Бо талазы-биле Италияның аныяктары эң берге байдалда таварыжып турар.

● **РИМ.** Миланга сентябрь 7-ден 11-ге чедир «Музыкалыг салон» дээр делегей делгелгезин болур. Анаа үн бижип, ону ойнаар музыка херекселдерни болгаш аппаратураларны делгээр. Анаа 500 хире итали болгаш даштыкы фирмалар киржир. Ол ышкаш анаа ССРЭ, ГДР, Чехословакия, Франция, ГФР, АКШ, Япония болгаш өске-даа чурттар база киржир.

Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың аразында экономиктиг, эртем-техниктиг кады ажылдажылга чыл келген түдүм-на бижыгып турар. Ам совет бүдүрүлгениң машиналары болгаш дериглери-биле дерээн 300 ажыг улуг бүдүрүзге ПҮР-да ажылдап турар. Совет Эвилелинде боттарының эштеринден польша инженерлерниң алганы техниктиг документацияның үш муң ажыг комплекизи дайын соөлүндеги чылдарда республиканың эртем-техниктиг депшилгезинге күүлүг база болган.

ЧУРУКТА: Люблиниң чоогунда Свидникте машина тудуушкун заводунуң цегинде. Маңаа совет документацияга үндезилээш, «МИ-2» вертолёттарны бүдүрүп үндүрерин эгелээм. Ам ол вертолёттарны Польшаның кодзо ажыл-агыында, а ол ышкаш транспорт ужар үүлүнде калбаа-биле ажыглап турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ливияның чаа чазаа

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Ливия Араб Республиканың Революстуг командылал чөвүлелиниң кежигүнү майор Абдель Садам Джеллуд баштадыр чазак тургускан дугайын чарлаан.

Чаа чазакта иштики херектер министри майор Моцейм аль-Хуни, даштыкы херектер министри Мансур Рашид Кехья, нефть министри Иза эд-Дин Мабрук, сац министри Мухаммед аль-Зарук, Рагаб информация болгаш культура министри Абу Зейд Омар Горда болган. Ынчаарга даштыкы херектер министри Мансур Рашид Кехья Ливия Араб Республиканың КНО-да доктаамал төлээлекчизи болуп турар.

Чаа чазактың составында иштизи-биле премьер-министр А. С. Джеллудту катай алырга 18 министр бар.

Ливияның чаа чазаанның кежигүннери Ливия Араб Республиканың Революстуг командылал чөвүлелиниң даргазы М. Каддафиге даңгыраан берген.

ГДЫНЯ—50 ЧЫЛ БОЛГАН

Гдыня — Польшаның эң-не аныяк хоорайларының бирээзи. Ол ам 50 харлаан. Эртеги шагда оон ам турган черинге балыкчыларның бичии суургажы турган. Хоорайны болгаш аңаа далай өртээлиг тударын 1922 чылда эгелээн болгаш алаан дүрген темп-биле чоруп турган. Ынчаарга делегейнин ийиги дайыны эгелээн соонда, Гдыняны үреп каан.

Польша хостаттынган соонда, ол хоорайны катап тургузарының ажылы-биле кады порттуң дүргени-биле чаартып тударын эгелээн, чаа складтарны, судноларга турар черлерни туткулаан. Хоорай иштизи-биле база озуп, чарашчып турган.

Гдыняны дамчыштыр хөй чүүк артып турар. Польша хөмүр-даштыг оны дамчыштыр дашкаар сөөртүп турар. Ында болза далайлап контейнерлиг сөөртүлгениң чуртта бирги базазының тургускан. Бараанныындан аңгыда, хоорайда пассажирлерниң болгаш балыкчыларның суг өртээлдери база бар. Судно тудар үш суловерф ажылдап турар. Оларның эң улуунга 65 муң чедир тоннажтыг судноны тудуп болур.

Харын-на ол хоорайга 55 муң тонна чүүк сөөртүр улуг корабльдерни туткулаан. Гдыняның Париж коммуназы аттыг судоверфизи польша судно тудуунуң амгы үениң бүдүрүлгези болуп турар. 1950—1970 чылдарда аңаа чүүк сөөртүр ниити күүжү 971 муң тонна болуп турар 303 суднону тудуткан. Оларның дөрттүң үш кезиин даштыкы чуртталардан чагыг ёзугаар туткулаан. Келир чылын Гдыняның судно тудукчулары чүүк сөөртүр күүжү 100 муң тонна болуп турар баштайгы судноңуң тудуун эгелээр.

Далай өртээлиг чаартып, алгыткынының түңнелинде Гдыняның чүүк саарылгазы 1985 чылга чедир 18 миллион тоннага чедер.

Хоорай дүрген өзүп турар, ам оон чурттакчылары 190 муң кижи четкен. Гдыняда далайлап салыгдажышкынныг, судноларга экипаждарын, балыкчыларны хандырар хөй албан черлери, бүдүрүлгелер база ажылдап турар.

Т. МАРТЫНОВА,
СЭТА-ның корреспондентизи.

Алдын эртинени — аас чогаалын чонга

Аас чогаалы-биле байлак болза-даа, ужун-бижин чок төрээн хей-хей улустар түлө Октябрьның социалистиг Улуг революциялыңның ачызында боттарының аас чогаалын сайлыдыр аргалыг болган. Совет эрге-чагырганың үезинде улустарның ден эргези бижыгып, оларның аас чогаалы коммунистиг кижизидилгениң идейлиг чемзээ болуп, маржезам-ленинизмниң өөредилиинден чырык хереглиг чаагай оруктуг алган. Совет эрге-чагырганың чылдарында ССРЭ-ниң улустарының аас чогаалын чыыр болган сайыралар толаазы-биле улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Оон кежү барымдаазы 1937 чылда «ССРЭ-ниң улустарының чогаалдары» деп хей нэпия улустарның эң шилиндек аас чогаалдарының чыындызының үнгени болур.

Тыва интеллигенцияның аас чогаалынга сонуургалы 1931 чылда А. М. Горькийниң совет чогаалчыларның бирги съездизинге «...Сөстүң уравының этези аас чогаалында. Аас чогаалдарын чыыр, оон өөренирер, оны чаартып кылыдар...» деп кыйгырыы-биле чергелеттир бөскээн.

30 чылларда «Хөстүг арат», «Арзаа шыы» солуннерге, «Чыынды чогаалдар», «Революстуң херели» деп сеткүүлдерге фольклор арынарды кежү черии эзелеп турган. 1939 чылда «Тыва тоолдарының» бирги чыындызы үнген. Ол үеде үнүп турган үжүглелдерге, номчулга номнарывга үнүп турган тоол, тывызык, үлегер чугаа, ырлар аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинге, культурлуг хөгжүлдезинге улуг салдарны чедирип турган.

Тываның Совет Эвилелинге каттыжыңканының соонда, 1945 чылда Тываның дылдың, литератураның болгаш төөгүүнүн артем шинчилел институдуун тургустунганындан эгелеп улустуң аас чогаалын чыыр, шинчилээр ажылдың эртемниг үндезинин быжыглып, онуң чоп ортузунга иептередип парлаар, суртаалдаар ажыл шүүдэн эгелээн.

Тыва тоолдарның 1947 чылда үнген чыындызының эге түүлүн чогаалчы С. А. Сарыг-оол бижээн: «Тоолчу Баянай 90 хире тоолду ыдып берген. Ол кандыг-даа бижиң билбес болгаш төрээн дылындан өске кандыг-даа дыл билбес. Ол хиреэнде Моолдуп «Кезер тоожузуна» чигливе тыва дыл кырынга ыдып чоруур. Оон ол 90 хире тоолдарында 2—3 хүн иштинде тоолдаар узун тоолдар бар. Ол чыскаш тоолчулар хой. Оны дүргеп чыып, шинчилеп, кодуруп үндүрер ажыл чүүле Тываның национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразын, чечен чогаалын, үран түүлүн хөгжүдеринге улуг салдарлыг болур эвес, харын делегейниң аас чогаал ортинезинге чаа немелде болуруу чугаа чок...» деп бижээн.

Аныяк тыва литератураның кол үндезини болбушпаан, аас чогаалы бистиң аныяк үран түүлүүстүң социалистиг реализиниң бүгү принциптерине дүжүүн турар эге дазыл, дамырал боон сайзыраан.

Хакаска, Бурятияга, Якутияга, Молдавияга, Москвага мун-мун көрүкчүлерин кайгаткан конвертлерге сураглыг үран түүл ажылдакчыларның бедик үнелелиг ап, хой-хой дипломнар-биле шаннаткан аныяк «Саян» ансамблиниң дерт үнге хөйүүн ырлап турары «Хемчиим турда», «Тоорукчуг долгай тандым», «Хайзагайты», «Өдүген тайга», «Тове-Хая» деп ырлары базала улустуң аас чогаалының эртинези.

Бөгүнге чедир тыва тоолдарның 13 чыынды номнары үнгүлээн. Номга үндүрер тоолдарны коммунистиг кижизидилгеге үжүр-дүзалыыш, үран-чечениң, бедик идейлиин барымдаалап турары билдингир.

Чер-черлердең аңгы-аңгы тоолчуларның стилин хевээр арттырар болгаш үран-чечениң талазы-биле 1947 чылда үнген чыынды онзагай болуп арткан. «Таваа-Херел», «Моге Шагаай-Тоолай», «Тоя-Арапчын хаан», «Кайгывай Мергене», «Баян-Тоолай» деп маадырлыг улуг тоолдар ол номга бир-ле дутаарыпта партатынган.

Ооң эгезинде-ле парлалгага белеткээр тоолдарның литературлуг чазалгаларын ол номчуң чурумунга эдертип кылып турары таварылга эвес. Ол ном «Тыва тоолдарының» оруктажы болу берген.

Чүрүк каасталгазы болгаш техника талазы-биле ол серияның 4-кү ному бедик деңгелде. Чүрүкчү Л. Протасов национал «шинчиин» дилеп, тыпкан, тоолдарны амыдыралга чоокшулаштырарын кыыткан. Ол номну тургускаанар А. Калзан, Д. Куулар тыва тоолдарның чурумчаан эгезин, катташташкыннарын хевээр арттырып, үк номчуң дылын бодуунчүдеринче сагыш салганнар.

Авторларның номдап номче негелдезин улгадым, техниктиг дүржүлгазы бедип турганын «Тыва тоолдарның» 6-гы үндүрүлгезинден эскерип болур. Ол номда эргижирээн сөстерниң болгаш өөскен чугаалардың таймылбырын бир-ле дугаарында делгерецгейн-биле берген (номну Д. Куулар тургускан). Чүрүк каасталгазының талазы-биле 7-ги үндүрүлгеши онзалап демдеглээри чугула. Чүрүкчү Чолдак Янгол номда киргеп тоолдарның утказынга дүжүүн турор композинин (тургузуг) талазы-биле тывызык шинтиргелеттинген сөлүүг үран-шевер чүрүк каасталгазын кылган. Тоолдарның шилилгезин номну тургускан О. Дарыма челиишкинниг кылган.

Сайзырагай бурунгу культурлуг тибет улустуң болгат моол, бурят, калмык улустарның үр үениң иштинде демнежип чогаалдың тургускаңы аас чогаалывысты бүгү эвилелдиң номчукчуларынга танышпырып, ооң шинчилекчилеринге таварымчалыг аргаңы берип турар. Ол номнардан 1970 чылда Новосибирскиге үнген М. А. Хадахановиң, 1971 чылда Москвага үнген Марк Багатинниң тургускаңы чыынды-ларда хой саңныг маадырлыг, түүлгаазыңның амытаннар дугайында тоолдар киргеп. 1971 чылда Москванын «Малыш» деп ном үндүрер черн Өскүс-оолдарның 4 болүүн оның чуруктары-биле бичии чаштарга бараалгаткан.

Тыва үлегер домактарның орус болгаш тыва дылга катай йиңги үндүрүлгези, тывызыктарның, кожамыктарның бир-бир чыындызары үнгүлээн. Ю. Кюзегештиң эге созуу-биле тургускаңы (1965 ч) «Тыва кожамыктар» ам ховар ном болган.

Чоокта чаа эртингенивис республиканың тоолчуларының болгаш мыраажыларының 4-кү чыызы аас чогаалын хөйүүн ортузунга суртаалдаар болгаш улустуң чеченнерниң хей-аъдын көдүрер сорулгазын чедиишкинниг күүседип, чаңчылыкчыл фольклорну байырлал болган.

Улустуң аас чогаалын чон ортузунга суртаалдаар ажыл-га тоолчулар-биле ужуражыпка неижолери көскү түнелдерин бергеп, чыышка район бүрүзүнүң төлээдери кээп киржип, боттарының репертуарынган аас чогаалының дээре хевирлерин бижиткеннер. 67 тоолдар, 936 күлдет ырлар, кожамыктар, 130 хире янзы-бүрү аялгалар, 20 аялга-йөрээлер, 283 үлегер домактар, 125 тывызыктар, 45 тоолчу чугаалар үн бижиир аппаратларның дузазы-биле бижиттингеп.

Улуг-Хем районнан Б. К. Сарыг-Шымрының, Т. С. Сарыг-Хаанның, К. Д. Амырбиттиң, Эрзинден — М. Б. Шойжуңуң, С. С. Чымбаның, Тандыдан — К. У. Кадыскаңың, К. Я. Сандаа-Маадырның, Чөөн-Хемчиктен — М. С. Хүргүл-оолдуң, К. Б. Чапаан-оолдуң, Монгүн-Тайгадан — С. Ч. Самбуунуң, Овүрдеп — Т. Ш. Хуваң-Караның, М. С. Балдыжыктың киргеп материалдарның шынарлыг болгаш үнелиг деп санаан.

Орус чурттакчылардан аас чогаалын бижиир ажылды бо чыышка бир-ле дутаарында боттадырган. Кан-Хем районнан келген П. Г. Астраханцева, И. Ф. Глазырина, А. Ф. Черменева сугаар элээн хей улустуң ырларын бижиткеннер.

Монгүн-Тайгада Саая Самбуунуң, Барыың-Хемчиктө Саая Амырыктың, Сүт-Хөлдө Монгүш Хүргүл-оолдуң ол черлериниң кодө клубтарынга литература башкыларының үдуртулгазы-биле эртилээн аас чогаалының кежээлериниң идепкейлиг киржип турарын демдеглээри чугула.

Республиканың солуннар болгаш радио, телевидение черлерин аас чогаалын дыштаныр хүнүүн арыннарынга, намчыылгаларынга чыыдып турар.

Институттуң фольклор секторунуң ажылында чедир кылдывнайн турар түүлдерин ооң эртер аргажок. Парлалгага белеткээр тоолдарны литературжударының негелдеп амытаңга чедир бичии-биле доктаатыңнаан. Хей номчукчуларга солуң чугааларны, тоолчу чугааларны, алгат-йөрээлерин, үргүлларга аас чогаалын парлалгага белеткээр ажыл саадал турар. Бо чыышка парлаттынар ужуруглуг турган «Тыва аас чогаалының очериги» авторларның столунда бүтүзээн чыып бергеп. Жанрлар талазы-биле улус хемчеглиг шинчилел ажылдары кылдывнайн турар.

Тываның алдарлыг тоолчуларының түскей чыындыларын үндүрүп эгелээн болзаадаа, оларның памнар төөгүзүн шинчилээр, портреттерин бижиир ажылды чоруудар өйү келгеп.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.
ТД ЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы.

Спорт · Спорт

База катап футбол дугайында

Футбол — миллион-миллион кижилерниң оюну. Бүгү нас-харының кижилерэ футболга хандыкпылдыг. Миллион-миллион кижилер футболду ойнаа, а миллион-миллион кижилер футбол ойнаан черге барып турар болгай. Шилдэгэй бистиң чүртүвүстүң шилилдек командазы ойнаар деп барганда, кижилериниң соңуургалы улам күштелир. Европаның чемпионадының шүүлде чадазы Бельгияга болуп турарының үезинде бистиң эң дээре футболчуларывыстың оюнунга хамаарылыр хой янзы хөнүүг үнелеп көрүүшкүнүнерниң болуу бергенин таварылга эвес.

ССРЭ-ниң шилилдек командазы ийиги черни эзелеп, монгүн медальдарны чаалап ап, шүүлде оюнга киржир эрге дээш ойнап турган, Соңгу Ирландияны, Испанияны, Югославияны болгаш Германияның командаларын уткан. Европаның бирги черн дээш бүгү дөрт шүүлде оюн маргылдааларынга чүүле совет шилилдек команда киришкен. Моңу алган көөрге чедишкин чиганнар чок ышкаш. Ынчалза-даа бистиң футболувустуң эрге-ажыктарын эртим үнелеп турар кижилерге ГФР-ниң шилилдек командазы-биле шүүлде оюнга бистиң спортчуларывыстың оюнунуң шынары сеткил көөрүнчүг эвес болган.

Оон-биле холбаштыр Бүгүэвилелдиң спорт комитединг дужаал үндүрген, чамдык футболистер шүүлде оюнну харысаалга чок киргенин демдеглээн. Хамык үшүр чүүле чамдык ойнакчыларда эвес болдур йөнн. Дужаалда айтып турарын ёзугаар алырга, шилилдек командаңы оюнунда хой-хой четпестер бистиң клубтар аяы-биле футбол командаларывыстың хогжүлдезинде четпестергеп. өөредилге-шеңелде оюнналарны четпес деңгелге эрттирип турарындан база хамаарыжыр. Ворошиловградтың «Заря» командазы харын атлеталыг белеткелди хей болгаш үре-түңнелдиг чорудуп турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң чемпионадында «Заряның» тергиндеп турары таварылга эвес. Шеңелде оюннарны недереддиг, харысаалгалыг ёзу-биле көөрүп болдунуң ойнакчыларындан командаңы удуртукчулары чедип алган.

Августуң төнчүзүнде—сентябрьның эгезинде ССРЭ-ниң кол-кол футболистерэ Мюнхенге Олимпий оюннарынга барып ойнаар. Ол оюнга киржириниң мурнуу чарыында база бир шеңелде оюн үдуртулга чедимче чок эртиен. ССРЭ-ниң шилилдек командазы Васа хоорайга Финляндияның шилилдек командазы-биле ойнаан, хайыннашкан. Сан 1:1 болган. Ынчалзажок совет футболистер Олимпий оюннарынга эки белеткелдиг ужуражыр боор деп ылеген каар апаар.

Ю. СМИРНОВ.
(СЭТА).

Б. Спасский — Р. Фишер: сан — 2 : 1

Шыырал талазы-биле делегей чемпионду дээш Б. Спасский биле Р. Фишериң арагында маргылдаанның үшкү салыы моон адаанда турушгарлыг соңгаарлатаан турган. Ак талазы (Б. Спасский): ноян e2, мерее d4, төве c1, солдары a4, d5, f2, g3, h2; кара талазы: ноян g8, мерее b3, төве f5, солдары a5, c4, d6, f7, g4, h5. Мынаар байлаңда Фишер 41-ги көжүн бижип алган.

Июль 17-де салыгның уламчылаашкыны болган. Соңгаарлаткан салыгда Спасскийниң байлалы берге турганы-за аргажок. Оонну эгелюри-биле шакты баскаш, кол судья Фишервиң бижип алган көжүн шыырал хөлүүне көргүскеп: ооңу 15-ке турган төвези-биле 63-ке ак ноянны шалаткан. Спасский оңу көргеш, оонну уламчылавайн, дужуп берген.

Үшкү салыг залдың сценазынга эвес, тускай өрээлге болган, а оон чедир ойнаашкыны сценага болган. Көрүлде залының сценазынга эртип турган шыырал маргылдаазының оюнларын көрүнчүлерниң кыт-шимээн-биле өске өрээлче көжүрер таварылгалар чер-ле турар боор чүве. Июль 16-да Спасский биле Фишер ийиниң үшкү салыын өске өрээлге ойнаар деп кол судья Лотар Шмид шилилдиргээн. Спасский чүүле ол хүнэнэ ойнаарын чөпшээрешкен. Моон соңгаар бүгү оюннарны сценага чорудар дугайында шиитиирни үндүрген.

(СЭТА).

«Телевидение»

ИЮЛЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программазы. 13.05—Өнүүг телекөргүүт. Б. Карамышевтиң удуртулгазы-биле «Ак-көк» экранга» деп ыыдыг төгүлүү эстрадазы. 13.15—Телемедээлер. 13.35—Шконачылырга «Бичиилерниң маршруттары-биле». 14.20—«Дилээшкин». Тележурнал. Дамчыдылганы чогаалчы С. Смирнов чорудар. 15.15—«Делегей улустарының үран түүлү». 15.50—«АКШ: айтырыглар болгаш болуушкунар». Дамчыдылганы Төп телевиденнеңиң болгаш Бүгү-эвилел радиозуунуң политика талазы-биле хайгаараккызы А. Дружинин чорудар. 16.20—16.30—Чаңсар. 16.30—«Самолёт 9 шакта үнүүр». Үран-чечен фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.20—Шахмат талазы-биле делегейниң бирги черн дээш. 18.50—Күрүшенниң академиктиг Улуг театрының мыраажызы Т. Синявскаяның концерти. 19.35—«Ие «Чедиги дээрже» аллар чор». Хөй сериялыг үран-чечен телефильм. ГДР. 1-ги сериялы.

КЫЗЫЛДАП

20.30—Телемедээлер. 20.50—«Пассифлора чурттап чорун тур». Эртем тайылбырлыг фильм. 21.10—«Энин, делгем шөл». Дамчыдылга. 21.30—Телемедээлер. 21.40—Чарлалдар, реклама. 21.45—«Идегелдиг черде». Кысаа метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

22.00—Телемедээлер. 22.10—Өнүүг телекөргүүт «Чайганыр чер». Телеодучулар. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—«Адмирал Нахимов». Үран-чечен фильм. 01.00—01.45—Өнүүг телекөргүүт. Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва)—«Динамо» (Киев) 2-ги тайм. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ИЮЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Персин чечээ» 10, 11.55, 13.50, 15.45, 17.40, 19.35, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Уругну дилеңер» 15.30, «Товаачы» (1-ги, 2-ги кезектерэ) 17.30, 20.30 шактарда.

«ШИОНЕР»: «Хуулгалыың халат» 9, 11, «Үжүп үнерин чөпшээрепер» 15, 15, 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ачазы» 15.30, 19.10, «Пеньковка болган херек» 17.20, 21 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: «Ыяакшылдың назыны» 16.30, 18.20, «Сайха» 20.30 шактарда.

Ийи шүлүк

Ам каш харлыг апардың моң, өңнүк? дээзиг.
Айдың черге төрүттүнген хүнүм келди.
Арттар ажыр базып артккен истерим-даа.
Ахыыта дес, чүрүттүнүп көстүп келди.
Хөөредир хөөнүм чер чок — чалыы болгаш.
Хөйну көрүп, хөйну кылып четтикпээн мен.
Авам төрээн ийи холум ишчи болгаш.
Амыдырал өөрүшкүүнүн тыпкан оол мен.

Болчаң каан дег, чаным орта бо-ла кээр сен.
Хала чокта чазык-хоглуг чаңнай бээр сен.
Бодамчалыг көрүп алган тургулаар сен...
Харыылап көр, канчап турар чарашпай сен?
Чалыы чүрээм — ошпес, читтес одаг чүве.
Салгын ышкаш улам кыысып, канчаар болдун.
Сени-ле дээш чалбыштаалып туруп берзе,
Селгүүстээл деп чалапсымаа үүр дээр сенче?

Б. СЕРЕН.

Чаа школа

Барыың-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң төөгүдө 320 оңуттуг школазы тудуп турар. Оны Кызыл-Мажалык тудуг участогунуң ажылчыннары август 1-ге чедир ажыглалга киирер дээн.

Өөреникчилерниң өөренирээге таварымчалыг бүгү байдал аңаа тургустунар.

(Бистиң корр.).

ТООЛЧУРГУ ЧУГААЛАР

ДУРУЯА ЧҮГЕ ДОҢГАНАЙНЫП ЧОРУУРУЛ?

Дуруяа шаг-шаанда база моору дужаалдыг чоргаан иштир. Ол бир-ле Догургу деп кушка эрге дужаал берип турган. Догургу ол дужаалды өнелеэш, мызраска. Дуруяа оон будун кадыра теп каяа. Догургу тургаш, куш хаанынга барып хомудан:

— Кылаптаар черим ырак, залымга чедип шыдавас-тыр мен — дээн.

Куш хааны дуруягa

— Догургуну залынга чүктеп чедир!—деп дужаган.

Ынчангаш Дуруяа Догургуну чүктеп чорүүр хүлээлгелиг болган. Доңганайнып чорүүр болганы ол-дур йөнн, кужурнуп.

КОДАННЫҢ ЭРНИ ЧҮГЕ ЧИРИГИЛ?

Майтаның алган, өттүүмес чүвеэн чок амытан-дыр. Кавчаатам-ла чылгы мал өттүүп, иштин үрдүүп алган былгырыптар дээрге, эрни шыдашпайн ширип чаштай берип-тир бо!

ШОКАР САСКАН

Төгүс куш-биле дөмей болуп алыр дээш, саскан ону эдерип торааш, мүн-не шокар болуп артган. Шокар Саскан чазыйлап, бир черге багай чүве чылгап чыткаш. Төгүстен оялдан калган. Ынчангаш Төгүс куш дег оңза чараш болбаан куш-тур Оозугга ол хомудап, үргүлчү халактап, чыжыраар болган.

ЭЛИКТИҢ АК ТАҢЫ

Ол шаанда элик киживиң саап ижер малы тургап. Эзэн назылап кырый бергеп, бир үнүн көөрге, оозу бек сургеш, чаудап ырап бар чораан.

— Мынча чылда судун ижип келген малымны дээш, ол кижи чалбарып- чалбарып, оон соонче сүт чажыпкан. Оон таны ынчаар ак болуп артканындыр йөнн.

АЛА-БЕЛИГ

Оорут черге кайгап улус чурттап турган. Хөлүн эрттирдээ аспырак бичии уруглуг улус-тур. Көргеп, билген чүвезин дүшкап-на кижиге төкаан чоруур боорга, оор адазы оон дылының бажын чолдайты кезип каан. Ол өгге бир кижи келгеш, шайлап орда, демги уруг каяа дээр, чолдак дылы-биле: «Ала бени соканган бөө аппы хонду, мээң дылым кешкевдеп бээп беш хонду»—деп чассынайның тускаап олуруп-тур.

Кайнаар-даа чайлаар аргажок хереен бо-дур деп чүвеэн ала бепти ээли дораан-на билип албас чүве бе. Оор бенин ээли ол болган ирии.

Дужуп харап, кыда дайнап мангыстаалып чурттап турган оорбуң төнчүзү ол черге ыпчалдыр чалылган.

А чоп Бай-Тайгада ол оорутну Ала-Белиг дижи бергеп.

Чыып бижээн Ч. КУУЛАР.

Кызыл — Улуг-Хемниң кешкен көвүргеде. А. АЙРИҢ фотозу.

ИНТЕРНАТЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Эрткен өөредилге чылында Ак-Туруг ортумак школазының интернадынга төлэн өөреникчилер күрүненип долу хандырылгазынга турган. Оларның иштинден оң алды өөреникчи багай демдектерлиг болган. Өөредилге чылының төнчүзүнде интернатта өөреникчилернин өөредилгези 83 дуу болганы кончуг четпес. Чүге багай демдектерлиг болганыл? Кижизидикчи башкылар класс удуртукчулары-биле сырый харылзааны кошкаткаңында, арга-сүмени бот-боттарының арагында чорутпайн турганында деп бодаар мен. Оон аңгыда интернатта турар өөреникчилернин бот-бичээлинче, кол эртемнерге кошкак өөреникчилернин немелде кичээлинче түс-түс эртемнер башкылары чугула кичээнгейни салбайн турган. Өөредилге-кижизидилгелиг ажыл бо школаның интернадынга чавыс деңнелге турда, школада төрелдер комитеди оон-биле эптежип турганы кончуг четпес деп бодаар мен.

Чаа өөредилге чылы удавас эгелээр. Интернатка өскүстер, малчыннар үргүлары, хой уругларлыг ада-иелерниң уруг-дарының турарын Ак-Туруг кодаа Соведи амыдыраашган шиитиирлээр үези келген. Эрткен өөредилге чылында бо талазы-биле болган частырыглар-ны дарый чайладыры чугула.

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

алдар

Кызылдың агаар станциязының медээлэп ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, алыр, чаъс чаап, дыңмирээр. Агаарның температуразы даглыг районнарга 10—15, арганнарынга 17—22 градус чылыг болур.

Кызылга шоңар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 18—20 градус чылыг болур.

Садып алыкчыларга

«Саян» универмаг июльдуң 21-де янзы-бүрү пестерниң долгелге-садыын организастаар.

Тергу, дүктен кылган, крепдешин, штапель, ситец пестерни оон садып ап болуур.

Делгелге-садытта келирин чаяап тур бис.

МАГАЗИННИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

МӨГЕЛЕР

(Чеченчугаа)

Хөнделеп чурттуг сураглыг мөге Арбак оглу (Мөге Лопсан) биле Ак чурттуг мөге Токпак-оол олар бир-ле катап күскөр кыжын Аны хемге шиңнеп чораанвар. Олар күнүүк-не кады дилиээш, одаанче деңге оп чаңын көөр мөгелер түве-дир.

Бир-ле кежээ шилээ чаңып кел чоруурга, чоону кускакка ой алды кулаш хире сыраны дал ортузундан алгаш, ооргалапкаш оруктуп оң талазында ол-ла сыраның бодуунуң төөгүзүнге барып чөлеп каан. Даартазында диңдеп үүлээш, кежээ пйи моге чаңып кел чорааш, күш-мөрейпиң демдээ салдывып турар черге келирге, ийла алдан хар чеде берген ашак киижи үжеп хире харлыг, кирбей кара салдыг, делгем эгиннерлиг, чоргаар, омак эр-биле кады олуруп тур эвес бе. Оларның үлүү йөнн тыва моге-биле хакастан, тывалап йөнн янзы мөңгилелгеш, чугаалаан-тыр.

— Силерниң бирээңер коштут күштүг ышкаш-тыр, кайындыл?

— Мээң мөгем бо белеп олур — дээш, аныяк эжиче айыткан. Аныяк күдер кара хакас эр түрэ халаап, белеткенип туруп ап-тыр. Арбак оглу база-ла дораан тура халаап, хакас могеге удур бергаш түрлүү-биле йөнн дискетеривге холдарын салгаш турушкан (күскөр кыш соок болганда олар идык-кевин ужулбаанвар). Йөн эгиннериниң сегирэп-ле алганнар. Арбак оглу ошкү кежи хөректээштиг, хакас моге кара савыла-биле тып каан хевенниг чолдак тонуг. Хакас мөгениң холунуң дыызыынга Арбак оглунуң өшкү кежи хөректээжиниң тиглериниң даараан спирлери кизирелп үстүп туруп тур. Хакас мөгениң эгиннериниң Арбак оглу ол-ла оруу-биле чаңып чоруп оргаш, дүүлүү черинге көөрге, дүүлүгүүлдээ аар ам чеди кулаш хире узун сыраны база катап оруктап дүй доора салып каан боопту. Мөге Токпак-оол база-ла мөге Арбак оглунга дүүлүг-ле сүмээнн каткан: Арбак оглу ол удаазы чеди кулаш сыраны дал ортузундан алгаш, ооргалапкаш оруктуп оң талазында ол-ла сыраның бодуунуң төөгүзүнге барып чөлеп каан. Даартазында диңдеп үүлээш, кежээ пйи моге чаңып кел чорааш, күш-мөрейпиң демдээ салдывып турар черге келирге, ийла алдан хар чеде берген ашак киижи үжеп хире харлыг, кирбей кара салдыг, делгем эгиннерлиг, чоргаар, омак эр-биле кады олуруп тур эвес бе. Оларның үлүү йөнн тыва моге-биле хакастан, тывалап йөнн янзы мөңгилелгеш, чугаалаан-тыр.

— Мында чоок-кавыда база мөн ышкаш мөге киижи диңдеп турар-дыр, бо сыраны ол киижи күш деңнеп маргыжарының демдээ кылдыр салып каанын ол-дур, шелеп көдүрүп көрем че, Арбак..

Чөпшүл мөге Арбак оглу үүве-даа ыытавайн, алды киши аргажок көдүрер алды кулаш сыраны дал ортузундан сегирип алгаш, оруктап ирады шыыдавыдып-дыр веспе! Оон олар одаанче чаңып чорупканнар.

Даартазында кежээ аңчылар үйнээ ол-ла оруу-биле чаңып чоруурга, чоону кускакка ой алды кулаш хире сыраны база катап оруктап дүй доора салып каан боопту. Ол кандыг-даа бижиң билбес болгаш төрээн дылындан өске кандыг-даа дыл билбес. Ол хиреэнде Моолдуп «Кезер тоожузуна» чигливе тыва дыл кырынга ыдып чоруур. Оон ол 90 хире тоолдарында 2—3 хүн иштинде тоолдаар узун тоолдар бар. Ол чыскаш тоолчулар хой. Оны дүргеп чыып, шинчилеп, кодуруп үндүрер ажыл чүүле Тываның национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразын, чечен чогаалын, үран түүлүн хөгжүдеринге улуг салдарлыг болур эвес, харын делегейниң аас чогаал ортинезинге чаа немелде болуруу чугаа чок...» деп бижээн.

Аныяк тыва литератураның кол үндезини болбушпаан, аас чогаалы бистиң аныяк үран түүлүүстүң социалистиг реализиниң бүгү принциптерине дүжүүн турар эге дазыл, дамырал боон сайзыраан.

Хакаска, Бурятияга, Якутияга, Молдавияга, Москвага мун-мун көрүкчүлерин кайгаткан конвертлерге сураглыг үран түүл ажылдакчыларның бедик үнелелиг ап, хой-хой дипломнар-биле шаннаткан аныяк «Саян» ансамблиниң дерт үнге хөйүүн ырлап турары «Хемчиим турда», «Тоорукчуг долгай тандым», «Хайзагайты», «Өдүген тайга», «Тове-Хая» деп ырлары базала улустуң аас чогаалының эртинези.

Бөгүнге чедир тыва тоолдарның 13 чыынды номнары үнгүлээн. Номга үндүрер тоолдарны коммунистиг кижизидилгеге үжүр-дүзалыыш, үран-чечениң, бедик идейлиин барымдаалап турары билдингир.

Чер-черлердең аңгы-аңгы тоолчуларның стилин хевээр арттырар болгаш үран-чечениң талазы-биле 1947 чылда үнген чыынды онзагай болуп арткан. «Таваа-Херел», «Моге Шагаай-Тоолай», «Тоя-Арапчын хаан», «Кайгывай Мергене», «Баян-Тоолай» деп маадырлыг улуг тоолдар ол номга бир-ле дутаарыпта партатынган.

Ооң эгезинде-ле парлалгага белеткээр тоолдарның литературлуг чазалгаларын ол номчуң чурумунга эдертип кылып турары таварылга эвес. Ол ном «Тыва тоолдарының» оруктажы болу берген.

Чүрүк каасталгазы болгаш техника талазы-биле ол серияның 4-кү ному бедик деңгелде. Чүрүкчү Л. Протасов национал «шинчиин» дилеп, тыпкан, тоолдарны амыдыралга чоокшулаштырарын кыыткан. Ол номну тургускаанар А. Калзан, Д. Куулар тыва тоолдарның чурумчаан эгезин, катташташкыннарын хевээр арттырып, үк номчуң дылын бодуунчүдеринче сагыш салганнар.

Авторларның номдап номче негелдезин улгадым, техниктиг дүржүлгазы бедип турганын «Тыва тоолдарның» 6-гы үндүрүлгезинден эскерип болур. Ол номда эргижирээн сөстерниң болгаш өөскен чугаалардың таймылбырын бир-ле дугаарында делгерецгейн-биле берген (номну Д. Куулар тургускан). Чүрүк каасталгазының талазы-биле 7-ги үндүрүлгеши онзалап демдеглээри чугула. Чүрүкчү Чолдак Янгол номда киргеп тоолдарның утказынга дүжүүн турор композинин (тургузуг) талазы-биле тывызык шинтиргелеттинген сөлүүг үран-шевер чүрүк каасталгазын кылган. Тоолдарның шилилгезин номну тургускан О. Дарыма челиишкинниг кылган.

Сайзырагай бурунгу культурлуг тибет улустуң болгат моол, бурят, калмык улустарның үр үениң иштинде демнежип чогаалдың тургускаңы аас чогаалывысты бүгү эвилелдиң номчукчуларынга танышпырып, ооң шинчилекчилеринге таварымчалыг аргаңы берип турар. Ол номнардан 1970 чылда Новосибирскиге үнген М. А. Хадахановиң, 1971 чылда Москвага үнген Марк Багатинниң тургускаңы чыынды-ларда хой саңныг маадырлыг, түүлгаазыңның амытаннар дугайында тоолдар киргеп. 1971 чылда Москванын «Малыш» деп ном үндүрер черн Өскүс-оолдарның 4 болүүн оның чуруктары-биле бичии чаштарга бараалгаткан.

Тыва үлегер домактарның орус болгаш тыва дылга катай йиңги үндүрүлгези, тывызыктарның, кожамыктарның бир-бир чыындызары үнгүлээн. Ю. Кюзегештиң эге созуу-биле тургускаңы (1965 ч) «Тыва кожамыктар» ам ховар ном болган.

Чоокта чаа эртингенивис республиканың тоолчуларының болгаш мыраажыларының 4-кү чыызы аас чогаалын хөйүүн ортузунга суртаалдаар болгаш улустуң чеченнерниң хей-аъдын көдүрер сорулгазын чедиишкинниг күүседип, чаңчылыкчыл фольклорну байырлал болган.

Улустуң аас чогаалын чон ортузунга суртаалдаар ажыл-га тоолчулар-биле ужуражыпка неижолери көскү түнелдерин бергеп, чыышка район бүрүзүнүң төлээдери кээп киржип, боттарының репертуарынган аас чогаалының дээре хевирлерин бижиткеннер. 67 тоолдар, 936 күлдет ырлар, кожамыктар, 130 хире янзы-бүрү аялгалар, 20 аялга-йөрээлер, 283 үлегер домактар, 125 тывызыктар, 45 тоолчу чугаалар үн бижиир аппаратларның дузазы-биле бижиттингеп.

Улуг-Хем районнан Б. К. Сарыг-Шымрының, Т. С. Сарыг-Хаанның, К. Д. Амырбиттиң, Эрзинден — М. Б. Шойжуңуң, С. С. Чымбаның, Тандыдан — К. У. Кадыскаңың, К. Я. Сандаа-Маадырның, Чөөн-Хемчиктен — М. С. Хүргүл-оолдуң, К. Б. Чапаан-оолдуң, Монгүн-Тайгадан — С. Ч. Самбуунуң, Овүрдеп — Т. Ш. Хуваң-Караның, М. С. Балдыжыктың киргеп материалдарның шынарлыг болгаш үнелиг деп санаан.

Орус чурттакчылардан аас чогаалын бижиир ажылды бо чыышка бир-ле дутаарында боттадырган. Кан-Хем районнан келген П. Г. Астраханцева, И. Ф. Глазырина, А. Ф. Черменева сугаар элээн хей улустуң ырларын бижиткеннер.

Монгүн-Тайгада Саая Самбуунуң, Барыың-Хемчиктө Саая Амырыктың, Сүт-Хөлдө Монгүш Хүргүл-оолдуң ол черлериниң кодө клубтарынга литература башкыларының үдуртулгазы-биле эртилээн аас чогаалының кежээлериниң идепкейлиг киржип турарын демдеглээри чугула.

Республиканың солуннар болгаш радио, телевидение черлерин аас чогаалын дыштаныр хүнүүн арыннарынга, намчыылгаларынга чыыдып турар.

Институттуң фольклор секторунуң ажылында чедир кылдывнайн турар түүлдерин ооң эртер аргажок. Парлалгага белеткээр тоолдарны литературжударының негелдеп амытаңга чедир бичии-биле доктаатыңнаан. Хей номчукчуларга солуң чугааларны, тоолчу чугааларны, алгат-йөрээлерин, үргүлларга аас чогаалын парлалгага белеткээр ажыл саадал турар. Бо чыышка парлаттынар ужуруглуг турган «Тыва аас чогаалының очериги» авторларның столунда бүтүзээн чыып бергеп. Жанрлар талазы-биле улус хемчеглиг шинчилел ажылдары кылдывнайн турар.

Тываның алдарлыг тоолчуларының түскей чыындыларын үндүрүп эгелээн болзаадаа, оларның памнар төөгүзүн шинчилээр, портреттерин бижиир ажылды чорудар өйү келгеп.

К. ЧЕРЛИК-ООЛ.
ТД ЛТЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи-гый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиивиң чанында Тываның ном үндүрер черниин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00745.

Солун неделяда 6 катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндесилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 20 ЧЕТВЕРГ № 169 (8937). Өртээ 2 кеп

Профэвилелдериниң идей-кижизидилгелиг ажылы

Профэвилелдериниң республика, край, область чөвүлелдериниң база Топ комитеттериниң идея-кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдар айтырыгларының талазы-биле секретарьларының СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлериниге болгаш ССРЭ-ниң тургустуунганындан бээр 50 чылынга ходбаштыр ажыл-чорудулгаларынга тураскаатказын Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы Москвада ажыттынган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепин чөвүлел хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ның пропаганда кылдаашының эргелекчизиниң орлакчызы В. А. Медведев «СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпири — идея-кижизидилгелиг ажылдың дайынчы программазы» деп плеткелди кылган. (СЭТА).

МАЛГА СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ!

Таңды шөлүү шаңнаан-даа дег

Таңды районда «Тиилелге» совхозтуң чаагай тараа, терең сиген дески үнген делгем шөлдери чиңгир ногаан хевие-ле! Ында тарааның чаагайы магадап чоруп ора, мал чеминге ажыглаары-биле тарып өстүрген көк-тараа чалгаан шөлге келдивис.

Көк-тарааны комбайннар чыттыр кестирген чоруп турлар. Баштайгы хүннерде кескен тарааны база бир янзы техника чидиг бистер кедирген хаайы-биле бөлбүшаан, удур хээ шаап, кеткеп чоруурун сонуургадывыс. Ол дээрге «КУФ»—18 дээр маркалыг чаа машина-дыр. Ону сенаж кылырынга ажыглаар, тарааны болгаш өске-даа үнүштү доорай шаптырорынга тааржыткыр бүдүрүп үндүрген дээрзин бригадир Александр Чебодарев тайылбырлады. «Тиилелге» совхозта амдыызында ййи-ле ыдыг машина бар. Ийилдирзин долу күүзүү-биле ажыглап турар болду.

Бригадир эш Чебодарев чиңгир-ногаан тараа чалгаан шөлдерин эртий көргеш, мал чемнериниң белеткелинче, тодаргайларга, сенаж салырынче үш хонук буруйсаар киреп-кешпи дыңнатты. Шиледир чалгаан көк-тарааны кестиреринге механизаторлардан Марат Быштак-оол, хээй шаптырган үнүштү сенаж салыр оңгарже чедиреринге чоллаачы Думай Седен-оол болгаш өске-даа аныяк механизаторлар тергиндеп турар. Комбайнерлериң болгаш чоллаачыларының аразында социалистиг чарыш калбарган. Ол чарышка киржип, бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш, трактористер Александр Костиков, Борис Колышков олар база түткүлдүг, кызымак ажылдап турар.

Сенаж салыр чер совхоз товүүүң чоогунда сүт-бараан фермазының кажааларының чанында болду. Барык-ла 5—6 кезек черде бетоннаң каан оңгарларның бирээзинде хээп каан көк-тарааны долдур салышкап. Ол чулуктуг көк чемни илчирбе дугуйлуг трактор-биле тырый бастырып, дескилеп турда, чүүктүг машиналар үр-даа болбайн кээп-ле турду.

— Мында колдуунда-ла совхозтуң бүргү салбырының аныяктары ажылдап турар бис. Эки шынарлыг, чаагай амданныг мал чемин хөйү-биле белеткээр хүндүлүг даалга бисте онаалды. Бо оңгарны долдур дыгып, кырын дугларын мөңээ хүлээдиргеш-- деп, тракторист эш Колышков чугаалаан, ССРЭ-ниң 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш ооң эш-оорун бар курлавырларны долуулу-биле ажыглаар дээрзин илергейледи. Чаңгыс оңгарда-ла 70 тонна сенаж алдынганын магададым.

Бетоннаан бо оңгарларга чочак-тарааны-даа, суланы-даа холуштур сенажтаар. Мынчаар белеткээн мал чемниң чулуктуг, сүтеүг чаагай амданныг болуруун механизаторлар үнелеп чугаалап турдулар. Мал чемниң белеткелинде кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы үлүг Совет Эвилелиниң 50 чыл болур тоогулуг байырлалынга төлептиг белек болуп, тураскааттынар. Бо бригадада ажылдаан ишчилериниң чаңгыс деминиг ажыл-ижи, эрес-кежээзин ону бүрүнү-биле бадыткап турар.

ЧУРУКТАРДА: көк-тарааны комбайннар-биле кестирип турары. Чанында чуруктан (солагай талдан) мурнакчы механизатор Марат БЫШТАК-ООЛ, чоллаачы Думай СЕДЕН-ООЛ.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотолары.

Продукция бүдүрери көвүдээн

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың болбаазырадылга фабриказының коллективи Совет Эвилелиниң 50 чыл оюнга төлептиг умуражыр дээш чарышкө киришкеш, продукция бүдүрерин көвүдеп турар.

Бо чылдың эртээн алды айларында фабрика 19927 тонна сорттуг даг-дүгүн ажылдап үндүрген азы пландан ажыр дыка хөй тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка берген. Электри энергиязын ажылдадып үндүрериниң планын 740 муң киловатт-шакка ажыр күүсеткен. Коллектив даг рудазын тыварын болгаш даг ажылынга белетиелдер амылын дыка ажыр күүсетирер.

Комбинаттың бүгү цехтериниң ажыл-ишчилери алды айлар иштинде 4790 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер планын 276 муң рубльге ажыр күүсеткеш, 240 муң рубльдиң продукциязын планнан ажыр сайгарган.

—•—

Чарыш калбарган

Совет Эвилелиниң 50 чыл болур оюнга уткуштур чарыш Шуурмактың мяң белеткел участогунда улам кызбарып турар.

Ол чарышка кол участоктарының бирээзи — чугай белеткеп кылыр бүдүрүлге мурпуу одуругда чоруп келген. Сөөлгү кап чылдар иштинде Федор Истенеев биле Семен Лопарев оларның дуржулгалыг болгаш кызымак ажылы эки түңнелдерлиг болган.

Ыяш ажыл-агыйының коллективи Тес-Хем районнуң хой-хой албан, бүдүрүлге черлерин чугай-биле эки хандырып келген. Чоок-кавының районнары чугайны оон база-ла соортуп ап турар.

Шуурмакчылар бо чылын 120 тонна чугайны белеткээр болгаш хереглекчилерге сайтарар соруглаңы салып алган. Чылдың баштайгы кварталында 45 тонна хире чугайны белеткээн болгаш сайгарган, а ийиги кварталда ол сан 47 тонна четкен. Ынчангаш чартык чылдың планы мяктар ажыр күүсеттингенин ол.

М. КАРА-ТОННУГ.

Эки шынарлыг хөй дүктү Төрээн чуртка береэл!

КУРЛАВЫРЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Бо бөш чылда бистиң республиканың ажыл-агыйлары чүгле дүк бүдүрүмүн бээш эрткен сескі бөш чылдыңдыр-биле дедиңюрге 7,4 хуу көвүдедир сорулгалыг болуп турар. Хой ажылындан алыр кол чугула продукция болур дүктү бүдүрериң көвүдедири аңаа бижыг чем-суурлуг белеткөөриңден аңгыда, кыргылдаңың технологиязын улам сайзырадыгайжыдарынче онза кичээнгей салырын негеп келген. Орта хойнуң күскү кыргылдазы улуг курлавыр болур дээрзин республика солуннарының арыннарынга үнүлээп материалдарга айтыкаңы чергелеп чоптуг.

Эрткен чылын республиканың мурнуу зоназында бодүүн дүктүг хойлар колдап турар (Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Бай-Тайга) ажыл-агыйлар ыдыг кыргылдазы чорутпаанындан дүк садар талазы-биле күүзүнө планын күүсеткөөн болгай. Бодүүн дүктүг хойну чаңгыс катап кыргыыр деп санап турар кижилер оларның кышка удур байдалындан сестип турар. Агаар-бойдузунуң байдалы бистиң республикага бодаарга чылыг, таарымчалыг Казахстан, Өзбекистан, Туркмения ыяштап черлерин чугаалавайн, Бурятия, Чита ыяштап бистиң-биле дөмей черлерни ап көрөөлү. Борта чоруткулаан күскү кыргылдалардан малдың бай-ла саны хорап, оларның озулдезинге мооңдактыг уржуктар таварыштаан. Ужуру чүдеп?

Чазын ей-шаапта кыргыттынган болгаш чайлаглаашкының эки организастаан хойларның дүгү күскү кыргылдага чедир 5—7 см чедир өзе бөөр аргалыг болуп турар. Күскү доңатка чедир кыргып доозуптарга оларның дүгү соонга алыспас кылдыр оңгуп көөр, а тыва хойлар бодунуң бүдүжү-биле чаглыг чолдан кудуруктуг хойларның класыңга каттыжып турар болгай. Ынчангаш оларның дүгү хылдаачак эвес, хонуг.

С. С. Крымский, профессорлар Н. А. Дюмидова биле Г. В. Литовченко оларның шинчилеелдерин ёзугаар алыртa, ыдыг хойларның дүгүнүң 65—78 хуузу чөөктелчек хонуг, а 10—16 хуузу дүк аралаштыр суук болуп турар. Кежиниң бир дөрбелчин сантиметринге-ле 1800—2100 ыдыг хыл дүк чоруур. Ынчангаш күскү кыргылда соонда бодүүн дүктүг хой соокка алыр, хорап болур деп аймыылыпар чорук үндезин чок. Ол кыргылда сөөлүнде соок дүшкүже үнүп келир 2,5-3 см хире хонуг дүк малды соокка алыспас.

Күскү кыргылда ажыктыг дээрзин маргылдаа чок. Ыпчалаа-даа ооң-биле чергелеттир бодүүн дүктүг хойну ажаан каректаарының технологиязы элээн чаартынар апаар. Бирээде, ажыл-агыйда бар бодүүн узун дүктүг хойларны аңгылап үзер, кададын чаңгыс аай болдурары чугула. Ийиде, кыргылда соонда ол дарый оларның кададын пыңгыырадып, семиртилгезин чорудар херек. Үште, күскү кыргылданы дооскаш-ла дораан оларның тарып бооздылгазын чорудар. Ооң ажыы болгаа, чаш төлүн эрте — январь, февраль айларда алыры болуур. Дөрттө, бодүүн дүктүг хураганнарны 3—3,5 ай болганда иелериңден чарар болза эки. Ынчан иелериниң сүдү соглу бөөр, а хураганнар кандыг-даа чемни холувас болгаш оттан билир апаар.

Бодүүн дүктүг хураганнарны иелериңден эрте чарар ыдыг арганы Ортаа Азиның республикаларында калбаа-биле ажыглап турар болгаш сөөлгү үеде ону харын-даа парыя дүктүг хойларда бозын практикалап турар апарган. Ол чорук иелериниң часкы кыргылдага чедир күш кирип, семирип алырынга тааржымчалыг болуп турар. Беште, часкы кыргылда соонда хойну чайгы одарга ыяк семиртип алыры эргежок тутуляа. Бо аргаларны дараазында чылын база-ла улаштырар.

Ам хураган кыргылдазының дугайында чугаалажып көрээлинер. Чамдык хойжулар хураган кыргылдазынга шуут удурланып турар таварылталар бар. Ыдыг-даа болза дыка хой шинчилеелдерин, шелделеринге ёзугаар адырга хураганны ийи удаа (баштайгызын 5—7 айлында, ийигизин—15—17 айлыг турда) кыргыры, оларны чаңгыс-ла чазын кыргыырынга бодаарга таарымчалыг болуп турар. Ынчангаш хураганны төрүттүнген чылын кыргыыр аргаяы чүрттүң дыка хөй хой ажыл-агыйлары ажыглап турар. Бо ажылды чедиишкинниг чорудар дээш, оларның уксаазын, түс черниң агаар-бойдузунуң байдалын болгаш мал чемниң курлавырын ыңгыы барымдаалаар ужурлуг.

Борта кол барымдаалаар чүүлдериң бирээзи, бистиң дүк бүдүрер үлетчүрүүскө аграрның дыка чугула болуп турары болур. Ылаңгыя ону кидистеп кылган хенти кылырынга хереглеп турар. Күүзүнө планын күүседирип малчынарның болгаш бүгү кодаа ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы болганда, бо айтырыг чугула болуру чугаажок.

Ынчалза-даа үстүнде чугаалаанывыс ышкаш, хураган кыргылдазын чорударда черниң байдалын барымдаалап көөр херек. Чамдык ажыл-агыйлар ону план күүседеэн бергедээп келирге, аргажоктуң кырында кыргын каастар чоруктар бар. Ону дүк-ле четпес дээп кайы хамаан чок чорудары хоралыг дүрзин утпаза чогуур. Чүүндээ мурнунда хураганнарның кандыызын кыргыырыл деп айтырыгны шиитпирлээр херек. Орта колдуунда январь-февральда төрүттүнген бодүүн, чартык-бодүүн болгаш чартык-нарын дүктүг хураганнар болгаш эштке хереглээр чиге-нарын дүктүг хойларның ыңдыг хураганнарын кыргыыр. Бистиң республиканың байдалынга хураган агралаашкыны июль-август айларда чоруттунуп турар. Ынчан хураганнар 6—7 айлап турар, дүгү 5—8 см чеде бөөр, дедиизи—28—32 кг болур. Ыңдыг хураганнан 300—700 грамм чедир дүктү ап болур арга бар.

Тыва АССР-де аныяк иттерни төрүттүнген чылында садарын практикалап турар болгай. Олар колдуунда-ла январь, февраль, март айларда төрүттүнген болур. Ынчангаш оларның уксаазын барымдаалавайн дүүн ыяап-ла кыргаш седар ужурлуг.

Нарын дүктүг уксаалыг аныяк малды кыргырынын шуут хорун турарын ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш түскай артемнигерин биле чогуур. Чүге дизе, оларның дүгүнүң озулдезин 12—16 айлыг турда тодарадыр апаар.

Бодүүн дүктүг хойларның болгаш хураганнарны ийи удаа кыргырын аргажоктуң кырында ап чорудар хемчег кылдыр коор болза шын эвес. Ажыл-агыйларга ону чылдың-на ыяап чорудар, орта шуут чаңгыстар, ооң дешилгелиг аргаларын ажыглаары, шептеедирип эргежок чугула. Күскү кыргылдазы болгаш агралаашкыны чедиишкинниг чорудары хой ажылын сайзырадырының бирээзи ол болуп турар.

В. ШАГНАЕВ.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының улуг артем ажылдакчызы.

Тудугжуларның ажыл-ижи

Бии-Хом районнуң колхоз, совхозтарының удуртукчулары кодаңың ажыл-ишчилериниң чүрттелга-амыдыралының дугайында сагып салышкынын күштелдирип турарлар. Районда чыл бүрүделе он-он чүрттелга бажыңнарын, амыдырал болгаш культура тудугларын ажыглалга киирип келген. Чижээлээргө, «Солуң» совхоз 90, «Өөк» совхоз—140, «Хадың» колхоз 50 оруннуг үрүглар садтарын дерип турар. Оларны Октябрь байырлалынга чедир ажыглалга киирер.

Районнуң үш ажыл-агыйларында шиитпиниң чүпар-бажыңнарын, ийи-ийи аал шитти чүрттээр 16 бажыңны бо чылын тудар. Чамдык чүрттелга бажыңнары ажыглалга киирилей бергилээп.

Бүдүрүлге тудугларын база-ла калбаа-биле чоруп турар. 800 баш мыйыстыг бода мал кирер кажааларны бо чылын ажыглалга киирер. Ооң иштинде 400 баш инек кирер кажаазы «Шивилиг» совхоз, 200 баш бызаа кирер кажаазы «Кызыл тараачын» колхозка тудугжулар тудуп бөөр.

Тудугларны чорудар талазы-биле № 957 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның тудугжулары кызымак ажылдап, ажылдың темпизин дүргедедип, шынарын экижидип турарлар.

Күске белеткел

Бии-Хом районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң тараажылары Совет Эвилелиниң 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышка киришкеннээн, бо чылын га бүрүзүндең ортумаа-биле 12,5 центнерден эвээш эвес дүжүттү өстүрүп алыр деп хүлээнген.

Тараажыларның күскү дүжүт ажаан алышкынынга чедиишкинни механизмнериң ажылындан дыка хамаажыр. Ынчангаш техника белеткелинче улуг кичээнгейни ында салып турар. Машина-трактор станциязында комбайннар сентелгеэн чоруп турар. Колхозта 32 комбайнның 17-зи ажылдап киреринге бэлен. Механизаторлар эштер Овчаров, Пестов олар сентелгени баштай досканнар.

Ажаап алышкын үезинде беш-беш комбайнныг звенолар тургустунар. Звено бүрүзү слесарь-эдикчилиг болур. Техниканга таварыш болур үреликшилиннерин дүргеп чайладырынга ол улуг ужур-дузалыг болур.

И. ВАНЬКОВ.

Хойжуларның үлүү

Тыванның малчыннары чартык чыл планындан амыр 732 тонна сүттү, 630 тонна эътти, 278 тонна дүктү Төрээн чуртна берген. Ол бүгү чедиишкинде хойжуларның киирген үлүг хуузу база биче эвес.

Хой ажылының найгамчык мастерлерин бистиң республиканда хөйү-биле адап болур. Чөөн-Хемчиктө «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыны Ооржак Доржу төрээн 100 баш хойга онаалтыр 133 хураганны алган. «Элегес» совхозта Долаан Тормаа — 129, Таңдыда «Революцияның чалбыымы» колхозтан Иван Сафонов — 127, Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтан Салчак Тойбу — 118, Улуг-Хемде «Найырал» совхозтан Шортанай Дадар-оол — 115 хураганны 100 баш хойга онаалтыр алганнар. Бо дээрге, оларның ыш, чай чок эрес-маадырыг күш-амылының түңнелдери-дир!

Кидин түлүк

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозу болгаш «Мурнакчы» колхозу мал чемининг белеткелин шулуудазы берген. Үк ажыл-агыйларда мал чеми белеткээр ийи-ийи механизастаттынган бригадалар бар. Бо хүннерде «Тээлиг» совхозта эңцернанны кестирип, саадаттаа турар. Ооң дүжүдү эки. Гектар санындан 20 центнер эки шынарлыг чемни ап, баштайгы хүннерде 100 ажыг га тарымал сигенни кестирген.

«Мурнакчы» колхозтуң сигенчилери база-ла шудургу ажылдап киришкеннер.

Бистиң түрүүбүстә

100 МУҢ ГЕКТАР ЧЕТКЕН

Саратов областың колхозтарында болгаш совхозтарында суггатыг шөлдер 100 муң гектар четкен.

Суггарарынга таарымчалыг сес миллион гектар черлиг Поволжьеде тараанны суггарып турган магадыллалдыг тарын өстүрериниң улуг районнарын тургузуп турар. Маңаа тараа чыылдазын чылда 10 миллион тоннадан 26 миллион тонна чедирерни бодап турар.

Кандаашкынга удур халдаашкыннарның темпизин онзагай бедик. 1971 чылга чедир он-он чылдарның дургузунда Саратов Поволжьезинге чүгле 60 муң гектарны, шинчаарга соолгу будун чартык чылда— 40 муң гектарны суггарар арганыг болган, а 1972 чылдың төнүүзүнге чедир мелиораторлар ам-даа 30 муң гектар черни суггарып ажыглаарынга дужаар деп турар. Ховуларда Саратов бугазын казып бар чылдар. Энгельстиң, Приволжьениң, Балаковоңуң болгаш Духовницкиниң суггарылга системаларын тудуп турар.

Күүлүг техника-биле чеңгелеттинген кап-даа түскай тудуг трестери буга болгаш суггарылга системаларывыс тудуунда ажылдап турар. Саратовтуң болгаш өске-даа хоорайларның үзетпүр будулгелериниң ажыл-ишчилери база кандаашкынга удур деминиелге идепкейлиг киржип суггарылгалыг ховуларны ажыглаар суггарылга техниканы белеткеп турар.

АВТОМАТТЫГ ШУГУМНАР

Алтайның мотор заводунда автоматтыткан 300-кү шугум ажыгладга киргеп. Ол шугумну трактор дизельдериниң кезоктерин камгалакчы пленка-биле шыпарынга ажыглаар. Хей күш үнер ол ажыл-биле холбаалыг бүгү ажылдарны бедик бүдүрүкчүлүг механизмнер болгаш автоматтар күүседип турар.

Алтайның мотор заводу—ам крайның эң-не эки механизастаттынган бүдүрүлгезин. Моторнуң бүгү-ле кол-кол белдирлерин ында автоматтыг болгаш шуушторуулгалыг шугумнарда белеткеп болгаш сайзырады ажылдап турар. А шимчедикчилерни чыын эңгээрин беш конвейерлерде чорудуп турар.

Тудуг материалдарының үзетпүрүнүң технологтуг деталга машиналарының дуза ам-даа ажылдың шак сагаа графигинче тургускап.

Механизаторлар-биле чергелештир транспортчуларга ажаан алышкынының комплекстиг бригадаларының состав-вында киирген. Нинт удуртулга, материалдыг болгаш моральдыг идиг берииң киниинң чаңгыс аай система-зы, контрольдажышкыны машиналарны ажыглаарын эки-жидер, апаа турушкуннарны кыпырар арганы бөөр.

ТАРАА ОРУКТАРЫНДА

Харьков область күрүнеге тараанны дужаап эгелээн. Ам оруктарда тараалыг чоруп турар хой-хой машиналарда — хоорай дугаарлары. Дүжүт сооргүрүнге тааржыткыр дерээн үш муң чыгаа чүүк машиналарын кодээже Харьковтуң бүдүрүлгелери чоруткан. Бо дээрге индустриалдыг тоңтүн тараажыларга тодаргай дузазы-дыр. Эң идегелдиг техниканы, эң мергежилдиг чоллаачыларны оларже чоруткан. Олар шупту түскай сургаалдаанны эрткен. Электро-сагалга машиналарының дуза ам-даа ажылдың шак сагаа графигинче тургускап.

Механизаторлар-биле чергелештир транспортчуларга ажаан алышкынының комплекстиг бригадаларының состав-вында киирген. Нинт удуртулга, материалдыг болгаш моральдыг идиг берииң киниинң чаңгыс аай система-зы, контрольдажышкыны машиналарны ажыглаарын эки-жидер, апаа турушкуннарны кыпырар арганы бөөр.

БЫЖЫГ НАЙЫРАЛ

Кузбасстың «Чертинская» шахтазында сураглыг шахтёр Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. М. Путраның бригадазы беш чылдың эгезинден бээр чартык миллион тонна хөмүр-даштыг Төрээн чуртка берген. А ооң иштинде 50 муң тонна хөмүр-даш планнан ажыг болуп турар.

— Бистиң чедиишкинивиске Донецкиниң дагжылары база өөрүн болуруның бүрүн барымдаазы бар—деп, Н. М. Путра чугаалап турар.— «Краснолиманская» шахтада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. В. Степанов-биле каш чылдар улаштыр чаржып келдивис. Ол дээрге дуржулгалыг механизатор, бодунуң бригадазында билдилиг организаторлуг кижи, хөмүр-даш казарының талазы-биле бүгүэвилел болгаш делегей рекордтарын ол каш удаа тургускан кижи. Чоокта чаа аңаа аалдан барып, дуржулгавыс солушкан бис.

Донбасска барып билип алган чаа чүүлдеривисти чанып келген дораан-на бүдүрүлгеге ажыглаан бис. Оон түңнелинде хонуг санында-ла хөмүр даш тывыжы 200—300 тонна көвүдээн болгаш ам 1700 тонна четкен.

«Совет Социалистиг Республиканың Эвилелиниң тургустуунганының 50 чылын деп деглээри-биле Бүгү-эвилелди социалистиг чарыжының түелдерин үндүрериниг чүрүмүнүң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктоолу шахтёрларның күш ажылчы идепкейин улам хөй-ыктырган.

Түңнелинде Николай Путрамынча деп чугаалаан:

— Анатолий Степанов-биле чаржып, бот-боттарывысты деткишпишаан, юбилейиннг хүндүлүг демдээ дээш төлептиг демисежип шыдаар бис.

ЭКОНОМИКТИГ БИЛИГЛЕРНИ — БҮГҮДЕГЕ

Горький областа түскай курстарда, теоретиктиг семинарларда болгаш экономика школаларында экономика айтырыгларын ооренип турарларның саны чыл дургузунда ийи катап ковүдээн. Коммунистиг күш-ажыл школаларында ооренип турарларның саны ийи ажыг катап ковүдеп, 150 муң кижи чедир оскеп.

Ам политиктиг чырдыышкында чаа ооредилге чылынга белеткелче онза кичээнгейни салып турар. Сөөлгү айларда 900 пропагандисти болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларының 600 удуртукчузун белеткээн. Будурулгелериниң удуртукчулары болгаш специалистери-биле, марксизм-ленинизм университеттериниң доозукчулары-биле кады олар экономиктиг теориянның болгаш тодаргай экономиканың талазы-биле кичээлдерни чорударлар.

Экономиктиг теорияны болгаш амгы үе-чадага СЭКПниң экономиктиг политиказының айтырыгларын 100 муң коммунистер чаа ооредилгениң чылында ооренип киришпеттер. Чүс-чүүс муң ажылчы чонна теоретиктиг семинарларга болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларынга ооренир. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының удуртур кадрларының специалистериниң, ажылчын нарның болгаш колхозчулардың болгаш колбак массаларының экономиктиг ооредилгезин үндезинин-биле экижидериниг хемчеглерин Горький область ажылдап кылып болгаш бадылаан.

(СЭТА).

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ ХЕРИИ БАЗЫМНАРЫ

1972 чылдың бирги чартыында республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезининг дугайында

Тоску беш чылдың ийиги чылының планын болгаш сопиалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседир дээш чарышкаан, республиканың ажылчы чоннары улус ажыл-агыйының чамдык адырларын хөгжүдер талазы-биле алдын-ишкинчилиг болган.

I. ҮЛЕТПҮР

Продукция сайгарарының чартык чыл планын республиканың үлетпүрү хуусаа бетинде күүсеткен. Пландан ажыр ыг хөй продукцияны «Тыва даг-дүгү» комбинат. Тудуг материалдар үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелери, Чадаананың хлеб заводу сайгарган. Эрткен чылдың ол үези-биле ңнээрге бүдүрген продукциниың хемчээли 11 хуу, а сайгарганының — 12 хуу улгаткан.

Сайгарылга планының болгаш үлетпүр бүдүрүлгезининң өүдезининң темпилериниң күүселдезин кол-кол адырларга эргүзерге мындыг:

	хуу-биле	
	план күүселдези	1972 чылдың бирги чартыны 1971 чылдың бирги чартынга хамаарыштыр
Республика ниитизи-биле	105	111
Электроэнергетика	—	89
Одаар чүүл үлетпүрү	103	97
Металл болбаазырадылгазы	109	108
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадылга үлетпүрү	110	110
Тудуг материалдар үлетпүрү	104	114
Чиик үлетпүр	104	98
Аъш-чем үлетпүрү	105	110

Республиканың үлетпүрү январь — июньда күш-ажылдың дүрүмчүлүүнүң планын ажыр күүсеткен, 1971 чылдың ирги чартынга бодаарга, ажылдап турар бир кижиге шаштыр продукция бүдүрерин 9 хуу көвүдеткен. Күш-ылдың бүдүрүмчүлүүн бедидериниң талазы-биле бедик ргүзүлгелерни «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинатрның, Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың болгаш ызыл-Мажалыктың тууйбу заводтарының, Туранның ыяш унитузунуң коллективтери чедип алган.

Чартык чылда продукция сайгарарының, үлетпүр бүдүзининң ниити хемчээлин өстүрериниң болгаш күшкылдың бүдүрүмчүлүүн бедидериниң планын тус-тус бүдүлгелериниң күүсеткени мындыг:

	хуу-биле	
	1972 чылдың бирги чартыны 1971 чылдың бирги чартынга хамаарыштыр	
	ниити күүселдези	бүдүрүлгениң ниити хемчээли
Ниилел чагыргазының үлетпүрү	103	116
оон иштинде:		
«Тыва даг-дүгү» арыглаар комбинат	105	106
Каа-Хем хөмүр-даш разрези	103	97
удуг кезектери» комбинат	100,2	128
Ак-Довуракпың УКБ	102	97
Республика чагыргазының үлетпүрү	107	108
оон иштинде:		
Эът комбинады	101	117
Сүт комбинады	105	108
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	99,5	104
Кызылдың хлеб заводу	97	98
Чадаананың —«—	110	108
Ак-Довуракпың —«—	101	104
Хову-Аксының —«—	99,0	100,0
Пиво заводу	99,2	114
Тараа продуктулар эргелели	144	103
Кызылдың сайгарылга базазы	126	105
Чадаананың тараа пунктузу	247	77
Үстүү-Ениселйниң балык заводу	88	65
Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады	106	175
Типография	100,0	101
Даараныгга комбинады	100,5	88
Алгы заводу	107	104
Карааа багайлар ниитилелиниң өөредилге бүдүрүлге чери	109	117
Тудуг материалдар үлетпүрүнүң эргелели	125	130
Кызылдың тууйбу заводу	123	129
Кызыл-Мажалыктың —«—	130	133
«Тыва көдээ тудуг» трест	113	121
Шуурмактың ыяш пунктузу	106	110
Туранның —«—	121	134
Ыяш ажыл-агый эргелели	103	107
Тудуг кезектериниң болгаш конструкциялар заводу	107	123
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	114	102
Автосептелге заводу	102	105
Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны	111	110
Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу	109	103

Продукцияның кол-кол хевирлерни бүдүрериниң чартык ыл планын республиканың бүдүрүлгелери ажыр күүсеткен: мдык кылыглар айым-биле алырга, бүдүрген продукцияң хемчээли:

	1972 чылдың бирги чартынга бүдүрген	бо чылдың бирги чартыны оруктап чылдың ол үезининге хамаарыштыр (хуу-биле).
Электроэнергия — млн. квт-шак	84,0	89
Хөмүр-даш — муң тонна	289	96
Тудуг тууйбузу — млн. көвек	13,8	119
Тудуг чутайы — тонна	556	107
Эптеп чыгган демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң кубометр	15,0	153
Даг-дүгүнүң тывыжы — муң тонна	19,9	114
Мебель — муң рубль	481	117
Тудуг ыяжын болгаш оттулар ыяштыүндүр соортуру — муң кубометр	161,2	96
тудуг ыяжы — муң кубометр	136,3	96
Дилиг материалдары	66,9	116
Хөм идик — муң әжеш	35,6	95
Кидис идик — муң әжеш	33,2	103
Даараныгга кылыглары — муң рубль	563	112
Балык тудары — тонна	90	99,0
Эът, 1 категорияның өкпе, баары-биле катай — тонна	2725	120
Колбаса аймаа — тонна	569	107
Саржаг — тонна	213	178
Чалаң сүт продукциязы — тонна	6468	99,9
Далган — тонна	5992	92
Хлеб, хлеб-булка аймаа — тонна	8249	107
Кондитер кылыглары — тонна	342	84
Водка — муң дкл.	118	104
Пиво — муң дкл.	108	164
Эзиртпес суксуннар — муң дкл.	50	88
Дус (чем) — тонна	5226	94

Бо үеде 1,9 муң тууйбуну, 2,6 муң кубометр эптеп чыгган демир-бетон конструкцияларны болгаш кезектерни, 1026 тонна даг-дүгүн, 39 тонна колбаса аймаан, 23 тонна саржагны, 1292 тонна далганы пландан ажыр бүдүрүп үндүрген.

Эрткен чылдың ол үезининден хөйнү бүдүргени болза: тудуг тууйбузу — 2,2 млн. кезек, 5,2 муң кубометр эптеп чыгган демир-бетон, 2415 тонна даг-дүгү, эът — 457 тонна, саржаг — 93 тонна.

Республиканың үлетпүрү беш айларда продукцияның ботүнезининг планын күүсеткен. «Тыва даг-дүгү», эът комбинаттары, Каа-Хем хөмүр-даш разрези, алты заводу күрүне көрецкизин алээн хөйнү камнап алган.

Үлетпүр ниитизи-биле чеднишкинниг ажылдаза-даа чамдык бүдүрүлгелер кол-кол көргүзүлгөр айы-биле планны күүсетпээн.

8 бүдүрүлге продукция сайгарарының планын күүсетпээн, оон түңнелинде улус ажыл-агыйынга 149 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Оларга Чадаананың саржаг заводу, Бии-Хемниң ыяш ажыл-агыйы, пиво заводу, Кызылдың хлеб заводу, балык заводу хамааржыр. Тос бүдүрүлге эрткен чылдың бирги чартынның деңнелинден эвээш продукцияны сайгарган.

Ниити продукция бүдүрериниң чартык чыл планын 16 бүдүрүлге, күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң планын 17 бүдүрүлге күүсетпээн. А 14 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң деңнелин эрткен чылдың ол үезининден кудулаткан. Кызылдың болгаш Хову-Аксының хлеб заводтары, Кызылдың сайгарылга базазы, даараныгга комбинады оларга хамааржыр.

«Тудуг кезектери» комбинат Ак-Довуракпың УКБ, Кызылдың, Хову-Аксының хлеб заводтары, типография болгаш өске-даа бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң планын күүсетпээн.

Чартык чылда 149 тонна тудуг чугайы, 38 тонна кондитер кылыглары, 10 тонна балык, 24 муң дкл. эзиртпес суксуннар чедир бердинмээн.

Январь — июньда чаа техниканы шинчээдириниң күрүне планын ёзугаар бүдүрүлгеге 21 хемчегни шинчээткен.

Ынчалза-даа Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң, Одаар чүүл үлетпүрүнүң эргелелиниң, Тараа продуктулар эргелелиниң, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң чамдык бүдүрүлгелери чаа техника шинчээдириниң планын күүсетпээн.

II. КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитиирлерин амыдыралга боттандырбышаан, часкы тарылганы чогуур дээре хуусаада эки шынарлыг чоруткан, дүк, сүт бүдүрерин ковудеткен. сүт, эът болгаш дүк белеткээриниң чартык чыл планын ажыр күүсеткен.

1972 чылдың дүжүдүнге чазын чажар культураны чажарыы «Скотопром» трестиң совхозтарын кииришкир болгаш республиканың колхозтары болгаш совхозтары 100,2 хуу, оон иштинде тараа культураларын 101 хуу, кызыл-тасты 109 хуу күүсеткен. Сорттуг үрезин чаштырган шөлдериниң демзигүүрү улгаткан.

Тараанның чайгы ажаалдазын чорудуп турар. Июль 1-ге чедир байдалдан алырга, гербицидтер-биле 75,9 муң га тарылга шөлүн болбаазыраткан, ол дээрге эрткен чылдың деңнелинден 20,9 муң га хой-дур. 1973 чылдың үлүүнге 98,8 муң га черни чарган, ол болза эрткен чылдыындан 10 муң га хөй болганы ол. Колхоз, совхозтарның хову-пөлдеринче 105,7 муң тонна органиктиг чемнишчидилгени чедирген болгаш төккен.

Көдээниң шинчилери ниитиниң малынга чем белеткелин мурнундазындан бедик темпилиг чорудуп турар.

Июль 1-ге чедир колхоз, совхозтарның шөлдериге чижеглээн эталон тракторларже шилчидерге 1924 трактор ажылдан турган, олар чыл эгезинден тура чижеглээн аңдарылгаже шилчидерге 684,5 муң га черни аңдарганынга деңнежир ажылдарны кылган.

1972 чылдың июль 1-ге чедир тракторлар септээриниң планы 103 хуу күүсеттингеп.

Республиканың колхозтар болгаш совхозтар дүжүт ажаалдазын чеднишкинниг чорударынга белеткенин турар: 1972 чылдың июль 1-ге чедир тараа ажаар комбайннарның 50 хуузун, силос комбайннарының 23 хуузун, жатказарның 16 хуузун, чүк автомобильдериниң 65 хуузун септээн.

Мал ажылының продукциязын бүдүргени мындыг:

	июль 1-ге чедир		1972 ч. 1971 чылга хамаарыштыр (хуу-биле)
	1972 ч.	1971 ч.	
Эът — муң тонна	3,4	3,3	97
Эът (дириг деңзи-биле) — муң тонна	6,1	6,0	99,7
Сүт — муң тонна	13,8	13,9	100,7
Дүк — тонна	723	838	116
Чуурга — млн. борбак	5,6	5,2	93

1972 чылдың бирги чартыында бир хойга оналаштыр дүк кыргызазы 1971 чылдың баштайгы чартыындан 18 хуу көвүдеэн. Бир дагаанның чуурга бээри 7 хуу, саар бир инектиң-не сүт бээри 2 хуу кызырылган.

Колхозтарның болгаш совхозтарның малының баш саны мынчаар өскерилген.

	Июль 1-ге чедир (муң баш)		1972 ч. 1971 чылга хамаарыштыр (хуу-биле)
	1971 ч.	1972 ч.	
Мыйыстыг бода мал	117,8	116,2	99
оон иштинде:			
Инек	38,2	38,2	100,0
Хаван	13,7	15,7	114
Хой болгаш өшкү	1262,5	1275,9	101
Чылгы мал	32,2	32,24	100,1
Тево	2,0	1,5	76
Иви	9,9	10,1	101

Эрткен чылдың ол үезинге бодаарга бирги чартык чылда хаванның баш саны 2 муң башка, хой болгаш өшкү 13,4 муң, ивн 0,2 муң башка ковудеэн. Инектиң болгаш чылгы малдың баш саны эрткен чылдың деңнелинге хевээр артган, мыйыстыг бода малдың болгаш тевелериниң саны кызырылган. Мыйыстыг бода малдың, хаваннарның болгаш хой, өшкүнүң чаш төлүн алырының чартык чыл планы ажыр күүсеттингеп.

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын ажыл-агыйларның бүгү категорияларының июль 1-ге чедир күүсеткени болза:

	июль 1-ге чедир		1972 ч. 1971 чылга хамаарыштыр (хуу-биле).
	1972 ч.	1971 ч.	
Мал болгаш куш эъди — муң тонна	4,3	5,1	119
Мал болгаш куш (дириг деңзи) — муң тонна	7,8	8,5	109
Сүт — муң тонна	11,1	11,4	103
Дүк — тонна	909	972	107

Мал ажылының продуктуларын садарының планы ажыр күүсеттингеп: мал — 8 хуу, сүт — 7 болгаш дүк — 40 хуу.

Колхозтарны кииришкир алырга, көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннарның хемчээли 1972 чылдың июль 1-ге чедир 10,0 млн. рубль болган. Эрткен чылга деңзээрге 593 муң рубль, азы 6 хуу көвүдеэн. Күрүнениң капитал салыышкыннарының чартык чыл планы 110 хуу күүсеттингеп.

Көдээ ажыл-агыйга бүдүрүлге ужур-дужаллыг дараазында объектилерни туткан болгаш ажыглалга киирген (колхозтар-биле катай): 400 баш кирер бода мал кажаазы, 2300 башка хой кажаазы, 276 га суггаттыг чер катап ажыглалга киирген, 25 муң га одарларны суг-биле хандырган.

III. КАПИТАЛ ТУДУГ

Республиканың тудугжулары чыл эгезинден бээр дүрген темпини алган. Төпчүткен болгаш топчуттунмаэн акшаландырыышкынның күселп-биле кол фондуларны ажыглалга киирериниң чартык чыл планы 100,5 хуу, оон иштинде топчуттунген капитал салыышкыннарның күсели-биле 107 хуу күүсеттингеп. «Тыва тудуг» трест 10 муң кубометр эптеп чыгган демир бетон, 5 муң тонна бараанныг арматура бүдүрер комплекстя болгаш өске-даа организациялар чамдык объектилерни ажыглалга киирген. Эрткен чылдың ол үезинге деңзээрге, кол фондуларны ажыглалга киирериниң хемчээли эвээжээн.

Бирги чартык чылда күрүне болгаш кооператив бүдүрүлгелериниң (колхозтар чокка) капитал салыышкынарының хемчээли 31,6 млн. рубль болган болгаш 1971 чылдың бирги чартыындан 308 муң рубль хөй болган. Тудуг-монтаж ажылдарын 4 хуу хөйнү күүсеткен.

Чартык чылда республикага ниитизи-биле керээлиг тудуг ажылдарын 27,5 млн. рубльге күүсеткен. Ол дээрге чартык чыл планының 100,4 хуу күүсеттингени-дир. «Тыва тудуг» трест 8,2 млн. рубльдиң ажылдарын кылып, планны 94,4 хуу күүсеткен. «Тыва көдээ тудуг» трест 7,0 млн. рубльдиң ажылдарын кылып, планны 106 хуу, «Тыва суг тудуг» трест 2,2 млн. рубльдиң ажылдарын кылгаш, планны 90 хуу, «Тыва септелге тудуг» трест 3 млн. рубльдиң ажылдарын кылгаш, планны 100,6 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың ол үезинге деңзээрге, республикага керээлиг тудуг ажылдарының хемчээли 5 хуу улгаткан. Трестер айны-биле өөрүлге мындыг: «Тыва тудуг»—17 хуу, «Тыва көдээ тудуг»—9 хуу, «Тыва суг тудуг»—15 хуу, «Тыва септелге тудуг»—29 хуу.

Республикада тудуг монтаж ажылдарында болгаш дузалал ажылдарында киржип турар бир ажылчынга хамаарыштыр күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң эрткен чылдың баштайгы чартыындан 5 хуу, ажыл төлевири 1 хуу бедээн. Ынчалза-даа ког тудуг организацияларының болгаш керээлиг организациялар күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң чартык чыл планын күүсетпээн. Ол дээрге керээлиг организацияларның техниктиг дештилгезин, тудуг бүдүрүлгезинде механизастаашкынны калбаз-биле шинчээдириниң айтырыгларын чугулалап көрбейн турарының түңнели-дир.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чингедириниң планы күүсеттинмээн. Күүсеттинген тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 400 муң ажыг рубльге аартаан.

IV. ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

Ниити ажыглалдың автотранспорту чүк саарылгазының чартык чыл планын күүсетпээн. Чүк соортуруның планы 100,5 хуу, пассажир чедирилгези 103 хуу күүсеттингеп. Эрткен чылдың ол үезинден пассажир чедирилгези 10 хуу, чүк соортулгези 9 хуу, чүк саарылгазы 3 хуу улгаткан.

Агаар транспорту пассажирлер болгаш чүк соортулгезин 0,2 хуу көвүдеткеп. Январь—июнь айларда соортулге планын 96,7 хуу күүсеткен.

Харылзаанның бүдүрүлге-техниктиг эргелели тариф ёзугаар орулга алырының чартык чыл планын 100,8 хуу, харылзаа продукциязының талазы-биле 104 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинден тариф орулгазы 10 хуу, продукция хемчээли 11 хуу улгаткан. Хоорайның телефон харылзаазының абонентилерни көвүдедириниң планы ажыр күүсеттингеп.

V. ЧОННУҢ МАТЕРИАЛДЫГ ЧААГАЙ ЧОРУУНУҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Улус ажыл-агыйының бүгү адыраларында ажылдап турар кижилерниң саны эрткен чылдыындан бирги чартык чыл 2 хуу көвүдеэн. Ол үеде ажыл толевириниң айда ортумак хемчээли 3 хуу, оон иштинде үлетпүрге 8 хуу улгаткан. Ай санының ортумак ажыл толевириниң өзүлдезинге материалдыг шаңнал фондузундан толевир чаагай салдарны чедирген. Ол фондудан чартык чылда 711 муң рубль, азы эрткен чылдың ол үезининден 31 хуу хөй хөрецнин үндүрген.

1972 чылда чурттакчы чоннуң республиканың аймаалга кассаларынга акша шыгжадырының хемчээли өскен. 1972 чылдың июль 1-ге чедир акша шыгжатканнарның саны 53,6 муң кижи четкен. Шыгжадыгның артынчызы 24,1 млн. рубль болган. Эрткен чартык чылда акша шыгжатканнарның саны 2,6 муң кижиге ковудеэн, шыгжамырның хемчээли 3,1 млн. рубльге өскен.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли бирги чартык чылда 364 млн. рубль болган, эрткен чылдың ол үезинден 4,7 [illegible] рубль азы 6 хуу улгаткан.

1972 чылдың алды айларында республиканың садыг организацияларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүсеткени болза:

	күүсеткени хуу-биле	(млн. рубль.)
Республика ниитизи-биле	76,4	98
оон иштинде:		
Респотребсоюз	39,4	99,1
Садыг министерствозу	30,1	98
«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи	4,8	97
Аптека эргелели	0,5	109
Союзпечать	0,5	103

Чартык чылдың планын Садыг министерствозу, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи, Одаар чүүл үлетпүрүнүң эргелели, «Скотопром» трест, совхозтар болгаш өске-даа чамдык черлер күүсетпээн.

Тус чер чагыргазының үлетпүр бүдүрүлгелерн садыг организацияларынга чоннуң калбак хереглелиниң бараанларын бүдүрүп бээриниң планын 100,8 хуу күүсеткен, оон иштинде Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу 100,6, Одаар чүүл үлетпүрүнүң эргелели 100,9 хуу күүсеткен.

Республика чартык чылда чурттагга тудуунга күрүнениң капитал салыышкыннарын 105 хуу шинчээткен, эрткен чылдың ол үезинден өзүлде 13 хуу болган. Чер-чер Советтериниң бо талазы-биле көргүзүглери 92 болгаш 20 хуу болган.

Бирги чартык чылда күрүне болгаш кооператив организациялары, ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар боттарының күүселп-биле база күрүне чээлизининг дузазы-биле, а ол шыкаш колхозтар 31,8 муң дөрбелчин метр чурттагга шөлүн туткан.

Акшаландырыышкынның бүгү хевирлери-биле ниити шөлдү ажыглалга киирериниң күрүне планы 119 хуу күүсеттингеп. 1971 чылдың бирги чартынга бодаарга 3623 дөрбелчин метр, азы 14 хуу хөй чурттагга шөлүн ажыглалга киирген.

Чер-чер Советтериниң организациялары чурттагга шөлүн ажыглалга киирериниң чартык чыл планын 87 хуу күүсеткен, эрткен чылдың ол үезининден өзүлде 39 хуу болган.

Эрткен алды айларда культура-амыдырал тудуунче күрүнениң капитал салыышкынары 3,4 млн. рубль болган, ол дээрге эрткен чылдыындан 25 хуу хөй болганы ол. Бо чылдың бирги чартынга Тоора-Хемге 320 уруг өөренир школаны ажыглалга киирген.

Эрткен алды айларда культура-амыдырал тудуунче күрүнениң капитал салыышкынары 3,4 млн. рубль болган, ол дээрге эрткен чылдыындан 25 хуу хөй болганы ол. Бо чылдың бирги чартынга Тоора-Хемге 320 уруг өөренир школаны ажыглалга киирген.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының планын күүсеткенин болгаш эрткен чылдың алды айларындан оскерилгени көргүзерге мындыг:

	Чартык чылда ачы-дуза чедирилгезиниң сайгарылга хемчээли (муң рубль)	План күүселдези (хуу)	1972 чылдың бирги чартыны эрткен чылдың ол үезинге хамаарыштыр (хуу-биле).
Республикада ниитизи-биле	1478	96	108
хоорай	913	93	99
көдээ черлер	565	102	123
Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу	1035	98	108
хоорай	538	94	95
көдээ черлер	497	104	126
Чурттагга-коммунал аймак-агый министерствозу	253	104	115
хоорай	228	104	113
көдээ чер	27	108	137

Улус өөредилгези, культура болгаш кадык камгалалы улам бурунгаар хөгжүлдеви алган. 2758 оолдар болгаш кыстар бышкан билигниң аттестадын алган. Оларның 880 хирези ортумак школаны бүдүрүлгеге ажылдавышаан дооскан.

Бо чылын дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлери 1121 аныяк специалистерни белеткеп үндүрер. Оларның 282-зи ажылдавышаан тускай эртем чедип алыр.

Эмнелге албан черлериниң четкизи улам калбарбышаан. 1971 чылдың баштайгы чартыындан эмнелге оруннарының саны 1,5 хуу көвүдеэн. Медицина ажылдакчыларының саны база өскен.

Назы четпээн уругларның албан черлериниң, клубтарның болгаш массалыг библиотекаларының четкизи калбарган.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАРЫ ДЭЭШ

ЗОЛОЧЕВ. (Львов область). Золочев районнуң ан Франко аттыг колхозунуң түн азар черинюль 18-те Кызыл туң киискип келген. Ону мунист комбайнер Василий Войнның алдары ш нодурген. Ол болза бодунуң дузалакчызы ослав Наконечный-биле кады ок ектарның унга 20 гектар тарааны эзлечегде кестирген, иргиг шуут чок болган.

Тараанны чогуур өйүнде ажаал алыр дээш сопалистиг чарышта Золочевтиң беш чүс хире мезатерлары киржип турар. Техниканы билдир ажыглавышаан, олар күзүн болгаш чазын ыл тараан арбайны база күзүн чашнан кыл-тасты ажаал турарлар. Амгы ажаал алыышның байдалы эрткен чылдыындан ылгалдыг. раанның барык чартын көзии чазашкындан бол-

гаш долудан чердв чыткылапкан. Ынчангаш комбайнарның бизии чавызадыр деримр ушурга таварышкан. Бергелер турза-даа механизаторлар бедии бүдүрүнчүлүг ажылдап турар.

Украинаның компартиязының Золочев районнуның секретары Николай Кузьменконуң чугаалап турарындан алырга, колхозтарның партия организацияларының тараанны ажаал, своортуп турарларга амгы ажаал алыышкынының бергелерин тайылбырлап берип, сопиалистиг чарышты эки организастап шыдаан.

Ажаал алыышкынының бедик темпилиг болурунга политмассалыг ажылды эжиктиткени идигни берип турар. Бүгү бүдүрүлге участоктарында хову ажыл-ишчилериниң ажылдарының түңнелдерин 150 агитаторлар хүннүң-не дыңнадып турар. Беш хөнгаш-ла ажаал алыышкынның мурнакчыларынга күш-ажылчы алдарның шынзылгаларын тыпсыр. Бир эвес ындыг бижиктиң эдиевкизи оон соңгаар-даа бедик көргүзүглерни чедип ап турар болза, ону чаагай херектиң район дептеринге киир бижиир.

Күш-ажылчы алдарның баштайгы ындыг бижиктерин «Колос» колхозтуң комбайнери коммунист Семен Вуска болгаш «Вильна Украина» көдээ ажыл-агый артелиниң комсомолчузу Василий Воловецие тывысқылаан.

* * *

ВИНЬКОВЦЫ. (Хмельницкий область). Горький аттыг колхозтуң комбайнери Сопиалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ф. В. Кулик областың механизаторларының аразындан ажаал алыышкынга муң центнер тараанны бир дугаарында бастырган. Оон «хову кораблинде» баштайгы беш адырны чураан. Колхоз суурунуң төвүнде оон алдары дээш Күш-ажылчы алдарның тугун көдүргеп.

Ол черниң суурларының колхозчулары ажаал алыышкынны берге байдалда чорудуп турар. Үргүлчү чаъстаары ажылга моондактап турар. Комбайнны чээрби чыл ажыг башкарып келген Ф. В. Кулик эки минута бүрүзүн чеп ажыглаар. Тускай эртемниглер-биле кады бодунуң ажылдап кылганы элээн каш дериг чүүлдери-биле оон агрегадын чепсеглээн. Чыткылапкан, чавыс кылдыр үнген тарааларны чедиишкинниг ажаарынга ол херекселдер дузалап турар. Тараанның чидирии шуут чок. Комбайнчап ажаарының улуг мастери Ф. В. Кулик механизаторнуң мергежилинге хөй колхозчуларны өөретпеп. Оон өөренирчилери болгаш эдиеркилери областың бүгү буланнарында ажылдап турар.

Ф. В. Кулик ажаал алыышкынны бодунуң колхозунга эгелээш, ону кожа ажыл-агыйларга барып доозар, ынаар ол бодунуң өөру-биле дуза көргүзер дээш чеде бээр. Ол комбайнер Подолияга эң-не бедик көргүзүгнү кезээде чедип ап келген. Эртпеп чылын төс муң ажыг центнер тараанны ол бастырган, ынчангаш Подолияның механизаторларының социалистиг чарышының тиилевичизи болган. Алдарлыг комбайнер бодунуң эжи И. И. Слободян-биле кады бо чайын 300 гектарның тарааэын ажаап, он муң центнер тараанны бастырар деп шиитпиргээн.

(СЭТА).

АЖЫЛ-ХЕРЕККЕ ШЫЛГАЛДА

ПАРТИЯ документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ныц май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын бүгү чуртаазы шыкаш, пайысылал Кызылдыц бүгү коммунистери шаңы-биле деткип, чаңгыс эң-сеткилдиг үүлүүтаңүүшкүн-биле хүлээп алган. Амгы үеде ол организастополитиктиг чугула ажыл-херекке ыдеткеддер хоорайның партия организацияларывың кичээнгейиниң төвүнде турар.

Хоорайның партия организациязы СЭКП-ниц XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бодунуң хүрээлеңин улам сырый каттыштырыр, ажыл-агый база культура туружуушкунуның айтырыгларын шиитпирлээринге ооң аттаары дыка бедээн.

Партияның социал составынга нол чер ажылчын аңгыга инмаарышкан туразын дээрбишаан дугайында СЭКП XXIV съездизиниң айтыышкынын күүсетиишаан, хүлээп алышкынны улам кичээнгейлиг көрүп, ооң хүрээлениңге кирип турарларга нелелеп бедиткен. Бо чылдың 6 айларында СЭКП кежигүнүңге кандидаттап киргеннериниц 64 хуузу бүдүрүлгениц мурнакчы ажылчыннары болган колхозчу тараачыннар болган.

Оон аңгыда соңгуулдалыг организиниц составында ажылчыннарның саны база үүктел чок көвүдеп турар. Партия организацияларының бюроларында болгаш партия комитеттеринде бо отчёттуг үениц дургузунда 70 ажылчыннар соңгуткан. Оларның хөй кезии бүдүрүлгете мурнакчы чоруун көргүзүп, хөй-ниитии амыдыралынга идепкейлиг киржип, партия Уставының негелделерии үлегерлиг күүседи турар.

Чижээ, № 2 АТБ-ниц чолаачызы эш Осипенко СЭКП хооркомунуң кежигүнүңе ийи удаа соңгуткан. Ол коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири, хөй-ниитиниц ажылынга идепкейлиг киржип, бо чылын ажылчын аныяктар школаазының 8 класын кончуг эки дооскан. Эът комбинадының ажылчыны коммунист эш Каратаевти коллективи кончуг хүндүлээр. Ону коммунистер партбюроның секретарының оралакчызынга бир үн-биле соңгуп алган. Оон аңгыда ол экитурачы улусчу дружиниң командири хүлээлгезин база эки күүседи турар.

«Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниц мурнакчы ажылчыны аныяк коммунист эш Авгырбан чүгле бүдүрүлгете эки ажылдап турар авес, харын хоорайның хөй-ниитичи амыдыралынга база идепкейлиг киржип, хоорайның ыры, тавцы ансамблиниц доктаамал киржикчизи.

СЭКП хооркомунуң кежигүү, хууда чагыглар-биле хеп даараар фабрикаңыц хоочун даараакчызы Ханды Сендеровна Салчак хоорайның мурнакчы коммунистериниц бирээзи. Ол коллективиниге болган хоорайның хөй-ниитии ажылынга идепкейлиг киржип, хоорайның ыры, тавцы ансамблиниц доктаамал киржикчизи.

СЭКП хооркомунуң кежигүү, хууда чагыглар-биле хеп даараар фабрикаңыц хоочун даараакчызы Ханды Сендеровна Салчак хоорайның мурнакчы коммунистериниц бирээзи. Ол коллективиниге болган хоорайның хөй-ниитии ажылынга идепкейлиг киржип, алган социалистиг хүлээлгелерин, планын үргүлчү ажыр күүседи, байлак дуржулгазын аныяктарга күзелдин-биле дамчыдып берип, эвээш авес аныяк өскенни даараыр мергежилге өөредекеп. Фабрикада улусчу контроль бөлүүнүң ажылын удуртуп, хоорайның херээженнер чөвүлелиниц кежигүнү хүлээлгезин кызымаккай күүседип келген. Эш Салчак партия хуралдарынга болган хооркомунуң пленумнарынга ажыл-агыйжы ёзу-биле саналдарны бо-ла бере бээр. Мындыг чижектер хөй.

ПАРТИЯ документилерин солууру дээрге, мурнунгы билетти чаа билетбиле аваа-ла солуй шаап каар техниктиг чүүл авес болгай. Ол болза, партияның хүрээленин бижиглаар талазы-биле чорудуп турар улуг ажыл болгаш коммунист бүрүзү партия Уставының негелделерин кончуг күүседип турарын, ажылынга, өөредилгезинге, амыдырал-чурттал газынга база хөй-ниитии ажылынга үлегер-чижектиг боол турар бе дээрзин өөренип көрүп турар шыңгыы шылгалдя болур.

Коммунистериниц ажыл-ишчи, политиктиг болгаш моральталазы-биле шынарын хынаарынга, оларның боттидепкейлин база харысалгазын бедидеринге партия хуралдарының улуг рольдуг болурун май Пленумунуң доктаалында база айыткан.

Ярославль хоорайның партия организациязында партия хуралдарын эрттирип турар практиказының дугайында СЭКП ТК-ныц доктаалыныц соонда ол айтырыг талазыбиле партия хуралдарынга хүлээп алган шиитпирлериниң күүседи турар.

Чижээ, «Будүрүлгеге коммунистериниц авангардчы ролюнуң дугайында» айтырыгны чоокта чаа № 62 көжүп чоруур механизастаттынган колюннага хоорайның сентелгетудуг эргелелиниге болгаш өске-даа коллективтерде партия хуролдарынга ажыл-агыйжы ёзу-биле чугаалажып, аңаа дыка хөй коммунистер саналдарын берип, бодунуң ажылын шүүмүүледдиг ёзубиле көрүп, тодаргай шиитпирлерни хүлээп алган.

СЭКП хооркомунуң бюрозунга партия эге организацияларында партияның иштики ажылының дугайында айтырыгларны доктаамал чугаалажып келген. Чижээ: чүгле бо чылын безин «Комсомолга партийжи удуртулга дугайында», «Тыва сут-тудутнуң» тудуг-монтаж эргелелинде «Партия хуралдарын белеткеп база эрттирип турарының дугайында» хоорайның сентелге — тудуг эргелелинде, «Коммунистериниц будүрүлгеге авангардчы ролюнуң дугайында» туулбу заводунда болгаш № 2 АТБ-де партия эге организацияларының секретарьларының отчёттарын дыңнап чугаалашкан.

Партияның сөөлгү эрткен область болгаш хоорай конференцияларынга автосентелге заводунуң партия эге организациязының ажылын дыка шүүмүүлээп. Ынчангаш партия хооркомунуң бюрозунга Уставчы негелделерни ол коллективте коммунистериниц күүседип турарының дугайында айтырыгны чугаалажып. Ол бюронуң доктаалын заводтуң партия хуралынга чугаалажыкаш, партийжи организастыг ажылды экижидиринче, коммунист бүрүзүнүң идепкейин болгаш харысалгазын кодүрериниче угланган тодаргай хемчеглерни ап чоруткан.

Коммунистерни будүрүлгениц аң чугула участоктарынга тааржыттыр тургускынның база социалистиг харыпты дээштиг организастаанының түңнелинде бо коллектив 1972 чылдың чартык чыл планын ажыр күүсеткеш, хоорайның үлетпүр будүрүлгелериндеп тиилекчи боол, бирги черни эзелеп алган болгаш СЭКП хооркомунуң база хооркүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

СЭКП-ниц XXIV съездизиниң соонда үениц дургузунда хоорайның партия организацияларының ажыл-чорудулгазы элээп экижип, коммунист бүрүзүнүң идепкейи бедип турарын үстүнде чамдык чижектер хереченип турар.

ЧАМДЫК партия эге организацияларында партияның, күрүнениц сагылгачурумун үреп турар йиичаңгыс кижилериниц төлеп чок чоруун дораан буруу шаап корбейн, олардан шыңгыы негелдени кылбайн, харын-даа ындыг чоруктар-биле эптежип олургулаар чөгенчиг таварылгалар бар.

Чижээ, Кодээ ажыл-агый техникумунда коммунист Андреевтиң хереэн ында партия эге организациязы кончуг эрелгей корген. Ол харысалга чок болганының түңнелинде күш-культура кабинединден өөредилгеге хереглээр чугула хереклерди оорлатнан. Оон аңгыда эш Андреев хөй-ниитии ажылынга идепкей чок, даандыргав ажыл-херээже кызып ажылдавас кижи болган. Ол чүгле 1967 чылдан бээр партия кежигүнү хиревинде-ле, партияның база күрүнениң сагылгачурумун үргүлчү үреп келгенин дээш бо кыска үениц дургузунда 3 удаа доңгулданы алган болгаш оон кандыг-даа түңнел кылбаан. Ол хиределе партия организациязы аңаа дөртку доңгулданы бээрби-биле кызыгаарланган. СЭКП хооркомунуң бюрозу бо шиитпирни эрелгей деп көргеп болгаш Андреевти партиядан үндүргеп.

Харылзаа эргелелиниң партия эге организациязы эш Постниковтуң хереэн база-ла эрелгей көргеп. Ол бодунуң ажылдап турган кабинединге коллективтиг арагалаашкынны организастаап, чолаачызынга база арага соңнеп эзиртип каан. Оон Постников кады арагалаан өөрүн демге эзирик чолаачының машиназынга олуртуп алгаш, авария кылган. Түңнелинде кончуг аар осал-ондак болган. Постниковту бо үүлгеткен кем-херээ дээш партиядан үндүргеп.

Бо чылдың 6 айларында кызы-бүрү чурум үрээни, арагалааны, мораль талазы-биле будулганы, төлеп чок үүлгедии дээш 18 коммунист партиядан үндүрткен. Партия эге организацияларында коммунист бүрүзүнүң сагылгачурумунуң, кижизидилгезиниң дугайында байдалды экз, хандыр аналиэтеп көөрүн бо фактылар кичээндирип турар.

Бо талазы-биле база бир чижектен көргүзүп көрээли. Политехникумнуң аныяк коммунистери Сергей Иргит биле Көгел Сувандың хөй катап арагалап келген, нынгалза-даа партия эге организациязы оларның ол шын эвес чоруун хуралга чаңгыс-даа катап чугаалажып, хөмчет албаан. Ындыг контроль чок чоруккa амдажааш ол эштер бо чылдың июньда стипендиязын алгаш, билбестеди эзирээш, хоорай кыдыныга ушкулап калганының түңнелинде оларның өске бир эки өлүмүт осал-ондакка таварышкан. Бо төлеп чок коммунистерни СЭКП хооркомунуң бюрозу партиядан үндүрер ужурга таварышкан.

Кандыг-даа чурум үрээшкиннери-биле, ылаңгыя арагалаашкынга удур демиселди бүгү таладыг күштелдирип, «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ныц доктаалын база РСФСР-ниц Дээди Совединиц Президиумунуң Чарлыын амыдыралга боттандырбышаан, партия эге организациялары бо талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр ужурдуг.

ПАРТИЯ документилерин солуурунуң белеткел үезинде партиялың иштики айтырыгларының талазы-биле «Партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин сагырыныц дугайында» деп хүн айтырыглыг хуралдарны калбавбиле чорударын партия эге организацияларынга сүмелеп турар. Оларга коммунист бүрүзүнүң хууда харысалгазының болгаш сагылга-чурумуның дугайында чугааны колдадыр. Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ныц май Пленумунуң доктаалын партия хуралдарынга чугаалажып өөрүнүң графигин тургускан. Ону бөгүн болур партия хооркомунуң пленумунуң соон дарый чугаалажып эгелээр.

Кол чүве тоску беш чылдың даалгаларын, ССРЭ-ниц тургустунганының 50 чыл ою̈нга төлептиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседириниге коммунист бүрүзү бодунуң бүгү күжүн, арга-мергежилин бүрүн бээр дээш күжениишкиниг ажылдаар херек. Ынчангаш хоорайның бүгү коммунистери СЭКП ТК-ныц май Пленумунуң (1972 чыл) шиитпирлерин эрелгей деп көргеп болгаш Андреевти партиядан үндүрген.

Харылзаа эргелелиниң партия эге организациязы эш Постниковтуң хереэн база-ла эрелгей көргеп. Ол бодунуң ажылдап турган кабинединге коллективтиг арагалаашкынны организастаап, чолаачызынга база арага соңнеп эзиртип каан. Оон Постников кады арагалаан өөрүн демге эзирик чолаачының машиназынга олуртуп алгаш, авария кылган. Түңнелинде кончуг аар осал-ондак болган. Постниковту бо үүлгеткен кем-херээ дээш партиядан үндүрген.

Бо чылдың 6 айларында кызы-бүрү чурум үрээни, арагалааны, мораль талазы-биле будулганы, төлеп чок үүлгедии дээш 18 коммунист партиядан үндүрткен. Партия эге организацияларында коммунист бүрүзүнүң сагылгачурумунуң, кижизидилгезиниң дугайында байдалды экз, хандыр аналиэтеп көөрүн бо фактылар кичээндирип турар.

Бо талазы-биле база бир чижектен көргүзүп көрээли. Политехникумнуң аныяк коммунистери Сергей Иргит биле Көгел Сувандың хөй катап арагалап келген, нынгалза-даа партия эге организациязы оларның ол шын эвес чоруун хуралга чаңгыс-даа катап чугаалажып, хөмчет албаан. Ындыг контроль чок чоруккa амдажааш ол эштер бо чылдың июньда стипендиязын алгаш, билбестеди эзирээш, хоорай кыдыныга ушкулап калганының түңнелинде оларның өске бир эки өлүмүт осал-ондакка таварышкан. Бо төлеп чок коммунистерни СЭКП хооркомунуң бюрозу партиядан үндүрер ужурга таварышкан.

Кандыг-даа чурум үрээшкиннери-биле, ылаңгыя арагалаашкынга удур демиселди бүгү таладыг күштелдирип, «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ныц доктаалын база РСФСР-ниц Дээди Совединиц Президиумунуң Чарлыын амыдыралга боттандырбышаан, партия эге организациялары бо талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр ужурдуг.

ПАРТИЯ документилерин солуурунуң белеткел үезинде партиялың иштики айтырыгларының талазы-биле «Партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин сагырыныц дугайында» деп хүн айтырыглыг хуралдарны калбавбиле чорударын партия эге организацияларынга сүмелеп турар. Оларга коммунист бүрүзүнүң хууда харысалгазының болгаш сагылга-чурумуның дугайында чугааны колдадыр. Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ныц май Пленумунуң доктаалын партия хуралдарынга чугаалажып өөрүнүң графигин тургускан. Ону бөгүн болур партия хооркомунуң пленумунуң соон дарый чугаалажып эгелээр.

Кол чүве тоску беш чылдың даалгаларын, ССРЭ-ниц тургустунганының 50 чыл ою̈нга төлептиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседириниге коммунист бүрүзү бодунуң бүгү күжүн, арга-мергежилин бүрүн бээр дээш күжениишкиниг ажылдаар херек. Ынчангаш хоорайның бүгү коммунистери СЭКП ТК-ныц май Пленумунуң (1972 чыл) шиитпирлерин эрелгей деп көргеп болгаш Андреевти партиядан үндүрген.

Харылзаа эргелелиниң партия эге организациязы эш Постниковтуң хереэн база-ла эрелгей көргеп. Ол бодунуң ажылдап турган кабинединге

С. КУДАЖИ,
СЭКП хооркомунуң ийиги секретары.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИН ЭКИЖИДЕР

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл юбилейин бүдүрүлгечи чедиишкиннер-биле уткуурунуң күш-ажылчы ээлчээнге турушкаш, чонның амыдырал хандырылгазының Чадаанада сентелге-тудуг участогунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары тоску беш чылдың ийиги чылында планныг онаалгаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш ажылдап турар.

Коллективтиң ажылының кол угланыышкыны ажылчы чонга ачы-дуза чедирери болур. Ол соруланы боттандырарының бүдүрүлге аргаларын партия, профавиилел организацияларыбиле администрацияның ажылдап кылгаш, бүдүрүлге чорудулгазын башкарарынга күчүлүг быра — социалистиг чарыштың организастаарын экижиткен. Коллектив бүдүрүлгениң чыл планын декабрь 25-те күүседирин шиитпирлээн. Түс-түс цехтерниң, бригадаларының ажылының түңнелин 15 хонуктап, айлап, кварталдап үндүрүп, мурнакчы цехти, бригаданы база түс-түс кижилерни шаңнап, мактаарын боттандырып турар бис.

Чылдың бирги чартыында амыдырал хандырылганың сентелге-тудуг участогу ажылишчилериниң шудургу ажылдааны-биле чамдык бедик көргүзүглерни чедип алган. Нинти продукция бүдүрер планын 102,3 хуу күүседип, Продукция сайгарарының планын 110,7 хуу күүседип, пландан ажыр 15,6 мун рубльдиң продукциязын сайгарган ийикпе, эрткен чылдың бирги чартыындаазындан алээн көвүдеткен. Чартык чылда чонга ачы-дуза чедиреринге 69 мун рубльдиң продукциязын сайгарары көрдүнген. Ол 105 хуу күүсеттинген. Бо үүн эниң чылдың бирги чартыында 50 мун рубль турган. Ачы-дузаны көлээ ишчилерге чедирерин көвүдеткеш, 61,2 мун рубльдиң продукциязын сайгарган, азы план күүселдезин 114,4 хуу болган. Чурттакчы чонның чагыы-биле сентелге болгаш тудуг кылыр планны 171,5 хуу күүсеткен.

Бригадалар база цехтер аразынга калбарган чарышка мурнуку одуругда ыяш белеткээр болгаш сөөртүүр бригада (бригадири Сат Очур-оол) чоруп турар. Оон ачызында коллектив дилиг материалдары белеткээрин 161,6 хуу күүседип, 600 ажыг кубометр материалды планнан ажыр белеткээн. Тудуг ыяжы сөөртүүр 156,2 хуу, токпак сөөртүлгези 125,5 хуу күүсеттинген. Ооржак Калбак-оол мастерлээн чазаныгга цеги эниң чылын бүдүрүлге планын күүсетшейн турган,а бо чылын эки ажылдаан. Цех мебель кылыглары бүдүрер талазы-биле алды айларның онаалдазын 108,2 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Доктугу Түлүштүң удуртканы бригаданың бызаңчылары багай эвес ажылдап турарын айтыры чугула. Ол бригада Ленин аттыг колхозтуң чаа тудуп турар суг-барааан фермазынга бирээзинге-ле ийи аал ишти чурттаар ийи бажынны тудуп дооскаш, ам Ийме, Хөндергей суурларда бир-бир бажыңнарны доозар чоокшулаан.

Күш-ажылчы чедиишкин дээш ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның шудургу ажылдаанының ачызында сентелге-тудуг участогу чартык чылда 15 мун рубльдиң орулгазын киирип алыр турган, 21 мун рубльге чедирген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 105,4 хуу болаан.

Хөй-хөй ажылчыннар боттарының ажыл-херээнге шылгарап, коллективтиң чоргаарадары болуп турар. Чазаныкчылар Бичен Монгуш, Лопсан Монгуш, Шакыр-оол Ооржак, аныяк будукчулар Валентина Ондар, Нина Сат, автомашина чолаачылары Петр Букин, Эрес-оол Салчак, пилорамчылар Көшкен-оол Монгуш, Комбу Сат, ыяш кезикчилериниң удуртукчузу Очур-оол Сат болгаш өскелер-даа ай, квартал онаалгазын ажыр күүседип турарлар.

Будүрүлгечи чедиишкиннербиле чергелештир чайлаттынмаан четпестер коллективте өөрээш эвес. Туулбу хептен, кыпырар, орттедир, ону сайгарар план күүсеттинмээн. Шынары багай болгаш эниң чылын-на будүрген туулбулар сайгартынмайн турар. Туулбу дегиниң ажылчыннарының ортузунда күш-ажылдың организастыы куду деннелде. Бо чылын өскелген туулбу прези ажыглалда кирбээн. Чонга ачы-дуза чедирер өске-даа аргаларны ажыглавайн турарын маңаа миннип айытса чогуур.

Чеңип алган күш-ажылчы тиилелгени быжыглавышаан, четпестерин чайладырының хемчеглерин ап тургаш, 3-ку беш чылдың ийиги чылында чонга ачы-дуза чедирер онаалганы боттандырарынче, чарыыты болгаш күш-ажылды эки организастаарын чеңип алыр дээш боттуг хемчеглерни ап ажылдаар бис.

С. ОЙДУП,
Чадаанада сентелге-тудуг участогунуң начальныгы.

Тыва АССР-ниң Алдарлыг тудугжузу аттыг эдилекчиин Чүлдүм Дагбаевич Монгуш Сүт-Хөлде хүндүлүг кижилериниц бирээзи. Ол 1948 чылда бызаңчылап киргеннинден бээр кижилерге эң эки чүүлдерни кылып бээр дээш күжүн, билиин харамнанмайн шудургу ажылдап келген.

Уран-шевер бызаңчызын сүт-хөлчүлер көдээ Советтиң депутадынга соңгуп, улуг идегелди кылган. Чүлдүм Дагбаевич будүрүлгете эки ажылдаары-биле чергелештир хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, соңгукчуларның негелде, комудаларын чогуур үезинде шиитпирлежип турар.

ЧУРУКТА: Ч. Д. Монгуш ажыл үезинде.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

ДҮРГЕДЕТСЕ КАНДЫГЫЛ?

Кызыл хоорайның чөөн кезээде хоорай төвү-биле Каа-Хем суурву тудуштуруп турар, кол шоссе оруктуң оң талаы кыдыын дургаар километр-километри-биле шөйлү берген одалга системазының ханы оңгарын эрткен чылын казып эгелээн. Амга чедир ында хоорайның төп электри станциязындан школа-интернат дужу чедир чер ажылдары дооступ, бус дамчыыр хоолайлар чыдар демир-бетон каналдар, ооң бус үлээр белдирлери хоолай чокка барык белеткеттинген. А чер ажылы түлүтевишаан.

Бо дээрге хоорайның келир үедеги кол чылыдылга системазының шутумунуң тудуу ол. Кышкы соок үеде бо чугула ажылды төп электри станциязының тудугжулар коллективи бедик темпилиг боттандырганнар. Ынчаныже тудугнуң дараазында чорудар ажылдары чижээ: хоолайларны салып тудуштурары, каналдарның кырын дуглап, хөмери комплексилиг чоруттунмайн турары харааданчыг. Кыры ажык, кезек-кезек чиңге көвүрүүлерлиг ханы оңгар болгаш бетон белдирлер хоорайның Колхозная шоссеази-биле, оңгарның кедээ талазында хөй кварталдарның кудумчуларының транспорт болгаш чурттакчы чонның оңгар кежир аргыжарынга улуг мооңдакты таварыштырып турар.

Сөөлгү үеде чер үрелип, эрык буступ турары-биле кыжын кылдынган көвүрүүлер чамдыгылай бергилээн. Ындыг көвүрүүлеп аргыжары бичии үүлгер хамаанчок, улуг кижилерге безин сүүседенчиг.

Ынчангаш мында осал-ондак болдурбазының ниитии дүрүмү каржызы-биле үреттинип турарынга ол кавының чурттакчылары бистер дүүреп турар бис. Чоокта чаа көвүрүт хозунче будун кирип базыпкаш, дүрген дузаның эмчи машиназы чалап чораан бир эш, дүне биче-ле болза будун сып ал часкан. База бир чижек, арткеш кыштың эгезинде хар үезинде Сибиряков-Гвардейцев кудумчузунуң ансынга тормоз тутпаанындан бир чап-чаа бульман машина оңгарже дүже бергеш, машинаның мурнуку массизинге улуг үреливишкин таваржышкавынга бистер херечи болган бис.

Шак ындыг таварылгалар бо-ла болгулаан турар. Бир эвес оңгарны дүргаар кажаалавайн, оңгарның хоолайларын салып улаатш, көошпалдар кырын дутаап, шугумну дуй урбас чүве болза осал-ондактыг таварылгалар хүн бүрүде болуп болур. Чогум-на дүргедетсе чогуур чугула хемчег бар. Оңгар ол чарыының квартадарынның чурттакчылары бистер хоорай-биле шак минута бүрүзүнде аргыжып турар болганывыста безин чадаарда ылаңгыя дүнеки үезерде дүрген дузаның эмчи машинаазын бажыңарывысче чалаар таварылгаларда улут бергедээшкиннерге таваржып турар бис. Ынчангаш ун тудугну боттандырып турар «ЦЭС тудуг» эргелелиниң удуртукчулары хоорайның келир үеде хогжүлдезинге оңза ужур-дузалыг бо тудугмонтаж ажылдарын болдунар аргалыы-биле участоктап тургаш-даа болза комплекслиг чорудуп, кудумчуларны ажылдар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алган турары күзенчиг.

Д. ЧҮЛЬДҮМ-ООЛ.

Чоокта чаа Кызылдың садыг кооператив училищезин бөлүк садыгчыларны, поварларны дооступуп үндүргеи. Олар ам аңгы-аңгы районнарда баргаш, ажыл-ишчи амыдыраачe кирипкеннер.

ЧУРУКТА: бөлүк дөозукчулар—садыгчылар:— (селагай талазындан оң талазынче)—Сержиңмаа ЫНААЛАЙ, Валентина КҮЖҮГЕТ, Вячеслав ООРЖАК, Алдынкыс ООРЖАК.

Н. БРЕДИХИННИҢ фотозу.

ЧУГАА АРАЗЫНДА

«Дараазында «Х Улуг хурал» колхозтуң мурнакчы тудугжузу Опанас Маадыович Бүрүнааны база өртектиг бараан-биле шаңнаар-дыр» деп чарлаптарга хөлүүр музыканың аялгазы ынаар-ла диңмиттелип чоруй баады. Барып-барып районнуң мурнакчылар нзадымынга киржип, ынчаар шаңнадырга кымга өөрүнчүг эвес деп. Ол таварылга Опанас Маадыровичтиге мажан-даа уттуңдурбас.

Хурал соонда хоочун тудугжу-биле ужуражып, ооң амыдыралының чамдык кезии-биле танышпыт.

— Мурнунда чылдарда Бии-Хем районда «Искра» колхозка ыяш белеткээр черге ажылдап, тудут ыяжын кезип, штабельдей чыып, чүдүрүп чорудуп турдум. Сөөлгү ийи чылда амыдыралым аайы-биле «Х Улуг хурал» колхозка көөп, тудугжулап ажылдадым. Пилорамманга ыяшты сорттап, кескеш, штабельдей чыып турар мен—деп, ол чугаалады.

— Сөөлгү үеде суурга ыяш тарып, ону долгандыр херимнеп турдум. Ол—менээ харысалгалыг-даа, таарымчалыгдаа, үнелиг-даа ажыл болган. Ынчаарга кижи сеткилин хомудады бээр чүүлдер база тура бээр-дир. Чүл дизе, тарып каан ыяшты херимнээш, каш хонгаш көөрге, оларны сый каккылап каан болурдур. Ол дээрге «ногаан оцпуктуң» кижиниң кадыкшылынга болгаш долгандыр турар чүүлдерге ажык-дузазын чедир үнелевейн турар кижидеө-дир— деп, ол хомудап чугаалады.

«Бойдус — кижиниң өдүүг» деп Опанас Маадыовичиниң чугаазынга сеткилим өөрүп турду.

Б. МАНДЫП-ООЛ.

ОЛАР – ТИИЛЕКЧИЛЕР

Ынчан шынап-ла дээр хиндиивде хир чок аяе, каап турган. Кедээр көөрге серии салгын сырыннап кээр буурул баштыг Таңды сыны, а ишкээр көөрге шала оожум чалгын чыдар Чагытай. Бо чаагай чайгаар бүткен, кайкамчык үнүш-бойдустуг черде Тываның садыг болгаш кооперация ажылдакчыларының ажы-төлүүнүң дыштаныр лагери «Орлёнок» туруп турар.

Июльда, «Орлёнокка» ийи дакпыр байырлал болган. Бирээде, лагерьниң ийиги сезонун ажытнан. Ийиде, республикада лагерьлер аразында чоруп турар социалистиг чарыштың тиилекчизи болганы дээш шилчиир Кызыл тукту акша шаңналы-биле кады тывыскан.

Хүндүскүүнүң таштыг-ла дөрт шак. Күш-культуржу чаңчыл ёзугаар тускай медээни берипкен. Кызыл галстуктарлыг, ак хойлеңнерлиг пионерлер тус-тус отрядтарыбиле лагерьниң байырлыг чыскаал кылыр шолүүнче мырлыг, хоглүг базыпканнар. Кызыл тукту чапында бир үе пионер оол, уруг командаының чуруму-биле шимчештээ дивейн, таңмылдың хүндүүг хүлээлгезинн күүседип турлар. Ээлчеглиг команданы берипкен. Отрядтар даргалары, вожатыйлар тус-тус паспорттарны чурум ёзугаар берди. Отряд бүрүзү тускай девизтерлиг болду. Ооң утказынарында, сөөс-домаанда — база-ла бир онаагай чажыт бар. А ол чүл, кандыг чажыдыл? Чаңгыс сөөс-биле чугаалаарга кайы-даа отрядтың девизинде тайбың, найырал, күш-ажыл, коммунизм деп сөстерни алган турар.

Пионер вожатыйы Зоя Михайловна Сташевская лагерьниң ийиги сезонун ажыдарынга болгаш шилчиир Кызыл тукту хүлээп алырынга тураскаатkан байырлалга киржири-биле «Орлёнок» лагерьниң бүгү пионерлери байырлалдың шугум чыскаалынга чедип келгенин лагерь начальныгы эш В. К. Содунамга плеткеди. Василий Комбуевич лагерьниң ийиги сезонунуң ажыттынганынга холбаштыр уругларга нанг байырлыг чедирбишаан, бирги сезонның уругларының кызган күш-ажылын онаалап айыткан.

Лагерьде бүгү ажылдар тускай план ёзугаар болуп турар. Уруглар хүнге дадыгып, сугга эштип, поход кылырындан аңгыда күш-ажылды база-ла кылып, столоваяга дежурныйлап, комнаталар иштин эзлчежип чуп турарын чугаалады.

Баянист башкы Валерий Тюлюштүң удуртулгазы-биле лагерьниң бичии артистери Таңдының дуржулга станциязының коллективинге конперт көргүскеннер. Бирги сезонда хой, организастыг ажылдарны кылгылаан. Оларның иштиндеп «Айболит», «Чүс чеден чажыттар», «Нептун», «Зарница» деп оюннар болгаш биетиң-биле кожа Моол Арат Республиканың комсомол ажылдакчылары-биле ужуражышкыннар уруглар дыка солуп болгулаан.

Тыва АССР-ниң девискозиязинде 23 пионер лагерьлери ажылдап турар. Оларның аразында «Эң-эки ажылдыг лагерь дээш» социалистиг чарышты организастаан. Ынчангаш бүгү-ле ажылдар талазыбиле чедиишкиннерлиг болганы дээш лагерьлер аразында бирги черни. «Орлёнок» деп пионер лагери чаалап алганын облпрофсовилелиниң төлээзи дыңнаткаш, шилчиир чоруур акша-шаңналдыг Кызыл тугун оларга тывыскан. «Орлёноктуң» төлээлери Кызыл тукту кымга-даа алыспас дээш моон соңгаар улам эки ажылдаарын хүлээгеннер.

Лагерьниң ажыл-херээниң дугайын Василий Комбуевич биске сонуургатты. Ниитизибиле бирги сезонда 171 уруглар дыштанган, а ам 200 чедип турар. Мында бистин республиканың чырак-узак булуңнарындан келген уруглар бар. Чижээ, ыраккы Моцгун-Тайгадан Света Салчак, Бай-Тайгадан Вася Салчак, Витя Хертек, Тожудан Оля Код, Өөрдеи Сережа Маадыр-оол болгаш өске-даа уруглар дыштанып турар.

— Социалистиг чарышка тиилекчи болганывга чүү дузалаанын?— деп айтырыгга лагерь начальныгы мынчаар харымнаан.— Хамык ажылды бүгү талалыг, чедиишкиниг шиитпирлээринге эң-не чугула чүве кадрларны шын шилип алырында, оларның-биле хүн бүрүде ажылдаарында болур. «Орлёнокта» вожатыйлар, кижизидикчилер, эмчилер, поварлар, күш-культура башкылары, шуулу аныяктар. Оларның иштинден отряд вожатыйлары Краснояркиниң башкы институдунуң студентилери Хертек Долзат, Тамара Даржаа. Кызылдың № 2 школазының онгу классчызы Лидия Ховалыг оларның кызымак ажыл-ижин, организакчы чоруун лагерьниң администрациязы үнелевишаан, аныяк кадрларга арга-сүмеши, дүржулганы берип турар.

Н. КЕЛИК-СЕҢГИ.

ВЛКСМ ТК-ның тугу – оренбургчуларда

ОРЕНБУРГ. (СЭТА-ныц корр). Оренбургтуң комсомолчулары улуг байырлалды демделээн. Областың комсомол активиниң июль 18-те болган актив хуралыпга СЭКП-ниц XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүседип турары дээш ВЛКСМ ТК-ныц шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Ол тукту ВЛКСМ ТК-ныц бирги секретары Е. М. Тяжельников тывыскан. Оренбургтуң комсомолчуларының күш-ажылчы чедиишкиннерин демделээш, ол аныяк ооллар, ыыстарга Төрээн чурттуң ат-алдары дээш чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырын күүзээн.

Оренбургтуң аныяктары күш-ажылчы болгаш патриоттуг ажыл-херектери-биле алдаржаан.

СЭКП-ниц Оренбург обкомунуң бирги секретары А. В. Коваленко хуралга областың ажыл-ишчилери-биле кады аныяктарның шиитпирлээр ужурлуг соруулгаларының дугайын чугаалаан.

ШЫН

делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Ану-дүнма социалистиг чурттарның көдөө ажылегыйы чедишкинниг хөгжүп турар. Механизацияны узам калбаа-биле нептередип, электроэнергияны ажыглаары өзүп, чаа-чаа фермаларны ажыглалга киирип турар. Чер болган мал ажылдакчылары продукцияны бүдүрериң көвүдедирип дээш демисежип турар.

КУБАНЫҢ мал ажыдыг эң улуг төвү—Камагуэй можуның тараатывазы 1976 чылда сүттү чыл бүрүде бүдүрериң үш ажыг катап көвүдедир деп хүзөөнгей. Чоокку келир үеде анаа механизастазы 40 сүт ажыл-агыны тургустунар. Ам чартык миллион гектар шөлде 130 муң баш мыйыстыг бода малды азырап турар. Эрткен чылын малчыннар чуртка 38 миллион литр сүттү—1969 чылдыңдан 14 миллион литр хөйүг берген.

ПОЛЬША УЛУС РЕСПУБЛИКАНЫҢ Ополься воеводствозунуң Селковицы көдөө суурунга чагаалар Бразилиядан үргүлчү кээп турар. Мурнуу Америкадан делегациялар аңаа бала келгилеэр. Шаажыгы шагда Селковицының чер чок болук тараачыннары ажыл болган дайнам хлоб дилеп, далай чылдыңда чурттарже чорупкан чүве-дир. Ынчангаш ол тараачыннарның салгадлары Бразилияда чурттап турар. Селковицының чурттакчылары суурувус таныттынмас кылдыр чаартынган дээрин оларга бижип турар. Мында чер болган тараа бүгү үш чартык муң кижиге четчир. Ол-буле бүрүзү бажыңныг. Суурда 100 орунгур өнөлге бар. Кодээниң ажылшынчилериниң хууда ажыглалында 2 муң ажыг мотоцикл, 25 автомашина бар. Суурда телевизор ажылдап турар. Улусчу эрге-чагырганың чылдарының дургузунда польша көдөө суур шак ынчаар чаартыгаан.

БОЛГАРИЯНЫҢ Ловеч округунда улуг күүдүг насос станциязын тудуп, ажыглалга киирген. Витскиде суггат системазының кол каналының сугдары 75 километр узун дурттуг хоолай дамчыдылгадары-биле Ловеч, Плевень округтарның шөллеринче чедир агар болган ийи муң гектар хире черни суггарар.

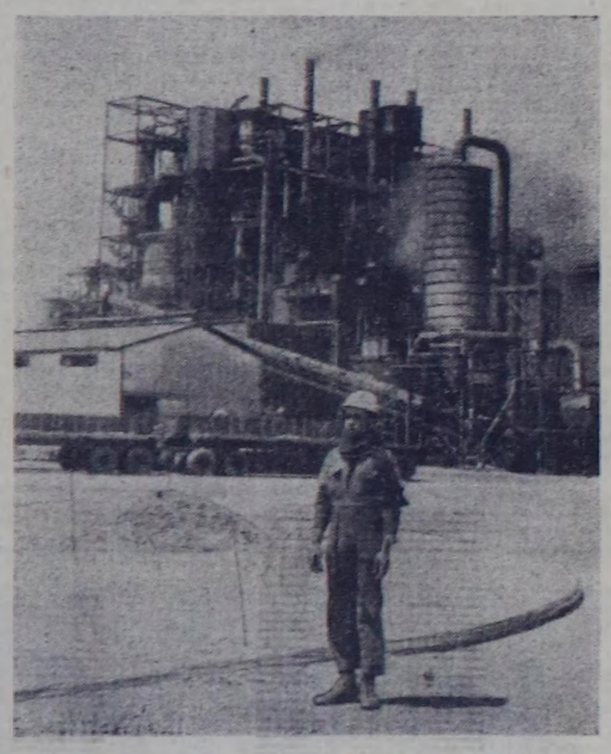
ВЕНГРИЯНЫҢ көдөө ажылагыйынга бо он тыдда электроэнергияны ажыглаары ийи катап аңгы өзер. Ынангыя мал ажылынга болган суггатка электря машиналарны, дериглиг калбаа-биле ажыглаар.

ОН МУҢ ХИРЕ ЮГОСЛАВ комбайнерлер кызыл-тас ажаан алырының эң эки мастеринең ады дээш чарыштажаржин турар. Олар 620 муң гектар шөлдүң —күзүн чажыт тараан кызыл-тас шөлүнүң үштүң ийи кезии хиреэнниң дүжүлүп ажаан алыр ужурлуут. Эң эки ажылдаан комбайнерлерге шаңналдарны болган ортектиг белекгерни тыпсыр. Шөлдериниң шылгараан 20 ажыл-ишчиин Совет Эвилелиниге аян-чорук кылыр.

СЛОВАКИЯНЫҢ Требишов районунуң чер ажылдакчылары күрүнеге тараа садар планын ЧССР-де бир дутаарында күүсеткен. Чурттуң шыгажмырынга 2.800 вагон ажыг тараанны урган.

Содгу болган Мурнуу Моравияда дүжүт ажаан алышкынны үргүлчүлеп турар. Мурнуу-Чех областа тудугжулар үш чаа улуг элеваторну тараажыдарга дужаган. Чаа элеватор бүрүзү 30 муң тонна кыыл-тасты хүлээп алыр.

(СЭТА).

Мавританияга хамаарышпас чоруктуң чылдарында дагруда үлөтпүрү тыптып келген болгаш дүрген хөгжүп турар. Чес рудазының эң байлак черлериниң бирээзи болза Акжужт навызы болуп турар, туснай эртеминг кижилериниң бодап турары-биле алырга, ында чес рудазының нурлавырлары чартык миллион тонна ажыг арыг руда болуп турар.

ЧУРУКТА: Аммуттуң руда арыглаар комбинадының инити хевир шинчизи.

Ю. ФЕДУТИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның шивээ хоорайы Куангчиниң чүс-чүс чылдарда туруп келген куу оңнуг ханалары хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң болгаш сайгончу өзу-чурумнуң шеригдериниң аразында кадыг-дошкун тулчуушкуннарның хереглери болган. Америк ужар чүүдүң күштүг детким-биле чалча армиянның чамдык кезектери хоорайже шургуп киргеп. Хосталга күштериниң дайынчылары Куангчиниң мурнуу кварталдарында бажың бүрүзү дээш, бүүүн бүрүзү дээш маадырлыг дайындажып турар. АҢШ-тың стратегтиг болгаш тактиктиг ужар чүүдүүн самолёттары хоорайны долгандыр хосталган девискээрлерни барык соксаал чок бомбалап турар. ЮПИ агентилелдиң дамчытканы-биле алырга, бир дүн дургузунда «В-52» дээр аар бомбалакчы самолёттар Куангчиниң чоогунче муң тонна ажыг бомбаларны октаан.

Сайгон шеригдер патриоттарның күштүг адыышкыны туражок хоорай шивээже чаа таварын кирер дээр оралдажышкыларны кылбышаан, улуг чидириглерге таваржып турары америк информация агентилелдериниң телеграммаларындан билдингеп. Хоорай шивээниң кырында хосталганың Национал фронтузунуң тугу кииекип турар.

Патриоттар миномёттар болган адыгы боолар-биле дайынны боолап турар. Хосталга күштериниң аар артиллериязы хоорай кыдыгларындан дайынның тыныдарын боолап турар. Куангчи можуның оске-даа районнарында аткылажышкын база соксавайн турар.

Куангчи-биле кожа Тхыатхиен можуда Хюэ хоорайны долгандыр чалча армияның туруштарынче хосталга күштериниң халдаашкыннары кошкавайн турар.

Сайгоннуң содгу талазында 90 километр ырак черде патриоттар Анлокта дайынның бүзөлеттергеп гарнизонун боолаарын үргүлчүлеевишаан. № 13 орук-биле ол хоорайже чаа таварыг кирер дээр сайгон армиянның улуг күштериниң орайдажышкыннарыг мурнуку хевээр чедишкин чок. Анлокче немелде күштерни чүгле агаар дамчыштыр чорудуп турар. Девидеп дүвүрээн сайгон солдаттар хоорайдан деэш үнерни оралдашпышаан, америк вертолёттардан халбактанып турар. Вертолёттарның ужудукчулары сайгон солдаттарны албазын оралдашпышаан, харын-даа карак чажы төгүлдүрер газтарны ажыглап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Меконг хомвиң база бир эң хөй чурттакчылыг можуу Митхода мурнуу-вьетнам патриоттар чаачы өзу-чурумнуң шеригдеринге удур идепкейлиг дайын чорудулгаларын үргүлчүлеп турар. Патриоттар «стратегтиг суурларының» чурттакчыларын хостаар талазы-биле оперативтиг рейдилерин болгаш быжыглаал пунктуларын боолаарындан эгелээш улуг тулчуушкуннарга чедир янзы-бүрү тактиканы ажыглап турар. Каш хонуктуң мурнунда мындыг тактиканы Шамзиниг хоорайжыгаштың чоогунга ажыглаан.

Парлалганың хосталга агентилелиниң медээлерин ёзугаар туруштарынче хосталга күштериниң халдаашкыннары кошкавайн турар.

Сайгоннуң содгу талазында 90 километр ырак черде патриоттар Анлокта дайынның бүзөлеттергеп гарнизонун боолаарын үргүлчүлеевишаан. № 13 орук-биле ол хоорайже чаа таварыг кирер дээр сайгон армиянның улуг күштериниң орайдажышкыннарыг мурнуку хевээр чедишкин чок. Анлокче немелде күштерни чүгле агаар дамчыштыр чорудуп турар. Девидеп дүвүрээн сайгон солдаттар хоорайдан деэш үнерни оралдашпышаан, америк вертолёттардан халбактанып турар. Вертолёттарның ужудукчулары сайгон солдаттарны албазын оралдашпышаан, харын-даа карак чажы төгүлдүрер газтарны ажыглап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Меконг хомвиң база бир эң хөй чурттакчылыг можуу Митхода мурнуу-вьетнам патриоттар чаачы өзу-чурумнуң шеригдеринге удур идепкейлиг дайын чорудулгаларын үргүлчүлеп турар. Патриоттар «стратегтиг суурларының» чурттакчыларын хостаар талазы-биле оперативтиг рейдилерин болгаш быжыглаал пунктуларын боолаарындан эгелээш улуг тулчуушкуннарга чедир янзы-бүрү тактиканы ажыглап турар. Каш хонуктуң мурнунда мындыг тактиканы Шамзиниг хоорайжыгаштың чоогунга ажыглаан.

Парлалганың хосталга агентилелиниң медээлерин ёзугаар июньдуң башкы 10 хонуунда хосталганың Улусчу чепсектиг күштерни 1.400 хире солдат, офицерни сандан үнүргеп. Дайзынның бир батальонун барык бүрүзү-биле уштыкаан.

Хем эрни Биньдинь можуда патриоттар шериг базаларында болгаш хоорайларда дайзынче халдаашкыннарны кызып турар. Ол можуның хөй кезии хосталга күштериниң контролюнда турар. Парлалганың хосталга агентилелиниң дамчытканы-биле алырга, июль 3-тен 12-ге чедир үеде бо можуга сайгон шеригдер 250 солдадзын өлүртүп база балыгларын оскунган. Патриоттар Кюинен портта нефть шыгжаар черни буза тевискен болгаш 140 муң литр кыыл чүүдүү чок киллган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Бо чылдың июньда Камбоджаның патриоттары дайын чорудулгаларынга улуг чедишкиннерни чедип алган. Кхмер информация агентилелдиң баштайгы медээлерин ёзугаар алырга, Камбоджаның национал хосталгазының Улусчу чепсектиг күштериниң кезектери Пномпеньниң шеригериниң болгаш сайгон армиянның 7.500 хире солдат, офицерни сандан үнүргеп. Дайзынның 9 вертолёдун, 23 шериг машиназын, хөй санныг шериг хөрекселия үзүткеп. Национал хосталга күштериниң дайынчылары 800 удур боону хүлээп алган.

Кампания эгелээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниг болгаш ораалчы президентизиниг кандидаттарның соңгулда бюллетеньнеринге партияның Чингине секретары Гэс Холзду болгаш «Аныяк ажылчыннарның хосталга дээш эвилелиниң» национал даргазы Джаррис Табнерни киирери дээш кампанияны Нью-Йорк штатка эгелээн дугайын АКШ-тың Коммунистиг партиязы чарлаан. Президентизиниг соңгуур бадылаашкыныны ат даңазызынга бодунуң кандидаттарын киирер эргени партия алыр төлээде соңгукчуларның бетп-ле дээрге 20 муң ат салыышкынын чыып алыры негеттинип турар.

Партияның Нью-Йорк организациязының даргазы Рашид Сторинниң кампания эгелээн дугайында медеглелинге демдеглээн болза, партия коммунистерниң үзел-бодаалдарын болгаш оларның соңгулда мурнуун платформазын деткип турар соңгукчуларның 60 муң ажыг ат салыышкынын июль 20-ден август 31-ге чедир чыып алыр бодап турар.

Бүзүрелдиг тиилелге

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиде Улусчу чаңгыс эп болгаңының талалакчылары Кокимбо можудан депутатты немей соңгаан соңгулдага бүзүрелдиг чаа тиилелгени чедип алган. Ол можуның ажлы чоннары Национал конгресстиң депутадынга коммунист Аманда Альтамирановну бадылаашкыныңың хөй нуруузу-биле соңгаан.

Радио дамчыштыр тутазынга Чилиниң президентизи Сальвадор Альенде чурттуң ажылчын ангызы, бүгү ажылчы чоннары улустуң соңгуң алган чазаан деткип турар деп түвеин Кокимбо можуга болган соңгулданың түңнелдерн база катап бүзүрелдиг көргүскен деп демдеглээн.

Ийи чурттуң дилээ-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сирий болгаш ливан офицерлерни Израиль доп-дораан хостаар ужурлуг дээрзиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көөру-биле Айыыл чок чорук Чөвүлелиң дүрген чылдырарын КНО-нуң чанында Сириянын болгаш Ливанның доктаамал төлээлекчилери негээн. Ону ёзугаар Чөвүлелдиң хуралын бурунгу хүн чыылдырган.

Ливанга эң-найыралдыг ряяторук кылып чораан беш сирий офицерни болгаш ливан армиянық ону удеп чораан бир офицерни Ливанның девискээрүнче халдаашкын үезинде израиль солдаттар июнь 21-де тудуп алган бергенин дыңнаткан болгай.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиң июнь 26-да чыылгаш, Израильдиң дөрбечи чоруун шыңгыы буруу шапкан болгаш ужур-дүрүм чокка тудуп алган офицерлерни доп-дораан хостаарын негээн резолюцияны хүлээп алган. Ынчалза-даа Израиль Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирин амдыгаа чедир күүсеткейн, КНО-ну тоол көрбес чоруун база катап көргүскен.

Литва ССР. Каунастың уран чүүл училищезинде үзүмин турар литва кыстар:—созагай талазындан оң талакыдыле — Бируте Бараускине, Каролина Гильжинайте болгаш Бируте Миткуте олар Вернс хеминиң эрпинде олурлар.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Б. СПАССКИЙ—Р. ФИШЕР

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Делегейге хөл-шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш Борис Спасский (ССРЭ) биле Роберт Фишериниң (АКШ) арказында маргылдаа 43-ки көш соонда хайым боон доозулган.

Ынчангаш маргылдаада делегей чемпиону 2,5:1,5 сан-биле мурнап чорун турар.

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Ол черниң-биле таптыг-да тик 17, азы Москвага тик 20 шак турда делегейге хөл-шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш маргылдаанның кол арбитри Лотар Шмид шакты ажылдыпкан, ынчалза-даа... оюнуң кирижикчилериниң кайызы-даа сагыышка чок турган. Делегей чемпиону Борис Спасский бичии озаддаан, залга баштай кирип келгеш, адыш часкаашкыны-биле утмудуп турда дерт-ле минута эрткен турган болза, ак талабиле ойнаар Роберт Фишер үнелиг секундаларын оскунуп, оюн эгелээн соонда 17 шак 10 минута турда стол артынга олурупкан.

Фишер аңаа удурлашып турза-даа, маргылдаа комитединиң шиитпирин ёзугаар ол дөртку салыгны Делегелдериниң кол залында «маргылдаанның кол негелделерин ёзугаар ойнаан» эрттирген. Ынчангаш Фишериниң оюнну бичии залга эрттирер дугайында бүгү негелделерин хүлээп албаны ол.

Роберт Фишер бодунуң «чаңчылыг» ёзугаар ноян мурнунда олдуу пин карак ажыр көшкен. Делегей чемпионну аңаа удур «Сбо-ти көшкен. Шыдыраачылар сицилия камгалалын ойнааннар. Ынчаарга мындыг арганың «тулган ойнакчылы» Фишер деп санаар турар. Спасский баштайгы сес көш кылырда ийи бээнп четпес минута чарыгдаан, а Фишер аңаа он ийи минута бодаанган. Ол сескн көш кылырда бүдүн чедп минута дургузунда бодаанган...

АВТОРНУҢ БУРУУЗУ-БИЛЕ...

Бо чылдың июль 13-те үнген № 163 «Шынга» О. Тевааның «Шиитпирлиг демисежир» деп эгелиг материалында «Улуг-Хая» совхозтуң төвүге болган партия эге организациязының хуралынга савал берген эштерни арагалап турган кылдыр авторнуң бууузу-биле шын эвес парлап үндүрген.

Коммунистер О. Доспанан, С. Шарап, Ы. Кыргыс олардың мурнунга редакция бууузун мииндп тур.

«телевидение»

ИЮЛЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программазы. Мультфильмнер. 13.45 — Чиңгүр телекөргүүүг. Уругларга. «Ажырбас, чаан!». Мультфильм. 14.30—«Коммунист болган үе». Ангарскиниң химия комбинадының слесары Социалистиг Күп-ажылдың Маадыры В. В. Говорин дугайында телеочерк. 15.00—Эңгүр телекөргүүүг. Спортчу программа. 16.25—16.35—Чапсар. 16.35—Дамчыдылгалар программазы. 16.40—«Балымә» Уран-чечен телефильм. (Польша). 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Чиик музыка концерги. (МКУ-ның Культура бажыңындан). 18.55—«Ис «Челюги хээржее» аппар чор». Хөй сериялыг телефильм. ГДР. (2, 3-кү сериялары).

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Шолбанчыгаш». Уругларга программа. 20.50—Мультфильм. «Эң-не биче чаашкымчыгаш». 21.00—Телемедээлер. 21.15 — «Ыңыктыг хүлээлге дугайында хообілуу». Документалдыг фильм. 21.35 — Телемедээлер. 21.45—Чарладдар, реклама. 21.50—«Шала тыртыкан таакпы». Кысқа метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

22.00 — Телемедээлер. 22.10 — Польшаның телевидениезиниң программазы. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—01.15—Футбол талазы-биле ССРЭ чемпионазы. ЦСКА—«Заря» (Ворошиловград). «Динамо» деп Теп стадионнан дамчыдылга.

аалдар

Бөгүн республикага бүргеп, геңи секундада 5—10 метр чедер. 19—24 градус чылыыр. Кызылга бүдүттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. 21—23 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Персик чечээ» 10, 11.55, 13.50, 15.45, 17.40, 19.35, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ужуп үнерин чөпшээреңер» 14.30, 16.25, 18.20, 20.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аладдинниң хувудгаазын лампазы» 9, 11, «Соолгу форт» 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыныды 12.20 «Тоганчы» (1-ги, 2-ги кектерде) 13.50, 16.50, 20.10 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР: Киночыныды 10.30, «Буруу чоок» 17.20, 21.; «Шиссартың кайтанчык үелери» 12.10 шактарда.

САМАГАЛДАЙГА ЧАҢГЫС ХҮНЗЭЭШ...

Изиг-ле хүн болду. Доозугга шыптыргаш, хүргүл-сарыг апарган автобустан дүшкеш, дораан-ва деридин эгеледим. Хүннүң чидиг херели тейимче өрүмнеп түр. Алчылар бажының сураглап — базып ор мен. Хаа, Самагалдай база солуп суур эвес деп бе.

Узун, калбак кудумчуңуп ужу шнаар ыракта барып тоңген хевирлиг көстүр болду. Хажымында бажыңның ханаларынче көрүп чор мен: Советская кудумчузу. Ол-бо талада улуг, биче терекгериниң бүрүдериниң бир талазы хүнге моңгүнневилдир чайынналган, а адаавдазы — кара-ногаан, артында серинв-даа шыкаш. Ийи кудумчу белдирлешкен черде бажыңнын чавында улуг терек адаанга сериятендим. Оо, бо кыскажык доора кудумчуңуп чаражын. Дөрт, беш хире аныяк терекгер деңдески үнген. Оларның дозу ногаан шыкта буга суу шодурткайндыр бадып чыдыр. Кудумчуңуп адын сонуургадым. Аяпаия. «Чараш кудумчу-дур, ыяштары хары үезе үнген, шеф кужу-биле олуртқан ыяштар боор яйын» деп боданып тур мен...

Ынчалза-даа далажы бердим. Бөгүн суббота болгай. Ужурашкаш, даарта эштер деп бодаан ажым бөгүн ажыддаар черивде чок болду. Бажыны суурнуң та кайызында чүве. Алчылар бажыңнга орун эзлеп албаже талаар. Хостуг орун тывылабазын канчап билир.

Эрлдек чаңгыс, чингежек шевер сыныыг тыва урут хөй чүтээ чокка, мээң докумеңтимни бүрүткөөп, чыдар өрөэлимге чедирип кагды. Өрөэлдиң арыг-шеверя-даа хөлчок, орун-дожек хар дег аккыр. Краяны долгаптарымга, суу шииледдир төктүп келди. Чүнә шаап алдым. «Үгүле даштыкы хевири эвес, а харын ишти база чараш чер-дир эвеспе оң» деп угаанымга демдеглей шаап алдым. Оруккa чораан кижи элээн чүвүп алза эки ыйнаан дээп телефонда бардым. Кыстың хоюг үнүг: «Маңаа дүшка чүвүп ап болур силер».

Хаа, чүвар-бажың дээрте, бистиң Кызылдыңдан дора эвес, харын ажар чыгыы-дыр. Арай четпес чүвези—ында соок суксун сатпайн турар болду. Чүнар дээп кижи хөлеәлеп апкы дег кактынар хадың бүрүзү, эът дүрбүүр, саван, аржыыл чогунга хомудавас арга чок. Оон башка хөөрем чокка мактап болур: экиле чер-дир!

Алачылар бажыңының эвилең хөзүнден айтырып алгаш, чеде бээримге, эжимниң бажыны шоочалыг. Кожаашкан айтырдым. Колхозче тореадеп чоруткан деп мындыг. Ийи дыштанар хүнде мени келир деп ол каяа-ла маңаа орар боор. Ам канчаар почта хаарлаанче чагаажыгаш сүү каап, базып чоктаптым. Суур алаанда бажыңныг эш чүве-дир. Ында чоокку чылдарда тутқан хевирлиг хөй бажыңнар ийи квартал болу берген. Чаңгыс аай төлевилелдиг ийи эвл иштп чурттаар бажыңнар ботботтарынга яйыстер дег дөмей. Изиг ам-даа шеглевээн. Ында мында сут-ла хөй. Савазында кыңгыртқайның чыдары-даа, чаптылгаш кылаштаар арга бербестей-даа бергени бар. Оюп чорун, арга халып-даа чоктап ордум.

«Ам чүвү кылырыл, че?» деп аалчылар бажыңының буфединге чемненип ора, бодумдан айтыртындым. Бурунгаар бажың аргында улуг тудуг көзүлдү. Оон чанында согунупуда кызыл тук шанчып каан крап. Олче кылаштаардыр, адыр...

А бо тудуг— Культура бажыңы чүве-дир. Чанында эрги бажың чанында ёзугулуг орду дег костур. Хөлчок улуг сонгаларда көзелектерин суп каап. Чоом, дөрбечнин баганалар аар дээвиирин тудуп турар. Бо чыыны самагалдайжылар маңаа кино, концерт көрө бээрдер ирги бе?

«Культураның болгаш дыштанылгының парыгы. «Кирип моорлаңар!» дээп бижимел коре тыртып каапы, өөрээнимни чүү дээр! Чараш бижимелдиг кирер эжиктиң оң-бо талазында чиңгир-ногаан хөрим оюп-биле өңүн былаашкан шивилиг аргага барып үскен.

«Сенгилденип сеспрлиги.

Сени, мени маңап турур» деп, аза-мува хиирепип ырлавышаан, маңзылардан кылган көвүргүгүтеш оруктап бавыптым. Адаайда ийи-үш адыр апарган кара-сутжугаш дөңгеликтер араазы-биле дыйлаңайпыл, ярлы-бүрү үннер-биле чугаалажып бар чыдыр. Өзүгнгээр бажың аргында улуг тудуг көзүлдү. Оон чанында согунупуда кызыл тук шанчып каан крап. Олче кылаштаардыр, адыр...

А бо тудуг— Культура бажыңы чүве-дир. Чанында эрги бажың чанында ёзугулуг орду дег костур. Хөлчок улуг сонгаларда көзелектерин суп каап. Чоом, дөрбечнин баганалар аар дээвиирин тудуп турар. Бо чыыны самагалдайжылар маңаа кино, концерт көрө бээрдер ирги бе?

«Культураның болгаш дыштанылгының парыгы. «Кирип моорлаңар!» дээп бижимел коре тыртып каапы, өөрээнимни чүү дээр! Чараш бижимелдиг кирер эжиктиң оң-бо талазында чиңгир-ногаан хөрим оюп-биле өңүн былаашкан шивилиг аргага барып үскен.

«Сенгилденип сеспрлиги.

Сени, мени маңап турур» деп, аза-мува хиирепип ырлавышаан, маңзылардан кылган көвүргүгүтеш оруктап бавыптым. Адаайда ийи-үш адыр апарган кара-сутжугаш дөңгеликтер араазы-биле дыйлаңайпыл, ярлы-бүрү үннер-биле чугаалажып бар чыдыр. Өзүгнгээр

кадап каан маңза сандейга олура дүшкен-дир мен. «Культураның болгаш дыштанылганың парыгында» өске чүү бар ирги, ам-даа совуургаар-дыр дээп бодал үр олуртпады. Ында-мында сандайлар, столчуташтар көстүр. Арыг иштин аптап турган хевирлиг. Бөлүп каан чочагай, күзүрүм кымыскаяк оглери дег одургулаар. Ону чүге ырадып каавытпаан чүве ирги? Ковчуут чидиг балды-биле чаңгыс кагарга, кээп ушкан шивижигеш база чыдыр. Ол чердең ырак эвесте садыглаар чер кылган чүве-дир. Хы! Бир-де чүрүм чок амытаннар ону буза шаап каашкан болду. Кырын шыпкан шиферлер эңме-саичок бузундулар боор черде тоо-быдыраан, маңзаларын тура тыртып каашкан. Иштинде чок-ла чүве чок. Өрү үлүүт каш баскаш, база-ла ыңдыг хоозуралга таварышкан дарбату көрүп кагдым. Дээскиндир магалыг бойдус, арыг агаар, аян тутқан күштер, а черде... Баштай өөрүп хөлээп сагыш-сеткилим дүвүреңче шиилий берди. Канчап черле ыңдыг болду, ээлп чок чер бе? Акша-хөрөңгини үнүүрүп турган, кылып каан күүздерни үреп турда, анаа көрүп орар арга турар чүве бе, моонар!? Черле ынчаш, ёзугулуг дыштанылга чеже ыңдыг турар болза, хомудавтыг-дыр. Че, харын чаа кылып эгелеңдаа турар дижик, чүге ара соксаанын? Ыңдыг бодалдарга алаш, удуг эвес хемчиген кыдыында тур мен. Бат катап шөлчүгеш ында бар чүве-дир. А чер-даа магалыг-ла! Хем чанында калбак ыыкчыгаш ногаарарган. Ында чүгле шивп эвес, дыт, терек, чыраа, халын дээп янзы-бүрү ыяш хей.

Чыгыс хүн Самагалдайга көрген чүүдер көзүлбес болза база эки чүве-дир ийин.

Хундулел-биле А. ООРЖАК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: кидлизминин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, пергийжи егый кидлизминин 21-47, үлетпүр кидлизминин 22-64, чагаа кидлизминин-гериниың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 Редакторуң 24-63, редакторуң орлалчыларының 35-24, пропаганда амырал кидлизминин 37-13, культура кидлизминин 23-54, кеже ажылгерниң 21-27, информация база совет гургузут кидлизминин 20-60, бүгүлтелефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шегинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00749.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫЛЫҢАР!

1925 тыҥза үшевилеттиҥген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ.
ИЮЛЬ
21
ПЯТНИЦА
№ 170 (8938).
Өртээ 4 шын

ЧЫЛДЫҢ-НА БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕРЛИГ

Тос-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунуң хойжузу Севилбаа Далай-Хөөевна Даваанаң коданында амгы үеде 385 баш чиҥге-нарын дуктуг хойлар бар. Бо чылын хой бүрүзүндеи ол 2,8 кг дуктуг кыргып ап, чаш хураганнарын оҥаменди доруктуруп шыдаан.

Эш Даваа бо чылын бодунуң күжүү-биле 20 тонна сигенни белеткеп алыр хүлээлгени алган ажылдап турар.

Севилбаа Далай-Хөөевна бодунуң чүткүлдүг күш-ажылының ачызында колхозчуларның хүндүткелин чаалап алган болгаш ооң хөрээн үш медаль наастап чоруур. С. Д. Давааны чаҥгыс чер-чурттуглары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соҥгуп алган болгаш ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: С. Д. Даваа. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ!

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоожүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседир. ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур кайгамчыктыг оюн төлептиг уткуур дээш социализмниг чаршыны калбартпышаан, Совет Тываның ажылчы чоннары республиканың улус ажыл-агыйы улам ыяй хөгжүдер талазы-биле бо чылдың баштайгы чартыында алдын чедиишкиннерлиг болган.

1972 чылдың бирги чартыында республиканың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң түҥнелдериниң дугайында Тыва АССР-ниң Статистика эргелениҥ дыҥнадыры ёзугаар алырга, продукция сайгарарының чартык чыл планын Тыванаң үлеткүрү хуусаа бетинде күүсеткен. 1971 чылдың ол үеэш-биле деҥнээрге, бүдүргеи продукциияның хемчээли 11 хуу, а сайгарганы — 12 хуу ковудээн. «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттар, Тудуг материалдарының үлеткүр эргелениҥ бүдүрүлгелери болгаш Чадаананың хлеб заводу пландан ажыр эң хөй продукцияны сайгарып, эң бедик көргүзүгнү чедип алган.

Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидериниҥ чартык чыл планын республиканың үлеткүрү ажыр күүседип, ажылдап турар. Чаҥгыс кижиге онаалгаштыр продукция ажылдап кылырын эрткен чылдың бирги чартынга деҥнээрге 9 хуу көвүдеткен. Күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидер талазы-биле «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарның, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың хлеб заводтарының, Тураанның мит ажыл-агый пунктузувуң коллективтери эки түҥнелдерни чедип алган.

Эң чугула кылыгларның хөй нуруузуу бүдүрелиниң планын республиканың бүдүрүлгелери ажыр күүседип. Чартык чыл дургузунда пландан ажыр 1,9 муң тууйбупу, чыын эптээр 2,6 муң кубометр демир-бетон конструкцияларны болгаш кезектерни, 1026 тонна даг-дүгүн болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрген. Бо көргүзүглер эрткен чылдың баштайгы чартынында турганыңдан дыка бедик.

Эки көргүзүглер туразыжок, чамдык бүдүрүлгелер продукция бүдүрелиниң болгаш күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн өстүрелиниң чартык чыл планын күүсеткээн. Иниити продукция бүдүрелиниң чартык чыл планын он алды бүдүрүлге, күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн өстүрелиниң онаалгазын 17 бүдүрүлге күүсеткээн болгаш 14 бүдүрүлге эрткен чылдың баштайгы чартында чедип алган деҥнелин кудулаткан. Ол бүдүрүлгелериниҥ удуртукчулары, спецыалистери ажыл-херекти четпес оргаиизастаан дээрзин бо сан-түк хереченнер турар-дыр.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын ковүдедир талазы-биле чаршыка кирипиишаан, чартык чылда сүттү, дуктү бүдүрериҥ дыка ковүдеҥнээн, сүттү, этти болгаш дуктү күрүнеге садарының алды ай планын дыка ажыр күүсеткен. Мал болгаш чер ажылының культуразы улам бедип, продуктулуу улгадым, мурнакчыларның саны оскеп.

Капитал тудугуҥ, транеспорттуҥ, харылзаалыҥ, чоннуҥ материалдыг чаагай байдалын остүрелиниң болгаш культура деҥнелиниҥ бедидерииҥ талазы-биле база чамдык эки ажылдар чоруттуҥаның айтыр апаар.

Ыяалажок чамдык бүдүрүлгелер продукция бүдүрелиниҥ болгаш күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн бедидерииҥ күрүне планнарын чартык чылда күүседип тыдавааны коңтуг четпес. Бо дээрге ол бүдүрүлгелериниҥ удуртукчулары, спецыалистери курлавырларыңы долу ажылгаар, ажылды тода организастаар дээш ажыл-ишчилериҥ оргузуунга организакчы болгаш политмассалыг ажылдарны кошкак чорутканының түҥнели болур-дур.

Соруга чүл дээрге, улус ажыл-агыйының бүгү адырларында материалдыг болгаш күш-ажылчы бар курлавырларны чеп ажыглаар, деҥнилгелиг арганарыны чүткүлдүг пентередир, бүдүрүлгениҥ ажыктыын бедидер, күш-ажылдың бүдүргүкчүлүүн остүрер дээш шудургу ажылдаар ужурлуг. Четпестерни чайладып, чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр толээде, чартык чылдың түҥнелдерни бүдүрүлгелерге, колхозтарга, партия болгаш профсоюл организацияларыңа чугаалажып көөр, боттуг хемчеглерни ажылдап кылгаш, соңнап турар бүдүрүлгелерни мурнакчыларның деҥнелиптеп чедир кодүрер херек.

Ниитиниҥ малынга быжыг чем суурну тургузуп, дүжүт ажаан алышкыныңа үлегерлиг белеткенир, ону чидириг чокка кыска хуусавда ажаан алыр чорук республиканың бүгү ажыл-ишчилериниҥ эң чугула херээ болур. Бо чугула кампанияларже бүгү чонну хаара тудар ужурлуг.

Партияның салган соругазын чедиишкиниг күүседир төлээде, ажыл-херекке күжениишкинни улгаттырар, богун дүүнгүзүнден-даа эки ажылдаар деп кара чаҥгыс арга бар. Тоску беш чылдың ийиги чылының опаалдаларын хуусаа бетинде чедиишкиниг күүседирн бүдүрүлге бүрүзүнүң хүндүлүг херээ-дир. Совет Тываның партия, совет, ажыл-агый болгаш оске-даа хой-ниити организацияларының бүгү ажылчорудулгазы олче углангап турар ужурлуг.

«Совет Социалистиг Республиканыҥ Эвилелиниҥ туристустунганының 50 чылын демдеглээри-биле Бүгү-эвилелдиҥ социалистиг чарыжының түҥнелдерин үндүреринииҥ чурумунуң дугайында болгаш ол чарышка тиилекчилерни мактап шаңнаарының хемчегларииҥ дугайында» СЭКП ТК-ныҥ, ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң, ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ болгаш Профессионалдар Эвилелдериниҥ Бүгү-эвилел Тоң Чөвүлелиниҥ докталы Совет Тываның бүгү ажыл-ишчилерин тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир, Сбвет Эвилелиниҥ алдарлыг бежен чылын төлептиг уткуур дээш эрес-шудургу ажыл-ишче сорук киирип турар.

Чаа-чаа чедиишкиннерже!

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ИЙИГИ ЧЫЛЫНЫҢ ҮЛҮҮНГЕ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШ

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕН

Каа-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозта механизастаттынган, мал чеми белеткээр түскай бригаданы коммунист Павел Сергеев удуртуп турар. Найыралдыг коллектив агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг эвес-даа болза, сигенни келип, болуп, сараатгаарын шапкынчыткан.

Сиген белеткээрин дүрген салгыпнадып кургадыр арга-биле чорудуп, аңаа дустуг холлаш, сараатгаарын организастаан. Бо чоруқ чайгаар үнген сигенни дүрген ажаап белеткээринге дыка дөгүмнүг. Бо хүннерге чедир 530 пентнер сигенни сараатгаан. Механизаторлар П. Изосимов, В. Абрамов сигенни кезеринге, болуп сараатгаарыңа шалыпкын ажылдап, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап, хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турарлар. Колхозтуң механизаторларының аразында хүн нормазын ажыр күүседир дээш чарыш калбарган. Колхозтуң шөлдеринде баштайгы сараатгар белип үнгүлээн.

* * *

«Совет Тыва» совхозтуң Чеди-Пашта комсомолчу аныяктарның сигенчи бригадазы мал чеминиҥ белеткелиҥ чорудуп турар. Кескен сиген кургай баарге, ону прессген турар. Баштайгы хүннерде 60 тонна сиген белеткеттинген.

Трактористерниң аразында чарыштың мурнуку одурүүнда комсомолчу Өлчей-оол Өпкүлуг, сиген болдурукчуу Анатолий Хөлдүй олар чорун, хүн нормазын 120—130 хуу күүседип турар.

* * *

Бай-Тайганың «Тээли» совхозта болгаш «Мурнакчы» колхозта мал чемий белеткээринииҥ темпизи хүн келген тудум бедип турар. Ол ажыл-агыйларда 2 механизастаттынган бригада эрестиг ажылдап турар.

Тээлижилер медени кезип, сараатгарын шалыпкын үр-түлүлевишаан. Бо хоолуг сигенниҥ гектар бүрүзүнден 20 пентнер дужуттуг ап турар. Бригаданың механизаторлары баштайгы хүннерде 100 ажыг гектар тарымал сигенни эки шынарлыг кескен.

К. ХЕРТЕК.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Өвүр районнуң «Коммунизиче орук» колхозунуң ажылагыйы моон мурнунда чылдарда хожудангай турган. Чылдан чылче ол күрүне мурнунга планныг онаалгаларын күүсетпейн келген. Колхозтуң ажылагыйын өрү көдүрер соругабиле бо чылдың эгезинден эгелээш, партия райкому удуг кичээнгейни ынаар салып, колхозтуң удуртур ажылакчыларынга эртем-билии четчир, дуржулгалыг специалистерни депшидип, быжыглаанының түннелинде колхозтуң ажыл-агыйы кескүзү-биле көдүрүп, хөгжүп эгелээн.

Күш-ажылдың сагыпга-чуруму эки ээш. Оон кескү хереҥзин болза, бо колхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың бирги, ийиги кварталдарда күрүне мурнунга алган планныг онаалгаларын ажыр күүседип, партия райкомунуң болгаш районнуң күүсекчи комитединиң ажыл-агыйлар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугуи чартык чыл дургузунда быжыбиле тудуп турары болур.

Колхоз чартык чылда күрүпеге 81 тонна эът садар планныг тургаш, 93 тоннаны сатказн. 320 пентнер сүт садар планын 365 центнер. 140 пентнер дүк садар планын— 141 центнер кылдыр ажыр күүсеткен.

«Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭниҥ тургустунганының бээр 50 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш алган хүлээлгелерин ажыр күүседир соругабиле амгы үеде улуг күжениишкиниг ажылдап турарлар.

З. МОНГУШ.

Шагда эгелээн

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Дуруг салбырында сиген кезилдези шагда эгелээн. Мал чеминиң ажлап алышкынында трактор ларны быжыглаан. Салбырының девискаарыңе Сарыг-Хөлчүк деп черден ниитизи-биле 60 гектар черниң сигенни кезер, ам ол черниң сиген кезилдезин доозар чыгай берген.

Трактористер Я. Дорта, Д. Сундуй-оол олар хүнде сиген кезер нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Ылангыя хоочун тракторист К. Дамбуиуң кызымак ажылын демдеглээри черле өөрүшкүлүг.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Бригаданың чедиишкини

Эрзинниң «Коммунизмче орук» колхозта Дамчан Сүмүге удуртқан № 4 хойжу бригадаиың малчыннары ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Бригада бо чылын 100 хойга онаалгытыр 92 хураганны камгалап алган, бир хойдан-на ортумаа-биле 2200 грамм дуктү кыргаап, күрүнеге 11846 кг дүктү дужааган.

Амгы үеде ол бригаданың хойжулары Ак-Довуракның сеҥиин тайгазында малын организастыг чайлагладып турар. Оон-биле чергелештир. бригаданың кежигүннери сиген белеткээрип база бир демпиг эгелээн. Будук-бүрүү белеткээринге хойжулар база идепкейлиг киржип турарлар. Колхоз баштаар чери малчыннарның ажылдап, чурттаарынга тударымчалыг байдалазы тургускан.

Х. КИМ-ООЛ.

ҮЕНИ МУРНААН ШАЛЫПЧЫЛАР

Бо чылдың ийиги кварталында Кызылдың чүк соөртүр № 1 АТБ-ниин коллективэ чедиишкиниг ажылдап, республика найысылалының транспорт будурулгелериниҥ аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнген.

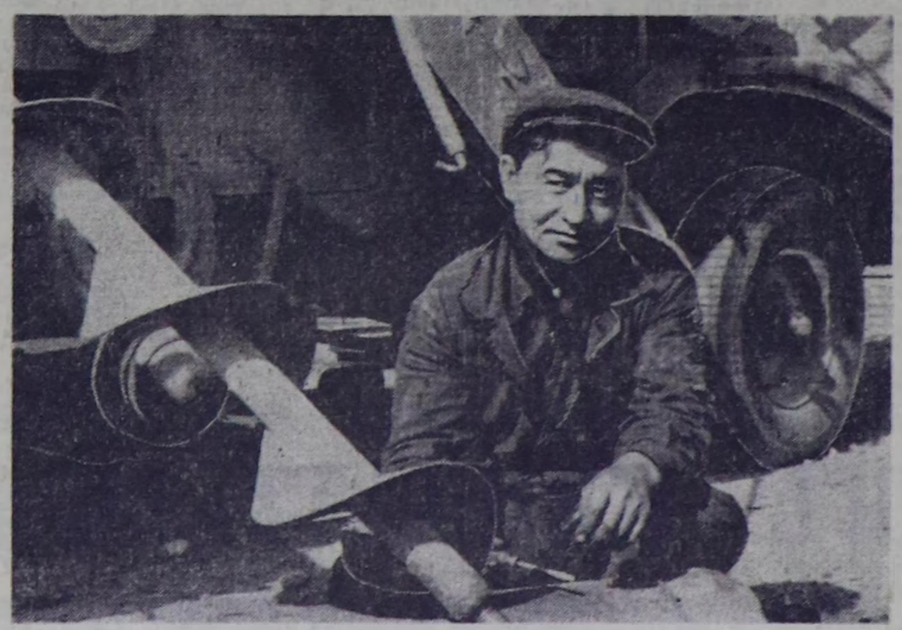
Ол будурулгеге СЭКП-ниҥ Кызыл хоорай комитединиҥ болгаш хоорайның күүсекчи комитединиҥ шилчиир Кызыл тугуи тывыскан. Будурулге ийиги кварталда чүк соөртүрүнүң планын 107,8 хуу, ону сайгарарының планын—100,1, күш-ажылдың будүргүкчүлүүн 101,4 хуута күүсеткен. 45 муң литр кыпар-чаар материалларны камнап алгаш, 12,7 муң рубльдиҥ орулгазын планнан ажыр-алгап.

Будурулгеде үени мурнаан бригадаларның, чолаачыларның саны хөй. Хоочун чолаачы А. Кравцовка удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы ам август айның планынга киириштир ажылдап турар. Ол бригаданың чолаачызы Н. Носков бо чылдың планныг даалгазын декабрының эгезинде доозар деп хүлээлгени алган. Ам ол октябрь айның планын күүседир чеде берген.

В. Улановка удурткан комсомолчу аныяктардан тургустунган чолаачылар бригадазының ат-сураа бистиг республикада билдингир. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Зюзинге, РСФСР-ниҥ Дээди Совединиҥ депутады В. Мякишевке удурткан хоочун чолаачыларның бригадаларындан тудак чок ажылдап, август айның планын хуусаа бетинде күүсеткеш, ам сентябрьның улуунде ажылдап турарлар.

АТБ-ниҥ коллективи ССРЭниҥ тургустунганыңдан бээр бежен чыл болур оюнга күш-ажылчы чедиишкиниглиг ужуражыр, тоску беш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдап турарлар.

(Бистиҥ корр.).

Тюлюш Шулуунуң чүгле комбайнерлеп ажылдааны 24 чыл. Бо үениҥ иштинде чурттуң заводтары чаа маркаңың чеже комбайннарын чогаадып үндүрбээн дээр. Техникага улуг сонуургалдыг эш Шулуу заводтан үнген чаа комбайнның бүгү кезентерин шиҥгээдип алган, херек апарганда совхозтуң механизаторларына тайылбырлап, өөредип-даа турган.

Ол амгы үеде комбайн септелгезинде ажылдап, хүн нормазын 120 хуу күүседип турар. Оон септеп кылганы 2 комбайн «Сүт-Хөл» совхозтуң тараазын кезип киреринге белеп.

ЧУРУКТА: Тюлюш Шулуу комбайн септелгезиниҥ үезинде.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

РОССИЯНЫҢ АВТОНОМНУ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНДА

ЯРЕГАНЫҢ НЕФТИЗИ

☆ СЫКТЫВКАР. Автомобильдер будуур эң эки шынарлыг, балалбас дозу, оҥза быжыг асфальтныҥ составызынга холуур тускай будумелдер. Арктиканың чыккылама соогунга болгаш чүс градус минитте-даа тоовас чаар материалдар... Мындыг болгаш өске-даа чамдык эң үнелиг будумелдерни дөртеп чыл мурнуңда Печораның тайгасың делгемеринден шинчилеп тыпкан Яреганың нефтизинден кылып ап турар.

Яреганың нефтизиниҥ бот деңзизи аар, кандыг-даа чүүлдерден артык чыыпынчак болурга, ону оҥза нефть деп адаан. Ону анаа арганы ажыглаан — черии үттеп азы насос-биле сорудуруп-даа турган кадын алыры — дыка-ла берге. Чогум-на оон ужурудан ында «кара-алдыиы» кажып алырының эң чаа арталарын шөлеп көөр чүрите карап чанчыр нефть шахтаның тургускан. Ол бо талазы-биле дуржулга лабораторияны болуп берген. Оон ажылчыларны эртемденнер-биле кады ажылдап турган, нефть каттарын чылдыдып, улгаттырар арганы ажылдап кылгаш, чедиишкиниг ажыглаан турар. Оон түҥнелдеге нефтиниҥ чер кыртышче үнери бөш катап ковүдеэн.

Яреганың хоочун кижилериниҥ бирээзи, «Яреганың дуржулгалыыы» могаг чок пептередикчизи. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры геология-минералогия эртемперииҥ доктору А. Я. Кремс СЭТА-ның корреспондентилиҥге мынча деп чугаалаан:

— Яреганың нефтичилериниҥ дуржулгалыы чүрттүү оске-даа нефть казар черлериҥге чедиишкиниг ажыглап болур. Бедик базышкын-биле чер иштинде хозалаантарже наиг бүстү кииp үрдүртпеге хагдынган нефть кудуктары ийиги удаа ажыглалга киpер. Ол шыкаап нефтиин эвээжеэн дээш хаапкан черлерге шахта казар арганы ажылгаарга, экономика талазы-биле ажыктыын сапаашкывнар бадыткап турар.

В. ЛЕБЕДЕВ.

* * *

«БАГЛАП КААН» ЭЛЕКТРИ ТОГУ

☆ САРАНСК. Чартык дамчыдыкчылар бистиҥ үеде дыка хөй чүүлдерни «кылып билир». Олар доктаамал токтуузуктелчек кылдыр оскертир, демпир эзиидиргиге дузалаар, эң нарын химиктиг хуулдуруушкуннарны башкарар болгаш чүүл-бүрү оскедаа ажылдарны кылырында эргежок чүтүла апарган.

Чартык дамчыдыкчыларның муи-муц ажыл-херектериҥде база бир чүүл немешкеи — ол ам токтуң күжүн таарыштырып берип турар. Ток каңы хире херек болдур, ол ыидыг деңнелге доктаамал «багланып» алган турар. Ону «ГОН-3» (ток күжүнүң территориялыг кызыгаарлакчызы) деп адаар болгаш ыидыг аппаратты Сараискиниҥ «Электровыпрямитель» заводу кылып үндүрүп эгелээн. Ол чаа аппарат чүге херектиглиг? Кандыг-бир будурулге черлери электри чырыын үлеткүрүүн электря шугумундан эң турар. Ынчангаш будурулге чери ажылдап турда, лампаларның чырыы четпир болур. Чижжо, душпеки чаңсар болу берген болзо, электри четкизиниҥ тогунуң күжү улгады бээр. Ындыг деп-дескн эвес чорук электри лампаларының ажыглаттынар хуузавазын дыка кызырар.

Ол чаа таарыштырыкчызы токту херегжен хемчеэлиниго хевээр арттырар арганы. Ол аппарат бирээзи-ле 200 ватт 200—250 электри лампаларының деп дескн ажылдаарын хандырып шыдаар. Ам лампалар ийи-чаҥгыс ой эвес, а ийи тыс чедир ажыглаттынар.

М. ХВАСТУНОВ. (СЭТА-ның корр).

* * *

КАДЫЫР БОЛГАШ МАСКАНЫҢ НАЙЫРАЛЫ

☆ УЛАН-УДЭ. Бурятияның демир-оруктан чартык муң хире километр чөрде, ыраавазак хову-шөлдө Еровии райо-нуиуң Исинга дээр суурун кудумчуларының бирээзин Л комотивпая деп адаар. черниң «Комсомолчу» д совхозунуң ажыл-ишчиле Улап-Удэниң локомотив-ваг септэор заводунуң ажылчы нарынга алдар кылдыр о ыиычаар адаан. Ол кудумчув бажыцнарын шуптузун х райның шефчилери кээ дуп бергеннер. Бо чылын д да кодээ эмнелге черинин ажыцын база тудуп турар. О шеверлелге ажылдарын зав туп тудугжу мастерлери к ным берип турарлар. Ол ы каш совхозта эң баштай механизастаттынган ниек жаалын база тудуп турар.

Ол заводтуң ажылчылына ол ырак-узак районнуң б совхозтарын шефтеп тур Шефчилер механизатор с циалистерин белеткээр ажыл-агыларга дузалажы созоннар үезинде оларга рып ажылдап турарлар. А чылдан эгелээш кодээ ажы агый будурулгезинде у күш үнер ажылдарны дөгеэ зин механизастаарынга ду лажыр деп шиитиирлээн.

Коммунистиг күш-ажылд шалыпчылары—заводтуң б таш кодээ ажыл-агыйның м пакчыларының чылдыы-на ды артпирер следу оларя хой чыдда панкралының о чүүлү ол боон турар. Ыы слёт бо чылын база болг Анда социалистиг чарыш тиилекчилеря киришкеннер.

Оп чыл дургузунда ку турлуг харылзаалар тала биле байлак дуржулга б чыгдынган. Заводтуң артис совхозтарга чәэрби у баргаш, 150 катап конц көргүскөн. Заводтуң кино длалының кежигүннери з райның болгаш кодээ ажыл-ишчилериниң вай лының дугайында филы тырттыргаш, ону ам кы булуцларда болгаш культ ордуларында көргүзүп тү

Ю. БУДАЕВ СЭТА-ның корр

* * *

УНИВЕРСИТЕТ ХООРАЙЖЫГАЖЫ

☆ ЭЛИСТА. Хамаатының маадыры О. И. родовиковтуң адын адыл шол Калмыкияның наныс лыпың эң чараш кудумчу рының бирээзи апаар. Калмыкияның күрүне уни ситединиң оередилге корпу ры, лабораториялары бол студентилер общежитезин бажыцпары каастаар.

сеҥээш «Гипровуз» инсти дувуң чогаадып тургуска толевилелде көрдүшеп ко Лекстиҥ баштайгы эзлээ тудуун Россия Федерация ның Министрлер Чөвүл бадылаан.

Университет хоорайжа жыпта беш-тос каът баж нар туттунар болгаш амгы до калмык үниверситет студентилериниҥ тудугжу риды болгаш «Калмык ту трестиҥ тудугжулары каът общежитиезин тудуп рар.

Ф. ИВАНОВ СЭТА-ның кор

* * *

ЧУРУКЧУ ХООРАЙН АЯН КИИРГЕН

☆ МАХАЧКАЛА. Чаа жыцны чогум канчалаа ка чараш шинчи киргил? айтырыгны шиитпирлээри ле Махачкаланың чурукчу рыидың арга-сүме дил. Олар хоорайны каастап мээриигге күзелдии-биле шээрмишкиннер. Чаа автов залды А. Рустамовтуң төле лелии ёзугаар дыка чар кылдыр чуруп сиилбээн.

Университеттиң өөредиг планетарийиин В. Скуга даштан кыыган дуруу-хев лер-биле шимээн. Ол ышк почта бажыцының халаар дургаар демирдеп шуте кылган дүрүү-хевирлер к гап турар. Модалар бажы ның, «Кавказ» гостиницаи ресторанарыңың болгаш ка лерииҥ иштики-даштыкы халаарывда чүүл-бүрү утү залар, өң-бадазын чурук чайнап тургулаар.

М. АМАЕВ СЭТА-ның кор

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

Израиль агрессиягa удур ооң кампаланыр аргазын хандырарынга дузалаары-биле элээн каш санныг совет шериг кезектерин ынаар түр чорудуп, дузалаар дугайында Египет Араб Республиканың удуртулгазының дилээн ёзугаар Совет Эвилели элээн каш чылдар дургузунда мыдыг эп-пайыралчы ёзунуп дузаламчызын көргүзүп келгён. Совет шериг кезектери Египетке берген совет шериг техниказын Египет чепсекпиг күштериниң өөренип алырынга дузалаар сорулгабиле аңаа турган.

Бо талазы-биле алган хемчеглериниҥ ажык-тузазының дугайында боггарының сеткил ханыышкынын талалар чаҥгыс авес удаа илередип келген.

Амгы үеде ЕАР-да совет шериг кезектери боттарының хүлээлгезин күүседипкен. Ону барымдаалаан, база ийи таланың аразынга чогуур саналнал солушканының соопда, Египетче кыска хуусаада чоруткан шериг кезектериң Совет Эвилелиниче дедир эргидери чүгула деп көрген. Оларны чоокку үеде дедир келдиртир ужурлуг.

Араб Социалистиг Эвилелдиң Тоң Комитединиң бо чылдың июль 18-те хуралынга ЕАР-ның президентизи А. Садат чүве чугаалаан, амгы үеде ап чорудуп турар хемчеглер «египет-совет пайыралдың үндезиннериге канчап-даа дегбейн турар» деп демдеглээн. Оон-биле кады Совет Эвилелиниң улуг дузаламчызын база катап бедии-биле үнелээн, ийи чурт аразынга пайыралды моон соңгаар-даа үргүлчүлээриче ЕАР-ның чүткүп турарының дугайын президент мелегласн.

Совет Эвилели болуунуң талазындан пайыал болгаш кады ажылдажылга дугайында совет-египет керээге, израиль агрессиянын уржуктарын узуткаар дээш, Чоокку Чоон чүкке тайбың болгаш айныл чок чорук дээш кады демисеглге үндезилээш, Египет Араб Республика-биле харылзааларыны моон-даа соңгаар бүгү хемчегбиле калбартып, быжыглаарынче чүткүп турар.

СОВЕТ-ВЬЕТНАМ НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ АЙЫ

Бистиң чуртувуска бо чылдың июль чээрбиде совет-вьетнам найыралдың болгаш АКШ-тың агрессиязынга удур вьетнам улустуң демиселиниге эп-сеткил каттыштырылгазының шалыпчы айы эгелээн.

Москвага болгаш Москва областа, Украинага, Белоруссияга, Азербайджанга, Молдавияга, Таджикистанга, Алжар АССР-ге, Краснодарга, Донда Ростовка, Иркутскиге, Ленинградка, Астраханыга болгаш оске-даа черлерге хой-шиигнииң телээлектилериниң хуралдары болуп эрткилээр. Июль ай дургузунда чер-черге вьетнам улуска эп-сеткил каттыштырылгазының митингилери болгаш хуралдары боон, совет-вьетнам найыралдың кежээлерии, лекцияларны, бесседаларны организастаар, вьетнам улустуң маадырлыг чоруунун дугайында фотография болгаш оске-даа делгелгелерни кылыр деп турар. Ол шалыпчы айга студентилериниң тудугжу отчаптарының ооллар, кыстары, делегейниң аныяктар лагерьлериниң шыгганыкчылары база калбал-биле киржир. Ол ышкаш ционер лагерьлериге база массалыг хемчеглерни организастап эрттирер ужурлуг.

Вьетнам-совет найырал ниитилелиниҥ төлээдерин совет кижилер чүректиҥ ханыынган, чылыы-биле уткуп, хүлээп алырлар. Оларны Вьетнамның Аазылчы чоннар партиязының Тоң Комитединиң кежигүнүнге кандидат Дяҥь Тхи Кан баштап келир. Ол ышкаш Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың элчин черлериниң ажылдакчылары-биле база ужуражышкыннарны кылыр ужурлуг.

(СЭТА).

Партийжи амыдырал

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИДИП ТУРГАШ...

Бүдүрүлге планын күүседиринге, нуш-ажылдың сагылгарумун быжыглаарынга, социалистиг чарыштың нәлбартынга база ажылачыннарның, албан-хаайчыларның эртемлиин, культурлуг деңнеэмин бедидеринге, коллективти сынай маттыштырарынга улуг бүдүрүлгелериниң хөй кижилер ыдап турар цехтеринде партия организациялары организичы нүш болуп турар.

Партерганизациязы бригада, цех ажылының онзагай байлын эки биляп, тургустунуп келир айтырыгларны дораан ептиприззр, херек апарган таварылгада коммунистерни ыпкаш, олар-биле сүмележип аптар — оң бир онзагай улуг ында.

«Тыва кобальт» комбинаттың хынап, хемчээр хөрекселдер ргаш автоматика цегинде партия эге организациязының ылының чамдык дүрмүлгазының дугайында оң секрета- инженер Александр Сергеевич Мальцевтиң үүлүн моок ванда парладывыс.

стиң цегиниг комбинат- кол цеги — кобальт ан- ар гидрометаллургия це- ң бүгү механизмнерни арын турар хөрекселдер- болгаш автоматтарны ажылдаарын хайгаарап, ар хүлээлгелиг. Цехте ия организациязы тургус- анындан бээр ийи чыл п турар. Оң составында уеде 10 ажылчын болгаш иженер-техниктиг ажыл- ы бар.

ртия организациязының ының ног утланышкы- цехтиң бедик бүдүрүк- ажылдаарын чедип алы- коллективти сырый кат- ырары, коммунист бүрү- бүгү талазы-биле мур- улегерлиг болурун че- алыры болур. Бо дээрге ия Уставының негелдеми й. Ындыг болганда ол коммунист бүрүзү тур-

у чедип алыр дээш пар- организациязы бодунуң ын квартал аайы-биле ай планнап, оны тургу- баштай коммунистер- үмезин ап, коллективтиң унда сорулгаларыпка түр, шинитпирлеттинмейн кол айтырыгларже ки- ей салып, хураага бедыг- урар. Ынчаар чогаатка- дээштиг, ында кордүнген ырларын харылаар ки- р харыысалгаанын бедии- медерел биле тургускан ээрге планны оларның -биле тургускан й. План дээргү органи- ажылдың эгезй. Ынчан- ооң күүседизин чедип ынче улуг кичээнгейни турар бис. Ындыг кон- дуң бир хевирге тургус- ланның база коммунис- ң партижи даалганы дип турарының дугайын я хуралдарыга доктаа- ынган турарында.

тиң ындыг хуралдарын- мурнунда хүлээп ал- ң шинитпирлериниң күү- анның дугайында инфор- ы дыңнаары чаңчыл ав. Оны кылырда комму- р баш удур хынаданы уп турар. Мындыг прак- хуралдың деңнелин бол- кежигүннериниң бот- ейии бедидер. тиң коллективи бедик үкчүлүг ажылдаарын че- алыр сорулга-биле ооң

— бедик разряд чедип алгаы дээш +10 сан.

— ажыл шагындан озалдаары болгаш ажылдан эрте чорутканы дээш —3,

— прогул кылганы дээш—9,

— техниканың аймыл чогуын дүрүмүн үргээни дээш —6.

Оон ында хөй-ниитиниң болгаш политмассалыг ажылга киржилгеэн дээш чогуур кадар болгаш казыыр саннарны тыпсыр.

Ынчаар түңнел үндүрери бригада, ажылдакчы кижи бүрүзүнүң күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи ажыл-чорудулгазы тодаргай кестү бээр, чарыш киржикчилериниг ол дээштиг-даа.

Чарыштың ындыг хевири дээштиг болганы-биле бүдүрүлгениң көргүзүглери, күш-ажылдың организастыг чоруу бедээн, ажылдакчыларның техниктиг база политиктиг билиглерже чүткүлү улгатканы, чаартыкчыларның саны өскен. Бо чылдың баштайгы чартыында 8 чаартыкчы саналды бүдүрүлгеге хүлээп алган, боттандырган. Эрткен чартык чылда бистиң цегиниз тос дузалакчы бүдүрүлгелериниң арасында чарышка ийи катап тиилекчи болган.

Бистиң цегиниз комсомолчуаныяктарның цеги. Ынчангаш аныяктарже кичээнгейни доктаамал салып, янзы-бүрү таарымча чок, багай салдардан оларны чайладып, хөй-ниитичи политиктиг амыдыралче, эртем-техниктиг чогаадыкчы чорукче хаара тудуп, ураа үүле, спортче сонуургалын хандыкшыдар хемчеглерни ап турар. Комсомолчуаныяктар социалистиг чарышка бедик уре-түңнелдиг болганы дээш комбинатта ВЛКСМ комитединиң үндүлел бижик-биле база оргумак школаны шефтээр ажылга идепкейлиг болганы дээш мактал бижик-биле шаңнаткан.

Цехте партия эге организациязының ажылында чамдык дуржулгаларывыс мындыг. Ында чедир кылдынмайн турар түүлдеривис бар, ону бистер эскерип турар бис. Сорулга болза, эки түүлдериниң дуржулгазынга даянып, четпестерни чайладырында дээрзин билип турар бис.

А. МАЛЬЦЕВ,
парторганизацин секретары.

Ажыл-ишчи өг-бүле

КА 25 чылы» совхозтуң рут салбырының төрүүр М. Э. Дугар-оол кадар- в бээр 12 чыл болган. Ол азында төрүүр 100 баш- ыштыр 85-тен куду эвес ны чыл бүрүде ап кел-

арчының коданында ам- це 135 ниок бар. Бо хүн- ооң коданында 60 ниок ваан, чаш төлдүү четче алган. Кадарчының болгаш ооң оонуң аазы Дырыскынның эки хайгааралының ажаалдазының ачызында быза бүрүзү хонукта 600 грамм немедде деңнээн ап турар.

Ажыл-ишчи өг-бүле бо чылын мал чеминге 10 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээгеп. Моңгуш Эрелчимович уругларының-биле кады бо хүнерде 5 тонна будук-бүрүнү белеткеп, 4 тонна ногаан сигенни сараттаан. Ол өг-бүленің кежигүннери сигеп кевиддезин ам-даа уламчылап турар.

Дугар-ооддарның өг-бүлезин ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылын төлептиг үткүүр дээш кызымак ажылдан турар. Олар чоокта чаа кыштаан септээш, 6 тонна өдекти белүп алган.

К. КОМБУ.

СЭКП РАЙКОМНАРЫНЫҢ ПЛЕНУМНАРЫНДАН

Организас-политиктиг чугула хемчег — партдокументилерни солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле ажылдар амгы үеде бүгү партия организацияларының кичээнгейниң төвүде турар. Бо хүннерде ол чугула айтырыгны СЭКП райкомнарының пленумнарында чугаалажып, партия организацияларында ажылдың байдалын, хандыр аналиэтеп, партдокументилерни солуурунга белеткелдер үезинде чорудар практиктиг хемчеглерни айтып турар.

САРЫГ-СЕП. Маңаа болуп артиен СЭКП Каа-Хем райкомунуң пленумунга партия документилерни солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгалары деп айтырыгны чугаалашкан. Бо дугайында ылеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары эш И. П. Федеров кылган.

Ол ылеткелдиң талазы-биле «Бүрен» совхозта партия организациязының секретары М. И. Полежаев, «Совет Тыва» совхозта партком секретары Я. С. Доржу, № 958 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада парторганизациянның секретары И. Т. Вихоров олар болгаш өскелер-даа санал берген. Чүве чугаалаан эштер районнуң бүгү коммунистери СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шинитпирлерин изин-биле деткип, бүрүн чүүдүгүвүп турарын, ында айтыгнаан чүүлдерин күүседиринге долу шинитпирлиин ылергейлээн. Оон аңгыда олар боттарының коллективинде партижи организастыг ажылдың дугайын хандыр аналиэтеп, моон соңгаар чорудар хемчеглериниң дугайын тодаргай чугаалааннар.

Пленум чугаалашкан айтырыгның талазы-биле чогуур доктаалды болгаш партия документилерин солуур-биле холбаштыр белеткелдер үезинде чорудар хемчеглерни хүлээп алган.

САМАГАЛДАЙ. Бо чылдың июль 18-те маңаа СЭКП-ниң Тес-Хем райкомунуң пленуму болган. Партия документилерни солуур дугайында СЭКП Төп Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында ылеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары М. Ш. Артаев кылган.

Организас-политиктиг чугула хемчет — партдокументилерни солуурунга белеткелдерни районда канчаар эгелеп турарын болгаш партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың чер-черде канчаар чургустунганын ылеткелчи болгаш санал берген эштер тодаргай аналиэтеп, «Тес-Хем» совхозта партком секретары эш Э. Чооду, «Ак-Эрик» колхозта партия организациязының секретарының орлалчызы эш К. Ооржак, Самагалдайның орук-бүдүрүлге участогунда парторганизация секретары эш С. Кандан, «Чодураа» колхозта парторганизация секретарының орлалчызы Д. Салчак пленумга санаалдар берген. Олар партдокументилерни солуурунга белеткелдерни коммунистерниң идепкейин болгаш сагылга-чурумун бедидеринге, партийжи ишпики ажылды улам ыңай күштелдиринге, масса ортуунга идей-кижиаидилгелиг болгаш организаичы ажылдың деңнелин бедидеринге ажыглаан турар дээранниң эргежок чугулазын демдеглээнивер.

Чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле тодаргай хемчеглерни айтыкаа доктаалды пленумга хүлээп алган.

Пленумга СЭКП райкомунуң кежигүннери: «Ак-Эрик» болгаш «Чодураа» колхозтарның даргалары Э. Ч. Эрендей, У. Д. Төмүр-оол, «Тес-Хем» совхозта партком секретары Э. Б. Чооду ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр талазы-биле ажыл боттарының коллективтеринде канчаар чоруп турарының дугайында дыңнадыгларны база кылган.

ТЭЭЛИ. Бүгү чурттаазы ышкаш, Тываның ыракы районнарының бирээзи — Тайганың партия организациязының коммунистери СЭКП Төп Комитединиң май (1972 чыл) пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле практиктиг хемчеглерни бот-тандырып эгелеп турар. Бурунгу хүн маңаа болуп эртиен СЭКП райкомунуң пленумунга ол дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында ылеткелди аңаа СЭКП райкомунуң ийиги секретары эш К. С. Севек кылган. «Мурнакчы» колхозтуң даргазы эш Х. Ч. Кудурукпай, СЭКП райкомунуң кежигүнү, «Тээли» совхозтуң кол агроному эш М. С. Ооржак, райкүүскомда партия эге организациязының секретары эш И. А. Седип, «Кара-Хөл» колхозта партком секретары Д. Д. Хертек, СЭКП обкомунуң кежигүнү «Мурнакчы» колхозта хойжу бригаданың бригадири эш О. Ч. Ооржак болгаш өске-даа эштер санаалдар берген. Партдокументилерни солуур хемчеглер бистиң ажыл-херээвистиң, күштеривистиң корулдези, СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинитпирлерин парторганизация бүдүзүнүң канчаар боттандырып турарын аңаа шынгыы негелделии-биле көөр апаар дээрзин олар демдеглээн.

Чарыштың тиилекчизи

Дондуп Арапчаевич Тараа Каа-Хем районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң дуржулгалыг хоймуларының бирээзи. Ол сеелгү 12 чылды уламыстыр хойжулап, бо аразында малдың чаш төлүн болгаш малдан продукция алыр талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап келген.

Малчын бо ажыл-агый чылында төрүүр 100 хойдан 113 хураганны, хой бүрүзүнден 3,2 килограмм дүктү ап, колхоз малчынарының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Эш Тараа ажылга бедик көргүзүгнү кызымаанай нүш-ажылы-биле чедип алган. Малдың ажаалга хайгаарал ын эки чорудуп турар. Ылаңгыя чайгы үеде хоюн эки семиртип, нүзүн тараа хоорзунунга одарладып келген. Малчын хойнуң кышкы одарынче мөл кичээнгейни салыр. Тодаргайлаарга, хөр чуга үеде хоюн оргу черлерге, а хар кылыннай бээрге даглар баштарынга аппарып кадарып, оларның турар кажаазын арыг, нургаг тургузар.

Дондуп Арапчаевич колхозтуң мал эмчилери болгаш зоотехниги-биле харылзааны үзүктелдирбейн тудуп, мал ажылынга хамаарышкан чугула консультацияларны олардан ап турар. Малчын чыл санында ноданынга четчир мал чемин белеткеп ап келген. Бо ажыл-агый чылында 15 тснна сиген белеткээрин ол хүлээнген. Амгы үеде сиген көзилдезинче эгелеп киргеп.

С. БИЧИК.

—•—

Почтачыга он ийи чыл

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының малчыннарынга Базыр-Сады Монгуш почтачылап ажылдаандан бээр 12 чыл болган. Ооң солун, сетиүүл чагаа бижик чедирип турары малчыннары Соңгу-Башкы Адырлар баштары, Ак-Хем, Чайлаг-Алаак, Кара-Дыт, Көмай, Кара-Суг ыш- наш аңгы-аңгы черлерде даа болза, ол почта озалдадып, номчукчуның сетиилин хомудадып көрбээн.

Почтачының барып турары 37 моданның өреге бүрүзү 3—4 чедир чагыдылгалыг. Солун, сетиүүл чагыдарынга Базыр-Сады Олайович номчукчуга сүмезин берип, малчыннар ортузунга парлалга бижидилгезиниң организакчызы болуп келген.

М. ЛАМА.

УЛУГ БААЗАДА

Тыва республиканың универсалдыг баазазы бо чылын 3,5 муң тонна дүктү Төрээн чүрттүң янзы-бүрү областар болгаш крайларынче чорудар ужурлуг. Чижээ, Башкириянның нарын шепкен комбинадынче бөдүүн болгаш чартык-бөдүүн дүктү чүдүрүп чорудар. А бистиң кожавыс Бурят АССР-же чинге-нарын дүктү болбаазырадып кылырыбиле чорудар. Красноярскиниң идик кылыр фабриказы бистиң баазавыстан хөй дүктү алыр болгаш боттарывыстың Кызылда алгы заводу база дүкбиле оон хандыртынар.

Баазаның коллективи ол бүгү онаалданы күүседир дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Бүгү дүк дуржулгалыг товаровед В. Ф. Панинаның холун дамчып эртер. Бо универсалдыг баазага ол 10 чыл ажыг ажылдап келген.

Дүктү чүдүрүп чорударда база баазага чыдырда-даа ооң үрелип, шынары баксыраваын шыңгыы сагып турар болгаш орукка чорударда-даа ону чүнүң-биле савалап, кандыг янзы-биле таарымчалыг чүдүрерин бүгү талазы-биле хайгаарап турар.

ЧУРУКТА: В. Ф. Панина өске чердерже чорудар дүктү чүдүрерине белеткеп, ынап тур.

А. КРИВОНОЖКИН.

Автарнуң фотозу.

«Шынның» почтазындан

Графикти эде көрзе

Кызылда авиапорттуң мурнуу талазында Карбышев болгаш Фрунзе кудумчуларының төнген ужунда чурттакга бажыңнары хоорайның ырак булуңнарының бирээзи. Ол кудумчуларның чурттакчыларынга хоорай кирип аргыжарынга таарымча чок. Чүге дээрге кыштың чыккылама соогунда, чайның изиг халыынында сыгыр дан бажында ажыыче далашкан, уруг-дарыын садыкче чедирер дээш автобус маңаан кижилерниң автобус доктаар черге сыңмарлашкан турарын бо-ла көрүп болур. Сөөлгү үеде чонның аңаа автобус маңаарыңдан хөнүү калган. Бодуу чадаг кылаштажып турар. Ол кудумчуже № 4 маршруттун «Карбышев—Кожзавод» деп каан автобузу чоруп турар. Ол автобустар, та эвээжи ындыг чүве, та чүге чүве аразы 40—50 минута азы 1 шак болгаш маннап көөр. «Чүге үр чоруур чүвел?»—деп, чолаачыдан айтырарга, график ындыг—деп каар.

Мен бодум ол кудумчудаңда дыка хайыы черде ажылдап турар мен. Ынчага чедир № 4 автобуска ховар олуруп келдим. Бистиң организацияда ажылчыннар соөртүр түскай машина чок, ынчангаш Карбышев, Фрунзе кудумчуларының чурттакчылары-биле бир дөмей, кылаштаар ужурга таваржыр кижи-дир мен. Чамдык ажылчыннар автобус доктаар черге шак-шагы-биле тура хүнзээр. Бир эвес ол шакты ажыт-төлүвүстүн кижизидилгезинге, бажыңга кандыг-бир чүвени кылырынга ажыглаан болувусса дээн чугаалы эштиг-ле дыңнаар мен. Ынчангаш ол кудумчуның чурттакчыларынга таарымчалыг байдалды тургузуп бээри хооркүүскомдан (ол чоок-кавыда магазин база чок), пассажирлер АТБ-зинден негеттинип турар.

М. АШАК-ООЛ,
сантехник.

Аргыжары берге

Манчүрек дээрге «Алдан-Маадыр» совхозтуң мал-магазының одарладып семиртир черн. Совхозтуң төвү биле ол аразынга аътты, автомашиналыг кижи кыжын-даа, чайында-даа үзүлбес. Автомашина чорун турар оруктуң кадыр-берти, кыязазы аажок, ынчангаш аргыжарынга айылыдыы коңчуг. Оолап чүгле оруун билир чолаачы амыр-менди чоруп шыдаар. Орук узун, амыдыралга эргежок чугула.

Ынчалзажок совхоз-даа, күрүнениң орук тудуунун-даа организациязы бо оруктуң эки-жидиринче сагыш салбайн турар. Бодап көөрге, оруктап совхозтуң ажылчыннары-даа, Кежээ баазазынга чедир мал сүргеннер-даа чоруп турар болганда, оруктуң демни каттыштыргаш кыяа таарымчалыг болгу дег.

Орук харылзааны эки-жидеринче, ылаңгыя ажыл-агыйның ниитиги оруктарын чаартып тударынче ажылчы чоннарны мобилизастаар, ону кылыр курааварны дилеп тывар талазы-биле көдээ Советтер боттуг ажылды кылыр дээрзинге чонның негелдеэи улуг. Бо дугайында Алдан-Маадыр көдээ Советтиң саналы кандыг ирги?

М. СЕГБЕ.

Чөөн-Хемчик район.

ДЕМИСЕЛГЕ КАҢНАТТЫНГАН УЛУГ НАЙЫРАЛ

а-чурттуң Улуг дайыны РЭ-ниң быжыг чоруумун бергеге хыналдазы болган. төрелгетенниң айыыл- айзыны — гитлериг фа- биле сегиршип алыш- ааза, совет улус чүгле диг, ниити нүш-биле бо- хостагзын болгаш ышпас чоруун, бодунуң остуг чаалап алышкын- намгаиап ап болур деп тодаргай көргүскен. На- дар аразында мөсилде- иннерни катап өөскүдер, нациоиалдыг совет нуру- буураашкынга тавары- дээн делегей импера- ның мордазыкының да- йтур шапкан» деп, «Со- Социалистиг Республика- Эвилелиниң тургустунга- 50 чылынга белеткел анда» СЭКП ТК-ның док- да бижээн.

нап-ла Совет Эвилели- остуг улустарыга ош- бодаан фашизманың идео- ы ССРЭ-ниң быжыг чо- бүзүревейн, дайынның ігы чулчуушкуннары ре-де, бистиң чуртуувы- ңапиларының аразына ирек чорук өөскүү үвер, амыидан совет күрүне буступ дүжер эвеспе деп чүве- ге ыяк бүзүреп, турганнар. Хөгжүлдениң дешпилгелиг орунче кирген Моол болгаш Тывага хамаарыштыр база-ла ындыг кордаашкынны кылып турганнар.

Ынчалзажок пролетарҗы интернационализминиң, аҗы-дуңма найыралдың тугунуң адаабиле каттышкан улустар боттарының экономиктиг, шериг күүзүн каттыштырып турган, кижи төрелгетенниң араатанзыг дайзыны — фашистиг аҗелекчилерни чүгле чыыра шапкан эвес, а боттарының эвилелиин бүгү талалыг улам быжыглап, делегейде тайбынның эң ынаныштыг күүзүлүг күзүү апарган.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында ССРЭ биле ТАР-ның аразына харылзаалар улам быжыккан болгаш тыва улус Совет Эвилелиниң хөй национадыг найыралдыг өг-бүлезинге каттышкан. Ол чорук Сибирь улустарының төөгүзүнде бага бир онза болуушкун болган.

Дайын эгелээриниң мурнуку чылдарында Тыванып төөгүзүнге улуг чаартылгалар болуп турган. Ынчан аныяк республика бодунуң революциязының ниити-демократтыг уе-чадазын доозуп, социалистиг чаартылгаларның шапкын темпилерин боттандырып турган. 1941 чылдың апрель 1-4-те болуп эрткен ТАРН-ның XII съездизиниң резолюциязында — ТАР Совет Эвилелиниң биле аны-дуңма найыралын улам быжыктырган, бодунуң амыдыралын ССРЭ-биле улам чоокшулаштырган болгаш ССРЭ-де социализминиң тиилелгелерни чедип ап турар деп онзалап демдеглээн.

Ол чорук арат массаларның талазындан Совет Эвилелиниге оруп четтиримишкинни улам хайныктырып, улуг Ленинниң айыткан оруу-биле чаа ниитилелди тургузар, улусчу революциияны улам ханыладыр дээш чаа-чаа тиилелгелерже оларны сорук кирген. Тываның социалистиг хөгжүдезинин магалыг перспективаларын айыткан чаа программаны намның съездизи хүлээп алган.

Оон соонда ТАР-ның ажылчы чоннарының X Улуг хуралынга белеткел эгелээн турган. Ук хуралдан чаа Конституцияны хүлээп алыр, ТАРН-ның Чаа программазынга дүүштүр республиканың улус ажылагыйының, культура тургузуушкунунуң талазы-биле Директивалаарны хүлээп алыр ужурлуг турган. Хуралдың ажыттынар хүнү—1941 чылдың июнь 23-түү бүгү чон четтикпейн манап турган.

Ынчалзажок фашистиг Германияның Совет Эвилелинче оор ёзу-биле халдаанының дугайында медээ чедип келген. ТАРН ТК-ның Политбюрозунуң шинитпирин ёзугаар Тываның ажылчы чоннарының X Улуг хуралын бир хүн бурунгаар июнь 22-де кежээкинин 19 шакта чыыдырып, ажыткан.

Хуралды эргелеп башкарар органнарны сонгуп, чугаалажыр айтырыгларны бадылаан соонда Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээнинге холбаштыр Совет казактың медегелинн болгаш декларацияны номчаан.

X Улуг хуралдан: «Фашистиг змеюкчилерни туюлунга чедир чыыча шавар дээш оларга удур совет улустуң демисеинге бүгү күжү, хөреңгизибиле киржириинге революстуг намынга болгаш чазаанга башгатиган тыва улус амы-тынын харам чонка бээринге белеиин илергейлеп тур» деп медеглелди кылган.

X Улуг хуралдың медеглелин түүлдүгүүнген, революстуг намын болгаш чазаан долганыр улам сырый каттышканын илергейлээп митингилер черчерге эртикилээп. Оларга арат массалар Совет Эвилелинге ынаан, бердингенин болгаш октуг боону холга түткаш, фронтуже аъттаныптарынга белеии илергейлеп турган. Эрлин чурттуг кызыл партизан Кыргыс Тоңмиттиң, Улуг-Хемнин малчыны Кыргыс Кудажының, Тожунуң часпас адар аңчызы Тамгылдың ынчан бооп турган митингилерге чугаалаан патриоттуг сөстери бүгү Тывага неперей берген турган.

Республиканың бүгү амыралын дайын байдалынга хүүштүр организастаар, ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин күштелдирер ажылды ТАРН бодунуң холунга алган. Тываның үлетпүрү хаактарны, ът дериг хереклерии, чолдак тодарны, тергени, шанакты кылып бүдүрерин шингээдип ап эгелээн. Чурт иштинин бараанарын бүдүрерин көвүдеткени-биле ССРЭ-ден алыр бараанарның хемчээли кызырылган. Тараның хөй кезиниң күрүнеге садарын чүрүмчүткен, ажылчы чоннар хлебти хостуг садарын соксаткаш, карточка системазынче кирер деп шинтпирлээннер. Бүгүнитиниң шериг өөредилгези дээш, оон-даа өске түүлдерни боттандырып турган.

Экономиканы дайын байдалынга таарыштыр эде-организастаану-биле чергелештир намның кожуун, суму комитеттери идей-кижизидилгелиг, организас-массалыг ажылдың деңнелин кажангызындан артык бедиткеннер. Чурттуң, фронтунуң мурнунга харыысалга, аҗы-дуңма найыралды быжыглаары, интернационалчы кижизидилге — нам органнарының политиктиг ажылынын үндезини турган.

Дайын чылдарында боттоттарынга дузаламчыны улам күштелдирген чорук болза, ийи чурттуң аразында интернационалчы харылзаалардың кайы хире амыдыралчы бооп келгенин тодаргай балыктаан. ССРЭ кончуг берге байдалга туралаа, 1942 чылда Тывага авторезина, сиген кезер машина, автол, бензин болгаш үлетпүр бараанары садар хүлээлгезин ажыр күүседкен. Совет специалистер республиканың экономиказын, культураазын хөгжүдеринге үнелеп четпес үүлүн киргеннер.

Республиканың партия болгаш хөй-ниити организациялары ССРЭ-ге дузаламчыны күштелдирер талазы-биле улут ажылды боттандырып турган. Республика бюджединин күсеи-биле шериг херекселин бүдүрерин организастаан, совет школаларын күрүне хандырылгазынга алган, эргелел аппарадын кызырган, фронтучуларның өг-бүлезинге дузаламчы, камгалал фонлузун тургузары дээш, оон-даа өске ажылдарны боттандырып турган.

Совет Армияга материалдыг дузаламчы чедирер талазы-биле ажылчы чоннарның эгелекчи саналдарын өөренип көргеш, белек чыыр Төп болгаш чер-чер комиссияларын тургускан. Дайын чылдарының дургузунда тыва улус фронтуже 5 эшелон (389 вагон) белекти чоруткан. Оон ниити өртээ 10 млн. акша. Оон аңгыда 50 муң аътты, үш эскадрилья самолёттуг фронтуга садып берген. Киев областын колхозтарынга 27 муң хире пролукгулуг малды белек кылдыр бергеннер. Экспорт организациялары ССРЭ-же 700 муң баш хире малды, хөй өлүктү, ан- эъдиг белеткеп чорутканнар.

Тываның ажылчы чоннары фронтуже шуут чоруптар дугайында чөпшээрелди Совет казактан манап турганнар. Тывада чурттап турар 19-тан 40 хар назылыг совет хамаатыларны шеригге алыр дугайын Сибирьниң шериг округу ТАРН ТК-га 1941 чылдың ноябрь 10-да дыңнаткан. Орус чаңгыс чер чурттугларын тывалар фронтуже байырлалдыы-биле үдеп чорутканнар.

1943 чылдың май 20-де тыва танкистерниң бөлүү эки тура-биле фронтуже аъттаныпкан. Ол дээрге тыва улуска Совет Армияның кезээ-моңгеде тиилеттирбес тугунуң адаа-биле турмур төөгүлүг аас-кежиктиң эгези болган. 1943 чылдың сентябрь 1-де капитан Кечил-оолга командыяатакан аъттыг шериг эскадрону фронтуже аъттаныпкан. Тыва эки турачыларның 60 хуузу АРЕВЗ, 30 хуузу нам кежигүнү турган.

Тывадан чорутқан дайынчылар социалистиг Ада-чурт ээзи түлүүшкүнүнга эрес-маазырлыг чоруун көргүскеннер. Шүмов алышкылар: Иван, Лука, Авксентий Василий, Семён, Александр Ленинградтың камгалалынга, Прибалтиканга,

80—100 центнер чедирер дээш

КРАСНОДАР КРАЙ. Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Павел Пантелеймонович Лукьяненко 1930 чылдан бээр кодээ ажыл-агыйының Краснодар эртем-шинчилел институдунуң кызыл-тас селекциязының килдизин баштап турар. Ол чыдарның дургузунда бодунуң өөреникчилери-биле кады П. П. Лукьяненко кызыл-тастың дөртен ажыг сорлуун тургузекан.

Институттуң селекция килдизи дээрге, аныяк эртемденнерге улуг школа-дыр. Ленинчи шаңналдың лауреады П. П. Лукьяненко 70 харлыг-даа болза, ооң чогаадыкчы күштери бүрүн долу. Бодунуң өөреникчилери-биле кады ол гектар бүрүзүнден 80—100 центнер тарааны алгы дег мындыг кызыл-тастыг дилеп тыварын үргүлүлеп турар.

ЧУРУКТА: институттуң дуржулга черинде П. П. Лукьяненко (солагай талазындан ийиги) бодунуң өөреникчилери (оң талазындан солагай талазыныче) бичe эртем ажылдакчызы Б. А. Калитвинцев, улуг эртем ажылдакчызы В. В. Ефстин, улуг эртем ажылдакчызы Ю. М. Пучков, хайнактаан кызыл-тастар лабораториязының эргелекчизи В. Б. Тимофеев олар-биле.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ҮЛЕГЕРЛИГ-ДАА, ӨӨРЕДИГЛИГ-ДАА

СЭКП Каа-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизи Ильинка суурга чамдык херээженнер човулелдериниң даргаларының семинарын эртирген. Анаа Үжеп-Аксы, Эржей, Сизим, Белбей, Даниловка, Ильинка суурларда херээженнер човулелдериниң даргалары база Таңды болгаш Бии-Хем районнардан аалчылар кээп киришкен. Семинарга херээженнер ортузунга атеистиг ажылдың утка-шынары болгаш хевирлериниң дугайын кол айтырыг кылдыр чугаалашкан.

Бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң килдис эргелекчизи Е. Ажи кылган. Ажылчы доннарны коммунистиг үзел-бодалга, бүзүрелге болгаш моральга кижизидер талазы-биле оларның культурлуг деннелин бедидериниче партия, совет, хөй-ниити организациялары кичээнгейни салып келгенин илеткелчи демдеглээн. Маңаа хамаарыштыр бир чугула айтырыг — чурттакчы чоннуң ортузунга шажынга удур пропаганданы күштелдирери болур, чүге дээрге районнуң чамдык суурларында ийи-чаңгыс шажыңчы болүк бүдүү хөделип турар, шажынга чүдүп-сүзүглеп, ооң сырбактанып, салдынмайн турар кижилер ам-даа бар. Ынчангаш чүдүлгелиг кижилерниң хөй-ниитичи идепкейин көдүрери — идеология ажылының база бир угланыышкыны болур. Мону шиитпирлээринге херээженнер човулелдери биче эвес рольдуг болуп келген.

Районнуң чамдык суурларында херээженнер човулелдери херээженнериниң атеистиг кижизидилгезинге хамаарыштыр лекция, беседа, политинформация, көскү агитацияны организастап, чүдүкчүлерниң чурттап турар черлерине барып, олар-биле тус-тузунда ажылды чорудуп турарын дуржулга солушканнар чугаалаан. Чүдүлгелиг кижиниң шажынга бүзүрелин эде бүзүредирингe, ооң атеисчи болурун хевирлээринге амыдыралдың чаа ёзулалдары, байырлалдары улуг салдарны чедирип турар. Суурларда чаа тоорүттүгененрин байырлалдыг байдалга бүрүткээрин, ие-чаштарны канчаар кижизидериниң дугайында консультацияларны чорударын, кырган-авалар хүнерин эрттирерин практикалап турар. Сарыг-Сеп ортумак школазының башкыдары тускай агитбригаданы тургускаш, атеистиг темага илеткелдерни, лекцияларны кылып, шажыңчыларның чамдык хуурмак үүлгедиглерин сойгалап турар химия дуржулгаларын белеткеп алгаш, суурларга барып турар.

Амгы үениң байдалынга дүжүп турар өг-бүлениң ёзулалдарын, шажыңчыларның бодунун эрге-ажыынга ажыглап турган чоннуң шагдан тура байырлалдарын чаа хевирге эрттирип турарын Ильинка кодээ Советиниң даргазы Е. Бортникова делгерентейи-биле таныштырган. Суурда чаа чылды үткуурунуң, кыштың удээрининң байырлалдарын эрттирип, аңаа орус улустуң шаандагы оюннарын, хөглээшкиннерин культурлуг ёлу-биле көргүзүп, чижээлээрге, шанактыг аъттарга олургаш, аалдажып, янзы-бүрү аъш-чемнин хөйге садары кыргаш, бетоннаш белеткээн. Бир эвес ындыг болгаш өске-даа чедир көрдүнмээн үүлдер эвес болза, станция моон-даа шашкын кылдынарын бригадир бодыткап турган. Ынчалза-даа Николай Константинович Маклаковтуң удурткан бригадазы бергеи даалгаларны эки күүседип турарын айтыр херек.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр бежен чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка киришпишаан, бригаданың колдективи моон соңгаар ооң-даа эки түңнелдерни чедип алыр дээш ажылдап турар. Сөөлгү үеде бригадада ажыл шагы үзер, хууда даалга күүсетпес чорук шуут чок болган. Ол ышкаш бригада кежигүнериниң эп-найыралы улам быжыскан. Кижи бүрүзү-коллектив дээш, бүдүрүлге даалгазы дээш сагыш салып турар. Ынчангаш мурнакчыларның одуруу улам көвүдеп турар апарган.

— Амгы үеде соңгалар шилдээр, иштики-даштыкы шеверлел ажылдарын кылыр, шалалар салып, ону леволиум-биле шывар ажылдарны база кылып турар бис—деп, бригадир чугаалай-дыр. Бистер, Тыва автоэргелел черинiң тудугмонтаж эргелелиниң тудугжулары, Кызылдың техниктиг хандырылга станциязының тудуун Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнда ажыглалга киирер дээш кыымаккай ажылдап турар бис — деп, Николай Константинович чугаазын доозу.

Кызылдың техниктиг хандырылга станциязы ажыглалга киирер чүгүлга тудут. Ону кылып турар тудугжулар ооң улут ужур-дузалыын ыяк билип, боттарының бүгү күжүн, мергежилин салып ажылдаадаа турарлар. Оларның чедиишкинниңде моргежилдиг бригадир Н. К. Маклаковтуң үлүг эвээш эвес деп чүве билдингир.

Н. АФОНИН,
«Шылың» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Республиканың херээженнер човулелинде

ында амыдырал хандырылгазының өрээлинге база чорааннар, кежээзинде чаа тоорүттүнген чаштарның байырлалдыг бүрүткээшкинин эрттирген. Суурнуң төөгүзүн, анаа колдективтиг ажыл-агыйның тургустунганын, ооң хоочуларының, хүндүлүг кижилериниң дугайында көрүштүг кылдыр кылгал альбомну семинарның киржикчилери магадап көргеннер.

Таңдыдан болгаш Бии-Хемден келгеп аалчылар боттарының ажылының дуржулгазын база чугаалап берген.

Семинарның түнелиниде херээженнер ортузунга шажыңчүдүлгеге удур ажылды, атеистиг кижизидилгени күштелдирер херек деп ооң киржикчилери дугурушкан. Херээжен чоннуң хөй-ниитичи идепкейин, оларның политиктиг болгаш культурлуг деңелгея бедидеринге тазарымчалыг байдалды тургузары дээш ажылдаарынче херээженнер човулелдериниң соруглагларының айтып турар.

Ильинка суурга болуп эрткен семинарның киржикчилери дуржулгазы солчуп, боттарының ажыл-херээн бүгү талалыг чугаалажып, херээженнер човулелдериниң даргаларының белен эвес, ынчалзадаа бүдинныг ажыл-ижинге ол семинар ажыктыг болган дээрзин сеткилиннiң ханызындан чугаалап турганнар.

О. УСПЕНСКАЯ,
республиканың херээженнер човулелиниң кежигүну.

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ТУДУГДА

Прораб Юрий Иванович Лямин-биле техниктиг хандырылга станциязының ханаларын тудуп доозупкан бажыңынга кире бердивис. Бажыңның иштинде цемент шала кырында чүүл-бүрү тудут материалдары, демир-дезе, түүйбу артынчылары чыткылаар. Дөрт кижи ооң иштинде-даштын арыглаан турлар.

Юрий Иванович мени бирде кижиниң чанынга аппаргаш:

— Бо дээрге бистиң бригадиривис-тир — деп, таныштырды.

Бригадир К. Н. Маклаков мында чоокта чаа барган. Ынчалза-даа ооң организастчы, эң ылаңгыя ажылчын аргамергежилги улут болурга, ону тудугжулар бригадир кылдыр соңгуп алганнар. Ол — бригадада хүндүлүг, эп-өөрүнге аптиг-әәлдек, дуржулгалыг кижилерниң бирээзи. Чогумва ооң ужурунда бригада даалганы үргүлчү чогуур хуусаазында, эки шынарлыг күүседип турар.

Бригадир Константин Николаевич Маклаков-биле техниктиг хандырылга станциязының тудуун көрүп, ында өжыл-керектиң дугайын чугаалашкан бис.

— Бо бажыңның ханаларын хуусаазындан 25 хонук бурунгаар тудуп дооскан бис. Оон-даа өске ажылдарны, чижээлээрге, бетоп шаланы, чадаларны, соңга карюктарының адаан база-ла ийи ээлчег-биле ажылдап тургаш, дыка шалыпкын кылган бис — деп, бригадир чугаазын эгеледи.

Бетон азылдырынын ол тудугга кежээкиниң беш шакта соортуп кээр. Ынчангаш аңаа чедир элээн кат кижи бетон нудар черлерни ыяк белеткеп каар. Кежээ бетонщиктер келгеш, аңаа бетонну кудуп, бүдүн ээлчег иштинде ажылдаар.

Амгы үеде бригада түңү ылып турарын база сонуургадывыс.

— Бистер бо хүнверде сут дамчыдар хоолайлар салып оңгарларны казып, белеткеп турар бис. Ооң чамдык бетоннаш, быжыглаар черлерин база кылыр апаар. Бистиң-биле кады Тываның автоортелелиниң тудут-монтаж эргелелиниң монтажчылар бригадазы база ажылдап турар — деп, Николай Константинович чугаалады.

Тудугжулар кол-кол ажылдарны кылып доозуптары билек-ле ында монтажчылар бригадазы келгеш, техниктиг дериг-херекселдерни, электри моторларны тургузуп, чырыткы удазыннарын шөйүп турар болдулар. Ынчалза-даа монтажчылар тудугжуларның дузазы чокка боттарының ажылын чогуур үезинде кылып шыдавас.

Республиканың автосептелге заводунуң чагын ёзугаар тудуп турар ол техниктиг хандырылга станциязының тудуунуң толевилелинде чамдык четпес түүлдериниң уржуундан ажылдың темпизи чамдыкта кудулап турарын база айтыр херек.

Толевилелде агаар үндүр салгынадыр херексел турар үттерни, газ одалгазын безин шуут айытпаан болганын бригадир чугаалап турар. Ооң ужурундан автоэргелелдиң тудут-монтаж эргелелиниң монтажчылар бригадазы база ажылдап турар — деп, Николай Константинович чугаазын доосту.

Кызылдың техниктиг хандырылга станциязы ажыглалга кирер чүгүлга тудут. Ону кылып турар тудугжулар ооң улут ужур-дузалыын ыяк билип, боттарының бүгү күжүн, мергежилин салып ажылдаадаа турарлар. Оларның чедиишкинниңде моргежилдиг бригадир Н. К. Маклаковтуң үлүг эвээш эвес деп чүве билдингир.

Н. АФОНИН,
«Шылың» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ДЕЛЕГЕЙ дө ХҮНЕРДЕ

Араб социалистиг эвилелдиң ТК-зының хуралы

КАИР. (СЭТА). Араб социалистиг эвилелдиң Төп Комитединиң хуралы Каирге болган, анаа АСЭ-ниң даргазы, Египет Араб Республиканың президентизи Анвар Садат чүве чугаалаан.

Египет улустуң англи колониализмге болгаш АКШ-тың база Израильдиң империалистиг агрессиязынга удур демиселинге доктаагаш, ол демиселге Совет Эвилелиниң ойнаан улуг ролюн президент демдеглээн. Совет Эвилели бүгү адырлар: политиктиг, экономиктиг болгаш шериг адырларының талазы-биле бистиң талавыска турган дээрзин А. Садат медеглээн. Совет Эвилелиниң туружу 1967 чылдың израиль агрессиязының мурнунда-даа база ыңдыг болган. 1965 чылда, эрге-чагыргага президент Джонсон турган үеде, Каттышкан Штаттар биске дузаламчы көргүзерин соксадырын баш бурунгаар сагындырган турган, ындыг дузаламчы көргүзерин херек кырынга соксаткан, ынчангаш мөчээн президент Гамаль Абдель Насер-биле кады Совет Эвилелинче чорупкан бис. Египеттиң болгаш Каттышкан Штаттарның арыынга ажык көрүлдээ эгелээн үеде Совет Эвилели бистиң талавыска турган. Совет Эвилели бистинбиле тускай дугуржулганы чаргаш, ооң дугайында бистиң үттүп болбазывыс турушту ээлээн. Ол дугуржулганы барымдаалаашаш, Совет Эвилели болза, илаңгыя Каттышкан Штаттар Израильге кызыгаар чок экономиктиг болгаш шериг дузаламчызын көргүзе бээрге, биске америк ыйнышкинны коймадыр дээш, ССРЭ-ге бистиң төлээр өревистиң үүдүн эвээжеткен.

1967 чылда чепсектиг күштеривистиң 80 хуузун оскунганывыс соонда Совет Эвилели бисти боо-чепсек-биле хандырып, делегей шуулганнарынга бисти политика талазы-биле деткип келген. Совет Эвилели бисти экономика талазы-биле база деткээн, чүге дээрге, бистиң чуртувустуң тургузуушкуну дээш демиселди хосталга дээш тудучуушкундан чарып болбас.

Совет Эвилели бедик плотинаны тудар талазы-биле биске дузаалаан, а ам бедик плотинаның тудуундан биче эвес чугула толевилелди күүседип доозар талазы-биле биске дузалап турар. Мында чугаа болза 25.000 ажылчыннар ажылдаар металлургия комплекстизиниң тудуунуң дугайында бооп турар.

ЕАР-ның чазааның дилээн ёзугаар Египетте барган совет шериг човулекчилериниң хүлээлгезин күүседип доосканын президент А. Садат база дыннаткан.

Ажылдың дараазында үечадазында «Национал чамгыс ээп дугайын» чугаалажып көөрү-биле Араб социалистиг эвилелдиң бүгү-ниитн национал конгрезиниң сессиязын бо чылдың июль 23-те чыылырар деп саналды чугаазының гүннелинде президент киирген.

МАР-ның көдээ ажыл-агыйының чедиишкиннери

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корреспондентизи А. Бабенконуң дамчытканы болза:

Моол тараачыннар бо беш чылдың ийиги чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң эрес-маадырлыг күш-ажылының ачызында бо үеде малдың чаш төлүүнүң баш саны 7,6 миллион четкен. Илаңгыя Ортаа-Гоби, Төп болгаш Сухэ-Батор, Кобдо аймактарның малчынары бедик көргүзүглерни чедип алган.

Телеграмма чоруткан

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретарының оралакчызы Жорж Марше 1954 чылда Индий-Кыдат талазы-биле Женева дугуржулгаларынга ат салган хүнүнден бээр 18 чыл болганынга холбаштыр телеграмманы Вьетнамның Күш-ажыл партиязының ТК-ның Бирги секретары Ле Зуанга чоруткан.

Француз коммунистерниң өмүнээзинден Ж. Марше болза Вьетнамның Күш-ажыл партиязынга байыр чедирип, бодунуң хосталгазы болгаш халаарыннас чоруу дээш мадырлыг вьетнам улустуң чөптүт демиселиг-биле эп-сеткил каттыштырылгазын аңаа бүзүреткен.

Француз коммунистер вьетнам акы-дүңмалар-биле политиктиг болгаш материалды эп-сеткил каттыштырылгазы быжыглаарынга күштерин харамнанмле деп, Ж. Марше медеглээн. Телеграмманың түнелинде демдеглээнге: «Силерниң демиселинер — бистиң демиселивис-тир, силерниң тиилелгелеринер — бистиң тиилелгелеривис-тир».

Чугула дугуржулгалар

ВАШИНГТОН. СЭТА). Ракетага удур камгалалдың системаларын кызыгаарлаар дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында керээни, стратеттиг шаап халдаашкынның чепсегленишкиннерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хөмчегер дугайында ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың аразында тур дугуржулганы америк конгресске чугаалажып көөрүн катап эгелээн.

Стратеттиг чепсегленишкиннерин кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажышкынналарда АКШ-тың делегациязының башкызы Джерард Смит сенаттың чепсектиг күштер херектериниң талазы-биле комиссиязының хуралдынга чүве чугаалаан. Москвага ат салган документилерниң чугузаазын демдеглээн совет-америк чугаалажышкынналарның ийиги үе-чадазы чоокку үеде эгелээр боор дээрзинге идегелин Смит илергейлээн, бо ийиги үе-чадада ийи тала стратеттиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле «бүгүнү хаяа тутпан дугуржулганы» чедип алырынче чүткүүр апаар. Бирги үе-чадада кылдынган ажыл улам ынайгы чугаалажышкынналарның дешпилеглаг болурунга идегелинин барымдаазын берип турар деп Смит демдеглээн.

АКШ-тың күүлүг секретары У. Роджерс Сан-Франциско чүве чугаалаан, стратеттиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулганы «деңгей харылзааларында эргиндеңи айтыш турар» деп. «Делегейниң ядролуг эң күштүг күүнелери боттарынга бозгаш бүгү делегейге чугула ужур-дузалыг айтырыгны талазы-биле дугуржулганы идегелдиг болгаш хынаш болур кылдыр эң-не башта чаргаш. Стратеттиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажышкынналарда дараазында үе-чадаа четтикпейн манап турар бис деп, күүлүг секретары медеглээн.

«Бистиң болгаш Совет Эвилелиниң барымдаалаарын хүлээп көргени тайбың харылзаларның принциптери саазы кырында аңаа сөстер эвес болур дээрзинге идегел база манап турар бис. АКШ бо принциптерни боттандырары-биле херек кырынга бүгү чүвелерни кылыр» деп, У. Роджерс чугаалаан.

Бомбалаашкынналар үргүлчүлевишаан

ХАНОЙ. (СЭТА). Июль 18-те америк ужар чүүл Ханойнуң чоогунда хоорайларже каш удаа халдап, чурттакчылыг Донгань, Залам болгаш Тылием районнарны бомбалап, боолаан деп, ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизиниң медеглелинде айыткан.

Ол-ла хүн Намдинь хоорайны болгаш ооң чоогун бала бомбалаан. Июль 17-де америк самолёттар ВДР-ниң чамдык можуларын бомбалаан. «В-52» дээр стратеттиг бомбалакчы самолёттар Буангбинь можуда болгаш Виньлинь зонада чурттакчылыг чамдык суурларны бомбалаан.

АКШ-тың чазаа улус ажыыгагый объектилерни үргеден, хоозурадыры-биле кады Вьетнам Демократтыг Республикының чурттакчылыг районнарын болгаш ооң найысылаа Ханойну бомбалаар дээ самолёттарын чорудуп т рар ол факт америк империализминиң алыс мөз бүдүүжүн улам гола кылдың көргүзүп. «тайбың» болга «чаагай күзел» дугайында о медеглелдерни сөйгалап тур деп, ук медеглелде чугаалаа ВДР-ге удур пайынны ка бартырын доп-дораан соксад рын. пайынын «вьетнамч лыга» дээр политиказын со садырын болгаш Вьетнам т лазы-биле парих човулел х ралынга шынгыы чугаал жышкынналарны чорударын д легейнин хөй-ниитизи нег турар үеде бо кеннинг үүл диишкиннерни АКШ-тың чаз чорудуп турар-дыр.

Америк агрессиязга удур демиселип турар демократтыг организациялариның кыйгырганын ёзугаар франпуз найысылаадыг болгаш ооң чоок-кавызының муң-муң чурттакчылары АКШ-тың Вьетнамда дайынынга болгаш ону улам калбартып турарынга удур килеңзээшкинин илереткен чыскаалче үнгеннер. Чыскаалганнар ВДР-ниң девискээлерин бомбалаар чорукту соксадырып, Индий-Кыдаттан ооң шериглерин үндурерин АКШ-тан негээн транспарантыларны болгаш плакаттарны тудуп алгаш чоруп турганнар.

ЧУРУКТА: Парижтың кудумчузунда чыскаал. Мурнуну одуругда — Францияның Коммунистиг партиязының удуртукчулары.

В. ЖДАНПИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ССРЭ-ниң тургустунганыңдан

бәэр 50 чылынга

БОКАРО: совет-индий найыралдың демдээ

Бистин барбаан, торбаля чери чок автомобиливис Дханбад — Бокаро аразының оруубиле дүрген хап орган. Хелегеге безин 45 градус чедир изидип турган ол дүштеги үеде рис ховуларының, суурларының, ээн черлериң чаны-биле ол чүгүртүп орган. Индияның чөөн талазында металлургия заводун тудуп турар Бихар штатче бар чораанывыс ол. Ол дээрге Индияның бүтүү төөгүзүнде эң улуг дээн ниити национал тудуг-дур. Онда 65 мун кижи ажылдап турар. Оон аңгыда, чүрттүн бүтүү буюнчарында чүс-чүс мун ажылчыннар оон чагыгларын күүседип турар.

Бокарога чоокшулап келгеш, шахтёрларның чаны-биле арттивис, хомүр-даш доозукүнден оларның карарып калган арынчарынган каракатарының чүгле агы көстүр болган. Күүлүг кылын кадыгары болганчок-ла чер кырынче үнүп келир, кожаалыр белик шынарлыг хомүр-даш оортан казып турар. Ырак эвесте, Кирибура хоорайда, демир аймаа байлак шингээлдиг рудаларның хөй чыдар черлери бар. Мурнуу-Чөөн Азияда эң улуг дээн металлургий заводун тудуп тургузарынга моон эки чер тывылбас дээрзин ол бүгү чугаалап турар.

Бокаро — бодунуң одалга болгаш бүс-биле ажылдаар станциялардыг, аажок улуг дүзалал корпустарлыг ёзулуг комбинат-тыр, ол корпустарның түс бүрүзү каанның изиг болгаш соок прокатказын кылырынга ажыглаар кайгамчык улуг цехтерлиг ёзулуг завод болуп турар.

— Бокарода заводтуң бистин чүрттувустуң келир үезинге ужур-дүзазын үнелеп чедери берге, ол ажыглалга бүрүн кирген шаалда, чылда-ла 4 миллион тонна каанны 1975 чылдан ажеглээш бааp — деп, тудугунуң удуртукчузу М. Сонди чугаалаан.— Ол чурагайларның ужур-дүзазын тодаргай көргүзер төлээде, мындыг чүүлдү сагындырып көрээли, чүл дээрге Индия хамаарышпас чоруун чедип алган 1947 чылда Индияның хүү кижилер холунга тургап металлургия үлетпурунуң чылда бүдүрер продукциязы бир миллион тонна каанны турган. Ам Индияның күрүне бүдүүлгелери чыл бүрү 5—6 миллион тонна каанны бүдүрүп турар. Индустриализациянын оруу-биле чорун олурар Индияның каңга хереглели 1980 чылга чедир чылда-ла 20—25 миллион тонна кап чедир немей өзе бээр деп эртемденнер санап көрген. Бар күүлерни шингээдип алыры, Бокарода заводту тудары, Бхилайнин совет-индий найыралдан чаяаттынган баштайгы бүдүүлгезин калбартыры бол бүдүүлге эртеп чылын 2 миллион тонна чыгам каанны берген) бодун металл-биле боду хандырарының перспективаларын чүрттүн мурнунга ажыдып турар. ССРЭ-биле кады ажылдапшаан, Индияның тудуп турары күрүне бүдүүлгелери ол соруглдарны шиитпирлээринге чүгүла рольдуг болур.

Бокарога херектиг чүүлдерниң барык үштүн бир кезиин Совет Эвилели, а үштүң ийи кезээн — база-ла ССРЭ-ниң дузазы-биле тутка индий заводтар берип турар.

Металлургия будүүлгезин тударының хераанге дуза чедирер дугайында индий чазакка АКШ санал киирип турган дээр. Ынчалза-даа оон ол саналдары чүүл-бүрү негелделерлиг болуп, Индияның чонунуң көөр хөөн чок чоруун хайныктырган. Ук заводту америк монополистерниң шуут контролюнда турар хүү компаниялар тудар ужурлуг, завод тудуу доозулган соонда ону оң чыл дургузунда ол компаниялар ажыглаар, харын чүгле оон соонда индий күрүнениң холунче шилчээн турар ужурлуг деп. Вашингтонуун негелдези шак ындыг болган.

Индий чазак ындыг «дузалаң» ойталаан болгаш чагыгны Совет Эвилелиңге дамчыдып берген.

1968 чылдың январь алдыда, тудуг шөлүнге баштайгы даштыкы салып турарының үезинде, Премьер-Министр Индира Ганди мынча деп медеглээн: «Бокаро — Индияның депшилгеже оруунга бурунгаар чүгүла базыын болур. Мындыг улуг будүүлгелерни тудары чүртка быжыг индустриалдыг баазаны тургузарынга, ойу келген чүгүла айтырыгларны шиитпирлээринге, ылангыя түренги чоруктуг болгаш ажыл чоктанышкынын үзүткаарынга аргежок чүгүла».

Оон бээр дөрт бичe ажыг чыл арткен, ынчалза-даа бичии суур орнунда ногаан үнүштер-биле хүрээлеттинген калбак кудумчуларлыг болгаш чүрттылга бажыннарлыг амгы шагның хөорайы өзүп үнген. Бокаронуң чүрттакчы чону ам 100.000 кижи ажып турар. Мында ол чернин бодунун өөредилге төвү бар, металлургия комбинадының түзүүнга болгаш оон келир үезинге херектиг мергежилдиг кадрларны совет специалистерниң дузазыбиле ол төп белеткеп турар. Бокарону тудуг университедин деп адап турары таварылга авес.

Кады ажылдап турары совет ажылчыннарның, инженерлериң болгаш техниктерниң дугайында индий кижилер чылыг сөстерни чугаалап турар. Бокарода бирги домнә суүгузунда каңналга ажылдарының участогунуң начальнигиниң оралакчызы, мурнунда Бхилайге база ажыллап турган П. Н. Бхатт мынча деп чугаалаан: «Совет специалистер-биле кады оң ажыг чыл ажылдап тур мен. Болар дээрге кандыг-даа үеде дуза чедиреринге белен шынчы сеткилдиг өөренирин, ажылдаарын, амыдыралын, чаа идеяларын, чаа ажылдарын, чаа идеяларын, чаа ажылдарын, чаа идеяларын, чаа ажылдар

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттиингеш.

ШЫН

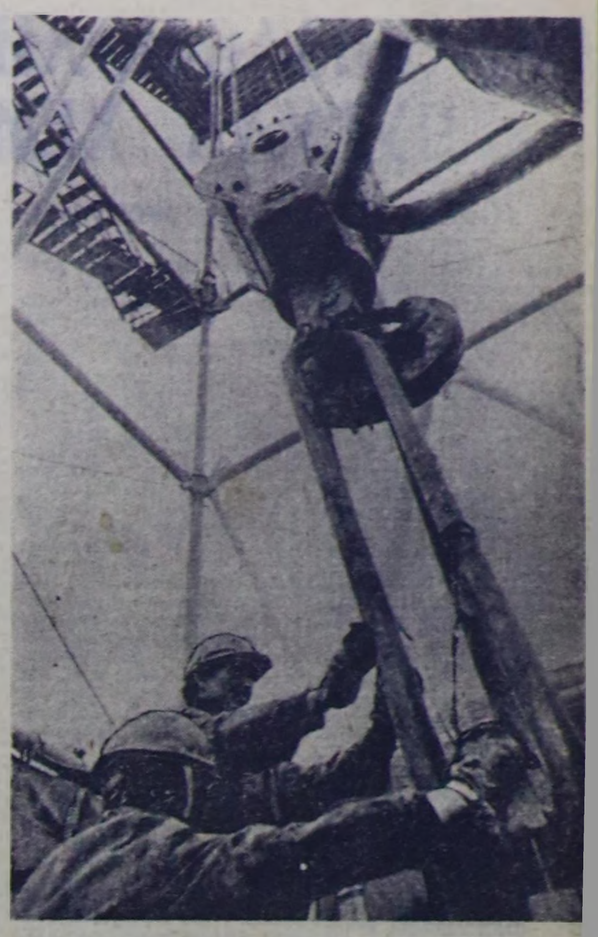
СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 22 СУББОТА № 171 (8939). Өртээ 2 ион

БЫЖЫГ НАЙЫРАЛ

Мооддуң улусчу революциязының 51 чыл ойнга түрескээл болдуртаны совет-моол найыралдың декадазы доозулган. Хөй-ниитя төлээлекчилериниң кайгамчыктыг хүнге түрескээл болдурган байырлыг хуралдары Москвага болгаш Ленинградка, эвилелдешкен республикаларның пайысыылалдарынга, улуг үлетпүр төптеринге болгулаан.

Декада-биле холбашкан хемчеглерге киржикпи-биле тайбыңның болгаш найыралдың, моол-совет найырал нииттилелиниң моол организациларының федерациязының делегациязы Совет Эвилелиниге келген. МАРН ТК-ның кежигүүн, МАРН Улан-Батор хооркомунуң бирги секретары, моол-совет найырал нииттилелиниң Төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазының оралакчызы Б. Алтангэрэл делегацияны баштап чораан. Делегация чурткя аян-чорук кылып, будуруулгелерге болгаш түдүгларга болган митингилерге киришкен.

Тюменьниң нефть болгаш газ талазы-биле пайгамчык байлак черлерни ажыткан геологтары Барыын Сибирьниң соңгу талазында ажыктыг казымалдар дилеп тывар ажылды күжениишкиниг үргүлчүлеп турар.

Ленин орденниг Главтюменьгеологияның Сургутта нефть шинчилеп тывар экспедициязының коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш чарышка күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип алган. Ол бо чылын бээлп нефтилиг үш черни ажыктаан. «Нефть шинчилеп тыварының эң дээре экспедициязы» деп атты ол чедип алган.

ЧУРУКТА: мастер Владимир Соловьентүң коммунистиг күш-ажылдың комсомолчу-аныяктар бригадазының өрүмнекчилери ажыл үезинде. Ол бригада черже ханы өрүмнеп кирер ажылга тергиин бедик көргүзүглерни чедип ап турар. ССРЭ-ниң Геология министерствозу мастер В. Соловьевка баштаткан коллективке «Шинчилеп өрүмзэриниң эң дээре өрүмнекчи бригадазы» деп атты тывыскан.

И. САПОЖНИКОВТҮҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХҮННЕРИ

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ою-нун төлептиг уткуур, тосну беш чылдың планның онаалгаларын хуусаа батында күүседир дээш бүгү улустуң чарыжынга кириишпишаан, Тываның автосептээге заводунуң коллективи ийиги кварталда бедик көргүзүглерниг болган. СЭКП-ниң Кызыл хооркому болгаш хооркүүсиом од коллективти социалистиг чарыштың тиилеичизи кылдыр санаажы, аңаа шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

Будуруулге планның күүседиринге зң дээре түңнелдерни заводтуң мотор цеги чедип ап, ниити продукция будуреринің онаалгазын ол 103,6 хуу, күш-амылдың будуруүчүлүүн бедидиерин — 121,3 хуу күүсеткен.

Завод коллективи ийиги кварталда ниити продукция будуреринің планның 102,1 хуу, а ону сайгарарының онаалгазын 102,3 хуу ылдыр күүсеткен. Оруулга кирип алырының онаалгазын 1,5 хуу эмыр боттандырган. Күш-амылдың будуруүчүлүү эртикен чылдың бо үезинден элээн бедик болган.

ЧУРУКТА: солагай талазындан оң талазынче — мотор цегиниң мастери С. Ф.Грехов, слесарь-мотористер Н. П. Огла, А. П. Аржаков, А. Е. Струков.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

«Малчын» колхоз чартык чылда

Монгуш-Тайга районнуң «Малчын» колхозтуң ажыл ишчилери ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга күш-ажылчы белеткелиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин амыдырала чедиишкинниг боттандырып турар.

Бирги чартык чылда төрүүр 100 баш малга оналаштыр 99-дан 101 баш чедир чаш төлдү камгалап алган мурнакчы хойжулар хей. № 2 бригаданың Түтүр Даржаа төрүүр чүс хойдан-на 101, Алаш Иргит—100, Молдавай—97, Боргаң Кай-оол—94, Анызак Тас—97 хураганнарны камгалап ап, эки чедиишкиннерлиг болган. Ол мынаш № 3 бригадада сарлык кадарчылары Балы-Очур, Хунаа-Кара олар 100 баш сарлыкка оналаштыр 96 бызаанны чылгычы Монгуш Сартай-оол 75 кулунну бүрүн мешли дорукторган.

1972 чылдың бирги чартыында күрүнеге эттги 900 ц. дужаар тургаш 997 центнерни азы планның 110 хуу, дүктү 40 центнерниң орнунга 143,8 азы 350,5 хуу күүсеткен.

Чартык чылдың түңнелин үндүрүп тургам, 18 мурнакчы майчынга, 9 тудугжуга, 7 трактористе өртектиг белектерни тывыскан.

Аңаа чамдык чедип алган чүүлдер-биле холбаштыр мал ажылынга бир четпестерни чидин-биле шүүмжүлеп, ону эдин алырын эртемге үндезилеп мурнакчы дуржулгаларны чөп ажыглаарын колхоз баштаар черинге, түскай эртемнилерге хүлээткен.

Малга быжыг чем-суурул тургузар сорулга-биле Чедиг-Тейнин, Доозуннуг-Кыйыг, Кадыр-Орук бригадаларының сүүн үндүрүп, суга тарып, сугтарып турар апарганы таварымчалыг. Ол мынаш хой тарын боозадыр бир пунктуну тудуп доозган. Малдың баш санын өстүрер сорулга-биле колхозтулардан болгаш чонуун хуузунда малындан контрактация биле 148 сарлык, 6 чылгы малды садып алган.

«Малчын» колхозтуң ажыл-ишчилери ийиги чартык чылче улам күжениишкиниг ажылдап киришкен.

САДЫГНЫҢ ҮЛЕТПҮР-БИЛЕ ХАРЫЛЗААЛАРЫН БЫЖЫГЛААР

Палаталарның доктаамал комиссияларында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдиң Совединиң болгаш Национал дар Совединиң садыг, амыдырал хандырылга болгаш йоммунал ажыл-агыйы талазы-биле комиссияларының кактышкан хуралы июль 25-де Кремльде болган. Хуралга садыгның үлетпүр-биле ажыл-агыйжы харылзааларын үзэмнээй сайгарыптайжыдарының айтырыын чугаалашкан.

Депутаттарның белеткел болүүнүк удуртукчузу депутат В. Рыков, ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струев, ССРЭ-ниң чаяк үлетпүр министри эш Тарасов илеткелдер кылган.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң Директивазында болгаш 1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын үөскүдеринде Күрүне бөш чыл планының дугайында Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Хоойлуузунда тоскуу бөш чылдың кол сорулгазын тодаратқан — улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелиин улуулуг-биле көдүрери хандырар, ол сорулганы боттандырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан дээрзин савал бергеннер дедиглээн.

ССРЭ-ниң Садыг министерствозу болгаш Центросоюз, үлетпүр министерстволары, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери партияның съездиниң шиитпирлерин боттандырарын хандырбышаан, улустуң хереглел бараанарын будүрер болгаш үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле 1971 чылдың планының кол дазалгаларын күүседирин чедип алган. Чижээ, беш чылдың бирги чылында чоңга 20 миллион ажыг рубльдиг бараанарын немей саткан.

Улустуң хереглел барааннарынга чоңнуң хереглелдерин хандырар талазы-биле үлетпүр будүрүлгелериниң болгаш садыг организациаларының ажылында улуг четпестерни барын хуралга база демдеглээн.

Комиссиялар садыгның үлетпүр-биле ажыл-агыйжы харылзааларын улам шидай сайгарыңгайжыдар талазы-биле сүмелерни хүлээп алган.

Чоңнуң амыдырал хандырылгазын хөгжүдер талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаатқан даалгаларының күүселдеериниң чоруп туруорының дугайында айтырыгны хуралга база чугаалашкан. (СЭТА).

Республиканың шөлдеринде

Бүгү күштү—сиген белеткелинче

Июль 17-де медээ-биле алыр-га республиканың ажыл-агыйларында ниитиин-биле 2839,2 тонна будүүн мал чеки белеткеттинген. Ол дээргэ бо чылын белеткеп алган турва чогуур 146 муң төнна планның даалгазының түгле баштайгы сараатгары-дыр. Тываның бүгү колхозтарының, совхозтарының хемчелиниге ол хензиг болбас аргажок.

Май тоолүзүнде—июнь эгезинде чаашкын эки чаттап, а июльда коңчуг тварымчалыг ишиг хүннер үүлүтүүн өөзүлеп дүүгедеткен. Мындыг болганда сиген белеткелиниң темпизи мынчага шүүшпеп өгелеп турарының чылдагаавы чүдел?

Чүүүк-даа мурнуда районнарның колхозтарының болган совхозтарының орта белеткел чөк ужурушкаанында деп чазыг чокка чугаалап болур. Техника септелгезин сакдаар, кижилерни мобилизастап, оларның күш-ажылын баш үдур таарыштыр хувааваны орта шаптыктарны ужураштырган. Оон түңнелинде чайгаар үнген сигенни кезип, ажаарынче түгле Тес-Хем (6,7 хуу), Тожу (6,3), Кыа-Хем (5,4 хуу) районнар ёзулуг кириптер арганыг болган, а Таңды (1,9 хуу), Улуг-Хем (1,7 хуу) шыкаш хей сиген кезер районнар чаа-ла олче кирип турар.

Ам сорулга болза, мал ие-миниң белеткелиниге дешпилгелиг аргаларны ажыглаар, ол талазы-биле мурнунда тургустунган планның онаалдалары-ны, социалистиг хүлээлге-риң нияп-ла күүседирин чедип алыр дээш шак-уе халас эрттирбейн ажылдаары болур. Соолгу хүннерде чаашкыннар улай болгулаан, ол ажылга шаптыктаавы чөп. Ынчалаадаа орта удур хемчеглер база бар дээрзин бүгү республикада 550 тонна сенажтың, 813 тонна силос массазын салып алганы бадыткап турар. Сенаж салыр планның оранчок дидиерин—121,3 хуу күүсеткен.

Завод коллективи ийиги кварталда ниити продукция будуреринің планның 102,1 хуу, а ону сайгарарының онаалгазын 102,3 хуу ылдыр күүсеткен. Оруулга кирип алырының онаалгазын 1,5 хуу эмыр боттандырган. Күш-амылдың будуруүчүлүү эртикен чылдың бо үезинден элээн бедик болган.

ЧУРУКТА: солагай талазындан оң талазынче — мотор цегиниң мастери С. Ф.Грехов, слесарь-мотористер Н. П. Огла, А. П. Аржаков, А. Е. Струков.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ажаап алыышкынга белен

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң механизаторлары болгаш тараажылары чаа дүжүттүң тараазын ажаап алырының белеткел ажылын доозкан. Ажаалдага кирер 16 комбайн бүрүн септеттингеп. Оон ыңай 6 матка, 2 сиявс комбайны амыдал киреринге белен.

Кол инженер Ховаалыг Аңгыр-оол техниканы ыыса хуусаада септеп белеткээринге инициативчи чөрүүн коргусккен. Чадаана «Сельхозтехника» маттымыышынының мастерсанаазынга септелге кылыр механизаторларны чогуур үезинде амылдадып, оларга таарымчалыг байдалдарны тургусккан.

Дүжүт ажаап алыышкынынга утказыр исирашылар техника септээринден аңгыда тараа шаңнарын эки шынарлыг белетизээн. Ылаңгыя Сээа Очурнуң звенозу Чаңгыс-Хадыңда шаңны эки шынарлыг белеткеп кылган. Ында механизаторлар чурттаар башкыны база септээн.

Монгуш Чамыяңның удуртқан звенозу Бажың-Алаакта тараа хүлээп алыр черни дерип белетизээни таарымчалыг.

Ыраккы райондан медээ

Бай-Тайганың көдээ ишчилери ниитиниң малынга четчир хемчеглиг чемнеп белеткеп алыр дээш демиселди сөөлгү хүннерде улам калбарткан. Ажыл-агыйларда чайгаар үнген сигенниң кеаллдеп, ону болдүрүп сараатгаары, прессторэри, люцерна ажаап алыышкыны, будук-бүрүү белсткели чоруп турар. Ол ажылдарга шупту 157 кижи хаара туттунгаш.

Дүүнүү хүнге чедир районда ниитиин-биле 224 га чер-ниң сигени кестингеп, 70 тонналы болдүрүп сараатгаан. Совхоз болгаш колхозтар 65 тонна будук-бүрүү белеткээр планның онаалдазын ол хүнге чедир бүрүн күүседиккен болгаш оон белеткелиниң планнан ажыр чорудары улам-чылавышаан.

«Тээдэ» совхозтуң Найырал салбырында 55 кижи мал чөминиң белеткелинде киржип турар. Салбырның сигенчилери 120 га чернің сигенин кестирип, 15 тонна хире будук-бүрүү белеткээн.

Мында 118 га люцернаның 35 газын кезип алган. Бөгүнге чедир 556 тонна сигенни салбырда сараатгаан болгаш 15 тонналы прессторэн.

Ол-ла салбырның З. И. Кан-чыыр-оолга удурткан ногаа бригадазы ол культураларның чайгы ажаалдазын эки чорудуп турар. 14 гектар черде одуртунган ногаа аймаанның чашпан-сигенин чулуп аштаан, оон суттарылгазын үзүктелдирбейн келген.

База-ла ол бригаданың кежигүннериниң харылзап турары 15 гектар черде одуртунган картофельдиң бок үнүүзүн аштавышаан, довурээн болдурерин доозкан. Амгы үеде ол чүүлдә культураны чүгле ажаап алыры артканын, үшгени эки.

(Бистиң корр).

ЭДЧ — ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Социалистиг экономиктиг дем каттыштырылгазы — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүүн чурттарының ниитиин угланыышкынды болур. Ажы-дунма дзу-биле бүгү талалыг кады ажылдажылга дээре-ле ниитилел дешилгелиниң күчүлүг дүрегедикчизи, ниитиниң бүдүрүлгезиниң хемчээлин болгаш ажыктыг чорууң улаттыраарының, оон эртем-техниктиг чаартылгазының улам дешпиринин, ажылчы чоннарның культуразын хөгжүдериниң болгаш чаагай чорууң бедидиринің чугула үүлү болур деп олар санап турар. Социалистиг дем каттыштырылгазы төөгүлүг болуушкунарга күчүлүг чаагай салдарын база чедирип турар. Ажыдунма социалистиг чурттарның чедип алган улуг чедиишкиннериниң ужур-дузазы, марксизм-ленинизмге болган социалистиг интернационализмге үндезилээш оларның аразында сырый кады ажылдажылгазының ужур-дузазы дээ соксаал чокка өзүп турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелериниң долу чаңгыс аттынның болгаш бот-боттарын бүлчириниң чаңнавайчак көргүүү ЭДЧ-ниң чоокта чаа Москвага болган XXVI сессиязы болган.

Социалистиг экономиктиг дем каттыштырылгазының программазының бүгү талазы-биле чедиишкинниг боон турарын сессияга чаңгыс үн-биле дедиглээн. Куба Республикаңың Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниге киргени, таарыштырылга төптериң. ЭДЧ кежигүүн чурттарның күрүнелер аразында болгаш улустар-даа аразында ажылагый органнарының чаа хемчеглерни тургусканы, ССРЭ-ниң девискээрлеринге целлюлоза комбинадын ниити күш-биле тудуп тургузар дүтээлиниң кол дугуржулга, чиг-эт күрлавырларын ажыглалга киирер сорулга-биле акша тускайлаашкынын улам көвүдеткени, чаңгыс аай энергия системазын тургузарының улам идепкейлиг киржилге, перспективтиг планнаашкынын —бо бүгү чүүлдер социалистиг экономиктиг таарыштырылганың комплекслиг программазының амыдырала канчаар боттанып турарының дугайын база хереглел турар-дыр.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүүн чурттар чер бомбузээдиң чонупун оп хуузун хаара тудуп турар болгаш амгы үеде делегейниң үлетпүр продукциязының үшкү кезиин, делегейниң национал орулгазының дөрттүң бирин будүрүп үдүрүп турар апарган. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының кады ажылдажылгаларының түңнелинде дыка хой өң чүүлә үлетпүр чердери болгаш комплекстер ажыглалда киргеп. Совет Эвилелиниң нефтиин болгаш газы бистиң чурттуң кызыгаарларын шагда-ла эртип үнгеш — социалистиг лагерьниң дыка хой күрүнелериниде калбал-биле ажылгаттыныр турар. Чижээ, амгы үеде Чехословакия «Нипырал» деп нефть хоолайын дамчыштыр 10 миллион тонна хире нефтиин ССРЭ-деп ап турар. 1975 чылда ол сан 17—18 миллион тонна чеде бөзүр. Маңгыстаак чартык ортулуктан Куйбышевче чоруткан нефть дамчыдыкчызын чехословак маркалыг хоолайлардан кылган. Совет Эвилелиниң, Польша болгаш Чехословакияның ССРЭ-деп газ дамчыдар хоолайлы тудуп тургускан.

Болгарияда, Венгрияда болгаш өске-даа чурттарда атомнуг электрэн станциаларын тудар талазы-биле кады ажылдажылгага база чедиишкинниг боттанып турар. Ол ышкаш Герман Демократтыг Республикада «Норд» деп атомнуг станциязының тудуу база чедиишкиннг чоруп турар. Ол станцияның дериг-хереккелдериниң сезен хуузун Совет Эвилелиниң немец өнүктерге чорудуп бээр. «Тайбың» деп каттышкан энергия системазы база улам хөгжүп турарын айтыр херек. Курскиниң магниттиг аномалиязын үндезилеш тудуп тургузар күүүлү заводту ажыглалга киргеп соонда Польшадан ССРЭ-же хөмүр-дашты болгаш металлургия коксузун сөөртүп киирери дыка мөөдээр. Ол соруга-биле улусчу Польшаның девискээринде шахталарның немелде күүдерин демниг күш-биле тургузуп турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиялардың удуртулгазы-биле чаа-чаа экономиктиг сорулгаларны чедиишкиниг күүседирингe, социалистиг дем каттыштырылгазының кампаниар аргазын быжыглаарынга, социалмаанин капиталисм-биле чедиишкиниг чаржырынга, тайбың болган социал дешилге дээш демиселге бүгү дешилгелиг күштериниң туруштарын быжыглаарынга Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Москвага бооп эртикен сессиязы болгаш оон шиитпирлери улуг ужур-дузалыг.

В. КУЗНЕЦОВ.

(СЭТА).

СЭКП РАЙКОМНАРЫНЫҢ ПЛЕНУМНАРЫ

ХАНДАГАЙТЫ. Маңаа СЭКП Өвүр райкомунуң пленумунга партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң шиитпирин амыдралга боттандырар талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Илеткелди партия райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу кылган.

Партия документилерин солуурунуң белеткелдеринче кичээнгейни уламдырбышаан, ол дээрге партиянық хүрээлеп бижыглаар талазы-биле чугула айтырыг дээрзин илеткелчи чугаалаан. Организациялитиктиг чугула бо хемчет бистиң хүштүүлүстиг көрүлдеп, районнуң партия организациязы СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин канчаар боттандырып турарын шыгыыны-биле хынаары ол болур деп, эш Шулуу чугаалаат, парторганизациялардың ажылын долгереегей анализтээн.

Партиянық күзүү — оон кежигүннериниң идейлиг, идепкейлиг, кыыынакчыл чоруунда. Төп Комитеттиң май Пленумунуң соонда партия организацияларында ажыл-херек улам идепкейлиг турар дээрзин «Коммунизмче оруу» колхозтуң Арыг-Бажының бригадазында партия эге организациязының секретары Д. Куулар, «Торгалыг» совхозтың партком секретары В. Бүрбү, «Кызыл тукү» колхозтуң партия эге организациязының секретары К. Домгак болгаш оскелер-даа боттарының санаалынга чугаалаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлериниге үндезилеп, СЭКП ТК-ның май Пленумунуң партия документилерин солуур дугайында шиитпирин чүүлдүгүнүн деткээн болгаш ол чугула ажылды бедик деңнелге эртиргенче үлеп-ган шиитпирни партия райкомунуң пленуму хүлээп алган.

* * *

ТООРА-ХЕМ. СЭКП Тожу райкомунуң пленуму болуп өртээ. Анда партия документилерин солуур дугайынга СЭКП ТК-ның май Пленумунуң (1972 ч.) докладаын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында илеткелди партия райкомунуң ийиги секретары Д. О. Дарган кылган.

Партия документилерин солуур дээрге, принципиалдыг, политиктиг айтырыг дээрзин СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежнев айыткан болгай. Анаа холбаштыр партия документилерин солуур хөй талалыг, улуг ажылга парторганизацияларның белеткенип, чорудуп турар ажылдарын эш Дарган тодаргай чугаалаан. Коммунистиг идепкейниң, инициативаның болгаш сагылгачурумуң улам бедидери, даа-дырган ажылынга харыысалгалыг болуруң улам күштедирер талазы-биле партия организациязының организмак чы ажылды илеткелчи болган пленумга савал бергеннерни демделээн.

Пленумга «Тоора-Хем» сов хозтуң партком секретары К. Достай-оол, Ырбанда ны белеткээр черде партия ор организациязының секретары Н. Кааннее, район эмнелеинде парторганизация секретары Е. Тарабрина, ВЛКС райкомунуң секретары С. Ор лова болгаш оскелер-даа пар документ солуушкунуурга б деткелди канчаар организаста за экил дээр дүтээлинде сан лынга чугаалаан.

Партия документилерин солуушкунуурга белеткел үезинде тодаргай хемчеглерни ап, ону организастыг, бедик деңнелге эртиргеринче утла ган шиитпирни пленум х лээп алган.

ОРГАНИЗАС-ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА ХЕМЧЕГ

(СЭКП Кызыл хооркомунуң пленумундан)

Аңгы үеде бүгү партия организациялары СЭКП Төп Комитединиң май Пленумунуң домтаалынга дүүштүр партдокументилерни солуурунга бетиткелдерни калбартып турар. Республика найысылалы—Кызылдың партия хооркомунуң хурунгу хүн болган пленумунда бо дугайында айтырыгны үгү талазы чугаалашкан. Партия документилерин солуур дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң домтаалыны күүседир талазы-биле оорайның партия организациязының сорулгаларының чугайында аңаа илеткел кылган СЭКП хооркомунуң бирги секретары эш В. Б. Добромыслов болгаш санал бергеш эшер Төп Комитеттиң май Пленуму бүгү партияның болгаш совет улустуң амыдыралынга чугула политиктиг боорушкун болган дээрээ айтты.

— СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлээрине дүүштүр партия документилерин солуур дугайында домтаалды СЭКП ТК-ның май Пленуму үзээн алганы билдингир болгай—деп, эш Добромыслов четкелиниң эгезинде чугаалаан.— Найысылалдың коммунистери оң доктаалды ханыле деткип, бүрүн чүүдүзүгүшүүн-биле уткаан болгаш бу партийжи хүрээленип ам ыдай бижиглаарывыл, коммунистерниң идепкейин ангаш сагыпга-чурумун бедиреңиз сорулгаавыга чартткан база бүгү парторганизацияларның ажылын экилеринге, СЭКП-ниң XXIV езидизиниң салган сорулгаларын күүседир талазы-биле ажың ажылын күштелдирине идиг бээр кылдыр аттыгерин бүзүредиг бадыт турарлар.

Партия документилерин ргунда солуп турган үеде н бээр хоорайның партия ганизациязы организас тазы-биле бижикпан болгаш ң шынар составы эжижээ, ыл-агый болгаш культура ргузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлээрине ооң ыынчы арга-шинээзин бедээн, аларны улгаткан. Бо талаа-биле бүзүредиг фактылар-, тодаргай чижектерни, аңаа ят илеткелчи болгаш салган эштер кылган. Бир же 1954 чылда найысылалдың партиянның 75 эге организазы турган болза, ам оларның саңы 140 четкен, коммустерниң саны ийи ынчалтен, шиитпан-биле оларның ажыг хуузу ортумак болн дээди артеминг анаргай. Материалдыг бүдүрүлгеде ут ажылдап турар эң мурчы, төлептиг кижилерни ртпага колдады хүрээн ар дээрииниң дугайында КП-ниң XXIV съездиниң ышкынының күүсетпишээн, торганизациялар бо айтыны кичээнгейлиг көрүп, ртпага чаа кирерлерден педеии күштелдиргеп, бо ядың 6 айларында чаа кирнерниң 60 ажыг хуузу ылчыннар болгаш колхозар болган. Ынчалзажок чугула ажыл-херекте улуг пестер барып пленумга дегээн. Ылаңгыя комоду даңчыштыр партияга ер ажылды шиитпи-биле ай тургускан. Чижээ, 48-тудуг эргелели, даарныкомбинады, типография, аның электри четкиин ышн хөй комомолчуларлыг КСМ-ниң улуг организазары ээлээн каш чылдарда ртпага кирери-биле чаңгыс комомолчуга рекомендаи бербээн.

Партдокументилерни солуубистиң күштеривистиң кодези, партия организациябүрүзү СЭКП-ниң XXIV ездизиниң шиитпирлерин аар боттандырып тура ышкыны болгаш негелдемээ, шиитпи-биле хынаары ол дээрзин партия ТК-ның май Пленумунга айытган. Сөөлгү чылдарда хоорайда партия эге организацияларының чугаалажып турар. Чижээ, бо чылдың марттан — июньге чедир, шиитпи-биле 8—10 хире организациялар аңгы-аңгы айларда хурал кылбаан. Ындыларга «Тыва кедээ тудуг» тресте, Тываның ном үндүрер черинде, Тываның электри четкизинде, 48-ки тудуг эргелиниде, Кедээ ажыл-агый министерствозунда. Тываның геология шиитчилел экседициязында болгаш өске-даа коллективтерде парторганизациялар хамаарымыр.

Ооң аңгыда хуралдарга эрегей чаңгыс аай, ынмагдаа, чүвү-даа хүлээндирбээн дожтаалдар күүзээ аалыр, коммунистер эвээш кээр, келзе-даа идепкей чок болгулаар таваргылар бар. Ындыг чижектер «Скотпромда», пароходствода, «Кызыл тудуг» эргелиниде парторганизацияларыңа тургузаан.

Хоорайның партия организациязының үчёдунда турар коммунистериң барын-ле хөй нуруузу идепкейлиг, политиктиг дайынчы болур ролюн толептиг күүседип, күш-ажылга болгаш өредилгеге, амыдырал-чуртталгага, хөйнинти ажылынга үлегер-чижээн көргүзүп турар. Оларның хөй-хөйүнүң аттарын пленумга сеткиз хынышкыны биле адаап.

Ынчалзажок хөй-шинти ажылынга кошкак киржип, аморалдыг үүгедиглер кылыр-ийи чаңгыс коммунистер база бар. Бо чылдың бирги чартында партияның сагыпга-чурумун киржизы-биле үрээн 18 кижиниң партиядан үндүргени маңаа чижек боордур.

Партия ээ организация бүрүзүнге партийжи бедик негелделиг, принципиалдыг чоруктуу тургузары, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыры, партияның болгаш күрүнениң сагыпга-чурумун үрээрлерин ёзу барымдаалап көөрү болдурбазы эргежок чугула дээрзинче кичээнгейни пленум күштелдиргеп. Ылаңгыя нөдөө ажыл-агый техникумунда, харылзаанның материал-техниктиг эргелиниде, № 3 АТБ-де, Политехникумда парторганизациялар партийжи сагыпга-чурумну киржизы-биле үрээннериниң, ачыгчыларының хүүда херээн көөрде негелдеии кошкадып, ёзу барымдаалашкынын болдуруп турганың шыңгыы буруу шаңкап.

Партия организациязы бүрүзү политиктиг киженидиилеге ажылын күштелдирип, тус-тус коммунист бүрүзү-биле ажылдарны чорударының чугулаМассаның ортузунга идейкижизидилгелиг ажылды чорударыңа көскү агитация улуг рольду ойнап турар. Ол — коммунистиг кижизидилгениң күштүг чепсектери болур партиялга, кино, телевидение болгаш радио-биле деннежир. Ооң мобилизавчы күжү конгур улуг. Массаның коллективтиг пропагандизи, агитатору болгаш организакчызы болур хүлээлге аңаа база онаажып турар.

Көскү агитацияның хевирлери янзы-бүрү: плакаттар, лозуңнар, делгелгелер, стендилер, панно, диаграммалар, хүндүлел, көргүзүг самбыралары болгаш оон-даа өске. Көскү агитацияның ол хевирлериниң чамдыызын кысказы-биле көрээли.

Ооң эң делгеренгей хевири — **политиктиг плакат.** Ону белеткеп үндүреринге В. Маяковскийниң идепкейлиг киржип чорааның конгур ыяш билир бис. Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарында «Ие-төрээн чурт кыйгырып тур!», «Бүгү-ле чүвени фронтуга» болгаш өске-даа политиктиг ханы уткалыг плакаттар дыка улуг мобилизакчы күштүг болган.

ССРЭ-ниң 50 чылынга хамаарыштыр совет улустуң эң-найыралын болгаш акы-дүңмалышкы чоруун көргүскен плакаттарны ам бо хүннерде чер болгандан хөйну көөр бис. Ылаңгыя лозуң, плакатты бүдүрүлге чериниңде хөйү-биле ажыглап турар. Үенин чугула болуушкунун, коллективтиң мурнунда амгы сорулганы тодарадып, аңаа идепкейлиг киржиринче чонну ол кыйгырып турар.

«Тыванын ажылчы чоннары! В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге болгаш ССРЭ-ниң 50 чыл ойнга турасказаткан Коммунистиг субботник 1972 чылдың апрель 15-те болур. Шупту — Коммунистиг субботникче!» деп лозуңну республиканың бүгү булуннарынга эртken чазын аскылаан. Чонну ол чугула ажылче мобилизастаарынга бо кыйгырыг организакчы улуг рольду ойнаан.

Малга быжыг чем суурну тургузарынче, дүжүттү ойшаанда ажаал алырынче кыйгырган лозун, плакаттарны чогуур үезинде кылыры чугула. Бо чорук ажыл-херекти организастаарынга, чонуң ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды чорударынга дузалаар.

Лозуң, плакаттын мобилизакчы салдары оон созуңун хөй эвес болгаш номчуттунгур болурунган хамаарыжыр. Тодаргай адрес чок, утка-шынары куду лозуңнуң кижиге чедирер салдары эвээш. Аңаа кол негелде — үенин кол сорулгазы, амыдырал-биле оны холбаары. Эки кылдынган, хөй эвес состуг лозуң кичээнгейни хаара тудуп, кижини тодаргай кандыг-бир сорулгаже хей-аът киирер.

Политиктиг болуушкуннарга, демделеп эрттирер тускай хүннерге тураскаатkан **делгелгелер** база организастаттынын турар.

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңына арткеи чылын тургускан **«Съездидем съездиге чедир»** деп фотоделгелге солуун болуп, көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара тудкан. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ойнга тураскаатkан **«Бистиң үеним кижизи»** деп чурук делгелгези Кызылдың парыгына чоокта чаа ажыттынган. Ол ышкаш улус ажыл-агыйының адырларының болгаш культура хөгжүдениң чедишкиннерин көргүскен делгелгелерни хөйну организастаза эки.

Делгелгелерге **стекдилер** чоок. Библиотекаларга, номчулга залдарынга, культура бажыңнарынга болгаш клубтарга оларны делгаар. Информастыг материалдар-биле, фоточуруктар болгаш өске-даа материалдар-биле оларны доздуруп турар. Аныяк ёолдар, кыстарны совет патриотизминиң болгаш интернационализминиң ёзуузунга кижизидеринге стендилер улуг рольду ойнаар. Ынчангаш оларны калбаа-биле ажыглаар херек.

Ооң аңгыда **хүндүлел самбыраларын, күш-амылчы алдарның туктарын мурнавышаарларга алдаржыдып көдүрерин, аллеяларны тургузарын, хүндүлел дептерлеринге мурнавышаарларның аттарын киир бижиирин** партия организациялары калбаа-биле ажыглап турар апарган. Бо дээрге мурнавышаарларны мактап-деткиринин база бир дээштиг аргазы-дыр.

Партияның XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демисел — көскү агитацияның кол темазы ол. Тоску беш чылдың сорулгаларын партия организациялары көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин ажыглап тургаш ажылчы чонга таныштырып турар. Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң айда, кварталда, чылда сорулгаларын социалистиг хүлээлгелерден, а күүселдезин киргүзүг самбыраларындан билип алыр бис.

Көскү агитацияның политиктиг угланышкынын годарадырынга болгаш ураң-чечен деңнелин бедидеринге партия организацияларының чанында тургускан бо талазы-биле комиссиялар азы човуулелдер улуг рольду ойнаар ужурлуг. Хоорайларны, район төптерин, суурларны көскү агитация-биле дериирининг комплекслиг планын, эскилерни болгаш кылдынган өске-даа чүүлдерни оларның хуралдарынга көрүп алыры чугула.

Көскү агитацияның кажан ол политика талазы-биле эчис угланышкынныг, хүн бүрүнүң амыдыралы-биле сырый холбашкан, оперативтиг болгаш ураң-чечен аңы кылдынган турар болза, шынаа ол организакчы, кижизидикчи ролюн күүседир, партия организацияларынга дузалап чыдаар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң бистиң мурнувуска салган экономиктиг болгаш социал-политиктиг сорулгаларын амыдыралга боттандырарда, партияның бо күштүг чепсээн эң-не дээштин-биле ажыглаарын чедип алыр ужурлуг бис.

А. НОЛ.

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдынның инструктору.

КӨСКҮ АГИТАЦИЯ, ООҢ ХЕВИРЛЕРИ

КАМАЗ-ты бүгү чурт тудуп турар

Беш чылдың эң улуг тудуунга дериглиг бүдүрүп турар үлетпүр бүдүрүлгелериниң, эртем-шинчилээ болгаш төлевилел институттарының коллективтери «КАМАЗ-ты — хуусаа бетинде!» деп лозуң-биле чаржыл турар. Ол чарыштың чоруп турар дугайын СЭТА-ның корреспондентилери чугаалап тур.

БАШТАЙГЫ СТАНОКТАРНЫ ЧҮДҮРҮП ЧОРУТКАН

Горькийниң станок тудугжулары хоолгалаар-фрезер болгаш универсаль-фрезер станоктарның баштайгы болуун КАМАЗ-че чүдүрүп чоруткан.

— Автотудугжуларның чагыын ёзугаар дөртен агрегатты чыып эштээн — деп, Горькийниң фрезер станоктар заводунуң кол конструктору С. Игнатов дыңнаткан.— Бүдүрүлгениң бригадалары болгаш сменалары Каманың автомобиль комплектизинге дериглиг хуусаа бетинде белеткээр дээш чарышты эгелээн. Коммунистер чагыгны күүседирин шыңгыы контрольга алган.

Горькийжилер Камада автобүдүрүлгениң түңге бирги авлчээнге безин 420 янзы-бүрү станокту бээр. Калбаа-биле бүдүрүп турар станоктар-биле кады тускай сорулгалыг түе ажыг агрегатты бүдүрүп үндүрер ужурлуг. Ам КАМАЗ-че чорудары-биле программа ёзугаар ажылдаар мырынай чаа конструкциянын фрезер станоктарын ажылдап кылып турар.

(СЭТА-ның корр.).

Горький.

КВАРТАЛДЫ МУРНАВЫШААН

Чебоксарының электроаппарат заводунуң коллективи КАМАЗ-ты электри кылыгларыбиле хандырарының графигин үш ай эрте күүсеткен.

Башкарылга щиттерин Набережные Челныже чүдүрүп чоруткан. Бо щиттерни технологтуг чорудулгаларны механизастаарынга база автоматчыдарынга калбаа-биле ажыглап турар, оларны Каманың автокүүтүтенииниң цехтеринге база ажыглап болур. Улуг мастер коммунист Николай Сучков баштаан үчасток хүндүлүг чагыгны күүседиринге шылгараан. Анаа күш-ажылга эң ыяш коргузуглерни аныяк ажылчыннар, слесарьлар, чыып эштекчилер Владимир Мочалов, Александр Зарубин, монтажчы Тамара Тяботина чедип алган.

(СЭТА-ның корр.).

Чебоксары.

ИДЕГЕЛДИГ ДЕРИГ

Хабаровскиниң станок тудуушкун заводунуң коллективи «КАМАЗ-тың чагыын хуусаа бетинде күүсеткен. Аныяк коммунист Виктор Пырко баштаан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы алды токарь-револьвер станокту чыып эштээрин дооскан. Оларны хүлээп алган комиссия агрегаттарның бедик шынарыын болгаш идегелдиин демделээн.

Унификастаан чаа гамманың бедик будүрүкчүлүг автоматтарын шиитпирлээдип алырын будүрүлгеде эгелээн. Ындыг алды агрегаттан шугумга үш ажылчын ажылдаар болгаш ам он ажылчыныын берип турары ол хире продукцияны бээри болур. Бо чаа чүүлдү автомобиль үлетпүрүнге, ылаңгыя Каманың автобүдүрүлгезинге ажыглаар.

(СЭТА-ның корр.).

Хабаровск.

ВЛАДИМИРНИҢ МАРКАЗЫ

Владимирниң автоприбор заводу он үш тус-тус аттарлыг чөөрби беш комплектинни — автомобиль приборларын КАМАЗче чоруткан.

— Бистиң конструкторларывыс Каманың автомобилиниге шуут-ла чаа приборларны тургузар ужурга таварышкам — деп, будүрүлгениң кол инженери Л. Соловьев чугаалаан. —Ол болза үр үеде ажыглаар сидорометралар болгаш тахометралар, шинчедикчиниң ажылының идегелии бедидерп, үе базышкынының электрон датчиги контроль лампаларның блогу-дур.

Ам Владимирниң приборларын КАМАЗ-тың дүрзүлге машиналарында тургусхан болгаш чүрттүн аңы-бүрү районнарында шенелделерин эрттирип турар. Келир чылда оларны массалыы-биле будүрүп эгелээр.

(СЭТА-ның корр.).

Владимир.

Улуг-Хем районда «УТКА-25 чылы» совхозтуң азырап өстүрүп турар хаваннарының баш саны новудеп, ажылагыйга улуг орулганы киирип турар. Фермаларда ажаанчылар малдан немелде дөмей алырының чартын чыл планын 121,6 хуу күүсеткен.

Алды ай дургузумда хаванның ниити баш санын 4 муң 300 баш чедирер тургаш, 5 муң ажыг баш чедир өстүргөн. Фермалар аразында социалистиг чарышка хаван ажаанчылы, дуржулгалыг Екатерина Александровна Жирнованың звеназу бедик көргүзүглерни чедип турар.

ЧУРУКТА: ажаанчы Евдокия Блинованың чайгы формада хаваннарны ажаап, чемгерип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

В. И. ЛЕНИН — ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ ТУРГУЗУКЧУЗУ

Той нацонадлыг совет улус унуң байырлалынга — Со- Социалистиг Республиканың Эвилелинниң тургустунындан бээр бежен чыл боунуң байырлалынга белетип турэр. ССРЭ-ниң тургунганы бодунуң политик- утка-шынарының болгаш нал-экономиктиг түңнелиң талазы-биле Совет күрүниң тоогузунге шылгарандчерни валеп турар. Бүгү ействийниң улустарының сан чолунга оон салдары бакайгамчык улуг.

Совет эрге-чагырганың тургунганының баштайгы чылында-даа, социализмни турун турган үеде-даа, коммуистиг нинтилелди тургузуп ар аңгы үе-чадада-даа РЭ-ниң улустарының ленинэп-найыралының кайгамк шынары улам илереп бакүштелип турар.

ССРЭ-ниң нацонадларының болгаш биче улустарының аразында харылзаазында аңгы үеде кеспүп турары ышкаш эрге-ажыктарның болгаш эчис-сорулганың, тура-соруктуг база ажыл-херектиң шак ындыг чаңгыс ай чоруу, сеткил-бодалдың ындыг домей төрелдешкээ, бот-боттарынга идегел, бүзүредиг болгаш сагыш салышкыны ышкаш, ындыг чижек делегей тоогузунге кажан, кала-даа турбаан.

Хөй нацонадлыг социалистиг күрүнени тургузарының теориязынга болгаш практиказынга В. И. Ленинниң салышкыныңың хемчээли болгаш ужур-дузазы бистиң үениң кайгамчык чедишкиннеринең бедиинден оңза тодаргай кеспүп турар. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эрге-чагыргазының байдалында нацонал айтырыының кол принциптерин ол ажылдап кылган болгаш ону шиитпирлээринең боттуг шын оруун айыткан, ажылчы чоннарның ниити болгаш нацонал-онзагай эрге-ажыктарын дүүштүреринең диалектиказын ажыткан.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинниң тургустунарынга В. И. Ленинниң ролюн ең кысказы-биле мынчаар чугаалап болур: Ленин— ССР Эвилелинниң тургузукчузу.

К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң идеяларын тоогүнүн чаа байдалынга чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүтүшээн, В. И. Ленин нацонал айтырыының талазы-биле шын, чаңгыс аай өөредигни тургускан. Нацонал айтырыны болза пролетар революциязының дугайында айтырыгның кол кедээ болуп, аңгы демиселиниң эргеажыктарынга чагырткан деп ооң кылган түңнели нацонал айтырыының үндезини болуп турар. Ону түзүлүнга чедир шиитпирлээри үүгле аңгыларның антагонизми чок болганда, пролетариат тинлээнде ам болдунар аргалыг.

Нацонал айтырын шиитпирлээринин программазын боттандырарынга эргежок чугула таарымчалыг байдалды Октябрь революциязы тургускан. В. И. Ленин социалистиг демократияның принциптерин тургускан, оларның интернационалчы утка-шынарын тодаратkан, нацонадлар аразының харылзааларынга салдарлаттыг экономиктиг болгаш өске-даа факторларны илереп тыпкан, ол харылзааларның хөгжүлдезинге ажылчын аңгының, партияның удуртукчу ролюн тодарадып айыткан.

В. И. Ленин пролетариатның диктатуразының болгаш социализм тургузуушкунунуң үезинде нацонал күрүне харылзааларының айтырыгларын болгаш нацонал айтырыынга партияның база Совет күрүненииң политиказын ажылдап кылган.

Бүржуаз антагонистиг делегейде туруп турарындан үндезинии-биле ылгалдыг болуп турар нацонал харылзааларының бо чаа принциптерин күрүне политиказының үндезинии кылдыр Совет эрге-чагырганың баштайгы документилеринде чарлаан. Нацияларнын дең эргезиин херек кырынга боттандырарыының төөгүлүг сорулгазавын салыры — ону күүседир дугайын чугаалаваска безин — бодунуң үезинде эргечагырганы алыр деп демисежип турган нацияларның дең эргезиниң дугайында буржуазия калбаа-биле ажык алгырып турган болзажок, буржуазияның аңгызы ону күүседип шыдаваан. Империалистер бистиң бо үевисте безин бодуунун кончаачы ажык-хуузун бодап, ол лозуң-биле ойнай бээринден ойталавайн турарлар. Апартеидтиң болгаш расизмнин ёзучуруму, АБШ-та негрлерни дорамчылап бастыр чоруктар, Соңгу Ирландияда ханныг болуушкуннар — ол чижектиг хоозун чулчуруушкуннарның ёзудуг арнын көргүзүп турар хөй эвес чижектер бо-дур.

Эртемниг социализмнин үндезилекчилериниң баш бурунгаар көргенин ёзугаар алырга, үүгле дарлакчы ёзу-тургузугну чок кылырга улустарның долу дең эргезиниң дугайында лозуңну амыдыралга боттандырарының эргежок чугула таарымчалыг байдалдары тургустунар. Мурнап сайзыраан чурт бодунуң хуузунда ажының бодавайн, хожудангай чуртка ёзуулуг аңы-дүңма ёзуузу-биле дузалаар ындыг байдал үүгле социализм үезинде тыптып келир. Социализм капиталистиг тургузугдан бодунуң бо артык күжүн оон-даа өске ындыг артык байдалдары-биле кады Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң хемчээлинге-даа, база делегейниң социалистиг системазының хемчээлинге-даа хереглеп көргүскен.

Шаанда хаанныг Россияга турган нацияларның болгаш биче улустарның хосту эргелиг боол бот-башкарныры, оларның күрүнелиг болуру ажылчын ангыын болгаш бүгү ажылчы чоннарның интернационалчы эвилелиниң тургустунуп бадыткаттынарынга дузалаан. Октябрь революциязының соонда баштайгы чылдарда чыгдынган дуржулга болза ниити эчис сорулганы чедип алырынга бүгү республикаларның күжүн каттыштырарының эргежок чугулазын улам шиңгыы негеп турган. Улуг күрүнезирек шовинизм ийикпе, чер-черниң национализми, национал хоолургак чорук ийикпе национал нигилизм, антисоветизм азы сионизм чижектиг чүүүл-бааның буржуаа-национализчи идеология-биле В. И. Ленинниң болгаш Коммунистиг партияның шиитпирлиг демисели манда чугула рольду ойнаан.

Улуг күрүнезирек шовинизминге удур шиитпирлиг демиселди чарлаан, В. И. Ленин болза хууда эрге-ажыкты ниитилеидин эрге-ажыктарынга чагыртыры, биче национал кызыы болгаш башкаланчак чоруктарга удур база демисежиря эргежок чугула деп айтып турган. (Чогаалдарының долу чыындызы 45 т., 214 арында).

Ленинчи национал программа бүгү Россияның нацияларының болгаш биче улустарының массаларының аразында бот-боттарынга идегел-бүзүредиг тургузуп быжыглаан, оларның революсчу энергиязын болгаш инициативазын амыдыралче хайныктырып үндүргөн. Социалистиг революциянын долу тинлелгезинге сонуургаядыг бүгү нацонадларның ажылчы чоннар массазының чаңгыс фрондузу тургустунуп база быжыгып турган.

Партияның национал программазының кол утка-шынары ындыг: нацияларның долу дең эргелиг болуру; нацияларның тус бот эргелиг болуру; бүгү нацияларның ажылчыннарының интернационалчы эвилели болгаш каттыжары болуп турар. Тергиндекчи нацияның марксистерилениннилери нацияларның тускайланыр бот-эргезин камгалап тургаш, нацияларның костуу-биле тускайланыр чоруунче күштүг сеглер ужурлуг, ынчаарга дарлаттырган нацияларның марксистери болза

Соруктуг кадарчы

Бо чылгы республика Ногдымы эгелээр мурнуунда Мөңгүн-Тайганың болуп малчынарынга ужурашкан. «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң сарлык кадарчызы Борбак-оолдуң ажыл-ижи-биле танышкывыс. Чугаакыр-даа малчын болду.

Ол ыракты Мөгөн-Бүренниң деңискээринге он ийи чылда хой малдап, үш чыл сарлык кадарып келген. Бо үениң иштинде алган хүлээлгезин үргүлүү күүседип, чаңгыс чорчуттугларынга мактадып-даа чораан.

Агаар-бойдузу ширин черге мал өстүреринге пергежик, хойжу чораан чыл саныында чүе хойга онаалыр 90-дан өрү хураганны камгалап ап келген.

1971 чылдың социалистиг чарыжынга Иргит Борбак-оол бирги шаңналды чедип алыр дээш шиитпирлеп алган. Ынчангаш сарлыктың эдержилгезин өй-шаанда чорудуп, ырак тайгаларга каш удаа кожуп, чайгы семиртилгезинге эң эки байдалга эрттирген. Кыынмакай күш-ажылы оны өөрүнчүг түңнелге чедирип, чүе сарлыкка онаалыр чүе бызаны намгалап ап, төрээн колхозунга дужаагеи. Чыл тоңчүзүнде чарыштың негелдезинде ёзугаар Иргит Борбак-оолду «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң башкаар черн эрткен чылын оны эвер-чүгеннер аътбиле шаңнаан. Ол бедик шаңнал хоочун малчынны күшажылче улам сорук киирген.

Бо чылдың бирги чартыында оон ажылының түңнели багай эвес болган. Анда бызыгаан чүе сарлыының тоозу бежи бызаалаан, мынча бызаны бүрүн мендиг алган. Арткан 5 сарлыы база удавас бызаалаар.

— Сарлык өстүрер талазыбиле силерниң колхозта кайы хире чугула кичээнгей салдынын турарыл?— деп, оон айтырыг салырга, ол ыңчаар тайылбырлаар.

— 5—6 чыл бурунгаар бо малче кичээнгей ноокан салдынын келген. Бетн дээрге, сарлыкчыларның аразынга социалистиг чарыш безин турганы эвес, оларнын хойжулар дег шаңнап-мактавас турду. Ону күрүнеге садар, иштинин чөмөлөнгезинге хереглээр, төрүүр сарамктарны безин садып турган чүве-ле болгай.

Сарлык малды өстүрөр талазы-биле бижык-биле шиитпирлеттинген. Каш чыл мурнунда ону саап, хой чарыгдал үндүрүп турган. Эът уламышкынны кылдыр өстүрерге дыка ажыктыг. Ынчан сарлыктың бызаазы 6—9 ай болган соонда дириг деңнээн 140—150 килограмм чеде бээр-дир. Иезинге эдирип саап турда ол-ла үеде 50—60 килограммдан ажыр эвес. Ам хой бызаа алган, малын эки семиртken малчынарны шаңнап-мактап турар. Ынчангаш кадарчы бүрүзү аңылынга кызымак, эзкарымсалгазы бедип турар апарган — деп. Борбак-оол Чылгаарович улампылады.

Бееседавыс үезинде кадарчы хөрөөн ийи чоруур түүлдерин база чугаалай-дыр. Колхоз баштаар черн сарлык оолдарны дорулурар кажаалар кызырынче кичээнгей салбайн турар. Автолавкалар малчынарга довтаамал келбес, аътчеми суурдан барып садып алыры малчын кижиге берге болөөстың аргазы чок.

Дуржугалыг кадарчы азыы мяя семиртир дээш Мөгөн-Бүрен башында Чеди-Тейниң ёзин одарлыг серяин тайгазында чеде берген. Анда барган ай четпээн хиреде-ле 2 удаа пожун, одар солаан. Сарлыктарының семирип турары аажок. Ол Алтай крайның чылгычымары-биле нады кожа чурттап, олар-биле аргадуржулга солчуп турары база солуп.

— Бо чыл онаагай чыл болгай. ССРЭ-ниң бежен чыл оон байырлаар чылда улам оон ажыыдаар соруглагы салып, колхоктуң мурнакчы сарлык кадарчызы Иргит Терешкинниң чарынче ыяйгыртын нем. Аидыызында кэргүүгеериве барык дөмей. Чаршыттың негелдезинде чүге эки ажылдаар эвес, хой-ниитининң ажылынга, амыдырал чурттаганы экижидер дээш оон-даа оске ажылдарга киржилгезин база барымдаалаар апарган болдур ийин — деп, кадарчы түңнеп аарак чугаалап орду.

Мөгөн-Бүренниң кадыр-берт, хая-даштыг делгеи одарларында 200 ажыг сарлыгты одарладып, чаартынган черни улам каастап чоруур эш Иргит Борбак-оол шыкаш малчынарга колхозчулар чоргаарланып, идеген-даа турар.

Сарлык малды чайын эки семиртир, кыштан хүр-менди ажырар дең бодаар болза, чайын эки одарладып алыр. Ырак, кадыр-берт чер кезиирин бергезинген, иштиктедип, важаалаан ажаар болза, канчап-даа таарышпас, кижын чүдүп бакыраар, чайын семирип денгинее мал дээрзин Иргит Борбак-оол база таймылбырлады.

Сарлык ажыл-агыйга оруглагыг мал. Ону аарааар сиген кеспес, кажаа-хорээ-даа тутпас, чүгле малчынарга кадарганы дээш төлевир бээр болгай. Бо мал бот-үнезин чиңээ эътти берип турар. «Мөгөн-Бүрен» колхоз арыг оруглагы чыл санында ол адырдан ап турар.

Сескн беш чылда төрээн колхозунга хой малды өстүркеш, ол социалистиг чарыштың шалыпчылырыйың одуруунче үнген. Оон ол шылгарыңгай ажылы дээш ону «Хүндүлелдиң демдээ» орденбиле шаңнаан. Ол В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюнда юбилей медальдың база төлептиг эдилекчизи болган.

Борбак-оол Чылгаарович чонунга хүндүткелдиг ижилерниң бирээзи. Чаңгыс черчуруттугларын ону Мөгөн-Бүрен кодээ Советтиң депутадынга сонгуп алганы таварылга эвес.

К. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Иргит Борбак-оол.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

Кызылга байырлыг хурал

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга, Садыг ажылдакчызының хүнүнге тураскаатkан республиканың садыг ажылдакчыларының байырлыг хуралы болуп эрткен.

Анда Тыва АССР-ниң садыг министри Т. К. Сагаачев илеткел кылган.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ВЬЕТНАМНЫҢ ШЫННЫГ ХЕРЭЭ

Июль 20-де бистиң планетавыс дениилелиг хой-ниитизи Вьетнамның хүнүн демдеглээн. АКШ-тың империалистиг агрессиязынга удур хосталгага ынакшылдыг улустуң демиселиле эп-сеткил каттыштырылгазының делегейге айы шак мичаар эгелээн.

Бүтүн чер бомбуразоның тайбыңга ынакшылдыг кижилери АКШ-тың даймызыратарының арааталгыг кемниг үүлгедиглерин килеңзээшкинивиле бууруу шаап турар. Америк ужар чүүл Соңгу болган мурнуу Вьетнамның хоорайларынче улам чаа-чаа халдаашкыннарны кылып, бедик чаддарны, суттат дериишкинерин үргедип, хорай бүдүмелдерни казба-биле аңыглап турар, тайбың чон, оон иштинде хереңженнер, кырганнар, бичии уругнар аймылга таварыжып турар. АКШ-тың сенадынга киирген америк медээлери баугаар алырга, чүгле соолгу айларның дургузунда безин Мурнуу Вьетнамның бир миллион хире тайбың чурттакчылары эт-хөреңги чок артkан, 80 муң кижи балыглаткан.

Хой-ниитиниң удуралыышкынныары тураажок, пентагончу даймызыраттар вьетнам айтырыгны тайбың арга-биле шиитпирлээр дугайында ВДРниң чазааның, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның угаамналадыг санаалдарынга харыы бөрүнден мурнуку хевээр ойталавышаан. Даймына ажар деп ораддашса-даа, ацаа тиилеп шыдавайн, агрессорлар массалыг узутмаашкынның үүлгедишкиннерин күштелдирип турар.

«Даймына ажып шыдавайн, олар ам Вьетнамны хоозурадып, ону тайбынче түүкүл кылдыр көргүзөрин орадавыыш турарь деп, «Нью стейтсмэн» дээр ангаи журнал чоокта чаа бижээн. Вашингтонның чарлааны «вьетнамчылдыг» политиказы база бууразышкынга таварышкан. «Нью-Йорк таймс» солуунуң медээхерин ёзугаар алырга, 125 муң американнар ам-даа даймы чорудулгаларында идепкейлиг киржип турар.

Агрессорларның араатанныг үүлгедиглерине удуралымышкынның килеңзи бүтүү дээрде улам чадын-биле дыңналып турар. Хой-хой күрүнелериниң политиктиг амыдакчылары, удуртулчулары, эртемденнер, культура ажыдакчылары Вьетнамның улузунуң эргелерин камгаларыбиле медегелдерни кылып турар. Американың Каттышкан Штаттарында тайбың талаланчыларының Вьетнамда даймына удур шимчээшкинин калбартып турар.

Профсоюзилерниң Бүтүнэмилел Төп Чөвүлели вьетнам улустуң маадырлыг демиселиң деткип турар дугайын хой миллион совет кижилериниң өөрүшээнден медегелээн. Совет Эвилелиниң ажылачы чоннары Вьетнамның ярсмаадырлыг улузунга бүтүүлэргежок чугула дузаламчыны моон соңгаар-даа көргүзөр дээрин ВЦСПС-тиң медегелиңде демдеглээн.

Вьетнамны намгалаар дээш бистиң чуртувуста — будүрүгелерде, албан чорларында митингилер болган хураалтар делегей аймга холбаштыр боон турар. Совет кижилер вьетнам улус-биле боттарының эп-сеткил каттыштырылгазының дугайын чаңгыс үе-биле медегедип, АКШ-тың чаа агрессчи үүлгедишкиниверинге шиитпирлиг удуралыыр. Индий-Кытаттың улустарының херээнге АКШтың болган оон эвилелчилериниң кандыг-даа холгаарлаашкынын бүрүн соксалырын негеп турар.

Вьетнамның шынныг хөрөө тиилээр!

(СЭТА-ның корр.).

РКП-ниң национал конференциязында

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румыниянның Коммунистиг партиязының национал конференциязы Бухарестиде эртип турар. «Чоокну чылдарда социал-экономиктиг хөгжүдениң болгаш перспективаның дугайында, иштилелдиг планның эргелеп башкарарын сайзырадгайкыдар болгаш социалистиг демократиялыг хөгжүдер дугайында, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуунга партияның удуртукчу ролюн бедидер дугайында, партияның болгаш күрүнениң делегейге ажыл-чорудулгазының дугайында» деп илеткелди РКП-ниң Чингине секретары Н. Чаушеску кылган. Н. Чаушеску 1971 чылда болгаш 1972 чылдың бирги чартыында Румыниянның экономиктиг чедишкинерин аналиэтеп, бо беш чылдың соруглагалары чедишкинниг күүсөттинин турарын ол үениң дургузунда түңнелдер көргүүп турар дээрин демдеглээн. Бүдүн чартын чыл дургузунда иштин үлетпүр продукциязының немелде өөрүдээн 11,5 хуу, эрткен чылда тараа культураларның дүжүдү чурттуң бүтүү тоолгузунда эң бедик болган.

Румыниянын делегейге кадыы ажылдажылгазынга хамаарышгыр Н. Чаушеску РСР-ниң даштыкы экономиктиг харылзааларында ол черни социалистиг чурттарбиле садыг харылзаалары холеп турар дээрин чугаалаан. Чурттуң даштыкы садыг хемчээлиниң 55 хуу хирези социалистиг чурттарның үзүүнө оваажып турар. Совет Эвилели-биле солчулганы болгаш будүрүүге кооперстаашкынын улам мөөй калбартырынга доктаамал кичээнгейин салырының эргежок чугулазын онаалап демдеглээрин күзеп тур мен деп, Н. Чаушеску чугаалаан. Чарган керээлерни Румыния бо беш чылда социалистиг өскөдаа чурттар-биле Румыниянның садыг солчулганы эрткен беш чылдыы-биле деңнээрге 30 хуудан ажыг өвер ужурлуг.

Пленум ажыттынган

РИМ. (СЭТА). Италиянның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Төп контроль комиссиязының пленуму Римде ажыттынган. Италиянның Пролетарлыг чаңгыс эптиг социалистиг партиязының чоокта чаа боон эрткен онза съездиниң партиянның бодунуң-на дүшкен дугаймында болгаш оон кежигүннериниң ИКП-ге шерер дугаймында шиитпирин хүлээп алганы билдингир болгай. Пленумуңуң киржикчилери онза съездиниң түңнелдерин чугаалажып турар. Пленумга бо айтырыгның төлөвү-биле илеткелди НКП-ниң Политбюрозунуң кежигүнү Уго Пеккиоли кылган.

Катап тургузар

ПАРИЖ. (СЭТА). Судан АКШ-биле дипломаттыг харылзааларын катап тургузарын шиитпирлээн деп, Франс Пресс агентилел дыңнаткан. Судан 1967 чылда араб чурттарга удур Израильдың аггрессиязын Каттышкан Штаттарның детким турарынга харыы кылдыр оон-биле дипломаттыг харылзааларын үзеп тургап.

БУРУУ ШАПКАН

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле парнж чөвүлел хуралының ВДР-ниң делегациязының башкыңы Суан Тхюй болган Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг хүр чыгаашның делегациязының башкыңы Нгуен Тхи Бинь солчегинг 151-ки пленарлыг хуралдың ажыттыларының мурнунда медегелдерин кылган. Олар 1954 чылдың Женева дугуржулгаларының кол принциптериниң дугаймын сагындырган. Ол дугуржулгаларга ат салган хүнүнден бээр 18 чыл болган. Ол дээрге хамаарышпас чорукка, түсвай догуннаашкынга, чаңгыс эпке болгаш чурт-девискээр төлевү-биле бүрүн бүдүш турарынга вьетнам улустуң эргежи хүлээп көөрү-дүр. ВДР-ниң болгаш МВР-ниң Революстуг түр чазаашың делегаттары 1954 чылдың Женева дугуржулгаларының бо принциптерин доорамчыларын үргүлчүлеп турары дээш Американың Каттышкан Штаттарын буруудаткан.

Үүлгедигни ол көрген

ПАРИЖ. (СЭТА). Сураглыг америк актриса, тайбың дээш идепкейлиг демиселчи Джейн Фонда дайын өртү шыва алган Вьетнам Демократтыг Республикага барып чораан. Ол анда баргаш америк ужар чүүлдүң бомбалаашкынныарындан болган үрелиишкиннерин, тайбың чонуң таварыжын турар аар-берге, олум-чидиниг байдалын бодунуң караа-биле көрген.

Бо бүгү араатанныг үүлгедиишкиннер ВДР-ниң чонун уаун-соксаал чокка өлүрүп, узуткан турарының дугаймын хереченеп турар-дыр деп антреса Ханойга АФП агентилелдиң корреспондентизинге медегээн. Ынчалаа-даа ВДРниң улузунуң хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демиселин үргүлчүлээрингe бижыг шиитпирлиниге чүү-даа шаптыктап шыдавас деп ол чугаалаан.

Агрессорнуң кемниг үүлгедиглериниң дугайында документ

ХАНОЙ. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның ВДР-ге удур даймының улам күштелдирин турары-биле холбаштыр АКШтың империалистериниң Вьетнамда араатанныг үүлгедишкиннерин иетеп хынаар талазы-биле комиссиязының дыңнадыын вьетнам болгаш даштыкы журиалистериниң парлалга конференциязынга парлаан үндүргеп.

Бо чылдың апрель айдан июльдуң бирги чартыынга чедир америк ужар чүүл Соңгу Вьетнамның мөжуларынче болгаш хоорайларынче 7.547 катаи ужудуушкуннарны кылганыны ол дыңнадыгда демдеглээн.

Оон-биле кады АКШ-тың 7-ги флодунуң корабльдериниң үгер-бооларын Хайфон портаи эгелээни. Виньлинь девискээринге чедир ВДР-ниң эрнин дургаар дүн-хүн чокка боолап келгеп.

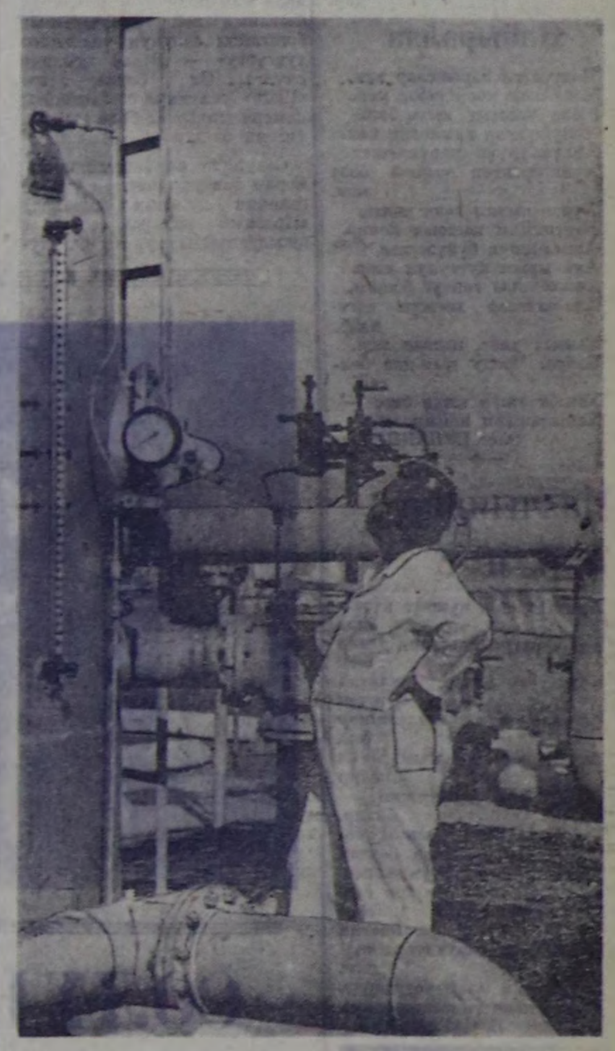
Долу эвес сананшкын ёзугаар алырга, америк самолёттар болгаш шериг корабльдерден Соңгу Вьетнамче 83.076 бомбаларны болгаш снарядтарны октаап, бооладп.

Ол ыяаын эрткен үш ай дургузунда АКШ-тың самолёттары Соңгу Вьетнамның улуттуг хемнериие чалдарның эң чугула дээш 58 участоктарынче, чүүл-бүрү 46 суттарынга тудутларынче 130 удаа агаардап, халдап бомбалаан болгаш боолаан. оон түңнелиинде 1000 хире бомбаны оптаап. Америк ужар чүүлдүң чалдар болгаш плотиналарже халдаашкынпарының түңнелиинде чон иитиинден хой өлүмчидин база болгузаап.

АКШ-тың ужар чүүлү 17 мөжуларже, Ханой болгаш Хайфон ыяаын дыка хой улуг-улуг хоорайларже халдаашкыннарны кылып турган.

Можу төнү Ниньбинь болгаш Хонгай хоорай долузубиле увуктаттынган. Оо ыяаын 60 ажыг школалар, 32 эмчи албан черлерн, оон иштинде 22 эмнелгелер, 30 хире хүрээлер, буддий дуганнар база үрелген, он-он күрөөлзагыйлар, чонга эргежок чугула бөрөөнүр үндүрүп турар үлетпүр будүрүге черзөри база үрелгилээп.

Америк ужар чүүл Соңгу Вьетнамның порттарының чоогунче болгаш хеннер аъсынче 6.200 миналарны болгаш магнитгиг бомбаларны октаап.

Барымы талаы нефть монополияларымы болуп турган «Ирак петролеум компани» дээр компаниияны Ирак Республиканың революстуг командылал чөвүлели 1972 чылдың июль бирде үндүрген хоойлузуун ёзугаар национализастаан. Ол компанин ирак нефтинин барык бежен чыл дургузунда казып ап, даштыкыже үндүр садыглаан, хөй ажыкконсаанын ап келген.

ЧУРУКТА: ирак специалистер нефть казып тыварының нарын керекселерин бүзүрелдиг башкарын турар.

А. МАТЮШИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

нацыларның эки туразы-биле каттыжарынче чүткүүр ужурлуг.

Национал айтырыының талазы-биле марксизчи теорияның айыткан түүлдерин эгезинден тулуунга чедир практикага боттандырарын ыңчаар билирп пролетар интернационализминиң принциптеринге, ажылчы чон массаның эргежыктарынга, Россияга социалистиг революцияның тиилээнинин түңнелиинде тургустунган байдалдарга, революцияны улам ынай чедишкиннинг хөгжүдериниң негелдеринге таарыжып турар. Аныяк Совет республиканың иштинге болган оон ламшкар болуп турган оон ынайгы бүгү болуушкуннар В. И. Ленинниң айтырыгны шиитпирлээрингe чүвеин оттуур ханы билирин болгаш төөгү талазы-биле шынныың бадыткап турар.

Социалистиг революцияның чорудулгазы улам ынай ханыланнынан Совет эрге-чагырга Украинага (1917 чылдың декабрь 25-те), Белоруссияга (1919 чылдың январь 1-де), Азербайджанга (1920 чылдың апрель 28-те), Бухарага (1920 чылдың октябрь 8-те), Арменияга (1920 чылдың ноябрь 29-та), Грузияга (1921 чылдың февраль 25-те) тургустунганы чарлаттынган. Оон соонда Совет эрге-чагырга Ортаа Азияның бүгү черлерингe тургустунган турган.

Чаа тургустунган республикаларның, оон иштинде РСФСР-ниң аразынга пролетаржы интернационализминиң принциптеринге үндезилеттинген күрүнелер аразының харылзаалары тургустунган. Акы-дүнма социалистиг чурттарның аразында ам туруп турар харылзааларның үндезилеттинин тургустунарынга оларның дружулгазы база улуг роллу ойнаан.

Совет республикаларның аразынга харылзааларның дүрүмчүп доктаагап бааазы болза, баштайында Совет Россия-биле оске республикаларның аразында эвилелдешкен шериг-экономика талазы-биле керээлер болуп турган. Ол болза пролетаржы интернационализминиң төөгүдүг документилери болуп турганнар. Ол документилер болза каттышкан шериг организациязының болгаш шериг командылал черлерин, база ол ышкаш чамдык ажылагый черлерин тургузарын көрген турган. Чаңгыс-ааи дипломаттыг толаа черлерин дыштыкы чурттарга тургузуп турган.

РСФСР-ниң чазаа бүгү талаыг дузаламчызын оске республикаларга көргүзүп турган. Улусчу эрге-чагырганы бүгү черлерге быжыглаарынга ол чүгүлэ ужур-дузалыг болган. РСФСР-биле чамдык республикаларның аразында, ылаңгы УССР-биле 1918 чылда-ла федералдыг харылзаа дугайында чугаалажышкын эгелээн, ынчалаа-даа дайын байдалы турган үеде чамдык девискээрлерни түр ышкынган турган чорук чугаалажышкынны доозарынга шаптык болган.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунарын төөгүнүң хөгжүдезининиң оруу эргежок чугула чүүл кылдыр негеп келген. Ынаыг эвилел чокка империалистиг болгаш хамааты дайынының база интервенциязының үрегдээни будүрүүчү күштерни катап тургузары, чаңгыс ааи планныг социалистиг ажыл-агыйны тургузары, чурт байлаанын, күш-ажылдың курлавырын чөптүг болгаш долузу-биле ажылдарын хандырары, ажылчы чонпарының чаагай амыдыралын чайгылыш чок өстүрери, культура талазы-биле революцияны боттандырып чорудары берге турган. ССРниң Эвилели чок турган болза, совет республикаларның хамаарышпас чоруун камгалап алыры, империалистиг агрессияга удур камгаланыр арганы хандырары, улустар аразының харылзаазынга чогуур черни эзлээри берге турган.

1922 чылдың төнчүзүнде болган Бүгү-украинаның Советтериниң VII съездизи, Бүгү-белоруссияның Советтериниң IV съездизи, Закавказье Советтериниң I съездизи болгаш Бүгү-россия Советтериниң X съездизи улустарның тура-соруун барымдаалаан, ССРЭ-ни тургузары эргежок чугула-дыр деп көрген. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелин тургузар дугайында 1922 чылдың декабрь 30-де хүлээп алганы Советтериниң I бүгү-эвилел съездизиниң төөгүдүг шиитпири социалистиг демократтыяның хеделимшкининиң илереэшкининиң үлегер-чижээның партия болгаш совет органнарының партия болгаш совет органнарының инициативи-биле Закавказье республикаларның федерациязын тургузар дугайында саналының талазы-биле 1921 чылдың ноябрьда В. И. Ленинниң бижээни айтыышкыннарын долузу-биле барымдаалаан, анда дүүштүр ол белеткеттинген болгаш хүлээп алдынган турган: «федерация дугайында айтырыгны партияның болгаш ажылчыннарның база тараачыннарның чугаалажып көөрүнге калбаабиле тургузар, федерация дээш пропагандаиы шиитпирлии-биле чорудар болгаш ону республикалар бүрүзүнүң Советтериниң съездилерин чамчыштыр артырер...» (Ленин, Чогаалдарының долу чыындызы, 44 т. 255 арында).

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургузуунуң үндезининге демократтыг централизминиң принциптерин салган, ол болза бир талазында ниити күрүнеиниң кол-кол шиитпирлиг түүлдериниң политиказын тодаргайлаарда болгаш чорударда төнчүттүнген турар, эске талазында, бодунуң херээн шиитпирлээринге, чаңгыс эвес орулганы чедип алырының оруун база арганарын шилип алырынга эвилелдешкен республикалар калбак бот-эргелиг болгаш бот-тывынгыр чогаадыкчы болуру болуп турар.

ССРЭ бүгү талаыг дузаламчызын эске республикаларга көргүзүп турган. Улусчу эрге-чагырганы бүгү черлерге быжыглаарынга ол чүгүлэ ужур-дузалыг болган. РСФСР-биле чамдык республикаларның аразында, ылаңгы УССР-биле 1918 чылда-ла федералдыг харылзаа дугайында чугаалажышкын эгелээн, ынчалаа-даа дайын байдалы турган үеде чамдык девискээрлерни түр ышкынган турган чорук чугаалажышкынны доозарынга шаптык болган.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунарын төөгүнүң хөгжүдезининиң оруу эргежок чугула чүүл кылдыр негеп келген. Ынаыг эвилел чокка империалистиг болгаш хамааты дайынының база интервенциязының үрегдээни будүрүүчү күштерни катап тургузары, чаңгыс ааи планныг социалистиг ажыл-агыйны тургузары, чурт байлаанын, күш-ажылдың курлавырын чөптүг болгаш долузу-биле ажылдарын хандырары, ажылчы чонпарының чаагай амыдыралын чайгылыш чок

ССРЭ Эвилелиниң тургузуп турар үеде демократтыг централизминиң принцивинге үндезилээн социалистиг федерациялың хевири туруп турган. Бажан РСФСР-ни тургусканда ол баштай-ла күрүне федерациязының мырнай чаа хевири болуп ол тывылган. Совет федерация болза, бир нациязың газазындан өске бирээзинге кандыг-бир хевиринң күүчүлешкинин кылыры шуут чок болгаш улустарның аңы-дүнмалыкы кады ажылдажылгазынга, национаддар аразының көрүшпес чоруун чок кылырынга, ажылчы чонга ёзулуг, ол калбак демократияны хандырбышаан, төп черге-даа, чер-черге-даа эрге-чагырганы боттандырарынга ол таарымчалыг байдалды хандырып турар.

В. И. Ленинниң, Коммунистиг партияның тургусканы хой националдыг Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели нацыларның болгаш биче улустарның каттыжыышкынының дээдн хевири болуп турар.

ССРЭ бүгү — эң мурнакчы социалистиг индустриалдыг болгаш көдээ ажыл-агыйлыг, эртем-техниктиг дешилгенин авангардында чоруп турар, төрээн чуртуң камгалаар күштүг, бедик хөгжүделиг чурт. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болза национал онзагай байдалдарны овазырымчалыг барымдаалап коруп, социалистиг национал культураны хөгжүтүшаан нацыларны болгаш биче улустарны чоорту улам ынай чөөкшулаштырарының, акы-дүнма республикаларны хөгжүдерининиң политиказын шын чорудуп, бистин чуртуң улустарының чаңгыс эвинин илерлиишкизи болуп турар.

Социалистиг нацыларны бүгү талаыг хөгжүдериче бөлгаш чоорту чөөкшулаштырарынче угланымшкынны шын боттандырбышаан, партия болза, кижилерниң төөгүлүг чаа иитилели — совет улус тыптып тургустунган Совет Социалистиг Республикаларның сынып дивес Эвилелин быжыглап турар болгаш моон соңгаар-даа быжыглаар.

ССРЭ бөгүн делегейге кара чаңгыс социалистиг күрүне эвес. Капиталпзминиң, социал болгаш национал парналдың, сөөк-язы ылган дорамчылаарының системазынга деңнегейниң социалистиг системазы үдур туруп турар. Социализминиң делегей системазының өөскөөни болгаш хөгжүп турары болза акы-дүнма социалистиг чурттарны каттыштырып турар күрүнелериниң болгаш улустарның социал-политиктиг база ажылагый талазы-биле чаа иитилелди тургустуруп турар дугайын хереченеп турар. Бо иитилелдиң быжыгып сайзырарына, иитилелдиң амыдыралын революцчу ёзук-биле өзе чаартырына, ССРЭ-ниң улустарының каттыжкан күштери-биле сайзырангай социалистиг иитилелдиң тургускаын, эң нарын болгаш, оон-биле кады эң чугула чүүл болур национал айтырыгны шиитпирлээнии бүгү делегейниң үдээп көргени совет дуржулга аажок улуг ужурлуг болуп турар.

Социал болгаш национал хосталга дээш демисежип турар чурт бүрүзүнге бо дуржулга улуг-дузалыг боолуп турар.

Борис ТОПОРКИН,
юридика эртемнериниң доктору.

(АПН).

ШЫН

Дөртку арын 1972 ч. июль 22

Тес-Хем кыдыраажындан үш шүлүк

Тева

Хөл-өөш унуп өрү алзы
Хөлгем муңгаш тутсуп ор мен.
Кедээмде бо хүрең тева
Кегженип каан шөлээн чыдыр.
Баткар акый баглаан боор дээш
База катап көре бердим:
Шимчеш дивес, караан көрбес,
Шип-ле шимээн чыдар болду.
Кайгай бертеш чеде бердим —
Каткан-хуураан дириг боорлан,
Болат даштан чазап, сиңгибип,
Бойдус чураан тева болду.

Берт-Даг кызы

Берт-Даг суурга чеде бергеш,
Бергеден-ле үндүм, эштер.
Меңээ бир кыс чедип келгеш:
— Мендии!—дээштиң холуң сундуу.
Сагыш өөрүп, уткуй баргаш,
Шала дүрген «Экии!» дидим.
Чалыы уруг холдарымны
Селбийн силгип туруп бердиң.
— Канчап бардың, дүнмаңай?—дээш
Харып сестип, сүртей бердим.
— Шүлүкчүлер келбее боорга
Шүгүмчүлеп тур мен!—дейдир!

Найыралда

Чодураага барыксаар мен.
Чону-биле көөрекседр мен.
Чоон чаштыг кызы-биле
Чолужуксап алыксаар мен.
Хүлүмзүрүүн көрүкешпин
Хүнөөректеп чырый бээр мен.
Хүрең кызыл хөөг чаагы
Күзелимнп кыпсып келир.
Ажыл-ишчи бүдүжүнге
Аян ырым куттулуп кээр.
Аажы-чаңы топтуг боорга,
Ала-чайгаар хөөнүм чымчаар.
Кымыл диве, адавас мен,
Клара. Чооду кым-даа болгай.
Хамык ужур ында эвес —
Ханылашкан найыралда!

Олег СУВАКПИТ.

Малчыннар бис

Арыг сеткил, күштүг күзелбиле
Ада-чурттуң идегелин алган бис.
Чолувусту алдар, мактал бүрүзээ
Чоргаар, эрес малчыннар бис.
Болган чок-ла дагыы дөгеп келир
Бойдус-биле демисежип билир,
Төрээн чуртка шынчы бараан болган
Төлептиглер одуруунда эрес-тер бис.
Партияның чонга айтыы бистиң
Базым бүрү соруувуска чалгыы.
Хүлээлгеңи ылап чогударда,
Күштеривис үндезини ында.

В. САГАН-ООЛ.

МУЗЕЙ-БАЖЫҢ

И. С. Тургеневтиң музей-бажыңына чайгы сезонның эң-иңнеп тура келген муң дуаарлыг экскурсия болуун темдеглээн.

Далчылар «Шөлүүтүүрүкчүүн бажыңында» делгиирлери көөр, эрги шагның парын, алдарлыг романны бижээн чер — «Рудиниң бедеканың» сонуургаар, «оруг ценаның хуулгаларынга» дар кыдыр адаан Славиной өлге баар болгаш Тургеневтиң дендии улуг дуб ыяжын сонуургаарлар. Кижи аңаа аргаш, Иван Сергеевичиниң журнун бичии-ле журнуу арынга: «Кажан силер ласскоеге келзинерге, мээң мунээмден бо бажыңга, садга сөгүрүп, мээң эң ынак турум болур дубка-даа мөөйип көрүнер...»—деп, чуаланаңым дораан-на сактып аар.

Делгем болган чиңгир коаан, кончуг чараш обмак ерде чоотка чаа доорбаштерлан тудуп каан коргал крыалыг улуг ыяш бажың көсүп келген. Оон оң талазында ырлыы даш терим туруп урар. Ол даарга 1906 чылда ртенин калган бажыңны отап өттүндүр тутканы олур. Ол катап тутқан бажыңга чөгээлчүнүң тураскаалдыг итература музейи ажыттынган. Аның үеде Орелда кадаалаттының чыдар ком саңы, ургенстиң хуу эдилелдери, ажың шитинең херекселдери турунда турган чергелериге елгеттинер.

И. ПОЛУШИН.
СЭТА-ның корр.
СПАССКОЕ-ЛУТОВИНОВО, ОРЕЛ ОБЛАСТЬ.

ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур

НАЙЫРАЛ БОЛГАШ ДУЗАЛАМЧЫ

Хоочун журналистиң сактыышкыны

1. БАШТАЙГЫ СОЛУН

1925 ЧЫЛ. Ынчаарда тываларның боттарының солуудаа, помуу-даа, оон туржук, боттарының дылынга ужукбижии-даа чок турган. Аныяк Тыва Арат Республиканың бүгү албан черлери албаннып бижик хереглерин моол бижик-биле моол дылга чорудуп турган-ва болгай.

Ынчалза-даа Улуг Октябрьның салдарындан өскээн Тываның улустуң революциязыбиле хостанган турттуң, оон арат чонунуң амыдыралы Тываның бодунуң солуун үндүрериң негей берген. Ынчангаш 1925 чылда Тываның араттың революстуг намының Төп Комитедп Тываның солуунун үндүрериңге дузалажы көргүзер дугайында дилегпи Тывага чурттап турган орус чонунуң «Красный пахарь» («Кызыл тараачын») солуунуушуң редалциязынга киирген.

Ол солуннуң редакциязының ажылдакчылары болдунар-ла аргаларны хереглеп турган, Тываның эң баштайгы солуунун моол дылга парлап үндүрериңге дузалашкан. Ол солуннуң баштайгы номери 1925 чылдың август 31-де «Эрге-шөлээ тыскан Тываазы амгы үениң солуу-биле «Хостанган Тыва» деп ат-биле парлаттынып үнген. Солуннуң эге адынып чанында мынча деп бижээн: **Таңды Тываның арат намының Төп Комитеди Тываның хөй араттарының баштайгы солуун үндезилеп тургусту»** — (Моол дылдан очулга). Ол болза, амгы «Шын» солуннуң баштайгы номери ындыг ат-биле ынчан үнгени ол-дур.

Солуннуң ол баштайгы номерия ынчаар, канчап үндүргенинии дугайын ынчаарда «Красный пахарь» солуннуң ажылдакчызы турган Ф. Пудалов Москваның «Красная печать» («Кызыл парлалга») деп журналынга «Таңды-Тывада баштайгы национал солун» деп эге-биле бижээн.

Үжүк-бижии чок улустуң дылынга солун үндүрери кавчап-даа болдунмас турган. Ынчалза-даа «Красный пахарь» солун аңаа доктаавайн, баштай бодунуң ярынарынга чамдык бичии үүлдерни орус үжүк-биле Тыва дылга парлап үндүрүп, шенелде кылган. Болдунуп болур турган.

Ынчалза-даа солуннуң тыва дылга эвес, а моол бижик-биле моол дылга үндүргеи дугайы үстүнде чугаалаттынган. Ону типограф үжүү-биле эвес, а хол-биле бижээш, литограф дажынга шилчидип, оон ковудедип парлаан. Солуннуң материалдарын литограф аргазы-биле парлаарынга таварыштыр сазынга бижинриңге албан черлериниң шыырак бижиир кижилерни мобилизастап алган дээрии Ф. Пудалов бодунуң үүлүнде бижип турар.

Бир эвес орус солун — «Красный пахарь» солуннуң ажылдакчылары оралдашпаан болза, Тываның болунуң солунун баштайгы номерлериниң ынчаарда парлаттынып үнери берге, харып-даа болдунмас турган.

Тыва чазактың Москвадан чагыдып алган моол бижиктиң типограф үжүктери чедип келгенде, тыва өруүкүлерни база орус солуннуң типографиязының өруүкүлери өөреткен. Олар солуннуң материалдарын моол дылга тыва өруүкүлерге өрүдүп алгаш, ону солуннуң ярынвары кылдыр ыыскаарын баштай боттары кылып берип турганнар.

Баштайгы чылдарда ийи солуннуң типографиялары ийи аңы турган. 1929 чылда ийи типографиянын каттыштырган.

2. ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ

1930 ЧЫЛДЫҢ ЧАЙЫНЫНДА мен типографияга өөреникчилеп киреримде типография ынчаарда амгы Культура министерствозунуң бажыңынга турган. Бистиң өрүүр сазбырывыстың турган чери ам министрниң кабинеди ол чүве.

Ынчаарда типографияның ажылчыннарының составы ёзулуг интернационалчы турган. Тыва оруүкүлер бистерии хевилелдиң техниказынга өөредип турганнар орус эштер Скомороков, Петров, Луканин болгаш оон-даа өскелер. Бистерге хелемечи боон үргүлчү дузалажыр үгбевес парлакчы хакас Татьяна Спирина чүве. Улан-Батордан чаладып келгеи моол оруүкүү эживис бааа бар. Ынчаарда парлаар машиналарны хол-биле долгаар турда, ону долгаар ажылчыннар дөрт кижи — ийи кыдат, бир орус, бир корей ажылчын. «Шын» солуннуң редакторундан аңгыда кол ажылдакчызы Гомбоин деп бурят эш бар. Солуннуң материалдарын хол белетээр, корректорлаар болгаи өске ажылдарын кылыр турган.

Бо дээрге хой улустарның төлөөлекчилериидее тургустунган ёзулуг-ла найыралды, бот-боттарынга дузалажыр сырый каттышкан коллектив турган. Найыралдың, бот-боттарынга дузалажыр чоруктуң үжүр-дузазын мен эң-ве баштай ол коллективтиң кежигүнү боор, аңаа ажылдап турганы көрүп, билген мен.

Орус өруүкүлер өрүзөпиң нарын техниказын биске өөретпишаап, моол дылды билбес-даа болза, солуннуу биске чыскаап дузалажыр турган. Олар үүле моол бижиктн өрүп шыдавас турган, чүге дизе моол дылды билбес кижиге ону оруүру черле болдунмас. Тыва бижик чогаттыва бергеиде, орус эштер харын-даа тыва дылга өрүүр апарганнар —тыва бижик моол үжүк дег тудуштурар демдектерлиг эвес, а аңгы-аңгы үжүктерлиг.

3. ЭШТЕР ТУРДА

ЫНЧААРДА «ШЫН» СОЛУН ийи дылга үнүп эгелээн —тыва болгаш моол дылдарга. Тыва дылга үндүрер материалдарны белетээрии болгаш ону номчуп корректорлаарын бистиң башкыбыс А. Пальмбах кылып турган, а моол дылдаазын эш Гомбоин күүседир. Олар ынчаарда чамдыкта макет-даа кылбайн боттары оруүкүлер чапкынга кээп турун алгаш, «моңу маңаа», «моңу мынчаар», бо материалдарны бирги ярынга, оон өскелерии ындыг ярыннарга, мынчаар чыскаар деп айтып бээрге, бис ол ёзугаар чыскаар турдувус.

1936 чылда меня «Шын» солуннуң харыысалгалыг секретарынга киирген. Эң баштай мен чогум чүнү, кавчаар кылырын билбес турдум. Бистиң редакторувус М. Лоидуп мурнунда солунга ажылдап чорбаан болгаш, солун ажылын база эки билбес турган. Ынчаарда солуннуң ажылдакчылары хөй авес—редактор, секретарь, араткор суртакчызы, очуддуруукчу-корректор, машинакчы—ол-ла чүве.

Секретарь кижи солуннуң македин кылыр, ол ынчаарда билбес кижиге нарын берге турган. Ынчангаш «Вперед» («Бурунгаар») («Красный пахарьны» «Вперед» деп адаан) солуннуң ажылдакчыларының солун македин кылырын көрүп, олардан суме айтырар турдум. Ол солуннуң редакциязы ынчаарда бистиң-биле кожа—амгы «Шын» солуннуң редакциязының чанында уруглар садының кудээзы турар бажыңчыгашка турган. Орус солуннуң ажылдакчылары биске дыка-ла дузалажыр, телеграфтан алган материалдарының бир хоолгазын биске бээр, ССРЭ-ниң төп солуннарындан «Шын» солунга чүнү очулдуруп алза чогуурун биске сүмелеп бээр турган.

Бистер бодувустуң эдлчээвисте орус солунда эштериниске дузалажыр чүвевис база бар. Ынчаарда ол солуунга тыва чонунуң амыдыралындан материалдар ховар келир, оларга ындыг материалдарны бодувустуң очулдурукчувуска очулдуртуп-даа бээр, азы утказын чугаалап бээривиске, боттары орустан бижип-даа алыр турган.

Нарын берге очулгалар бола таваржыр. Ындыг үелерде үргүлчү-ле орус солуннуң ажылдакчыларынга барып, сөстериниң болгаи домактарының утказын тайылбырладып алыр, азы Пальмбах башкыны чалап алыр турган бис.

Үжен чылдарның эгезинде «Шын» солун редакциязынга орус чөвүлекчилер база ажылдап турган. Ылангыя чөвүлекчилеп турган эштер Лебедев, Езерский олар солуннуң ажылдакчыларын — кадрларын өөредип, өстүрериңге улуг дузаламчыны көргүскеннер. Олар тыва дылды билбес-даа болза, солуннуң померлерин планнап, македин кылып бээр. ындыг үелерде кандыг материалдарны парлаарыя, үүлдерии бижиндерии сүмелеп бээр турганнар. Чөвүлекчилер чок турар үеде бар-ла, келген-не материалдар-биле солун үндүрер турган, олар келген соонда солуннуң номерлерни тускай сорулгалыг, планныг, үениң байдалынга таарышкан кылдыр үнер апаргап. Ындыг чорукту тыва солуннуң ажылдакчылары чүгле орус эштериниң дузаламчызы-биле, арга сүмеан-биле чедип алган деп чүвени ам улуг өөрүшкү-биле сактыр-дыр мен.

1937 чылда М. Лоидуп Москваже өөренип чоруй баарга, оон орнунга мени редакторга томуйлаан. Ол үеде шын авес үзелдиг чамдык кижилер ТАРИ ТК-ның Политбюрозунуң хуралында «солуннуң редакторувуң бичии оолдар томуйлавайн. Маңнай-Байыр ышкаш хоочун, дүргүлгелиг кижилер ажылладыр болза эки-дир иийин» деп тургузаар дижир чүве. Ынчалза-даа бистер орус солунда эштериниң дузалажыр чызы-биле, оларның үлегер дуржулгазын ажыглап турган, назында Төп Комитединиң биске көргүскен идегелии ажылга бадыткап, көргүзүп шыдаар турган бис.

Орус эштериң дузаламчыдеткимчезиниг идегээш, дыка парыя берге чүүлдерии-даа сегирип алыр турган бис. Мынчыг бир таварылганы ам сактыр-дыр мен. К. Маркстың мөчээн хүнүн таварыштыр үнер солунга үндүрер дээш К. Маркстың хөөрүнге Ф. Энгельстиң чугаазын очулдуруп алган бис. Ол дээрге дыка берге очулга болган, чамдык эштер шыдаттынмас берге-дир дээш сөксаар-дыр деп-даа турган чүве. Ынчалза-даа Пальмбах башкывыс чазап алгаш, ол очулганы редакторлаткаш солунга үндүрүп ап шыдаан бис. Ол башкывыс авес болза, ону күүседип алыры болдунмас туган кижи. Ынчангаш бистиң улуг-даа, бичии-даа бүгү-ле ажылывыска чажам дивейн ак сеткиидии-биле дузалажып турган А. Пальмбах башкывысты кажан-даа утпайн, ону өөрүп четтиримнии-биле кеазде сактып чоруур бис.

Ынчаарда «Шын» солунга редакторлап турумда, «Вперед» солуннуң редакторунга В. Ганеч совет элчин черинге ажыттынышаан, дакыпсап турган. Ол болза Г. Димитров биле кады Германияга судталып турган кижи болгай. Мен үргүлчү-де оон-биле сүмележип турган мен. Ылаңгыя Октябрь байырлалы ыяшкаш чугула хүннериин номерии планнаарда анаа чеде бергеш, ол солуннуң планыбиле танышаар турдум. Эш Танеч бодунуң планын хоолгазаа алырын сүмелевейн, солун бүрүзү-боду тускай арынын болур ужурлуг деп, бистиң солуныу кандыг арынныг, утка-шынарлыг кылдыр үндүрериң сүмелеп бээр турган. Шынаа-ла ол эштиң сүмезин ёзугаар кылып алырыскаа, солуннувус багай эвес кыдыр үнүп турган.

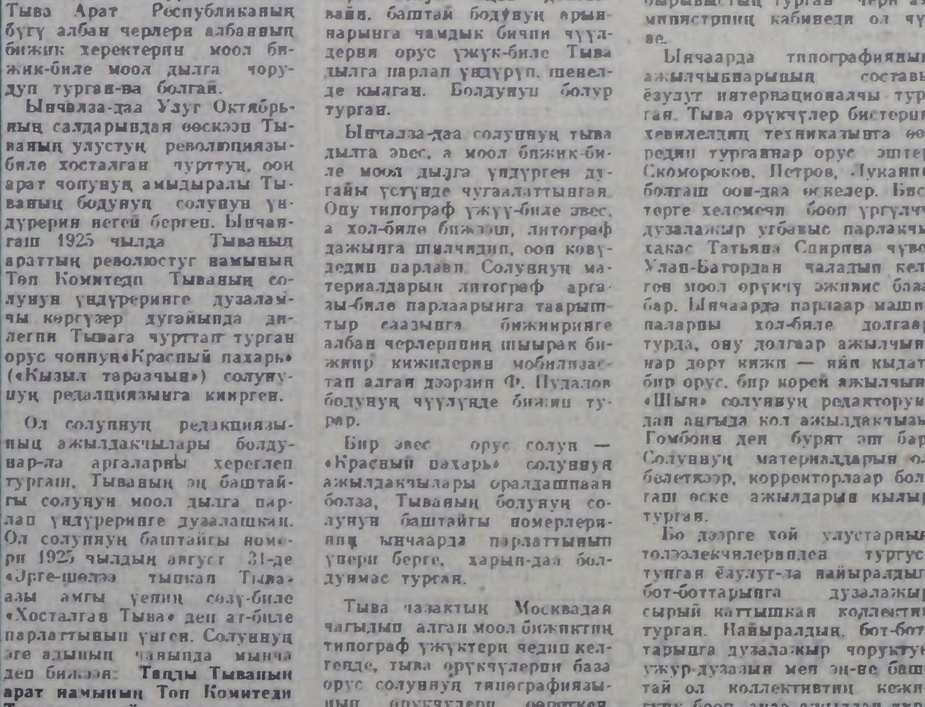
Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде орус солуннуң ажылдакчыларын В. Ананьин болгаш М. Пахомов олар-биле кады ажылдап, олар-биле үргүлүү сүмележип, оларның дузаламчызынга даянып турган бис. Ынчангаш солуун парлалга шуугумчулуг ажылдап турган үемде үргүлчү-ле орус эштериниң дузаламчызынга даянып, оларның дүржулгазын ажыглап, сүмезин дыннап кёлгеи бис. Ол бүгү партияның солун ажылдакчыларынга дазыган хүлээлгезиин күүседириңге кол чүүл боон турган деп ам шуут чугаалап болдур.

Ам бистиң солун парлалгавыс совет удыстарның дузаламчызының, бүлүүбас улуг пайыралының ачызында ынчаар-даа ажыок сайзырап хөгжээн. Бистиң парлаттывыс ам совет парлалганың чарылбас кезээ, оон бир отряды болуп турар. Улустарның улуг пайыралының бай ырлалы — Советтер Эвилелиниң тургустуунуның 50 чыл ооргага белоткелдиг хүнүнүнде Тываның солуун ажылдакчыларынга совет улустарының төлөөлекчилериниң дузаламчызын сактырга дыка-ла өөрүшчүг-дүр.

Бистиң Тываның бүгү-ле эки, чаагай чүве, улуг, биче ажыл-үүле бүрүзү улустарның улуг пайыралының ачызында ынчаар-даа ажыок сайзырап хөгжээн. Бистиң парлаттывыс ам совет парлалганың чарылбас кезээ, оон бир отряды болуп турар. Улустарның улуг пайыралының бай ырлалы — Советтер Эвилелиниң тургустуунуның 50 чыл ооргага белоткелдиг хүнүнүнде Тываның солуун ажылдакчыларынга совет улустарының төлөөлекчилериниң дузаламчызын сактырга дыка-ла өөрүшчүг-дүр.

Бистиң Тываның бүгү-ле эки, чаагай чүве, улуг, биче ажыл-үүле бүрүзү улустарның улуг пайыралының ачызында

Б. ХӨВЕҢМЕЙ,
персоналдыг пенсионер.

Белоруссиянын Янка Купала аттыг күрүенин академиктиг театры «Трибунал» деп шин-биле Москвага көргүзүүн эгелээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде белорус улустуң немец эжелекчилерге удур демиселин ол шинде көргүзүүн турар.

ЧУРУКТА: шиидеп үзүндү. Солагай талазындан оң талазынче: Полина — БССР-ниң улустуң артизи Г. К. Макарова, Сыродоев — артист В. В. Кудревич, Терешко Колобок — БССР-ниң алдарлыг артизи Г. С. Овсяников, комендант — БССР-ниң алдарлыг артизи П. Ф. Дубашинский.

М. СТРОКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Солун-на-дыр

Июль айның эгезинде Мөңгүн-Тайга районнуң ажылынчылери бистиң республиканың хөгжүм-шин театрының артистериниң солун концертин улуг сонуургал-биле көргеи. РСФСР-ниң алдарлыг Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мувзуктуң шоодулгуг ырларын, Алексей Хуурак биле Аракчаа Хертектиң жонглёр талазы-биле көргүскеи чамдык оюнварын чыыларга чон көргеш, оны магадаан.

Ук артистерниң солун программалыг концертин, ыракгазак «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң ажыл-ишчилерн база көргеи. Республиканың хөгжүмшин театрының артистери сеолгу чылдарда бистиң районга үргүлүү кээп, солун концерттерии көргүзүп турарыя ажыл-ишчи чон өөрүп четтиргенин илередип турар.

Б.-Д. САЯ.

СОЛУН ҮҮЛДЕР ДУГАЙЫ

ӨРТЕМЧЕЙНИҢ «ДООЗУННУГ КОКПАЛАРЫНДА»

Ленинградтың эртемденнери бичии-бичии планеталарның — астероидтериниң моонелешкеи черии өртемчейниц эң-не «хайымныг орук болдурир» деп адап турарлар. Олар — дээр бүдүмелериниң дыка хөй үскүлежишкиннеринден тывылган сылдыстар-дыр. Амгы үеде бөзин Марс биле Юпитериниң орбита-оруунуң аразында даш бүдүмелериниң үскүлежишкиии боон, «дээрииң чаа-чаа улчумалдары» тыптыы турар.

Эртемде биладинии турар 1700 ажыг астероидтериин хемчээлиниң болгаш шимчээшкиниинің дугайында электроннуг саналга машиназының статистиг саналшкынналрындан ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Теоретиктиг астрономия институдунуң эртемденнери ындыг түңнелдя кылганнар (хөнаг планеталарның моонелеген черинде ниитиэп-биле 120 муңдан эвээш эвес дээр бүдүмелдерн шимчеп чорун турар дең шийлээн). Оон-биле кады орбитазының ниити элементтилеринбиле домейлежип турар элээн каш астероидтерии тодарадыр аргалыг болган. Ол болук бүрүзү-ле хүп системазының бир оң улуг эге планеталарының артыкчылары боон турары толаргай.

Бо талазы-биле шинчилелдериниң авторларының бирээзи профессор Г. А. Чеботарев астероидтиг «бичии планеталарның» ниити саны чүстен ашпас, а олардың ниити хемчээли элээн каш чүс километр боон турар деп тодаротказ. Чуурудгаи чаштавыларының кол массазы бичии планеталар моонелешкиниинде артып калган, а оон өскелери кожа планеталарның соруназының салдарындан «чаштагылый» берген болгаш метеорлуг шуужуушкунларны болдурган.

Амгы үеде бөзин астероидтериниң моонелешкиии хүп талазынче калбарбышаан, улам улгадып турарын математиктиг шинчилелдер көргүзүп турар.

Н. КОНСТАНТИНОВ,
(СЭТА-ның корр.).

Ленинград.

ОТТУГ ЫЯШТЫҢ ТЕМПЕРАТУРАЗЫ ЧҮҮ ХИРЕЛ?

УССР-ниң Эртемнер академиязының Харьковта куду температураның физик-техниктиг институдунуң эртемденнериниң белгеи берген чугаалыг-ла найыралды, бот-боттарынга дузалажыр сырый каттышкан коллектив турган. Найыралдың, бот-боттарынга дузалажыр чоруктуң үжүр-дузазын мен эң-ве баштай ол коллективтиң кежигүнү боор, аңаа ажылдап турганы көрүп, билген мен.

Орус өруүкүлер өрүзөпиң нарын техниказын биске өөретпишаап, моол дылды билбес-даа болза, солуннуу биске чыскаап дузалажыр турган. Олар чүгле моол бижиктн өрүп шыдавас турган, чүге дизе моол дылды билбес кижиге ону оруүру черле болдунмас. Тыва бижик чогаттыва бергеиде, орус эштер харын-даа тыва дылга өрүүр апарганнар —тыва бижик моол үжүк дег тудуштурар демдектерлиг эвес, а аңгы-аңгы үжүктерлиг.

3. ЭШТЕР ТУРДА

ЫНЧААРДА «ШЫН» СОЛУН ийи дылга үнүп эгелээн —тыва болгаш моол дылдарга. Тыва дылга үндүрер материалдарны белетээрии болгаш ону номчуп корректорлаарын бистиң башкыбыс А. Пальмбах кылып турган, а моол дылдаазын эш Гомбоин күүседир. Олар ынчаарда чамдыкта макет-даа кылбайн боттары оруүкүлер чапкынга кээп турун алгаш, «моңу маңаа», «моңу мынчаар», бо материалдарны бирги ярынга, оон өскелерии ындыг ярыннарга, мынчаар чыскаар деп айтып бээрге, бис ол ёзугаар чыскаар турдувус.

1936 чылда меня «Шын» солуннуң харыысалгалыг секретарынга киирген. Эң баштай мен чогум чүнү, кавчаар кылырын билбес турдум. Бистиң редакторувус М. Лоидуп мурнунда солунга ажылдап чорбаан болгаш, солун ажылын база эки билбес турган. Ынчаарда солуннуң ажылдакчылары хөй авес—редактор, секретарь, араткор суртакчызы, очуддуруукчу-корректор, машинакчы—ол-ла чүве.

Секретарь кижи солуннуң македин кылыр, ол ынчаарда билбес кижиге нарын берге турган. Ынчангаш «Вперед» («Бурунгаар») («Красный пахарьны» «Вперед» деп адаан) солуннуң ажылдакчыларының солун македин кылырын көрүп, олардан суме айтырар турдум. Ол солуннуң редакциязы ынчаарда бистиң-биле кожа—амгы «Шын» солуннуң редакциязының чанында уруглар садының кудээзы турар бажыңчыгашка турган. Орус солуннуң ажылдакчылары биске дыка-ла дузалажыр, телеграфтан алган материалдарының бир хоолгазын биске бээр, ССРЭ-ниң төп солуннарындан «Шын» солунга чүнү очулдуруп алза чогуурун биске сүмелеп бээр турган.

Бистер бодувустуң эдлчээвисте орус солунда эштериниске дузалажыр чүвевис база бар. Ынчаарда ол солуунга тыва чонунуң амыдыралындан материалдар ховар келир, оларга ындыг материалдарны бодувустуң очулдурукчувуска очулдуртуп-даа бээр, азы утказын чугаалап бээривиске, боттары орустан бижип-даа алыр турган.

Нарын берге очулгалар бола таваржыр. Ындыг үелерде үргүлүү-ле орус солуннуң ажылдакчыларынга барып, сөстериниң болгаи домактарының утказын тайылбырладып алыр, азы Пальмбах башкыны чалап алыр турган бис.

Үжен чылдарның эгезинде «Шын» солун редакциязынга орус чөвүлекчилер база ажылдап турган. Ылангыя чөвүлекчилеп турган эштер Лебедев, Езерский олар солуннуң ажылдакчыларын — кадрларын өөредип, өстүрериңге улуг дузаламчыны көргүскеннер. Олар тыва дылды билбес-даа болза, солуннуң померлерин планнап, македин кылып бээр. ындыг үелерде кандыг материалдарны парлаарыя, үүлдерии бижиндерии сүмелеп бээр турганнар. Чөвүлекчилер чок турар үеде бар-ла, келген-не материалдар-биле солун үндүрер турган, олар келген соонда солуннуң номерлерни тускай сорулгалыг, планныг, үениң байдалынга таарышкан кылдыр үнер апаргап. Ындыг чорукту тыва солуннуң ажылдакчылары чүгле орус эштериниң дузаламчызы-биле, арга сүмеан-биле чедип алган деп чүвени ам улуг өөрүшкү-биле сактыр-дыр мен.

1937 чылда М. Лоидуп Москваже өөренип чоруй баарга, оон орнунга мени редакторга томуйлаан. Ол үеде шын авес үзелдиг чамдык кижилер ТАРИ ТК-ның Политбюрозунуң хуралында «солуннуң редакторувуң бичии оолдар томуйлавайн. Маңнай-Байыр ышкаш хоочун, дүргүлгелиг кижилер ажылладыр болза эки-дир иийин» деп тургузаар дижир чүве. Ынчалза-даа бистер орус солунда эштериниң дузалажыр чызы-биле, оларның үлегер дуржулгазын ажыглап турган, назында Төп Комитединиң биске көргүскеи идегелии ажылга бадыткап, көргүзүп шыдаар турган бис.

Орус эштериң дузаламчыдеткимчезиниг идегээш, дыка парыя берге чүүлдерии-даа сегирип алыр турган бис. Мынчыг бир таварылганы ам сактыр-дыр мен. К. Маркстың мөчээн хүнүн таварыштыр үнер солунга үндүрер дээш К. Маркстың хөөрүнге Ф. Энгельстиң чугаазын очулдуруп алган бис. Ол дээрге дыка берге очулга болган, чамдык эштер шыдаттынмас берге-дир дээш сөксаар-дыр деп-даа турган чүве. Ынчалза-даа Пальмбах башкывыс чазап алгаш, ол очулганы редакторлаткаш солунга үндүрүп ап шыдаан бис. Ол башкывыс авес болза, ону күүседип алыры болдунмас туган кижи. Ынчангаш бистиң улуг-даа, бичии-даа бүгү-ле ажылывыска чажам дивейн ак сеткиидии-биле дузалажып турган А. Пальмбах башкывысты кажан-даа утпайн, ону өөрүп четтиримнии-биле кеазде сактып чоруур бис.

Ынчаарда «Шын» солунга редакторлап турумда, «Вперед» солуннуң редакторунга В. Ганеч совет элчин черинге ажыттынышаан, дакыпсап турган. Ол болза Г. Димитров биле кады Германияга судталып турган кижи болгай. Мен үргүлүү-де оон-биле сүмележип турган мен. Ылаңгыя Октябрь байырлалы ыяшкаш чугула хүннериин номерии планнаарда анаа чеде бергеш, ол солуннуң планыбиле танышаар турдум. Эш Танеч бодунуң планын хоолгазаа алырын сүмелевейн, солун бүрүзү-боду тускай арынын болур ужурлуг деп, бистиң солуныу кандыг арынныг, утка-шынарлыг кылдыр үндүрериң сүмелеп бээр турган. Шынаа-ла ол эштиң сүмезин ёзугаар кылып алырыскаа, солуннувус багай эвес кыдыр үнүп турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде орус солуннуң ажылдакчыларын В. Ананьин болгаш М. Пахомов олар-биле кады ажылдап, олар-биле үргүлүү сүмележип, оларның дузаламчызынга даянып турган бис. Ынчангаш солуун парлалга шуугумчулуг ажылдап турган үемде үргүлчү-ле орус эштериниң дузаламчызынга даянып, оларның дүржулгазын ажыглап, сүмезин дыннап кёлгеи бис. Ол бүгү партияның солун ажылдакчыларынга дазыган хүлээлгезиин күүседириңге кол чүүл боон турган деп ам шуут чугаалап болдур.

Ам бистиң солун парлалгавыс совет удыстарның дузаламчызының, бүлүүбас улуг пайыралының ачызында ынчаар-даа ажыок сайзырап хөгжээн. Бистиң парлаттывыс ам совет парлалганың чарылбас кезээ, оон бир отряды болуп турар. Улустарның улуг пайыралының бай ырлалы — Советтер Эвилелиниң тургустуунуның 50 чыл ооргага белоткелдиг хүнүнүнде Тываның солуун ажылдакчыларынга совет улустарының төлөөлекчилериниң дузаламчызын сактырга дыка-ла өөрүшчүг-дүр.

Бистиң Тываның бүгү-ле эки, чаагай чүве, улуг, биче ажыл-үүле бүрүзү улустарның улуг пайыралының ачызында

Б. ХӨВЕҢМЕЙ,
персоналдыг пенсионер.

АФРАСИАБТЫҢ ЧУРУКТАРЫ

Самаркандзавың үйлевилеттининп туруустунган чери өртебуруунуң хоорайы —Афросиабтың бүгү делегейге сурагылаан чуруктарынга чаа чүүлдер немешкеп. Согдианың чагырыкчызы Вархуманның ордоозал-биле кожа турган улуг бажыңы казып, оон довураан арыглаан соонда Узбек ССРиин Эртемнер академиязының Археология институдунуң экспединиязы ханада сиилбип турган кылган чуруктарны тыпкан.

Ол чуруктар дыка тодаргай костур. Ханаңың оң талазында — ийи куш чурааи, оон бирээзи сугда эштип чоруур, а бирээзи — чаа-даа ужуп үнүп бар чыдар. Оон солагай талазында — граната-лардыг улуг тавакты чураан (Согдианага граната деп үнүттү бейлак дужуттуп демдээ кыдыр санап турган). Ол граната-ларны шинчилеп турган, чуруктарны бистиң эраның III—V вектеринде чураап деп тодарадыр аргалыг болган.

Афрасиабтың ордуларының чуруктарын ханалардан дужургеш, Самарканданың тургустунганының дугайында музейге делгээр.

В. ТИХОПОВ.
(СЭТА-ның корр.).

Самарканд.

Б. СПАССКИЙ — Р. ФИШЕР

БЕШКИ САЛЫГ

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Хөлшыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдааның бешки салыын делегей чемпионуну Борис Спасскиий сан 2,5:1,5 болуп, оон талазынче чайлып турда эгелээн.

Удурланыкчылар олариың баштайгы салыында таварышканы Нимцовичиниң камгалалын ойнаавзар. Ынчаарга бирги салыгда тиилелге делегей чемпионунуу болганыы билир болгай бис. Бо бешки салыгда тиилелге 28 көште Фишериин-биле доозулган.

Маргылдааның саны ам деп — 2,5:2,5.

«телевидение»

ИЮЛЬ 22-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Телемедээлер. 12.20 — Өөрүг телекөргүзүг. Уруглarга. «Чадаг-тергежи Димка». 12.25 — Спортчу программа. Теннис. Дэвистиң кубогу дээш. ССРЭ—Румыния. Тбилисиден дамчыдылга (Бижиндиге). 13.10— «Хөгжүмнүг киоск». 13.40 Өөрүг телекөргүзүг. Уруглarга. «Карандаштың болгаш оон өөруктериниң ужуралдары». 14.10 — Эфирде — «Чалыы иззын». «Че, кыстар!». Пионер вожатыйларының мартылдаалары. 15.40— Өөрүг телекөргүзүг. Эстрада концерти. 16.20—16.30—Чансар. 16.30 — «Ховуда бажынчыгаш». Уран-чечен фильм. 18.00— «Үе». Информастыг программа. 18.20—Өөрүг телекөргүзүг. «Шопения дыңнап ора». Концерт. 19.00—«Кинопанорама».

КЫЗЫЛДАН

20.30 — «Четчип орар иалын». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

22.00 — Ногаан Гуреге болган совет ыр фестивалының лауреаттарының концерти. Польшадан дамчыдылга (Бижиндиге). 23.00—«Үе». Информастыг дыңнаглыг. 23.30—01.00— Б. Шоу—«Пигмалион». Күрүенниң академиктиг биче театрының фильм-шиизи.

агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чиге чаап, дыңмырөөр. Барыыны утпаныышкынныг хаттыг дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 13—18, артыкларынга 20—25 градус чылыг болур.

Кыналга бүргээр, чаъе чаап, дыңмырөөр. Хаттыг күжү 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 20—22 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бодун дугайыңны меңээ чугаалап берем». 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сөөлгү форт» 15.30, 17.10, 18.45, 20.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өскелерден ажыр сыгырар». 9.00, 13.00 «Мана-ла, харын». (Дөрт үндүрүлге). 11.00, 15.00 «Перенк чечээ» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ужуп үнерии чоппаэренер» 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: «Тояанчы» (1, 2 сериялары), 13.40, 16.50, 20.10 шактарда.

Садып алыкчыларның кичээнгейинге

Хооркүүскомнуң «Кызылдың хоорсовединиң девискээринге арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселарын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» шиитпирии ёзугаар кадыг спирт суксуннарын (водканы, коньякты, а ол ышкаш 30 хуу болгаш оон-даа ажыг кызыл арагаларны) моон адаанда магазиннерге артеңгиниң 11 шактан кежээкиниң 19 шакка чедир садарын чоппаэрээн:

Оюн Кур-Седи кудумчузуунда	№ 37
Беспалов кудумчузуунда	№ 43
Титов кудумчузуунда	№ 2
Оң талакы арыкте	№ 42
Кал-Хем суурда	№ 11
Пушкин кудумчузуунда	№ 34
Студенческая кудумчузуунда	№ 35.

Суббота, воскресенье болгаш байырлал хүннеринде водканы болгаш 30 градустан ажыг оске-даа арагаларны сатпас.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторуун 24-63, редакторуун ораазкыларының 35-24, пропаганда киидизиниң 23-51, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киидизиниң 37-13, культура киидизиниң 23-51, сөлөө ажылагый киидизиниң 21-47, үлегпүр киидизиниң 22-64, чагаа киидизиниң 31-27, информацпа база совет тургузуу киидизиниң 20-60, буухалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейи барганза 32-75 телефоиче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравчен

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЯЛЫКТАРЫ, КАТТЫШЫҢДАР!

1925 чылдан үдезилеттинмес.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 23 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 172 (8940). Өртээ 2 кап

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕ...

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүдериниң күрүне планының 1972 чылдың баштайгы чартык чылында күүселдезиниң түңнелдерин аңаа чугаалажып көрген.

Агаар-бойдустуң парын байдалдары турза-даа бо чылдың баштайгы чартыында ССРЭ-ниң экономиказының хөгжүдерингө улам ынай чедиишкиннер чедип алдынган. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының продукциязын саарар, үлетүр продукциязының эң чугула хевирлериниң хей нурууун бүдүрер талазы-биле, дөмир-оруктуң чүк эргилдезиниң, мал ажылының кол продуктуларын садып алыр болгаш өске-даа көргүзүглер талазы-биле онаадгалары күүсеттинген. Үлетүр бүдүрүлгеэнниң хемчээли эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээргө, 6,8 хуу өскеп, пландан ажыр 3,3 миллиард рубльдиг үлетүр продукциязы саарткан.

СЭКП-ниң XXIV съездиниң беш чыл планының талазы-биле Директиваларынга дүүштүр чонуң амыдыралының деңнелиш бедидер талазы-биле 1972 чылы көрүнгөн хемчеглер боттарын турар.

План күүселдезиниң түңнелдерин чугаалажып көргүзүнгө эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң даргалары, ССРЭ-ниң чазааның министрлериң болгаш өске-даа кежигүннери киржип, 1972 чылдың баштайгы чартыында улус ажыл-агыйының чамдык адырларының ажылының талазы-биле чамдык саналдарны киргизээн.

1972 чылдың баштайгы чартыында план күүселдезиниң түңнелдерин ССРЭ-ниң чогуур министерстволарының, ведомстволарының болгаш эвилелдешкен республикаларның аймы-биле сайгарып көөрүн, бүдүрүлгелериң база тудугларының ажылында бар четпестерин узуткаар талазы-биле хемчеглерин ажылдап кылырын болгаш боттандырарын

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

ХОВУ-ШӨЛДЕРГЕ ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ ДЭЭШ

Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң комбайнери Анатолий Вечиканов Кызылда профессионал-техниктиг училищени дооскаш, калбак мергежилдиг механизатору атты алган. Ол амгы үеде бодунуң комбайнын чаа дүжүттүң ажаап алыышкынынга белеткеп, септелге талазы-биле бодунуң өөрүнге дузалап, техника септелгезинге идепкейлиин көргүзүнөн.

ЧУРУКТА: А. Вечиканов ажыл өөрүнде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Конкурс

СЭКП Таңды райкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар июль 25-тен август 25-ке чедир эң эки хову турлагларының дээш деп конкурсту чорудар. Оон кол соруглазы — дүжүт ажаап алыышкынынга хову турлагларын эки белеткээри, кедээ ажыл-агый техникалын бүгү талазы-биле белеткелдиг болуруп чедип алыры болуп турар. Ол талазы-биле шаңналдарны тургускан, ооң негелделерин ажылдап кылган.

Конкурска идепкейлиг киришкен, бирги черни алган хову турлаан СЭКП райкомунуң выпели-биле шаңнаар, телевизорлуг база бээр. Ийиги база үшкү черлерни алган хову турлагларынга база телевизорлар бээр.

Конкурстуң түңнелин үлдүрүп турар, машина, техниканың септелгезиниң шыырын, хову турлагларының кайы хире эки дериттингенин бүгү талазы-биле хынап көөр. Кескү агитация талазы-биле бай-далды, чүнар-бажыңнар, кызыл-булуңнар-биле кайчаар хандыртынганын база барымдаалаар.

БЕДИК-БЕДИК САРААТТАР

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң сигенчилери соолгу үениң каад хүннерин эки ажыглап турар. Ниитизи-биле ажыл-агыйның шынаа-шолдеринде сигенниң үнүжү бо чылын багай эвес. Ынчангаш чайгаар үнген сигенин кезип, оңу болдүрүп, сараатпан турар.

Июль 21-ге чедир ында 300 гектар черниң сигенин кескен, 190 тонна хөнээнеттингөн болгаш 200 тонналы сараатпан алган. Ажыл-агыйда сиген кезилдези-биле чергелеттир будук-бүрү белеткелиш шалыкып чорудуп турар. Ол-ла үеге чедир ында 8 тонна будук-бүрүнү белеткеп алган.

• • •

Ооң кожазы Жданов аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемининг белеткелиниге чаа кирип турар болза-даа, баштайгы сараатпан көстүп келгилээн.

Совхозта мал чемин белеткээр ийи бригадазы Чодураага болгаш Ийи-Талга тургускан, оларны кижилер-биле, техника-биле бүрүү четчелеп. Ооң-биле кадыы ыяыстыг бода мал фермаларында сиген белеткээр түскай звеноларны тургузуп, түс-түс малчыннарга планныг онаалгаларны бергилээн.

Баштайгы хүннерде ында 208 гектарның сигенин кестиргөн, 53 гектар черниң сигенин бөлдүргөн. Чодураа салбырда 24 тонна сигенни сараатпан апкан.

(БИСТИҢ КОРР.).

Тук тывыскан

Тожуунуң «Тоора-Хем» совхозунда мал чемининг белеткели шапкынчаан. Ында 16 звено мал чеми белеткеп, аразында чарыштыг ажылдап турар. Олар четпир санныг техника, дериглелер-биле хандыртынган. 300 ажыг тонна сигенни сараатпаан, силосту база салып турар.

Сигенчилер аразында чарышка эң Товуттуң удуртканы Тос-Булуң бригадазы биргн одурупта киргөн. Ажылды эки организастаанды дээш, СЭКП-райкомунуң болгаш райүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун совхозка тывыскан. Ол совхозтуң алы дээш, күш-ажылдың алдарының түгүн район төвүнде көдүргөн.

Х. КИМ-ООЛ.

Сиген, сенаж

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажыл-ишчилери меде шолуудеп 200 тонна сигенни кескөн, ооң-биле кадыы тускай траншеяга чүс тонна ажыг сенажты салгаан.

Мал чемининг белеткелиниге механизмнерни калбак ажыглап турар, ында механизастаттынган дөрт звено сигең кезилдезин калбарткан. Трактористер Б. Сайыл-оол биле Ч. Алдын-оол сараатпакчы машиналарны билдилиг башкарарлар.

Совхозтуң Эйлиг-Хем салбырында черниң аайынга дүүштүр аяттыг сигең-кезер машиналар-биле, хол кадыырлары-биле база сигеннн кезип киргөн.

(БИСТИҢ КОРР.).

Депшилгелиг арганы ажыглаары-биле

ДҮРГЕН. Тываның кедээ ажыл-агый дүржулга станциязынга колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының, специалистериниң семинарры болуп эртиен. Ацаа мал чеми белеткээриниң депшилгелиг технологиязының болгаш хорудунуң хаттап үрелир чоруу-биле демиргежиниң арганарының дугайын семинарның киржикчилери танышкан.

Семинарның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. К. Филиппов киришкен болгаш ону удуртуп эрттиргөн.

СЭКП обкомунуң кедээ ажылагый килдизиниң эргелекчизи М. Е. Абрамов, дүржулга станциязының директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы В. Д. Нагын-оол, ол-ла станцияның мал чеми будүрелиниң талазы-биле килдизиниң эргелекчизи В. М. Сахаровский олар хорудунуң хаттаң үрелир чоруу-биле демиргежир хемчеглериниң, малга хоолудуг, четчир чемнерни белеткээриниң депшилгелиг арганарын ажыглаар талазы-биле чорудуп турар ажылдарының дугайында плелкелдерни кылган.

Семинарның киржикчилери сенаж салырын, сигенни дүрген салгывадып кургадырын, витаминниг сигең далганын белеткээрин херек кырынга корүп, станцияның дүржулга коргузуглуг культурлуг одары-биле танышкан болгаш хөрүнүң үрелирнге удур техниканы ажыглаарының арганарын сонуурзааннар.

(БИСТИҢ КОРР.).

ССРЭ-ниң УАЧД—Совет Эвилелиниң юбилейинге

Совет улустуң экономика, эртем, культура хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннерни канчаар ен эки болгаш чайынналдыр көргүзерил—ол дугайында чугаа июль 21-де ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезиниң кол комитединиң хуралынга болган. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга делгелгенин белеткелиниң дугайында плелкелдерге болгаш дынналдыларга демделээни болза, делгелгенин девискээриниде делгегилээн чаа делгиирлер совет улустуң амыдыралы найыралының болгаш кадыы ажылдажылгазының дугайын, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар болгаш беш чылдың даалгаларын күүседир дээш демиселге ажылчы чоннарның чарыжының дугайын тоогун турар.

ССРЭ-ниң чедиишкиннериниң улуг коруддези эвилелдешкен республикаларның хүннери болган турар, ол хүннер сентябрь 8-тен декабрь 18-ке чедир эртер. Чаа тематикалыг делгелгелер, ооң иштинде химиз индустриязының, аныяктарның эртем-техниктиг чогаалылгазының дугайында, өскелээ делгелгелер ажыттынар.

(СЭТА).

САДЫП АЛЫКЧЫ „ЧЕТТИРДИМ“ ДИЗИН

Бөгүн—Садыг ажылдакчызының хүнү

Киевте парын автоматтар будүрериниң дүржулга заводу бо чылын будун чартык миллион рубльдиг бараанарын будүрер.

ЧУРУКТА: техниктиг контроль килдизиниң контролёру комсомолчу Валентина Тычина амыдыралга хереглээр белеп деталдерни хынап олур. Будүрүлге оларны чыл иштинде 100 муң хирээп будүрер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тоску беш чылдың чылдарында совет садыгның бараан саарылгазы 42 хуу өзер. Ол болза эртнен беш чылга бодаарга, чонга 65 миллиард рубльге хөй үлетүр болгаш аъш-чем бараанарын саткал турар дээни ол-дур. Бо санларны ССРЭ-ниң садыг министриниң оралакчызы С. А. Трифонов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Садыгны хөгжүдери болгаш болбаазырангайжыдары беш чылдың кол соруглазы — чонуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралын улам бедидери-биле шуут холбаалыг дээрзин ол демдеглээн.

Чаа беш чыл эгелээнинден бээр будун чартык чыл эртнен. Ол-үеним баштайгы он мийи айларында чуртта бараан саарылгазы 10,4 миллиард рубльге ковудээн. 1971 чылдың ол-ла үези-биле деңнээргө, чон бо чылын бараанны 5,3 миллиард рубльге хөйнү садып алган.

Бараан талазы-биле хереглелдин садыгның тускай эртемниглери үргүлчү сайгарып турар. Ур ажыглалдың чүүлдери — соодукчулар, хеп чуур машиналар, телевизорлар, доозун сорудуруктулары, радиоприёмниктер, шактар-биле чонуң хандыртыныр турары дүрген өзүп келген. Бажың иштиниң хереглелдеринге, хевистерге, амыдыралды каастаар чүүлдерге негелде улуг. Аъш-чемниң эң үнелиг барааннарын — этти, эът болгаш сүт продуктуларын, катчымисти чоннуң садып алыры көвүдээн. Хереглелдиң ындыг шугум-биле өзүлдези ог-бүдеерниң бараан садып алыр аргазының элээп өскенин көречидеп турар. А ол чорук үлетпүрүүн-даа, садыг ажылдакчыларының-даа мурнунга улуг хүлээлгени онзаштырып турар.

Чоннуң бараан талазы-биле хандырылгазын экижидерн магазинверни, ниитиниң чемненилгезинин будурулгелерни, складгарны, соодукчуларны тударының хемчээлдериниң, темпилериниң, оларны амгы үеним техникалы болгаш транспорту-биле хандырарындан хөйү-биле хамаржыр. Ол сорулгаларга күрүне хөй акшахерегнини чарыгдап турар. Чижээ, эрткен чылын күрүне ол сорулгаларга бот-хандырылганын 5 муң магазинин ажыткан.

Бот-хандырылганың садыгларының ажыглаары садыгга-даа, садып алыкчыларга-даа улуг ажыктыг, ооң кол чүүлү — бараан садып алырының шаг-үезин ийи катап кызырып турары болур. Харын ооң үжүрүнда беш чылдың дургузунда депшилгелиг ол арга-биле ажылдаар 150 муңнан эвээш эвес садыг будурулгелерни ажылдырып көрүнген.

«Универсал» — бо дээрге чоокта чаа тывылган сөс. Ол — аъш-чемниң бүгү бараанарын садар, бот-хандырылгалыг улуг магазин деп чүвени чон ам билир апарган. Садыгның ындыг будурулгелери келир үеде көдээр. Амгы үеним дерилгелери, касса болгаш хемчээл хереквелдери-биле чепсегленген ындыг магазиннер садып алыкчыны хандырарының шаг-үезин эң улуг-биле кызырар. Бот-хандырылганы үлетпүр бараанарының магазиннеринде база калбаа-биле неппередип турар. Чылдың эгезинге чедир хандырылганың ол депшилгелиг хевиринге чуртта бар универмагтарының 16 хуузун шилгиткен.

Ниитиниң чемненилгезинин черлери чуртта хүнүүн-не 72 миллион турар. Бе де столо ресторанн дернин киижи чед ва болза гезинин ылангыя хозтарга, ге дурге агыйжыла Хары уг жиин хүн ваяларны, бөгө чыл

Садыгн нилгезини четкизин херектин ке бир ч регнел б турар үле ланиялары дери болу фабрикала кылыглар тургулаан гай.

Чоннуң экижидер, болгаш н зинин аъ даа аъдэш шиитпирл

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕ...

«АВТОМОБИЛЬ ОРУКТАРЫН БОЛГАШ СЕПТЕЛГЕЗИНГЕ К СОВХОЗТАРНЫҢ, ҮЛЕТПҮР ТУДУГ БОЛГАШ ӨС БҮДҮРҮЛГЕЛЕРНИҢ БАЗА ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ КИ ДУГАЙЫНДА» РСФСР-Н СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУ ЧЫЛДЫҢ АПРЕЛЬ 7-ДЕ ЧА ЧҮҮЛҮНГЕ ӨСКЕРИЛГЕЛ ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СО ПРЕЗИДИУМУНУҢ Ч

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадзры болза:

1. «Автомобиль оруктарының тудуунга болгаш септелгезинге колхозтарның, совхозтарның, үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш оске-даа будурулгелериниң база ажыл-агый организациялариның кирзилтезинин дутайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1959 чылдың апрель 7-де Чарлыныц 3 чүүлүнге өскерилгелерни (РСФСР-ниң Дээди Совединиң Ведомостары, 1959 чыл, № 14, арын 241) мынчаар тайылбырдап киирер:

«3. Чер-черниң автомобиль оруктарының тудуунга болгаш септелгезинге киирилтирер колхоз, совхоз, будурулге, ажыл-агый организация бүрүзүнге ажылдарның хемчеглин чылда мынчаар докталдыр:

а) колхозтарга — колхозтуң күш-ажыл кылып шыдаар кежигүн бүрүзүнге 4-тен 6 чедир хүн нормаларын, колхозка хамаарыжыр чүк автомобили, трактор, экскаватор, кран-чүдүрүкчү, чер кастырар, орук кылыр машина бүрүзүнге, тыртар дириг күш бүрүзүнге 2-ден 4 чедир хүн нормаларын ажылдап кылыр;

б) совхозтарга — оларга хамаарышкан чүк автомобили, трактор, экскаватор, кран-чүдүрүкчү, чер кастырар, орук кылыр машина бүрүзүнге 3-тен 4 чедир хүн нормаларын ажылдап кылыр.

в) ыяш-үлетүр ажыл-агый-дарынга, үлетүр, транспорт, тудуг болгаш оске-даа будурулгелерге база ажыл-агый организацияларынга — оларга хамаарышкан чүк автомобили, трактор, экскаватор, кран-

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Прези

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президи

МОСКВА, 1972 чылдың июль 21.»

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

...т-Хөлдүң амылчын кооперациязын-...ның бирээзи. Ам оң Суг-Аксы суур-...вп турар, садып алыкчыларга эви-...ультуразын бедидер, бараанның ас-...р дээш чүтүлдүүн моргүскен.

...ныңдан бээр 50 чыл болур оюнга ...арышка мириштишаан, ай саныңда ...планның онаалгаларын садыгны үр-...урар. Бо чылдың ийиги кварталының ...мнем, чартык чыл планын база ажыр

...Ховалыг Красноярскиниң коопера-...ервдилгө-биле өөренип, суурда хөй-...пкейлиг киржип, амылынга моргө-...ар.

...садыгны Татьяна Ховалыг.

А. КОВАЛЕНКОНУҢ фотозу.

СӨКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Москваның болгаш Ленинградтың садыг болгаш пинтиниң чемненилгезиниң ажылдакчыларының эгелээшкинин деткөн социалистиг чарыштыны республиканың садыг будурулгелери болгаш организациялары калбартып турар. Олар хандырылганың культуразын улам бедидер, чоннуң негелде-херегелиин хандырар, тоску бөп чылдың ийиги чылының планныг опаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган.

Бүгү чүрттө ишкаш, республиканың садыг болгаш пинтиниң чемненилгезиниң ажылдакчылары бөгүн боттарының чаңчыл болган байырлалы — Садыг ажылдакчының хүнүн ССРЭ-ниң чартык үүс чыл юбилейинге үлүштүр күш-аныпчы кодурулүшкүнүг байдалында үткүп турар.

Чоннуң чаагай чорууп бедидер дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыпкынының ачызында бистиң республиканың чонунуң садыг хандырылгазында улуг базымнарны бо байырлалда демделевес арга чок. 1944 чылда, хөй национальдыг ССРЭ-ниң составынга ТАР-ның кирген үезинде, Тывага садыгның 142 бөдүүн будурулгелери, 22 столовая болгаш буфет ажылдап тургаш. Амгы үеде 657 магазин, үүрмектеп садар 662 садыг будурулгезин, 204 столовая, кафе база ресторан бар. Аны үүрмектеп садар садыг четкизи 4,6 катап, пинтиниң чемненилгезиниң четкизи 2,8 катап оскен. Ол үениң иштинде үүрмектеп садар бараан саарыгазы 27 катап ковудээн.

Бо чылдың бирги чартыында эртнен чылдың ол үезинде деңнөөрге үлетүүр болгаш апып-чем бараанларын садары 4,6 млн рубльге, аны 6,3 хуу ковудээн. Чартык чылда республиканың мүрүне садыының будурулгелери бараан саарылгазының планын 98,6 хуу, оң иштинде пинтиниң чемненилгезиниң талазы-биле 101,7 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа пинтизи-биле республика бараан саарылгазының чартык чыл планын (столоваялар болгаш рестораннар үезин, респотребсоюзту болгаш өске-даа чамдык организацияларны саналаска) күүсетпээн дээрзин айтыр апаар. Ынчангаш ам кол сорулга болза, үшкү, дөртку кварталдарда бараан саарылгазының планын долуузубиле күүседирин хандырар дээш четпестерээн чогуур түүнел кылып, организакчы ажылды коллектив бүрүзүше күштелдирери болур.

Чоннуң ажыл төлевүрү озуп турары-биле кады олардың садыг алыр аргалыы соксаал чокша озуп турар болгай. Ынчангаш бо чылын эртнен чылга деңнөөрге элээн хөй бараанпарны ажылчы чонга садары кордүнгеп. Чижээ, трикотаж кылыгларны 700 муң рубльге, телевизорларны 300 кезекти, холодильниктерни 900 кезекти, мебельди 350 муң рубльге дээш оон-даа ыңай.

Республиканың садыг звеноларында ажылдап турар 7 муң хире кижиниң иштинде боттарының хөрээнин өзулут мастерлери садыгжылар, поварлар, товароведтер, экономистер, садыг будурулгелериниң болгаш организацияларының мергежиллиг удуртукчулары кевей. Кызыл садыгның коллективинде садыгжылардан № 46 магазинде Е. Д. Петрова, № 9 магазинде М. Иковшимова, № 13 магазинде Е. Климчук, № 5 магазинде З. Ашак-оол, универмагта эш Черепахина, Элегес-Аксы суурда столоваяның улуг повары Н. М. Матвиенко, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга кылдыгының магазин садыгжызы Г. И. Жульмина, Кызылда столоваялар болгаш рестораннар тресиниң № 1 столоваязында повар А. М. Тюлюш олар ышкаш оң-оң мурнакчыларга чоргаарлашыр бис.

Амгы үеде республикада совет болгаш кооператив садыының 350 тергиин, коммунистиг муш-ажылдың 1000 хире шалыпчызы ажылдап турар. Олар дээрге чоннуң хандырылгазы дээш бедик профессионал деңнелдиг ажылдап турар, чонга хүндүткелдиг эштер-дир.

Тываның хереглел кооперациязының ажылдакчылары боттарының байырлалын базы чедишкининиг үткүп, улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнге үлүг киприп турар. Чартык чылда бараан саарылгазының планын 100,8 хуу күүсеткен. Өвүр, Бай-Тайга, Таңды, Каа-Хем райолары, Сесөрлиг сельпозу, өске-даа коллективтер чарыштың мурнуку одуруудa, эки коргүзүглерлиг болганнар.

Күш-ажылга үлегерлиг, чонга авилеп-элдек, садыгның культуразын бедидер дээш кызымакай ажылдап келген кооператорлар хөй. Бай-Тайганың Тээли суурда столоваяның улуг повары Ч. Ш. Күжүгет, Кызылдың ач өстүрер ажыл-агыйының ажылдакчызы М. Д. Слободчикова, респотребсоюзтуң АТБ-зиниң чөлээчызы И. Д. Куцко, Тере-Хөл сельпозуның склад эргелекчизи Д. М. Мунзук, «Найырал» совхозта ажылчын кооперациязының магазин эргелекчизи Н. С. Почекай, Эрзин райпозуның даргазы Ленин орденинiң эдилекчизи А. Д. Ширин, Таңды райпозуның даргазы Тыва АССР-ниң садыгның алдарлыг ажылдакчызы М. С. Коломыслова, Бии-Хөм райпозуның даргазы П. И. Хомутов олардың болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчыларның аттарын бөгүн чоргаарал-биле адап турар бис.

Садыгның болгаш пинтиниң чемненилгезиниң улам ыңай хөгжүдүү автоматизаның, прибор тудуунуң, чүрттө техникти дешпилгениң хөгжүлдээн-биле амгы үеде сырый холбашкан. Бо чорук садыг кадрларындан бедик профессионал мергежилдиг болуруң негеп турар. Ол сорулганы пинтирлеп шыдаар артем-биллиглиг, мергежилдиг кадрлар бисте озуп турар.

Бараанпарны мөөң-биле сайгарар звенолар чартык чылда база чедишкининг ажылдаан. Садыг министерствозунуң баазазының коллективи планын ажыр күүседип, 744 муң рубльдиң бараанын плиндан ажыр чедирген, планнан ажыр 21,0 муң рубльдиң оруглагын киприп алган, саарылга чарыгдалы кудуланаан. «Ростекстильторг», «Росмясорыбторг» баазалары база чартык чыл планын чедишкининг күүсеткөн, оруглалыг ажылдаан.

Бо хүннерде садыг, пинтиниң чемненилгө черлериниң ажылдакчыларының мурнуда сорулга улуг. Садыгны дешпилгелиг аргаларын кадбаа-биле неперегдир, бар аргакурлавырларны долу ажыглаар херек. Ылаңгыя кодээде кол садыг организациялары — хереглел кооперациялары кодээ ажыл-агыйның артыкшылдыг продуктуларын чондаа садып алырын, дузалал будурулгелерин калбартыр дээш ажылды, ногаа, картофель, кат-чимис, моогу болгаш бойдустуң өске-даа байдаан белеткээриниң бар аргаларын долу ажыглаарывыс дии алыры чугула.

ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бүгү улустуң чарыжыга киришкиниин. Тываның садыг болгаш пинтиниң чемненилгезиниң ажылдакчыларының мурнуда чылдың планныг опаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү-де бар аргаларны ажыглаарынга бүрүн бүзүреддиглер.

Байырлал-биле, эргим эштер!

Т. САГААЧЕВ,
Тыва АССР-ниң садыг министри.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ МАГАЗИНДЕ

Беш кат бажыңның жырында «Детский мир» деп кээп. Ол бажыңның адакы каңдында «Уруглар чеми», «Уруглар хевин» деп каан ак бижиктер садып алыкчыларны чалаан-даа ышкаш кылдыр көстүп тургулаар. Мында хөй оруулдерлиг магазиннерни чүгле бичии уругларга таарышкан хептер садар кылдыр белеткээн. Улут-даа, бичии-даа кижилер ол магазинче эртеидеп кежээ чедир үзүк-соксаал чок шуужуп-ла тураалар. Совет садыг ажылдакчызының хүнүн бо магазинниң коллективи бедик көргүзүглерлиг уткаанын билип алгаш, оларның ажыл-ижи-биле танышар дээш чеде бердивис.

«Детский мирниң» товароведи Елена Куницкая мында садыгжыларның канчаар ажылдап турарын, оларның чамдык чедишкиннерин чугаалап берди. Бо коллективтиң кежигүннери колдуунда аныяктар. Ажылчы чонну эки шынарлыг барааннар-биле хандырар хүндүлүг сорулганы күүсетпишаан, бараан саарылгазының планнарын олар ай саңында ажыр күүседип келгеш. Товаровед план күүселдезиниң сапнарын адады. Бо чылдың бирги чартыында бараан саарылгазы 107 хуу күүсеттинген.

— Ол аразында Кызыл платьелиг, узун сынныг, шевергин уруг чеде хонуп келди. Чугааны кезек дыңнап тура, коллектив Кызылдың садыг кежигизиниң шилчилир Кызыл хатун чаалап алганын ол дыңнатты. Ол тушту бирги кварталдың социалистиг чарыжының тилекчизи болуп, шылгараал шаңнаткан. Ийи дуглаар кварталда коргүзүглер база-ла бедик болганын барымдаалаш, ол шаңналды хевээр арттырып ааан.

— Ам мурнакчыларывыс-биле сиздиргө таныштырып көрейн — дээш, демги товаровед кызыл платьелиг садыгжыже айыткаш:— Мурнакчывыстың бирээзи бо ийин, оон адын Галина Парахина дээр чүве — дидир.

Эш Парахина Иркутскиниң кооперативтиң техникумун дооскан. Ам «Детский мирниң» мурнакчы садыгжызы. Ол солдар салонунуң эргелекчиин. Коллективте комсомол аге организациязының секретары. Оон удуртуп турар кылдыын Совет Эвилелиниң тургустуунганындан бээр бежен чыл болур оюнга төлептиг ужуражыгының социалистиг чарышынга идепкейлиг киржип, бараан саарылгазының планын үргүлчү ажыр күүседирин чедип алган. Комсомол кежигүнү садыгжылар Ленинчи зачёттуң негелдерни база чедишкининг дужаагаан. Партияның XXIV съездиниң материалдарын өөренип дооскан. Олардан оң ажыг комсомолчу ураң-чүүл бөлгүмүнүң ажылында дактаамал киржип турар. Садыгжызар Александра Бобысеева оруе улустуң ырыларын өткүт, чараш ырдаары-биле, Нина Малахина, Таня Пахомова кашпагай, чиик танцылаары-биле корукчуларын магададып турарлар.

Ол-ла кылдыстиң садыгжылары ап-пайыралдыг ажылдап, коммунистиг муш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыр сорулганы салып алган күжениишкининг ачызында турарлар. Оон аңгыда уруглар салонунуң болгаш оолдар салонунуң кылдыстери база-ла социалистиг чарышка тилекчи боон келген. Чоннга эптиг ыядек, садып алыкчылар-биле чаагыомак чугаалажыр садыгжылар Валентина Тоцкая, Зоя Ооржак-оол, Галина Олейникова болгаш өскелер-даа хамаарышкан кылдыстерни эки бараанпар-биле доктаамал хандырып, магазиннің өрээлдерни арыг-шевер тургузуп, шимедо каастагазын чаартып ап турарлар.

«Детский мир» магазиннің бир онзагай чүүлү өрээлдерниң делгем, чыры болгаш бараанларны хереглекчилер боттары шилип садып алыр кылдыр таарыштыр тургусканы болур. Шак ынчалдыр организастаарга садып алыкчыларның эзлчег маназары эвээш болур болгаш садыглаашкынның чорудулгазы дүргеп болур. Мындыг аргаяның ачызында бараап саарылгазының хемчээли база өзүп турар. Дүргеп садыглаарының арга-дуржулгазын бо коллектив шын ажыглап турарының ачызында бараан саарылгазы хүвде-ле он ёес муң рубль чодип турар.

Мурнуку одурутда туруп турар бо коллективтиң мурнунда салган сорулгалары болгаш бедиткен хүлээлгелери ай, квартал саңында ажыр күүсеттинип, оларның күш-ажылчы чедишкининиң ССРЭ-ниң тургустуунганындан бээр 50 чыл юбилейинге тураскаатты ыяып, ол чедишкининер улам-на быжыглаттынып турар. Мында садыгжы аныяктарның кол сорулгаларының бирээзи болза, садыглаашкынның культуразын бедидери, садып алыкчыларның сагыш-сеткилин бичии-даа хомудатпазы, садыгны бүрүзү билиг-мергежилиг доктаамал бедидери ол болур дээрзин комсомолчу садыгжы Валентина Оюн, Лариса Морозова ужуражыгавыс үезинде аңаа демдеглеп, ол сорулгаларны моон соңгаар-даа күүседиринге ниит чүткүлдүүн сагыпсеткилинден илергейлеп турдулар.

ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжылар (оң талазындан солагай талазынче) Л. Декабрь, Г. Парахина, В. Оюн олар.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотозу.

...БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

...ы «Ок-...лыынга ...ралды ...ал — ...ң ху-

...истри ...аткел ...ралы- ...олгаш ...нуу-би- ...лдың ...дирин- ...рының ...ол улуг ...чыл- ...ткы- ...ыктан. ...ының ...ң бо ...истыг ...ку 3,9 ...скеев. ...чоруу ...Алаң- ...кол- ...ывые ...лаашкы- ...ртken ...Едит- ...кие ...ың бо ...талап ...2 бы- ...ан. А ...аннын ...арын- ...рның, ...ус-тус ...озун ...ихота ...йүнү ...олгаш ...ойжу ...йдаң- ...рагаш- ...Хем- ... 86 ... 83 ...ын до- ...опала- ...лекчи- ...е эрт- ...дө 47 ...ыптыр ...алган ...ылын ...анай, ...галап, ...ң ара- ...охоз-

чарыш адырвын ажыл-ишчилериниң оргузунда улам калбаргаң. Ол чарыштa Белорус ССР-ниң болгаш Семипалатинск областың садыг организациялары тилекчи болуп турар.

Хуралдың киржикчилери СӨКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны улуг көдүрүшкүн-биле хүлээп алгаң.

Байырлыг хуралга СӨКП ТК-ниң, ВЛКСМ ТК-ниң аппараттының харысылгалыг ажылдакчылары, чамдык министерстволарның болгаш төп албан черлериниң удуртукчулары киришкеп.

(СЭТА).

...ЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАРЫВЫС

...тан эш Салчак Тойбу — 120 хураганнарны мецди камгалап доруктурган, ол ышкаш Хомушку Оолак, Адыг-оол Доңгак, «Тээли» совхозтан ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Серин-оол Хертек, Сащүү Салчак, Кадзар-оол Казаков, «Кара-Хөл» колхозтан Балчий Иргит, Николай Күжүгет, Дамба Салчак, Мандыл-оол Иргит дээш өскелерни-даа адап болур.

Районнуң ажыл-агыйлары чазың чажар бүгү тараа культураларын болгаш мал чемн культураларын 109,8 хуу күүсетиен, пинтизи-биле 8020 га тараа, мал чемн культураларын тараан, 46 га картофельди, ногаа аймаан тарын олурткан. Часкы хову ажылдарыга «Тээли» совхоз организастыг ажылдап киргеш, кыска хуусаада, бедик агротехниктиг хуусаада дооскан.

Чер ажылының мурнакчыларының саны чылдаң чылче ковудеп, арга-мөргежилп, билии бедип турар. Оларның пинтизи «Тээли» совхозтуң Хертек Сересдар, Делгер Мацнай, Күзүн Совет, Кончуң Ашак-оол, Бадыргы Бодаанооп, «Мурнакчы» колхозтуң Кара-Сал Бавуу, суттатчылардан «Тээли» совхозтуң Чылбак Хертек, Маскыр Чапаев, «Мурнакчының» Күжүгет Аккоол, Арбай-оол Хертек олар часкы сезонга социалистиг чарыштың тилекчилери болганнар.

Бирги чартык чылда районнуң кодээ Советтери иүрүнеге дүк дужаарының планын 172,3 хуу кылдыр, ыракта ажыр күүсеткеннер. Ооң иштинде Кызыл-Даг, Тээли, Шуй кодээ Советтер дүк планын колдуунда ийи катап ажыр күүсеткилээн. Беш чылдың ийиги чылының бирги чартында чедип алдыган чедишкининер районнуң ажылнщчилерин бөртүп, оларны сорук киприп турар.

Бистиң районнуң ажылагыйларының ийиги чартык чылда боттандырар сорулгазыры улут. Ажыл-агыйлар күрүнеге ам-даа 1280 тонна эштн, 141 тонна дүктү, 200 тонна сүттү болгаш 130 тонна тараанны дужаар. Бо чугула хемчегларни чедишкининг күүседирде малдың быжыг чем-суурун тургузуп, ооң базазын чогуур деңнелинге чедир кыска хуусаада, бедик шынарлыг белеткеп алыры болур. Ынчангаш бо чылын пинтизи-биле 13600 тонна бодүүн, 14000 тонна чулуктуг мал чемин, 3700 тонна мал чемн тараанны белеткеп, уруң алыр болгаш 170 тонна будукбүрүнү белеткээр, 60 тонна сенажты салырын районнуң ажыл-агыйлары хүлээнгеп.

Ол ышкаш малдың чайгы семиртилгезин организастыг чорудуп, ооң чиик өртемчиг продукцияны хөйнү алырын боттандырары чугула сорулганың бирээзи. Ындыг турбуже, районнуң ажыл-агыйлары мал чемин белеткээрииче чаа кирип турары четпес. Ынчангаш партия организацияларының, кодээ Советтер, тускай эртемчиглер, ажыл-агыйның удуртукчуларының мал чемн белеткеп алырының чугула үезин эрттирбейн, бүгү чонну, авыяктарны, малчыларны шаап мобилизастаары чугула.

База бир чугула айтырыг хөй кыргылдазын организастыг эрттирип, чаңгыс граммдаа чидириг чокка кыргып алыр дээш онза кичээнгейни угландырып, кыргакчылар ортузунга политмассалыг, кижизидикчи ажылдарны тускай эртемчиглерниң, удуртукчуларның талазындан күштелдирип, мал чуулдаазын эки шынарлыг эрттирери болур.

Районнуң ажыл-агыйларынга малдың кызыраар чоруун болдурбас, ооң эдержилгезин шын, эки шынарлыг, чогуур хуусаазында организастаары чугула. Районга пинтизи-биле 28000 баш хөйну, 500 баш кинстерни тарын боозадыры кордүнгеп. Хөй тарын боозадырыга 12 пунктуну бүрүн белеткээр болгаш ооң иштинде 4 пунктуның капитал септелгезин чорудары негеттинип турар. Херек кырында ажыл-агыйларның удуртукчылары, тускай эртемчиглер таныры боозадылганың пунктуларын септээринче ам-даа кирбээн, ооң дериг-херексалдерни четчелеп алырынче сагыш салбайн турарывыс четпес.

Малды тарып боозадырының мурнунда анай, хураганнарын үзер ужурлуг. Бо чугула кампания база боттанмайн турар. Ынчангаш хураганнарны үзеринче доп-дораан кирип, кыска хуусаада организастап доозары ээвээт тускай эртемниглерниң, ажыл-агый удуртумчуларының мурнунда хүннүң чугула айтырыы болу берген.

Районга күскү дужүт ажаап алыры политиктиг чугула ажыл болур. Бо хүннерде байдал-биле алырга септелгеге кирзе чогуур 24 тараа комбайннарының чүгле 7-зи, 11 тараа арыглаар машинаның чүгле 2-зи септеттингеп. Ол хамаанчок сиген кезер машиналар, дырбаашпар ам безин четче септеттинмээн болгай.

Районда пинтизи-биле силос ажаар 11 комбайн бар, оларның 10-нуң септээр ужурлуг. Силос ажаар үе чоошпулап келгеп. А бо хүнпердө оларның чаңгызы-даа белеп ээвес. Бо бүгүнү ооал чок күүседирн бистиң мурнувуста тургустунган соңгаарлаттынмас сорулгаларывыстың бирээзи болур.

Чайгы, күскү чер аңдарылгазы, ооң чайгы хайгаараал келир чылдың ээбек дүжүдүнүң үндезини болур. Бо чылын 1700 га чайгы, 1700 га күскү чөр аңдарылгазын районнуң ажыл-агыйлары чорудар. А херек кырында чайгы чер аңдарылгазын район чүгле 59,3 хуу күүседип, 1059 га чер аңдарган. Бо чугула ажылдың талазы-биле «Мурнакчы» колхоз онза хожудан турар. Чайгы чер аңдарылгазының хуусаазы эртип турар, күскүзүү чоокшулап келген. Районнуң кодээ ажыл-ишчилерин, механизаторларын бо ажылче мобилизастаары бистеп негеттинип турар.

К. САРЫГЛАР,
кодээ ажыл-агый эргелениниң начальныгы.

Малга быжыг чем-суурну тургузар

ДЕПШИЛГЕЛИГ, ЧАА АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

Республиканың шынаа-шөлдерин, алаак-шаттарын бо хүнперде бачым-чымыш ажыл-иштиң кижилери эзлей берген. Пинтиниң малынга четчир, эки шынарлыг чем-суурну тургузар дээш демисел түлүктээп. Мал чемниң белеткелинге чаа аргаларны ажыглаары сөөлгү чылдарда бистиң колхозтарывыста, совхозтарывыста элээп пептерегей апарган болгаш мыдыг аргаларның ажыктын ажыл-агыйлар херек кырында бүзүреп турар болу берген. Ол аргаларны бисте амгы үеде канчаар боттандырып турарыл? Бо айтырыгга харыыны силерниң кичээнгейиңцерге бараалгаттывыс, эргим номчукчулар.

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, бүгү ажылшчилериниң кол сорулгаларының бирээзи — малга быжыг чем-суурну тургузар талазы-биле боттарының бүгү-де бар арга-курлавырларын бүрүнү-биле ажыглаары болур. Ол талазы-биле доктаамал планнарны ажыл-агыйлар тургузуп алган болгаш амгы үеде ону боттандырып чорудары негеттинип келген. Бо юбилейлиг чылда бистиң республиканың ажыл-агыйлары 406 муң тонна бодүүн мал чемни белеткээр. Ол чиик эвес онаалда болур. Ооң-биле кады чулуктуг болгаш концентраттыг чемнерни бүдүрери дыка ковудээр.

Мынды улуг сорулганы күүседип алырынга мал чемни белеткээриниң дешпилгелиг аргаларын ажыглаары улуг ужур-дузалыг дээрзинге ажыл-ишчилер бүзүреп турар апарган. Оларның иштинде витаминниг сигеи далганың чүгле бо чылын бөзин республикага 500 тоннадан ээзээ эвээш белеткеп алыры көрдүнгеп. Бо беш чылдың төнчүзүнде ону бүдүрери биске 2000 тонна чеде баар.

Агаар-бойдустуң таарымча чок болу берген таварылгаларында чайгаар үнгөн сигеннн салгынпадып дүргеп кургадыры бодунуң ажыктыын бадыткап шыдаан. Ол аргабиле бо чылын бистиң ажылагыйларывыска 2150 тоннашы, а 1975 чылда 10750 тоннаны кургадып белеткээри кордүнүп турар. Ол ышкаш сенаж белеткели бистиң колхозтарывыста болгаш совхозтарывыста улам нептерегей апар чыдар. Бо юбилейлиг чылда ооң белеткелин 8 муң тонна чедирер дээн болза, беш чылдың төнчүзүнде 26 муң тонна чеде бээр.

Бо бүгү болза бистиң ажылагыйларывыска пинтиниң малынын баш сапын остүрерине, ооң продуктулуг болур чорууп бедидерине эгээртинмес арга-курлавырлар-дыр. Ол хемчеглер-биле чергелептир сиген кезер шыктарны үндезини-биле экижидип, ооң үүжүүнүң дужуттуруун бедидерин дең-дескн чедип аптар болзувусса, Тывага мал ажылы шапкы темпилер-биле хөгжүүр.

Бедик шынарлыг бодүүн чемнерни белеткээрин ковудирнге, нөстингеп сигенни куртавында-да сенаж кылдыр салыры кончуг ажыктыг даарын дуржулалар бадытнап турар. Ооң белеткелин республиканың ажыл-агыйларының шуптуунга чорудуп болур арга бар. Ону бобы болгаш салбанталчак баштыг хөй чылдыг бедик сыптыг сигеннердем белеткеп алыры аңна таарымчалыг болуп турар. Бобыларның чемнэи борбактадып турда, а салбактардыг сигеннн — үрезиннерн баш тыртып турда сенаж кылдыр белеткээр. Сенажты салырда ооң чорудулгаанының дес-дараалашкаан сагыыры эргежок чугула. Ындыг сигеннн кескен дораан бичии-де кевий бээрин маназаш, чалдай болуп алыр. Ооң бөлдүргеш, хээндектээр. Хээндектеп каан сигенлаашкынның культуразын бедидери, садып алыкчыларның сагыш-сеткилин бичии-даа хомудатпазы, садыгны бүрүзү билиг-мергежилиг доктаамал бедидери ол болур дээрзин комсомолчу садыгжы Валентина Оюн, Лариса Морозова ужуражыгавыс үезинде аңаа демдеглеп, ол сорулгаларны моон соңгаар-даа күүседиринге ниит чүткүлдүүн сагыпсеткилинден илергейлеп турдулар.

ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжылар (оң талазындан солагай талазынче) Л. Декабрь, Г. Парахина, В. Оюн олар.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотозу.

...ге азыг чүткүлдүүн сагыпсеткилиндеп илергейлеп турдулар.

...ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжылар (оң талазындан солагай талазынче) Л. Декабрь, Г. Парахина, В. Оюн олар.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотозу.

...ге азыг чүткүлдүүн сагыпсеткилиндеп илергейлеп турдулар.

...ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжылар (оң талазындан солагай талазынче) Л. Декабрь, Г. Парахина, В. Оюн олар.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотозу.

...ге азыг чүткүлдүүн сагыпсеткилиндеп илергейлеп турдулар.

...ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжылар (оң талазындан солагай талазынче) Л. Декабрь, Г. Парахина, В. Оюн олар.

О. ОХЕМЧИК.
Авторнуң фотозу.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ Республикалар ЭВИЛЕЛИНИҢ 50 ЧЫЛЫНГА

ЛАТВИ ССР

ТӨРЭЭН ЧУРТ

Ян СУДРА
Латви ССР-и
шүлүкчү

Балтиканың эриктерин эргип чораан,
Байлак пөштүт Урал болган Байкал чедир
Кала-даа бай чоруурумга латын мени
Хамык чонум, ынакшылдыг үткүп зар-дыр.

Иэнг чайын оруктарым доозун болган
Июль айның чечэ-биле айдыланыр.
Дерим ышкаш дамырак суг кылан чыдар,
Дедир салгын оок кырын суйбап ужар.

Аалдазымза, төрел чонум хундүкселя
Аккыр чадыг кырын ышва делгеттинер.
Часкаанзырап келириимге, оңнуктерим
Чалаа чер бис. Бараалы деп сөктүп келир.

Үнүм өткүт эвес-даа бол, ырлаттар мен.
Үем-чергем, сая улус бадырыттар.
Сактырымга, хөлдүг черим-Бүртвегим,
Шалын тырткан Энгур сыным улашканзыт...

О, не-Ада-чуртум, кандыг-даа ойдо кады-дыр бис.
Оттуг чүрек сагыш-биле дүнзаалажып тулушкан-дыр.

О, не-Ада-чуртум, созак болган хорумнарда
Отлу, кызын чеже соогу чыдыр ыйнаан...

Човаландың ирик богун хөөп турар
Чоргаар салгал өзүп турар магалыг-дыр.

Хилинчектиң ылчырбеанын үзе шапкан улуз
Хиндикпит дээр хүнүн моңге камгалажыр.
Эрги шагда элеп, түрээн маадыр чонум
Эриктерде границ дег быжыг деп бил.

Балаттарга кулдандырын, дарлаткан чон
Башкы түлүк тулчуушкунга бодун таныа
Күргеевис чогун ынчаар бактаагап ийин.
Күжү деминг бүлеге-даа каттышкап бис.

Ажыл-ишке эгиннер деп, детиишпинээп,
Ада-чуртуң күжүн улам быжыглажып,
Чуртувусту боттарывыс башкарбышаап.
Шуптувус бо эдлери боон чурттап чер бис.

Хамык бүгү кылган чүүдер бүгүдезин
Хайыралыг чуртувуска соңнелдивис.

Хайлып читкен кызыгаарны арта баскаш,
Ханы ынак делгеп чуртуң эргип чер ин
Соңгу болган мурнуу чүк-даа мөңээ хемнэ
Солаңгылыг улуг чуртуң судалы ышкы.

Чораан черим бүрүзүнде шынныг хөөйлү
Чогуп, бүдүп, чечектелип турар бөөр-дүр.
Латыптар кандыг чуртаар чорлар моң де
Ынак төрел оңнуктерим айтыртылаа.

Памир сынга аян тудуп ырлай бөөр мен
Байыр тудуп, таныжык эш бадыра бөөр.

Тинлелгелер, хүрештерге кежик чаа даап
Дилин балып, келир ойже чүүкүп ор бис
Каптагайның чырык чзагай даңын үткүй
Ханылашкак сая түрек чаңгыс апаар.

О, Советтерниң ыдыктыг дээн чырык хү
Октаргайны өргөөн кылдыр мөңээ бердиң!

Оруузундан М. ДОРЖУ

Риганың вагон тудуунуң заводунуң мар
ликадан дашкаар бөөнн сураглыг. Ында ду
электри болган дизел поездилерин болган
нарын будүрүп турар. Заводтуң будүрүп үнү
дерин чурттуң хөй-хөй хоорайларындан корут
туң трамвай участоту эң дээре коллективтерн
участок 250 хире вол вагонпарны эптеп кыл
Хоорай транспортунуң даштыкы хевирн б
чалыг байдалы слесарь-чынычалрның бинд
лындан улуу-биле хамаарлыр. Оларның ш
чыыкчы Михаил Крылотуң адын олаадан д
Ол заводта үзүрбн хире чыл ажылдап, бодуң
чедишкинниг күүседип келген.
ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың
М. Крылов.

Н. НАЗАРОВ

ЛАТЫШ КӨДЭЭНИН КЕЛИР ҮЕЗИ

Тоску беш чылда Латвия ССР-ге 25000 колхозчуну болгаш совхоз ажылчыннарын озалаан көдээ черлерден төп суурлерже көжүрер.

Шаандагы Риебиня 1941 чылда халапка таварышкан: ол черниң чуртталкыларының хөй кезиин фашистер узуткаан. Арткан чурттакчылар дайын үезинде чүк быдаран тарай көшкүлээн. Ынчан элээн хөй эң-не эки дээн мыш бажыңчыгаштарны чоок-кавыда Перецли, Виляны, Резекне ол ынчаар көжүрүп алганнар. Ынчангаш бежен чыдарның үезинде безин Риебиня шаг-шагдан бөөр уттундурган зонаирлей чевег ышпаш сагындырып, ында бөөр шөлү турган черге кончуг улуг крест маның демдек йиленн берген туруп турган.

Шак ол эрги крест турган черге бистиң колхозтуң конторазын болгаш клубту тудар деп шинтпирлеп алган бис. А чүдүлгелиг чамдык кижилер ынчан ол бүгүнү дыцнаап:

— Ыяап-ла маңаа, бо ыдыктыг черге тудут-суур кылыр деп оларның чүзүл, ол эки чүвеге черле чедирбес, көргей-ле бис...—диижип чугаалажып тургулаан.

Ынчалза-даа тудуг-суур шапкыны-биле хайыккан. Бежен чылдарның төнчүзүнде колхозтуң ыраккы озалаан черлериндеп хөй-хөй кижилер Риебиниже көжүп эгелээн. Оларны деткээн бис. Кожа-кожа чурттап чораан кижилер чаа суурларга база кожалар болуп турумчуй бергилээн. Чаа-чаа кудумчулар суурга немешиеп. Чижэо, Пушчиндеп көжүп келген кижилер Совет Армия кудумчузунга турумчаан. Резекнеп кудумчузун Дунцишектеп, Сканделидеп, Новиндеп көшкеп колхозчулар туткан. Маңаа келир мурнунда олар болбаазырадыш, үнүп-дүжүт остүрер арга чок хая-даштыг черлерге чурттап чораан. Аъттыг улус безин ховар турган. Олар аар-саар ажыл кылып, бажыңнар тудуп, дугуйлар болгаш ыяш савалар кылып амыдыраап турганнар. Шак ындыг амыдыралдан чаа колхоз суурунче шилчиири оларга эң-не ажыктыг, солун болганы билдингир.

Төп суурда чурттап турар колхозчуларның ынай-бөөр ажылдап чоруурунга ам дыка таарымчалыг. Бир автобусту тускайлаан. Эргежок чугула апарганда чүк машиналарын-даа эде дерээп колхозчулар ынай-бөөр чоруп турар. А озалаап оонак черлерге чурттап турарларга ындыг таарымчалыг түве кайда боор. Колхоз болгап ооң бригадалары улуг, ажылдаар дээн колхозчу беш, алды километр черге чадаг кылаштаар, хөй үе-шактыг чидирер ужурга таваржыр, моон алгап көөрге, озалаап чурттаары кижиниң күш-ажылының будүрүкчүүнге, материалдыг сонуургалынга таарымча чок. Төп суурларда культура-амыдыралдың бүгү кежиктери бар болгай. Чогум-на ынчангаш суурга чурттаарынче кырган-даа, аныяк-даа кижилериниң чүткүдүүг улуг.

Амгы үеде бистиң колхозтуң төп- суурунда 220 өг-бүле чурттап турар. Ол дээрге ажылдап турар колхозчу өг-бүлелериниң чартыынан хөй кезии-дир. Хүүзүнда бажыңныг, өг-бүле бүрүзү кодан чанында 0,5 га участоктуг.

Кодан чанының ажыл-агыйының сорулгазы — сүт, эт продуктулары болгаш погаа, картофель-биле түгле бодунуң өг-бүлезиниң хандырары эвес, харын бараандыг продукцияны будурери болур. Ону хереглеп кооперацизынга азы колхоз рывогунга сайгарып болур. Кодан чанының үчастогу экономика талазы-биле ажыктыг эвези билдингир. Түге дизе, ниитиниң ажыл-агыйы эки амыдыралга четчир чүүлдерни берип турар болгай.

Бистиң колхозчуларның ажыл төлевири мындыг. Чүс хире чолаачылар болгаш трактористер база ол хире малчыннар бисте бар. Оларның кижи бүрүзү айда ортумаа-биле 150 рубльди, малчыннар 160 рубльди, тудут бригадазының ажылчыннары (40 хире кижи) 140 рубльди ап турар.

Алдан чылдарның эгези. Ынчан бистиң колхозчуларывыстан ийи чүс хире билдиришкин киргенин ам-даа сактып келир-дир мен. Суурже көжеринге дуза чедирерин олар дилээн. Амгы үеде кирип турар билдириишкиннерниң утказы ооң өске — суурга чурттелга шолу бөөрни дилеп турар. Ол үеде модоге коммунал квартиралар дугаймында бодал безин чок турган. Чаа квартиралар алган кижилер крыша, печка болгаш өске-даа түүлдер септээринче ам сагыш салбас апарган. Бо бүгүнү дөмп айда иэп-ла акша төлээр! Ынчангаш ындыг янзылыг шимчевес хөреңгилерже түткүл турбас апарган. Кодээ ишчилерниң психологиязы кыска үениң иштинде өскерилген.

Амгы үеге чедир чурттелга бажыңнарының тудуун тудуг организацияларының дузазы чокка чорудуп турар бис. Бир чыл иштинде тараа кургадыр болгаш шыгжаар черлерни туткаш ажылгалга киирген, аңаа 240 муң рубльди чарыгдаан бис.

Түс-түс бажыңнар тударының янзы-бүрү төлевилелдерин колхоз ажыглап турар. Литва, эстон болгаш бистиң республиканың-даа төлевилелдери бар.

1965 чылда дөрт квартиралыг ийи бажыңны туттувус. Оларның квартира бүрүзү үш өрөөдүг, чем кылыр делгем черлиг, үнер түскай эжиктиг, чадаларлыг. Ооң өрөөлдерин бажыңның ийи каттарынга таарыштыр тутткан. Бажыңнарның чанында нажаа болгаш сарайлыг. Эки төлевилелдерниң бирээзи ол болуп турар.

Тудугну перспективтиг чорударынче кирдивис. Чаа бажыңнарга радиаторлар тургузар черлерни белеткеп ап турар бис. Бо хүннерде хөй-хөй бажыңнарда, хуу бажыңнарда бөөнн суг дамчыдылгазы бар, а газ плиталары суурдан дашкаар чурттакчы чонда бөөнн хөй. Колхозувус суурун 1958 чылда тудуп эгелээн. Ону амгы үениң чаагайжыды туттунган сууру боддурар болгаш тудугнуң ол улуг ажылын бо он чылда доозарын орландажып турар бис.

Балтий далай эриндеп Саулкрасты деп черде безиен хире сруннуг дачазы колхозчуларывыска коллективтин-биле тудуп аддывыс. Балтийниң чурумалдыг эриниге омак, хөглүг дыштанып тураргар кайы көвей.

Бистиң колхозчуларывыста улуг арга-курлавырлар бар. Шөлээлээр хуусаазы хоорайның ажыл-ишчилери-биле домей, беш хүннүг ажыл неделязынче шилчээн. Бо чайын колхозтуң эргезинде ийи автобусту тургускан. Дыштанырын күзээн кижилер пятница кежээзинде Саулкрастыже автобустуг хаптар, а воскресенье кежээзинде чаңып келгеш, чаа күш-биле ажылдап киритпер.

Р. КОВИНСКИЙ,
Прейльск районнуң «Кызыл октябрь» колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Ивадыры.

Дундаг ыяш ажыл-агый черинде «ЛЯС» деп ыяш чүдүрер машина бо чылын долу күш-биле ажылдап эгелээн. Ында бүгү ажылды механизастаан. Ол машиналарга хүн бүрүделе 300 кубометр ажыг ыяшты чүдүргеш чорудуп турар.

ЧУРУКТА: ыяш сорттакчылары (солагай талдан) Роберт Тиесне болгаш Эдуард Донияя, а ол ышкаш Дундаг ыяш ажыл-агый черинге он чыл ажылдап турар Виктор Вилманис олар. Виктор Вилманис кызымаккай күш-ажылы дээш бо чылын Латви ССР-ниң Дээди Соведининиң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

Сөзүг болгаш фотозу Э. ГРУБЕННИ.

ЛЕНИННИҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ ЧОРААН

Смольныйның коридорумда болук экскурсантылар. Оларның соондан караа шилдиг кижи сергек базым-биле кылаштап орган. Ол доктаай хона бергеш, бодунуң демдеглел дептерин үр-ле ажып көргүлээн. Смольныйның коридорларының болгаш өрөөлдериниң туруштарының планын ында бирден бирээ чонка чуруп каан болган. Ол кижиниң үе-үелеп доктаай каап, бодумун сактыышкынынарының арыннарын ажып, болангылай бөөрн черле чоптүг. Дүвүрээзиниг 1918 чылдан бөөр эвээш эвес үе эрткен болгай. Оон бөөр Эдуард Смилга Смольныйга чаңгыс-даа катап чорбаан.

Ам ону революцияның нәйысылалыныче чадап эккелгени бо.

Он сес чылдың мартта В. И. Ленин баштаан Совет чазактың Петроградтан революстуг Россияның чаа найысылалы — Москваже көшкен оруу-биле тускай демир-орукту маршрутту кылырын Ленинградтың журналистери шинтпирлеп алган. Оларның сорулгазы революцияның баштынчызы Ленинниң демир-орукка чоруп олура бижээни «Бистиң хүнеривистиң кол сорулгазы» деп чүүлүнде айыткан бодалдарның амыдыралга боттанганын көрүп, номчукчуларга сонуургадыры.

Ынчангаш ол төөгүлүг хүнерде В. И. Ленинни орукка камгалап чораан кижини тыварынче журналистер сагыш салганнар.

Оларның күзелин ёзугаар кызыл латыш адыгжы Эдуард Смилга Смольныйга чедип келгени ол. Улуг залды дескиндир ханы бодал-биле коргулээш, Смилга ында соңгаларның бирээзиниң чанынга баргаш:

— Шак ынчан маңаа, бо шаланың кырынга удуп тургак болгай бие. Бир шинелди дөжемгеш, өскезин шугланып алыр турдувус. Бир-ле катап Владимир Ильич биске кире дүшкен чүве. Бүгүдени долгандыр көргеш, оон сеткилп ханмаан. Солдаттар чүге шала кырында удуп турарыл? Оон соонда удаваанда орун-дөжектиг апарган бис.

Ол үеде Эдуард Смилга чээрби харлыг, революсчу сеткилсоруктуг оол турган. Эң-не харыысалгалыг ажыл-херек — В. И. Ленинни камгалаарын аңаа даасканы аңаа бир таварылга эвес.

Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң ынчаарда Москваже көжер деп белеткенип турганын аныяк солдат кайыын билген деп. Чугула даалганы күүседиринге кандыг-даа минуталарда белен турарын — чугле оны солдаттарга дагыып каан турган. Шынап-ла ындыг минуталар келген-даа. Владимир Ильич столундан документилерин үштүп эккеп бөлгеш, оон соонда коридорже үнгеш. Смольныйның чадазын куду кылаштап батканын Эдуард Смилга дайынчылар-биле кады көргеп. Ону ында Надежда Константиновна Крупская болган оон шынчы эштери манап турган.

— Шүптү чыык машинага олурупканнар. Бистер чүк машиназынче үнгеш, ыржым кудумчулап шимчеп чоруптувус. Кажан Цветочная деп станцияга келириивиске демир-орукче сезинчиг кижилер кимрбес дээш база катап камгалалга бистн тургускан—деп, Эдуард Смилга чугаалады.

Эдуард Эдуардович ынчан Владимир Ильичниин олурган вагонун камгалаарын даасканы бөлүкке киргени ол болган.

— Үк кежээни дыка эки сактып чоруур мен. Цветочная станция каранғы турган. Демир-орукка база чырык көзүлбес. Чазак черинин демир-оруу бүгүденин кичээнгейин хаара туда бербеэнн дээш ол бүгүну тускай тазрыштырып каан дөп чүвени түгле соонда барып билген мен. Вагонга камгалалга турган адыгжылар кезек болгаш-ла солчуп турдувус. Вагонуң еске бир ажынн болгаш салонну катай хаара хайгаарап турдувус. Адыгжы бүрүзү винтовкалыг, элээн каш гранаттыг турган. А тамбурларда (вагоннуң дуглаглыг эжиктеринде) пулемёттарны база тургускулап каан. Ыржым Цветочная станциядан шимчеп үнүшпеп бис. Оруккз чоруп ора винтовка болгаш пулемёттуу ажылгаар ужурга база таваржып болур деп чүве мээн сагыжымга мырыңай кирбейн чораан.

Ынчалза-даа Вишерге бир таварылга болган. Чүл дизе, чепсектиг матростар олурткан демир-орукту станцияга тудуп доктаадыр ужурга таварыштывыс. Олар дээрге фронтудан дескеш, боттарының сууларынче бар чыткан солдаттар чүве-дир. Оларның демир-оруу кончуг оожум чоруп, чазак черинин демир-оруунун көрдүнген темпи-биле бурунгаарлаарынга шаптыктай берген. Ынчангаш ол демир-орукту Вишерге доктаадын тударын В. Бонч-Бруевич телеграф-биле дамчыдыкан. Чазак демир-оруунун вагоннарында улус ам-даа удувушпан чытканнар. А адыгжылар бистер пулемёттарны болгаш боо-чепсекти шуут белен тургузар деп дужаалды алдывыс —деп, Эдуард Эдуардович уламчылады.

Эдуард Смилга өске адыгжылар-биле кады матростар демир-оруунче чөрүпкен.

— Бистиң болукте улус эвээш турган. Ынчалза-даа командир кончуг дыңнаг дужаган: «Батальон, бурунгаар!»— деп, бисти элээн хөй солдаттар-дыр деп олар билзиннер дээш кажарлаан. Баштай херексевейн турган матростар дораан-на корткаш, вагоннарынче чаштыг бергеннер. А бистер чепсээн хавырар дээш оларны сүрүп чорупкан бис. Кандыг-даа удурланыышкын бодбаан. Пулемёттуг белен байдалга туткан чүве. Ынчалза-даа аас-кежик болуп боолаарны негеттинмээн. Оон соонда, кезек болганда катап вагонга албаным эрттирип турупкан мен, Владимир Ильич Владимир Дмитриевич Бонч-Бруевич-биле бир-ле чүвенин дугайын хөөрежип чугаалашкан турлар. Бодаарымга, Вишерге болган ол таварылганың дугайы-ла боор оң. Хенертен Владимир Ильич мээн чанымга келгеш:

— Кандыг-дыр че, бичии солдат? Коргун бе?

Баштай элээн девиденчиг болду. А кажан матростар дезип ыдай болурга харын-даа хогдуг апарды дээрзин чугаалады.

Владимир Ильич аажок-ла каттырган.

Сөөлүнде Кремльге В. И. Ленинниң квартиразының эжинге таңнылга турар улуг Эдуард Смилгага баш катап онаашкан.

Ооң мурнуу чарында адыгжылар пролетариаттың башлыкчызының квартиразын эде тургусчурунга дузалашканнар.

— Бүгү чүүлдерни аңаа эң-не таарымчалыг эки ыыллыр кылырын оралдашкан бис. Улуг ортектиг ааас мебельди тып эккелеш таарыштыр садывыс. А кажан Владимир Ильич ол мебельди көргеш, кедергей апчоксунган. Бистер дээрге Ильичиге таарымчалыг эки болазун дээш кыскал, а оовус ындыг эвес болганы ол ышкажыл. Владимир Ильич бодунуң квартиразынга кааскөя чүвеге хөңнү чок кижи хөөрзин билбээнивис ол-дур ийин. Баштынчының ындыг болуун мөзүзу бистерге, адыгжыларга улуг өөредиг болган.

Журналистерниң демир-орукту тускай ани-чоруунуң киржикчилериниче Эдуард Эдуардович хөй солун сактыышкынларны чугаалап берген. Латыш адыгжының бодунуң амыдыралы база солун болуушкуннар-биле долган кижи.

Хамааты дайын. Шеригниң инженер академиязы. Ада-чурттуң Улуг дайынының оруктары. Шеригниң инженер-тудугжуузу болуп халашкан, ынчалза-даа оожургал билбес дайынчы болуп хевээр артаан. Эдуард Смилга ам Ригада кызыл латыш адыгжылар секциязының ажылынга идепкейлиг киржип, бодунуң сактыышкынларын солуннарга парлап, аныяктарга чугаалап берип чоруур.

Революцияның солдады, Ленин болгаш Кызыл тук орденнерниң эдилекчиин Эдуард Смилга ам-даа мурнуку олуругларда турушпушаан.

З. ХАНБЕРГ.

РЕПОРТАЖ

НАЙЫРАЛ-УЛУГ КҮШ

Ол хүн бистиң редакцияга кыргыс журналист Кымбатбек Укаев аалдап келген. Бистиң республиканыстың, ында мындыг ажыл-херектиң хайыгыын турарының дугайын аңаа доозазын сонуургаттывыс. Тургустунганындан бөөр 775 чыл четкен эрте-бурунгу хоорай — амгы Латвияның пайысылалы Риганың, чаа беш чылда республикага тударар улуг тудугларының, А. С. Попов аттыг радиозаводтуң чаа корпустары, чылда «РАФ» деп 12000 микроавтобусту белеткөөр автобус заводун Елгава хоорайга тудар деп турарының болгаш өске-даа түүлдеринең дугайын блокнодунга ол дөмдеглеп ап олурган. А электрегинканың хогжүддезин Кымбатбек база сонуургай берди.

— Күзээлдинн-биле танышпырын болур мен, бир гидроэлектростанция тудуунга барамнысса, ынн боор — деп, сүмеледнм.

Аалчы чөпшээрешти. Оон соонда хапкан бис. Кады чорайн кижим, Киргизиянын дагларында ышкаш, саарлып бадып чыдар суглуг, улуг калыр кашпалдарны көөр боор мен деп. болаан боор оң. Ынчалза-даа мындыг кашпалдар, саарыглар бисте кайда боор.

Удаваанда оожум чалгыглыг Даугаву хем мурнуусте бо бистүн келди. Бистиң республикада моон улуг хем чок. Бир эвес чал-плотина-биле тургузуп алыр болза, ол хем биске бодуңуң күжүн бөөрн чугаажоп. Тоскү беш чылдың тудуу — Риганың гидроэлектростанциязын Даугаву хемниң адаы агыныарында тудуп турар. Оон күүзүн 384000 киловатт чедирер дээш узуну 15 километр хөлчок улуг чалды кылыр апаар. Ынчан аңаа 33900000 кубометр суг кирер 42 дөрбелчин метр суг хөөлбээ тургуступар.

Ам хемниң бир эриндеп бир эрнин межиндир 22 метр чал кылдынган. Гидроэлектростанцинның бажыңы турар черни бетоннап турар. Боду тегер автомашиналарның даап-шимээнн ыржымны үреп, электрокадналга оттарын ында-мында кызаңайның тургулаар болду.

Котловандга гидроэлектростанцинның таваан салып турар. Оон бирги кезээн кылып дооскан, ам ийнги кезээнің бетонун салып эгелээн. Оон үстүү болгаш алдыы талазында бежен метр суурга-кранпарны тургускан. Түгле шак ындыг күүзүлүг улуг техниканың дузазы-биле гидроэлектростанция тудуунуң бетоннашкын болгаш монтаж ажылын кылып болур.

Гидроэлектростанцинның таваанық ийнги кезээн бетоннап салыр ажылды А. Эйвининң участогу чорудуп турар. «Уралец» экскаваторну шадуртур кран кылдыр эде тургускан черже ол бисти чалады. Кран-биле бетон кылыгларын кодурүп, дүжүргеп ажыл наяг түүлк чорун тур.

— Бистиң могаг билбес экскаваторщиктеривис Суль Набоков биле Григорий Чомайдура оларның ажылдан турары бо-дур — деп, ол чугаалады.

— Суль — адигей кижи, а Григорий — украин. Ында гидроэлектростанцинның тудуунда чээрби ажыг национал улустарның төлөөлери бир демниг ажылдап турар.

— Бистиң Тоотогуль гидроэлектростанцинның тудуундабиле домей-дир — деп, Кымбатбек Укаев меңээ чугаалаан. Киргизияда тоскү беш чылдың улуг чаа тудугларының дугайын база хөөрөй каапты.

Киргизияга бистиндеп күчүүр болгаш улуг гидроэлектростанцияны тудар дээрэн маргыш чок. Ынчалза-даа оларның кайызының-даа сорулгазы чаңгыс: үзетпүрүү хогжүдер, хоорайларны болгаш суурларны электроэнергия-биле хандырарын экижидер дээш чырыкты бээрн.

Риганың гидроэлектростанцинзы бисте электроэнергияның түгле чаңгыс дөзү ол эвес. Даугавуда ол ам үшкү гидроэлектростанция болур. Олар шупту электроэнергияга хереглел эң-не көндей бөөр үеде ажылдаар станцилар-дыр. А тодаргайларга, кажан токту авазы херегдээр үеде гидроэлектростанция сугну моңңеп алыр, а кажан электроэнергия хереглел эң-не көндей бөөр үеге ам долу күш-биле ажылдай бөөр.

Бистиң республикада Риганың чылдыгга-биле ажылдаар электростанцинзы болгаш энергетикада база бир чаа тудуг болур Риганың 500000 киловатт ажыг күүзүлүг ийнги электростанцинзы ажылдап турар.

Ынчалза-даа бистиң республиканың хереглелинге ол эвээш. Моон ужурундан Латвияның энергосистемазын Соңгу-барыын чүктүг энергочетпиниче каттыштырган. Ынчангаш бир эвес биске электроэнергия артыкшылыг болуп көндей берзе (ылаңгыя часкы үеде) электротокту өске акы-дунма республикаларже дамчыдып турар бис. а бир эвес ол четпестей бер-

...шүлүктер

...ЙЫРАЛ

...и оруу, согуналгаш.
...ирер дээш, шөйлүп ор сен?
...айларны дамчып эрткеш.
...рекеевес, кай баарын ол?
...тап болуур:

...олза — кижилерже.
...гарымь тончуу бар,
...ээл, чурттар онча-садыгы.
...дыг-ужуу кайдал, чүдеп?
...Назы-харын чеже чүвел?
...тап болуур:

...ирлерге — хемчээлим чок.
...рнуун орта оюун калыр,
... солуун шыдавес-тыр,
...ва-тыындан хараа чок-тур,
...йырал сээн өртөөн чүл аан?
...тап болуур:

...де чок — турбас чүве.
Салчап МОЛДУРГА.

...ЗҮРЕЛ

...умза-даа дүне, хүндүе
...уш болган ынак сарыым.
...гырга чок ынакшылым
...ү чүрээм халдедин чор.

...раксаан каратары
...жымга чуруттунар.
...аар мен» дээш чылыг сестер
...де берген кады чорлар.

...амгалаары бодум херээм.
...куусаазы эвээш арткан.
...умга чеде бээр мен
...ун сунуп уткуп алыр.
Тимур МОНГУШ.

Репортаж

ААС-КЕЖИКТИГ ЧАШ НАЗЫН

Хой национализ Советтер чуртунун ажы-төлү бодунун чурттагазының баштайгы хүнүнден эгелээн-де Коммунистиг партияның, Совет чазактың болган ада-иезинин хайгаралынга аас-кежиктиг, кадык-шыырак болган хөглүг-омак доругун тураалар. Бүгүде эмнелгелер, ясли-салтар, школалар, лагерлер болган өске-даа албан черлери оларның эргезинде.

Төску беш чылда бистин чуртувуска 2 миллион ажыг орунчуг уруглар албан черлерин тудары көрдүнген. Ол амыдыралга хүн бүрү боттарның турар. Бистин республиканда бичии чашпарның ясли-салтары база-да көвүдеп олурары өөрүнчүг. Оон бирээзи июльдун 20-де найысылал Кызылдың 12-ги квартализа ажыттынган.

Эртенгинин 8 шак ажа түжүн чыдырда-ла Кызылдың 12-ги квартализа чаа ажыттынар ийи каът № 19 ясли-салтың чаныңче холдарында чүзүн-базының чечектер түткен бичии өөлдар, уруглар эдерткен, арын-шырайында хүлүмзүруг, өөрүшкү долган ада-иелер шүүжүп-да турлар. Мен бала-да ынаар углай базыптым. Ясли-салтың керииниң иштинге кире бээрге бир-де дугаарында кижинин кичээнгейин уруглар өйнаар, чайганар, аяттынар, спортчу оюннар эрттирер шөлдерни чогаадыкчы ёзу-биле таарыштыр чараштап кылганы хаара туда бээр.

9 шак үзе-тура чедип турда, чаа ясли-салтын эргелекчизи Мира Ивановна Подкаменная чыглып келгеннерниң хурунуга үнүп келтеп, ясли-салтың байырлыг ажыдыыкының эгелээрин чарлап, бир дугаарында сес алыры-биле оюу түткап, ажыллага киирген «Тыва тудуг» трезинин «Кызыл тудуг» эргелелиниң кол инженери Павел Иванович Чербаковту чалаан. Павел Иванович ол ясли-салтың тудуунга идепкейлиг киришкен. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады, Ленин орденинниң адилекчизи Семён Баянович Санданның, Борис Александрович Белковтуң удуртказ тудугжу бригадалары эки ажыллааның демдеглээн. Ясли-сад 350 уругларны хүлээп алыр—Кызылда уруглар-ның ең улуг албан чери болур деп ол чугаазын төндүрбүшаан, ясли-садче киирер дугуүрүнү оон чаа эзлериниң бирээзинге дамчыткан.

Ада-иелериниң мурнундан чурукчу Гаврил Торлук чүве чугаалаан, бо хире улуг класчарал бажыны оларның уругларынга тудуп бергени дээш Совет чазакка болган тудугжуларга өөрүн четтиргенин ол илереткен. Оон соонда ясли-салтың иштинге керииниң кызыл көжазын кезериниле хачыны оон эргелекчини оон чаа эзлериниң бирээзинге тудускан. Ясли-салтың эжиктери бичии чаштарга ажыттынган.

Оон өрээлерин хайгаарап, көрүп турарга кижиниң сеткил-сагыжы хайнынын көөр. Уругларның дыштанырында, өөренгенге, өөренириңге шупту таарымчалыг байдалдар тургустунган. Амгы үениң дериг херекелерди-биле бүрүн хандыртынган.

Өзүп орар-салгалы ынчыы чорукка, арыг-чазагай мөгүшныларга, күш-ажылга болган спортка, коммунистиг моралдың үнделиннерине хавызы-биле өөредир кижизидикчи банктар ясли-салга бүрүнүбиле четчелеттинген. Оларның аразында 25 чылдарның дургузунда бичии чаштар-биле ужуктел чок ажылдап келген Лидия Алексеевна Забоева база-да бар.

Ясли-салга 1-деп үш харга чедир дерт болук, 3 хардан чеди харга чедир сес болукке уруглар турар. Чаа ажыттынган ол ясли-салтан үзегеш, ораичок ирлагыжемче чедирде бичии чаштарның катыхоглуг дынналын турлу.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: чаа ясли-салга чаштар.

Чаа номнар

Республиканың ном магазинниринде чаа номнар киргидээн.

«СЭКШ төөгүзүнүң очерктери». Бо номчу марксизм-ленинизмниң үнделиннерин өөренир школаларга өөредилге ному кылдыр үндүрген. Ук номну партияның XXIV съездиниң материалдарыбиле база өске-даа партийжи документилер-биле байыткан.

Г. Б. Хромушинниң «Буржуаз политиктиг экономия» деп номунда политэкономияда буржуаз хөөнүг теорииңы сөйлаан, оон түрүш чогун тодарадып биижеп. Номну партия өөредилгезиниң шугумунда өөренип турарлар болган дээш, оргумак өөредилге черлериниң студентилери ажыллаан болгур.

Курценин политиктиг ном үндүрер черинде үндүргени «ССРЭ-ниң төөгүлүг, революсчу тураскаалдары» деп ном чомчукчуларга салгын бодуур чугаажок. Ук номда Совет чазактың, тургустуунуның, революсчу демиселдеринде төөгүлерин, Хамаалы болган Ада-чурт дайынарының үезинде болгушкуннарын делгереңгейи-биле чырыткан.

«Аныяк гвардия» деп ном үндүрер чер «Отчият мерген» деп альманахтың 5 дугаарын парлап үндүргөн. Ында эртем, культураның көзүг ажыддакчыларының, ядыг өөредилге черлериниң башкыларының болган студентилериниң, чогаалчыларның, журналистериниң чүүлдери, шүлүктери номчукчуларга кичээнгейин хаарадыр.

Альманах чаралы, алыы чурруктар-биле болган шоолуг, башкак-биле байлак.

Л. ТЕРЕХИНА.

делегей бо хүннерде

ДУГУРЖУЛГАНЫ БОТТАНДЫРАРЫ-БИЛЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чоокта чаа ужудучулуг космос корабльдериниң Хьюстон (АКШ) хоорайда төвүгге ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының болган АКШ-тың аэронавтика база космос делгемнеринге шинчилээр талазыбиле байонал эргелелдиң (НАСА) специалистериниң аразынга ужуракшыныкшыл болганын парлалгага дыцаткан болгай. Ол ужуражыштың сорулгазы — совет база америк космос корабльдериниң биригээниле кылыр баштайгы шенеледе ужудушкунунуң үезинде космос корабльдериниң чоокшулажыр болгаш тутчур дериг-херекселдерин шейлеп көөр сорулгалыг. Шидиг кемнер чер экипажтың шинчилгелерин ажыдап кылыр чорук космоска нижинин айыыл чок ужударын магадылаар болгаш моон соңгээр эртем шинчиледдерин кады кылыр хайдырар чаагай сорулганы салып турар.

Ужуражыштың үезинде баштай-ла «Союз» деп совет корабль ужуунуң үнер дугайын дугуржуп алган; ол шинаан радиоаппаратуралар-биле солчуушкуунуң болган оларны ийи чурттуң кайышкылда будурун үндүрериниң принциптерин база дугуржуткан. Шидиг ужудушкунду 1975 чылдың ийиги чартыында кылыр деп талалар база чошпөөрөөкен. Келир үениң ужудушкуузун үстап баштаар талазы-биле ажыдыг түскай ажылдакчылар болуу боттандырын чорудар апаар.

Келир үениң ол ужудушкунун кыдырыкшың ажылдарын дугуржуткан болгаш хүлээп алган: ийи космонавтыг «Союз» деп совет космос корабльди салып үндүрген соонда барык 7,5 шак болганда Кеннеди шеңээтеи (Флорида штатта) иштинде үш космонавтыг «Аполлон» деп америк космос корабльди база салып үндүрер. Ол шинаан совет корабльди салып үндүрениниң соонда «Аполлон» корабльди 31 болгаш 54, 5 шак болганда салып үндүрер арга база бар. «Аполлон» хевирлиг корабльди орбитаже салып үндүргеп соонда барык 1 шак болганда оон командылал-агрегат келээ «Сатурн» деэр хевирикчи ракетавың соолгу келээдеп адырылгаш, бодунуң өлээн бир долганташ, шилчиг кирер эжик-биле тутчур.

«Аполлонның» тутчур кезээниң үжүнде тудуштурулга кылыр механизми «Союз» корабльдиң база-да шилчиг механизми-биле таарышкан болур ужурлуг. Шилчилге кылыр чер экипажтың шилчиишкин кылыш турарының үезинде атмосфераны база таарыштырар. «Союз» корабльдиң ол кезээниң иштинге базымышкы 760 миллиметр турда атмосфера аяза агаардан тургустунар, а «Аполлон» корабльдиң иштинге базымышкы 260 миллиметр турда, оон атмосферазы 100 хуу кислородтан тургустунар.

Корабльдерниң чоокшулажыкаш, тутчуру «Аполлонну» салып үндүрериниң соонда барык бир дүн-хүн эртеңде болур, оон соонда тудуштыкан корабльдер шидиг байдал-биле ийи хонук хире үе дургузунда ужудар. Ол үениң дургузунда космонавтар бот-боттарының корабльдеринче шилчиишкинин болгаш кады ажылдажылганы кылыр апаар.

Корабльдер тудуп байдалдыг чоруур үезинде черже телевидение дамчыдыштазын база кылыр.

Корабльдерниң тутчур механизмин тургузар болгаш оларны кылыр ажылдар чүрт бүргүзүүре тус-тус кыдыпаар ужурлуг деп талалар дугуржуп алган.

Оске чурттуң башкарыдга төвүг-биле сүмелешкен соонда ужудушкунну башкарор, шак-чеп сайнар талазы-биле шинтиирин үндүрген турар ужурлуг.

Совет дайынчыларны байырлалдыг байдалга үдеп турар

КАИР. (СЭТА). Төрөөн чурттунче чаныс турар совет шериг чөвүлекчилериниң байырлалдыг байдалга үдээри ЕАРның чеңсектиг куштериниде эгелээн.

Египет шериг удурлуучулар болгаш шериг кезектериниң командирлери египет армияның өөредир болгаш оон дайынчы аргазын бедидер талазы-биле улуг ажылды кылгавы дээш совет шериг чөвүлекчилериниң өөрүн четтиришкинин чылыг сестерни чугаалаан, боттарының совет оныктериниң турасказалдың белектерни тутсуп турар.

Египет армияны быжыглаарына улуг дузаламчыны көргүскен совет шериг чөвүлекчилериниң египет улустуң өөрүн четтиришкинин илерлейлөн түүдерни египет сөзүнүар парлап үндүргөн. «Иджишин газет» солуунуң бижээни: «Египетке ыдыг эргежок чүтүлд дузаламчы опза негеттинин келген үеде совет шериг специалистери үнелеп четпес дузаламчыны көргүскен. Совет шериг специалистериң болгаш чөвүлекчилериниң ажыл-чорудулгазы бичеледип, харын-даа үттуп болбас». Бодунуң дыңвадыышка «Аль-Гумхурия» солуунуң демдеглээнин: Совет Чеңсектиг Күштердең бистиң оныктериниве боттарының хүзээлелеринге ең ажыктыг болгаш күзелге хандыр күүсеткен. Египет черден чорун тура бистиң совет оныктериниве агрессияга удур шинти демиселдиң херээже оларның ак сеткилдиг күжелиишкинелерин болгаш чүтүлд ажы-хавыаалаарын египет үзүс бүрүн үнелеп база барымдаалап турар дээрзинге бүүрел болурлар, демиселге бодуңун оныктериве шынчы чорукту кедагалаан египет үзүс бүгү адыларга совет үзүс-биле кады ажылдажылганы үргүлчүлээринге, бүрүн шинтиирлиг.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакия ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл-ыын калбак болган байырлалдың-биле үткуурунга белеткеин турар.

Праганың төвүүге Республика шеңгиге «ССРЭ-ниң чечектелишкининиң 50 чылы» деп фото-чурук делгегелеин ажыктаан. Делгегге амыралдың бүгү ажылдарында Советтер чуртунуң кайгамчыктыг чедишкиннериниң дугайын, совет кижилериниң бүшиңыг тургузукчу күш-ажылының дугайын төгүл турар.

Делгегленің байырлалдыг ажыдыышкынына ЧССР-ниң Федераддыг хуралының Даргазының орлакчызы, Чехословакияның социалистиг партиязының даргазы Б. Кучера чүве чугаалаан. ССРЭ-ниң тургустунганының алдарлыг юбилейи болган Улуг Октябрьның 55 чыл оюн делегейниң ең улуг болуушкынары болур деп демдеглээн. Бо кайгамчыктыг хүннер чехословак улуска онза эргим үнелиг, чүге дээрге Совет Авазын Чехословакияның шынчы болган идегелдиг оңнүг болауу, оон хосталгазыны, хамаарышнас чоруун, социалистиг чаалап адыышкынының камгалаарын, а ол-шынаан ажыдынма социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазына ССРЭ-ниң улам шидиг бүгү талалыг хөгжүлдезин магадылап турар деп, Б. Кучера чугаалаан.

...агаар

Кызылдың метеостанциязының дыннадыын бүгүнгү ...ээлдиг, ...ээ-биле республиканың ...ээ-биле ...ээ-биле ...ээ-биле

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттингеш.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 25 ВТОРНИК. № 173 (8941). Өртээ 2 көө

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң 1972 чылдың июль 10—12 хүннеринде Москвага болган XXVI сессиязының түннелдериниң дугайында Совет Эвилелиниң делегациязының отчёдун СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көрген.

ЭДЧ кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазын улам ынай ханыладырының болгаш сайзырангайжыдарының база социалистиг экономиктиг интеграциязын хөгжүдериниң талазы-биле Комплекстиг программазын хүлээп алганының соонда эрткен чыл ЭДЧ кежигүннери чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының кады ажылдажылганы ханыладырын болгаш сайзырангайжыдарын база социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдерин улам калбартырынче угландыр ажылдап кылган шугумунуң шынныын долу хемчээлге бадыткаан деп, СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазын чедиишкиниг боттандырып эгелээни делегейниң социалистиг системазының туруштарын болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының сырый каттыжыышкынын улам ынай быжыглаарынга кончуг чугула ужур-дузалыг деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санады.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннинге Куба Республиканы хүлээп алганы Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXVI сессиязының кайгамчыктыг түннели болуп турар.

Социалистиг экономиктиг интеграцияны боттандырары политиктиг болгаш экономиктиг чугула сорулга кылдыр СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санады. ЭДЧ-ниң XXVI сессиязынга ССРЭ-ниң Делегациязының ажыл-чорудулгазын олар бүрүнү-биле чүүлдүг деп көрген болгаш социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазын боттандырары-биле холбаалыг, а ол ышкаш ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле Совет Эвилелиниң экономиктиг кады ажылдажылзын улам ынай сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглерни улам идепкейлиг боттандырарын чогуур органнарга дааскан.

Төрээн чуртка эки шынарлыг, хөй дүктү!

ТЕМПИНИ УЛАМ ДҮРГЕДЕДИР

Советтиг Тываның ажылчы чоннары чоокта чаа-ла боттарының бирги чартык чылда бүдүрген ажыл-ижин түнеп, СЭКП-ниң XXIV съездиниң тоску бөш чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле салган сорулгаларын күүседир дээш бо юбилейлиг чылда боттарынга алган хүлээлгелериниже шынчылын база катап бадыткаан болгай. Чылдың баштайгы чартыында республиканың көдээ ажылчылерин малдан алыр продуктуларны бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазыбиле бичe эвес чедиишкинерниг болган. Ылаңгыя оларның иштинде Тывада орулгалыг адырларның бирээзи болуп турар хой ажылының кол продуктузу — дүктү күрүнеге садарын чартык чылда быстырг ажыл-агыйларывыс 140 хуу күүседткеп.

Оон бээр үр эвес үе эрткен. Ыпчалаа-даа дүк кыргылдазы бо чылын үзүктел чок үргүлчүлээр / байдалга тавarышкан. Чүге дизе, чамдык рабовпарда бо хүнперге чедир өгаар-бойдустуң аайы-биле чиге-нарын болгаш чартык чиге-нарын дүктүг хойларны кыртыры уламчылап, доозулбаан болуп турда, чамдык черлерде бодүүн дүктүг хойларны болгаш эрге-торуттүгеп бо чылын хураганнарны өгаарлар өй капсырлажы берген. Ыпчангаш бо хүнперде дүк кыргылдазының чоруп турарын, ону күрүнеге садарының темпизин анализтеп көрбес болза хорижок.

Июль 21-ге чедир «Күш-ажылдың хостуу» совхоз (директору М. А. Таков, кол зоотехник В. М. Топоев) 13.718 баш улуг хойну кыргаан, оон дүгүн саадал чокка белеткел черлериже кирген, азы күрүнеге ол ажыл-агыйдан 250 центнер эки шынарлыг дүк киргеп болгаш чылда бердингеп планныг онаалдазын доозар чоокшулаан ажыл-агыйларга «Тоора-Хем» (92,3 хуу), СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг (82,5), «Сүт-Хол» (77,8 хуу) совхозтарны хамаарыштырып болур. Чылда даалгазыңың чартыындан оранчок ажыра берген болгаш күрүнеге дүк дужаарының темпизин шапкыпчыдып турар ажыл-агыйларга «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Межегей», «Кызыл тук» совхозтарны адап болур. Оларның кайызы-даа чыл планын 59—64 хуу чедире бергенер. Мывдыс мурвакчы колхозтар болгаш совхозтарның чедиишкиниринің үндезини бо ажылды организастап, мында ажылдап турар книжилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарыштарны дээштиг ажылган турарында дем сандар ашаар.

Бо айның 16-га чедир алдынган медээ-биле алырга, дүк кыргылдазы болгаш ону күрүнеге садарының талазыбиле Жданов аттыг совхоз (директор Д. Х. Дүгүр-Серен, кол зоотехник Э. Б. Рингинова) чер албайы келген. Ыпчалаа-даа соолгу хүнперде ыяда партком, директия чери ындыг хожудаапкынварны болдурбас дээш ышнеп, ажыл-агыйдан 250 центнер эки шынарлыг дүк кыргылдазы болгаш чылда бердингеп планныг онаалдазын доозар чоокшулаан ажыл-агыйларга «Тоора-Хем» (92,3 хуу), СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг (82,5), «Сүт-Хол» (77,8 хуу) совхозтарны хамаарыштырып болур. Чылда даалгазының чартыындан оранчок ажыра берген болгаш күрүнеге дүк дужаарының темпизин шапкыпчыдып турар ажыл-агыйларга «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Межегей», «Кызыл тук» совхозтарны адап болур. Оларның кайызы-даа чыл планын 59—64 хуу чедире бергенер. Мывдыс мурвакчы колхозтар болгаш совхозтарның чедиишкиниринің үндезини бо ажылды организастап, мында ажылдап турар книжилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарыштарны дээштиг ажылган турарында дем сандар ашаар.

Бо айның 16-га чедир алдынган медээ-биле алырга, дүк кыргылдазы болгаш ону күрүнеге садарының талазыбиле Жданов аттыг совхоз (директор Д. Х. Дүгүр-Серен, кол зоотехник Э. Б. Рингинова) чер албайы келген. Ыпчалаа-даа соолгу хүнперде ыяда партком, директия чери ындыг хожудаапкынварны болдурбас дээш ышнеп, ажыл-агыйдан 250 центнер эки шынарлыг дүк киргеп

ТАРАА ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Республиканың колхозтарының болган совхозтарының тараа шолдеринде бо чылдың күзүдү эки өзүп үнүп келгени иистин кодээ ажыл-ишчилеристи өөртүп турар. Тываның тараачылары бо юбилейниг чылда Төрөөн чуртуун шыгжамырыгарга 85 муң тонна тараазы урар хүлээлгезин долдур болган ажыр күүседир дээш аскы тарылганы чедиишкинниг чорутканнар. Оларның кыдыг күжениишкини халас арбаанын хову-шолдерде чалбын үнген тараалар херечилеп турар.

Ындыг болганда республиканың тараа хүлээп алыр пунктуларының ажылдакчыларының мурнунда улуг болган харысаалгалыг ажыл-херектер туруп турар. Тараапы адып алырын организастыг оруулуп, ону шыгжамырларга тааршыттыр хүлээп алыр болган шынарлыг кадагалааны бистиң тараа хүлээп алыр черлеривистин ажылакчыларының ыдыктыг хүлгезин болур.

Ол сорулгаларны боттанырарда бир-ле дугаарында тараа хүлээп алыр пунктуларың материал-техниктиг баалаарын ой-шаанда белеткээр, тараа шыгжаар, кургадыр болган арыгаалар черлернин, машиналарның база деңгээлерин, энергия дериглерин, лабораториялар херекселдериниң септелгезин чедиишкинниг чорударын хандырары чугула.

Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалының таарымча чок болганындан тараа хүлээп алыр пунктуларга 85 хуу чедир ак-шыктыг, 73 хуу чедир бөктүг тараалар киргени билдингир болгай. Ынчан техниктиг баазаларны ой-шаанда, шынарлыг белеткеп алганы тараа хүлээп алыр пунктуларның ону чогуур үезинде хүлээп ап, кургадып болган арыглап алыр аргалыг болганынга улуг ужур-дуганы чедирген.

1971 чылда тараа продуктулар эргелелиниң пунктуларының материал-техниктиг баалаарын быжыглаар талазыбиле элээн ажылдар чоруттуурган. Тараа кургадыр черлериниң бүдүрүкчүдүүн бедиидер арганы берип турар чаартылганы кылып, хей чүүл соорту машиналарның тараазын дүжүрерде кодуртур немелде дериглелерни болган складтарга киргең тараа изиидес кылдыр салгынналып турар черлерин тургускаан. Ынчан тараа хүлээп алырынга Кызылдың сайгарылга базазының, Туранның, Сарыг-Септиң тараа хүлээп алыр пунктуларының коллективтери орта эки белеткелдиг ужураштаннар. Оон ачызында бо коллективтериниң ажылдакчылары мынчаардагы дүжүттүң тараазын бичии-даа соксаал чокка хүлээп ап, кургадып, арыглап алыр аргалыг болганнар.

1972 чылдың чаа дүжүдүн хүлээп алырынга эргежок чугула материал-техниктиг баалаарын белеткеп алырынга, ону септеп, чаартып алырынга тараа хүлээп алыр пунктуларда кылып чорутса чогуур ажылдарның хемчээли улуг. Оларның бүгү машина-техниказын, дериг-херекселдерин болгаш лабораторияларын, шыгжамырларын кайы хире белен кылып алганындан бо чылдың чаа дүжүдүн күүрүе шыгжамырларынга киирер улуг сорулга чедиишкинниг боттанып болур.

Колхозтарның болгаш совхозтарның тараа шолдеринге ажылдаар комбайннардан урдунган олчаан тараа хүлээп алыр пунктуларга чедиртинер тараалар база эвээш эвес болур бөлгей. Ындыг тараанның ял-шыгы улуг, бөгү хей болур болгаш ону дораан кургадыр, үрелбезин база изий бербезин дээш арыглаар апаар. Ынчангаш тараа хүлээп алыр черлерниң ажылдакчылары ындыг ажылдарны дүрген болгаш шынарлыг чорударынга материал-техниктиг баазаларны ыяк белеткеп алыр ужурлуг. Ылангыя бөрта кургадылганын шиналарның база деңгээлерин, энергия дериглерин, лабораториялар херекселдериниң септелгезин чедиишкинниг чорударын хандырары чугула.

Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалының таарымча чок болганындан тараа хүлээп алыр пунктуларга 85 хуу чедир ак-шыктыг, 73 хуу чедир бөктүг тараалар киргени билдингир болгай. Ынчаан техниктиг баазаларны ой-шаанда, шынарлыг белеткеп алганы тараа хүлээп алыр пунктуларның ону чогуур үезинде хүлээп ап, кургадып болган арыглап алыр аргалыг болганынга улуг ужур-дуганы чедирген.

1971 чылда тараа продуктулар эргелелиниң пунктуларының материал-техниктиг баалаарын быжыглаар талазыбиле элээн ажылдар чоруттуурган. Тараа кургадыр черлериниң бүдүрүкчүдүүн бедиидер арганы берип турар чаартылганы кылып, хей чүүл соорту машиналарның тараазын дүжүрерде кодуртур немелде дериглелерни болган складтарга киргең тараа изиидес кылдыр салгынналып турар черлерин тургускаан. Ынчаан тараа хүлээп алырынга Кызылдың сайгарылга базазының, Туранның, Сарыг-Септиң тараа хүлээп алыр пунктуларының коллективтери орта эки белеткелдиг ужураштаннар. Оон ачызында бо коллективтериниң ажылдакчылары мынчаардагы дүжүттүң тараазын бичии-даа соксаал чокка хүлээп ап, кургадып, арыглап алыр аргалыг болганнар.

1972 чылдың чаа дүжүдүн хүлээп алырынга эргежок чугула материал-техниктиг баалаарын белеткеп алырынга, ону септеп, чаартып алырынга тараа хүлээп алыр пунктуларда кылып чорутса чогуур ажылдарның хемчээли улуг. Оларның бүгү машина-техниказын, дериг-херекселдерин болгаш лабораторияларын, шыгжамырларын кайы хире белен кылып алганындан бо чылдың чаа дүжүдүн күүрүе шыгжамырларынга киирер улуг сорулга чедиишкинниг боттанып болур.

Колхозтарның болгаш совхозтарның тараа шолдеринге ажылдаар комбайннардан урдунган олчаан тараа хүлээп алыр пунктуларга чедиртинер тараалар база эвээш эвес болур бөлгей. Ындыг тараанның ял-шыгы улуг, бөгү хей болур болгаш ону дораан кургадыр, үрелбезин база изий бербезин дээш арыглаар апаар. Ынчангаш тараа хүлээп алыр черлерниң ажылдакчылары ындыг ажылдарны дүрген болгаш шынарлыг чорударынга материал-техниктиг баазаларны ыяк белеткеп алыр ужурлуг. Ылангыя бөрта кургадылганын шиналарның база деңгээлерин, энергия дериглерин, лабораториялар херекселдериниң септелгезин чедиишкинниг чорударын хандырары чугула.

Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалының таарымча чок болганындан тараа хүлээп алыр пунктуларга 85 хуу чедир ак-шыктыг, 73 хуу чедир бөктүг тараалар киргени билдингир болгай. Ынчаан техниктиг баазаларны ой-шаанда, шынарлыг белеткеп алганы тараа хүлээп алыр пунктуларның ону чогуур үезинде хүлээп ап, кургадып, арыглап алыр аргалыг болганынга улуг ужур-дуганы чедирген.

1971 чылда тараа продуктулар эргелелиниң пунктуларының материал-техниктиг баалаарын быжыглаар талазыбиле элээн ажылдар чоруттуурган. Тараа кургадыр черлериниң бүдүрүкчүдүүн бедиидер арганы берип турар чаартылганы кылып, хей чүүл соорту машиналарның тараазын дүжүрерде кодуртур немелде дериглелерни болган складтарга киргең тараа изиидес кылдыр салгынналып турар черлерин тургускаан. Ынчаан тараа хүлээп алырынга Кызылдың сайгарылга базазының, Туранның, Сарыг-Септиң тараа хүлээп алыр пунктуларының коллективтери орта эки белеткелдиг ужураштаннар. Оон ачызында бо коллективтериниң ажылдакчылары мынчаардагы дүжүттүң тараазын бичии-даа соксаал чокка хүлээп ап, кургадып, арыглап алыр аргалыг болганнар.

1972 чылдың чаа дүжүдүн хүлээп алырынга эргежок чугула материал-техниктиг баалаарын белеткеп алырынга, ону септеп, чаартып алырынга тараа хүлээп алыр пунктуларда кылып чорутса чогуур ажылдарның хемчээли улуг. Оларның бүгү машина-техниказын, дериг-херекселдерин болгаш лабораторияларын, шыгжамырларын кайы хире белен кылып алганындан бо чылдың чаа дүжүдүн күүрүе шыгжамырларынга киирер улуг сорулга чедиишкинниг боттанып болур.

Колхозтарның болгаш совхозтарның тараа шолдеринге ажылдаар комбайннардан урдунган олчаан тараа хүлээп алыр пунктуларга чедиртинер тараалар база эвээш эвес болур бөлгей. Ындыг тараанның ял-шыгы улуг, бөгү хей болур болгаш ону дораан кургадыр, үрелбезин база изий бербезин дээш арыглаар апаар. Ынчангаш тараа хүлээп алыр черлерниң ажылдакчылары ындыг ажылдарны дүрген болгаш шынарлыг чорударынга материал-техниктиг баазаларны ыяк белеткеп алыр ужурлуг. Ылангыя бөрта кургадылганын шиналарның база деңгээлерин, энергия дериглерин, лабораториялар херекселдериниң септелгезин чедиишкинниг чорударын хандырары чугула.

Эрткен чылын агаар-бойдустуң байдалының таарымча чок болганындан тараа хүлээп алыр пунктуларга 85 хуу чедир ак-шыктыг, 73 хуу чедир бөктүг тараалар киргени билдингир болгай. Ынчаан техниктиг баазаларны ой-шаанда, шынарлыг белеткеп алганы тараа хүлээп алыр пунктуларның ону чогуур үезинде хүлээп ап, кургадып, арыглап алыр аргалыг болганынга улуг ужур-дуганы чедирген.

1971 чылда тараа продуктулар эргелелиниң пунктуларының материал-техниктиг баалаарын быжыглаар талазыбиле элээн ажылдар чоруттуурган. Тараа кургадыр черлериниң бүдүрүкчүдүүн бедиидер арганы берип турар чаартылганы кылып, хей чүүл соорту машиналарның тараазын дүжүрерде кодуртур немелде дериглелерни болган складтарга киргең тараа изиидес кылдыр салгынналып турар черлерин тургускаан. Ынчаан тараа хүлээп алырынга Кызылдың сайгарылга базазының, Туранның, Сарыг-Септиң тараа хүлээп алыр пунктуларының коллективтери орта эки белеткелдиг ужураштаннар. Оон ачызында бо коллективтериниң ажылдакчылары мынчаардагы дүжүттүң тараазын бичии-даа соксаал чокка хүлээп ап, кургадып, арыглап алыр аргалыг болганнар.

1972 чылдың чаа дүжүдүн хүлээп алырынга эргежок чугула материал-техниктиг баалаарын белеткеп алырынга, ону септеп, чаартып алырынга тараа хүлээп алыр пунктуларда кылып чорутса чогуур ажылдарның хемчээли улуг. Оларның бүгү машина-техниказын, дериг-херекселдерин болгаш лабораторияларын, шыгжамырларын кайы хире белен кылып алганындан бо чылдың чаа дүжүдүн күүрүе шыгжамырларынга киирер улуг сорулга чедиишкинниг боттанып болур.

Колхозтарның болгаш совхозтарның тараа шолдеринге ажылдаар комбайннардан урдунган олчаан тараа хүлээп алыр пунктуларга чедиртинер тараалар база эвээш эвес болур бөлгей. Ындыг тараанның ял-шыгы улуг, бөгү хей болур болгаш ону дораан кургадыр, үрелбезин база изий бербезин дээш арыглаар апаар. Ынчангаш тараа хүлээп алыр черлерниң ажылдакчылары ындыг ажылдарны дүрген болгаш шынарлыг чорударынга материал-техниктиг баазаларны ыяк белеткеп алыр ужурлуг. Ылангыя бөрта кургадылганын

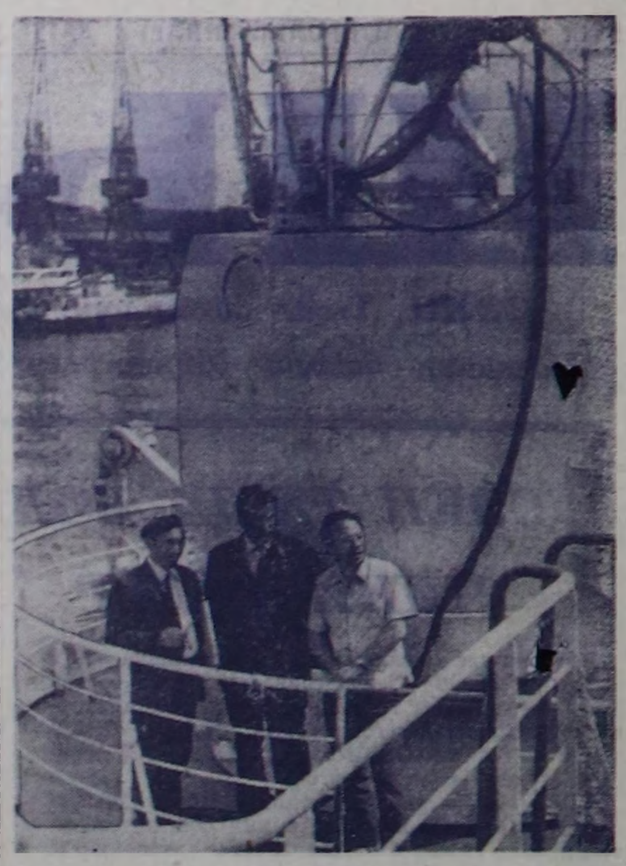
Тараа хүлээп алыр пункт бүрүзүнге тараапы культура аайы-биле, сорттап шыгжаар складтарны тааршыттыр үлеп хуваарының планын түргүзүп алыры чугула. Ылангыя сортулуг үрезин урар черлерни онзалап тускайларынче кичээнгей салыр болза чогуур. Сортулуг үрезиннерни шыгжап кадагалаар черлер кылдыр дүрген салгынналып кургазыр дериглелиг складтарны шилип алыр херек.

Ылангыя хей тараа дажыглаар автомашиналар болгаш автопоездилерниң чүгүн дүжүрер механизастаттынган дериглелерни белен кылып алырынче онза кичээнгей салыры эргежок чугула. Тараа хүлээп алыр пунктуларга ажылдаар кадрларның четчелээшкинниниче кол кичээнгей салып, оларның семинарларын чорудары албан дээрзин утпас херек. Ол ышкаш тараа пунктуларынга өртке удур дериг-херекселдерибиле хандырар. Оларның санитар байдалын болгаш тараа хүлээп алыр пунктуларының ажылдакчыларынга тааршыттыр байдалды хандырарынче кичээнгей салыры чугула.

Чаа дүжүттүг хүлээп алырынга чедир санныг хонуктар артын калган болгаш орта белеткелди шыгжырадып чорудары партия, совет, ажыл-агый органнарының, бүгү улустуң херээ болур.

Чаагай дүжүттүг чидирип чокка ажаап, ону күүрүне шыгжамырларынга ой-шаанда хүлээп алырынга тараа пунктуларының ажылдакчыларының аразынга социалистиг чарыштыг дээштиг организастарары улуг ужур-дуганы биидингир.

Д. ДЕЕВ,
Республиканың тараа продуктулар бүдүрүлге эргелелиниң начальныгы.

Атлантика океанның тропиктиг широталарынга дуржулга кылырының совет «Тропзве-72» деп экспедициязы ажылдап эгелээр. Анаа элээп каш совет эртем-шинчилел судноларының барып киржир ужурлуг. Специалистер — метеорологтар, геофизиктер, гидрофизиктер чер бөмбүраазының агаар-бойдузунга тропиктерниң — изиг черлерниң салдарын шинчилеп көөр сорулгалыг.

ЧУРУКТА: «Академик Курчатов» деп эртем-шинчилел суднозу Калининградтың далай портунда турарын. Солагай талазындан оң талазынче: Горькийниң радиофизиктиг эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары В. Плечков, А. Мельников, Ю. Романов олар ол дуржулга ажылынга киржир.

Р. ФИЛИПЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАНЫЖЫҢАР: ДОЛУМА-ДЫР

Ынчан оон өөнүң аазы Күжүгет Хензиг-оол шаанактанып, суурже херектиг кире берген. Долума хойларын дүүн оонда ховуже катап үндүрүпкеш, уругларын чемгерип эгелеп. Бир шак хире болганда улуг уруу Аяга чагаан:

— От-кос-биле тенектенмейн, томаачыыг туруулар шуве. Чанар удавас чедип келир боор. Маша аантаалы, мылай орае, хаймыдырган суттен кудуп бээр сен.

— Чаа, авай,— деп, Аня чөпшээрепкен.

Долума тонуп кеткеш, данмаар үнүп кээрге, сөөгү-даа ырлаан болган. Дээримиң соо баксырап, дүвүлүг хат иеп ораан.

Хойларны дүрген чоокшуладып албас болза, хоржок ышкаш-тыр деп бодаан, аныяк херээжен аътталыпкаш хапкан. Ойларның барааны хову оргузунда сарааттар чанында ышкаргеп.

Хат дыкпын эгелээн. Хая корүүн келгеш, оон иеэрге, чүгүдүүнүң, шаа-бүл кестүр хойлар ковуда сарааттарының ыяк талазында бөкперлежи берген турган.

— Хаай! Кууй!—деп кускунаргылаан, Долума хойларын үүдүр ойлаткан. Алды чүе ажыг хойнуң бир ужун үндүр ышадып алырга, өскө ужу катап сарааттарже сыныыр мынаар. Ынчан хадын турда, аът база бураан турупкан. Долума аядын чедип алгаш, хойларын сургеп. Хой баштаар ышкыларинің ачызы-биле херек мүн-не бүдүп эгелээн. Оде уруглар ат болду-ла деп бодавышаан, Долума дер-бузу ыкту берген калып турган.

Шак орайтаан. Дүвүлүг хаттан харын мырыңай неэзе ышкен ышкаш сагындырган. Арай деп турган оонге чедир кээрге, бичии уруу удаан, ийи уруу—Аня биле Света—ыңмаай берген олурганнар. Изиг-демир кырында отнуп үндүүнден киргең хар агара берген чыткан.

Хензиг-оол ам-даа суруг.

Бо болза. Моигуш Долуманың хойга ажылдаанының үш ыгаар чылы турган. Оон мурнунда-даа, оон соонда-даа шаа ындыг чижектиг бергелерни аныяк херээжен чежеэнин көрөн дээр!

Долума Моигуш ам Дуржулга станциязында чедип чыл ыдыр ажылдап турар. Чыл келген тудум-на оон дуржулгаа-а немежин, көргүзүглери дээредеп орар. Оон-биле кады уут-дарым база көвүдөвил.Аня, Света, Маша, Марита, Мира шуптуу кыстар. Эң хемери — оол. «Тывелеге» совхозтуң ыогунга төрүттүүген боорга, ачазы өгүлү Чедер-оол деп ыан алган. Ол ам чүгле ийи харлыг.

Бо чылын Долуманың дөрт уруу шөлээга өөредиир. Оваар ыды уругну телектиг кылдыр кижилеп турар. Долума-ар боттары хууда мотоциклдиг, «Изумруд» деп телевизору ыа бар. Оларны Дуржулга станциязы газ-биле база хан-ырып турар. Эки кыдыы ажылдаарга, аяга-шалыңының ыаа шымырак болуп турарының чижээ бо-дур.

Долума биле Хензиг-оолдуң наймызының-даа назыны үжеп ар шиитиде. Аныяк малчыннар. Бо чылын оваар төрүүр ге хойга онаштыр үче ийи хураганы алган. Оларда шаа-ыа-ыантал-даа хой. Моигуш Долуманың чуруу — республиканың Хүндүлел самыраазында.

Моигуш Долума ам партия кежигүүнүге кирерине белеттиин турар. Чоонду түүнеерде оон Хадылыг-Арыгга чайаага чордувус. Долума ынчаа дээн:

— Хой ажылынга ам ажаа мергежил бердинээс. Күрүнеге ий эътти болган дүвүү бээр дээш бүгү-ле шүүлүүстү үүрүп турар бис. Уруг-дарыг улгатпаа, ынчангаш бистиң гужуун байдалче кирер болза, ковчуг-на тавармычалыг йнк. Ажыдыы чылдан бээр үче хойга онаштыр 105-110 хуганыны алыр деп бодап турар бис.

Вл. НАЗЫН-ООЛ.
О. КОДУР-ООЛ.

ЧУРУКТА: Моигуш Долума.
Л. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРБҮШААН...

Чарыштың дээштии дээш

«Алдан-Маадыр» совхоз бо чылдың бирги чартыынга күрүне планнарын: эътпин — 119,5 хуу, сүттүн — 137,7 хуу, дүктүн — 103,3 хуу күүсеткен. Ол чедиишкиниери дээш, колхозтар, совхозтар аразында чарыштың тиилекчизи дээш ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Бедик көргүзүглер дээрге совхозтуң малчыннарының, тараажыларының, механизаторларының шалыпчы ажыл-ишкинин, кызычаккай чоруунуң түңнели-дир. Оны чедип алганывыс салбырлар, фермалар, бригадалар, түс-түс ажылишчилер аразында социалистиг чарышты болур чогуурубиле организастап, оон чаачаа хевирлерин ажыглаанындан улуу-биле хамаарышкан.

Күш-ажылчы коллективтер аразында чарыштың түңнелин үндүрерде оон негелдеэринге дүүштүр көргүзүглер аайы-биле санзар хевирин ажыглап турар. Чижээлээрге, бир хойжу бригада план болгаш боттарынга алган хүдээлгелерин ёзугаар төрүүр түс хойга онаштыр 90 хураган алган болза, анаа ийи сан бээр, а чаржыг турар бригадазы ону чедип албаан болза, ол бир сан алыр. Ынчалза-даа бо хемчээлдиг кошкак чорудуп, анаа баш удур хемчегдер албайн турар болгаш малчыннарның галазындан малды чидирер, тотчегээр таварылгалар барында. Совхозтуң мал зоотехниги Монгуш Хеймер-оол, малын көл эмчизи Саяна Ондар харыылап турар ажылынга харысаалга чогундан, мал ажылын эртемге үндезилеп когжүдер айтырыгга кичээнгей салбайн турары-биле мындыг четпестер бар боон келген.

Хойжу бригадаларның ажылын деннеп көөрге дыка-ла домейлешкек эвес болгулаар. Коммунист Ооржак Серенниң удуртуп турар хойжу бригадазы торүүр түс хойга онаштыр 94 хураганны алган, а Көшпесте Монгуш Бызытпаанның бригадазының алганы чүг-ле 58 хураган болган. Моон чылдагааны түл деп айтырыг дораан туруп кээри чөпүүт. Коммунист Бызытпаа бригадаңы баштап удуртур, бөдү үлегерлиг болур хирезинде, харын малдап турар коданындан торүүр түс хойга онаштыр алган толу чүгле 60 хураган болган. А эш Серенниң бригадазында алды хойжу төрүүр түс хойга онаштыр 90-дан хой хураганны алган. Мындыг деннелди көрүп турган, чылын калып турар бригадаларны мурнакчыларның деңгелиниге чедир өрү дыртпар дугайында хемчегдерни совхоз дирекциязы алыры негеттиниң турар.

Мал бажының хорап турарының база бир чылдагааны кадарчыларның имитинин ончу хөрөңгизинге камналга чогунда болуп турар. Көшпесте хойжу бригадала чартык чыл иштинде 180 хой, ашкы өлген. Инек кадарчылары Монгуш Күдер-оол биле Ондар Калчан-Маадыр оларның малдап турган инектеринден 30—40 баш мал четпес болган. Хойжулар Ооржак Анай-оол биле Ондар Намчал-оол 40—50 хойну чидиргеп. Төрүүр түс хойга онаштыр Сарыглар Амбар-оол, Ооржак Ыйдымбуу, Ондар Бегзи олар 40—60-на хураган алганы чөгенчиг. Байдал мындыг турда мал бажы өспейн турбайн канчаар.

Саар инек бүрүзүнден сүт республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының көргүзүүнүн деннели-биле алырга база эвээш болуп турар. Ортаа-Тал сүт-бараан фермазында саар инек бүрүзүнден 378,7 кг сүт сагган, а Ак-Даш фермазында 1092 кг сүт сагган. Бо ийи түңнелдер чүнү чугаалап турарыл дээрге, малдың ажаалда-дежээлдезин кайы фермада канчаар тургускаанын, инек сүткүр болзуп дээш, оон чемгерилгезин канчаар тургускаанын шидеп. Совхозтуң зоотехниктери безин чадаарда ындыг аналитти үндүрбейн турары комчуг четпес.

Чартык чылдың түңнелдерни үндүргеш, анаа дүүштүр чамдык болдалар ындыг. Бистиң эки ажылдыг коллективтеривис, мурнакчы кижилеривис дугайында маңаа доктаваадым. Мурнакчылар мал-даа, чер-чаа ажылында бар. Лама-Сүрүн биле Доржу Ооржактар хөй чыл иштинде хой кадарын келгеш, доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Бо ог-бүле дөрүүр чүс хойга онаштыр эрткен чылын 132 хураган алган болза, бо чылын 133-ту төрүктүргеп. Бо дээрге республикада тергиин көргүзүг. Тракторист Сарыглар Дугаар-оол ДТ-75 деп трактор-биле часкы тарылга үезинде 828 гектар чер андарар турган ону 5207 чижек гектарга чедирген. Сарыглар Далаа, Буулар Кошкар-оол, Ондар Мартаа олар оон база түдек чок ажылдаанар.

Социалистиг чарыштың бир дээштиг хевири кижилериниң хүүда план түргүзүп, мергежил ажыл-биле өске эштери-биле чарыжы бисте калбарган. Бистиң совхозта ындыг чарышка 350 кижи киржип турар. Оларның митинде кадарчылар, суггатчылар, трактористер, чолаачылар, түдүгжүдер дээш өскелер-даа бар. Чарыштың түңнелин көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-авиялга хүнүнде үндүрер деп шийтирлээн бис. Тиилекчилерге азер, чүгенниг аътган өгелээш өске-даа өртектиг шаналдарны тыпсыр.

Чарыштың организастаарында чедир кылдыынайн турар чүүлдериниз ам-даа бар. Мурнакчы дуржулга нептередир, ону кижи бүрүзү чедип алыр талазы-биле хей чүүлдер чедир кылдыынайн турар. Мергежилдиг кижилер хожулап турааларны шефке алыр чоруктуу практикалавайн турар бис. Ажылга харысаалга чок, күш-ажылдың сагылга-чурумуун үреп турар чалгаалларга дээштиг хемчегзеэ коргустуммейн турар.

Совхозтуң ажыл-агыйы бурунгаар хогжуп турар. Сорулга — чедиишкиннерни быжыглап, четпестерни чайладыр двош шудургу ажылдаары болур.

О. ХУНА,
совхозта амыдчыын комитединиң даргазы.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

ЧАА ЦЕХ

Алмалыктың дог баалаа арыглаар Ленин аттыг комбинадында цинк заводунуң тудуу доозулган. Ол заводту тудар талазы-биле төлевилелде көрдүнгенин ёзугаар вельц-цех дээр будун будурүүге чери ажылдап эгелээн. Ол чаа будурүүге черинің ачызында рудадан цинкти, кадмийни, воргулчуунну шуут арыгаан алыр аргалыг болу берген. Чуртта эң улуг дээш ол вельц-цехте улуну 50 болгаш дооразы 3,6 метр хемчээлдиг дээкинер улуг сууглуу эштеп тургускан. Олар анаа сууглуудан будүүчартык катап улуг.

Ол чаа цехте найырадың азыдырның кылган. Узбек металлургтар-биле кады анаа ол хүн Ленногорскиниң, Усть-Каменогорскиниң, Челябинскиниң ажылчыннары кады азыдырит кылып, металлды будүргеннер.

(СЭТА-ның корр).

АЛМАЛЫК, Узбек ССР.

* * *

ЭЛЕКТРИ ШУГУУМУ

«Орта Азиянық электри шугуумуу тудуго» трестиң механизаторлары Джамбул-Жаватас аразында 180 километр узун дурттуг бедик вольтухут электри дамчыдылгазының шугуумун кылган ажыглалда кииргеннер. Электри дамчыдар шугуумну хат-шуурган үзүп-сонсаал чок боон турар бедик даглар дамчыштыр шөйүп чоруткан. Демир адагаштар онтарларын чазыдырымшыын күжү-биле каайр аргалыг болган.

Фосфориттер казыкчыларының аныяк хоорайы — Жаватас ам электри чырыы-биле идегелдиг хандырылгалыг болган.

(СЭТА-ның корр).

ДЖАМБУЛ.

* * *

САНАЛГА МАШИНАЗЫ

Курганда чаа тутқан болган ажыглалда киргеп даарекилга фабриказында эштеп тургускан электронныг саналга машиназы пөс-таавыны канчаар быжың-белеткээрин кижилерге сүмелеп берип турар. Ол «автоматтыг быжыкчы» кеңдыг хөпти кайы хире хемчээддиг бижар дугайында даалгапы алгаш, даараар материалдыг камбаң алыр төлээде пестү чогуы канчаар бышса чогуурун каш-ла секунда иштинде тодаратқаш, сүмелеэр.

Ол чаа фабриканы дөрт кааът бажында тургускан. Орң пехтериниде эштеп тургускан бүгү дериг-херекселдериниң чамдыкызынга шынар талазыбиле күрүне деңгээн база тывыскан. Курганның даараныкчылары ураачыларже, сибирьжилерже болгаш Ыракый Чоон чүктүң чурттакчыларынче дүктеп болгаш хевеш-саазын постердеп кылган 450 муң ажыг костюмнерни даараң чорудар аргалыг болганнар.

(СЭТА-ның корр.).

КУРГАН.

НАЦИОНАЛ ОКРУГТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

КАДЫКШЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫ

Сибирьниң нефтичилериниң хоорайы Сургутта 480 орунныг эмнелге тудуу эгелээн. Ол дээрге Ханты-Мансыя национал округта эң улуг дээш эмнелге чери болур. Ол ышкаш Нижневартовскийде чаа туттуган эмнелге чери база баштайгы кижилерни хүлээп алыр. Беш чыл төнчүзүнде округтуң хоорайларынга болгаш суурларынга оон-даа өске он эмнелге черлери база ажыглаалга кирер ужурлуг.

Округта амчылер саны сөөлгү беш чылда ийи катап өскен, а уругларның эмнелге-профилактика албан черлериниң саны үш катап ковудээн.

Н. ЗАМЯТИН,
СЭТА-ның корр.

Ханты-Мансийск.

КЫРГЫКЧЫЛАР КОНКУРУЗУ

Чита областың бүгү-ле булуннарындан хойну шалыпкын арга-биле кыргыырының он ийи дугаар конкурузунга эң дээрге кыргыкчылар чеде бергеннер. Агинскиниң бүрят национал округунуң XXII партсъезд аттыг колхозунуң төп суурунга ол маргыдаа боон эрткен.

Ол ажыл-агыйның төлээлекчизи Цыпелма Удбылова болгаш ол-ла округтуң «Коммунизм» колхозунуң төлээлекчизи Балдан Базаров олар 1972 чылдың чемпионнары болганнар. Олар бир хойнуң «тонуун» ушгурунга-ла чүгле ийи-үш минут хереглеттинер а бир хүн дургузунда олар 120 болгаш оон-даа хой хойну кыргып шыдаар мергежилдиг.

Ол колхозтарның төлээлекчилериниң ындыг чедиишкини таварылга эвес. Округтуң бүгү колхозтарында аныяктарны хойну дүрген кыргыырынга өөредип турар тускай инструкторлар ажылдап турар.

Б. РАБДАНО,
СЭТА-ның корр.

АГИНСКОЕ.

СӨҢГҮ ЧҮКТҮ ЧААРТЫП ТУРАР КИЖИЛЕР ДУГАЙЫ

Ямал-Ненец национал округтуң магазиннеринде Леонид Лапцуйнуң «Турлагдап келген өөл» деп ному костюп келген. Ортаа Уралдың нөөн үндүрер черинің парлап үндүргени од шулүктер чыындызында сураглыг ненец шулүкчүнүң сөөлгү чогаалдары кирип турар. Сөөгү чүктүң чаартыкчылары — геологтарны, нефтичилерни, газ шинчилекчилерни ында алган, йөрээп, моңгежидип турар. Тундраның үндезин чону — анчыларга болгаш балыкчыларга дыка хей шулүктерни база турасказдып турар.

Леонид Лапцуй бижип турар кижилериниң дугайын тергиин эки билир. Шаанда үжүк-бижик чок иви ажылдыг кижиниң оглу ол черге төрүттүүген болгаш тундрага өскен. Ол шулүкчү Совет чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү апаргаш, бодунуң маадырларының аразында ам-даа чуртавышаан. Оон чогаалдарында орустарның болгаш ненецтерниң найыралын, бистиң хей национал улустарывыстың акы-дүнмалышкы чоруун илередип турар.

Н. ПЕТРОВ,
СЭТА-ның корр.

САЛЕХАРД.

ПОЛЯР ДЭЭРБЭЭ ОЛАП ЭРТКЕН

Совет Эвилелиниң девискээрлериниде тургустунган ол география демдектери бүгү делегейге билдингир. Ол дээрге Европа биле Азияның аразында кызыгаарны айытқан даш көжээлер-дир. Ынчаарга Азия диптин дал ортузунда база бир даш суурга бедий берген турар. Ам ол демдектерге база бир чаа турасказдың немешкен. Ол чаа демдек эрте-бурунгу эксимостарның Чегитүнь болгаш Инчоун суурларының аразында Дөштүт океанның чалым халыарлыг ярминин кырында коступ келген. Чогум-на олап поляр дээрбээ эрткен чер болур.

«Маяк» дээр гидрография суднозунуң экипажы ол беш метр узун ыяштың анаа тургускаш, ында «поляр» дээрбээнин кызыгаары» деп бижип каан. Ол демдектиң баарында — Сөөгү чүктүң хат-шуурганынга таварышкаш, кыдан-тас апарган киттиң чаагы чыдар. Анаа олап эрткен судноларның аттарын турасказдап кылзыр бижиирлер.

И. РИГА,
СЭТА-ның корр.

АНАДЫРЬ.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМНАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыында).

Үлетшүр шиитиин-биле чартык чыл планын күүсеткен-даа болза, чамдык бүдүрүлге черлерин бүдүрүлге планнарын болгаш чылында планнарын күүсеттинейн баргылаан. Эң ылаңгыя шаустиктиг сода, күүгүр кислотазы, хөмүр-даш хазар комбайннар, нефть аппаратуралары, чиик үлетшүрге технологтуг дериг-херекселдер, чүүк вагоннары, картон савазын, тудуг түүлбүзү, хөм идиитер, аъш-чем балык продукциязы болгаш өске-даа чамдык кылыгларның хевирлерин бүдүрер план чедир күүсеттинмээн; чер-ле болганда продукцияны хереглеттинер ассортимент-биле болгаш бедик шынарлыг кыдыыр бүдүрүп үндүрерин хандырбайн турар. Ажыглалда чаа киргеи элээн хей бүдүрүлге черлеринде төлевилелдге көрдүнген деңнелдерин оожум шиңгээдип ап турар.

ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелеги оон ыңай кодээ ажыл-агыйн ажылдакчылары часкы ховуу ажылдарын организастыг эрттирген деп дыңнаткан. Колхозтар болгаш совхозтар часкы тарылга планын чедиишкинниг күүсеткен, ыштың кадыг-дорт үн соок байдалындан дыка хей шөлге үрезин олген түрлелинде үрезиннерин катап чашканнар.

1972 чылда дүжүдүн алыр кодээ ажыл-агый культураларының бүтүү чуртта шөлү 210,3 миллион гектар, оон иштинде тараа культуралары — 122,3 миллион гектар боон турар. Эрткен чылда турганы-биле алырга, тараа культураларының, тарымал тооруктуң, чигир свёклазының, сояның, могаваларның болгаш өске-даа чамдык культураларның шөлү калбарган. Ол ышкаш суггаттыг болгаш кургаттынган черлерде тарылга шөлдери база көвүдээн боон турар. Чуртту бүтүү районнарында сиген неазлдези болгаш мал чемининг белеткели калбарган. Чамдык районнарга тараның өзүлдези шык эвээш байдалга эртип турган. Агаарның нзиг болгаш ыаан болганы тарааларның быжар хуусаазын чоокшулаткан. Колхозтар болгаш совхозтар тараа культураларың ажаан алышкынында киргикеп.

Эрткен чылдың баштайгы чартыы-биле деңнээрге, мал ажылының продуктуларын бүдүрери колхозтарга болгаш совхозтарга: өгт талазы-биле 5 хуу, оон иштинде — хаван эъдининг—11 хуу болгаш куш эдинии—15 хуу, сүттүү — 4 хуу, чуургаларыны — 13 хуу өскен.

Мал ажылының продуктуларын садып алырының күүрүне планы планнан ажыр садып алыр талазы-биле доктаатткан хемчээлди киирип-тир алырга мал бөлгаш куш эъдинии — 110 хуу, чуургаларыны — 111 хуу болгаш сүттүү — 99,5 хуу күүсеттинген.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам ыңай быжыглаары уламчылаан турган. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдүрүнге күүрүнеиң болгаш колхозтарның капитал салыышкыны ажылдарның бүгү комплекстериниң талазы-биле 9,4 миллиард рубль болуп, 1971 чылдың баштайгы чартыынга деңнээрге 7 хуу көвүдээн.

Техниканың эң чугула хевирлерин болгаш минералдыг чемиштидилгелерни бөөрининг чартык чыл планы күүсеттинген.

Транспорттуң бүтүү хевирлериниң чүк саарылгазы 2 триллион тонна-километр болуп, эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 4 хуу көвүдээн. Бүтүү хевиринң транспортунуң пассажирлер сөөртүүр 280 миллиард пассажир-километр болуп, 6 хуугa көвүдээн.

Эрткен чартык чылда күүрүнеиң капитал салыышкынының күсели-биле 17 миллиард рубль өртектиг кол фондуну ажыглалга киргеи.

Улус ажыл-агыйынга күүрүнеиң капитал салыышкынын 24,9 миллиард рубль болган, ол болза эрткен чылдың бирги чартынында шиңгээдип алганындаа 6 хуу хей болуп турары ол-дур. Улус ажыл-агыйының талазы-биле керээ ёзугаар ылыыр ажылдарның чартык чыл планы иитгизи-биле 100,6 хуу күүсеттинген, ажылдың хемчээли 9 хуу көвүдээн. Оон-биле кадыг чамдык тудуг министерстволары керээ ёзугаар ылыыр ажылдың иитги хемчээлиниң-даа, объектилер-даа талазы-биле планны чедир күүсеттээн, ол бүгү төнчүткеп капитал салыышкынының планынга кардүнеен турган болгай.

Колхозтар аразының тудуг организацияларының күүсеттеп ажылдарының хемчээли 12 хуу көвүдээн.

Тудуг-монтаж организацияларын планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчидери уламчылап турар. 550 тудуг-монтаж трестери, бажың тудуунуң комбинаттары болгаш өске-даа организациялар планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазын ёзугаар ажылдап турар, олар болза улус ажыл-агый талазы-биле иитги керээ ёзугаар ажылдаар ажылдарның иитги хемчээлиниң 25 хуузун күүседип турарлар.

Тудугда күш-ажыдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 5 хуу өскен. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези чиигээн. Орулгалар 8 хуугa көвүдээн.

Тудуг болгаш монтаж организацияларының элээн хей кезии керээ ёзугаар ажылдарның хемчээлиниң, күш-ажыдың бүдүрүкчүлүүнүң, орулганың болгаш бот-үнезин чиигедириниң талазы-биле планны чедир күүсеттинмээнер.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның саны чартык чылда ортумаа-биле 93,7 миллион кижи болган болгаш эрткен чылдың бирги чартынга деңнээрге 2,4 миллион кижиге азы 2,6 хуугa көвүдээн.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаанчыларның айда ортумак ажыл төлевири 128,5 рубль болуп, эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээрге 3,5 хуугa көвүдээн. Шаңнаарының иитилел фондузуундан төлөөр төлелгелерин болгаш чиигеделерин немептерге ажыл төлевири болза, 1971 чылдың бирги чартынында 168 рубль турганындан бо чартык чылда 174 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажылынга төлевир 5 хуу бедээн.

Хереглелдиң иитилел фондузуундан чоннуң ап турар төлевирлерн болгаш чиигелделери 36 миллиард рубль болуп, эрткен чылдың бирги чартынга деңнээрге 6,8 хуугa көвүдээн. Ол акша-хөреңгилерниң күсели-биле чонга халас өөредилгени болгаш эмнелге хандырылгазын, пенсиялар, пособиелер болгаш социал хандырылгазының талазы-биле өскедээ чаргылалдарны төлээрин, стипендиялар бээрин, санаторийлерже болгаш дыштанылга бажыңнарынче хадас база чиик өртектиг путёвкалар тыпсырын, школа назыны четпээн уруглар албан черлерин ажаан тежээрин, шөлдөлерге төлөөрин болгаш социал-культура хандырылгазының өскедээ хевирлериңе төлелгелер кылырын хандырган.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 83,8 миллиард рубль болуп, деңневир өртектер-биле алырга 7,1 хуу көвүдээн. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планы 99,8 хуу күүсеттинген.

Бараан саарылгазы көвүдеп, чоннуң хереглелдери өзүп турза-даа, чамдык барааннар-биле хандырылга ам-даа долу эвес болуп турар.

Совет Эвилелиниң дөштыкы садыг саарылгазы чартык чылда 12,5 миллиард рубль болуп, 8,7 хуугa көвүдээн.

Күрүнеиң капитал салыышкынының болгаш чурттагатудуг кооперациязының акша-хөреңгизиниң күсели-биле иитги шөлү 25 миллион дөрбелчин метр болуп турар чаагайжыттынган чаа 550 муң квартираларны ажыглалга киргеи. Оон аңгыда, боттарының акша-хөреңгизиниң болгаш күрүне чөзилизиниң күсели-биле колхозтар болгаш чурттакчы чон хей санныг чурттарга бажыңнарын туткудаан.

Күрүнеиң капитал салыышкынының күсели-биле 80 муң өөреникчилер өөренир иитги биилиг школаларын, школа назыны четпээн уруглардың 55 муң уруглар турар албан черлерин, эмнелгелерни, поликлиникаларны болгаш культура-амыдыралдың өске-даа объектилерин тутқан болгаш ажыглалга киирген. Чурттагга болгаш культура-амыдырал тудуунуң чартык чыл планы биче чедир күүсеттинмээн.

Чонга ачы-дуза чедиреринің хемчээли эрткен чылдың баштайгы чартыы-биле деңнээрге 11 хуу өскен.

Улус ажыл-агыйын, эртемни болгаш культураны, кадык камгалалын хөгжүдер талазы-биле улам ыңайгы чедиишкиннер чедип алдыгнар.

Совет Эвилелиниң чурттакчы чону 1972 чылдың июль 1-ге чедир 247,5 миллион кижи болган.

(СЭТА).

делегей бо хүннерде

Вьетнам Демократтыг Республиканың шөлдеринде чугула ажыл-иштиң үезин келген—бо чылын ристиң баштайгы дүжүдү быжа берген. Соңгу Вьетнамның девискээрин америк ушар чүүл араатанзыг ёзу-биле бомбалаан турзаамек, тараачыннар эрес-шудургу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: чурттуң соңгу талазында Дыонгиой кооперативтиң рис шөлдеринде. ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Куангчи можу Мурнуу Вьетнамда ең кадыг-дошкун тулчуушкуннарының төвү болуп артышаан. Куангчи хоорайның бажыңдарының, кудумчу бүрүүдээш тулчуушкуун чоруп турар. Патриоттар хоорайның мурнуу талазында сайгончу шериглериниң халдаашкыннарын ойтур шаап турар.

Дайзын АКШ-тың ужар чүүлүнүң болгаш флодунуң идепкейлиг деткимчезин ап турар. АКШ-тың Сайгонда шериг командылалының медеглелии ёзугаар алырга, «В-52» дээр самолёттар Куангчиниң девискээринче, оон иштинде хоорай квартылдарынче 900 тонна хире бомбаларны оннаан. Самолёттар Мурнуу Вьетнамның өске-даа можуларынче база халдап турар.

Патриоттар Куангчиде болгаш оон чоок кавызында дайзынның кезектеринче удур халдаашкын кылган. Аар үгер-бооларның күүдүт боолаанының соонда Куангчиден чеди километр ырак турар сайгончу шериглериниң туружукунче танкылар-биле халдаан.

Хюэ хоорайже болгаш оон чоогунда Тхыатхиен можуның төвүнче кирер оруктарда тулчуушкуннар база чоруп турар. Хосталга күштери хоорайның барыын талазында быжыглаг пунктуларынче, а ол ышкаш Хюэ биле Данангтың аразында далай эриниң чоогунда дайзынның туружукунче халдаарын үргүлчүлеп турар.

Сайгончу командылал Мурнуу Вьетнамның хосталган өске-даа районнарынче оон халдаашкынын организастаарын ораалдажып турар. Чалче шеригниң 1700 кижилиг десантызы Хоайнең хоорайның чоогунда Биньдиң можуда суг эринге дүжүртүнген. Бо можуның улус кезии хосталга күштеринің холунда үш ай дургузунда туруп турар. Патриоттар хосталган девискээрлерже дайзынның чаа-чаа халдаашкыннарын ойтур шаап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Кхмер информация агентилели бо чылдың июньда Пномпеньның төвүнче удур тулчуушкуннарга Камбоджаның патриотчу күштеринің чедиишкиннериниң дугайын дыңнаткан. Ол үеде патриоттар дайзынны 65 быжыглалдыг чөрлерден үндүр сыырган болгаш хостыган районнарының девискээрин дыка калбартыкан. Ол айда Пномпеньның шериглери 7.000 ажыг солдадын өлүртүп, балыглаып ыогаан. Түгле Такэо болгаш Кампонтсы можулардан бээн 70 муң хире кижилиг девискээрни хосталган.

Лаостуң патриоттары барының үзеадиг күштериң болгаш таиланд хелевилениктиниң шеригиерниге улуг чидиргелерни тавариштырып турар. КПЛ агентилелдиң медээлерин ёзугаар алырга, соолгу адды ай дургузунда чурттуң соңгу талазында түгле Луангпрабанг можуга бээн дайзынның 500 ажыг солдадын чыскаалдан үндүргеи болгаш делгем девискээрлерни хосталган.

Кайызынга-даа ажыктыг

БОНН. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң чөвеиерының аразында чөөнтө чаа Боннга ат салган садыг болгаш экономиктиг кады ажылдажылга дугайында үр хуусаалыг дугуржулга «ийи талының найыышкыга-даа ажыктыг» боон турар деп Барыын Германиниың социал-демократтарының «Форверст» солуну бижээн. Ол дугуржулгага ат салган чорук «ССРЭ биле ГФР-ниң аразында садыг харылзаалзырын хөгжүдүп, калбартырыгга чаа үе-чаданың эгези» болганын солуи бижээн. Оон хереченкн—Совет Эвилелиниден Барыын Германиниже бойдус газын дамчыдып чорудары болгаш ГФР-деи Совет Эвилелиниче хоолайларны киирери болур.

Бир эвее 1970 чылдың августуң 12-де Совет-Барыын Герман керээге ат салып, оны күштүг кылдыр бадырааан болза, садыг база экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле бо чаа дугуржулгалар чардынмас турган ийик деп «Форверст» солуи онзалап айыткан. Ийи күүне аразында баралга саарылгазының бо чылдың үш айының дургузунда 12,5 хуу калбарганы ол дугуржулгага ат салганы садыглажыышкынынга калбартырыгга кайы хире ужур-дузалыг болганын база хереченлеп турар-дыр деп ук солуи ведеглээн.

Акы-дуңма дузаламчы

ДАККА. (СЭТА). Вангладешке электротехниктиг заводту Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг дузазы-биле тудар. Ол дугайында керээни Даккага чарган.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле бесседазынга киинеерлиг тудугчуң болгаш корабль тудуушкуунуң корпорациязының даргазы Рафикудди Ахмадтың чугаалааны болза, заводтуң тудуу Вангладештиң экономиказының хөгжүдеринге онза улуг базым болур. Чурт электри дериглелери, трансформаторлар, конденсаторлар, электри моторлар-биле чүгле болдун бүрүн хандырар эвес, харын база продукциязының чамдык кезиин даннаар үндүрер арганыг болур. Заводту ыгыглалга киирери аныяк республикага чылда хей миллион акша түүнүт камнаганы база бээр.

БАЯН-КОЛДАН МЕДЭЭЛЕР

Бүдүрүлге бригадазы

Ногаа, баячы культуралары өстүрериниге. Баян-Кол онза таварымчалыг, бо чылын биистиң колхозта тараа, ногаа культураларының үшүжү дыка эки.

Баян-Кол ортумак школазының 5-тен 10 чедир класстарының өөреникчилери 100 хире кижи Кара-Талда болгаш школа девискээринде олурткан, тараан картофель, ногааның үшүжүн ажаап, хайгаарап, бүдүрүлге практиказын эрттирип турар. Өөреникчилериң бүдүрүлге практиказын школаның биология башкызы Вера Допчаа удуртуп турар. Ногаа, картофель шөлдериниде өөреникчилер класс-класс аайы-биле тускай дакпы ёзугаар эзлчежип ажылдап турар.

Эң эки ажылдаан класс республиканың Ак-Довурак, Хову-Аксы, Терлиг-Хая ышкаш улуг-улуг үлетшүр бүдүрүлгелеринче экскурсиялаар эргени алыр. Ыидыг идегелди чедип алыр дээш класс бүрүзү аразында чарыштыг шудургу ажылдап келген.

Чуулда

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хүрээл» колхозунуң 25 муң баш шээр болгаш 2 муң баш бода малын кодурга база халлавырлыг өске-даа аарыгларга удур чугган. Баян-Кол ортумак школазының 5, 6, 7, 8 класстарының өөреникчилери 30 кижи колхозтуң ветсанитар эмчизи Хирлиг-оол Конгарның башталгазы-биле мал чуп, бир ай ажылдаапнар. Арткан 10 кодан хойну, 2 кодан инекти сөөлгү 5 хонукта чуп доозарлар.

Өөреникчилерден организастаан мал чуур бригада күнде 2—3 кодан хойну чуп, шалып ажылдап келген. Ыланғыя Николай Нүрсат, Витя Хүүртей, Владимир Отсер, Егор Хунажык, Иван Сандан оларның авазангыр тудунгуру, ажылга кызымаа мактанчыг.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Алдар тугу

Калуга областың Карачевода куш фабриказының девискээринде Куш-ажылчы алдарның түгү кишкип турар. Оны эң дээре куш азыракчызы Александра Орешинага алдар кылдыр кодурген. Ол бодунга хуузээнеи беш муң дагаазының биргээзинден-не чыл эзеиинден бээр 157 дагаа чуургазын алган.

Областың «Куш үлетшүре» трезининң директору Г. А. Ганин СЭТА-ның корреспондентизинге мынча деп чугаалаан:

— Обласка мындыг түңнел бир дугаарында чедип алдынган. Ол дээрге куш өстүрер ажылга депшилгелиг аргаларны ажыглаанының түңнелидир.

Калуганың ажыл-агыйларынга чоокта чаа-да эвээш продуктуглуг фермалар чер болгекке турган. Амгы үеде «Куш үлетшүре» трезининң чеди улуг ажыл-агыйлары бар. Олар чылдың-на 1700 тонна куш эъдин нүрүнеге бээр. Ол тускай трести турғузар мурнундан дөрт патап хей-дур. Трест беш чыл төнчүзүнде амгыдыңдан үш катап хей—250 миллион куш чуургазын бүдүрер апаар.

(СЭТА-ның корр.).

Моол министр Болгарияда

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Улус Республиказының чазаанның чалаанын ёзугаар Моол Арат Республиканың дөштыкы херектер министри Л. Ринчин ол чуртта чеде берген, албанның аян-чоруун кылып турар.

Дайын сорулгаларынга

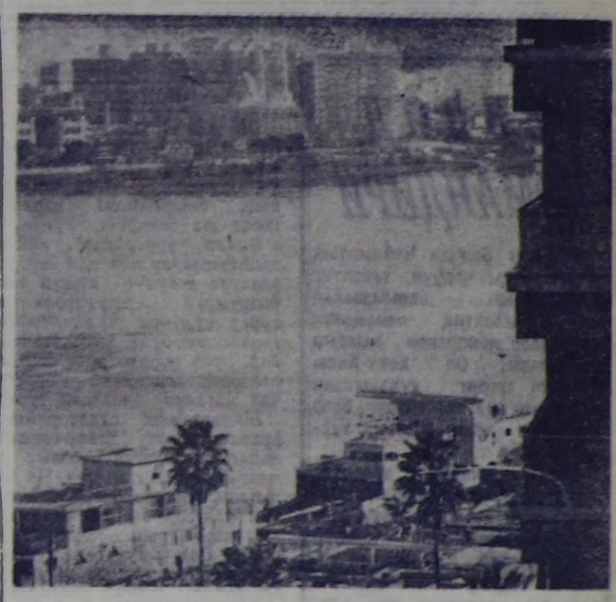
ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрезиниң төлээлекчилер палатазы АКШ-тың девискээринде болгаш дөштыкы чурттарда шериг чарыгдалдарынга 2,58 миллиард долларны үндүрүп бээр дугайында хоойлу төлевилелни чүүлдүгээргеп. Шеригге 568,9 миллион, шеригдалай күштеринге 521 миллион, шериг агаар күштеринге 283,8 миллион долларны үндүрүп бээр.

База бир чазылдырыг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттыышкан Штаттар Невада штатта пеиелде кылыр черге база бир ядролуг чазылдырыышкынны чер иштинге кылган. Атомнуг энергия комиссиязының дыңнадыы-биле алырга, чазылдырыышкынның күүүзү 20 килотоннага деп болган. Бо болза 1972 чылда дөртку ядролуг чазылдырыышкын-дыр.

Тудуп хоругдаан

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорда буруңгаар дешпилгелиг үзел-бодалдыг кижилерни кадыг-дошкун истеп-сүрүүшкүнерге таварыштырып турар Коста-Риканың солуннарында бижип турары-биле алырга, Сальвадорнуң пайысыалында университеттиң эрге-чагырганың айтыышкынын ёзугаар хатган болгаш оон удуртукчуларын золеп турган албан хүзээлгелериниден дүжүргеи. Ол университеттиң ректорун, а ол ышкаш дыка хей башкыларны болгаш студентилерни тудуп хорутдаан.

ЧУРУКТА: Египет Араб Республиканың пайысылалы — Каир. Хоорайның төп кезээниң болгаш Нил хемниң хевир шинчизи.

В. СОБОЛЕВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ВЬЕТНАМ УЛУС-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАРНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

Вьетнам улуска удур араатанзыг дайзынын америк агшериг сөөлгү үеде дыка күштелдирген. АКШ-тың Вьетнамда кеминг үүлгедиглерин иетеп-хынаар талазы-биле комиссияның сан-медээлерин ёзугаар алырга, америк ужар чүүл апрельде ВДР-ниң девискээринче 1.200 ужудуушкуннарны кылган болза, июльдин бирги чартынында 1.370 ужудуушкуннарны кылган. АКШ-тың шериг-агаар күштери ол чурттуң девискээринче хүүң-не 5—7 муң тонна бомбаны октап турар. Ол өлүмнүг бомбаларның дыка хей кезиин патриоттарның хостаан районнарынче октап турар.

Сайгончу чалчаларның харыксыраан ёзу-чурумун камгалап арттырар болгаш вьетнам улустуң маадырлыг удурланыышкынын сый шавар дээр чүткүлүнге Пентагон дайзын чорударының эң араатанзыг аргаларын ажыглаарындан бээнин чалланмастаан. Чүгле киижилерге эвес, харын бүгү-де лирит амытанга удур угланган эң дерзин чепсектерин, бомбаларны америк агрессорлар ажыглап турар.

ВДР-де суг моондактарының болгаш плотиналарының системаларын америк самолёттарның үргүлчү бомбалап турар чоруу аажок улуг айыыл болур. Оларны үргеп турар чорук 15 миллион кижи чурттаан делгем районнуң чонунга олүмнүг кыжанышкынны тургузуп турар.

Байдал ыңдыг турбуже Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле төлээлекчизи Р. Зиглерниң парлалга конференциязынга чаа кылган медеглели мырынай ыят чок болган. Суг моондактарын болгаш плотиналарны америк самолёттарның бомбалаар чоруун болдурбазының тодаргай хемчеглерин каш ай мурнунда президент Никсон элган түүе деп, ол чүүчуруп турган. АКШ-тың чазаанын албан кижилериниң ыңдыг янзылыг медеглелдерин американнар боттары бүүүү шаап турар- Чижээ, «Вашингтон поет» солуннуң корреспондентизи Крафт Ханойдан мынча деп дыңнаткан: «Америк бомбалар плотиналарга барып дүжүп турар дээрзинде кандыг-даа чигзинниг чок. Бомбаларның плотиналарга барып дүжүп турганын караам-биле көрдүм».

Америк аг-шеригниң кеминг үүлгедиглери бүгү делегейде дыңмиттиг киленирээшкинни хайыыктырган. Ол чурттуң патриоттарының маадырлыг демиселинге деткимченин күштүүн Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей күнүи чап чаа эрттирип турарының үезинде чырыткыланлыр көргүскен.

Бистин чуртувус вьетнам улустуң талазынга туруп келген болгаш турар-даа. Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының айы ССРЭ-де июль 20-де эгелээн. Совет кижилер АКШ-тың Индий-Кыдатта дерзин агрессиязын килеңнинг бүүүү шаап, совет улустуң вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш ону деткирининң шынчы сеткилин илергейлеп турар. Фидель Бастронун алдары дээш тургускан дүштеки шайлалгага СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев мынча деп медеглээн: «Ол айтырыгга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң туруш-бодалы тодаргай болгаш өскерлиг чок. Вьетнам улуска бистиң деткимчевис болгаш бүгү талалыг дуза-ламчывыс оон шынныг херээ тиилегижеге чедир үргүлчүлээр апаар».

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУҢ ОДААН УЗУТКААР

Чоокку Төөн чүк мурнуку хевээр делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң эң айыылдыг одагларының бирээзи болуп артышаан. Ынчангаш ол талазы-биле харыысалганы израиль агрессорлар болгаш оларның империалистиг камгалакчылары чүктээр апаар.

1967 чылдың июньде Израильдин Египетче, Сирияже болгаш Иорданияже халдаанының соонда алды чыл эрткен, а Синай чартык ортулук, Газа району, Иорданиянын барыын талакы эрии болгаш Израильге эжелеттирген өскедээ кайы шагдан бээр араб девискээрлер эжелекчилерниң дарлалынга базындырбышаан. ҚНО-нуң Айыыл чок чорук Төвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-деги резолюциязын калчаалыг ёзу-биле херекке албайн, израиль эрге-чагыргалар Каттыышкан Штаттарга деткиттирип алгаш, араб черлерден бодунуң шеригиерин үндүрүп алырындан шуут быллап, бодунуң шеригжиткен суурларын тургуспушаан ол черлерге быжыглаттынып алырын ораалдажып, Ливанның болгаш кожазында араб күрүнелерниң кызыгаараларынга ажык шериг чөнгээлериниң политиказын чорудуп турар.

Израильдин премьер-министриниң кол дузалакчыларының бирээзин, портфель чок министр Галилн араб күрүнелерге хамаарыштыр израиль политиказы өскертириниң «кандыг-даа барымдаалары чок» деп июль 19-та калчаалыг медеглел кылган. «... Чаа суурларны тургузарының талазы-биле күүженишкиннеривисти үргүлчүлеп, бистиң башкарганывыс девискээрлерде суг болгаш чер курлавырларын ажыглазывыса чогуур» деп ол чугаалаан. Америк сионисчи организазиязының съездизи ажыттынып турда чүве чугаалаан израиль премьер Г. Меир Израильдин чепсегленишкиннерин бүгү хемчег-биле өстүрүп күштелдиреринче кыйгырган. А камгалал министри Моше Даян шериг-агаар күштериниң школазының доозукчуларының мурнунга чүве чугаалап тура болар Чоокку Төөн чүкке дайын чорудулгаларын дагын эгелээринге бедеп турар ужурлуг» деп кыжанышкынныг чүлчуруушкуну кылган.

Чоокку Төөн чүктүң улустарының ёзулуг айыыл чок турар байдалының эрге-ажыктарынга таарыштыр политика талазы-биле чөптүг шиитпирлээшкинни чедип алыры тайбының эрге-ажыктарын эргим үнелеп турар бүгү кижилерге мурнуку хевээр көл сорулга болуру чугаажок. Ынчалза-даа Айыыл чок чорук Төвүлелиниң ноябрь резолюциязын күүседиринден Израиль шуут-ла ойталап турар мындыг байдалдарда араб күрүнелер эжелеттирген девискээрлерин хостаарынга боттарының эргезинде бар бүгү чепсектерни ажыглаар барымаалыг болуп турар.

Ам араб күрүнелерниң камгаланыр аргазын быжыглаары, ёзулуг антиимпериалистиг үндезиниге оларның хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаары, империализминиң болгаш реакциниың депшилгелиг араб ёзу-чурумнарны дүжүрер дээр ораалдажыышкынныларынга удур араб улустарының демиселинге түрүм ёзугаар эвилелчи — социалистиг күрүнелер-биле араб күрүнелерниң харылзааларын калбартыры болгаш быжыглаары оиза ужур-дузалыг болуп бар чыдар. «Араб -совет найыралы бакширадырынче уг-ланган кандыг-даа үүлгедиглерни Араб Төөн чүктүң депшилгелиг болгаш национал күштери ону барымдаалаар бүүүү шаап турар» деп, Ливанның «Ан-Нида» солуну онзалап демеглээн. Күштүг болуп киргеи совет-ирак керээ Чоокку Төөн чүкке байдалга тодарымчалыг салдарын чедиреери чигзинниг чок. Ол керээнин чүүлдериниге дүүштүр хөделбишаан, ирак чазактың барыын талакы монополияларгыы болуп турган «Ирак петролуем компаниин» национализастаанын ССРЭ шиитпирлиг деткээн. Ялзы-бүрү адырларга ССРЭ-биле кады ажылдажыышкынче чүткүлүүнүн Ирак база илергейлеп турар. ССРЭ-ниң болгаш Иракты аразында найырал «бистин харылзаалардывыстың чугула фактору болуп турар болгаш болурлаа, ол харылзааларны быжыглаарынче моон соңгаар-даа ораалдажыр бис» деп, Ирак Республиканың президентизин Хамед Хасан Бакр онзалап демеглээн.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

Челернин скулешкени

(Бичии тоожу)

Монгуш ДОРЖУ

КИИРИЛДЕ

Күргүне шылгалдаларны чоокшулаан тудум, кижиниң сагыш-сеткилиниң дойлурудам бавр... Дүн, хүн-даа дивейн, дептерлер, конспектилер ажарынга өйлежир. Үйгу кызырлың, кандыг-ла бир артың кырынга уне бээрингө чедир каш-ла базым артказ, тайзы бассыңаа, кадырны куду дүжүрүлаавын батпаш, база катап-ла арт кырынче үнериче кыаар сен. «Чеди катап хемчээгеш, чаңгыс катап үзе кес» дээр орус улустуң үлегер сөзүнде ышпаш, эге түлүк-биле-ле артты ажыр база бээрин кым күзевес боор. «Эрчемде—каалама орук чок» деп домактың алыс утказы мында дүтүнгени чугаажок.

Мен база-ла осне өөрүм ышкаш, «дүмчүкке тулганда быжаа сүүжү» дээш байгы-ла бижимин, утаан-сарыылымны, үйгу-дыжымны шылгалдаларже утландырыпкан түрдүм. Ынчалзажок, бир-ле дүве моон дүжүмге чажымда мекел бир валга ай ажыр хөй кадарткан «Чылбыга-Кадай» кирип келген.

Оттуп кээримге, дер-сут хүшкен, кара сут дүвүдеп чап-чаа үшта шелдирипкен кадыргы дег дырбаңнаан тыдыр мен.

Часкы дээрниң аязы-даа хөлчок. Артында-ла чингиртиккит көк. Эртенги салгын төрелеринің бүрүлерин чассыдарга, оларның аразынга хүлүреди сымыраачыры белин менээ тода билдинип келгензиг.

Адырам. «Чылбыга-Кадайның» чаш чүрээмте арттырып каан аар балыгларын кижилерге бирден-бирээ чокка тоожуп бергеш, сеткил-сагыжымны чылыг-чымчак состер-биле «чүтдуруп» каапкан хире турган мен бе мынчаш?

А ам? Өске херек-тир. Харың бодум хөйге чарлап, амыдыралдың хөрүнүүдеп чүтле кадык, чараш, кандыг-даа кадыг-бергелерге торулбас чечектер оюп үүп турарын күзеп, ол дээш демисежир ужурлуг мен!

Мындыг аяс эртен кайгамчык хүн үүп келири чугаажок. Ол ам даглар артындан үүп кел-ле бүгү амылыг өртемчейни куспактаптар!

БИРГИ ЭГЕ

Чайның башкы айы турган чүве.

Хектериң откут, тавланчыг үшкер инек сагган авамга аяа тудуп тургавы ам-даа кулаамда чаңгыланып, бодалымның ханызындан балалбаан.

Бир-ле хүндүс каш ошкувүстү кадарып чораап, дүштедип кээримге, өөвүстүң чанында дериттү мунуп каан өлө аът тур. Дораан-па танып кагдым. Кырган-аавамның Сая-Өлеги. Амыраарым-дал хөлчок. Кырган-авам сутта амна баар мен. Өрү шуравышаан, өтте кирип келдим.

— Өшкүлериңни каяа кадардың, оглум?—деп, авам дораан-на сонуургады.

— Ыратпадым. Мын бо судак уныңга.

— Кежээпейимни, ол болбазыкпе. Хүмүүда тараптан кудуп ыш, тараадан өремелеп чи—дээп, хадың дазылы кара хуза түтсү каапты.

— Кырган-аачам келди бе, авай? Ам-на кырган-авам сутга баар мен түүме.

— Чок, оглум. Кырган-ачаң хөөкүй...—дээш, аавамның карактарындан борбак-борбак дамдылар сыстып келди. Аавамның арныынче туздур көрүшкеп, арыы-ширайының үндергайын ам-на эскерип кагдым.

— А даштың кымның аазыл ынчаш, авай?

— Чодураанның адазы мунуп келди. Кырган-ачаң хөөкүй кызыл-дустай берген ышкажыл...

— Кайнаар? Дус-Дагже бе?

— Чок аав, оглум. Чодураанның аваты канчап баржык?.. Ол ышкаш, мөңге үйгузуп удаавы ол-дур ийин.

Чодураанның аазы канчап баржык дээрге-де, харзыга бергеш, дүргеп-не өгден үне халыдым. Сактырымга, чаңнык, чаъстыг кара булуттар хөрээмде аай-дедир көжүп, улут шуурган болуп хуула бергевзиг-даа.

Шиви дөзүнде одагда ачам биле Чодураанның адазы хойтпак олуртуп алган, бодамчалыг чугаалашкан олурлар. Чодураанның адазы дээрге, аавамның утбалын ап чораан кижиле болгай. Даай-аавының калганының соонда, ыдалдыг дулгуяк кадайда олуруп алган деп авам сутлар чугаалажып органын дыңнаан мен.

Ачам меня көрүп, каап, кыйгыра-дыр. Ол аразында авам база чедип келген.

— Болырның-биле кырган-аваң сутта баар сен. Белеткенип ал аа. Орук аразы ырак, ааржыдан чуурул чип ал—дээп, ачамның сөстерин шалабула дыңнадым.

— Кырган-авам сутта баарым ол. Мээң орнумга сен ошкүлер кадарар сен—деп, утбамга шын-на сеткилим-биле өөрүшкүм илередип тур мен.

— Мен авам-биле кады соонда баар-дыр мен ийин. Чодураанның ачазының шаварı кончут кижи боор. Ужаң адаанга салып алыр сен, дуу алык кежи дежээпин ап ап—деп, утбам чагып кагды.

Дал дүшү эрте дүжүп чорда-аалдан аъттаныптывыс.

Авам биле ачам биске оруксуур менди-чаагай чоруурувусту күзеп, кырган-аавының амыр-мендизин айтырып, таакпы тип бээри-биле күскөр чеде бээрин дамчыттылар.

Чедер черинге ышкап-ла ырак. Бир артты ашкаш, хемнер база кежер, ооң соонда чиңгир-ноогаан эзим шазын одуртур.

Аалдан үнерде-ле «эзецгээн дыңзыдың» алган Чодураанның адазы аът аксын ында-даая тырткаш:

— Ужаң аарбайн чор бе?—дигилзэр.

— Чок — деп, алык кежи ырыктаажымның безин халалының чажырыптар мен.

Арт кырынга үүп келгенивисте, Чодураанның адазы дүжээли деп бо. Сагыжым чыдыш дээп. Яңзы-бүрү чечектер безин менче баштарын чайып, «секпереп ал» дээнзиг болган.

Аъдының ыдык-челинден элээп каш хылдар чуда соп алгаш, хойнундан кызыл торгу кескиндизи үштүп эккелгеш, бир-ле түвени химиреңип-химиреңип, хорумда куу ыяшка баглап каап, узун сөөскен даңзазын кадыг идениң хончузундан үштүп эккелгеш, ыпаар-ла, чер биле дээрниң тудушкаанда, ашкан хүннүң сөөлгү херелдери-биле будуттувуп алгызаан, кызыл чайт будуттарже бодамчалыг кайгавышаан, суук көк ыштарны думчуунуң үттеривдеп үндүрүп каап олур ок.

А мен авамның хүнезин кылдыр хойладып берген кудуңуң бирээзин үштүп алган хемирип, ал-ла сагыжым кырган-авам сугда мурнап чеде берген тур мен.

Чодураанның адазы ол өйде та үүнү бодап олурган кижи. Та оскүс калган ийин уруу-хуй, те даай-аавының хутазының... Оңу чүтле ооң хөрээнде борбак чүрүү билир турган болбайнаан.

Орук ара барык-ла чүве чугаалашпаан бис. Чүге дээрге мен кижилерден чүве айтыра албас — порук болган кижидир мен. Оон ашкыда, ачам көөрөмнек кижини «дыл-биле ыт ужуруп, аксы-биле аал ажуруп» чоруур дээш, бо-ла хемелээн олурар кижи.

— Эзер дергизивилеп туттулар чеде берген кижи-дир сен, оглум. Сөстүң шынын чугаалап чор, узун дыл, көрөмчик дузаа ышкаш, шоруглактыг чоор — деп, чагыыр чагы меңээ мырыңайла эм-тап апарган.

— Кижиниң төрээн ыяан адазы, бодуңуң изин базар ер кара чацгыс үзүрелиг оглуң мөзү-шыңарыг, тутканда — мөге, тулушканда — тиилээр кыдыр кижизидип алырына кызар ыйнаан. Ачамның чагыларында холуусаа чок, ыындан өске чүү бар деп!

Айым ышкаш, хүнүң ышкаш.
Айдың, чырык чүве кайдал?
Ачам ышкаш, авам ышкаш.

Авыралдыг чүве кайдал?—деп, улустуң ырызында өттүр-ле сөглеп каан ийин. Имиртиңнеп, аяс чайты дээрде сыдысмастар ында-мында кыпкылаан, талыгыр одагдар ышкаш, кожа-кожа болу берилзин чырыткылаңын турлар.

Удаваанда ыттарның үн аалчы зэрери дыңнаалын келди.

Өдекке чоокшулап орувуста, ырак эвесте өгден хөрөөжеп кижиниң шала чассыды мрдаан ырызы дыңнаалып келди:

Дөртеп ала төнгеп болза,
Дөргүн сымдас түрү деп бе?
Төрелдери төнгеп болза,
Дөр-ле сымдас олур деп бе?

— О-ош! Күжүр Сайыннаа аар! Амырга дег үнүг кыстаар!— деп, шала үян үн детккди.

Кара дурупа өткеп черге
Хар-ла чагбайн баар эвес.
Кадай уруу орган черге
Катыы үнмейн баар эвес —

деп, демги-ле үн өнемчиди.

— Чадараан чүвелер, ам база эзирик-тир — деп, Чодураанның ачазы бодунга чугаалангаш:— Чедип келдиниз. Дүже халы — дей-дир.

Өтте кирип көрүвиске, үш кадай олур. Ийнзи — чыышкын баарында, өскеан дөрде, ак эвчек кырында.

— Сол, менди-чаагай тур силер бе?—деп, Чодураанның ачазы амырлашты.

— Сол, менди-ле. Силер эки чорудунар бе?

— Эки-ле чордум, ыңар.

— Ол чораан чонундарда ыт-куш, думаа-хаваа сол-дур ирги бе?

— Сол-ла чон-дур.

— Кыжык тывылган. Хам-Кадайны ышаар хөөп, хөөп даадым, чалап аварган сураг бар ийин. Чүү балдире-дир база?—дээш, ийи чажын ыяш хумун баглары ышкаш кыздыр ийи тарай өөрүп алган, удургу диштери курзуп, кадай, угулзалыг богээржиктеп араганы шаажан аякка кутказ.

— Ырак чер чораан кижи онган-суксаан болгай аза болдар, мырыңай-ла орая дуву кирип чораавы ол-дур —дээш, Чодураанның ачазынче ийи холдап сунду.

Чодураанның ачазы дашканы алгаш, ынай-бээр ыдамнап чашкылааш, аас дээш, дедир сунду, а демги кадай аякка ирии дээжеш, дагыл сунду.

— Демги Чекпе ирейнин шуваганчызы чорта берген, Хам-Кадайның сураз ында сунду. Хадыя-Чарык аржаанын сеспеп алган улус эвеспе. Ында кирип турар улус ол хамны хоой берген сураг база бар болду. «Залеңи» берген аржаан эвеспе ол Чогум кыжык дутайы дыңнаалбайн-ыр. Дамчыыр, тавыйыс чугаа боор ийин он.

— Бо ооң кырган-аазы сутга барыксаан ооң-дур, ала-неп таакпы тип бээрин бодап олурар чорду ийин. Эртен ол аал-биле кижи чорушса, кады чорудуптар-дыр ийин — деп, Чодураанның ачазы чугаалады.

— Но-оок хайт! Эңир чылын ышаар көже берген, демги хөй урутаарлыг Дарганның оглу ышкажыл бо! Ажытөлүү кызыл орт амытаннарла болгай. Оларың кандыг чурттап чорлар?— деп, оңнуң хераажеп ээзи-ле боор, ынк хулаг кызыл торгу тонпут, сегелиңге кара меңнег, аныяксымаар кадай чугаалап олур.

— Чүгээр, эки-ле чурттап ораар. Бо оглу күзүн сургууле баар ооң-дур. Пар чылдыг. Наазы четкен.

— Ындыг боор харың. Мээң Чинчим инек чылдыг. Оон бичеан-ле шын. Алыс бодуңун сөөккүрүп көрем моон. Бажы сут чылапча-ла — дээш:

— А, Чинчи! Уруум — деп кыңгыраргa, даштың чир-шоң турган уруглар аразындан:

— Чүл, авай?— дээш, чиңге үн ужугуп келди.

— Бээр келем, кызым.

Арны бир-ле ак тос, чаактарында сыртылаштардыг, чырбыска уруг кире халып келди.

— Бо дүшманны чемгерип каг, хөөкүй үйгузураан пат олур. Удузун. Даартэ кады хой кадарар силер.

Уругнуң каап берген даяганын дүвү далаш-биле арыдыпкаш, чыышкын баарында калбаш дилим.

(Уланчылыг).

НАМЖИМНИҢ ЧОГААЛЫ

Бир-ле катап Намжим дээрзи эжиниң бижээн тоожу номун көргеш, хей-аъды көдүрдүп, караа чырып, кулаа ажып келгеш ышкаш, «кижиниң бижип каар чүвезин мен чоонган мен»—дээш, ышактың дугайында тоожу бижиирп-биле олурупкан дээр.

Утаан-бодалын хайныттырып, ураң сөстерин чып, ковжуп турган, адак сөөлүнде «тонгең» деп сос бижээш, амна кээп сеткилп амыраан-дыр эвеспе.

Ном садыында Н. Намжим «Ышакшыл дутайында тоожу» деп ажезин кара-түрек савыын картка алдынналчак үжүктербиле кирер базып каан улуг дептерни кижилер быласаажын садыы ап турган черге таварыжы бертеш. Намжим өөнче карацвадыр халыпкан. Четкеп олчаан кара портфелин хостап, колдуунуң аразынга кыапкаш, ном үндүрер черниң бухгалтериязынга чеде маңнай берип-тир.

Калчаң баштыг бухгалтер ажакка паспорт, документтерин коргүскеш, акша алыр даңзыга холуунуң үжүүн салгаш, болук-болук шарып каан акшаны ап, кара портфелинге дартайтыр дыгаан, универмагже хирт-ле дээн.

Садыгга баргаш, «Москвич» дээр чиик машинаны садып мунупкаш, кадайының ажылдап турган черинге далдап чеде берген. Оон кадайын олуртуп алгаш, бараан-сараан садып ап магазинизээш, бажыңынче чавар дээш машинаны тулдур халыдып чораан.

Машинаның артында олуттарын чигир-боова, кат-чимис, ажыл-чем, арага-дары-биле долдур чүдүрүпкенин бодаарга, тоожуну «чуур» хевирлиг. Оон ажыда өөнге улуг хевис, бодунга костюм, кадайынга шинии платье садыы алганы чүүдээзиниң кластапгазы-ла болган боор.

Арныда хуулмаүрүт чайнаан, карааңда өөрүшкү чалгаан Намжим көрүнүктелчен асфальтылап сыпладыр халдып орда конгус танывазы хептиг, өске кижилер көстүп келгеш, оруун дүй турупкаш, эрттирбестей бергеннер. Кезек кадә сигнал базып чоруй, аргажоктаан тормоз базып доктаатказ.

Черле көрүп корбөөнзи-даа өске идик-хептиг кижилер уткуштур олче кылаа-ажыл каарге, «мээң чогаалым делегейге нептереп алдарлаазыдыр»—деп бодаазы, машинадын үүнү келгеш, боргун-даа ужулбайн турааны колчуг ёзулал кылгаш—чогаалчы Намжим — дээш, кижи бүгүдезиг-биле хол тутчуп мендилежип-даа турган иргин.—Силерге ужуратканымга өөрүп тур мен!—дээш, турган кижилериң бирээзи уламчылап,— биске кайын эндээр силер ажыларыңны чаа төрүттүнген тоожуларының кырган адазы дээр бо азы чугаа боор чүвел:—Бекаччо. Болар шуптү дөмей: Александр Дюма, Майн Рид, Александр Сергеевич Пушкин, Ижиживаш —дээш чугаалап турган кижи эрги чаңчыл-биле кочал дег кара шляпазын ужулгаш, метеерге,—бо эргим кижиниң адын Михаил Лермонтов дээр пайкпе?—деп аныяк чогаалчы айтыргаш,— силер бүгүдебиле танышканымга өөрүп тур мен—дээш, чугаазын доспаанда демгилериң бирээзи:—ынчаарга силер бистиң чогаалдарывыстың маздыларының овур-хевирин хоолгалап чытташ, чаңгыс черге парлатканыңар дээш, машинадарны дүжүп боордәр силер. Артыы олутта арага-дары, аъш-чем, эт-херекселицерин эп алынар— деп шыптыы негээш, ийи-үш катап даштыкы дылдарга катаптаан.

«Машинамны чидирерим олдур!» деп бар-ла шаа-биле алгыраарын ораалажып тепкиленирге,—эйт, канчап удаарап тур сен, одуң!—диже-ле чанында чытказ кадайының үнү дыңналыр болган.

Н. ШАГДАРЫЫН.

«Тоншуул» сеткүүлге бижээнинден Г. Санчаа очуулурган.

Спорт · Спорт

Р. ФИШЕР МУРНАЙ БЕРГЕН

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Хөлшыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш Борис Спасский биле Роберт Фишерниң аразында маргылдаашың июль 23-те алдыгы салыышкыны америк гроссмейстериниң типледгези-биле доозулгаш. Ынчаягаш амдыгында Фишер 3,5 сан-биле мурнан чорун турар. Б. Спасскийниң саны — 2,5. Дараалыңдагы — чедиги салыг июль 25-те болур.

ЧИИК АГЛЕТИКА

Эртken неделяда Москваның В. И. Ленин аттыг Төп стадионунда ССРЭ-ниң чиик атлетика талазы-биле маргылдаазынга Вильнюстан баргаң Киюле Сабайго 800 метрге чарышка киришкеш, ону 2 минута 01,1 секундада маңнап эртkеш, рекордту тургускан. Ол ышкаш Минск чурттуг Виктор Мясников 110 метр моонзактыг чарышка кирипкеш, ону чүгле 13,6 секундада эртkеш, тиилелгени чедип алгаш. Ленинградчы Рашид Шарафетдинов 10 километрге кымдан-даа мурнай маңнап эртkеш. Ооң түңнели —28 минута 05,2 секунда болгаш. Краснодар чурттуг Л. Брагина 1500 метрге чарышкаш, ону 4 минута 06,9 секундада эртkеш, делегей рекордун тургускан.

Чэрбиги чайгы олимпий оюнларынга чедир таптыг-да бир ай арткан. Ынчангаш аңаа киржиргелерин циклирилге ССРЭ-ниң чиик атлетика талазы-биле маргылдаалынга хемчелдер, копьё, снаряд, диска октакчылары, фехтовальщиктер, волейболистер база кыымакай спортчу демисел кылгаанар. Спортчун чамдык хевирлеринің талазы-биле олимпий оюнналрынга киржир кандидаттар бо айның төнчүүнде тодаратгылар.

(СЭТА).

алаар

Бөгүн республикага бүргеп, айыр, чамдык черлерге чаъс чаап, дидиргээр. Барыын угланывышкынның хаттың дүргеп секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чаглас. Хаттың дүргеп секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ВЗВОД КОМАНДИРИ

Сержант Салчак Чайдыптың организаторлук черуун, төлептиг ажы-чаңын барымдаалап көргеш, көзектиң командири ону взвод командири кылдыр төмүйлээн. Ол Хову-Аксы суурдан шеригге хүлээзигезин эрттирип келген. Шериг баар мурунда трактористеп турган.

Шеригге кижиниң төлептиг ажы-чаңы, эрес-дидими, аргамергежили дайынчы өөредилгеге үезинде илези-биле тодарап көстүп келир. А Чайдып дайынчы болгаш политиктиг белеткелге үргүлүчү эки демдектерни ап, мактадып келген. Бир-ле катап ону взвод командирингге төмүйлээн дугайында думаалды чыскаалган сөлдаттарга номчаан соонда, назын командири аңаа келгеш, мынча дээн:

— Взвод командирлеп болур арга-мергежил сенде бар-дыр. Эш-өөрүң сени хүндүлээр-дир.

— Идегелди шынзыдар мен, эш командир — деп, Чайдып аңаа харыылаан.

Улуг лейтенант Салчактың артилерия взводунга чөмөтө чаа база чардым. Салчак Чайдып турган:

— Бистиң взводту ам чаа деп чугаалап болур. Чүге дээрге элээн хөй аныяк солдат бисте немелип келген. Багай эвес, кончуг ыызымаанай солдар. Чөмөтө чаа хурал эрттирдивис. Орта аныяк солдаттар дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергииннери болур бис деп хүлээлге алганнар. Баштай шала сестип турган мен, ынчаязамок олар бо-тарының берген сөзүн бымыг чуруму, дайынчы өөредилгезибиле бүзүредип турлар — дээди.

Салчак Чайдыптың командирлээни взводу шериг айбакын төлептиг эрттирип, Төөзи чуртун караң огу дег хамгалажып турар.

Ю. САВОСТИН,
офицер.

ДЫШТАНЫКЧЫНЫҢ БОДАЛДАРЫ

I. АЯН-ШИНЧИЗИН

БОДАЗА

Он чыл эрткенде, бо чайын Балгазын саватoрийниге база катап дыштандым. Бо хире үе иштинде ол элээн чаартынып, сайгыраазы карактка коскү-даа болду.

Бичии уруглары эмнеп, дыштандырар ийи чаа корпус, электри тогуңуң күзүн таазрыштырар трансформатор турар чер, чаа чүнар-бажың, гараж, бус-биле чылдыр чер бар. Эрги корпустар болгаш столовая делгемчий бертеп, чаа магазин ажылдап турар.

Ынчадажок саватoрийниң архитектурлуг хевир-шинчизиниче кичээгей салыр үе келген деп бодаар мен. Бо калыкшылга черп болза, бойдустуң чайгаар бүткен чурумалдыг каас-чараш черинде турар. Ооң тудуг-сууру ону удам-на аян киирер ужурлуг. Бо бүтүнү тускай телевилелди баатаар кылып сайгыраар болза дыка таарымчалыг болур ийик. Саватoрийде амгы байдал ындыг эвес болуп турар.

Ийи чаа корпусту саватoрийниң девискээринде ногаан аяң шөлдүң дал ортузунда доора тутkан. Ону тударда чердең казып үвдүрген довурак ол аяңның чараш чурумалын үреп, сүстүң чыдар довуракты болдурган. Корпустарны ук шөлдүң кыдыларынга үзүп хадылар баарынга туткан турган болза эки-ле ийик. Ол-ла корпустар чаңгыс электротопту базыңчыгажын туткан.

Ам саватoрийге барган кижи бир-ле дугаарында ногаан аяң шөл ортузунда долгандыр куу херимниг туүйбу кезээнды дораан искерер. Шөлдүк аян-хевирин шакпынчаар үрээн оске-даа түүлдер бар. Кол корпустан эгелээш столовайга чедир ийи чүс метр хире ногаан шөлдү дургаар калбаа үш метр хире буганы каскан. Ону мынчаяан ужуру столовая-биле корпустар аразының оруун асфальтылаар дээп хире. Ынчалзада бо ажыл ам 4—5 чыл иштинде узамдыгып, харың-даа эмнеңиш, дыштанып турар кижилериңиң столовая-биле аргыжарынга шаптыктыы кончут болу берген.

Саватoрийниң девискээринде ногаан аяң шөлдүң долгандыр узун саглагар халыңнар шаанда кончут чараш шүүтүп тургулаан. Саватoрийже хатты безин ол белеп киирбес турду. Ам мындыг эвес апарган. Чурумалдыг девискээрниң соңгу-чөөл талалыяга турган сырый ногаан хадылар шуут чок. Бир гектар ажыг черниң хады аргазын ортже алыскан, чүс-чүс ортеп төжектер көстүр. Ону дыштанныкчылар «Өртен аяң» дижир. Саватoрийниң соңгу талазының хаттын камгалал хадыларының ынчаар узуткаттыпганындан хаттыг хүннерде доозун бурунайның келдир. Ол дыка таарымча чок. Саватoрийниң чөөл талазында чартык гектар хире чаш ногаан хадыларны эрткен чазын ооскөн орт база хоозуратkан.

Кадыкшылга черниң девискээриниң ногаан аргаларын өртпеп камгалаар хемчелдерни шыгырадыр үе келген деп бодаар мен.

2. ТУРАЗЫНДА АМЫТАННАР

Эмнеңип, дыштанып турар кижилер-биле кады ногаан аяң шөлге селгүүстеп үзүгдеп келир кара туразында амытаннар бар. Олар болза саватoрий чаңында чурттап турар чурттакчыларның инектери, хавааннары-дир. Шөлдүң четээн, сигенин инектер чүлүүл шаап, хорзуңуң хавааннар үрегдеп турар. Ажылдавайн турар хөй хуу кижилер ында бажыңнар түткүлаап, огород кылып, хавап, дагаа, инекмалдарны элбэз-биле өстүрүп турары саватoрий девискээрининг саптарлыг негелдеазинге канчаар тааржырыл? Республиканың Кадык камгалал министерствозу бо бүтүүже кичээнгейни салгаш, бир хемчээл алыр боор деп ким-даа идегээр.

3. ДЕРИЛГЕЗИ ЧЕТПЕС

Чылдың кайы-даа үезинде эмнеңип, дыштанып кижилер хөйү-биле мааа келир. Чурттакчы чон база элбек. Ол хиреде саватoрийде почта салгыры чок. Дыштанныкчылар чаа солуннар, журналдар номчувайн турар. Телефон-биле чугаалажыр аргазы чок. Чагаа хавын безин Балгазын суурдан барып садып алыр. Почтаны эки тура-биле чедирип турар бир кижи бар суглыг. Ынчалза-даа ол келбе келир, келбезе келбес. Почта тааржаазын сүп каан чагаалар кайы-даа хоңдор чыткылаар.

Ур хуусаллыг эмнеңил турарларның дөргүл-төрели база келгилээр болгай. Мында улус хонар черниң чок болуп турары ырак-узактан келгенге дыка берге. Улут эвес өрөөдеп түскайлап тургузуу чүге болбас деп?

Ногаан аяң шөлде таарымчалыг байдал тургустунмаан. Олурарга эптиг сандаайлар орнунда доорбаштар бажында хап каан маңзалар бар. Спорт дериглерни тургузар болза кадыкшылга улам эки салдарны чедирери билдингир. Самдар четкилиг хол бомбуу, ооң бодуун шөлү, ийи чагы аразында турник кылдыр бижыглаан ломдан оске чүве көзүлбес. Хөл шыдыраалар чедишпес. Домино, шашки дээш ышкаш хоглуг оюнар чок. Оларның орнуң көзер эзеп турар. Баг кагар шөлдеп дериң кылза база-ла эки. Саватoрийниң чанында Улуг-Аладактың чурумалдыг аяңнга бичии стадионучугеш тургузар болза чогумчалыг деп бодаар мен. Анда долгандыр улус маңнаар орунчуташтан эгелеп, спорттуң кадыкшылга дузалыг хевирлериниң комплексиязын дериң кылырын республиканың Кадык камгалал министерствозу күш-культура болгаш спорт органнары-биле сүмележип көөрү күзевчиг.

В. САГААН-ООЛ,
дыштанныкчы.

Шыдыраанның делегей чемпионадынга холбаштыр

„Көргей-ле бис...“

Шыдыраанның делегей федерациязының бюрозу бо маргылдааны эрттиреринің негелделериниң болгаш болур черинің дугайында дугуржулга чедип алыры-биле бо чылдың январь 1-деп май 10-га чедир 139 телеграммаларга үш муң чыгыы доллар чарыгдаттынганын С. Флор бижип турар.

1960 чылдам эгелээш Спасский биле Фишер хөй кижилиг беш маргылдааларга ужуражышканнар. Буэнос-Айреске Спасский Фишерни тиилээн. Санта-Моникке Спасский ийи салыгдан 1,5 санны алган, Гаванага хайым болганнар. Зигенге Фишер база уттурган. Ынчангаш ужуражышкыларны 3 санныг ийи хайымныг боон. Спасский тиилеп алган. Ынчалза-даа Фишер ооң ужур-дузаазын херекке албайн, «ниитп маргылдааларга Спасскийни кажан-даа тиилеп тыдаваан-на болгай силер, ам үү үвеге идегеп турар силер?» деп, журналистерниң айтырыгына ол мынча деп харыылаан: «Чүл ынчаш? Капаблаңкага Алёхин ниити маргылдааларга кажан-даа уттурбайн, а боттарының аразында маргылдаалынга удуп алган-на болгай».

Ийи шыдыраачылар болуп эртип турар маргылдаага эки белсткенип алганнар. Спасский 35 харлыг, Фишер — 29. Оларның пазының багай эвес деп автор бижээн. Бо ийи шыдыраачының маргылдаазын делегей парлалгазы «үүс чылдың маргылдаазы», «шыдыраанын бүгү төөгүзүнүң маргылдаазы» деэш чижектиг, канчаар-даа адап турар.

Оларның бир оюнуна киреринің билет ортээ — беш доллар. Маргылдааның организакчыларының чарыгдалы дыка улуг. Делегей чемпионду дээш моон мурнундагы маргылдааларга ооң киржикчилериниң негелдеэн мындыг улуг турбаан деп С. Флор бижээш, мындыг саннарны көргүскен: ойнакчыларга тыпсыр фонд 125 муң доллар болуп турар. Тиилекчи 78.125 долларны, уттурганы 46.875 долларны алыр. Бир эвес салыышкынар 12:12 санныг боон, хайым болур болза, делегей чемпионну ат Спасскийге артар, фондуну ийи шыдыраачы деңге үлежир, азы кайызы-даа 62.500 доллар алыр.

— Ынчалза-даа эң чугула айтырыг — кым тиилээрин? Оюнуң түңнели чүгле чаңгыс кижиге — Фишерге билдингир. Ол бодуңун тиилеп алырынга чигзинмейн турар. Спасский болза Фишериниң эң дерзии бодалын билгеш. Москвага болган парлалга конференциязы боон турда. журналистерге: «көргей-ле бис!»—деп харыылаан.

Кым тиилээрил, Спасский бе азы Фишер бе?—деп айтырыгны С. Флор салгаш, мынчаар бижип турар: байдал деп деп санап турар бис. Кайыдаа гроссмейстер аар шылгалданы эртер апаар. Ийи аймын дургузунда шыдыраага ынактар дүне дежурныйлаар апаар бис, чүге дизе элчелиг салыгның түңелин радио-биле Москвага дүнеккинид бир шакта дынаар болгай бис.

Маргылдааның түңелиң бөш бурунгаар чугаалаары канчап-даа болдуммас. Бир эвес шыдыраага делегейниң он чемпионнарының бежи таакпылаар (Стейниц, Ласкер, Алёхин, Таль, Спасский) болгаш бежи таакпылавае (Капаблаңка, Эйве, Ботвинник, Смыслов, Петросян) даараал алыр болза, байдал база ындыг деп (Фишер таакпылавае). Ынчалза-даа Спасскийниң талазында бир артык чүве бар — ол кадайлыг. Фишер бот.

телевидение

ИЮЛЬ 25-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.20—«Эрги хемге». Телефильм. 19.45—«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиңгиргелерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 20.10—«Силоотун бедик шынары дээш». Киска метрактыг фильм. 20.25—Спортчу паворамэ. Дамчыдылга. 20.50—Киновкурвал. 21.00—Телемедээлер. 21.10—Чарлалдар, реклама. 21.15—«Ог-буле-лээрге ог-буле-ле болгай». Уран-чечен телефильм. 22.25—23.10 — «Юрий Мазурок мырлап тур». Концерт-фильм.

КИНО

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хогжумнуң үнгери» (1-ги, 2-ги кезектери). 9.20, 12.15, 15.10, 18.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мана-ла, харың» 15.20. «Персия чечээ» 16.55, 18.35, 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер ортулуу» 9, 11, 13. «Бодун дугайында мецээ чугаалап берем» 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Александр Матросов» 15.30. «Кадаймнын алдар ады» 17.30, 19.10, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуг 24-63, редакторлуг орлаанчыларының 35-21, пропаганда киллизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи киллизиниң 21-47, үлегүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаңга 32-75. Редакторлуг 24-63, редакторлуг орлаанчыларының 35-21, пропаганда киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, информация база совет гургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 41-27. телефончуе болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС — 00830

БИРГЕ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 тыва үдезилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүделиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 26 СРЕДА № 174 (8942). Өртээ 2 ноо

Делгелгениң улуг чедиишкини

Москваның культура болгаш дыштанылганың «Сокольники» парыгында делгелгениң «Электро-72» деп делгелгези улуг чедиишкиниг болуп турар. Делгелгени электроэнергияны будурериниң, дамчыдарының болгаш ажыглаарының айтырыгларынга тураскаатткан. Ам бээлэп 300 муң хире кижи ол делгелгеде болуп турар. Делгелгени электроэнергияны будурериниң, дамчыдарының болгаш ажыглаарының айтырыгларынга тураскаатткан. Ам бээлэп 300 муң хире кижи ол делгелгеде болуп турар. Делгелгени 24-те делгелгеге эштер А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Я. Шелыше, Д. С. Полянский, П. Е. Шелест, П. Н. Демичев чораан. Олар-биле кады СЭКП ТК-ның килдие эргелекчизи В. С. Фролов, ССРЭ-ниң Сайыг-үлетпүр палатазының президиумунуң даргазының бирги оралакчызы Е. П. Питованов келген.

Совет удуртукчулар адаттуртуун электротехниктиг үлетпүрүң төөгү талазы-биле кыска хуусаада улус ажылагыйының канчаң бедик сайзырапгай адыры болуу бергенин төөгүп турар Совет Эвилелиниң делгиирлерин оңаа кичээнгей-биле корген. Олар Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның, Югославияның, Франциянның, Италияның, ГФР-ниң, Англияның, Финляндияның, Японияның болгаш өске-даа чурттарның делгиирлери-биле база улуг соңуургалдыг танышкан.

ССРЭ-ниң электротехниктиг үлетпүр министри А. К. Антонов болгаш «Электро-72» деп делгелгениң чиңгине директору Р. М. Зорин тайылбырлар кылган. (СЭТА).

Кичээнгейни хаара туткан

Совет эртем болгаш техниканың чаа чедиишкини — «Венера-8» автоматтыг станциязының планеталар аразынга ужудуушкунуун доозулганынче болгаш Венераның кырынга эртем аппаратуралыг аппараттың чымчаа-биле барып хонуканының дугайын делгелгеңниң солуннары магадан, олче улуг кичээнгейни салып турар.

Венерага эртем аппаратуралыг херекселдиң чымчаа-биле хонупканы Совет Эвилелиниң космос делгемин үзүк-соксаал чокка, дыка хандыр шинчилеп, дээр будумелдерни өөренип көрүп турарының түпнели болур деп Улан-Баторуун телевидениезин демдеглээн.

Болгар солун «Народна младежтиң» бижээни: «Черден чоруткан аппарат Венерада база катап чеде берген. Ырак-узак планетаның кырынга ооң чазыг чокка барып хонупкаш космосту шинчилээрипиң совет программазының ужудуушкунуун доозулганынче болгаш Венераның кырынга эртем аппаратуралыг аппараттың чымчаа-биле барып хонуканының дугайын делгелгеңниң солуннары магадан, олче улуг кичээнгейни салып турар.

Венерага эртем аппаратуралыг херекселдиң чымчаа-биле хонупканы Совет Эвилелиниң космос делгемин үзүк-соксаал чокка, дыка хандыр шинчилеп, дээр будумелдерни өөренип көрүп турарының түпнели болур деп Улан-Баторуун телевидениезин демдеглээн.

Болгар солун «Народна младежтиң» бижээни: «Черден чоруткан аппарат Венерада база катап чеде берген. Ырак-узак планетаның кырынга ооң чазыг чокка барып хонупкаш космосту шинчилээрипиң совет программазының ужудуушкунуун доозулганынга холбаштыр франциул солуннар делгереглей түүлдерни бижип турар. «Совет эртемденнер эртем-билиниин болгаш тывыгыр чоруунуң дыка бедик деңнелдиин бадыткавышаан, ону дыка мергежилдиг болгаш чазыг чокка аңаа 'хондурган' — деп. «Юманите» солун бижээн. «Фигаро» солун «Венера-8»-тиң ужудуушкунун эртем талазы-биле маадырлыг чорук деп демдеглээн.

«Дээрниң сылдыстарының бирээзи Венераже орукту ажыктаң соонда кижи торелгетеп ол дугаймда үнделеттингеен медээлерни ап турар апарган» — деп, швед «Афтонбладет» солун бижээн.

«Орта билдинмейн турар Венера планетаны шинчилээр талазы-биле Совет Эвилели дыка мурнап чоруп турар» — деп, Японияның «Номиуун» деп солуну демдеглээн. Ол планетаның хүнүзеек талазының атмосферазының болгаш ооң кырын-даал «Венера-8» баргаш, бир-ле дугаарында хайгаарап, шинчилээн дээрниң дугайын ол солун номчукчуларынга тайылбырлаан.

Каирниң солуннары база-ла совет эртем болгаш техниканың чаа чедиишкиниин — планеталар аразынга ужугар «Венера-8» деп автоматтыг станциязың ужудуушкунуун чедиишкинниг доозугланынын дугайын калбаа-биле тайылбырлап бижип турар.

РЕСПУБЛИКАДА КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГЛЕР

Часкы, чайгы суггарылганы эки чоруткандан люцернаның дүжүдү элбек болган — ентенчилер бир гектардан-на орта-маа-биле 20 центнер эки пынарлыг мал чемин ажаап ап турар.

«Элегес» совхозта Оюн Сарыг-оолдуң удурткалы сигенчи звеноңуң кежигүнери хүнүү-не бирээзи-ле 20 тоннадан эвээш эмес ийи сараатты тургузуп турар. Янзы-бүрү техникада колдуунда-ла аныяктар — ында школаның үстүкү класстарының өөреникчилери ажылдап, ажылдың темпизин дүргедедип турар. Трактор-ларның «дыңын» тутқан оолдар сигенин болдүрүп, хонээнден, сараат чоогунга чедирип кээрге, авено удурткучузу ону трактор-биле белдүрүп алгаш, сараат кырынче кодуртуп үндүре бээр.

А сараатты чазап, таптай базып, бедидип үндүрерин хоочун ажылчын Дмитрий Захаровка даяскан. Аныяк сигенчилер соолгу үш хүннүң дургузунда 6 сараатты тургускан.

ЧУРУКТА: сараат салыкчызы Д. Захаров (солагай талазында) болгаш авено удурткучузу О. Сарыг-оол олар чапсар үеэнде.

А. АИРИИҢ фотозу.

Чарыштыг

Чоон-Хемчик районнуң Ленин аттыг болгаш ооң кожазы «Октябрьның 30 чылы» колхозтар аразында социалистиг чарыштыг. Ийи колхозтуң ажыл-агыйжы чедиишкиннерин анализтеп, күрүнеге эът, дүк, сүт садарының чартык чылда түңнелдерин чоокта чаа үндүрген.

Ленин аттыг колхоз чартык чылда күрүнеге 51 тонна эът садар хүлээлгезин 54 тоннага чедирип, планның 105 хуу күүсеткен. Сүт садарының планы 102 хуу күүсеттинген. 9 тонна дүк садар планың 18 тонна чедирген. Шинчаңгаш чарышка тиилекчи болуп үнген.

С. МОНГУШ.

Чарыш калбарган

Тоску беш чыл плашын хуусаа бетинде күүседир дээш «Востоксантехмонтаж» тростуң Кызылда кожуп тооруур мехколонназы социалистиг чарыштыг бригадалар аразында калбарткан. Ол эки түңнелдерни берип турар. Коллективтиң ажылчыннары чаңгы кварталда тудуг-монтаж ажылдары кылыр даалтазын 101,2 хуута боттандырган.

Мехколоннаның бригадалар аразында чарышкынга Назар Амацкулов биле Виктор Шпагинниң удурткан бригадалары шылгаран, квартал планын 150—160 хуу күүсеткенер.

Мурнакчы коллектив

Тыва респотребсоюзтуң ном садар килдизиниң коллективи бо чылдың ийиги кварталында бараан саварылгазының планын 102, 2 хуу, оруга киирии алырының даалтазын 101 хуу күүсеткеш, хоорайның садыг организацияларының аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш хоорайның күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ном садар килдистиң садыгжыларының ортузунда чарыштың мурнуку одуруунда «Оңпуң» магазинниң уравчечен литература салбырының ажылчыннары чорун турар.

(Бистиң корр).

Ак-Довуруктан

РЕКОРДЧУ КӨРГҮЗҮҮГЛЕР

Бо чылдың июльдуң хүнеринде даг-дүгү арыглаар фабриканың болбаазырадылга цехиниң ээлчегler коллективтери соргуг даг-дүгү арыглаарынга рекордчу көргүүглерни чедип ап турар. Ээлчегде 32957 килограмм онаалдаын олар белеп продукция складынче 40—50, ооң-даа хөй тонна кылдыр чорудуп турар. Чижээ, июль он бешке № 1 ээлчег 46 тонна ажыг даг-дүгүн, № 2 ээлчег июль тоста — 50 тонна хирээн, а июль 16-да—51,5 тоннаны арыглаапнар. № 3 ээлчег июль алдыда 55 тонна хире продукцияны берген.

Дөрткү ээлчегниң ажылчылери бо айда өске ээлчеглерге деңнээрге дээре будургелеп күш-ажылдыг болган. Июль он дөрттө олар 59 тонна продукцияны будүргеп.

Бедик сорттуг руда болбаазырадыр цехтиң ээлчегler коллективтерин ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 50 чылынга алдаржыткан социалистиг чарыжынга июльдуң 17 хонуктарының түңнели-биле бирги черии № 3 ээлчег (начальниги Ф. Беспалов) эзлеп турар.

Цехтиң арткан дөрт ээлчегleri будүрүлге онаалдаларын бала ажыр күүседип турар, ооң түңнелинде арыглаа фабриказының коллективи июльда графиктен даңнаар бежен муң рубльдиг 500 хире тонна сорттуг даг-дүгүн арыглаан.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге-механиктиг цехиниң Николай Попов биле Анатолий Бондаревтиң слесарьлар-дузаалакчылары бригадалары аразында чаржын турар. Оларның чартык чылда онаалдазы деңнеп — дөртен ийи муң рубльдиң продукциязы бээр. Социалистиг чарышка тоску беш чылдың дөрт чылда күүседир деп сөзүн берген Н. Поповтуң бригадазы типлекчи болгаш. Ол 12800 ажыг рубльдиң ажылын кылган, азы ол алды айларда көрдүнген планнаң 30 хуу хөй болганы ол. А. Бондаревтиң слесарьлар-дузаалакчылары планын 9200 рубльге ажыр күүсеткен.

Сентекчилер ээлчегleriниң чарыжынга — чартык чылдың будүрүлге программазын алды хуу хире ажыр күүсеткен шиштер Г. А. Глушковтуң ээлчээ шылгаран.

Беш чылдың ийиги чылының алды айлар планын цех коллективи шиитизи-биле 10918 хуу күүсеткен.

Цехте продукцияның ботүнеи чиигээн, күш-ажылдың будүрүкчүлүү бедээн. Чижээ, будүрген продукцияның ботүнеи он чедиү муң рубльге, азы 7,8 хуу чиигээн, бир ажылдакчыга онаалтыр күш-ажылдың будүрүкчүлүү бирги чартык чылда 2200 рубль онаалда орнуга 2483 рубль болган.

КӨШКЕНИҢЕР-БИЛЕ!

Июль — «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудугжуларынга эки ай. Ооң баштайгы хүнеринде олар Культура ордузун ажыглаага киирген, а июль 14-те 883 дорбелчия метр чурттаага шелдүг, үжеп ийи квартиралыг № 21 бажыңны күрүне комиссиязы «эки» демдек-биле хүлээп алган.

Асбесчилер, тудугжулар, автотранспортчулар чаа бажыңче көжүп киргенин демдеглээн. Чаа бажыңчо киргенниң аразында — даг-дүгү арыглаар фабриканың ажылчыны Е. Салчак, даг-дүгү комбинаттың транспорт цехиниң экскаваторщиги эш Лябин, тудугжулар Р. Урюпина, В. Курнов, М. Музыка, Ак-Довурак автобудурулгазының чолаачызы А. Пименов болган өскелер-даа бар.

(«Асбест дээш» солуннан.).

Ээлчеглиг ажылче

СЭКП Таңды райкомунуң болуп эрткен бюрозу малчыннарны сууржуң байдалче болгаш ээлчеглиг ажылче шилчиндер дугайында партияның область комитединиң тоску пленумунуң шиитпирлериниң боттанышкынының канчаар чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеп.

Эрткен ийи чылдарда малчыннарның 59 өг-бүлези сууржуң чурттаагаже шилчээн. Бо чугула ажыл «Революцияның чалбыжы» колхозта чедиишкиниг чоруп турар. Бо чылын ацаа малчыннарның ээлчеглиг ажылче шилчиништиң доостур. «Элегес» совхозта бо ажыл база багай эвес тургуступтаан.

Шинчаа-даа районда бо ажыл ам-даа кошкак чоруттунуп турар. Малчыннарның өг-бүлелерин сууржуң чурталгажо шилчидер ажыл «Коммунизмниң херели» колхозта, Дүржулга станциязында болгаш «Россия» совхозта шуут чоруттупмаан турар.

Райкомнуң бюрозу ол бүгү четпестерни чайладырының хемчеглерни айыткан.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ-БИЛЕ

Амгы, 1972 чыл, бистиң Төрээн чуртувустуң чыл демдеглелинге алдарлыг төөгүлүг юбилейниң — ССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чылы болуп кирер. Улустарның найыралының улуг байырлалынга белеткел массаларның чогаадыкчы энергизязын улам бедик кодуруп, бүгү улустуң социалистиг чарыжын улам калбарткан. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдырала боттандырышаан, ажылчын ацгы, колхозчу тараачыннар, интеллигенция — коммунизм тургузукчуларының чаңгыс аай ог-бүлези кылдыр партияның сырый каттыштырганы аксы-дүүма бүгү республикаларның ажыл-ишчилери — Ада-чуртуңуң экономиктыг болгаш камгалал күүзүн моогаг чок быжыглап турар. Эрткен чартык чылда улус ажыл-агыйының хогжулдезиниң түңнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң парлалгада чарлаттынган дыңнадыы ол дугайын база дагын хереглеп турар.

Тоску беш чылдың маршруду-биле оруктуң барык үштүн бир кезээ артывыста арткан, шинчаңгаш партияның XXIV съездизиниң айтканы социал-экономиктиг хогжулдениң бедиктериниге чурт бүзүрелдиг базым-биле чоруп орарын статистиканың сан-медээлери бүзүрелдиг бадыткап турардыр. Социалистиг будүрүлгениң өзүлдезиниң бедик темпилеринге, ооң ажыктыының болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң көдүрүүшкүнүнге, эртем-техниктиг дешилгениң дүргедээшкинниге үндезилээш, совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели чайгызын чок бедип орар. Ол чүл дээрге, беш чылдың кол соруглазы дараалаптыр базым санында боттанып турары ол-дур.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында эрткен алды айлар дургузунда чаа-чаа чедиишкиннер чедип алдынган. Бистиң үлетпүрүвүстүң будүрүүшкүүнүн эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге, 6,8 хуу көвүдүктеп, продукцияны сайгарарының болгаш ооң эң чугула хевирлериниң хой шуруузун будүрүп үндүрериниң планын ажыр күүсеткен. Индустриялыг техниктиг дешилгени хандырып турар адырлары мурнап орар темпилер-биле хогжуп, чонга бараанар будүрери өзүп турар. Будүрүлгелериниң технико-экономиктиг көргүүглери экижеп үргүлчүлеп турар, күш-ажылдың будүрүкчүлүү 5,4 хуу бедээн, продукцияның ботүнези чиигээн, арыг орулга арбын алдынган.

Чүрттүп чамдык районнарынга беш чылдың ийиги чылында агвар-бойдус байдалдары кодээ ажыл-агыйга таарымча чок болгаш. Шинчаллажок, бергелерни ажып артшиллаан, тараажылар часкы хону ажылдарын организастыг артшырып, эң чугула культураларның тарылгаларын калбарткан. Тараа кезилдези калбарган бо үеде олар өстүрүп алган дүжүдүн дүрген болгаш чидириг чокка ажаап алыр, күрүнеге тараалы болгаш өске-даа продукцияны хойну бээр дээш эрес-шудургу ажылдан тураалар. Баш саны база дагын көшүдээн малга чемнер белеткээри калбак фронт-биле чоруп турар. Мал ажылының продукциязын будүрери болгаш белеткээри немей оскен. Кодээ ажыл-агыйны хогжудериниң перспективтиг сорулгаларын шиитпирлээриниге база эккип эвес түүлдер кылдынган, ооң материал-техниктиг баазазы быжыккан; алды айлар дургузунда бистиң кодээвис 151 муң трактороу, өске-даа машиналарның ажок улуг парыгын, 27 миллион тонна минералдыг чемнинчидилгелерни алган.

Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый будүрүлгезиниң транспорттуң болгаш харылзаалың хогжулдезин, капитал тудугнуң хемчээлдериниң озулдези чонуң амыдыралын улам ынай экижидериге таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Эрткен чартык чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл толевири, колхозчуларның күш-ажылының толевири база дагын бедээн. Колхозтарныг болгаш чонуң тутқан чурттаага бажыңнарын саналаска безин чаагайжыды кылдынган ам-даа 550 муң чыгам квартираны тутқан. Үзүмектеп садыглаар бараан слаарылгазының хемчээли калбарган, чамдык барааннар амдыызында чедиишпейн турза-даа, оларны садыглаары коскузу-биле оскен. Чүрттүн улус ооредилгези, эртеми болгаш культуразы чаа кодурлуушкүнде.

Ол бүгү чедиишкиннер совет кижилерни өөртүп, беш чыл дээш демиселге олардың күжүн улгатырып турар. Ооң-биле кады чылдың алды айларының түңнелдери ажыл-агыйны утпаан башкарарын, хаңы аналиэтээрин иеген турар. Будүрүлгелериниң чамдыызы будүрүлге онаалгаларын күүсетпейн турар. Ылаңгыя чиик үлетпүрде продукцияның чамдык хевирлериниң шымарын экижидери кузенчиг. Эртем-техниктиг чедиишкиннерни практикага пентередирин дүргедедип, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн дүрген остүрзе чогуур. Кол фондуларны, чаа күүдерни ажыглаага киирериниң планын ажыр күүсеткен. Индустриялыг техниктиг дешилгени хандырып турар адырлары мурнап орар темпилер-биле хогжуп, чонга бараанар будүрери өзүп турар. Будүрүлгелериниң технико-экономиктиг көргүүглери экижеп үргүлчүлеп турар, күш-ажылдың будүрүкчүлүү 5,4 хуу бедээн, продукцияның ботүнези чиигээн, арыг орулга арбын алдынган.

Чүрттүп чамдык районнарынга беш чылдың ийиги чылында агвар-бойдус байдалдары кодээ ажыл-агыйга таарымча чок болгаш. Шинчаллажок, бергелерни ажып артшиллаан, тараажылар часкы хону ажылдарын организастыг артшырып, эң чугула культураларның тарылгаларын калбарткан. Тараа кезилдези калбарган бо үеде олар өстүрүп алган дүжүдүн дүрген болгаш чидириг чокка ажаап алыр, күрүнеге коллектив бүрүзүнге чугаалажып, иштики курлавырларын мобилизастаарының тодаргай оруктарын айтып, сагылга-чүрүмүнү болгаш организастыг чоруктуң быжыглап, бистиң бүгү ажыл-агыйжы ажылывысты сайзырагайжыдар дугайында партияның айтышкынынарын амыдырала дүрген-не боттандырар ужурлуг.

— Амгы беш чыл планы бисте шупту дүүн ажылдан турганывыска бодаарга, бүгүн болгаш даарта ооң-даа дээре ажылдаар апаар бис дээрзин барымдаалаш чогаастыгаш... Бир эвес мурнуунда ажылдан турганывыстан дээре кылдыр ажылдаан өөренмес болдувусса, план кедергей күженишкиниг болу бээр, а бир эвес өөренип аптар болдувусса,— планда кордунгенинден безин хойну чедип ап, келир үеже улам дүрген бурунгаарлаашкынга эргежок чугула байдалды тургузуп ыңдаар бис — деп, совет профсоюзилеттинниң XV съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Беш чылдың онаалгаларын күүседири Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниң кежигүнери чүрттарның кады ажылдажылгазын улам ыңай харылзаалыжылыг болгаш сайзырагайжыдарының база социалистиг экономиктиг интеграциязын хогжудериниң Комплекстиг программазын боттандырары-биле сырый холбаалыг. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниң XXVI сессиязының түңнелдериниң дугайында Совет Эвилелиниң делегациязының отчедун чаа көргеш, СЭКП ТК-ниң Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели ол программаның чедиишкиниг боттанып эгелээни делегейниң социалистиг системазының туруптарын улам ыңай быжыглаарынга болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чүрттарын сырый каттыштырарынга коңчуг чугула ужур-дузалыг деп онзалаан демдеглээн. Бистиң Төрээн чуртувус улам күүлүг болган тудум-на, тайбыңның болгаш кижи төрелгетеңниг чыыткылыг келир үезиниң эргежоктарынга таарыштыр делегей болуушкунарының хогжулдезинге социалнам күштериниң идепкейлиг салдар чедирериниң аргалары улам улуг болур.

Совет кижилер 1972 чылдың ийиги чартыныче коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр деп патриотчу чүткүл-биле киришкен. ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга алдар кылдыр дээре коллективтерге тыныс-мер юбилейниң Хүндүлел демдээн алыр эрге дээш чаңгыс чер болганда калбарып турар. Бөгүн беш чылдың күш-ажылчы ээлчээзинде ажылдан турар миллион-миллион ажыл-ишчилер — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир бис! — деп ханы бүзүрел-биле чугаалап турарзар.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ)

Чөвүлел хурал

Ажылчы чоннар депутатларының кодээ, суур Советтериниң күүскомпарының даргаларының, секретарьларының бир хүннүт сургаалдалыг чөвүлел хуралы бистиң республикага июль 25-26 хүннеринде 4 зона аайы-биле болуп эртер.

Бирги зонаның — Кызылдың, Тожуунуң, Бии-Хемниң, Тандының, Каа-Хемниң чер-чер Советтериниң даргалары, секретарьлары июль 25-те Кызылга чыылган.

Ооң киржикчилеринге баштай Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. Д. Будук-оол «ССРЭ-ниң улустарының акыдүүмалышкы чаңгыс аай ог-бүлезинде» деп лекцияны помчаан. Ооң соотта Кызыл хоорайның прокуроору М. Ф. Глазырин «Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын күүседир талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң сорулгаларының дугайында плакселди кылган болгаш чер-чер Советтериниң ажылдакчылары боттарының арга-дүржулгазын солушкап.

Бистиң корр.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Сан-хээ органнарынга хоо чылдарда үре-түүнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүүндеп бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Туран хоорайның ажаалга кассазының аргелекчизи Анна Марковна Беспаловаңы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

БИСТИҢ МУРНАКЧЫ МАЛЧЫННАРЫВЫСКА АЛДАР!

ТЕРГИИДЭЭН ХОЙЖУЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Району	Төрүүр 100 хойдан алган хураган
Доржу О. А.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	133
Торлаа Д. Д.	«Элегес» с-з	Таңды	129
Сафонов И. П.	«Революцияның чалбыжы» к-з	—с—	127
Бавуун-оол У. А.	«Элегес» с-з	—с—	121
Кыргыс Х. С.	—с—	—с—	118
Тойбу С. С.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	118
Оруспай Ч. Е.	«Кара-Хаак» с-з	Кызылдың х/с	118
Шартанай Д. К.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	115
Сат Баймр А.	Ленин аттыг к-з	Чөөн-Хемчик	115
Севекпит Ч. К.	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	113
Ырыш М. С.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	112
Шожат-оол К. С.	«Элегес» с-з	Таңды	112
Доңдуп Д. А.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	112
Салчак Базар А.	«Коммунизмче орук» к-з	—с—	112
Сенгажы К. Н.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	112
Чимбин Н. А.	«Тиилелге» к-з	Каа-Хем	111
Бадыжык О. С.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	111
Монгуш О. Б.	«Коммунизмниң хереле» к-з	Таңды	110
Лопсан К. Д.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	110
Сенгажы М. С.	«Искра» к-з	Чөөн-Хемчик	110
Шокар Б. Ч.	«Торгалыг» с-з	Өвүр	109
Седип-оол М. Д.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	109
Аңчы Л. Б.	«Бурулгаар» с-з	Каа-Хем	108
Серен-Очур О. С.	«Межегей» с-з	Таңды	107
Чыргалан К. Д.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	107
Монгалбин С. Ч.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	107
Хөшпек-оол К. О.	Дуржулга станциязы	Таңды	106
Тевек-оол О. Б.	«Сут-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	106
Дадар-оол Х. К.	Ленин аттыг к-з	—с—	106
Бады-Назын Х. О.	«Сут-Хөл» с-з	—с—	105
Бажин Г. П.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	105
Сандүү Салчак	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	105
Оолак Х. С.	«Мурнакчы» к-з	—с—	105
Балчый И. В.	«Кара-Хөл» к-з	—с—	105
Хуурай-оол Ч. Ч.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	105
Седен М. Ч.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	105
Сүктер Х. Ч.	—с—	—с—	104
Кажин Б. Д.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	103
Хомушку Үртеп	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	103
Адыг-оол Д. Б.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	103
Базыр Х. Я.	«Большевик» к-з	Барыын-Хемчик	103
Шыырапай К. Т.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	103
Кызыл-оол М. Д.	«Наймырал» с-з	—с—	103
Белекмаа А. Б.	«Межегей» с-з	Таңды	102
Дамба М. А.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	102
Эреге Серин-оол Х.	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	102
Бүкүдей О. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	102
Лапчаа О. М.	«Коммунизмниң хереле» к-з	Таңды	101
Доржу М. Б.	«Тиилелге» с-з	Таңды	101
Бичe-оол С. Д.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	101
Севен-оол М. С.	—с—	—с—	101
Даржаа Д. И.	«Мөлчүн» к-з	Монгун-Тайга	101
Калдар-оол Кавааков	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	101
Доржу С. Д.	«Мурнакчы» к-з	—с—	101
Насык-Доржу М. Б.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	101
Лаваа Д. С.	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	101
Сотнам А. Б.	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	101
Уйнукай А. С.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	101
Эртине С. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	101
Очүк М. Д.	—с—	—с—	101
Даажы-Намчал О. Ч.	—с—	—с—	101
Очур О. Д.	«Тиилелге» с-з	Таңды	100
Кунгаа Ш. К.	«Революцияның чалбыжы» к-з	—с—	100
Шалык Х. Б.	Дуржулга станциязы	—с—	100
Седий О. С.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	100
Чамыярын К.	«Барлык» с-з	—с—	100
Адаш И. Б.	«Мөлчүн» к-з	Монгун-Тайга	100
Серен А. Х.	—с—	—с—	100
Каваа С. Б.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	100
Миңият С. М.	«Кызыл тук» с-з	—с—	100
Дадар С. Т.	«Торгалыг» с-з	Өвүр	100
Сарыг О. К.	«Коммунизмче орук» колхоз	—с—	100
Десни Хертек	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	100
Чанзан-оол С. Ч.	—с—	—с—	100
Ары С. С.	—с—	—с—	100
Калдар-оол С. К.	—с—	—с—	100
Очур-оол Хертек	—с—	—с—	100
Улар-оол А. Х.	«Мурнакчы» к-з	—с—	100
Сандын Ш. С.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	100
Седип Д. Д.	Жданов аттыг с-з	Улуг-Хем	100
Кызыл-оол Ш. Х.	—с—	—с—	100
Шактар-оол С. К.	«Улуг-Хая» с-з	—с—	100
Чимит С. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	100
Ковчук О. М.	—с—	—с—	100
Аман С. Д.	—с—	—с—	100
Медзачин-оол М. К.	—с—	—с—	100
Дадар-оол Т. С.	—с—	—с—	100
Доржу О. С.	—с—	—с—	100
Очур-оол М. Ч.	«Чыраа-Бажы» с-з	—с—	100
Седен Куулар У.	—с—	—с—	100
Натпит, М. С.	«Сут-Хөл» с-з	—с—	100

ДЭЭРЕ ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Району	Төрүүр 100 хойдан алган хураган
Сырат Т. Т.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	106
Браун В. К.	«Элегес» с-з	—с—	100
Серен О. А.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	95
Чаш-оол М. С.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	93
Оттук М. Д.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	92
Шаравии О. Ш.	«Коммунизмниң хереле» к-з	Таңды	90
Алдын-оол С. К.	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	90
Кара-оол Х. Ш.	«Мөген-Бүрен» к-з	Монгун-Тайга	90
Хөл-Оттук Х. Д-Б.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	89
Кокутенко М. Г.	«Элегес» с-з	Таңды	88
Очур К. М.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	88
Сат Ыыы М.	СЭКП-ниң XXII съездин аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	87
Кускун-оол Х. М.	«Мөген-Бүрен» к-з	Монгун-Тайга	87
Макай-оол М. С.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	86
Ковчук О. Д.	—с—	—с—	86
Түмен Д. Ч.	«Ак-Эрик» к-з	Тес-Хем	86
Чимит-Доржу О. А.	«Сут-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	86
Өзчей-оол О. Ч.	«Мурнакчы» к-з	Бай-Тайга	86
Калдар-оол Красс	«Тээли» с-з	—с—	86
Аксенов В. С.	«Межегей» с-з	Таңды	86
Карелин М. Н.	Дуржулга станциязы	Таңды	86
Монгуш-оол Н. Н.	«Мөген-Бүрен» к-з	Монгун-Тайга	86
Ооржак З. А.	«Тиилелге» с-з	Таңды	85
Монгуш М. Х.	Ленин аттыг к-з	Чөөн-Хемчик	84
Артый Дадар-оол	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	83
Чамбал-оол М. К.	«Сут-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	83
Хавакчап М. Л-Д.	«Чыраа-Бажы» с-з	—с—	82
Арантан Алдын-оол	«Тээли» с-з	Бай-Тайга	82
Намзырай Аспан-оол	—с—	—с—	82
Хомушку Кочаа	—с—	—с—	81
Дашпуруп И. С.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	81
Ковенчик А. С.	«Х Улуг хурал» к-з	Улуг-Хем	80
Быстан-оол Д. Д.	«Сут-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	80

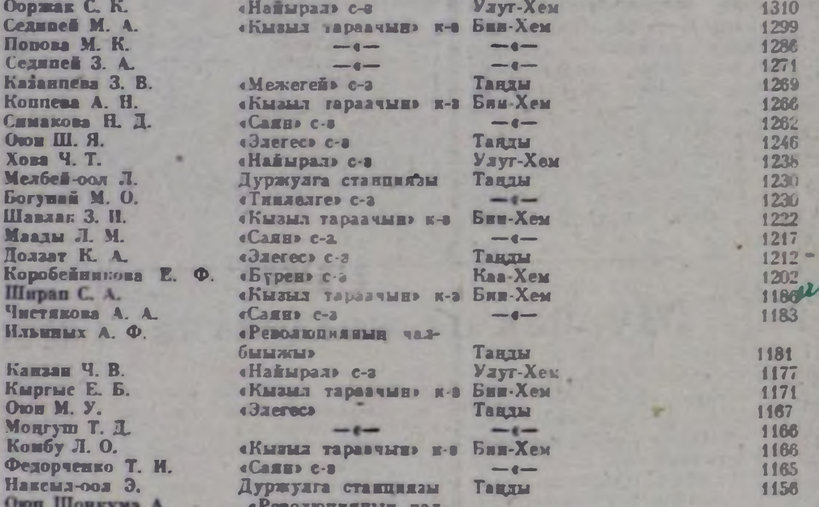
ЧАРТЫК ЧЫЛДЫҢ ТУҢНЕЛИ-БИЛЕ

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында, ол юбилейге төлептиг ужуражыр дээш база тоску бөш чылдың ийиги чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбаа-биле нептередириниң дугайында бүдүрүлгелернин, мурнакчы коллективтериниң, тудуг черлериниң, колхозтарның, совхозтарның эгелекчи саналдарын чүүлдүг деп көргенин ёзугаар социалистиг чарыш чер болганда калбарган.

Солуннуң бо арнында бистиң республиканың көдээ ажыл-агый ажыл-ишчилериниң чаръжының мурнакчыларын парладывыс.

ЭЛБЕК СҮТТҮҢ ЭЭЛЕРИ

Фамилиязы, ады, адазының ады.	Ажыл-агый	Району	Бир инектен саптан сүт.
Курастикова З. А.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	2046
Ошлакова Н. П.	«Россия» с-з	Таңды	1987
Тимшина Т. П.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1832
Дүктүг О. Д.	«СЭКП-ниң XXII съездин» с-з	Чөөн-Хемчик	1658
Долганина В. А.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1671
Роедько З. С.	«Межегей» с-з	Таңды	1647
Семиранова Т. А.	—с—	—с—	1640
Алдын-кыс М. С.	СЭКП-ниң XXII съездин аттыг с-з	Чөөн-Хемчик	1629
Гусакова А. П.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1629
Корнуп Г. Г.	«Межегей» с-з	Таңды	1626
Волошина Н. А.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1620
Романова Л. Г.	«Кызыл тараачын» к-з	—с—	1607
Сат Б. Д.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1601
Конобеевская Т. З.	—с—	—с—	1575
Иванова Ф. К.	«Межегей» с-з	Таңды	1540
Демина К. И.	—с—	—с—	1542
Оюн Т. С.	—с—	—с—	1533
Бичe-Урут О. С.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1520
Демек-оол Н. С.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	1506
Хайдывай Г. И.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1478
Кочкина А. В.	—с—	—с—	1464
Намчыл В. Б.	«Россия» с-з	Таңды	1457
Бочкарева М. К.	«Россия» с-з	Таңды	1455
Манчик Н. А.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1433
Захарова А. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1440
Чаданба В. С.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1430
Матина Т. И.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1429
Хроменко Т. А.	«Межегей» с-з	Таңды	1424
Вялкова В. К.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1414
Иргит Наталья П.	—с—	—с—	1413
Дюбина А. И.	—с—	—с—	1410
Федорова Н. Н.	—с—	—с—	1398
Тсшникова П. Ф.	«Саян» с-з	—с—	1381
Чамбал А. В.	—с—	—с—	1373
Доржу Н. А.	«Межегей» с-з	Таңды	1372
Сергеева В. В.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	1368
Торгашина Е. В.	«Межегей» с-з	Таңды	1341
Ооржак С. К.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	1310
Седипей М. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1299
Попова М. К.	—с—	—с—	1286
Седипей З. А.	—с—	—с—	1271
Кайгапова З. В.	«Межегей» с-з	Таңды	1269
Коппева А. Н.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1266
Симакова Н. Д.	«Саян» с-з	—с—	1262
Оюн Ш. Я.	«Элегес» с-з	Таңды	1246
Хова Ч. Т.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	1238
Мелбей-оол Л.	Дуржулга станциязы	Таңды	1230
Богуний М. О.	«Тиилелге» с-з	—с—	1230
Шавлак З. Н.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1222
Маады Л. М.	«Саян» с-з	—с—	1217
Долзат К. А.	«Элегес» с-з	Таңды	1212
Коробейникова Е. Ф.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	1202
Ширап С. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1186
Чистякова А. А.	«Саян» с-з	—с—	1183
Ильиных А. Ф.	«Революцияның чалбыжы»	Таңды	1181
Кандан Ч. В.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	1177
Кыргыс Е. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1171
Оюн М. У.	«Элегес»	Таңды	1167
Монгуш Т. Д.	—с—	—с—	1166
Конбу Л. О.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1166
Федорченко Т. И.	«Саян» с-з	—с—	1165
Накема-оол Э.	Дуржулга станциязы	Таңды	1156
Оюп Шонкума А.	«Революцияның чалбыжы» к-з	—с—	1155
Сат А. О.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	1153
Сенчай-оол К. К.	«Күш-ажыдың хостуу» с-з	—с—	1147
Монгуш В. Н.	«Элегес» с-з	Таңды	1139
Попова В. П.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1136
Протасова З. Е.	«Өөк с-з	—с—	1128
Глушкова Р. П.	«Саян» с-з	—с—	1126
Монгуш А. Т.	«Кызыл тараачын» к-з	—с—	1125
Яндара К. К.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	1121
Даржаа А. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1119
Бадарчы М. Х.	«Элегес» с-з	Таңды	1117
Доңгак Натпит К.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1112
Даржаа К. К.	«Тиилелге» с-з	Таңды	1111
Салчак А. А.	—с—	—с—	1103
Ховалыг Т. О.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	1101

«Тес-Хем» совхозтуң хойжуларының аразында бо чылын шымрак көргүзүгүлүг болган малчыннарның бирээзинге Ч. Ч. Хуурай-ооду кичиңнеңирип болур. Чооду Чававеевич бо чылдың бирги чартыында төрүүр чүс хойга онаштыр 105 хураганны мендип дорукторгаш, республика мурнакчыларының аразында киргеп.

ЧУРУКТА: (солагай талалаш) Тес-Хем районнуң хоочун хойжуларының бирээзи Чооду Дингесмаа, «Тес-Хем» совхозтуң мурнакчы малчыны Ч. Ч. Хуурай-оол болгаш «Ак-Эрик» колхозтуң партбюро секретары Галина Саяна олар чугаалажып турлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ХӨЙ СҮТ АЛГАН ФЕРМАЛАР

Бригадирниң фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агыйы	Району	Бир инектен саптан сүт (кг)
Запевалова Д. А.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	1477
Махмутов М. М.	«Межегей» с-з	Таңды	1458
Шубин В. И.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1320
Пичугин Н. С.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	1289
Доронин Д. С.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	1285
Алдын-кыс М. С.	«СЭКП XXII съездин» с-з	Чөөн-Хемчик	1135
Летуновская А. А.	«Межегей» с-з	Таңды	1101
Дюкарев И. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	1076
Бардынова Г. Я.	«Элегес» с-з	Таңды	1068
Чамыяң О. М.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	1058
Ламзина Н. А.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	[illegible]
Мальковец М. Г.	«Межегей» с-з	Таңды	1032
Шойзат Т. И.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	985
Лебедев И. М.	«Россия» с-з	Таңды	963
Даржаа М. А.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	954
Ильиных Е. Ф.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	950
Баткар Ч. Н.	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	910
Сыпылаев В. И.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	913
Серен Х. К.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	903
Доржу Т. К.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	896
Ючкин Н. И.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	873
Чирков Д. А.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Каа-Хем	842
Ондар О. Б.	«Тиилелге» с-з	Таңды	845
Кенден-Хуурак Э. Б.	—с—	—с—	809
Натпит-оол К. Ч.	«Күш-ажыдың хостуу» с-з	Улуг-Хем	806
Салчай А. Д.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	800
Чаш-оол К. К.	«Улуг-Хая» с-з	Улуг-Хем	724
Шенов И. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	715
Шимбиң Д. У.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	715
Кок М. Г.	«УТКА 25 чылы» с-з	Улуг-Хем	708
Шериг-оол М. К.	«Чыраа-Бажы» с-з	Чөөн-Хемчик	705
Оюнду Д. М.	«Наймырал» с-з	Улуг-Хем	700
Канчымыр Сүүр О.	«Алдан-Маадыр» с-з	Чөөн-Хемчик	681
Кривопуск В. Ф.	«Хадыңа» к-з	Бии-Хем	674
Борисенко В. И.	«Ленинчи орук» к-з	Каа-Хем	674
Салчак С. С.	«Октябрь» 14 чылы» к-з	Каа-Хем	652
Хомушку Х.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	650
Балт-оол С. М.	«Искра» к-з	Чөөн-Хемчик	629
Монгуш К. К.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	628
Опала М. Х.	«Октябрь 30 чылы» к-з	Чөөн-Хемчик	605
Кок-оол О. Д.	«Шекпээр» с-з	Барыын-Хемчик	604
Серен-оол Ч. С.	«Сут-Хөл» с-з	Чөөн-Хемчик	597
Эртине В. М.	«Большевик» к-з	Барыын-Хемчик	598
Чолаа К. Д.	«Большевик» с-з	Чөөн-Хемчик	573
Чалыш З. Д.	Жданов аттыг с-з	Улуг-Хем	571
Дүрбүлек А. Б.	«Х Улуг хурал» к-з	—с—	545
Топуй М. Х.	Жданов аттыг с-з	—с—	512

БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Району	Хонукта ортумак немелде денгн (грамм)
Стерехова П. И.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	960
Анашкина М. В.	«Элегес» с-з	Таңды	920
Бочкарева Д. К.	«Россия» с-з	—с—	891
Допчун-оол Ш.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	871
Савуза А. И.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	857
Гончарова М. Г.	«Саян» с-з	Бии-Хем	856
Слабоушкова З. П.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	847
Иванова В. Г.	«Россия» с-з	—с—	844
Сарыглар К. С.	«Барлык» с-з	Барыын-Хемчик	841
Отукай В. И.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	830
Федосова Е. П.	«Саян» с-з	—с—	821
Грудинина Н. М.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	815
Лашкина В. Т.	«Октябрь 14 чылы» к-з	Каа-Хем	800
Селезнева М. В.	«Октябрь 30 чылы» к-з	—с—	780
Бичe-оол Очур-оол	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	770
Сургакчы К. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	766
Шишигина П. Г.	«Хадыңа» к-з	—с—	760
Киселева Е. А.	—с—	—с—	760
Шабалина М. П.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	757
Кечил Алексей	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	750
Сандан Д. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	749
Сугоракова В. П.	«Саян» с-з	Бии-Хем	730
Бушуева А. А.	«Межегей» с-з	Таңды	729
Сизина П. Н.	«Саян» с-з	Бии-Хем	721
Сапаа М. Д.	«Элегес с-з	Таңды	717
Чооду Алай	«Саян» с-з	Бии-Хем	700
Сайлык О. М.	«Өөк» с-з	—с—	684
Черниговцева С. Д.	«Кок-Тей» с-з	Кызыл х/с	678
Чащина Татьяна	Дуржулга станциязы	Таңды	675
Кимискаяк Е. С.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	665
Шаламова К. П.	«Саян» с-з	—с—	664
Исаева П. И.	«Өөк» с-з	—с—	660
Ючкина Ф. И.	—с—	—с—	655
Казанцева А. М.	—с—	—с—	650
Мистрюкова В. В.	Дуржулга станциязы	Таңды	650
Болот А. Х.	«Межегей» с-з	—с—	636
Садыва О. С.	«Элегес» с-з	—с—	635
Очур К. Н.	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	632
Кызыл-оол Т. С.	—с—	—с—	624
Макарова М. Ф.	«Өөк» с-з	—с—	616
Пичеп Е. Б.	«Кызыл тараачын» к-з	—с—	607
Кок-оол К. С.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	600
Никифорова М. П.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	600
Лучникова Л. И.	«Элегес» с-з	Таңды	600
Углева В. С.	«Межегей» с-з	—с—	600

ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Өлзеймаа М. С.	«Россия» с-з	Таңды	1253
Даажына И. М.	—с—	—с—	1187
Сарыг-оол С. К.	—с—	—с—	1049
Чадан-оол С. Ч.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	947
Березина А. И.	«Саян» с-з	Бии-Хем	913
Калчан-оол Б. М.	«Саян» с-з	Бии-Хем	913
Кочкина Н. Т.	«Хадыңа» к-з	—с—	887
Бумбаа С.-К. С.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	868
Дүзүпей К. С.	«Бурулгаар» с-з	Каа-Хем	837
Сарыг-оол О. Н.	«Саян» с-з	Бии-Хем	800
Кудрявцев С. В.	«Бүрен» с-з	Каа-Хем	760
Дойнур Д. Ч.	«Тес-Хем» с-з	Тес-Хем	750
Доржу Ч. С.	«Кызыл тук» с-з	Каа-Хем	740
Хүлер Ч. Т.	«Революцияның чалбыжы» к-з	Таңды	725
Карын Сергей	«Кызыл тараачын» к-з	Бии-Хем	603
Тожу Ч. Х.	«Кызыл тук» к-з	Каа-Хем	600
Терешин В. П.	«Октябрь 14 чылы» к-з	—с—	600
Доймур Иван	«Чодураа» к-з	Тес-Хем	590
Чооду Халбаң-оол	—с—	—с—	580
Сундуй В. М.	«Өөк» с-з	Бии-Хем	540
Нарын-оол М. К.	«Межегей» с-з	Таңды	534
Беспалов А. В.	Дуржулга станциязы	—с—	520
Вакулин В. В.	—с—	—с—	520
Бабкин М. А.	—с—	—с—	510

Хөй уруглуг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Моомбуу Букудуковна Сарыглар — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Серешпей Монгушовна Сарыглар — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тайна Суур-ооловна Монгуш — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Быжыкак Сендажиевна Саая — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Долгар Комбуевна Хертек — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Вальчитпаа Шактыяровна Монгуш — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Дугул Дамбыйовна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Сендиевна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Дүктүт Шаңмаковна Ооржак — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Кара-кыс Шыыраповна Ооржак — «Шекпээр» совхозта секретарь-машинист.

Ноган-кыс Как-ооловна Саая — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Хертек Хораловна Саая — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дары-Суруп Чамзырыковна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Торуш Улан-Байыровна Монгуш — Ак-Довурак 8 чыл школазының ажылчыны.

Сесенмаа Семис-ооловна Саая — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Иранда Алдын-Куяковна Сарыглар — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Күжүгет Чаяачиевна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Октя Самбуевна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күраган Тюльбаевна Толзат — Ильинка суурда өг-бүле ээзи.

Чурума Шыыраповна Тожю — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Колдар Бавыковна Ховалыг — Бүрен-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Валентина Ошаголовна Хорлуг-оол — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Өшкү-Саар Балгановна Ыргит — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Прасковья Петровна Фунтикова — Сарыг-Сеп суурда өг-бүле ээзи.

Кукемаа Даваевна Холдуй — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара Кыдырашевна Донгак — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Серен Ылапайевна Даңзы — Мугур-Аксыда аалчылар бажыңының аргелекчизи.

Күске Чүлдүмовна Салчак — райветучастоктуң ажылчыны.

Долума Конгар-ооловна Хертек — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күскелдек Донгаковна Бора-оол — Мугур-Аксыда уруглар садының ажылчыны.

Кертик-Кара Сундуевна Ыргит — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Дайын Донгаковна Каң-оол — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Сенденмаа Сотпаевна Монгуш — райпо столовоязының поварры.

Бора-Шээлей Конгар-ооловна Саая — райпо садының садыгжызы.

Севилбаа Казакпайевна Салчак — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Чечек Сайын-Хоо Салчак — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хомушку Акаажыковна Долгар — Мугур-Аксыда уруглар садының ажылчыны.

Долума Самдарайевна Ыргит — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Чайданмаа Ыргитовна Маргыс — райпо садының садыгжызы.

Анчимаа Доржуевна Саая — районнуң культура Бажыңының ажылчыны.

Белекмаа Ыргитовна Седип — район библиотеказының библиотекари.

Бичей Хертековна Сотпа — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Дадар Хертековна Чыдымоол — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Борбак-Кара Шугууровна Шугуур — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну бөжаан болган кижизиткен иелерни

«ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сержин Сааяевна Арагайты — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Өшкү-Саар Хертековна Демчик — Мугур-Аксы ортумак школазының башкызы.

Диис Салчаковна Кара-оол — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Сержикей Донгаковна Насык-оол — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Серенмаа Донгаковна Самбыр-оол — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Сержин Серээевна Серээ — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Шойгу Тасовна Тас — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Долуш Салчаковна Тюндешева — Мугур-Аксының ортумак школазының башкызы.

Галина Гавриловна Тыкшеева — район кинотеатрының ажылчыны.

(Уланчылыг).

Кызылда № 27 үлетпур барааннар магазинииниң коллективи ССРЭ-ниң 50 чыл болуур оюнга утмуштур эки нөргүзүглерлиг ажылдап турар. Садыгның бедик культуразы дээш социалистиг чарышка киришпишаан ооң садыгжылары бо чылдың бирги чартыында бараан саарылгазының планын амыр күүседиптер. Садып алыкчылар баравнарны боттары шилип алгаш өртээн төлеп бээр арга-биле амылдап, барааннарның ассортиментизин доктаамал көвүдедип, чонга эвилең-эзилең ажылдаарынче улуг ничээнгей салган бо коллективиге садып алыкчылар хүн бүрүде хөй-биле келир. Садып алыкчыларга бүгү таарымчалыг байдалды ында тургускан. Чугула барааннарны шилип алырынга садыгжылар оларга дузалажып, арга-сүмени кадып, а бир эвес хереглээн барааннары магазинде чок болза садып алыкчының чагыын өзүгаар оларны киирип турар.

ЧУРУКТА: Мария Алексеевна Изосимова.

А. КРИВОНОЖКИННИҢ фотозу.

УРУГНУҢ КАЙГАМЧЫК БЕЛЭЭ

1968 чылда Москвага болуп эрткен Чайковский аттыг конкурстуң үезинде бичии уруг француз пианист Франсуа-Жоэль Тиольеге гвоздики дээр чечектерни белек кылдыр тудускан. Ук белекти сураглыг пианист күзелдии-биле хүлээп алза-даа, ону чогум кымдан алганын билбес. Шыпында ол дээрге, музыка чогаалдарының автору композитор деп шагда-ла адаптыр четтигипкен, дөрт харлыг бичии уруг Нана Габаштвили-дир...

Грузия чурттуг ол бичии уругнуң музыкага хандыктылы дыка эрте, ийи хире харлыында-ла илереп келген. «Сеңээ мен ырдан чогаадып берейн шүве» — деп, ол ойнаар-кызы-биле чугаалажып олуру, ол дораан-на ырлай бериптир. Бичии уругнуң эң баштайгы, бодүүн, сеткилиниң арыындан соңеттингеп ыржыгажы шак ынчаар төрүттүнүп тывылган. Уругнуң музыкага салымныы улуг улустуң магазын хайныктырган, ооң чогаатkан ыржыгажын үн бижидер аппаратка бижитиптер. Ооп эгелээш-ле демги уругнуң чогаатkан маршталары, сонаталары, ырлары, вальстары удаа-дараазы-биле доступ келгилээн...

Нана беш харлыг турда, ооң-биле ужурашкан мен. Ол үеге чедир ол бежен ажыг музыка чогаалдарының автору апарган турган. Оларның элээн хөйүн дыңнаваш, оларны демги чаш уруг чогаадып бижээн дээрзинге баштай шынаыкпайн тургаымны ажыыбиле сөглээйн. Ындыг таптыг аяңныг, ылаңылалдыг фантазия ында кайын турар бюр?! деп бодаар-даа турган йиик мен. Черле харын ооңуу турганы-ла ылаптыг.

— Чурук чуруурунга база кончуг ынак мен! — деп, уруг бодунуң пазынышың шаанга дүүшкү дог шинчи-биле алээп каш чуруктарны мөңээ көргүстүп оң. Кайгамчыктыг чүве, чуруктар база-ла тергиин эки болган.

Кажан үнүп чоруур турган, Нанавың ачазы Гайоза Габашвилиниң аңаа салган мындыг айтырыын дыңнай тыртып кагдым он:

— Уруум, аалчыңга белекселек бербейн чорудуптарың ол бе?

Мен ховар деэн белектидаа алдым оң. Уруг мөңээ... Сонага чогаатkан потаны белек кылдыр тудустум. Дыкала аяңныг чогаатkан соната болган йиик. «Кайгамчык-ла ховар талантылыг кижилерниң биржээн-дир бо! Моңу кончуг камныг болган кичээнгейлии-биле өстүрүп өөредир херек. Бо урут-биле кадыы чурттап турар улуг улустан база дыка хамаажыр апаардыр йиик. Мактолды тоомчага албас кылдыр уругну чаңчыктырып өөредир деп чүве база чугула болбайн аан» — деп, ынчап бодаан йиик мен.

Тбилиси консерваториязының профессору Павел Хучуа база-ла шак мындыг бодалдыг: «Нана аажок талантылыг дээрзи маргыш чок, харын. Ынчалзажок талантылыг болурта-ла, ооң ыңай хамык чүве чайгаар бүде бербес. Ол уругну шын кижиидип, өөредир херек, ооң чаш үезиниң чаптанчыг аажы-чаңын кончап-даа хорувайн тургаш, чедиишкинге мөңээргенир чоруун шеглезо чогуур.

Ам Нананың хары 10. Бо урут шын кижизиттинип турар дээрзин дидими-биле чугаалап болур бис. Ооң музыкалыг «өвчүзү» 400 ажыг хогжум чогаадыглары болган чоокта чаа парлаттынып үнгеа ыры чыындыы бар. Бичии композиторнуң чогаадылга аалчыларны хөйүг-биле көрүп болур. Оларның иштинге чижээлээрге, Англиядан келген журналистер, Чехословакиядан келген кинооператорлар-даа тургулаан. Чех аалчылар бо талантылыг уругнуң дугайын чугаалап турар өңнүг кинофильмни тырттырып кылганнар.

«Ол бичии уругнуң дугайында бистиң чурттуң парлалгазынга хөй-хөй тоолчургу үүлдер парлаттынып үнгүлээн. Ажыы-биле чугаалаарга, ол рассказтарга баштай бүзүрээри бээш берге турган. Ам улус бүзүрээр апарган, ооң дугайында мурнукузундан оранчок хөйнү бижип болур болгаш ол боттуг байдал-биле чүүлдеп-даа» — деп, демги чех өңнүктер чугаалап турарлар.

Бичии Нана болээ бодунуң чогаалдарының сонуургаачыг күүседикчизи дээрзин база демдеглевейн барып болбас. Ол дугайтыр чүвүл-даа мурнунда ооң өөренип турары онза салымныг уруглар өөредир республиканың Төп музыка школазының башкылары демдеглеп турар. Ук школада ажылдап турар республиканың алдарлыг башкызы Сусанна Габупнияның чугаалап турары кандыгыл дизе, Нанада онзагай күүседикчи шынар бар дээрзин шынаыдып турар. Күүседикчи музыкачыларның республика конкурузунга Нана Габашвили лауреаттың хүндүлүг адын йиик удаа чедип алганы демги башкының үетүнде состериниң ылаптыг бадыткалы болуп шыдаар.

А. ХОСРОШВИЛИ.
(Парлалганың медээлер агентилели).

делегей бо хүннерде

Найыралчы кады ажылдажылга

ДАМАСК. (СЭТА). Советсирия кады ажылдажылга чедиишкиниг хогжүп турар. Ийи чурттуң аразында экономиктиг харылзааларның бүгү талалыг хогжүлдезинге быжыг үндезиннер 1957 чылдың октябрь 28-те совет-сирия дуржулгага ат салганының түңнелинде тургустунган. Демир-оруктарны, плотиналарны, электростанцияларны, үлетпүр болгаш көдээ ажылагый объектилерин тудар, чурттуң бойдус байлактарын шинчилээр болгаш шингээдип алыр талазы-биле дузаламчы, деткимчени Сирияга Совет Эвилелиниң көргүзеэрин дуржулгада айыткан турган.

Евфрат хемде гидроэнергетиктиг комплекстиң тудуу ийи чурттуң аразында кады ажылдажылганы хогжүдериниң болгаш Сирияның национал экономиказын быжыглаарының оруунга чугула үе болган.

Чурттуң нефть байлактарын шинчилээни, нефть тывып үлетпүрүн тургускары САРның экономиказынга опза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Сирияга шинчилел ажылдарын кылып турган совет геологтар болгаш нефтичилер нефтилиг черлерни дилеп тывар талазы-биле дузаламчыны сирия улуска көргүскен.

САР-да демир-орук транспортунуң хогжүлдезинде улуг чедиишкиннер чедип алдынган. ССРЭ-ниң деткимчези-биле ам бээш чүс-чүс километр демир-орук шугуманарын тудуп, ажыглалга киирген. Бо үеде Латакия — Камышлы аразында шугуманың тудуун кылып турар, ол шугум Чер ортузу далайда Тартус, Латакия порттар-биле чурттуң сөңгу-чөөн көдээ ажыл-агыйлыг районнарын харылзаштырар.

Совет-сирия кады ажылдажылга өске-даа чамдык адырларны база хаара тутказ. Араб социалистиг чаартылга партиязы биле СЭКП-ниң аразында харылзаалар быжыглып, хогжүп турар, ийи чурттуң хөй-ниити болгаш күрүне ажылданчыларының аразында аян-чоруктар база делегациялар солужары калбарып турар. Июль эгезинде Москвага Араб социалистиг чаартылга партиязының чингине секретары, САР-ның президентизи Хафез Асадтың аян-чоруун Сирияга улуг кичээнгей-биле хайгаарап турган. Дамаск парлалгазының демдеглээни-биле алырга, ССРЭ-ниң болгаш Сирияның национал экономиказын быжыглаарының оруунга чугула үе болган.

Чурттуң нефть байлактарын шинчилээни, нефть тывып үлетпүрүн тургусканы САРның экономиказынга опза

Бедик үнелел

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол парлалга Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязының комплекстиг программазының күүсеттинип турарын бедии-биле үнелээн.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары чурттуң бойдус чиг-эт курлавырларын шингээдип алыр талазы-биле боттуг дузаламчыны Моолга көргүзүп турар дээрзин солун бижээн. Чоокта чаа Эрдэнэтийн-Обода чесмолибденниг чернн тыпкан болгаш ону ажылдап кылыр талазы-биле бүдүүлгени тударын айыткан, тудугну Совет Эвилелиниң дузазы-биле боттандырар деп, «Унэн» бижээн.

Чугаалажыышкыннар эгелээн

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, Кубаның Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастронуң болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның даштыкы керектер министри Нгуен Тхи Биньның аразында чугаалажыышкыннар эгелээн.

Компартияның ТК-ның ийиги секретары, революстуг чепсектиг күштер министри Рауль Кастро, Компартияның ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Кубаның Президентизи Освальдо Дортикос болгаш албанның өске-даа кижилери чугаалажыышкыннарда база киржип турар.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Хюэ болгаш Куангчи аразында № 1 орукту дургаар сайгончу аг-шериглериниң өртенген чүс-чүс автомашиналарының бронетранспортерларының ыяш-бузу үзүн-соксаал чокка бурунайыпп турар. Мурнуу Вьетнамның Хосталга күштериниң ол ийи хоорайны аргыштырып турар кол оружка кылган дайынчы халдаашкыннарының түңнелинде чалча шериглериниң кежектери улуг жогаралга таварыпкан. Анам дагларының эдектеринче америк ужар күүлдүн соксаал чок шаап халдаашкыны бооп турза-даа, Хосталганың Улусчу чепсектиг күштериниң үгер-бооларын № 1 стратегтиг оруктуң барыын талазында дайзынның Куангчиже чаза таварын киреви орайдажып турар дайынчы автоколонналарны күштүү-биле боолап турар. Куангчини долгандыр Хосталга күштери-биле сайгончу шериглиниң эң дээре күштериниң аразында тулчуушкуннар чаңгыс-даа шак соксавайн турар. Барымн чүктүн информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, ол хоорайны катап эжелеп алыр дээш сайгончу шериглериниң кылып турар ораддажыышкыннары бүтпейн турар.

Мурнуу Вьетнамның хемчээл талазы-биле үшкү хоорайы Хюэни долгандыр чалча шериглериниң камгалалдыг черлеринче Хосталга күштери үзүк-соксаал чок халдап турар. АП агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Хюэ хоорайның чанында «Бастонь» дээр шериг базазының патриоттар күштүү-биле боолаан. Ооң кожазында сайгончу шеригниң 1-ги дивизиязының командылал чери турар «Игл» дээр базаны боолаан түңнелинде дыка улуг шериг склады чазылган.

ХАНОЙ. (СЭТА). АПО агентилелдиң медээлеп турарын-биле алырга, июль 22-де Мурнуу Вьетнамның патриоттары Куангчи, Тхыатхиен можуларга сайгончу шеригниң 250 солдаттарын болгаш офицерлерни уштыкаан.

Төп Вьетнамның далай эриктеринге патриоттар июль онза Кюинон хоорай чанында шериг базазының бензин тыгжамырын чаза техникеш, барык 4 миллион литр кывар үүлдү уштыкаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Камбоджаның Улусчу хостакчы күшгери сайгончу шеригниң кезектеринге болгаш Пноңпеңьнинң шеригниң удур шыңгыы халдаашкыннарны кылып турар. Тулчуушкуннар Кампонтрабек хоорай девискээринде шыңгыы боол турар. Рейтер агентилелдиң корреспондентизиниң дыңнатканы-биле алырга, ол хоорай хосталга күштериниң колунда үш ай ажыг туруп турар. Камбоджаның хостатынган черлерин таварлар Пномпеңь-Сайгон аравының чазаглыг оруун эжелеп алыр дээш дайзыннар ораддажып турар.

Допчузу-биле

ГАВАНА. «Генерал Антонио Масео» деп шериг училищезин болгаш Кубаның өске-даа шериг училищелери бо чылын дыка хөй офицерлерни өөредип үндүрген.

Кубаның Компартиязының ТК-ның ийиги секретары, Революстуг Чепсектиг Күштер министри Рауль Кастро доозукчуларга чүве чугаалаан.

БЕРЛИН. ГДР-ниң округ төвү Нейбрандевбургта чуруглганнар, скульптуранаң болгаш сиялбиялгенниң совет мастерлериниң чогаалдарының делегееги ажыттынган. Делгеенниң кол темазы — совет ажылчынның оюр-хевирии бооп турар.

КАИР. Египеттиң Араб Социалистиг Эвилелиниң Бүгү-ниити национал конгрезиниң ооң сессиязы ында ажыттынган болгаш 1952 чылдың июль революциязының үзеңдээ

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: ДУЖУТТУН ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРЫ

Бисларск районда Ленин аттыг колхозка чеде берген автомашиналарны көргеш, оларга тараа чүдүрерин түр сокпаткан. Ужуру чүл дээрге, улусчу контроль комитединиң төлээлекчизи В. Мирный машиналарның байдалын хынап көргеш, оларга тараа чүдүрер болза, төктүн хораары хей болур-дур дээрзин билип каан. Машиналарның кузовтарында бүгү чарыктарны, ойбактарны ылавыладыр бооцкүннээн соонда машиналарны тараа хүлээп алыр черже чорутkан. Улусчу контролерларның саналын бүзүгаар колхозта машиналарның үш ээлчег-биле ажылдаарын организастаан.

В. Мирный — Дагестанның шолдеринде, шаннарында, тараа сөөртүр оруктарда албан кылып турар ийи муң хайгыылчыларның чүгле бирээзи. Оларның кол сагыш салыышкыны — дужут ажаап алыышкынының бедик шынарыг болуруи хандырары, когаралды болдурбазы, тараажыларның ажылының байдалын улам экижидери болуп турар.

«Магарамкентский» совхозка улусчу контролерлар тараапы бедик кылдыр кестирген, ынчангаш дөрбелчин метр чер бүрүзүнге 20 мажак артып каап турарын тыпкан. Ынчангаш аиаа буруулугларга кеземче көрүскен, а контролерларның негелдезин бүзүгаар мажакты чыгдырганы дужүтке немедиеия берген. Комбайнерлерниң дыштанылгазын эки организастаар талазы-биле база контролёрлар сагыш салган.

Дагестанның ажыл-агыйлары тараанның чартык кезии хиреэин кезип алган, оон 90 хүүзүн бастырган. Механизаторлар багай шынарлыг кылдыр ажылдай бээр таварылгалар ховар, бир эвес чаңгысда бол ыдыг таварыга болу берзе, хайгыылчылар ону эндевестер. Олар боттары ажаап алыышкынга үлегерин көргүзүп турар.

УКРАИНА: МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ САЙГАРЫЛГАЗЫ

«Алдын тараа» деп шаңналды кым алырый? Ону болза Днепропетровск областтың Жданов аттыг колхозунда эң дээре комбайнерге тыпсыры-биле тургускан. «Ажаап алыышкының мастери» деп атты чедип алыр дээш колхозта 13 комбайнер база демисежип турар. Чарыштыг Леонид Немченко баштаан. Аиаа алдар кылдыр ажыл-агыйның төвүнге кызыл тукту кодүрген. Аныяк комбайнер 250 гектар арбайны. кызыл-тасты, чочак-тарааны ажаап бастырган. Агрегаттың нормазы хүнде 12 гектар турда, ол ону 25 гектар кылдыр күүседип турар.

Чаашкыныг хүннерде берге-лерни чедиишкинииг ажып эртеринге механизаторларга чаартыкчылар дүзалаан. Иван Худолей биле Иван Новиков олар эргия ийи комбайнга херекселдер таарыштыр кылып каан, оларның дузазы-биле кестинген тараанын өде берген тавычаларын үргүлүг андырып турар. Ол болза 100 ажыг кижини хол-биле кылыр ажылдан хостаан, тавычаның кургаарын каш хонукта кызырган болгаш тараанын үрелирин чайлаткан, арткан бүгү комбайнарга долу ажылдаарын хандырган.

Петропавловск районнуң «Днепропетровский» совхозунуң механизаторлары чаъска удур өске арганы хереглеп. ажаап алыышкын техниказын салбырлар, участоктар аайыбиле эвес, харын тускай отряд кылдыр болгеш. ажаап алыышкынны аралап, шыгый бербээн азы дүрген кургап турар тараарларга оларны ажыглап турар. Техниканы билдилии-биле сайгарып тургаш, Днепропетровшинаның колхозтары болгаш совхозтары культураларының чартык кезиинден хөйүн ажаап алган. Барык 400 мун гектар черниң саваның сараатаан.

КИРГИЗИЯ: ХӨИ МӨҢГҮН СУУНЧЕ ОРУКТА

Киргизияда Алтай тандыызының дагларында Хайдаркенниң мөңгүн суу бүдүрер комбинадының тудуу хуусаа бетинде доозулган. Чер иштиниң ол бүдүрүлгезиниң комплекизинде бедик бүдүрүкчулуг техникабиле чепсегленген үш шахта бар.

Ол комбинат бодунуң чиг-эт баазазын калбартып турар. Металлургтар суурундан ырак эвесте чыдар чес-хола даанда чаа карьер ажыглалга киргеи. Ажык арга-биле оортан 30 хүү чедир руданы ап турар. Мөңгүн суу бар чаа «Уду-тоо» районда күчүлүг ийи шахтаны ажыглалга киргеи. Ортаакы Азияда эң-не ханы база бир шахтаны тудуп эгелээн.

Буянныг иштиң кижилери

ЭРЕС ЭМЧИ

Чоокта чаа чүве. Эмнелгеиин чиик машиназы-биле ыраккы «Кара-Хөлге» колхозче командировкалап хаптывыс. Дүнекиниң он шак үезинде ында участок эмнелгезинге чеде бергенивис ол. Эмнелгеде аарыг кижилериин араазында байдалы багай, медерели барчогу билдинмес ийи кижи бар дижип мындыг. Оларның бирээзи Кара-Хөлде участок эмнелгезинин дүрген дуза чедирер эмчизи Саара Саанмай болду. Эртелиинде санитар самолёду ужудуп келгеш, байдалы бергдээн ол кижилериин амы-тынын алыры-биле оларны улуг эмнелгелерже алгаш барган.

...Колхоз төвүнден 30 ажыг километр черде кадарчының 3 үүзү улаануттаан деп чалалга келген. Кара-Хөлде участок эмнелгезинин дүрген дуза чедирер эмчизи Саара Саанмай кадарчының аалынче дүву-далаш-биле аътгапыпкан. Ол бар чыза хем кежер ужурга таварышкан. Дажыг хемниң суунун ортузунга чораап аът барып ушкан. Эмчи кыс хемнп бүгү-ле күжүн чыып тургап эштип кешкеп, бодунун кемдей бергенин билзе-даа орүүн уламчылап, ону чалаан аалга четкен. Аиаа баргаш бодунче чогуур эмни сыкыртып ап тургаш, бичии сепкереп алган. Кадарчының 3 үүзүн шинчип. эмчиниң эргежок дузазын ол көргүскеп. Аалга медерел чок чыгны апарза-даа, эмчи бодунун хүлээлгезин кызымаккай. эрсшудургулу-биле күүсетken. Бо дээрге аныяк эмчиниң бир аки мөзү-шынары болган. Ол дугайын «Кара-Хөлге» колхозтуң колхозчулары мактап, чугаалажып турар болду..

Чалалгага чораап аттаи ушкан комсомолчу эмчи Саара Саанмайны Ак-Довурак эмнелгезинге ынчаар чедирген. Оон кадыы аиаа эжыжаан дээр.

Кара-Хөлдүң кадыр-берт, хем-суг кежер берге оруктары-биле аныяк кыс чеже каттап чалалгага чорбаан дээр. Бодунун мурунгга таварышкан бергелерии ол ажып эртип, чон ортузунга эмнелгепрофилактиктиг ажылларны чорудуп, эң-не кызымаккай ажылдап турар.

Саара Саанмай Кызылдың медицина училищелин доозкаи, Кара-Хөлде участок эмнелгезинге ажыллап эгелээле ийи чыл ажып турар. Бо үеиин иштинде ол бодунуп ажылыига бердингенин, чонга хүндүткелдиг, эвилеңелдээн көргүскеп.

Мындыг буянныг. ажылынга кызымаккай кижилерге чон чоргаарланмас аргажок.

Х. ШЫЫРАП.

Бай-Тайга район.

ГРУЗИЯ: КАДРЛАР БОЛГАШ БҮДҮРҮЛГЕ

Коллективтиң ажылының болгаш дыштанылгазының байдалы, ажыл шагын шын организастаары — кадрларның ажылдан үнер-кирериигe салдар чедирер чүгүл факторлар болур. Эртемденнер — Тбилиси университединиң социологтары Грузияның найысылалынын бүдүрүлгелериидe ол айтырыгны шинчилеп турарлар.

— Чоокта чаа республиканың Эът болгаш сүт үлеттүр министерствозунуң дилээн бүзүгаар эдээн каш бүдүрүлгелерде ажылдың байдалын болгаш ажыл шагын ажыглап турарын сайгарып көрдүвүс — деп, экономиктиг эртемнериин кандидады Л. Хабүрзания чугаалап турар. — Солун медээлер алдынган. Бир бүдүрүлгеге ажылчыннарның ийи составы халашкан. Дирекция чери ажыл шагы үзерлерге удур ажылдан үндүреринге чедир хемчеглерни ап тургап, ынчалза-даа чогуур түнелди ол бербээн.

Шинчилелдиң көргүскеии: комбинатта ажылдың санитар-гигиена байдалы кончуг буду болган. Бүдүрүлгеиин сезоннап ажылдаары база салдар чедирген. Чиг-эт-биле дески эвес хандырын турары-биле бирде үр үеде ажыл өөк болурукга, а бирде — ажыл ковүдеп, ажыл шагындан дашкаар хөй ажылдаарынга ажылчыннарны чедирер. Кысказыбиле чугаалаарга, эң чаа техникага болгаш технологияга үнезилеттинген — ажылдың ыыдыг байдалын комбинатка тургузары эргежок чугула.

Кадрларның хөй үнер-кирериинин өске-дээ чылдагаанналры база бар. Комбинаттың барык бүгү кижилери ийнги разряд-биле ажылдап турар. Оон ужурунда ажыл төлевири кудуу. Түнеп биллиигир: комбинаттың администрациязы ажылдакчыларның мергежилии бедидер талазы-биле хемчегленни алыр ужурлуг. Ажылдакчыларның сонуургалын ол бедидер.

Маиаа чугле материалдыг иидг бериишкиннери хамааржып турар деп база болбас. Чиидэ, Тбилисиниң заявкалыг-даа болза, шала идепкей чок ойнаан. Паштайгы каш көштер соонда, бичии-даа ажыктыг кош кылыцнар арга чок байдал таварыжып келген. Ынчыг байдалда Роберт Фишер кара таланың поиынче камгаланыр арга чок кылдыр халдаап турушкан.

Оон мурнунда салыта бир санны алыскан частырыглыг кожу делегей чемпионунга салдарлыг болганы маган чок. Ол маргылдаада чедип келген аргентиа гроссмейстер М. Найдорф мөзе мынча дигеи: «Бөгүн Спасский ыыпап-ла багай ойнады... Спасский чогум Спасский ыыкаш ойнавады».

Ынчангаш ол салыт-биле маргылдаавын дөртүн бир кезии доозулган. Роберт Фишер 3,5:2,5 саанныг болуп, мурнай бергеи.

Фишер ол удаада база-ла 10 минута ойалдаан. Ол башкы кошту бодунуп чаңчылын ёзугаар «е4»-биле эвес, а «с4»-биле эгелээн.

Гроссмейстерлер мерзе гамбидип ойнаапнар. Элээи каш чыл мурнунда Спасскийниң секундантызы Е. Геллер гроссмейстер С. Фурманга удур ол гамбит-биле кара тала-биле ойнап тургап, уттуруп каап болгай. Т. Петросян база-ла ыыдыг көштер кылган соонда, ак тала-биле ойназа-даа, Фишерге уттуруп каапын гроссмейстер И. Болеславский сактып чугаалаан.

Бо ойнашкынга ак тала ыыдыг көштер соонда туружу дыка быжыг бергеи. А кара таланың байдалы улам дорайтаан.

Удаткан чок кара тала каңчаар-даа удуртанып артаиы чок апаргап. Фишер чаңгысда частырыг кылбайн бодунуп артыктыылдыг күүзүн улам улгаттырып, оюнуңүн төнүзүидө келгеш, дөртөө бирги көштө тиилелгеии чедип алган.

Чедиги салыг — июль 25-те болган.

Акы-дуңма Бурятияда

Сураглыг бурят чурукчу Дашиними Дугаровтуң «Бурятияның уруглары» деп чуруун 1962 чылда чураан.

Кижи-биле бир дөмей, чурук база боду салым-чолдуг болур. Баштай ол чурукту бодунга, Улан-Удаге чон (Бурятияның Чурукчулар эвилелиниң делгелге залынга) көргеп. Оон соонда ол чурукту «Совет Ыраккы Чоон Чүк» деп атты, зона делгелгезинге көргүскеп. ол 1964 чылда ажыттынган. Дараазында 1971 чылда Россия Федерациязының автономнуг республикаларының чурукчуларының чогаалдарының делгелгезинге оны делгээн.

Амгы үеде «Бурятияның уруглары» чурукту Моол Арат Республикада көргүзүп чоруп турар. Оортан РСФСР-ниң автономнуг республикаларының чурукчуларының чогаалдарының делгелгезин дөмги чурук-биле кады Герман Демократтыг Республикага аппарып көргүзеер.

Бурят чурукчу Дугаров — Лепингралдың чурулга академиязын дооскан. Ол —республиканың мергежилдиг болгаш улуг чурукчуларының бирээзи.

ССРЭ-пиң улустуң артизи Лхамсаран Линховоин — Ковчактың ролюида деп ооң чуруу хөйге билдингир. Оон ыцай ооң ие-чаш, тоожу, күш-ажыл дугайында чуруктары зоналар-даа, россий-даа делгелгелерге доктаамал киргизеер.

Амгы үеде чурукчу болза, бодунуп өөрү-биле бир дөмей, ССР Эвилелиниң болгаш Бурят АССР-ниң 50 чылынга белеткиниң турар. «Амгы үениң Бурятнязы», «Мээң үеминиң кижилери» деп чуруктарны ол ам бижип турар, оларга хөй күш-ажылды кижилерни ол чуруп көргүзер. Улуг байырлалда болур делгелгеге «Бирги трактор» деп улуг чурукту ол белеткеп турар.

Бо чурукта ооң «Бурятияның уруглары» деп чуруу-дур.

СИЛЕРЛЕРГЕ ЧЕТТИРДИВИС

Сут-Хөлдүң Сут-Аксында Альберт Шожапович Монгуш удурткан кезер эмнелге коллективи мени сегиди эмнеп каанынга улуу-биле өөрүп четтиргенимни илередиксээн мел.

Бо коллектив ёзулуг буянныг, ажыл-ишчи аныяктардан тургустунган. Олар аарыг кижилерге эвилен-ээлдек, сагыш човангыр. Бүгү-ле таарымчалыг байдал ында тургустунган болду.

Эмчилер О. Майна, Р. Кызыл-Кат оларга болгаш санитаркаларга келир үениң мергежилдиг кадрлары болурун, ажыл-ишчи чаа-чаа чедиишкиннерии күзедим.

Х. АРАПЧОР.

Чөөн-Хемчик район.

Б. Спасский—Р. Фишер

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның тускай корр. А. Ермаков). Хол-шыдыраа таланы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдаанын алдыгы салыышка Борис Спасский, ооварымчалыг-даа болза, шала идепкей чок ойнаан. Паштайгы каш көштер соонда, бичии-даа ажыктыг кош кылыцнар арга чок байдал таварыжып келген. Ынчыг байдалда Роберт Фишер кара таланың поиынче камгаланыр арга чок кылдыр халдаап турушкан.

Оон мурнунда салыта бир санны алыскан частырыглыг кожу делегей чемпионунга салдарлыг болганы маган чок. Ол маргылдаада чедип келген аргентиа гроссмейстер М. Найдорф мөзе мынча дигеи: «Бөгүн Спасский ыыпап-ла багай ойнады... Спасский чогум Спасский ыыкаш ойнавады».

Ынчангаш ол салыт-биле маргылдаавын дөртүн бир кезии доозулган. Роберт Фишер 3,5:2,5 саанныг болуп, мурнай бергеи.

Фишер ол удаада база-ла 10 минута ойалдаан. Ол башкы кошту бодунуп чаңчылын ёзугаар «е4»-биле эвес, а «с4»-биле эгелээн.

Гроссмейстерлер мерзе гамбидип ойнаапнар. Элээи каш чыл мурнунда Спасскийниң секундантызы Е. Геллер гроссмейстер С. Фурманга удур ол гамбит-биле кара тала-биле ойнап тургап, уттуруп каап болгай. Т. Петросян база-ла ыыдыг көштер кылган соонда, ак тала-биле ойназа-даа, Фишерге уттуруп каапын гроссмейстер И. Болеславский сактып чугаалаан.

Бо ойнашкынга ак тала ыыдыг көштер соонда туружу дыка быжыг бергеи. А кара таланың байдалы улам дорайтаан.

Удаткан чок кара тала каңчаар-даа удуртанып артаиы чок апаргап. Фишер чаңгысда частырыг кылбайн бодунуп артыктыылдыг күүзүн улам улгаттырып, оюнуңүн төнүзүидө келгеш, дөртөө бирги көштө тиилелгеии чедип алган.

Чедиги салыг — июль 25-те болган.

телевидение

ИЮЛЬ 26-ДА
МОСКВАДАН

14.45 — Өөнүг телекөргүзүг. «Ы» операциязы болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдары». Уран-чечен фильм. 16.20—16.30 — Чапсар. 16.30— «Европа: болуушкуиар, чурттар, айтырыглар». Дамчыдыларны Төп телевидеппе болгаш Бүгү-эвилел радиоаунуң политика талазы-биле тайылбыракчызы А. Потапов чорудар. 17.00—Күрүшеииң симфониктиг оркестриниң концерти. ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Светлаповтуң удуртузгазы-биле. 17.30—Школачылар спартакиадазының хүн демдеглели. Киевтеи дамчыдылга. 18.00 — «Ye». Информастыг программа. 18.30—Концерт. 18.45 — Өөнүг телекөргүзүг. Г. Таммори. И. Уайльд — «Амылыига четтиигеи кижи». Телепиин. 19.30 — «Сибирьиың күчүлүг курлавыры». 1-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — Уруглар. «Бичии оол». Дамчыдылга. 20.35 — Телемедээлер. 20.45 — «Аяныг гвардия». Дамчыдылга. 21.15 — Телемедээлер. 21.25 — Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.30 — «Морис Липеи». Хогжумнуг телефильм. 21.50 — Өөнүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннар делегейиинде». 23.00—23.10 — «Ye». Информастыг программа.

ажаар

Бөгүн республикага бүргеи, аязыр, чамдык черлерге чаъс чаар, дииирүүр. Барыын уставышкыныыг хаттың дүргеии секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 15—20, артканнарыига — 23—28 градус чылыг болур.

Кижиига эдир булуттаар, чагбас. Хаттың дүргеии секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 23—25 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАПИН.

КИНО

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Музыканың үиерии» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.20, 12.15, 15.10, 18.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мана-ла, харын» 15.20, «Бодуң дугайыңны чугаалап берем» 16.45, 18.35, 20.25 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Макеии Перепелица» 9, 13, 15, «Эртиелер ортулуу» 11, 17, 21 «Кыстарның бирээзи» 19 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хосталгадан торуттуигеи» 15.30, «Перник чечээ» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

Садып алыкчыларга

«Саяна» универмаг июль 28-те эр улус кедер костюмнер болгаш чүвүрлериниң делгелге-садыын организастаар.

Аиаа янзы-бүрү размерлиг костюмнерни, чолдак хөректээштерни, ажылчын костюмнерни, чүвүрлерни калбак ассортиментилии-биле садар.

Универмагче садып алыкчыларны чалап тур бис.

УНИВЕРМАГТЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

«Шынның» почтазындан

УЕЗИ КЕЛГЕН ЭВЕС БЕ?

Республика найысылалы — Кызыл хоорайның албан черлериидe болгаш чурттакчыларда телефоннар сөөлгү үеде дыка ковүүшкеи. Од экп-дир. Ынчалза-даа телефон харылзаазында таарымчалыг эвес чаңгыс чижектерни хоорайның харылзал-биле Белаш канчаар көрүп турар ийги?

Херектиң ужуру мындыг. Телефоннар дугаарларын чыскаай бижээн дептержигештп шагга пырап үнүрген. Сөөлгү чылдарда дыка хөй албан черлериидe болгаш чурттагга бажыңнарыига телефоннарның дугаарларын бижип алыры берге. Чамдык мындыг таварылгаларны маиаа база немеп каалы. Абонентилер дапзызында дыка хөй телефоннарның дугаарлары солушкан. Кандыг-бир албан черинче телефон долгаарга чурттакчы бажың болгулар таварылга аваш эвес. Телефоннар дугаарларының залында 30—90 дугаарлыг телефои Кызыл хоорүүскомнуң секретарыиың кабинединде болур ужурлуг. А ынаар долгаарга чурттакчы бажыңның эдерп харыылаар. Мындыг таварылгалар чангыс эвес.

Телефоннар адилевчилериин дапзызын кылган дептержигештп таартып. телефоннар дугаарларын чүрүмчүлер өйү келбаан эвес бе?

Н. АЛЕКСЕЕВ.

Хагдынган клуб

Улетпүрлүг Хову-Аксының шыдыраа клуву арткеи чылдарда үзүктел чок кежээки үелерде, ыыштанылга хүннеринде маргылдааларны чорудуп, ажылдап турган. Ол клуб ам чурттакчылар өрээли апарганы өлдеп. 1972 чылдан эгелеп шыдыраа маргылдаалары болгаш эш хүүнүң кандыг-даа ужуражылгалары суурга чорутунмаан.

Хову-Аксынга күш-культураның болгаш спорттуң удуртукчулары үр-даа болбайн халажып-ла турар. Спорттуң бүгү хевирлериичe Хову-Аксының удуртур организацияларының кандыг-даа сагыш салбайн турарының чылдагааны чогум чүве ирги?

Ч. ДУЛУШ.

Назының тоовайн

«Айны оорлаары» деп чаа груэин фильмде ролдарның бирээзин ойнаарын 85 харлыг Д. Е. Кобуловка дааскан. Кииога бодуңуң памдарын ол 70 харлыг тургап эгелээн. Ынчаарда Д. Е. Кобуловту бир-ле дугаар . «Биштиң спорттуң хөрпивис иштп», «Өскелерниң уруглары», «Муцгарава» деп фильмнерге тыртыргап.

(СЭТА-ның корр.).

КИНОНУ—ЧОНГА

Районда 22 кезек черде кино черлери бар. Оларның иштиидеи бо өртөен чартык чылда 5-жи планың күүсегиов. чижээ, Арыг-Бажының, Кок-Чыраанның, Кызыл-Даглың, Эилиг-Хемниң болгаш көжүп чоруур киновуң киномеханиктери аиаа хамаарыкыр.

Чайлагларда, фермаларда, орук участоктарында, ыяш белеткээр черлерде ажылдап турар кижилерге көргүзериибиле көжүп чоруур үш киноиу тускайлаан. Көжүп чоруур киноиуң киномеханиги Д. А. Буватов эки көргүзүглерин чедип алган. Ол болуңуң планныг онаалгазын 116 хүү күүсеткеи. Көжүп чоруур киноларга 532 фильмнерии 15700 кижиге көргүскеи.

Оон ацыда районда киноколекторийлер шинчилеишкиниц айыыл чок чоруунга хамаарыштыр пассалкирлер, чалачылар болгаш кудумчу кешкеи кижилер олал-ондакка таварышпазын дээш ышкаш база оске-даа өөредиглиг кинофильмнерии чонга көргүзүп турган. Оон-биле чергелештир экономиктиг болгаш политиктиг билиглерии пропагандалаар талазы-биле киполекторий богай эвес ажылдаан. Ылаңгыя көрүкчүлер-биле ажылды акижиктеп планныг онаалганы көүдиринге улуг иллюзия берген.

ССРЭ-ниң тургустунганыидап бээр 50 чыл оюига уткуптур фильмнериниң неделязын, кинофестивалын чорутпушаан, Армения, Туркмения, Литва эвилелдеишкеи республикаларның улус ажыл-агыйында чедиишкиннерии чонга делегеңгей кылдыр көргүзүп турары эки. Ол-ла эвилелдеишкеи республикаларның эртемтехникада чедип алган чаа-чаа чүүлдерии Ак-Туруг, Торгалыг, Шагаап-Арыг школаларның башкылары чонга калбаа-биле таныштырып турар.

Бо эртеи чартык чылда Терлиг-Хая, Торгалыг, Кок-Чыраа суурларда чаа киноаппаратуралардың тургускавы көрүкчүлерии өөртеи. Көрүкчүлерниң саны көвүдээп.

Районда ажылдап турар киномеханиктерниң эртем-билиин бедидерп-биле чартык чылда дөрт удаа чугула айтырыглалыг семинарлы, үш иштии хуралды эрттиргеии дыка ажыктыг болган. Бо үеиин дургузуида 2 киномеханиктп, 1 дузалакчыны районда кинофикация черя белеткээн.

Чедиишкиннерден ацыда четпестер чамдык киномеханиктериңиң ажылында бары илерээн. Чижээ, Кызыл-Даг суурнуң киномеханигинде эң Сүтсөкпе үргүлүг арагалаан, чон ортузунга киноиу багай көргүзүп тургап. Ол ышкаш Көк-Чыраада киномеханик Н. Допчаа, Хайыраканда — Н. Карбы олар киноиу үргүлүг багай үнүдүрүп келген. Бо талазы-биле чон каш удаа хомудаалды илереткеи. Көрүкчүлер ортузунга ажылды шуут чорутпаан. Моол ужурунда чартык чылда мурнунда салдынган планны күүседирип, көрүкчүлер-биле коскү ажылды чорудары, киноиу чарлаарын акижидери, масса чонпуң ортузунга чаа киноларның тайылбырын чорудары районнуң киномеханиктериниң улуг сорулгазы болур.

К. ТАБУРАК.

Дипломнуг библиотека

Чоокта чаа Киевтиң химиктиг волокпо комбинадының баштаар черииң бажыңына каас плакат коетүп келген. Массалыг болгаш техниктиг компарны пептереллр талазыбиле чедиишкиниии организавкы-методиктиг ажылы дээш, ажылчыннарны, инженерлерни болгаш албан-хаакчыларны ном-биле эки хандырып турары дээш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгези будурүлге черииң библиотеказының ийнги чергенин диплому-биле шаңнаан дугайны ында дыңнаткан. Оон ажылдакчылары делгелгениң моцгүн болгаш хүлер медальдары-биле база шаңнатканнар.

— Боттарывыстың бо библиотекавысты шынчы оңүүк болгаш өөредикчивис деп адап турар улус бис. Ажылчыннарның культурлуг болгаш техниктиг дециелии бедидериие ол дузалап турар — деп. комбинаттың завком даргазы М. М. Петраш чугаалаар. Ном тарадыкчыларынга туестуе библиотекажыгаштарны үндүрүп бээр. Биштиң радиосолушувус болгаш хөй тиражтыг солупувус-даа чаа номнар келиргe ооц дугайны дораанна чарлаптар. Ол ышкаш маиаа номчукчулар конференциязы база солуп кылдыр артып турар. Чижээ, капрон кылыр будурүлге черииң чүл эрер цегиигe чоокта чаа «Беш чыл сээц хоздарыидай будуп турар» деп темалыг беседа болган. Библиотекаиың бүгү салбырларында «Коммунистиг күп-ажыл школаларынга дузаламчы» деп булуңчугаштар бар. Ында тускай номнарны база сүмелеп турар.

Библиотека ол ышкаш шуут-ла бригадаларга, эалчелерге, цехтерге улус культура-массалыг ажылды чорудуп турар. Литературлуг байырлалдарны, авс журиалдарын, чаа номнар тайылбырын, сапал-оиал солчуушкуиарын, чогаалчылар болгаш артистерби-ле ужуражылышкыиарпы үргүлүг кылып турар.

КИЕВ.

(СЭТА-ның корр.).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының 35-24, пропаганда кииизиниң 23-54, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыырал кииизиниң 37-13, культура кииизиниң 23-54, колаа ажылегий кииизиниң 21-47, үзетпүр кииизиниң 22-64, чагаа кииизиниң 31-27, информацпя база совет тургузуг кииизиниң 20-60, бухгалгерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуи келбейн барганга 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиинии чанында Тываның ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00633.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫЛЫАР!

1925 чылдан үнелезилеттингеп.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 27 ЧЕТВЕРГ

№ 175 (8943).

Өртээ 2 хуо

ЭРТЕ БЫШКАН ТАРАА

Күзүн болгаш чазын чамып тарааи тараалар чартык ай бурунгаар деңге быжа берген мындыг таварылга Горький областтың тараажыларынга черле таваржып иербээн. Тарааларны массалыг иевериң мая чемнерин белеткээрин түлүктеп турар үеде эгелээр умур таварышкан. Ынчалза-даа тараажылар белеп боюп хуусаа бетинде септеттингеп 6180 комбайнны болгаш каш-каш муң матканарны шолдерже үндүре берген. Үлетпүр будурүлгелериниден чоруткан специалистер ажаап алыышкынга киржи берген.

Горький областың тараажылары бо чылын милиион ажыг гектар тарааны ажаап алыр. Ажаап алыышкын ажылдарыбиле кады ажыл-агыйлар тарааны иүрүне шыгжамырынче база сөөртүп эгелээн.

(СЭТА).

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозу 235 тевени кыргаан. Теве бүрүзүнден 5-тен ажыг килограмм арыг дүк алдынган. Эрткен чылдаазы-биле деңнээрге, 400—500 грамм дүк хөй болганы ол.

Бо чеднишкинге теве кадарчызы Кыргыс Чаш-оолдуң кызымаккай ажылы кол черни ээлээн.

ЧУРУКТА: теве кадарчызы Кыргыс ЧАШ-ООЛ.
Фотозу К. ОЮННУУ.

Төрээн чуртка эки шынарлыг хөй дүктү!

Агарлаашкын—курлавыр ол

Хой ажылында дүмүт ажаап алыышкыны — дүк кыргылдазы бистиң республикада үргүлчүлевишаан. Дүк дээрге Тыванның иүрүнеге берип турар чугула продуктуларының бирээзи болгай. Колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери, хойжулар дүк кыргылдазын бедик деңнелге эрттирери-биле баш бурунгаар ыяк белетиенмишаан база эрткен чылдың сагындырыындан чогуур түңнелди кылгаш, тоску беш чылдың ийиги чыяында бо чугула кампанияны организастыг эгелээн турган.

Июль 25-тиң медээзи-биле алырга, республикага шупту 888 муң ажыг хойну баштайгы кыргылдага киирер турган болза, 751.365 хой кыргыттынган. Республика иүрүнеге 2860 тонна дүк садар планынга 1562,7 тонна дүктү киирип, ону бөгүнге чедир 54,6 хуу азы чонның хуузунда хоюндан думаатгынган дүк-биле кады 55,2 хуу иүүсетиен болуп турар.

Күрүнеге дүк думаар планын Тоожу район 98, Каа-Хем — 83,6, Чөөн-Хемчик—69,3, Бай-Тайга 63,3, Монгүн-Тайга—61,8, Тес-Хем—61,1 хуу иүүседип, мурнуну одуругда чоруп турар. Ол районнарның колхозтары болгаш совхозтары хой амылынга чугула кампанияны багай эвес организастааны моон тодаргай-дыр.

Хой кыргылдазын болгаш күрүнеге дүк думаалгазын оомум темп-биле чорудуп турар черлерге: 299,5 тонна дүк думаар планын 108,2 тонна азы 36,1 хуу иүүсеткен Таңды район, 196 тонна пландан 101,8 тоннаны думаап, планын 51,9 хуу иүүсеткен Өвүр район хамаарыр.

Бо медээни ёзугаар алырга, күрүнеге дүк думаалдазының байдалы республикада ам-даа дувүренчиг болуп артып турардыр. Баштайгы кыргылдага кирзе чогуур улуг хойларның колдуг хөй нуруузу кыргыттынган дээрзин үстүнде көргүсмен болгай бис. Ам кыргыза чогуур улуг хой 137.990 баш артнан. А кыргыттынган хойдан республикага ниитизи-биле бир башка онааштыр 1,82 кг дүк алдынган. Бо дээрге, хой бүрүзүнге онааштыр 2,4 кг дүк алыр дээн социалистиг хүлээлгеге чартык килограмм ажыг дүк четпээн ышкамыл. Ам кыргыттынмаан артнан улуг хой бүрүзүнден 2,5 кг дүк алыр дижик деп санаарга бөзин планга ыракта четпейн турар.

Ынчангаш, эрткен чылдың четпестерин катаптаас төлээде, районнарның кадаа амыл-агый эргелелдери, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери ам ыол кичээнгейни арткан хойларның кыргылдазың дүрген, организастыг чорудары, дүктүң чидириин болдурбазы болур.

Чамдык районнарда хой кыргылдазынга кичээнгей арай кошкап, ол чугула кампанияның темпизи кудулап турары иядең. Чижээ, Улуг-Хем районнуң 160 муң хоюнуң 34 муңу, Таңдының чүс муң хоюнуң 30 муңу, Бии-Хемниң 76 муң ажыг хоюнуң 23 муң ажыы, Эрзинниң 70 муң хоюнуң 7 муңу ам-даа кыргыттынмаан хевээр. Бо районнарның амыл-агыйларында хой кыргылдазы чүге саадап турарыл?! Мону чүгле ол чугула кампанияны четпес организастааны-биле тайылбырлаардан өске арга чок-тур. Бо черлерниң партия, совет органнары хой кыргылдазынга кичээнгейни нүүтелдирери, кыргылданың база дүк думаалдазының темпизин бедидери эргежок чугула.

Планга четпейн турар дүктү дүглаарының ынаныштыг аргазы хойнуң күсүү агарлаашкынын чорудары болур. Бо ажыяче улуг хойларның кыргылдазы доостур билеи-ле кирер умурлуг. Хой агарлаашкыны шоолуг ажыктыг эвес, малга багай салдарлыг дээр ындыг хевиижер-биле шиитпирлиг демиселди чорудар херек. Бо арганың ажыктыын эртем болгаш практика бадыткап турар. Ынчангаш бөдүүн дүмүүг хой бүрүзүн агарлаар ужурлуг. Ол ажылды чогуур үезинде билдилиг чорудар херек. Ону амыл-агыйларның тускай эртемниглери шуут баштап организастаар хүлээлгелиг.

ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Тоожуның «Тоора-Хем» совхозу чартык чылда күрүнеге эът садар планын 103 хуу, сүттү — 134 хуу болгаш дүк дужаар планын ийи катап ажыр күүсеткеп.

Ажыл-агыйлардан Өдүгенде эп Чингитке удуртқан иви фермазы, совхозтуң Май 1 салбырында сүт-бараан фермазының ажылчыннары социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип алгаш, СЭКП райкомунуң болгаш райүүтекомнуң шилчиир Кызыл тужтарын чаалап алганнар.

Совхозтуң мурнакчылары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестолдуң удуртқан ажылчылары 100 беге онааштыр 89 кулунну, иви кадартызы Орой Бараан 100 ивиден 91 иви аиайларын ап, оларны онча-мелди ажаап доруктурганнар.

АК-ТУРУГДА АЖЫЛ-ИШ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбыры кышка удур машина, трактор гаражын септеп чылыглаан. Гаражтың эжиктеринде кидис хап, шили бүзүк чамдык сонгаларны шилдеп чылыглаан.

Одалганың коүелдарын болгаш одалга системазының бүгү шутумун, батареяларын септелге үезинде хынап көргеи. Амылыында гараж чанында 4 тонна хөмүр-даштыг 10 кубометр одаар ыяштыг экеп дүжүрген.

Салбыр бо чылдың тараалын ажаап алырынга белеткел ажылын чоруда берген. Гараж девискээринде 6 комбайн чаа дүжүттү ажаап киреринге белен.

Улуг-Хемнин тараажылар бригадазы шаңын, деңзинин белеткеп, тараа сөөртүр орукларны аштап арыглаан. Салбырның башкаар чери тараа сөөртүрүнге 4, кывар-чаар материалдарга 1 автомашинаны быжыглаан.

Салбырның Сарыг-Хөлчүкте механизастаттынган сигеи бригадазы 17 тонна сигеннн сараяттаан. Бригада ам Сөөктүг-Доңнуң сигеиин кезерибиле көшкен.

К. КОМБУ.

Мал чеминиң белеткели—бүгү-ниитиниң херээ

ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозу сигеи кезилдеанны багай эвес белеткеигеи. Ону кестирер, болдурер, сараяттаар чөтчир машинатехника ында бар. Сигеи бригадаларында машина, трактору соксаал чокка ажылдадыры-биле арга-дуржулгалыг механизаторларны быжыглаан. Шак ындыг чорук сигеи шолдериие кылза чугуур ажылдың нормазын күүседиргиге дыка таарымчалыг аларган.

Бо ажыл-агыйның сигеи шолдериндо чайгаар үнген от-сигеи бо чылын экп. Сигеи кезилдеанын эгелээр мурнуида шолдериің суггарыгаын чоруткан. Мал чеминиң белеткели чугуур үезинде эгелүүр. Шак ол чугула кампанияже совхозтуң ажылишчилерин хөйү-биле хаара түткан.

Бо ажыл-агый малга 52380 центнер сигеи белеткеи алыр планныг. Бо хүнперге чедир 2020 центнер сигеи белеткеи алган. Ооң-биле чергелештир будук-бүрү белеткели база чоруп турар. Чаалыкының хүнпер болуп-даа турза, 800 центнерни белеткээн.

Ол-ла совхозта Павел Николаевич Шиганцевке удуртқан механизастаттынган звено сигеи белеткеанге идепкейлиг киржир сорулганы-мурнунда салып алган. Ол бодумуц механизаторларышга арга-дуржулгалыг дамчыдып берип турар болду. Ол звенода 11 трактор бар. Аныяк механизаторлар «Каң аъттарны» бапкарып, хүнде нормазын 130 хуу чедир иүүседип турар. Чажээ, сигеи болдурүүкчүлерни Хурагап-оол Сенек, Тай-оол Түлуш, соорткүкчүлер Борбак Шацмак, Тас-оол Баазыр, кезипкилер Доржу Балажык, Май-оол Опай-оол, Парыц-оол Байыр-оол олар сигеи белеткеанге идепкейлиг болгаш кылымаккай чоруун хүп бүрүде коргүзүп турары оскелерге үлегер. Чайгаар үнген сигеи кезеринге аныяк механизаторлар хүнде 7,5 га черниң терең сигеиин кестирип, алган социалистиг хүлээлгезин эки иүүседип турар. Сигеи кезилкилери сигеии сыры үнген аладктарга чедип келгеп, бир-ле дутаарында сигеи кезер машиназының бистерин таарыштырып, үзүүшкинверия хыпамчалыг чорудун турган кезип эгелүүрлер.

Совхоз мал чемпиің деп пилгеиир чаа аргаларын чедиишкинниг ажыглап, ону херек кырынга боттандырып чорударынче улуг кичээнгейни салган. Сигеиии салгынадыр аргалары, сенаж салырын, витаминниг сигеи далганын белеткээрин багай эвес чорудун турар. Бо совхозтуң үшкү салбырының сигенчилери сенаж салырының хуусаанын 3—4 хонугга чорудун тургап, 115 тонна сигеиия сепжаткаан.

Ол-ла совхозтуң «АВМ-0,4» деп машина-биле витаминниг сигеи далганын белеткеп турган черниге чеде бердинис. Ында ажыл бачым болду. Ол машинаны Александр Жирнов жи бапкарып турар. Баштай бо нарын машинаның ажылыныың системазын ол эки билбес турган. Арга-дуржулгалыг эш-оорүнүң дузазы-биле аныяк ол оореин бергеп. Александр Жирнов мынчаар чуталлай-дыр:

— Бо машинаны шиитпедип алыры менээ берге тургаш. Дуржулгалыг эштерим меии өөреткеп. Ам бергедеевин тур мен. Бисте ында улуг. 150 тонна витаминниг сигеи далганын белеткээр бис. Ону күүседир арга бисте бар. Бо ажылды бистер чоокта чаа кылып эгелээн болзувуссада, 15 тоннаны кап-ла хонукта белеткеп алдывыс. Планны күүседир дээш шудургу ажылдап турар бис.

Совхозтуң сигенчилери малга быжыг чем-суурлу тургузар дээш кужениишкинниг ажылдавышаан.

К. ТАБУРАК.

Эвилелдешкен республикаларда

РСФСР

Ында кылдыныл турар ыяш хирээлер, чаазар комбинатта 25 кааът бажың-биле деңнежип турар прессти эптеп доозупкан. Ол пресстиң каът бургазүидеи-ие белеп продукция — ыяш хирооидизиидеи кылган калбак плиталар кылдыныл үнер.

Ол иүүлүг пресс чылдала 20 миллион дорбелчин метр плиталар будүрүп үндүрер заводтуң бир кол черн боон турар. Шидыг плиталар Ыраккы Чөөн иүктүп хой савның чаа тудутларында эргежок чугула боон турар. Ооң дерилхереесседерии Полыпа Улус Республикаанга белеткеп кылган. А ону эптеп тургузарынга акы-дуцма чурттан келген болуп специалистер москвачылар-биле кады кээп дузалашканнар.

Ол чаа комбинаттың тудуг шолу бежеи гектар черде чаптыган. Аиаа дилиг материалдарының будүрүлгезин, мебель фабриказын база ажыглалга киирер. Ол комбинат райпомунуң болгаш райүүтекомнуң шилчиир Кызыл тужтарын чаалап алганнар.

Совхозтуң мурнакчылары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестолдуң удуртқан ажылчылары 100 беге онааштыр 89 кулунну, иви кадартызы Орой Бараан 100 ивиден 91 иви аиайларын ап, оларны онча-мелди ажаап доруктурганнар.

УЗБЕКИСТАН

Саксаулдуң болгаш өскээ чадаң ыяштарның үреэнин чаштырар тускай машинаны кылып тургускан. Ынчалза-даа ындыг машина элезин-довураа тыг черлерге, харын-даа шуурмак элезииперге-даа ажылдап болбаан. Ол машина шылгаар стационарныың тускай эртемниглерин ол чаа машинаны дыка эки деп мактап турар.

Машина кантаар-даа ажылдап болур — ол үреэнинии чашканнап азы одуруглар аайы-биле олуртуп-дүзүп болур.

Кымылкум дээр элезинни черге ыяш одуруглары олуртуп турда, ол бедик бурукчудуун көргускен: бир шакта-ла 1,5—2 гектар черге ыяш олуртуп шыдаар болган. Ону М13—50 дээр трактор-биле сөөртүп, ажылдадыр тургап.

Ол чаа машинаны түзүп Ортаа Азияга болгаш Казахстанга эвес, харын-даа Адакты Поволыжеге, Сол Кавказка болгаш Закавказиге-даа ажыглап болур.

Ол чаа машинаны Куйбышевниц «Почвопосевмаш» (Кировоград) дээр тускай конструктор бюрозу болгаш Ортаа Азияда ыяш ажыл-агыйының эртем-шинчилеп институду (Ташкент) чогаадып тургускан.

О. ПАНОВА,
(СЭТА-ныц корр.).
ТАШКЕНТ.

КАЗАХСТАН

Казахстанның чоок үлетпүрүүн аныяк ажылчыннарының иилги эртем-билиинииң болгаш профессия талазы-биле деңеелип белдеринииң көрүлде конкурсунга Алма-Атаның Дзержинский аттыг трикотаж фирмазы тиилээн. Ийи чыл дургузунда үргүлчүлээн көрүлдеиің үезинде трикотаж фирмазының дөрт муң аныяк ажылчыннары шупгузу техниктиг деиишкиннер-биле ужуражып турарлар.

ЧУРУКТА: Майкоп хоорай. Ленин аттыг шөл.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ныц фотохрониказы).

АРМЕНИЯ

Вулкан чазылганындан а кан даш—тудутта болгаш үл шуго ян материал боон рары биидиглер. Ынчалза-д ону ам кодаа ажыл-агы база калбак-биле ажыглап луру илерээн. Ереванның темденнерээ ону кат-чы ыяштарын агаар-бойдуст болуушкынналрындаи намгал рынга дыка таарымчалыг көргеш, ону калбак-ба ажыглаарын сүмелээн.

Ол поротокту баштай орг дии алган, ооң соонда чуг ның элдиирии-биле холаа ыяштарның үннарын болг будуктарын ооң-биле ча чуур. Ооң түнелиндо ол ы тар «тииларынга» шаптык вас болгаш чаъстаашкыла адырылбас-даа чөвүрээлеи картыг апаар.

Ындыг арга-биле кы каан яблок сывы 5 градус дир соокка безин тоовас д ээн лабораторияга база ш дерге-даа үргүлчүлелдиң веделерп бадыткаан. Ол каш цитрус шолдериие дыг дуржулга база эки т нолди көргүскен.

Виноград, вино болгаш ажыл-агыйының арнаи эр шинчилел институду ажыдан кылганы ындыг газың массалыг-биле аа лаарын чөпшээрээн.

(СЭТА-ныц корр.
ЕРЕВАН.

АЗЕРБАЙДЖАН

Ханлар районнуң «Кы самух» совхозунуң хой Джаббар Балкишиев хо дургеи кыргыыр талазы-б Азербайджанда ең дээре м тер болган. Славялко д суурга болган республика к курузунга ол он хойну милиут иштинде кыргаан. килограмм дүктү ал Д. Балакишиев — хоочун х жу. Ол совхозта 20 хире ажылдан турар. Эртеен ол 2,5 муң хойну кыргаа совхозта ең дээре түнел болган.

(СЭТА-ныц корр.
КЕДАБЕК.

ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТПЫШААН

Чылдың баштайгы чартыы доозулган. Кылдынган түүлдери түннеп, чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларны тодараткаш, улам бурунгаарлаары ажыл-агый, коллектив бүрүзүнүң чугула сорулгазы. Бистиң «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустуунганының 50 чыл ооигга уткуштур социалистиг чарышты калбартпышаан, тоскуу беш чылдың бирги чартыында чамдык эки көргүзүглерни чедип алган. Күрүнеге 2700 центнер сүт садар тургаш, ону 2788 центнер чедирген, 140 центнер дүк садар планын 169 центнер чедирген. Ниитиниң малының баш саны өскен.

Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының коллектини социалистиг чарышка бирги черни ап, сүттү будүреринин-даа, күрүнеге садарының-даа планын күүседкен. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле Хайыракан салбырының малчыннары тиилекчи болган. Ол ышкаш хойжу бригадалар аразында чарышка Эъжимде № 1 хойжу бригада тиилээн.

Ажыл-агыйда шудургу күжениишкиниг ажылы-биле эки көргүзүглерлиг мурнакчыларның саны ковудээн. Ында бо чартык чылда саанчылар Дугар Эник-кыс, Нурсат Өлчей, Серен Сүгежик, Көкпыс Кашпык-оол олар боттарынга быжыглаан инек бурузүидеи-ие 800—1000 литр сүттү садаи алган. Хойжулар О. Бадыжык, Ш. Конгалжай, Н. Уйнукай, С. Шактар-оол, М. Чаш-оол, С. Доржукай, Б. Сундуй, Б. Дарыма, Д. Бөвгаржап, Т. Данзын-оол олар төрүүр чүс хойга онааштыр 90-дан 112 чедир хураганны алганнар. Ол ышкаш хойжулар К. Амырбит, А. Базыр-Тараа, К. Чамбаа, О. Карашпай, Т. Бурунмаа олар хой бүрүзүнден 3 килограмм ажыг дүктү кыргыи алганнар.

Мал болгаш чер ажылында үстүнде аптер дег бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчыларны хөйү-биле алап болур. Ажыл-херекте ани талааларың көргүспүшаан, чамдык чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейни күштелдирип чогуур. Ында бистеи чамдык ажылчыннар чарышта ам-даа хаара туттунмаан, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни болгаш ол бедик атты чедип алыр дээш коллектив, бригада, түстүс кижилер аразында чарышты кошкак организастаан.

Чарыштың түңнелдерии чамдыкта ажылчыннарның ниити хуралдарында чугаалашпайн турар болгаш мурнакчыларның дуржулгазын шептередир талазы-биле ажыл база кошкак. Ниитизи-биле совхоз төрүүр чүс баш малга онааштыр чаш төлдү чедип албайн турар. Совхозтуң дирекция чери, ында партия база профавиилел, комсомол органнары — чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгейни күштелдирип турган, чылдың ийиги чартыында чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээш улам күжениишкиниг ажылдаар ужурлуг.

О. ТАВАА.

СОВЕТ АДЫГЕЙНИҢ 50 ЧЫЛЫ

Адыгей автономнуг областың ажылчы
оннары бистиң чурттуң республикаларың ақы-дуңмалышны ег-булезинде ев
ушкүлуг болгаш байлак-шыырак чурттап
ургаларда. Октябрьның социалистиг Улуг
эволюциязының мурнунда үжүк-бижик
езин чок чораан адыгей улус амгы үеде
уский школаларлыг болгаш институттар
ың, литературалыг болгаш уран чүүлдүг
тарган. Совет эрге-чагырга чылдарының
ургузунда ол областа чуртка демир мезер
ганоктарны, мебельди болгаш өске-даа
й-хөй чүүлдерни берип турар улуг-улуг
иетүүр будүүлге черлерни тургустунган.
Көдээ ажыл-агый база-ла дыка буруң
ларлаан. Адыгейниң колхозтары болгаш
вхозтары болбаазырааргай машина-тех
ктиг бедик мергежилдиг кадрларлыг ды
сайзырааргай ажыл-агыйлар апаргаан.
Адыгей улус боттарының чартык чүс
чыл юбилейин күш-ажылчы чедиишкинер-биле үткүп турар. Областың үлетпүүр чартык чыл планын күүседиптиң, тараажылар чаа дүжүттү база чедиишкинниг ажаап ап турар.

СССР-ниң Дээди Советиниң депутады XXII партсъезд аттыг колхозтуң бригадири Б. И. Тахумов Шовгеновский аулда соңгуналарны үргүлүү хүлээп ап турар. Хүлээп алышкын хүнүнүң төнчүзүнде ол ауланың хоочун кижилери—колхоз будүрүлгезиниң мурнакчылары депутатта чеде бергеннер.

ЧУРУКТА (солагай талазындан оң талазынче): К. Т. Хамерзоков, И. Ш. Сиюхов, Я. Ш. Аззащиков, СССР-ниң Дээди Советиниң депутады Б. А. Тахумов болгаш А. Ц. Аутлев олар.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЕДИИШКИННЕРНИ КҮЗЭЭН

Кызылда көдээ профессио-л-техниктиг училищелер чүс ыг курсантылар бызыг би-глиг доозуп үнгеннер. Доо-кчулар бо чылдан эгелеп гумак эртемнүг аттестатлыг ба калбак мергежилдиг тракист-машинизи болгаш элек-монтёрүүр 2-ги класстыг кументилерни холга алган-р. Училищениң базазының ирбелиг 20, дугуйлуг 10 ктолар, 12 комбайннар гаш 15 янзы-бүрү марка-н машиналары бар. Көргүзүүлүг материалдарые долу хандыртынган яң-бүрү кабинеттер бар. Онда н-культураның секциялары, шүмнер доктаамал ажылдап ар. Бот-тывынгыр уран

чүүлдүң киржикчилери Красноярск хоорайга болган 37 профтехучилищелерниң көрүүдезинге бирги черни алган, а Ангарск хоорайга Сибирь зоназының көрүүдезинге училищениң таңды болуу база бирги черни эвээш.

Училище ховуда 1800 гектар шеддуг өөредилге участоктуг. Онда кукурузаны, кызыл-тасты, картофельди олурткан. Эрткен чылын ол участоктан алдан алганы 900 тонна тараапы күрүнеге дужаган, оон 125 муң рубль түүнүг ырыг өруулганы алган. Ол акша-биле чаа трактордар, машиналар, комбайннар садып алган болгаш училищениң бажыңы улгаттырып, улай

өрөөлдер тудуп турар. Курсантылар практиказын Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарга эрттиргеннер. Курсантыларга быжыг билигни бөөр даап ажылдап келген мурнакчы башкыларга Зинаида Баркалова, Михаил Крушанов, Баир Нурсат, будүрүлге өөредилгезинин мастерлери Сат Дарыйөөл, Чалдурбен Сайын-оол бүгү күжүн харам чокка берип келгеннер. Училищени коңчуг эки дооскан курсантыларны өртектиг чүүдер-биле шаңнаан. Училищениң директору Б. Шипигин доозукчуларга аас-кежиктиг чурттаганы, ажыл-агыйжы чедиишкиннерни күзээн.

Д. САЛЧАК.

УЛАМ КЫЗАР БИС

Чайонуң алган социалистиг
азагелерни күүседириниң
ээнге библиотекалар ажыл-
ылары мурнакчы дуржул-
ы болгаш эртем-техниканың
чүүлдерни чон ортузунга
ылбырлап, агитас-массалыг
лдарны хүн-бүрү чорудуп,
ымак ажылдап турлар.
ригадаларже, фермаларже
аш малчыннар коданнар-
че үнерде, көжүп чоруур
ниотекаларның эргелекчи-
агитхүүдүстарны белет-
алган, «Мурнакчы дур-

жулгалың бүлүүнүнга» хереглээр номнарны көдээ ажылагыйның түскай эртемниглери-биле дугуржуп тургаш, четчелеп алырлар. Бо талазы-биле ажылдар Ак-Туруг, Иштин-Хем, Арыг-Узуу, Төрғалыг ыяал, Арыг-Бажы библиотекаларында эки тургустунган.

Бригадаларга, фермаларга база ол шыкаш малчыннар коданнарынга алды ай дургузунда мырлыр номчулганы 41 катап кылган. 1254 номчукчулар-чаа номнарны бижидип алганнар. 140 агитхүүдүстарны үндүрген болгаш 28 черге беседаларны эрттирген болуп турар.

Культура бажыңының агитбригадазының бот-тывынгыр артистери Ак-Туруг, Иштин-Хем, Арыг-Узуу, Төрғалыг ыяал, Арыг-Бажы библиотекаларында эки тургустунган.

ЭРТЕНГИ ШАЛЫҢ ЫШКАШ АРЫГ ХӨГЖҮМ

РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң бирги секретарының орадакчызы, композитор Алексей Александрович Николаев, Россия Федерациязының Композиторлар эвилелиниң секретары, композитор Роман Семенович Леденев, Тыва АССР-ниң Литературазының болгаш уран чүүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы болгаш Бурят АССР-ниң Уран чүүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы, композитор Леонид Иосифович Израйлевич олар чоокта чаа бистиң республиканга аалдап чораан.

Оларның кол-ла сорудазы болза, Тывада ажылдап турар профессионал база бот-тывынгыр композиторлар-биле ужуражып, тыва музыка уран чүүлү-биле танышары турган. Аалчылар бир неделя хире үениң дургузунда Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң симфония оркестриниң, ырының болгаш танцының «Саян» ансамблиниң, Күрүвениң хөгжүм-шин театрының артистериниң концерттерин көрүп, Телевидение болгаш радиодамчыдылга комитединиң фондузунда бар плёнкага бижиттинген тыва музыка чогаалдарын дыңнап, Кызылда болгаш республиканың районнарында ажылдап турар профессионал болгаш бот-тывынгыр композиторлар-биле ужуражып, тыва музыка уран чүүлүнүң хөгжүдезинге хамаарыштыр солуң чүүлү кылган.

РСФСР-ниң Композиторлар эвилелиниң төлээлери орденниг Тывага аян-чоруун дооскан, аъттанар деп турда, бистиң республиканың болгаш оон музыка уран чүүлүнүң дугайында чамдык бодалдарын допчулай чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис олардан дилээн.

А. А. НИКОЛАЕВ:

— Азия диптиң төвүнде, күчүлүг Енисейниң бажында чечектелип турар Ленин орденниг Тыва АССР-ге бир дутаар чоруп, оон кайгамчык чону, национал культуразы-биле танышжар арганыг болдум. Ажыы-биле чугаалаарга мурнунда тыва музыкамың ужу-кыдының дыңнаан жижи мен, ындыг-даа болза, тыва чонуң экономиказының, культуразының бо хире улуг базымны кылганын карааам-биле көрдүм. ССРЭ-ниң улустарының бүзүдээ улуг найыралыңга турасхаатkан Наадымның аалчызы болуп, алдар-сургалыг тыва хүрешти сонуургадым.

Эртенги шалың ышкаш арыг тыва музыка дугайын чугаалаар даор болза, уран чүүлдүң бо хевиири республиказының херии базымнары-биле деңге чоруп, ыын болгаш чаагай орук-биле хөгжүп орар-диае черле частырыг болбас. Музыка чогаалдарын дыңнап ора күш-ажылга ынакшылдыг, хүндүлеэлел болгаш чаагай сеткилдиг тыва чонуң дүүнгү болгаш бөгүнгү амыдыралы-биле таныжа бээр. Профессионал композиторлар Алексей Чыргал-оол, Ростислав Кенденбиль оларның чогаалдарындан эгелээш, бот-тывынгыр композиторларның чогаалдарынга чедир бүгү-не чогаалдарда чонуң амыдыралын ыын көргүзүп турар. Чижээлээргe, А. Чыргал-оолдуң «Алдан-Маадыр», «Өөрүшкүүнүң шүлүтлели» деп симфониялыг чогаалдарын тыва улустуң төөгүзүн хөгжүмүнүң дылы-биле чугаалап, шыны-биле чуруп турар чогаалдар деп үнелелди бээрииң бүгү барымдаалары бар.

Тыва композиторларның одуругунга Новосибирск консерваториязының доозукчузу, студент чылдарында-ла элээн каш үнелиг чогаалдарны тургузуп четтигипкен Дамба Хүреш-оолдуң немежип келгени өөрүнчүт. Мен-хуудаа оон элээн улуг эки чогаалдарны манап турар мен. Бот-тывынгыр композиторларның арагында шыырак аныяктар хөй. Оларның арасындан профессионалдарга дедиежип каап турар эштер база бар. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, тыва музыка үре-түңнелдиг чечектелип турар. Оң кымга-даа өөрүнчүт.

Р. С. ЛЕДЕНЕВ:

— Совет Тываның черинге каш-ла хонуп дургузунда уттундурбас ужуражылгалар хөй болган. Оларны санаары берге. Республиканың Министрлер Чөвүлелиниге-даа, СЭКП обкомунга-даа ужуражылгалар, беседалар үезинде Тывада музыка уран чүүлүнүң хөгжүдезинче, уран чүүл ажылдакчыларынче кайы хире сагыш салып турарын сеткил ханышкын-биле демдеглексеп тур мен.

РСФСР-ниң алдарлыг болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс болгаш Максим Мунзуктар-биле ужуражылгага доктаайн. Кара-кыс Намзатовна чүгле ыраажы артист эвес, харын шүлүкчү, оон бижээн сөзүнге элээн каш солуун ырларны композиторлар чогаатkан. А Максим Мөңгүжекович чүгле ыын артыкаа ыраажы эвес, драматург, композитор, оон ойнал кааи киволары биске билдингир. Онар ышкаш Тываның эң талантылыг кижилери национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг уран чүүлүн ниити күш-биле хөгжүдүп, ыын орун-биле бурунгаарладып аппар чыдар.

Мээң хуудa сагыш-сеткилимни доозупкан чогаалдарны, оон авторларын сананр болза, хөй үе херек апаар. Таланттыг чонуң музыка уран чүүлүнге барган болуп турар эштерге чаа-чаа чедиишкиннерни сеткилимниң ханызынга күзеп турар мен.

Л. И. ИЗРАЙЛЕВИЧ:

— Мээң назыынымның аң-не чаагай үези Тыва-биле холбашкан. Консерватория дооскан доора маңаа ажылдаар, дөртен чылдар үезинде ТАР-ның Аъттыг шеринниң үрер хөгжүмүн удуртур, театрның музыка кезээн эргелекчилөр аас-кежии меңээ онаашкан. Оң чылдарда бижиттинген «Тулчуушкунче», «Чылча шавар», «Аъттыг-шериг» деп чогаалдарым тыва музыка уран чүүлүнүң фондузунга киргеш — тыва культураны хөгжүдеринге мөңк бичии-даа бол салымышкымым болган.

Донда-Ростовта чүрттап, ажылдан турар-даа болзумза, өйлеп-өйлеп Тывага кээп, күзенчиг аалчы чылдыр хүлээп алыр ап-өөрүм-биле ужуражып турар мен. Республиканың арны өскерлиг, улам чечектелиг турарынга өөрүшкүүмү долу илередир сөстерим тывары берге.

Мен кээп турумда нота баазын билбес турган Алексей Чыргал-оол, Ростислав Кенденбиль суглар музыка уран чүүлүнүң мурнуку одуругунда туруп алган, чонунга хүндүткелдиг, сураглыг кижилер апаргаш, улуг хемчеелдиг симфониялыг чогаалдарны түзээ профессионалдар эвес, а Альберт Тавов ышкаш таланттыг бот-тывынгыр композиторлар бижип, чогаадып турар-дыр. Совет Тываның кижилериниң кайы хире өзүл келгенинии херечизи ол болуур.

Ынчалза-даа чамдык чогаалдарда ажык чок өттүнер аян, амыдыралды ханы эвес, кыры-биле көргүзер аян бар дээрии өөрүмге чугаалап турухум. Оруу кыска, чонуң үүрзәнге дегбес шинчаңгыс ыыдыг чогаалдарны амыдырал боду шүүреп шаптар.

Чечектелип турар найгамчын республиканың болгаш оон шагдыг кижилериниң амыдыраалын бүгү талазыг көргүскен чогаалдарны бижиринче Тываның композиторларын кыйгырбышаан, чедиишкиннерни күзеп турар мен.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

МАКТАЛДЫГ МАЛЧЫН

Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң ажылчын малчыннары Тестиң делгемнеринде чайлаглап турар. Аку-дуңма Моол Арат республика биле орденниг Совет Тываның кызыгаарлашкан черни көөрге, делгем-даа, чурумалдыг, чараш-даа. Ак-көк дээрде эдир ышкаш ак булуттар чер кырындан ырак эвесте чавызап келген мурнуу үүкче кожуп бар чоруур. Даглар бедиргиге одарлап хүнээн кодан-кодан хойлар хемден суг ижер дээш шуужуптарга чатkан ааржы дег көстүр.

Эрзин чораан, ол колхозтуң кадарчыларынга ужуражып, Совет Эвилелиниң тургустуганының бээр 50 чыл болур төөгүлүг байырлалын күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле уткуур соруга салгаш, оларның кызымакай ажылдап турарын сонуургаан бис. Оон бироозиниң адын Люба Серен дээр. Бо аныяк хойжу хемче утлай шуушкан хойларының соодан терең үнген, чаагай оът-сигенни шилиредир чеденипти. Люба колунда узун урук тудуп алган чор. Челер дорут аъттыг малчын кыстың бурунгаар үзейтпикен сынын көөрге, хем кырында кошкен булуттарны шаңбалаар дээш белеткенген, тоолда кыс дег сагындырды. Оон ак-ак хойлары болүк-болүк болуп алгаш, сугну ижип алды. Доруг аът чүгенинiң суглуун шыгырады ыаап, суг ижип турда, Люба Серен ажыл-ижинiң дугайын чугаалады. Ол акызы Серен Эрес-оол-биле 400 ажыг баш хойну кадарып турар. Дөрт дугаар бригаданың хоюн алышкылар беш чыл ажыг үеде кадарып, өстүрүп келген.

Хем эриндеп ырак эвесте кыргызда пунитузу бар. Ында хоочун малчын Хорчун Кыргысович Сүрүнүң кадарып турар хойларын кыргын доозупкан болду. Бир баш хойга онаашпаан санаарга, эш Сүрүң 2 кг ажыг дүктү кыргаан. Ук малчын 13 чыл дургузунда колхозка хөй малды өстүрүп берген. Бо чылын 350 баш төрүүр хойдан 356 баш хураганы онча-мендi доруктуруп өстүргеп.

Ниитининг малының чайгы семиртилгези эки эртирии, чедиишкиннг ажылдап турар дуржулгалыг малчынның бироозинго Наталья Дадывовна Күнчүн хамаарыжыр. Ол хөй кыргаан уруска аъш-чем белеткежип, ыначаң чай-даа чок ажылдаан турду. Наталья Күнчүн партия кежигүнү. Район Советиниң депутады. Өөнүң эзэи Ижи Сенгиевич Күнчүн-биле 490 баш аныын хойну ол кадарып турар. Олар малдың дүгүн чидириг чокка кыргын ап, бир хойдан-на 2 кг ажыг дүктү айганнар.

Мында, алдың чоогунда «Коммунизмче орук» колхозтуң № 1, 2 хойжу бригадаларының төөү бар. Ында 12 агрегаттыг кыргызда пунктузунда база-ла ажыл түзүктээп. Малчыннар Александр Тумен, Төжит Сарыг-оол, Мижит Сендин олар хөй дүктү кыргын алган. Малдың баш санын өстүрүнге көскү чедиишкиннерниг малчыннар бо бригаладарда хөй.

ЧУРУКТА: «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны НАТАЛЬЯ КҮНЧҮН.

О. ОХЕМЧИК.
Авторлуң фотозу.

Алдарлыг кижи

«Тес-Хем» совхозтуң сураглыг хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны С. С. Санаа хоюн надарып чораан. Деспең хемниң нара суунуң шулараажын, Кара-Дыттар биле Кадыр-Ийниң наъттарын шыва алыы берген хөй сүрүүн магадап, үр-ле боданып олургулаар. Ол аңаа 23 чыл дургузунда ниитининг малын азырап, өстүрүп келген. Чоокку үш чыл уламаштыр төрүүр чүс хойга онааштыр 105—116 чедир хураганны менди ап, тус черниң хойларының бир бажында онааштыр 2—2,4 кг дүктү кыргып алганын бодап келгеш, ол дээрге демниг нүштүг совет кижилериң чаагай күш-ажылының ачызы-дыр деп түңнелди кылыр.

Ол-ла бодалын хоочун малчын улам ханыладыр: чижек-биле алырга бо үениң дургузунда 11 муң хире баш хой, шупту 13 тонна хире дүк чаңгыс оон коданындан киргеп ажык-олча ол-дур! Коммунист Самба Самбаевич бодунуң дугайында мактанып чугаалаар хөөнү чок. Оон хары бо чылын 60-наан. Ынчалза-даа бо тоску беш чылды дооспайн чыткаш ажылын ол элекке катбэс деп шиитпирлээн. Эш Санаанаң эрес-кежээзин ниитининг малынга чемни чылдың-на бодунуң нүшү-биле бүрүн белеткеп ап турарын бээрин хереченлеп турар. Аныяктарны мал ажылынга хандыкшыдарының дугайында ол үргүлчү сагыш салып турар.

Самба Санаанаң күш-ажылчы чүткүлдүүн оон делгем хөрээнде ийи орден болгаш элээн наш медальдар тодаргай хереченлеп турар.

М. ТИРЧИН.

делегей бо хуннерде

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

Совет чазактың чалаанын сагыгаар бистиң чуртувуска чоруп турган, КНО-нуң Чиңгине секретары Курт Вальдхайм совет болгаш даштыкы журналистерге организастаан парлалга конференциязынга чүве чугаалаан.

Оске күрүмелер-биле билчиишкинин болгаш кады ажылдажылганы калбартырынче Совет Эвилелиниң угландырган күжениишкиннериниң түңнелдиин КНО-нуң Чиңгине секретары демдеглээн. ССРЭ-ниң бо күжениишкиннерин чер кырынга тайбыны болгаш аймыл чок чорукту деткиир талазы-биле КНО-нуң күжениишкиннериниге чугула салыышкын кылдыр санап турар мен деп, ол медеглээн. —«

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин-биле болгаш ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыко-биле ужуражыышкынарым база беседаларым дыка ажыктыг болду деп, Курт Вальдхайм демдеглээн. Совет удуртукчулар-биле беседаларның үезинде делегейниң амгы байдалының делгереңгей айтырыгларын, а ол ышкаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче база чер кырында тайбыны камгалаарынче КНО-нуң угландырган ажыл-чорудулгазы-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып корген. Санал-оналдарның ак сеткилдиг солчулгазы КНО-га даасkан хүлээлгелерин күүседир талазы-биле оон улам ыдайгы күжениишкиннерниге улуг чергелиг дузаны чедирер апаар.

АЯН-ЧОРУК ДООЗУЛГАН

Ийи чурттуң аразында харылаалариның үндезиннериниң дугайында совет-америк дугуржулга делегейниң дүшүүрлүг чоруун, чавырылдырарынга эки салыышкының киирип турар даорааи Курт Вальдхайм демдеглээн. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында, Польшаның болгаш ГФР-ниң аразында чаргаи керээлер, Барыын Берлиниң дугайында дөрт таланың дугуржулгазы болгаш өскелер-даа база аңаа дузалап турар.

КНО-нуң Чиңгине секретары айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралыы чылдырары даош саналдаан. КНО-га ГФР-ни болгаш ГДР-ни хүлээп алыры чугула даорааи база айтып, ол чорук КНО-нуң дең-деекі болурунуң эрге-ажыктарынга дүүшкен турар ийик деп, КНО-нуң Чиңгине секретары чугаалаан.

Чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле делегей конференциязын чылдырар дугайында резолюцияны Кол Ассамблеяның хүлээп алырынга чедирген совет инициативаның чугулазын Курт Вальдхайм демдеглээн. Бо болза онза кичээлгейни салыры чөптүг, дыка чугула саналдыр деп, ол чугаалаан.

Индий-Кыдатта байдалды онзалап көрбүшаан, КНО-нуң Чиңгине секретары ВДР-де бедик чалдарны америк ужар чүүл бомбалап турар дугайында дыңнадыларга холбаштыр онза сагыштырааткынын илерегилээн.

(СЭТА).

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар чүүлдүн болгаш флоттун деткимчези-биле Буангчини эжелеп алырын ораладжып турар сайгончу арминың шилип алган кежектеринге удур тулчуушкуннарны Мурнуу Вьетнамны хостадарының Улусчу чепсектиг күштери чорудуп турар. АКШ-тың стратегтиг ужар чүүлү хоорай чоогун бомбалаарын үргүлчүлевишаан. «Жудун чоруур шивээлер» хүнде Буангчи секторунче 13 удаа халдаан. Америк информация агентилелдериниң дыңнатканы-биле алырга, сайгончу шериг-агаар күштериниң самолёттары эрте-бурунгу хоорай шивээзинче бомбаларны октаарын үргүлчүлеп турар.

Патриоттар хоорай төвүнче дайзынның халдаашкыннарын ойтур шапкан. Хостагланың Улусчу чепсектиг күштери Буангчиниң мурнуу талазында моодилеген сайгончу кежектерин артиллерия-биле боолавышаан. Буангчи биле Хюэнин аразында № 1 стратегтиг орук база артиллерия адыышкынынга таварышкан. Патриотчу күштер Хюэ хоорайны долгандыр чалча арминың шериг базалар системазынче халдаарын үргүлчүлеп турар.

Төп Вьетнамның суг эриндеде Биньдинь можуда кадыгдошкун тулчуушкуннар чоруп турар. Патриоттар ол можуның хостагланган районнарынга чоокта чаа дүжүрүүнген сайгончу арминың десант кежектеринче халдап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Даостуң патриоттары чурттуң мурнуу талазында барыын үзелдиг күштериниң шериглериниге болгаш таиланд хелезиленикчилерге удур идепкейлиг дайынчы чорудулгаларны үргүлчүлеп турар. Каосан Патет Лао агентилелдиин дамчытканы-биле алырга, июль 17-де патриотчу күштер Сараван можуда Баниган орук харылаалариның стратегия талазы-биле чугула бедиргиниң чоогунда таиланд хелезиленикчилерниң ийи быжыглал пунктузунче халдаан. Дайзын 40 хире солдадын өлүртүп, хөй санныг солдаттарын балыглаттырып когаран. Патриоттар хөй боо-чепсекти болгаш шериг херекселин хунаап алган.

Парлалга конференциязы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниң чазаа делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче ак сеткилдиг чүткүп турар болгаш делегей байдалын экижидеринге бүгү хемчег-биле дузалаарынга белен деп чүвеге совет удуртукчулар-биле беседалар мени бүзүретти деп, КНО-нуң Чиңгине секретары К. Вальдхайм ССРЭ-деп ээп келгеш, организастаан парлалга конференциязынга чугаалаан.

Чоокта чаа дээди деңнеелге болган совет-америк чугаалажышкынынар, а ол ышкаш Барыын Берлин талазы-биле дугуржулга, Соңгу болгаш Мурнуу Корейниң чазактарының чедиш алганы бот-боттарының аразында харылзаалаарын чогумчудар дугайында дугуржулга делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга дузалап турар чугула болуушкуннар болурун демдеглээш, К. Вальдхайм Вьетнамда болгаш Чоокку Чөөн чүкте үргүлчүлеп турар мелилдежиишкиннериниң айыылдыг уржуун моон-биле кады айыткан.

КНО-нуң Чиңгине секретары ВДР-ниң суттат дериишкиннерин америк ужар чүүлдүң бомбалап турарын шиитпирлиг буруу шаап, менде бар медээлерин ёзугаар алырга, бедик чалдарны үргедээр чорук улуг девискээрге үерлээшкиниге болгаш хамааты чонуң ортузунга удуг когаралдарга чедирер ийик деп демдеглээн. «Ындыг бомбалаашкыннарны буруу шаап келген болгаш буруу шаап-даа турар мен, ол бомбалаашкыннарны доп-доораи соксадырынче Каттыпкан Штаттарны база катап кыйгырып тур «мен» деп, ол медеглээн.

Чоокку Чөөн чүкте байдал нарын болуп артыпшаан болгаш мелилдежиишкиннин таарыштыр шиитпирлээриниче утландырган күжениишкиннерни үргүлчүлээриэ негеп турар дээрии К. Вальдхайм демдеглээн.

КНО-нуң Чиңгине секретарының Чоокку Чөөн чүкте тускай төлөөлекчиэн Г. Ярринг бодунуң хүлээлгезиин катап күүседири-биле август эгезинде Нью-Йоркка келир деп, ол чугаалаан.

КНО-нуң Чиңгине секретары Каттыпкан Нациэлар Организациязынга ийи герман күрүвениң дүрген киргеп турары даош саналдаан. Соңгу Ирландияда болуушкуннарга холбаштыр шиңгыы дүүрээзинии ол илерегилээн.

Намибияда байдалга хамаарыштыр К. Вальдхайммын демдеглээни болза, КНО «ол девискээрии тус-тус кылдыр чараарынче утланган. Мурнуу-Африка Республиканың Намибияда кандыг-даа төделиишкиннерин дүрүм ёзугаар кылдыр көрүп шыдаваас».

Араатанзыг халдаашкыннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Тханьхоа можуда соңгу-вьетнам Нанбинь кодээ сүүрже АКШ-тың ужар чүүлү база бир араатанзыг халдаашкынын кылган.

Ол сууда 100 четпес чурталга бажыңнары бар. Июль 21-де хүндүс америк самолёттар сүүрже 1000 бүзүндуланыр бомбаларлыг 4 контейнерни октаан. Халдаашкынның түңнелиинде 30 ажыг бажың шүүт үзүгаттынган, хөй-хөй гектар рис шөлдерин ажыглал чок кылган, бедик чалдарны үргедээн, оң-оо чурттакчылар өлүрткен болган балыглаткан.

Оон дараазында хүннерде америк самолёттар Тханьхоа можуның Нгашон биле Ниньзи үездиилериниң кодээ сууларын дүн, хүнде үзүктелиишкин чок бомбалаан. Суггат деринишкиннерин бомбалаарын кол сорулгазы болдургаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам улус армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери июль 24-те Тханьхоа, Лангшон, Куангниинь можуларның агаарынга 5 америк самолёттуң дүжүр аткан деп, Вьетнам информация агентилели дыңнаткан.

Итали ажылчы чоннарның чаңгыс эви быжыгып турар

Рим. (СЭТА). Амыылчы чоннарның бүгү-ниити итали конфедерациязының (АБИК-тиң), Амыылчы чоннарның профэвилелдериниң итали конфедерациязының (АПИК-тиң) болгаш Күш-амылдың итали эвилелиниң (КИЗ-ниң) кол төөлүлелдериниң каттышкан хуралы Римге боол эртикен. Италияның профэвилел тептериниң чаңгыс аай федерациязын тургузар дугайында дугуржулга ол хуралга чедип алдынган. Чаңгыс аай федерацияның хүрээлеңиинде чеди миллион ажыг амыылчы чоннар бар.

АБИК, АПИК, КИЗ кол төөлүлелдериниң каттышкан хуралынга чаңгыс аай профэвилел федерациязының чаа удуртулга органының кежигүннериниге 90 кижини — бүгү үш профэвилел теп бүрүзүнден 30 кижини соңгаан. Бо дугуржулга болза, чурттуң профэвилел шимчээшкинниниң ходелиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаарының херээнде улуг чедиишкин-дир. Профэвилел тептерин каттыштырар дээш демиселди наш-наш чылдарда чорудуп келгени билдингир болгай.

АБИК-тиң өмүнээзинден чүве чугаалаан оон чиңгине секретары Л. Лама чаңгыс аай федерацияны тургузар талазы-биле үш профэвилел төөлүнүң удуртукчу органнарының чедип алган дугуржулгазын бедии-биле үнелээн болгаш бот-тарының хүрээлеңин сырый каттыштырарынче, амыыга идепкейии чорукту бедидеринче, амыылчы чоннарның эргеамыктары дээш демиселге нүштерни таарыштыр каттыштырарынче профэвилелдериниң чер-черде организацияларын кыйгырган.

Дайынны соксадырын олар негеп турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АБШ-тың Мурнуу-Чөөн Азияда агрессиязын дүрген соксадырынче угландырган хоойлуудугга саналдарын үзе чугаалажып коорун америк сенатта эгелээн. АБШ-тың Индий-Кыдатта дайынынга таарынымас чорук чүгле америк хей-ниитининг оргузунда эвес, харын база чурттуң дээди хоойлуудугга органының кежигүннериниң оргузунда өскен дугайын бо саналдарны киирген.

АНГЛИЯ. «Үлетаүрде харылзаалар дугайы» дээр ажылчыннарга удур хоойлуну ажыглаар деп чазактың кыжаныышкыннары туразажок, чурттуң ажылчын эдыыжының ажыл соксадышкынынг шимчээшкиниң улам калбарып орар. Ажыл төлевирин бедидерии болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидерин негевишаан, Великобританиянның хей-хөй хоорайларында тудугжулар ажыл соксадып турар. Чамдык өске-даа бүдүүлгелериниң ажылчыннары бээр ажыыл соксадышкынынг демиселче кирген.

ЧУРУКТА: бүдүүлге заводтуң заводту хаар болгаш 1200 ажылчынны кудумчуже үндүр ойлаштыр дээр кыжаныышкынынга удуралыышкынынның деңээ ылдыр каң шуткуур ажылчыннар Килберии кудумчуларында чыскалыш алгаш чоруп турлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бүзүредир бижиктерин тудускан

ЛИМА. (СЭТА). Кубаның Перуда элчиин Антонио Нуньес Хименес бүзүредир-бижиктерин Перунуң президентизи Хуан Веласко Альварадога барып тудускан.

Каттыжарынче кыйгырган

ДАР-ас-САЛАМ. (СЭТА). Танзаниянның бирги ораалачы президентизи Абуд Джубе хөрээмненнериң . бүгү-африка конференциязынга чүве чугаалап тургаш, ол сорулганы шиитпирлээр — африка диптиң бүрүн хостаар дээш демиселге каттыжарынче Африканың хөрээмненнерин кыйгырган.

Африка хөрээмненнериң мурнунга тургустунган социал, экономиитиг болгаш политиктиг айтырыгларны чугаалажыр конференцияның ажылында Африканың чурттарының хөй нуруузундан 300 делегат киржип турар. Даштыны хөй-хөй чурттарның хөрээмен төлээлекчилери, оон иштинде Совет хөрээмненнер комитединиң делегациязы конференцияда база келген.

Пландан ажыр

ВАРШАВА. (СЭТА). «Мода Польска» деп фирманың даараныла будүүлгелериниң коллективтери планнан ажыр продукция будүрер дугайында партияның болгаш чазактың кыйгырыынга харылавышаан, планга немей 4,8 миллион злотых акша түңнүг эр, хөрээжен тоннарны, костюмнерни болгаш өске-даа кылыгларны будүрүп үндүрген. Немелде продукциязы будүрүп үндүрери күш-ажылды организастаарын экижиткенинин, оон будүрүкчүлүүн бедиткенинин, деригни долу ажыглаанының ачызында болдунар аргалыг болганы кайгамчык.

Чыл төнчүзүнге чедир «Мода Польска» будүүлгелери чурт иштинге болгаш даштыкыга хөй-биле хереглеп турар продукциязы планнан ажыр 2,3 миллион злотых акша түңге будүрүп үндүрер дээн.

Кончаа көвүдээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк корпорацияларның кончааларының чайгылыш чок көвүдээри үргүлчүлевишаан. «Крайслер» дээр улуг автомобиль компаниязы эрткен чылдың ол үези-биле деңээрге, 1972 чылдың бирги чартында арыг кончаалары 42,2 миллион доллардал 104,2 миллион долларга чедир азы барык будун чартык катап көвүдээн дугайын чарлаан.

Кончаалардың моон соңгаар улам көвүдээриниң перспективалары «онза эки болуп турар» деп, корпорацияларның төлөөлекчилери чарлаан.

Англияда ажыл чоктар

ЛОНДОН. (СЭТА). Бритаң ортулуктарда ажыл чоктарның саны үргүлчү көвүдеп турар. Ажыл-биле хандырар болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң айтырыгларының төлээы-биле министерстволуун медээлеринге ёзугаар алырга, ам ажыл чоктарның саны 868.196 кижи болуп турар. Чүгле сөөлгү айда безин 30 муң хире ажылчы чоннар ажыл чок артып, түрегги байдалче кирген.

Чамдык будүүлгелерде хагганы болгаш ажыл тыпшаан зыяк специалистерниң санының көвүдээни-биле холбаштыр ажыл чоктарның саны амдаа көвүдээр деп, мында саналтурар.

Челернин скулешкени

(Бичии тоожу)

Монгуш ДОРЖУ

(Уланчылыг. Эгели № 172 «Шында»).

— Хойт, тур! Улгу хавы чүве авеспе аан моозу! — деп, иштимде сестип, каш ешкүдерим кадарып турганым — судактар характырымга чуруттунуп келдилер.

Өг чанынга чедип кээримге, Чипчинин авазы чугаалай-дыр:

— Богун Балды акын-биле хойну кадар, Чинчи бажым деп тур — дээш: — Балды! Балды! Маңаа келем! — деп кыйгырарга, инек саап турган кадайлар аразынан медегер кара бөл маннап келди.

— Бо дунмай-биле хойну кадар аз. Чемненип алынар. Улуг дүшп четпээнде, хой кимирбес силер. Хураганнар амырлынер халак-дей-дир.

— Мен, мен... Кырган-авам сугже баар мен — дидим.

— Ол аалдан улус келбээндир. Дыштанып алгаш баар сен. Луңманга «Чылбыга-Кадай дугайында» тоолуг ылып бээр сен, Балды. Ол кадайның бараанын база көргүзүп каг— дээш, Балдыже караан баскаш, сеткили ханганзыг кадайларже чаянналы базып чоруштуу.

Балды-биле ийилээн хамык хойну сүргеш, аал мурнунда юим эдээн тавартыг чоруп кагдывыс. Аш оду үнмээн хойлар ылгыны-биле шуужуп

ПЛИГИ ЭГЕ

орлар. Аалдан ажытталы бергенивисте, Балды мени кыйгырып алгаш, хөөрей-дир:

— Удавас «Чылбыга-Кадайның» бараанын көргускеш, оон дугайында кончуг солуп тоолду ылып бээр мен. Аван, ачаң бар бе?

— Бар-ла.

— Кырган бе?

— Чок. Шөолуг кырывааннар.

— Харын кажыл?

— Чеди.

— Ынчаарга, дүүн кежээ даай-авам суглар арагалап олурда, ожук аразында олурган кадай ол-дур.

— Чаштары хумун багларыышкаш бе?

— Ол-ол. Аванның чаштары шаанда черге содуртунер хире узун турган кижи-тир. А ам кырында, дужуп калган.

Хойларывыстың соонда олла бараш, арт кырынга үнүп келдивис. Баштаан хойлар тавы-биле тарады оттай берип-тирлер.

Арт кырындан көрүп турарывыска, шыпааза ак-ак оглер-ле ажегжок. Балды холубиле ол оглерже айытпышаан, чугаалап үнүп:

— Дуу ол хөөрге, дөрбеттер оглери-дир. Оон бетинде кырган-аван суг бар. Ынаар баарывыс бо өрүк-биле чоруур сен. Дуу ол өзеп аксында дазыраштa улуг кара чүве олур бе? «Чылбыга-Кадай» ол боор. Эрткен-түшкен эр хинди-тиг улустуң сегирип алыр кадай-дыр. Че, ам оон дугайында конгуг солун тоолду ылып бөрейн. Шынап ам ле— дээш, кижим калбак даш кырында баспактанып олуруп алды.

— Шылап ам. Эртенгинин эртелинде, бурунгунуң мурнунда Эрлик-Ловуң хаан чурттап чоруур шагда-даа чүве иргин. «Чылбыга» деп аттолалыг, хой уруглардыг кадай чурттап чораан чүвен иргин. Кужур кадай чүзү боор, кошкар кадарчызы ашакка маннап чеже бергеш, айтырып-тыр — дээш-ле тоолунда болушкуннарны санап, түнеп каапкаш: — Мени тоолдап олур деп дыннаар болза, ат кылыр, көрүн бе, ындыг конгуг кадай-дыр, чаштына бераэли — дээш, сөөскеннер аразынче кирипти.

— Аванның тоолдарында ындыг эвес-тир ийин—дидим.

— Ачаң бе тоолду кайы билир.

— А сен кымдан доктаадып алган сен?

— Даай-авам тоолдап берген чүве. Бичиимде, хой кадарбас мен дээримге, «Чылбыга-Кадайга» түдүп бериптер мен даар кижи боор. Хой кадарарындан чалгаараар болгунза сени база түдүп бериптер.

Коргуп, сезингеш, соок сугда чаш хаак дег, сириңейни берип-тир мен.

— «Чылбыга-Кадайны» көрдүм деп кымга-даа чугаалавас сен. Даай-авам дынназа, сени ол кадайга сөглептер. Билдиң бе?

— Билдим — деп, харык чок үн-биле сымыранды м.

Сын кырынга кезек куу бүлүт чыылган соонда, кызамайның, динниргээшкин улай-улай хөрөктеңин. Суттуг ак чаъс ойбак таардан агыскан сарыг сүг дег, шимедипле кедип.

Хойларывыс аалче углай дигин-биле көжүп кагды.

— Тоолдап орувуста, «Чылбыга-Кадай» дыпнап каапкаш, хорадааш, чаңныктыг чазының дүжүрүшкени оз-дур. Дүрген хойларывыска чедээл — дээш, Балды ыпай-ла болду. Сугга дүшкен кускe дег апарган, оон соондан хая көрүнмүшаан, карааладып-ла ор мен.

Хойларывыска чедип чоруувуста, чаъс намай берди. Хөлчүгештиң кырында ийи дакпыр чедээш, кылыг, погаан оңу-биле эзим-аргага көөргеттингенинг, астына бергеп тур.

Хүн катап-ла хереллерин саара берди. Чаъс суунга чүнүп алган бүгү бойдус мээш чараш эвес ышкаш сагындыды. Чүге дээрге, бо-ла бүгү «Чылбыга-Кадайның» дээрзин Балдының тоолдуңдан ам чаа-ла дыннадыс чоп.

(Уланчылыг).

Б. СПАССКИЙ—Р. ФИШЕР

ЧЕДИГИ САЛЫГ

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Хөл шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдааның чедиги салыы июльдуң 25-те Исландияның пайтысылалтыга Москвадан-биле үзөрби шак турда эгелээн. Ак тала-биле делегей чемпиону Борис Спасский ойнаан. Ол бодунуң баштайгы көжүнге ноян мурнунда оолду «сб»-ле көжерибиле харыылаан. Ынчангаш эң пептерелгей аргаларның бирозан — сицилия кампалалы-биле оюн эгелээн.

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Хөл шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш Спасский биле Фишерниң аразында маргылдааның чедиги салыын соңгаарлаткаан.

Ак тала-биле ойнаан делегей чемпиону 41-ги көжүү бижип алган.

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның түскай корр. А. Ермаков). Хөл шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдааның чедиги салыын 41 дутаар көжүү соонда соңгаарлатканы билдингир болгай. Ак тала-биле ойнаан Спасский чартык шак дургузунда боданташ, бодунуң «чанмыт» көжүн бижээш, чагаа хавында сукпан хырбалап кааш.

Соңгаарлаткан турүштары мынчыг: ак тала—ноян g2, терге d3, терге e2, ат f5, оолдар a4, f4, h3; кара тала—ноян g6, терге c1, терге h8, ат e5, оолдар a6, f7, g4, h5 (Фишерде — артык оол бар).

Шыдыраанның туруп байдалдары дыка нарын болгаш ак таланың мурнунда белен эвес соруглу туруп турар. Спасский хаймынажып каап болур арга база бир деп специалистер санап турар.

...Бо салыгның эгелээрин киножилер дыка сонуургап маңнап турган. Чүге дээрге, Фишер уъдуп алган соонда ийи катаа күштүг ойнаар дээрзи билдингир. Ынчалзада-даа делегей чемпиону ноян мурнунда оолду бурунгаар көшкеш, чемпион ат дээш ойнаа турар Фишерге оон ынак аргаан сиңдирип кампалалың диднии-биле сүмелээн болгаш баштайгы көштерин олар дыка шалыпкын кылганнар. Ак тала «сб» карамга турган оолду чиңге ынаа бербишаан, дыка нарын арганы ажыглаан.

Оон соонда шыдыраачылар чап көштерже шилчээн болгаш оюн улам созуурганын анаргаан.

Оюнуң баштайгы сайтарылга көштериниң соонда ак таланың туружу аазап кедилиг анаргаан. Спасский шаан халдаашкынын кылыр арга алыр дээш база ийи оолду, оон соонда — бир боданы чиңге бергеп. Ынчалза-даа Фишер сагыпкыр болгаш чазыг чокка кампалаңып турган.

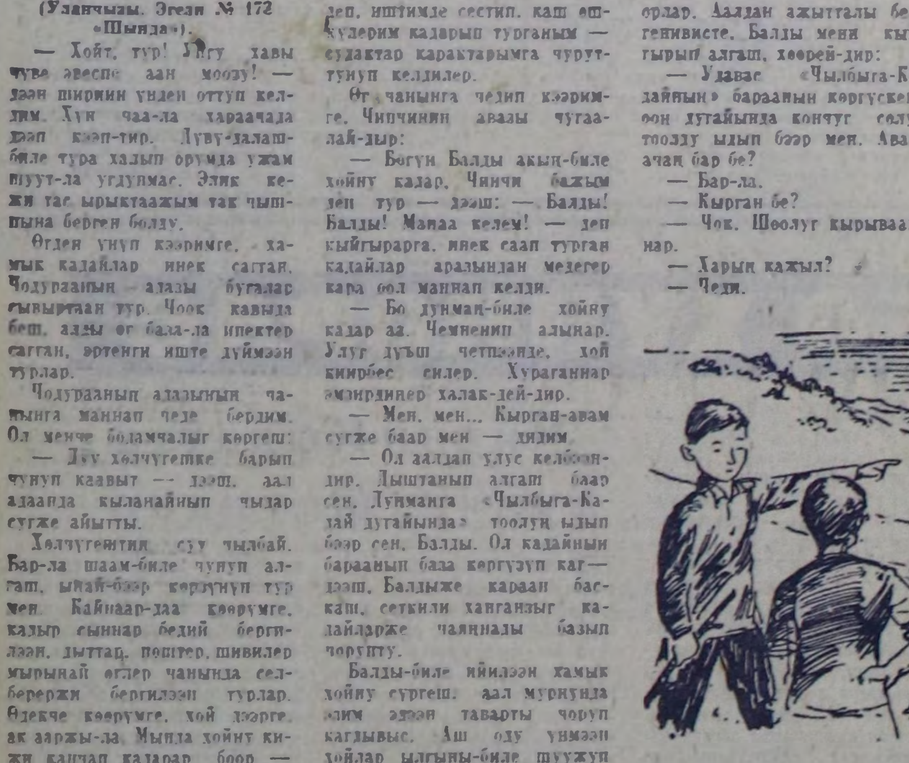
Ыңдыг-даа болза кара талаңың туруш байдалы элээп бергедээшкинге тавырыпкан үелерге база тургулаан.

— Чок, кара талага айыылдыг байдал чергe турбаан — деп, аргентин гроссмейстер Найдорф оон соонда журналистерге чугаалаан.

Дараазында Спасский бир боданы база ийи оолду чип алган. Ынчалза-даа оон туружу улам нарыдай бергеп. Чөөрби ийи дугаар көштө гроссмейстерлер мерзелерни солуушканнар. Оон соонда шара тала бир артык оолдуг артыкаа болганда удур ойнаарынга таарымчалыг апарган, мынчангаш оон туружу уъдуп ап болур болу бергеп. Бо удаада, ол-ла Найдорфтуң болап турары-биле дыргa, Фишер ийи кошкак көштер кылган.

Гроссмейстерлер оюнну ногуур шагының иштинде ойнап эрттирген. Ыңаала үе артыкаа соонда, Спасский болгумун дөртен бир дугаар көжүн боданган олурупкан. Ол чергe билдингир болгай: ол көш бүгү ойнаашкының салымын шиитпирлеп болурда чадавас.

Салыгны июль 26-да үргүлээн.

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Волга-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналын ажыглалга киирген бээр 20 чыл ою июль 27-де болур. Бөш далайны ССРЗ-ниң Европа кезээнниң суг транспортунуң чаңгыс аай системазы ыңдыг тудуштурган Волга-Дон каналының улус ажыл-агыйынга ужур-дузазы дыка улуг. Ында суг иумү-биле ажылдаар электри станциялыг Цимлянское даэр эң улуг суг шыгжамыры база тургустунган. Ол каналдың суу ГЭС-тиң турбиналарын долгап, шлюзтар-биле суднаны эрттирип, хову-шөлдерни суггарып турар.

ЧУРУКТА: Цимлянское далайже киирер № 14 шлюз. В. ТУРБИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Даг эзимнериниң байлаа

Карачаево-Черкессиянын Урупа болгаш Лабы земнеринин ийи аравында даг эзимнериниң байлаа кедергей: оон грушаларны болгаш абрикостарны-даа, яблоко сывын болгаш барбаристи-даа, сливаны болгаш вишняны-даа көрүп болур. А малина деп каттын үнгеш черинин ужу-кыдыы бедик көзүлбес дивес силер бе. Бо чыылын урупаның аргазында дужут кажаңгызындан-дан байлак болган. Кат-чимнин үевайн сыйлы бергеш будуктар ында-мында чыгымлаар. малина сывын көөрге, мөңдүмээш каттар шуут үелей бергеп турар.

Ол чоок-ааның ажыдынар суулармының болгаш Преградная дээр коданын чурттакчыларынга чайлаар үнгеп кат-чимис чыыры дыка оруглалыг боор турар. Олар арга-зайның байлак дужудун терезлекчилер кооперациялынга апарып дужаал турар. Ынчалза-даа даалыг аргазимнердем ажаал алыр эм кылыр үнүштер онза үнелиг ажыл турар. Ындыг черниң үнүштерин боттарының эм шыпарлары-биле чаемсаш черлерниң үнүштеринден ырапта артык боол турар. Ынчангаш оларны эм кылыр бүдүүлге черлери күзедии-биле садып ап турар.

Хереглекчилер кооперациялыын ол черде белеткел комторазы чазын чыгаан ыт-кадын, лакдыш бүрүлерин, барбаристи болгаш вске-даа эң үнүштерин он ажыг тонналы садып алгаш, болбаазырадып кылыр черлерже чоруткан.

Ажыг үеде даг эзимнериниң кокпаларынга таар үнүтээн кижилерге бо-ла ужуражып болур: черлик малина каттыг ажаал ап эгелээни ол-дур. Рейпотребсоюз ындыг каттыг чүс-чүс килограммны садып алгаш, аарыкче болгаш ханды суксунун ылып эгелээн.

М. ВОРОБЬЕВ.
(СЭТА-ның корр.).
ЧЕРКЕССК.
Ставрополь край.

Үш тонна деңзилиг белек

Пленовонуң эм-фармацевтика фабриказы ландыш даэр чечектелир үнүштүң чаа дүжүттен чүрек быжыглаар эмнин баштайгы белүүн кылып үндүрген.

Луха даэр хеминң шыналазы —чүрттүң Европа кезээн чаңгай чыттыг ландыш-биле тандырарының код чери. Ол четче биже бээрге, чоок-каавыга амыйак-даа, кырган-даа кижилер аңаа дола бээр. Эң ыяштың Мыт суурнуң ортумак школазының башкылары болгаш сургууулдары-даа белеткелчилерге онза улуг дузаны көргүзүп турар. Оларның чаңгыс чораашла 150 килограмм ажыг ландышты чыгаан, а бүгү чечектерниң деңзизи... үш кире тонна болган.

Ун областың деревняларында чуул-бүрү чечектерни болгаш эм кылыр каттар: киш-кулаан, чодураана, кара-каттыг ажаал ап эгелээн. Аптекалар чай дургузурда школачыларның дузазы-биле 12 тонна эм-тан үнүштү чыыр деп планнап турар.

(СЭТА-ның корр.).
ИВАНОВО.

АПТЕКА ЧЕТКИЗИ

КИШИНЕВ. (СЭТА). Даэн каш чылдар мурнунда республиканың улуг-улуг хоорайларынга белен эм чүүлдерин сайгарып, садар талазы-биле эң баштайгы түскай аптекаларны организастаан турган.

Амыы үеде ындыг аптекаларның четкизи Молдавияда улам калбарып турар. Ол ышкаш баш удур белеткел аптекалардан база садыл ап болур аларган. Ындыг эмнерни хонуута орнаан эмнерден аңаа чиңиин түскай чагыткан эм чүүлдерин ындыг аптекалардан база садыл ап болур аларган. Ындыг эмнерни хонуута орнаан эмнерден аңаа чиңиин түскай чагыткан эм чүүлдерин ындыг аптекалардың четкизи база калбарар.

телевидение

ИЮЛЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

16.30 — Е. Янишкий — «Адазы». Телешиниин көрүлдези. 17.40 — «Сутартине». Концерт-фильм. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—«Швед от» ыран-чечен фильм. 19.30—«Сибирьниң күүлүг курлавыры». 2-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — Телемедээлер. 20.20 — «Самарада Ленинниин чоргаан черлери». Документалдыг фильм. 20.40—«Өг-бүле, школа, хөй-хинин». Дамчыдылга. 21.10 — Телемедээлер. 21.30—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.30— «Мээң ынак кижим». Ыран-чечен фильм. 23.00—23.30— «Үе». Информастыг программа.

аңгаар

Бүгүн республикага бүргей, аңгыр, чамык черлерге чаъс чаар, дыпмирээр. Барыын үзүлмүшкүнниг хатты дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг районнарга 19—24, арткаларынга —24—29 градус чылыг болур.

Кызылга бүргей, аңгыр, чаъс чагбас. Хатты дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ПАРАВИН.

кино

ИЮЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Музыканың үнүнер» (1-ги, 2-ги неделяга) 9.20, 12.15, 15.10, 18.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бодуң дугайында мээң чугаалап берем» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер ортулуу» 9, 11, 13, 15, 19, «Ынак-шылдың чаражы» 17, «Буруу чок» 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мана-ла, харын» 15, 16.10, «Персик чечээ» 19.10, «Кыстар дугайы» 17.20, 21 шактарда.

БИСТИҢ АВАВЫС

Ававыска аас-кежиктя, амдаа хөй чыл чурттаарын күзээп, аңаа дыка чоргаарладыр бис.

Ававысты Бопаш Наадыма-Хөөевна Хертек даэр. Оон төрээн төрө Бай-Тайга районнуң Улуг-Шуй.

1916 чыл. Чайның ортаа айы. Аалдар шагда-ла чайлагларже көжө бергеп. Чараш-Даш тайгазының Ортаа-Өзенде чайлаг. Бир-ле конгуг аяс хүн. мал-маганны саап үндүрүпкеш, өглүң хереэзин аазап эртенги өг ажылын доозуп, сүдүн саарып каап, кожалында өгже баар даэш үнтен. Орук ара хөлертен аъдын аарын эгелээш, ол-ла черге човудуп олура дүшкен. Өглерден улус чедип кээп турда-ла, чараштыр бажупкан. Наадыма-Хөөнүң өг-бүлезинге чемешкен ол уругну Бопаш деп адаап алганнар. Ие бүрүзү уругларынга аас-кежиктя күзээр-ле болгай. Уругнуң адазын оон ындыг чырык-чаагай чуртталгага чурттаарын кайыы биляп чорааннар деп!

1970 чылдың чайы. Эдлечегиг төлээн үезинде кадайым, оглум-биле дыштанып, авазының төрүттүнгенин Ортаа-Өзенде чайлагга даайын Хертек Шожал-Даржаага аалдан чедип бердим. Ол «Мурнактың» колхозтуң кадарчызы киижи. Тайганың серинин, оът-сиген-ниң үнгенин, өг чавында яңзы-бүрү чечектерни, ужуп турар ховаганнарны көргеш, киижи магадаар.

— Авазның төрүттүнгеп черн бо чыткан улуг кок даштың чанында болгай, оол—деп, даайым айыттыг. Алды хар чоокшудап орган оглумга Кырган-авазының төрүттүнгеп черн бо-дур деп көргүстүм.

Шаанда «хереэ чок» деп адаалып чораап тыва хереэжиннер ышкаш, бистиң ававыс Улуг Октябрьның ачылында ёаулуг аас-кежиктиг чурталганы тыпкан. Оон эртеп оруу ындыг-ла белеп эвес.

Тыва биижиктиң чаа тургускан соонда авам оңу улуг сонуургал-биле өөренип, үжүлеп билиптер апаргаш, эки туразы-биле оскелерни өөредип эгелээн. Сөөлүнде оон идепкейлиин көргеш, сумунуп хереэжиннерниң сөртүзүнга ажыл чорудар кылдыр томуйлаан. 1935 чылдың июньде ававыс ТАР-ның улустуң VIII Улуг Хуралының толөөзинге Барыын-Хомчик кожуунундан сөңгүткөн. Ол база улуг өөрүшкү болгаш идегел. Хурал эрткен соонда Кызылдың чаа бүдүүлгелеринге ажылдаарыбиле элээн хөй киижиниң артгырып алган. Оларның аразында ававыс бага бар. Кызылдың типографиязынга өрүкчүлеп өөренип киргени ол. Кезек ажылдан торуй аалын сагыыган чапа берген.

— Башгайы частырымын ол! Ынчан киижи ада-иезин сагыыган ырак черге чурттап шыдавас чүве чораан — деп, ававыс хөөрелгээр.

Сөөлүнде барын Салчак Чамыяновичи Савыр-биле ол өгбүле туткан. Ававыс уламчылап өөренир даэрге назы-харын база улгаткан. Ол уругларыг апаргаш, бодуң әртем-билиг чедип ап шыдаваза-даа, уругларын әртем-билиг чедип аллын даэш ававыс бүгү күжүн салган. Бирээзи алды, бирээзи дөрт харлыг уругларын бистерни чаап аътка ушкаштыргаш, Май 1-ниң чыскаалын көрүннер даэш каш арттың ажылдыр Шуй суурже чоруккa чораап киижиге чагыл, ававыстың чорудуп турганын утпас мен. Ававыс уругларын школага тургузуп, кызыл өөреңнер, келир үеде чурттаалгадарга эки болуур деп, үргүлүү чагыыр турган. Ада-иевистиң бистин бичиивистен тура күш-ажылга, эки ажыңчанга, бот-боттарывыстың аразыста ыңаыралдыг болуурун кижиэдип каапкыга өөрүп четтирип чоруур бис. 7-12 харлыывыста-ла өг ажыдын шуптузун кылыр: мал көөр, сугларга, ыяштаар, уруг тудар, ыяш дилер, быжаңнаар, тараа сугтарар, аңдаын тудар дээш өскө-даа ажылдарны кылыр турдувус. Арагалаар, таакпылаар, шош-содаа үндүрер чаң биичиивистен тура чок, найыралывыс быжыг.

Ававыс аараап, бир чыл болгаш түгээртээн, дүңмам аараан чок апарган. Авам Тээлиже көжүп, өскө колхозка кирип алган, сөөлүнде Шуйнуң «Мурнактың» колхозунче шилчип, катап өскен, төрээн черивиске чедип келген бис. Берге үелерде бээп авам: «Кижи олер, кидис шойдур дилир болгай бис. өөредилгечер кагбайн, кызыл өөреңнерь—деп, чагыыр. Школа тараарта-ла ававыс башгадыр колхозка ажылдап кирипттер турдувус.

Ам ававыстың уруглары 6 кижи. Шуптузу өскен. Эң бичиивис Хеймер-оол 11 харлыг, ам 5-ки классты 4-5 дем-дектерлиг дооскан, пионер латеринде дыштанып турар. Улуг оглуг Сарыг-оол Кызылдың башкы институдунуң физика-математика факультедан дооскан, башкылай берген. Мен Новосибирскиниң садыг институдун дооскан. садыг шугумунда ол чыл ажылдап тур мен. Дүңмам Бакмаа Томскиниң медицина институдун доозун, база бир дүңмам Дензепмаа Красноярскиниң медицина институдунда өөренип турар. Ийи утбапкылар баштай Кызылдың медицина училищезинге дооскаш, ийи-ийи чыл ажылдаап, институтче киргеш. База бир дүңмам Карааттаан Кызылдың № 2 школазының чедиппшкининг дооскаш, Кызылдың уран чүүл училищезинге өөренип турган, бараап өөредилгезин уламчылаваан. Ававыс ам пенсионер. Ынчалза-даа колхозунга бирде сакмаңшкетеп, бирде шаңга, сигенге ажылдай берген турар. Хөй-иитининг ажылынга база идепкейлиг. Кварталдың боттывыңгыр уран чүүлүнге киржип, школа музейинге, район делгелгелеринге яңзы-бүрү уран-шевер кылыптарны кылып, шаңнаткан. Чоокта чаа оон кылган чавагазын республиканың 60 маадырлар аттыг музейинин ажылдакчылары бедик үнелел-биле хүлээп алган. Ававыс музейинин чагыларын: аптара, хойлаарак, шооча, деспи ышкаш чүүлдерни кылып күүседип бээрин хүлээзинген. Музейнин ажылдакчылары авамдан түс черниң замдык ажыы-чаңчылдарының, шаанда хулустуң ында-хевти кедип чораанының, хереэженнериниң каастал-газының дугайында айтырып алганнар.

Ававыс өзүп келген уругларын ам-даа чаштарга дөмейлээр, сагыш човаагыр хевээр. Ол өртумак дурт сыннып, кашпагай, пазылай берген-даа болза, кара бажында кап ак дүктерлиг, чүгакыр, хүндүлеачел, күп-ажылга мыяк хевээр. Оон баштакымаар эргим чугаазын дыннап, хүлүмзуруун көргеш, кижиниң сагыш-сеткили кодурдуп келир. Бистиң өг-бүлевистиң бо аас-кежиин партиявыстың. Совет чазактың ада сагыш салыышкынынын. Улуг Октябрьның ачызы деп үнелеп чоруур бис.

Б. САВЫР.

Балгазыннның № 1 профтехучилищези

1972—73 өөредилге чылында сургууулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Училище III класстың тракторист-машинистерин, трактортарның болгаш кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезин чорудар слесарьларны белеткеп турар. Өөренириниң хуусазы 1 чыл. Анаа 6—8 чедир класс билиглиг 15,5 хардан өрү назылыг ооларны болгаш уругларны хүлээп алыр.

Училищеге киргеннерни хүнде үш катап халас чемгерер, ниити чуртталга база хеп-биле хандырар болгаш стипендия төлээр.

Тергини демдектер-биле доосканнарны, оларның күзелин барымдаалаал, Ачинскиниң индустриалдыг педагогика техникумунче күрүнеңин долу хандырылгазынга өөредип чорудуп болур.

Училищеге техниктиг чогаадылганың, бот-тывынгыр уран чүүлүнүң болгумнери, спорт (волейбол, хоккуг ажыг, стол теннизи, хөл-шыдыраа) секцияларга ажылдап турар.

Директорнуң адынга киирер билдириишкинге кожар документилер:

1. Школа дооскавының херечилели азы шынызылга.
2. Төрүттүнгенинин херечилели азы паспорт.
3. Өг-бүлезинин дугайында шынызылга.

Сентябрь 1-ден эгелеп өөренир.

Училищенин адреси: Таңды районнуң Балгазын суур.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Бызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОНШАРЫ: Газаторнуң 24-63, редакторнуң орлалчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи егий киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Бызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00837

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үнделилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 28 ПЯТНИЦА № 176 (8943). Ортаа 2 үе

Улуг Төрээн чуртувуста дүжүт ажаап алышкыны

Тараа ажаап алышкынының фронтузу хүн бүрүзү-биле чурттуң сонгу болгаш чөөн районнарынче калбарып бар чыдар. СССР-ниң Төп статистика эргелелиниң медээлерин ёзугаар алырга, чурттуң колхозтар болгаш совхозтарында тараа болгаш тараа-бобы культуралары 33,569 мун гектар шөлде кестинген. Агаар-бойдустуң чылы тарааның быжарын дүргедедип турар. Тарааны чогуур хуусаазында бастырар болгаш чидириг чокка ажаап алыр дээш, механизаторлар, ажыл-агыйларның удуртукчулары бүгү-ле биличиглерин, организакчы аргаларын үндүрүп турар. Эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга, тараазын ажаап чапкан шөлдерниң хемчээли 11 мун гектарга хөй болуп турар.

Россия Федерациязының болгаш Украинаның күрнүү районнарының колхозтары болгаш совхозтары ажаап алышкыннын доостур чадазынче кирген. Прибалтика республикаларында ажаалда өйү база чедип келген: Литвада болгаш Латвияда баштайгы чүс-чүс гектарда тарааларны кескилээн.

ХҮННҮҢ ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

Төөгүдүг хүн — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюунде хүн келген тудумба чоокшулап орар бис. Бистиң республикавыс коммунистер болгаш ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей ол юбилейге төлептиг ужуражыр дээш күш-ажылчы шалыпчы эдилгеде турун, социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседип, оон-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүдүг шийтпирлерин күүседиргеге улуг салыышкынын киирип турар.

Тываның хову-шөлдериниң болгаш фермаларының ажылчы чоннарыг тоску беш чылдың йөнги чылын эки көргүзүтлер-биле эгелеп — күрүнеге сүт садарыкның чартык чыл планын 106,8 хуу, эът-тиин — 108, дүктүүн—140 болгаш олуктуун — 230 хуу күүсеткен. Ийи кварталдарның түнелериниң талазы-биле социалистиг чарыштың бирги черин Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери чаалап алган болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүледдиң шилчинир Кызыл тугун ук районга тывыскан. Таңды, Бии-Хем, Эрзин, Барыын-Хемчик районнарның, «Өөк», «Бурутгаар», «Күш-ажылдың хостуу», «Тинделгө», «Алдан-Маадыр» совхозтарның, Таңдыда «Революциянның чалбыжы», Эрзинниң «Коммунизмче орук» колхозтарының малчыннары база-ла эки көргүзүтлерин чедип алганнар.

Ол ышкаш часкы хову ажылдарын организастыр торудуп, тарылга шөлдерин ажыглаарын база дыка эки-життеп. Республика тараа культураларын тарыыр планны ажыр күүсеткен, ооң ишти-тинде — кызыл-тасты — тос хуу ажыр чаштырган боон турар. Амгы үеде Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарның, ажыл-агыйларының хөй кезиниң шөлдеринде тараа дыка чаагай боон, быжып эгелей берген.

Бо бүгү чедиишкинчер дыка хөй малчыннарның, механизаторларның болгаш тускай артемнигленирниң нызымаккай күш-ажылывың түнелинде чедип алдынган. Малчыннар арткан кыштың белен эвес байдалдары тураа-даа, ниитиниң малының бүш санын менди камгалап, ооң продуктулуун дыка улгаттырар аргалыг болганнар. Таңдыда «Революциянның чалбыжы», «Коммунизминиң херели» колхозтарның болгаш «Саян», «Межегей», «Күш-ажылдың хостуу», «Тинделгө совхозтарның болгаш өске-даа ажыл-агыйларның тараачыларының часкы тарылга үезинде дүжүттүг салымы дээш улуг харысалганы билбишаан, кызымаккай ажылдааннар.

Ажыл-агыйларда ажыглаттынмайн турар дыка улуг курлавырларның дугайын күш-ажылдың мурнакчыларының үлегер-чижээ тодарагай көргүзүп турар. Бир эвес бүгү хөйжүлар, саанчылар, механизаторлар болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа ажылдакчылары «Алдан-Маадыр» совхозта төрүүр чүс хойдав 133 хураган алган хойжу Ооржак Доржу, «Кок-Тей» совхозта чылдың баштайгы чартыында бир инектен-не 2 046 килограмм сүттү саткан Зоя Куратникова азы «Межегей» совхозта, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта трактористер Николай Гущин болгаш Мөңгүп Намзат оларның часкы тарылгага хүн нормазын 150—200 хуу күүседип ажылдаанын ышкаш болур чүве болза, Тываның колхозтары болгаш совхозта-

С. К. ТОКА,
СЭКП обкомунуң бирги секретары

ры көдээ ажыл-агыйның продукциязын ооң-даа хөйнү бүдүрүп үндүрер ийик.

Ынчалаа-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин үдүртүр талазы-биле СЭКП-ниң чамдык райкомнарының, колхозтарның болгаш совхозтарның партия эге организацияларының ажыл-чорудулгаларында улуг четпестер ам-даа бар дээрзин демдеглээр үжүрлүг. Ындыг организациялар чер ажылынын культуразын бедидер, шөлдерниң дүжүдүн улгаттырар, мал ажылынын продуктулуун ковудедир, продукциянын бот-үнезиин чинигедир дээш ам-даа эвээн күүн үндүрүп, эки ажылдавайн турар. Өвүр, Тес-Хем районнарга болгаш «Тоора-Хем» совхозка чазын чажар культураларны тарыыр планнарын күүсеттинмээнин, а бүгү республикага картофельди болгаш погааларны 100 ажыг гектарга чедир олуртпаанын, мал чемин кылыр дазыл-чеминиттиглерин тарыыр планның түнелге 54 хуу күүсеттингеин-даа түлеп ыыдыг чылдагааннар-биле тайылбырлаттынар. Ол ышкаш тараа шөлдерин дыка багай ажаап хайгаарап турар ыдыг ажыл-агыйлар бисте база эвээн эвес. Улут-Хем районда хөй-хөй ажыл-агыйлар чер болгазырадылгазын четпес чорудуп, кукуруза шөлдерин плинирээринче колдуунда эгелеп киргилеп, «Тинделгө» совхозтуң № 9 бригадада, «Тоолуг», «Чыраа-Бажы» совхозтарда кукуруза шөлүн ажаап хайгаараайн, оны ажылдан кылбаныындан бок үнүштер тудуп чиир дей берген. Дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда шөлдер кыдыларының, орунтар чаныың сигенин кеспейн турар. Ол ажыл-агыйларның партия организацияларының болгаш удуртукчуларының талазындан дүжүттүң салымын харысалга чок көрүп турарыңар барымдаазы ол эвес бе! Ол ышкаш Каа-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Бии-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйларына тараа шөлдерин хайгаарап ажаар ажылды ала-чайгаарлаашкынче киирегеин база тургаалаар херек. Ол черлерде 7000 гектар ажыг черде кукуруза шөлү болгаш тараа культураларының-даа дыка дедгем шөлдери чаштап-сгояде ишка алдынган, механизаторларның ажыл-ишчи холдарын маңап турар.

Республиканың дыка хөй колхозтарында болгаш совхозтарында чайгы чер ажыраның планы күүсеттинмээн, оларны база багай ажаап турар. Чижөө, Бай-Тайга районда чер ажыраар планның 40 четпес хуузун, Чоон-Хемчикте — түгле 86,5 хуузун ажыраан, ынчалаа-даа ол черлерде безин бок үнүштер кедертеп үнген. Ол ышкаш Улут-Хем, Өвүр, Каа-Хем болгаш оске-даа районнарның колхозтарында болгаш совхозтарында база ыыдыг байдал турун тура. Тараа шөлдерин болгаш чайын ажыраан черлерин ыыдыг явылыг харысалга чок коор чорук бо болгаш 1973-даа чылдың дүжүдүнге хоралыг салдарын чедирип болур.

Дүжүт ажаап алышкынынга белеткел база ооң-ожум темпилер-биле чорун турар. Чижөө, «Чыраа-Бажы» совхозта июль 10-га чедир комбайнарның болгаш прицептиг жаткаларның түгле 10 хуузун сеттээн. «Тинделгө», «Күш-ажылдың хостуу», «Кызыл туң» совхозтарда болгаш өскелерде-даа байдал база ыыдыг. Совхозтар эргелелиниң ниитиан-биле алырга, белеп болурунуң шугумунда ажаап алышкынын техникалывың чүлө 71 хуузун турускан. Чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда кургадылга болгаш депши ажыл-агыйының, тараа хүлээп алыр пунктуларының, пландарның септелгезин шуут уламдыктырып турар. «Тинделгө», «Сукпак», «Бок-Тей», «Межегей» совхозтарда трактористер, комбайнерлер, чолаачылар чедишкес.

Ам кол чүүл болза чүгле тарааның чайгы ажаалгазын болур-чогуруу-биле организастап, хову бүрүзүн үлегерлиг байдалга тургузар эвес, харын база өстүрүлгө дүжүттүг ажаап алырынга болгаш ону пыгжамырга урарыпга эки белеткенирнде болуп турар. Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары ажылга кандыг-даа шаптыктар чок, кижилер болгаш техника аңаа турбас кылдыр ажыл-хөректи шак мынаар организастаар ужурлуг. Август 10-га чедир комбайнарның болгаш жаткаларның септелгезин бүгүн доозары, чавыс үнүштүг болгаш чыдып алган тарааны ажаап алырынга тавыршытырылгалар-биле оларны дериири, автотранспорттуң, тараа хүлээп алыр пунктуларның үүктелиишкин чок ажылдарын хандырары эргежок чугула, чаңгыс сос-биле чугаалаарга, дүжүттүг дүргеп болгаш чидириг чок ажаап алыры-биле бүгү үүвени кызыр херек.

Республиканың белеткел органнарының, садыг болгаш хандырылга ажылагылайжарының ажылдакчыларының хүлээдгези — ниитиниң чемненилгезинде, урулдар албан черлеринде, эмнелгелеринде, интернаттарның хереглелиң, а ол ышкаш хоорайдарның болгаш ажылчы суурларның чонунга садарын бүрүн хандырып турар сагыыбиле картофельдиң болгаш погааларның дүжүдүн хүлээп алырынга материал-техниктиг баазаңы күсү, кыштың сезонга белеткээри-биле бүгү күштерни мобилизастаарында болур. Партия организациялары погааларның болгаш картофельдиң ажаавда, кадагалады дээш белеткелчилеринде, сайгарылга болгаш садыг ажылдакчыларының харысалгазын бедидер, күрүнеңиң ончузун хумагаладыр, ажылагыйжы ёзу-биле көөрүүге кадрларны кижиндер ужурлуг.

Дүжүт ажаап алышкынын чорударының чедиишкинин механизаторлар ниитирлеп турары билдингир болгай. Колхозтарның болгаш совхозтарның партия организациялары, партия райкомнары механизаторларны сагыыр салышкын болгаш күчээнгей-биле хүрээлеп, оларның аразында дээштиг социалистиг чарышты калбартыр, дүүлгө солчулгазы организастаар, эң эжилерин доткип шаңпаар хүлээлгелиг, чаңгыс сос-биле чугаалаарга, трактор бүрүзүн, комбайн бүрүзүн ажаап алышкынга ййи ажылчедир эң бүдүрүкчүлүг ажыглаарын чедип алыр ужурлуг. Ынчангаш чоокку үедө ажаап алышкын агрегатта-рын нететтинер санныг механизаторлар-биле четчелээр херек. Бо чугула хереккө улуг рольду хоорай-партия организациялары болгаш бүдүрүлгелер ойнаар ужурлуг. СЭКП Кызыл хооркому болгаш

(Төнчүзү 2-ги арыда).

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА АЛДАР КЫЛДЫР

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери мал чемерин белеткээри-биле кадыг дүжүт ажаап алышкынынга белеткеннип турар. Ажаап алышкын удаазе эгелээр чүве болганда, Таңды районнуң «Элегес» совхозта комбайнер Хертек Хекен-оол бодунуң комбайнын шлавыллаадыы-биле белеткеннилеп, оору-биле кадыг техниканы беден кылырынга идепкейлиг киржип турар. Дүжүт чаагай болур деп турар болганда, аңаа ыяк белеткеңир болгай. Ынчангаш комбайнер машинаның бүгү кезектерин ыяк хынап турар. Бо чурукта — Хертек Хекен-оолдуң комбайнының кезээн хынап көрүп турарын көргүзкен.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ажыр аңдарган

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Ишпин-Хемде № 1 трактор-хову бригадазы чериин чайгы аңдарылгазын июльдуң бирги чартыында чедиишкиниг доозкан. Бригада 1089 га черни аңдарар турган, 130 гаңы артыкка аңдарып, тараа шөлдериниң бок үнүжүн чогуур үезинде дискалап арыгдаан.

Хүнде 10 га чер аңдарар турган, трактористер Шаалы Саңдак, Петр Маңчын, Александр Шулыпин олар 12-дең 13 га чедирип, агротехниктиг чугумну бодун-биле сагып, шыпаңгыг ажылдааннар.

Аңдаргай шөлдерде бок үнүштер-биле демисел амдаа үргүлчүлеп турар. Луцильниктиг трактористер Алексей Киреев биле Доржу Кавай-оол олар аң хөй бок үнүштүг Кадай-Турлаа, Ашаң-Турлаа деп черлерде ажыдан турөрлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Коммунистиң звенозу

Ниитиниң малынга четчир саннып, эки шыпарлыг чем белеткээр дээш Улут-Хем районда «Улут-Хая» совхозта ажыл-ишт хайнышкинныг. Сигенчи звенолардан «коммунист Сат Мачылай удуртқан 7 кижи составтыг звено холбиле сиген белеткээр шөлде шудургу ажылдап турар.

Звено 20 га черниң сигенин кескеш, 9-9 тонна 2 сарзаттыг тургускан. Бо чылгы сигенниң дүжүдү эки, бир гадавда 15 центнерни аң турар. Звеноның удуртукчузу, пенсионер С. Мачылай ажылды эки организастап турар.

Коммунистиң удуртқан звенозу 100 тонна сиген белеткээр хүлээлгелиг. Салган сорулгалын долдур, харын-даа ажыр күүседир дээш звено кежигүннери күженнишкинниг ажылдап турар.

Т. ОНДАР.

Күүседир бис

Мал чемин белеткээр таазы-биле Таңдыда ажыл-агый тарының бирги одуруудга «Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилери чорун турар. Мында ол ажылдың канчаар чорун турарының дутаңында совхозта партком секретары В. С. Даңдар-биле бистиң корреспондентивистиң кыска интервьюзун моок адаанда берди бис.

— Юбилеинг чыда мал-га бижыг чем-суурну тургузары бистиң малчыннарывыстың мурнунда тургустунган чугула сорулгаларның бирээзи. Чүге дизе, тоску беш чылдың йөнги чылында бистиң мал ажылынга алаа чогуур продуктулурывыс мурнундагы чылдардан ораанчок белээн болгай. Ылаңгыя сут саалдазының талазы-биле ажыл-агый районда эң улуг деп санадыр. Эът бүдүреринге бистиң база районда оске ажыл-агыйлардан хөй. Ынчангаш бүгүнү чедиишкинниг болгаш таңдыларда бир-ле дугаарында янзы-бүрү мал чемнерни хөөү-биле белеткеп алыры шилгеттинип турар.

Мал чемниң белеткелиннең бистиң партком, партия организациялары оңаа ю чөмүгей салып, үргүлүү чугаалажып келгеш. Сиген, сүлөс белеткелиниң үезинде социалистиг чарыштың түңнелин 10 хонуктан үндүрер деп шийтпирлээн бис.

Бо чылын чүгле чайгаа үнген сигенни безин 430 тонналаан эвээш эвести белеткеер. Ынчангаш совхозтуң механизастаттынган үш не бригаданы тургускан. Малчыннарга тус-тузунда баа сиген белеткээр онаалдарын бертилээн.

Соолгу хүннерде чыстаалаан сиген болдурериңе улуг шыктыкты ужуратпырган. Ынчалаа-даа кижилер кызымаккай ажылдап келген. Депши-гелиг аргаларын ажыглаарынче киичээнгейин үзүлдүрген бис. Ылаңгыя сигенниң дүргедилгезин салгынадыр кургадырын эрткен хүннерде эки ажылдавыстың түңнелиниң түүнде 1 тонна ажыг сигенни ынчаарыпаап алдывыс. Сеңээк ажылывыста салбаан бис. Ынчалаа-даа ол аргаже бо хүнде кирер. Аңаа ишти-нерлеттингеп сөгерлары бөрүн белеткээн.

Бо хүннерге чедир ниитиниң биле совхозтуң сигенчилерин 450 тонна хире сигенни саралтаан алганнар. Доорда Хадында эш Ермолаевтиң сигенчи бригадазының темпизедик. Аланнатың № 1 бригадазының сигенчилерге базалкалыш чок чорун турар. Ылыгыл сигеннің өөрү үнгеи-ээки болурундан аңгыда, совхозтуң чер ажылдыгларының-ыкшыгыл чем—кукурузаның чаагай дүжүдүн өстүрүп ышкаш. Амгы үеде оларны бедик кезер чоокшулап белеткеп. Эрткен чылдыңдан 2-катап хөй кукуруза силосажаап алыр арга бар деп санап турар бис. Ынаар баа-чоокку үеде киириптер дээштиргеп.

— Малды хүр, семис кылыр ажырарының магадылалтургузар дээш бистиң малчыннарывыс, сигенчилерив чүткүүлүг ажылдап, ботрынга алган социалистиг хүлээлгезин күүседирип чүткөк—деп, В. С. Даңдар түңнээнде чугаалаан.

Репортаж

ШЕКПЭЭРНИҢ ООЛДАРЫ ШООЛДА

МАҢГАЙ-ЭЛЕЗИНИҢ Шоол оорганында көөр үскен черибо. Хары ыяшты чоогаа. Адаанда бүүреткиш-бүүреткиш ак элезиннер көстүр. Оорганың эдээнде, шалада тарыы турган ацыс черде ийи ак-көк «Беларусь», МТЗ сүржүп алган чоруп турлар. Эрги хоорзундан олең сигенниң үнгенинин чаагайы кодергей!

Назыны бир уе, күдер-шыырак, хүнге күүрегни додуга берген аныяк эрлер ажылдап турда, ужуражып келдивис.

— Уже бүтсүп!

— Ындыг болзуң, чорук чоогузуп!

— Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозтан Межегейде келген сигенчилер бригадазы ол. Ырак-узак черден Межегейни адап-сурап чедип келген сигенчилерниң ажылынын чемненилгезинде, оору-биле кадыг техниканы беден кылырынга идепкейлиг киржип турар. Дүжүт чаагай болур деп турар болганда, аңаа ыяк белеткеңир болгай. Ынчангаш комбайнер машинаның бүгү кезектерин ыяк хынап турар. Бо чурукта — Хертек Хекен-оолдуң комбайнының кезээн хынап көрүп турарын көргүзкен.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

— «Шекпээрниң» девискээринде сиген шоолут үлүмээн бе?

— Үнгеш-даа. Черле ыяшаш, сиген шыгы чегей черле болгай — деп, совхозта көдээ ажыл-агый машиналарының талазы-биле механик Саая Амырыковна Сандыйоол дарылады.

— А бо черниң сигенин ана сагыш дег үнген чүве-дир'— деп, ээлерниң бирээзи, трактторист Моңгуш Шерпг-оол чугаага киришти.

— Далдан турган кестирер чүве' ышкажыл, олдар—деп, чаныыда олурган эжи Ооржак Кызыл-оол оңу деткиди.

— Кажан кестирип көрдиңер?

— Июль 14-те-ле ховуда, эгелединис.

— Ажыл канчаар чорун тур?

— Маңганыл-даа канчаар, бүгай эвес-тир—деп, механик дарылады.— Мен маңаа чаа келдим. Бригадавың бригадири отчёт, наряд дужаар дээш, дүүн хүн Шекпээр чоруттум. Мен роң орнунда тур артым. Бо ооллар-даа туре соруктуг, бир деминг улус. Техникадавыда бир трактор, бир селокосилка, бир прессподборщик, трактор дырбаалы бар. Бригадавың кежигүннери шүүтү алды кижи. Таңдының «Межегей» совхоз бо черни биске айтып берген. Сигенни экп үнгеп, дужуктур-дур. Кыылдан бистиң «Шекпээр» совхозтан-даа дарганар бо бригадага кээп, бистиң ажыл-херөзивисти сонуургап турдулар. Ырак-узак черлерин электрижидери дооступ турар.

Улуг Октябрьниң 50 чылының бүдүүзүнде баштайгы агрегатты ажылдадып киирген үедең бээр ол станция 58 миллиард ажыг киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген болгаш тудугнуң өртек-үнезин долузу-биле эгидип шыдаан.

Красноярск ГЭС-ти бүгү чурт тудуп тургускан. Дыка хөй өртем-техника болгаш төлевилел институттары, Ленинградтың СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металлургий заводунуң, «Электросила» каттыжышкынының, Запорожьеның трансформатор заводунуң коллективтери, Свердловскиниң, Ташкентиниң, Бакунуң, Ереванның болгаш оске-даа хоорайларның будүрүлгелери гидробелдирни тудуп тургузарынга киришкен. Оон ам дээре тудугжуларының, бүгү эвилелдешкен республикаларның төлээлекчилериниң аттарын Красноярск ГЭС-че кирер хаалга аксынга алдын үжүктер-биле моңгежиндип бижинир.

ГОЭЛРО планын ёзугаар баштай тутқан Волхов ГЭС-тен эгелээш, бистиң хүннеривиске чедир совет гидротудугжуларның чыып алган бүгү дурхулгазы Енисейде ол тудугда бүрүнү-биле ажыглаттынган.

Оон дараазында партияның Красноярск крайкомунуң бирги секретары В. И. Долгих, «Красноярскгэс тудугнун» начальниги В. М. Плотников, Красноярск ГЭС-тиң директору Б. А. Растоскуев олар Красноярск ГЭС-ти хүлээп алыр хөй-гайында актыга ат салырынга ёзугалыга бала чүве чугаалаапнар. Олар чурттуң, ылаңгыя Сибирьниң будүрүкшүттерин хөгжүдеринче улу кичээнгей салып турары дээбистиң партиянын Төп Комитединге болгаш Совет чазаа-ка чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илерелеткеннер.

Дивные горы — Чараш дазылар базарында тудуг бүрүнү-биле доозулган. Ам Красноярск ГЭС коммунизмни тутуп киирипкем!

КРАСНОЯРСК ГЭС ДОЛУЗУ-БИЛЕ АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

ДИВНОГОРСК. (СЭТА-ның корр. А. Щигленко). Делегейде эң улуг Красноярск ГЭС алды миллион киловатт күчтүг. Ол — июль 26-да ажыглалда долузу-биле киргеп. Күрүне комиссиязының кежигүннери станцизыны «тергиин эки» деп үнелел-биле хүлээп алыр дугайында актыга ат салганнар.

— Красноярскиниң суг күжү-биле ажылдаар станциязы — бистиң чуртувуста эртем-техниктиг депшилгеннин бадыткалы болуп турар — деп ГЭС-ти хүлээп алыр талазы-биле күрүне комиссиязының даргазы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы академик В. А. Кириллин чугаалаан.— Енисейде бо эң баштайгы станцияның генераторлары, кол трансформаторлары болгаш оске-даа дериг-хереклерлери электроэнергетиканың хөгжүлдезинин делегейге деңнелиңге дүгжүп, а чамдык көргүзүглер талазы-биле харын-даа артык боон турар.

Красноярск ГЭС-тиң архитектура-гудуг талазы-биле уран-шевер байдалдыын, станцияның агрегат бүрүзүнүң түс-түс күчүзүнүң деңнии улуун (500 мун киловатт!) күрүне комиссиязы онзалап демдеглээн.

Чөөн Сибирьниң будүрүкчү күштерин хөгжүдеринге бо станцияның роли канчаар-даа аажок улуг. Оон чиик үнелиг энергиязының күсели-биле Красноярскиде эң улуг дээн алюминий заводу, целлюлоза-саазын комбинады, улуг химиктиг будүрүлгелер — дүгүй, кылымал волокно, синтетиктиг каучук заводтары болгаш оске-даа хөй энергия хереглээр черлер ажылдан турар.

Енисейниң эриктеринден ЭДШ электри дамчыдылгазының шугуму Ачинскиниң нефть болбазырадыр болгаш Абаканның вагон кылыр заводтарының тудуг шөлдеринче, келир үениң Саяң-Шушенское ГЭС-пиин турар черинче, Канск-Ачинскиниң хүрен хөмүр-даш бассейниниң тургайларынче шийдүүн чоруткулаан болгаш крайның көдээ черлерин электрижидери дооступ турар.

Улуг Октябрьниң 50 чылының будүүзүнде баштайгы агрегатты ажылдадып киирген үедең бээр ол станция 58 миллиард ажыг киловатт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген болгаш тудугнуң өртек-үнезин долузу-биле эгидип шыдаан.

Красноярск ГЭС-ти бүгү чурт тудуп тургускан. Дыка хөй өртем-техника болгаш төлевилел институттары, Ленинградтың СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг металлургий заводунуң, «Электросила» каттыжышкынының, Запорожьеның трансформатор заводунуң коллективтери, Свердловскиниң, Ташкентиниң, Бакунуң, Ереванның болгаш оске-даа хоорайларның будүрүлгелери гидробелдирни тудуп тургузарынга киришкен. Оон ам дээре тудугжуларының, бүгү эвилелдешкен республикаларның төлээлекчилериниң аттарын Красноярск ГЭС-че кирер хаалга аксынга алдын үжүктер-биле моңгежиндип бижинир.

ГОЭЛРО планын ёзугаар баштай тутқан Волхов ГЭС-тен эгелээш, бистиң хүннеривиске чедир совет гидротудугжуларның чыып алган бүгү дурхулгазы Енисейде ол тудугда бүрүнү-биле ажыглаттынган.

Оон дараазында партияның Красноярск крайкомунуң бирги секретары В. И. Долгих, «Красноярскгэс тудугнун» начальниги В. М. Плотников, Красноярск ГЭС-тиң директору Б. А. Растоскуев олар Красноярск ГЭС-ти хүлээп алыр хөй-гайында актыга ат салырынга ёзугалыга бала чүве чугаалаапнар. Олар чурттуң, ылаңгыя Сибирьниң будүрүкшүттерин хөгжүдеринче улу кичээнгей салып турары дээбистиң партиянын Төп Комитединге болгаш Совет чазаа-ка чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илерелеткеннер.

Дивные горы — Чараш дазылар базарында тудуг бүрүнү-биле доозулган. Ам Красноярск ГЭС коммунизмни тутуп киирипкем!

ХҮННҮҢ ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

(Төнчүүр. Эгези 1-ги арында).

...ооркүүском, Таңды, Каа-Хем ...айонларын колхозтарынче ...олгаш совхозтарынче механизатор кадрларны чорудар ...утаймында айтырыгны сандал ...ок шиитпирлезе чогуур.

Күрүнеге продукция садар, ...алдың баш санын көвүдедир ...лазы-биле планныг даалга...ны болгаш хүзээлгелерни ...үседирин хандырып турар ...ылдыр мал ажылында чам...ак чүүлер түнелдерни че...п алган болдувусса-даа, ...ыткан планнардан ыракта...ооң хомудан турарын мин...р херек. 1971 чылдың бирги ...ртыы-биле дециярге, мал...ың чаш төлүнүң немежир ...рүүнүң эвээжээни, мыйыс...ың бода малдың, ооң иштин...саар инектерниң баш са...ының кызырылганы, улуг ...дириглерни болдурганы он...дүүрээнини болдуруп ...ар. Барымн-Хемчик, Өвүр, ...ээн-Хемчик, Таңды, Тес-...м районнарның болгаш ...ызы хоорай Советиниң ...ыл-агыйларында малдың ...ш төлүн дыка эвээштп ал...ы. Бин-Хем, Эрзин, Тес-...м болгаш еске-даа районнарның колхозтарында болга...ң совхозтарында малдың ...й хорамчазын болдурган.

СЭКП-ниң чамдык райкомнары, райүүскомнар, колхозо...о болгаш совхозтар мал ...ылының продуктулуун бе...дер дээш демиселди ам-даа ...гиес чорудуп турар. Чижө, ...ээн-Хемчик районда бирги ...ртыы чылда бир саар инек...оваштыр ортумаа-биле ...зее 379 килограмм сүттү ...п алган, а эрткен чылдың ...да үезинде 720 килограмм ...тан. Үдүт-Хем, Бин-Хем ра...онларның, Кызыл хоорай ...еднинің ажыл-агыйларында ...ядя кудуваан. 1972 чылдың ...ги чартымында Чөөн-Хем...а, Таңды, Бин-Хем, Тес-...м районнарның ажыл-агый...ында зът бүдүрери эрткен ...ылдың бирги чартымындан ...ш болган. Өвүр болгаш ...-Хем районнарның ажыл-...йлары харын-даа күрүнеге ...садар талазы-биле планын күүседирнин үскен. ...т-Хөлө, «Большевик», «Тес-...», «Дөң-Терезин», «Найы-...» совхозтарда болгаш ос-...ерде-даа малдың продукту-...ун бедидерниң айтырыг-...ы-биле багай ажылдап ...ар. Үдүртүкчүлер, специа-...тер болгаш фермалар ...ылдакчыларны мал ажылын-...ажыл-херектерниң турар ...адалы даңгы партия болгаш ...үне харысалгазын хан-...медерел билип, планнар-...база ССРЭ-ниң тургуступ-...ының 50 чылынга аддар ...дыр алган хүзээлгелерни ...а чок күүседир талазын-...е соңгаарладып болбас ...гелерни алыр ужурлуг.

...айгы үениң таарымчалыг ...алдарын ажыглавышаан, ...дың чиик бот-үнелиг бедик ...елде - деңзизин болгаш ...үн арбын савалдаанын че...алыр херек. Малдың хо...азы болгаш оорлаар че...тер-биле хүн бүрүнүң ...тпирлиг демиселин чору...ынчангаш ооң баш санын ...ем көвүдедирин чедип алыр ...рлуг.

...971 чылда республика дүк ...үрер болгаш садар планны ...етпээнин билдингир болгай. ...дүктү эрткен чылдың ...ы чартымындан элээн хой...саткан болза-даа, дүк бе...кели база үлүг дүвүрээшин...болдурга берген. Хойнуң ...баш санының часкы, чай...кыргылдазы ам-даа доо...аан турбуже, күрүнеге ...садар планның «бойдан ...чыдарының» дугайында ...юлер кээп турар апартан...ыг медиэлер Өвүр, Тес-...ээн, Таңды болгаш ос...ава районнардан дыңналып ...ар. Таңдыжылар харын...га барык 27 тонна дүк ...ес дугайында боттарының «саналгаларын» безин кинркен. Күрүне планы—ол дээрге хоойлу, оңу кым-даа күүсетпейн баар, харын-даа солуур эрге чок дээрзин ол районнарның СЭКП райкомнарының болгаш райкүүсомнарының удуртукчулары эптер Шулуу, Бөгүн, Артаев, Баймроол, Монгуш, Сади, Ооржак, Заржевич олар үттунканнары ол боор. Медпэтэри-биле кызыгаарланмайн, күрүнеңиң чугула онаалгатын күүседир дээш бүгү хемчегнерни алыр херек. Кыргылганы шынар чок чорудар, дүктү чидирер чорукту болдурбас. Хой ажылдыг «Элегес», «Өөк», «Сая» совхозтарда, Таңдының «Революциянаң чалбыжы» колхозта, еске-даа ажыл-агыйларда мыдыг чоруктар бар. Партия организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш туска эртемнигнери кыргылда пунктуларынга учёттуу тургузар болгаш дүктү кампаалаар талазыбиле хемчегни алыр ужурлуг. Бо чылын төрүттүнген хураганнарны кыргыларынче ам кирер болгаш бодүүн, чартык йнгы, кыргылдазын чорудар, а ол шыкаш черде дүшкен дүк чыырын организастаар херек.

Бо юбилейлиг чылда Тываның колхозтары болгаш совхозтары 150 муң тонна ажыг сигенин курлавырлаан алыр, 476 муң тонна силосту болгаш сенажты салыр, 550 тонна сигең даалгаан белеткээр. Ажыл-агыйжы ол кампаниянның чугула ужур-дузазы хөй-хөй ажыл-агыйлар ыяы биилиң турар дээрзин мал чеми белеткелиниң баштайгы неделязы көргүсем. Чижө, Каа-Хемде үвүктелиишкин чоока чоашкын чагза-даа, сигең сараатташкынының темпизи кудулаайн турар. «Тиилелге», «Коммунизмче өрүк» колхозтарда сигең күградыр дерпген ажылдаткан. Чаашкының хүнерде-даа эки шынарлыг мал чемни алыр арганы ол берип турар. Тес-Хемниң «Ак-Эрик» колхозунда 500 тонна ажыг сигенни белеткээн, «Сая» совхозта 1000 тонна хире сенажты салган. «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы» совхозтарда мал чеминиң белеткели организастыг чорүп турар.

Моөң-биле кады республиканда шиитпир-биле сигең ажаалдазы ноңчуг бөжүм чорүп турарын мииипр херек. Июль 24-ке чедир бисте малдың бодүүн чемнериниң чүле бөгү хуузун белеткээн. Бай-Тайга районнуң болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларында мал чеминиң белеткелин багай органнастаан, ол ажыл-агыйларда планда көрүнгеп сигеннің ийи хуузундан куду саразт салдынган. А Барыйн-Хемчик, Өвүр районнарда сигең чазатай үнген түрбүже, сигең кезилдеринче ам-даа кирбээн.

Мал чеминиң белеткелиниң ыядыкыр аргажок ооңум чорүп турары чүүл-биле таныбырлаттынарын дизе, хөй-хөй партия организациялары, колхозтарның, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери сигең кезилдезиннге белеткедир багай чорукталыында, мал чеминиң белеткелинде кижилериниң күш-ажылын чогуур деңнелге организастап чыдаавайында болгаш бар техниканы багай ажыглап турарынга. Ам бээнгээр-бөйдүүтүн чайгы үеде таарымчалыг чок байдалынга чылдак хап турарлар. Тараа аяаан алышпаанын шыкаш, мал чеминиң белеткели күштерни болгаш материалдыг курлавырларны мобилизастаарын иегеп турар. Чаңгыс-даа хүнүү анаа эрттирер чорук бичге эвес чидиргиин болдурар.

Бо чылын чер болганга мал чеминиң бүдүн чартык чылын чегчер курлавырларын белеткеп алыр арга бар. Партия райкомнары, эге организациялары, кадзо коммунистер мал чеминиң белеткелин аңгаар-бөйдүс кандыг-даа үеде уламчылаар кылдыр ажылды организастаар ужурлуг. Ам ажыл-агыйларның эргезинде бар бүгү техниканы ажылче хаара түдар, тулаалыг болгаш арга-эзимнит чергерге холбиле хезилдеңи организастаар херек. Шынаа чергернің сигени, силос болгаш мал чеми культуралардан аңгыда, ногаа болгаш хову ажылының артынчыларын (саваң болгаш ногаа сыптарын) калбаа-биле ажыглаар херек. Колхозтарга болгаш совхозтарга мал чеминиң белеткелинге дузалаарын күзөн хоорай организацияларының инициативазын бүгү талазыг деткиири чугула.

Амгы үеде республиканың партия, совет болгаш кодзо ажыл-агый органнары, коммунистери болгаш кодзо ажыл-агыйның мурнакчылары политиктиг база организакчы ажылды күштелдирер, райөң, колхоз болгаш совхоз, бригада, звено бүгүзү планныг онаалгаларын а болгаш хүзээлгелериң челинишкининг күүсетсин дээш, кодзо ажыл-агый будүрүлгезиниң бүгү адырларының ажыл-ишчилериниң социалистиг чарышжын калбаттыр херек. Планныг онаалгаларыңыс улуг. Бис 23 муң тонна сүттү, 30 муң тонна эттп. 2880 тонна дүктү будүрер болгаш күрүнеге садар ужурлуг бис. Хүзээлгеде айыттынган 85 муң тонналың орнунга 200 муң тоннадан эвээш эвес тараапы күрүнеге, садар дээ, республиканың кодзо ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң— күзелин деткиир херек.

Кодзоде партия организацияларыңыс бүгүзү, колхоз болгаш совхоз бүгүзү боттарының ажыл-херээн удам-не организастыг болгаш чүүгүдүт чорүткан турум республиканың кодзо ажыл-агыймның мурнунда салдынган — сорулга удам дүргеп шүүсеттинер апарр. Партияның болгаш Совет чазактың ленинчи чиңгине шүүлүмүн аймырапга кыймакпайы-биле боттандырбышаан, ковуларнын болгаш фермаларның ажыл-ишчидери кодзо ажыл-агый будүрүлгезиниң бүгү адырларын кодүрериңе удам бедик түнелдерни чедип алыры, 1972 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүзээлгелерни алдарыны-биле күүсеткеп, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустуганынган бээр 50 чыл ооң төлептиг үткүүру чугаажок.

ЧАРТЫК ЧЫЛДА АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Теску беш чылдың ийнги чылының планныг онаалгаларын болгаш ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүзээлгелерин хүүсаа бетинде долдур болгаш ажыр күүседири-биле Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин ажыл-ишчилери кызымаккай ажылдап, ийнги кварталдың планын чедиишкинниг күүсеткен. Тодарайлаарга, ниити продукция будүрүп үндүрериң 114,2 хуу, ооң сайгарылгазын 113,9 хуу күүсеткен. А күш-ажылдың будүрүктүүү 109,3 хуу эскен.

Коллективтиң баштаар черн чылдың эгезинден эгелээш социалистиг чарыштыг дээштиг организастап, ооң түнелиннай, квартал санында үндүрүп келген. Чарыштың тиилекчилерин шаңнап, мактаары чаңчыл болу берген. Ийнги кварталдың түнелдери-биле алырга, будүрүлгенин ыяш дилдирер дегинин ажылчыннары ниити продукция - будүрериннің планын 140,4 хуу, ооң сайгарылгазын 134,6 хуу күүсеткеш, бригадалар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген. Цехтин ажыл-ишчилери баштайгы чедиишкиннерин улам быжыглап, кылган продукциязының шынарын экижидер база алган хүзээлгезинге ээ болур дээш бир демнинг ажылдап турарлар. Цехте шүүтү 24 кижи бар. Оларның кижи бүрүзү бодунун ажылынга мертежилдиг кылган чүүлүнүң шынарын экижидер дээш үргүлчү эмисежип турар. Ооң ажылчыннары М. Руднова, А. Черкашина, Б. Маады, Х. Шыырап оларның кылган ажылы өскелерден онаалаичак, ынчангаш тергиннерниң одуруунда.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин ажылчыннары ССРЭ-ниң тургустуганыңдан бээр 50 чыл болур ооңга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш шалыпчы ажыл-ишче кирген.

ЧУРУКТАРДА: ыяш дилдирер цехтин бригадири, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Петр Романович Шербинин; Ленинчи юбилейлиг болгаш «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медальдарның эдилекчизи Хүргүлек Агбаанович Шыырап — ыяш дилдирер цехте ам 15 чыл ажылдап турар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

МАЛЧЫННЫҢ БЕЛЭЭ

Шыырап Самданович Салчактың эртіп келген оруу күш-ажыл-биле шиметтинген. Хып дээн чалыы чылдарындан эгелээш 40 хар ашкыже чедир колхозтуң чазанныр дегинге чөнүүн янзы-бүрү чагыларын шынарлыг, чараш кылдыр күүседип берип, аныяк кижилерге арга-дүржулгазын айтып, ак сеткилдиг ажылдап келген.

Колхозтуң баштаар черн оон күш-ажылга кызымаккай, ак сеткилдиин барымдаалаап, 1966 чылдан эгелеп 260 ажыг

баш кыс анайны кадарарыбиле хүзээдип берген. Оон эгелээш Салчак Шыырап чыл бүрүде планныг даалгаларын ажыр күүседип келген.

Сөөлгү үш чылда төрүүр 100 башка онаалтыр 90 анайны өстүрүп, 1 өшкүден 850 грамм дүктү кыргып, төрээн колхозунуң экономиказын быжыглаарынга үлүүн киирген.

Келир чылга үткүштур 20 тонна мал чемин, 10 тонна одекти белеткеп алыр сорулгаңы бо чылын салган.

Хоочун малчын Шыырап Самданович Салчак бедик үреттүнелдиг ажыл-ижи дээш каш удаа өртектиг белектерни, хүндүлүг бижиктерни ап келген.

Чоокта чаа болуп эрткен колхозтуң чартык чылда отчёттуг хуралынга Салчак Шыырапты районнуң хүндүлел самбызынга киирген.

ССРЭ-ниң 50 чыл юонга үткүштур хоочун малчын социалистиг хүзээлгезин ажыр күүсетпишаан, СЭКП кежигүнүнге кандизаттаар деп белеткенип турар.

Хертек СЫРГА.

ЧУРУКТА: Салчак Шыырап. С. АКША-ООЛДУҢ фотозу.

Чарыштың мурнакчылары

«Кызыл-тудуг» тудут эргелиниң Б. А. Белков баштаан бригадазының социалистиг хүзээлгелериндө тудут-монтаж ажылдарының чыл планның декабрьның 15-ке чедир хуусаа бетинде күүседнп деп бижээн. Тудугжулар берген сөзүн тодаргай ажылхерек-биле бадыткап турарлар. Социалистиг чарыштың түнелиниден алырга, тудут эргелиниң коллективтериниң аразында шайгы черин ол коллектив алган.

Тудугжуларның чыл эгезинден бээр чедип алган темпизи кудулаайн турар. Июльдуң программазын бригада каш хонуп мурнадыр күүседип турар, олар Кызылдың 12-ги кварталында 64 квартиралыг бажыңның тудуунда турар.

— Тудуг-монтаж ажылдарының программазын бо чылдың декабрь 1-ге чедир күүседиптериниң бүгү аргалары бар — деп, бригадир чүтээлээн турар.— Ону ынчаар күүседирде чедип алдынган темпиин улам бедидер, сагылга-чурумну, ажылга организастыг чорукту удам быжыглаар апаар бис.

Социалистиг чарыштың бирги олуруунда ол бригадада житер Тараачы, Чигжмаев, Чащухин болгаш өскелер-даа чоруп турарлар.

(Бистиң корр.).

ДЭЭРЕЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Ырак-узак Моңгун-Тайга районнуң төвү Мугур-Аксы суур чыл келген түдүм-на улам чаартынып, чаагайжып, чаачаа тудуглар немежип, калбарып турар. Районда бот-оруларга чарылгалыг тудуг-сеңтелге участогу ажылдап эгелээнинден бээр ындыг-ла хөй чылдар эртпээн. Быска үенин иштинде ол коллектив районда дээре ажылдыг будүрүлгелерниң бирээзинге санады берген. Ында ажылынга кызымак, хөйнинтичи тудугжуларның саны эвээш эвес. Оларның бирээзинге Чүлдүм Болдаевич Донгакты хамаарыштырып болур. Ук төөгүзүнден-не уран-шевер бызанчының суурда чаа тутунган чурттарга бажыңнарында болгаш албан организация тудугларында ооң балдызының бизи дегбээн тудуглар чок дизе хөөрем эвес. Чүлдүм Болдаевич ажылынга кызымак, ак сеткилдиг, топтуг, өүткүддүг ажыл-ижи-биле коллективтиң үндүткелин чаалап алган. Ол квартал планын доктаамал 130—135 хуу күүседип, тудут материалдарын камнаг ажыглап турар.

Районда тудуг-сеңтелге участогунуң баштаар черн, ында партия организациязы Чүлдүм Донгактың кылган ажылын үнелеп, ооң хөрек чуруун районнуң хүндүлел самбырызынга делгээн.

ССРЭ-ниң тургустуганының бээр 50 чыл ооң күш-ажылчы белектерлиг үткүүр дээш, бызанчы Чүлдүм Донгак бедиткен социалистиг хүзээлгени алган, соруктуг ажылдап турар.

Ч. СҮРЮН.

«ШЫНДЫҢ» МАТЕРИАЛЫНЫН

ИЗИ-БИЛЕ

Артык кезектер четпес

Мындыг эгелиг күүл бо чылдың июнь 23-те үнген солунга парлаттынган. Ында Бин-Хем районда техника сеңтелгезинге артык кезектерниң четпейн турарының дугайында бижээн.

«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының даргазының оралакчызы В. Колобовтуң редакцияга дыңнатканы болза:

Районнуң колхозун болгаш совхозтарын долу хандырар сорулга-биле артык кезектерни учёт ёзугаар үлештирип берген. Сиген кезер машиналарның четпейн турган өзеп невежтерниң чемдыкпазын «Сельхозтехниканың», а оскелерин ажыл-агыйларның мастерскаяларынга кылып четчелээн.

Районнуң ажыл-агыйларының машина-техника сеңтелчилеринге 42 механизаторну немежип, сеңтелгенің темпизин дүргедеткеп. Түнелиниде сигенге ажылдаар бүгү тракторлар болгаш оске-даа машиналар бүгү ажыл-агыйларга июль 10-да сеңтеттинип, четчелеттингеп.

Шиитпир күүсеттинген

Эрткен чазын өөредилге чылы доостурунуң бүдүүзүнде Чадааныың № 1 школазының ада-ие хуралынга чаа өөредилге чылынга үткүштүр школаны ниити күш-биле сеңтеп алыр деп шиитпирлээш, ол-ла хуралдан сеңтелгени харылаар тускай комиссия турган. Үндүрген шиитпир боругаар башкылар, школа коллективиниң ажылчыннары болгаш ада-иелер сеңтелгеже организастыг кирген. Стол, сандайларны сеңтеп, будаан. Бүгү классетарның сеңтелгезин кылгаш, чугайлап, шалаларын дозулаан.

Бо айның баштайгы он хонуунда-ла школаны сеңтеп дооскан дугайында аймыга школада комиссия ат салып, хүлээп алган, ам школаны чугле күрүне комиссиязы хүлээп алыры арткан.

Сеңтелгеге башкылар Ондар Опаш, Донгак Бурунмаа, Сендажы Чашпын, Иргит Минчимаа, Иргит Соскал-оол, Күжүгет Сан-оол болгаш ада-иелер Сат Көк-Кат, Александра Баир, Наташа Саая, Ондар Бичен-оол, ажылчыннар Александр Донгак, Ольга Доктугу олар кызымак ажылдааннар. Школа директору Зоя Куулар сеңтелге үезинде ажылды эки башкарган.

М. БАРЫНДАЙ.

Сеңтеп дооскан

1972—73 өөредилге чылынга үткүштүр Чөөн-Хемчик районнуң Ак-Даш 8 чыл школазының сеңтелгези июнь эгезинден чоокку хүннерге чедир уламчылаан. Оон сеңтелге, дериишкин ажылдарын июль 25-те бүрүн дооскан.

Школаның классетарынга, коридорларынга болгаш сонга, хаалгаларынга будук, дозунуң таарыыр оңнерин шилип будаанындан ооң ишти чырык, сагыш сеткилди чайгаар-ла кодүрүп турар.

Алдыы-Алаакка хап белеткээн 300 кубометр одаар ыяштыг школа чаңында эккеп алган. Школа коллективи башкылар чүрттаар бажыңнарны боттарының күжүү-биле база сеңтээн.

Школа директору Дыртына Салчак, интернат эргелекчизи Сарыглар Карыма сеңтелгени чогуур үезинде доозар даэш сеңтекчилерни биилиг удуртуп, боттары хол кирип, идепкейлиг ажылдааннар.

Х. ШОҢМАН-ООЛ.

Билиг дээш

Кызылдың политехникумунуң Ак-Довуракта салбырында өөренирнчилерниң аалчеглиг сескн доозулгазы болган.

Бо чылын техник-чүдүгжуларның дипломнарын он кижи, техник-арыглакчының — он чеди кижи алган. Техникумнуң кежээки салбырының ажыттынганындан бээр анаа ортумак техник эртеминг 306 специалистер белеттеттинген.

1972 чылда техник-чүдүгжүнүң дипломун «Тыва даг-дугуу» комбинаттың сеңтелгетудуг цегининң начальнигиниң оралакчызы В. С. Борисов кончуг эки камгалаан. Бүрүнеңиң квалификация комиссиязы даг-дугуу арыглаар фабриканың улуг регулировщиги В. А. Давыдовтуң база даг-дугуу комбинаттың транспорт цегининң нормировщиги Л. С. Лябинаның техникумга алган билиин эки деп онзалап демделеэн.

(Бистиң корр.).

УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ

Г. Д. ДЖАВАХИШВИЛИ,

Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы.

...овет улустарның тоогузунайгамчыктыг бәйырлалдар, ...ла үе-чадалар кайы хөй...ның аразындан 1922 чыл...декабрь айның үженнің ...бир онзагай черин эзлеп ...р. Советтерниң бирги Бү...зилел съездизинге Декла...ыны болгаш «Совет Со...истиг Республикаларның ...елиң тургузар дугайында ...оюн» хүлээп алган.

...ынчангаш ол хүн ССРЭ-ниң ...үстугланының — янзы-...нациялариың чаңгыс аай ...алистиг күрүне болуп эки ...-биле каттышканының ...болган.

Совет Социалистиг Рес...ликаларның тургустуганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның докгаалында айтып турары болза, ССРЭ-ниң тургустуганы бодунуң политиктиг үзүрдузазының болгаш социал-экономиктиг салдар чедиринишкининиң талазы-биле совет күрүнениң тоогузүнде шылгарангай черин эзлеп турар. Ол тоогулуг болуушкун —пролетаржы интернационализмниң идеяларының бүзүредиг тиилелгези, ленинчи национал политиканың үретүнелдиг боттанышкынындыр. ССРЭ-ниң тургустуганы болза, ниитилелди социалистиг ёзу-биле үндезилээн аде тургузарынга, бүгү совет республикаларының экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге, ажылчы чоннарның хөй националдыг күрүнезинин камгалал күчүзүн болгаш делегей тургустарын бижыглаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырган шиитпирлиг факторларының бирээзи болган. Хөй националдыг социалистиг күрүнени тургузарынга канчаар-даа аажок улуг ачы-хавыяа Владимир Ильич Ленинге хамаарыжыр.

Шынап-ла совет республикаларның найыралдыг өгбүлезинге бистиң чуртувустуң бүгү улустарының күчүлүг күш-ажылчы тура-соруу хайныгып үнген. Коммунизмче баар оруктап бурунгаарлап бар чоруур Грузин ССР-ниң ажылчы чоннарының быжыг болгаш бүзүредиг базымы оон тодаргай херечизи болур.

Аныяк совет республикайның баштайгы базынарындан эгелеп-ле Грузинның ажылчы чоннары революциянның улуг баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниң ада сагыш салышкыны-биле, бодунуң улуг акызы — оруе улустуң дузазыбиле улам сорук кирген. Үрелип-талалыышкын болгаш ашчуг-биле демиселдиң кадыгдошкун чылдарында москвачылар амгы үеде республиканың үлетпүрүнүң ийнги төвү болур Кутаиси хоорайга сукно фабриказының дериг-херекселин белек кылдыр бүрүнү-биле дамчыдып бергеннер. Ленинниң айтышкынын ёзугаар РСФСР-ниң чазаа бодунуң бюджединден алдын-биле 750 муң рубльди Земоавчалада республикада оң-не баштайгы гидроэлектростанциязының тудуушкунунга чарыгдаазын дээш советтиг Грузияга үндүрүп берген. Закавказьеде электрификацияның оң-не баштайгызынга турбиналарны Ленинградтың заводтары шалыпчы ёзубиле белеткеп бергеннер.

Ол электростанциязының соон дарый Батуминиң нефть ажылдап кылыр заводу ажыллалга кирген, Чиатурнуң марганец бассейниниң үрелип-бүзүлган ажыл-агыйын катап тургускан, янзы-бүрү демир эзиглирер Зестафон заводун, Киров аттыг станок заводун тудуп тургускан.

Дайын... ССРЭ-ниң бүгү ажы-дунҢа улустарының төлээлекчилери-биле кады Грузинның барык-ла 700 муң хире ооглар болгаш кыстары бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш эрес-маадырлыг демисешкеннер. Оларның барык-ла ден кезии Төрээн чурт дээш демиселге амы-тынындан маадырлыы-биле чарылганнар. 245 муң кижи ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннатканнар, 136 кижи Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты чедип алган.

Гитлержилер совет улустарның улуг өг-бүлезинин аразынга чарылдырыкчы чорукту кылып шыдаптар бис деп кордап турганнар. Оларның ындыг бодалы буурап дүшкен. Бүгү социалистиг нациялар Коммунистиг партияның кыйгырыы-биле Ада-чуртуун камгалалынга эртинмес күчүлүг шивээ кылдыр херимнелдир турупкан. Ада-чуртуун Улуг дайынынга төөгүлүг тиилелге социалистиг нимтилел болгаш күрүне тургузуунун артык күчүлүүн. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң улуг амыдыралчы күштүүн, тендиг-эвес быжын чайыннанчаабиле көргүскен.

Ада-чуртуун Улуг дайынын тиилелге-биле дооскаш, Совет Эвилелиниң улустары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бүгү күштү чуртуун экономиказын катап тургузарынче болгаш улам ында хөгжүдеринче моөңнээн. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдеринің дөртку беш чыл планын боттандырары дээш демиселче Грузияның ажылчы чоннары база изепкейлиг кирген. Ажылчын аңгының карак кызыл күш-ажылының ачызында республиканың үлетпүрүнүң ниити продукциязының хемчээли 1947 ыялда-ла дайын мурнундагы 1940 чылдың деңнелнн 12 хуудан ажыг катап, 1950 чылда — 56 хуу ашкан. Шөнчаарга 1971 чылда ол 8,8 катап көвүдээн. Дайын соолундагы бирги беш чылда-ла Руставинин металл болгаш Кутаисинин автомобиль заводтары дээш ышкаш индустрияның улуг күчүлүг будүрүлгелериниң түзүүшкүүн көлдүүнда доозулган, шайны, виноградты, чигир свеклазын, таапкыны болгаш ескедаа кодзо ажыл-агый продуктуларын будүрери дайын мурнундагы деңнелдеп ашкан.

Грузияның ажылчы чоннары фашистиг эжеледен хосталган районнарга акы-думаның дузаламчызын көргүскен. Олар Сталинградты, Харьковту, Новороссийскини болгаш оске-даа хоорайларны катап тургузарынга киришкеннер. Оон-биле чергелештир Москваның, Ленинградтың, Киевтиң, Уралдың заводтарынга, Донбасстың шахталарынга грузин ажылчыннар чүс-чүзү-биле өөренип, чаа будүрүлгечи иертежилдерни шиитгээлп ап турганнар. Бо бүгү бистин чуртувустуң улустарының акы-дүмна найыралының кайгамчыктыг илергейлээшкини болган.

Совет эрге-магырганың чылдарында республиканың улус ажыл-агыйының кол адыры үлетпүр апарган. Грузия чаа күчүлүг магистраль электро-

Чартык чылдыын күүсеткен

Улуг ажыл-агыйынга чүк сөөртүрүнүң чартык чыл планын № 2 автобудуруулегиниң чалаачызы Василий Николаевич Жуков 145 хуу күүсеткен. Чалаачы оруңче үнер мурнунда автомашиназын кичээнгейлиг хынап алыр. Ол үк будуруулеге 16 чылда ажылдап келген үезинде ырак, чоол черлерге ооң машиназы үреэп, графиктен азалдап көрбээн.

ЧУРУКТА: № 2 АТБ-ниң чалаачызы В. Н. Жуков дараазында оруңче үнериниң мурнунда машиназын хынап тур.

А. КРИВОНОШКИНИҢ фотозу.

Хөй уруглуг иелерни „Иениң алдары" орден-биле болгаш „Иениң медалы" медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уламчызы. Эгези № 174 «ПЫНДА»)

БИИ-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Зинаида Маадыевна Аңчы — Хүт суурда ог-бүле эмчи.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Самыт-оол Шөйзүрүновна Ооржак — Аржаан суурда ог-бүле эмчи.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тамара Николаевна Байкара — Чкаловка суурда ог-бүле эмчи.

Зоя Осиповна Васильева — Севи суурда ог-бүле эмчи.

Зинаида Григорьевна Кондрусева — Туран хоорайда ог-бүле эмчи.

Опейма Оголовна Толбаева — «Кызыл тараачым» колхозтуң колхозчузу.

Варвара Клементьевна Шахова — Шивилиг суурда ог-бүле эмчи.

Сыгыр-оол Тулушевна Шивит-оол — «Бок» совхозтуң ажылчыны.

Марья Чемьеновна Тюлюш — рабкооптуң «Бок» совхозта магазин садыгчызы.

Ошку-Саар Даржаевна Хертек — «Кызыл тараачым» колхозтуң колхозчузу.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дадар Кончуковна Дежикей — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Иргит Содаковна Долума — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Севилбаа Далай-Хооевна Таваа — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ыядыраа Бадыевна Доимут — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сайзана Николаевна Санчат — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Серемпаа Чайборовна Чодуу — районо ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Тамара Десижековна Артына — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Ячылбаа Доржуевна Бадыы — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Доржатмаа Тараачиевна Даажамба — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Назын-ооловна Монгуш — Берт-Даг ортумак школазының башкызы.

Назчы Конгевна Сагаан — Ак-Эрик сес чыл школазының ажылчыны.

Чызбакай Дөртеп-ооловна Хомушку — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Долума Сынырановна Чинчика — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Сайын Кончуковна Чамбрук — районуң харылзаа салбырының ажылчыны.

Опер Самдановна Шалык — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Фатеевна Бурганова — Самагалдай суурда ог-бүле эмчи.

(Уламчылыг).

ССРЭ-ниң Дээди судунуң ээлчеглиг пленуму

Чоокта чаа ССРЭ-ниң Дээди судунуң ээлчеглиг пленуму болуп арткен.

Ол пленум ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазы А. Ф. Горкинниң илеткелиң дыңнап, арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур эрнилерни күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Ынды багай салдарлыг болуушкуннарга удур демисеживинче үлегайган ССР Эвилелиниң бөлүүн аныңелдешкен республикаларының хоойлу-дурумнерин чайгылыш чок сагыырын, суд чорудулгаларының кижизидикчи салдарын бедидерин болгаш арагалаашкынга, чамдык хамаатыларның аморалыг үүлгедиишкиннеринге, оларның корум-чүрүмүн үрээринге идиг бөөр чылдагааннарны болгаш байдалдарны үзүткээр талазыбиле баш удур хемчеглерни ап чорударын аңаа хүлээп алынган докталдар судтарга дээдиргүп турар. Эзирик турган херек үүлгедирин ол дээш харысалганы үлам дартылыр аңаар дээрзин судтар кеземче херектерин көрүп турар үеде хоойлу ёзугаар барыңдаалап көөр ужурлуг.

Спирт суксуннарны хемнээл чок ижер кижилерниң хоралыг салдарындан аныяктарны камгалаарының чугулазынче, аңыга эзирик кээр, а ол ышкаш социалистиг нииттиг чүүлгелиг дүрүмнерин үрээр кижилерни бүрүү шаап көөр байдалды үүргүзары дээш күш-ажылгы коллективтерниң, бүдүрүлге болгаш албан черлериниң удурткучуларының ролюн, харысалганың бедидериниң эргежок чугулазынче судтарның кижизидикчи салдарын бедидерин

Тоолчургу чугаа апарган маадырлыг чорук

«Литературная газета» солунга В. Поволяевтиң чүүлү үнген. Чазактың түскай даалгазын чорааш өлген чекист Николай Успенскийниң маадырлыг чоруун мында бижээн. Ол төөгү хөй-хөй чылдар дургузунда сибирь суурларынга тоолчургу чугаа бооп тарап келген.

Маадырының өлген ол черинде ам делегейде эң улуг дээн ГЭС-териң биризи— Саян-Шушенск ГЭС-ан түттүмүн турар. Тудугжулар «алдын» саалдың тоогузунуң дугайында билип каан, Николай Успенскийниң адын эдилээр бригада кылдыр алдыр эрге дээш аразында чаржып эгелээнер. Ол хүндүлүг эргени Валерий Инатов удурткан бызаачы-бетонщиктер бир дутаарында чаалап алганнар.

Коргуш чок коммунистиг амыдыралының дугайында материалдарны «Огни Саяна» деп солуниуң ажылдакчызы Василий Балагуров элээн каш чылдарда чыып келген. Оон бижээн очеризин номчукчуларга бараалгаттыбыс.

Карабээнер-биле даалташтарга, оон даапкы Саян тайгазын уйгузуудан оттурбуманы, ынаар-даа ырак даглаже чаңгыланып чоруй барган. Енисей хемниң эриинге он шаа оолдар чыскаалып алган, ишкөзи чок турааннар. Ол шакта Сибирьниң күчүдүг хөмү болдуун планның агзының оожумнедыкаи-даа чүве ышкаш, ырзым-шыпшың апарган агын чыткан. Дөртөн ийи чыл мурнунда эдээ болган коргунчуг халапты база катап сактып келгеннер. Джойск ужарның кадыр чалым-хаяларыны куду алзы дүрүүнүг кылдыр хереп алган турааннар. Саян-Шушенск ГЭС-тиң комсомолчу-тудугжулары ат-сүрээ чүгле чоокта чаа билдиниң келген маадыр-чекиске соолгу буулады кылганнар...

1930 чылдың июнь айда Енисей хем дайын эгелээн. Айның ортаа үезинде мырыңай комсаалей бергеи: хем бодунуң саналынган ажа хөөреп эгелээн. Енисейден кижи чоруур, эрга чок — айыылдыг апарган. Ынчалзажок орук үзүлген, аргыжар эрга чок дээш Совет чурт биле Тыва Арат Республиканың аразында политиктиг болган садыг харылзааларны кошкадып болбас-ла болгай.

Дөрт чекист кижиге чазактың чүтүлө даалгазын бергеи. ССРЭ-ниң даштыкы садыынын улус комиссариады Кызылдан алдынныг чүктү болган дипломаттыг почтаны Минусинскиге тедиртип экээрин оларга дааскан.

Семиозерскиниң казайлы эргелээр черииң начальныгы Николай Николаевич Успенский, Минусинскиниң ая-мең камгалаар черииин ажылдакчызы Сухоруков болган оперативтиг ийи ажыдакчы (оларның ат фамилиязары амдыызында билдинмес) Енисейниң Улуг ужармга алдынны, дипломаттыг почтаның шарыын хүлээп алганнар. «Улуг-Хем» деп тыва пароход ол чүктү Улуг ужарга чедирер арганыг болган. Минусинскиден маңаа «Щетинкин» деп пароход үткүй көөр ужурлуг турган. Ынчалзажок хем сууның улгадып, үерлеэнинден «Щетинкин» маңаа каэп шыдаваан: ону сөөртүп чораан «Стрела» катер үреллеп, сугже дужун кире бергеи.

Улуг ужарда алдынны болган дипломаттыг почтаны үр саададып болбас ужурлуг турганнар. Ынчангаш каайлы эргелээр черииң начальныгы Николай Николаевич Успенский мөгүзүү тывылбаан. Джойск ужарга болган ол халап чоорту база үттүндүра бергеи. Ынчалзажок алдап чылдарда сибирь чогаалчы Сергей Сартаков «Доштуг шыгжамыр» деп роман бижээн. Халаптыг болуушкунну болган үнелиг ол чүктү үдеп чораан кижилериң ат-сымын хооруп чурттакчыларың үттүнканынга хомудавышпаан, ук романда «алдын» саалдың тоогузун тоолчургу чугаа хевирлиг кылдыр бижээн.

А 1960 чылда Саян-Шушенск ГЭС-тиң түдүшкүнүнга ырааккы Калининградтан чаңгыс келгеи. Успенскийниң уруу Тамара Николаевна Фаззетдинова (апшаанның фамилиязыбиле) - Большевик болган чекист, кызыгаар чоогунга каайлы эргелээр черииң начальныгы турган адазының 1930 чылда каңчап өлгениниң байдалын тодарадып бээрин гидротудугжулардан дилээн болган. «Огни Саяна» деп хөй тиражтыг солуниуң ажылдакчылары оон дилээн хандырып бергеи, а тогаалчы С. Сартаковтуң романында бижээн ол тоолчургу чугаазы коммунист кижиниң херек кырынга көргүскени, эрес-маадырлыг чоруу бооп ынчалдыр илереэн.

Николай Успенскийниң хөөру дөртен чыл болган тывылган. Маадырның доңчу намдары база билдинип келгеи.

Николай Николаевич Успенский 1898 чылда Кострома губерниязының Нерехт уездизиниң Михайловск суурунга ядыы ог-бүледен төрүттүнгеи. Ол беш харлыындан-на кадыг ажыл кылып эгелээн. Матростап-даа, баржаларга сүт кудар черге-даа ажылдап чорааи.

1918 чылда Кызыл Армияга эки тура-биле киргеш. Деникиниң болгаш Врангельдиң аг-шеринга чылча шаварынга киришкеи. 1919 чылда большевиктер партиязының кежигүнү апаргам.

Хамааты дайыны тонгеи соонда Николай Успенский Одессага болгаш Просвуровка Бүгү-эвилелдиң онза комиссиязының органнарынга, оон соонда ССРЭ-ниң даштыкы садыының Улус комиссариадының Кол казайлы эргелелиниг ажылдап турган. 1928 чылда ону Сибирьже ажылче чорудул. Семиозерскиниң казайлы эргелээр черииң начальныгынга төмүлээн. Ол анаа кедгеш, контрабандистер-биле эштеш чок демисеэкеи. Тыва Арат Республика-биле кожаалбаа харылзааларны хөгжүдериниң хөрөнге улуг садыышкынны киирген...

ССРЭ-ниң Кол казайлы эргелиниң архивинде И. Н. Успенскийге бижээн характеристика ам-даа бар. Ында мынча деп бижээн: «Чекист Николай Николаевич Успенский кызымак, шудургу болгаш үлегерлиг ажылдакчы чораан. Амытының хайыралавайн оон күүсеткеии ол дээлга дээрге тоң чүгүлө болгаш социаарадың болбас сорулга турган».

В. БАЛАГУРОВ.

Ындыг бижиктерлиг таблиналар Новосибирскиниң, Томскиниң, Красноярскиниң, Иркутскиниң болгаш Сибирьниң өске-даа үлетпүр хоорайларың долганган аргаларда хөй бар. Ол бижилеелериң ужуру: анда кижилер чүгле курлаг ыяштар узуткаар, хөрээниң үлдүредир азы ыяш тарын каар дээш баар дээш ол. Сибирьде ССРЭ-ниң арга-ыяш байлаанын 80 хуузу, делегейде ыяш курлавырының элээн хөй кезии бар.

Бодуңун чүртүүң келир үезин бодаш, социалистиг ипиттелел арга-ыяш камгалаарынга акша-хөреңги харамнаймайн турар. Тайгаларның ол үнелиг түүлүн чүгле камгалаарының эвес, харын база оны көөдедириниң стратегтиг планы тогааттынган. Чүгле Барымн Сибирьге 2000 чылга тедир үш миллион гектар чаа арганы тарып олуртур, а миллион гектар төлге—малгаттарны курлаткан турар.

* * *

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының арга-ыяш камгалаар Дүржүгга станциязын ядролуг физика, гидродинамика институттары, саналга төөү-биле кады турускаар.

Новосибирскиниң хадылыг арыг ишпизе оюун кежеп Академхоорайы чыскаалыпкан ыяштарлыг аллеялары арыг аргаары, чаргай - чытыг чечектер-биле кижиниң өөрүүр. Бажыының мырыңай чыыпдан мөөгүлериң эдилере чыып ап болур. Диңиңер асфальтыларга, бажың балконнарынга маңнажып чоруур, ыяжын хаактаар — шуут-ла ажыктеп тайгаже хаптар сен—

„КИЧЭЭНИНЕР: АРГА ДЫШТАНЫП ТУР!“

бо бүгү ында чаңчыл аварган.

Партияның район комитединг чогуур үезинде ыяш бүрүзүн камнаар деп кыйгырыңы тудугжуларга кылган. Ынчангаш күчүдүг бульдозерлер хадың, хады, шивилерни эптиң-биле ооюп эртип тургулаан. Тутунган бажыңнар хадың арыглар, чодураалар аразынга, ол ыяштар хевээр турда-ла, тутунган туразун дээш архитекторлар кызыдыын тургаи. Ол бүгү улуг кезиниде боттанган. Арыгларны черле кезер апаргам черлерге ыяш тарылгазын соонда чоруткулаан. Ам ында институттар бажыңнары, чуртталга бажыңнары ногаан ыяштар-биле бүргеттингеп.

Ол аразында торлаалар чидип, диглилер, кырзалар... ырап чоруглай бартан. Кижилер кылаштаарга кайдыг айык: көкпалар чаңының ыяштары, чадаңнары курганда-а турган. Чечектерлиг ой бактар улам эвээжеп келгеп. Ынчангаш станцияның ажылдакчылары бүгү чүүлүн ыяштарны, куштар уяларын, ацпар шөлөнгөриин ыяк дадылап алган. Кымыскаяк өө, диңиң уязы, дилги үүгүүр бүрүзүн түскай карталарга деңдеглеглеп алган. Микроклиматтың өскерлип турарын, ыяштарга хамаарыштыр чыыктары, хөрээниң байдалын ыяк хайгаараарын организастаан. Ол чүүлдерин кажы чыл иштинде кылганының түүнеанп сайгарып көргеш арга-ыяшты, оон бүгү үеүлгерин камгалаары дээш демисеэдиң эдээе боттуг арга-

кижиден мырыңай көрпээ аңаргаа. Диңиңер кижиниң хөлүүдэн чемнеп ап чаа туруар, куштар кыжын бажыңнар балконнарынга чемнеин бээр. Арыгдап аспаралаанарга: «Шимээргеевецер, мында куштар уялары бар!», хоорай транспортуның башкарыкчыларынга: «Кичээниңер, мында диңиңер бар!» дээш бижиктер бээнп көзүлгүдеп келгеи.

Эрте чаазын мындыг таварыла болган. Обь хемниң суг шыгжамырынга булаачытташ миттап чоргаан. Аажок шагырааи будаи эриктө үүгү чадаан, түте доорте ол болыглаигаан. Оон чаңыска чораан балыкчылар доштуг сугже халыгылай бергеи, ону үндүрүп кээп эмнеп каан... Ан оорлап өлүрелерии бүгүнүти көөр хөөнү чок апаргаи, оларны шыпкы кезедир: акшага торгаар, а оңза хоралакчыларны академхоорайдан үндүр шөлүттөр.

А анчы кижи канчаарыл? Бөө-түдүп алгаш, тайгазар кезиирии хорутпаваан, ынчалзадаа олар чүгле чогуур үезинде, түскай айыткан черииге поруурлар.

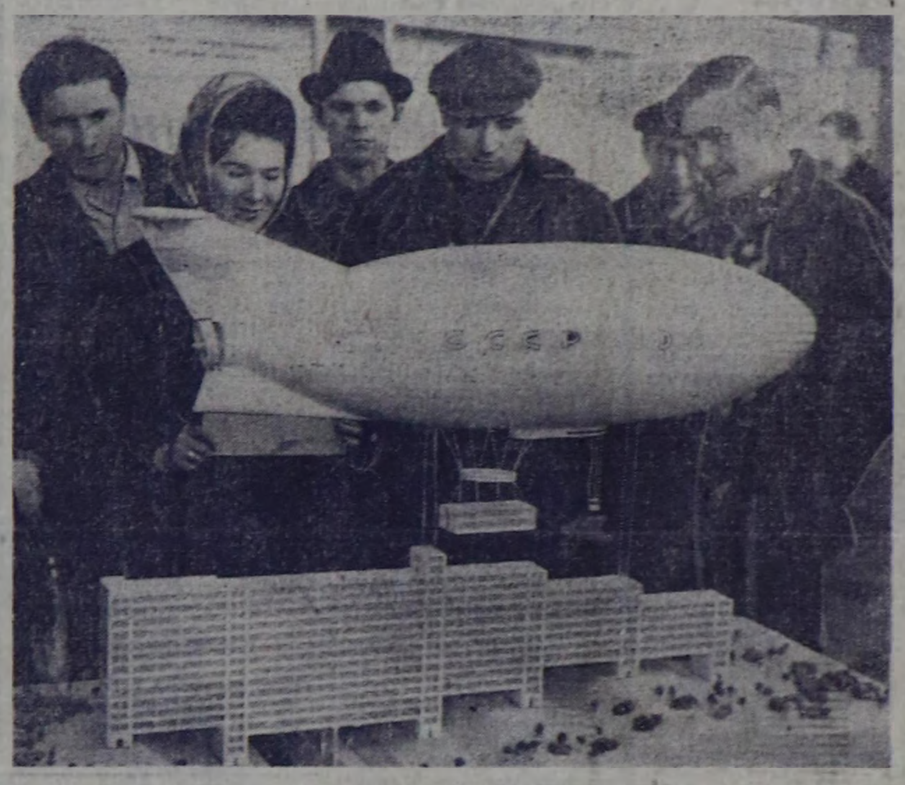
Бойдусту камнаар коорунге кижилерде — педагогика талаазы-биле база улуг айтырыг болдуп турар. Цитология болгаи генетика институдуиуң, Топ ботаника садыын, Арга камгалаарының дүржүлга станциязының эртем ажылдакчыларының үдуртулгазыбиле хөй-хөй школачылар аныяк натуралистер станциязында өөреиип тураалар. Байдал чүгле Новосибирскиниң Академхоорайында ыяжыт эвес. Чижээ, Новосибирскиниң хоогунда үлүг эвес Тогучин хоорайның школачылары бодгарының азарга ыяш камгалаар черии тургузуп алган. Тогучининиң ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларын школачыларга профессионалдыг чаңчылды сиңдирип—келир үеэниг арга-ыяш камгалакчыларын белеткеп турер.

Арга-ыяшче бүгү-ниитиниң кичээнгээни салырының чүгүлдээ хоорайларны чараачыларынга бичии эвес болгу дег. Ыраккы Чөөн чүктүг оң ыяжы сорт хары ыяштарын Барымн Сибирьде остуруп турары—чүгле каастала сорудазының салбайн турар. Пеш арга доорге делегейниң кезии аныяр каидыг-да черинде агнары арыг болур. Ынчангаш ону остуруп, Роза чечектериң сорттарын садоводтар чүгле кижилерни магадаадыр дээш өстүрүп турар чүве эвес-ле болгаи, ол—кадыкка эки.

Сибирьниң арга-ыяжы—чүртүүң байлаа болгаи чоргаараалы. Ыяшты ССРЭ-дең даштаар чоруун турар шеездилергеда көөр бис. Ону океан пароходтары-биле Иганжаке, Владивостокче үдуруп чорудуп турар. Арга-ыяш ижиниң амыдыралыга база солуттүмес чүүл болуур: ол болза агаарны арыгаап, кижилерге оорушкуүг чедирип, бодуңуң сартыын-да бээр. Арга-ыяш—ажыл-агыйга улуг теректит. Ынчангаш кижилер болза Сибирьниң ол маадыры кезээде күүлүг болзуп дээш бүгү үүлдериң кыпып турааш.

Валентина КРАСНОВА. (ПМА).

ДИРИЖАБЛЬ-БИЛЕ

Дуржулга болгаш үлегер төлевиэлиниң Киевте девискээр аайның эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары өске институттарның специалистер-биле кады хой каът чуртталга бажыңның төлөөнелии кылып турар. Ол бажыңны тударында чүк сөөртүр орук-даа, краннар-даа херек чок. Авторларның бодап турары-биле алырга, 4—5 квартирелиг бажың кезектерии түскай заводка тудуп тургускаш, оон соонда ону тудуг иолүүге дирижабль-биле экелгеси, эштеп тургулар ужуруг. УССР-ниң улуг ажыл-агыйының мурнакчы дуржулгазының делегезиниг ындыг арга-биле тудуг кылырының хевирии көргүүп турар.

ҮЗҮКТА: ындыг тудугиуң макелии көрүкчүлериң сонуургап турары.

А. ПОДДУБНЫЙНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ПАРИЖТЕ ЧАА МУЗЕЙ

Парижтиң кино-музейи ажыттынгандан бээр кап-ла хонук эрткеи. Ынчайза-даа ол болдуңуң оран-савазы —Шайо ордузунга безин сыпмастап турар.

Ол музейниң тургузарынга кол эгелекчи санаалды киирген энтузиаст Анри Ланглуа болуп турар. Ол болза 1934 чылда-ла үнүүт киноларга үлүр кыстырып турган үнү чок киноларны кинчаар камгалаарының дугайында бодап алган. Анри Ланглуа болгаи оон талалакчылары делегейниң кино үран чүүл талазыбиле кайгамчыктыг чүүлдерии чыып эгелээйнер. Олар делегей окрунында үнүп турган киноларны чарлаан чарлалдарны, фотоматериалдарны, киноаппараттарын, чурук кластагазының болгаи костюмнерии эскиэтерии чыып, камнып кадагалап турганнар.

Бо Шайо ордуңуң эжен кино үран чүүлүнүң соңуургакчыларынга ажыттынар бетинде, Анри Ланглуа болгаш оон дузалакчыларының мурнунга дыка хөй бергелер таварыжып турган.

Бирги делегеле делегейниң кино үран чүүлүүнүң 75 чыл иштинде тоогуүн чугаалап турар. Ынчалза-даа бо делгеле херек кырында музейниң тергүүлүгеэзиниң дугайында база чугаалап турар.

Бир-ле француз журналист бо музейни Али-баба дээр күн-биле дүмейлээн. Шыназа, моон залында дыка солуп чүүлдерни делгээн болгаи. Мында алышкылар Дромьердериң бир дугаар киноапаратыны болгаш ол киноларның чарлалдарын көрүп болур. Эң хөй черии француз кино үран чүүлүнүң талазы-биле материалдар алдэн.

Бичии залчыгашта Николай Черкасовтуң Иван Грозныйның ролюн ойнап турганын тыртыргап турукгарны делгээн. Ол кинофильмни Сергей Эйзенштейн үндүргеи. Ол-ла залда Дзига Вертовтуң Азиясадыр Довженконуң, Всеволод Пудовкиниң болгаш өске-даа совет мастерлериниң киноларының плакаттары бар.

Музейниң кластагазынга оон тургузукчулары дыка хөй чогаадыкчы, солуп чүүлдерни киирген. Ол музейни көргеи кижи дыка-ла сеткил ханар. Оон организакчылары кинематографияның өзүп олурар демократтыг, бурунаар дептилелиг кол бодалдарын, идеяларын көргүүп шыдааннар.

Ынчангаш, музейниң удуртукчулары оон экспонаттарын үргулуу таартып турарын планнаан. Ооң шырай, ында делегейниң кандыг-бир чурттарының кино үран чүүлүнге онза шинчилиг киноларны база көргүүп турар арааар. Ам, 1972 чылдың сентябрь-октябрь айларында совет кинофильмнериниң неделязын ползрудар деп шиитпирээл.

Париж.

(СЭТА).

СПУТНИК ХАЙГААРАП ТУР

1971 чылдың августа айда үндүргеи «Зол» деп кылымал спутниктиң дузазы-биле француз эртемденнер Антарктиканың районунда шинчеп чоруур улуг дошту (айсберг) хайгаарап турар. Ол улуг доштуң узуну 800 метр, калбаа 200 метр, көстүн чоруур кезиниң бедии 20 метр. А доштуң шуудуг бедии оон суг иштинде кезиин катай алыр болза, 90 метр чедип турар.

Ол-ла чылдың февраль 29-та француз эртемденнер айберзе дамчыдар аппаратты пургусканнар. Оон медээлерин «Зол» үргулуу хүлээп алган турар. Спутник черии долгандыр 100 минута иштинде үнгудар, а оон Чердең бедии 700-тен 1000 км болуп турар.

Улуг дош (айсберг) Росса Далайдан 700 км эрткеп. Ол доштуң шимчээшкинии эртемденнер кичээнгейлиг «хайгаарап турар. Олар «Золга» чаа онаалгаларны бээрин үтпайн турар. Ол онаалгаларның аразында — Гольфстримниң агымын өөренип коорун. Чердо шинчилел төөмүе эртем-шинчилел корабльдериндеп медээлерни чорударын. Индияда Муссон дээр хаттың шинчилээшкинии болгаш өөрүшкүүнүн (миграциязын) шинчилеп, оларның дугайында дүрүмнерин бөзин өөренип коорун кордуңуп турар.

Париж.

(СЭТА).

Р. Фишер хайымнажырын оралдашкан

РЕЛКЬЯВИК. (СЭТА-ның түүкий корр. А. Ермаков). Хөл шыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш маргылдааның чедиги салыын соңгаарлаткан соонда оюн катап эгелээн, бир хире шак үргулуу үзээн. Роберт Фишер 49 дугаар коште ийи артык ойлдут турган хирезинде-ле, ак ыяжны үргулуу шалаар ужурга таварышкан, түте доорте оон ескиир кижер болза, оюң кара ыяжы матка олурары чайлаш чок апаргам.

Чедиги салыны соңгаарладырда талаларның турушталары мындыг турган: ак тала (Борис Спасский) — ыяж g2, терге d3, терге e2, аът e8, ооллар a4, f4, h3; кара тала (Роберт Фишер) — ыяж g6, терге e7, терге b8, аът c4, ооллар a6, f7, g4, h5.

Делегей чемпионоу 41-ги кошту 54-че кылганы оюнду улампчылап эгелээнде илереэн. Демисел мынчаар үргулуулээн: 41. b4 (биижиттинген турган кезии) f6, 42. терге e6 терге e2 ша, 43. ыяж g1 ыяж f5, 44. аът g7 ша, ыяж 14-тү читтеп. 45. терге d4 ша, ыяж g3, 46. аът f5 ша, ыяж f2, 47. терге e6—e4, ...терге c1 ша, 48. ыяж h2 терге c2, ша, 49. ыяж g1. Хаймынашкан. Бо үдаада Фишер хайымнажырын орадлажыр дээш үргулуу шалааш олурупкан. Ынчангаш сан 4:3 болуп. Фишер мүрнап турар.

«телевидение»

ИЮЛЬ 28-ТЕ

МОСКВАДАН

15.00—Дамчыдыгалар программазы. 15.05—Школачыларга. «Школачыларның Бүгү-эвилел спартакиадазында». Киевтен дамчыдылга. (Бижидилге). 15.25— «Чаңгыс аай ас-бүледе». ССРЭ-ниң 50 чылынга. 16.25 — 16.35—Чапсар. 16.35 — «Кылыш болгаш роза». Уран-чечен фильм. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.30—Оңнуг телекөргүзүг. «Маан көк ортузууң». Телефильм-шин.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер. 20.20—«КСЭ». (Вектин чажыды). Телефильм. 20.45—«Улусчу контроль». Дамчыдылга. 21.15—Телемедээлер. 21.35—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.30—Оңнуг телекөргүзүг. «Эстрада допчулады». 22.30—«Үе». Информастыг программа. 23.00—00.45 — Футболга ССРЭ-ниң күбогу. Чартык финал. «Карпаттар» (Львов)—«Спартак». (Москва). Львовтан дамчыдылга.

агаар

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар хүн болаур, диңмирээр. Хаттың дүгени секундада 5—10 метр. Агаарның температуразы 21—26 градус чылыг.

Кызылга шоолуг чагбас, агаарның температуразы 24—26 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Руль туткан төлгелекчи» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бодуң дутайың меңээ чугаалап берем» 15, 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер ортузуу» 9, 11, 13, «Музыканың үиери» (1-ги, 2-ги кезектери) 15, 18, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мапа-ла, харын» 15, 16.10, «Бодуң дутайың меңээ чугаалап берем» 17, 20.21 шактарда.

УЖУРУ ГЫВЫЛБАСТААН

1972 чылдың эгезинде Чадаана хоорайның электростанциязы үрелип, энергия бербестей берген турда, хоорайның столоваялары, ясилери ажылдаавайн, берге байдалга турда. Чадаапланың ыяш ажылагый черииң болук ажылчыныарын (26 кижи) түр подстанция тудуунче эвилелдээн турган. Районнуң удуртур ажылдакчылары хоорайда берге байдалды ажылчыныарга тайылбырлап, подстанция тудуунче хөй акша-хөреңгини шилчиткен, ол акша-биле силериниң кылган ажылынарыны наряд ёзугаар төлеп бээр деп турган. Ажылчыпнар чүү боор, хоорайда тургустунган берге байдалды билгеш, ажыл шагы-даа, дыштанып хүннерда барымдаалавайн, 14 хонук дургузунда ажылдаап, подстанцияны шалыпкыя ажыглалга киирип, хоорайны Назаров ГРЭС-тиң энергизязыбиле хандырган.

Түүнелинде чүү болгавыл дээрге, лесхозтуң болук ажылчыныарынга көпеек-даа төлевейн туруп берген. Ооң ужуру болза, лесхоз ажылчыныарының кылган ажылы дээш, 400 ажыг рубльге наряд хаггин. Ол акшаны наряд ёзугаар сентелге-тудуг эргелели (начальныгы эш Кравченко) төлээр ужурлуг турган. А Кравченко ук акшаны ажылчыныарга төлеп бербейн, лесхозче шилчиткен. Лесхозтуң администрация чери, «бис төлеп бериптеривиске шалың фондуунда артык чарыгдал үнер, бис төлевес бис» дээш, ойталаан, а сентелге-тудуг эргелели база-ла ынчаар ойталап каапкан. Ынчангаш 26 ажылчыныың ажылдап каанын ниитиэн-биле 400 ажыг рубльди сентелге-тудуг эргелели. Чадаапланың ыяш ажыл-агый черии бот-боттарының аразында чугжуп туруп берген. Ол дугаймда Чөөн-Хемчик районнуң улуг судунга баарывыска, ол ийи организацияның ойталап турар дугайында хөл үжүү эккелиңер дээр, лесхоз, сентелге-тудуг эргелели кайнып-даа хөл үжүү бербестээн.

Ынчангаш, Мерген Мергенович, бисте дуза көргүзеэри-биле бо чагаавы ажылчын өөрүмүнүн даласкынын ёзугаар бижидим..

Х. БОРБАК-ООЛ.

Автобус келбестээн

Хүндүлүг, Мерген Мергенович.

Бистин Бим-Хем районнуң алаэн ырак сууру Тарлагче автобус чорбастаандан бээр үш ай чедип турар. Найысылал Кызыл-биле, Туран-биле аргыжары бергелээн. Эң ылангыя чер-черден аргышкан чон Аржаан суурдан Тарлагга чедир буттарын хаварты кылаштажып алган келир чоруктар үргулүүлеп турар. Автобус келбестээн чылдагаанын айтырарга, «орук чок» деп каар-дыр.

Бир эвес орук чок чүве болза, өске аар-даа, чиик-даа маршиналар канчап чоруп турарый? Черле, бир эвес автобус чорууру берге хире болза, ол орукту септеп кылба. «Чиик» совхолтуң директору эш Василий Петрович Новиковтан база көлээ Совет даргазы эш Оюн Серенович Доржудан моон үжүрүп айтырып, моон бир хемчээн ап, чонга улуг дузаны чедирип көөрүп дилеэе черле түү ирги? Бо амыдыралчы айтырыгның үжүрүн тып көөрүп Мерген-Мергеновичиден дилеп, идеген-даа тур бис.

А. САНЧАЙ.

Садып алыкчыларга

Июль 29-та Кызыл садыг «Саяна» универмагтың чанынга чиигетмен өртектиг барааннар базаарын эрттирер.

Базаарга даараныяга кылыгларын: эр улус кедер чувурверии, сорочкаларны, кышкы болгаш нуску, часны пальтоларны, хөрээмен улустуң чиик платьелерин, халаттарны, бичии уругларга платьелерии болгаш халаттарны, бичии оолдар кедер хөвең-саазын постен даараан костюмнерни, школачыларга дуктен кылган материал-биле даараан костюмнерни садар. Улуг улус болгаш уруглар кедер идиитерни калбан ассортиментилии-биле шилип ап болур.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Генакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, парогийди амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, кедер ажылагый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информацияа база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефончя долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00840

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдезилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1992 ЧЫЛ. ИЮЛЬ 29 СУББОТА № 177 (8944). Өртээ 2 нче

Бөгүнгү номерде

● Республикада сиген ажаап алышкынынга кадзенин болгаш хоорайның ажыл-ишчилериниң киржилгезиниң дугайында материалдарны бирги арында парлаан.

● Иймги болгаш үшкү арыннарны чыл бүрүде социалистиг чарыштыг ажылдап турар Таңды болгаш Каа-Хем районнарга тураскааткан.

● А дөрткү арындан хоочун коммунист Джеминэ Полтаеваның сактыышкынын, даштыкыдан медээлерин номчуп болур силер.

«Луганский» совхоз — Омск областың эң улуг ажыл-агыйы. Ында хары угда 30 муң ажыг хаваның семиртип турар. 18 муң гектар тарылга шолу соолгу үш чыл дүргузунда ол хире хой малды чем-биле долдур хандырып келген. 1971 чылда хаваа эъди сатканындан арыг оруулга 3 миллион 360 муң рубль болган. Совхозта хой тудуг ажылдары база чорун турар: чүгле бо чылын безин кайызынга-даа 115—115 ог-бүле чурттаар ийи беш кават бажыңнарны ажыглалга киирген, тараа хүзээн алыр шаңны калбарткан, тараа кургадыр чер, суг дамчыдар хоолай тудуу база кылдыкыл турар.

Амгы үеде совхозтуң көктуг-шыктыг шолдеринде сиген кеаилдеан кидин-тудук. Люцернаны база ажаап ап турар. Чаңгыс-ла чай дүргузунда ында 380 гектардан ийи удаа кезилдеки кылып, гектардан-на 12 тонна чедир погаан масса кылыр люцернаны ажаап ап турар. Ол совхозта витаминниг сиген далганы белеткээр ийи агрегат ажылдап турар.

ЧУРУКТА: совхозтуң трактор септээр мастерскаязының монтажчы-слесарьлары механизаставттынган шаң кылып турлар.

Г. НАДЕЖДИННИҢ болгаш Ю. ДЬЯКОНОВТУҢ фотолу. (СЭТА-ның фотохроникаазы).

Юбилейлиг чарышты улам күштелдирер

Бөгүн «Шын» бодунуң иштики арыннарын чаржып турар ийи район — Каа-Хем биле Таңды районнарга турасказаткан. Экономика талазы-биле республикада эң улуг, тараалаң болгаш сайзыраңгай мал ажылдыг бо ийи районнуң ажылчы чоннары тоску беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү чуртта малбарган социалистиг чарышка киришпишаан, боттарынга алган социалистиг бедиткен хүзээлгелерин эрестиг күүседил, ажыл-агый культура тургузуушкунунда чедиишкиннери-биле Ленин орденниг Совет Тываның өске районнарынга үлегер-чижек болуп, оларны күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелерже улам сорун киирип турарлар.

Бо ийи районнуң ажыл-ишчилериниң ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга уткуштур алган хүзээлгелерин кайы хире чедиишкинниг боттандырып турарын база оларның ажылының чамдык дуржулгаларын бөгүнгү солунуң ийиги, үшкү арыннарында парлаттынган материалдардан, чурагай, деңнелгелерден көрүп болур. Кайы-даа районнуң ажылында кол күүл болза, кодээ ажыл-агый продуктуларын будүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг онаалгаларын шыракта ажыр күүсетпеннер. Малдың продуктулуг чоруун бедидериниң талазы-биле хоймулар эки көргүзүглериг болган. Чижээлээрге, эрткен чылдың ол үезинге бодаарга, бо чылдың бирги чартыында бир хөйга онааштыр кыраан дүк 18 хуу нөвүдээн.

Күрүне планын болгаш боттарынга алган бедиткен социалистиг хүзээлгелерин доктаамал ажыр күүседип турар үстүнде адаанывыс районнар ышкаш мурнакчы ажыл-агыйларны, коллективтерни он-оңу-биле адап болур бис. Ынчалзажок мурнакчылариың чедишкиннери бистиң ажыл-агыйывыстың чамдык талаларында бар четпестерни канчап-даа дуглап болбас умурлуг. Социалистиг чарышты калбартпайн, мурнакчы дуржулганы нептеретпейн, күш-ажылды эки организаставайн турарындан чамдык черлер чүгле алган хүзээлгелерин эвес, харын күрүнениң доктаадып берген планын күүсетпейн турарлар. Оон түрүк продукция будүрериниң хемчээлин эрткен чылдың баштайгы чартыында турганындан кудулатнан коллективтер база бар.

Республиканың үлетпүр будүрүлгелериниден 14 коллектив чартык чыл планын күүсетпээн, оон уламындан 149 муң рубльдиң янзы-бүрү продукциязы чедир кылдынмаан. Хомудап турар Чадаананың саржат, Кызылдың хлеб заводтары, Кызылдың пиво заводу, балын заводу, Туранның ыяш ажылагый чери дээш ышкаш коллективтер чоннуң калбак хереглеининиң барааннарын будүрерин зябекшидер хүзээлгелиглер. Республиканың саанчыларының болгаш инек кадарчылары бир инекке онааштыр сүт саалдазын эрткен 6 айда 2 хуу кудулатнаннар. Чартык чылда 14 будүрүлге күш-ажылдың будүрүчүлүүн эрткен чылдыындан кудулатнан. Оларга Кызылдың, Хову-Аксының хлеб заводтары, Балгазының, Кызылзың ыяш ажыл-агый черлери, сайгарылга баазазы, Тес-Хемде «Сельхозтехника» каттымыышының болгаш өскелер-даа хамаарлыр.

Бо коллективтерниң кайызы-даа чыл эгезинде социалистиг хүзээлгелерни ап тура, күрүне планын бүгү көргүзүглер талазы-биле ажыр күүседириниң өруктарын ажылдап кылган турган. Үк будүрүлгелерде партия, комсомол, профэвилея организациялары администрация чердери-биле алдынган хүзээлгелериниң күүселдезин хандырар дээш тодаргай хемчегелерни албаанындан, ажылчыннарның чогаадыкчы инициативазын кедүрбээнинден, социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды организастаарын тоомча чок көргенинден ол хүзээлгелер күүсеттинмээн.

Социалистиг хүзээлгелерни чогаадып, хүзээп алыры улуг херектиң чүгле эгези. Оларның күүселдезин хандырар хемчегелерни организастаары, оларның канчаар боттанып турарын доктаамал контрольдаары коллектив удуртунчуларының,ында парторганизацияларның дорт хүзээлгези болур. Юбилейниң байырлалынга чедир хөй эвес үе артнан. Ажыл-агый, коллектив, будүрүлге участогу бүрүзү бодунуң ажылчорудулгазын ханызы-биле аналиэтеп көргеш, ол төөгүлүг байырлалга белек кылдыр алган хүзээлгелериниң күүсеттинген турарын ыяап-ла чедип алыр умурлуг.

Сиген белеткели—бүгү-ниитиниң херээ

КЫЗЫЛЧЫЛАРНЫҢ ЧААГАЙ ЧАҢЧЫЛЫ

ОЛАР СУББОТНИКЧЕ АЪТТАНГАН

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузары дээш кодзенин ажыл-ишчилериниң чүткүлдүг демисели калбарган бо хүннерде хоорайларның чурттакчылары, албан, организация болгаш будүрүлге коллективтериниң дээштиг дузазының дугайында топ областтардан, улуг хоорайлардан өөрүнчүг медээлер кээп турар. «Хоорай — кодзеге!» деп кыйгырыг-биле нептерел турар ындыг субботниктер бистиң республикада база чаңчыл болу берген.

Июль 27-де партияның Кызыл хоорқому албан, организация, будүрүлге черлериниң удуртукчуларының кодзе ажыл-ишчилерге мал чеми белеткээринге шеф дузазының талазы-биле чөвүлел хуралды эрттирип, түс-түс коллективтерге тодаргай онаалдаларны берген. Ынчалгаш бөгүнден эгелеп кызылчылар колхозтарга болгаш совхозтарга дуза чедирери-биле аъттанган.

Республиканың ажыл-агыйларынга мал чеми белеткежир субботникке найысылалдың шефчилериниң киржилгезин чугаалап бээрин Кызыл хоорқүүскомунуң кодзе ажыл-агый эргелединиң начальниги Д. С. Март-оолдан бистиң корреспондентивис дилээн.

• • •

Сиген кезип, болдуреринге, ону пресстаарынге, будук-бүрү белеткежип колхозтар, совхозтарже чүгле бо дыштанып хүннерде безин 855 хире кызылчылар киржир. Оларның улуг нүрүүзү бөгүн аъттанган. Чамдык коллективтер харын-даа боттарының шефчилерин дүүн безин чоруткулаан. Ындыгларга «Сукпак» совхозтуң сиенчилеринге дузалажыры-биле иштики херектер ажылдакчыларындан дүүш үезинде аъттанган базала 25 хире шефчини алап болур. Олар орта бөргаш прессттеттинген сигенперни чүдүрүп, сараатгаарлар. Оларга бөгүн радио болгаш телевидение комитединиң 30 хире киижи немежи берген. Ийи хондур ажылдаар соруглга-биле база-ла дүүн харыллаа эргелединиң 50 ажыг ажылдакчызы чорупкан. Олар «Межегей» совхозтуң сиген шолдеринге барып ажылдаар.

Хоорай чоогунда «Кара-Хаак», «Бөк-Тей» совхозтарже бөгүн 250 ажыг киижилиг хөй болүк организациялар чорупканнар. Иштикий херектер министерствозунуң болүк ажылдакчылары «Саян» совхозче, автосцентлеге заводунуң 30 киижи «Кызыл тараачы» колхозтуң Эөрбекче, «Хадын» колхозтуң ажыл-ишчилеринге дузалажыры-биле Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң 70, Кодзе ажыл-агый дүржүлгэ станциязынче — Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң 30, «Элегесче» — № 62 КМК-ның 35, «Тиилелге» совхозче — Тываның геология экспедициязыңдан 20 киижи бөгүн чорупкан.

Ол ышкаш «Революциянып чалбыыжы» колхозче, «Бурунгаар», «Бүрен», «Кызыл гүк» совхозтарже, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозче Культура министерствозундан, «Тыва кодза түдүг» трезинден, № 1 оруг-тудуг аргелелинден, Калык камгалал министерствозундан, № 1 АТБ-ден шупту 170 ажыг киижи шефтеп чеже бергилеен.

Бо чылгы баштайгы массалыг субботник мынчаар эгелеп турарын эш Март-оол чугаалаан, оон ынай будүрүлгелер, албан, организация черлерин ажыд-агыйларның киирип келген дилеглерин ёзугаар узун хуусаалыг, 5—6 киижи составтыг шефчилерни база чорудуп турарын немеп каан.

Эът, сүт—элбек чемде

Бо эгеде состериң утказы шынап-ла хаяы. Элбек чем—эът-даа, сүт-даа ол-дур. Бистиң «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери ону барымдаалаан, агаар-бойдузу допкун, хары улуг, кыжы берге болур Тожуга малдың элбек чемия белеткен алырыгга чыл бүрүдө онза кичээнгейин салып турар. Ооц тодаргай херечизи болза, совхозтуң дириппия чери, партия, профэвилея, комсомол организациялары эрткен чылып мал чеми белеткээринин кампаниязын эки организастаанының түңнелинде республиканың ажыл-агыйларының социалистиг чарышка эки көргүзүү дээш. СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң ымпелиг акыа шаңнала-биле кады чаалап алганы болур.

Бо чылын совхоз сиген белеткелиге эрткен чылдан барык неделя эрте киргешиңден база сигенин салгынындын кургадыр дешилгелиг арганы калбаа-биле ажыглап эгелээнинден чаъс-бораң турар-даа, бо хүннерге чедир совхоз эрткен чылдың ол үезинде турганындан 167 тонна хөй сигенни, 707 тонна хөй сиген силозун белеткээн болгаш ам хөлүмак тараа силозун салып эгелей берген.

Совхозтуң шупту 14 бригадазында 355 киижи, 122 ажыл ээды, 15 трактор, 132 хөл кадыры кирип турар. Ам бисте 3040 центнер сигенни, 1548 тонна силосту, 8 тонна будукбүрүнү белеткээн. Оон ыштинде Хөлүт-Мөөге Чамыян Күнзенге удуртканы бригада белеткээр планын 25 хуу күүсеткен, шилчир тукту, акпа шаңналып, Чумуртугда Уялаң Айыр-Сайзаага удуртканы бригада сигеп планын 10 хуу, силос планын 126 хуу күүсеткеш, ыңгы чернн золеп, шилчир ымпелдп акпа шаңнала-биле кады алган.

Бо чылын совхоз сиген белеткелиниң

ССРЭ-НИҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ УТКУШТУР СОЦИАЛИСТИГ

Каа-Хем

РАЙОННУҢ КОЛ-КОЛ КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

● 1972 чылда Каа-Хем район күрүнеге 18 муң 360 центнер эътти, 20 муң 900 центнер сүттү болгаш 1510 центнер дүктү садар планныг.

● Район бирги чартык чылда күрүнеге 8 муң 487 центнер (план 7 муң 020 центнер) эътти, 14 муң 628 центнер (план 12 муң 080 центнер) сүттү, 793 центнер (план 495 центнер) дүктү саткан.

● Чартык чылда саар бир инектен 868 кг. сүттү алган.

● Күрүнеге дужааган 1 бода малдың дириг денизи 347 кг., шээр малдың — 28 кг., хаванның — 109 кг. болган.

Төлептиг ужуражыр

ЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоолгулуг интиирлерин амыдыралга боттандырбыган, ССРЭ-ниң түргүстүгаанының 50 ыл оюн күш-ажылчы чаа-чаа чедиктиилер-биле үттуур дээш Каа-Хемниң хоттарының, колхоотарының амылчыларын бо чылдың башкайгы чартык ында багай эвес ажылдаанчар. Ранитнаи-биле күрүнеге эът дужаар ның 121 хуу, сүттүүн — 121 хуу, дүн—161 хуу күүсеткен. Ол чедин алган ишкинивис дээш СЭКП обкомунуң тиң республикамның Министерлер Чөвүнниң болгаш облпрофсоюлдар човуниң шилчин чоруур Кызыл тугу-биацнаттывыс.

о бедик шаанал районнуң ажылчилерин күш-ажыдче улам-на хей-эът ргеп.

лган социалистиг хүлээлгелерин күүдар тазазы-биле эртиен чартык чылда рунгаар» совхозтуң болгаш «Тилелге» хозтуң ишчилери, а бүдүүлгелерден 1104 орук участогу ажы күүсединиң база үүделгин болуур. Бистиң виыстың Төп Комитединг чаазак чурттуң орук лерин хөгжүдеривче амал кичээнгейин салыр ри болгаш салыы-даа ту-

ФСР-ниң Дээди Совединчоокта чаа болуп эртиен чыжының үшкү сесмига «РСФСР-де автомооруктарын тударын болажыгларын экижилер ы-биле хемчеглер дутаа айтырыгны чугаалаштаварымга эвес. Ук ндан орук тудуун болган лалын экижилер — ың чуртувустуң экономиин хөгжүдериниң эң чунегелдеп болур деп ептээн.

Р Эвилелиниң түргүсгаанының 50 чыл юбиилге төлептиг ужуражыр калбарган социалистиг ышка киришкиннер. Каже № 1104 орук участогуколлективи бодунга азбедиткен социалистиг лгелерин эки күүседип р.

чылдың бирги чартыбүдүүргүге планын ноозна область ужур-дүзаалыг тарын тударының болсептээриниң тазазы-биле хуу, а түс чер ужур-дүоруктар тазазы-биле куу күүсеткеш, республичүгээр ажылдыг коллеерниң саннга киргеш. ыгын күш-ажылдың бүдүүлүүн бедидер тазазының аланның онаалданың күүсеттиниң турарын ыгжаан оорүүчүг. Чарчылдың дургузукка даш турар бир кижиге штыр 1710 рубльдиң ажылыг тургаш, 1916 муң ылдың продукциязын бүрин черде эки. Материалын, чиг-этпиг камнаглаары

Сиген кезилдезиниң болгаш дүжүт ажаан алышкынынга белеткелдиң хайынмыкиннинг бо хүнеринде бедик сагыыга-чуруум, күш-ажылдың эки организоставшкыны кажангызындан артык пегеттиивер. Чер-черде партия, комсомол, хей-иинти организациялары харыылап турар учетогу дээш кижи бүрүзүнден пеголдиин бедидип, четпеестерге удур демиселди күштелдирер херек.

Районнуң ажыл-агыйын, ылаңгыя ködза ажыл-агый бүдүрүлгезин моон ыңай улам хөгжүдүп болурунуң арга, курлавырларыбар бар дээрээн мурнакчы ажыл-агыйларның болгаи кижилериниң дуржулгазы көргүзүп турар.

Ол курлавырларның ан-даа четпес ажыглаттынын туралын демделгээр хөрек. Чамдык ажыл-агыйлар чер ажыглалын экижидер талазы-биле четпес ажылдан, машина-трактор парыгын долузу-биле ажыглавайн, агротехниканың, зооветеринариянын чурумнарын сагывайн турардар. Сүттаттыг чөлдерии, организтиг болгаш минералдыг чемиичидилгелерии чедир ажыглавайн турар бис.

Ооң удамнындан бойдус, хөрөүн байдалы домейлешкек, кожа турар ажыл-агыйларда бүдүрүлге көргүзүглериниң талазы-биле ылгалдарның бары тавармыга эвес. Эрткен чартык чылдың түңнелдери-биле алырга, бир инекке онаалтыр «Бүреп» совхоз 1026 кг, «Октябрь 30 чылы» колхоз 844 кг. сүттү алган. «Ленинчи орук» колхозта ол көргүзүг түгле 681 кг болп турар. Малдың продуктулуг чоруун бедидер, сүт бүдүрерин ковудедир дээш ук ажылагыйларның удуртукчуларының, түскай ортеминиглериниң, партия организацияларының канчаар ажылдан турары үстүнде чижектен илден-дир. Өске-даа продуктуларны бүдүрүп турарында бо хевирииг ылгалдар ажыл-агыйларда бар. Иитпиин ерга, курлавырларны ажыглап, түе-түе коллективтериниң аразында социалистиг чарыштыг калбартып, мурнакчы дуржулганы иептередип турган, ажыл-агыйда четпес чорукту узуткаар дээш дээштиг хемчегдерии ажыл-агыйларда партия организацияларының алыр ужурлуг.

СЭКП райкому амгы үеде бодунуң ажыл-чорудулгазын улуг ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турар коммунистериниң ролюн, харыысалгазын күштелдиреринче, партгруппаларының дайынчы чоруун бедиреринче угландырып турар. Бо ажыл болза удавас болуур партия документтерии солуурунга белеткелбиле холбаштыр онза ужур-дүзалыг болуп турар.

Тоску беш чыл-планның ёзугаар районга тарап, эът, сүт, дүн бүдүрерии алзоп ковудедирии көрдүнгеп. ССРЭ-ниң түргүстүгаанының 50 чыл юбилейинге чедимшкиннинг ужуражыр дээш калбарган чарыштың ачызында ол соругланы күүседип болурунга районуң ажыл-ишчилери долу бүзүрелдиглер.

Н. ФЕДОРОВ,
СЭКП райкомуның бирги секретары.

Чер — бистиң байлаавыс

ОРУЛГАЛЫГ АДЫР

Бистиң колхозувус сөөлгү каш чылдарда доктаамал орулгалыг ажылдап келгеи. Чижээлээрге, 1970 чылда шиитии-биле 873,3 муң рубль, 1971 чылда 887 муң ажыг рубльдиң орулгазын алган. Ол орулганың хөй кевип чер ажылыктан кирип турар.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиин хөгжүдери чүүң-даа мурвунда чер ажылын кайы хире сайзыраткаиывыстан дорт хамаарылгалыг деп чүвени бистер, тараажылар, эки билир бис. Тараа болгаш сиген шөддериниң дүжүдү эки болуур болза, күрүнеге чүгле хой тараа эвес, хой эът, дук, сүт дужаттынар. Чер ажылын хөгжүдүп, черии хумагалыг ажыглаар болза, иитпиниң малынга бижыг чем-суур тургустунар.

Сөөлгү каш чылдарда агаарбойдустуң байдалы чер ажылынга таарымча чок болуп, үргүлчү ыандап турган болгай. Шынчалыжок тараа шөддерии агротехниканың негелделерии ёзугаар чогуур хуусаалларында ажылдап кылып, органиктиг болгаш минералдыг чемиичидилгелерии ажыглап турган чылдың-ва бир гектар чердеа 10 центнер дүжүттүг ап келдивис. Тарааның иитпи чылдагын чыл ыандыг-даа болза, 60—65 муң центнерден кудулаттайын келгенивистеи күрүнеге тараа дужаарының талазы-биле планны, бедиткеи хүлээлгелерии ажыр күүседип, иитпиниң малынга четчир санныг концентраттыг чемнериниң күрлавырын тургузуп ап келген бис.

Колхоз бүдүрүлгезиниң өске адырларын хөгжүдериие чер ажылының кайы хире улуг рольдуг болуп турарын дараазында чижектеи тодаргай көруп болуур. Колхоз чылдың-на хөй баш хаванны азырап, ооң эвээш эвес эътти ап турар. Хаванның кол чемтараа, картофель болгай. Ол чемнерии чылдың-на четчир хемчээлдиг кылдыр белеткеп ап тургаш, азыралда хаванпарның баш санын эвээжетпейн турар.

1970 чылда 476 баш, 1971 чылда 600 баш хавапны азырап тургаш, олардан 394 — 443 центнер эки шыпарлыг эътти алган. Бирги чартык чылда 363 центнер инек ъдын, 227 центнер хой ъдын, 208 центнер хаван ъдын бүдүргеп. Моон алган көөрге, күрүнеге дужаап турар бүгү ътгиң барык 30 хуузу хаван ъдын болуп турар. Ол чорук бода болгаш шээр малдың баш санын өстүрериие кончут ажыктыг. Амгы үеде колхозта 404 баш хаван бар. Чыл тончүзүнге чедир барык 300 центнер хаван ъдын күрүнеге дужаары көрдүнгеп.

Бистиң кол байлаавыс болур черии ээ харыысалгалыг ажыглаар болза, ооң кайы хире ажык бээри үстүнде чижектеи илдеи-дир.

Бистиң колхозувуска болгаш «Тилелге» колхозка Россий Федерациязындан бедик культуралыг чер ажылдыг ажыл-агыйлар деп атты тывыскан. Ол бедик атты чедип алыры чиик эвес. Ындыг ажыл-агыйларның чер ажылы шынаи-да бедик культуралыг болуур болгай. Тараа болгаш сиген шөддерии агротехниканың бүгү негелделерии ёзугаар ажылдап кылыры, дужүттүр үрезин материалдарын өстүрүп алыры, бок үүштер-биле демисел, тарылга элчештирилгезиин шиитпдири, ииаы-бүрү чемшчидилгелерии хөрөүнүң шынарын барымдаалап ажыглаары дээш ооң-даа өске айтырыглар чер ажылының бедик культурazынга хамаарыжыр.

Боттарывыстың механизаторларывыстың, машина-техникавыстың четчир шаан барымдаалап тургаш, быжыттынган черивисти эки ажыглаар дээш кызыи ажылдап турар бис.

Колхозтуң чер ажылынга ийи бригадады быжыглаан. Бир бригада мал чемн культураларны тарып, сиген, савацны белеткеп турар. А бистиң бригадавыс колдуунда тараа культуралары өстүрер. Тараа шөлүүң иитпи хемчээли улуг эвес, 7 муң 200 гектар ажыл турар. Тарылга элчештирилгезиниң чурумуи ёзугаар ол шөлдүң 1500—1700 гектарын чайын андарып, келир чылдың тарылгазынга белеткеп турар бис. Чайын андарган черии күске чедир бок үүштерии узуткап, чазын ийи удаа илиртпэш тараа торыырга дүжүт эки бооп турар. Чер ажыгалынга баая бир кол түүл болза, часкы ховуажылдарын кысқа хуусаадаа эрттиреры болуур. Бистер тарыжаны шык базырыышкыны-биле кады эгелээп, хөй дээрге-де 13 ажыл хүнүүң дургузунда доозуп турар бис.

Бедик дүжүт дээш демиселде баа бир кол түүл тараалариың чайгы ажаалдазы болур. Бистө ол ажыл ёгаан эвес денилдө тургустаган. Чылдың-на ииаы-бүрү чемшчидилгелерии ажыглаап турганы, бок үүштерии долузу-биле узуткап турар бис. Бо чайын 3 муң гектар тарааның бок үүжүн самолёт-биле химиктиг будумелди чаштырып узуткадывыс. Амгы үеде тараа шөлдериң таваржын эрткен оруктарда үүген бок үүштерии кезериң доозуп турар бис. Бок үүштёриң бок, үрезиин быштаан турда кезери черле чугула. Ынчан оларның үрезиии тараа шөлдериие таваас, тараа хозуксаалыг ук сигеннн мал чемиигө база белеткеп алыр.

Органиктиг болгаш минералдыг чемшчидилгелерии ажыглаары чылдан чылче ковудеп орар. Шынгыя азоттуг, фосфорлуг чемшчидилгеии чогуур үезинде ажыглаан черлеринң дүжүдү өскелердеи бир гектарга онаштыр 1,5—2 центнер хөй бооп турар. Бо чылын 140 тонна минералдыг чемшчидилгеии тараа шөлдериида ажыглаан. Минералдыг чемшчидилгелерии моон соңгаар улам хөйүүбиле ажыглаар дээш, ону шыгжаар узуну 40, дооразы 10 метр хемчөлдиг улуг складты тудуп турар бис.

Сигеи кезер шөлдерии, олаларны экижидер талазы-биле бистө чамдык ажылдар кыадыиып турар. Аныяк малдар одарладыр шөлдерде культуртуг сигеннн тараан. А хой чылда үнер сигеннер тараан шөлдерден баштайгы иезилдеде 1072 центнер сигеи ажаан алдынган. Удавас ол шөлдерге ийнги иезилдеии чорудар. Ооң аңгыда кукуруза, картофель болгаи өске-даа вогаа культуралары тарыыр болгаи олуртур муң гектар черде суггарыига системазыи кылып эгелээн. Ооң баштайгы 200 гектары бо чылын ажыглалга кирер.

В. ГЛУШКОВ,
«Коммунизмче орук» колхозтуң Саргалда хову бригадазының бригадири.

ЧУРУКТА: «Коммунизмче орук» колхозтуң механизаторлары В. Глушков биле В. Самчат оол.

БИСТИҢ САЛЫЫШКЫНЫВЫС

ук тудуу болгаш септелтоску беш чылдың планнаалгаларын болгаи Н-ниң XXIV съездиниң ын сорулгаларын чедиишпог күүседиринииң база үүделгин болуур. Бистиң виыстың Төп Комитединг чаазак чурттуң орук лерин хөгжүдеривче амал кичээнгейин салыр ри болгаи салыы-даа ту-

ФСР-ниң Дээди Совединчоокта чаа болуп эртиен чыжының үшкү сесмига «РСФСР-де автомооруктарын тударын болажыгларын экижидер ы-биле хемчеглер дутаа айтырыгны чугаалаштаварымга эвес. Ук ндан орук тудуун болган лалын экижидер — ың чуртувустуң экономиин хөгжүдериниң эң чунегелдеп болур деп ептээн.

Р Эвилелиниң түргүсгаанының 50 чыл юбиилге төлептиг ужуражыр калбарган социалистиг ышка киришкиннер. Каже № 1104 орук участогуколлективи бодунга азбедиткен социалистиг лгелерин эки күүседип р.

чылдың бирги чартыбүдүүргүге планын ноозна область ужур-дүзаалыг тарын тударының болсептээриниң тазазы-биле хуу, а түс чер ужур-дүоруктар тазазы-биле куу күүсеткеш, республичүгээр ажылдыг коллеерниң саннга киргеш. ыгын күш-ажылдың бүдүүлүүн бедидер тазазының аланның онаалданың күүсеттиниң турарын ыгжаан оорүүчүг. Чарчылдың дургузукка даш турар бир кижиге штыр 1710 рубльдиң ажылыг тургаш, 1916 муң ылдың продукциязын бүрин черде эки. Материалын, чиг-этпиг камнаглаары

эртиен чылдарда тургаиындан экижээн. Объектилер тудуунга болгаи септелгезиниго колхозтарның, совхозтарның, үлетүүр, транспорт, тудут болгаи өске-даа бүдүүлгелериың база ажылагый организациялары киргизгезиниң дугайында Чарлыкты хүлээп алган болгай. Ооң мурвундагы чарлыкка бодаарга, орук тудуунга болгаи септелгезиниго киржилге дээш харыысалганы бо Чарлыкта бедиткеп.

Өске бүдүүлгелер, ажылагый коллективтери-биле кады бистер, орук тудугжулары, партия болгаи чазаитың бистиң мурнувуска салган сорулгазын эрестиг күүседип, тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир ужуралуг бис.

Л. КАМЗАЛАКОВ,
№ 1104 орук участогунуң начальныгы.

телгезиниго колхозтарның, совхозтарның, үлетүүр, транспорт, тудут болгаи өске-даа бүдүүлгелериың база ажылагый организациялары киргизгезиниң дугайында Чарлыкты хүлээп алган болгай. Ооң мурвундагы чарлыкка бодаарга, орук тудуунга болгаи септелгезиниго киржилге дээш харыысалганы бо Чарлыкта бедиткеп.

Өске бүдүүлгелер, ажылагый коллективтери-биле кады бистер, орук тудугжулары, партия болгаи чазаитың бистиң мурнувуска салган сорулгазын эрестиг күүседип, тоску беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир ужуралуг бис.

Л. КАМЗАЛАКОВ,
№ 1104 орук участогунуң начальныгы.

ЧУРУКТА: «Бүреп» совхозтуң мурнакчы хоймузу М. Дамба.

С. МААДЫНЫҢ фотолары.

КҮЧҮЛҮГ КҮШ

Чарыштың мобилизакчы ролю улуг. Бир эвес ону ёзулуг массалыг кылдыр организастап, моральдыг болгаи материалдыг иднг берииишкиннерии ажыглап тургаш, ооң дээштиин чедип алыр болза, күрүне планы болгаи бедиткен социалистиг хүлээлгелер ынаи-да ажыр күүсеттиивер дээрииге боттарывыстың дуржулгавыстаи бүзүредиивис.

Каа-Хеминң кооператорлары тоску беш чылдың ийи чылынын баштайгы айларындан эгелеп, багай эвес көргүзүглериг ажылдап турарлар. Ийнги квартадың түңнелдерии ёзугаар бистиң коллектививиз республиканың райолар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун тывыскан. Бо чедишкинии социалистиг чарыштың ачызында чедип алганывысты база катап чугаалап каары артык эвес.

Райпога хамаарышкан бүгү садыг точкалары, бүдүүлгелер социалистиг чарышта хаира туттунган. Чүгле коллективтер аразынга эвес, а түстүс кижилер аразында социалистиг чарыштыг, бедиткеи хүлээлгелериг турарынче иичээнгейии салып турар бис. Ай аазы квартал түңнелдери үнери билек бүгү коллективтериниң ол үеиин дургузунда кайы хире ажылдаарын тодарадып, бирги, ийнги, үшкү черлерии алган магазиннерге шилчиир вымпелдерии, ад дээре садыгжыларга мактал бижиктерии, акша планнаалдарын тыпсын турар. Ийнги кварталда районнуң ном магазини (эргелекчиаң эш Егорова), ийнги черии Бүреп-Байхаактың, үшкүзүп—районнуң ажыл-агый магазиннерии (эргелекчилери эштер Болчунова, Быков) алганнар.

Кадрларның мергежилии бедидер сорулга-биле садыгның өөредилге черлерии доозуп келген аныяк кижилерии баштайгы дээреде хоочун ажылдакчыларга быжыглап турар бис. Иркутскиниң кооперативтехникумун дооскаи келген аныяк специалистер Т. Турчанова, Т. Звягина боттарывыиың мергежилии ыидыг яиылыг арга-биле бедиткеивер. Тус-тус магазиннериииң садыгжылары социалистиг чарыштың негелделериниң канчаар күүсеттиивп турарын хынажып, дуржулга солчуушкунун организастап турарлар. Маиаа кол түүл садыгиың культурazын кандыг яиылыг сагып, ажылчы чонларның негелде-хөрөгелеиниң канчаар хандыртынын турарын барымдаалап көөрүн чурумчуткан.

Партия болгаи чазаитың кижи дугайында сагыш салышкиниинииң ачызында бистиң ажылчы чонларывыстың материалдыг амыдыралывың дедиели чыл келген тудум бедип, оларның негелде-хөрөгелеи бедип турар. Маиаа хамаарыштыр чаңгыс чижекти көргүзүп болур. Эрткен чылдың ол үезиивге бодаарга, бо чылдың бирги чартыында районнуң чурттакчы чону 47,9 муң рубльдиң хөм идиктерии, 38,2 муң рубльдиң даарагыг хептерии, 7,3 муң рубльдиң мебелии, 5,4 муң рубльдиң эки шынарыг савааларын хөйиү садып алган.

Амгы үеде бистиң районнуң кооператорларының мурнуида улуг сорулгалар турүп турар. Сиген кезилдезиниде, дүжүт ажаан алышкынынга белеткелде болгаи чайгы одарларда ажылдап турар кижилерииң садыг хандырыгазын үзүктелдирбезинче бүгү күүгү моогиизээ бис. Күскү ажылдарга хамаарыштыр автолавкаларның чаа маршрудун тургускан. Дүжүт ажаалдазы эгелээри билек Улуг-Ажыкка аъп-чем ларёгүн ажыдар.

Тандының кооператорлары! Районнарывыс чаржып турар чүве болганда боттарывыстың аравыска база чарышты калбартып турүш, тоску беш чыл планында совет кижилерииң амыдырал хандырыгазын эжидер талазы-биле алдынган сорулгаларын күүседиринге үлүүвүстү киприштиргээл.

Н. СЕМОЧКИНА,
райпода партия организациязының секретары.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ САНАЛЫ

Чаржыылыңар

Бистиң ийи районувус социалистиг чарыштыг чүве болганда, мен хойиу кижи болгаш Таңдының хойжуларының ашыл, амыдыралының дугайын солуннардан, радиодан үргүлчү сонуургап, биилп ап чоруур мен. Хой малды өстүрер, ооң продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле таңдыжылар дуржулга, чадиишкиии улуг улуг деп санаар мен. Малды эзлчежип кадарарының дугайында эгелекчи санал ол районнуң хойжуларындан үнген болгаш республикага нептөрөөн болгай. Ол санаалды бистиң районнуң хойжулары, өскелер-биле бир демей деткип, мурнакчыларның үлегерии эдерген. Районнуң хойжуларының хой иезии эзлчеглиг кадатча кирип, сууржуң байдалча шилчээн.

Малда ажылдап турар кижилерии, ылаңгыя хойжуларны сууржуң амыдыралча шилчидер, оларның ылаып турар ажылын ийи эзлчеглиг кыадыр организастаар дугайында партия обкомунуң IX пленумунуң шиитпирин бистер чүгле детпип турар эвес, харын ол болза ковдээниң ажылишчилериниң амыдыралын эжилидер дугайында партия болгаш чазаитың чугула сагыш салышкынны деп санап турар бис.

Чаржып турарывыс Таңды районда мурнакчы хойжулар хой деп чүвени билир бис. Чижээлээрге, эш И. Сафонов чүс хойдан 127, а Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш У. Бавуун-оол чүс баштан 121 хураганны алган-дыр. Бо дээрге республикада дээре көргүзүглер болуур.

Бир эвес бистер, республиканың хойжулары, бот-боттарывыстың аравыска социалистиг чарышты улам калбартыр болзувусса, мурнакчыларның саны улам ковудээр. Ынчангаш мээң бодалым-биле алырга, чаржып турар районнарның хойжулары бот-боттарывыстың аравыска социалистиг чарыштыг ажылдаар ужурлуг бис. Бир эвес Таңдының хойжулары чепшээрежир болза, оларның кайызындаа социалистиг чарышча кыйгырып болуур мен.

Мээң хууда көргүзүглерии Таңдының тергиин дээн хойжуларынга ам дээрезиинде четпес. Бо хүннерге чедир чүс хойга онаштыр 113 хураганны, бир хойдан 3 иг 100 гр. дүнтү алдым. Хой кадарга-ла беш чыл ажа бердим. Бо үеиин дургузунда планымны-даа, бедиткеи хүлээлгемни-даа үргүлчү ажыр күүседип келдим. Чүс хойга онаштыр эрткен чылын 105, бурунгу чылын 111 хураганны алган мен. Оон аңгыда кыштаамны бадым септеп, чыдың-на хоюмга 15 тонна сигеннн белеткеп ап турар мен.

Чарыштан чаа чүве үнер, хой үүле бүттүмер. Ийи районнуң дээре хойжулары өскелерге үлегер чижээзинги көргүзүп, бот-боттарывысты адажып, кыйгырып турган, социалистиг чарышты калбартыылыңар.

Д. ДОНДУП.
«Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу.

Мээң дуржулгам

Мен малга 1955 чылдан бээр ажылдап келдим. Хойга безин чеди чыл ажа берген мен. Бо үеиин дургузунда малдың чаш төлүн чыл бүрүде хорамча чок камгалап ап келдим. Ооң бир чылдагаиы чүдел дээрге, чаш хураганнарны от салбас мажага дорукгурун өстүрүп ап турарымда.

Төрүүр хой ковудээн болгаш ажыл-агыйларның хойжулары соолгу чылдарда чаш хураганнарны от салыр тепляктерге дорукгуруп ап турарлар. Ол арга ажыктыг-ла ыйнаан, ынчалзажок мен от салбас мажага өстүргөн хураганнар бетмүр, кадык шыырак, өзүүчел болуур дээрээнге бүзүрээр мен.

Маңаа кол-ла чүүл хураган мажаазын эки чылыглап, нургаглап алырында. Ындыг мажаалар иштн улуг хойларның изии-биле доктаамал чылыг, нургаг болур чүве. А от салып турар тепляктар бирде изип, сооп каап турар болгай. Оон аңгыда от чылыынга дорукгурган хураганнарны часкаар агаарладып үндүрерге соокна алзыр болгаш өске-даа аарыглар-биле аарый бээри хаая эвес болуп турар.

Чаш малды мындыг яиылыг дорукгуруп тургаш, чыдың-на чүс хойга онаштыр 102—110 хураганны ап келдим. Бир хойдан 4 иг чедир дукгу ап турар мен.

М. ДАМБА.
«Бүреп» совхозтуң хойжузу.

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДААЛЫҢАР!

Бистиң ажыл-херээвис

Районнуң кадза ажыл-агыбының, өлетпүр будурулге, тудуг, аңгырал хандырылга, коммунал белгаш садыг четкилериниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тескү беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыының планныг онаалгаларын белгаш социалистиг хүнзелгелерин ажыр мүүсеткен.

Район экономиказынга чер белгаш мал ажылы онзагай черни эзлеп турар, ынчангаш партия, совет, ажыл-агый органнары часкы тарылганы чогүүр хуусаазында эки шыырлыг чорударынча, эт, дүк, сүт будуреринге новүдедириниң кол кичээнгейни углаңдыргамыңдан кадза ажыл-агый продуктулары белетиззиниң чартык чыл планы күүсеттинген.

1972 чылдың дүшүдүнүң часын чаагар культураларын 99509 гектарга, азы планның 100,8 хуу, оон иштинде тараа культураларын 80448 гектарга тарып, планны 101,3 хуу күүсеткен. Таңдының тараашылары часкы тарылганы ыяска хуусаада «Шээ бүрүүнге бедик агротехниканы хандыраалыңар!» деп ыңгыырыгның адаа-биле эрттиргеп. Амгы үеде колхоз, совхозтарның шөлдеринде багай эвес дүшүт үнүп, быжып турар. Келир чылгы бедик дүшүттүң үндезини белүр чайгы чер аңдарылгазын белгаш 39841 гектарга чорудуп, планны 102 хуу боттандырган.

Малдың продуктулуг чоруун новүдедир, өлүп, чидер таварылгаларны эвээдедир, төрүүр чүс баш малдарга онааштыр чаш тел алырын арбын болдурар талазы-биле күшенишкинниг ажылды малчыннар, зооветспециалистер хүн бүрү чорудуп келгениниң түңнелинде чамдык чедишкиннер чедип алдынган. Бо чылдың июль 1-ге чедир түңнелди өзүгаар мал бажының өзүлдезин эрткен чылдың өл-ла үезинге деңзизгэ, мыйыстыг бода мал 1,3 хуу, оон иштинде инек 5,4 хуу, хөй, ошкү 2,6 хуу өскен болуп турар.

Эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга, малдың өлүп-хоораар чоруу элээн кызырыган. Күрүнеге дужаап турар малдарның деңзизи эрткен чылдыңдан улуг болган. Чиизэ, бо чылын дужаагаи мыйыстыг бода малдың бирээзиниң-ниң деңзизи 357, а хөйнүү —33 кг болган.

Оон-биле чергелештир мал ажылында көстүп турар улуг четпестерни миннип, айтыры чугула. Район иитизи-биле төрүүр 100 инекке, хөйга онааштыр 47 бызаакы, 78 хураганны намгалап алган. Бо дээрге эрткен чылдың көргүзүүнден эвээш. Бир хөйга онааштыр чыргып алган дүк эрткен чылгы көргүзүгдэн чавыс болганы-биле ниити дүк будурулгези эвээжзэн. 1971 чылдың бирги чартыынга 966 центнер дүктү алган болза бо чылдың 6 айларында 804 центнер дүктү алган. Иитиниң малын чидиреп, самчыгдаар чоруптар ам-даа бар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур ёюнга алдар болдурган социалистиг чарыштың чартык чылдагы түңнелин партия райкомуның бюрозунга бүгү талалыг чугаалаттып көргеш, райониуң мал ажылының талазы-биле колхоз, совхозтар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугун «Революциянның чалбыышы» колхозка (даргазы Ю. А. Чихачев, партия организациязының секретары Н. П. Кононенко) тывыскан, ол коллективтиң алдары дээш район төвүнде «Куш-ажылчы алдарның тугун» кодурген.

Мал продуктуларын будурериниң, күрүнеге садарының талазы-биле боттарынга алган социалистиг хүнзелгелерин «Тиилелгэ», «Элегес» совхозтар эки күүседип, эрткен чылгы деңнелиидеи бедик көргүзүглерин чедип алган. «Революциянның чалбыышы» колхозтуң Красноярзова сүт-бараан фермазы (бригадири Е. Ф. Ильиных) сүт будурерин эрткен чылгы көргүзүүнден 8 хуу новүдеткен, а «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының найыралдыг коллективи (бригадири М. М. Махмутов) күрүнеге сүт дужаар талазы-биле бирги черде чоруп турар.

Районнуң хөйшүларының аразынга чарыш калбарган. «Революциянның чалбыышы» колхозта Т. Т. Сырат бригадирээзи хөйшү бригаданың кежигүннери иитизи-биле төрүүр 100 хөйга онааштыр 106 хураганны, а «Элегес» совхозта В. К. Браун бригадирээзи хөйшүлар бригадазы 100 хөйга онааштыр база-ла оң хире хураганны менди доруптуруп алган.

Хөйшүларның иштинден 21 кадарчы төрүүр 100 хөйга онааштыр 100-дэн хөй хураганны намгалап алган. «Элегес» совхозтуң хөйшүлары Долаан Торлаа 100 хөйдэн 129, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Уин-оол Бавуноол 122, а «Революциянның чалбыышы» колхозта Иван Сафонов 127 хураганны намгалап алган.

Саанчыларның аразындан мешегейжилер шылгараан. Кара-Булуң сүт-бараан фермазында комсомолчу саанчы Тамара Семиранова бир инектенне чартык чылда 1640 кг, хөөчүн саанчы Г. Көрзүн 1626 кг, «Россия» совхозтуң саанчызы А. Ошлакова 1987 кг, «Элегес» совхозта К. Дөлзат 1154 кг сүттү саап ап, мурнуку одуругда чоруп турар.

Мурнамчы бызаа амаамчыларынга Нина Грудинина («Межегей»), Мария Апалинина («Элегес»), Монгуш Вязейка («Россия») хамаарыжыр. Оларның амаап турар бызаларының бирээзи-ле айда 25 кг немелде деңзинни ап, кадың-шыырап өзүп турар.

Районнуң тудуг, үлетпүр, харылзаа, коммунал-тудуг организацияларының аразында социалистиг чарышты түңнээн. СЭКП райкомунуң, райүүскомнуң шилчип чоруур Кызыл тугун № 585 көжүп чоруур механизастаттынган колоннага (начальниги Н. В. Леонов, партия организациязының секретары В. И. Попов), а садыг организацияларындан райпога (даргазы М. С. Коломысова) тывыскан.

Чамдык түңнелдер, сан-чурагайлар ындыг-дыр. Ынчаарга каа-хемчиляриниң көргүзүглери бистиинден бедик деп чүвеге өөрүп, чартык чылдың түңнелин үндүрүп турар болганда ол хөйжуларга база хамааржыр.

Бо чылдың эрткен айларында төрүүр 603 хөйдэн 766 хураганны, азы төрүүр чүс баш хөйга онааштыр 127 хураганны алдывыс. Эрткен чылын бир хөйдэн-на 4860 грамм дүктү алган бис, бо удаада оон эвээш эвес дүктү алыр апаар. Оон үндезини бар.

СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң шиитпирин өзүүр сууржун байдалче шилчип, хөйжу ээлчежин кадарарыиче киргеи бис. Мээң ээлчежим турар ажым Иван Тимофеевич Шипулин ол ажылга үе болбаан-да болза көнчүү кижимзек кижи-дир. Бо чылгы чедишкинниг хандырарыга оон киргеи үлүг улуг.

Сууржун, ээлчежим ажылдаар чорук улуг ажыктыг деңзин амыдырал бадыткап турар. Шиидыг-да болза партия обкомунуң IX пленумунуң бо талазы-биле докладының чамдык черлерде эренгей, өзү барымдаалап боттандырып турарынга чижектери бар деп чүвени ынаңнап турар бис. Ол канчаңдаа шын эвес. «Чиир эштиң чаглыы херек» диижир. Ынчаарга хөйжулар дүрген-не сууржаан, ээлчежин ажылдаан тудум-на эки болур ийик. Черниниң чамдык онзагай байдалдары турар харын, ынчаарга сууржун, ээлчежин ажылдаары оон хемерышпае. Ынчангаш бистиң колхозтуң кадарчыларының улуг нуруузу ээлчежин ажылдаарыиче диилми-биле дилчээн.

Ээлчежин ажылдаарынче шилчий бээрге амыдырал коскүү-биле экижип эгелээр-дир. Хостуг үелерде кадарчы кижи аалынга дыка хөй түүлдерни кылып алыр, культурлуг амыдырал экижиир. Чыып алган тыгжамырым-биле «Москвич-412» деп машина-да садып алдым. Ажылдавас үемде өгбүлем шиги-биле хөорай, суурлар чедип, хөй чүвени көрүп, билип ап чоруур апардым. «Хойжу бижи каас» деп үлегер чугаа маңаа хамаарыжыр иглеп-дир.

Ам кыргылданы организастыг дооскаш, хойларның чайгы семиртилгезин чогуур деңнелге чедирери, кышка белеткелди бүгү тала-биле чорудары бистиң сорулгавыс ол. Кыштавыста эрги кажаа тар апарганындан ында чаа кажааны тудуп эгелээн. Боттарывыс силос салырынга дузалажып тур бис.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш улам калбарып, кижи бүрүзү ыбилейге төлептиг үлүүн киирер дээш ажылдап турарынга өөрүп турар бис. Ынчангаш боттарывыска алган хүнзелгелеристи чедишкинниг күүседип, бодувустуң хойжу үлүүвүстү ыбилейге бараалгадырывысты бүзүредип турар бис.

Социалистиг чарыштың аргалары хөй янзы, ол — күш-ажылчы чедишкинниң эң быжыг быразы. Оны барымдаалаш, чаа 1973 чылдан—тоскү беш чылдың үшкү чылынан эгелээш, Каа-Хем районуи эң дээре кадарчының социалистиг чарышка киирген ыяшкарый ээлчежин турар ажым Иван Шипулин-биле дуттурткан бис. Ол чарыш бистиң ажылывыска улуг-биле дузалаар деп чүвеге бүзүреиишаан, чарыштың негелдезиии кандыг болурул. чүнү кылза ажыл чедип алыр көргүзүглериниң хемчээли кандыг болурул деп чүвени амдан эгелеп болдан, сүмележин эгелээн бис. Каа-Хемниң дээре хойжуу бистиң «Шын» солуунуу дамчыштыр чарышка киирген-дир.

И. САФОНОВ,
«Революциянның чалбыышы» колхозтуң улуг хойжуу.

РАЙОННУҢ КОЛ-КОЛ КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

● 1972 чылда Таңды район күрүнеге 35 мүң центнер эътти, 60 мүң 800 центнер сүттү болгаш 3850 центнер дүктү садар планныг.

● Район бирги чартык чылда күрүнеге 11 мүң 153 центнер (план 9 мүң 500 центнер) эътти, 32 мүң 916 центнер (план 28 мүң 600 центнер) сүттү, 758 центнер (план 660 центнер) дүктү сатkан.

● Чартык чылда саар бир инектен 1014 кг. сүттү алган.

● Күрүнеге дужааган 1 бода малдың дириг деңзизи 357 кг., шээр малдың — 33 кг., хаванның — 106 кг. болган.

Кадарарда хоюм чараш

Хойжуның ижи чымыштыг: кыштың соогу, чайның изии, күскү, часкы доңдак дивес, кадарган хоюн эдерип, оон бедик продуктулуг болурун чедип алыр, баш санын өсүрер дээш сагыш салыр. Оон-биле кады чурт солуп, эки өдөр дилеп көжүп чораан. Аал-ораныиче база сагыш салыр: уруг-дарыгның өөредилгези, хандырылгазы, ажыл-агыйда байдал болгаш оон-даа өске.

Мергежилиите ынак, бедик харылсалгалын угаан билир, сагыш човангыр кижилер ёзулуг хойжу болур дээрзин бодумнуң дуржулгамдан эдерип турар мен. Моон-биле 27 чыл улаштыр хөй малдан келдим. Хөй чокка чурттап шыдавас апардым дилимге частырыг болбас боор. Чүл дизе, чаңгыс хураган ажаап алыры белен эвес-ле болгай, а ажаап алган хураган бүрүүр-де эки эът, дүк, а чамдык таварылгаларда сүт-даа боор болур. Ол продуктулар — чонnуу, олар элбек болган түдүм-на чоннуң өөрүшкүзү хайныгар.

Партиязынга, күрүнезинге, чонунга төлептиг бараан болуру аскым кежин деп үргүлчү бодап чоруур мен. Улус ажылагайының бүгү адырлары чартык чылдың түңнелин үндүрүп турар болганда ол хойжуларга база хамааржыр.

Бо чылдың эрткен айларында төрүүр 603 хойдан 766 хураганны, азы төрүүр чүс баш хойга онааштыр 127 хураганны алдывыс. Эрткен чылын бир хойдан-на 4860 грамм дүктү алган бис, бо удаада оон эвээш эвес дүктү алыр апаар. Оон үндезини бар.

СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң шиитпирин өзүүр сууржун байдалче шилчип, хойжу ээлчежин кадарарынче киргеи бис. Мээң ээлчежим турар ажым Иван Тимофеевич Шипулин ол ажылга үе болбаан-да болза көнчүү кижимзек кижи-дир. Бо чылгы чедишкинниг хандырарыга оон киргеи үлүү улуг.

Сууржун, ээлчежин ажылдаар чорук улуг ажыктыг деңзин амыдырал бадыткап турар. Шиидыг-да болза партия обкомунуң IX пленумунуң бо талазы-биле докладының чамдык черлерде эренгей, өзү барымдаалап боттандырып турарынга чижектери бар деп чүвени ынаңнап турар бис. Ол канчаңдаа шын эвес. «Чиир эштиң чаглыы херек» диижир. Ынчаарга хойжулар дүрген-не сууржаан, ээлчежин ажылдаан тудум-на эки болур ийик. Черниниң чамдык онзагай байдалдары турар харын, ынчаарга сууржун, ээлчежин ажылдаары оон хемерышпае. Ынчангаш бистиң колхозтуң кадарчыларының улуг нуруузу ээлчежин ажылдаарыиче диилми-биле дилчээн.

Ээлчежин ажылдаарынче шилчий бээрге амыдырал коскүү-биле экижип эгелээр-дир. Хостуг үелерде кадарчы кижи аалынга дыка хөй түүлдерни кылып алыр, культурлуг амыдырал экижиир. Чыып алган тыгжамырым-биле «Москвич-412» деп машина-да садып алдым. Ажылдавас үемде өгбүлем шиги-биле хөорай, суурлар чедип, хөй чүвени көрүп, билип ап чоруур апардым. «Хойжу бижи каас» деп үлегер чугаа маңаа хамааржыры иглеп-дир.

Ам кыргылданы организастыг дооскаш, хойларның чайгы семиртилгезин чогуур деңнелге чедирери, кышка белеткелди бүгү тала-биле чорудары бистиң сорулгавыс ол. Кыштавыста эрги кажаа тар апарганындан ында чаа кажааны тудуп эгелээн. Боттарывыс силос салырынга дузалажып тур бис.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш улам калбарып, кижи бүрүзү ыбилейге төлептиг үлүүн киирер дээш ажылдап турарынга өөрүп турар бис. Ынчангаш боттарывыска алган хүнзелгелеристи чедишкинниг күүседип, бодувустуң хойжу үлүүвүстү ыбилейге бараалгадырывысты бүзүредип турар бис.

Социалистиг чарыштың аргалары хөй янзы, ол — күш-ажылчы чедишкинниң эң быжыг быразы. Оны барымдаалаш, чаа 1973 чылдан—тоскү беш чылдың үшкү чылынан эгелээш, Каа-Хем районуи эң дээре кадарчының социалистиг чарышка киирген ыяшкарый ээлчежин турар ажым Иван Шипулин-биле дуттурткан бис. Ол чарыш бистиң ажылывыска улуг-биле дузалаар деп чүвеге бүзүреиишаан, чарыштың негелдезиии кандыг болурул. чүнү кылза ажыл чедип алыр көргүзүглериниң хемчээли кандыг болурул деп чүвени амдан эгелеп болдан, сүмележин эгелээн бис. Каа-Хемниң дээре хойжуу бистиң «Шын» солуунуу дамчыштыр чарышка киирген-дир.

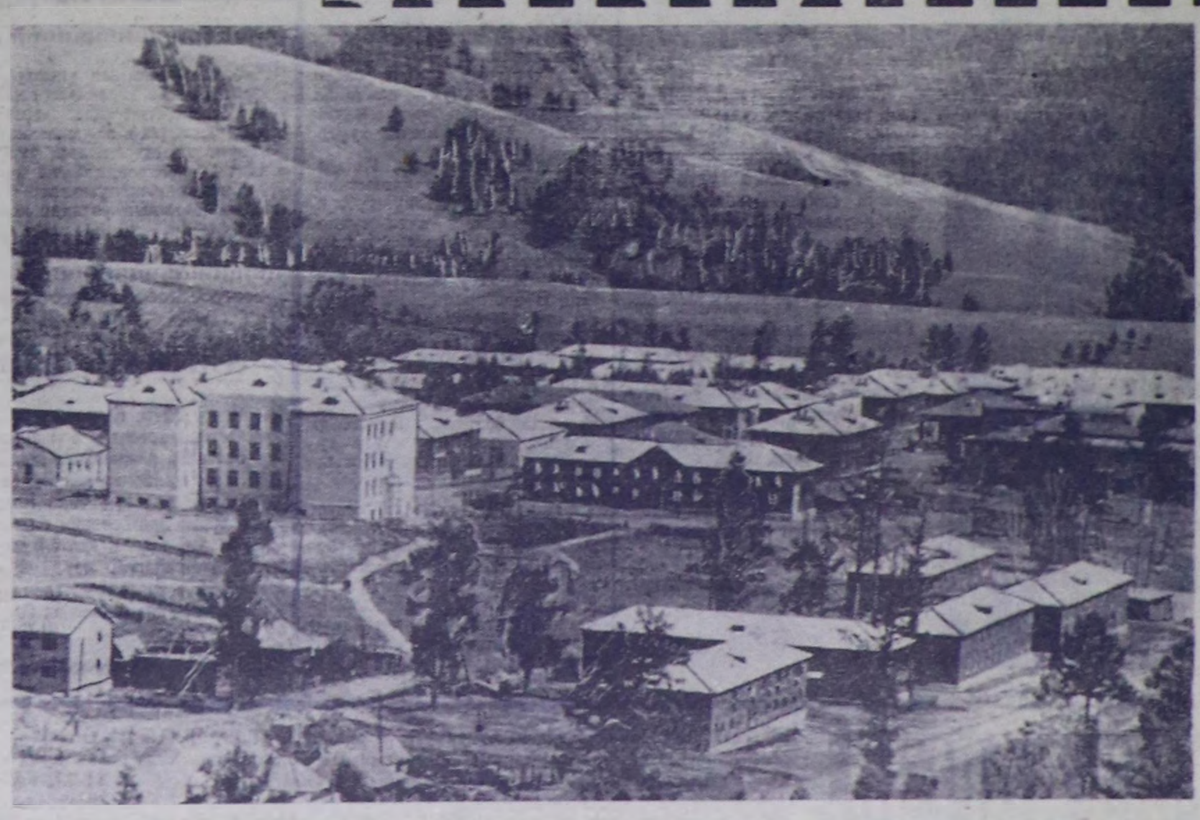
И. САФОНОВ,
«Революциянның чалбыышы» колхозтуң улуг хойжуу.

МУРНАКЧЫ БРИГАДА

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу Иннокентий Маркелович Карновтуң удуртканы комплекстиг бригаданың тудугчулары бо чылдың баштайгы чартыының планын 120 хуу күүсеткен.

Бригаданың кежигүннери бо түңнелде суг арыглаар улуг тубууну чорудуп турар. Азы үениң марын техниказын турглар бо тубуунга өөредедип, совет тудугчуларының хүнүнге күш-ажылчы белектерлер ужуражыр дээш чарыштыг олар калбарткан.

Бистиң корр.

«Межегей» совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының коллективи 1972 чылдың бирги чартыында сүт будурер планын 133,2 хуу күүсеткен, а ийиги кварталдың даалгазын 150 хуу боттандырган, республиканың сүт-бараан фермаларының социалистиг чарыжынга ийиги черни эзлээн.

Фермаиың 12 саанчызының бирээзи-ле чартык чылда бир инекке онааштыр (шупту саар иизэ 220) 1458 кг сүттү саагган. Саанчылар ортуузунда калбарган чарышка Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Зинаида Сергеевна Геодакян тиилеп, инектен-не 1647 кг сүттү саагган. Комсомолчу кыс Тамара Семиранова 20 инээниң бирээзиниден-не 1640 кг сүттү саагган, хөөчүн үгбазынга бичии-ле четпээн. Үшкү черни Галина Григорьевна Көрзүн эзлеп, инектен-не 1626 кг сүттү саагган.

Найыралдыг коллектив ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ёюнга белектиг ужуражыры-биле чыл планын 10 айлар иштинде күүседирин хүнзээген ажылдан турар.

ЧУРУКТА: Кара-Булуң фермазының саанчылары.

„Тыва кобальт“ бөгүн

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ёюнга төлептиг ужуражыр дээш «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи социалистиг чарышты калбартып, бо чылдың баштайгы чартыының күрүне планын бүгү техник-экономиктиг көргүзүглер талазы-биле чедишкинниг күүседип.

Комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, тудугчулары чартык чылда 1084 муң рубльдиң продукциязын будурген, азы күрүне планын 109,5 хуу күүседирин хандырган. 884 муң рубльдиң продукциязын сайгарган, азы планда көрдүгениидеи 2,2 хуу хөй болган. Бараанның продукциязының бодунээн чингедир талазы-биле улуг ажылды чорутkан. 1600 дорбелчин метр чурттага шодуп ажыглалга киирер планны 2120 дорбелчин метр кылдыр күүседкен. Өске-даа кол-кол көргүзүглерин чедишкинниг боттандырарын хандырган.

Социалистиг чарышка хаара түттүнган кижи бүрүзү бодунуң харылзап турар участогунга чаа депшилгелиг чүүдерин вептередир, күш-ажылды организастаарын экижидер, комплекстиг ажылдаар дээш туржуп келгенинииң түңнелинде үстүнде чедишкиннерин чедип алган. Күрүне планын күүседирингге чаа технологияны шингээдип алыр, будурулгеиа автоматчыдар болгаш механизастаар, социалистиг чарыштың аргаларын сайгыраңгайжыдар талазы-биле чорутkан ажылдар улуг идиглиг болган.

Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни көрүзери артыш эвес. Кол металлдарны үндүрүп алырының мурнуу чарыында бараанның эзилдиргилерин арыглаарының аргазын ажылдап кыдган болгаш шингээдип алган. Оон ачызында руданы ажылдап кызыр хуусаа кызырылган болгаш технологтуг схема бөдүүчээн. Ынчангаш чартык чылда 200 муң рубльдиң экономиктиг ажыын чедип алган.

Химиктиг машина тудуушкунунуң эртем-шинчилел институдунуң чогаатканы эзилдиргиг холуурунуң чаа тургузугларын ажыглап, автоклав аргазын шингээдип алганындан руда ажылдап кылыр, кобальтыны план бүзүгаар үндүрүп алыр талазы-биле төлевилел күүү чедип алдынган.

Эзилдиргиг холуур тургузугларының дугуйларын, роторларын заводка дадарбис кандан кылып турган болза, ам ону комбинаттың төп сеитөлге мастерскаязынга аиаа кандан кылып турар. Моон ачызында комбинат чылда 40 муң рубльдиң ажыын алыр. Маңаа чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның киргеи үлүү улуг. Олар чүгле ийиги кварталда бөлүн 41 чаа сеналды киргеи, оларның 15-жин будурулгеде шингээткен. Оон экономиктиг ажыы—115,2 муң рубль.

Чоокта чаа байырлап эртиргенивис Металлург хүнүвге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш калбарткан чарыш бажа идиглиг болган. Комбинаттың ажылчыннарының ортуузунда мергежил аайы-биле, а инженер-техниктиг ажылдакчыларның аразында «Будурулгеиің дээре мастериө деп ат дээш чарышты организастаан.

Күш-ажылга коммунистиг ёзуу-биле хамааржыр дээш шинчилелгеде ажылдап турар бүгү кижилериниң 53 хуузу хаара тутгуиган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыр дээш 28 цех, участок, бригада чаржып турар, а ол атты 5 коллективке тывыскан.

Социалистиг чарыштың бир негелдези болза, кижилерни эки ажылдаарынче сорук киирер коскү агитациязы күштелдирери турган. Ону барымдаалаш, ында партком (секретары В. Е. Конохов), комбинаттың администрациязы, профвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-иитии организациялары бо ажылды чогуур деңнелге тургускан. Кыйгырыг, лозунгаары, плакаттары, стеидилерии чараштыр, көрүштүг кылгаш чер болганда тургускан. Хову-Аксының суурлар аразында бөлин ындыг кыйгырыгларны кылган.

СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел бо чылдың ийиги кварталында социалистиг чарыштың түңнелдерин чугаалажып көргеш, үлетпүр будурулгелериниң арасындан «Тыва кобальт» комбинатты типлекчи деп саваан болгаш ол коллективке СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүледиң шилчип чоруур Кызыл тугун тывыскан.

А. АИР.

ЧУРУКТА: «Тыва кобальт» комбинаттың металлургтарыиың чурттага сууру.

Авторнуң фотозу.

Номну—кижи бүрүзүнге чедирер

Чартык чүс чыл иштинде чуртта боттандырган чаартылгаларны, социалистиг күрүвениң, оон хөй националдыг тургузукчуларының дугайын номчукчузарга ажылдың, төлыптырары — библиотекаларның сорулгазы.

Таңды районнуң ажылчы төвүн шупту 17, оон иштинде 12 кадза библиотека хандырып турар. Бо чылын библиотека бүрүүнге контроль даалгаларны чедиргеп. Чылдың баштайгы чартыында иитии номчукулараның саны 4189 четкеи, олар барык 53 муң номну номчаан.

Районнуң даарге библиотекаларынга Кочетовоиуң, «Тиилелгэ» совхозтуң, Каттың, Чал-Кежиитиниң кадза библиотекалары хамааржыр. Олар часкы хову ажылдарынның үезинде иитилел-политиктиг, эртем, экономика, кадза ажыл-агый литератураларын пептередир талазы-биле улуг ажылдарны чоруткан. Хову турлагларынга көжүп чоруур библиотекаларны организастап, агит-хуудустарны үндүрүп, беседаларны, тайылбырларны эрттирип, ылаңгыя кадза ажыл-агый литературазын идеиейлиг пропагандалап турган. Малчыннар лалдарында көжүп чоруур библиотекалар ажылдап турар.

Кадза библиотека бүрүзүнде «Кадза ажыл-агый будурулгезинге дузаа» деп булуңнарны дерип кылган. Библиотекалар чаа пенген номнарның хүтөлөйи специалистерге доктаамал дыцнадып турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ыбилейинге белетеглеге хамаарышкан айтырыглар талазы-биле кадза библиотекаларның семинарын район библиотеказы эрттиргеп. Бүгү библиотекаларда «Тыва — ак-ниок хемнериниң чуртуу» (Балгазын), «Бис ССРЭ-де чурттап турар бис» (Марачевка), «Эвилел 50 харлаан» (Сосновка), «Оң баштайгы дең эргеилгер» (Хову-Аксы) болгаш оон-даа өске делгелгелерии кылган.

Аки-дуңма эвилелдешкен республикаларның 50 чыл дүргузунда чедип алган чедишкиннериниң дугайында литературалар делгелгезинга кылган. Беседаларны, тайылбырларны чоруткузаан. Чижээ, Украинаның, Белоруссияның, Узбекистаниың поэзиязының дугайында беседаны Кадза кадза библиотеказы организастаан. Чогаалчы Ю. Рытхэүнүң «Соңгу чүктүң киижилери», С. Токаның «Экии, Москва» деп номнарын Кочетово, Хову-Аксы библиотекаларынга чугаалажып сайгарган.

Массалыг ажылче кичээлгейии улгаттырып турар бис. Тематиктиг кежээлерии, дисиуттары, аас журналдарны эрттирип турар. «Ада-чурттуң алган тур мен», «Бис партиябиле бис, оон өске орун чок» деп кежээлерии Кочетово суурга эрттиргеп. Культура бажыцнарынга, клубтарга кино эгелээриниң мурнуида юбилейге туралаган беседаларны, ол ышкаш эвилелдешкен республикаларның неделяларын эрттирип турар.

Номчукчулар болуктеря-биле ажылды номзавиа организациялары. Культура бажыцнары, клубтар чөвүлелдерибиле кады чорудуп турар. Ылаңгыя аимактар болуубиле ажылды күштелдиргеп бис. Ол болукке анкета дамчыштыр харыы ап, аимактарның кандыг темага сонуургалдыын тодаратkан.

Район библиотеказының ажылдакчылары кадза библиотекаларга барып, методиктиг дузаны чедирип турар. Ам үеде малга чем белеткеп турар бригада, звеноларга, чайлагларда малчыннарга үргүлчү барып, ном пропагандазын калбартып турар. Дужу ажаан алымыкмының үезинде кожер библиотечкаларның санын көвүдедир.

Тоскү беш чылдың ийиги чылының планын болгаш социалистиг хүнзелгелерии районнуң ажыл-ишчилериниң чедишкиннериг күүседип, улуг ыбилей — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ыбилейинге чедишкиннериг ужуражырынга бүгүзиивистиң үлүүзүстү киирер бис.

В. РОМАНЕНКО,
район библиотеказының эргечейжизи.

АМГЫ УЕДЕ АНЫЯК ӨҢНУКТЕРИМ

Джеминэ Полтаева — Туркмен ССР-де сураглыг хөй-ништи ажылдакчызы. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында аныяк коммунист Джеминэ Полтаева контрреволюцияга удур маадырлыг демисежин, Ортаакы Азияның эң-не хожудангай булунунга таа амыдыралды тургузуп турган.

1925 чылдан бэри Д. Полтаева Туркменияның хэрээжен чонунуң ортузунга политиктиг ажылды идепкейлиг чорудуп, хөй-нишгиниң амыдыралынга могат-шылаг чокка киржип, пос-таавы фабрикалың директорлап келген. Республиканың улетпүрүнге ол удуртур албан-дужаалларны күүседип турган. Джеминэ Полтаева амгы уеде персоналдыг пенсионер, СЭКП-нин Ашхабад хоорай комитединиң кежигүнү.

Туркменияның аар улетпүрүн тургузарынга янды-бүрү националдыг аныяк кижилериниң идепкейлиг киришкенин, республиканың бөгүнгү аныяктарының ажыл-херээнин дугайын Джеминэ Полтаева бо чүүлүнде тодаргай чугаалап турар.

Джеминэ Полтаева — Туркмен ССР-де сураглыг хөй-ништи ажылдакчызы. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында аныяк коммунист Джеминэ Полтаева контрреволюцияга удур маадырлыг демисежин, Ортаакы Азияның эң-не хожудангай булунунга таа амыдыралды тургузуп турган.

1925 чылдан бэри Д. Полтаева Туркменияның хэрээжен чонунуң ортузунга политиктиг ажылды идепкейлиг чорудуп, хөй-нишгиниң амыдыралынга могат-шылаг чокка киржип, пос-таавы фабрикалың директорлап келген. Республиканың аар улетпүрүн тургузарынга янды-бүрү националдыг аныяк кижилериниң идепкейлиг киришкенин, республиканың бөгүнгү аныяктарының ажыл-херээнин дугайын Джеминэ Полтаева бо чүүлүнде тодаргай чугаалап турар.

колдуунда хэрээжен улус ажылдап турган. Феодализмниң черлик таңчылдары сиңиккен туркмен хэрээжен кижини пос-таавы кылыр ажылчынга өөредирип дыка-ла берге болган. Үжүб-бижик чок туркмен хэрээжен-нерни машина-техниканы шингээдип алыры кедергей парын турган.

Баштайгы уеде Реутовоже хэрээжен-нерни ашактары-биле кадыг чорудуп турган. Эр улус пос дыраар мастерлер, хэрээжен-нер — пос аргымыр болган пос-таавы кылыр ажылчынтнар кылдыр өөредип ап турган. Дурдыныяз Сапармухамедова кажан ашаа-биле кады Реутоваже чорупканда, чүтле он сес харлаан. Реутово-вуң пос-таавы фабриказынга өөредип турган уеэн Дурдыныяз ам түркетиң ханызынан өөрүп четтиринишкин-биле сактып, чугаалап турар. Пос-таавы фабриказының ажылчынпары Туркменистаннан келген оолдар, кыстарны ашкудумалыпкы ёзу-биле өөрүшкүлүг үүлээп алган, боттарының эртипелиг билиин, байлак дуржулгалын күзелдин-биле дамчыдып бергеннер. Советтер чуртунуң улустарының улуг найралының өндүр-чаагай күжүп Туркменияның оолдар, кыстары ынчаарда бүзүреп көргеннер.

Мээң ынчаарда Москваже өөредип чорупкан. Бистиң калбак дегген улуг Төрээн чуртувустуң алдартыг пайысылалы Москва хоорайга пос-таавы институдун болгаш улетпүр академиязын өөредип доостум. Оон соонда Ашхабадка эп-не чаныш келдим. Кажан 30 хардыг турумда, мээң пос-таавы фабриказының директорузунга томуйлаан. Аныяк республиканың пайысылалыпда аныяк будурулге черинге —пос-таавы фабриказынга шупту аныяктар ажылдап, олар пайралдыы-биле будурулге планнарын чедипшкинниг күүседип келген. Ол будурулге черинге келиримгеле, ынчаарда аңаа туркмен, армян, азербайджан, украин кыстар ажылдап турар болду. Оларның хөй пурүүзү оруступ пос-таавы улетпүрүнүң хоочуп хоорайлары болур Ивановодан, Егорьевскидеп, Калининдеп чедип келгеннер. Олар шупту коңчуг эки ажылдап турганнар. Пос-таавы фабриказының ол аныяк ажылчыннары 1932 чылда Туркменияның комсомолдуң VI съездизинге ыпча деп бижээнер:

«Бөш чыл планының пиатгырлыг дөртқу чылында планның даалгаларны долдур болгаш ажыр күүседир, продукция будурерин улам көвүдедир болгаш ооң шыпарын жижидер дээш могат-шылаг чок ажылдаарывысты комсомолдуң съездизинге дакгыралап тур бис».

АНЫЯК ажылчыннарның сур-күштүү, күзел-соруу, революстуг кедүдүүшкүнү чалар от дег паиг, кан дег кадыг-бижыг турган. Аныяктар эң-не кадыг-берге ажыл-херекти хүлээнип алгаш, алдарлыы-биле күүседип келгеп. Чээрби болгаш ужеи чылдарда аныяктарның ол эрес-маадырлыг чоруун Туркменияның ажылчы чонпары болгаш амгы салгалдың аныяктары улуг чоргаарланыышкын-биле чүүлүнге кадагалап чоруур. Баштайгы беш чылдарның маадырларының эвур-хевирп, оларның чаныш-сымыш чок тура-соруу, революцияның хереэнге кызыгаар чок бердингени амгы салгалдың аныяктарынга чагай үлегер-чижек болур ужурлуг.

Туркменияның соңгу-барын кедээлинде Кара-Богаз деп чер бар. Ол дээрге, Ортаа Азияда эң-не берге агаар-бойдустуг черлериниң бирээзи. Ооң барык бүгү девискээри элезиниг эп хову, ижер суг-даа, чаглактаныр мяш-даш-даа чок. Ындыг-даа болза, ол черде суг хөөлбээнде патрийниң, калийниң, магнийниң байлак дустары бар. Ол хөл дузун улетпүрге чүүлээ хереглеп турар. Кара-Богаздың эриинде ам химия комбинадын тудуп турганнар.

Республиканда улуг тудугларның бирээзи — Кара-Богаздың химия комбинадының тудугуна Туркменияның комсомол Төп Комитединиң путевказын ёзугаар эрес-дидим оолдар, кыстарны чорудуп келген. Кымга ындыг путевканы берген болдур, ол кижиге комсомолдуң улуг идегелин көргүскен болур. Химия комбинадының тудугунда колдуунда туркмен, казах, орус, украин, азербайджан, армян оолдар кыстар эп-найралыг ажылдап, баштайгы беш чылдарның улуг тудугларының бирээзин боттандырып турган.

Агаар-бойдустуң берге байдалы түрза-даа, янзы-бүрү националдыг оолдар, кыстар Кара-Богаздың ээн хөвүзүнге химия комбинадын болгаш аныяк хоорайны тудуп кылган. Кыштың чыккылама соогундан, чайның чалар от дег нэминдеп олар бичии-даа чалданмаанар. Туркменияда химия комбинадының тудуунга херегдээр материалдарны саат чокка чудуруп корударын ыяап көөр контроль пунктуларын Азербайджан хоорай — Бакуда, орус хоорай — Астраханьда болгаш өске-даа черлерде комсомолчулар организастап тургускан. Ынчангаш, таа тудугга херегдээр материалдар бичии-даа саадаваан болгаш комбинат кэгтүр хуусаада тутпайтынган.

— БО ДЭЭРГЕ, мээң Туркменнямның аар улетпүр хөгжүлдезиниң баштайгы яян чижээдир. Республиканың аар улетпүр хөгжүлдезиниң шак ынчаар эгелээн турган. А ооң соонда — дөртен чыл четпес үеним дургузунда Туркменияга динмиялы, машина тудуунун, демир болбаазырадын кызыгарыпың улетпүр будурулгелери тургустунган.

Бо бүгү тудугларны кылырынга, улетпүр будурулгелерни ажылдадырынга аныяктар үнелеп четпес улуг үлүүн киирген болгаш киирип-даа турар. Амгы уеде мээң аныяк өөнүктерим боттарының аларынын, иелерининң, өгбелеринің чаагай хөрээн уламчылап, оларның чамчылдарын төлептии-биле эдилеп, улам байдыып турарынга чүрээминиң ханызындан чоргаарлаиыр ием.

Республикада Небит-Даг деп хоорай бар, ону туркмен дылдан очулдурарга, нефтяниг даг дээни ол. Куттулуп чыдар кедергей элезиниг черде ол хоорайны аныяктар туткан болгаш Туркменияның «кара алдының» Төрээн чуртка, коммунизм тургузуунунгга баразалгаткан. Аныяк нефтяжилер: орус националдыг Алексей Резников, азербайджан Рафик Аллахвердыев, туркмен А. Джанаев болгаш өскелерде Небит-Дагның нефть тывыжынга алдаржыл, сураг-хааннар. А 1968 чылда Небит-Дагның бүгү комсомол организастазының чазактын бедик пыаңналы—Куш-ажылдың Кызыл Тун ордени-биле демдеглеп, шаңнаан.

Каракумнын улуг канал бургазы хөө хонуну кежиилер 840 километр шеңгелү чорүй барган. Ооң суу-бедик амгы уеде чээрби беш мүң гектар шеңгү суггат-биле хандырып, чыл бүрүде оозган чаагай дужуттуг естүүрүп ап турар. Бо канал бүтээн ажылында Туркмения бистиң чуртувустуң хөөн будурер ийиги республиканың болган. Каракумнүк үе канальының тудугунга 32 специалдарның телээлекчилери оолдар, кыстар эң-не идепкейлиг киришкен. Бо канальны дөртқу эзлээ ам-даа тутпүп. Каспий далайда ооскулуп чеде бергеп.

Студентилерниң тудуг отрядтарының дугайын сагыш-сеткилдиг ханызындан улуг өөрүшкү болгаш чоргаараллыг чугаалаар бодалым кирип кээр. Аныяк оол башкы кыс— эмгэ бооруп күзеп турар. Ол күзел амыдырала боттанырдаа. Ынчаарга, өөредилге доостун, чайгы дыштанылга эгелей бээрге, студентилерниң тудуг отрядтарын организастаан, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүгү-ле республикаларынче, крайларынче, областарынче чорудуп, беш чылдың чаа тудугларын кылырынга улуг салыпшкынын киирип турар. Чижээ, эрткен чылын бистиң республикага бир дугаар интернационалдыг улуг тудуг отряды чедип келгеш, Туркменияның тудугжуларынга боттуг дузаны чедирген. Бо чылын Литвадан, Латвиядан болгаш Россиянын хөй-хөй хоорайларындан база тудугжу отрядтар чедип келген республиканда ажылдап турар.

Социалистиг янак Төрээн чурттуң алдары дээш, коммунизмниң өндүр-чаагай тиилелгези дээш мээң амгы аныяк өөнүктерим ам-даа хөй маадырлыг чүүлдерин кылыр дээрзинге бүрүн бүдүрээр мен.

Джеминэ ПОЛТАЕВА.

Найыралды быжыглаар дээш

КАИР. (СЭТА). 1952 чылдың египет революциязының 20 чылдыгына тураскаадткан байырлыг кежээ Каирге болган.

Премьер-министрниң орадакчызы, Араб-совет найырал ниитилелиниң даргазы Мухаммед Абдель Салям аз-Зайят кежээге чүве чугаалаан. «Египет улус империализмге болгаш агрессияга удур демселге, экономика тургузуушкунунга болгаш египет, чепсектиг күштерни быжыглаарынга совет улустуң көргүзүп турар дузаламчызын болгаш найыралчы сеткил-сагыжын үнелеп келген болгаш үнелеп-даа турар» деп, ол демдеглээн.

«Египет-совет найырал — 1952 чылдың июль революциязының эң-не үнелиг чедипшкиннеринің бирээзи-дир, ынчангаш египет улус бо найыралды хөгжүдүп, быжыглаарынче чүткүлдүр» дээрзин ол база чугаалаан.

Политбюронуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Политбюрозу сентябрь 9—10-да «Юманите» солунуң чыл бүрүдеги байырлалының улуг үкүр-дузазын демдеглээн. ФКП Политбюрозунуң варган үндүрген медеглелиндө чугаалааны болза, янгы политиктыг байдалдарда бо байырлал Францияның коммунистиг болгаш социалистиг партиязының каттыскан чазак программазын амыдыралга боттандырарынга бирги чинти-национал улусчу ужуражыышкын болган турар. Радикалдар партиязының 1000 үеелдиг чалгыының төлээлекчилери анаа база каттыскан болгай.

Француз коммунистериниң органы — «Юманите» солуп улусчу эвилелди тургузаар дээш, каттыскан чазак программазын боттандырарынга бирги чинти-национал улусчу ужуражыышкын болган турар.

Улусчу партияның съездизи

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Эрткен чылда тургускан дешпиллелиг политиктиг организация —Улусчу партияның дөрт хүн үргүлчүлээр национал съездизи Сент-Луисте (Миссури штат) ажыттынган. Ынчаарда улусчу партия сураглыг хөй-ништи ажылдакчызы, дамнына удур АКШ-та шимээжикиниң база удуртукчузу доктор Бенджамин Спокту АКШ-тың президентинге, а негр башкы Джулиус Хобсонну орадакчы президентинге бодуунуң кандидаттыг кылыр дешпяткеп турган.

Съездиде 30 штаттан келген каш-каш чүс делегаттары партиниң соңгулда платформазын чугаалажып турар. Кол айтырыглар болза АКШ-тың Индий-Кыдатта дайынын соксадыры, даштыкы америк шериг баазаларын хаары, эвээш онгу-хөрөнгүлиг ог-булелериниң орулгаларын ковүдедири, ажылчыпларның күш-ажылының байдалдарын экижедири болуп турар.

Улусчу партияның кандидаттарын ам бөзин АКШ-тың 10 штадының соңгулда бюлетеньперинде киирген.

Делегейниң 60 хүннерде

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамдан дыңнадыгларны өзугаар алырга, Куангчи хоорайда кадыг-дошкун тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Сайгончу командылал чаа десант батальонну хоорайның чартык бузулган шивээзинче чоруткан. Шивээниң иштинде кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп турар деп, чалча командылалдың Хюэде төлээлекчизи иедеглээн. Улусчу чепсектиг күштер хоорайның кудумчуларында сайгончу шериглерниң кезектеринге удур тулчуушкуннарны чорудуп турар. АКШ-тың ужар күүлү Куангчини болгаш ооң чоогун мөөңнээшкин-биле бомбалаарын сонсатпайн турар. Хосталга күштери Куангчиниң соңгу болгаш мурнуу талазында дайзынның туруштарын артилерия-биле боолап турар.

Патриоттар Мурнуу Вьетнамның база бир улуг хоорайы — Хюэни долгандыр шериг баазаларының дээрбээзинге согугланы таварыштырарын үргүлчүлевишаан. Төп шатта Контум хоорайда чалча шериглерниң турар черин күчүлүг ракеталар-биле боолаан. Америк шериг-агаар күштериниң «В-52» дээр бомбалакчы самолёттары Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарынче халдаашыннарны кылып турар. Мекронг хеминиң алдыы адырында чүгле Диньтыонг можуже бөзин «умудуп чоруур шивээлер» июль 26-да 550 тонна бомбаларны октаан. Сөөлгү хүннерде ында сайгон шериглериниң бымыгалдарынче патриоттарның ыйысышкыннары онза күштелген.

Улусчу чепсектиг күштер суг эриинде Биньдинь можуда хосталган районнарже дайзынның халдаашыныың ойтур шаап турар. ЮПИ агентилелдиң ында корреспондентизиниң дыңнатканы болза, июль 27 эртенинде кадыг-дошкун тулчуушкуннар болган соонда сайгончу шериглерниң чеди муң ажыг солдады далай эриинден ырак эвес черге бүзээлеттирген. Патриоттар № 1 оруитка туруштарны эзлеп алган болгаш дайзынны ооң тыыл баазаларындан үзе киргеп.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының Улусчу чепсектиг күштери июль 18 болгаш 19-та Төп шатта Контум можунуң төвү Контум хоорайны долгандыр сайгончу мезентерге удур тулчуушкуннарны чоруткан. Плейку можунуң төвүнден Контумче кел чораан шериг автоколоннаже патриоттар база халдаан. Парлалганның хосталга агентилелиниң медээлерин ёзугаар алырга, ийи хүннүң дургузунда тулчуушкуннар үезинде дайзынның барык 400 солдадын чыскаалдан үндүрген, 5 самолёт, вертолёттуу думуй атнан, хөй санныг бөө-чепсекти хуналт алган.

Демисел чидигленген

ЛОНДОН. (СЭТА). Британ ортулуктар 1926 чылдың сөөлүнде ында национал ажыл соксадышкынынга амгызы ышкаш кажан-даа ындыг чоок турбаан.

Долгетейниң өске черлери-биле англи пайысылалдың ужар чүүл харылзаазы июль 27-де дүн ортузунда соксаап. Англияда эң улуг Хитроу аэропорттуң ажылчыннары ажыл соксадын турар. Лондонуң кудумчуларында автобустар коолулбес — оларның чолаачылары болгаш жовдукторлары 24 шакта ажыл соксадышкынын чорударын чыыгырган. Бо негеддеин тред-юнионнарның британ конгрезининг кол чөвүлелиниң чуралызында чугаалажып турар.

Британ ортулуктарда амгы ажыл демисегиниң шак ынчаар ыяпгы чидигленгенинпиң шупт чылдагааны болза «улусчуде харылзаалар дугайында хөөйлу төлевилелиниге чогуур ылгалдерни хүлээп алган. Ук хөөйлу төлевилелиниң мооң мурнунда-ла сенатка бадылаан болза-даа ону төлөлекчилер палатазында мурнуку хевээр чугаалажып турар. Комиссияга бадылашкынның түңнелдерни хайгаарактыларга хевертеп болган чүүл болу берген, чүге дээрге, төлөлекчилер палатазын сенатка бодаарга Вьетнамга дайын айтырыларынга элээп консерватиттиг кылдыр санап турган.

Дөрт ай дургузунда Индий-Кыдаттан америк шериглерни үндүреринг баш бурунгаар көрүп турар база бир ойлагаш сенатка киирген Шак-да ындыг адилгеш дашткы күрүнелерге шериг дуламчызының дугайында хөөйлу төлевилелиниге хүлээп алган турган, ынчалза-даа ооң дараазында ук адилгеш күш чок болдургаш, чүге дээрге, хөөйлу төлевилелиң шупту хүлээп албаан. Сенат нежигүү республикавы Э. Брук сенатта чугаалажып турары шериг хереклелиң содыл алыр дугайында хөөйлу төлевилелиниге чаа адилгеш киирген.

Бо адилгелериниң үзүр-дузазы туттургаш америк шериг албаныыларны хостаар дугайында негеддеин Индий-Кыдаттан америк шериглерни үндүреринің баштайгы негеддеи кылдыр ол адилгелерге киирген-биле бичелеп турар. Ам Вашингтон бо айтырыгны АКШ-тың Мурнуу-Чөөн Азияда агрессиязын үргүлчүлээринге чылдаак болдургаш.

Конгресс кежигүннери негээн

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ конгреазиниң төлээлекчилер палатазының дашткы хереклер талазы-биле комиссиязы октябрь 12-ге чедир Индий-Кыдаттан америк шериглерни бүрүн үндүрери дээш бадылаан. Комиссия дашткы күрүнелерге шериг дуламчызының дугайында хөөйлу төлевилелиниге хүлээп алган турган, ынчалза-даа ооң дараазында ук адилгеш күш чок болдургаш, чүге дээрге, хөөйлу төлевилелиң шупту хүлээп албаан. Сенат нежигүү республикавы Э. Брук сенатта чугаалажып турары шериг хереклелиң содыл алыр дугайында хөөйлу төлевилелиниге чаа адилгеш киирген.

Бо адилгелериниң үзүр-дузазы туттургаш америк шериг албаныыларны хостаар дугайында негеддеин Индий-Кыдаттан америк шериглерни үндүреринің баштайгы негеддеи кылдыр ол адилгелерге киирген-биле бичелеп турар. Ам Вашингтон бо айтырыгны АКШ-тың Мурнуу-Чөөн Азияда агрессиязын үргүлчүлээринге чылдаак болдургаш.

Б. СПАССКИЙ—Р. ФИШЕР

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА-ның түскай корр. А. Ермаков). Борис Спасский база катап улуг частырыг кылгаш уттуруп каан. Ол соскы салыгны дөрт шак дургузунда ойнаан соонда бодуунуң туруштарыг идегел чок аңаарга, 37-ги коште дүжүп бериптеп. Маргылдаанның саны — 5:3 боо. Фишер мурнап чоруп турар.

Делегей чемпиону бо удаада бужурганын ойнаан. Ол удур халдап ойнар аргазыг болу берзе-даа, бодуунуң плапышкан кадыг-бир чылдагаан-биле ойталай бергеп. Ооң соонда аңаа каш доскут көштер кылгаш, хензиг черге частырыг кылыпкан. Ол аъттыг «б7»-же көшкеп, удурлапыкчызынга мерзелер-биле солчур арганы бергеп болгаш ооң материалдыг артык күштүг болу бээрни болдурган. Ооң соонда кара таланын турушпатары шуут көшкей бергеп.

Фишер ак тала-биле ойнаан, баштайгы кожун «сёзтеп эгелээн. Бо салыгның онгу кожунун соонда Спасский 53 минута дургузунда боданган, ом бирги көштү кылган. Ооң соонда Спасский бир бодазын шаап бергеш, бодуунуң туружун идепкейлежип алган, ынчалза-даа ол хөрпертеп частырыг кылган...

Маргылдаанны база катап капога тыртыргаи. Ынчалзада бо удаада Честер Фокстун бөлүү эвес, а «Эй-Би-Си» дээр америк телекомпания ону тыртыргаи. Чүге дээрге, ол компания кино тыртыргаш, керекээ чарын алдап. Анаа Роберт Фишер база ат салган дээр. Ол Фишерге база ажыктыг деп чүве билдингир болбайбаан...

«Телевидение»

ИЮЛЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

13.10—«Кадыкшылга». Эртем-тапылбырлыг программа. 13.45—Өөнүг телекөргүүлүг. «Көргүүг эгелеп тур». Цирк программазы. 14.30—«Кижи болгаш хоойлу». 14.45 —Спорт программазы. 1. Футболга ССРЭ-ниң кубогу. Чартык финал. ЦСКА — «Торпедо». Ийиги ооң (бижидилге). 2. Шыдырааға делегей чемпионады.

15.30— «Чогаалчының шидиги». Левичча шаңналдың лауреады Ч. Айтматовтуң чугаазы. 16.00—16.10—Чаңсар. 16.10 — В. Шуберт «Дүн ортузунга чедир бир шак артыкында». Малая Бронназда Москваның шин тегарының шинал. 18.00 — «Ус». Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телекөргүүлүг. «Музыкалыг ужурожылгалар». 19.10—ВЛКСТ-тың секретары Л. А. Земляникова телекөрүкчүлерниң айтырыгларынга харыылап тур.

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Уругларга фильм. 20.15 — «Саян кырында кежээ». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.15—Концерт. 21.45—Өөнүг телекөргүүлүг— «Дедир эгиткен музыка». Уран-чечен фильм. 23.00—«Ус». Информастыг программа. 23.30—00.20 — «Концерт студиязы чалап тур». «Өөнүг, ыр!» Ю. Силантьев удуртқан эстрада-симфония оркестри. Э. Хиль, Г. Непашена, В. Макаров олар концертте киржип турар.

Делегейниң хей-нишгизиниң шиитпирлиг удурланышкыны турбуже. Каттышкан Штаттар Вьетнам Демократтыг Республиканга удур агрессчи дайынын калбартырын үргүлчүлевишаан. Америк самолёттар ол чурттуң агаар делгеминче хүнүң-не шургуп кирип, хоорайларже, суурларже, сырый чурттакчылыг районнарже хөй санныг бомбаларны өктап турар. Араатанзыг халдаашкыннарның түңнелинде школалар, зинелгелер, уруглар албан черлери узуткалып, тайбың хамааты чон өлүп турар.

ЧУРУКТА: айылдыг бомбаларны дайзыннарның аэродромда сөөртүп алган чоруп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

агаар

Бөгүн республикага шөкар будуттаар, шоолуг чагбас, хатпың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Дагтыг черлерге 20—25 градус, өске черлерге 25—30 градус изиир. Кызылга бөрүк чагбас. Агаарның температуразы 27—29 градус чедир изиир.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Садып алыкчыларга

Июль 29-та Кызыл садыг «Саяна» универмагтың чанынга чиигетиген өртектиг барааннар базаарын эрттирер.

Базаарга дараныпга ыпылыгарын: эр улус кедер чувүляерни, сорочкаларны, кышны болгаш күсну, часны пальтоларны, хөрээжен улустуң чиик платьелерин, халаттарны, бичии уругларга платьелерни болгаш халаттарны, бичии оолдар кедер хевөң-саазын пөстен даараан костюмнерни, школачыларга дүктен кылган материал-биле даараан костюмнерни садар. Улуг улус болгаш уруглар кедер идиктерни калбак ассортиментилии-биле шилип ап болур.

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

КИНО

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Руль тутқан төлгелекчи» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хүндүскү сеапсыга ийи билет» 15, 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер ортулуу» 9, 11, 13; «Музыкалың үнүнүң» (1-ги, 2-ги көсктери) 15, 18, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Макеши Перепелица» 15.30, 19.10; «Бодуң дугайын мөңгө чугаалап берем» 17.20, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуун 24-63, редакторнуң орадакчыларының 35-24, пропаганда кылырал килдизинин 23-54, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийдиг егий килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин терпеның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганга 32-75 Редакторлуун 24-63, редакторнуң орадакчыларының 35-24, пропаганда кылырал килдизинин 23-54, кеңеш-ижыл-31-27, информацин база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтелефоннче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ЛС — 09645

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыдаа үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ИЮЛЬ 30 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 178 (8945). ортоо 2 коп.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Ракетага удур камгаланыр системаларны кызыгаарлаар дугайында 1972 чылдың май 26-да Москвага ат салган Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Американың Каттышкан Штаттарының аразында Керээни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунге күштүг кылдыр бадыладырыбиле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирген.

ТҮҢНЕЛДИ ЧУГААПАШКАН

Июль 28-тө СЭКП обкомунуң хуралаар залында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен. Хуралга министрлер, эргеледдер, ведомстволар начальниктера болгаш райкүүсшн дээргалары киришкен. Айтырыглары:

1. 1972 чылдың бирги чартыында Улус ажыл-агыйның хөгжүдеринің планының күүседелиниң түңнелдери.

2. 1972 чылдың бирги чартыынга республиканың бюджединиң күүседелиниң дугайында.

Бирги айтырыгның талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Күрүне планының даргазы эш М. С. Салчак кылган. Ийиги айтырыгның талазы-биле илеткелди республиканың сан-хөө министри эш Б. К. Будегечиев кылган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. К. Мендүме хуралдың алдынга түңнеп тура, чугаалашкан айтырыглардың талазы-биле болгаш ам бо хүннерде республиканың ажыл-ишчилериниң мурнунда тургустунган чугула соруглаларга доктаалган.

СЭКП Төп Комитединде

Колхоз болгаш совхоз будурулгезин хөгжүдеринге тускай эртемниглерниң ролюн бедидер талазы-биле СЭКП Алтай крайкомунуң ажылынық дугайында

«Колхоз болгаш совхоз будурулгезин хөгжүдеринге тускай эртемниглерниң ролюн бедидер талазы-биле СЭКП-ниң Алтай крайкомунуң ажылының дугайында» айтырыгны СЭКП Төп Комитеди чугаалажын көргеш.

Партияның XXIV съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумунарының шиитпирлерин удуртулга болдургаш, Алтай крайның партия организациязы көдээ ажыл-агыйның хөгжүдезинге тодаргай чедишкинчерни чедип алганын хүлээп алган доктаалда демдеглээн. Ол чедишкини көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниг кадрлары-биле ажылче крайда доктаамал кичээнгейни салыр, колхоз болгаш совхоз будурулгезиниң хөгжүдезинге оларның ролюн бедидер талазы-биле тагыш салыышкынны күштелдиргени-биле тодарайлаттынып турар.

СЭКП-ниң Алтай крайкому, Дат-Алтай обкому, хоорюмдары болгаш райкоммары, партия эге организациялары будурулгезин соруглаларын шиитпирлеринге тускай эртемниглерге эргежок чугула дуланы көргүүп, чогаадыкчы эгелешкинчиерни деткип, көдээге будурулгениң организакчулары болгаш технологтары, эртем-техниктиг депшилгениң пешпередикчилери болур оларның идепкейин хөгжүдүп турар. Соолгу чылдарда тускай эртемниглерниң алдар-хүнүзүү, ажыл-агыйларда ажыл-херектиң байдалы ыяш оларның харыысалгазы дыка бедээн, будурулге чорудулгазының технологиязын сайыралгайзыларына, эртемниң болгаш мурнакчы практиканың чедишкинчиерни пешпередиринге агрономнарның, зоотехниктериниң, ветеринария ажылдакчыларының саадары нүүтелеен.

Оларның мергежилин бедидер, будурулгенин эргелеп башкарарының чаа арга-хевирлерин шиидүдүп алыр талазы-биле 1971—1975 чылдарда көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери болгаш удурткучу кадрлары-биле ажылдың перспективтиг планнарын бүтү-ле районнарда, колхозтарда болгаш совхозтарда ажыддан кылган. Эң чугула айтырыгаарның бирээзин — ажыл-агыйларны тускай эртемниг кадрлар-биле хандырарын колдуунда-ла крайның колхозчуларының болгаш совхозтар ажылчыларының күсели-биле белеткээрин база шиитпирлеп турар. Алтайның көдээ ажыл-агыйында тускай эртемниглерниң саны 1965 чылда турганы-биле дениээрге, оон ийиден ажыг катап көвүдээн болгаш ам 18,5 муң кижи болуп турар. Оларның аразында коммунистер дөртен хуу, хөрөөженнер — дөрттүг бир кезии. Кол тускай эртемниглерлиң, совхозтар директорларының болгаш колхозтар даргаларының улуг нуруузу көдээ ажыл-агый талазы-биле дээди эртемниглер болуп турар.

База бир чугула соруга — ортумак звеноның удуртукчуларының—садыргарының болгаш будурулге участокгарының бригадирлериниң, эргелекчилериниң, ферма эргелекчилериниң шыпар составын ажыктарын боттандырып турар. Тускай эртемниг болгаш бот-өөредиште-биле өөренип турар ол категорияның ажылдакчыларының саны алды чыл дургузунда 7-ден 40 хуу чедир өскөн.

Партия комитеттери тускай эртемниглерниң идейлиг өзугдевиниже, шиитпирлер-политиктиг амыдыралга оларның идепкейлиг киржилгезинге, ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы кижилерни кижизидери-биле дүшүүрерминге улуг кичээнгейни салып турар.

Хөй-хөй тускай эртемниглер партия, совет, профсоюлдер, комсомол болгаш өскелерде органнарда сонгуткузаанар. Оларның аразындан он муң ажыг кижи көдээниң ажыл-ишчилериниң оргузунга пропагандисчи болгаш агитаторлаглиг ажылды идепкейлиг чорудуп турар.

Көдээге эртем-техниктиг депшилгени дүргедириниге тускай эртемниглерниң киржилгезиниң чаа хевири — черни, техниканы ажыглаарының ажыктыын бедидеринче, чер болгаш мал ажылынга мурнакчы технологияны дүрген шиидүдүп алырынче, эртемниң болгаш мурнакчы дүржулганың чедишкинчерни пешпередиринче утланган тускай эртемниглерниң нуруузунда чогаадыкчы планнары калбак пешпередип алган.

Тускай эртемниглерниң колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының профессиональ билиглерин бедидеринің, эртемниң, техниканың болгаш мурнакчы практиканың чаа чедишкинчериниң дугайында оларга үргүлчү дыннадыр талазы-биле ажылды план сургаар чорудуп турар. Ол ажылдакчыларның барык-ла доң кезии Алтайның көдээ ажыл-агый институдунуң мергежил бедидер факультединге болгаш крайның кадрлар биляи бедидер школазынга өөредилгени эртүүнүң ажыл-ишчилеринге дузалаан турар. Малчыннарның 20 ажыг хуузу мастер-

(Улаачызы 2-ги арыда).

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫ ФРОНТУЗУНДА

Малга витаминниг чем

«Тимелгеө совхоотуң ажылышчылерә бо чылын бөдүүн мал чемнин 2827 тоннаны белеткеөр. Мал чемниң белеткелинде үш механизастатгывган звеноны тургускан болгаш оларны дуржулгалыг сигенчилер-биле, техника-биле черсеглээн. Соолгу хүнерге чедир совхоотуң сигенчилери сенаж-биле катай 1000 тонна ажыг мал чемни белеткеп алган.

Совхоотуң сигенчи звеноларының аразында хоочун механизатор А. М. Чеботаревка удурткан № 1 звено шалыныкын ажылдап келген. Бригада турлаанга чеде боорзиниже Александр Михайлович бир трактороун, бир тараа комбайнының, үүрмек сеитегеин ыыган, механизаторлар-биле кызыг-кыйыг чок ажылдаан тур.

— Бөгүнгү кылганывысты санаваска, биске бердинген 850 тонна тарымал болгаш чайгаар үнген сигенни белеткеөр планны опаалдавыстың 125 тонназын сарыаттаан, 427 тонна суда-чочак-тараанын чаагай дүжүдүн сенаж кылдыр салып алдывыс. Ажыгбиле чутталарга, биске сенаж белеткеөр опаалда бердинмээн турган чүве. Ону бис малдың витаминниг чемнин конуудезир соругга-биле салып эткээн бис — деп, ол биске чуттаалаттыр.—Черле бо чылын мал чемининг белеткелининг депшилгезинг аргаларын ажыглаарывыче эккеп киженгей салып турар бис. Сенаж салырындан ангыда, ол сигенни, дүргеп салгынындыр, дериглеп база ажыглаан көөр дээш, дүүндеп бир шеңеп эгелеливис. Ында дөрт ижки соксаал чок ажылдап турар. Ону колдуунда-ла чазын чаа төрүттүнеп чаа малга бөөр соругталыг. Дүргеп салгынындың кургаткан сигенниң витаминин болгаш хайлымчал бүдүмеддери барык-ла үредбейн артар дээрзин мурнакчы ажыл-агыйлар-ның дуржулгалары бадыткан турар чүве-дир.

Дүргеп салгынындыр дериглеге 15 хонукта соксаал чок ажылдаар ужурлуг. Ол арганы бо звеноның механизаторлары чедишкинниг ажыглаан ыңдаар дээрзиге звено удуртукчузу бүүдүүлдүг.

Звенода 7 механизатордан аңдыда, 20 сигенчиниң улуг кезии дыштар. Олар малга быжыг чем-суур хээп демисединг мурнуку оюрууда чорүп турар. Аныяк механизаторлер Марат Быштак-оол, Кулаар Кызыл-оол олар «КУФ-1,8» деп маркалыг машиналарны «Беларусь» тракторларга сөөртүп алган, суда-чочак-тараанны костырбааан, хөөндектей болдурүп, сенаж салыр черже чорудуп турар. Олар ийилээ бо ажылдың эгезинден бөөр хүн бүрү 100 тоннадан эвээш эвес сенажты шак ынчаар белеткеп турар.

Онгача-Бадыында тараан суданың үнгени холчок. Суда боду амгы үеде 1,3 метр чедир өзе бергеп, а оон-биле холуй олурукан чочак-тараанның чемижи бербектедгеш, суг-быштак чем үези апаргаш. Таптыг-ла сигеп кылдыр кезер ой. Ынчангаш мында ажылдап турар механизаторлер болгаш сигенчилер минутазы-даа халас эртперинден харааган, кызымаккай ажылдап турардыр. Тракторист Сергей Кыргыс хүнде 12 гектар чериң кестирер нормазын 1,5 — 2 катай ажыр күүседип турар. Оон ээжи хөнөөнекчи подбородкизиниң башкарыкчызы Мөңгүш Кара-оол база-ла оон калыш чок ажылдап турар болду.

Салгынындың кургадыр черде Александр Гостиновка удурлап ээлчегиниң · ооллары Сайга Онгар, Вася Поспелов, Володя Гулин олар сигенни тырып, ону малдыкчыларга салып турөөрлер.

Бо звеноның сигенчилери малга витаминниг чаагай чемни белеткеөр, келир кыжын ниитизиниң малдың үүр, мегди чыл ажарының үндезинин тургузар дээш чүткүдүт ажылдап турөөрлер.

О. НАМЧЫЛАК.
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: Салгынындың кургадыр дериглеңиң ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ийи салбырда

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхоотуң Иштии-Хем салбырында Байыр-оол Кыргыс удурткан бүдүү-бүрү белеткеөр звенода школчулар болгаш хөрөөженнер 46 кижи хаара түттүнгеп. Звено 126 тонна будук-бүрү белеткеөр соругталыг, амгы үеде 44 тонна будук-бүрүнү белеткеөш хүлээткеп.

Т. ОҢУР-ООЛ.

* * *

Оя-ла совхоотуң Арыг-Узуң салбыры ниитизиниң малынга чем белеткелинче организастыг киргеп. Салбыр бо чылын мал чемиже 1500 тонна ажыг сигеп белеткеөр планныг. Сигенчи бригадада ялаы-бүрү марканың 13 трактору, сигеп кезер 5 машина, 4 бөлдүрүкчү даап, өске-даа техниканы быжыглаан.

Амгы үеде хөй чылдыг сигеп— люцернаны 235 гектарны кескеп. Гектардан-на 18 центнер люцерна алган. Звеноуң кескен люцерназының 80 гектарын үрезинге ажыглаары-биле белеткеөн.

Оон артканын бодгеш, 126 тонналың сигеп, 115 тонналың сенаж кылдыр белеткеөн.

К. КОМБУ.

Дүжүт ажаалдазынга белеткел

20 КОМБАЙН БЕЛЕН

Бо чылын Каа-Хем районда «Тимелгеө» колхоотуң тараазының үнүжү кажаңгылындаа артык чаагай. Ол чорук механизаторларны болгаш тараажыларны аңы-ажылче улам соруктың киирип, техника септелгезиниң темпилин дүргедиринге негеп турар. Колхоотуң механизаторлары 25 комбайнны тараа ажаарынга белеткеөр планныг. Бо хүнерге 20 комбайнны эки шынарлыг кылдыр септеөш, белениниң шугумунда тургускаң. Арткан беш комбайнны августегезинге чедир бүрүн доозар деп шиитпирлеөн.

Септелгенин шынарын хынаар тускай комиссияны тургускан. Ында инженер, механик болгаш дуржулгалыг механизаторлар киргеп. Олар септеттинген комбайн бүрүзүн хынамчалыг көрүп, каждыгбир чүүлүг чедир кылбаан болза, ону септеэн кижиге катап кылдырып турар. Ынчангаш техника септелгезинин шынары эки. Комбайннар септелгезин шуулгурар дептилгелиг арга-биле чорудуп турар.

Владимир Барбалдай, Николай Кадыгин, Леонид Мусихин, Гаврил Ожегин олар боттарының комбайнарын бир дугаарында эки шынарлыг септеөш, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турааллар.

— Бистин механизаторларывыс чаа дүжүттүн тараазын ажаап алырынга кончуг хынамчалыг белеткениң турар. Кижи бүрүзү кылган ажылының шынары дээш харыысалгалыг. Ынчангаш тараа ажаап алышкынының үезинде техниканың үрелишкини, аваа турар чорду болбас дээринге бүрүн бүзүрелдиг бис — деп, машина-трактор мастерскаазының эргелекчиниң эш Морозов чугаалап турар.

Дүжүт ажаап алышкынының үезинде техниктиг хандырылганы ажыктыг-биле ажыкчи-мастерлерниң звеноуң организастап тургускан. Оңу механик Иван Бортников удуртур.

К. ХЕРТЕК.

СҮТТҮҢ ДҮЖҮТКҮР ҮЕЗИ

Партияның XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде көдээ ажыл-агыйның нуруузун тургустунган улуг соруглаларның биразын — бо беш чылда мал ажылының продуктуларын будурерин эдбекшидер, оон-биле чонуң од продуктуларга хереглезин долуу-биле хандырарын шиийн айыткан. Ынчангаш мындыг кол продуктуларның бирээзин — сүттү будурери болгаш күрүнеге садары бистиң республикада чыл келген тудуу ковудеп турар. Тоску беш чылдың бо юбилейлиг ийиги чылында бистиң республиканың ажыл-агыйлары 23 муң тонна сүттү күрүнеге садар планның опаалдалыг. Ол дээрге эрткен чылдаазындан 1000 тонна хөй болгаш бедең эвес соругза.

Колхозтарга болгаш совхозтарга сүт саалдазын ковудедириниң эң-не «дүжүткүр», эң-не таарымчалыг үези чайгы үе болуп турар болгай. Саар инектерни, фермаларны ажыл-агыйлар чайлагларда болгаш чайгы одарларда тургускаан. Чайның от-сигенин терең, суттат четчир таарымчалыг үеан инектерниң сүткүр болурунга эгээртинмее курлавыр. Малга немелде чем хереглевес болганда ам сайгын хөй сүттүн бот-үнезин база чиик болуру чугаажок.

Ындыг турбуже, республикада сүт дужаалдазының темпизин бо таарымчалыг хүннерде оожум чорун турар деп санаар хөрөө. Июль 16-га чедир республикада 12765,4 тонна сүт дужаатгынган нийкеге, азы чыл планы 55,4 хуу четкеен. Бо дээрге чыл төнчүүзүнге чедир ажыл-агыйлар ам-даа 10.254,6 тонна сүттү күрүнеге садар болуп турары ол. Эрткен чылдан садар сүдүүс хөй. Эрткен чылдың бо үезинде план 56,3 хуу чеде берген турган. Ынчангаш темпивис бо чылын оон-даа кудулааны дуурениир.

Сүт саалдазыны ковудедириниң дугайында сагыш салыышкын партия, совет, ажыл-агый организациларының кичээнгейинден үзмейн турар колхозтарда, совхозтарда байдал чүүлдээ дээре болуп турарыы таварылга эвес. «Межегейн» совхоотуң парткомуун борта чижек кыдыр ап болур. Ол совхоз план талазы-биле республикада оң-не хөй—1960 тонна сүттү күрүнеге киирер ажыл-агый болуп турар. Ол дээрге Тес-Хем, Эрзин, Өөрү, Бай-Тайга, Тожу районнарны катай, алырга бээнп, чылда оларның садар сүдүүзүнден 860 тонна хөй пландыр. Чогум-на соруга мындыг улуг болганын партия организациязы совхоотуң мал ажыдыгларының оргузунга чедишкинге таймыбырлап, сүт саалдазын ковудедириниң курлавырларын дилеп тып, анаа дөрт колбашкан кижилерниң аразында социалистиг чарыштыг дээштит организастап шыдаан. Мындыг ажыл-чорудулганың ачымызында совхоз 286,1 тонна сүттү, азы планының үлүг чартының ажыраар арганлыг болган.

Шанчыш бо ажыл-агыйда Успенка сүт-бараан фермазының коллективи эки чедишкинниглиг болуп турар. Хүнделе бо февральдың 1350—2300 кг сүт күрүнеге киирип турар. Бир инектен-не хүнде оргуиаа-биле 9,6—10 кг чедир сүттү саан ап келген.

Ол шыкаан саар инектериниң чайгы одарладыышкынын эжиктиккенин ачызында сүт саалдазын ковудедиринге «Кызыл тус» совхоотуң ажыл-ишчилериниң чедишкинниг эки. Олар ажыдыында сүт садар талазы-биле республиканы бирги черде чорун, оон чылда бердингеи планын 65,1 хуу күүседип алган. Планнарын күүседиринге «Саян» (64,6) «Алдан-Маадыр» (63,1 хуу) совхозтар багай эвес түңнелдерлиг болгулаан.

Темп талазы-биле «Наймрал» совхоотуң сүт-бараан фермалары соолгу үеде чедишкинниг болуп, хүнделе 2500 кг чедир сүттү күрүнеге дужаан турар. А оларның кожазы «Улуг-Хая» совхозтуң чер аллаштаанын айтыр керек. Ында мындыг болбас аргажок. «Найралдың» саар инектериниң чайгы одарлары тааршытыр эки тургустунган, а «Улуг-Хая» совхоотуң сүт-бараан фермаларының турар черлериниң чоогунда тараа, сигеи пөлдери бар болганда кадарчылар чайын инек откарар чер тыпшайн баар. Мындыг байдалга хөй сүт алырының дугайында кавдыг чугаа турар боор. Ынчангаш совхозтуң директинязы олче кичээнгей салыр болза чогуур.

Сүт будурериже, ону күрүнеге садарынче партия, хөй-ниити организациялары кошнак кичээнгей салыы турарындан. «Тес-Хем», «Большевик» совхозтарда план күүседилээн-не куду деннеде, а «Барлык», «Тээли», «Кара-Хаак» шиңаш хөй сүт дужаар ажыл-агыйлар чылда планныг опаалдазының чартының безин күүседип албааны дуурениг. Малдың эң сүткүр үезин четче ажыглаарының бүгү бар арга-курлавырларын ажыглаарынче бүгү-ле ажыл-агый-лар кичээнгейни кошкатпаза чогуур.

Районнар аайы-биле алырга аяа чедир күрүнеге сүт садар чыл планны күүседирип дээш социалистиг чарыштыг мурнуку одурүүнда биеэги-ле хевээр каа-хемчилер чорун турар. Чыл планы мында 61,5 хуу күүсеттинген. Хөй сүт садар талазы-биле Тандының (6700 тонна) соонда ийиги черде болуп турар Бии-Хем район (4600 тонна) оон туда чок. Оон дараазында черлерни Танды биле Чеди-Хемчик районнарының ажыл-агыйлары эзелеп турар.

Сүт будурерин ковудедириниге малдың чайлаглаашкынын эки организастаана улуг идиглиг дээрзиниң чижээнге ыяк-ты Өөрүнүң «Коммунизмче орук» колхозун адап болур. Соолгу хүнерге чедир колхоз малын, ылангыя саар инектерин эки одарларга тургузуп алганының ачызында күрүнеге 400 центнер сүт дужаар планының 260 центнерин, азы 68 хуузун күүсеткеп. Мындыг чижектер бистиң эвээш эвес.

Чонуң амыдыралчы чугула хереглези, малдан алыр колпродуктуларның бирээзи болур сүттү ковудедир, ону күрүнеге садар талазы-биле планныг опаалдаларын, бедидекчи соналистиг хүлээгелерни хуусаа бетиндэ долдур болгаш ажыр күүседиринче көдээниң бүгү ажыл-ишчилерин мобилизастаары чер-черде партия организациларының, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының социалистиг хүлээгелери ол болур. Чайның терең үнген өзүт-сигенин, сеирин чайгы одар-белчиирин эң-не таарымчалыг ажыглаарынче бүгү күштү моолдээр, сүт саалдазының «дүжүткүр үези — чай ол дээрзин уттыпа чогуур.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

УКРАИНА: баштайгы миллион

Никополь-ның хоолай кылыр металлургия заводунда «30-102» деп стаа бир миллион тонна деңгиде тиг чок хоолайны будуруп үндүрген. Оны мастер Ю. Федоровтуң бригадазы кылып үндүрген.

Ол хоолайны соксаал чок ка кылыр автоматтыг агрегаты ийи чыл мурнунда ажыгдалга киирген. Свердловск областын Первоуральскиде хоолай кылыр заводтуң металлургтары-биле никополь-чуларның найралы чогум-на ынчаар өгленип. Уралдылар оңдуктеринге дүжүкулгазын дамчыдып берип. дыка хөй украин ажылчыларны чалап алган, өөреткеннер. Ол чорук никополчуларның ук агрегатты толевилээн күүгүүнге хуусаалыындан дөрт ай мурнай чедирер арганы бергеп.

Ажылчыларның ол ийи коллективтериниң найырлыг СССР-ниң тургустунганыындан бөөр 50 чылыына алдар болдурган социалистиг чарыш дугайында кереэ-биле үлам бижикка. Украин металлургтар чыл эгезинден бөөр план даалаар будун-чартык муң ажыг тонна хоолайны кыяын үнүдүннеер.

Никополь, Днепропетровск область.

(СЭТА-ның корр.).

КАЗАХСТАН: эрте бижар виноград

Казахстанның мурнуу чүгүнде эрте бижар виноградты ажаап ап эгелээн. Залий Алатауның эдектеринде турар тускай виноград ажылдыг «Гигант», «Казахстан» деп совхозтар Алма-Атаның маганиверинче баштайгы виноградты чүдүрүп чоруткузаан. Ынгыр селекционнерлериниң турусканы ол дүргеп бижыкчал сорту Казахстанның Семиречьезинге эгээн каш чыл бурунгаар көстүп келгеп. Чылдың-на ону тарнан шөл үлам калбарып турар.

Республиканың виноград остурер шөлүүнүң чартык кезии — 6,5 муң гектар — Семиречьеде турар. Мурнуу чүгүн өске-даа районнарында виноград шөлү үлам калбарып турар.

Алма-Ата.

(СЭТА-ның корр.).

ТУРКМЕНИЯ: Пат-нефтяник

«Лениннефть» дээр нефть болгаш газ казып тывар эргелел черинде «Пат-нефтяник» деп автоматиканың болгаш телемеханиканың чаа системазын ажыглалга киирип турар. Оон дузалы-биле нефть болгаш газ тывыкшын автоматчыдыр болгаш мыяктан башкарар арганлыг болур. Амгы үеде ол системаның кежектерин эдиктер ажылдадып турар. Ону ажыглалга киирген соонда нефть тывыкшының автоматтыг 28 скважиналардан мегижер тускай диспетчер төвүнге көөр болгаш оон оларны угаан-башкарар апаар. Нефть кылар скважиналарның ажыкшының болгаш ол черниң кайы хире нефтилээнин дугайын ында тускай дериг-херекселдер демдеглеп ап турар. Ол системаның бирги эвчизи 1973 чылда ажыглалга киирген турар ужурлуг.

Бен чылдың төнчүүзүнге чедир «Лениннефтиниң» бүгү районнарының инженер-технологтуг ажбан черлерин шупузу ол система-биле хандырыттынган турар Оон ажыкында 90 муң чедир рубльди кемнээп ап болур.

Кутурдене.

(СЭТА-ның корр.).

РСФСР: тайга-сыннарда фабрикалар

Хабаровск крайның балыкчылар болгаш мыяктылар суурларында, инженерлериниң болгаш ажучыларының национал суурларында даа чыл эгезинден бөөр чонуң амыдырал хандырылгазының 50 будурүлге черлерин ажыттынгаш. Олар — ында-хевээ турген сеппөөр механизастаттынган мастерскаалар, шак кылыр черлер, амыдырал хандырылга өрээлдер-дир. Дурускулгалыг мастерлер бригадалары вертолёттарга олуруп алган, тайгасынче, геологтарга, сивопти-терге болгаш надарчылар туралгаларынга бо-ла чеде бөөп.

Хабаровск.

(СЭТА-ның корр.).

* * *

Аэродинамиктиг хөөлайга дуржулга

Киевтиң эртемденнери аэродинамиктиг хоолайны чаа соругага ажыглаар деп шиитпирленнер. Киевтиң күштүг ажыл гигиеназының болгаш профессионалдыг аарыгларының эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары келир үениң заводтарының пехтеринге модельди ол хоолайга сүткаш, салгынга хамсын шеен чорун турарлар. Будуруле черниң бажыныың ниитизинге агаар-салгын чогу канчлар тараарын биилеп алган. Ында салгынга калыскаанында ажылчыннарның аарыр чүүн болдурбазынга ол дуржулга дузалаар ужурлуг. Ындыг шинчилелдериниң түңнелдеринден өзугаар будурулге черлериниң төлевилекчилери чаа бажыңнарны тударга болгаш эргилерин септаарде чогуур сүмелерни алыр апаар.

Киев.

(СЭТА-ның корр.).

КОЛХОЗ БОЛГАШ СОВХОЗ БҮДҮРҮЛГЕЗИН ХӨГЖҮДЕРИНГЕ ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕРНИҢ РОЛЮН БЕДИДЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СЭКП-ниң АЛТАЙ КРАЙКОМУНУҢ АЖЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

(Төнчүү. Эгези 1-ги арныда).

ер деп аттарлыг, трактористерниң болгаш комбайнерлерниң үштүү йыл кезии — бирги болгаш йөнги класстарлыг. артия комитеттериниң детимчези-биле көдээ ажылый техниказын шинчээдип ыр дээш шимчээшкин хеөзеннер ортузунда калбартын. Ам колхозтарда болгаш вхозтарда беш муң ажыг рзоженнер механизаторлар ыуп ажылдап турар.

Социалистиг чарышты болш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш имчээшкинни организастаашынга партия, профэвилел болгаш комсомол комитеттетускай эртемниглерге калка-биле даянып турар. Хүэп ап турар хүлээлгелерниң ономика талазы-биле үнделеттинген турарынга, муркчыларның ажылының архивирлерин пропагандалааынга тускай эртемниглерниң ю өскен. Олар Алтайның рнакчы механизаторларын, чер ажыдыгларының олгаш малчыннарының чеп алганы чер болгаш мал ылының бедик культурежимниг коллективи деп ат дэлп, ш-ажылга эки кергүзүглерчедип алыры дээш чарышхөгжүдерине идепкейлиг ржип турар.

Тускай эртемниглөр-биле ыды экижиктеки колхоз олгаш совхоз бүдүрүлгезиүре-түнделдиг ажылдаанга чәгай салдарлыг болл. Сөөлгү чылдарда көдээ ыл-агый продуктиказын бүери болгаш белетикээри жүзү-биле көөрдээн, дүжүт олгаш мал ажылының продуктуулуу арбыдаан, күшыдың бүдүрүмчүлүү бен.

Йоөң-биле кады колхоз олгаш совхоз бүдүрүлгезинге кай эртемниглерниң ролюн ндер талазы-биле партия Алтай крайкомунуң чоп турар ажылын улам ай сайыраңгайжыдары неинин турар деп, СЭКП санап турар. Чер болгаш ажылын интенсификазының сорулгаларын итпирлээринге тускай эртемниглерниң күүзү болгаш билиин чамдык черлерде амдаа четпес ажыглап турар. Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинге чаа база мурнакчы чүүлдерни нептередиринге чамдык тускай эртемниглер ам-даа идепкейлиг киришпейн турар. Черни, техниканы болгаш өске-даа материалдыг хөрецгини чоп ажыглаары оларның ажыл-чоруудулгазында ам-даа кол черни эөлевейн турар. Бүдүрүлгеге хамаарышкан тодаргай айтырыгларны шинтпирлээрде тускай эртемниглерниң эрге-хүлээлгезин холгаарлай бөөр чоруктуң фактылары бар. Ынчангаш тускай эртемниглер ацаа хамаарышпас албан-хүлээлгени күүседиринче чардыгып, стол артынга олуруп кылыр ажылга, янзы-бүрү справкалар болгаш отчёттар кылырынга хой күштү болгаш үе-шактың чарыгдап турар.

Чамдык агрономнар агротехниканың дүрүмнерин хажыдып турарынга удур ёзулуг демисел чоруттайын, тарылга ээлчештирилгезин шинчээдип алырынга, тарылга шөөдеринің структуразын сайзыраңгайжыдарынга, үрезин ажылагыйын экижидеринге шудургу чоруун көргүспейн турар. Тараа культураларының, картофельдиң болгаш ногааларның дүжүдү ам-даа чавыс, белеткел талазы-биле планнарын күүсетпейн турар, мал чемнерин бүдүреринче, ооң шынарын экижидеринче эргежок чугула кичээнгей салбайн турар колхозтар болгаш совхозтар ам-даа эвээш эвес бар болуп турар.

Хөй-хой ажыл-агыйларның зоотехниктери болгаш ветеринария ажылдакчылары нинтиниң мал ажылының, ылаңгыя сүткүр мал ажылының хөгжүлдезинде четпестер-биле шинтпирлиг демисеппейн турар. Мыйыстыг бода малдың баш саны болгаш ооң продуктулуу көнчүт оожум өзүп турар, оларның кызыраар чоруу бедик болуп артпышаан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның, «Сельхозтехника» каттыжышкынарының инженер-техниктиг ажылдакчылары машиналарны болгаш дериг-херекселдерни, бүдүрүлге чорудулгаларын, ылаңгыя мал ажылында комплексилиг механизацияны болгаш электрофикацияны ажыктыг ажыглаарының талазы-биле ажызды четпес чорудуп турар. Көдээ ажыл-агый машиналарын ажыглаарының болгаш кадагалаарының дүрүмнерин үреп турарының, оларны хуусаа четпээнде-ле алаан дээш үндүр бижиринің фактылары амдаа чайлаттынмаан.

Чамдык тускай эртемниглер болгаш удуртукчулар ажыл-агыйларның экономиказыңе ханылап кирбейн, мал чемнерин болгаш единица продукцийны бүдүреринге күш-ажылчы чарыгдалдарны, өске-даа материалдыг хөрецгини эвээжедир дээш ёзулуг демиселди организаставайн турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда бот-орулга-чарылгалыг харылзааларны кончуг оожум сайзыраңгайжыдып, нинтининг болгаш күрүнеинің өнчү-хөрецгизин шын эвес чарыгдап турарының фактыларын болдуруп турар, продукцийның куду шынарлыңдан болгаш үрелип турарындан карәжа-когаралдар болуп турар таварылгалар база бар.

Чамдык удуртукчу ажылдакчылар болгаш тускай эртемниглер ажыл-агыйжы болгаш кижизидикчи ажыл-чоруудулганы шын дүүштүрерин чедип албаан. кижи бүрүзүбиле тус-тузында ажыл чоруттайн, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр болгаш моральтала зы-биле будулчак илергейлээшкиннер-биле демисеживрнче хой-нинтини четпес организастап турар. Харын чамдыкта олар боттарын бөзин бүдүрүлгеге болгаш амыдырал-чурттарга төлептиг сагылга-чурумнуң үлегери болбайн баар таварылгалар бар.

Партия комитеттери көдээ ажыл-агый эргелелдеринде болгаш колхоз база совхоз бүдүрүлгези-биле шуут сырый харылзаалыг өске-даа организацияларда ажыдап турар тускай эртемниглерниң ажыл-чорудулгазын экижидер талазы-биле четпес ажылдап турар. Ол организацияларның тускай эртемниглери көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүреринге болгаш белеткээринге ажыл-агыйларга четпес дузалап турар.

Чамдык партия райкомнары, райкүүскомнар, ажыл-агый удуртукчулары тускай эртемниглерниң чурттаарынга болгаш культура-амыдыралынга эргежок чугула байдалдарны тургузар дугайында ёзулуг сагыш човаашкынны кылбайн турар, кадрларның үнер, киреп чоруунуң бир чылдагааны чогум-на ында. Тускай эртемниглерни транспорт, лаборатория, дериг-херекселдер, приборлар, оргтехника-биле хандырарының айтырыгы кошкак шинтпирлеттинип турар. Ол чорук оларның күш-ажылының ажыктын кудуладып турар.

Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинің хөгжүлдезинге тускай эртемниглерниң ролюн бедидер талазы-биле Алтай крайның партия организациязының чорудуп турар ажылын демдеглевишаан. СЭКП ТК тускай эртемниглерниң практиктиг ажыл-чорудулгазын көдээ ажыл-агыйның интенсификастаарының, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин ковудедиринің талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизининг шинтпирлерин күүседиринче улам шудургу углап баштаарын, тускай эртемниглер-биле ажылда бар болуп турар четпестерни чайладырын, оларның ажыл-чорудулгазының аргаларын болгаш хевирлерин сайзыраңгайжыдарын, агрономнарның, зоотехниктерниң, ветеринария ажылдакчыларының, инженерлерниң, экономистерниң болгаш өске-даа тускай эртемниглерниң кичээнгейин чер болгаш мал ажылының культуразын бедидеринче моөңнээрин, колхозтарга болгаш совхозтарга тараа, техниктиг болгаш мал чеми культураларны, ээтти, сүттү база өске-даа продуктуларны бүдүреринің дешилгелиг технологиязын нептередирин СЭКП-ниң Алтай крайкомунга, Даг-Алтай обкомунга, хооркомнарынга, райкомнарынга саналдаан.

Тускай эртемниглерниң алдар-хүндүзүн бүгү талалыг механизастаарынга, химизастаарынга колхозчуларны, совхозтар ажылчыннарын өөредир, мурнакчы дуржулганы шудургу пропагандалаар үжурлуг. Ажыл-ишчилерниң политиктиг кижизидилгезинге көдээнің тускай эртемниглерниң ролюн бедидер. Олар партияның политикаазын амыдыралга боттандырарының идепкейлиг нептередикчилери болган турарын, ажыл-херекке ак сеткилдиг, бодунуң албан-хүлээлгезин ханы медереп билген турарын, оларның билдиглиг организакчылар болган турарын, мораль — аажычаң болгаш мөзүү-шынар талазы-биле бедик бүдүштүг болгаш коллективке ээлдем-эвидең, чогаадыкчы байдаалы түгүскен турарынга салдар чедирген турарын, оларны кижи болган хүндүлээр алдархүндүлүг кижилер болган турарын чедип алыр хөрек.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн болгаш мал ажылының продуктуларын улам ыцай бедидеринің, бүдүрүлгени комплексилиг механизастаарының болгаш электрижидеринің, ооң ёзулдезининг улам-на бижыг турум темпилерин хандырар талазы-биле ажылды күштелдиреринің эргежок чугулазынче партия комитеттеринің, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының база тускай эртемниглөрининг, эртемденнерниң кичээнгейнин СЭКП ТК утландырган. Эртем болгаш техниканың чедишкиннерин калбаа-биле нептередир, селекция болгаш уксажыдылга ажылын экижидер, күш-ажылды организастаарын болгаш эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдар, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнүң экономиказының чайгылыш чок көдүрүүшкүнүн чедип алыр.

Социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкинни организастаарынга, колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының профессионалдыг болгаш экономиктиг өөредилгезинің массалыг хевирлерин калбартырынга тускай эртемниглерниң ролюн партия, профэвилел болгаш комсомол комитеттери, ажыл-агый удуртукчулары көдүрер үжурлуг. Ээ дээре тускай эртемниглерниң дуржулганын бүгү агрономнар, зоотехниктер, ветеринария ажылдакчылары, инженерлер, экономистер практикага калбаа-биле ажыглаан турзун дээш оралдажыр херек. Көдээ ажыл-агыйга эртем-техниктиг депшилгени дүргедиринге оларның күш-ажылчы идепкейлиниң сайзыралының чугула чепсээ болур тускай эртемниглерниң хууда чогаадыкчы планнарының үжур-дузаның бүгү талалыг бедидер, ол планнарны күүседиринге оларга хүн бүрүнүң дузаның чедирер хөрек. Тускай эртемниглерниң күш-ажылын улам-на чогумчалыг чоп ажыглаар, стол артынга олура кылыр ажылдан, хандырыга болгаш амыдырал хандырылга функцияларындан, тускай белеткел негеттинмес өске-даа даалгалар күүседиринден оларны хостаар херек. Диспетчер харылзаазын, оргтехниканы болгаш бүдүрүлгени эртелеп башкарарының өске-даа техниктиг херекселдерин болгаш аргаларын ажыглаарын калбартыр.

Тускай эртемниг кадрларны шилип алырын, оларны ажылга таарыштыр тургузарын болгаш кижизидирин улам ыцай экижидерин хандырарын, колхозтарны, совхозтарны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин бедик мергежилдиг ажылдакчылар-биле быжыглаарын уламчылаарын партияның Алтай крайкомунга, Даг-Алтай обкомунга, хооркомнарынга болгаш райкомнарынга санаддаан. Салбырларны, бригадаларны, фермаларны агрономнар, зоотехниктер, инженерлер удурткан турарынче онаа кичээнгей салыр хөрек. Аныяк тускай эртемниглер дугайында доктаамал сагыш салыр, оларның ажылдаарынга болгаш чогаадыкчы өзүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузар, оларның кижизидилгези дээш комсомол организацияларының харылсалгазын бедидер.

Кадрларның ажылының дүржулганын, билиин болгаш бүдүрүлгенің тодаргай сорулгаларын барымдаалап тургускан тускай эртемниглерни база удуртукчуларны белеткээриниң, болгаш оларның билиин бедидеринің краинда тургустунган системазын өредилгенің чаа аргаларын болгаш хевирлерин ажыглап турган сайзыраңгайжыдар. Эртем-техниктиг информацияның байдалын экижидер, эртемниң рекомендациязы болгаш мурнакчы дүржулга чогуур ёй-шаанда калбак нептерелди алган турарын, чедип алыр херек. Чаа, мурнакчы чүүл кезээде тускай эртемниг кижиниң кичээнгейинге турар үжурлуг. Дүржулгачы болгаш радионализаторжу ажылды хөгжүдеринің техниктиг дешилгенің болгаш тускай эртемниглерниң мергежилив бедидериниң тодаргай сорулгаларын шинтпирээринің чугула факторларының бирээзи болур.

Ажылдакчыларның профессионалдыг өзүлдезинге идиг бөөр болгаш бүдүрүлге участоктарынга оларны шын хуваап тургузар сорулга-биле крайга көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерниң аттестациязын чорудар талазы-биле ажылды бо чылын эгелээрин чөпшээрээн.

Колхозтарга болгаш совхозтарга тускай эртемниглерни быжыглаар талазы-биле эргежок чугула хемчегларын алырын партия комитеттеринге, совет, ажыл-агый болгаш профэвилел органнарынга дааскан. Оларның чурттаар болгаш культура амыдырал байдалдарын экижидер дугайында, оларга чаагайжыды кылдынган бажыңнарны тудар сорулга-биле тудугну калбартыр, транспорт-биле хандырар дугайында доктаамал сагыш салыышкынны салыр херек.

Көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниниң дугайында дүрүмнү алды ай хуусаа дургузуунда ажылдап кылыры болгаш ону ССРЭ-ниң Министрлер Совуделиниң чугаалажып көөрү-биле киирерин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга дааскан.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫ КАНДЫГЫЛ?

амагалдайдан үнгеш кай-даа баар болза, кижи силиниг өөрүшүлүг чүве карак чедер чер бүрүде ир көктүң хөлбецейнип ары. Мурнунда өртең кыдар даглар безин но шокар. Оът-сиген бо чымал чемнинг бүдүн чарпланың күүседип ап бохыре үнген.

ынчаныже бо чылгы сикезидези үргүлүү чаъцга, суг-чарга таваржып, нчилер чамдыкта хүн-хүиле олургудаптар азы -Хем» совхозта ышкаш, ен ийикпе, шуут белетсигенин чыдыдып-даа н турарлар. А моон соңавгуст аң оон-даа артык тыг болур деп синоптикчугаалап турар болгай. ынгаш парторганизацияан, ажыл-агый удуртукрыындан, бүгү ажыл-ишдээн шалыкшын, тывыпсагынгыр болгаш организыг ажылдаары негеттитурар. Ол негелдеин Хемде канчаар күүседип ыл?

• • •

штай көөрге, тес-хемчиснген кезилдезин организыг, шудургу чорудуп тукөстүр. Агар ховузунче бар чыда көөрге, шаттар аар сараатгар шууштур ур — ол болза «Чодураа-ийи чүс-хире болгаш Эриктиң» бежен хире сатары-дыр. (Бо черде сатарның хемчээли ары ын ышкаш улуг эвес, шабезерек). А «Тес-Хемде» инизастаан бригада ийи о болуп алгаш, бирээзи степ, өскези сараатган р. СЭКП райкому июньтөнчүзүнде-ле сиген кезининг болгаш дүжүт ддазының үезинде чоруполитмассалыг ажылдың бадылаан, а райкүүсрайон организацияларынгеп белеткээр онаалданы он тонна) онаап каан.

Амгы хүннерде тес-хемчилер өске районнарны мурнап турарлар. Июль 17-де белеткээн сиген 6,7 хуу. Ынчалзажок сиген кезилдези ышкаш чугула кампаниязы эрттирип турарында бир четпес чүүл дээрге, сигенчилер ортузунда идеологтуг ажылды кошкак чорудуп турары болур. Ооң каш чижеңтерин ап көрээлиңер.

1. ПЛАННЫ КАНЧААР ДЭЭШ КЫЛГАНЫЛ?

Сигенчилериниң бригадаларын болгаш звеноларын кезип, оларның ажылы болгаш амыдыралы-биле таныжарга, үстүнде айтырыг сагышка дораан-на кирип келир. СЭКП райкомунуң планын номчуурга, үүнни ёзулуг-ла өттүр көрүп кылган. Биидилиг тургустунган план болду. А хайлыг чүве үүл дизе, сиген кезилдезинден бөөр чээрби ажыг хонук эрткижеге чедир план саазын кырынга артпышаан турары болду. Ол хамаан чок «Тес-Хем» совхозта парткомсекретары эш Э. Чоодудан политмассалыг ажылдың дугайын айтырарывыска, райкомнуң ол планын безин сагынмады-дыр. А Сарыг-Тадда звено удуртукчузу С. Көк-оол биле Түңге-Бажыңда звено удуртукчузу М. Чавырык ол ийиден политиктиг болгаш культура-массалыг ажыл дугайын айтырарга, чүгле кыжыржыр болдулар. Бодаарга, «бо түңү мынчаар соора айтырып олурар даргал бо, ол дээрге бистиң хөрөзвис эвесле болгай» дээнзиг. Ол ийи звенону багай ажылдап турар дээр ужур чок. Кайызыда багай эвес, организастыг, сагылга-чуруму болгаш ажылчорудулгазы эки звеноолар. Ынчалза-даа оларның ажылында — звеноларның удуртукчуларында болгаш ажылдакчыларында чаржыр сеткил, мурнаар күзел деп чүве чок, чүге дээрге оларда ниити-даа план, хонуктуң болгаш бөш хонуктуң онаалда, графиктеря-даа чок. Хүнде кылган ажылдың түңнелдерин үндүрбейн турар.

Ол-ла бүгүнүң дутайын кымдан-даа айтырарга, чаңгыс харыы алыр—таң ыйнаан. «Таң ыйнааны» үүлге мында эвес, «Ак-Эриктиң» Тес унунда болгаш Агарда бригадаларында ажылдап турар ооддардан база дыннадывыс.

Райкомнуң пропаганда болгаш агитация килдизининг планында үүлге ол бүгүнүү эвес, харын-даа турлагларның культурлуг байдалын экижидерин, көскү агитацияны болгаш солуң викториналарны чартып кылырын, хүннүң-не политинформация чорудар активтерни томуйлаарын айыткан болду. Килдистиң байгыла сорулгазы—эки планны чогаадып кылырында, ону бадыладырында эвес болгу дег.

2. ЁЗУ БАРЫМДААЛААН ЧОРУК

Совхозта парткомнуң ажылының стили база ыңдыг хевирлиг. Эш Чооду политмассалыг ажылды тус-тус бригадаларга харылаары-биле партком кежигүннерин томуйлаанының протоколун көргүстү. Хөрөк кырында байдалдың бир чижээ болза, демги айыткан ийи звенога бо ажылды харылаары-биле томуйлаткан кол зоотехник эш Чайтыков эрткен чедип хонуктун дургузунда звеноларга үүлге чаңгыс катап баргаш, каш минута болгаш чоруй барган. Партком борта чогумна ёзу барымдаалаар чорукту көргускен, чүге дээрге кол зоотехниктиң бо үеде ынаар көрүр бичии-даа чайы чок, ооң ам кылыр түлүк ажылының уг-шии-даа, девискээри-даа сыр еске черде.

Партком политмассалыг ажылдың утганышкынын база утказын тодаратпаан, агитаторларга болгаш политинформаторларга темаларны бадылап бербейн турар, беседага болгаш информацияга олар ажыглаар кылдыр совхоз бүдүрүлгезинің түңнелдерин үндүрбейн турар.

Амгы үеде идеологтуг ажылдың бир утганышкыны болза, арагалаашкынга удур пропаганда болур. Бо талазыбиле районнуң парторганизациялары баштайгы хемчегларын ап чоруткулаан. Арагалаашкын чавырлып эгелээчылда сорулгаларның дутайында материалдарны берөөзэн, көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлерин каяа, кайызын азары, кымнар харылаары тодаратпаан. А совхозтуң ажылчыннарынга амгы үеде угаадып тайылбырлаар чүвеле хөй. Күрүне планнарын күүседиринге улуг күжениишкиннер негеттинип турар. Чыл планынга чедир ам-даа 700 ажыг тонна ёт дужаар. Ону бир эвес чүгле шээр мал-биле дужаар болза (бода малдың баш саны планга ам үзе-тура чедер) бир башты 38 килограмга санаарга безин 19,1 муң баш мал садар апаар (баштайгы чартык чылда дужаагаан бир хойнуң деңзизи үгле 33 килограмм болган болдур эвеспе). Пландан ажыл турар шээр малдың баш саны чүгле 7 муң. Кандыг курлавырлар барыл, хожудаашкындан канчап үштунарыл? Бо бүгү ажыл-ишчи кижи бүрүзүнүң мурнунда туруп турар эң чугула айтырыг-дыр. Парторганизацияның идеологтуг ажылының янзы-бүрү хевирлери бо айтырыгны шинтпирлээринче бир дугаарында угланган турар үжурлуг. А байдал болза херек кырында ол сорулгадан дыка ыракта турун турар.

Амгы үениң тодаргай айтырыы— сиген кезилдезинге хамаарыштыр парткомнуң үндүрген шинтпирининң канчаар күүсеттинип турарын, безин партком хынаваан. Сактыгга, парткомнуң байгы-ла хүлээлгези шинтпирип, айтышкынны үндүрүп бөөри, а чогум оон ыцай чүү болуру аңаа хамаан эвес дээнзиг.

3. АП ТУРАР ХЕМЧЕГЛЕРНИҢ КЫДЫРАЗЫ КӨЗҮЛГЕН

Амгы үеде идеологтуг ажылдың бир утганышкыны болза, арагалаашкынга удур пропаганда болур. Бо талазыбиле районнуң парторганизациялары баштайгы хемчегларын ап чоруткулаан. Арагалаашкын чавырлып эгелээнии илдеп. Корум-чурум шынгыраш бар чыдар.

Ынчанмыже ол хоралыг чаңчыл чамдык черлерде амдаа уламчылап, бүдүрүлгенің ажыл-чорудулгазына шаптыкты таварыштырып турар. Ооң бир чижээ, июль 20-де «Ак-Эрик» колхозака көзүлген. Ол хүн бир колхозчунуң уруун хөөржүткен. Аңаа суурда чамдык кижилер, сиген бригадаларындан болгаш хураган кыргылдазындан келген улус, механизаторларның хой кезии кириишкеш база-ла арагалаан. А удуртур актив—көдээ Совет Даргазы Д. Салчак, колхоз даргазының хүлээлгезин күүседип турар Б. Дакүү олар, дорт сөглээрге, ооң чайлап, өскээр чоруй барганнар. Эртенинде эш Салчактан айтырарга, «Чүү кончут чүве боор, чүгле дөрт хааржак водка чөпшээрээн чүве болгай»—диди. Бо харыы дээрге арагалаашкынга удур демиселди кошкак чорудуп турарының херечензи-дир.

• • •

СЭКП Тес-Хем райкому болгаш парторганизацияларны идеология ажылының бо үедеги кол сорулгаларын билип турар, ол талазы-биле чогуур шинтпирлерни болгаш планнарны кылыдап, хуралдарны чыып, лекциялар болгаш плетке лдерни чорудуп турар. Ол бүгүнү боттандырар дээш идеология ажылдакчылары улуг күштү үндүрүп-даа турар. Ол шын харын. Ынчалза-даа мында ол бүгүнүң дээштин чүү болуп турарыл? Кижи бүрүнүң медерелинге чедип, оларның ажыл-амыдыралынга удуртулга апаар үзел болуп турар бе, моңу көөр херек. «Таң ыйнаанаар», «билбес меннээр», билбээченнээр чоруктар совет кижилерге турбас турары—бистиң сорулгавыс. Тодаргай сорулга, дидим ажыл, коммунистиг чаңчыл бистиң ажылывыстың эчис түңү ол турар үжурлуг. Ол болза Москвага чоокта болган идеология ажылдакчыларының хуралынга чугаалажыкеп, кунуна айтырыгларның бирээзи ол.

С. СОНАМ,
СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизининг эргелекчизиниң орлакчызы.

„Тыва көбальтыдан“ шалыпчылар

«Тыва кобальт» комбинаттың ажылышчы металлургтары Төрээн чуртка аки шынарлыг кобальт концентрадын бөөр дээш чаңгыс дем-биле күженииишкинниг ажылдап, шалыпчы ажылын совет Эвилелиниң тургустунганындан бөөр 50 чыл болур юбилейинге тураскаадып турар.

Бо чуруктарда комбинаттың кол гидрометаллургия цехинің шалыпчылары киргеи. Любовь Монгалбин (чуруктарның солагай талазында) нарын аппараттарның башкарыкчызынга ажыдаа-ла ийи чыл чедип турар. Ол ооң мурнунда Хову-Аксынга тудугжулап киргеш, чурттуң улуг бүдүрүлгезинің корпустарын тутчуп, ажыглалда киришкен. Ооң удуртуп турган аныяктар бригадазы мурнакчыларга санадып, шаңпал-макталдарны каш удаа ап келген. Люба Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан, Хову-Аксында хөй-ниитичи, идепкейлиг аныяк коммунистерниң бирээзи. Ол харылаан участогунда чаа дериглелерниң нарын тургузугуут аппараттарның дең-дески ажылдаарын хандырып, цехте ажылчыннарның күш-ажылчы сагылга-чурумун быжыглаарынче сагыш салып турар.

Кобальт комбинадында тургускан хамык дериг-херекселдерниң чогумчалыг ажылдаарын хынаар болгаш автоматикаяны башкарар, приборларны эптеп тургузарынга аныяк слесарьлар Эдер-оол Чылбаакай биле Митя Монгалбин (оң талакы чуруктa) күш-ажылчы үлүүн киргеп. Олар ам-даа хынала болгаш хемчээлге цегинде төлептиглериниң одуруунда турбушааннар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КООПЕРАТОРЛАР ЧАРЫШТА

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга уткуштур чарышка Бай-Тайга райпозуңуң коллективи багай эвес түңнелдерлиг ажылдап турар. Тоску беш чыдың ийиги чылының бирги чартыында бараан саарылгазының планын 102,5 хуу күүсеткен. Пландан ажыр ажылчы чоннарга 54,3 муң рубльдиң барааннарын сайгарган. Ооң иштивде хөй-нинтиниң чемненилгезиниң планы 118,5 хуу күүсеттингеп.

Ыраккы малчыннарның хандырылгазы экижээн. Оларга чугула хевеглелдиң барааннарын чедирер 4 автолавканың кырынга 1 чаа автолавканы немээн. Колхозчуларның негелдезин ёзугаар «Мурнакчы» колхозтуң төвү — Булуң суурнуң үстүү ужунга база бир чаа садыгны, район төвүнге бир ларёкту, Шивилиг аржаанының дыштанныкчыларының дилээн ёзугаар аңаа доктаамал ажылдаар садыгны тургускан. Хлеб быжырар чер чанынга батон, булочка быжырар цехти, өртээн чингеткен барааннар садар магазинини ажыткан. Өске-даа хемчегларш ап чоруткан.

Бо чылын райпонуң садыгны кадрларынга Кызылда садыгның профессионал-техниктиг училищезин дооскан 8 кижи немешкен. Кадрларның мергежили бедип, шынары экижээнинің ачызында бо чылдың бирги чартыында орес-амчыгдалдар болбаан. Мурнуку чылдарда кадрлар чедиишпес турганындан өре-самчыгдалдар ковей турган болгай.

Чартык чылда садыгжылар ортузунга калбарган социалистиг чарышка бирги черни Кара-Хөлдө көдээ магазин (эргелекчиази М. Ламажык) эзлеп, шилчинир Кызыл тук-биле болгаш өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан. Ийиги черни Шуйда көдээ магазин (эргелекчиази Х. Сесенмаа) эзлээн. Шилчинир вымпел болгаш өртектиг белеек-биле ол шаңнаткан. Автолавка садыгжыларының ортузунда чарышка бирги черни № 3 автолавканың чолаачы-садыгжызы И. Чылбакоол эзлеп, райпо башгаар черинің база профэвилел комитединиң Хүндүлел бижиниле шаңнаткан.

Кызылга садыгның профессионал-техниктиг училищезин каш чыл бурунгаар дооскан Иргит Кара-кыс, Тамара Иргит угбашкылар, Мария Чульдум, Наташа Бүлерей угбашкылар, Мария Сыргыт-оол, Мария Ламажык олар, чоокта чаа сургуул дооскан садыгжылар Александра Донгак, Чечекмаа Кончук-оол, Роза Чыдым, Дилак Долзат олар онаашкан ажылынга кызымаккайын, садыл алыкчыларга эвилең-өлдээн көргүзүп, макталды чаалап алган.

Райпонуң шинтининг чемненилге болгаш хлеб-булочка кылыр черлери чартык чылда база орулгалыг ажылдаан. Хой чылдарда поварлаан, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчиази Күжүгет Чимис, аныяк повар Донгак Нарын-Херел хлеб-булочка кылырының хоочун мастери Донгак Норбужук олар социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда чорун турар.

Х. КАҢ-ООЛ.

БАЗА БИР ЭРТЕМДЕН

ва эртемдеңнериниң саны катап немешкен. Чоокта СЭКП ТК-ниң чанында гилел эртемниниң акаимының партия төөгүүталазы-биле Эртем төвүүнің хуралы болган. Аңаа Ширшин диссертацияын ааннаан.

диссертацияда болза, ленизм-ленинизминиң идеяга күш-ажылчы аратының кижизидер талазы-биле ынның Араттың революстуунның 1922—1944 чылдарда л-чорудулгазын бижээн. Ол марксизм-ленинизм-бианы чепсегленгеш, феодалдеп социализмче шилчилгениң онзагай байдалдарында арат массаларының ажылчын ангының идеологиязын канчаар нептередип турганын болгаш ССРЭ-ниң улустарының аку-дуңма ог-булезинге тыва улустуң эки тура-биле киреринге база бир чугула белеткелдя оон-биле кылганын диссертацияда тодаргай көргүскен.

Хожуңгай улустарның капиталистиг эвес оруктап хөгжүдезининг эргежок чугулада ишпики негелдези болза, эртемниг социализмниң идеяларын нептередиринге болгаш пропагандалаарынга үндезилээш, ажылчын массаларны аңаа кижизидери, ону чүгле марксизм-ленинизминиң туруштарында быжыы-биле туруп турар партия боттандырып шыдаар дээрзин ТАРН-ның идеологтуг ажыл-чорудулгазы база бадыткаан. Бо талазы-биле ТАРН-ның аргадуржулгазы дыка солуң, өөредиглиг, чүге дээрге ТАРНның тургустунганының төөгүзү, ооң практиктиг ажыл-чорудулгазы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы-биле сырый холбашкан.

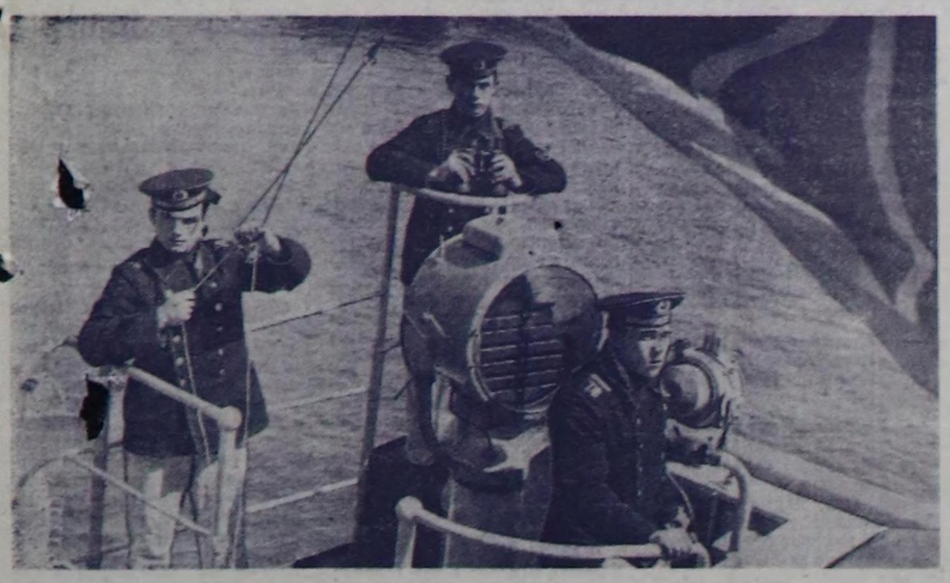
Ол ышкаш ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, ылаңгыя социализмниң идеялары дээш, орус, тыва болгаш өске-даа улустарның аразынга эп-найырал, пролетаржы интернационализм дээш хоочун салгалдың кижилериниң революсчу демиселиниң төөгүзүг чаңчылдарынга аныяктарны кижизидеринге ТАРН-ның идеологтуг ажылын өөренириниң практиктиг ужур-дузазын диссертацияда демдеглээн.

Хуралга профессор Б. М. Лейбзон, доцент П. В. Кашуткин савал бергеш, Г. Ч. Ширшининиң ажылын бедии-биле үнелээн.

Төөгү эртемнериниң кандидады деп эртем адын Г. Ч. Ширшинге тыпсыр дугайында шинтпирин Эртем төвүлели бир үн-биле хүлээп алган.

В. КОПЕЕЛ.

Бөгүн—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

Оомум океанның Кызыл туитуг флоду. Далай шериглериниң амыдырады ыраизак черлерге эжиндириишкинге, дайынчы ээредилгеге хаара туттунган. Оомум океанның далай шерии бө уеде техниканың эң сөөлгү чедишшкиннери-биле хандыртынган күчүүлүг ракета корабльдери-биле болгаш суг адаанның хемелери-биле чепсегленген. Оларда кандыг-даа уеде, кана-даа чоруур аргалыг корабльдер бар апарган.

ЧУРУКТА — «Александр Суворов» крейсерниң медээлекчилери. Солагай талазындан — ийиги чергениң старшиназы Александр Цыбульский, матрос Анатолий Шитин, ийиги чергениң старшиназы Александр Верхотуров туснай ээредилгени эрттирип турлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Советтер чуртунуң алдарлыг флоду

ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү—Совет улустуң чаңчыл болган байырлалы. Партияның XXIV съездизиниң ажылдап'кылганы коммунизмни тургузарынмың кайгамчык улуг программазын бистиң чуртувус амыдыралда чедишкинниг боттандырып турар уеде, бо чылын ол байырлалды демдеглеп эрттирип турар.

СЭКП Төп Комитединиң май Пленуму, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга белеткел бүгү совет кижилериниң, армияның болгаш флоттуң дайынчыларының политиктиг болгаш күш-ажылчы кодургүүшкүнүн болдурган. Бистиң партиявыс, ооң левинчи Төп Комитеди бодунуң хүн бүрү ажыл-чорудулгазынга съездиниң айыткан улуг сорулгаларын мерген болгаш хажык чокка боттандырып турарын совет улус амыдыралдан көрүп турар. Армияның болгаш флоттуң дайынчылары, бүгү совет улус ышкаш, партияның болгаш чазактың чорудуп турар даштыкы болгаш иштики мерген политиказын долузу-биле күүдүгүнүп, деткип турар.

Чурттуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг хөгжүдеэниң сорулгаларын тоорадып турда, ССРЭ-ниң камгалалын быжыглаарының дугайында бистиң партиявыс үргүлүү сагыш салып келген. «Совет күрүнеэ быжыглаары дээрге — ооң Чепсектиг Күштериң, бистиң Төрээн чурттувустуң камгаларыр аргазын бүгү тала-биле быжыглаар дээш ол-дур...» деп партияның XXIV съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Совет Эвилели — океанның болгаш далайның улуг күрүнеэзи. Ооң девискээрин долгандыр ийи океанның болгаш 14 далайның суу чалгыш, чуп чыдар. Төрээн чурттуң камгаларынга ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң чарылбас кезээ болур бистиң флодувустуң ролю ынчангаш аажок улуг.

Бистиң флоттуң төөгүзүнүң арынарында кайгамчык хөй маадырлыг чоруктар бижиттингеп. 1917 чылдың Октябрьның төөгүлүг хүннеринде революсчу далайжылар Советтериниң эрге-чагыргазы дээш демиселчилериниң бирги одуругуна туржуп турган. Хамаатты дайынның кадыг-дошкун чылдарында, Кызыл Шериг-биле демин каткаш, революсчу далайжылар Совет республиканы даштыкы эжелекчилерден болгаш ак дээрбечилердеи камгалап турган.

Тайбың тургузуушкунуүң чылдарында бистиң чуртувус флотту чаа техника-биле каттап чепсеглеп тургускаш, ону улам күштүг болдурган. Кажан Ада-чурттуң Улуг дайынды эгелей бээрге, бистиң флодувус фашистиг Германияны чылча шаварынга бодунуң үлүгүн киирген. Флот Кызыл Шеригниң кезектери-биле деткиишпишаан, ооң далай талазындан болгаш далайлап артыжарының айыыл чок чоруун хандырып, дайзынның корабльдеринге өлүмнүг согуушкунну таварыштырып, дайзынның балазаларынче болгаш дериглиг камгалалдарынче үтер боолар-биле атпышаан, бистиң кезектеривистиң шаап халдаашкынын болгаш камгаланыр аргазын деткип турган. Хөй шеригни ынай-бээр көжүрбүшаан, далай десантыларын чедишкининг дужүрүп турган. Одессаның, Севастопольдуң, Таллининиң, архипелаг Моонзунд болгаш Ханко ортулуктарының камгалакчылары кайгамчык маадырлыг чоруун көргүскен. Москваның, Ленинградтың, Сталингодтың, Кавказтың, Совет Соңгу түштүң камгалалынга дайынчы далайжылар чугула рольду ойнаан.

Братислав, Будапешт, Белград, Вена, Берлин дээш туллчуушкуннарга хем флотилиязының далайжылары, Болгарияны, Румынияны, дат ортулук Борнхольмни, Соңгу Норвегияны фашистерден хостаарынга бистиң флодувус чедишкининг дайылдашкан.

1945 чылдың август-сентябрьде Квантун армияны чылча шаварынга, япон милитаристерден Мурнуу Сахалинни, Куриль ортулуктарны хостаарынга Оожум океанның далайжылары боттарының мурнунга салдынган сорулгаларны алдарлыы-биле күүсеткеш, Кореяның, Кыдаттың улустарының хосталырынга дуглаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынында совет улустуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң тиилелгезинге үүдеэн дээш — Коммунистиг партияның удуртулгазында, социалистиг экономиказында, кайгамчык совет патриотизминде болгаш пролетаржы интернационализмде болган. Дайзынны ажыл тиилээринге, дайынчы даалгаларны күүседиринге политорганнарның, партия организацияларының хүн бүрү чорудуп турган ажылы улуг ужурдузалыг болган.

Бистиң амгы Шериг-Далай Флодувус — эң чаа техника-биле чепсеглевген, амгы үениң океан флоду-дур. Ооң чепсегленишкининде боду чигелеттинер торпедаларны болгаш ыракшыл дээштиг баллистиктиг ракеталарны ап чоруур атомнуг, ракеталыг суг адаанның хемелери бар. Оларны кылырда машина тудуушкунуүнүн, прибор тудуушкунуүнүн, металлургияның, чаа металлдарның эң сөөлгү чедишкиннеринең ажыглаан. Чижээ, амгы суг адаанның хемезинің энергия-биле чепсегленгенин дайын мурнунда турган хемелер-биле деңнээргe, барыж-ла 100 катап, суг-же ханы кирери беш катап, чоруунуң дүргени 3—4 катап улгатkан. Баллистиктиг ракеталар-биле чепсегленген суг адаанның хемелери дайзынның чус-чус километр ыраи черде корабльдерин узуткаш чок кылып, дайзынның дыка ыракта турар камгалал объектилеринге суг адаандан өлүмнүг согуушкунну таварыштырып болур.

Далайжы ужудукчулар океан делгемеринге канчаар ужударын шинээдип алган. Оларның агаардан салып үндүрер ракеталары дайзынга база айыылдыг күш болур. Суг адаанның хемезинге дилеп тывар болгаш ону узуткан чок кылырының нарын чепсээ база сайзыраан.

Сугнуң кырынга чоруур корабльдериниң чепсегленишкинин болгаш дайынчы шывары экижээн. Олар амгы үениң боо-чепсээ: күштүг ракеталар, артиллерия-биле чепсегленген. Эрик кыдыының ракета-артиллерия кезектери бистиң далай кызыгаарывысты идегелдиг камгалап турар.

Амгы үениң техниказынга үндезилээш, далайжы чадаг шеригни тургускан. Дайынчы ээредилгелерге далайжы чадаг шериглер дайзынга күштүг согуушкунну бербишаан, хеп-хенертен халдап болур шинчилгир дайынчы аргалыын көргүскен.

Партия болгаш чазактың Шериг-Далай Флодунга флоттуу чаарты чепсеглээр дугайында бергеи даалгазы — дайынчы составтың бүгү кежектеринге чаа чепсекти хаяа шиңгээдип алыр, дайын чорудулгазының эң-не дээштиг аргаларын дилеп тывар талазы-биле негелдеин тургускан.

Дайынчы далайжылар Төрээн чуртту камгалаар даалганың харысалгазын мининп, эң идепкейлиг өөренип, албан үүлгэлгезин эрттирип турар. Амгы үениң нарын техниказын башкарып турар кижилер — бедик мергежилдиг тускай эртемнигнери болгай.

Делегей океанларының делгем акваторияларын бистиң далайжыларывыс эки шиңгээдип алган, ам ында бүзүрелдиг эжиндирип чоруп турар. Океанларның делгемнеринге совет корабльдериң үр үеде эжиндиришкини — бистиң Кызыл туитуг флодувустуң амыдыралынга аваа-ла чаңчыл болу бергеи. Амгы дайынчы өөредилге шенелдеринің хөй нуруузун төрээн эриктерден ыракка эртирип турар апарган. Ракета салыш үндүрүүшкүнү, артиллерия адыышкыны болгаш еске-даа сорулгаларның күүселдезинің шынары аажок бедээн. Ол бүгү бистиң дайынчы корабльдеривистиң экипажтарының мергежилиниң өскенин көргүүп турар.

Океанга эжиндиришкин — дидим-эрес далайжыларны белеткээринге, дадыктырарынга өң эки школа болур. Бо чылын ол школаны бистиң корабльдеривистиң хөй-хөй экипажтары эрткен. Кезектерин болгаш корабльдериң дайынчылары партияның XXIV съездизиниң шинтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымаккай демисешпишаан, боттарының дайынчы белеткелин улам бедиткен. ССРЭ-ниң тургустунганыңдан бээр 50 чыл болур оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш флотта калбарган. Гвардейжи ракеталыг крейсер «Варяг» ооң эгелекчизи болган.

Мурнакчыларның одуруунда крейсерлер «Варяг», «Грозный», суг адаанын хемезинге удур крейсер «Ленинград», ракета-атомнуг суг адаанның хемези «Ленинчи», корабльдер —«Грузияның комсомолчузу», «Эстонияның комсомолчузу», «Белоруссияның комсомолчузу» болгаш өскелер-даа. I ранганың капитаны С. Соболевскийниң командылап турары суг адаанын хемези ССРЭ-ниң камгалал министриниң «Эрес-дидим чорук болгаш дайынчы шылгарал» деп вымпели-биле шаңнаткан.

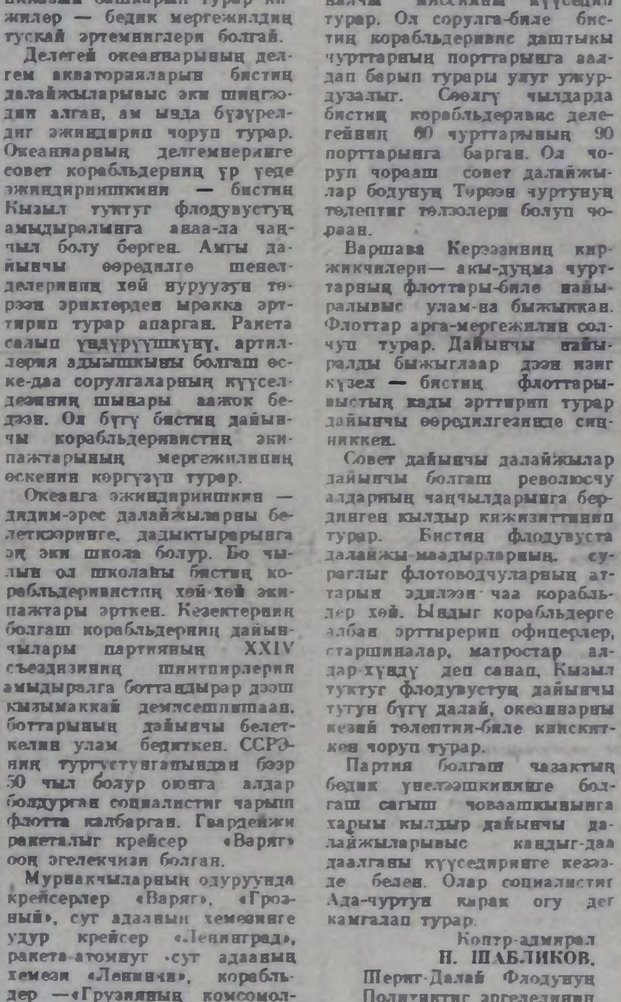
Бистиң Шериг-Далай Флодувус ең чугула интернационалчы миссияны күүседип турар. Ол сорулга-биле бистиң корабльдеривис даштыкы чурттарның порттарынга аалдап барып турары улуг ужурдузалыг. Сөөлгү чылдарда бистиң корабльдеривис делегейниң 60 чурттарының 90 порттарынга барган. Ол чоруп чораан совет далайжылар бодунуң Төрээн чуртунуң төлептиг төлээлери болуп чораан.

Варшава Керээзиниң кирижкичлери— аку-дуңма чурттарның флоттары-биле найырадывыс улам-на быжыккан. Флоттар арга-мергежилин солчуп турар. Дайынчы найыралды быжыглаар дээш ниит күзел — бистиң флоттарывыстың кадыг арттырып турар дайынчы өөредилгезинде сиңниккен.

Совет дайынчы далайжылар дайынчы болгаш революсчу алдарның чаңчылдарынга бердинген кылдыр кижизиттинип турар. Бистиң флодувуста далайжы-маадырларың, суглыг флотоводчуларның аттарын эдилээн чаа корабльдер хөй. Ындыг корабльдерге албан эрттирерин офицерлер, старшиналар, матростар алдар-хүндү деп санап, Кызыл туитуг флодувустуң дайынчы тугун бүгү далай, океанларны кезий төлептии-биле киискиткөн чоруп турар.

Партия болгаш чазактың бедик үнелээшкинигне болгаш сагыш човаашкынынга харыы кылдыр дайынчы далайжыларывыс кандыг-даа даалганы күүседиринге кезээде белеп. Олар социалистиг Ада-чурттуң кырак огу дег камгалап турар.

Контр-адмирал
Н. ШАБЛИКОВ.
Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг эргелелиниң начальнигиниң бирги оралакчызы.

Флоттуң дайынчы өөредилгези чаңгыс-даа минутада соксавас деп болур. Ырак-узак океан-далай делгемнеринде ынаы-бары дайынчы өөредилгени эрттирип турар.

ЧУРУКТА: дайынчы өөредилге.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Юрист-консультантыларның чугула херээ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1970 чылдың декабрь 23-те хүлээп алганы «Улус ажыл-агыйынга хоойлу-дүрүм ажылын эжиндер дугаймында» доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле юридиктиг албанның сорулгаларынга тураскаатkан бир хүннүң семинар-хуралы Кызылга болуп эрткен. Ында республиканың бүдүрүлгелериниде болгаш организацияларында ажылдап турар юрист-консультантылар киришкен.

Тыва АССР-ниң юстиция министриниң оралакчызы Р. А. Цуканова ында илеткел кылган, улус ажыл-агыйында юрист-консультантылар хоойлу-дүрүм талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып турарын, аналитээш, ол ажылды бистиң республикага улам эжиндиринің сорулгаларынга доктаалган. Юристер Т. Н. Павлова, О. П. Губина, К. Б-К. Юмбуу олар болгаш өске-даа эштер семинар-хуралга чүве чугаалаан. Арбитраж ажылын сайзырадгайжыдар, социалистиг өнчүнү оорлаар болгаш шынар чок продукция бүдүрер чоруктар-биле демиселдя, арагалаашкынга база алкоголизмиге удур демиселди күштелдирер хемчеглер ышкаш чугула айтырыгларже олар улуг кичээнгей салган.

Адыгеяда байырлалдар

МАЙКОП. (СЭТА-ның корр.). Адыгеяның аалдары, суурлары кызыл постер-биле, оске-даа шимелделер-биле каастаттынган. Клубтарда, Культура оргуларында, шөлдерде, чурттарга бажыңнарында хөглүг хөгжүмнер, чонның ыры-шоору диннираан. Күш-ажылга ынакшылдыг адыгей улус Адыгей автономнуг областың 50 чыл оюн демдеглеп турары ол-дур.

Бежен чыл оюнга холбаштыр область төвү — Майкопка СЭКП Адыгей өбкомунуң, ажылчы чоннар депутаттарының область Советиниң партия, совет, комсомол болгаш хөй-нинти организацияларының төлээлекчилери-биле кадыг байырлыг хуралы болган.

Хуралдың хүндүлүг президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюрозуи улуг кодургүүшкүн-биле соңгаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң СЭКП Адыгей өбкомунга болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Советинге байырлыг чагаазын хуралдың киржикчилери адыш часкаашкыннары-биле уткаан, ону СЭКП Краснодар крайкомунуң бирги секретары Г. С. Золотухин номчуп дыннаткан. Партияның край комитединиң болгаш крайүүскомнуң, Кубаньның бүгү ажылчы чоннарының өмүнээзинден Адыгеяның ажыл-ишчилеринге чүректиң ханызындан байыр чедирипишкинин өз дамчыткан.

— «Адыгей автономнуг областың 50 чыл оюн» деп илеткелди партияның Адыгей өбкомунуң бирги секретары Н. А. Верзигов кылган. Эрткен чартык чүс чыл — ол болза Адыгей автономнуг областың хайныышкынынг хөгжүдеэнинің, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының мерген үгаанының бүгү тала-биле бадыткал турарының чылдары болган. Бүгү совет улустарының найыралының болгаш аку-дуңмалышкы бөзүзүнүң ачызында Адыгея бедик сайзыраан экономикалыг болгаш культурадыг область болу берген.

Ставрополь крайның, Кабардино-Балкарияның, Северо-Осетияның, Чечен-Ингушетияның, Дагестанның, Абхазияның база крайның хөй хоорайларының болгаш кодээ районнарының төлээлериниң удуртукчулары Адыгеяның ажылчы чоннарыңа чылыг, аку-дуңмалышкы байырны чедиргеннер.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагаалларын хүлээп алган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери Коммунистиг партияның организаццызы болган Совет күрүнеэниң тургузукчузу В. И. Ленининиң турасказалынга чечектер салганнар.

ДАШТЫКЫДА

ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар кылдыр

Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары совет улустуң амыдыралында кайгамчыктыг хүнүү—ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн калбаа-биле демдеглээр дээш белеткенип турар. Бо байырлалга белеткел Совет Эвилелиниң болгаш аку-дуңма социалистиг чурттарның улустарының арагамында найыралдың ленинчи национал политиказының тиилелгезинің лозунгу-биле чоруп турар.

ПРАГА. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн Чехословакияга: «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болбаан чүве болза, хамаарышпао Чехословакия турбас иинк» деп К. Готвальдының лозунгу-биле байырлаар. ЧССР-ниң Национал фронтузунуң ТК-ның кампанияларны таарыштыр башкарар талазы-биле комиссиязының Прагага болган хуралынга үүлээп алган шинтпиринде ол дугайын чугаалаан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн байырлаар талазы-биле улуг ажыл Чехословак социалистиг республиканы калбарган.

Амыдыралдың бүгү адырларынга Советтер чуртунуң чедип алган кайгамчыктыг чедишкиннерин төөгүп турар «ССРЭ-ниң чедишкининиң 50 чылы» деп фоточурук делгелгезин Праганың төвүнде, Республика шөлүнде ажыткан. Чехословакияга юбилей байырлалы чоруп турда Совет Украинага, Ортаа Азияның республикаларынга, совет Закавказьеге тураскаатkан ужуражышкыннар, делгелгелер, кино фестивальдар болгулаан. 50 чыл дургузунда совет республикаларның амыдыралында канчаар-даа аажок улуг чаартылгаларның дугайын төөгүүр улуг делгелге кузуп Прагага ажыттынар. В. И. Ленин аттыг музей чаа делгирин белеткеп турар. Чехословак-совет найыралдың дайы Чехословакияга кайгамчыктыг хүнүүң байырлалының лозунгу-биле эртер. Ай чаңчыл ёзугаар ноябрь 7-де агеленээр.

ВАРШАВА. Польша-совет найырал ниитилели ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнуң байырлалынга белеткел талазы-биле улуг ажыды кылып турар. Байырлалдар 1973 чыдың апрельге чедир үргүлчүлээр. Польшага чаңчыл болган ленинчи хүннерни апрельде демдеглеп турар болгай.

Советтер чуртунуң чедишкиннеринге бараан болдурган семинарлар болгаш эртем сессиялары воеводство бүрүзүнге болур. Муң-муң польша ажылчы чоннар «найыралдың поездилерю»-биле Совет Эвилелинге аки-чорук кылыр. Варшавага «Совет Эвилели — чурт болгаш кижилер» деп делгелге ажыттынар. Катовица воеводствога орус болгаш совет ырларның бүгү-польша фестивалы, ССРЭ-ниң улустарының танцыларын эң эки күүседири дээш конкурс болур. Октябрьда чамдык воеводстволарга аку-дуңма совет республикаларның хүннерин эрттирер, ССРЭ болгаш совет республикалар дугайында көжүп чоруур беш делгелгени Польша-совет найырал ниитилели кайгамчыктыг хүнге тураскаткан эң эки плакат дээш конкурсту чарлаан.

СОФИЯ. Аку-дуңма социалистиг чурттарның улустарывыле кады болгаш ажылчы чоннар Совет Эвилелиниң амыдыралында аддарлыг юбилейин байырладыг байдалга демдеглээр дээш белеткенип турар. Юбилейге белеткел таваазы-биле хемчеглериң программазын бадылаан. Болгар-совет найыралдың бүгү-улусчу комитеди, Ада-чурт фронтузу, профсоюзтер, комсомол, Тайбың камгалалының национал комитеди, чогаадыкчы эвилелдер болгаш өске-даа хөй-хөй организациялар ол хемчеглерни боттандырарын организастаар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга тураскаатkан декада байырладдың кол болуушкуну болгаш турар. Декада декабрь 5-тен 15-ке чедир артер. Декаданың үезинде бүгү чуртка байырлыг хуралдар, эртем сессиялары, лекциялар, болгар-совет найыралдың кежээлери болур.

Ленинчи национал политиказы тураскаатkан эртем-теоретиктиг конференция декабрьда Софияга эгелээр. Совет номнарның декабрьда болур чыл бүрүдети чаңчыл болган декадазын бо чылын ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга бараан болдурар дээш.

Оң-ла айда ССРЭ-ге парлап үндүрген кодээ ажыл-агый номнарының делгелгези, «Совет Социалистиг Республикаларының Эвилели» деп фоточурук делгелгези, кино фестивалы болур.

Болгарияның ном үндүрер бүгү черлери кайгамчыктыг юбилейге тураскаатkан чыындыларны болгаш тус-тус номнарны парлап үндүрер.

(СЭТА).

Парижке болган конференция

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнамның улузунга эп-сеткил каттыштырарын илергейлээри-биле Европаның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының конференциязын Парижке чыылдырганы биздингир болгай. Ол конференция бодунуң ажылын чедишкининг доозаан. Ооң ажыылына Европа диптиң аку-дуңма 27 партияларының төлээлекчилери киришкен. Совет төлээлерни СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев баштап чораан.

Конференция вьетнам улуска эп-сеткил каттыштырылгазының дугайында медегелдеп чаңгыс үн-биле үүлүдүг деп хүлээп алган.

Ооң соонда парлалга конференциязы база болгаш. Францияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретарь оралакчызы Ж. Марше Европаның Коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Вьетнамның улузубиле эп-сеткил каттыштырылгазының конференциязының канчаар эртекенинің дугайын парлалга төлээлекчилеринге чугаалап берген. Конференцияның ажылы Вьетнамның маадырлыг улузу-биле быжыг эп-сеткил каттыштырылгазының ёзузунга үндезилеп эртекенин ол онзалап демдеглээн. «Вьетнамда америк агрессия улам күштелип, Вьетнам Демократтыг Республиканы ареатанзыг ёзу-биле бомбалап, ооң порттарын миналап турар уеде, америк чазактың кижилерни бүрүнү-биле узутkаары дээш Мурнуу Вьетнамда чорудуп турары үүлгединишкинерни кедереп турар уеде бүгү вьетнам улус-биле, а ол ышкаш Лаостуң болган Камбоджаның улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын улам быжыглаары конференцияның карачаңгыс сорулгазы ол турган— деп, Ж. Марше медегээн.

Конференция доозулган соонда аку-дуңма партияларның төлээлери Парижтиң чоогунда Шуази-ле-Руада Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралында ВДР-ниң төлээлериниң турар черинге баргаш, Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның төлээлеринге конференцияның ажылының түңнелдериниң дугайын айыткан чораанвар.

Эп-сеткил каттыштырылгазы

ПАРИЖ. (СЭТА). ФКП ТК-ның органы — «Юманите» солуң Вьетнамның маадырлыг улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче Францияның ажылчы чоннарын кыйгырган. «Агрессияга удур» деп улуг этелиг редакция түүлүүге солуңнуң кол редактору Рене Андриеның медегээни болза, Вьетнамда ургулчүлеп турар америк агрессия, аравдан хаддаашкынныарның ковуудээни болган плотиналарны бомбалаарын күштедиргеин ВДР-ле хөй миллион кижилерниң амы-тынынга айыылды тургузуп турар.

ВДР-ниң девискээрни моонзээкин-биле бомбалаарын соксадырын АКШ-тың негээр деп, француз хөй-нинтинің чазакка чорутkан хөй чагааларының болгаш телеграммаларының дугайын француз коммунистериң солуну дыннаткан.

Чекиске...

УЛАН-БАТОР. СЭТА-ның корр. А. Бабенконуң дыннаткаыны: Моол улустуң хосталгазы болгаш аас-кежии дээш, ооң революстуг чаалап алышкыннарын камгалаары дээш демиселге маадырлыг-биле киришкеп, боттарының амы-тынын берген совет улустуң эрес-дидим солдарының тураскаалын улусчу Моолда чыдыктыг ёзу-биле кадагалап турар.

МАР-ның ниитининң айыыл чок чоруунуң организаторының 50 чыл оюнуң будүүзүнге Ара-Хангай аймактың төвү Цэцэрлег хоорайга совет дайынчы-чекист В. С. Кияковскийге тураскаадыг ажыткан.

Ол дөртен чыл мурнунда болган. 1932 чылдың күзүүнүнде Моолдуң чамдык аймактарынга хүроо-хинттиң бүтүмеш идегеттеринге баштаткан контрреволюстуг тура хөлышкыны үнген. Ынчан үй-змончилер Моолдуң Арат тың революстуг намының болган революстуг аныяктар эвилелиниң кежигүнерин өлүрүп, хорадыг үүлгедишкинкинерин кылып турганнар. Ол үеде Моолдуң эң дээре түүе-чүс оолдар, кыстары үйзмончилерниң ханныг холдарындан өлгеннер. Ол үеде Моолга ажылдап турган В. С. Кияковский моол улустуң чырыткылыг келир үезин дээш бодунуң амы-тынын бага бергеи.

Ол тураскаалга түс-чүс кижилер келген. Анаа болган митингиниң киржикчилерни ниитти дайзынга удур бистиң улустуң кады төккеи ханыыле быжыккан моол-совет найыралды улам быжыглаарын илереткеи.

Вьетнамның шынныг херээ тиилээр

Совет-вьетнам найыралдың болгаш вьетнам улустуң АКШ-тың агрессиязынга удур демиселинге эп-сеткил каттыштырылгазының айы-биле холбаштыр бистиң чуртувуста митингилер болгаш хуралдар эртип турар. Пентагоннуң кембуруулуг араатанзыг үүлгедишкинкинге совет кижилер шинтпирлин-биле удурланып турарлар.

Москвада Дорогомиловтуң М. В. Фрунзе аттыг химия заводу — Совет-вьетнам найырал ниитилелиниң коллективтиг кежигүнү. Анаа чоокта чаа хөй кижи киржикчилиг митинг болган.

Ол бүдүрүлге черинің партком секретары М. Кулаков болгаш слесарь-инструменталь-щик В. Коньков олар Вьетнамда америк аг-шеригнерин араатанзыг үүлгедишкиннерининң дугайын килеңнээшкин-биле чугаалааннар. Боттарының национал хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар маадырлыг вьетнам улустуң быжыг тура-соруун АКШ-тың империалистери сый шаап шыдавас дээрзининң дугайын олар онзалап демдеглээш, Вьетнамның шынныг херээ ынап-ла тиилээринге быжыг бүзүрелии илереткеннер.

ВДР-ниң Совет Эвилелинде элчин черинин чөвүлекчизи Нгуен Сон Хоэ соксаал чок дузаламчы болгаш аку-дуңма ёзузунуң эп-сеткил каттыштырылгазы дээш СЭКП-ге, Совет чазакка болгаш бүгү совет улуска ханызы-биле өөрүп четтиринишкинин илергейлээн.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың Вьетнамның улузунга, Лаостуң болгаш Камбоджаның патриоттарынга бүгү таланың дузаламчызын көргүзүп, деткиринче угланган политиказын бүрүнү-биле деткип турарын заводтуң коллективиниң илередип турарын чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюцияда демдеглээн. Пролетаржы интернационализминиң ленинчи принциптеринге шынчы бүгү совет кижилер-биле бир демей, бистер. Вьетнамның улузунуң маадырлыг демиселинге боттарывыстың эп-сеткилливисти каттыштырып турарывысты илереткишкээн, оларның чедишкиннеринге, хосталга дээш шынныг демиселди тиилелгеге чедир үргүлчүлээринге шинтпирлиг чоруунга байыр чедирип тур бис деп ында айыткан.

Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат Динь Тхи Канга баштаткал вьетнам-совет найырал ниитилелиниң төлээлерин бистиң чуртуун бүлүң бүрүзүнге чүректиң ханызындан, чылыы-биле уткуп хүлээп ап турар. Кировоградта ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг Культура бажыныга Вьетнамның хүнүнге болгаш эртип турар шалыпчы айга тураскаатkан хурал база боон эрткен. Динь Тхи Кан америк агрессорларга удур вьетнам улустуң маадырлыг демиселинің дугайын чугаалаап, совет кижилерге оларның деткимчези дээш изиин-биле өөрүп четтирип турарын илергейлээн. Бистер барган черлеривиске совет кижилерниң эштиг-ээлдек, чүректиң ханызындан, чылыг уткуп алышкынынга таваржып турбис.

Америк агрессорларның Вьетнамда кем-бүрүүлүг араатанзыг үүлгедишкиннерин бистиң Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары бүрүү шаап, күштүг киленнээшкинин илередип турарлар. Ынчангаш ол араатанзыг дайынны доп-дораан соксадырын негеп тур бис деп Калугада Космонавтика төөгүзүнүң К. Э. Циолковский аттыг музейиниң улуг эртем ажылдакчызы Н. Мизялина медегээн. Вьетнамның хосталгага ынакшылдыг улузун кандыг-даа араатанзыг аажылаашкыннар-биле коргудуп шыдавас дээрзин империалистер билип алыр ужурлуг деп ол чугаалаан.

Хөй-хөй хоорайларда вьетнам улустуң демиселин көргүзүп турар фото-ном болгаш чурулга делгелгелери ажыттынгылаан. Оон делгирилерни патриоттарның быжыг туруштуг, эрес-дидим, маадырлыг чоруунуң дугайын көргүзүп турар.

(СЭТА).

Очерк.

КАРА-ХӨЛДУҢ ЧЫЛГЫЧЫЗЫ

I.

Ынчан тыва чечен чогаалдың болгаш уран чүүдүүн хүнзери Тес-Хем районга болуп турган. Хүн үнер-ле—чаа черлер, чаа-чаа ужуражылгалар.

Бүгү-ле баар черлер болгаш ужуражылгалар бап удур планнаттынган болганда, бистер эртенги узун оруунга белетиненип, эки дыштанып алырыбыле удуй берген бис. Даартазында чеменнип доозупкаывыста биске райкүүскомнуң даргазының оралакчызы Чооду Кежик-Чыргалович Шулуу-Маадыр чедип келди.

— Үстүү-Шынаа дээш хемдырып орар бис—деп, даргалыс мынды.

— Бисте чүү боор, командир чүү дей-дир, оон аайындан хөпсес дайынчылар-ла болгай бис.

Берт-Даг бели— карак четпес ховулар кайы сен дээш машина-даа карандадын-ла жогы.

Үстүү-Шынаага чеде хан келдивис. Чоп-биле ужуражып, оларның ажыл-херээ-биле танышкавывыс соонда, Чооду Кежик-Чыргалович бедик даглар баштарындан хереп келгилээн кара-бора булуттарже эргилдир көргүзээн:

—Ам Кара-Хөл чоруур бис, хондур чоруур бис, ол чаагай хөлдү силерге көргүзеске хоржак — дээш, машинаже олурарын чалады.

Дээрже, булуттар арамыче, чаштың сывыдып алган бедик сынаарже, бистең оларны чажырар дээлзинг хөме кежегелеп бадып орар булуттарже углай хаптывыс. Бичии баалыкты ашкан соонда кызааны өрү үүтүүдүп-ле кагдывыс. Базым бүрүзү-ле бедик, айылдыг дыгыр-мыгыр, кадыр-берт оруктарны артсе-артсе, бир арт кырынга үнүп кедивис. Оон Тес үнүвче көөрге, булут адаанда, коргунчуу сүргей, чер дүвүнде дег, көстүр.

— Баулуг арт мурнувусте болдур ийин—дээш, Чооду Кежик-Чыргалович тас баштыг сынаарже көре-дир.

Булут-туман черже дөжелип, дымырадыр чаап, агаар чедиштирбестеп, ындазында ышкамчыны коончуг апарган дег болганда, сиргиттеринде тараамык ыяштарлыг эң бедик артка — Чаламалыг-Артка үнүп келдивис. Аңаа дүжүп, бурунгу Тываның чаңчылын өзүгаар, кезек дыштанып, черинең үнүп-байлаан соонуурган олургаш, Кара-Хөл кайы сен дээш, кудургайлап бадыптывыс.

Чавызап баткан туум-ва булут-туман бистеп ацгыланып, кырыста улам-на ыяш, астының чыдып каап чор, ол хирезинде-ле ыглаңнаажын соксатпаан.

Кара-Хөл. Долганчыр бедик сынаар-биле хаажыланган, сактырга, оларның көрүнүүдаа, көөр караа-даа дег сагыыдырар. Дээр-биле өңнеш, шала моңгун сүү дег, кылаңайнып чыдар, ында өдүректе-ринең хойуу чүү дээр! Хөөрем кижи болза, ону жуш баараңы деп болур. Агаары серинн, харын-даа соок. Бир эвес аяк турда көрген болза, та чүү хире ыйнаан!

Күзеп чораан чедип көөрге,
Күзүнгү дег болбас чүзүл?
Сурап чораан чедип көөрге,
Сууккур чазын шаңнаар чүзүл?

II.

Чагбас чаашкын чаттаан эвес, чаап-ла турган, бүргевес дээр бүргеп келген эвес, бүргеп-ле турган. Ол дээрге, бойдустуң чаңы—оон ажыл-ижи ышкажыл. Ол биске, бис—аңаа шаптык каткаш чоор бис. Оон туржук, кады чораан эш-оюмувуң. оларның хөлүг-баштак чугаа-соодун бээнге уттупкан. Кара-Хөлдүң сураглыг чылгычызы Очуроол Оюнович Сандый-оол-биле машина иштинде дүште-даа чок хөөрежип олур бис.

— Ам оң алды чыл чылгычылаң келдим. Үр-ле болу берген болдур ийин.

— Ол үеним иштинде силерниң амыдыралыңарга хөйде солун чүүлдер, ужуралдар болгулаан боор, але?

— Тургулаан...

Эживис улустутда шала төрүк шинчилиг, улус чокта хөөрей бергенде, аскымчы аът дег кижи болду. Чылгычылап келген чылдарында хөйну көрүп хөлөөн, кашты көрүп кажаөаан. Шынап-ла, янчаймайн-даа канчаар. Ол үүле мурнакчы малчын эвес, а төлептиг ада, 9 оол, уругну бодунуң «кады кыраавы» Оюу Сандаковна-биле өстүрүп, кижизидип турар. Шынында олар ам-даа аныяк — Очуроол Оюновичиниң хары чаа-да 37. Ол бир муң тос үүе алдан чыдып бөөр партия кежигүүү. ССРЭ-ниң Үзүс ажылагыйының чедишкинineринiң делгелгезинге киржип, ийи удаа үдер медаль-биле шаңнаткан, ооң хөрээн «Күш-ажылчы шылгарал дээш» база Ленинчи юбилей медалы каастап чоруур.

— Чылгычышың чымыштыг яживиң, арга-дуржугазының база бодуңарның чедишкинineриңiң чажыдын чугаалап берип көрүцерем — деп, оон диледим.

— Ол алды чыл мурнунда, Ленин аттыг колхоз турда, чылгы малдың бажы хөй—муң чыгыы турган. Ам бистиң «Тес-Хем» совхозта чеди үүе ажыг мал артыкан. Бир кезек үеде чылгы малды ажыы чок дээш доозуга чок болу берген. Ам харын сөөлгү ийи чыл иштинде шору өзүп келди.

Баштайгы үеде белер арте— февраль айда төрүүр турган. Ынчан сиген-ширбиил чедишпес, кажаа-хораа чок турган. Оң-не берге үе—белер төрүй бергенде болур. Төрүүр белерни үзүп алган туда кадарбас болза хоржок. Чаап белерниң кузунун ол-ла дораан энчекбиле ораапкыл, неөнге эмизиритпер, а эмдик, дошкун белер берге, оларны аалче экелгеш, кижеңээш салыр. Бе-шала хозар болгаш чамдык кузуннар ырбыдай болза, бени кодаңга үш-дөө хондур тудар. Ындыг кузуннарны кижи боду хол-биле тудуп эмзирбес болза талаар. Ам мээң белерим чазын, чайның чылыг үелериңде төрүүр, янчаңгаш, дыка айыл чок, бажы мең-ди болур. Кузун соокка төрүттүнерге-даа, неөнп эдпкеп соонда черле өлбес, дораан-на кылаштап чоруй баар.

— Чүө бегө онааштыр ааш кулун алыр планныг силер, Очур-оол Оюнович?

— Күрүне планы чеден беш кулун. А мээң ап турарым сезон бештеп орү. Бо чыдын мең-де чүс чээрби үш төрүүр бе бар, ам чүзү төрээн, кулунпары мең-ди, а ниитя кодаңда дөрт чүс үжен сес мал бар.

— Янчаарга ам бүгү-ле төрүүр белерден кулунну чүс хуу ап болур шыкажыл?

— Улут белерден болза черле ап болур.

— Семиртилгеш, мал темин, кажаа-хорааны канчаар таарыштырып турар силер, Оюнович?

— Кыштагда эмнээр, шинчилир чадагай кажаа бар. Кыжын бир улуг сараат сиген белеткеп алыр — ол биске четчир. Ону март-апрель айларда ажылгаар: төрээн, күштыдалы хиреңг белерге бээр. Семиртилгеш азы чайлаглаашкынны июнь айда эгелээр — маңаа кожуп көөр бис. Моон июль айда улам изиг оттуг, серинн тайгаларже — Чаңыс-лыг-Адыр, Чууртук-Бажынче көжер. Сентябрьда ам күзегже —Кара-Хавак. Арыскаңныг-Хемче мөңгө кирер. Чайлаглаашкын үезинде чылгыга херек чүве —дус, ону соөртүп алыр бис. Бо кавыта август айда-да соой бөөр, янчаңгаш өгнуу суурже киирипкеш, чылгыны боттандыр, дуаалынчы кадарым-биле эдлежикш, беш ховуктан кадарар бис.

— Элдептиг чүүлдерге таарыкпы чораан силер бе, Очур-оол Оюнович?

— Чылгычы кижи дүн торуктуг болганда, чүге таварышпас дээр. Эниң чылын бо чайлагга чаңгыс өг кожуп келген мен, кымны-даа мурнай. Бир дүне адыглар хаадап, хамык малды бодаңче киир сывырып келгеш. Алтырган-кышкыдын, катыкан-хуураның тоор, улам чоокпулаш, хөме таварын келген. Экии көрген, ол дүне бистиң өөвүне бөө-моңгулуг даргалар хонуп чытпан чүве, оларның ачыам-биле менди үнген болбас иймк бис бе.

— А бодуңар чүге атпаанывар ол, Оюнович?

— Адар боолуг эвес, бөө чөпшөөредип шыдаавас мен, чылгычы кижиге экн бөө кажаа-даа херек.

Шаанда бааз бир таварылга болган. Ынчан Кара-Хавакка чылгы дүшнедип чораан мен. Шокар булуттарлыг, шала сооксуиаар дүне чүве. Чылгым болүп каап, аъдымдан дүшкеш, хараган доозуге белдик дөңге олурумда, адакы талакпа, бир-ле чүве ай чырыынга куурарып көстүп келди. Ылгавылап көрген— конду суурже киирипкеш, чылгыны боттандыр, дуаалынчы кадарым-биле эдлежикш, беш ховуктан кадарар бис.

— Элдептиг чүүлдерге таарыкпы чораан силер бе, Очур-оол Оюнович?

— Чылгычы кижи дүн торуктуг болганда, чүге таварышпас дээр. Эниң чылын бо чайлагга чаңгыс өг кожуп келген мен, кымны-даа мурнай. Бир дүне адыглар хаадап, хамык малды бодаңче киир сывырып келгеш. Алтырган-кышкыдын, катыкан-хуураның тоор, улам чоокпулаш, хөме таварын келген. Экии көрген, ол дүне бистиң өөвүне бөө-моңгулуг даргалар хонуп чытпан чүве, оларның ачыам-биле менди үнген болбас иймк бис бе.

— А бодуңар чүге атпаанывар ол, Оюнович?

— Адар боолуг эвес, бөө чөпшөөредип шыдаавас мен, чылгычы кижиге экн бөө кажаа-даа херек.

Шаанда бааз бир таварылга болган. Ынчан Кара-Хавакка чылгы дүшнедип чораан мен. Шокар булуттарлыг, шала сооксуиаар дүне чүве. Чылгым болүп каап, аъдымдан дүшкеш, хараган доозуге белдик дөңге олурумда, адакы талакпа, бир-ле чүве ай чырыынга куурарып көстүп келди. Ылгавылап көрген— конду чүт улут бөрү. Адар боолуг эвес, мыт чок, канчаар эвес дээш ор мен. Чылгы чанында келгеш, кудургун чайып, өрү ходуңаадып, ындаапгаанын, чыдып каап-ла тур. Ону шала аныяк малдар чаарган, харын оюн эрен, улам-на чоокпулаш орлар. Оон бөрү улам-на ындаапгаанын, кудургун чайып, ойнап, чоорту ырап бар-ла чор. Демги аныяк малдар ону сүрүп, өөрүндеп ырап катпадылар. Бодап көөрге, ыглаан ырадып алгаш, ам хаалыр хире чүве. Оон мен аътталы бөөрүмге, деиш мыдай болган болбазымкне. Кончуг-ла кажыр дайзын.

Сураглыг чылгычы Очуроол Оюнович Сандыйоол-биле чугаалыс ацан доозулган. Оттө кирип келиривиске, өөрүм нанчыг хөөрешкеп олур. Сөзүнүң сөзүнүң-даа адыт-бөрү, ац-мең, чылгычының диилээ ацаа олурган кадаа Совет даргалыгта болган Чооду Кежик-Чыргазовичиге дамчыттым. Олар Сандыйоолга бөө чөпшөөредип бөөрүнге дузалаарын аазадылар.

Кара-Хөл туман-биле уламва дүй тыртынып, ак чазык кудун сөөрүп-ле тур, бистер база-ла кадыы кыстар дег каттырынып, чаңнажын олур бис. Чүгле Очур-оол Оюнович чүгүрүк аъдын мунаган, өг артынче сидиредир чезаап чоруй барды, бистер чыргалбай сүгжи, а ол чымыштыг ижинче чорупту.

О. СУВАКПИТ.

БАШТАЙГЫ ОЛЧА

(Уругларга)

Даглыг черниң хемн
Даштар чуурткан аккан.
Ээремниде балыктар
Эштин ойнап доюлган.

Кадарчының Шыыр-оглу
Кадыргылар шелер дээштин
Эң-не баштай хемче
Эртеи эрте чоруп каан.

Суглар сүзер идиктиг,
Оюп калган шляпалыг
Оолаккай базып орда.
Шуут хоочун балыкчы-ла.

«Пашта дүлеи эът дег-дир,
Эштип киргеш тудуп аар
Эрее эр болаумза»— деп,
Магадап каап боданган.

Шыйлашкынны балыктар
Сымырбас-даа хоранныг:
Дээригледип келгилээш,
Дедир ынай болгулаар.

«Өске черде бар бе?» дээш
Өрү, куду харанган;
Кожазында ээремде
Кожаш кымчып мойтудаан.

Балыкчывые ыпаар
Маажым кедеп четкеш,
Эрни черден харапмаш,
Эрее соруу хайныккан.

Дээрбек карак — балык
Даар дүвүн деже көрүп,
Оолаккайны эскергеш,
Озаң алды киргеннер.

Кылаң дээрде сан-дорт
Кырындан кээп чыраан хүн
Балыкчының олчазын
Магадаар дээш маналнаыг.

Кымыл-хүреп чакпалар,
Дшкиштер дег, чалбаңнап,
Дээрем өрү саарыгже
Кырлаңайнчып шимчээнер.

Ойнап хаймас байлаңнар
Онкулаштыр ужугуп,
Кылаш кылдыр чемненкеш,
Кыйбап салдап чортулаар.

Чүрек согуу дүргедээп —
Сүрээделдиң тевии ол,
Карак чивеш кадында
Кавырт кылдыр шелиппеш.

Эрик оон чемиримеп —
Ээремче оолак мойт дээп.
Балык дег шурагылаан —
Бачыт-халап дыргелген.

Пён карааз чаштыг.
Пшкиринигип булганган.
Адазының шляпазын
Агыы алгаш, бедып каан.

Күжүр Шыыр-оол чеже
боор—
Күжү ам суларакаан.
Ээремде шагжок карбап,
Эвргиштелип турупкан.

Канчангаш-ла көөрге,
Халагар тал мыя бо:
Күжүл мөөнеп, кожаш
дээш
Күжүр оон туттувупкан...

Кезек талдар иштинге
Хевин сы долган алгаш,
Шляпазын дилеп маналаан—
Чыгы дег чер чоокта чок.

«Бөрт чок бол, балык бар»
дээш
Шымдай-дентей маннап
кээп.
Сыырткыжын барып
тутхан,
Бөрбек дазыл болуп-тур.

Сарыг хүп-даа дагда
саадаан.
Чанар дээрге олчазы чок.
Ээремче шала муңгак
Ээгинкеп көрүп орган.

Богда сүлде, балыктар ам
Мойтунайдыр чемнеп
берген.
Кезек када муңгараан тол
Хенертен хирт тура халаан.

Сыырткыжын барып
аңкаш.
Шывавыткан, сетки.л
сергээн.
Ша-даа четпейн, селеш
дээрге,
Шала оожум шелип келген.

Сымыматкан кадыргызы
Чызырадыр дывылаарга,
Өрү октаан мөңгүн ышкаш,
Өөктери кылаңнашкан.

Баштайгы-ла олчалыга
Сетки.л-чүрээ өөрээн төл
Маадырланып — хей-аът
кирип,
Шелер дээштин база
октаан.

Канчангаш-ла, өрү көөрге,
Какпан хая сиртин ажыр
Улуг эзир хииледир
Үзүүп келгеш, ээртингилээп.

Оолан бир-ле эргип келгеш,
Октаан даш дет, куду хир
дээп.
Оолдуң чаңгыс кадыргызын
Олчалаңнаш, ужуп үнгеп.

Аспактапкан — хуналн
чижин
Ажырымчы агаарга-за
Сымырып чип чорза-чорза,
Сыннар ажыр ушта бергеп.

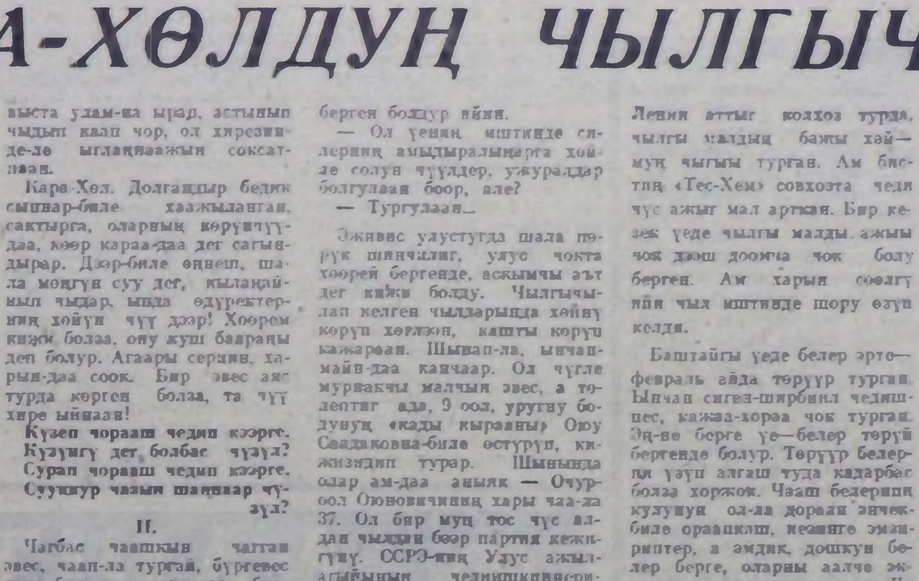
Хөөкүй оолак маңгыс
сооидан
Халгерип туруп калган...
Сыырткыжы дыңгыш
дингеп —
Шыйдай шелген — мыйыт
болгал.

Кежээкиниң сырын-хады
Хемниң үзүн иуду алзы
Сылдыр уруп көөрге,
Шыыр-оол мнчаи
чаныыткан.

Оскунуунга мунгарап-даа,
Олчазынга өөрүп-даа
Амдыы оолак бодал дойлуп,
Аалынга дүргеи келген.

К. ЭКЕР-ООЛ.

Хмель-ажыткы будурүлгези

ДАГ АЛТАЙ. Алтай край хмель – ажыткы кылыр үнүштүн дүжүдүүн талазы-биле РСФСР-де бирги черни ээлеп турар. Республиканың хмель-ажыткы ажылының талазы-биле эртем-шинчилел станциязының Алтайда дуржулга черинин ажылдакчыларының маңаа ачы-хавыязы улуг. Олар ук культураны өстүрериниң агротехниказын, чемчиндилгелерни тегериниң норма-чижектерин болгаш хуусаларын, микроэлементилерни аңаа ажыглаарын ажылдап кылганнар.

Крайның бүгү-ле ажыл-агыйлары ол черниң сүмелерин ёзугаар ындыг үнүштү өстүрүп турар.

ЧУРУКТА: дуржулга черинин эргелекчизи Ю. Красновский, улуг техник-лаборант С. Филиппова, агроном А. Камшилина олар.

(СЗТА-ның фотохрониказы).

ЧАА ЫРЫЛАР

Чоокта чаа республиканың Улуг чогаалдыга бажыңы чаа ырылар хүлээп алган. Ырылар хүлээп алыр комиссияны авыяк композитор Дамба Хүрешбөл даргалаан. Ол бо чылын Новосибирск консерваториязының чедишкинineг дооскаш, төрээн Тывазынга ажылдап чедип келген.

Шилип алышкын уран чүүл училищезинiң 4-кү курузунуң студентизи С. Шактарның Сергей Байрның созүүге бижээни «Чиптес күзелдер» деп ырыындан эгелээн.

Ам ыдырал уларатпас
Хамыр хөлүг плбичиң мен.
Хүнүң изиг херели дег
Күзелдерим черле чиптес...

Эгелеп чоруур композиторнуң ажылдында чаа тывыныкыннарның барын комиссия кежигүннерп демдеглеп, автөрга моон соңгаар чүткүдүг ажылдаарынга углавган сүмелерни каткаш, ырыазын бирүзү-биле хүлээп алганнар.

Ат-сураа човда билдингир бот-тывыңгыр композиторлар С. Базыр-оол, Б. Чүльдүм-Сүрүң, Д. Шактар, К. Байзаң-оол олар солун ырыларны дужаганнар.

Б. Чүльдүм-Сүрүңүң «Чуртум бо-дур» (А. Арашчорунуң созүүге), «Ынакшылым четпес» (созу С. Молдурганың) деп ырылары эки дең санаттырган.

Бот-тывыңгыр композитор С. Базыр-оол — М. Доржунуң созүнге «Орук ыры», О. Сувакпиттиң «Кызыл хоорай чурттуг оол мен» деп шүлүүүнге ырыларны бижээн.

Бодап олуларга, орук ырыы дүргеп темпилиг хире, ынчалза-даа улустуң ырызынга үдезиглээн оожум аялга ындыг аялгалыг ырыларныңдан улуг ылгалдыг болган.

Комиссия Улан-Үдэ хоорайның Культура институдунуң студентизи Д. Серен-оолдуң «Доңнай баглаал» деп баштайгы ырызын бедик деңнелдиг деп көргеш, ону хүлээп алган.

Дараазында бодунуң чогаалдарын С. Бюрбе дужаан эгеледи. Леонид Чадамбаның «Үжен чылдың пионерлери бис» деп шүлүүүнге оон бижээн аялгалы солун болган.

Улуг-Хем районнуң уругдар садиктериниң ажылдакчыдары Самкова биле Стрельбованың «Улуг-Хемниң вальзы» деп шүлүүнге Н. Евсевтиң бижээн аялгазын чедимчелиг деп хүлээп алган.

Эгелеп чоруур бот-тывыңгыр композиторлар О. Кара-Кыстың, Б. Камбыттың, Е. Мынрдиманың дужаган ырыларының чедишкинiiнiң бижиттингенин комиссия бедип-биле үнелээн.

Бистиң хоочун-даа, өзүп орар-даа композиторларывыс ССРЭ-ниң 50 чыл оон төлептиг үткүүр дээш, кызымак ажылдап турарлар.

Б. КЕНЕШ,
бот-тывыңгыр композитор

КОЛ ТЕМА— АЖЫЛЧЫН АҢГЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында чогаадыкчы ажыл-херээнiң аайы-биле ырак Тывага аалдап келгеш, бистиң чогаалчыларывыска ажыктыг сүмелерни берип, хөй-хөй тыва номчукчулар-биле ужуражып, чылыг пайыраадажылганың үтүндүрбес сактыышкыннарын чоннуң сеткилинде артырып каан шылгарыкчай совет чогаалчы болган редактор Вадим Михайлович Кожевниковтуң улуг, бүче хемчээлдиг чогаалдарынга дыка хандыкпывас боор. Янзы-бүрү темаларга эки шынарлыг бижиттингилээн чечен чогаалдар номнары хөй болбайн аан. ынчалзажок күрүвенiң кол дешкижи, багаазы ажылчын аңгы дугайында шыырык чогаалдар совет номчукчуга чүүн-даа мурнунда негеттинер.

Бо кол тема Күрүве шаңналының лауреады Вадим Кожевниковтуң кичээнгейин хаара тудуп турары таварылга эвес. «Онза кезек» болган «Петр Рябинкин» деп шаңналдыг номнарның кол чөшүт маадырлары: бөдүүн совет ажылчыннар баштай шинчилекчиннер. Оларда улуургак, алыксак-чиксек сеткил-бодалдар чок, амы-хуу-даа, ажылынчи-даа бүдүүжү ажок төлептиг. Күш-ажылга кадыкшылың дадыкпан моөу-шынарын олар эң аар шылгалда—кадыгдошкун дайын үезинде безин ыпсынмастар. Моон чаңгыс чижээн-ажылчын Петр Рябинкиннiң тулчуушкунга эрес маадырлыг, өлүм билбес торлуп чок чаагай овур-хевирлиг-дей көөр бис. Ол коргуш чок дидим соруктуг дайынчы эраатавзыг фашизмге удур демиселдиң политиктиг утказын ылап угаан билгеп. Совет Төрээн чуртуна оон кайы хире патриотчу бердингенин номдан номчуп тавыжар бис. Херек апарза, ынак човуткурту дээш амы-тыыны бүрүнге белеңнп дайынчы бүрүзү бадыткап турар. Шак мындыг бергеге торулбас чанчыкшыыш чок күзел-соруктуларны үүле Коммунистиг партияга баштаткан совет чон кижизидер дээрии чогаалчы ылавылаан.

Эгелеп чоруур бот-тывыңгыр композиторлар О. Кара-Кыстың, Б. Камбыттың, Е. Мынрдиманың дужаган ырыларының чедишкинiiнiң бижиттингенин комиссия бедип-биле үнелээн.

Бистиң хоочун-даа, өзүп орар-даа композиторларывыс ССРЭ-ниң 50 чыл оон төлептиг үткүүр дээш, кызымак ажылдап турарлар.

Б. КЕНЕШ,
бот-тывыңгыр композитор

КӨДЭЭ ИШЧИЛЕРГЕ

Чоон-Хемчиктен дыңнадып турарывыс алырга, «Сүт-Хөл» совхозтуң төвү — Сүт-Аксының көдээ Культура бажыңының чанында агитбригадаларны «Сүт-Хөлдүң чалгыы» дээр, оон составында 13 кижи бар. Оон удуртукчузу Культура бажыңының директору Е. Куулар. Часкы ховуажылдарының үезинде бригада тараажыларның, механизаторларның мурнунга Кызыл-Тайга, Ишкин болгаш Кара-Чыраа ынчалдыр концерттерни көргүзүп турган. Бо удаада олар Хөндергейниң малчыннарынга чеже берген. Концерт болурунуң мурнуу чарында «Арагаалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын ажылчын комитединiң даргазы аш Таспаңмалчынарга таныштырган.

Амгы үеде бригаданың кежигүннери көдээнiң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң Бүгүроссия көрүдээнинге белеткел кылдыр агитбригадаларның совхоз иштинге көрүдээнинге белеткении турарлар.

(БИСТИҢ КОРР.).

Телевидение

ИЮЛЬ 30-ДЕ
МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Телемедээлер. 12.10 — «Бөгүн — ССРЭниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү». ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң Кол командылакчызы адмирал С. Г. Горшковтуң чугаазы. 12.25 —Өңнүг телекөргүүлүг. «Хөгжүмнүг киоскы». 12.55 — Школачыларга. «Орэёнок» деп телестудиянның уруккуларының Совет Эвилелиниң Маадыры А. П. Маресьев-биле ужуражылгазы 13.40 — Өңнүг телекөргүүлүг. «Кино аян-чоруктарның клуву». 14.40 — «Оолдарымның хүнү». Уран-чечен телефильм. 15.50—18.00 — Чаңсар. 16.00 — Бүгү дезегей панорамазы. 16.30 —Концерт. 17.00— «Бис—совет далайжылар бис». Хроника — документалдыг телефильм. 18.00— «Үе». Информастыг программа. 18.30 — «Дыргизикчи хөгжүмүү». Уран-чечен телефильм. 19.35— Совет Армиязының болгаш Флодунуң дайынчыларынга.

КЫЗЫЛДАН

20.00 — «Алдыгы «раунд». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

21.20 — Дамчыдылгалар программазы. 21.30 — «Далайда чоруп турарларга». 23.00 — «Үе». информастыг программа. 23.30—00.30 — Өңнүг телекөргүүлүг. «Силерниң сапалымар чүл?» Дамчыдылганы О. Доброхотова удуртур: М. Плисецкая, М. Пахоменко олар, Топ телевидение, Бүгү эвилелдиң радиозунуң орус ырларының хойнуң ырызы, улустуң хөгжүм тереселдери маңаа киржир.

ИЮЛЬ 3-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.20 —«Мээң ынак черим». Документалдыг фильм. 20.20 — «ССРЭ-ниң 50 чылынга». Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары К. Д. Будук-оолдуң чугаазы. 20.40 — «Памирниң тураскаалы». Документалдыг фильм.

20.50 — Телемедээлер. 21.00 —«Эрес-дидим чоруктуң компаазы-биле». Документалдыг фильм 24.10—Бия-Хем районуң «Саян» совхозумуң агитбригадазының концерти.

21.40—23.20 — «Журналист». 1-ги серия. «Ужуражылгалар». Уран-чечен фильм.

алаар

Бөгүн республикага булуттагылаан ыяш турар хүн болур. Үүдүүр ыяска чаашкыннарлыг. Хаттың дүргеии секундада 5—10 метр. Агаарның температурazы даглыг черлерге 20—25, оон артыкшыраакка —26—30 градус чылыг.

Кылызга эвээш булуттарлыг, чаашкын шоолуг эвес хүн болур. Хаттың дүргеии секундада 5—10 метр. Агаарның температурazы үүдүс 27—29 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хөл дувулар эртине» 10, 11.45, «Руль тудкан төлгелекчи» 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хуулгаан» 10.30, «Хаанның регаттазы» 12.25, 14.20, «Чараш кыстыг бижек» (1 болгаш 2-ги кезектери) 16.15, 19.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер оргулуу» 9.00, 11.00, 13.00, «Музыканың үнүнери» (1 болгаш 2-ги кезектери) 15.00, 18.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Максим Перепелица» 12.30, 14.20, «Уруглармың бирээзи» 16.10, 21.00, «Аванның ынакшылы» (1 болгаш 2-ги кезектери) 18.00 шактарда.

ИЮЛЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшылдың сарымы» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.20, 12.15, 15.10, 18.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кашмирге болган ынакшыл» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.40, 17.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эртинелер оргулуу» 15.30, 17.20, 19, 10.21 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чараш чечиннер тен чок төрүттүнер» 9, 11, 13; «Музыканың үнүнери». (1-ги, 2-ги кезектери) 15, 18, 21 шактарда.

СОЛУН ЧУУЛДЕР

ШУДУНЗЕНИҢ ТЕМПЕРАТУРАЗЫ КАНДЫГЫЛ?

Он муң ажыг километр ыракта хып турар шудунзенiң температуразын УССР-ниң Эртемнер академиязының соок температуралар талазы-биле Харьковта физика-техниктиг институдунуң эртемденнеринiң тургусканы прибор-биле хемчээп болур. Ол приборну биометр дээр, оон хөделиишкинiң болза долганың турар бойдуска бичии ынай-даа өскерiишкиннерни будумеддернiң өскерип каапгар ындыг мөгүзүнге үндезилеттинген. Эң өскеринчел будумелдернiң чүзени эң бедик-биле өскерип-чер шынарын чедип алыр тезаде, приборнуң иштинге «космос» соокту — Цельсий шкалаже 270 градус соокту кылымал арга-биле болдурупгар.

Биометрия эртемнин болган техниказың эң-не ижыбүрү талаларынга ажыглап болур. Астрономияга оон дүзазыбиле эң ырак сылдыстарның болгаш галактиканың чылын хемчээп болур.

Эмнелге ажылдакчылары ол приборнуң дүзазы-биле кижинiң мага-бодунуң температуразының картазын тургузар аргалыг. Нормазындан чылыгның мырыдай эң ынай-даа хажый бөөри организмде дегдиришкинiнiң чери тыптып келгенин эмчилерге ол медээлээр.

В. ПАТ,
СЭТА-ның корр.

ЗЛАКТАР—БАЖЫНДА ЧЕМНИГ ҮНҮШТЕР АНТАРКТИДАДА

Совет шинчилекчилерниң Антарктидага тыпкан чүүлдеринден алырга, чечектериг үнүштериниң делегейде нептерээн кызыгаары бөмбүрзектиң мурнуу талазынче 500 ажыг километр чедир ырай берген. Ужуру чүл дээрге. Мурнуустюпланд архипелогта Батерлоо оргулуктан олар бир-ле дугаар «чечектерниң» — злактарның (бажында чемниг үнүштериниң) ийи хевирлериниң баштыг (тарылыг) чечектелишкинiн тыпканнар. Антарктиданың бомбүрзектиг мурнуу чартыында эң-не ырак болуп турар ол эң-не «чылыг» дээн черинге мынчага чедир чүгле соокка ышдамык чидиштер болгаш шулуннар бар кылдыр санаттынып турган.

Тыптынган злактарның бирээзи болза биологтарга черле билдинмес болуп турар хевир болган. Ол хевирни шинчилеп тодарадыры-биле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ботаника институдунга шилчидип берген.

Антарктиданы чечектелиир үнүштериниң баштай-ла тыпкан чорук ол «эң диптиг» бойдузунуң дугайында моон мурнунда турган бодалдарга элээн эдиглиг киирип турар.

Н. СЕРГЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

ХЕМНЕР ЧЕР ИШТИ-БИЛЕ АГЫП ЧЫДАР

Кижиге көзүлбес хемнер Балхаш көлдү долганган курлаг хөвуларының иштинде тывылган. Чер иштинде чаштынып чыдып алган суг агыышкынары чылдың-на Балхаш көлче 800 миллион кубометр сугну киир аксып чыдар.

Казах ССР-ниң Гидрогеология болгаш гидрофизика институдунуң эртемденнеринiң илереткенинден алырга, ол суг агыышкынының кол кезээ Семиречьяның чер иштинде хемнериңге хамаржып турар, ол ышлыг хемнер Заилийск болгаш Джунгар Алатауузундан агып үнүп чыдарлар. Или, Каратал, Аксу хемнериниң аалынның бүүрелчиннер адаанда (чер иштинде) чаштына берген «ийистери» Балхашче онза хөй сугну аксып киирип чыдарлар.

Шинчилээнинден алырга, Балхаш чоогунуң Семиречьяда амгы үеде бар турар бүгү хемнери арте бурунгу шагда амгызындан мыакта-ла чээн чүк талазындан көлче агып киирип чыткылаары илереэзе. Оларның ол бурунгу үедеги уннарын болгаш аастарын чер иштинин агымнарын шинчилеп турган тыпкан.

Балхаш көлдүң дус талазы-биле балансызынга ол көзүлбес хемнерниң чугула роль-дуг болуп турарын Алма-Атаның гидрологтары илергейлээн. Анализтиң көргүзүп турарындан алырга, ол «чажыт» хемнер чылдың-на будун чартык миллион тонна эзилген дустуу Балхаш көлге берип турар болган.

В. ГАНЖА,
СЭТА-ның корр.

ТАДЖИКИСТАНДА ПАР

Кызыгааржылар Г. Марков биле Г. Ивановтуң, аргалап чоруп орган, парга таваржы бергени элдеп болган. Кызыгааржыларның чеде бергени «Пар хоорганы» дээр черге парлар читкенинден бээр үр үе эрткен. Шагның шаанда турган черинге парлар ам база четкилеп келгени ол-дур. Туран дээр ол парлар — бомбүрзектеге ам хөвар амытаннар деп, республикаңың Эртем академиязы дыңнаткан. Ол парларның аны «Делегейниң кызыл номунда» бижиттинген. Олар делегейде чүгле 50 ажыг баш артыкан. Олар ам чүгле Соңгу Афганистанда болгаш Иранда таварышкылаар.

Я. НУДЕЛЬ,
СЭТА-ның корр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылдакчыларының 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылегшй киллизинин 21-47, үлегүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацияның база совет тургузуу киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 00847